

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**CAPAR SAATOV’UN “AK DİL” İSİMLİ ESERİ
ÜZERİNE İNCELEME: METİN, DİL VE ÜSLUP**

Cuma BOLAT

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Naciye YILDIZ

DOKTORA TEZİ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ BİLİM DALI

Ocak 2023

**CAPAR SAATOV’UN “AK DİL” İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE
İNCELEME: METİN, DİL VE ÜSLUP**

Cuma BOLAT

DOKTORA TEZİ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Cuma BOLAT

Ocak 2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri Programı doktora öğrencisi tarafından hazırlanan Capar Saatov'un "Ak Dil" isimli Eseri Üzerine İnceleme: Metin, Dil ve Üslup başlıklı tez çalışması, 23/01/2023 tarih ve 14.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

Kabul

Ret

Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. Zühâl YÜKSEL

X

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. Nezir TEMUR

X

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. Feyzi ERSOY

X

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Dr. Öğr. Üyesi İlknur BAYRAK İŞCANOĞLU

X

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Prof. Dr. Naciye YILDIZ

X

CAPAR SAATOV’UN “AK DİL” İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE İNCELEME: METİN, DİL
VE ÜSLUP

(Doktora Tezi)

Cuma BOLAT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2023

ÖZET

Bu çalışmada, modern Kırgız edebiyatının temsilcilerinden biri olan Capar Saatov’un “Ak Dil” adlı eserinde yer alan 10 hikâye Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılarak dil ve üslup yönünden incelenmiştir. Yazarlar eserleriyle dönemlere ışık tutarlar. Bunlardan birisi de Capar Saatov’dur. Gazeteci kimliğiyle 1970-1980 yılları arasında yaşanan olayları gözlemlemiş ve birçok olayda aksayan yönleri ön plana çıkararak hikâyelerini kaleme almıştır. “Ak Dil” kitabına aldığı hikâyelerden on tanesi, dönemi yansıtan ve yazarın istediği mesajları ileten eserler olarak seçilmiş ve tez bunlarla sınırlandırılmıştır. Hikâyelerin Kırgız Kiril Alfabesinden Türk Latin Alfabesine transkripsiyonu yapılmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Hikâyeler, doküman analiz yöntemi esas alınarak dil ve üslup yönünden incelenmiş ve muhteva analizi yapılmıştır. Bu çalışmayla, Kırgız edebiyatında zirve yapmış isimlerin yanında diğer yazarların edebiyata katkıları ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bilim Kodu: : 30304
Anahtar Kelimeler : Capar Saatov, Kırgız Türkçesi, Dil, Üslup
Sayfa Adedi : 813
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Naciye YILDIZ

AN ANALYSIS ON CAPAR SAATOV’S “AK DİL”: TEXT, LANGUAGE AND STYLE

(Ph. D. Thesis)

Cuma BOLAT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

January 2023

ABSTRACT

The present study attempts to translate ten stories in “Ak Dil” by Capar Saatov, a leading representative of modern Kyrgyz literature, from Kyrgyz Turkish to Turkey Turkish and explores them regarding language and style. Authors generally shed light on their period thanks to their works, and one such exemplary character is Capar Saatov. As a journalist, he observed the phenomena between 1970 and 1980 and penned his stories by highlighting the failing aspects of many of these phenomena in his period. This dissertation is limited to ten of the stories in his work “Ak Dil” as those reflecting his period and conveying the messages he desires. The stories have been transcribed from the Kyrgyz Cyrillic Alphabet to the Turkish Latin Alphabet and then translated into Turkey Turkish. The stories are explored regarding language and style based on the document analysis method and the content analysis technique. This study also attempts to reveal the contributions of non-popular authors besides the prominent figures in Kyrgyz literature.

Science Code : 30304
Key Words : Capar Saatov, Kyrgyz Turkish, Language, Style
Page Number : 813
Supervisor : Prof. Dr. Naciye YILDIZ

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmamın konusunun belirlenmesinden teze son noktayı koyduğum ana kadar her aşamada ilgisini eksik etmeyen, kıymetli görüşleriyle beni yönlendiren ve destekleyen tez danışmanım, çok kıymetli hocam Prof. Dr. Naciye Yıldız'a en kalbi duygularla teşekkür ediyorum.

Tez İzleme Komitesi üyeleri, kıymetli hocalarım Prof. Dr. Zühâl Yüksel ve Prof. Dr. Nezir Temur'a tez çalışmam sürecindeki değerli katkıları için teşekkür ediyorum. Tez savunmasında jüride yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Feyzi Ersoy ve Dr. Öğr. Üyesi İlknur Bayrak İşçanoğlu'na değerli katkıları ve önerileri için teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde manevi desteğiyle her zaman yanımda olan değerli arkadaşım Dr. Cem Sevinç'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hikâyelerin Türkiye Türkçesine aktarılması aşamasında karşılaştığım sorunlarda yardımlarını esirgemeyen değerli dostum Toychubek Akmataliuulu'na teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca bir an olsun ilgisini ve desteğini eksik etmeyen, daima yanımda olduğunu hissettiğim çok değerli anneme, bu uzun yolculukta beni hiçbir zaman yalnız bırakmayıp her zaman yanımda olan çok kıymetli eşim Merve Bolat'a ve kendilerine zaman ayıramayıp çokça kez haklarına girdiğim canım kızım Begüm ve canım oğlum Batuhan'a en içten hâlimle teşekkür ediyorum.

Cuma BOLAT

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR	xvii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xviii
1. GİRİŞ	1
2. DİL İNCELEMESİ	37
2.1. Kelime Kadrosu.....	37
2.1.1. Kelime Sıklıkları.....	37
2.1.2. Kelime Çeşitleri	89
2.1.2.1. Adlar.....	89
2.1.2.1.1. Şahıs adları	89
2.1.2.1.2. Yer adları	91
2.1.2.1.3. Hayvan adları	92
2.1.2.1.4. Bitki adları	94
2.1.2.1.5. Millet adları	95
2.1.2.1.6. Dil adları	95
2.1.2.2. Zamirler.....	95
2.1.2.2.1. Şahıs zamirleri.....	95
2.1.2.2.2. İşaret zamirleri.....	97
2.1.2.2.3. Belirsizlik zamirleri	98
2.1.2.2.4. Soru zamirleri	100

2.1.2.2.5. Dönüşlülük zamiri	100
2.1.2.3. Sıfatlar	101
2.1.2.3.1. Niteleme sıfatları	101
2.1.2.3.2. Belirtme sıfatları	105
2.1.2.3.2.1. İşaret sıfatları	106
2.1.2.3.2.2. Sayı sıfatları	107
2.1.2.3.2.2.1. Asıl sayı sıfatları.....	108
2.1.2.3.2.2.2. Sıra sayı sıfatları.....	110
2.1.2.3.2.3. Belirsizlik sıfatları.....	111
2.1.2.3.2.4. Soru sıfatları.....	113
2.1.2.4. Zarflar	114
2.1.2.4.1. Yer-Yön zarfları	114
2.1.2.4.2. Zaman zarfları.....	115
2.1.2.4.3. Tarz zarfları	118
2.1.2.4.4. Miktar zarfları.....	119
2.1.2.4.5. Soru zarfları	121
2.1.2.5. Fiiller	122
2.1.2.5.1. Şahıs ekleri	137
2.1.2.5.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri.....	137
2.1.2.5.1.2. İyelik kökenli şahıs ekleri	137
2.1.2.5.1.3. Emir kipinde kullanılan şahıs ekleri	138
2.1.2.5.2. Kipler	140
2.1.2.5.2.1. Basit kipler	140
2.1.2.5.2.1.1. Bildirme kipleri	140
2.1.2.5.2.1.1.1. Geçmiş zaman.....	140
2.1.2.5.2.1.1.1.1. Görülen geçmiş zaman.....	140
2.1.2.5.2.1.1.1.2. Görülen uzak geçmiş zaman	141

2.1.2.5.2.1.1.1.3. Duyulan geçmiş zaman.....	142
2.1.2.5.2.1.1.1.4. Âdet edilen geçmiş zaman	143
2.1.2.5.2.1.1.2. Şimdiki zaman	144
2.1.2.5.2.1.1.2.1. Birleşik şimdiki zaman	144
2.1.2.5.2.1.1.2.2. Basit şimdiki zaman.....	146
2.1.2.5.2.1.1.3. Gelecek zaman	147
2.1.2.5.2.1.1.3.1. Kesin gelecek zaman	147
2.1.2.5.2.1.1.3.2. Belirsiz gelecek zaman	148
2.1.2.5.2.1.2. Tasarlama kipleri.....	149
2.1.2.5.2.1.2.1. Emir kipi.....	149
2.1.2.5.2.1.2.2. Şart kipi	150
2.1.2.5.2.1.3. İstek kipleri	151
2.1.2.5.2.1.3.1. I. tip istek kipi.....	151
2.1.2.5.2.1.3.2. II. tip istek kipi	151
2.1.2.5.2.1.3.3. III. tip istek kipi	152
2.1.2.5.2.1.4. Gereklilik kipleri	153
2.1.2.5.2.1.4.1. I. tip gereklilik kipi.....	153
2.1.2.5.2.1.4.2. II. tip gereklilik kipi.....	154
2.1.2.5.2.1.4.3. III. tip gereklilik kipi	155
2.1.2.6. Bağlaçlar	156
2.1.2.6.1. Sıralama bağlaçları	156
2.1.2.6.2. Denkleştirme bağlaçları.....	157
2.1.2.6.3. Karşılaştırma bağlaçları.....	158
2.1.2.6.4. Cümle başı bağlaçları	159
2.1.2.7. Edatlar	164
2.1.2.7.1. Çekim edatları	165
2.1.2.7.1.1. Yalın hâlle bağlanan edatlar	165

2.1.2.7.1.2. Yükleme hâliyle bağlanan edatlar.....	167
2.1.2.7.1.3. Yönelme hâliyle bağlanan edatlar.....	168
2.1.2.7.1.4. Çıkma hâliyle bağlanan edatlar.....	168
2.1.2.7.2. Pekiştirme edatları	170
2.1.2.8. Atasözleri ve deyimler	173
2.1.2.8.1. Atasözleri.....	173
2.1.2.8.2. Deyimler	175
2.2. Söz Dizimi	192
2.2.1. Kelime Grupları	193
2.2.1.1. Ad tamlaması.....	193
2.2.1.1.1. Belirtili ad tamlaması.....	193
2.2.1.1.2. Belirtisiz ad tamlaması	193
2.2.1.2. Sıfat tamlaması.....	194
2.2.1.3. Sıfat-fiil grubu	194
2.2.1.4. İsim-fiil grubu	195
2.2.1.5. Zarf-fiil grubu.....	196
2.2.1.6. Edat grubu	198
2.2.1.7. Bağlama grubu	201
2.2.1.8. Birleşik isim grubu	203
2.2.1.9. Sayı grubu	203
2.2.1.10. Birleşik fiil grubu	203
2.2.1.10.1. İsim + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu	203
2.2.1.10.2. Asıl fiil + zarf-fiil + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu	204
2.2.2. Cümle.....	206
2.2.2.1. Cümlelerin öğeleri	206

2.2.2.1.1. Yüklem	206
2.2.2.1.2. Özne.....	207
2.2.2.1.3. Nesne	207
2.2.2.1.4. Yer tamlayıcısı	208
2.2.2.1.5. Zarf	208
2.2.2.2. Cümle türleri	209
2.2.2.2.1. Yüklemin türüne göre cümleler.....	209
2.2.2.2.1.1. Fiil cümleleri.....	209
2.2.2.2.1.2. İsim cümleleri	209
2.2.2.2.2. Yüklemin yerine göre cümleler	209
2.2.2.2.2.1. Kurallı (düz) cümleler.....	209
2.2.2.2.2.2. Devrik cümleler	210
2.2.2.2.3. Anlamına göre cümleler	210
2.2.2.2.3.1. Olumlu cümle	210
2.2.2.2.3.2. Olumsuz cümle	210
2.2.2.2.3.3. Soru cümlesi	211
3. ÜSLUP İNCELEMESİ	213
3.1. Tekrar Doğan Güneş Işığı Hikâyesinde Yapı Unsurları	213
3.1.1. Olay rgs.....	213
3.1.2. şahıs Kadrosu	214
3.1.3. Zaman	219
3.1.4. Mekân	220
3.1.5. Anlatıcı Bakış Açışı	223
3.1.6. Tekrar Doğan Güneş Işığı Hikâyesinde Anlatım Teknikleri	225
3.2. Baba Ocağı Hikâyesinde Yapı Unsurları	231
3.2.1. Olay rgs.....	231
3.2.2. şahıs Kadrosu	236

3.2.3. Zaman	241
3.2.4. Mekân	242
3.2.5. Anlatıcı Bakış Açısı	245
3.2.6. Baba Ocağı Hikâyesinde Anlatım Teknikleri	247
3.3. Mahrem Sır Hikâyesinde Yapı Unsurları	252
3.3.1. Olay Örgüsü	252
3.3.2. Şahıs Kadrosu	261
3.3.3. Zaman	267
3.3.4. Mekân	268
3.3.5. Anlatıcı Bakış Açısı	270
3.3.6. Mahrem Sır Hikâyesinde Anlatım Teknikleri.....	272
3.4. Beklenmedik Armağan Hikâyesinde Yapı Unsurları	279
3.4.1. Olay Örgüsü	279
3.4.2. Şahıs Kadrosu	283
3.4.3. Zaman	285
3.4.4. Mekân	286
3.4.5. Anlatıcı Bakış Açısı	287
3.4.6. Beklenmedik Armağan Hikâyesinde Anlatım Teknikleri.....	288
3.5. Dürüst Adam Hikâyesinde Yapı Unsurları.....	292
3.5.1. Olay Örgüsü	292
3.5.2. Şahıs Kadrosu	295
3.5.3. Zaman	297
3.5.4. Mekân	298
3.5.5. Anlatıcı Bakış Açısı	299
3.5.6. Dürüst Adam Hikâyesinde Anlatım Teknikleri	300
3.6. Mızrak Ucu Hikâyesinde Yapı Unsurları	304
3.6.1. Olay Örgüsü	304

3.6.2. Şahıs Kadrosu	305
3.6.3. Zaman	306
3.6.4. Mekân	307
3.6.5. Anlatıcı Bakış Açısı	308
3.6.6. Mızrak Ucu Hikâyesinde Anlatım Teknikleri	309
3.7. Babanın Merhameti Hikâyesinde Yapı Unsurları	311
3.7.1. Olay Örgüsü.....	311
3.7.2. Şahıs Kadrosu	313
3.7.3. Zaman	314
3.7.4. Mekân	314
3.7.5. Anlatıcı Bakış Açısı	314
3.7.6. Babanın Merhameti Hikâyesinde Anlatım Teknikleri.....	315
3.8. Umut Hikâyesinde Yapı Unsurları	317
3.8.1. Olay Örgüsü.....	317
3.8.2. Şahıs Kadrosu	319
3.8.3. Zaman	321
3.8.4. Mekân	321
3.8.5. Anlatıcı Bakış Açısı	322
3.8.6. Umut Hikâyesinde Anlatım Teknikleri.....	323
3.9. Can Dostu Hikâyesinde Yapı Unsurları	326
3.9.1. Olay Örgüsü.....	326
3.9.2. Şahıs Kadrosu	329
3.9.3. Zaman	330
3.9.4. Mekân	331
3.9.5. Anlatıcı Bakış Açısı	332
3.9.6. Can Dostu Hikâyesinde Anlatım Teknikleri.....	333
3.10. Sır Düğümü Hikâyesinde Yapı Unsurları	336

3.10.1. Olay Örgüsü	336
3.10.2. Şahıs Kadrosu	339
3.10.3. Zaman	341
3.10.4. Mekân	342
3.10.5. Anlatıcı Bakış Açısı	343
3.10.6. Sır Düğümü Hikâyesinde Anlatım Teknikleri	343
4. HİKÂYE METİNLERİ	349
4.1. Hikâyelerin Transkripsiyon Metinleri	349
4.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarımı	560
5. SONUÇ	801
KAYNAKLAR.....	809
ÖZGEÇMİŞ	813

TABLoların LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. Hikâyelerde geçen kelimeler ve kullanım sıklıkları	38
Tablo 2.2. Hikâyelerde geçen şahıs adları	89
Tablo 2.3. Hikâyelerde geçen isim kısaltmaları.....	91
Tablo 2.4. Hikâyelerde geçen yer adları	92
Tablo 2.5. Hikâyelerde geçen hayvan adları.....	92
Tablo 2.6. Hikâyelerde geçen bitki adları	94
Tablo 2.7. Hikâyelerde geçen millet adları	95
Tablo 2.8. Hikâyelerde geçen dil adları	95
Tablo 2.9. Hikâyelerde geçen şahıs zamirleri ve kullanım sıklıkları.....	96
Tablo 2.10. Hikâyelerde geçen işaret zamirleri ve kullanım sıklıkları	97
Tablo 2.11. Hikâyelerde geçen belirsizlik zamirleri ve kullanım sıklıkları.....	98
Tablo 2.12. Hikâyelerde geçen soru zamirleri ve kullanım sıklıkları	100
Tablo 2.13. Hikâyelerde geçen dönüşlülük zamirleri ve kullanım sıklıkları	100
Tablo 2.14. Hikâyelerde geçen niteleme sıfatları ve kullanım sıklıkları	101
Tablo 2.15. Hikâyelerde geçen işaret sıfatları ve kullanım sıklıkları	106
Tablo 2.16. Hikâyelerde geçen asıl sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları	108
Tablo 2.17. Hikâyelerde geçen sıra sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları.....	110
Tablo 2.18. Hikâyelerde geçen belirsizlik sıfatları ve kullanım sıklıkları	111
Tablo 2.19. Hikâyelerde geçen soru sıfatları ve kullanım sıklıkları	113
Tablo 2.20. Hikâyelerde geçen yer-yön zarfları ve kullanım sıklıkları	114
Tablo 2.21. Hikâyelerde geçen zaman zarfları ve kullanım sıklıkları	115
Tablo 2.22. Hikâyelerde geçen tarz zarfları ve kullanım sıklıkları.....	118
Tablo 2.23. Hikâyelerde geçen miktar zarfları ve kullanım sıklıkları	120
Tablo 2.24. Hikâyelerde geçen soru zarfları ve kullanım sıklıkları.....	121

Tablo 2.25. Hikâyelerde geçen fiiller ve kullanım sıklıkları.....	123
Tablo 2.26. Kırgız Türkçesinde Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	137
Tablo 2.27. Kırgız Türkçesinde İyelik Kökenli Şahıs Ekleri.....	138
Tablo 2.28. Kırgız Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri	138
Tablo 2.29. Kırgız Türkçesinde Emir Çekiminde Kullanılan Ekler	149
Tablo 2.30. Hikâyelerde geçen sıralama bağlaçları ve kullanım sıklıkları	156
Tablo 2.31. Hikâyelerde geçen denkleştirme bağlaçları ve kullanım sıklıkları	157
Tablo 2.32. Hikâyelerde geçen karşılaştırma bağlaçları ve kullanım sıklıkları	158
Tablo 2.33. Hikâyelerde geçen cümle başı bağlaçları ve kullanım sıklıkları	159
Tablo 2.34. Hikâyelerde geçen yalın hâlde bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları	165
Tablo 2.35. Hikâyelerde geçen yükleme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları.....	167
Tablo 2.36. Hikâyelerde geçen yönelme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları.....	168
Tablo 2.37. Hikâyelerde geçen çıkma hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları	168
Tablo 2.38. Hikâyelerde geçen pekiştirme edatları ve kullanım sıklıkları.....	170
Tablo 2.39. Hikâyelerde geçen atasözleri ve kullanım sıklıkları	173
Tablo 2.40. Hikâyelerde geçen deyimler ve kullanım sıklıkları	175

KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklamalar
Akt.	Aktaran
Bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vs.	Vesaire

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Büyük		Küçük	
Kırgız Kiril Alfabeti	Latin	Kırgız Kiril Alfabeti	Latin
А	A	а	a
Б	B	б	b
В	V	в	v
Г	G	г	g
Д	D	д	d
Е	E	е	e/ye
Ё	Yo	ё	yo
Ж	J/C	ж	j/c
З	Z	э	z
И	İ	и	i
Й	Y	й	y
К	K	к	k
Л	L	л	l
М	M	м	m
Н	N	н	n
		ң	ŋ
О	O	о	o
Ө	Ö	ө	ö
П	P	п	p
Р	R	р	r
С	S	с	s
Т	T	т	t
У	U	у	u
Ү	Ü	ү	ü
Ф	F	ф	f
Х	X	х	x
Ц	Ts	ц	ts
Ч	Ç	ч	ç
Ш	Ş	ш	ş
Щ	Şç	щ	şç
Ъ	Kesme İşareti	ь	Kesme İşareti
Ы	I	ы	i

1. GİRİŞ

Bu çalışmada “Ak Dil” isimli eseri değerlendirilen Capar Saatov bir Kırgız yazarıdır. Bu eser, yazarın kaleme aldığı hikâyelerden oluşmaktadır. Dönemi, yazarı ve eseri iyi anlayabilmek için Kırgızlar, Kırgız dili, Kırgız edebiyatının tarihî gelişimi ve bu gelişimde hikâye türünün yeri, yazarın hayatı ve eserleri konuları üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Kırgız Adı

Kırgız Türkleri, yazılı en eski Türk kaynaklarında ve Türklerin komşuları Çinlilerin tarihî kayıtlarında farklı şekillerde adı geçen Türk halklarından biridir. “Kırgızlar, İslam öncesi devrede Yenisey Nehri’nin kaynaklarının doğduğu havalide yaşıyorlardı. Çin ve İslam dünyasından çok uzakta olmaları yüzünden onların hakkında az bilgi bulunmaktadır. Çünkü neticede az ilişki kurulduğu için fazla tanınmamışlar, dolayısıyla kaynaklarda Kırgızları anlatan az bilgi kaydedilmiştir” (Taşağıl, 2015: 221). Kaşgarlı Mahmud, Türk dünyasının en önemli tarihî kaynaklarından olan Dîvânu Lûgati’t Türk’te Kırgızlardan *Kırkız* maddesinde “Türklerden bir boy” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 714) olarak bahsetmiştir. Kırgız adı üzerine birçok araştırmacının ve bilim insanının etimolojik çözümlmeleri vardır. Kırgızların öncelikle tarihî kaynaklardaki geçen adlarına bakmak gerekirse, “Çin kaynaklarında adları ‘Kien-kun¹, K’i-ku, Kie-kou, Hsia-chia-ssu’ şeklinde transkripsiyon edilen Kırgız adı, Kök Türkçe yazılı metinlerde ‘Kırkız’, Tibet ve Hotan metinlerinde ‘Gir-kis’, Bizans tarihlerinde ‘Kherkhis’ şeklinde geçmektedir” (Gömeç, 2014: 13). Tarihî kaynaklarda bu şekilde farklı adlandırmalara sahip olması sebebiyle etimolojisine dair de görüş farklılıkları, rivayet ve efsaneler² ortaya çıkmıştır; bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

1. Kırgız adının “kırk yoz” (kırk kabile) anlamına geldiği iddiası vardır. Bu, Radloff’un görüşü olup, Manas destanında geçen “kırgız-kırk uruudan kuralgan” şeklindeki açıklamaya denk gelmektedir (Ceritoğlu, 1998: 3).

2. Kırgız adının “kır” ile “giz” kelimelerinin birleşiminden “kır gezer” anlamına sahip olduğuna dair açıklama vardır.

¹ Ahmet Taşağıl, Çince metinlerde Kırgız adının ilk defa “Ke-k’un” (MÖ 202) olarak kaydedildiğini ve bunun Kırgız adıyla ilgili tarihteki ilk transkripsiyon olduğunu söyler (2015: 221-222).

² Kırgız adı ve boyu hakkındaki efsane ve rivayetler için bk. Dıykanbayeva, 2010: 206-209.

3. Kırgız adının “kırk” ve “yüz” sayı adlarının kaynaşmasından teşekkül ettiği de ileri sürülmüştür (Gömeç, 2014: 13).

4. “Kırgız tarihçisi Osmanaalı ile Uygur tarihçisi Kaşgarlı Emir Asan Kazı ‘Kırgız’ isminin ‘Kıraker’ kelimesinden ortaya çıktığını söylemektedirler. ‘Kır’ Kırgız Türkçesinde dağın başı, sırtı anlamına gelmektedir. Bu halk dağlarda yaşadıklarından ‘kıraker’ kelimesi ‘kir kez’e dönüşmüştür, demektirler” (Ceritoğlu, 1998: 3).

5. “Kırgız kelimesinin ‘Kırk Oguz’dan geldiği, Kırgızların Oguz Han’ın yirmi dört komutanından türediği ve kırk Çinli kızın Oguz bölgesine gelip, onlarla evlenerek, doğan çocuklarının Kırk Oguz adıyla anıldığı yolundaki efsaneler mevcuttur” (Gömeç, 2014: 14).

6. Kırgız adının kırk kaynaklı olduğu da düşünülmektedir. Kırk sayısı ve motifi Türk sözlü kültür ürünlerinde de Türk kültürüne dair ayırt edici yanlardan biridir. “Kırgız kelimesi ‘kırk’ sayı ismine çokluk eki ‘-z’nin eklenmesiyle ortaya çıktığına dair görüş de vardır, 1920’lerde L. Ligeti, T. Kowalski ve sonraları P. A. Boodberg 1951 yılında kaleme aldıkları makalelerinde Kırgız’ın ‘kırk’ sayısının çoğulu olduğunu söylerler” (Ceritoğlu, 1998: 3; Gömeç, 2014: 14-15).

7. Kırgız adının etimolojisiyle ilgili bir başka görüş de Manas destanının Sagımbay Orazbakuulu varyantında da işlendiği gibi “Kır Uguz’un Oğuzlardan çıkan kırk boyun ayrılıp bozkıra çıkarak, kırdan gezen Oğuz anlamında anıldığı, Kırgız adının da bu iki kelimedenden türediği şeklindedir.³

Kırgız Türkleri

Kırgızlar hakkındaki ilk bilgiler Çin kaynakları aracılığıyla elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında, tarihte varlıkları MÖ 202 yılına kadar uzanır. Ancak, yine de Hunlar dönemindeki Kırgızlar hakkında günümüze ulaşan fazla bir bilgi yoktur. Kaynaklarda, Göktürkler döneminden itibaren Kırgızların adı daha sık geçmektedir. Kırgızlar, Göktürklerle mücadele etse de bu mücadele sonucu Göktürlere tabi olmuş bir boydur.

³ Bk. Naciye Yıldız, “Manas Destanında Uguz ve Kıruguz”, Pamukkale Üniversitesi Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu yayımlanmamış bildiri.

553 yılında Gök Türk Devleti'nin başına geçen Mukan Kağan, 555 yılında devletini hızla büyümeye başlamıştı. Bu yılda doğudaki Ch'i-tan (Kıtan) kavminin yenilmesinden sonra Mukan'a kuzeylerindeki Kırgızlar itaat etmişlerdi. Aynı sırada Kırgızlar Baykal Gölü civarında yaşıyorlardı. Kaynaklarda Kırgızlar üzerine herhangi bir seferden bahsedilmemesi ve Mukan Kağan'ın diğer zaferlerinden farklı olarak 'itaat altına alındı' ifadesinin kullanılması onların kendiliğinden hızla yükselen Gök Türk Devleti'ne bağlandığı fikrini ortaya çıkarmaktadır (Taşağıl, 2015: 223).

Kırgızların, hâkimiyet altına girmesi eski Türk yazıtlarından Bilge Kağan'ın doğu yüzünde, "Yirmi yedi yaşında Kırgızlara karşı sefer ettim. Süngü batımı karı sökerek Gökmen ormanına doğru yürüyüp Kırgız kavmini uykuda bastım. Hakanı ile Songa ormanında harp ettim. Hakanını öldürdüm. Ülkesini orada aldım" (Orkun, 1936: 61-62) şeklinde geçer. Kırgızlar, Göktürklerin yıkılmasından sonra Sir Tarduşlara tabi olmuştur. Çin'in bölgedeki hâkimiyeti sebebiyle Türk boyları Çin İmparatorluğu'na hediyeler göndermiştir ve bu hediye gönderen boylar arasında Kırgızlar da vardır. Kırgızlar için Göktürklerden sonra Uygurlar dönemi başlamıştır. Ancak, Kırgızlar Uygurların hâkimiyetini kabul edememiştir. "Kırgızlar, kendileri doğru dürüst bir yönetim kuramamakla beraber, mevcut olanlara da başkaldırıyorlardı. Muhtemelen 752 senesinde, bir Tokuz Oguz-Kırgız ittifakı söz konusudur. Şine Usu Yazıtından anlaşılabacağına göre, Kırgızlara bağlı olan Çikler de bu ittifak arasına alınmış ve Uygurlara bir darbe vurma hazırlığına girişilmişti. Daha sonra bu birleşmeye Üç Karluk boyu da katıldı" (Gömeç, 2014: 85). Bu başkaldırı Uygurlar tarafından bastırılmıştır. "758'de Uygurlar tarafından yenilerek kesin şekilde bir itaat altına alındılar. Kırgızlar, yine de Karluk, Tibet, İran (Ta-shih) gibi boy ve devletlerle münasebetlerini devam ettirdiler. Uygurlar, onların reisi A-je'ya makam ve unvanlar vermişlerdi. Zamanla Uygurlar kuvvetten düşünce A-je bağımsız kağanlığını ilan etti" (Taşağıl, 2015: 224). Bu olaylardan sonra, Uygurlar tekrardan eski gücüne kavuşmak istese de bunu başaramamıştır. Gömeç, Uygur hanedanlığının yıkılması konusunda "Kırgızların saldırısıyla Uygur hanedanlığı sona ermedi. Belki de, Kırgız taarruzu veya darbesi en sonuncu tesirlerden birisidir" (Gömeç, 2014: 88) görüşündedir. "Ötüken'deki Uygur hâkimiyetine son veren Kırgızlar, Kök Türkler çağında Kögmen ve Songa Yış'ın kuzey bölgelerinde yaşıyorlardı. Reislerinin unvanı Oge (A-je) Çor idi. Onun karısı Türgiş beyinin kızıydı. Uygurlar çağında Altaylar havalisine inen Kırgızlar Kamil (Hami), Karaşahr bölgesinde de yerleştiler" (Gömeç, 2014: 90) bilgisi de Kırgızların daha güneye gelişlerini açıklamaktadır.

“Cengiz Han hükümdarlığındaki Moğol hâkimiyetini XIII. yüzyılın başlarında kabul eden Kırgızlar, bir müddet sonra Moğol hâkimiyetine karşı isyan etse de ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılır” (Kundakcı, 2019: 16). Bunun sonucunda Kırgızlar için fazla seçenek kalmaz; “Kırgızlar, Cengiz Han’a itaat eden ilk Türk kavmidir. 1217’de Moğollara karşı direnmeye kalkıştılsa da ertesi yıl Cengiz Han’ın oğlu Cuci tarafından yenilgiye uğratılıp tekrar imparatorluğa bağlandılar” (Türkoğlu, 2019: 62). Bu sözler de Kırgız tarihindeki mücadelecî yönü gözler önüne sermektedir.

Kırgızların bugünkü yurtlarına ne zaman yerleştikleri hususunda Rus ve Batılı araştırmacılar arasında münakaşalar vardır. Bunlardan bazıları Kırgızların Tanrı Dağlarına 16-17. yüzyıllarda gelmiş olduklarını iddia ederler ki, bu görüş pek ciddiye alınmaz. Yine Arap coğrafyacılarının eserlerinde Kırgızların bir kısmının Yenisey’de bulundukları söylenirken, bir kısmının da 10. yüzyılda Tanrı Dağlarında oldukları yazılıdır ki, bu doğrudur. Çünkü onları Hun devrinden itibaren buralarda görebiliyoruz. Buna karşılık Reşideddin, Sibir’den bahsederken; buranın Kırgız bölgesinin kuzey-doğusunda olduğunu söylemektedir. Reşideddin’in bu izahına da dayanarak, Kırgızların Tanrı Dağları mıntikasını yurt tutmalarının kesin tarihi, Moğol istilasından sonrasına konulabilir (Gömeç, 2014: 96).

Kırgızlar tarihin çeşitli dönemlerinde bağımsızlık mücadeleleri verseler de devrin imparatorlukları karşısında bir güce ve bağımsızlığa kavuşamazlar. Kırgızlar için Moğollar hâkimiyeti bitse de bu kez Timurluların hâkimiyeti başlamıştır. “Timur’un Kırgızistan’ı işgal etmesi, Moğol kabilelerinin amansız saldırılarının durmaması ve nihayet kuzeyden yavaş yavaş inmekte olan Ruslara karşı durulamaması, Kırgızları oldukça yıpratmıştır” (Saray, 1993: 18). Kırgızlar, 1425’te kurulan, Özbek devleti Ebul-Hayr Han’a tabi olsalar da bu devlet gelen saldırılara engel olamadığından dolayı Kırgızlar kendini güvende hissetmemiştir. “Bir grup Türk, ‘Halkının emniyetini sağlayamayan Ebul-Hayr Han’a hükümdarımız diyemeyiz’ diyerek bugünkü Kazakistan bozkırlarına çekilip oraları kendilerine vatan edinmişlerdir” (Saray, 1993: 18). Kazak bozkırlarında huzurlu yıllar olsa da Moğolların baskısı sürekli devam etmiştir ve ittirdiği halklar sebebiyle Kazak bozkırlarında da savaşlar, katliamlar yaşanmıştır. “17. yüzyılda Kırgızlar, Fergana vadisinin batısından Kaşgar ovasına kadar, kuzeyde Çuy ve Talas ırmaklarının ortalarından Pamir dağlarına kadarki sahada göçebe hayatı yaşamaktadır” (Ceritoğlu, 1998: 8).

17. ve 18. asırlarda en göze çarpan taraf Kalmuklarla (Cungarlar) olan mücadelelerdir. Onlara karşı en şiddetli direnişi Kırgız ve Kazak Türkleri veriyordu. 17. yüzyılın ilk yarısında (1626-1627) birlikte düzenledikleri seferlerle, Kalmukları Sibiry'a kadar çekilmek zorunda bıraktılar. Fakat zamanla aralarındaki bağlar zayıfladı. Bundan yararlananlar da Kalmuklar oldu. 1633 baharında onlar, Türk topraklarına yeniden saldırdılar. 1653'te Kalmuk beyi ölünce içlerinde bir anlaşmazlık çıktı, ama bunu kolay atlattılar. 1678 senesinde Yarkent'i alan Kalmuklar, 1684'te de Oş ve Sayram'a sahip oldular. Onların bu başarısında elbette ki, Türklerin de rolü vardı. Kırgızların, Kalmuklarla olan bu savaşları ünlü Manas destanında da yer almıştır ki, neredeyse bunlar destanın önemli bir bölümünü meydana getirir. Asya'da Moğol egemenliği sona erdikten sonra, Çingiz istilasını andıran bir hızla Kalmukların Türkistan'a yayıldıkları anlaşılıyor. Kırgızlar, Kalmukların üstünlüğünü kabullendiler. 18. yüzyılın başlarında (1703) Yedisu ve Tanrı Dağlarının güneybatı taraflarına doğru bir göç hareketi gerçekleşmişti (Gömeç, 2014: 129-130).

18. yüzyıla gelindiğinde Kırgızlar için yeni bir dönem olarak Hokand Hanlığı dönemi başlamıştır. “Kırgız Türkleri, 1700 senesinde kurulan Hokand Devleti'nin hâkimiyetini kabul ederek kendilerine bir nevi sığınacak yer buldular. Buhara ve Hive devletlerinin mücadelelerinden bıkan bir grup Türk halkı, 1700 senesinde Fergana vadisinde Hokand Devletini kurmuşlardı. Rus ve Moğol işgalinden korkan Kırgız Türkleri, kapı komşusu durumundaki bu yeni kardeş devletin hâkimiyetini gönüllü olarak kabul ettiler. Kırgız Türkleri, Şahrüh İbn Aşur Kul tarafından kurulan Hokand Hanlığı hâkimiyeti altında girseler de hanlık içerisinde baskın bir nüfusa sahipti” (Saray, 1993: 19). Bu nüfus üstünlüğü Kırgızların hanlık içindeki bazı güç dengelerini eline geçirmesini sağlamıştır. “Hokand Hanlığı'nın idaresi Kırgız Türklerinin eline geçti. Bilhassa hanlığın askerî gücünü Kırgızlar oluşturmuştu. Fakat öyle anlaşılıyor ki, Kırgızların sadece savaşçılık özelliklerinden yararlanma yoluna gidilmiş, onlara yönelik sosyal ve kültürel hayatı değiştirecek girişimlerde bulunulmamıştı” (Gömeç, 2014: 130).

Kırgızların oluşturduğu Hokand ordusu, çok geçmeden komşu ülkelerde gücünden çekinilen ve saygı duyulan bir kuvvet hâline gelmiştir. Buhara ve Hive devletleri, Hokand'a musallat olmaktan çekinir hâle gelmişlerdir. Ayrıca, Çinliler, Doğu Türkistan Türklerine eskisi gibi hücum edemez duruma geldiler. Kırgız Türklerinin önderliğindeki Hokand devletinin yarattığı bu saygın durum 18. asrın ortalarına kadar devam etmiştir. 18. asrın ortalarına doğru 3-4 bin çadırılık bir Kırgız grubunun yaşadıkları Yenisey havasından ayrılarak İli vadisine indiklerini ve müstakil bir hayat yaşamak istediklerini görüyoruz. Ne var ki, Türkistan Türklerinin gittikçe kuvvetlenen müstakil devletlerinin sayısından ve varlığından çekinen Çin Devleti, 1757'de gönderdiği kuvvetli bir ordu ile önce Doğu Türkistan'ı sonra da İli havzası ile

Hokand Devleti'ni mağlup ve işgal etmiştir. Hokand Devleti, aldığı bu mağlubiyetin yaralarını kısa zamanda tamir ederek yeniden eski hâline geldi. Fakat kardeşlerinden ayrılan ve İli vadisinde müstakil bir hayat sürmek isteyen Yenisey Kırgızları oldukça perişan bir duruma düştüler (Saray, 1993: 20).

Kırgız ordusunun gücüyle Hokand Hanlığı'nın başarısı ve Doğu Türkistan'daki Türkleri koruma altına alması sebebiyle Türkistan'daki hanlık ve emirlikler arasında mücadele yaşanmış, özellikle Buhara ve Hokand arasında mücadeleler olmuştur. Her iki taraf da Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirerek Osmanlı'ya tabi olup kendilerini güvence altına almak isteseler de Osmanlı her iki tarafın bu isteğini geri çevirmiştir.

Özellikle Alimhan döneminde gerçekleştirilen başarılı siyasi ve askerî hamleler sayesinde Hokand Hanlığı'nın sınırları genişler. Bütün Fergana vadisi Hocent, Taşkent ve Çimkent gibi büyük merkezler bu dönemde Hokand Hanlığı'nın egemenliği altına girer. Aynı zamanda jeopolitik açıdan da merkezî Asya, Rusya ve Çin arasındaki kervan yolları üzerinde önemli bir bölgeye hâkim olan Hokand Hanlığı'nın 19. yüzyılda Orta Asya'da güçlenmesi Buhara Hanlığı'nı harekete geçirir. Buhara ile Hokand emirlikleri arasındaki Fergana vadisini ele geçirme mücadelesi rekabet ve çekişmeyi beraberinde getirir. Türk hanlıklarının iktidar ve toprak hırsı yüzünden birbiriyle mücadeleye tutuşmaları Rusların Orta Asya'daki hâkimiyet planlarına zemin hazırlar (Kundakçı, 2019: 17-18).

“Ruslar 1846 yılında Hokandlıların Sır Derya'nın Aral'a döküldüğü yerde kurduğu Kazalinsk Kalesi'ni işgal ettiler. Fakat Türkler yaklaşmakta olan tehlikenin farkına varamadılar. 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında Kırgız kabileleri belki de aralarındaki kavgalar yüzünden âdetâ birbirleriyle yarışırmasına Rusya'nın hâkimiyetine girmek istemektedirler. Ancak onların Rusya ile birleşmeleri çoğu zaman şahsi çıkar ilişkileri mertebesinde kalıyordu” (Gömeç, 2014: 135). “Hokand'ın bu karışık durumundan istifade eden Ruslar, Türkistan Hanlıkları istikametinde ilerlemeye devam ettiler. Çar hükümeti, Kazakistan'da kurdukları Orenburg stratejik kalesi ile Sibiryâ arasındaki bölgenin emniyetini sağlamak maksadıyla bölgedeki komutanlarına direktifler vermeye başladı” (Saray, 1993: 33). “Kırgızlar, ilk Rus işgali sırasında Kazak Türklerine benzediklerinden dolayı Kazak etnik adıyla isimlendirilmişlerdi. Fakat 1855 yıllarında Rus istilasını Tanrı Dağları'na ulaşınca, Kırgızların Kazak Türklerinden biraz farklı olduklarını anlamışlar ve Ruslar bu Türk boyuna ‘Kara Kırgız’ adını vermişlerdir” (Gömeç, 2014: 136-137). Türkistan'daki Türk boylarının, hanlıklarının kendi içindeki mücadelesinden

faaydalanan Rus birlikleri Türkistan’da hızlı ilerleyişle önemli bir hâkimiyet kurmuştur. Öyle ki, Ruslar, Kırım Harbi’nde (1853-1856) yenilgiye uğramalarına rağmen Türkistan topraklarında ilerleyişine devam etmiştir.

Rusya’nın Türkistan hanlıklarıyla sınırdaş olan bölgelerine Rus İmparatorluğu’nu genişletme ihtirasıyla yanan generalleri komutan tayin etmek olmuştur. Yapılan askerî reformlarla geniş yetkiler verilen bu komutanlar, kısa zamanda Hive ve Hokand sınırlarında büyük ihtilaflar yarattılar ve kasıtlı olarak çıkarttıkları anlaşmazlıkları müzakereler yoluyla halletmeyi reddettikleri gibi, devletler arası, hukuk kaidelerini de çiğneyerek Hokand ve Hive arazilerini ve kalelerini cebren işgal etmeye başladılar. 1864 yazında Evliya-Ata, Türkistan, Kurtka ve Cumgal gibi Hokand kaleleri ile Aral gölü kıyılarındaki Hive toprakları Ruslar tarafından işgal edildi” (Saray, 1993: 35).

Rusların bu işgaline karşı hanlıklar, hanlıkların içerisindeki Türk boyları direniş gösterip mücadele etseler de bu girişimler, Hokand’ın da dağınık vaziyette olması dolayısıyla Ruslar tarafından bastırılmıştır. “Kırgız Türklerinin önderliğinde varlığını devam ettiren Hokand Devleti, biraz mesafenin uzaklığından ve biraz da Osmanlı Devleti ile İngilizlerin Hindistan valiliğinin yanlış değerlendirmelerinden dolayı bu ülkelerden ümit ettiği yardımı alamamıştır” (Saray, 1993: 43). Durum böyleyken Hokand hanlığı Rusların bu işgaline daha fazla direniş de gösterememiştir.

Orta Asya Türk ülkelerindeki işgal hareketlerine İngiltere’nin haricinde pek tepki gösteren olmadı. Devletler arası hukuka aykırı olarak başlatılan Rus işgali, aynı pervasızlıkla devam ettirilmiş; Hokand Devleti’nin ardından Buhara Devleti 1867-1868’lerde, Hive Devleti de 1873’de kanlı şekilde işgal edilmiştir. Bu işgali, 1874-1885 arasındaki Türkmenistan’ın işgali takip etmiş ve Ruslar, Orta Asya Türk ülkelerinin hemen hemen tamamını kontrolleri altına almıştır (Saray, 1993: 44).

Bu işgallere direnişler de olsa Ruslar kanlı şekilde direnişleri bastırmıştır. Bunlardan biri 1898’deki Andican ayaklanmasıdır. “1500 kadar insanın katıldığı, aralarında Kırgız, Özbek, Kazak gibi Türk boylarından insanların bulunduğu ayaklanma, Ruslara karşı yeterli ateşli silahın bulunamaması nedeniyle Ruslar tarafından bastırılmış ve 380 kişi idam edilmiş, 208 kişi Sibirya’ya sürgüne gönderilmiştir” (Gömeç, 2014: 143-144). Vambery’ye göre, 1873’te Kırgız nüfusu 400 bin kadardır (1885: 271). Nadir Devlet ise, bu görüşte değildir; o tarihlere yakın

dönemlerde Kırgızların nüfuslarının Vambery'nin verdiği sayının neredeyse iki katını zikreder: “1895’te ise Kırgızların sayısı 850 bin olup, Rus tabiyetinde olanlar 300 bin kadar idi (Fergana’da 150 bin, Evliya Ata’da 47.800 ve kalanlar Pişpek ve Issık Göl eyaletinde)” (2020: 47).

Rusların 1905 ve 1917 ihtilalleri sırasında Türkistan’daki Türkler daha fazla hürriyet ve hakka sahip olabileceğini düşünse de sonuç beklenen gibi olmamıştır; özellikle 1905’teki ihtilalde büyük bir ilerleme sağlanamamıştır. Aslında, “Rusya Türkleri 1905 ihtilaline hazırlıklı girdiler denilemez. Rusya içindeki huzursuzluk onlara da sirayet etmiş, baskılara karşı koyma fikri doğmuş olmakla beraber, siyasi nitelikte herhangi bir teşekkül mevcut değildi” (Devlet, 2020: 112). 1917’deki Bolşeviklerin ihtilalinden sonra diğer Türk boyları gibi Kırgızlar da bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. “Lenin ve arkadaşları ihtilâl öncesinde ve ihtilâlin ilk yıllarında farklı milletlerin varlığını ve bunların kendi kaderleri ile ilgili karar verebilmeleri gerektiğini kabul ediyorlardı” (Saydam, 1988: 180). Ancak, bunun böyle olmadığı, yeni sistem kurulurken otorite sağlanıncaya kadar bu görüşlerin benimsendiği anlaşıldı. Öyle ki, Bolşevik ihtilalinden sonra Türk halklarında kendi kaderini tayin etme hakkı doğrultusunda beklenti yüksek olsa da beklenen olmamıştır. Türk halkları Çarlık Rusyası sonrası bu kez de Bolşeviklerin baskıcı, tek tipçi Sovyet vatandaşı politikalarına maruz kalmış, bağımsızlık ve milliyetçiliğe dair tüm fikirleri acımasızca yok edilmeye çalışılmış; adaletten uzak mahkemelerde Türkistan aydınlarının sürgününe veya ölümüne karar verilmiştir. Bu süreçte Kırgız halkı ve aydınları bağımsızlık uğruna mücadele etseler de Sovyet yönetimi fikrin, teorinin pratiğe dökülmesine imkân tanımamıştır. “Ruslar, Türkistan’ı tam bir sömürge hâline getirmek gayesiyle derhâl Türkistan Komünist Partisi’ni kurdurdular. Buhara’nın ve onunla birlikte Hive’nin tamamıyla istiklallerini yitirerek ortadan kalkması ve Sovyetler Birliği’ne ilhakı işi, Türklerin yaşadığı bölge olan Türkistan adının ve birliğinin yok edilerek, her kabile için birbirleriyle alakası olmayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin kuruluşu şeklinde gerçekleşti” (Gömeç, 2014: 152). “1920-1930’lu yıllar, Sovyet tarihinde SSCB bünyesinde yer alan bütün halklarının sosyal yapılarını kökten değiştirme dönemi olarak bilinmektedir. Sovyet hükümeti, Türkistan’da siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda kurguladığı sosyalist modeli yerleştirmeye çalışmıştır” (Mokeev ve Altımuşova, 2019: 1081). Sovyet yönetiminin arzusu ve Türk halkları arasındaki Komünist Parti üyelerinin istekleri üzerine

Sovyetler Birliği Komünist Partisi, 1920’li yıllarda Türk topraklarında ayrı ayrı cumhuriyetler kurulması yönünde çalışmalar yapmıştır. Bu bölünme sırasında, Kırgız Muhtar Bölgesi’nin ve Cumhuriyeti’nin toprakları şöyle belirlenmiştir: “Karakol bölgesi, Bişkek, Evliya-Ata’nın bir kısmı ile Namangan ile Andican’ın mühim kısımları, Fergana ve Hokand’ın bazı bölgeleri ile Oş ve Pamir’in kuzeyi Kırgız Cumhuriyetini teşkil etmişti” (Saray, 1993: 62).

5 Aralık 1936’da Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu cumhuriyet, SSCB’nin 1991’deki dağılışına dek varlığını sürdürmüştür. Kırgız topraklarında Sovyet yıllarında kolhoz politikası ve II. Dünya Savaşı’nda erkeklerin askere alınmasıyla birlikte Sovyet idaresindeki diğer halklar gibi Kırgızlar da büyük zorluklar çekmişlerdir.

Halkın zorla devlet çiftliklerine ve kolhozlara yerleştirilmesinden sonra, Sovyetler, Kırgızistan’da halkın menfaatlerini savunan aydınları tam olarak sindirme kampanyası başlatmışlardır. Kırgızistan hükümetinde vazife yapan, fakat Moskova’nın emrine göre değil de kendi halkının menfaatlerine göre hareket eden bakanlardan Salikhov, Abdurrahmanov, Irakayev ile Kırgız Komünist Partisi’nin önde gelen idarecilerinden Belotskiy, Ammosov ve Urazbekov vazifelerinden azledilerek sürgüne gönderilmişlerdir. Bunları, Karaçoğlu, Kenasarin, Namatov ve Camgircinov gibi yazarların sürgün edilmesi takip etmiştir (Saray, 1993: 75).

Kırgız halkının Komünist Parti’nin direktifleri ve ideolojisi doğrultusunda dizayn etme çabası Kırgızların birçok baskı ve zulme maruz kalmasına neden olmuştur. SSCB’nin demir perdesi ancak 1991 yılında kalkmıştır ve Kırgızlar, 31 Ağustos 1991’de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Kırgız Cumhuriyeti günümüzde, “Kuzeyden Kazakistan, batıdan Özbekistan, güneyden Tacikistan, güneydoğu ve doğudan Çin’in Sincan-Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) ile çevrilidir” (Akkan, 2022: 440). Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’tir ve Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi’nin 1 Kasım 2022 tarihli istatistik verilerine göre⁴ nüfusu 7 milyondur.

Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesi, Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında Kuzeybatı Türk lehçeleri arasında yer almaktadır. “Sadece dilleri değil diyalektleri de içine alması

⁴ Bk. <http://www.stat.kg/>

bakımından çok ayrıntılı bir tasnif denemesi yapan Wilhelm Radloff” (Tekin, 1989: 143), tasnifini coğrafi ölçütlere göre yapıp Kırgız Türkçesini, Türkçenin batı diyalektleri başlığında ele almıştır. Dillik ölçütlere göre yapılan tasniflerde ise G. J. Ramstedt, batı grubu (tag>taw); A. Samoyloviç, taw grubu (Batı, Kuzeybatı) (Tekin, 1989: 146-148); R. R. Arat, tav grubunda (Arat, 1953: 135-138) ve T. Tekin, tölü grubunda Kırgız Türkçesine yer vermiştir. “Kırgızca, Türk dilleri içinde en çok Altaycaya yakındır. Ancak, bu iki dil arasında yine de önemli ayrılıklar vardır” (Tekin ve Ölmez, 2018: 103).

Kırgızlar, Kırgız yazı dilinin oluşum sürecinde çeşitli dönemlerde farklı alfabeler kullanmışlardır. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Kırgız Türkçesiyle yazılmış eser sayısı azdır.

19. yüzyılın ortasından Ekim İhtilaline kadar (1917) Kırgızlar tarafından, ana dillerinin ses özelliklerine uygun olmayan Arap alfabesi kullanılarak birçok metin yazıldığını gösteren materyaller mevcuttur. Ancak, bu mektuplar tam olarak Kırgızca değildir; Çağatayca ve Tatarca etkisinde kalarak yazılmıştır. Bu mektupların okuma yazması olan Kırgızlar tarafından yazılıp yazılmadığı da kesin değildir. Sovyet döneminden önce kendi eserlerini Kırgızca olarak yazan ve günümüze kadar ulaşan yazarlardan şimdilik Moldo Niyaz (1822-1896), Togolok Moldo (1860-1942), Moldo Kılıç (1866-1917), Osmonalı Sıdıkov (1875-1940), Aldaş Moldo (1876-1930), Belek Soltonoyev (1878-1938), Isak Şaybekov (1880-1957), Eşenalı Arabayev (1882-1943) ve Abılkasım Cutakeyev (1882-1930) gibi tarihçi, şairleri söyleyebiliriz (Cigitov, 2006a: 521).

Burada Cigitov’un kastettiği, “legandardık akınlar” olmalıdır. “Kırgızlar, Arap alfabesiyle 1924’te tanışmış ve dört yıl süresince bu alfabeyi kullanmışlardır. 1928 yılında Arap alfabesini bırakıp Latin alfabesine geçmek durumunda kalmışlardır. 1941 yılından itibaren ise Kiril alfabesi kullanıma girmiştir” (Çengel, 2007: 485). 1920’li yıllarda Türk dünyasının ortak alfabe çalışmaları olsa da SSCB’nin Kiril alfabesi dışındaki bir alfabeyi tehlike olarak görmesi sonucu, Türkistan’daki Türk halklarına Kiril alfabesi esaslı alfabeler dayatılmıştır.

Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş döneminde olan özgür düşünce, Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçişte olmamıştır. Sovyetler Birliği yönetimi Kiril alfabesine geçişte aynı hoşgörüyü göstermemiştir. Kiril alfabesine geçiş tamamen Sovyetler Birliği’nin siyasi çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği, izlediği Marksist düşüncenin bir sonucu olan etnik ve dinî kimliğinden bağımsız bir

Sovyet vatandaşı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Çok çeşitli milletlerden oluşan Sovyetler Birliği'nde Kiril alfabesi bütün milletleri ortak bir noktada birleştirerek Sovyet ideolojisinin oluşturulmasında önemli rol oynamıştır (Çakın ve Akman, 2017: 289).

Günümüzde kullanılan Kiril esaslı Kırgız alfabesi 34 harflidir. Kırgızcanın karakteristik ses özelliklerinden biri, “g (ğ) seslerinin düşmesi, erimesi ve bunun sonucu olarak uzun ünlülerin ortaya çıkmasıdır” (Gülensoy, 2015: 289).

Sovyet Dönemi Öncesi Kırgız Edebiyatı

Sovyet dönemi öncesi Kırgız edebiyatı önemli ölçüde sözlü geleneğe dayalıdır. Naciye Yıldız, Kırgız halk edebiyatını tasnif ederken, anonim halk edebiyatı ve ferdi halk edebiyatı olarak iki gruba ayırır (2002: 986). Bu gelenekte akın adı verilen halk ozanları tarafından doğaçlama şiirler söylenip “aytış” denilen atışmalar yapılmıştır.

Kırgız halk edebiyatının ferdi olan bölümünü de akın edebiyatı oluşturmaktadır. Eski ozan-baksı geleneğinin devamı niteliğindeki bu edebiyatı oluşturan akınlar, Anadolu sahasındaki âşıkların, saz şairlerinin meslektaşlarıdır. Kırgız halk edebiyatında da akınlar varlıklarını rüya motifi ile birleştirirler. Anadolu’da âşıkların rüyalarında Hızır, pir, veli gibi efsanevi kahramanları görmeleri ve elinden bade içmeleriyle badeli âşık olmaları gibi, Kırgız akınları da rüyalarında bir aksakalın veya Kızır/Hızır’ın kendilerine “söyle” demesiyle ır söylemeye başladıklarını iddia ederler. Tıpkı Anadolu’da olduğu gibi, Kırgız akınları da bir usta tarafından yetiştirilirler ve aynı ustanın öğrencilerinin oluşturduğu gruplar, bir mektep teşkil eder (Yıldız, 2002: 989).

Kırgızların “oozeki edebiyat” olarak adlandırdığı sözlü edebiyatta, “cöö comok/masal”, “comok, dastan/destan”, “ır/halk şiiri”, “legenda, mif, ulamış/efsane ve mit”, “tabışmak/bilmece”, “makal/atasözü”, “ılakap/deyim”, “alkış”, “kargış”, “koşok/ağıt”, “tamsil/fabl”, “aldey/ninni” olarak adlandırılan anonim eserler de asırlar boyunca halk arasında söylenmiş ve anlatılagelmiştir.

Halk edebiyatı yazılı edebiyatın en önemli besin kaynaklarından biridir ve Kırgızlar da sözlü kültür açısından büyük bir birikime sahiptir. Bu birikimin en büyük ve önemli parçası tüm dünyaca da bilinen Manas destanıdır. “Kırgız destanları hem sayı, hem hacim bakımından Türk dünyasının en zengin destancılık geleneğini oluşturmaktadır” (Yıldız, 2015: 40). Bu zengin gelenek, yazılı edebiyatın oluşmasında şair ve yazarların dayandığı temel olmuştur.

Yüzyıllardan beri süregelen bu gelenek, bir yandan Türk halk edebiyatının ölçü, kafiye, şekil gibi dışa ait unsurları ile, işlenen konular, kullanılan semboller ve edebî sanatlar gibi muhtevaya ait unsurlarda ne kadar ortak çizgiler taşıyorsa; diğer yandan, yaşamları hayatla bağlantılı olarak, gerek dış yapıya, gerekse iç yapıya ait unsurların işlenişinde Kırgız zevkini ve ruhunu yansıtmaları bakımından da o kadar özgündür (Yıldız, 2002: 986).

Kırgız sözlü geleneğinin zenginliği, Manas destanı gibi dünyanın en hacimli destanına sahip olmalarından da anlaşılmaktadır. Çağdaş edebiyata geçiş döneminde de ferdî ve anonim eserlerin etkisi büyük olmuştur. Bu dönemi sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçiş dönemi olarak da değerlendirmek mümkündür. Geçiş dönemi ve çağdaş edebiyatın temellerinin oluşturulmasıyla ilgili görüşler şu şekilde özetlenebilir:

Sovyet dönemi öncesi Kırgız edebiyatı, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğini içine alır. Çünkü bu dönemde herhangi bir yazı sistemini kullanmadan, eğitim almadan ana dilde yazılı metinler oluşturmaksızın Kırgız boyları arasından, az da olsa, bugüne intikal eden yazar, şair ve tarihçiler çıkmış ve onların arasından on kadarı ana dilde sanat değeri olmayan tarihî ve pedagojik eserler yazmışlardır. Bu eserlerden birkaçı ayrıca basılmıştır. Basılan metinlerin edebî değer taşıyanları ise tamamıyla şiirdir. Onlar da sayı ve hacim açısından çok değildir (Cigitov'dan akt. Özgen, 2014: 43).

Bu edebî ürünler ise millî edebiyatın başlangıcı olarak görülebilir.

Kırgız edebiyatı içerisinde 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemde, kendine has içerik ve biçim özellikleri ile oluşum ve gelişim sürecini tamamlayan ve bir 'edebî akım' şeklini alan şiir anlayışı 'zamane edebiyatı' olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal zihniyetin şiire dökülmüş hâli olan bu edebiyat anlayışı; halkın yaşantısına, tarihine ve kaderine bağlı olarak değişme, dönüşme ve gelişme göstermektedir. Zamane edebiyatının da oluşum ve gelişim tarihini doğru anlamak ve iyi değerlendirebilmek için bu edebî anlayışı Kırgız sözlü kültürünün başlangıç tarihi ile beraber ele almak gerekmektedir (Kundakçı, 2019: 36).

Yaşanılan dönemden, zamandan şikâyet tarzında işlenen bu akıma ait şiirler, aynı zamanda sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçişi de temsil ettiğinden son derece önemlidir.

Akın veya ırçı da denilen bu dönemin en önemli temsilcileri sözlü kültürden bir hayli faydalanmışlardır. Dönemin en önemli temsilcileri ise Kalıkul, Moldo Kılıç, Arstanbek, Aytike, Moldo Niyaz, Naymanbay, Kalmambet gibi şahsiyetlerdir. Kırgızlar, geçtiğimiz yüzyıllarda sosyal, ekonomik ve siyasi şartlar sebebiyle geride kalmış bir toplum yapısına sahipti. Bu da, hayatın her alanını etkilediği gibi eğitimi ve edebî sahayı da etkilemiştir. Rus Çarlığının bölgedeki hâkimiyeti sonrası 19. yüzyılın sonlarında, farklı amaçlara yönelik de olsa, Kırgızistan’da okullar açılmaya başlanmıştır. Örneğin, “1883 yılında verilmiş bir malumata göre Oş’ta 41 okul açılmış ve bu okulda 391 çocuk eğitim görmüştür” (Artıkbayev, 2013: 27). Bu geç dönem yenilikler modern Kırgız edebiyatının teşekkülünde etkili olmuştur.

20. yüzyılın başlarında eğitim almaya, dünyayı tanımaya, ilerlemeye yönelik çabalar Kırgızistan’da da yayılmaya başlamasına rağmen halkın çoğu cahil olarak yaşamaya devam etmiştir. Daha çok zenginlerin çocukları eğitim almışsa da, halk arasından çıkan bazı hünerli insanlar da okuma yazma öğrenebilmiş ve bunların bazı eserleri yayımlanma şansı bulmuştur. Bazılarının eserleri ise el yazısı olarak halk arasında korunmuştur. Yayımlanan bu eserlerden bazıları şunlardır: Moldo Kılıç’ın Ufa’da basılan *Kıssa-i Zilzala* manzumesi, İ. Arabayev’in 1913-1914 yıllarında düzenlediği Arap alfabesiyle basılan Kırgız Dili’nin Alippe (alfabe) kitabı, Osmonaali Sıdikuulu’nun Ufa şehrinde 1913 yılında basılan *Muhtasar Tarih Kırgızıya*, 1914 yılında yayımlanan *Tarih Kırgız Şadmanıya* adlı şecere kitabı. Osmonaali Sıdikuulu’nun sonraki kitabı aslında önceki kitabı tamamlayan bir kitaptır (Artıkbayev, 2013: 28).

Manzum temelli gelişen bu dönemde, halk şairleri günlük yaşam ve ferdî konular kadar dönemin sosyal ve siyasi konularına da yer vermişlerdir.

Sovyet dönemi öncesi Kırgız edebiyatının genel özelliklerine bakıldığı zaman, edebiyatın genel karakterini günlük hayat, zamandan şikâyet, milliyet duygusu, vatan sevgisi ve hürriyet fikirlerinin meydana getirdiği göze çarpar. Günlük hayat, insan sevgisi, ölüm, dünya hayatı gibi felsefî temaların yanı sıra, özellikle 1916 yılındaki “Ürkün”, eserlerin ana temasını oluşturmuştur. Dönemin kalem şairleri, bilhassa “zaman” ve “Ürkün” teması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönem pedagoji ve tarih alanlarında eserler verilmiş, “sanat” ve “nasıkat” şiirleri yazılmış ve halk şairleri gelenekçi ve yenilikçi olmaları vasfı ile ikiye ayrılmıştır. Bu dönem şairleri, uzun bir tarihî sürece sahip zengin Kırgız halk edebiyatı kültüründen beslenerek Kırgız yazılı edebiyatının ilk temellerini atmış ve Sovyet öncesi Kırgız edebiyatı dönemine damgalarını vurmuştur (Özgen, 2014: 54).

1920-1930’lu Yıllarda Kırgız Edebiyatında Hikâye

Bolşeviklerin 1917 Ekim ihtilalinden sonra Türkistan topraklarında Sovyetler devri başlamıştır. Sovyetlerin yaşamın her alanında tek tipleştirici ideolojisi kendini basın yayın faaliyetlerinde de göstermiştir. 1920 ve 1930’lu yıllar modern Kırgız edebiyatının temellerinin atıldığı dönemlerden biridir. SSCB diktası altında, modern Kırgız edebiyatının gelişme dönemindeki yazarların yetiştiği dönem 1920’ler olmuştur. SSCB hayatın her alanını parti politikasına göre dizayn ederken elbette edebiyat sahasını da kontrolü altında tutmak istemiştir ve Lenin’in ideolojisi çerçevesinde eserlerin ortaya çıkması için 1920’lerde çeşitli yasalar çıkartılarak edebî çevre kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Millî duyguları barındıran eserler yasaklanmış, yazarları ise ya kurşuna dizilmiş ya da sürgüne gönderilmişti. Kırgız yazarlar ve şairler işte böyle bir ortamda henüz gençken, okul yıllarında eserlerini yayımlamaya başlamışlar, edebî çevre oluşturmaya çalışmışlardır.

1940-1960 yılları arasındaki edebiyat biliminde Kırgız edebiyatının 7 Kasım 1924’te ilk Kırgız gazetesi olan *Erkin Too*’nun yayın hayatına başlamasıyla; onun sayfalarında Aalı Tokombayev’in *Öktöbürdün Kelgen Kezi/Ekim’in Geldiği Dönem* isimli şiirinin yayımlanması ile başladığı söylenegelmıştır. Çünkü o dönemde 1924 yılının Kasım ayına kadar yeni şekildeki Kırgız edebiyatının temelini kuranların (Kasım Tınıstanuulu, Sıdık Karaçev vb) adı sanı, toplumsal çalışmaları, edebî yönleri hakkında süreli yayınlarda, eserlerde, okul kitaplarında söz edilmesi resmen yasaktı (Özgen, 2014: 56).

Sovyet öncesi ve Sovyet yıllarındaki Kırgız edebiyatı nazım temelinde gelişmiştir. Kırgız edebiyatında nesir türündeki edebî eserler ise 1920’li yıllardan itibaren artmaya başlanmıştır. 1920 öncesinde ise, Sıdık Karaçev’in 1910’lu yılların sonlarında hikâyeler yazdığı görülmektedir. “Sadık Karaçayev’in Tatarca hikâyeleri Kırgız edebiyatındaki millî nesrin ilk örnekleri olarak sayılmaktadır. Bu hikâyeler Tatarca olsa bile Kırgız genci tarafından yazılıp Kırgız halkının Sovyet döneminden önceki yaşantısına ait hayatî görünüşleri, hadiseleri, kahramanları yansıttığı için böyle değerlendirilmektedir” (Koç, 2002: 61-62). Karaçev’in 1919-1920 yıllarında *Kömek* gazetesinde yayımlanan bazı hikâyeleri şunlardır: *Üylönüüdön Kaçtı*/Evlenmekten Kaçtı⁵, *Armanduu Eki Caş*/Hüzünlü İki Genç ve *Issık Köl*

⁵ Kırgız edebiyatının ilk eseri olma özelliğine sahip “hikâye türünde kaleme alındığı kabul edilen bu eserde, o dönem gençlerinin her şeyden önce eğitim almayı amaç edindikleri; amaçlarını gerçekleştirmek için de sağlam bir duruş sergiledikleri anlatılmaya çalışılmıştır. İsmayıl adındaki bir zengin beyin oğlu Sultan, Tatarca eğitim alır. Düşününe çok az gün kalmışken kaçarak, eğitim almak

Boyunda/Issık Göl Kıyısında'dır. "Tamamen Kırgız dilinde yazılmış olan ilk mensur eser Kasım Tınıstanov'un (1901-1937) *Mariyam menen Köl Boyunda/Mariyam ile Göl Kıyısında* hikâyesidir. Bu hikâye, Taşkent şehrinde Kazakça yayımlanan *Jas Kayrat* dergisinin 1924 yılındaki birkaç sayısında çıkmıştır" (Koç, 2002: 62). Daha önce de belirtildiği gibi, Sovyet yönetimi her şey gibi edebiyatı da kontrol altında tutup hür iradeye ket vurmak istiyordu ve bu yönde yasalar çıkarıyordu. Sovyetlerin millî duyguları barındıran, halk kültürünü yansıtan Manas destanı derlemeleri ve çalışmalarına karşı sert tutumu da bu sebeptendir. Ancak, Karaçev ve Tınıstanov'un eserleri Kırgız edebiyatına ait ilk eserler olması dışında, SSCB'nin edebiyat sahasında tam hâkimiyet kurmasından önce yayımlanan eserler olması açısından da önemlidir.

Kırgızistan'da yeni edebiyatın gelişmesi aslında matbaaların açılmasından itibaren daha da güçlenmiştir. 20'li yıllarda genç yazarların kurduğu dernek henüz yeterli değildi. Genç yazarların bazıları basım evlerinde çalışarak kendilerini geliştirme çabasıydılar. Bazıları da eğitimlerini devam ettirerek, edebî anlamda kendilerini olgunlaştırmak istiyorlardı. 1927 yılında *Kızıl Kırgızistan* gazetesine bağlı olarak oluşturulan "Kızıl Alev" edebiyat derneği, Bişkek Pedagoji Yüksek Okulumun talebeleri tarafından genişletilmiştir. Aynı zamanda başka üniversite ve enstitülerde de buna benzer dernekler kurulmuş, böylece gelecekteki yazarlar birliğinin mayası oluşmaya başlamıştır.

"Sovyet döneminin ilk yıllarında yazarlar, üslubu, kullandığı dil ve birçok olağanüstü hadiseleri anlatmasıyla destana yaklaşmaktadırlar. Örneğin, yazar ve şair Aal Tokombaev'in 1923 yılında destandan uyarladığı *Kurmanbek Baatır* adlı manzum hikâyesi, Kazak dergisi 'Şolpan'da basılmıştır" (Borsokeeva, 2010: 34). İlk yıllarda, Kırgız yazarların üslubunda destana yaklaşma, olağanüstülük gibi yaklaşımlar eserlerin okul kitaplarına da girebilmesi içindir.

Kırgızistan'ın Sovyetler Birliği'nin üyesi olarak yaşamaya başlaması ile birlikte Kırgız dilinin kendi alfabesi kabul edilip Kırgızca gazete ve dergiler, daha başka metinler hem yazılmaya hem de yayımlanmaya başlamıştır. Demek ki, Sovyet siyasetinin ve ideolojisinin Kırgızca konuşmaya seferber edilmesi, okul ve

için Rusya'ya gittiği ve böylece onun Rusya'da eğitimine devam ettiği anlatılır. Fakat yazar bu olayları yalın bir dille öylesine anlatarak geçmiştir. Eserin adından da anlaşılacağı üzere, yazar aşk meselesine değinmesine rağmen, asıl amaç eğitim almaktır, bu isteğine ulaşmak için de verilen mücadeleye vurgu yapılmaktadır (Artıkbayev, 2013: 105).

üniversitelerde eğitimin Kırgızca verilmeye başlaması, diğer taraftan da kitap yayınlarının devlet bütçesi tarafından karşılanması, yazılıp basılmış yazılar için Sovyet yönetimi tarafından telif ücretinin ödenmesi, Kırgız yazı dilinin gelişmesine zemin hazırladığı gibi, Kırgızca edebî metinlerin ve onların içerisinde mensur eserlerin daha fazla yazılması için önemli bir sebep teşkil etmiştir. Örneğin, Kırgızca okul kitaplarının ilki yazıldığı zaman örnekli edebî metinler, özellikle çocuklar için kısa öyküler talep edilmiştir. Edebî malzemelerin olmamasından dolayı, ilkokul kitaplarının yazarları halkın sözlü eserlerini yazıya geçirme, başka dillerden çevirme yolu ile birlikte, kendileri de kısa hikâyeler yazmaya mecbur olmuşlardır. Daha net söyleyecek olursak; böyle hikâyeler hem Kasım Tınıstanov'un yazdığı *Okul Kitabı*'nda (1924), hem de 1920'li yıllarda yayımlanan başka okul kitaplarında mevcuttur. Öğrenciler için edebî kitapların yayımlanması da çok gerekli olmuştur. Bu durumdan dolayı genç Kırgız yazarları çocuklar için kısa hikâyeler, masallar, mecazi hikâyeler yazmışlardır (Koç, 2002: 63-64).

Cigitov, çağdaş Kırgız edebiyatının halk edebiyatının uzantısı olarak ortaya çıkmadığını, Kırgız edebiyatının gelişimindeki temellerde hiçbir zaman folklor olmadığını söyler (2006b: 18-19) ancak Kırgız edebiyatının teşekkülünde folklardan da faydalanılmıştır. Zaten milletlerin ilk metinleri olan halk edebiyatını modern edebiyattan tamamen ayrı görmek mümkün değildir. Cigitov'un aksine, yeni edebiyatın halk edebiyatından beslendiği görüşünde olan araştırmacılar da vardır:

Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşum yıllarındaki yazarların eserlerini, halk edebiyatı tesirinde kaleme aldıkları görülür. Bunun en önemli sebebi, çağdaş Kırgız edebiyatının ilk üyelerinin halk edebiyatı geleneği içinde yetişmiş yazarlar olmalarıdır. Öte yandan önlerinde çağdaş edebiyat anlayışında eserler veren başka yazarlar yoktur. İlk yazar ve şairler, bir yandan yazılı eser ihtiyacını gidermek için halk edebiyatı ürünlerini derlemiş, bir yandan ise halk edebiyatı tesirinde yeni eserler kaleme almışlardır. Kısacası çağdaş Kırgız edebiyatı halk edebiyatı temelleri üzerine kurulmuş bir edebiyattır, çağdaş edebiyatın ortaya çıkmasında, gelişmesinde halk edebiyatının önemli rolü vardır. Örneğin Kasımalı Bayalınov'un 1927 yılında yazdığı *Çabalekey menen Cılan/Kırlangıç ve Yılan, Tülkü menen Suur/Tilki ile Dağ Sıçanı* adlı hikâyeleri, halk edebiyatı tesirinde kaleme alınmıştır (Duman, 2016: 428).

1920'li yıllarda gazete ve dergilerin sayısının artmasıyla birlikte daha fazla Kırgız yazar ve şair eserini tefrika etmeye başlamıştır. Gazete ve dergiler arasında ise en önemlisi Kırgız gençlerin 7 Kasım 1924'te çıkardığı "Erkin Too" adlı gazetedir. Erkin Too'da Kırgız yazar ve şairler eserlerini yayımlama imkânı bulur. Edebî eserler, dönemin sosyal ve siyasi olaylarından izler taşır. 1920'li yıllarda en çok hikâyeye türünde eserler verilir. "Hikâyeler 20'li yıllarda Kırgızların hayatında yer etmeye başlayan devrimci değişiklikleri göstermeyi amaç edinen, özellikle

basmacılara karşı yapılan mücadeleyi, bütün bu yapılan değişimlerin fakirlerle kadınların çıkarına olduğunu anlatmaya çalışan eserlerdir. Fakat bu eserler iyi yazılmasına rağmen, eksikliklerden (içeriği düzenleme, görüntüyü tasvir etme, detaylara yer verme anlamında) arınamamıştır” (Artıkbayev, 2013: 106).

1920’li yılların nesrinde daha çok eski dönem hayatı ele alınmakla birlikte, yazarlar yeni ideolojik talepler doğrultusunda, yeni dönemin değişimlerini de konu olarak işlemişlerdir. Genç kalemler, birçok eserde ihtilal sayesinde gerçekleşen yeni bir hayatı, gençlerin eğitime olan isteklerini, halkın yeni dönem hakkındaki olumlu düşüncelerini, bu sayede artan sınıf çatışmalarını, eskiyle yeni hayat arasındaki mücadeleleri ele almışlardır: Kasımalı Bayalınov *Murat*, Uzakbay Abdukaimov *Baktı Colunda*/Baht Yolunda, Mukambet Dögdurov *Camabay* adlı eserlerde, Sovyet döneminin ilk yıllarında Kırgız Türklerinin batıl düşüncelerden arınıp adaletsizlikten kurtularak yeni bir hayata adım atmasını, gençlerin eğitime olan ilgilerinin artmasını işlemişlerdir. Şarip Kökönov *Bizdin Küündördö*/Bizim Günlerde, Sıdık Karaçev *Erk Tañında*, Satıbalı Naamatov *Tınımkın* isimli hikâyelerinde, ihtilal sonrasında köylerde gerçekleşen faaliyetlerin neticesinde meydana gelen gelişmeleri ve ilerlemeleri ele almışlardır. Hatta bu eserlerde bazı kahramanların ifadeleriyle Sovyet döneminin özellikleri beyan edilmiştir. Şarip Kökinbayev’in (Kökönov) *Bizdin Küündördö* eserinin kahramanı olan öğretmen Akmat, derste öğrencilerine Ekim İhtilali’ni, Sovyet iktidarını, Komünist Parti ve onun siyasetini, sınıf çatışmalarının artmasını, zenginlerin kurnazlıklarını, fakir fukaranın kendi cehaletinden dolayı ezilmekte olduklarını anlatır (Özgen, 2014: 75).

1930’lu yıllar Kırgızistan tarihi açısından, Sovyetlerin ideolojisini artık oturttuğu yıllardır. Kırgız toplumunda bu yıllarda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak büyük değişimler yaşanır. Tarım aletlerindeki yeniliklerle sanayileşme, kolhozlaşmayla iktisadi olarak yaşanan değişim, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gelişimler dönemin edebî eserlerinde yer bulmuştur. Tabii bu yalnızca edebî eserlerde değil, sanatın tüm alanlarına yansıyan gelişimlerdir. 1920’li yıllarda Kırgız yazarlar ve şairler tecrübe edinmiş, 1930’lu yıllar Kırgız edebiyatının gelişerek büyüme yılları olmuştur. Artıkbayev, 1930’lu yıllardaki Kırgız edebiyatını şöyle değerlendirir:

1930’lu yıllardaki Kırgız Sovyet Edebiyatı’nın gelişme süreci o dönemdeki hayat ile doğrudan bağlıydı. Edebiyatımızın içeriği, şekil meseleleri diğer Sovyet halklarının edebiyatı ile belli bir derecede bağlantıda olmuş, onlarla olan ilişki, önceki dönemlere göre her yönüyle artmaya başlamıştır. Medeniyet devriminin meyvesi olarak öne çıkan iki şeyin halkımızın genel olarak eğitim seviyesinin yükselişini (devrimden önce okuma yazma bilenler %0,6 iken, 1939 yılında %70’e ulaşmıştır) ve Kırgız aydınlarında teorik-siyasi, fikrî-estetik bakış açısının iyice şekillenmeye başlamasını

gösterebiliriz. 1920'li yılların sonunda başlayan fikrî temizlik için yürütülen mücadele, 1930'lu yılların başlarında da güçlü bir şekilde devam etmiştir (2013: 63).

“1928-1934 yılları, Kırgız edebiyatında nesrin çeşitli türlerinin, özellikle kısa ve uzun hikâyeler yazma sanatının geliştirildiği dönem olmuştur” (Koç, 2002: 65). 1930'lu yıllarda nesir türünde eserler verenler arasında en önemli isimlerden biri Aalı Tokombaev olmuştur, özellikle uzun hikâye türündeki *Capardın Kanı*/Capar'ın Kanı adlı eseri sınıf çatışmalarını ele almasıyla önemlidir.

Artıkbayev ve Nurcan Özgen, 1930'lu yıllardaki Kırgız hikâyeleri hakkında şu bilgileri verir:

Kubaniçbek Malikov'un *Ayluu Tündö*/Aylı Gecede, *Caş Calın*/Genç Alev, *Açılğan Ayıp*/Meydana Çıkan Kabahat, *Kamış Kulak*/Dik Kulak, *Kızıl Alay*/Kızıl Alay, *Sarala Kozu*/Alacalı Kuzu gibi hikâyeleri, 1930'lu yıllarda köy ve kasabalarda günlük hayattaki değişimleri anlatır. Mukay Elebayev'in *Malay Arteli*/Irgat Birliği, Satkın Sasıkbayev'in *Kızıl Bürküttör*/Kızıl Kartallar gibi eserleri de yeni hayat tarzını yansıtır. 1930'lu yıllarda nesir alanında yazılan eserlere Aalı Tokombayev'in *Ötköndögü Muñ*/Geçmişteki Keder (1931), Mamasalı Abdıkariymov'un *Caşagım Kelet*/Yaşamak İstiyorum (1935), *Al Kezde*/O Anda (1931), *Öç/Öç* (1934), *Kanduu Kündör*/Kanlı Günler (1935), Raykan Şükürbekov'un *Ardaktuu Atçandar*/Şerefli Atlılar (1933), Temirkul Ümötaliyev'in *Duşmandar*/Düşmanlar (1934), Kasımaalı Bayalınov'un *Turmuş Türküsiündö*/Hayat Dürtüsünde isimli eserlerini ilave etmek gerekir. Bu eserlerin çoğunda yüzeysel bir ifadenin kullanılması, tiplerin yetersiz kalması, konunun gerekçeleri, dönemin özellikleriyle ilgili ayrıntıların gerekli kısımlarının seçilmemesi gibi edebî açıdan eksiklikler söz konusudur. Bu eksiklikleri gideren ve realist nesrin özelliklerine az çok cevap veren hikâyelerin başında, Mukay Elebayev'in *Malay Arteli* ve Kubaniçbek Malikov'un *Sarala Kozu*/Alacalı Kuzu'su gelir (Artıkbayev, 2013: 108-109; Özgen, 2014: 111).

“1928-1937 yılları arasında Kızıl Kırgızistan, *Leninçil Caş*/Leninci Genç, *Sabattuu Bol*/Eğitimli Ol, *Kızıl Pahtaçıl*/Kızıl Pamukçu gazetelerinde M. Abdukaimov'un *Kurmuşunun Turmuşu*/Eski Keçenin Hayatı, *Karındaşım Güliya*/Kız kardeşim Güliya, *Külbaş* adlı; T. Bayciyev'in *Dosum*/Dostum adlı; A. Tokombayev'in *Too Elinin Comogu*/Dağ Halkının Masalı (Sonraki ismi *Akaymergen* (Akay Avcı)) adlı hikâyeleri yayımlanmıştır” (Koç, 2002: 65). “Kırgız edebiyatında uzun hikâye türünde yazılan eserler, otuzuncu yılların ikinci yarısından itibaren kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştır. K. Malikov'un 1936 yılında yazmış olduğu *Azamatlar*/Yiğitler adlı uzun hikâyesi Narın ili At Başı yörelerinde yaşayan

Kırgızların 1916 yılındaki ayaklanmasını anlatmaktadır. O dönemde, bu millî mücadelenin yıl dönümlerini (onuncu, on beşinci yıl dönümü gibi) ülkenin her yerinde kutlamak, anma törenleri düzenlemek, emekçi halkı siyasi yönden terbiye etmeye yönelik olarak faydalanılan bir gelenek hâlini almıştı” (Artıkbayev, 2013: 112).

“Sovyet yönetimi kendisini ezilen işçi ve çiftçilerin yönetimi olarak ilan edip gerçekte de fakir temsilcilerini her yönden desteklemiştir. Fakir-fukarayı, onların çocuklarını, yetimlerini, yeni rejimin yandaşlarını, temsilcilerini, yöneticilerini eğitmek için çalışmıştır. Genç yazarlar da edebî eserler ile bu siyasetin propagandasını yapmak amacıyla birçok hikâye yazmışlardır” (Koç, 2002: 66-67). Sonuç olarak, “1930’lu yıllar kolektifleştirme çalışmalarının, ekonomik ve teknik alanda yapılanmanın ve sınıf çatışmalarının yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde yapılan yenilikler, kırsal kesimde yaşayan halkın hayatında, düşünce yapısında, yeni sisteme bakış açısında rejime yönelik değişiklikler meydana getirir” (Özgen, 2014: 110) ve tüm bunlar da edebiyata konu olup hikâyelerde işlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Dönemi Kırgız Edebiyatında Hikâye

1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı, tüm dünyayı etkilediği gibi Kırgızların hayatını da etkilemiştir ve bu etkinin izleri Kırgız edebiyatının tüm edebî türlerinde kendini gösterir. II. Dünya Savaşı’na Sovyetlerin safında savaşmak durumunda kalan Kırgızlar için bu savaş birçok trajik yaşam hikâyelerinin meydana gelmesine sebep olmuştur. 1920’li ve 1930’lu yıllarda kuruluş ve gelişim yıllarını geçiren modern Kırgız edebiyatı, savaşın başlamasıyla birlikte yazar ve şairlerin savaşla ilgili eserler vermesine sebep olarak onları sanatsal, bireysel temalardan uzaklaştırmıştır. Savaşa dair propaganda ve moral olması için eserler verilmesi, Sovyet yönetimi tarafından da özellikle dayatılmıştır. Saadettin Koç, savaş yıllarındaki Kırgız nesri için şu değerlendirmelerde bulunur:

Savaş yıllarında (1941-1945) nesir yazmakta olan yazarlar, zamanın ideolojik ihtiyaçlarını karşılamak için genelde kısa hikâyeler, denemeler yazmaya mecbur olurlar. Örneğin, o yıllarda K. Cantöşev’in *Çolponbay*, C. Bökönbayev’in *Düyşönkul*, A. Tokombayev’in *Aşırbay*, S. Sasıkbayev’in *Nurlan*, K. Malikov’un *Cayılmanın Talaasından/Cayılma’nın Bozkırından* adlı denemeleri yayımlanarak bu eserler, okullar için edebiyat ders kitaplarına girmiştir. Bu eserlerde savaş meydanında kahramanlık gösterdikleri için devletin değerli ödülleriyle layık görülen Kırgız delikanlılarının

hayatı, özellikle kahramanlıkları, romantik bir tarzda anlatılmıştır. Aceleyle yazılan bu eserler, propaganda ağırlıklı olması sebebiyle edebî eser özelliğini alamamıştır (2002: 72-73).

“Savaş döneminde çok milletli Sovyet Edebiyatının en önemli konusu savaş olmuştur. O yıllarda edebiyat, dönemin talebine göre tez canlılığını ve çalışkanlığını gösterdi. Gazetelerin, dergilerin her sayısına savaş ile ilgili şiirler, denemeler, hikâyeler devamlı yayımlanmıştır, hatta hacimli eserler de yazılmıştır” (Artıkbayev, 2013: 161). Kırgız yazarlar ve şairler de savaşın ilk gününden itibaren Sovyet hükümetinin de direktifleri doğrultusunda orduyu ve halkı moralli tutacak, halka seslenen; konusu kahramanlık, mücadele olan yapıtlar meydana getirirler. “Bu dönemde Kırgız nesrinin gelişme süreci kendine has özelliklere sahiptir. Roman türü bu dönemde bir duraklama gösterir. Çünkü savaş hâli, etkili bir tür olarak nitelendirilen hikâye ve deneme türünün aktif bir şekilde faaliyet göstermesine imkân sağlar. Hacimli eserleri yazmak için vaktin olmayışı, zamanın darlığı, bu tür eserlerin yazılabilmesi için iyi bir gözlemin yapılması gerekliliği, yazarları bu türlere yöneltir” (Özgen, 2014: 143).

A. Tokombayev’in *Kütülböğön Belek/Beklenmeyen Hediye*, T. Sıdıkbekov’un *Zambirekçiler/Topçular* ve *Erdik/Kahramanlık*, Tazabek Samançin’in *Boordoştor/Kardeşler* ve *Komsomol Bileti/Komsomol Kimliği*, C. Aşabayev’in *Aylasız Keziğiüü/Çaresiz Buluşma* adlı hikâyelerinde de, savaşmakta olan erlerin askerî başarılarını, sıra dışı kahramanlıklarını, kendi aralarındaki dostluklarını, diğer vatanseverlik faaliyetlerini tasvir etme çabası vardır. Yazarların hemen hemen hepsi savaşa direkt olarak katılmadıkları için hikâyelerin olayları, kahramanları, sorunları onların hayallerinden özellikle zorla üretilmiştir. Yazarların hayalleri ise bu hikâyelerin içerik elementlerini yaratmada, o yıllarda, savaş konusunda Rus dilinde yayımlanan gazete bilgileriyle, savaş gerçeğine ait başka malumatlarla beslenmiştir. Tabii ki, göz ile görülmeyen, baştan geçirilmeyen yabancı hayat manzaralarını anlatma gayretinden iyi sonuçların çıkması mümkün değildir. Gerçekten de adı geçen hikâyelerin içeriğine yapmacıklık, kabataslaklık, güvensizlik damgaları vurulmuştur (Koç, 2002: 73).

Sonuç olarak, savaş dönemi yılları tüm milletlere etki ettiği gibi Kırgız halkına da etki etmiştir ve II. Dünya Savaşı, döneminin sosyal ve siyasi olaylarından izler barındıran eserlerin ana konusu olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kırgız Edebiyatında Hikâye (1945-1960)

Savaş sonrası dönemde bireysel konulardan ayrı olarak bu defa savaşın ardında bırakmış olduğu hüznün, cepheden dönen asker ve onun yeniden topluma adapte olma süreci gibi konular yazarlar ve şairler tarafından işlenen konulardandır.

II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Komünist Parti, sanat ve edebiyat hakkında izlenecek yolu bazı kararlarla belirler. Bu kararlar, Sovyet kültürünün, özellikle de sanat dallarının aracı özelliğini ve parti uygulamalarının fikri seviyesini arttırma kisvesi altında alınmış olsa da, gerçekte sanat ve edebiyatta hür düşüncenin kaldırılmasından, güzel sanatları tamamen ideolojik bir platforma sıkıştırmaktan, partinin belirlediği fikirleri işlemek ve bunu tekrar etmekten başka bir şey değildir. Bu sebepten, alınan kararların uygulamaya geçirilmesi sürecinde birçok kültür çalışanı sürgüne gönderilmiş, bir bölümü de Stalinizm ideolojisine değinmeyen eserleri için cezaya çarptırılmıştır. 1917 ihtilâlinde önceki edebî mirasların çoğunluğu, özellikle de her bir halkın övünç kaynağı olan kahramanlık masalları, ideolojik bakımdan zararlı bulunmuştur (Kallimci, 2002: 18).

“SSCB’nin Yazarlar Birliğinin X. Kurultayındaki (1945) konuşmasında ünlü Rus şairi N. Tihonov, denemeyele politik ve günlük hayatı anlatan eserlerden, uzun hikâye ve romanlara geçmenin zamanın geldiğini dile getirmiştir. A. Tvardovskiy ise savaştan dönen askerin sivil hayata alışmasını her yönüyle araştırmak gerekir, der. Böylece Rus Sovyet Edebiyatı da savaş döneminde başlayan epik eser geleneğini savaş bittikten sonra da devam ettirmiş, okuyuculara yeni roman ve uzun hikâyeler sunmaya başlamıştır” (Artıkbayev, 2013: 190). Askerlerin mücadelelerini konu edinen S. Sasıkbayev’in *Küröş Kündöründö*/Mücadele Günlerinde adlı eseri bu yönde yazılan eserlere örnek verilebilir. Emine Gürsoy Naskali, II. Dünya Savaşı sonrası Kırgız edebiyatında nesir türündeki çalışmaları şöyle değerlendirir:

Ekim ihtilalinin otuzuncu yıl dönümünde (1947), Kırgız yazarların denemeleri ve hikâyeleri Y. Şivaza tarafından neşre hazırlanan *Emgek Azamattarı* isimli antolojide basılır. Bu antolojiye A. Toktomuşev’in *Uzun Kıştak*, K. Malikov’un *Saykal Apa*, T. Ümötaliyev’in *Ubada*, T. Abdumomunov’un *Dostor*, N. Baytemirov’un *Talant*, A. Ubukeyev’in *Koyçumandin Angemesi*, N. Udalov’un *Çaban*, A. Tokombayev’in *Mezgil Uçat* adlı hikâyeleri girer. Tokombayev’in uzun hikâyesi antolojideki en hacimli hikâyedir; bu hikâye aynı zamanda antolojinin ana fikrini de dile getirir. Hikâyenin başkahramanı Capar’ın karakterinin oluşumunda savaşın büyük etkisi olmuş, savaş onun düşüncelerini ve dünyayı kavrayışını derinleştirmiştir. Hikâyedeki Capar, gerçek hayatta ünlü Kırgız ressamı Gapar Aytıyev’dir (1994: 127).

Bu dönemde hikâye türünde yazılan eserlerden, “T. Abdumomunov’un *Cakşı Adamdar/İyi İnsanlar* (1955); A. Ubukeev’in *Cırgal/Huzur* (1954), *Koyçuman/Çoban* (1955), *Sayakat/Seyahat* (1959); K. Kaimov’un *Sonku Coluguşuu/Son Buluşma* (1955), *Adaşuu/Şaşırma* (1957); Ş. Beyşenaliyev’in *Ukuk/Hak* (1960), S. Sasıkbayev’in *Tankı Gudok/Şafak Kornosu* (1957); M. Abdukarimov’un *Üzülböğön Ümüt/Kesilmeyen Umut* (1957); K. Bektenov’un *Too Arasında/Dağ Arasında* (1954); N. Baytemirov’un *Akıl/Akıl* (1956); C. Aytmatov’un *Obon/Ezgi* (1959) gibi kitaplarında yayımlanan hikâyeler bu türün ellinci yıllarda hem kalite hem de sayı olarak geliştiğini göstermektedir” (Artıkbayev, 2013: 195). 1950’li yıllardaki Kırgız edebiyatında, Cengiz Aytmatov’un hikâyeleri öne çıkan eserler olmuştur. Kırgız edebiyatının da en büyük temsilcisi olan Aytmatov, yazdığı hikâyelerle Kırgız toplumunu, gelenek ve göreneklerini yansıtmıştır.

Ellinci yıllardaki Kırgız Edebiyatının nesir türünün yeni mertebesinin C. Aytmatov’un eserleriyle ölçülmesi gerektiğini edebiyatçılar ve edebiyat eleştirmenleri belirtmişlerdir. Yazarın Kırgız dilinde yayımlanmış *Obon/Ezgi* adlı kitabı, edebiyat dünyasına yeni bir hünerli kalem geldiğini işaret etmiştir. 1945 yılında yazılmış *Ak Caan/Ak Yağmur*, *Tümkü Sugat/Gece Sulaması*, 1955 yılında yazılmış *Asma Köprü/Asma Köprü* adlı hikâyeleri ile C. Aytmatov, Kırgız hikâye türünün yeni ufuklarının perdesini aralamayı amaçlamıştır. 1957 yılında yayımlanan *Betme Bet/Yüz Yüze* hikâyesi, 1958 yılında *Novıy Mir/Yeni Dünya* dergisinin 8 sayısında yayımlanmış *Cemile* uzun hikâyesi ile yazar, SSCB’nin hatta bütün dünya okuyucularının dikkatini çekmiştir (Artıkbayev, 2013: 195).

1960-1980’li Yıllarda Kırgız Edebiyatında Hikâye

“1950’li yıllardan itibaren, özellikle de Stalin’in ölümü ile sanat ve edebiyatın üzerindeki ideolojik baskının yavaş yavaş kalkmaya başlamasıyla birlikte, nazımda olduğu gibi nesirde de hem içerik hem de yapı bakımından olgunlaşma dönemi başlamıştır. 1960’lı yıllar ise nesirde orijinalliğin yakalanmaya başlandığı yıllardır” (Koç, 2002: 80). “SSCB Komünist Partisi’nin 20-21. kongrelerinin kararlarına uyarak Şubat 1959’da, Kırgızistan yazarlarının üçüncü kongresi yapılır. Bu kongrede, şiirde lirisizm, nesirde ise söz kalabalığından ziyade hayatın gerçeklerine eğilmenin gerekliliği vurgulanır, S. Beysenaliyev’in *Taalay Colu*, N. Baytemirov’un *Cıldızkan* eserleri örnek gösterilir” (Naskali, 1994: 128). “1966 yılındaki SSCB’nin ilim konferansı ve Sovyetler Birliği’nin Komünist Partisine bağlı Bilim Akademisinin 1975 yılındaki ilmî konferansı sosyalist realizm teorisinin

meselerine ithaf edilmiştir” (Artıkbayev, 2013: 289). Bu konferanslarda alınan kararlardan diğer Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Kırgız edebiyatı da etkilenmiştir.

Kırgız yazarları hayata dair gerçekleri geniş bir şekilde araştırmada ve incelemede, Sovyet yazarlarının yanlarında yer almalarının yanı sıra, eserlerinde yeni toplumu oluşturanları anlatmaya ve halkı eğitmeye de büyük çaba harcamışlardır. Doğaldır ki, bu çaba dolu çalışmalar, yazarlarımızın bütün eserlerinde olumlu sonuç vermeyebiliyordu. Doğrusu, yaşanmakta olan zamanı ve oradaki kahramanları anlatma meselesinde merkezî ve yerel basında tek yönlü fikirler dillendirilmiyor değildi. Özellikle şimdiki zaman deyince, bugünün önemli meselelerinin aklımıza geldiği, bunların geçmiş ve gelecek ile olan ilişkilerine dikkat edilmediği ve bunun doğru olmadığı söyleniyordu. Ancak yine de yaşanmakta olan hayatın gerçeklerini anlatmaya çalışma 60’lı-70’li yılların yazarlarının çoğunda, özellikle yazarların eserlerinde daha fazla karşımıza çıkmaktadır (Artıkbayev, 2013: 315).

Bu dönemde Kırgız edebiyatında yazılan nesir türündeki diğer eserler gibi hikâyelerin de çoğunluğu doğrudan hayatla, hayatın gerçekleriyle ilgilidir. Bu konuda zirve isim ise, 1950’li yıllardaki eserlerini de katarak 1950-1980 yılları arasındaki Kırgız edebiyatında hikâye türünü zirveye çıkaran, tüm dünyada da okunan eserlere sahip olan yazar Cengiz Aytmatov’dur. “Modern Kırgız edebiyatı 1960’lı yılların başında Cengiz Aytmatov ve genellikle ‘Altmışlıklar’ olarak bilinen yazar ve şairlerin edebiyat dünyasına adım atmasıyla yeni bir seviyeye yükselir. Kırgız edebiyatında özellikle 1950’li yıllarda başlayan bu değişimin SSCB’deki genel değişimden etkilenmesiyle birlikte, ülke içinde açılan birçok yeni eğitim kurumunun ve bu kurumların âdeta birer kültür evi işlevi görmelerinin Kırgız kültür hayatının gelişimindeki rolü çok önemlidir” (Aşlar, 2020: 23).

“1960 kuşağı olarak da anılan ve ilköğrenimlerini baskıcı Stalin politikaları döneminde, ilk gençlik yıllarını ise Stalin’in ölümü ve Kruşçev dönemi nispi serbestlik döneminde geçiren genç yazarlar arasından Stalin’in adının ve ortaya koyduğu dogmaların yıkılmasını çabucak kabullenebilecek kişilerin başında Cengiz Aytmatov geliyordu. Aytmatov’un sosyalist realizmi yeniden yorumlaması durumu *Yüz Yüze* (1957) ve *Cemile* (1958) adlı eserleri ile görülmeye başlamıştı” (Göz, 2015: 102). “Yeni zamanın hayat gerçeklerini asıl gerçekçilikle anlatmak, zamandaşlarımızın net fotoğrafını çekmede C. Aytmatov’un eserleri, sadece Kırgız edebiyatının değil, genel Sovyet edebiyatının başarısı olarak dünyada tanınmıştır. Kırgız edebiyatının nesir türünde, insanın derin psikolojisini sonuna kadar açabilen

uzun hikâye türü eserler önceki yıllarda neredeyse yok denecek kadar azdı” (Artıkbayev, 2013: 315). Aytmatov, 1960’lı yıllarda kaleme aldığı *Birinçi Mugalim*/İlk Öğretmen, *Gülsarat*/Elveda Gülsarı, *Botogöz Bulak*/Deve Gözü, *Delbirim*/Selvi Boylum Al Yazmalım gibi hikâyeler ve 1963’te kazandığı Lenin ödülüyle Kırgız edebiyatını tanıtmada başrol olmuştur. Aytmatov ile beraber Kırgız nesrinde özellikle uzun hikâye örnekleri artmıştır. Artıkbayev, Kırgız edebiyatında nesir tarzıyla yazılan eserler içinde uzun hikâye türüne kelimenin tam anlamıyla lirik, psikolojik dramatik özellikleri getirmek sadece Cengiz Aytmatov’un kalemine aittir der ve 20’li-30’lu yıllarda uzun hikâye örneğinin bir elin parmağını geçmediğini, 40-50’li yıllarda 20-30, 60-70’li yıllarda ise yaklaşık 150 uzun hikâye yayınladığını (2013: 316, 319) söyler.

Bu dönemi Aytmatov’un büyük etkisinden ayrı olarak ele almak zordur. Dönemin Aytmatov dışındaki önemli yazarları N. Baytermirov, T. Kasımbekov, K. Kayimov, K. Caparov, S. Saspayev, A. Stamov, Ş. Beyşenaliyev, K. Cusupov, M. Gaparov, T. Sıdıkbekov gibi şahsiyetlerdir. 1960-70’li yıllarda, Kırgız edebiyatında hikâye, uzun hikâye türünde yazılmış olan önemli eserler şunlardır:

K. Kayimov’un *Cigit Baratar*/Yiğiti Gidiyor, *Kış Irgaktarı*/Kış Ezgileri, *Belgilüü Erkek*/Ünlü Erkek; Ş. Beyşenaliyev’in *Danaker*/Elçi, *Amanat*/Emanet; C. Mavlyanov’un *Turmuş*/Hayat; A. Stamov’un *Keç Küzdö*/Sonbaharda, *Canı Tuugan*/Yeni Akriba, *Çüy Bayanı*/Çüy Beyanı, *Nöşördön Kiyin*/Yağmurdan Sonra; Ö. Danikeyev’in *Kızdın Sırı*/Kızın Sırrı, *Kızıl Aska*/Kızıl Kaya; K. Cusupov’un *Caşoo Kumarı*/Hayat Sevinci, *Karagayçılar*/Oduncular; M. Bayciyev’in *Çıyır*/İz; S. Sasıkbayev’in *Ecenin Ömürü*/Ablanın Ömrü; S. Bölökbayev’in *Çındık*/Gerçek; K. Caparov’un *Atalar*/Babalar, *Kapçıgay Cazı*/Dağ Geçidi Baharı; K. Osmonaliyev’in *Ezelki Kök*/Eski İz; M. Murataliyev’in *Canı Konuş*/Yeni Yerleşke; M. Gaparov’un *Kıştakça*/Küçük Köy, *Darıyaların Sokumu*/Deryaların Dalgası; O. Orozbayev’in *Kıl Köprü*/Kıl Köprü; Z. Sooronbayeva’nın *Astra Güllü*/Astra Çiçeği; İ. Mansurov’un *Ak Buğu*/Beyaz Geyik; S. Cetimişev’in *İçki Kayrıktar*/Gönül Ezgileri; T. Miyaşev’in *Mahabat menen Kostoşuu*/Aşk ile Vedalaşma; O. Sultanov’un *Ak Col*, *Kök Asman*/Ak Yol, *Mavi Gökyüzü*; A. Cakıpbekov’un *Kataal Bağıt*/Zor Yön; M. Seytaliyev’in *Tegirmençinin Kızı*/Değirmencinin Kızı; K. Akmatov’un *Eki Sap Ömür*/İki Mısralık Hayat; E. Otunçuyev’in *Altın Kazık*/Altın Kazık; A. Moldokmatov’un *Coogazın*/Lale vb. (Artıkbayev, 2013: 319).

1980’li yazılan hikâyelerde konular, geçmiş on yıllardaki gibi köy hayatı, kolhoz, emek, savaş, hayatın gerçekleriyle ilgili olmaya devam ederken bir yandan farklı konular da işlenmeye başlamıştır. “1980’li yıllarda, gençlerin karşılaştığı

problemler ve bunları çözme yolunda gösterdiği gayretler, eğitim, iş bulma, aile içinde yaşanan problemler gibi konular roman ve hikâyede işlenen konulardır. Dönemin öne çıkan yazarları arasında yer alan Ş. Beyşenaliyev (Bolot Kalem, Karlıgaç, Urpaktar Ünü), Ö. Danikayev (Köz İrmemdeki Ömür), A. Cakıpbekov (Sagın), K. Kaimov (Agronom Kız, Kış Irgaktarı), A. Moldokmatov (Coogazın) sayılabilir” (Ulutaş ve Soldan, 2007)⁶.

Bağımsızlık Sonrası (1991-1999) Kırgız Edebiyatında Hikâye

SSCB’de 1985’ten itibaren açık konuşma ve toplumu yeniden yapılandırma reformları olsa da Sovyetlerdeki tüm yazarlar gibi Kırgız edebiyatının kalemlerinin de tamamen özgürleştiği dönem SSCB’nin 1991’de dağılmasıyla başlamıştır. Sonuçta, ana dilleri dahi baskılanan, Rusça eğitim gören halk için ana dilde yazılan eserler azalıyordu. Bu durum bağımsızlık sonrası da tam olarak düzelmiş değildir.

Kırgız Türkleri Sovyet yönetimi süresince anadillerini kültürel ve siyasi alanda kullanmak hususunda bazı zorluklar çekmişlerdir. Elit tabakanın dili olarak Kırgız halkı arasında benimsenen Rusça, Kırgız Türkçesinin günlük dil olarak bile kullanımını ikinci plana itmiştir. Kırgız Türkçesiyle eğitim veren okullar gün geçtikçe azalmış, Kırgız Türkçesinin geleceği hususunda endişeler artmaya başlamıştır. Bu durum Kırgızistan’ın bağımsızlığını almasıyla değişmeye başlasa da sosyal, kültürel ve siyasi alanda Kırgız Türkçesinin canlandırılması ve yaygınlaştırılması süreci sancılı olmuştur. Günümüzde dahi Kırgız Türkçesinin üzerindeki Rusça tahakkümü kalkmış değildir (Kallimci, 2015: 152).

SSCB’nin dağılması sonucu Marksist, Leninist düşünceye ait ideolojik yayınlar azalmıştır. Yazarlar eleştirilerini artık alegori üzerinden değil doğrudan yapmaya; zaten var olan millî değerler, kültürel unsurlar daha çok edebiyata girmeye başlamıştır. Hacim ve oluşturulan kurgu dolayısıyla sosyal ve kültürel yaşamda yaşanan değişimler edebiyatta her zaman nazım türüne daha hızlı sirayet etmiş, nesir türünde daha geç ele alınmıştır.

Bağımsızlık sonrasında Kırgız nesrinde en çok işlenen konulardan biri 1916’daki Ürkün olaylarıdır. Sovyet döneminde bu olay komünist-sosyalist ideoloji çerçevesinde ele alınmaktayken bağımsızlık sonrası Kırgız roman ve hikâyesi eski tutucu ve ideolojik bakış açısından kurtulmuş görünüyor. Sovyet döneminde Hokand hanının Çarlık Rusyası ordularına karşı savaşmaya çağırdığı Kırgızlar savaştan bıkmışlar ve

⁶ <https://www.edebi.net/index.php/k-rg-z-edebiyat/4768-kirgiz-roman-hikaye>

hanın çağrısına cevap vermeyerek Çin'e göç etmişlerdir. Yeni romanlarda Hokand hanları daha gerçekçi ve Kırgız birliğini sağlamaya çalışan olumlu portreler olarak çizilmektedirler. Kırgız tarihi, dili ve gelenekleri daha fazla ön plana çıkıyor (Ulutaş ve Soldan, 2007)⁷.

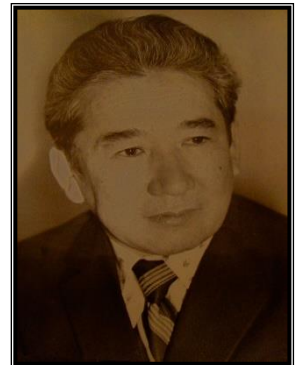
Bu bilgiler, Sovyet döneminde tarihî gerçeklerin dahi çarpıtılarak eserlere yansındığını göstermektedir. Geçmişte yaşanan Ürkün gibi olayların, bağımsızlık sonrasında yeniden kaleme alınmasındaki sebep, bu olayların arka plandaki gerçeklerin, baskılardan uzak olarak ortaya konulması amacına yöneliktir.

Bu dönemde geçmiş yıllardaki topluma ışık tutan, toplumu yansıtan, realizm çerçevesinde yazılan eserler dışında aşk, sevgi gibi konuların işlendiği türdeki hikâyeler ve mizahi hikâyelerin sayısında artış görülür. Artıkbayev, Kırgız edebiyatının 1980-90'lı yıllardaki hikâye türünü şöyle değerlendirir:

Önceki yıllardaki gibi çok olmasa da 80'li-90'lı yıllarda öykü, hikâye ve deneme türünden eserler az da olsa yayımlanıyordu. Yazar T. Miyaşev'in *Atalar Colu/Ataların Yolu* (1987), *Mahabat menen Koştoşuu/Aşk İle Vedalaşma* (1993) uzun hikâyeleri eleştirmenlerin olumlu değerlendirmesini kazanmıştır. Mizah ve tekerlemelerden oluşan *Kantsin Beçara/Ne Yapsın Biçare* adlı derlemesinde (1987) yazar K. Aşimbayev mizah alanındaki becerisini bir kere daha göstermiştir. Ayrıca 1993 yılında yayımlanmış Caparkul Alibayev'in *Tandalmalar/Seçmeler* adlı hacimli kitabında yer alan mizahi hikâye serisi, bu türün başarılı derlemelerinden biri olarak kabul edilmiştir. *Liretaturnyı Kırgızstan* dergisinin bir sayısının (1998, N. 1) tamamında K. Ömürkulov'un *Iyman/İman, Poklonnaya Arça/İbadet Ardıcı vb.* adlı hikâyeleri ve *Çto jı Spasact Mir/Dünyayı Ne Kurtarır Ki?* denemesi yayımlanmıştır. Bunu yeni başlangıç olarak görmemiz gerekir (2013: 642).

Capar Saatov'un Hayatı ve Eserleri

Gazeteci ve yazar Capar Saatov, 15 Şubat 1930'da Kırgızistan'ın Çüy ilçesinin Alçaluu köyünde çiftçi bir ailenin tek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1947'de Frunze'deki Puşkin adındaki ortaokulu, 1952'de Kırgız Devlet Üniversitesinin Filoloji fakültesini bitiren Saatov, iş hayatına Frunze'deki bir ortaokulda öğretmen olarak başlamıştır. 1952'den itibaren *Leninçil Caş* gazetesinde özel muhabir ve bölüm başkanı, *Caş Leninçi* dergisinde

⁷ <https://www.edebi.net/index.php/k-rg-z-edebiyat/4768-kirgiz-roman-hikaye>

baş sekreter olarak çalışmıştır. 1957'den 1991'e kadar "Kırgızistan Basımevinde" editör, *Kırgızistan Madaniyatı* gazetesinde sorumlu sekreter yardımcılığı, *Sovyet Kırgızistan* gazetesinde bölüm başkanlığı görevlerinde bulunmuştur (K1).

1958'den itibaren "SSCB Gazeteciler Birliğinin", 1959'dan itibaren "SSCB Komünist Partisinin", 1976'dan itibaren ise "SSCB Yazarlar Birliğinin" üyesi olmuştur. 1974'te Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin sanat ve kültürüne emek veren kültür işçisi adlı onursal unvanı almıştır. 1989'da ise onursal olarak "SSCB Gazeteciler Birliği Ödülü"ne layık görülmüştür. Saatov'un gazeteci kişiliği dışında edebî yönü de vardır ve çeşitli türde hikâye, tiyatro ve fıkra kaleme almıştır.

Saatov'un edebiyat alanındaki çalışmaları 1950'lerin ortalarında başlamıştır. İlk hikâyeler derlemesi olan *Intaluu Baldar/Hevesli Çocuklar* 1960 yılında basılmıştır. Birçok uzun hikâyenin, denemelerin, sosyo-politik konulu makalelerin, hicivsel hikâyelerin, hicivsel tiyatro oyunlarının ve fıkraların yazarıdır. 1960'tan sonra yazarlığa ağırlık veren Saatov bu dönemde birçok kitap yayımlamıştır. *Meerim/Şefkat*, *Tolukşugan Ay/Dolunay*, *Can Kurbu/Can Dostu*, *Cigerdüü Cigit/Gayretli Yiğit*, *Bizdin Mugalim/Bizim Öğretmen*, *Mezgil Sınayt/Zaman Sınır*, *Türkün Münözdör/Çeşitli Karakterler*, *Çınar cana Çırmook/Çınar ve Sarmaşık*, *Mañday Ter/Alın Teri* gibi kitaplar bunlardan bazılarıdır.

"Capar Saatov, bu eserlerindeki deneme, hikâye ve uzun hikâyelerinde toplumsal hayattaki çeşitli sorunları ele almıştır ve insanı hayrete düşürecek sanatsal üsluplarla onları çözmeyi başarmıştır. Saatov'un eserlerinin ana teması, öğrenci hayatı, ahlâk, etik konular, toplumdaki ekonomik konulara yaklaşım, açgözlülük, küstahlık, alçaklık, hainlik ve güçsüzlüktür" (Zakirov, 1990: 5). Saatov'un "Ak Dil" kitabı içerisinde de yer alan hikâyeler özelinde bakılırsa, "Umut" adlı kısa hikâyesinde savaşın getirdiği kahrın insan hayatına ne derece etki ettiği anlatılmıştır. Bu hikâyede insanın yüreğini titreten korkunç bir hadise anlatılmamış, sadece anne ile kızının başına gelen felaketin bir bölümü betimlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın o zor dönemleri, yazarın gençlik çağına denk gelmiştir. Bu, yazdığı hikâyeye de yansımıştır. Örneğin, "Babanın Merhameti" adlı hikâyesinde, yazar o dönemi bizzat yaşadığı veya şahit olduğu olaylardan esinlenerek yazmıştır ve o dönemi çok iyi betimlemektedir.

Saatov, günlük hayatta çok sıradan, basit gözükken ve her gün etrafımızda karşılaştığımız olaylardan tüm insanlara gerekli olan dersin nasıl bulunacağını bilip gençlerin duygularını uyandıracak eserler ortaya koymuştur. Onun “Sır Düğümü” adlı hikâyesi, okuyan insana ilk başta bir gazetecinin denemesi gibi gelse de insanı düşünceye sürüklemektedir.

Yazarın tüm eserleri incelendiğinde yazarlık yeteneğinin gazetecilik yönüyle geliştiğini söylemek mümkündür. Bir gazeteci gözüyle olaylara dikkat etmiş ve kaleme almıştır. Bu iki meslek birbirine yakın ve birbiri ile iç içedir. Saatov’un kurgusal hikâye ve uzun hikâyelerinde de bu gazetecilik mesleğinin izleri görülmektedir. Habercilik yapması, onun hikâyelerindeki konuları günlük hayattan almasını sağlamıştır.

Saatov, birçok eser veren bir yazardır ancak edebiyat tarihlerinde onun hakkında çok fazla bilgi yer almamaktadır. Zakirov’un yukarıda verilen sözleri, aslında onun başarılı bir yazar olduğunu ortaya koyar mahiyettedir.

Saatov, 1991 yılında emekli olarak Kırgız Cumhuriyeti’ne üstün hizmetlerinden dolayı özel emeklilik maaşına layık görülmüştür. Yazar, emekliliğinden sonra Sarı-Özen, Çüy bölgesindeki Alçaluu köyünde yaşamını devam ettirmiştir ve 2010 yılında 80 yaşındayken vefat etmiştir (K1). Ardında Kırgız halkını, yaşamını, gerçek hayattan izleri barındıran birçok hikâye, uzun hikâye, makale ve hiciv türünde eserler bırakmıştır.

Saatov’un yayımlanan eserleri şunlardır:

Intaluu Baldar/Hevesli Çocuklar - Denemeler ve Hikâyeler. 1960, Kırgız Devlet Basımevi.

Meerim/Şefkat - Hikâyeler. 1962, Kırgız Devlet Pedagoji Basımevi.

Tolukşugan Ay/Dolunay - Uzun Hikâye, Hikâyeler. 1965, Kırgızistan Basımevi.

Can Kurbu/Can Dostu - Uzun Hikâyeler ve Hikâyeler. 1967, Mektep Basımevi.

Cigerdüü Cigit/Gayretli Yiğit - Deneme. 1967, Kırgızistan Basımevi.

Bizdin Mugalim/Bizim Öğretmen - Hikâyeler, 1969, Kırgızistan Basımevi.

Mezgil Sınayt/Zaman Sınar - Hikâyeler, Denemeler ve Hicivler. 1971, Kırgızistan Basımevi.

Çındıktın Sürü/Hakikatin Heybeti - Hikâyeler. 1973, Mektep Basımevi.

Asteyil Adamdar/İçten İnsanlar - Denemeler. 1976, Kırgızistan Basımevi.

Çınar cana Çirmook/Çınar ve Sarmaşık - Hikâyeler, Sosyo-Politik Konulu ve Hicivsel Makaleler, Uzun Hikâye 1982, Kırgızistan Basımevi.

Kaarduu Kündör/Kahırlı Günler - Uzun Hikâye ve Hikâyeler. 1984. Mektep Basımevi.

Mañday Ter/Alın Teri - Uzun Hikâye ve Hikâyeler. 1986, Kırgızistan Basımevi.

Ak Dil/Temiz Yürek - Uzun Hikâyeler, Hikâyeler ve Hicivler. 1990, Adabiyat Basımevi.

Türkün Münözdör/Çeşitli Karakterler - Uzun Hikâye, Hikâyeler ve Hicivsel Tiyatro Oyunları. 1979, Kırgızistan Basımevi.⁸

Eserlerin Değerlendirilmesinde Takip Edilen Metot ve Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada, Capar Saatov'a ait hikâyeler dil ve üslup açısından inceleneceği için, alanla ilgili kavram ve terimlerin çerçevesinin çizilmesi uygun olacaktır. Ancak, bu kısımda, ele alınan kavramlarla ilgili farklı görüş ve tanımlamalar üzerinden bir tartışma yapılmayıp ele alınan kavramla ilgili yeterli açıklamanın ortaya konulmasına dikkat edilecektir:

Üslup

“Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir. Dilin kişiye göre özel bir kullanılış tarzı, bu yolla yepyeni bir dünya kurulmasıdır. Dilin belli bir düzen içinde aldığı şekildir. Her yazarın üslubu, onun dünya görüşünün, hayata bakış açısının, yaşama biçiminin dildeki yansımasıdır. Üslup, yazarın, sanatçının içten gelen samimi duygularının tercümanıdır ve onun şahsiyetinin ifadesidir” (Çetin, 2021: 273). Üslup, yazarı veya şairi en iyi şekilde yansıtan, hayata ve olaylara bakış açısını gösteren en önemli unsurlardan biridir. Üslup; biçem, söylem ve stil olarak da adlandırılır.

⁸ <https://www.open.kg/about-kyrgyzstan/famous-personalities/writers-kyrgyzstan/31513-prozaik-zhurnalists-dzhapar-saatov.html>

Edebiyatın üç ana dalından birini teşkil eden anlatma esasına bağlı eserler/türlerin (destan, masal, efsane, menkıbe, halk hikâyesi, mesnevi, hikâye, roman), -dilini kullanılışı dışında- kendilerine has birtakım temel ve vazgeçilmez yapı unsurları vardır. Muhtevanın türe has bir form içinde daha etkili ve daha güzel ifadesinde lüzumlu olan bu “materyal” unsurlar veya yapı unsurları; olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekândır. Modern hikâye ve romanda bu unsurlara bir de bakış açısı ve anlatıcıyı ilave etmek gerekir. Özellikle muhtevanın sunuluşunda sanatkârın başvurduğu ve âdeta türü belirleyen bu unsurlar, metnin teşekkülü ve varlığında son derece önemli bir role sahiptirler. Onlar, muhtevanın sunuluşunda olduğu kadar, türün yapısı ve dilini de belirlerler (Çetişli, 2021: 80-81).

Anlatmaya dayalı edebî türler için olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân eşit ölçüde değerlidir. Roman, hikâye vb. türlerinde işlenen konular belirli bir olay akışı içerisinde, şahısları içererek, yazarın çizdiği zamanlar ve mekânlar çerçevesinde meydana gelir. “Vakanın zuhuru şahıs kadrosuna, mekâna ve zamana ihtiyaç gösterir. Bu üç unsuru birbirinden ayrı düşünmek de mümkün değildir” (Aktaş, 1991: 48). Edebî türlerin yapı unsurları şu şekilde açıklanabilir:

Olay Örgüsü

“Edebî eserlerin hepsinde vaka asıl unsur durumundadır. Mekân, zaman ve şahıs kadrosunu teşkil eden fertler eserin veya metnin dışında da varlıklarını sürdürürler. Ama vakayı, gayri itibari metinlerde bile, ancak eserle birlikte tanıma, anlama imkânı vardır. Anlatma esasına bağlı edebî nevilerin hemen hepsinde, metin karakterini haiz en küçük bütün, bir vaka parçası etrafında teşekkül eder” (Aktaş, 1991: 47-48). E. M. Forster, olay örgüsünü ele alırken, olay örgüsü olayların anlatımıdır der ve olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi üzerinde durur (2001: 128). Forster ayrıca, olay örgüsünü şöyle tanımlar, “Olay örgüsü yalın ve özlü olmalı; içindeki her davranışın, her sözün bir önemi bulunmalı. Karmaşık olduğu durumlarda bile, tüm parçalar, canlı bir varlığın parçaları gibi birbirine bağlanmalı, içinde ölü hiçbir şey kalmamalı. Olay örgüsü kolay anlaşılır olabilir, güç olabilir; içinde gizem bulunabilir ve bulunmalıdır da; ancak, okuyucuyu yanıltmaktan kesinlikle sakınmalıdır” (2001: 131).

Şahıs Kadrosu

Temeline insanı, insan yaşamına ait evreleri alan edebiyatta, edebî türlerin şahıs kadrosu da genellikle insanlardan oluşur. “Roman ve hikâyenin itibarı dünyasında olup bitenleri, biz okuyuculara anlatacak olan (anlatıcı) yine bir insandır.

Şahıs kadrosu; hikâye, roman ve tiyatrodan anlatılan/sahnelenen olayları var eden ve yaşayan insan ve insan hüviyetine büründürülmüş varlıklardır” (Çetişli, 2021: 89). Şahıs kadrosu, anlatmaya dayalı edebî türlerin en önemli parçalarından biridir. “Şahıs kadrosunu meydana getiren fertler, her iki yapma ve yaratma tarzında, insanı vasıflarla itibari eserde yer alırlar. Onların da fiziki görünüşleri, ruhi halleri, istek ve arzuları vardır. Fikrî endişelerin de olması tabiidir” (Aktaş, 1991: 149). “Roman kişileri en genel anlamda olumlu ve olumsuz; yani iyi ve kötü kişiler olarak karşımıza çıkarlar” (Çetin, 2021: 145).

Zaman

Forster, “her romanda bir saat vardır” (2001: 68) diyerek edebî türlerdeki zaman kavramını en açık şekilde ifade eder. Zaman, “Romanda kendisine yer verilen olayların geçtiği, olup bittiği, cereyan ettiği nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır. Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşanan duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir. Geleneksel anlatıda olayların ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği, hangi zaman diliminde cereyan ettiği, gerçekçi zaman unsuruna bağlı kalıp kalmadığı çok belirgin ve net değildir. Romanda ise zaman unsuru daha kesindir” (Çetin, 2021: 128-129).

Mekân

Mekân, yazarın anlattığı olayların geçtiği sahnelerdir.

İtibari bir eserde mekânın da itibari olması tabiidir. Vaka zincirini meydana getiren halkaların mahiyeti ve ona iştirak eden şahıs kadrosundaki fertlerin içinde bulundukları şartlar bu itibari mekânın şekillenmesine tesir eden faktörlerdendir. Vakanın mahiyeti, çok defa mekân tasvirlerine ayrılan satırlarda sezdirilir. Mekân tasvirleri, eserdeki kahramanların bazı hususiyetlerini dikkatlere sunmaya da yardım eder. Bir odanın tefriş tarzı, orada, günlerini geçiren insan hakkında bilgi verir. Anlatma esasına bağlı eserlerde mekâna ait görünüşle vaka kahramanının uyuşması kadar mahalle has hususiyetlerle ferdin yaşayış tarzı arasındaki çatışmalardan da yararlanılabilir. Kısacası vaka zincirinin muhtevası ve kahramanlarının psikolojik hâli, mekân tasvirlerinden de anlaşılabilir (Aktaş, 1991: 141-145).

Anlatıcı Bakış Açısı

“Bütün anlatma esasına bağlı eserler/türler, temelde iki unsurdan oluşurlar. Bunlar; ‘anlatan’ ve ‘anlatılan’; yani ‘hikâyeci’ ve ‘hikâye’dir” (Çetişli, 2021: 101). Bu noktada ele alınan da hikâyecinin yani anlatıcının bakış açısıdır.

Anlatma esasına bağılı edebî eserlerde çok ehemmiyetli olan ve diğler unsurları çevresinde toplayan vaka zincirinin şekli, başlangıç ve bitiş noktası, diğler zincirlerle kesiştiğı ve ayrıldığı yerler, geniş ölçüde, bakış açısına bağılıdır. Vaka zincirlerinde yer alan şahısların yaratılması ve tanıtılması, mekân olarak seçilen yer ve mahallin tanıtılması ve tasviri konusunda da, üzerinde durulacak kavramlardan biri bakış açısıdır. Bakış açısı, anlatma esasına bağılı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiğı ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğı sorularına verilen cevaptır (Aktaş, 1991: 82-84).

Anlatım Teknikleri

“Bir edebiyat eseri iki açıdan incelenebilir: birincisi, anlatılan şey ya da öz; ikincisi ise bu özün anlatımında kullanılan araç ya da biçimdir” (Başkan, 1988: 384). “Romancı, söz konusu görevi yerine getirirken, birtakım anlatım tekniklerine başvurur ve anlatmak istediğı bir konuyu en güzel -yerine göre en etkili- bir şekilde anlatmaya çalışır” (Tekin, 2016: 150). “Bir sanatkârın dil ve üslubu hakkında konuşulabilmesi için, onun dili veya dil unsurlarını (kelime, deyim, ibare, cümle, anlatım tarzları, vb.) kullanım tarzının ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gerekecektir. Böyle bir gayretin çalışma alanlarının başında da, üslubu oluşturan unsurlardan birisi durumundaki anlatım tarzlarının tespit ve tasviri gelecektir” (Çetişli, 2021: 113). Belli başlı anlatım teknikleri şunlardır:

Tahkiye/Anlatma Tekniğı

Edebiyat sanatında anlatma/tahkiye, öncelikle ve adı üstünde, anlatma esasına bağılı/tahkiyeli türlerin en önemli ifade tarzıdır. Destan, masal menkıbe, efsane, halk hikâyesi, mizahi fıkra, mesnevi, fabl, roman, hikâye olarak sıralayabileceğimiz türlerin en önemli ayırt edici vasfı, çok büyük ölçüde ‘tahkiye/anlatma’ tarzı bir anlatım ekseninde vücut bulmuş olmalarıdır. Adı geçen türlerde dil, birtakım olayları dinleyici/okuyucuya anlatmak, nakletmek veya hikâye etmek için kullanılır (Çetişli, 2021: 116).

Geriye Dönüş Tekniğı

Romanda kurgu veya kompozisyonun kotarıldığı zaman dilimi, ‘şimdi’dir. Bunun dışındakiler, daha doğrusu romanı ‘beşerî’ ve ‘toplumsal’ kılan değerler, ‘geçmiş’ten ödünç olarak alınır ve yazılan her şey, bu ödünçün karşılığı olarak iade edilir. Romanda yer alan her şeyin; insanın, çevrenin, zamanın, eşya ve düşüncenin... bir mazisi vardır. Romancı, bu elemanlara ruh ve can vermek için fırsat buldukça geçmişe döner. O, bu işlemi gerçekleştirirken de geriye dönüş tekniğinden yararlanır (Tekin, 2016: 188).

Tasvir Tekniğı

Tasvir; insan, tabiat veya mekânın kelimelerle resmedilmesi; âdeta görünür hâle getirilmesi; okuyucunun gözü önünde tecessüm ettirilmesidir. Böylece söz konusu

insan, tabiat, eşya veya mekân, sadece soyut bir isim olmaktan çıkar; okuyucunun onu benzerlerinden ayırıp kendi çizgileriyle tanıması sağlanmış olur. Anlatma esasına bağlı eserlerdeki itibarî dünya olgusu, kahramanların belli bir mekâna bağlı olma veya olayların belli bir mekânda yaşanması mecburiyeti, tasvir tarzı anlatımı çok daha zaruri kılar (Çetişli, 2021: 123).

Tasvir tekniği, anlatıcıların en sık kullandığı tekniklerden biridir.

İç Konuşma Tekniği

Bir kişinin kendi kendine veya sanki karşısında biri varmış gibi sessiz bir biçimde içinden konuşmasıdır. İnsan, zaman zaman başkalarıyla paylaşmadığı veya paylaşmak istemediği bazı şeyleri sadece kendisine itiraf etmek ister. İç konuşmayı, tek bir insandaki çift kişiliğin diyalogu olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu bakımdan iç konuşma, daha çok kişinin iç dünyasını, aracısız bir şekilde okuyucuya sezdirme amacına hizmet eder. İç konuşma, iç çözümleme/tahlilin göstermeye dayanan tarzıdır. Onun “şuur akımı”ndan farkı, hem anlatılanların hem de anlatım/konuşma biçiminin düzenli ve mantıklı olmasıdır (Çetişli, 2021: 128).

İç Çözümleme Tekniği

“Roman ve hikâyenin dilinde görülen önemli anlatım tarzlarından biri de “tahlil/iç çözümleme”dir. Tahlil/iç çözümleme; olay örgüsünde yer alan kahramanların iç dünyalarının (duyguları, psikolojileri, ruh dünyaları) anlatıcı tarafından bütün derinliği ve çıplaklığıyla irdelenip gün yüzüne çıkarılmasıdır. İç çözümleme tarzı anlatım, temelde insan gerçekliğini daha derinden yakalama ve onu bu yönüyle de okuyucuya takdim etme isteğinin sonucudur” (Çetişli, 2021: 129).

Diyalog Tekniği

“Diyalog, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen konuşma demektir. Bu konuşma tarzı daha çok kurmaca eserlerde, roman ve hikâyede kullanılmaktadır. Herhangi bir roman ve hikâyenin, herhangi bir yerinde, belirli amaçla kurgulanmış bir diyalog sahnesiyle mutlaka karşılaşırız. Bazı örneklerde en aza indirilse de ‘diyalog’ yönteminden bütünüyle vazgeçmek zordur. Diyalog yöntemi, kurmaca nitelik taşıyan romanın omurgasının vazgeçilmez yapı taşlarından biridir.” (Tekin, 2016: 205-206).

Mektup Tekniği

“Mektup bir anlatım tekniği olduğu kadar aynı zamanda bir türün adıdır. Mektup tekniğinin romanda kullanılması, romandaki anlatış çeşnisi bakımından önem taşır. Bu teknik, romandaki şahısların hayatlarındaki önemli kesitleri

aydınlatan ve onların bu durumdaki hislerini, duygularını an be an, inceden inceye işleyen, tahlil eden belgeler, bir nevi iç monologlardır” (Kefeli, 2002: 32).

Özetleme Tekniği

“Özetleme tekniği, adı üzerinde, verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın ‘özet’ hâlinde sunulmasıdır. Özetleme tekniği, gereksiz ayrıntıyı silen, dolayısıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler, bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır, anlatılır. Sonuçta sayfalar boyu sürececek -belki de okuyucuya sıkıcı gelecek- tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafla çözümlenmiş olmaktadır” (Tekin, 2016: 186-187).

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Kırgız Türkleri geçtiğimiz yüzyıllardan bugüne büyük bir sözlü ve yazılı edebiyata sahip olmuştur. Modern Kırgız edebiyatının günümüzde birçok temsilcisi bulunmaktadır. Bu kişilerden biri de Capar Saatov’dur. Türk dünyası halkları arasında kurulması istenen kültürel birlikteliğe edebî eserlerin aktarılıp incelenmesi katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bu çalışmada, Kırgız edebiyatının önemli simalarından biri olan, ancak eserleri üzerine bugüne kadar Türkiye’de herhangi bir çalışma yapılmamış Saatov’un *Ak Dil* isimli eseri üzerine dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Yazarın dil ve üslubu, eserini farklı kılan özellikler, dili kullanırken yaptığı tasarruflar, düşünce ve hayal dünyasının eserine yansıyış biçimi ve eserindeki dil ile ilgili diğer unsurları ortaya koymak çalışmanın ana amacı olmuştur.

Metot

Bu çalışma, Kırgız Türkçesinin tüm özelliklerini ortaya koymak amacıyla değil, Saatov’un incelediğimiz hikâyelerindeki dil özelliklerini ve hikâyelerin muhtevasını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Dil özellikleriyle ilgili bölümde, G. Leech ve M. Short tarafından sistemleştirilen biçimbilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır (2007). Buna göre metinler hem sözlüksel kategori (adlar, sıfatlar, fiiller, zarflar) hem de dilbilgisel kategori (cümle türleri, cümle yapıları, kelime grupları ve sözcük türleri) bakımından değerlendirilmiş; hikâyelerde yer alan kelimelerin sıklık tablosu verildikten sonra bu metotla dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Hikâyelerin dil incelemesi, kelime kadrosu ve söz dizimi ana başlıkları altında ele alınmıştır. Kelime kadrosu ana

başlığı, “adlar, zamirler, sıfatlar, zarflar, fiiller, bağlaçlar, edatlar, atasözleri ve deyimler”; söz dizimi ana başlığı, “kelime grupları ve cümle” alt başlıklarında incelenmiştir. Bu inceleme ile, yazarın Kırgız diline tasarrufu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hikâyelerin üslup yönünden incelendiği bölümde, 10 hikâyeye de hikâyenin yapı unsurları olan “olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, anlatıcı bakış açısı” ve anlatım teknikleri alt başlıklarında ele alınarak muhteva bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. DİL İNCELEMESİ

2.1. Kelime Kadrosu

Kelime kadrosu ya da söz varlığı, yazarın düşünce dünyasını yansıtırken kullandığı kelimelerin bütünüdür. “Söz varlığı, sadece bir dilde bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar -ya da dil bilimindeki terimiyle göstergeler- olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir” (Aksan, 2004: 7). Yaşadığı toplumun bir parçası olan yazar ve şair gibi edebî şahsiyetler de yazdıklarıyla duygu ve düşüncelerini ifade ederken yaşadıkları toplumu ve dönemi de yansıtır. Ancak, yazarın veya şairin ruh hâli, iç dünyası kullandığı kelimelere, kullanım sıklıklarına etki etmektedir. Bu noktada, yazarın yaşamının çeşitli dönemlerinde başından geçen hadiseler nedeniyle meydana gelen psikolojik hâli de metinlerine yansır; yazarın yazılarını hangi maksatla yazdığı da ortaya çıkar. Yazarın kullandığı kelimeler ve bu kelimelerin kullanım tarzları onun edebî kişiliği ile ilgili olarak çıkarımlarda bulunulmasına önemli ölçüde katkı sağlar. Yazarın kullandığı her bir kelime, aynı zamanda yazarın dili kullanmadaki becerisini göstermektedir. Kelime kadrosu, yazarın dil kullanımı hususunda oldukça önemlidir.

2.1.1. Kelime Sıklıkları

“Bütün dillerde kullanım açısından öne çıkan kelimeler vardır. Bu kelimeler dili kullanıcıların eğitim durumundan yaş gruplarına kadar birçok faktörden etkilenir ve kullanıcılar arasında farklılık gösterir. Kelime sıklığı, bir dilde kullanılan kelimelerin birbirlerine oranla kullanım sıklığını ortaya koyan çalışmalardır” (Ölker, 2011: 49). Metinde kullanılan kelimeler ve bu kelimelerin sıklık dereceleri, yazarın metinde odaklandığı muhtevası dışında yetiştiği çevre, hassasiyetleri ile yaşam tarzı, insan ilişkileri gibi kavram alanlarına dair bilgiler sunar. Bu sebeple, metinler üzerinden kelimelerin sıklığını tespit etmek, yazarın aktarmak istediği düşüncelerin ve üslubunun incelenmesi hususunda oldukça önemlidir.

Bu kısımda, yazarın incelemiş olduğumuz 10 hikâyesinde geçen bütün kelimeler ayrı ayrı taranmıştır. Bu kelimeler kullanım sıklığı en çok olandan en az olana doğru sıralanarak Türkiye Türkçesindeki karşılıklarıyla birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Hikâyelerde geçen kelimeler ve kullanım sıklıkları

Kelimeler	Kullanım Sıklıkları
<i>bol-</i> (ol-)	1035
<i>bir</i> (bir; aynı; beraber; sadece; biri)	724
<i>da</i> (da, de)	693
<i>ele</i> (idi; da, de, daha, henüz, sadece, öylesine)	636
<i>al-</i> (al-)	546
<i>de-</i> (de-, söyle-)	538
<i>kal-</i> (kal-)	460
<i>kel-</i> (gel-)	455
<i>menen</i> (ile)	447
<i>öz</i> (kendi)	413
<i>cat-</i> (yat-)	402
<i>men</i> (ben)	388
<i>ket-</i> (git-)	357
<i>ber-</i> (ver-)	320
<i>emne</i> (ne; nasıl; niçin)	314
<i>ayt-</i> (söyle-, de-)	312
<i>kör-</i> (gör-; bak-)	310
<i>cür-</i> (yürü-; hareket et-)	302
<i>bar-</i> (var-; git-)	298
<i>cer</i> (yer)	293
<i>kişi</i> (kişi; insan)	281
<i>cok</i> (yok; hayır)	261
<i>al</i> (o; hâl, durum)	260
<i>dep</i> (diye, için)	252
<i>kıl-</i> (yap-, et-)	251
<i>emes</i> (değil)	246
<i>köz</i> (göz; boşluk; bölüm)	230
<i>bil-</i> (bil-)	227
<i>tüş-</i> (in-; bin-; düş-; yağ-)	224
<i>anın</i> (onun)	216
<i>eken</i> (imiş; ki, acaba)	214
<i>bul</i> (bu)	193
<i>otur-</i> (otur-)	191
<i>üy</i> (ev)	181
<i>ata</i> (baba)	181
<i>kız</i> (kız)	178
<i>siz</i> (siz)	174
<i>anı</i> (onu)	171
<i>kol</i> (el; kol)	170
<i>biz</i> (biz)	169
<i>bar</i> (var)	168
<i>kün</i> (gün; güneş; zaman)	166
<i>eki</i> (iki)	166
<i>degen</i> (adlı; denilen)	166
<i>kara-</i> (bak-)	165

<i>baş</i> (baş)	159
<i>emi</i> (şimdi, şu anda; artık)	156
<i>col</i> (yol; defa)	156
<i>söz</i> (söz)	154
<i>sen</i> (sen)	154
<i>cakşı</i> (iyi; güzel; tamam, olur)	154
<i>ciber-</i> (gönder-)	150
<i>kir-</i> (gir-; ulaş-; kapla-; katıl-)	149
<i>sal-</i> (koy-, yerleştir-; ser-, döse-; yap-, inşa et-)	148
<i>süylö-</i> (konuş-, söyle-)	147
<i>çık-</i> (çık-; kazan-; belli bir yaşa gel-; peyda ol-)	145
<i>uşul</i> (şu)	140
<i>oşol</i> (şu)	139
<i>alar</i> (onlar)	136
<i>kerek</i> (gerek, lazım)	130
<i>mına</i> (işte; tam, tıpkı)	126
<i>bala</i> (çocuk; yavru)	125
<i>bas-</i> (yürü-; bas-; bastır-)	124
<i>çoñ</i> (büyük; çok)	122
<i>üçün</i> (için)	118
<i>cigüt</i> (delikanlı, yiğit)	117
<i>can</i> (can; canlı; yan; yanında)	115
<i>birok</i> (fakat, ancak, ama)	115
<i>anan</i> (sonra)	111
<i>tart-</i> (çek-)	110
<i>cak</i> (taraf, yön)	109
<i>ce</i> (veya, ya da, yoksa)	107
<i>at</i> (at)	104
<i>kim</i> (kim)	104
<i>öt-</i> (geç-)	102
<i>el</i> (halk)	98
<i>caş</i> (genç; yaş; ömür; yaş, gözyaşı)	98
<i>köp</i> (çok, fazla)	97
<i>bu</i> (bu)	96
<i>körün-</i> (görün-; gözük-)	93
<i>suu</i> (su)	92
<i>apa</i> (anne, ana)	92
<i>iş</i> (iş)	90
<i>gana</i> (sadece)	90
<i>azır</i> (şimdi, şu an; hâlâ, henüz)	90
<i>go</i> (herhâlde)	88
<i>ooz</i> (ağız)	86
<i>kiyin</i> (sonra)	86
<i>eç</i> (hiç, hiçbir)	86
<i>sura-</i> (sor-; iste-)	85
<i>kayra</i> (tekrar, yine)	85
<i>başka</i> (başka, farklı)	85

<i>kara</i> (kara, siyah; yas, matem)	84
<i>dağı</i> (yine, yeniden, tekrar; dahi, da, de)	83
<i>maşına</i> (araba; makine)	82
<i>art</i> (arka, arka taraf)	82
<i>kanday</i> (nasıl, ne gibi, ne türlü)	81
<i>tap-</i> (bul-)	80
<i>iç-</i> (iç-; ye-)	80
<i>uk-</i> (duy-; dinle-)	79
<i>dele</i> (da, de; hele; bile)	79
<i>baarı</i> (hepsi; her şey)	79
<i>kötör-</i> (kaldır-; yükselt-; yap-; dayan-)	77
<i>çöp</i> (ot)	75
<i>beri</i> (beri; buraya)	74
<i>bet</i> (yüz; yanak; yüzey; sayfa)	72
<i>başta-</i> (başla-)	71
<i>kantip</i> (nasıl)	70
<i>büt-</i> (bit-; bitir-; yorul-)	70
<i>uul</i> (oğul, erkek evlat)	68
<i>tiy-</i> (değ-; elle-; evlen-; saldır-; çal-)	68
<i>ene</i> (anne)	67
<i>işte-</i> (çalış-; yap-)	66
<i>calgız</i> (yalnız, bir, tek)	66
<i>boy</i> (boy; gölün, suyun, yolun vb. kıyısı)	66
<i>biröö</i> (biri, bir tanesi, herhangi biri)	64
<i>kayda</i> (nerede, hangi yerde)	63
<i>bayagı</i> (önceki, evvelki)	63
<i>munday</i> (böyle, bunun gibi)	62
<i>kayt-</i> (dön-, geri git-, geri gel-)	61
<i>tiği</i> (o; öbür, diğer)	60
<i>siler</i> (siz)	60
<i>oşo</i> (şu)	60
<i>kül-</i> (gül-)	60
<i>kelin</i> (gelin)	60
<i>öl-</i> (öl-; rezil ol-)	59
<i>küt-</i> (bekle-)	59
<i>körsöt-</i> (göster-)	58
<i>casa-</i> (yap-)	58
<i>ayal</i> (kadın, bayan)	58
<i>uşintip</i> (böylece, böylelikle)	57
<i>but</i> (ayak, bacak)	57
<i>anda</i> (onda; orada; o zaman, o hâlde)	57
<i>caman</i> (kötü; çok, fazla)	56
<i>ay</i> (ay; ünlem olarak: ay, hey)	56
<i>kez</i> (zaman, vakit)	55
<i>aç-</i> (aç-)	55
<i>iç</i> (iç)	55
<i>cürök</i> (kalp, yürek; gönül)	54

<i>cönündö</i> (hakkında, konusunda)	53
<i>üç</i> (üç)	52
<i>uşunday</i> (böyle, şöyle)	52
<i>sıyaktuu</i> (gibi)	52
<i>çeyin</i> (kadar, dek)	52
<i>karma-</i> (tut-)	51
<i>ooba</i> (evet, tamam, peki)	50
<i>birdeme</i> (bir şey, bir nesne)	50
<i>adam</i> (adam, insan)	50
<i>ün</i> (ses, seda)	49
<i>too</i> (dağ)	49
<i>kaç-</i> (kaç-; uzak dur-)	49
<i>eköö</i> (ikisi)	49
<i>ayıl</i> (köy, oba)	49
<i>tokto-</i> (dur-)	48
<i>sırt</i> (dış; dışarı; sırt)	48
<i>eç nerse</i> (hiçbir şey)	48
<i>ara</i> (ara, aralık, mesafe)	48
<i>taşt-</i> (bırak-)	47
<i>oylo-</i> (düşün-)	47
<i>kızıl</i> (kızıl, al, kırmızı)	47
<i>katuu</i> (katı, sert; ağır, ciddi; aşırı; sağlam; epey)	47
<i>eger</i> (eğer, şayet)	47
<i>cay</i> (yer, mekan; yaz mevsimi; yavaş)	47
<i>uşu</i> (şu)	46
<i>oy</i> (düşünce, fikir)	45
<i>eşik</i> (kapı; dışarı, dış çevre)	45
<i>üstü</i> (herhangi bir şeyin üstü, üst kısmı; tam zamanında)	45
<i>tamak</i> (yemek; damak; boğaz)	44
<i>taanı-</i> (tanı-)	44
<i>kança</i> (kaç; ne kadar)	44
<i>cönö-</i> (yönel-; hareket et-)	44
<i>asker</i> (asker)	44
<i>kaçan</i> (ne zaman; bir zaman, eskiden)	43
<i>coluk-</i> (karşılaş-; rastla-; görüş-)	43
<i>cakın</i> (yakın)	43
<i>anday</i> (onun gibi; böyle)	43
<i>munu</i> (bunu)	43
<i>tüşün-</i> (anla-)	42
<i>kiy-</i> (giy-)	42
<i>işen-</i> (inan-; güven-)	42
<i>çakır-</i> (çağır-; öt-)	42
<i>köñül</i> (gönül; dilek, temenni)	41
<i>cıl</i> (yıl)	41
<i>birge</i> (birlikte, beraber)	41
<i>ayak</i> (ayak; ora, o taraf)	41
<i>kar</i> (kar)	40

<i>küç</i> (güç, kuvvet; yetenek)	40
<i>cumuş</i> (iş, hizmet)	40
<i>andan</i> (ondan; şundan; oradan)	40
<i>kaydan</i> (nereden, hangi yerden)	39
<i>cañı</i> (yeni)	39
<i>nerse</i> (nesne; şey)	39
<i>tuura</i> (doğru; adaletli; genişlik, en)	38
<i>eç kim</i> (hiç kimse)	38
<i>bay</i> (zengin)	38
<i>akça</i> (para)	38
<i>arı</i> (geri, art, arka, öte; sonra; hem, hem de)	38
<i>küy-</i> (yan-; acı-; pişman ol-)	37
<i>at-</i> (at-; ateş et-; sök-)	37
<i>okşo-</i> (benze-)	36
<i>bolso</i> (ise)	36
<i>kiçinekey</i> (küçücük, minnacık)	36
<i>ıyla-</i> (ağla-)	36
<i>buz-</i> (boz-)	36
<i>mal</i> (evcil hayvanların genel adı; mal mülk)	36
<i>uy</i> (inek)	35
<i>taş</i> (taş)	35
<i>mintip</i> (böyle, şöyle)	35
<i>murza</i> (bey, efendi)	35
<i>çaç</i> (saç)	35
<i>canagı</i> (az önceki, biraz önceki)	35
<i>balkim</i> (belki)	35
<i>ayda-</i> (sür-)	35
<i>ötö</i> (en, çok, aşırı)	35
<i>çın</i> (doğru, gerçek; gerçekten)	35
<i>aldı</i> (önü; altı)	35
<i>mundan</i> (bundan)	34
<i>ayabay</i> (çok, çok büyük)	34
<i>alıs</i> (uzak)	34
<i>cet-</i> (ulaş-)	34
<i>kagıl-</i> (tecrübe, deneyim kazan-; kurban ol-)	34
<i>aş</i> (yemek, aş)	33
<i>et</i> (et; ten)	33
<i>cana</i> (ve)	33
<i>uzun</i> (uzun)	32
<i>abışka</i> (yaşlı adam, ihtiyar)	32
<i>tak</i> (taht; tam, o sırada)	32
<i>bayka-</i> (fark et-; gözetle-)	32
<i>teñ</i> (denk; aynı yaşta; birlikte)	31
<i>raykom</i> (bölge komitesi)	31
<i>ötkör-</i> (geçir-)	31
<i>oşondo</i> (o zaman, o sırada; onda, o kişide; orada)	31
<i>orus</i> (rus)	31

<i>kulak</i> (kulak)	31
<i>keçir-</i> (affet-)	31
<i>es</i> (akıl, hafıza; güven, cesaret)	31
<i>cetiş-</i> (yetiş-; yeterli ol-)	31
<i>arañ</i> (güçlülle, zar zor)	31
<i>moyun</i> (boyun)	30
<i>takır</i> (hiç; tamamen)	30
<i>oku-</i> (oku-)	30
<i>küyöö</i> (koca, eş; güveyi, damat)	30
<i>kazı</i> (gazi; hâkim; kadı)	30
<i>kat-</i> (gizle-, koru-; yular tak-, geçir-; katılaş-; hareketsiz kal-)	30
<i>beken</i> (mi ki, mi acaba?)	30
<i>çıgar-</i> (çıkart-)	30
<i>nan</i> (ekmek)	29
<i>kaysı</i> (hangi)	29
<i>dale</i> (hâlâ, henüz)	29
<i>bölmö</i> (oda)	29
<i>abdan</i> (çok, aşırı)	29
<i>at</i> (ad, isim)	28
<i>sır</i> (sır; peynir)	28
<i>sat-</i> (sat-)	28
<i>köynök</i> (gömlük; elbise; giysi)	28
<i>bir az</i> (biraz)	28
<i>kat</i> (mektup; kat, tabaka)	28
<i>çurka-</i> (koş-)	28
<i>şaş-</i> (acele et-, telaşlan-)	28
<i>tüp</i> (dip, taban)	28
<i>süröt</i> (fotoğraf, resim)	27
<i>ös-</i> (büyü-, geliş-)	27
<i>meyli</i> (tamam, kabul, olur)	27
<i>kolhoz</i> (kolhoz)	27
<i>ırakmat</i> (teşekkür, sağ ol)	27
<i>eski</i> (eski)	27
<i>erten</i> (yarın)	27
<i>dalay</i> (birçok, bir hayli)	27
<i>çoçu-</i> (kork-; ürk-)	27
<i>aylan-</i> (dön-; dolan-; yalvar-; gezin-)	27
<i>antkeni</i> (çünkü)	27
<i>alaçık</i> (çadır, kulübe, çardak)	27
<i>bat-</i> (sığ-)	27
<i>turmuş</i> (hayat, yaşam)	26
<i>sayın</i> (her)	26
<i>öydö</i> (yukarı)	26
<i>oşondoy</i> (öyle; o kadar)	26
<i>min-</i> (bin-)	26
<i>multık</i> (tüfek)	26
<i>kökürök</i> (göğüs)	26

<i>kork-</i> (kork-)	26
<i>karaan</i> (karaltı; herhangi biri)	26
<i>ısıt</i> (sıcak)	26
<i>caşır-</i> (gizle-; gizli tut-)	26
<i>açık</i> (açık)	26
<i>çıda-</i> (dayan-, sabret-)	26
<i>orto</i> (orta)	26
<i>ulam</i> (tekrar tekrar; -dan dolayı; gitgide)	25
<i>til</i> (dil)	25
<i>ökmöt</i> (hükümet, yönetim)	25
<i>kıynal-</i> (zorlan-; üzü-)	25
<i>kıştak</i> (köy, kasaba)	25
<i>kayrıl-</i> (dön-; başvur-; uğra-)	25
<i>degi</i> (ya; yani, doğrusu; hiç; peki)	25
<i>çay</i> (çay)	25
<i>beker</i> (işsiz; boş, anlamsız; bedava; boşuna)	25
<i>aylanayın</i> (kurban olayım)	25
<i>öñ</i> (yüz, bet; görünüş, dış görünüm)	25
<i>tün</i> (tün, gece)	25
<i>tereze</i> (pencere)	24
<i>oor</i> (ağır; güç, zor; derin, içten gelen)	24
<i>köçö</i> (sokak)	24
<i>koroo</i> (avlu; ağıl; küçükbaş hayvan sürüsü)	24
<i>kış</i> (kış mevsimi; kerpiç)	24
<i>çeke</i> (alın; kenar)	24
<i>cüz</i> (yüz)	24
<i>biyik</i> (yüksek; büyük)	24
<i>aba</i> (hava; gökyüzü; amca)	24
<i>kep</i> (söz, laf)	24
<i>murda</i> (önce, ilk olarak)	24
<i>sez-</i> (sez-, kestir-, hisset-)	24
<i>unut-</i> (unut-)	23
<i>suroo</i> (sor; sorun, mesele; talep, istek)	23
<i>ömür</i> (ömür, hayat)	23
<i>kaala-</i> (iste-; dile-)	23
<i>izde-</i> (ara-; araştır-)	23
<i>emnegedir</i> (nedense, her nasılsa)	23
<i>ar</i> (her)	23
<i>dene</i> (beden, vücut)	23
<i>çeç-</i> (çöz-; çıkar-; karar ver-, kararlaştır-)	23
<i>ceñe</i> (yenge)	23
<i>calañ</i> (katıksız; sadece, yalnız)	23
<i>boşo-</i> (işten ayrıl-; boşan-; kurtul-)	23
<i>şaar</i> (şehir)	22
<i>soguş</i> (savaş, harp, mücadele)	22
<i>az</i> (az)	22
<i>sekretar</i> (sekreter)	22

<i>rayon</i> (ilçe; bölge)	22
<i>özünçö</i> (ayrı, ayrıca)	22
<i>kana</i> (hani, nerede; haydi, hadi; hane)	22
<i>kaqaz</i> (kâğıt)	22
<i>cıgıl-</i> (yıkıl-)	22
<i>caşa-</i> (yaşa-)	22
<i>boyunça</i> (göre, hakkında)	22
<i>bayla-</i> (bağla-; kapat-; engel ol-; bağlan-)	22
<i>arı-beri</i> (ileri geri)	22
<i>tört</i> (dört)	22
<i>talaa</i> (step, kır; tarla, arazi)	22
<i>bel</i> (bel)	22
<i>daroo</i> (hemen, çabucak)	22
<i>eñ</i> (en, sıfatların başına gelerek üstün derece olduğunu gösterir)	22
<i>kön-</i> (kabul et-, onayla-)	22
<i>ubak</i> (zaman, vakit; ufak, ufalanmış)	21
<i>töşök</i> (yatak)	21
<i>üylö-</i> (evlendir-; üfle-)	21
<i>ce bolboso</i> (yoksa)	21
<i>sakal</i> (sakal)	21
<i>kiyim</i> (giyim, giysi)	21
<i>kempir</i> (yaşlı kadın; hanım, eş)	21
<i>ekinçi</i> (ikinci)	21
<i>boor</i> (karaciğer; bağır, göğüs; kardeş, akraba)	21
<i>berki</i> (beriki, bu taraftaki; -dan sonraki)	21
<i>atayı</i> (mahsus, özellikle)	21
<i>aya-</i> (acı-, merhamet et-)	21
<i>töbö</i> (tepe; zirve)	20
<i>tikte-</i> (uzun uzun bak-; dile-)	20
<i>ookat</i> (mal, mülk; yemek, yiyecek; geçim; ev işleri)	20
<i>kedey-kembaqal</i> (fakir, yoksul)	20
<i>kamış</i> (kamış)	20
<i>araba</i> (araba; el arabası)	20
<i>altın</i> (altın)	20
<i>al</i> (güç, kuvvet)	20
<i>ake</i> (baba; amca; ağabey)	20
<i>koktu</i> (vadi, koyak)	20
<i>aldında</i> (önünde; -dan önce; yanında)	20
<i>ooru-</i> (hastalan-; ağrı-)	19
<i>mañday</i> (alın; karşı; kader)	19
<i>kurbu</i> (akran; arkadaş)	19
<i>al emi</i> (fakat)	19
<i>kuday</i> (hüda, tanrı)	19
<i>közdö-</i> (gözetle-; yönel-)	19
<i>cıhuu</i> (ılık; rahat, uygun; sıcakkanlı)	19
<i>ak</i> (beyaz)	19

<i>közdöy</i> (doğru)	19
<i>cardam</i> (yardım)	19
<i>bügün</i> (bugün)	19
<i>uyal-</i> (utan-)	19
<i>tamaşa</i> (şaka; eğlence)	19
<i>ak sakal</i> (yaşlı veya yaşça büyük insan)	19
<i>adegende</i> (öncelikle)	19
<i>tarap</i> (taraf, yön)	19
<i>kee</i> (bazı, kimi)	19
<i>tügön-</i> (tüken-, bit-)	18
<i>taza</i> (temiz; katıksız, saf; iyi, sağlıklı)	18
<i>tañdan-</i> (hayret et-, şaşır-)	18
<i>suur-</i> (çek-, çekip çıkart-)	18
<i>oylon-</i> (düşün-, düşünceye dal-)	18
<i>ogo beter</i> (daha çok)	18
<i>menden</i> (benden)	18
<i>kıyın</i> (zor, güç; güçlü; en iyi şekilde)	18
<i>kelinçek</i> (genç gelin; genç eş, karı)	18
<i>kayrak</i> (yağmur suyuyla beslenen toprak)	18
<i>kariya</i> (ihtiyar)	18
<i>kan</i> (kan; han)	18
<i>ıras</i> (doğru)	18
<i>eptep</i> (bir şekilde; zar zor)	18
<i>ebak</i> (çoktan)	18
<i>düynö</i> (dünya; varlık, mal mülk)	18
<i>demek</i> (demek, demek ki)	18
<i>cıl-</i> (ilerle-; hareket et-; fark ettirmeksizin git-, uzaklaş-)	18
<i>emne üçün</i> (niçin, neden)	18
<i>bekem</i> (sağlam, dayanıklı; sert; sıkı)	18
<i>anın üstünö</i> (üstelik)	18
<i>aç</i> (aç, karnı tok olmayan)	18
<i>bat</i> (çabuk, tez, hızlı)	18
<i>töşö-</i> (döşe-)	18
<i>kursak</i> (karın)	17
<i>ukta-</i> (uyu-)	17
<i>ugul-</i> (duyul-)	17
<i>tim ele</i> (öylesine)	17
<i>tez</i> (tez, çabuk, hemen)	17
<i>suuk</i> (soğuk; sevimsiz, çirkin; üzücü, kötü)	17
<i>sıylar-</i> (saygı göster-; ödüllendir-)	17
<i>keyi-</i> (üzül-; kaygılan-)	17
<i>estelik</i> (abide, anıt)	17
<i>egin</i> (ekin)	17
<i>dogdur</i> (doktor)	17
<i>celdet</i> (cellat)	17
<i>akırı</i> (sonu; eninde sonunda)	17
<i>akıl</i> (akıl; düşünme; tavsiye, öğüt)	17

<i>cut-</i> (yut-)	17
<i>eme</i> (şey, o anda hatırlanamayanın yerine kullanılan sözcük)	17
<i>astı</i> (altı; öñü; aşğı taraf; başlangıcı)	17
<i>uşunçalık</i> (bu kadar, o kadar)	16
<i>uçura-</i> (karşılaş-, rastlaş-)	16
<i>tirüü</i> (diri, canlı)	16
<i>tereñ</i> (derin)	16
<i>sezim</i> (sezgi, his)	16
<i>oñdo-</i> (düzelt-; onar-)	16
<i>ok</i> (ok; kurşun, mermi)	16
<i>künöö</i> (günah; suç)	16
<i>kurcun</i> (heybe)	16
<i>körüş-</i> (görüş-; karşılaş-)	16
<i>kes-</i> (kes-)	16
<i>keçee</i> (dün; geçenlerde)	16
<i>keç</i> (geç; akşam)	16
<i>katın</i> (kadın)	16
<i>katarı</i> (gibi, benzer, olarak)	16
<i>karañğı</i> (karanlık; bilgisiz, cahil)	16
<i>it</i> (köpek, it)	16
<i>erte</i> (erken)	16
<i>çaç-</i> (saç-, dağıt-)	16
<i>cıgaç</i> (ağaç; tahta, kereste)	16
<i>birtike</i> (biraz)	16
<i>arala-</i> (arala-; dolaş-; yol katet-)	16
<i>aman</i> (sağ; sağlam, bozulmayan; esenlik, iyilik)	16
<i>beş</i> (beş)	16
<i>cay-</i> (yay-, ser-)	16
<i>kuçakta-</i> (kucakla-)	16
<i>baktı</i> (baht, mutluluk)	16
<i>kozgo-</i> (kıpırda-, kımıl-da; hareketlendir-)	16
<i>oşent-</i> (öyle yap-)	16
<i>peyil</i> (kişilik, şahsiyet; niyet, fikir)	16
<i>sakta-</i> (sakla-)	16
<i>tol-</i> (dol-, dolu duruma gel-)	16
<i>uç-</i> (uç-)	16
<i>naçalnik</i> (patron; amir; müdür)	15
<i>taaniş-</i> (tanış-)	15
<i>ölüm</i> (ölüm, vefat)	15
<i>okuu</i> (eğitim; okul)	15
<i>köpçülük</i> (çoğunluk, kalabalık)	15
<i>koon</i> (kavun)	15
<i>kızmat</i> (iş; hizmet; makam)	15
<i>kandaydır</i> (birtakım, bazı, kimi)	15
<i>kalçıl-da-</i> (titre-)	15
<i>bolboso</i> (yoksa)	15
<i>dayıma</i> (daima, her zaman)	15

<i>darbız</i> (karpuz)	15
<i>caķşılık</i> (iyilik; g�zellik)	15
<i>buuday</i> (buğday)	15
<i>birinçi</i> (birinci)	15
<i>beçara</i> (biçare; zavallı)	15
<i>başkarma</i> (başkan; m�d�r; y�netici)	15
<i>balaket</i> (felaket)	15
<i>ayla</i> (çare)	15
<i>arık</i> (ark; zayıf)	15
<i>akırın</i> (yavaşça; alçak sesle; gizlice)	15
<i>acıra-</i> (ayrıl-; kaybet-)	15
<i>caktır-</i> (beğen-, hoşlan-)	15
<i>cabıl-</i> (y�nel-, yol al-; dağıl-)	15
<i>een</i> (ıssız, تنها, kimsesiz)	15
<i>kir</i> (kir, pislik)	15
<i>kuy-</i> (d�k-; doldur-)	15
<i>toltur-</i> (doldur-)	15
<i>toru</i> (doru, yağız (at))	15
<i>ot</i> (ateş; ot, bitki)	15
<i>uçur</i> (zaman, vakit; durum)	14
<i>tokol</i> (boynuzsuz; kuma)	14
<i>tiş</i> (diş)	14
<i>tiyin</i> (para, kuruş)	14
<i>s�zs�z</i> (mutlaka, muhakkak)	14
<i>saray</i> (saray; ahır)	14
<i>ooru</i> (hasta; hastalık)	14
<i>neçen</i> (birçok, pek çok)	14
<i>may</i> (yağ; �cret)	14
<i>kolgo t�ş-</i> (yakalan-, suçu ortaya �ık-; esir d�ş-)	14
<i>kırgız</i> (kırgız)	14
<i>kezek</i> (sıra; çağ)	14
<i>dos</i> (dost, arkadaşı)	14
<i>çal</i> (ihtiyar)	14
<i>coldoş</i> (yoldaş; arkadaş, dost)	14
<i>citta-</i> (kokla-)	14
<i>cel</i> (yel, r�zg�r)	14
<i>camın-</i> (�rt�n-, b�r�n-; saklan-)	14
<i>bayke</i> (ağabey)	14
<i>bardık</i> (hep; her)	14
<i>appak</i> (apak, bembeyaz)	14
<i>alma</i> (elma, elma ağacı)	14
<i>alda-</i> (aldat-, kandır-)	14
<i>akırkı</i> (son, en son)	14
<i>sarı</i> (sarı)	14
<i>aqay</i> (ağabey)	14
<i>ali</i> (h�l�, hen�z, daha)	14
<i>kur</i> (boş, dolu karşıtı; semiz; kez, defa)	14

<i>erteñ</i> (yarın)	14
<i>burul-</i> (dön-)	14
<i>ilin-</i> (takıl-)	14
<i>aga</i> (ona)	14
<i>caka</i> (yaka; kıyı, kenar, taraf)	14
<i>caz-</i> (yaz-)	14
<i>kayna-</i> (kayna-; kızış-, şiddetlen-)	14
<i>sagin-</i> (özle-)	14
<i>sonun</i> (güzel, göze ve kulağa hoş gelen)	14
<i>uç</i> (uç, bir şeyin baş veya son noktası)	14
<i>uyat</i> (ayıp, utanç verici)	14
<i>üymök</i> (yığın, yığıntı)	13
<i>unçuk-</i> (seslen-, konuş-)	13
<i>tük</i> (hiç)	13
<i>temir</i> (demir; dayanaklı)	13
<i>tattuu</i> (tatlı)	13
<i>oşentip</i> (öylece)	13
<i>oorukana</i> (hastane)	13
<i>okuya</i> (olay)	13
<i>meyman</i> (konuk, misafir)	13
<i>köptön beri</i> (çok zamandan beri, öteden beri)	13
<i>ıldıy</i> (aşağı; yere doğru)	13
<i>erkek</i> (erkek)	13
<i>duşman</i> (düşman)	13
<i>darbaza</i> (avlu, bahçe kapısı)	13
<i>çöntök</i> (cep)	13
<i>cooluk</i> (yazma, eşarp)	13
<i>cañıl-</i> (yanıl-; hata et-)	13
<i>baya künü</i> (geçen gün, geçenlerde)	13
<i>aytor</i> (kısaca, özetle)	13
<i>kuyruk</i> (kuyruk)	13
<i>körö</i> (göre)	13
<i>eerçit-</i> (peşine tak-)	13
<i>bış-</i> (piş-)	13
<i>söök</i> (kemik)	12
<i>un</i> (un)	12
<i>ubakıt</i> (zaman, vakit, süre)	12
<i>tüş</i> (düş; öğle)	12
<i>tize</i> (diz)	12
<i>tişte-</i> (dişle-; dala-; ye-)	12
<i>tehnika</i> (teknik, teknik araç gereç)	12
<i>ötük</i> (çizme)	12
<i>külkü</i> (gülme; alay etme)	12
<i>köz caş</i> (gözyaşı)	12
<i>köpkö çeyin</i> (bir süre)	12
<i>kimdir biröö</i> (birileri; bazı, birtakım, kimi)	12
<i>kızık</i> (ilginç; güzel)	12

<i>kımbat</i> (pahalı; değerli, kıymetli)	12
<i>kerebet</i> (yatak, karyola)	12
<i>kazan</i> (kazan)	12
<i>kalıñ</i> (kalın; çok, sayısız; gür; dolu; derin)	12
<i>eç ubakta</i> (hiçbir zaman)	12
<i>eç kanday</i> (hiçbir)	12
<i>çoñoy-</i> (büyü-; art-)	12
<i>çapan</i> (çapan, kaftan)	12
<i>con</i> (sırt, bel; dağın sırtı, beli)	12
<i>carıktık</i> (zavallı; mübarek; aydınlık)	12
<i>beter</i> (gibi, sanki)	12
<i>baykuş</i> (zavallı)	12
<i>içki</i> (iç, dış karşıtı; kapalı, gizli)	12
<i>atkar-</i> (ata bindir-; yolla-; gerçekleştir-, yap-)	12
<i>ar kim</i> (herkes)	12
<i>ança-mınça</i> (biraz)	12
<i>ançalık</i> (o kadar; pek)	12
<i>açuu</i> (sinir, öfke; acı)	12
<i>ceñil</i> (hafif)	12
<i>saz</i> (bataklık)	12
<i>boo</i> (bağ, deste)	12
<i>ceek</i> (kıyı, kenar)	12
<i>cıy-</i> (yığ-)	12
<i>car</i> (yar, uçurum)	12
<i>murdagı</i> (önceki, evvelki)	12
<i>sanaa</i> (istek, talep; düşünce, kaygı)	12
<i>tos-</i> (engel ol-; kapat-; ağırla-; yakala-)	12
<i>tök-</i> (dök-; yağ-)	11
<i>topurak</i> (toprak)	11
<i>şım</i> (pantolon)	11
<i>stol</i> (masa)	11
<i>emnege</i> (niçin)	11
<i>sovet</i> (konsey, kurul; sovyet)	11
<i>sırğa</i> (küpe)	11
<i>salam</i> (selam)	11
<i>masele</i> (mesele, sorun)	11
<i>mamile</i> (ilişki; muamele)	11
<i>makul</i> (makul; tamam; kabul)	11
<i>küzötçü</i> (bekçi)	11
<i>keçke</i> (akşama kadar)	11
<i>kandayça</i> (nasıl, ne biçimde, hangi yolla)	11
<i>emese</i> (o zaman)	11
<i>cöö</i> (yaya, yayan)	11
<i>coop ber-</i> (cevap, yanıt ver-)	11
<i>boyu</i> (boyu)	11
<i>coon</i> (kalın, yoğun; zengin, kodaman)	11
<i>cok bol-</i> (yok ol-)	11

<i>carık</i> (aydınlık; hayat; yarık)	11
<i>carayt</i> (tamam, peki)	11
<i>can-</i> (yan-; sökül-; sözünden dön-)	11
<i>camandık</i> (kötülük)	11
<i>cakında-</i> (yaklaş-; yakınlaş-)	11
<i>cada-</i> (bık-)	11
<i>boydon</i> (gibi, olarak)	11
<i>belgi</i> (belgi, belirti)	11
<i>belek</i> (hediye)	11
<i>barakelde</i> (yaşasın; bravo)	11
<i>baarı bir</i> (fark etmez; yine de; zaten)	11
<i>atañ körü</i> (kahrolası; allah'ın belası)	11
<i>arça</i> (ardıç)	11
<i>şilte-</i> (salla-)	11
<i>ırgı-</i> (atla-, zıpla-)	11
<i>ırgıt-</i> (at-, fırlat-)	11
<i>sun-</i> (sun-, uzat-)	11
<i>kölökö</i> (gölge)	11
<i>predsedatel</i> (başkan)	11
<i>tegerek</i> (etraf, çevre)	11
<i>baldak</i> (koltuk değneği)	11
<i>carıl-</i> (yarıl-, kırıl-, parçalan-)	11
<i>cetele-</i> (kolundan veya elinden tutup götür-; akıl ver-, tavsiye et-)	11
<i>dayar</i> (hazır, amade)	11
<i>etek</i> (etek)	11
<i>kıdır-</i> (dolaş-, gez-)	11
<i>dem</i> (nefes, soluk; destek, dayanak)	11
<i>iyin</i> (omuz; in)	11
<i>kıyna-</i> (zorla-, eziyet et-, uğraştır-)	11
<i>süyrö-</i> (sürükle-)	11
<i>şart</i> (talep, istek; hemencecik, çarçabuk)	11
<i>oñ</i> (sağ, sol karşıtı; doğru, akla, mantığa uygun)	11
<i>zarıl</i> (gerekli, zaruri)	10
<i>üy-bülö</i> (aile)	10
<i>tüyünçök</i> (bohça, çıkın)	10
<i>tizgin</i> (dizgin)	10
<i>tik-</i> (dik-; kur-, inşa et-)	10
<i>tayake</i> (dayı)	10
<i>taman</i> (taban)	10
<i>talkan</i> (kıрма)	10
<i>tagdır</i> (takdir, kader)	10
<i>süy-</i> (sev-)	10
<i>suran-</i> (rica et-; izin iste-)	10
<i>sadaga</i> (canım, hayatım; sadaka)	10
<i>özünön özü</i> (kendiliğinden, kendi kendine)	10
<i>özgöçö</i> (özel, özellikle)	10

<i>öltür-</i> (öldür-)	10
<i>mildet</i> (görev, vazife; amaç)	10
<i>küyyüt</i> (acı, keder, üzüntü)	10
<i>kül</i> (kül; toz)	10
<i>koroo-cay</i> (ev bark; bağ bahçe)	10
<i>keñ</i> (geniş; büyük; bol)	10
<i>kabıl al-</i> (kabul et-)	10
<i>institut</i> (enstitü)	10
<i>ıraazı</i> (razı; memnun)	10
<i>ese</i> (kat, kez, defa; gibi, -e benzer)	10
<i>eçtemke</i> (hiçbir şey)	10
<i>eç kaçan</i> (hiçbir zaman)	10
<i>çarça-</i> (yorul-)	10
<i>cok degende</i> (hiç olmazsa, en azından)	10
<i>cılmay-</i> (gülümse-; tebessüm et-)	10
<i>cıldır-</i> (kaydır-, kıpırdat-, yerinden oynat-)	10
<i>cetim</i> (yetim)	10
<i>belem</i> (mi ki, mi acaba?)	10
<i>bir neçe</i> (birkaç)	10
<i>beril-</i> (veril-; kendini ver-; önem ver-)	10
<i>asman</i> (gökyüzü)	10
<i>antip</i> (öyle, böyle)	10
<i>malçı</i> (çoban)	10
<i>ilimiy</i> (bilimsel, ilmî)	10
<i>kıykır-</i> (haykır-, bağır-)	10
<i>bosogo</i> (kapının yerleştiği kasa, çerçeve; kapı)	10
<i>burç</i> (köşe)	10
<i>bula-</i> (yüksel-, yükselip dağıl-; kabarıp aç-)	10
<i>cumşa-</i> (yumuşsa-; hafifle-)	10
<i>carım</i> (yarım)	10
<i>cetkir-</i> (ulaştır-)	10
<i>kem</i> (kem, eksik)	10
<i>tayan-</i> (dayan-; güven-)	10
<i>toñ-</i> (don-, buz tut-, üşü-)	10
<i>üz-</i> (kopar-, kır-; parçala-)	10
<i>zaman</i> (zaman, vakit; dönem)	10
<i>aş-</i> (aş-, geç-)	10
<i>oñoy</i> (kolay, kolayca, sıkıntısız bir biçimde)	10
<i>oyno-</i> (oyna-, eğlen-)	10
<i>orok</i> (orak)	9
<i>üyröt-</i> (öğret-; eğit-)	9
<i>üşü-</i> (üşü-)	9
<i>ukmuş</i> (harika; tuhaf; acayip)	9
<i>tuugan</i> (akraba; kardeş)	9
<i>tañ</i> (tan)	9
<i>soñ</i> (sonra)	9
<i>taaniş</i> (tanıdık)	9

<i>sendey</i> (senin gibi)	9
<i>oşol için</i> (o yüzden, ondan dolayı)	9
<i>niyet</i> (niyet)	9
<i>molotilka</i> (patoz, harman makinesi)	9
<i>mayda</i> (küçük; önemsiz)	9
<i>kitep</i> (kitap)	9
<i>kayra tart-</i> (geri dön-)	9
<i>katta-</i> (kaydet-; ilişki kur-; gidip gel-; git-)	9
<i>katış-</i> (katıl-)	9
<i>karındaş</i> (bacı, kız kardeş)	9
<i>ıza</i> (mahcubiyet)	9
<i>esker-</i> (hatırla-)	9
<i>emgek</i> (emek)	9
<i>eçen</i> (nice, birçok)	9
<i>cüktö-</i> (yükle-)	9
<i>cük</i> (yük)	9
<i>cönöt-</i> (gönder-)	9
<i>cılkı</i> (yılık, at)	9
<i>birotolo</i> (temelli, kalıcı; tamamen)	9
<i>bee</i> (kısarak)	9
<i>baştık</i> (başkan; torba, çanta)	9
<i>bardığı</i> (hepsi)	9
<i>baaluu</i> (pahalı; değerli)	9
<i>attan-</i> (ata bin-; savaşa git-; yola çık-; bir işe giriş-)	9
<i>atçan</i> (atlı, süvari)	9
<i>saa-</i> (sağ-)	9
<i>öp-</i> (öp-)	9
<i>bilek</i> (bilek)	9
<i>saman</i> (saman)	9
<i>karuu</i> (güç, derman)	9
<i>bata</i> (fatiha, hayır dua)	9
<i>muz</i> (buz)	9
<i>mümkün</i> (mümkün)	9
<i>körsö</i> (meğer)	9
<i>sabak</i> (ders)	9
<i>som</i> (kırgız para birimi)	9
<i>cara</i> (yara)	9
<i>çañ</i> (toz)	9
<i>çırak</i> (gaz lambası; “yavru” anlamında sevgi sözcüğü)	9
<i>çert-</i> (fiske vur-; çal-; tıklat-)	9
<i>il-</i> (as-)	9
<i>karış</i> (karış)	9
<i>miñ</i> (bin)	9
<i>ört</i> (yangın)	9
<i>sıla-</i> (okşa-, sıvazla-)	9
<i>tınç</i> (sakin, sessiz; sakince)	9
<i>azap</i> (azap, büyük sıkıntı)	9

<i>on</i> (on)	9
<i>oygon-</i> (uyan-)	9
<i>kürök</i> (kürek)	8
<i>tüşünüktüü</i> (anlaşılır; anlayışlı; anlaşıldı)	8
<i>törö</i> (efendi; bey)	8
<i>tölö-</i> (öde-)	8
<i>toy</i> (düğün)	8
<i>ter</i> (ter)	8
<i>tazala-</i> (temizle-)	8
<i>süyün-</i> (sevin-)	8
<i>pilotka</i> (asker şapkası)	8
<i>ölüü</i> (ölü)	8
<i>kvartira</i> (daire, ev)	8
<i>kuş</i> (kuş)	8
<i>köç-</i> (göç-; geç-)	8
<i>kılıç</i> (kılıç)	8
<i>keçinde</i> (akşam; gece)	8
<i>karı-</i> (yaşlan-)	8
<i>kankor</i> (hunhar, zalim)	8
<i>kanat</i> (kanat; destek, dayanak)	8
<i>kamçı</i> (kamçı)	8
<i>estüü</i> (akıllı, akli başında)	8
<i>esep</i> (hesap)	8
<i>es al-</i> (dinlen-, soluklan-)	8
<i>dooş</i> (ses)	8
<i>dastorkon</i> (sofra bezi, sofrası)	8
<i>çayna-</i> (çiğne-)	8
<i>çayka-</i> (çalkala-; yıka-; kafa salla-)	8
<i>colçu</i> (yol işçisi, yol inşasında çalışan kişi; yolcu)	8
<i>cılçık</i> (delik; açık, boş alan; çıkar yol)	8
<i>cem</i> (yem)	8
<i>catkır-</i> (yadır-)	8
<i>catakana</i> (yatakhane)	8
<i>cañıdan</i> (yeniden, tekrardan)	8
<i>caak</i> (yanak; çene)	8
<i>bölün-</i> (bölün-; parçalan-)	8
<i>belgilüü</i> (belli, malum)	8
<i>azırınça</i> (şimdilik)	8
<i>aylana</i> (çember; çevre, etraf)	8
<i>avtobus</i> (otobüs)	8
<i>arga</i> (çare, çıkar yol)	8
<i>ar kaday</i> (çeşitli)	8
<i>abal</i> (durum, vaziyet)	8
<i>çöyçök</i> (kâse, çanak)	8
<i>uuru</i> (hırsız)	8
<i>sebebi</i> (sebebi, çünkü)	8
<i>maani</i> (mana, anlam)	8

<i>ornot-</i> (yerleştir-)	8
<i>samosval</i> (damperli kamyon)	8
<i>üppürök</i> (bez)	8
<i>tuyuk</i> (kapalı, geişsiz)	8
<i>maal</i> (zaman, vakit)	8
<i>tünö-</i> (gecele-)	8
<i>burkulda-</i> (fışkır-, köpür-, fokur fokur et-)	8
<i>cıyna-</i> (topla-)	8
<i>cölö-</i> (birine yardım et-, destek ol-)	8
<i>cayla-</i> (yayla-; yerleştir-, düzenle-)	8
<i>cogot-</i> (kaybet-, yitir-)	8
<i>coruk</i> (karakter, davranış, tarz; kötü davranış)	8
<i>ını</i> (kâse)	8
<i>uku-</i> (kaz-, deş-)	8
<i>ee</i> (sahip, iye, malik)	8
<i>iy-</i> (eğ-, bük-)	8
<i>kıs-</i> (sık-; kırp-)	8
<i>kıya</i> (dik olmayan yama; bitki)	8
<i>kızar-</i> (kızar-)	8
<i>karcıl-</i> (tüken-, güçsüzleş-, bitkinleş-)	8
<i>kaş</i> (kaş)	8
<i>kaalga</i> (kapı)	8
<i>kobura-</i> (konuş-, söylen-, mırıldan-)	8
<i>koyun</i> (koyun, kollar arası kucak)	8
<i>kozu</i> (kuzu, koyun yavrusu)	8
<i>piyaz</i> (soğan)	8
<i>sana-</i> (say-; varsay-, farz et-)	8
<i>sapır-</i> (savur-)	8
<i>sebep</i> (sebep, neden)	8
<i>soy-</i> (kes-, boğazla-)	8
<i>tütö-</i> (tüt-, duman ıkar-; ürü-, küflen-)	8
<i>togolok</i> (yuvarlak, top biçiminde olan; kısa ve tombul)	8
<i>toy-</i> (doy-)	8
<i>ulan-</i> (ulan-, devam et-)	8
<i>uza-</i> (bir yerden uzaklaş-; yönel-)	8
<i>alakan</i> (avu içi, aya)	8
<i>arkı</i> (arka taraftaki)	8
<i>artık</i> (fazla; üstün, daha iyi)	8
<i>asıl-</i> (sataş-; bir işle devamlı meşgul ol-)	8
<i>uyku</i> (uyku)	7
<i>uluu</i> (ulu; büyük)	7
<i>türkün</i> (eşitli)	7
<i>tükür-</i> (tükür-)	7
<i>took</i> (tavuk)	7
<i>tilek</i> (dilek, istek)	7
<i>tile-</i> (dile-; iste-; dua et-)	7
<i>şofyor</i> (şoför)	7

<i>şıkaala-</i> (gözetle-)	7
<i>şamal</i> (rüzgâr)	7
<i>süyünçü</i> (müjde, müjdelik)	7
<i>örük</i> (kayısı)	7
<i>nebere</i> (torun)	7
<i>minçalık</i> (bunca, bu kadar)	7
<i>malay</i> (hizmetçi)	7
<i>kudayga şügür</i> (allah’a şükür)	7
<i>köñülü kal-</i> (bık-, usan-; soğu-)	7
<i>komissar</i> (komiser; güvenlik görevlisi)	7
<i>komandirovka</i> (iş gezisi)	7
<i>kırman</i> (harman yeri)	7
<i>keede</i> (bazen)	7
<i>keç-</i> (geç-)	7
<i>kattaş-</i> (buluş-; görüş-; sohbet et-)	7
<i>katık</i> (katık; aşlık; ceza)	7
<i>kalpak</i> (kalpak, başlık)	7
<i>ıraazı bol-</i> (memnun ol-; razı ol-)	7
<i>eşek</i> (eşek)	7
<i>dem al-</i> (nefes al-; dinlen-)	7
<i>darıla-</i> (tedavi et-)	7
<i>dal</i> (tam)	7
<i>cuurkan</i> (yorgan)	7
<i>cön ele</i> (öylesine)	7
<i>coo</i> (düşman)	7
<i>col boyu</i> (yol boyu, yol boyunca)	7
<i>cılan</i> (yılan; sinsî, hain)	7
<i>cek kör-</i> (nefret et-)	7
<i>çaşı-</i> (gözü yaşar-; takatten düş-; sepele-)	7
<i>büt</i> (tüm, tamamı, hepsi)	7
<i>bulak</i> (bulak, pınar)	7
<i>bolşevik</i> (bolşevik)	7
<i>bir ookum</i> (bir müddet, bir süre)	7
<i>beymaral</i> (rahat)	7
<i>baybiçe</i> (hanım; yaşlı kadın)	7
<i>azamat</i> (delikanlı; aferin)	7
<i>atta-</i> (atla-; adım at-)	7
<i>ataganat</i> (eyvah!; vah-vah!; vay!; ne yazık!)	7
<i>añgeme</i> (hikâye; sohbet)	7
<i>ançeyin</i> (öylesine; biraz; pek)	7
<i>algaçkı</i> (ilk, en baştaki, birinci)	7
<i>acırat-</i> (ayır-)	7
<i>ak-</i> (ak-)	7
<i>kök</i> (mavi)	7
<i>zaar</i> (zehir; öfke, sinir)	7
<i>tömön</i> (aşağı)	7
<i>teskeri</i> (ters, aksi)	7

<i>namaz</i> (namaz)	7
<i>dumana</i> (dilenci; eren, ermiş)	7
<i>maksat</i> (gaye, amaç)	7
<i>kooz</i> (süslü, güzel, gösterişli)	7
<i>narı</i> (geri, art, arka, öte)	7
<i>moldo</i> (molla)	7
<i>çuñkur</i> (çukur; derin)	7
<i>sumka</i> (çanta)	7
<i>saat</i> (saat)	7
<i>öç-</i> (sön-)	7
<i>ceti</i> (yedi)	7
<i>kumsar-</i> (rengi at-; sol-, kuru-)	7
<i>bıyak</i> (bura, bu yer)	7
<i>bödönö</i> (bildircin)	7
<i>cıt</i> (koku)	7
<i>cire-</i> (sürt-, sıyrır-; yol al-, yol katet-)	7
<i>cügür-</i> (koş-, hızla git-)	7
<i>cün</i> (yün)	7
<i>cazıl-</i> (yazıl-)	7
<i>cogol-</i> (yok ol-, kaybol-)	7
<i>çirkin</i> (zavallı)	7
<i>çaar</i> (benekli, alaca, ala)	7
<i>çogul-</i> (toplan-, bir araya gel-)	7
<i>döbö</i> (tepe)	7
<i>döböt</i> (köpek ve kurdun erkeği)	7
<i>daam</i> (tat, lezzet)	7
<i>dokument</i> (doküman)	7
<i>erkelet-</i> (şımart-)	7
<i>kömül-</i> (gömül-)	7
<i>ögüz</i> (öküz)	7
<i>naadan</i> (eğitimsiz, cahil, akılsız)	7
<i>tın-</i> (solu-; dinlen-; dur-)	7
<i>tüñkü</i> (gece, geceye ait)	7
<i>tütün</i> (tütün, duman)	7
<i>bayatan</i> (demin, deminden beri)	7
<i>kuu-</i> (kov-, kovala-)	7
<i>kabina</i> (kabin)	7
<i>kadır</i> (kadir, değer, kıymet)	7
<i>tarbiyala-</i> (terbiye et-, eğit-)	7
<i>tayak</i> (baston, sopa)	7
<i>ümüt</i> (ümit, umut)	7
<i>zım</i> (tel)	7
<i>alaksı-</i> (oyalan-)	7
<i>añgıra-</i> (avazı çıktığı kadar bağır-; bomboş, ıssız kal-)	7
<i>añtar-</i> (ters çevir-, içini dışına çevir-; toprağı sür-)	7
<i>ayaniçtuu</i> (acıklı; üzücü)	7
<i>oñ-</i> (rengi sol-; on-)	7

<i>orno-</i> (yaşa-, yerleş-)	7
<i>orunduk</i> (sandalye, koltuk, bank)	7
<i>zöökür</i> (zalim)	6
<i>uulan-</i> (zehirlen-)	6
<i>aynek</i> (cam, ayna)	6
<i>ubal</i> (vebal)	6
<i>tüyül-</i> (toparlan-; hızlı koş-; büzül-)	6
<i>tüşündür-</i> (anlat-)	6
<i>tuura-</i> (taklit et-; doğra-)	6
<i>tuş kel-</i> (rast gel-, denk gel-)	6
<i>til al-</i> (dinle-, uy-, itaat et-)	6
<i>til-</i> (dil-; kes-; biç-)	6
<i>öpkö</i> (gücenme, kırgınlık)	6
<i>mında</i> (burada; bunda)	6
<i>menimçe</i> (bence, bana göre)	6
<i>kümüş</i> (gümüş)	6
<i>kuban-</i> (sevin-)	6
<i>köz aynek</i> (gözlük)	6
<i>komsomol</i> (komünist gençlik birliği)	6
<i>kirpik</i> (kirpik)	6
<i>kımız</i> (kımız)	6
<i>kesil-</i> (hüküm giy-)	6
<i>kereli keçke</i> (bütün gün, gün boyu)	6
<i>keñeş-</i> (danış-; görüş-)	6
<i>keçik-</i> (gecik-)	6
<i>katkır-</i> (kahkaha at-)	6
<i>kara küçkö</i> (yalandan)	6
<i>kapa bol-</i> (kaygılan-)	6
<i>kançalık</i> (ne kadar, ne ölçüde)	6
<i>kalk</i> (halk)	6
<i>kabar</i> (haber)	6
<i>ırıstuu</i> (rızıklı)	6
<i>gorispolkom</i> (belediye meclisi)	6
<i>kışkısın</i> (kışın)	6
<i>este-</i> (hatırla-; esne-)	6
<i>darı</i> (ilaç; çare)	6
<i>çaban</i> (çoban)	6
<i>coop</i> (cevap, yanıt)	6
<i>colgo çık-</i> (yola çık-)	6
<i>cittan-</i> (kok-)	6
<i>cıldız</i> (yıldız; sempati, sevimlilik)	6
<i>cılañaç</i> (çıplak, çırılçıplak; saçsız, kel)	6
<i>cemiş</i> (yemiş, meyve)	6
<i>celke</i> (ense)	6
<i>çaştık</i> (gençlik)	6
<i>çaşañ</i> (taze; yeşil)	6
<i>cañır-</i> (yenilen-)	6

<i>cakşıla-</i> (iyileştir-; güzelleştir-)	6
<i>brigadir</i> (ustabaşı)	6
<i>bölük</i> (bölüm; parça)	6
<i>böl-</i> (böl-; parçala-; ayır-)	6
<i>boylo-</i> (boyula-; boyunca git-)	6
<i>borbor</i> (merkez)	6
<i>bıyıl</i> (bu yıl)	6
<i>beyit</i> (mezarlık)	6
<i>beşik</i> (beşik)	6
<i>bazar</i> (pazar)	6
<i>baylanıştuu</i> (bağlı, ilişkili; dolayı, nedenle)	6
<i>bayagıda</i> (geçende, geçen günlerde)	6
<i>barmak</i> (parmak)	6
<i>bar bol-</i> (var ol-)	6
<i>bak-taala</i> (mutluluk)	6
<i>bak-darak</i> (ağaç)	6
<i>arkıluu</i> (ile, sayesinde, vasıtasıyla)	6
<i>araket</i> (gayret, çaba)	6
<i>arak</i> (içki)	6
<i>albom</i> (albüm)	6
<i>akmak</i> (ahmak)	6
<i>ak padişa</i> (rus çarı)	6
<i>üşkür-</i> (ofla-, of çek-)	6
<i>kabinet</i> (oda, ofis)	6
<i>telefon</i> (telefon)	6
<i>pivo</i> (bira)	6
<i>kaz-</i> (kaz-)	6
<i>uu</i> (zehir)	6
<i>oboço</i> (tepecik, tümsek; kenar, uzak yer)	6
<i>taypak</i> (düz; düzlük, düz yer)	6
<i>momun</i> (mümin, inançlı)	6
<i>suluu</i> (güzel)	6
<i>ahval</i> (durum, hâl)	6
<i>restoran</i> (restoran, lokanta)	6
<i>darek</i> (haber; adres)	6
<i>tayene</i> (anneanne)	6
<i>tamga</i> (damga, nişan, işaret; harf)	6
<i>kıska</i> (kısa)	6
<i>biylik</i> (yönetim, idarecilik)	6
<i>caraş-</i> (barış-, uzlaş-; yaraş-, yakış-)	6
<i>cayıt</i> (mera, otlak; yer, mekân)	6
<i>cayna-</i> (dolup taş-, yayıl-; harla-)	6
<i>karaganda</i> (göre)	6
<i>colo-</i> (yaklaş-, yakınlaş-)	6
<i>çelek</i> (kap, kova)	6
<i>döngölök</i> (tekerlek, araç lastiği)	6
<i>EEK</i> (çene)	6

<i>eerçi-</i> (peşine takıl-, ardından git-)	6
<i>elik</i> (ceylan)	6
<i>elektr</i> (elektrik)	6
<i>ırda-</i> (şarkı, türkü söyle-)	6
<i>ıyman</i> (iman)	6
<i>içke</i> (ince, zayıf)	6
<i>iske-</i> (kokla-)	6
<i>iyne</i> (iğne; diken)	6
<i>iz</i> (iz, belirti, alamet)	6
<i>kıbıra-</i> (kımıl-da-, hareket et-)	6
<i>kıyal</i> (hayal, hülya)	6
<i>kıyla</i> (birçok, bir hayli)	6
<i>kıyşay-</i> (eğil-; uzan-; in-)	6
<i>kızı-</i> (kızış-; heyecanlan-)	6
<i>kutul-</i> (kurtul-, özgürlüğe kavuş-)	6
<i>kabat</i> (kat; çok, fazla)	6
<i>kamda-</i> (hazırla-)	6
<i>kaşat</i> (pantolon, etek, şalvarların bel kısmı, kemer bağlanacak yeri)	6
<i>mamı</i> (at bağlama direği)	6
<i>öyüz</i> (yaka, kıyı, kenar)	6
<i>sıypa-</i> (krem, yağ vb. sür-)	6
<i>siñ-</i> (sin-; benimsen-)	6
<i>sürt-</i> (sürt-; sil-, temizle-)	6
<i>sekir-</i> (zıpla-; sek-; atla-)	6
<i>sergi-</i> (serinle-, ferahla-)	6
<i>sor-</i> (em-, somur-)	6
<i>tüzük</i> (iyi, fena değil)	6
<i>taarın-</i> (darıl-, küs-)	6
<i>ubada</i> (söz, vaat)	6
<i>uguz-</i> (duyur-)	6
<i>uzar-</i> (uza-, büyü-)	6
<i>üzül-</i> (öl-, can teslim et-)	6
<i>zeen</i> (zekâ, dirayet, feraset)	6
<i>aymak</i> (bölge; ilçe; etraf, çevre; halk)	6
<i>or-</i> (biç-)	6
<i>adamgerçilik</i> (insanlık, insaniyet)	5
<i>zamat</i> (an)	5
<i>üyür</i> (sürü, hayvan sürüsü; alışkın, alışmış)	5
<i>üyrön-</i> (öğren-)	5
<i>ürk-</i> (ürk-; kaçıp git-)	5
<i>ubara bol-</i> (zahmet çek-, zahmet et-)	5
<i>tiyiş</i> (-malı, -meli; lazım)	5
<i>tigil-</i> (dikil-; dikkatle bak-)	5
<i>tezek</i> (tezek)	5
<i>terde-</i> (terle-)	5
<i>tebetey</i> (kalpak)	5

<i>taraza</i> (terazi)	5
<i>taar</i> (kaba ynl kumaş)	5
<i>şmşk</i> (sahtekr; sinsi)	5
<i>şapke</i> (şapka)	5
<i>suusa-</i> (susa-)	5
<i>sişarınday</i> (gibi, benzer)	5
<i>salam ber-</i> (selamlaş-)	5
<i>rdk</i> (rdek)	5
<i>oşondon beri</i> (o zamandan beri, o gnden bu yana)	5
<i>naçar</i> (halsiz; kt)	5
<i>mnz</i> (huy; tarz; karakter)	5
<i>mş</i> (uzuv; beden; ye)	5
<i>militsiya</i> (polis)	5
<i>mendey</i> (benim gibi)	5
<i>manca</i> (parmak)	5
<i>kndz</i> (gndz)	5
<i>klşd-</i> (glmse-)	5
<i>kubattuu</i> (kuvvetli, gçl)	5
<i>kolduu bol-</i> (ldr-)	5
<i>kiygiz-</i> (giydir-)	5
<i>kino</i> (sinema filmi)	5
<i>kçi</i> (kçk)	5
<i>kızıldar</i> (bolşevik askerler)	5
<i>kezek-kezek</i> (ara sıra)	5
<i>kez kel-</i> (rast gel-)	5
<i>keleçek</i> (gelecek)	5
<i>kele cat-</i> (gel-)	5
<i>kaza bol-</i> (l-)	5
<i>kayran</i> (kıymetli, sevgili; zavallı)	5
<i>kaydadır</i> (bir yerlerde; belirsiz, belli olmayan)	5
<i>kaşaş</i> (tembel)	5
<i>karız</i> (borç)	5
<i>karandaş</i> (kurşun kalem)	5
<i>karaldı</i> (destek, dayanak; canım)	5
<i>kan maydan</i> (savaş meydanı)	5
<i>işenimd</i> (gvenilir)	5
<i>tnksn</i> (geceleyin)	5
<i>esen</i> (esen)	5
<i>erteş menen</i> (sabah, sabahleyin)	5
<i>erteli-keç</i> (sabahtan akşama kadar)	5
<i>eçteke</i> (hiçbir şey)	5
<i>eceke</i> (ablacığım)	5
<i>dkn</i> (dkkn)	5
<i>decur</i> (nbetçi)	5
<i>dayım</i> (daim)	5
<i>dalı</i> (krek kemiği; iki omuz aralığı, omuzlar)	5
<i>çımçık</i> (serçegiller)	5

<i>coop kaytar-</i> (cevap, yanıt ver-)	5
<i>cırtık</i> (yırtık; delik, deşik)	5
<i>cılıra-</i> (parla-; ışılda-)	5
<i>cetekçi</i> (yönetici, idareci; danışman)	5
<i>certölö</i> (mahzen; zindan; bodrum)	5
<i>ceñil mašina</i> (otomobil)	5
<i>cazdık</i> (yastık)	5
<i>caşoo</i> (yaşam, hayat)	5
<i>candan-</i> (canlan-, hareketlen-)	5
<i>canç-</i> (ez-; ufala-; vur-; haşadı çık-)	5
<i>canaş-</i> (yanaş-; yaklaş-)	5
<i>buyum</i> (eşya)	5
<i>buyruk</i> (buyruk, emir)	5
<i>bötölkö</i> (şişe)	5
<i>bölüş-</i> (bölüş-)	5
<i>booru açı-</i> (acı-, üzül-)	5
<i>belgisiz</i> (belirsiz)	5
<i>baylanış-</i> (iletişim kur-; görüş-; ilgili ol-)	5
<i>baş-köz bol-</i> (göz kulak ol-)	5
<i>başına kel-</i> (başına gel-; hatırla-)	5
<i>balee</i> (bela)	5
<i>ayınan</i> (yüzünden, -den dolayı)	5
<i>atıl-</i> (atıl-; ateş edil-; sıçrayıp kalk-)	5
<i>aralaş</i> (karışık)	5
<i>araketten-</i> (gayret et-, çabala-)	5
<i>aralaş-</i> (karış-)	5
<i>añız</i> (anız; rivayet; yalan)	5
<i>açka</i> (aç, açlık; yoksul)	5
<i>acıraş-</i> (ayrıl-)	5
<i>krucka</i> (bardak)	5
<i>mezgil</i> (mevsim, zaman, dönem)	5
<i>adatinça</i> (âdetince, âdet olduğu üzere)	5
<i>çılım</i> (tütün)	5
<i>maalimat</i> (malumat, bilgi)	5
<i>adaş-</i> (yolunu kaybet-; yanı-)	5
<i>sabır</i> (sabır)	5
<i>ezil-</i> (ezil-)	5
<i>mıktı</i> (çok iyi, üstün; becerikli, mahir)	5
<i>küz</i> (güz, sonbahar)	5
<i>ofitser</i> (subay)	5
<i>öçür-</i> (söndür-)	5
<i>tegeren-</i> (dön-, çevrin-)	5
<i>aram</i> (haram; kötü fikir, düşünce)	5
<i>çıdam</i> (dayanç, sabır)	5
<i>şilekey</i> (salya, tükürük)	5
<i>bıçak</i> (bıçak)	5
<i>bışakta-</i> (iç çekerek, için için ağla-)	5

<i>bilet</i> (sovyet döneminde üyelik kartı)	5
<i>börü</i> (kurt)	5
<i>bulga-</i> (kirlat-)	5
<i>bücürö-</i> (küçük adımlarla çok dikkatli yürü-)	5
<i>baya</i> (biraz önce)	5
<i>baamda-</i> (tespit et-)	5
<i>boş</i> (boş)	5
<i>botom</i> (aman, eyvah)	5
<i>cırgal</i> (mutluluk, keyif, rahat)	5
<i>cüdö-</i> (bez-, bıkıp usan-)	5
<i>calgan</i> (yalan, uydurma)	5
<i>caykısın</i> (yazın, yaz mevsiminde)	5
<i>caza</i> (ceza)	5
<i>caan</i> (yağış, yağmur)	5
<i>çımıra-</i> (karıncalan-; kabar-, şiş-)	5
<i>çalgi</i> (tırpan)	5
<i>çapkıla-</i> (aceleyle koştur-; tekrar tekrar vur-)	5
<i>çokçoy-</i> (dimdik ol-, hareket et-)	5
<i>düñgürö-</i> (güm güm et-; şöhret sal-; yankılan-)	5
<i>caķşılap</i> (iyi, iyice)	5
<i>dayarda-</i> (hazırla-)	5
<i>ıķşı-</i> (şiddetli öksür-; çok fazla gül-)	5
<i>ırıs</i> (rıзык, nasip, kısmet)	5
<i>ırakat</i> (rahat, endişesiz, kaygısız)	5
<i>ıroolo-</i> (hediye et-, lütfet-)	5
<i>ıyık</i> (kutsal, kıymetli, değerli)	5
<i>imer-</i> (döndür-, çevir-)	5
<i>ireñ</i> (yüzün görünüşü, surat; yüz rengi)	5
<i>kıcır</i> (öfke, kızgınlık)	5
<i>kıñılda-</i> (mırıldan-, inle-)	5
<i>kuçak</i> (kucak)	5
<i>kumurska</i> (karınca)	5
<i>kusa</i> (hasret, özlem sıkıntısı)	5
<i>tündö</i> (geceleyin)	5
<i>kürtkü</i> (kar yığını, tümseği)	5
<i>murut</i> (bıyık)	5
<i>mürzö</i> (mezar, kabir)	5
<i>meken</i> (vatan, yurt)	5
<i>meltire-</i> (sakin ve ucsuz bucaksız görün-)	5
<i>meş</i> (soba, ocak)	5
<i>öñçöy</i> (tamamıyla, tam olarak)	5
<i>örttö-</i> (yak-, yandır-)	5
<i>sızda-</i> (sızla-, ağrı-)	5
<i>sürdük-</i> (sürün-, kay-)	5
<i>şıbıra-</i> (fısılda-)	5
<i>şıltoo</i> (bahane, uydurma sebep)	5
<i>şıyrak</i> (hayvanlarda ayağın alt bölümü)	5

<i>tuman</i> (sis, duman)	5
<i>tüñül-</i> (umudunu kes-)	5
<i>tabışmaktuu</i> (gizli, bilmece gibi; gizemli)	5
<i>telmir-</i> (gözünü almadan devamlı bak-; hüznülen-)	5
<i>ter-</i> (der-, topla-; yol-, kopar-)	5
<i>tompoy-</i> (şiş-, kabar-)	5
<i>ubay</i> (sıkıntı, endişe, kaygı)	5
<i>urun-</i> (çarp-; değ-; gel-, ulaş-; uğra-)	5
<i>uturla-</i> (karşısına çık-, karşı dur-)	5
<i>uuçta-</i> (avuçla-)	5
<i>uurda-</i> (çal-)	5
<i>uzat-</i> (ver-, sun-; devam et-)	5
<i>üñküy-</i> (üzül-, kederlen-)	5
<i>ürpöy-</i> (saçı başı dağıl-; kork-, korkudan ürper-)	5
<i>zarık-</i> (üzül-, sıkıntı, eziyet çek-)	5
<i>açış-</i> (acı-, sızlan-)	5
<i>anık</i> (doğru, gerçek; gerçekten; net, açıkça)	5
<i>arna-</i> (ithaf et-, ada-)	5
<i>art-</i> (art-, çoğal-; görev ver-, iş yükle-)	5
<i>ayant</i> (alan, arazi, tarla; boş alan; meydan)	5
<i>ayıp</i> (suç, günah, yazık; ayıp, kusur, eksiklik)	5
<i>ayırım</i> (bazı; ayrı, başka)	5
<i>onto-</i> (inle-, inilde-)	5
<i>onunçu</i> (onuncu)	5
<i>opurtalduu</i> (tehlikeli, korkulu; riskli)	5
<i>ormoy-</i> (somurt-, surat as-; gözlerini belirt-)	5
<i>orun</i> (yer)	5
<i>caldıra-</i> (boş boş ya da dalgın dalgın bak-; yalvar-)	5
<i>otryad</i> (ekip, takım)	5
<i>mektep</i> (okul)	4
<i>zamatta</i> (hemen, bir anda)	4
<i>ün sal-</i> (ağıt yak-; konuş-, seslen-)	4
<i>ün kat-</i> (konuş-, söyle-; kabullen-)	4
<i>üçünçü</i> (üçüncü)	4
<i>ukmuşuñ kurgur</i> (hayret)	4
<i>tüşünük</i> (kavram; bilgi)	4
<i>tügöl</i> (tam; tamamen)	4
<i>tuş kiyiz</i> (nakışlarla süslenip yapılan örtü)	4
<i>traktor</i> (traktör)	4
<i>toyut</i> (yem)	4
<i>tiyiştüü</i> (ait; ilgili; gerekli)	4
<i>tinçtik</i> (sükût, huzur; barış)	4
<i>tetigi</i> (o)	4
<i>tartkıla-</i> (sürekli çek-)	4
<i>tartay-</i> (uza-; büyü-)	4
<i>şekten-</i> (şüphelen-)	4
<i>şek</i> (kuşku; ima)	4

<i>şekşin-</i> (şüphelen-)	4
<i>şaytan</i> (şeytan)	4
<i>sorpo</i> (çorba)	4
<i>salam ayt-</i> (selamlaş-; selam söyle-)	4
<i>pensiya</i> (emeklilik)	4
<i>paydalan-</i> (faydalan-)	4
<i>payda</i> (fayda)	4
<i>partiya</i> (parti)	4
<i>özbek</i> (özbek)	4
<i>öydö-ıldıy</i> (aşağı yukarı)	4
<i>öspürüm</i> (yetişme çağındaki genç)	4
<i>oşonduktan</i> (o yüzden, o sebeple)	4
<i>nayza</i> (mızrak)	4
<i>nariste</i> (bebek, küçük çocuk)	4
<i>müiyüz</i> (boynuz)	4
<i>mıyzam</i> (kanun, yasa)	4
<i>meymankana</i> (otel)	4
<i>mekeme</i> (kurum)	4
<i>meçit</i> (cami, mescit)	4
<i>mayor</i> (binbaşı)	4
<i>macbur</i> (mecbur)	4
<i>küyşö-</i> (havanda döv-; omuz silk-; titre-; yemek ye-)	4
<i>küçö-</i> (güçlen-, kuvvetlen-; art-, çoğal-)	4
<i>kuday atkır</i> (allah kahretsin)	4
<i>kubaniç</i> (sevinç)	4
<i>kuba cülün</i> (soluk, solmuş)	4
<i>köçük bas-</i> (otur-)	4
<i>korkunuçtuu</i> (korkulu)	4
<i>anda-sanda</i> (arada sırada)	4
<i>korkok</i> (korkak)	4
<i>konvert</i> (zarf)	4
<i>kolbasa</i> (sucuk)	4
<i>kiyim-keçe</i> (giyim kuşam)	4
<i>kinoteatr</i> (sinema)	4
<i>kiçüü</i> (küçük)	4
<i>kıyınçılık</i> (zorluk, güçlük)	4
<i>kesepet</i> (felaket)	4
<i>kempay</i> (avanak, bön, budala)	4
<i>keçki</i> (akşamki)	4
<i>kazan-ayak</i> (kapacak)	4
<i>karagat</i> (frenk üzümü)	4
<i>kancar</i> (hançer)	4
<i>kalp ayt-</i> (yalan söyle-)	4
<i>kaçkın</i> (kaçak)	4
<i>kabar al-</i> (haber al-)	4
<i>ini</i> (küçük erkek kardeş)	4
<i>ısı-</i> (ısın-; ateşlen-; sıcaklan-)	4

<i>gazeta</i> (gazete)	4
<i>fotoapparat</i> (fotoğraf makinesi)	4
<i>esine kel-</i> (kendine gel-)	4
<i>erteden beri</i> (sabahtan beri)	4
<i>elik</i> (ceylan)	4
<i>ekskavator</i> (ekskavatör)	4
<i>egin-tegin</i> (tahıl, hububat)	4
<i>dostoş-</i> (dost, arkadaş ol-)	4
<i>doktur</i> (doktor, hekim)	4
<i>demeydegi</i> (her zamanki)	4
<i>dalda</i> (dulda; kuytu, تنها yer)	4
<i>çayı-</i> (yık-)	4
<i>çarık</i> (çarık; bileği çarkı)	4
<i>cüyürtö</i> (diz çökerek)	4
<i>cürgünçü</i> (yolcu)	4
<i>cönököy</i> (kolay; sıradan; mütevazı)	4
<i>cin urganday</i> (cin çarpmış, delirmiş gibi)	4
<i>cıyın</i> (toplantı)	4
<i>cılma</i> (pürüzsüz; tamamen, kökten; gizli)	4
<i>cılañbaş</i> (başı açık; şapkasız)	4
<i>cerge</i> (yurt, vatan)	4
<i>celdir-</i> (koştur-)	4
<i>çaşıldan-</i> (ağla-; gözü yaşar-; yeşer-)	4
<i>carakçan</i> (silahlı)	4
<i>cañılık</i> (haber; yenilik; gelişme)	4
<i>bütkül</i> (tüm, hepsi)	4
<i>buşayman bol-</i> (endişelen-)	4
<i>bulut</i> (bulut)	4
<i>booruker</i> (hayırsever, merhametli)	4
<i>beytaanış</i> (tanımadık, yabancı)	4
<i>beşmant</i> (kaftan; üst giyim)	4
<i>başkaça</i> (başkaca, başka türlü)	4
<i>başçı</i> (başkan, yönetici)	4
<i>barkut</i> (kadife)	4
<i>aylası ket-</i> (çaresiz kal-)	4
<i>ayıl-apa</i> (köy halkı)	4
<i>attiñ</i> (vay, eyvah)	4
<i>arıkta-</i> (zayıfla-)	4
<i>apat bol-</i> (öl-; felakete uğra-)	4
<i>añgıça</i> (o sırada)	4
<i>aldan-</i> (aldan-, kan-)	4
<i>akılı ayran bol-</i> (aklı alma-; ne yapacağını şaşır-)	4
<i>aç köz</i> (açgözlü)	4
<i>acal</i> (ecel)	4
<i>sandık</i> (sandık)	4
<i>tamtık</i> (sağlam, hasarsız)	4
<i>şorduu</i> (çok tuzlu; kederli, mutsuz)	4

<i>koşuna</i> (komşu)	4
<i>vagonetka</i> (vagonet)	4
<i>buldozer</i> (buldozer)	4
<i>vertolyot</i> (helikopter)	4
<i>invalid</i> (engelli, özürlü)	4
<i>student</i> (öğrenci)	4
<i>tegirmen</i> (değirmen)	4
<i>çanaç</i> (tulum)	4
<i>cipkir-</i> (iğren-)	4
<i>tapşır-</i> (takdim et-, sun-, ver-)	4
<i>ıklas</i> (istek, heves; içtenlik, samimiyet)	4
<i>izilde-</i> (ara-; araştır-)	4
<i>adis</i> (uzman)	4
<i>kömür</i> (kömür)	4
<i>töö</i> (deve)	4
<i>çarçı</i> (kare)	4
<i>nerv</i> (sinir)	4
<i>tabak</i> (tabak)	4
<i>öç</i> (öç, intikam)	4
<i>talpak</i> (post)	4
<i>kabırgası söğül-</i> (çok üzül-, kaygılan-)	4
<i>capaldaş</i> (kısa boylu)	4
<i>cumuru</i> (yumru, yuvarlak)	4
<i>arsız</i> (arsız, yüz­süz)	4
<i>alleya</i> (park yolu)	4
<i>bilim</i> (bilim, ilim)	4
<i>böksör-</i> (azal-, eksil-)	4
<i>buçkak</i> (vücudun dizden aşağı kısmı, bacak)	4
<i>büldürkön</i> (böğürtlen)	4
<i>bastırma</i> (sundurma)	4
<i>bolco-</i> (tahmin et-, kestir-)	4
<i>boola-</i> (bağla-)	4
<i>cırtkış</i> (yırtıcı; acımasız, zalim)	4
<i>cuma</i> (cuma; hafta)	4
<i>curt</i> (yurt, vatan)	4
<i>cabış-</i> (yapış-)	4
<i>capayı</i> (yabani, vahşi; ıssız)	4
<i>carma</i> (yarmadan yapılan içecek)	4
<i>cogorku</i> (yüksek, yukarı)	4
<i>çıçkan</i> (fare)	4
<i>çıçala-</i> (şakaya gelemeyerek söylenen her şeyi reddetmeye çalış-)	4
<i>çırkır-</i> (cıvılda-; acı acı ağla-)	4
<i>çıyral-</i> (bükül-; gücünü, kuvvetini topla-)	4
<i>çürpö</i> (bebek)	4
<i>çabdar</i> (yelesi ve kuyruğu beyazımsı doru at)	4
<i>çagıl-</i> (yansı-, akset-)	4

<i>çama</i> (güç, kuvvet)	4
<i>çolok</i> (kısa; çolak; kusurlu)	4
<i>eles</i> (anı, hatıra)	4
<i>erdik</i> (erlik, yiğitlik)	4
<i>erdemsi-</i> (yiğitlik tasla-)	4
<i>gül</i> (çiçek)	4
<i>çımın</i> (sinek)	4
<i>ıştan</i> (bol pantolon, şalvar)	4
<i>imiş</i> (imiş, rivayet bildirir)	4
<i>iyri</i> (eğri, kıvrım kıvrım)	4
<i>kıraakı</i> (basiretli, sağgörülü)	4
<i>köböy-</i> (çoğal-)	4
<i>köğüçkön</i> (güvercin)	4
<i>köldölön</i> (döşek, şilte)	4
<i>kubañda-</i> (bozar-, sarar-)	4
<i>kulpu</i> (asma kilit; sır, giz)	4
<i>kadimkidey</i> (eskisi gibi; tamamen, büsbütün)	4
<i>kaldakta-</i> (kaba saba hareket et-; telaşlan-, acele et-)	4
<i>kaltaarı-</i> (korkudan afalla-)	4
<i>kalay</i> (kalay)	4
<i>kañkuula-</i> (ima et-, ihsas et-)	4
<i>kastarla-</i> (değer ver-, saygı duy-)	4
<i>katar</i> (sıra)	4
<i>terek</i> (kavak)	4
<i>kebete</i> (eşkâl, dış görünüş; hâl, tavır)	4
<i>kemege</i> (ocak, pişirme, ısıtma amaçlarıyla kullanılan yer)	4
<i>keril-</i> (böbürlen-, kibirlen-)	4
<i>leytenant</i> (teğmen)	4
<i>mukçı-</i> (sertçe sık-, ez-, sıkıştır-)	4
<i>mürü</i> (omuz)	4
<i>nokot</i> (nokta, benek; nohut)	4
<i>sındır-</i> (kır-, parçala-)	4
<i>sına-</i> (sına-, dene-)	4
<i>söömöy</i> (işaret parmağı)	4
<i>sürdö-</i> (çekin-, kaçın-)	4
<i>salkın</i> (serin)	4
<i>sargay-</i> (sarar-)	4
<i>saamalık</i> (yenilik, ilk kez yapılan veya olan şey)	4
<i>solo-</i> (tıka basa doldur-)	4
<i>şumduk</i> (kurnazlık, sinsilik)	4
<i>şartıl-da-</i> (şiddetli ses çıkar-, gürültü kopar-)	4
<i>tıkıl-da-</i> (tıkırda-, tıkırtı yap-)	4
<i>tımızın</i> (gizli; gizlice, saklı olarak)	4
<i>tırış-</i> (kırış-, kırışık oluş-, gayret et-)	4
<i>tikenek</i> (diken)	4
<i>tuyla-</i> (debelen-, çırpın-, tepin-)	4
<i>tüy-</i> (dügümle-; ör-, doku-)	4

<i>tentek</i> (yaramaz, söz dinlemeyen; şiddetli, coşkun)	4
<i>terebel</i> (etraf, çevre)	4
<i>tolmoç</i> (tombul)	4
<i>koy</i> (koyun)	4
<i>topu</i> (takke, başlık)	4
<i>ülüñdö-</i> (gücünü kaybet-, zayıf ve güçsüz düş-)	4
<i>aga</i> (ağabey)	4
<i>akı</i> (hak, hak edilen şey; maaş)	4
<i>añdı-</i> (gözetle-, gizlice bak-)	4
<i>aynı-</i> (sözünden vazgeç-, yanıl-)	4
<i>azgır-</i> (azdır-, yoldan çıkar-, kandır-)	4
<i>ortoñku</i> (ortanca; ortadaki)	4
<i>oroo</i> (tahıl saklamak için yeri kazarak yapılan çukur)	4
<i>oyun</i> (oyun)	4
<i>üzüm</i> (bir tutam, bir parça)	3
<i>üylüü-cayluu</i> (evli barklı)	3
<i>ünömdö-</i> (tutumlu ol-; idareli kullan-)	3
<i>uşunça</i> (böyle, şöyle, öyle)	3
<i>ukuk</i> (hak, hukuk)	3
<i>udaalaş</i> (art arda)	3
<i>türmö</i> (hapisane)	3
<i>tuurasınan</i> (enlemesine)	3
<i>turası tügön-</i> (yorgun düş-)	3
<i>tostoy-</i> (dışarıya doğru fırla-)	3
<i>teñe-</i> (denkle-; benzet-)	3
<i>teñdik</i> (özgürlük; eşitlik)	3
<i>tapança</i> (tabanca)	3
<i>tankist</i> (tankçı)	3
<i>tañ kal-</i> (şaşır-)	3
<i>şek sana-</i> (şüphelen-)	3
<i>suusunduk</i> (içecek)	3
<i>soodager</i> (tüccar)	3
<i>sıpaygerçilik</i> (kibarlık)	3
<i>revolyutsiya</i> (devrim)	3
<i>pikir</i> (düşünce, fikir)	3
<i>pende</i> (kul, köle)	3
<i>payda bol-</i> (peyda ol-)	3
<i>özgö</i> (başka, özge; yabancı)	3
<i>önör</i> (hüner)	3
<i>ölük</i> (ölü beden; cansız, silik)	3
<i>oyron bol-</i> (harap ol-)	3
<i>orokçu</i> (orakçı)	3
<i>oorukçal</i> (hasta)	3
<i>ookattan-</i> (yemek ye-; maddi açıdan rahatla-)	3
<i>oluya</i> (evliya, ermiş)	3
<i>okşoş</i> (benzer)	3
<i>muzdak</i> (soğuk)	3

<i>minça</i> (bunca)	3
<i>meymandos</i> (misafirperver)	3
<i>makul bol-</i> (kabul et-)	3
<i>kürmö-şım</i> (tulum biçimindeki çocuk elbisesi)	3
<i>künügö</i> (her gün)	3
<i>kündür-tündür</i> (gece gündüz)	3
<i>kül bol-</i> (kül ol-)	3
<i>kübö bol-</i> (tanık, şahit ol-)	3
<i>kurdaş</i> (arkadaş, dost; yaşıtlı)	3
<i>közömöl</i> (gözcü)	3
<i>köpürö</i> (köprü)	3
<i>köpölök</i> (kelebek)	3
<i>köp bolso</i> (en fazla)	3
<i>köñlün al-</i> (gönlünü al-, gönlünü et-)	3
<i>köñöldüü</i> (sevinçli, keyifli, şen)	3
<i>köñül koş</i> (kayıtsız, ilgisiz)	3
<i>oşon üçün</i> (bu yüzden)	3
<i>koroz</i> (horoz)	3
<i>korduk</i> (hor görme)	3
<i>kor bol-</i> (azap çek-)	3
<i>komissariat</i> (komiserlik)	3
<i>komandir</i> (komutan)	3
<i>kolgo al-</i> (el koy-)	3
<i>kartañ</i> (ihtiyar)	3
<i>kiyiz</i> (keçe)	3
<i>kiçi peyil</i> (alçak gönüllü, mütevazı)	3
<i>kızılça</i> (pancar)	3
<i>kee bir</i> (bazı)	3
<i>kızık-</i> (ilgi duy-)	3
<i>kıykırık</i> (haykırış, çığlık)	3
<i>kıştoo</i> (kışlak)	3
<i>kılım</i> (asır, devir)	3
<i>kezdeş-</i> (rastlaş-)	3
<i>kelte</i> (kısa; tifo hastalığı)	3
<i>kekilik</i> (keklik)	3
<i>kaysınısı</i> (hangisi)	3
<i>kayıl bol-</i> (razı ol-)	3
<i>karamduu</i> (hayırlı)	3
<i>karaan bol-</i> (destek, dayanak ol-)	3
<i>kara niyet</i> (kötü niyetli, art niyetli)	3
<i>kara kagaz</i> (ölüm belgesi)	3
<i>kara can</i> (baş; kendi)	3
<i>kapçık</i> (kese; kılıf)	3
<i>kanı kızı-</i> (öfkelen-)	3
<i>kan küy-</i> (büyük savaş ol-)	3
<i>kan içkiç</i> (kan içici; zalim)	3
<i>kalp</i> (yalan)	3

<i>kabar-</i> (öfkelen-; kabar-)	3
<i>ittik</i> (itlik, kancıklık)	3
<i>it bol-</i> (rezil ol-)	3
<i>işenim</i> (güven)	3
<i>içimdik</i> (içki)	3
<i>ızat</i> (saygı, hürmet)	3
<i>esi oo-</i> (bayıl-)	3
<i>eselek</i> (küçük çocuk; akılsız)	3
<i>delebe</i> (heyecan, coşku)	3
<i>davay</i> (haydi)	3
<i>çor taman</i> (fakir, fukara)	3
<i>çemodan</i> (bavul)	3
<i>çeçkindüü</i> (kararlı)	3
<i>çeçim</i> (karar)	3
<i>çeçekey</i> (göz bebeği)	3
<i>çaykooçu</i> (aracı)	3
<i>çalçık</i> (çamurlu su birikintisi)	3
<i>cüzaarçı</i> (mendil)	3
<i>cürögü üşü-</i> (yüreği ağzına gel-)	3
<i>cooş</i> (sessiz sakın, mülayim)	3
<i>cooker</i> (savaşçı, asker)	3
<i>colduk</i> (hediye)	3
<i>col cür-</i> (yolculuk et-)	3
<i>col bolsun</i> (yolunuz açık olsun; hayırdır, nereden böyle)	3
<i>cokçuluk</i> (yoksulluk, fakirlik)	3
<i>cesir</i> (dul kadın)	3
<i>caşın-</i> (saklan-, gizlen-)	3
<i>caşılça</i> (sebze)	3
<i>canın ürö-</i> (tüm gücünü seferber et-; canını dişine tak-)	3
<i>cañlıştık</i> (yanlışıklık, hata, kusur)	3
<i>canıbar</i> (hayvan)	3
<i>canduu</i> (canlı)	3
<i>camaaçılıu</i> (yamalı)	3
<i>bürk-</i> (püskür-; serp-)	3
<i>beyiş</i> (cennet)	3
<i>betme-bet</i> (yüz yüze)	3
<i>bet aldı</i> (rastgele; nereye olursa)	3
<i>bet aarçı</i> (mendil)	3
<i>beşim</i> (akşam; akşam namazı)	3
<i>başkar-</i> (yönet-)	3
<i>bardar</i> (varlıklı)	3
<i>balança</i> (falanca)	3
<i>baatır</i> (bahadır, kahraman)	3
<i>azan-kazan</i> (gürültü, patırtı)	3
<i>ayrıkça</i> (özellikle)	3
<i>avtomaşına</i> (araç)	3
<i>ansayın</i> (devamlı, durmadan; daha çok, daha beter)	3

<i>amançılık</i> (sağlık, esenlik, iyilik)	3
<i>aman bol-</i> (sağ ol-)	3
<i>alış-beriş</i> (alışveriş)	3
<i>aldasta-</i> (telaşlan-)	3
<i>ak niyet</i> (iyi niyet, dürüstlük)	3
<i>adilettik</i> (adaletle, adil olarak)	3
<i>açuulan-</i> (öfkelen-)	3
<i>orul-</i> (biçil-)	3
<i>ileeş-</i> (uza-, geril-; ardından yürü-)	3
<i>olburluu</i> (iri yapılı)	3
<i>kaşık</i> (kaşık)	3
<i>tiriçilik</i> (hayat, yaşam)	3
<i>cetkiz-</i> (ulaştır-)	3
<i>aşkana</i> (yemekhane)	3
<i>casool</i> (hizmetli, görevli)	3
<i>kostyum</i> (takım elbise)	3
<i>tuflı</i> (ayakkabı, kundura)	3
<i>adat</i> (âdet, görenek)	3
<i>eksperiment</i> (deney)	3
<i>keç beşim</i> (akşamüzeri, akşama doğru)	3
<i>çoçmor</i> (topuz, gürz)	3
<i>taasir</i> (tesir, etki)	3
<i>muzda-</i> (soğu-, don-)	3
<i>muzoo</i> (buzağı)	3
<i>konok</i> (konuk, misafir)	3
<i>bakça</i> (bahçe)	3
<i>kürsün-</i> (ofla-, of çek-)	3
<i>institut</i> (enstitü)	3
<i>zavod</i> (fabrika)	3
<i>kayış</i> (kayış)	3
<i>ülgür-</i> (yetiş-, ulaş-)	3
<i>ciger</i> (karaciğer; güç, kuvvet, çaba, gayret)	3
<i>murun</i> (burun)	3
<i>familiya</i> (soyadı)	3
<i>bereke</i> (bereket, bolluk)	3
<i>ştab</i> (karargâh)	3
<i>skameyka</i> (parklarda ve bahçelerde oturulacak sıra, bank)	3
<i>arızdan-</i> (şikayet et-)	3
<i>capıs</i> (engin, alçak)	3
<i>aramza</i> (sinsi; ikiyüzlü)	3
<i>tülkü</i> (tilki)	3
<i>andıktan</i> (o yüzden, bu yüzden)	3
<i>bıç-</i> (biç-)	3
<i>bıltır</i> (geçen sene)	3
<i>bırış</i> (buruşuk, kırışık)	3
<i>bıskır-</i> (tıksır-, aksır-)	3
<i>biyle-</i> (yönet-, idare et-)	3

<i>böz</i> (bez)	3
<i>bulk-</i> (silk-)	3
<i>bulkulda-</i> (silkin-; öfkelen-)	3
<i>buyama</i> (fırsat)	3
<i>bülküldö-</i> (kıpırda-)	3
<i>baltır</i> (baldır)	3
<i>başkı</i> (ilk; baş)	3
<i>cık-</i> (yık-, devir-; yen-)	3
<i>cip</i> (ip, iplik)	3
<i>cumşak</i> (yumuşak)	3
<i>caraşa</i> (göre, uygun olarak, gereğince)	3
<i>cayloo</i> (yayla)	3
<i>cekşembi</i> (pazar, cumartesi ile pazartesi arasındaki gün)	3
<i>çındık</i> (gerçek, hakikat)	3
<i>güldüü</i> (çiçekli)	3
<i>çögölö-</i> (diz çök-)	3
<i>çömölö</i> (biçilmiş ot yığını)	3
<i>çambıl</i> (bulanık, bulanmış)	3
<i>çarba</i> (yetiştiricilik, üreticilik)	3
<i>çokoy</i> (keçe çizme)	3
<i>dit</i> (ihlas, gönül; dikkat)	3
<i>elcire-</i> (özen göstererek sev-)	3
<i>eleste-</i> (gel-; görün-; sanıl-)	3
<i>emçek</i> (emcek, meme)	3
<i>emdiğiçe</i> (hâlâ)	3
<i>ferma</i> (çiftlik)	3
<i>gaz</i> (gaz)	3
<i>ıkta-</i> (korun-, saklan-)	3
<i>ılım</i> (yakınlık, sıcaklık)	3
<i>ırayım</i> (merhamet, acıma duygusu)	3
<i>ızıl-da-</i> (vızıl-da-, uğul-da-)	3
<i>emgiçe</i> (hâlâ)	3
<i>erkin</i> (erkin, serbest; özgür, hür)	3
<i>ilgerki</i> (ilerideki; eski, eskideki)	3
<i>imarat</i> (bina, yapı)	3
<i>iñir</i> (akşamın alaca karanlığı)	3
<i>iter-</i> (ittir-, itekle-)	3
<i>iyik-</i> (gönlü yumuşa-, merhamet et-)	3
<i>iyri-muyru</i> (eğri büğrü)	3
<i>kıñkista-</i> (inle-, inilde-)	3
<i>kista-</i> (zorla-, mecbur et-)	3
<i>kıyamat</i> (kıyamet, kıyamet günü)	3
<i>kızırañda-</i> (öfkelen-, hiddetlen-)	3
<i>klass</i> (sınıf)	3
<i>köökör</i> (içecek koymak için at, deve derisinden yapılmış kap)	3
<i>kubar-</i> (sol-, rengini yitir-)	3
<i>kumgan</i> (ibrik)	3

<i>kuttuu</i> (kutlu, uğurlu)	3
<i>kuykala-</i> (yak-, tutuştur-)	3
<i>kürkürö-</i> (gürle-, gürülde-)	3
<i>küşüldö-</i> (ağır ağır nefes al-)	3
<i>küröş-</i> (güreş-; mücadele et-)	3
<i>kabatır</i> (endişe, merak)	3
<i>kak baş</i> (çocuksuz, soysuz)	3
<i>kalça-</i> (biriyle eğlen-, alay et-)	3
<i>kamal-</i> (hapsedil-; kapatıl-)	3
<i>kapis</i> (ani, birdenbire)	3
<i>kargaşaluu</i> (kargaşalı)	3
<i>kargı-</i> (sıçra-, fırla-)	3
<i>çirkey</i> (sivrisinek)	3
<i>karagay</i> (köknar)	3
<i>karan</i> (felaket; ıssız; kimsesiz)	3
<i>kataal</i> (merhametsiz, acımasız)	3
<i>kaynene</i> (kaynana, kayınvalide)	3
<i>kaypakta-</i> (telaşlan-, telaşa düş-)	3
<i>kaalgı-</i> (uyukla-; yavaş hareket et-)	3
<i>kekirtek</i> (nefes borusu; boğaz)	3
<i>keremet</i> (keramet, olağanüstü durum)	3
<i>keşik</i> (destek, dayanak, yardımcı)	3
<i>kontora</i> (ofis)	3
<i>koñultakta-</i> (yalnızlık hisset-)	3
<i>meerim</i> (şefkat)	3
<i>möltür</i> (duru, berrak)	3
<i>möltürö-</i> (parılda-, parla-; güzel görün-)	3
<i>muktacdık</i> (muhtaçlık)	3
<i>mukaktan-</i> (kekele-)	3
<i>muñduu</i> (sıkıntılı, kaygılı)	3
<i>murdatan</i> (önceden, başlangıçta)	3
<i>mušta-</i> (yumrukla-, yumrukla vur-)	3
<i>mandem</i> (eksiklik; sır, gizli kalan)	3
<i>meditsinalık</i> (tıbbi)	3
<i>mol</i> (bol, çok, bolca)	3
<i>namıs</i> (gurur, benlik)	3
<i>ögöy</i> (üvey)	3
<i>pomidor</i> (domates)	3
<i>sugun-</i> (ağızına koy-, ye-)	3
<i>süt</i> (süt)	3
<i>sanaalaş</i> (aynı görüşte olan, aynı fikirde olan arkadaş)	3
<i>señsel-</i> (sallan-)	3
<i>serbeñde-</i> (küçük görün-, küçük görünüşte ol-)	3
<i>sooda</i> (ticaret, alışveriş)	3
<i>şıpıl-da-</i> (çabuk çabuk, çeviklikle hareket et-)	3
<i>şıpırgı</i> (süpürge)	3
<i>şagıl</i> (çakıl)	3

<i>şaydoot</i> (çevikçe, çeviklikle)	3
<i>tiñša-</i> (dinle-)	3
<i>talaş-</i> (tartış-, münakaşa et-)	3
<i>toguz</i> (dokuz)	3
<i>tokoç</i> (yuvarlak ekmek türü)	3
<i>toñ</i> (don, buz tutma)	3
<i>uşala-</i> (ovalala-, sürt-)	3
<i>uypala-</i> (bozup dağıt-, düzensiz hâle getir-)	3
<i>ürgülö-</i> (içi geç-, hafif uyukla-)	3
<i>üröy</i> (görünüm, görünüş)	3
<i>üstöl</i> (masa)	3
<i>zerik-</i> (sıkıl-, rahatsız ol-)	3
<i>abısın</i> (elti, erkek kardeş veya akraba eşleri)	3
<i>abiyir</i> (şöhret, nam, ün; namus)	3
<i>adres</i> (adres)	3
<i>adep</i> (edep, iyi ahlak)	3
<i>albır-</i> (yüzü kızar-)	3
<i>alcapkıç</i> (önlük)	3
<i>aldıñkı</i> (öndeki; önde gelen, öncü)	3
<i>alkım</i> (gırtlak, boğaz)	3
<i>alakta-</i> (korkudan veya telaştan gözleri yuvasından fırla-)	3
<i>añgek</i> (çukur)	3
<i>arman</i> (ukde, içe dert olan şey; kaygı, endişe)	3
<i>ar-namıs</i> (ar, namus)	3
<i>arpa</i> (arpa)	3
<i>aştık</i> (tahıl)	3
<i>aşuu</i> (geçit)	3
<i>ayırma</i> (fark, ayırım)	3
<i>aykır-</i> (haykır-)	3
<i>azildeş-</i> (şakalaş-)	3
<i>ogorod</i> (bahçe, bostan)	3
<i>orden</i> (nişan, devlet nişanı)	3
<i>order</i> (arama izni; tutuklama emri)	3
<i>oysoke</i> (süslü, süse düşkün olan)	3
<i>zakaz</i> (sipariş)	2
<i>üyül-</i> (yığıl-, toplan-)	2
<i>üy-</i> (bir yere topla-, yığ-)	2
<i>ürkör</i> (ülker)	2
<i>ündö-</i> (ses çıkar-; konuş-; çağır-)	2
<i>urmattuu</i> (sayın)	2
<i>tömpöy-</i> (kabar-, şiş-)	2
<i>tilik</i> (kesik)	2
<i>teñtuş</i> (arkadaş)	2
<i>teñsin-</i> (denk tut-)	2
<i>tartkıñçıkta-</i> (diren-, inat et-)	2
<i>tank</i> (tank)	2
<i>tamaktan-</i> (yemek ye-)	2

<i>taala</i> (teala, yüce)	2
<i>şireñke tart-</i> (kibrit çak-)	2
<i>şek al-</i> (şüphelen-)	2
<i>söz kat-</i> (konuş-, bir şey söyle-)	2
<i>söök-saaktuu</i> (geniş kemikli)	2
<i>sizdey</i> (sizin gibi)	2
<i>sır aldırba-</i> (çaktırma-)	2
<i>sak-salamat</i> (sağ selamet, sağ salim)	2
<i>sak bol-</i> (dikkatli ol-)	2
<i>revkom</i> (devrim komitesi)	2
<i>özgör-</i> (değiş-, başkalaş-)	2
<i>özdöştür-</i> (özleştir-, benimse-)	2
<i>ölkö</i> (ülke)	2
<i>oşonço</i> (o kadar)	2
<i>oorduk</i> (sıkıntı)	2
<i>oordo-</i> (ağırlaş-, güçleş-)	2
<i>motor</i> (motor)	2
<i>mert bol-</i> (sakatlan-, yaralan-, öl-)	2
<i>mazar</i> (mezar)	2
<i>mayla-</i> (yağla-, boya-)	2
<i>maykaçan</i> (atletli)	2
<i>mayıp kıl-</i> (sakatla-)	2
<i>mayıp</i> (özürlü)	2
<i>maselen</i> (mesela, örneğin)	2
<i>makuluk</i> (mahluk)	2
<i>küzgü</i> (ayna)	2
<i>küygüz-</i> (yak-)	2
<i>küñküldö-</i> (mırılda-)	2
<i>külümsürö-</i> (gülümse-)	2
<i>küldüröt-</i> (gürültü çıkart-, gürlet-)	2
<i>kuda</i> (dünür)	2
<i>kubanıçtuu</i> (sevinçli)	2
<i>köñülün ula-</i> (gönlünü et-, yap-)	2
<i>köñülü karañgıla-</i> (gözleri karar-, başı dön-)	2
<i>köçmö</i> (seyyar, gezici)	2
<i>komuz</i> (kopuz)	2
<i>oñoy</i> (kolay)	2
<i>kommunist</i> (komünist)	2
<i>koltuguna suu бүрк-</i> (tahrik et-)	2
<i>kirpiç</i> (tuğla, kerpiç)	2
<i>kirgilden-</i> (bulan-)	2
<i>kilometr</i> (kilometre)	2
<i>kıştık</i> (kışlık)	2
<i>kıştat-</i> (kışlat-, kış geçir-)	2
<i>palança</i> (falanca)	2
<i>kışta-</i> (kışla-)	2
<i>kırmançı</i> (harmancı)	2

<i>kılçıl</i> da- (titre-)	2
<i>kem akıl</i> (geri zekâlı, zekâsı kıt)	2
<i>keçirim sura</i> - (af dile-)	2
<i>keçe</i> (gece)	2
<i>kazık</i> (kazık)	2
<i>kazak</i> (kazak)	2
<i>kayra bar</i> - (geri dön-, git-)	2
<i>katıñkı</i> (ince, zayıf)	2
<i>kasiyettüü</i> (kerametli)	2
<i>karı</i> (yaşlı; ihtiyar)	2
<i>karakçı</i> (eşkıya, haydut)	2
<i>karacat</i> (masraf)	2
<i>kara terge tüş</i> - (çok terle-, ter bas-)	2
<i>kara taman</i> (fakir, fukara)	2
<i>kara mürtöz</i> (merhametsiz)	2
<i>kanın sor</i> - (kanını em-)	2
<i>kanı kayna</i> - (öfkelen-)	2
<i>kanat</i> - (kanat-, kan akıt-)	2
<i>kan col</i> (ana cadde, ana yol)	2
<i>esin cıy</i> - (kendine gel-)	2
<i>esi çok</i> (akılsız)	2
<i>ertedir-keçtir</i> (er geç, eninde sonunda)	2
<i>eptep-septep</i> (zar zor, güçlkle)	2
<i>elep-celep bol</i> - (aşırı heyecanlan-)	2
<i>dokturkana</i> (hastane)	2
<i>demeyde</i> (daima)	2
<i>darı-darmek</i> (tıbbi malzeme)	2
<i>çıkkınçı</i> (hain)	2
<i>çeçek</i> (çiçek hastalığı; velet)	2
<i>çaypa</i> - (salla-; yayıl-)	2
<i>cöölös</i> - (yaya yürüş-; itişip kakış-)	2
<i>col tos</i> - (yol kes-)	2
<i>col kata</i> (yolculuk süresince)	2
<i>coktuk</i> (yokluk, yoksulluk)	2
<i>cılı</i> - (ılı-; ısın-)	2
<i>cergiliktüü</i> (yerli; yerel, bölgesel)	2
<i>çaşınmak</i> (saklambaç oyunu)	2
<i>cargak</i> (koyun, keçi derisi)	2
<i>caraluu</i> (yaralı)	2
<i>carakör</i> (sevecen, sıcakkanlı)	2
<i>cantayma</i> (dağ yamacı)	2
<i>can ter</i> (ecel teri)	2
<i>can tart</i> - (destekle-; merhamet et-)	2
<i>camınçı</i> (örtü)	2
<i>camgır</i> (yağmur)	2
<i>calgız ayak col</i> (patika, dar yol)	2
<i>buyruk ber</i> - (emret-, buyur-)	2

<i>bölüm</i> (bölüm, kısım)	2
<i>boyloqus</i> (uçsuz bucaksız; çok derin)	2
<i>boldu-bolbodu</i> (olsa olsa)	2
<i>birdeñke</i> (bir şey)	2
<i>bet mañday</i> (karşı; ön)	2
<i>belgi ber-</i> (işaret et-)	2
<i>bazarlık</i> (hediye)	2
<i>bazarçıla-</i> (pazarda alışveriş yap-)	2
<i>baylanış</i> (ilişki; bağlantı)	2
<i>balapan</i> (civciv; genç; küçük)	2
<i>azap tart-</i> (azap, eziyet çek-)	2
<i>aylançıkta-</i> (bırakama-; dolanıp dur-)	2
<i>ayban</i> (hayvan)	2
<i>ayaz</i> (ayaz)	2
<i>ayagı suyük</i> (oynak, hoppa)	2
<i>atal-</i> (adlandırıl-)	2
<i>ataandaş-</i> (yarış-; çekiş-)	2
<i>aşpozçu</i> (aşçı)	2
<i>arık çiray</i> (zayıfça)	2
<i>apakay</i> (güzel görünümlü; tertemiz)	2
<i>antkor</i> (sahtekâr; yalandan)	2
<i>ant ber-</i> (ant iç-)	2
<i>aldamçı</i> (yalancı)	2
<i>alda kanday</i> (nasıl olduğu belli olmayan, bilinmeyen)	2
<i>akıltaş-</i> (akıl danış-)	2
<i>akarat</i> (hakaret; nefret et)	2
<i>ak cooluk</i> (kadın, eş)	2
<i>açıt-</i> (mayala-)	2
<i>açıştır-</i> (acıt-, sızlat-)	2
<i>acalı çok</i> (ölümsüz)	2
<i>otpuska</i> (yıllık izin)	2
<i>aşık-</i> (acele et-)	2
<i>uçeniya</i> (eğitim; tatbikat)	2
<i>kuralduu</i> (silahlı)	2
<i>tunuk</i> (içten)	2
<i>miskılduu</i> (alaylı, alay edici)	2
<i>pivokana</i> (birahane)	2
<i>vino</i> (şarap)	2
<i>abiyirsiz</i> (namussuz, iffetsiz)	2
<i>beykut</i> (huzurlu, sakin)	2
<i>greyder</i> (greyder)	2
<i>galstuk</i> (kravat)	2
<i>merçemdüü</i> (belli, belirli, bilindik)	2
<i>tabıt</i> (tabut)	2
<i>taazim</i> (hürmet, saygı)	2
<i>alik al-</i> (selam al-)	2
<i>kilem</i> (halı)	2

<i>çıyrak</i> (sağlam, dayanıklı)	2
<i>ırayımsız</i> (merhametsiz)	2
<i>naalat</i> (lanet, beddua)	2
<i>seket</i> (canım, aşkım)	2
<i>çañgıl</i> (bulanık renk)	2
<i>tobokel</i> (risk, tehlike)	2
<i>nasıbay</i> (ağız otu, ağız tütünü)	2
<i>böbök</i> (bebek)	2
<i>uruksat</i> (izin)	2
<i>otuz</i> (otuz)	2
<i>tıkıldat-</i> (tıkırdat-)	2
<i>trolleybus</i> (trolleybüs)	2
<i>carat-</i> (yarat-)	2
<i>çañgıl</i> (bulanık renk)	2
<i>alañgir</i> (harap etme, kırıp geçirme)	2
<i>calpak</i> (yassı; engin, alçak)	2
<i>işterman</i> (çalışkan, gayretli)	2
<i>cetimiş</i> (yetmiş)	2
<i>tegerekte-</i> (çevir-, kuşat-)	2
<i>calında-</i> (alevlen-)	2
<i>kırsık</i> (kaza; felaket, bela)	2
<i>dirilde-</i> (dalgalan-; titre-)	2
<i>altı</i> (altı)	2
<i>kiyik</i> (geyik)	2
<i>ariyne</i> (elbette)	2
<i>astı</i> (altı, önü)	2
<i>ayık-</i> (iyileş-)	2
<i>bılkıl-da-</i> (yavaş hareket et-)	2
<i>bışık</i> (pişmiş, hazır; sağlam)	2
<i>bötön</i> (yabancı)	2
<i>brigada</i> (tim, ekip, grup)	2
<i>bubak</i> (kırağı)	2
<i>buk</i> (kaygı, üzüntü, endişe)	2
<i>bakubat</i> (güçlü; varlıklı)	2
<i>bakırçılık</i> (günlük hayat, geçim)	2
<i>baktıluu</i> (bahtlı, mutlu, talihli)	2
<i>balıkçı</i> (balıkçı)	2
<i>barkıl-da-</i> (yüksek sesle konuş-)	2
<i>bayanda-</i> (anlat-, tasvir et-)	2
<i>bereşen</i> (eli açık, cömert)	2
<i>beybak</i> (bahtsız, talihsiz)	2
<i>booluk</i> (ekin veya bitkileri bağlamak için ip)	2
<i>cıyırma</i> (yirmi)	2
<i>cumurtk-a</i> (yumurta)	2
<i>colbors</i> (kaplan)	2
<i>çılbur</i> (çılbur, yulara takılan ip)	2
<i>çımırkan-</i> (gayret göster-)	2

<i>çınığı</i> (gerçek, sahici)	2
<i>çiy barkıt</i> (bir tür kadife)	2
<i>çiyki</i> (çiğ; ham)	2
<i>çüködöy</i> (küçücük, ufacık)	2
<i>çerepitsa</i> (kiremit)	2
<i>dildire-</i> (sallan-; titre-, ürper-)	2
<i>din</i> (din)	2
<i>demik-</i> (nefes nefese kal-)	2
<i>ece</i> (abla)	2
<i>eliüü</i> (elli)	2
<i>elir-</i> (yerinde durama-, sürekli kıpırda-)	2
<i>emçekteş</i> (süt kardeşi)	2
<i>erkindik</i> (özgürlük, bağımsızlık)	2
<i>etibar</i> (dikkat, ilgi, özen)	2
<i>ışkın</i> (ışkın)	2
<i>içik</i> (kürklü gocuk)	2
<i>içkeri</i> (içeri, dışarı karşıtı)	2
<i>ilgeri</i> (ileri, geri karşıtı)	2
<i>kınık</i> (alışkanlık, alışmışlık)	2
<i>kindik</i> (göbek bağı)	2
<i>köcöl-</i> (inat et-, diren-)	2
<i>kölçük</i> (gölcük, gölet)	2
<i>könök</i> (kap, kova)	2
<i>kursant</i> (memnun, mutlu)	2
<i>kuurdak</i> (kavurma)	2
<i>kübö</i> (tanık, şahit)	2
<i>kadimki</i> (bilinen, malum, belli; aynı, tıpatıp)	2
<i>kalempir</i> (biber)	2
<i>kampa</i> (ambar)	2
<i>kancığa</i> (eyerin terkisine takılan kayış)	2
<i>kanikul</i> (tatil)	2
<i>kanal</i> (kanal)	2
<i>kapaluu</i> (üzüntülü, kaygılı)	2
<i>kaydıger</i> (anlamsız, boş, öylesine)	2
<i>kazat</i> (savaş)	2
<i>kaapır</i> (kâfir, gayrimüslim)	2
<i>kemçilik</i> (eksiklik)	2
<i>kendir</i> (kendir)	2
<i>kompay-</i> (kurul-, kasıl-)	2
<i>kontsert</i> (konser)	2
<i>konyak</i> (konyak)	2
<i>koşkuruk</i> (atın ürktüğü zaman çıkardığı hırıltılı ses)	2
<i>koyon</i> (tavşan)	2
<i>muluy-</i> (biçimsiz ol-; sessiz kal-)	2
<i>mülk</i> (mal mülk)	2
<i>mandemdüü</i> (gizemli, esrarengiz)	2
<i>köp-köptön</i> (çokça)	2

<i>markum</i> (merhum)	2
<i>meder</i> (dayanak, yardımcı)	2
<i>naz</i> (naz, cilve, işve)	2
<i>nazik</i> (nazik, sevimli)	2
<i>nomer</i> (numara, rakam; otel ya da misafirhanede oda)	2
<i>öñgöç</i> (boğaz, gırtlak)	2
<i>mişik</i> (kedi)	2
<i>plita</i> (ocak, fırın)	2
<i>palto</i> (palto)	2
<i>sıdır-</i> (düzle-, düz duruma getir-)	2
<i>sıy-</i> (sığ-)	2
<i>söölcan</i> (solucan)	2
<i>suzguç</i> (kepçe)	2
<i>sapar</i> (sefer, yolculuk)	2
<i>sarımsak</i> (sarımsak)	2
<i>sasık</i> (sası, pis kokulu)	2
<i>sopu</i> (sofu, sufi)	2
<i>trubka</i> (ahize, telefon)	2
<i>truba</i> (boru)	2
<i>tasmiya</i> (tüm varlık, elinde olan varlığın hepsi)	2
<i>televizor</i> (televizyon)	2
<i>uzak</i> (uzun, uzun zaman; uzak)	2
<i>ükü</i> (baykuş)	2
<i>suusar</i> (sansar)	2
<i>vzvod</i> (bölük)	2
<i>vezdehod</i> (arazi otomobili)	2
<i>zımıra-</i> (çok hızlı, çabucak, koşarcasına yürü-)	2
<i>zakuska</i> (meze)	2
<i>zayıp</i> (hanım, eş)	2
<i>zeki-</i> (azarla-, çıkış-, payla-)	2
<i>kebez</i> (pamuk)	2
<i>zordo-</i> (zorla-, zor kullan-)	2
<i>abayla-</i> (dikkat et-, ihtiyatlı ol-)	2
<i>adal</i> (helal; suçsuz; nikâhlı eş)	2
<i>adeпки</i> (ilk, önceki)	2
<i>aktivdüü</i> (aktif, azimli)	2
<i>albettüü</i> (iri yarı, iri yapılı)	2
<i>alka-</i> (iyi dileklerde bulun-)	2
<i>almurut</i> (armut)	2
<i>amaldan-</i> (kurnazlık yap-)	2
<i>ant</i> (ant, yemin)	2
<i>antañda-</i> (telaşlan-)	2
<i>apsañda-</i> (saçı dağıl-; yorgun, hâlsiz görün-)	2
<i>ardaktuu</i> (saygıdeğer, hürmetli)	2
<i>artıkçılık</i> (fazlalık; üstün derece)	2
<i>atır</i> (parfüm, koku)	2
<i>ayakta-</i> (yürü-; sonuna gel-, sonlandır-)	2

<i>aydoo</i> (tarla; sürgün, sürülme işi)	2
<i>aygak</i> (ele veren, sır tutmayan)	2
<i>ofitsiant</i> (garson)	2
<i>ogoco</i> (direk, sütun; destekçi)	2
<i>oluttuu</i> (ciddi, ağırbaşlı)	2
<i>omuroo</i> (hayvanın göğüs kısmı; insan göğsünün üst kısmı)	2
<i>orunsuz</i> (yersiz, uygunsuz)	2
<i>oydolo-</i> (sürekli hareket et-, kıpırda-)	2
<i>oymoluu</i> (motifli, motiflerle süslenmiş)	2
<i>oyunda</i> (aklında, kafasında, hayalinde)	2
<i>oordo-</i> (ağırlaş-)	2
<i>oorukçan</i> (hasta, hastalığı olan)	2
<i>zöökürlük</i> (zalimlik)	1
<i>ünsüz</i> (sessiz)	1
<i>uulda-</i> (uğulda-)	1
<i>uula-</i> (avla-)	1
<i>universitet</i> (üniversite)	1
<i>ubaktınça</i> (geçici, çok sürmeyen)	1
<i>ubaktıluu</i> (geçici, çok sürmeyen)	1
<i>tookkana</i> (tavuk kümesi)	1
<i>tilin tart-</i> (dilini tut-; sus-)	1
<i>ertelep</i> (erkenden)	1
<i>tilemçi</i> (dilenci)	1
<i>tilde-</i> (azarla-, payla-)	1
<i>tez cardam</i> (ambulans, cankurtaran)	1
<i>teñsizdik</i> (adaletsizlik, eşitsizlik)	1
<i>teñdiiü</i> (yaşıt)	1
<i>tartın-</i> (çekin-, bağla-)	1
<i>takiya</i> (takke)	1
<i>şektüü</i> (şüpheli)	1
<i>süröttüü</i> (resimli)	1
<i>süröttö-</i> (betimle-)	1
<i>suukta-</i> (hava soğu-; üşüt-)	1
<i>surak</i> (sorgu, soru)	1
<i>sır körsöt-</i> (gözdağı ver-)	1
<i>sır bilgi</i> (anlayışlı)	1
<i>salamdaş-</i> (selamlaş-)	1
<i>salamattık</i> (sağlık)	1
<i>salamat</i> (sağ salim)	1
<i>paydaluu</i> (faydalı)	1
<i>özör-</i> (nefesi kesil-)	1
<i>öskölöñ</i> (büyümüş)	1
<i>oşentse da</i> (buna rağmen)	1
<i>öpkö çap-</i> (samimi davran-; darıl-)	1
<i>öpkölö-</i> (darıl-; küs-)	1
<i>önörpoz</i> (usta, meslek erbabı)	1
<i>ölösölüü</i> (bitkin, hâlsiz)	1

<i>oturuuçu</i> (devamlı oturan kimse)	1
<i>orusça</i> (rusça)	1
<i>oozeki</i> (sözlü, sözlü olarak)	1
<i>ooruluu</i> (hasta)	1
<i>ookatı öt-</i> (geçinip git-, geçin-)	1
<i>tar</i> (dar)	1
<i>okşot-</i> (benzet-)	1
<i>meymançıla-</i> (misafir et-; misafir ol-)	1
<i>mertebe</i> (kez, defa)	1
<i>maysan</i> (yeşillik, yeşil ot)	1
<i>maynap</i> (netice, sonuç)	1
<i>maymıl</i> (maymun)	1
<i>mayka</i> (atlet)	1
<i>mayıptık</i> (özürlülük)	1
<i>mayıp bol-</i> (öl-; sakatlan-; yaralan-)	1
<i>mat kıl-</i> (mat et-)	1
<i>makulduk</i> (onay, tasdik)	1
<i>lakap</i> (atasözü)	1
<i>küzöt-</i> (nöbet tut-; gözetle-)	1
<i>küyük-</i> (nefes nefese kal-; nefesi daral-; üzü-)	1
<i>kürküldö-</i> (gürle-)	1
<i>künü-tünü</i> (gece gündüz)	1
<i>kündöp-tündöp</i> (gece gündüz)	1
<i>kündölük</i> (günlük)	1
<i>kuştar</i> (arzu, heves)	1
<i>kuday</i> buyursa (inşallah, allah izin verirse)	1
<i>oşondoy bolso da</i> (buna rağmen)	1
<i>kuday akı</i> (allah hakkı için)	1
<i>köñülçöök</i> (iyi kalpli, merhametli)	1
<i>köçöt</i> (fide, fidan)	1
<i>korkut-</i> (korkut-)	1
<i>komnat</i> (oda)	1
<i>kol cooluk</i> (el havlusu)	1
<i>kitepkana</i> (kütüphane)	1
<i>kızmat kıl-</i> (hizmet et-)	1
<i>kırman bas-</i> (harman kaldırmak)	1
<i>kılkanduu</i> (kılçıklı)	1
<i>kıcalat bol-</i> (sıkıl-)	1
<i>kelemiş</i> (sıçan)	1
<i>kelbettüü</i> (endamlı, gösterişli)	1
<i>keçkurun</i> (akşama doğru)	1
<i>kazanbak</i> (tahta kap)	1
<i>kazakistan</i> (kazakistan)	1
<i>kaz</i> (kaz)	1
<i>kayraş-</i> (düşman ol-)	1
<i>katta</i> (büyük, iri)	1
<i>katiş</i> (ilişki, münasebet)	1

<i>katıp kal-</i> (don-; donakal-)	1
<i>kata</i> (hata, yanlış)	1
<i>karım-katış</i> (dostluk, ahbablık etme)	1
<i>karasanataylık</i> (art niyetlilik)	1
<i>karamança</i> (hiç; hiçbir şeysiz; tamamen, büsbütün)	1
<i>kara tün</i> (eyvah; felaket, bela)	1
<i>kara köö</i> (bir tür kartal)	1
<i>kara çaar</i> (kara benekli; karaca, yağız)	1
<i>kara cumuş</i> (beden gücüyle yapılan iş)	1
<i>kara coltoy</i> (uğursuz)	1
<i>kara camın-</i> (karalar giy-)	1
<i>kanı suyu</i> (körpe kimse)	1
<i>kanduu</i> (kanlı)	1
<i>kanda-</i> (kanat-, kan akacak biçimde vur-)	1
<i>kan keç-</i> (savaşa katıl-)	1
<i>jurnalistika</i> (gazetecilik)	1
<i>jurnal</i> (dergi)	1
<i>it azabın kör-</i> (fazlasıyla zorlan-, eziyet çek-)	1
<i>işendir-</i> (inandır-)	1
<i>ıza bol-</i> (mahcup ol-)	1
<i>ıraazılık</i> (razı olma; memnun olma)	1
<i>esengire-</i> (hâli kalma-; ne yapacağını bileme-)	1
<i>deputat</i> (milletvekili)	1
<i>darıger</i> (doktor)	1
<i>dalilde-</i> (kanıtla-, ispat et-)	1
<i>dalda-</i> (nişan, hedef al-)	1
<i>dalil</i> (delil, kanıt)	1
<i>çöpçü</i> (ot biçen)	1
<i>çöntök depter</i> (cep defteri)	1
<i>çıkınçılık</i> (hainlik)	1
<i>çıkır-</i> (çağır-)	1
<i>kızgaldak</i> (gelincik)	1
<i>çekene</i> (küçük; kolay, basit)	1
<i>çaynek</i> (çaydanlık)	1
<i>cüzü kara</i> (yüzü kara)	1
<i>cüz körüş-</i> (görüş-)	1
<i>cürökçö</i> (küçük tepe)	1
<i>cumuşçu</i> (işçi, hizmetli)	1
<i>coop al-</i> (cevap, yanıt al-)	1
<i>cookerçilik</i> (savaşçılık, askerlik)	1
<i>col master</i> (yol ustası)	1
<i>col kire</i> (yol ücreti)	1
<i>cırtıl-</i> (yırtıl-)	1
<i>ciltiñda-</i> (nazlan-; cilve yap-)	1
<i>cat bol-</i> (yabancılaş-)	1
<i>çaşıl</i> (yeşil)	1
<i>canı menen</i> (canıgönülden)	1

<i>candimi</i> (bilmezlikten gelen)	1
<i>can birge</i> (en yakın; yar, sevgili)	1
<i>camanda-</i> (kötüle-)	1
<i>cakındık</i> (yakınlık)	1
<i>cakındat-</i> (yaklaştır-)	1
<i>bütüm çigar-</i> (karar al-)	1
<i>butılka</i> (şişe)	1
<i>booru bütün</i> (sağ salim; eksiksiz)	1
<i>bolnitsa</i> (hastane)	1
<i>beton</i> (beton)	1
<i>başkarmalık</i> (başkanlık; yöneticilik)	1
<i>bar bolğonu</i> (hepsi, ne varsa)	1
<i>balmuzdak</i> (dondurma)	1
<i>ballon</i> (araba lastiği)	1
<i>ayrık</i> (yırtık)	1
<i>aylık</i> (aylık)	1
<i>aylasız</i> (çaresiz)	1
<i>aylaker</i> (becerikli)	1
<i>at-araba</i> (at arabası)	1
<i>argasızdan</i> (çaresizlikten)	1
<i>argasız bol-</i> (mecbur ol-)	1
<i>argamcı</i> (kalın, kısa ip)	1
<i>añkooluk</i> (bönlük, saflık)	1
<i>alda kaçça</i> (epeyce; birçok)	1
<i>argasız</i> (çaresiz)	1
<i>albette</i> (elbette)	1
<i>akırındık</i> (ağırılık, yavaş davranma)	1
<i>bayakünü</i> (geçen gün)	1
<i>ak coltoy</i> (uğurlu, hayırlı)	1
<i>adilet</i> (adalet)	1
<i>açık-</i> (acık-)	1
<i>açarçılık</i> (açlık, kıtlık)	1
<i>acalduu</i> (ölümlü)	1
<i>kadam</i> (adım)	1
<i>geologiya</i> (jeoloji)	1
<i>ırgılciñ</i> (belirsiz, kararsız durumda olma)	1
<i>kacarduu</i> (güçlü, kuvvetli)	1
<i>kalkaniç</i> (perde, siper)	1
<i>melmilde-</i> (sakin ve durgun hareket et-)	1
<i>sekratar</i> (sekreter)	1
<i>şaşlık</i> (şiş kebab)	1
<i>kazık</i> (kazık)	1
<i>zakon</i> (kanun)	1
<i>zambil</i> (zembil; sedye)	1
<i>natiyca</i> (netice, sonuç)	1
<i>tualet</i> (tuvalet)	1
<i>pasport</i> (pasaport)	1

<i>şirelüü</i> (tatlı, şireli)	1
<i>şireñke</i> (kibrit)	1
<i>maanilüü</i> (manalı, anlamlı)	1
<i>kargış</i> (kargış, beddua)	1
<i>mandalak</i> (yaban lalesi)	1
<i>muzdak</i> (soğuk)	1
<i>maces</i> (zayıf, güçsüz)	1
<i>lager</i> (kamp)	1
<i>sovhoz</i> (tarım işletmesi)	1
<i>darıya</i> (nehir, ırmak)	1
<i>akıykat</i> (hakikat, gerçek)	1
<i>ubarakerçilik</i> (zahmet etme, zahmet çekme)	1
<i>taşuuçu</i> (taşıyıcı)	1
<i>portret</i> (portre, resim)	1
<i>martaba</i> (meritebe, makam)	1
<i>çarçı boyluu</i> (orta boylu)	1
<i>belçe</i> (bel, araç veya kabin orta kısmı)	1
<i>közönök</i> (gözenek, delik)	1
<i>ekzamen</i> (sınav)	1
<i>narktuu</i> (değerli, kıymetli, pahalı)	1
<i>izildöö</i> (araştırma)	1
<i>çarbaçılık</i> (yetiştiricilik, üreticilik)	1
<i>abiyirdüü</i> (namuslu, iffetli)	1
<i>adırañda-</i> (böbürlen-)	1
<i>ahıbal</i> (durum, hâl)	1
<i>alakan</i> (avuç içi, aya)	1
<i>artıkça</i> (aşırı, daha fazla)	1
<i>birpıra-</i> (pır pır et-, çırpın-)	1
<i>bışıkçılık</i> (ekin ve yemişlerin olma zamanı)	1
<i>bışmana</i> (pişmanlık)	1
<i>bilerman</i> (yönetici, bilirkışı)	1
<i>bloknot</i> (cep defteri)	1
<i>bökçöy-</i> (kamburlaş-)	1
<i>bulbul</i> (bülbul)	1
<i>balık</i> (balık)	1
<i>coopkersizdik</i> (sorumsuzluk)	1
<i>çeen</i> (in, mağara)	1
<i>çılplılda-</i> (vıcık vıcık ol-)	1
<i>çımır</i> (dayanıklı)	1
<i>ar dayım</i> (daima)	1
<i>çirmook</i> (sarmaşık)	1
<i>çiydey</i> (zayıf, cılız)	1
<i>çanak</i> (çanak, göz çukuru)	1
<i>çegirtke</i> (çekirge)	1
<i>diplom</i> (diploma)	1
<i>dömpöy-</i> (kabar-, şiş-)	1
<i>dobuş</i> (ses, ün)	1

<i>ebelektey</i> (çok hafif)	1
<i>ekspeditor</i> (mal sevk eden veya alan görevli)	1
<i>altmış</i> (altmış)	1
<i>ekçe-</i> (salla-; kaldır-)	1
<i>front</i> (cephe)	1
<i>frontovik</i> (cephede bulunan asker)	1
<i>fakt</i> (olgu, vakıa; gerçek)	1
<i>gubernator</i> (vali)	1
<i>gospital</i> (askerî hastane)	1
<i>hrom</i> (krom)	1
<i>ıktımal</i> (ihtimal, olası)	1
<i>ılayıktuu</i> (doğru, uygun)	1
<i>ımtıra-</i> (halsizleş-, yorgun düş-)	1
<i>ıman</i> (iman)	1
<i>ıntızar</i> (intizar)	1
<i>ırahım</i> (merhamet, acıma duygusu)	1
<i>irik</i> (iğdiş edilmiş üç yaş ve üzerindeki koyun)	1
<i>işembi</i> (cumartesi)	1
<i>sagızgan</i> (saksığan)	1
<i>on beş</i> (on beş)	1
<i>kislorod</i> (oksijen)	1
<i>eçki</i> (keçi)	1
<i>küdör</i> (umut, ümit)	1
<i>kalbır</i> (kalbur)	1
<i>baka</i> (kurbağa)	1
<i>kaltırak</i> (titrek, titreyen)	1
<i>kalakay</i> (gocuk)	1
<i>kalayık</i> (halk)	1
<i>kapır</i> (kâfir)	1
<i>kargaşa</i> (kargaşa, kaos)	1
<i>karangı</i> (karanlık, ışıksız)	1
<i>kemtik</i> (eksik, noksan)	1
<i>keremettüü</i> (kerametli)	1
<i>koñultak</i> (yalın, çıplak)	1
<i>liniya</i> (çizgi, hat)	1
<i>laboratoriya</i> (laboratuvar)	1
<i>lampoçka</i> (lamba)	1
<i>lazzat</i> (lezzet, tat)	1
<i>cıyırma beş</i> (yirmi beş)	1
<i>tıt</i> (dut)	1
<i>törtünçü</i> (dördüncü)	1
<i>meerimdüü</i> (şefkatli)	1
<i>ministerstvo</i> (bakanlık)	1
<i>mugalim</i> (muallim, öğretmen)	1
<i>murutçan</i> (bıyıklı)	1
<i>musulman</i> (müslüman)	1
<i>mamlekettik</i> (memlekete ait olan)	1

<i>maşakat</i> (meşşakkat)	1
<i>medik</i> (doktor, hekim)	1
<i>mehanizator</i> (makine uzmanı, makinist)	1
<i>mençik</i> (özel, hususi)	1
<i>nuskaluu</i> (örnek, model olabilecek niteliğe sahip)	1
<i>nazdan-</i> (nazlan-, cilve yap-)	1
<i>on miñ</i> (on bin)	1
<i>kant kızılçası</i> (şeker pancarı)	1
<i>prava</i> (ehliyet)	1
<i>pulemyot</i> (makineli tüfek)	1
<i>putyovka</i> (seyahat ile ilgili resmî belge)	1
<i>paygambar</i> (peygamber)	1
<i>poezd</i> (tren)	1
<i>sklad</i> (depo)	1
<i>çeksiz</i> (hesapsız)	1
<i>stipendiya</i> (burs)	1
<i>svodka</i> (rapor)	1
<i>saltanattuu</i> (gösterişli, görkemli)	1
<i>tabışker</i> (kolay para kazanan, becerikli)	1
<i>tapoçka</i> (terlik)	1
<i>tarelka</i> (tabak)	1
<i>uyatsız</i> (utanmaz, arlanmaz)	1
<i>ülpöt</i> (eğlenme, düğün, tören)	1
<i>vilka</i> (çatal)	1
<i>kürp</i> (hindi)	1
<i>kırgıy</i> (atmaca)	1
<i>vodoprovod</i> (su şebekesi)	1
<i>zıyan</i> (ziyan, zarar)	1
<i>ziyanduu</i> (zararlı)	1
<i>zikir</i> (zikir, dua)	1
<i>zakım</i> (hafif yel, rüzgâr)	1
<i>zalim</i> (zalim, zulmeden)	1
<i>aktiv</i> (aktif, etkin)	1
<i>akaarat</i> (hakaret)	1
<i>alça</i> (kiraz)	1
<i>baytal</i> (kısırak)	1
<i>aarı</i> (arı)	1
<i>buka</i> (boğa)	1
<i>alakanday</i> (bir avuç, avuç içi kadar)	1
<i>amal</i> (amel; hile, kurnazlık; çare)	1
<i>antenna</i> (anten)	1
<i>argımak</i> (argımak, asaleti ile ünlü bir at cinsi)	1
<i>asfalt</i> (asfalt)	1
<i>coru</i> (akbaba)	1
<i>avtomobil</i> (otomobil)	1
<i>saratan</i> (ağustos böceği)	1
<i>azgırık</i> (yoldan çıkaran, kandıran)	1

<i>on eki</i> (on iki)	1
<i>calbırak</i> (yaprak)	1
<i>odeyal</i> (battaniye)	1
<i>okean</i> (okyanus)	1
<i>olturgu</i> (sandalye, bank)	1
<i>orunduu</i> (uygun, münasip)	1
<i>tartıp</i> (itibaren)	1

Yazarın hikâyelerinde 2393 farklı kelimeyi toplamda 40766 kez kullandığı tespit edilmiştir.

2.1.2. Kelime Çeşitleri

2.1.2.1. Adlar

2.1.2.1.1. Şahıs adları

Yazar, incelemiş olduğumuz hikâyelerde şahıs isimlerine oldukça sık yer vermiştir. Hikâyelerde geçen şahıs isimleri genel olarak kahraman isimleridir. Bu durum hikâyelerin çok zengin bir şahıs kadrosuna sahip olduğunu göstermektedir. Hikâyelerde tespit edilen 68 şahıs ismi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.2. Hikâyelerde geçen şahıs adları

Şahıs Adları
Abdıgul
Abıl
Afanasev
Akmatbek
Aktanbek
Aleksey Fedoroviç Afanasev
Aleksey Vasileviç
Alım
Alkan
Almakan
Anar
Asıl
Asker
Aşır
Aşırahun
Atabay
Ayathan
Aycamal
Aycan
Aydaraalı
Ayım
Bekbergen
Berdibay

Camiyla
Canaalı
Canuzak
Dau
Düyşögöl
Egor
Grişa
Gülşara
Kaldarbek
Kalıça
Kaptagay Bayçerikov
Kasım
Keneş
Kerim
Lenin
Mahno
Mariya
Mişa
Murat
Naamıt
Nazgül
Nina
Nuriyla
Osmon
Raşıit
Sabır
Sadık
Sagınaalı
Sakıbay
Sakiş
Sansızbay
Sapar
Sarıbay
Sayra
Soltonoy
Sulayman
Şaripa
Şarşe
Şayırgöl
Takeş
Taştanbek
Turdukul Carkınbaevič
Urmatbek
Vaska
Zaura

Yazarın hikâyelerde kullandığı isimlerin büyük çoğunluğu Kırgızca isimlerdir. Bu durum yazarın kahramanlarının Kırgız olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Rusça isimlerin daha çok soyadlarıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bunlar genellikle sistemin görevlendirdiği kişilerdir ve daha gerçekçi olmaları için soyadlarıyla birlikte verildikleri düşünülebilir. Yazarın iki Kırgızca isim dışında diğerlerini sadece adlarıyla vermesi, soyadlarının hikâyelerde yer almaması, onun günlük kullanımları dikkate aldığını göstermektedir. Nitekim, günlük hayatta, şahıs isimleri, resmî işlemler dışında soyadsız kullanılmaktadır. Soyadıyla kullanılan iki Kırgızca ismin sahibi olan kahramanlar devlet yöneticisidir; Kaptagay Bayçerikov olumsuz; Turdukul Carkınbaevîç olumlu karakterdedir. Turdukul Carkınbaevîç'in isminde “çarkın: ı ışık, parlaklık” kelimesinin olması, onun olumlu kişiliğine işaret olarak görülebilir. Kaptagay ismi ise “büyüleyici” anlamındadır. Soyadında yer alan “Çerik” kelimesi ise Çin askeri anlamındadır. Bu isimlerin birlikte kullanımı, yazar tarafından olumsuz karakter yansıtabileceğini düşündürmüş olabilir.

İsimler genel olarak değerlendirildiğinde, kullanılan isimlerin hikâyeler için anlamsal bir özellik taşımadığı, özel olark seçilmedikleri görülmektedir.

Yazarın bazı şahıs isimlerini kısalttığı da görülmektedir. İsim kısaltmaları, şahıs isimlerine getirilen bazı ekler yardımıyla yapılmaktadır. İsimlere getirilen bu ekler ile şefkat, yakınlık, küçültme, sevgi, dostluk, kimi zaman takılma, küçümseme ya da ince alay gibi pek çok duygu ifade edilebilir (Karakale, 2020: 38). Yazarın kısaltmış olduğu şahıs isimleri de genel olarak küçültme, sevgi, yakınlık ve şefkat ifade etmektedir. Yazar bazı şahıs isimlerini birkaç şekilde kısaltmıştır.

Tablo 2.3. Hikâyelerde geçen isim kısaltmaları

Kısaltılan Şahıs İsimleri	Kısaltılmış Şekilleri
Aşır	Aşıke
Camiyla	Cakin, Cakintay, Camış
Canuzak	Cake
Gülşara	Gükön, Gükün
Kaptagay	Kake
Keneş	Keke
Mihail	Mişa, Mişka
Vasiliy	Vaska

2.1.2.1.2. Yer adları

Yazar hikâyelerinde yer adlarına çok sık yer vermiştir. Bunlar genel olarak hikâyelerde anlatılan olayların yaşandığı veya bahsi geçen ülke, şehir, ilçe ve köy adlarıdır. Hikâyelerde tespit edilen 22 yer adı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.4. Hikâyelerde geçen yer adları

Yer Adları
Alçaluu
Apay-Bet
Baka-Bulak
Burana
Col-Bulak
Cumgal
Çayek
Çüy
Frunze
Isık-Köl
Kazakistan
Kenes-Anarhay
Koçkor
Kordoy
Kök-Döbö
Moskova
Şamşı
Taşkent
Tokmok
Turfan
Tuyuk-Car
Uçturfan

Yer adları değerlendirildiğinde, Kırgızistan coğrafyasında yer alan yer adlarının çoğunlukta olduğu, Bişkek şehrinin Sovyetler Birliği Dönemindeki adlandırması olan Frunze'nin kullanıldığı, SSCB'nin başkenti olarak Moskova'nın ve yakın coğrafyaya ait Kazakistan, Turfan, Uçturfan gibi yer isimlerinin yazarın hikâye coğrafyasını oluşturduğu tespit edilmiştir.

2.1.2.1.3. Hayvan adları

Hikâyelerde çeşitli hayvan adları geçmektedir. Tespit edilen 57 hayvan adı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.5. Hikâyelerde geçen hayvan adları

Hayvan Adları
<i>aarı</i> (arı)
<i>arstan</i> (aslan)
<i>at</i> (at)
<i>baka</i> (kurbağa)
<i>balık</i> (balık)
<i>baytal</i> (kısrak)
<i>böcö</i> (civciv)
<i>bödönö</i> (bıldırcın)

<i>börü</i> (kurt)
<i>böyön</i> (akrep)
<i>buka</i> (boğa)
<i>bulbul</i> (bülbul)
<i>cılan</i> (yılan)
<i>colbors</i> (kaplan)
<i>coru</i> (akbaba)
<i>cörgömüş</i> (örümcek)
<i>çegirtke</i> (çekirge)
<i>çıçkan</i> (fare)
<i>çımçık</i> (kuş)
<i>çımın</i> (sinek)
<i>çirkey</i> (sivrisinek)
<i>çöö</i> (çakal)
<i>donuz</i> (domuz)
<i>eçki</i> (keçi)
<i>elik</i> (ceylan)
<i>eşek</i> (eşek)
<i>it</i> (it)
<i>jiraf</i> (zürafa)
<i>kaz</i> (kaz)
<i>kekilik</i> (keklik)
<i>kögüçkön</i> (güvercin)
<i>kırgıy</i> (atmaca)
<i>kiyik</i> (geyik)
<i>koroz</i> (horoz)
<i>koy</i> (koyun)
<i>koyon</i> (tavşan)
<i>kozu</i> (kuzu)
<i>köpök</i> (köpek)
<i>köpölök</i> (kelebek)
<i>kumurska</i> (karınca)
<i>kuu</i> (kuğu)
<i>kürp</i> (hindi)
<i>meçin</i> (maymun)
<i>mışık</i> (kedi)
<i>muzoo</i> (buzağı)
<i>ögüz</i> (öküz)
<i>ördök</i> (ördek)
<i>sagızgan</i> (saksağan)
<i>saratan</i> (ağustos böceği)
<i>sıyır</i> (sığır)
<i>söölcan</i> (solucan)
<i>suusar</i> (sansar)
<i>took</i> (tavuk)
<i>töö</i> (deve)
<i>tülkü</i> (tilki)

<i>uy</i> (inek)
<i>üki</i> (baykuş)

Bu tespit, hikâyelerinin kahramanı insan olan yazarın, tabiattan soyutlanmadığını, günlük hayatta yer alan evcil veya vahşi hayvanların da hikâyelerde, gerektiğinde yer aldığını gösterir mahiyettedir.

2.1.2.1.4. Bitki adları

Yazarın hikâyelerinde kullandığı 26 bitki adı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.6. Hikâyelerde geçen bitki adları

Bitki Adları
<i>alça</i> (kiraz)
<i>alma</i> (elma)
<i>almurut</i> (armut)
<i>arpa</i> (arpa)
<i>buuday</i> (buğday)
<i>büldürkön</i> (böğürtlen)
<i>calbırak</i> (yaprak)
<i>çöp</i> (ot)
<i>darbız</i> (karpuz)
<i>gül</i> (çiçek)
<i>ışkın</i> (ışkın)
<i>kalempir</i> (biber)
<i>kant kızılçası</i> (şeker pancarı)
<i>karagat</i> (frenk üzümü)
<i>karagay</i> (çam ağacı)
<i>karem</i> (lahana)
<i>kebez</i> (pamuk)
<i>kızgaldak</i> (gelincik)
<i>kızılça</i> (pancar)
<i>koon</i> (kavun)
<i>laala</i> (lale)
<i>mandalak</i> (yaban lalesi)
<i>piyaz</i> (soğan)
<i>pomidor</i> (domates)
<i>sarımsak</i> (sarımsak)
<i>terek</i> (kavak)
<i>tıt</i> (dut)

Bitki adları değerlendirildiğinde, meyve adlarının yaygın olduğu, az miktarda sebze adının yer aldığı, ağaç ve çiçek türlerinin çok yaygın kullanılmadığı görülmektedir. Yazar bu isimleri, gerekli olan yerlerde, gerektiği ölçüde kullanmıştır. Sebzeler ve meyveler yemek kültüründen; çiçek adları ise daha çok tabiatta yer almalarından dolayı kullanılmıştır.

2.1.2.1.5. Millet adları

İncelenen metinlerde bazı millet adları geçmektedir. Tespit edilen 6 millet adı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.7. Hikâyelerde geçen millet adları

Millet Adları
<i>Dungan</i> (Dungan)
<i>Kazak</i> (Kazak)
<i>Kırgız</i> (Kırgız)
<i>Kıtay</i> (Çin)
<i>Orus</i> (Rus)
<i>Özbek</i> (Özbek)

Bu millet adları, Kırgızların yaşadıkları coğrafya nedeniyle ilişkide oldukları milletlerdir. Bu durum, yazarın gazeteci kimliğinin etkisiyle gerçek ve somut olaylara yöneldiğini, kahramanlarını günlük ve gerçek hayattan seçtiğini göstermektedir.

2.1.2.1.6. Dil adları

Yazar hikâyelerinde dil adlarını fazla kullanmamıştır. Hikâyelerde tespit edilen 2 dil adı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.8. Hikâyelerde geçen dil adları

Dil Adları
<i>Kırgızça</i> (Kırgızca)
<i>Orusça</i> (Rusça)

Bilindiği üzere bu iki dilden Kırgızca yazar için ana dil, Rusça ise SSCB döneminde dayatılan eğitim ve iletişim dilidir. İki dilin varlığı, Kırgız Türklerinin hayatı için gerçek bir olgudur.

2.1.2.2. Zamirler

Yazarın incelemiş olduğumuz hikâyelerinde şahıs, işaret, belirsizlik, soru ve dönüşlülük zamirleri geçmektedir.

2.1.2.2.1. Şahıs zamirleri

Kırgız Türkçesinde şahıs zamirleri teklik şahıslar için *men* (ben), *sen* (sen), *al* (o); çokluk şahıslar için *biz* (biz), *siler* (siz), *sizder* (sizler), *alar* (onlar) kelimeleridir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı şahıs zamirleri ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.9. Hikâyelerde geçen şahıs zamirleri ve kullanım sıklıkları

Şahıs Zamirleri	Kullanım Sıklıkları
<i>men</i> (ben)	388
<i>biz</i> (biz)	169
<i>sen</i> (sen)	154
<i>al</i> (o)	153
<i>alar</i> (onlar)	136
<i>siler</i> (siz)	60
<i>sizder</i> (sizler)	3

Şahıs zamirleri en çok karşılıklı konuşmalarda kullanılmaktadır.

En çok kullanılan şahıs zamiri *men* (ben)'dir.

Şahıs zamirlerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Cok, bayım, siz emne deseñiz **men** oşonuñuzga könöyün.* (12)

“Yok, beyim, siz ne dersiniz hepsini yapmaya razıyım ben”.

***Sen** içimdegi caramdın kartın çukuy turgan bir oor suroo berdiñ.* (29)

“Sen içimde kabuk bağlamaya başlayan yarımı tekrar açacak ağır bir soru sordun”.

***Al** köl-şal bolup terdep, denesi köölğüp catkan ele.* (17)

“O, ateşler içinde yanıp sıırıslıklam terlemişti”.

*Birok, **biz** mal emes, öz alapayıbizdi tappay kalbadıkpı.* (12)

“Ancak, biz hayvan değil, kendi canımızı kaybeder duruma geldik”.

***Siler** kişi emes, naadan, körkoosuñar.* (50)

“Siz insan değil, zalim ve çakalsınız”.

*Keçiresizder, cañı cıldı cakşı tosıp catkanda, **sizderdin** tıñçıñızdardı aluuga tuura keldi.* (256)

“Affedersiniz, yeni yılı güzel bir şekilde karşılarken sizleri rahatsız etmek zorunda kaldık”.

***Alar** şapa-şupa attan tüşüp, kuyuşkandap koyuştı da, carışa salam beriştı.* (20)

“Onlar alelacele atlarından inip aynı anda selam verdiler”.

2.1.2.2.2. İşaret zamirleri

Kırgız Türkçesinde işaret zamirleri *bu (l)* (bu), *uşu (l)* (şu), *oşo (l)* (şu), *tigi (l)* (o), *tetiği (l)* (o), *teetetiği (l)* (o); *bular* (bunlar), *uşular* (şunlar), *oşolor* (şunlar), *tigiler* (onlar), *tetigiler* (onlar), *teetetigiler* (onlar) kelimeleridir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı işaret zamirleri ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.10. Hikâyelerde geçen işaret zamirleri ve kullanım sıklıkları

İşaret Zamirleri	Kullanım Sıklıkları
<i>oşo</i> (şu)	50
<i>bu</i> (bu)	36
<i>oşol</i> (şu)	28
<i>bul</i> (bu)	23
<i>bular</i> (bunlar)	23
<i>uşu</i> (şu)	21
<i>tigi</i> (o)	17
<i>uşul</i> (şu)	15
<i>oşolor</i> (şunlar)	11
<i>uşular</i> (şunlar)	6
<i>tigiler</i> (onlar)	5

En çok kullanılan işaret zamiri biraz uzakta olan nesneyi işaret eden *oşo* (şu)'dur. Bu durum yazarın uzaktaki varlık veya nesneleri daha çok işaret ettiğini göstermektedir.

İşaret zamirlerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Buga men da cetine albay oturam. (169)

“Buna ben de çok seviniyorum”.

*Özdörü açka, kur kol baratsa da, **bul** bir çağınan Taştanbek için kubanıçtuu boldu.* (11)

“Yorgun argın, aç susuz olmalarına rağmen bu bir yandan Taştanbek için sevindirici oldu”.

Uşunu oşo baykuşka cetkirip bereyin, anan emne kılsañız oşol kılıñız! (13)

“Şunu o zavallıya götürüyüm, sonra ne yaparsanız yapın!”.

*Eger ılaacı bolso, **oşonu** tez oñdotup berer beken dep ele kelip kaldım.* (271)

“Eğer mümkünse şunu kısa bir sürede tamir ettirip verebilir misiniz diye geldim”.

Oşol elebi... Men bir ukmuş eken dese... (211)

“Hepsi şu mu... Ben de şaşırtıcı bir şeydir diye düşündüm...”.

*Al emi Egor **bulardı** oylobogon bir kem akıl, köödök.* (49)

“Egor ise bunları düşünemeyen bir aptalın teki”.

*Şayırgül ötö estüü can emespi. **Uşulardı** uksa, al kanday gana kubanaar ele.*
(76)

“Şayırgül çok akıllı biri. Şunları duysa ne kadar mutlu olurdu”.

*Mına **oşolordu** karasın dep koyulğan.* (173)

“İşte şunları kontrol etsin diye görevlendirildi”.

*Afanasev temir sandığın açıp, oroosu cazılğan kızıl tüyünçöktön uy tilindey kat cana altın sırğa alıp çığıp, **tigilerdin** aldına koydu.* (39)

“Afanasev demir sandığı açıp, bağı çözülmüş kırmızı bohçadan bir mektup ve altın küpe çıkartıp onların önüne koydu”.

2.1.2.2.3. Belirsizlik zamirleri

Kırgız Türkçesinde “*biröö* (birisi), *baarı* (hepsi), *kimdir biröö* (birisi), *bardıgı* (hepsi), *kimdir* (kimse), *ar kim* (herkes), *eköö* (ikisi), *eç kim* (hiç kimse), *kee biröösü* (bazısı), *beregi* (beriki), *eçteke* (hiçbir şey), *balança* (falanca), *eç nerse* (hiçbir şey), *tükünçö* (filanca) belirsizlik zamirleri kullanılmaktadır” (Çengel, 2017: 192).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı belirsizlik zamirleri ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.11. Hikâyelerde geçen belirsizlik zamirleri ve kullanım sıklıkları

Belirsizlik Zamirleri	Kullanım Sıklıkları
<i>baarı</i> (hepsi)	79
<i>biröö</i> (birisi)	64
<i>eköö</i> (ikisi)	49
<i>eç nerse</i> (hiçbir şey)	48
<i>eç kim</i> (hiç kimse)	38
<i>kimdir biröö</i> (birisi)	12
<i>ar kim</i> (herkes)	12
<i>bardıgı</i> (hepsi)	9

Hikâyelerde belirsizlik zamirleri oldukça sık kullanılmıştır. En sık kullanılan belirsizlik zamiri *baarı* (hepsi)'dir. Bu kullanımdan yazarın ifade ettiği durumlar için genellemelere yöneldiği düşünülebilir.

Belirsizlik zamirlerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Silerdin kayda ekeniñerdi bilbesem. Ce anı **biröö** maga aytpasa.* (21)

“Sizin nerede olduğunuzu bilmesem. Ya da bunu bana birisi söylemese”.

*Orus, kırğız... **baarı** bir tuugan boluş kerek dep ökmöt özü da aytıp catatko.* (32)

“Hükümetin kendisi de Rus, Kırgız hepsi kardeş olmalı diyor ya”.

***Kimdir biröö** kulpunu buzup, küç menen beri tartıp alğanda, taramıştay ilinip arañ turgan kaalğa kars etti.* (55)

“Birisi kilidi kırıp kapıyı güçlü bir şekilde kendine doğru çektiğinde zar zor duran kapı kopuverdi”.

*Şaşılba, bara-bara **bardığı** bolot.* (56)

“Acele etme, zamanla hepsi olacak”.

*Ar **kim** öz oyun ortogo saldı.* (42)

“Herkes kendi düşüncesini ortaya koydu”.

***Eköö** süylöşüp oturuşkanda alıstan eki atçan köründü.* (20)

“İkisi sohbet ederken uzaktan iki atlı göründü”.

*Coldon **eç kim** karmabaybı?* (99)

“Yolda hiç kimse yakalamaz değil mi?”.

*Keçke **eçteke** casabay ele soldoyup cata berembi...* (26)

“Akşama kadar hiçbir şey yapmadan uzanıp yatacak mıyım...”.

*Egor **eç nerse** bilbegen emedey añkoolundu.* (33)

“Egor hiçbir şey bilmiyormuş gibi davrandı”.

2.1.2.2.4. Soru zamirleri

Kırgız Türkçesinde *kim* (kim), *kañçoo* (kaçı, ne kadarı), *emne* (ne), *neçesi* (kaçı, ne kadarı), *kaysısı* (hangisi), *neçöö* (kaçı, ne kadarı), *kañçası* (kaçı, ne kadarı) soru zamirleri kullanılmaktadır.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı soru zamirleri ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.12. Hikâyelerde geçen soru zamirleri ve kullanım sıklıkları

Soru Zamirleri	Kullanım Sıklıkları
<i>emne</i> (ne)	145
<i>kim</i> (kim)	104

Hikâyelerde sadece *emne* (ne) ve *kim* (kim) soru zamirleri kullanılmıştır. En sık kullanılan soru zamiri ise, insan dışında kalan canlı ve cansız varlıklarla nitelik için kullanılan *emne* (ne)'dir. Yazarın dilindeki bu zamirler, kişi ve nesneleri sorgulayıcı mahiyette olduğunu, diyaloglarda soru cümleleri de kullandığını göstermektedir.

Soru zamirlerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Ayakka **kim** barat?* (64)

“Oraya kim gidecek?”.

*Anan **emne** boldu?* (195)

“Sonra ne oldu?”.

2.1.2.2.5. Dönüşlülük zamiri

Kırgız Türkçesinde dönüşlülük zamiri, *öz* (kendi) kelimesidir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı *öz* dönüşlülük zamirinin kullanım sıklığı şu şekildedir:

Tablo 2.13. Hikâyelerde geçen dönüşlülük zamirleri ve kullanım sıklıkları

Dönüşlülük Zamiri	Kullanım Sıklığı
<i>öz</i> (kendi)	348

Bu sonuca göre, hikâyelerde dönüşlülük zamiri *öz* (kendi) oldukça sık kullanılmıştır. Bu durum, bazı hikâyelerde ve olaylarda olaydan ve durumdan etkilenen ile olayı ve durumu gerçekleştirenin aynı kişi olduğunu düşündürmektedir.

Dönüşlülük zamirinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Alar özdörünün baştarına tüşkön ötü kıynçılıkta ölümgö tike karaşıp, öz mekenine çıkıncılık kılışkan emes. (38)

“Onlar başlarına gelen büyük zorluklarda bile ölümden bile korkmadan kendi vatanına asla ihanet etmemişlerdir”.

Sendey etegi uzarbagan çor tamandar bizden biylikti tartıp alıp, öz ökümin cürgüzüp oturat. (13)

“Senin gibi hayırsız fakirler bizi yönetimden indirip şimdi kendi hükmünü sürdürmekte”.

Ar kim öz oyun ortogo saldı. (42)

“Herkes kendi düşüncesini ortaya koydu”.

2.1.2.3. Sıfatlar

Yazarın incelemiş olduğumuz hikâyelerinde niteleme ve belirtme sıfatları geçmektedir.

2.1.2.3.1. Niteleme sıfatları

Kırgız Türkçesinde yaygın olarak kullanılan niteleme sıfatları şunlardır: *ak* (beyaz), *uluu*, *çoñ* (büyük), *kiçüü* (küçük), *kök* (mavi), *coon* (kalın), *içke* (ince), *kara* (kara, siyah), *uzun* (uzun), *sarı* (sarı), *kısa* (kısa), *keñ* (geniş), *kızıl* (kırmızı), *tar* (dar), *caķşı* (iyi), *caşıl* (yeşil), *suluu* (güzel), *caman* (kötü), *sur* (boz), *katkalañ* (sert), *cumşak* (yumuşak), *açuu* (acı), *tattuu* (tatlı), *çın* (doğru), *calgan* (yalan), *cañı* (yeni), *eski* (eski), *kıyın* (zor), *oñoy* (kolay), *ceñil* (hafif), *oor* (ağır) (Çengel, 2017: 183).

Yazar, hikâyelerinde kalabalık bir niteleme sıfatı kadrosuna yer vermiştir. Yazarın hikâyelerinde kullandığı niteleme sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.14. Hikâyelerde geçen niteleme sıfatları ve kullanım sıklıkları

Niteleme Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>çoñ</i> (büyük)	93
<i>caş</i> (genç)	40
<i>kiçinekey</i> (küçücük)	35
<i>caķşı</i> (iyi)	32
<i>bayagı</i> (önceki)	30
<i>caman</i> (kötü)	28
<i>uzun</i> (uzun)	27
<i>kızıl</i> (kırmızı)	27
<i>kara</i> (kara, siyah)	26

<i>cañı</i> (yeni)	22
<i>eski</i> (eski)	21
<i>calgız</i> (yalnız, tek)	19
<i>ak</i> (beyaz)	19
<i>biyik</i> (büyük)	18
<i>sarı</i> (sarı)	14
<i>oor</i> (ağır)	13
<i>içki</i> (iç; kapalı, gizli)	12
<i>een</i> (ıssız, تنها)	12
<i>çın</i> (doğru)	11
<i>appak</i> (bembeyaz)	11
<i>keñ</i> (geniş)	10
<i>katuu</i> (katı, sert)	10
<i>kalıñ</i> (çok, sayısız; gür)	10
<i>baaluu</i> (pahalı, değerli)	9
<i>tattuu</i> (tatlı)	8
<i>cakın</i> (yakın)	8
<i>sonun</i> (güzel)	7
<i>kök</i> (mavi)	7
<i>ceñil</i> (hafif)	7
<i>baykuş</i> (zavallı)	7
<i>açık</i> (açık)	7
<i>uluu</i> (ulu; büyük)	6
<i>estüü</i> (akıllı, akı başında)	6
<i>suluu</i> (güzel)	5
<i>mayda</i> (küçük, önemsiz)	5
<i>kubattuu</i> (kuvvetli, güçlü)	5
<i>kooz</i> (şık, süslü, güzel, gösterişli)	5
<i>kıyın</i> (zor)	5
<i>kayran</i> (kıymetli, sevgili; zavallı)	5
<i>kaşañ</i> (tembel)	5
<i>cıluu</i> (ılık; rahat)	5
<i>tolmoç</i> (tombul)	4
<i>tabışmaktuu</i> (gizli, gizemli)	4
<i>opurtalduu</i> (tehlikeli, riskli)	4
<i>mıktı</i> (çok iyi, üstün; becerikli, mahir)	4
<i>kümüş</i> (gümüş)	4
<i>kızık</i> (ilginç)	4
<i>cumuru</i> (yumru, yuvarlak)	4
<i>coon</i> (kalın)	4
<i>cılma</i> (pürüzsüz; gizli)	4
<i>capayı</i> (yabani, vahşi; ıssız, bakir)	4
<i>booruker</i> (hayırsever, merhametli)	4
<i>arık</i> (zayıf)	4
<i>açuu</i> (acı)	4
<i>tiyiştüü</i> (ilgili; gerekli)	3
<i>tentek</i> (şiddetli, coşkun)	3

<i>olburluu</i> (iri yapılı)	3
<i>kartañ</i> (ihtiyar)	3
<i>korkunuçtuu</i> (korkulu)	3
<i>kataal</i> (merhametsiz, acımasız)	3
<i>kargaşaluu</i> (kargaşalı)	3
<i>işenimdüü</i> (güvenilir)	3
<i>güldüü</i> (çiçekli)	3
<i>cırtık</i> (yırtık; delik, deşik)	3
<i>camaaçıluu</i> (yamalı)	3
<i>beytaanış</i> (tanımadık, yabancı)	3
<i>bekem</i> (sağlam)	3
<i>oñoy</i> (kolay)	2
<i>uzak</i> (uzun, uzun zaman; uzak, ırak)	2
<i>tunuk</i> (içten)	2
<i>tirüü</i> (diri)	2
<i>tereñ</i> (derin)	2
<i>şorduu</i> (kederli, mutsuz)	2
<i>nazik</i> (nazik, sevimli)	2
<i>muzdak</i> (soğuk)	2
<i>korkok</i> (korkak)	2
<i>kiçi</i> (küçük)	2
<i>kıraaki</i> (basiretli, sağgörülü)	2
<i>kaydıger</i> (anlamsız, boş, öylesine)	2
<i>katıñkı</i> (ince, zayıf)	2
<i>ıyık</i> (kutsal, kıymetli, değerli)	2
<i>ırıstuu</i> (rızkılı)	2
<i>çirkin</i> (zavallı)	2
<i>carakör</i> (sevecen, sıcakkanlı)	2
<i>calğan</i> (yalan)	2
<i>beykut</i> (huzurlu, sakin)	2
<i>belgisiz</i> (belirsiz)	2
<i>belgiliüü</i> (belli, malum)	2
<i>artık</i> (fazla; üstün, daha iyi)	2
<i>arsız</i> (arsız, yüzüstü)	2
<i>apakay</i> (güzel görünümlü; tertemiz)	2
<i>alıs</i> (uzak)	2
<i>albettüü</i> (iri yarı, iri yapılı)	2
<i>zalim</i> (zalim, zulmeden)	1
<i>tar</i> (dar)	1
<i>şirelüü</i> (tatlı, şireli)	1
<i>süröttüü</i> (resimli)	1
<i>saltanattuu</i> (gösterişli, görkemli)	1
<i>orunduu</i> (uygun, münasip)	1
<i>ooruluu</i> (hasta)	1
<i>oluttuu</i> (ciddi, ağırbaşlı)	1
<i>narktuu</i> (değerli, kıymetli)	1
<i>murutçan</i> (bıyıklı)	1

<i>muñduu</i> (sıkıntılı, kaygılı)	1
<i>meymandos</i> (misafirperver)	1
<i>mayıp</i> (özürlü)	1
<i>maanilüü</i> (manalı, anlamlı)	1
<i>köñülçöök</i> (iyi kalpli, merhametli)	1
<i>kiçüü</i> (küçük)	1
<i>kıska</i> (kısa)	1
<i>kılkanduu</i> (kılçıklı)	1
<i>keremettüü</i> (kerametli)	1
<i>katta</i> (büyük, iri)	1
<i>ırayımsız</i> (merhametsiz)	1
<i>ılayıktuu</i> (doğru, uygun)	1
<i>erkin</i> (özgür)	1
<i>çımır</i> (dayanıklı)	1
<i>çeksiz</i> (hesapsız)	1
<i>caraluu</i> (yaralı)	1
<i>cumşak</i> (yumuşak)	1
<i>cooş</i> (sessiz sakin, mülayim)	1
<i>boş</i> (boş)	1
<i>bereşen</i> (eli açık, cömert)	1
<i>bardar</i> (varlıklı)	1
<i>baktıluu</i> (bahatlı, mutlu, talihli)	1
<i>ayrık</i> (yırtık)	1
<i>aramza</i> (sinsi; ikiyüzlü)	1
<i>acalduu</i> (ölümlü)	1
<i>abiyirdüü</i> (namuslu, iffetli)	1

Hikâyelerde 129 niteleme sıfatı tespit edilmiştir. Hikâyelerde geçen diğer sıfat türleri ile kıyaslandığında niteleme sıfatlarının en çok kullanılan sıfat türü olduğu görülmektedir. Niteleme sıfatlarından en sık kullanılanı *çoñ* (büyük) niteleme sıfatıdır. *Çoñ* (büyük) sıfatını *caş* (genç) sıfatı ve *kiçinekey* (küçücük) sıfatı takip etmektedir. Niteleme sıfatlarının yaygın olarak kullanılması, yazarın salt nesnelerin isimlerini kullanmayıp onların ayrıntılarına da dikkat ettiğini, nesne ve varlıkların tasvirini de yaptığını göstermektedir.

Niteleme sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Koroonun içinde üç eşik, bir çoñ darbaza bar. (46)

“Avlunun içinde üç kapı, bir de büyük dış kapı vardı”.

Al tap duşmandardı çok kılıp, cañıdan telçigip kelatkan caş Sovet biyligin çĩndoo. (39)

“O hedef ise, düşmanları yerle bir edip yeni gelişmeye başlayan genç Sovyet iktidarını güçlendirmektir”.

*Sansızbay bacıraygan pilotkaçan soldattın **kiçinekey** sürötün alakanına salıp, arı-beri imerdi. (110)*

“Sansızbay, başında büyük bir kep olan bir askerin küçücük fotoğrafını avucunun içine koyup iyice inceledi”.

*Men sizge oşondoy **cakşı** kızıdardın coluguşun kaalaym. (61)*

“Ben sizin karşınıza öyle iyi kızların çıkmasını diliyorum”.

*Araba turgan cerdegi **kızıl** çüpörök menen cabılğan taktada revkomdun müçölörü cana cardı-calçılar tobunun öküldörü da olturuşkan ele. (24)*

“Arabanın olduğu yerdeki kırmızı örtü ile örtülmüş masada Devrim Komitesinin üyeleri ve fakir fukara grubunun temsilcileri de oturuyorlardı”.

*Canıñda momunday **suluu** kelinder bolso, uzak colgo kaday cakşı. (99)*

“Yanında böyle güzel kadınlar olduğunda, uzun yolculuk ne kadar keyifli”.

***Baykuş** apam, calañ atamdın küyütünön ele ölüp ketti go. (162)*

“Zavallı annem, sırf babamın acısına dayanamadığından öldü ya”.

*Anday asıl, anday **booruker** kişi bolobu. (28)*

“Onun gibi değerli, onun gibi merhametli bir insan var mı”.

*Köynöktörünün cılçıktarınan **arık** denesi körünüp, zeendi keyite bışaktayt. (190)*

“Elbisesinin açık yerlerinden zayıf bedeni görünüyor ve iç çekerek ağlıyordu”.

*Terebel kök-caşañ tartıp, kün özünün **kubattuu** meerimin tögüp turat. (23)*

“Etraf yemyeşil olup güneş güçlü şefkatini eksik etmiyordu”.

2.1.2.3.2. Belirtme sıfatları

Belirtme sıfatları kendi içinde, işaret sıfatları, sayı sıfatları, belirsizlik sıfatları ve soru sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılır.

2.1.2.3.2.1. İşaret sıfatları

Kırgız Türkçesinde başlıca işaret sıfatları, *bul, bu, uşul, uşu, oşol, oşo, al, tigi, tigi, tetigil, tetigi*'dir. Bu işaret sıfatlarından *bu, bul*: yakında olan nesneleri işaret etmek için, *uşu, uşul*: yakındaki nesneleri göstermek için, *oşo, oşol*: uzakta bulunan nesneleri göstermek için, *al*: uzakta bulunan, görünmeyen nesneleri işaret etmek için kullanılırken; *tigi, tigi, tetigi, tetigil* ise *diğer, öteki, beriki* gibi sıfatları karşılar.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı işaret sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.15. Hikâyelerde geçen işaret sıfatları ve kullanım sıklıkları

İşaret Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>bul</i> (bu)	108
<i>oşol</i> (şu)	98
<i>uşul</i> (şu)	96
<i>al</i> (o)	62
<i>bu</i> (bu)	54
<i>tigi</i> (öbür, diğer)	29
<i>uşu</i> (şu)	15
<i>oşo</i> (şu)	7
<i>tetigi</i> (öbür, diğer)	3
<i>tigil</i> (öbür, diğer)	2

Bu sonuç, Kırgız Türkçesindeki *tetigil* dışındaki tüm işaret sıfatlarının kullanılmış olduğunu göstermektedir. En çok kullanılan işaret sıfatı yakında olan nesneleri işaret etmek için kullanılan *bul* (bu)'dur. Yazar, nesneleri veya diğer unsurları yalın olarak değil, nitelediği gibi, işaret ederek de tanımlayarak kullanmaktadır. Nesne ve varlıkların daha çok *bul* işaret sıfatıyla ifade edilmesi, yazarın kahramanların dilinden yakın çevreyi işaret ettiğini göstermektedir.

İşaret sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Booru açımak turgay, bu sözgö Egordun açuusu kelip, ırayın buzdu. (12)

“Acımak bir yana, bu söze Egor sinirlenip daha da hırçınlaştı”.

Bul cigittin baylar cönündö aytkan sözü menin cürögümdü kanatıp ketpedibi.
(24)

“Bu yiğidin zenginler hakkında söylediği sözler benim yüreğimi kanattı”.

Eger ılaaciñ bolso, uşu beçaranın anı-munasın ala barıp, coldon taştay ketpeysiñbi. (66)

“Eğer senin için de uygunsa, şu zavallının yükünü alıp onu yol üzerinde gideceği yere bırakabilir misin”.

Emese, bizdin tilegibiz mına uşul köökördöğü⁹ kımızday ak bolsun. (52)

“O zaman bizim niyetimiz şu köökördeki kımız gibi bembeyaz olsun”.

Oşo orus cigit bolboso meni canağı cakşılık körbögön Egor castım kılıp koymok. (20)

“Şu Rus yiğit olmasaydı, zalim Egor benim canımı alacaktı”.

Antkeni, alar kezinde oşol belğe çığa beriş cerdegi kök çöp öskön sazduu bulaktın boyunda bee baylap oturuşçu. (70)

“Çünkü onlar daha önceleri şu yamacın çıkış yolundaki yoğun ot yetişen sazlı bulağın kenarında kısarak beslerlerdi”.

Sen al beeni menin koluma ötkörüp kettiñ bele? (12)

“Sen o kısrağı bana teslim edip mi gittin?”.

Egor kokuylap, ordunan kozgolğonço tigi cigit şamdagaylık menen multıktı şap ala koydu. (13)

“Egor sendeleyerek yerinden kalkana kadar diğer yiğit çevikliğiyle tüfeği hemen alıverdi”.

Sadık, tıgil cigitti alkaarın bilbey, ce aga ançalık işene berbey, culmalangan took sıyaktuu ürpöyüp turdu. (200)

“Sadık, diğer gence ne diyeceğini ve güvenip güvenmeyeceğini de bilemeyip, yolunmuş tavuk gibi ürperiyordu”.

Vagonetkanı uşul cerge ornotsok. Teknikanı tetigi tüzgö koysok. (70)

“Vagoneti buraya koysak. Teknik araç gereçleri diğer düzlüğe yerleştirsek”.

2.1.2.3.2.2. Sayı sıfatları

Yazarın incelemiş olduğumuz hikâyelerinde asıl sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatları geçmektedir.

⁹ İçecek koymak için at ve deve derisinden yapılan kap.

2.1.2.3.2.2.1. Asıl sayı sıfatları

Kırgız Türkçesinde de sayılar küçük ses farklılıkları dışında Türkiye Türkçesi ile aynıdır. Kelime şeklinde olanlar; *bir* (bir), *eki* (iki), *üç* (üç), *tört* (dört), *beş* (beş), *altı* (altı), *ceti* (yedi), *segiz* (sekiz), *toguz* (dokuz), *on* (on), *cıyırma* (yirmi), *otuz* (otuz), *kırk* (kırk), *elüü* (elli), *altımuş* (altmış), *cetimiş* (yetmiş), *seksen* (seksen), *tokson* (doksan), *cüz* (yüz), *miñ* (bin), *million* (milyon), *milliard* (milyar)’dır. Kelime grubu şeklinde olanlar; *üç miñ* (üç bin), *on miñ* (on bin), *cüz elüü miñ* (yüz elli bin), *on bir* (on bir), *cıyırma eki* (yirmi iki), *eki cüz seksen toguz* (iki yüz seksen dokuz) vb. şeklindedir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı asıl sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.16. Hikâyelerde geçen asıl sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları

Asıl Sayı Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>eki</i> (iki)	121
<i>bir</i> (bir)	102
<i>üç</i> (üç)	24
<i>tört</i> (dört)	10
<i>ceti</i> (yedi)	7
<i>beş</i> (beş)	6
<i>cüz</i> (yüz)	5
<i>miñ</i> (bin)	5
<i>on</i> (on)	4
<i>altı</i> (altı)	2
<i>on eki</i> (on iki)	1
<i>on beş</i> (on beş)	1
<i>cıyırma beş</i> (yirmi beş)	1
<i>otuz</i> (otuz)	1
<i>elüü</i> (elli)	1
<i>on miñ</i> (on bin)	1

Tablo, yazarın asıl sayı sıfatlarını da yaygın şekilde kullandığını göstermektedir. Asıl sayı sıfatlarından en çok kullanılanı *eki* (iki)’dir. Bu kullanım da ayrıntıya dikkatin göstergesidir.

Asıl sayı sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Acalı çok eken, Taştanbek **eki** uul, bir kızı menen eptep Turpanga cetti.* (11)

“Göreceğünleri varmış, Taştanbek iki oğlu ve bir kızı ile zar zor Turfan’a ulaştı”.

*Bayağı **bir** çaka buudayga almaştırıp ciberçü kürmö-şım emes bele? (20)*

“Geçenlerde bir kova buğdaya değiştirdiğimiz yelek ve pantolon değil mi?”

*Taştanbektin zamanası kuurulup, mindan **üç** cıl murdağı bir okuya kara zil bolup kökürogünö ornoy tüştü. (10)*

“Taştanbek’in canı sıkılıp üç sene önce yaşanmış olan bir olay kalbine kara taş gibi battı”.

*Taştanbektin sööğü salıngan tabıttı kürsüldögön **tört** cigit iyinderine salıp kötörüüp kelişip, cerge akırın koyuştu. (36)*

“Taştanbek’in cansız bedeninin konulduğu tabutu iri yarı dört yiğit omuzlarında getirip yavaşça yere koydular”.

*Bul çoñuraak akçanı özüñ al, a bu **ceti** tıyındı dumanaga berip koy. (46)*

“Bu kâğıt parayı kendin al, yedi kuruşu ise dervişe ver”.

***Beş** kişi bolsoyam tosup aluuga kuduretimiz cetet. (78)*

“Beş kişi gelseniz bile, sizi ağırlamaya gücümüz yeter”.

*Murattın «oturuñuz aksakal, cok degende **cüz** gramm içip alıñız» degenine bolboy, artınan kuugunçu kelatkandan beter eşikke kaçıp çıktı. (115)*

“Murat’ın “Oturun ihtiyar, hiç olmazsa yüz gram yiyin” demesine hiç aldırmış bile etmeden, peşinden kovalıyorlarmışçasına dışarıya kaçtı”.

*Sizdin bir külüp koygonuñuz, akem eköobüz üçün **miñ** somgo turat. (94)*

“Sizin bir gülümsemeniz, bizim için bin som değerindedir”.

*Kışkısın aerge **on** koroo koy cayıp çıksa da bolot. (74)*

“Kış mevsiminde on sürü koyun otlatılabilir”.

*Egerde Kara-Mokogo köp sandagan koroo-saraylardı salıp, cetiştüü toyut kamdasak, keminde **on miñ** koy kıştap çığıuuga bolot eken. (75)*

“Eğer Kara-Moko’ya çok sayıda ağıl ve ahır inşa edip yeterli miktarda yem hazırlarsak en az on bin koyun kışlayabilirmiş”.

2.1.2.3.2.2. Sıra sayı sıfatları

Kırgız Türkçesinde sıra sayı sıfatları, asıl sayılara *+(I)nçI/(U)nçU* ekinin getirilmesiyle yapılır: *birinçi* (birinci), *ekinçi* (ikinci), *üçünçü* (üçüncü), *törtünçü* (dördüncü), *beşinçi* (beşinci) vb.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı sıra sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.17. Hikâyelerde geçen sıra sayı sıfatları ve kullanım sıklıkları

Sıra Sayı Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>birinçi</i> (birinci)	13
<i>ekinçi</i> (ikinci)	12
<i>üçünçü</i> (üçüncü)	3
<i>onunçu</i> (onuncu)	2
<i>törtünçü</i> (dördüncü)	1

Tablo, yazarın sıra sayı sıfatlarını çok yaygın kullanmadığını, dolayısıyla nesneleri derecelendirme işleminin az olduğunu göstermektedir. En çok kullanılan sıra sayı sıfatı *birinçi* (birinci)'dir.

Sıra sayı sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Süylöp catkan raykomdun **birinçi** sekretarı Carkınbaev.* (55)

“Sizinle konuşan, İlçe Komitesi birinci sekreteri Carkınbaev”.

***Ekinçi** kabatka kötörülüp, sekretarşasınan Turdukul Carkınbaeviçti suradı.* (100)

“İkinci kata çıkıp sekreterinden Turdukul Carkınbaeviç'i sordu”.

***Üçünçü** künü akçası tügönüp, bayağı küzötçü çalğa kayrılıuga tuura keldi.* (78)

“Üçüncü günü cebindeki parası bitip ihtiyar bekçiden istemek zorunda kaldı”.

*Direktsiyanın körsötmösü boyunça men oşol rayondogu **onunçu** klasstı bütürüp, instituttan okuunu kaalagan kızdardı cana baldardı cıynap kelüü üçün komandirovkaga barıp kaldım.* (209)

“Enstitü Müdürlüğünün talimatı üzerine, o ilçedeki onuncu sınıfı bitirip enstitüde okumak isteyen kız ve erkek öğrencileri toplamak için bir iş gezisine çıktım”.

*Atası Osmondu mına uşul üy ordunday cerdegi kamiştın arasına calğız taştap ketkenine bugün **törtünçü** apta bolot.* (15)

“Babasının Osmon’u gür kamışların arasındaki bu alaçığa tek başına bırakıp gittiğinden beri bugün dördüncü hafta olacak”.

2.1.2.3.2.3. Belirsizlik sıfatları

Kırgızcada belirsizlik sıfatlarının başlıcaları şunlardır: **bir** üy (bir ev), **bütkül** kalk (bütün halk), **bardık** adamdar (bütün insanlar), **başka** şaar (başka şehir), **kee bir** kündör (bazı günler), **ar** maşına (her araba), **eç** kim (hiç kimse), **köp** nerse (çok şey), **dalay** colu (çok defa), **palanca** kız (falanca kız), **balan** kişi (falan kişi).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı belirsizlik sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.18. Hikâyelerde geçen belirsizlik sıfatları ve kullanım sıklıkları

Belirsizlik Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>bir</i> (bir)	202
<i>eç</i> (hiç, hiçbir)	86
<i>başka</i> (başka)	54
<i>köp</i> (çok, uzun)	37
<i>dalay</i> (çok)	16
<i>ar</i> (her)	10
<i>bardık</i> (bütün)	6
<i>bütkül</i> (bütün)	4
<i>kee bir</i> (bazı)	3
<i>palanca</i> (falanca)	2
<i>büt</i> (bütün)	2

Yazarın hikâyelerinde en çok kullandığı belirsizlik sıfatı *bir* (bir) olmuştur. Bu sıfatın Türk lehçelerinde yaygın kullanılması özelliği, yazarın sık kullanımının ayrı bir değerlendirmeye gerek olmadığını, farklı bir özellik göstermediğini göstermektedir.

Belirsizlik sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Taştanbektin zamanası kuurulup, mindan üç cıl murdağı **bir** okuya kara zil bolup kökürogünö ornoy tüştü.* (10)

“Taştanbek’in canı sıkılıp bundan üç sene önce yaşanmış olan bir olay kalbine kara taş gibi battı”.

Törgö salıngan caman talpak, eskiligi cetken eki töşök, bir cazdık, kara kumgan, cığaç ayaktan başka üy içinde ırıstuu eç nerse cok ele. (34)

“Başköşeye serilmiş eski post, yıpranmış iki döşek, bir yastık, bakır ibrik ve tahta kap kacaktan başka evde değerli hiçbir şey yoktu”.

Osmon menen ele köbüröök baskanın körüp kalçumun. Başka cigitterdi canday elek boluçu. (42)

“Çoğu zaman Osmon ile gezdiğini görürdüm. Başka delikanlılarla hiç görüşmezdi”.

Men özüm köp kıyınçılıktardı körüp bötön cerge çeyin tentip bargan çor taman kedeymin. (24)

“Ben kendim çok eziyetler çekip yâd ele kadar avare gibi giden bir fukarayım”.

Şaardın kalkına dalay colu kontsert körsötüşpödübü. (162)

“Şehir halkına birçok kez konser verdiler”.

Ar mezgildin öz şartı, öz zakonu bolot, aksakal. (74)

“Her dönemin kendi koşulları, kuralları vardır, aksakal”.

Ooba, ata, azırkı bardık araketibiz, mına oşondo bolup catat. (83)

“Evet, baba, şimdiki bütün çabamız o yönde”.

Taştanbektin bütkül sezimin biri-birine okşobogon eki kişinin kıyal corugu, özünö kılğan türkün mamilesi biylep, Vasiliydi kantip alkaarın bilbey turdu. (14)

“Taştanbek’in tüm duygularını, birbirine hiç benzemeyen iki kişinin karakteri, kendisine karşı farklı davranışları sarıp Vasiliy’e olan minnettarlığını nasıl bildireceğini bilemiyordu”.

Oşon üçün kee bir koylorgo eski kurmuşudan uşintip kıygak casap koyduk. (185)

“Bu yüzden bazı koyunlara eski ve yırtık keçelerden bu şekilde mızrak ucu yaptık”.

Büt ömürün at calında ötkörüp Kara-Mokodon karış cılbaptır. (58)

“Tüm ömrünü at üstünde geçirmiş ve Kara-Moko’dan bir karış bile uzaklaşmamış”.

2.1.2.3.2.4. Soru sıfatları

“Kırgız Türkçesinde kullanılan soru sıfatları *ka* (ne) ve *ne* (ne) kökünden türetilmiş olan kelimelerdir. Kırgız Türkçesindeki soru sıfatlarının belli başlıları şunlardır: *kaysı* (hangi), *kanday* (nasıl), *kança* (ne kadar, kaç), *neçe* (ne kadar, kaç), *kançañçı* (kaçıncı), *neçeñçi* (kaçıncı), *kançadan* (kaç), *emne* (nasıl) vb.” (Çengel, 2017: 188).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı soru sıfatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.19. Hikâyelerde geçen soru sıfatları ve kullanım sıklıkları

Soru Sıfatları	Kullanım Sıklıkları
<i>emne</i> (ne, nasıl)	12
<i>kaysı</i> (hangi)	10
<i>kanday</i> (nasıl)	9
<i>kança</i> (ne kadar, kaç)	6

Hikâyelerde soru sıfatlarının kullanımı çok yaygın değildir. Soru sıfatlarından en çok kullanılanı *emne* (nasıl)’dir. Yazarın bu kullanımı, kahramanları üzerinden sorgulama yönteminin fazla kullanmadığını göstermektedir.

Soru sıfatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Caratkan allaga casagan bizdin **emne** caziğımız bar?* (17)

“Yaradan Allah’a işlediğimiz ne günahımız var?”

*Seni bul cerge **kaysı** kara şaytan aydap kelip cüröt?* (10)

“Seni buralara hangi kara şeytan gönderdi?”

*Degi Nina **kanday** kız ele?* (42)

“Peki, Nina nasıl bir kızdı?”

*Basa, siz avtomobil col kuruluşu boyunca ilimiy institutta **kança** cıl iştep kalğansız?* (58)

“Bu arada, otomobil yol yapımı ile ilgili bilimsel enstitüde kaç yıl çalışmıştınız?”

2.1.2.4. Zarflar

Yazarın incelemiş olduğumuz hikâyelerinde yer-yön, zaman, tarz, miktar ve soru zarfları geçmektedir.

2.1.2.4.1. Yer-Yön zarfları

“Kırgız Türkçesindeki yer-yön zarflarının başlıcaları şunlardır: *arı narı* (öte), *öydö* (yukarı), *beri* (beri), *cogoru* (yukarı), *içkeri* (içeri), *tömön* (aşağı), *ıldıy* (aşağı), *tıška* (dışarı), *anda* (orada), *ilgeri* (ileri), *munda* (burada)” (Abduvaliev, 2008: 329).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı yer-yön zarfları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.20. Hikâyelerde geçen yer-yön zarfları ve kullanım sıklıkları

Yer-Yön Zarfları	Kullanım Sıklıkları
<i>arı-beri</i> (oraya buraya)	19
<i>öydö</i> (yukarı)	15
<i>beri</i> (beri)	15
<i>ıldıy</i> (aşağı)	11
<i>tömön</i> (aşağı)	3
<i>içkeri</i> (içeri)	2
<i>munda</i> (burada)	1

Yer-yön zarfları içinde en çok *arı-beri* (oraya buraya) zarfı kullanılmıştır. Yer-yön zarflarının kullanımı çok yaygın değildir. Yazar, bu zarfları fiillerin tamamlayıcısı olarak kullanmaktadır.

Yer-yön zarflarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Egor canı kalbay **arı-beri** cügürüp, stoldun üstünö nan, çoçkonun mayın koydu.* (39)

“Egor oraya buraya koşup masanın üzerine ekmek ve domuz yağını koydu”.

*Taştanbek kökürögün **öydö** kötörüp, taza abanın barkın emi baalap catkanday andan kere-kere dem aldı.* (23)

“Taştanbek kafasını yukarı kaldırıp temiz havanın kıymetini şimdi fark etmişçesine derin derin nefes aldı”.

*Berkiler da orunduktu bilğizbey **beri** cıldırıp, cik-cik bolup oturup kalıştı.* (38)

“Diğerleri de sessizce koltukları beri çekip bir sıraya oturdular”.

Afanasev kurun oñdop, gymnastyorkasının etegin ıldıy tartıp, cönöögö baş koydu. (23)

“Afanasev kemerini düzeltip üniformasının eteğini aşağıya çektikten sonra yola koyulmaya hazırlandı”.

Tömöntön aykırıp kelatkan Almakın bolboso, alar dale kekirtekteri kızargança aytışa berişet bele. (143)

“Aşağı taraftan haykırarak gelen Almakın olmasaydı onlar boğazları kızarana kadar konuşup bağırışmaya devam edeceklerdi”.

Kiçinekey eşikten içkerige ötüp, kök kaalğanı takıldattı ele, kübür-şıbır ugulup, erkektin ünü çıktı. (63)

“Küçük bir dış kapıdan içeriye girip evin kapısını çaldığında, içeriden fısıltılar duyuldu ve bir erkek sesi geldi”.

Kerek bolso, mında ele turunuz. (86)

“Eğer isterseniz burada da kalabilirsiniz”.

2.1.2.4.2. Zaman zarfları

Kırgız Türkçesinde kullanımı en yaygın olan zaman zarfları şunlardır: *erteñ* (yarın), *ötkön cılı* (geçen yıl), *azır* (şimdi), *keçee* (dün), *keçinde* (akşam), *bügün* (bugün), *erteñ menen* (sabahleyin), *tündö* (geceleyin), *bayakünü* (geçen gün), *murdatan* (önceden), *kündüz* (gündüz), *bıyıl* (bu yıl), *erte* (erken), *murun* (önce), *kiyin* (sonra), *bürsügünü* (ertesi gün), *bıtır* (bir yıl önce), *ar cıl* (her yıl), *kündür-tündür* (gece gündüz), *künügö* (her gün), *tünküsün* (geceleyin), *keç* (geç), *ertelep* (erkenden), *anda-sanda* (arada sırada), *keç beşim* (akşamüzeri, akşama doğru), *keede* (bazen), *kışkısın* (kışın), *ebak* (epeydir; çoktan), *daroo* (derhâl, hemen), *ar dayım* (daima), *eç kaçan* (asla), *caydır-kıştır* (yaz kış) (Abduvaliev, 2008: 327-328).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı zaman zarfları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.21. Hikâyelerde geçen zaman zarfları ve kullanım sıklıkları

Zaman Zarfları	Kullanım Sıklıkları
<i>azır</i> (şimdi)	49
<i>daroo</i> (derhâl, hemen)	22
<i>bügün</i> (bugün)	15
<i>erteñ</i> (yarın)	14
<i>ebak</i> (epeydir; çoktan)	14
<i>keçee</i> (dün)	11

<i>eç kaçan</i> (asla)	10
<i>keçinde</i> (akşam)	8
<i>kiyin</i> (sonra)	8
<i>kışkısın</i> (kışın)	6
<i>tüindö</i> (geceleyin)	5
<i>kündüz</i> (gündüz)	5
<i>bıyıl</i> (bu yıl)	5
<i>tünküsün</i> (geceleyin)	5
<i>erteñ menen</i> (sabahleyin)	4
<i>anda-sanda</i> (arada sırada)	4
<i>kündür-tündür</i> (gece gündüz)	3
<i>keç beşim</i> (akşamüzeri, akşama doğru)	3
<i>künügö</i> (her gün)	3
<i>ötkön cılı</i> (geçen yıl)	2
<i>murdatan</i> (önceden)	2
<i>bıltır</i> (bir yıl önce)	2
<i>bayakünü</i> (geçen gün)	1
<i>ertelep</i> (erkenden)	1
<i>ar dayım</i> (daima)	1

Hikâyelerde zaman zarflarının kullanımına oldukça fazla yer verilmiştir. En çok kullanılan zaman zarfı, içinde bulunulan zamanı anlatan *azır* (şimdi)'dir. Zaman zarflarının sık kullanımı, yazarın olay zamanına dikkatini yansıtmaktadır. *Azır* zarfının yaygın kullanımı, içinde bulunulan zamana dikkat çekildiğini gösterir mahiyettedir.

Zaman zarflarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Azır özüñüzdü da, balañızdı da alıp ketebiz. (21)

“Şimdi sizi de oğlunuzu da alıp gideceğiz”.

Egordun atın ukkanda Taştanbektin denesi dürüldöy tüşsö da Mariyanın ısmı anı daroo tarkatıp cibergendey boldu. (18)

“Egor’un adını duyduğunda Taştanbek’in tüm bedeni titrese de Mariya’nın adı onu hemen sakinleştirdi”.

Oo, bugün özüñ basıp kalğan turbaysıñbı. (18)

“O-o, bugün tek başına geziyorsun”.

Bügünçö üygö konup alıp, Alkandıkına erteñ ele baralıçı. (123)

“Bugün kendi evimizde kalalım, Alkan’ın yanına yarın gideriz”.

Kol çanaçtağı çalap ebak tügöngön. (15)

“Tulumdaki çalap çoktan bitmişti”.

***Keçee** sizge bir orus cigit coluktu bele? (20)*

“Dün size bir Rus yiğit rast gelmiş miydi?”

*Munu aytıp catkan ooruluu uuluñuzga alparıp beriñiz. Men **eç kaçan** taarınbaym. (14)*

“Bunu bahsetmiş olduğunuz hasta oğlunuza götürün. Ben hiçbir zaman darılmam”.

***Keçinde** oyduñ ayağınan otunubuzdu kötörö kelip, carma kaynatçubuz, bala bakçubuz, kir cuuçubuz. (187)*

“Akşamları dağdan odunumuzu taşıyıp carma pişirir, çocuklarla ilgilenir ve çamaşır yıkardık”.

*Deği, sak bol! Kalğan-katkan sözdü **kiyin** süylöşöbüz. (68)*

“Yine de dikkatli ol! Geri kalanını sonra konuşuruz”.

***Kışkısın** küñgöy tarabına kar caabayt. (71)*

“Kışın dağın güney yüzüne kar yağmaz”.

*Tooktordu **kündüz** kantip bekitsin? (204)*

“Tavukları gündüz vakti kümese neden kapatsın?”

*Atam dale bayağı kolhozdo. Apam **bıyıl** oorukçan bolup ketti. (209)*

“Babam hâlâ aynı kolhozda. Annem bu yıl hastalandı”.

*Coortulğa **tüñküsin** gana çığat. (135)*

“Araklamaya sadece geceleyin çıkardı”.

*Men alarga **erteñ menen** colukkan elem. (151)*

“Ben onlarla sabahleyin görüşmüştüm”.

***Künügö** bir önörün körsötüp, «anı alıp ber», «munu casa» dep demitip buyruk berip turat. (89)*

“Her gün farklı bir hünerini gösterip “onu al”, “şunu yap” diye azarlayarak emir verirdi”.

Siler murdatan taanış turbaysıñarbi. (184)

“Siz daha önceden birbirinizi tanıyormuşsunuz”.

Aycamal Anardı ar dayım öz kızınday çın ıklası menen tosup ala turgan. (112)

“Aycamal, Anar’ı her zaman kendi kızı gibi tüm samimiyeti ile karşılardı”.

2.1.2.4.3. Tarz zarfları

Kırgız Türkçesindeki tarz zarflarının başlıcaları şunlardır: *anday* (öyle), *munday* (böyle), *uşunday* (şöyle), *uşunçalık* (şu kadar), *tuura* (doğru), *oozmo-ooz* (yüz yüze), *betme-bet* (yüz yüze), *caķşılap* (iyi, iyice), *mıktı* (sağlam; güzel), *murunkuça* (önceki gibi), *caman* (kötü), *tez* (tez, çabuk), *arañ* (zorla, zar zor), *bekerge* (boşuna), *akırın* (yavaş), *cay* (yavaş), *cañıça* (yenice), *kooz* (güzel), *caķşı* (iyi)” (Abduvaliev, 2008: 330).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı tarz zarfları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.22. Hikâyelerde geçen tarz zarfları ve kullanım sıklıkları

Tarz Zarfları	Kullanım Sıklıkları
<i>caķşı</i> (iyi)	41
<i>arañ</i> (zorla, zar zor)	21
<i>akırın</i> (yavaş)	15
<i>tez</i> (tez, çabuk)	7
<i>caman</i> (kötü)	6
<i>caķşılap</i> (iyi, iyice)	5
<i>tuura</i> (doğru)	5
<i>anday</i> (öyle)	4
<i>munday</i> (böyle)	4
<i>betme-bet</i> (yüz yüze)	3
<i>cay</i> (yavaş)	3

Yazar hikâyelerinde 11 farklı tarz zarfı kullanmıştır. Bu zarflar arasında en çok kullanılan *caķşı* (iyi)’dir. Tarz zarfları çok yaygın kullanılmamakla birlikte, en çok kullanılan tarz zarfının “caķşı” olması, yazarın ifadesinde olumluluk olduğunu yansıtmaktadır.

Tarz zarflarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Cañı ökmöt silerdin arıp-açıp, azap çekip kelğeniñerdi caķşı bilet. (21)

“Yeni hükümet sizlerin ne tür zorluklara katlanıp eziyet çekerek geldiğinizi iyi biliyor”.

*Aşır anı kıynalıp catıp **arañ** taptı. (63)*

“Aşır, ihtiyar bekçinin evini zar zor buldu”.

*Taştanbektin sööğü salıngan tabıttı kürsüldögön tört cigit iyinderine salıp
kötörüp kelişip, cerge **akırın** koyuştu. (36)*

“Taştanbek’in cansız bedeninin konulduğu tabutu iri yarı dört yiğit omuzlarında getirip yavaşça yere koydular”.

*Anda siz maga **tez** kelip ketiñizçi. (55)*

“O zaman siz bana çabucak uğrayınız”.

*Çıdaarın eptep çıdaym go. Birok mobu suuktuku **caman** ötüp catat. (172)*

“Dayanmasına ben dayanırım. Ama bu soğuk hava çok kötü geçiyor”.

*Calpak til tabışıp, baybiçeñiz menen da **cakşılap** süylöşkönbüz. (147)*

“Uygun bir ortam sağlayıp eşinizle de iyice konuştuk”.

*Ooba, menin içimdegini **tuura** taptıñız, agay. (61)*

“Evet, benim içimdeki yarayı doğru tespit ettiniz, efendim”.

*Kızıulanbağın cigit. Erdik **anday** bolboyt. (131)*

“Heyecanlanma delikanlı. Mertlik öyle olmaz”.

*Iramatılık ecebizdi tartsa, **munday** bolboyt ele. (146)*

“Rahmetli ablamıza çekseydi böyle olmazdı”.

*Egor ceñ içinen bilğizbey, ıgın taap, alar menen **betme-bet** masiletteşip,
kelüügö da cetişken. (30)*

“Egor kimseye belli etmeden, gizlice bir yolunu bulup onlarla yüz yüze görüşüp fikir alışverişinde bulunmayı da başarmıştı”.

2.1.2.4.4. Miktar zarfları

Kırgız Türkçesinde kullanılan miktar zarfları şunlardır: *az* (az), *saal* (azıcık, biraz), *az-azdan* (azar azar), *az-maz* (biraz), *dalay* (pek çok), *köp* (çok), *ança-mınça* (azıcık, biraz), *tük* (hiç), *bir-birden* (bির birer), *eñ* (en), *abdan* (çok), *dagı* (daha), *ayabay* (çok, pek çok), *köp-köptön* (çokça), *ötö* (çok)” (Abduvaliev, 2008: 331).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı miktar zarfları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.23. Hikâyelerde geçen miktar zarfları ve kullanım sıklıkları

Miktar Zarfları	Kullanım Sıklıkları
<i>ayabay</i> (çok, pek çok)	34
<i>köp</i> (çok)	30
<i>dagı</i> (daha)	22
<i>abdan</i> (çok)	12
<i>tük</i> (hiç)	11
<i>ötö</i> (çok)	5
<i>ança-mınça</i> (azıcık, biraz)	3
<i>az</i> (az)	2
<i>köp-köptön</i> (çokça)	2

Hikâyelerde en çok kullanılan miktar zarfı, fiillere aşırılık anlamı katan *ayabay* (çok, pek çok)'dır. Bu kullanım, ifadeye kuvvetlendirme katmaktadır.

Miktar zarflarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Pomidoru **ayabay** bışıp, ezilip baratıptır.* (66)

“Domatesleri çok olgunlaşıp çürümeye başlamış”.

*Mışa atasınan **köp** taasir alıp, anın aytkandarın kökürögünö saktap kaluuga tırışçu.* (201)

“Mişa babasından çok etkilenip onun anlattıklarını aklında tutmaya çalışırdı”.

*Mına azır ketebiz. **Dagı** birtike çıday turçu, balam.* (165)

“Birazdan gideceğiz. Biraz daha dayan, oğlum”.

*Karañğı kirip ketip, sen keşikkeniñden alda kaday boldu dep **abdan** korkpodumbu.* (39)

“Hava kararıp sen geç kalınca başına bir iş mi geldi diye çok korktum”.

*Men munday ekenin **tük** bilçü emesmin.* (29)

“Ben böyle olduğunu hiç bilmiyordum”.

*Men Aşırdı sırtınan cakşı bilğendigimden, **ötö** ayaym.* (61)

“Ben Aşır'ı uzaktan iyi tanıdığım için, onun adına çok üzülüyorum”.

Ança-mınça cutup alğan Düüşögul, eki-caktan eç kim körünböğöndön kiyin, azırkıсындаy erdemsip kirip bardı. (137)

“Biraz içmiş olan Düyşögül, kimsenin görünmediğine emin olduktan sonra, cesaretini toplayarak içeriye girdi”.

Al eköönün başı tiyişerine az ele kalğan. (216)

“İkisinin kafasının birbirine değmesine az kalmıştı”.

Sizden köptön-köp surarım, beşikte kalğan kızıma köz sala körüñüz. (156)

“Sizden çok rica ediyorum, beşikteki kızıma göz kulak olun”.

2.1.2.4.5. Soru zarfları

“Kırgız Türkçesindeki soru zarflarının başlıcaları şunlardır: *kaçan* (ne zaman), *kaysı kezde* (ne zaman), *kaçantan beri* (ne zamandan beri), *emnelikten* (niçin), *kanday* (nasıl), *kança* (ne kadar, kaç), *emne*; *emnege*; *nege* (niçin), *kaçanga çeyin* (ne zamana kadar), *kantip* (nasıl), *neçe* (ne kadar, kaç), *kandayça* (nasıl), *kançalık* (ne kadar), *emne için* (niçin, neden), *kaydan* (nasıl, nereden), *kançalap*; *neçelep* (ne kadar, ne süreyle)” (Abduvaliev, 2008: 326).

Yazarın hikâyelerinde kullandığı soru zarfları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.24. Hikâyelerde geçen soru zarfları ve kullanım sıklıkları

Soru Zarfları	Kullanım Sıklıkları
<i>kantip</i> (nasıl)	39
<i>emne</i> (niçin)	26
<i>kaydan</i> (nasıl, nereden)	23
<i>emne için</i> (niçin, neden)	18
<i>kaçan</i> (ne zaman)	12
<i>emnege</i> (niçin)	11
<i>kanday</i> (nasıl)	9
<i>kandayça</i> (nasıl)	5
<i>kança</i> (ne kadar, kaç)	4

Yazarın soru zarflarından en çok kullandığı *kantip* (nasıl)’tir. Yazarın bu soru zarfını insanları belli konularda düşünmeye sevk etmek ve hikâyelerinde sorgulamalar yapmak için kullandığı düşünülebilir.

Soru zarflarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Ay, ata, künöösü çok bir beçaralardı oşentüügö sizdin koluñuz kantip bardı.
(40)

“Ya, baba, günahsız insanlara bunu yapmaya vicdanınız nasıl el verdi”.

*Aç eşiğiñdi. **Emne** korkosuñ? Biz ele... (39)*

“Aç kapıyı. Niçin korkuyorsun? Biziz...”

*Kelğile, kağılayındar, kelğile. A siler menin Taştanbek ekenimdi **kaydan** bilesiñer? (20)*

“Geliniz, kurban olduklarım, geliniz. Sizler benim Taştanbek olduğumu nereden biliyorsunuz?”

*Men berip catkandan kiyin **emne üçün** alışpayt. (39)*

“Ben götürdükten sonra niçin kabul etmesinler”.

*Basa, men saga birdeme aytsam dep... Toonun çöbün **kaçan** çabasıñar? (177)*

“Ha, ben sana bir şey soracaktım... Dağdaki otları ne zaman biçeceksiniz?”

*Tün katıp, kıştakka **emnege** baratasıñ? (154)*

“Gecenin bir vaktinde köye niçin gidiyorsun?”

*Oy, sen **kanday** süylöysüñ. Sen al beeni menin koluma ötkörüp kettiñ bele? (12)*

“Ya, sen nasıl konuşuyorsun. Sen o kırsrağı bana teslim edip mi gittin?”

*Ölüü buyumuñuzga **kandayça** tüşüñsök? (45)*

“Ölü malınızı nasıl anlamalıyız?”

*Ey, appak kız, men sizdi **kança** kütüşüm kerek. (165)*

“Hey, güzel kız, ben sizi ne kadar bekleyeceğim”.

2.1.2.5. Fiiller

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde 653 farklı fiilin toplamda 13317 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Fiiller tespit edilirken yardımcı fiiller ve fiillerin *taanı-ş-* (tanış-), *cet-kiz-* (ulaştır-), *tüşün-dür-* (anlat-), *tig-il-* (dikil-), *öç-ür-* (söndür-), *üy-ül-* (yığıl-) gibi yapım eki almış şekilleri sayıya dâhil edilmiştir. *okşoş* (benzer, gibi), *karata* (göre), *karay* (doğru) gibi kökü fiil olan ancak edat olarak kullanılan kelimeler fiil sayısına dâhil edilmemiştir.

Tespit edilen fiiller kullanım sıklığı en çok olandan en az olana doğru sıralanarak Türkiye Türkçesindeki karşılıklarıyla birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.25. Hikâyelerde geçen fiiller ve kullanım sıklıkları

Fiiller	Kullanım Sıklıkları
<i>bol-</i> (ol-)	1035
<i>al-</i> (al-)	546
<i>de-</i> (de-, söyle-)	538
<i>kal-</i> (kal-)	460
<i>kel-</i> (gel-)	455
<i>cat-</i> (yat-)	402
<i>ket-</i> (git-)	357
<i>ber-</i> (ver-)	320
<i>ayt-</i> (söyle-, de-)	312
<i>kör-</i> (gör-; bak-)	310
<i>cür-</i> (yürü-; hareket et-)	302
<i>bar-</i> (var-; git-)	298
<i>kıl-</i> (yap-, et-)	251
<i>bil-</i> (bil-)	227
<i>tüş-</i> (in-; bin-; düş-; yağ-)	224
<i>otur-</i> (otur-)	191
<i>kara-</i> (bak-)	165
<i>ciber-</i> (gönder-)	150
<i>kir-</i> (gir-; ulaş-; kapla-; katıl-)	149
<i>sal-</i> (koy-, yerleştir-, ser-, döşe-; yap-, inşa et-)	148
<i>süylö-</i> (konuş-, söyle-)	147
<i>çık-</i> (çık-; kazan-; belli bir yaşa gel-; peyda ol-)	145
<i>bas-</i> (yürü-; bas-; bastır-)	124
<i>tart-</i> (çek-)	110
<i>öt-</i> (geç-)	102
<i>körün-</i> (görün-; gözük-)	93
<i>sura-</i> (sor-; iste-)	85
<i>tap-</i> (bul-)	80
<i>iç-</i> (iç-; ye-)	80
<i>uk-</i> (duy-; dinle-)	79
<i>kötör-</i> (kaldır-; yükselt-; yap-; dayan-)	77
<i>başta-</i> (başla-)	71
<i>büt-</i> (bit-; bitir-; yorul-)	70
<i>tiy-</i> (değ-; elle-; dokun-; evlen-; saldır-; çal-)	68
<i>işte-</i> (çalış-; yap-)	66
<i>kayt-</i> (dön-, geri git-, geri gel-)	61
<i>kül-</i> (gül-)	60
<i>öl-</i> (öl-; rezil ol-)	59
<i>küt-</i> (bekle-)	59
<i>körsöt-</i> (göster-)	58
<i>casa-</i> (yap-)	58
<i>aç-</i> (aç-)	55
<i>karma-</i> (tut-)	51
<i>kaç-</i> (kaç-; uzak dur-)	49
<i>tokto-</i> (dur-)	48

<i>taşta-</i> (bırak-)	47
<i>oylo-</i> (düşün-)	47
<i>taanı-</i> (tanı-)	44
<i>cönö-</i> (yönel-; hareket et-)	44
<i>coluk-</i> (karşılaş-; rastla-; görüş-)	43
<i>tüşün-</i> (anla-)	42
<i>kiy-</i> (giy-)	42
<i>işen-</i> (inan-; güven-)	42
<i>çakır-</i> (çağır-; öt-)	42
<i>küy-</i> (yan-; acı-; pişman ol-)	37
<i>at-</i> (at-; ateş et-; sök-)	37
<i>okşo-</i> (benze-)	36
<i>ıyl-</i> (ağla-)	36
<i>buz-</i> (boz-)	36
<i>ayda-</i> (sür-)	35
<i>cet-</i> (ulaş-)	34
<i>kagıl-</i> (tecrübe, deneyim kazan-; kurban ol-)	34
<i>bayka-</i> (fark et-; gözetle-)	32
<i>ötkör-</i> (geçir-)	31
<i>keçir-</i> (affet-)	31
<i>cetiş-</i> (yetiş-; yeterli ol-)	31
<i>oku-</i> (oku-)	30
<i>kat-</i> (gizle-, sakla-, koru-; yular tak-, geçir-; katılaşı-; hareketsiz kal-)	30
<i>çigar-</i> (çıkart-)	30
<i>sat-</i> (sat-)	28
<i>çurka-</i> (koş-)	28
<i>şas-</i> (acele et-, telaşlan-)	28
<i>ös-</i> (büyü-, geliş-)	27
<i>çoçu-</i> (kork-; ürk-)	27
<i>aylan-</i> (dön-; dolan-; yalvar-; gezin-)	27
<i>bat-</i> (sığ-)	27
<i>min-</i> (bin-)	26
<i>kork-</i> (kork-)	26
<i>caşır-</i> (gizle-; gizli tut-)	26
<i>çıda-</i> (dayan-, sabret-)	26
<i>kıynal-</i> (zorlan-; üzöl-)	25
<i>kayrıl-</i> (dön-; başvur-; uğra-)	25
<i>sez-</i> (sez-, kestir-, hisset-)	24
<i>unut-</i> (unut-)	23
<i>kaala-</i> (iste-; dile-)	23
<i>izde-</i> (ara-; araştırt-)	23
<i>çeç-</i> (çöz-; çıkar-; karar ver-, kararlaştırt-)	23
<i>cıgıl-</i> (yıkıl-)	22
<i>caşa-</i> (yaşa-)	22
<i>bayla-</i> (bağla-; kapat-; engel ol-; bağlan-)	22
<i>kön-</i> (kabul et-, onayla-)	22
<i>üylö-</i> (evlendir-; üfle-)	21

<i>ooru-</i> (hastalan-; ağrı-)	19
<i>közdö-</i> (gözetle-; yönel-)	19
<i>uyal-</i> (utan-)	19
<i>tügön-</i> (tüken-, bit-)	18
<i>tañdan-</i> (hayret et-, şaşır-)	18
<i>suur-</i> (çek-, çekip çıkart-)	18
<i>oylon-</i> (düşün-, düşünceye dal-)	18
<i>cıl-</i> (ilerle-; hareket et-; fark ettirmeksizin git-, uzaklaş-)	18
<i>töşö-</i> (döşe-)	18
<i>ukta-</i> (uyu-)	17
<i>ugul-</i> (duyul-)	17
<i>sıyl-</i> (saygı göster-; ödüllendir-)	17
<i>keyi-</i> (üzül-; kaygılan-)	17
<i>cut-</i> (yut-)	17
<i>uçura-</i> (karşılaş-, rastlaş-)	16
<i>oñdo-</i> (düzelt-; onar-)	16
<i>körüş-</i> (görüş-; karşılaş-)	16
<i>kes-</i> (kes-)	16
<i>çaç-</i> (saç-, dağıt-)	16
<i>arala-</i> (arala-; dolaş-; yol katet-)	16
<i>cay-</i> (yay-, ser-)	16
<i>kuçakta-</i> (kucakla-)	16
<i>kozgo-</i> (kıpırda-, kımılda-; hareketlendir-)	16
<i>oşent-</i> (öyle yap-)	16
<i>sakta-</i> (sakla-)	16
<i>tol-</i> (dol-, dolu duruma gel-)	16
<i>uç-</i> (uç-)	16
<i>taaniş-</i> (tanış-)	15
<i>kalçıl-da-</i> (titre-)	15
<i>acıra-</i> (ayrıl-; kaybet-)	15
<i>caktır-</i> (beğen-, hoşlan-)	15
<i>cabıl-</i> (yönel-, yol al-; dağıl-)	15
<i>kuy-</i> (dök-; doldur-)	15
<i>toltur-</i> (doldur-)	15
<i>cıtta-</i> (kokla-)	14
<i>camın-</i> (örtün-, bürün-; saklan-)	14
<i>alda-</i> (aldat-, kandır-)	14
<i>burul-</i> (dön-)	14
<i>ilin-</i> (takıl-)	14
<i>caz-</i> (yaz-)	14
<i>kayna-</i> (kayna-; kızış-, şiddetlen-)	14
<i>sagın-</i> (özle-)	14
<i>unçuk-</i> (seslen-, konuş-)	13
<i>cañıl-</i> (yanıl-; hata et-)	13
<i>baş iyke-</i> (kafa sallat-)	13
<i>eerçit-</i> (peşine tak-)	13
<i>bış-</i> (piş-)	13

<i>tişte-</i> (dişle-; dala-; ye-)	12
<i>çoñoy-</i> (büyü-; art-)	12
<i>cıy-</i> (yığ-)	12
<i>tos-</i> (engel ol-; kapat-; ağırla-; karşıla-; yakala-)	12
<i>tök-</i> (dök-; yağ-)	11
<i>coop ber-</i> (cevap, yanıt ver-)	11
<i>cok bol-</i> (yok ol-)	11
<i>can-</i> (yan-; sökül-; sözünden dön-)	11
<i>cada-</i> (bık-)	11
<i>şilte-</i> (salla-)	11
<i>ırgı-</i> (atla-, zıpla-)	11
<i>ırgıt-</i> (at-, fırlat-)	11
<i>sun-</i> (sun-, uzat-)	11
<i>carıl-</i> (yarıl-, kırıl-, parçalan-)	11
<i>cetele-</i> (kolundan veya elinden tutup götür-; akıl ver-, tavsiye et-)	11
<i>kıdır-</i> (dolaş-, gez-)	11
<i>kıyna-</i> (zorla-, eziyet et-, uğraştır-)	11
<i>süyrö-</i> (sürükle-)	11
<i>tik-</i> (dik-; kur-, inşa et-)	10
<i>süy-</i> (sev-)	10
<i>suran-</i> (rica et-; izin iste-)	10
<i>öltür-</i> (öldür-)	10
<i>kabıl al-</i> (kabul et-)	10
<i>çarça-</i> (yorul-)	10
<i>cılmay-</i> (gülümse-; tebessüm et-)	10
<i>cıldır-</i> (kaydır-, kıpırdat-, yerinden oynat-)	10
<i>beril-</i> (veril-; kendini ver-; önem ver-)	10
<i>kıykır-</i> (haykır-, bağır-)	10
<i>bula-</i> (yüksel-, yükselip dağıl-; kabarıp aç-)	10
<i>cumşa-</i> (yumuşa-; hafifle-)	10
<i>cetkir-</i> (ulaştır-)	10
<i>tayan-</i> (dayan-; güven-)	10
<i>toñ-</i> (don-, buz tut-, üşü-)	10
<i>üz-</i> (kopar-, kır-; parçala-)	10
<i>aş-</i> (aş-, geç-)	10
<i>oyno-</i> (oyna-, eğlen-)	10
<i>üyröt-</i> (öğret-; eğit-)	9
<i>üşü-</i> (üşü-)	9
<i>kayra tart-</i> (geri dön-)	9
<i>katta-</i> (kaydet-; katla-; ilişki kur-; gidip gel-; git-)	9
<i>katış-</i> (katıl-)	9
<i>esker-</i> (hatırla-)	9
<i>cüktö-</i> (yükle-)	9
<i>cönöt-</i> (gönder-)	9
<i>attan-</i> (ata bin-; savaşa git-; yola çık-; bir işe giriş-)	9
<i>saa-</i> (sağ-)	9
<i>öp-</i> (öp-)	9

<i>çert-</i> (fiske vur-; çal-; tıklat-)	9
<i>il-</i> (as-)	9
<i>sıla-</i> (okşa-, sıvazla-)	9
<i>oygon-</i> (uyan-)	9
<i>tölö-</i> (öde-)	8
<i>tazala-</i> (temizle-)	8
<i>süyün-</i> (sevin-)	8
<i>köç-</i> (göç-; geç-)	8
<i>karı-</i> (yaşlan-)	8
<i>es al-</i> (dinlen-, soluklan-)	8
<i>çayna-</i> (çiğne-)	8
<i>çayka-</i> (çalkala-; yıka-; kafa salla-)	8
<i>catkır-</i> (yatır-)	8
<i>bölün-</i> (bölün-; parçalan-)	8
<i>ornot-</i> (yerleştir-)	8
<i>tünö-</i> (gecele-)	8
<i>burkulda-</i> (fıskır-, köpür-, fokur fokur et-)	8
<i>cıyna-</i> (topla-)	8
<i>cölö-</i> (birine yardım et-, destek ol-)	8
<i>cayla-</i> (yayla-; yerleştir-, düzenle-)	8
<i>cogot-</i> (kaybet-, yitir-)	8
<i>çuku-</i> (kaz-, deş-)	8
<i>iy-</i> (eğ-, bük-)	8
<i>kıs-</i> (sık-; kırp-)	8
<i>kızar-</i> (kızart-)	8
<i>karcıl-</i> (tüken-, güçsüzleş-, bitkinleş-)	8
<i>kobura-</i> (konuş-, söylen-, mırıldan-)	8
<i>sana-</i> (say-; varsay-, farz et-)	8
<i>sapır-</i> (savur-)	8
<i>soy-</i> (kes-, boğazla-)	8
<i>tütö-</i> (tüt-, duman çıkar-; çürü-, küflen-)	8
<i>toy-</i> (doy-)	8
<i>ulan-</i> (ulan-, devam et-)	8
<i>uza-</i> (bir yerden uzaklaş-; yönel-)	8
<i>asıl-</i> (sataş-; bir işle devamlı meşgul ol-)	8
<i>tükür-</i> (tükür-)	7
<i>tile-</i> (dile-; iste-; dua et-)	7
<i>şıkaala-</i> (gözetle-)	7
<i>ookat kıl-</i> (yemek yap-; geçim sağla-; ev işleri yap-)	7
<i>köñülü kal-</i> (bık-, usan-; soğu-)	7
<i>keç-</i> (geç-)	7
<i>kattaş-</i> (buluş-; görüş-; sohbet et-)	7
<i>ıraazı bol-</i> (memnun ol-; razı ol-)	7
<i>dem al-</i> (nefes al-; dinlen-)	7
<i>darıla-</i> (tedavi et-)	7
<i>cek kör-</i> (nefret et-)	7
<i>çaşı-</i> (gözü yaşar-; takatten düş-; sepele-)	7

<i>atta-</i> (atla-; adım at-)	7
<i>acırat-</i> (ayır-)	7
<i>ak-</i> (ak-)	7
<i>öç-</i> (sön-)	7
<i>kumsar-</i> (rengi at-; sol-, kuru-)	7
<i>cire-</i> (sürt-, sıyr-; yol al-, yol katet-)	7
<i>cügür-</i> (koş-, hızla git-)	7
<i>cazıl-</i> (yazıl-)	7
<i>cogol-</i> (yok ol-, kaybol-)	7
<i>çogul-</i> (toplan-, bir araya gel-)	7
<i>erkelet-</i> (şımart-)	7
<i>kömül-</i> (gömül-)	7
<i>tın-</i> (solu-; dinlen-; dur-)	7
<i>kuu-</i> (kov-, kovala-)	7
<i>alaksı-</i> (oyalan-)	7
<i>añgıra-</i> (avazı çıktığı kadar bağır-; bomboş, ıssız kal-)	7
<i>añtar-</i> (ters çevir-, içini dışına çevir-; toprağı sür-)	7
<i>oñ-</i> (rengi sol-; on-)	7
<i>orno-</i> (yaşa-, yerleş-)	7
<i>uulan-</i> (zehirlen-)	6
<i>tüyül-</i> (toparlan-; hızlı koş-; büzül-)	6
<i>tüşündür-</i> (anlat-)	6
<i>tuura-</i> (taklit et-; doğra-)	6
<i>tuş kel-</i> (rast gel-, denk gel-)	6
<i>til al-</i> (dinle-, uy-, itaat et-)	6
<i>til-</i> (dil-; kes-; biç-)	6
<i>kuban-</i> (sevin-)	6
<i>kesil-</i> (hüküm giy-)	6
<i>keñeş-</i> (danış-; görüş-)	6
<i>keçik-</i> (gecik-)	6
<i>katkır-</i> (kahkaha at-)	6
<i>kapa bol-</i> (kaygılan-)	6
<i>este-</i> (hatırla-; esne-)	6
<i>colgo çık-</i> (yola çık-)	6
<i>cuttan-</i> (kok-)	6
<i>cañır-</i> (yenilen-)	6
<i>böl-</i> (böl-; parçala-; ayır-)	6
<i>boylo-</i> (boyla-; boyunca git-)	6
<i>bar bol-</i> (var ol-)	6
<i>üşkür-</i> (ofla-, of çek-)	6
<i>kaz-</i> (kaz-)	6
<i>cayna-</i> (dolup taş-, yayıl-; harla-)	6
<i>colo-</i> (yaklaş-, yakınlaş-)	6
<i>eerçi-</i> (peşine takıl-, ardından git-)	6
<i>ırda-</i> (şarkı, türkü söyle-)	6
<i>iske-</i> (kokla-)	6
<i>kıbıra-</i> (kımılda-, hareket et-)	6

<i>kıyşay-</i> (eğil-; uzan-; in-)	6
<i>kızı-</i> (kızış-; heyecanlan-)	6
<i>kutul-</i> (kurtul-, özgürlüğe kavuş-)	6
<i>kamda-</i> (hazırla-)	6
<i>sıypa-</i> (krem, yağ vb. sür-)	6
<i>siñ-</i> (sin-; benimsen-)	6
<i>sürt-</i> (sürt-; sil-, temizle-)	6
<i>sekir-</i> (zıpla-; sek-; atla-)	6
<i>sergi-</i> (serinle-, ferahla-)	6
<i>sor-</i> (em-, somur-)	6
<i>taarın-</i> (darıl-, küs-)	6
<i>uguz-</i> (duyur-)	6
<i>uzar-</i> (uza-, büyü-)	6
<i>üzül-</i> (öl-, can teslim et-)	6
<i>or-</i> (biç-)	6
<i>üyrön-</i> (öğren-)	5
<i>ürk-</i> (ürk-; kaçıp git-)	5
<i>ubara bol-</i> (zahmet çek-, zahmet et-)	5
<i>tiyiş-</i> (-malı, -meli; lazım)	5
<i>tigil-</i> (dikil-; dikkatle bak-)	5
<i>terde-</i> (terle-)	5
<i>tartıp al-</i> (çekip al-)	5
<i>tañ at-</i> (tan at-)	5
<i>suusa-</i> (susa-)	5
<i>salam ber-</i> (selamlaş-)	5
<i>külüñdö-</i> (gülümse-)	5
<i>kolduu bol-</i> (öldür-)	5
<i>kiygiz-</i> (giydir-)	5
<i>kez kel-</i> (rast gel-)	5
<i>kele cat-</i> (gel-)	5
<i>kaza bol-</i> (öl-)	5
<i>coop kaytar-</i> (cevap, yanıt ver-)	5
<i>cılıtra-</i> (parla-; ışılda-)	5
<i>candan-</i> (canlan-, hareketlen-)	5
<i>canç-</i> (ez-; ufala-; vur-; haşadı çık-)	5
<i>canaş-</i> (yanaş-; yaklaş-)	5
<i>bölüş-</i> (bölüş-)	5
<i>booru açı-</i> (acı-, üzül-)	5
<i>baylanış-</i> (iletişim kur-; görüş-; ilgili ol-)	5
<i>baş-köz bol-</i> (göz kulak ol-)	5
<i>başına kel-</i> (başına gel-; hatırla-)	5
<i>atıl-</i> (atıl-; ateş edil-; sıçrayıp kalk-)	5
<i>araketten-</i> (gayret et-, çabala-)	5
<i>aralaş-</i> (karış-)	5
<i>acıraş-</i> (ayrıl-)	5
<i>adaş-</i> (yolunu kaybet-; yanıl-)	5
<i>ezil-</i> (ezil-)	5

<i>öçür-</i> (söndür-)	5
<i>tegeren-</i> (dön-, çevrin-)	5
<i>bışakta-</i> (iç çekerek, için için ağla-)	5
<i>bulga-</i> (kirlet-)	5
<i>büçürö-</i> (küçük adımlarla çok dikkatli yürü-)	5
<i>baamda-</i> (tespit et-)	5
<i>cüdö-</i> (bez-, bıkıp usan-)	5
<i>çımıra-</i> (karıncalan-; kabar-, şiş-)	5
<i>çapkıla-</i> (aceleyle koştur-; tekrar tekrar vur-)	5
<i>çokçoy-</i> (dimdik ol-, hareket et-)	5
<i>düñgürö-</i> (güm güm et-; şöhret sal-; yankılan-)	5
<i>dayarda-</i> (hazırla-)	5
<i>ıkşı-</i> (şiddetli öksür-; çok fazla gül-)	5
<i>ıroolo-</i> (hediye et-, lütfet-)	5
<i>imer-</i> (döndür-, çevir-)	5
<i>kıñıl-da-</i> (mırıldan-, inle-)	5
<i>meltire-</i> (sakin ve ucsuz bucaksız görün-)	5
<i>örttö-</i> (yak-, yandır-)	5
<i>sızda-</i> (sızla-, ağrı-)	5
<i>sürdük-</i> (sürün-, kay-)	5
<i>şıbıra-</i> (fısılda-)	5
<i>tüñül-</i> (umudunu kes-)	5
<i>telmir-</i> (gözünü almadan devamlı bak-; hüznülen-)	5
<i>ter-</i> (der-, topla-; yol-, kopar-)	5
<i>tompoy-</i> (şiş-, kabar-)	5
<i>urun-</i> (çarp-; değ-, dokun-; gel-, ulaş-; uğra-)	5
<i>uturla-</i> (karşısına çık-, karşı dur-)	5
<i>uuçta-</i> (avuçla-)	5
<i>uurda-</i> (çal-)	5
<i>uzat-</i> (ver-, sun-; devam et-)	5
<i>üñküy-</i> (üzül-, kederlen-)	5
<i>ürpöy-</i> (saçı başı dağıl-; kork-, korkudan ürper-)	5
<i>zarık-</i> (üzül-, sıkıntı, eziyet, azap çek-)	5
<i>açış-</i> (acı-, sızlan-)	5
<i>arna-</i> (ithaf et-, ada-)	5
<i>art-</i> (art-, çoğal-; görev ver-, iş yükle-)	5
<i>onto-</i> (inle-, inilde-)	5
<i>ormoy-</i> (somurt-, surat as-; gözlerini belert-)	5
<i>caldıra-</i> (boş boş ya da dalgın dalgın bak-; yalvar-)	5
<i>ün sal-</i> (ağıt yak-; konuş-, seslen-)	4
<i>ün kat-</i> (konuş-, söyle-; kabullen-)	4
<i>tartkıla-</i> (sürekli çek-)	4
<i>tartay-</i> (uza-; büyü-)	4
<i>şekten-</i> (şüphelen-)	4
<i>şekşin-</i> (şüphelen-)	4
<i>salam ayt-</i> (selamlaş-; selam söyle-)	4
<i>paydalan-</i> (faydalan-)	4

<i>küyşö-</i> (havanda döv-; omuz silk-; titre-; yemek ye-)	4
<i>küçö-</i> (güçlen-, kuvvetlen-; art-, çoğal-)	4
<i>köçük bas-</i> (otur-)	4
<i>kayra kel-</i> (geri gel-, geri dön-)	4
<i>kayra kayt-</i> (geri dön-)	4
<i>kalp ayt-</i> (yalan söyle-)	4
<i>kabar al-</i> (haber al-)	4
<i>ısı-</i> (ısın-; ateşlen-; sıcaklan-)	4
<i>esine kel-</i> (kendine gel-)	4
<i>dostoş-</i> (dost, arkadaş ol-)	4
<i>çayı-</i> (yık-)	4
<i>celdir-</i> (koştur-)	4
<i>caşıldan-</i> (ağla-; gözü yaşar-; yeşer-)	4
<i>buşayman bol-</i> (endişelen-)	4
<i>aylası ket-</i> (çaresiz kal-)	4
<i>arıkta-</i> (zayıfla-)	4
<i>apat bol-</i> (öl-; felakete uğra-)	4
<i>aldan-</i> (aldan-, kan-)	4
<i>akılı ayran bol-</i> (aklı alma-; ne yapacağını şaşır-)	4
<i>cipkir-</i> (iğren-)	4
<i>tapşır-</i> (takdim et-, sun-, ver-)	4
<i>izilde-</i> (ara-; araştır-)	4
<i>böksör-</i> (azal-, eksil-)	4
<i>bolco-</i> (tahmin et-, kestir-)	4
<i>boola-</i> (bağla-)	4
<i>cabış-</i> (yapış-)	4
<i>çıçala-</i> (şakaya gelemeyerek söylenen her şeyi reddetmeye çalış-)	4
<i>çırkır-</i> (cıvılda-; acı acı ağla-)	4
<i>çıyral-</i> (bükül-; gücünü, kuvvetini topla-)	4
<i>çagıl-</i> (yansı-, akset-)	4
<i>erdemsi-</i> (yiğitlik tasla-)	4
<i>köböy-</i> (çoğal-)	4
<i>kubañda-</i> (bozar-, sarar-)	4
<i>kaldakta-</i> (kaba saba hareket et-; telaşlan-, acele et-)	4
<i>kaltaarı-</i> (korkudan afalla-)	4
<i>kañkuula-</i> (ima et-, ihsas et-)	4
<i>kastarla-</i> (değer ver-, saygı duy-)	4
<i>keril-</i> (böbürlen-, kibirlen-)	4
<i>mıkçı-</i> (sertçe sık-, ez-, sıkıştır-)	4
<i>sındır-</i> (kır-, parçala-)	4
<i>sına-</i> (sına-, dene-)	4
<i>süirdö-</i> (çekin-, kaçın-)	4
<i>sargay-</i> (sarar-)	4
<i>solo-</i> (tıka basa doldur-)	4
<i>şartıl-da-</i> (şiddetli ses çıkar-, gürültü kopar-)	4
<i>tıkıl-da-</i> (tıkırda-, tıkırtı yap-)	4
<i>tırış-</i> (kırış-, kırıksık oluş-; gayret et-; diren-)	4

<i>tuyla-</i> (debelen-, çırpın-, tepin-)	4
<i>tüy-</i> (dügümle-; ör-, doku-)	4
<i>ülüñdö-</i> (gücünü kaybet-, zayıf ve güçsüz düş-)	4
<i>añdı-</i> (gözetle-, gizlice bak-)	4
<i>aynı-</i> (sözünden vazgeç-; yanıl-)	4
<i>azgır-</i> (azdır-, yoldan çıkar-; kandır-)	4
<i>ünömdö-</i> (tutumlu ol-; idareli kullan-)	3
<i>turası tügön-</i> (yorgun düş-)	3
<i>tostoy-</i> (dışarıya doğru fırla-)	3
<i>teñe-</i> (denkle-; benzet-)	3
<i>tañ kal-</i> (şaşır-)	3
<i>şek sana-</i> (şüphelen-)	3
<i>oyron bol-</i> (harap ol-)	3
<i>ookattan-</i> (yemek ye-; maddi açıdan rahatla-)	3
<i>makul bol-</i> (kabul et-)	3
<i>kül bol-</i> (kül ol-)	3
<i>kübö bol-</i> (tanık, şahit ol-)	3
<i>köñülün al-</i> (gönlünü al-, gönlünü et-)	3
<i>kor bol-</i> (azap çek-)	3
<i>kolgo al-</i> (el koy-)	3
<i>kızık-</i> (ilgi duy-)	3
<i>kezdeş-</i> (rastlaş-)	3
<i>kayıl bol-</i> (razı ol-)	3
<i>karaan bol-</i> (destek, dayanak ol-)	3
<i>kanı kızı-</i> (öfkelen-)	3
<i>kan küy-</i> (büyük savaş ol-)	3
<i>kabar-</i> (öfkelen-; kabar-)	3
<i>it bol-</i> (rezil ol-)	3
<i>esi oo-</i> (bayıl-)	3
<i>cüröğü üşü-</i> (yüreği ağzına gel-)	3
<i>col cür-</i> (yolculuk et-)	3
<i>caşın-</i> (saklan-, gizlen-)	3
<i>canın ürö-</i> (tüm gücünü seferber et-; canını dişine tak-)	3
<i>bürk-</i> (püskür-; serp-)	3
<i>başkar-</i> (yönet-)	3
<i>aman bol-</i> (sağ ol-)	3
<i>aldasta-</i> (telaşlan-)	3
<i>açuulan-</i> (öfkelen-)	3
<i>orul-</i> (biçil-)	3
<i>ileeş-</i> (uza-, geril-; ardından yürü-)	3
<i>cetkiz-</i> (ulaştır-)	3
<i>muzda-</i> (soğu-, don-)	3
<i>kürsün-</i> (ofla-, of çek-)	3
<i>ülgür-</i> (yetiş-, ulaş-)	3
<i>arızdan-</i> (şikayet et-)	3
<i>bıç-</i> (biç-)	3
<i>bışkır-</i> (tıksır-, aksır-)	3

<i>biyle-</i> (yönet-, idare et-)	3
<i>bulk-</i> (silk-)	3
<i>bulkulda-</i> (silkin-; öfkelen-)	3
<i>bülküldö-</i> (kıpırda-)	3
<i>cık-</i> (yık-, devir-; yen-)	3
<i>çögölö-</i> (diz çök-)	3
<i>elcire-</i> (özen göstererek sev-)	3
<i>eleste-</i> (gel-; görün-; sanıl-)	3
<i>ıkta-</i> (korun-, saklan-)	3
<i>ızıl-da-</i> (vızıl-da-, uğulda-)	3
<i>iter-</i> (ittir-, itekle-)	3
<i>iyik-</i> (gönlü yumuşa-, merhamet et-)	3
<i>kıñkışta-</i> (inle-, inilde-)	3
<i>kışta-</i> (zorla-, mecbur et-)	3
<i>kızıranda-</i> (öfkelen-, hiddetlen-)	3
<i>kubar-</i> (sol-, rengini yitir-)	3
<i>kuykala-</i> (yak-, tutuştur-)	3
<i>kürkürö-</i> (gürle-, gürülde-)	3
<i>küşüldö-</i> (ağır ağır nefes al-)	3
<i>küröş-</i> (güreş-; savaş-, mücadele et-)	3
<i>kalça-</i> (biriyle eğlen-, alay et-)	3
<i>kamal-</i> (hapsedil-; kapatıl-)	3
<i>kargı-</i> (sıçra-, fırla-)	3
<i>kaypakta-</i> (telaşlan-, telaşa düş-)	3
<i>kaalgı-</i> (uyukla-; yavaş hareket et-)	3
<i>koñultakta-</i> (yalnızlık hisset-)	3
<i>möltürö-</i> (parıl-da-, parla-; güzel görün-)	3
<i>mukaktan-</i> (kekele-)	3
<i>muşta-</i> (yumrukla-, yumrukla vur-)	3
<i>sugun-</i> (ağzına koy-, ye-)	3
<i>señsel-</i> (sallan-)	3
<i>serbeñde-</i> (küçük görün-, küçük görünüşte ol-)	3
<i>şıpıl-da-</i> (çabuk çabuk, çeviklikle hareket et-)	3
<i>tiñşa-</i> (dinle-)	3
<i>talaş-</i> (tartış-, münakaşa et-)	3
<i>uşala-</i> (oval-a-, sürt-)	3
<i>uypala-</i> (bozup dağıt-, düzensiz hâle getir-)	3
<i>ürgülö-</i> (içi geç-, hafif uyukla-)	3
<i>zerik-</i> (bunal-, sıkıl-, rahatsız ol-)	3
<i>albır-</i> (yüzü kızar-)	3
<i>alakta-</i> (korkudan veya telaştan gözleri yuvasından fırla-)	3
<i>aykır-</i> (haykır-)	3
<i>azildeş-</i> (şakalaş-)	3
<i>üyül-</i> (yığıl-, toplan-)	2
<i>üy-</i> (bir yere topla-, yığ-)	2
<i>ündö-</i> (ses çıkar-; konuş-; çağır-)	2
<i>tömpöy-</i> (kabar-, şiş-)	2

<i>teñsin-</i> (denk tut-)	2
<i>tartkıñıkta-</i> (diren-, inat et-)	2
<i>tamaktan-</i> (yemek ye-)	2
<i>şireñke tart-</i> (kibrit çak-)	2
<i>şek al-</i> (şüphelen-)	2
<i>söz kat-</i> (konuş-, bir şey söyle-)	2
<i>sır aldırba-</i> (çaktırma-)	2
<i>sak bol-</i> (dikkatli ol-)	2
<i>özgör-</i> (değiş-, başkalaş-)	2
<i>özdöştür-</i> (özleştir-; benimse-)	2
<i>oordo-</i> (ağırlaş-; güçleş-)	2
<i>mert bol-</i> (sakatlan-, yaralan-; öl-)	2
<i>mayla-</i> (yağla-; boya-)	2
<i>mayıp kıl-</i> (sakatla-)	2
<i>küygüz-</i> (yak-)	2
<i>küñküldö-</i> (mırıl-da-)	2
<i>külümsürö-</i> (gülümse-)	2
<i>küldüröt-</i> (gürültü çıkart-; gürlet-)	2
<i>köñülün ula-</i> (gönlünü et-, yap-)	2
<i>köñülü karañgıla-</i> (gözleri karar-, başı dön-)	2
<i>koltuguna suu бүрк-</i> (tahrik et-)	2
<i>kirgilden-</i> (bulan-)	2
<i>kıştat-</i> (kışlat-, kış geçir-)	2
<i>kışta-</i> (kışla-)	2
<i>kılçıl-da-</i> (titre-)	2
<i>keçirim sura-</i> (af dile-)	2
<i>kayra bar-</i> (geri dön-, git-)	2
<i>kara terge tüş-</i> (çok terle-, ter bas-)	2
<i>kanın sor-</i> (kanını em-)	2
<i>kanı kayna-</i> (öfkelen-)	2
<i>kanat-</i> (kanat-, kan akıt-)	2
<i>esin cıy-</i> (kendine gel-)	2
<i>elep-celep bol-</i> (aşırı heyecanlan-)	2
<i>çildey tara-</i> (çil yavrusu gibi dağıl-)	2
<i>çaypa-</i> (salla-; yayıl-)	2
<i>cöölöş-</i> (yaya yürüş-; itişip kakış-)	2
<i>col tos-</i> (yol kes-)	2
<i>cılı-</i> (ılı-; ısın-)	2
<i>can tart-</i> (destekle-; merhamet et-)	2
<i>buyruk ber-</i> (emret-, buyur-)	2
<i>belgi ber-</i> (işaret et-)	2
<i>bazarçıla-</i> (pazarda alışveriş yap-)	2
<i>azap tart-</i> (azap, eziyet çek-)	2
<i>aylançıkta-</i> (bırakama-; dolanıp dur-)	2
<i>atal-</i> (adlandırıl-)	2
<i>ataandaş-</i> (yarış-; çekiş-)	2
<i>ant ber-</i> (ant iç-)	2

<i>akıldaş-</i> (akıl danış-)	2
<i>açıt-</i> (mayala-)	2
<i>açıştır-</i> (acı-, sızlat-)	2
<i>aşık-</i> (acele et-)	2
<i>alîk al-</i> (selam al-)	2
<i>tıkıldat-</i> (tıkırdat-)	2
<i>carat-</i> (yarat-)	2
<i>tegerekte-</i> (çevir-, kuşat-)	2
<i>calında-</i> (alevlen-)	2
<i>dirilde-</i> (dalgalan-; titre-)	2
<i>ayık-</i> (iyileş-)	2
<i>bilkıl-da-</i> (yavaş hareket et-)	2
<i>barkıl-da-</i> (yüksek sesle konuş-)	2
<i>bayanda-</i> (anlat-, tasvir et-)	2
<i>çımırkan-</i> (gayret göster-)	2
<i>dildire-</i> (dalgalan-, sallan-; titre-, ürper-)	2
<i>demik-</i> (nefes nefese kal-)	2
<i>elir-</i> (yerinde durama-, sürekli kıpırda-)	2
<i>köcöl-</i> (inat et-, diren-)	2
<i>kompoy-</i> (kurul-, kasıl-)	2
<i>muluy-</i> (biçimsiz, şekilsiz ol-; sessiz kal-)	2
<i>sıdır-</i> (düzle-, düz duruma getir-)	2
<i>sıy-</i> (sığ-)	2
<i>zımıra-</i> (çok hızlı, çabucak, koşarcasına yürü-)	2
<i>zeki-</i> (azarla-, çıkış-, payla-)	2
<i>zordo-</i> (zorla-, zor kullan-)	2
<i>abayla-</i> (dikkat et-, ihtiyatlı ol-)	2
<i>alka-</i> (iyi dileklerde bulun-)	2
<i>amaldan-</i> (kurnazlık yap-)	2
<i>antañda-</i> (telaşlan-)	2
<i>apsañda-</i> (saçı dağıl-; yorgun, hâlsiz görün-)	2
<i>ayakta-</i> (yürü-; sonuna gel-, sonlandır-)	2
<i>oydolo-</i> (sürekli hareket et-, kıpırda-)	2
<i>oordo-</i> (ağırlaş-)	2
<i>uulda-</i> (uğulda-)	1
<i>uula-</i> (avla-)	1
<i>tilin tart-</i> (dilini tut-; sus-)	1
<i>tilde-</i> (azarla-, payla-)	1
<i>tartın-</i> (çekin-, bağla-)	1
<i>süröttö-</i> (betimle-)	1
<i>suukta-</i> (hava soğu-; üşüt-)	1
<i>sır körsöt-</i> (gözdağı ver-)	1
<i>salamdaş-</i> (selamlaş-)	1
<i>özör-</i> (nefesi kesil-)	1
<i>öpkölö-</i> (darıl-; küs-)	1
<i>ookatı öt-</i> (geçinip git-, geçin-)	1
<i>oñdoy berdi bol-</i> (şansı yaver git-)	1

<i>okşot-</i> (benzet-)	1
<i>meymançıla-</i> (misafir et-; misafir ol-)	1
<i>mayıp bol-</i> (öl-; sakatlan-; yaralan-)	1
<i>mat kıl-</i> (mat et-)	1
<i>küzöt-</i> (nöbet tut-; gözetle-)	1
<i>küyük-</i> (nefes nefese kal-; nefesi daral-; üzül-)	1
<i>kürküldö-</i> (gürle-)	1
<i>korkut-</i> (korkut-)	1
<i>kızmat ötü-</i> (hizmet et-, görev yap-)	1
<i>kızmat kıl-</i> (hizmet et-)	1
<i>kırman bas-</i> (harman kaldırmak)	1
<i>kıcalat bol-</i> (sıkıl-)	1
<i>kayraş-</i> (düşman ol-)	1
<i>katıp kal-</i> (don-; donakal-)	1
<i>kanda-</i> (kanat-, kan akacak biçimde vur-, döv-)	1
<i>kan keç-</i> (savaşa katıl-)	1
<i>it azabın kör-</i> (fazlasıyla zorlan-, eziyet çek-)	1
<i>işendir-</i> (inandır-)	1
<i>ıza bol-</i> (mahcup ol-)	1
<i>esengire-</i> (hâli kalma-; ne yapacağını bileme-)	1
<i>dalilde-</i> (kanıtla-, ispat et-)	1
<i>dalda-</i> (nişan, hedef al-)	1
<i>çıkır-</i> (çağır-)	1
<i>cüz körüş-</i> (görüş-)	1
<i>coop al-</i> (cevap, yanıt al-)	1
<i>cookerçilik</i> (savaşçılık, askerlik)	1
<i>cırtıl-</i> (yırtıl-)	1
<i>cıltıñda-</i> (nazlan-; cilve yap-)	1
<i>cat bol-</i> (yabancılaş-)	1
<i>camanda-</i> (kötüle-)	1
<i>cakındat-</i> (yaklaştır-)	1
<i>bütüm çıkar-</i> (karar al-)	1
<i>argasız bol-</i> (mecbur ol-)	1
<i>açık-</i> (acı-)	1
<i>melmilde-</i> (sakin ve durgun hareket et-)	1
<i>nazarın sındır-</i> (kır-, incit-)	1
<i>adırañda-</i> (böbürlen-)	1
<i>birpıra-</i> (pır pır et-, çırpın-)	1
<i>bökçöy-</i> (kamburlaş-)	1
<i>çılıpıl-</i> (vıcık vıcık ol-)	1
<i>dömpöy-</i> (kabar-, şiş-)	1
<i>ekçe-</i> (salla-; kaldır-)	1
<i>ımtıra-</i> (halsizleş-, yorgun düş-)	1
<i>nazdan-</i> (nazlan-, cilve yap-)	1

Tablo, yazarın *al-* (al-), *de-* (de-, söyle-), *kel-* (gel-), *kör-* (gör-; bak-), *kara-* (bak-), *ayt-* (söyle-, de-), *cür-* (yürü-; hareket et-), *iç-* (iç-; ye-) vb. hareket ağırlıklı

filleri daha sık kullandığını, duygu fillerine daha az yer verdiğini, dolayısıyla, hikâyelerin olay anlatımında yoğunlaştığını göstermektedir.

2.1.2.5.1. Şahıs ekleri

Kırgız Türkçesinde şahıs ekleri üç tiptir. Bunlar, zamir kökenli, iyelik kökenli şahıs ekleri ile emir çekiminde kullanılan eklerdir.

2.1.2.5.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri

Kırgız Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.26. Kırgız Türkçesinde Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
I. ş.	-mIn/-mUn	-BIz/-BUz
II. ş.	-sIñ/-sUñ	-sIñAr/-sUñAr
nez.	-sIz/-sUz	-sIzdAr/-sUzdAr
III. ş.	Ø	Ø

Zamir kökenli şahıs eklerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Mından murda da eki-üç colu **kel-gen-min**.* (68)

“Daha önce de iki üç kere geldim”.

*Bu kişini kaydan **taanı-y-sıñ** kızım?* (165)

“Bu adamı nereden tanıyorsun, kızım?”

***Keçir-e-siz**, Aşır Sulaymanovdun kay cerde iştep catkanın bilesizbi?* (88)

“Affedersiniz, Aşır Sulaymanov’un nerede çalıştığını biliyor musunuz?”

*Kak sakayıp, karuusuna kirmeyinçe uuluñuzdu oorukanaga **catkır-a-bız**.* (21)

“Tam iyileşip kendini toparlayıncaya kadar oğlunuzu hastaneye yatıracağız”.

*Koyçu, kağılayın, a cerdi kaydan **al-a-sıñar**?* (22)

“Gerçekten mi, kurban olduğum, peki araziye nereden alacaksınız?”

*Çöp tartıp baratıp kokus coldon teñin satıp ciberseçi? Anı kantip **bil-e-sizder**?*
(173)

“Ya otları götürürken yolda yarısını satarsa? Onu nasıl biliyorsunuz?”

2.1.2.5.1.2. İyelik kökenli şahıs ekleri

Kırgız Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.27. Kırgız Türkçesinde İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
I. ş.	-m	-k
II. ş.	-ñ	-ñAr/-ñOr
nez.	-ñIz/-ñUz	-ñIzdAr/-ñUzdAr
III. ş.	Ø	Ø

“Kırgız Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri, I. tip geçmiş zaman ile şart kipinde kullanılır” (Çengel, 2017: 201).

İyelik kökenli şahıs eklerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Basa bayağı Nazgüldü azır ele men bir cigit menen koyun-koltuk alışıp, karañğı burçta turganın kördü-m. (215)

“Bu arada, biraz önce şu bizim köylü Nazgül’ü karanlık bir köşede genç bir erkekle kucaklaşırken gördüm”.

Ooba, sen apamdı suradı-ñ. Birok, anın emne bolup ölgönün bilesiñbi? (29)

“Evet, sen annemi sordun. Fakat onun neden öldüğünü biliyor musun?”

Köptü körüp, köptü başıñızdan ötkördü-ñüz. (74)

“Hayatta çok şey görüp başınızdan çok şey geçirdiniz”.

Eköobüz bar bolğonu eki ay ele birge çaşadı-k. (117)

“İkimiz sadece iki ay birlikte yaşadık”.

Azır çıksa-ñar, erteñ keçke kelip kalasıñar. (11)

“Şimdi çıksanız yarın akşama dönmüş olursunuz”.

Kaap, şaşpay oturup, daam ooz tiyip ketse-ñizder bolboyt bele. (109)

“Hay Allah, acele etmeyip, yemeğin tadına bakıp öyle gitseniz olmaz mıydı”.

2.1.2.5.1.3. Emir kipinde kullanılan şahıs ekleri

Kırgız Türkçesinde emir kipinde kullanılan şahıs ekleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.28. Kırgız Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
I. ş.	-yIn/-yUn, -AyIn/-OyUn	-yII/-yIU, -AII(k)/-OIU(k)
II. ş.	Ø; -GIIn/-GUn	-GIIA/-GULA
nez.	-(I)ñIz/-(U)ñUz	-(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdAr

III. ş.	-sIn/-sUn	-sIn/-sUn

“Bu ekler, şahısla birlikte emri de ifade ederler. Bu yüzden emir çekiminde kullanılan ekler, aynı zamanda III. tip şahıs ekleridir” (Çengel, 2017: 202).

Emir kipinde kullanılan şahıs eklerinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Cay sala koyçu karaldım. Birtike **cat-ayın**.* (162)

“Yatağımı hazırlayıver, kurban olduğum. Biraz yatayım”.

*Makul, bayım, tölöp dele **ber-eyin**.* (12)

“Tamam, beyim, ödeyeyim”.

*Emne üçün mintip cürösüz? Uyalbay ele açık **ayt-ı-ñız**.* (115)

“Niçin bu hâldesiniz? Utanıp çekinmeden açıkça anlatınız”.

*Canağı balşavikti bizge **ber-i-ñız**.* (52)

“O Bolşevik’i bize veriniz”.

*Kuymulçağıñızdı **tos-u-ñız**, iyne salam.* (27)

“Kalçanızı açınız, iğne yapacağım”.

*Kamırdı oşol cuurup, kesmeni oşol **kes-sin**.* (77)

“Hamuru o yoğurup, erişteyi o kessin”.

*Birok, tap duşmandar bar ekenin eç ubakta **unut-pa-gula**.* (24)

“Ancak, düşmanların olduğunu hiçbir zaman unutmayınız”.

*Orduñardan **koşgol-bo-gula**! Karşılık körsötsöñör atıp salabız.* (54)

“Yerinizden kıpırdamayınız! Karşılık verecek olursanız vururuz”.

*Üygö **kir-i-ñızder**.* (107)

“Eve giriniz”.

*Coonun tilegi taş kaap, askerdegi baldar aman **kel-i-ş-sin**.* (192)

“Düşman hayal kırıklığına uğrasın, askerdeki yiğitler sağ salim gelsinler”.

Yazar, kullanmış olduğu dilin tabii gereği olarak bütün şahıs eklerini kullanmaktadır. Bunların arasında 1. teklik şahıs ekini daha yaygın kullanması, “ben” tarzı veya birincil kişi anlatım tarzını tercih ettiğini göstermektedir.

2.1.2.5.2. Kipler

Bu bölümde basit kipler ele alınacaktır. Basit kipler, bildirme kipleri (geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman) ve tasarlama kipleri (emir, şart, istek ve gereklilik) olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.1.2.5.2.1. Basit kipler

2.1.2.5.2.1.1. Bildirme kipleri

2.1.2.5.2.1.1.1. Geçmiş zaman

2.1.2.5.2.1.1.1.1. Görülen geçmiş zaman

“Kırgız Türkçesinde görülen geçmiş zaman *-DI/-DU* ekiyle yapılır. Tonluyla biten fiil tabanlarına *-dı/-di*, *-du/-dü*; tonsuzlardan sonra ise *-tı/-ti*, *-tu/-tü* şekilleri gelir. Kırgız Türkçesinde bu kipin çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır” (Çengel, 2017: 203).

İncelediğimiz hikâyelerde II. çokluk şahsın nezaket şekli olan *-ñIzdAr/-ñUzdAr* çekimine rastlanmamıştır.

Görülen geçmiş zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*A kişinin kaza bolup kalğanın Osmondon ugup, katuu **keyi-di-m**.* (35)

“O insanın vefat ettiğini Osmon’dan duyup çok üzüldüm”.

*Sabaktan tarap, tamaktangandan kiyin, köñül sergitüü üçün köçögö **çık-tı-m**.* (208)

“Dersleri bitirip yemek yedikten sonra, temiz hava alıp rahatlamak için dışarıya çıktım”.

*Kana, aytçı, mınça çöptü kaydan **al-dı-ñ**?* (179)

“Hadi, söylesene, bu kadar otu nereden aldın?”

*Kana, bayım, bayağı süylöşkөndөрдү emne **kul-dı-ñız**?* (40)

“Hani, beyim, geçenlerde konuştuklarımızı ne yaptınız?”

Anı emne için ayt-tı-ñız, Aleksey Fedoroviç! (130)

“Onu ne için söylediniz, Aleksey Fedoroviç!”

Al, Tokmoktoğu bir özbektin tamın batirge alıp, calğız çaşay başta-dı. (84)

“O, Tokmok’ta bir Özbek’in evini kiralayıp yalnız yaşamaya başladı”.

Sizdin cön-cayñızdı mına oşol cigitten ugup kel-di-k. (20)

“Sizin durumunuzu işte o yığitten duyup geldik”.

Men sizge ayttım bele. Karañızçı kanday uçurda kezdeş-ti-k. (25)

“Ben size demiştim. Bakın, nasıl bir zamanda karşılaştık”.

Eköññör koon-darbızdı köp ele taşıp, dalay cerge bar-dı-ñar. (98)

“İkiniz uzun süre birlikte kavun ve karpuz taşıyıp, pek çok yere gittiniz”.

Bileklerin türüngön albettüü cigitter, topuraktı çañızgıtıp, kazanaktı kömö başta-ş-tı. (37)

“Kollarını sıvayan iri yarı yiğitler, toprağı tozutarak cenazeyi gömmeye başladılar”.

Hikâyelerde en çok kullanılan kip görülen geçmiş zamandır. Bu kullanım, yakın zamana ve bizzat şahit olunan zamana işaret etmektedir.

2.1.2.5.2.1.1.1.2. Görülen uzak geçmiş zaman

“Görülen uzak geçmiş zaman, -GAn/-GOn ekiyle görülen geçmiş zamandan daha uzak bir geçmişi ifade eder. Bundan dolayı söz konusu kip, -mıştı kipiyle aktarılır. Tonluyla biten fiillerden sonra -gan/-gen, -gon/-gön; tonsuzla biten fiillerden sonra -kan/-ken, -kon/-kön şekilleri kullanılır. Bu kip zamir kökenli şahıs eklerini alır” (Çengel, 2017: 205).

İncelediğimiz hikâyelerde II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -sIzdAr/-sUzdAr çekimine rastlanmamıştır.

Görülen uzak geçmiş zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Mından murda da eki-üç colu *kel-gen-min. (68)*

“Bundan önce de iki üç kere gelmiştim”.

Apamdı da sen özüñ uşintip öltür-gön-süñ! (50)

“Annemi de sen bu şekilde öldürmüştün!”

Sapar menen köñülsüz koştosup, basıp ketip kaldım de-gen-siz. (217)

“Sapar ile gönülsüz bir şekilde vedalaşıp, çıkıp gittim demiştiniz”.

Adegende ele çabadanın kötörüp, bizdikine kel-gen. (76)

“İlk olarak, bavulunu alıp bizim eve gelmişti”.

Üçöbüz teñ cetim elek. Çaeften kel-gen-biz. (196)

“Üçümüz de öksüzdük. Çayek’ten gelmiştik”.

Baarıñar tırayıp uktap cat-kan-sıñar. (143)

“Hepiniz sere serpe uyumuştunuz”.

Taştanbektin kütülbögön ölümü cönündögü söz, celdey tarap, karı debey, caş debey anın söögün koyuuga tüp kötörö kel-i-ş-ken. (36)

“Taştanbek’in beklenmeyen bu ölüm haberi çok hızlı bir şekilde yayılmış ve genci de ihtiyarı da onu defnetmek için gelmişlerdi¹⁰”.

Yazar geçmişte olup bitenleri veya duyduklarını görülen uzak geçmiş zaman ile ifade etmektedir.

2.1.2.5.2.1.1.1.3. Duyulan geçmiş zaman

“Kırgız Türkçesinde duyulan geçmiş zaman için *-(I)ptIr* /*-(U)ptUr* eki kullanılır. Bu ek, ünlüyle biten fiillere *-ptır/-ptir*, *-ptur/-ptür*; ünsüzle biten fiillere ise ünlü uyumuna göre */ı/*, */i/*, */u/*, */ü/* yardımcı ünlülerini alarak eklenir. Bu kipin çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır” (Çengel, 2017: 208-209).

İncelediğimiz hikâyelerde II. teklik şahsın nezaket şekli olan *-sIz/-sUz*, I. çokluk şahıs *-BIz/-BUz*, II. çokluk şahıs *-sIñAr/-sUñAr* ve II. çokluk şahsın nezaket şekli olan *-sIzdAr/-sUzdAr* çekimine rastlanmamıştır.

Duyulan geçmiş zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

¹⁰ Görülen uzak geçmiş zaman, bağlama bağlı olarak bu örnekte olduğu gibi görülen geçmiş zaman olarak da aktarılabilir.

*Al menin bet aldıman çıksa da, aylanaga ayabay berilgendigimden, anın canınan baykabay ele ötö **ber-i-ptir-min**. (208)*

“O benim önümde olmasına rağmen, etrafın güzelliğine daldığımdan onu hiç fark etmeden yanından geçip gitmişim”.

*Kana, kaday cañılıştık **ketir-i-ptir-siñ**. (176)*

“Peki, nasıl bir hata yapmışsın”.

*Alkanga aytımına karaganda, Sansızbay Zaura ölgöndö ele Aycamaldan kat **al-i-ptir**. (150)*

“Alkan’ın dediğine göre, Sansızbay, Zaura öldüğünde Aycamal’dan bir mektup almış”.

*Ata Mekenge emgegi siñgen belgiliüi cookerdin üy-bülösü dep Frunzeden da kvartira **ber-i-ş-i-ptir**. (112)*

“Vatanı için canla başla hizmet eden tanınmış bir askerin ailesi diye, Frunze’den de bir daire vermişler”.

Yazar geçmişte olanları veya sorgulama ifade eden cümleleri bu kiple çekimlemiştir.

2.1.2.5.2.1.1.1.4. Âdet edilen geçmiş zaman

“Kırgız Türkçesine mahsus olan -çu/-çü eki, Kırgız Türkçesi gramerlerinde âdet edilen geçmiş zaman olarak geçer. Bu ek, sadece damak uyumuna girer, dudak uyumuna girmez. Ekin ön sesi daima /ç/’dir. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekilir” (Çengel, 2017: 211).

İncelediğimiz hikâyelerde II. teklik şahıs -sUn, II. teklik şahsın nezaket şekli olan -sUz, II. çokluk şahıs -sUñAr ve II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -sUzdAr çekimine rastlanmamıştır.

Âdet edilen geçmiş zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Kezek-kezek üyüñörgö da barıp **kal-çu-mun**. (85)*

“Arada sırada evinize de gelirdim”.

*Özü sıymuktanıp süylögöndöy, Mişa atasınan köp taasir alıp, anın aytkandarın kökürögünö saktap kaluuğa **tırış-çu**. (201)*

“Kendinin de gururla söylediği gibi, Mişa babasından çok etkilenip onun anlattıklarını aklında tutmaya çalışırdı”.

*A bizdin ubağınızda kaday ele? Biz kaday işteçi elek? Orok orup, arık **çap-çu-buz**. (187)*

“Peki bizim zamanımızda nasıldı? Biz nasıl çalışırdık? Ekin biçip ark kazardık”.

*Caş kezinde bir elden çıkkın suluu cana bilerman kişi eken dep el aңыз **kıl-t-ş-çu**. (162)*

“İnsanlar, gençliğinde onun halkın içinden çıkan güzel ve bilge biri olduğunu anlatırlardı”.

Bu kip ile kipin fonksiyonuna uygun olarak genel durumlar ifade edilmektedir.

2.1.2.5.2.1.1.2. Şimdiki zaman

2.1.2.5.2.1.1.2.1. Birleşik şimdiki zaman

“Kırgız Türkçesinde birleşik şimdiki zaman *cat-*, *cür-*, *otur-*, *tur-* yardımcı fiilleriyle yapılır. Bu yapıda, asıl fiile *-(I)p/-(U)p*; *-A/-O*; *-y* zarf-fiil eki getirilir. *-A/-O* kip ekiyle şahıs ekini, asıl fiilden sonra gelen *cat-*, *cür-*, *otur-*, *tur-* yardımcı fiillerinden biri taşır: *fiil+zarf-fiil eki+yardımcı fiil+kip eki+şahıs eki*” (Çengel, 2017: 213).

Birleşik şimdiki zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

-A zarf-fiil ekli çekimler:

İncelediğimiz hikâyelerde *-A* zarf-fiil ekli çekimlere oldukça az rastlanmıştır.

*Al şıpılday basıp, elektrdin şoolası tüşkön alleyada **kel-e cat-a-t**. (217)*

“O, sokak lambalarının aydınlattığı yolda hızlı adımlarla yürüyor”.

*Cok, balam. Enesi da özüm, atası da özüm. Biribizdi biribiz bağıp, mintip telçigip **kel-e cat-a-bız**. (167)*

“Yok, yavrum. Anneleri de benim, babaları da benim. Birbirimize bakıp, kol kanat gererek yaşayıp gidiyoruz”.

-(I)p/-(U)p zarf-fiil ekli çekimler:

*Karı debey, caş debey likbezge katışıp, kat **taanı-p cat-t-ş-a-t.** (26)*

“Yaşlısı da, genci de Likbez’e¹¹ katılıp okuma yazma öğreniyorlar”.

*İş ilgeri bolsun, Taştanbek. Emne **kıl-t-p cat-a-siñ?** (30)*

“Kolay gelsin, Taştanbek. Ne yapıyorsun?”

*Cakşı, aktivist ekenin **bil-i-p cat-a-m.** (42)*

“İyi, aktif biri olduğunu biliyorum”.

*Atasının körü, açandık böödöy kuurup, çımçıkka cem aldırbağanı menen, özü kaalağanın casap, maşine degendi itke dele, kuşka dele **ber-i-p cat-a-t.** (66)*

“Anasını satayım, kimseye rahat yüzü göstermeyip kuş bile uçurtmayan bu şef, söz konusu kendi işi olduğunda istediği gibi hareket edip arabaları ite de, kuşa da veriyor”.

*Atañ beçara **kıynal-t-p cür-ö-t.** Sen anın köñülün kaltırba. Koluñdan kelse tırışıp oku. (19)*

“Biçare baban üzülp eziyet çekiyor. Sen onu üzme. Elinden gelirse çalışıp çabalayıp oku”.

*Tuuğandar! Bir boorlor! Bugün biz cardı-calçı Taştanbekti akırkı saparğa **uzat-t-p otur-a-bız.** (36)*

“Kardeşlerim! Soydaşlarım! Bugün biz zavallı Taştanbek’i son yolculuğuna uğurluyoruz”.

*Cañı ökmöt silerdin arıp-açıp, azap çegip kelgeniñerdi cakşı bilet. Oşon üçün uşunday cardamdardı **uyuştur-u-p otur-a-t.** (21)*

“Yeni hükümet sizlerin ne tür zorluklara katlanıp eziyet çekerek geldiğinizi iyi biliyor. Onun için bu tür yardımları düzenliyor”.

*Sen camandık kılbasañ, sendey etegi uzarbağan çor tamandar bizden biylikti tartıp alıp, öz ökümün **cürgüz-ü-p otur-a-t.** (13)*

“Sen kötülük yapmadıysan senin gibi hayırsız fakirler bizi yönetimden indirip şimdi kendi hükmünü sürdürüyor”.

¹¹ 1920’lerde ve 1930’larda Sovyet Rusya ve Sovyetler Birliği’nin okuma yazma öğretme programı ve bu amaçla açılan okul ve kursların genel adı.

*Erkekke işengençe, eki bosoğõño işen degen uşul eken go. Ce bolboso bul, kудaydın azabın tartıp kimdi **küt-ü-p otur-a-t**? (154)*

“Erkeğe güvenmektense kendine güven, dedikleri buymuş. Yoksa bu, bunca eziyeti çekerek kimi bekliyor?”

*Oçeredge turuñuz. Tiginde sizden kartañ kişiler, invalidder **küt-ü-p otur-u-ş-a-t**. (168)*

“Sıraya girin, lütfen. Bakın, sizden daha yaşlı ve engelli insanlar da bekliyorlar”.

*Öñüñüz abdan cıluu uçurayt, cañılbasam, men sizdi **taanı-p tur-a-m**. (27)*

“Sizi bir yerden gözüm ısırtıyor, yanılmıyorsam ben sizi tanıyorum”.

*Men sizdin abalıñızğa cakşı ele **tüşün-ü-p tur-a-m**. (87)*

“Ben sizin durumunuzu çok iyi anlıyorum”.

Hikâye anlatımında en çok kullanılan kiplerdendir. Olayların yaşandığı an ile ifade edilmesinde kullanılmaktadır.

2.1.2.5.2.1.1.2.2. Basit şimdiki zaman

“Kırgız Türkçesinde basit şimdiki zamanın çekiminde -oodo/-öödö; -uuda/-üüdö ekleri kullanılır. Bu ek, fiilden isim yapma eki -OO/-UU ile bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekilen bu kip, genellikle III. şahısla kullanılır” (Çengel, 2017: 218).

Yazar, incelediğimiz hikâyelerde basit şimdiki zaman çekimini çok fazla kullanmamıştır.

Basit şimdiki zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Özü da şaydootonup, kınıldap ırı **çığ-uuda**. (139)*

“Kendisi de çok dinç ve neşeli olup mırıldanarak şarkı söylemekte”.

*Butu suurulmak tursun, kayra sazдын түбүн көздөй **tartıl-uuda**. (199)*

“Ayaklarını çıkartmak şöyle dursun, bataklığın dibine doğru çekilmekte”.

Az kullanılan kiplerdendir. Daha çok tasvirlerde kullanılmıştır. Yazarın çevreye dikkatini gösterir.

2.1.2.5.2.1.1.3. Gelecek zaman

2.1.2.5.2.1.1.3.1. Kesin gelecek zaman

“Kırgız Türkçesinde kesin gelecek zaman -A ve -y zarf-fiil kökenli eklerle yapılır. Dudak uyumuna bağlı olarak ekin -O- şekli de mevcuttur. Ünsüzle biten fiillere damak ve dudak uyumuna bağlı olarak -a/-e, -o/-ö; ünlü ile biten bütün fiillere ise -y eklenir. Bu kipin çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır” (Çengel, 2017: 220).

Kesin gelecek zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Men anday naadandı caylap **sal-a-mın**.* (97)

“Ben onun gibi alçağın külünü göğe savuracağım”.

*Ünüñdö çığarba! Beker mayıp bolup **kal-a-sıñ**.* (126)

“Sesini çıkartma! Boş yere sakat kalacaksın”.

*Azır siz meni menen mına oşol cer aluuğa arnalğan cıyınğa **bar-a-sız**.* (23)

“Şimdi siz benimle arazi almak için düzenlenen toplantıya gideceksiniz”.

*Raykomdun birinçi sekretarı taap kel dep ciberdi. Kara-Mokoğö cönögölö deyt... Emne kılabız? Ayakka kim **bar-a-t**?* (64)

“Beni İlçe Komitesi birinci sekreteri sizi bulmam için gönderdi. Kara-Moko’ya doğru yola koyulun diyor... Ne yapacağız? Oraya kim gidecek?”

*Kak sakayıp, karuusuna kirmeyinçe uuluñuzdu oorukanağa **catkır-a-bız**.* (21)

“Tam iyileşip kendini toparlayıncaya kadar oğlunuzu hastaneye yatıracağız”.

*Koyçu, kağılayın, a cerdi kaydan **al-a-sıñar**?* (22)

“Gerçekten mi, kurban olduğum, peki araziyi nereden alacaksınız?”

*Sen, cigit, maşınañdı bizdin artıbizdan ayda. Bular biz menen **bar-ı-ş-a-t**.* (101)

“Delikanlı, sen arabanla bizi takip et. Bunlar bizimle gelecekler”.

*Boluñuz anda, süylöşüp büttük. Azır özüñüzdü da, balañızdı da alıp **ket-e-biz**.* (21)

“Acele edin o zaman, yeterince konuştuk. Şimdi sizi de oğlunuzu da alıp gideceğiz”.

*Eger munu casabasañ, özüñ oyron **bol-o-suñ**. (98)*

“Eğer bunu yapmazsan kendin harap olacaksın”.

*Ar mezgildin öz şartı, öz zakonu bolot, aksakal. Anınsıñarınday biz baştağan nerseni kiyinkiler **bütür-ü-ş-ö-t**. (74)*

“Her dönemin kendi koşulları, kuralları vardır, aksakal. Aynı şekilde, bizim başlattığımız işi bizden sonrakiler bitirecekler”.

Soru ve düz cümlelerde kullanılmıştır, genellemelerde kullanımı yaygındır.

2.1.2.5.2.1.1.3.2. Belirsiz gelecek zaman

“Kırgız Türkçesinde belirsiz gelecek zaman -Ar/-Or-; -r- ekleriyle yapılır. Ünlüyle biten fiillere -r; ünsüzle biten fiillere -ar/-er; -or/-ör şekilleri gelir. Belirsiz gelecek zaman, zamir kökenli şahıs ekleriyle çekilir” (Çengel, 2017: 225).

Belirsiz gelecek zamanın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Tuyuk-Cardın başında caylooçu Sarıbaydı cakşı **bil-er-siñ**. (11)*

“Tuyuk-Car’ın tepesindeki yaylacı Sarıbay’ı iyi tanırsın”.

*Çoñoysoñ sen da bir azamat **bol-or-suñ**. (121)*

“Büyüyünce sen de bir yiğit olursun”.

*Uksañ, kaçandır bir kezde mağa biröö uşintip ayttı ele dep esiñen çığarbay **cür-ör-süñ**. (20)*

“Söylediklerimi dinlediysen, ileride bir vakit biri bana böyle demişti deyip hatırlarsın”.

*Anan özüñüz bir çeçimge **kel-er-siz**. (147)*

“Sonra kendiniz bir karar verirsiniz”.

*Amançılık bolso, cakında kayradan körüşüp **kal-ar-bız**. (77)*

“Sağlığımız sıhhatimiz yerinde olursa, yakında tekrar görüşürüz”.

*Köñülüñörgö cakpay kalsa, balkim başka kişilerge zakaz **ber-er-siñer**. (110)*

“Eğer beğenmezseniz, belki başka birilerine sipariş verirsiniz”.

Yazarın nasihat, tavsiye, belirsizlik gibi durumlarda kullandığı kiptir.

2.1.2.5.2.1.2. Tasarlama kipleri

2.1.2.5.2.1.2.1. Emir kipi

“Kırgız Türkçesinde emir kipi, iyelik ve zamir kökenli şahıs eklerinden farklı olan ekler ile çekilir. Bu çekimde her şahıs için ayrı bir ek kullanılmaktadır” (Çengel, 2017: 229).

Tablo 2.29. Kırgız Türkçesinde Emir Çekiminde Kullanılan Ekler

	Teklik	Çokluk
I. ş.	-yIn/-yUn, -AyIn/-OyUn	-yII/-yIU, -AII(k)/-OIU(k)
II. ş.	Ø; -GIn/-GUn	-GIIA/-GUIA
nez.	-(I)ñIz/-(U)ñUz	-(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdAr
III. ş.	-sIn/-sUn	-sII/-sUn

Emir kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Oñutun keltire albay cürdüm ele, keç bolso da, emi **ayt-ayın**.* (35)

“Hiç fırsat bulamamıştım, geç olsa da şimdi söyleyeyim”.

*Emese, bul altın sırğa seniki. Kel, kulağıña salıp **koy-oyun**.* (27)

“O zaman, bu altın küpe senindir. Gel, kulağına takayım”.

*Sen mağa tuura **tüşün-gün**.* (28)

“Sen beni doğru anla”.

*Uşunu oşo baykuşka cetkirip bereyin, anan emne kılsañız oşol **kıl-ı-ñız!*** (13)

“Bunu o zavallıya götürüp vereyim, sonra ne istiyorsanız onu yapınız!”

*Keçke okup, çarçagan eme **ukta-sın**.* (162)

“Akşama kadar ders çalışıp yorulan zavallı uyusun”.

*Bol, tez ertereek **cönö-ylü**.* (106)

“Hadi, bir an önce yola koyulalım”.

*Boluptur, kızım. Alarğa bir cakşılık **kıl-alı**.* (34)

“Peki, kızım. Onlara bir iyilik yapalım”.

*Oy, el-curt, **kaç-kıla!*** (202)

“Hey, millet, kaçın!”

*Me kızım. Azırınça uşunu alıp **tur-u-ş-sun**. (34)*

“Al, kızım. Şimdilik bunu alsınlar”.

Daha çok karşılıklı konuşmalarda kullanılmıştır.

2.1.2.5.2.1.2.2. Şart kipi

“Kırgız Türkçesinde şart çekiminde -sA/-sO- eki kullanılır. /a/, /ı/, /u/ ünlülerini taşıyan fiillere -sa; /e/ ve /i/ ünlüsünü taşıyan fiillere -se; /o/ ünlüsünü taşıyan fiillere -so; /ö/ ve /ü/ ünlüsünü taşıyan fiillere -sö eklenir. Şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır” (Çengel, 2017: 234).

Şart kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Eh, oşondo uşul aymaktı bir **arala-sa-m**. (25)*

“Ah, o zaman bu bölgeyi bir dolaşsam”.

*Aylğa taştap keteyin **de-se-m**, kıybaym. (193)*

“Köyde bırakayım desem, kıyamıyorum”.

*Anın baarın bazarğa alıp barıp **sat-sa-ñ**, bir üyür cılkı bolmok. (22)*

“Onların hepsini pazara götürüp satsan, bir at sürüsü olurdu”.

***Kaala-sa-ñız** alar dele tabılat. (45)*

“İsteseniz onlar da bulunur”.

*Cok, bayım, siz emne **de-se-ñız** men oşonuñuzğa könöyün. (12)*

“Yok, beyim, siz ne deseniz ben ona razıyım”.

*Col saluudan murda, cer kazıp, truba ornotup **al-sa-k**. (70)*

“Yol yapımına başlamadan önce toprağı kazıp boru döşesek”.

*Azır **çık-sa-ñar**, erteñ keçke kelip kalasınar. (11)*

“Şimdi çıksanız yarın akşama dönmüş olursunuz”.

*Kuup **çığ-ı-ş-sa** kantem? (78)*

“Kovsalar ne yaparım?”.

Anan bizdin üylönüü toyubuz bolup, cakşı sanaalaştarıbızdın baarı kel-i-ş-se...
(220)

“Daha sonra bizim düğünümüz olup, tüm yakın arkadaşlarımız gelseler...”

Yazar bu kipi de yaygın olarak kullanmıştır. İstek anlamı da ifade etmektedir.

2.1.2.5.2.1.3. İstek kipleri

2.1.2.5.2.1.3.1. I. tip istek kipi

“Tarihi Türk yazı dillerinde gelecek zaman olarak geçen ek, Kırgız Türkçesinde I. tip istek kipi olarak kullanılır. Çekim, -GAy/-GOy ekine *ele* kelimesinin ilave edilmesiyle yapılır. İyelik kökenli şahıs eklerinin kullanıldığı bu çekimde söz konusu ekleri *ele* alır: *fiil*+*-GAy/-GOy*+*ele*+*şahıs eki*. Tonluyla biten fiillere *-gay/-gey*; *-goy/-göy*; tonsuzla biten fiillere *-kay/-key*; *-koy/-köy* şekilleri eklenir” (Çengel, 2017: 238-239).

İncelediğimiz hikâyelerde I. tip istek kipinin kullanımına rastlanmamıştır.

2.1.2.5.2.1.3.2. II. tip istek kipi

“Kırgız Türkçesinde II. tip istek kipi *-GI/-GU* isim-fiil ekine önce iyelik eklerinin daha sonra *kelet*, *keldi*, *bar* ve *cok* kelimelerinin eklenmesiyle yapılır. Bu çekimde istek ifadesi taşıyan esas unsur *kel-* fiilidir. Fiilin, şimdiki zaman ile görülen geçmiş zamanın III. teklik şahıs çekimiyle kalıplaştığı görülmektedir: *fiil*+*-GI/-GU*+*iyelik eki*+*kelet/keldi/bar*. Tonlulardan sonra *-gı/-gi*, *-gu/-gü*; tonsuzlardan sonra *-kı/-ki*, *-ku/-kü* şekilleri gelir” (Çengel, 2017: 240).

II. tip istek kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Emne bolğonun körböy-bilbey turañbı! Men dağı eri bar katın sıyaktuu caşap, el sıyaktuu kiyinip-içinip, köçögö basıp köñül aç-kı-m kelet. (56)

“Ne olduğunu bilmiyormuş gibi mi davranıyorsun! Ben de evli bir kadın gibi yaşamak, diğer kadınlar gibi giyinmek, gezmek ve eğlenmek istiyorum”.

Emne içip-ce-gi-ñ kelet? Adegende kursaktı kampaytıp alsakpı? (99)

“Ne yemek istiyorsun? Önce karnımızı doyuralım mı, ne dersin?”

*Egor bayağıda Mariyanı sabağanday kürsüldöp barıp, kalamdarın kars etkize sındırıp, kitepterin örttöp, buurusundarın buzup ırğıtıp, ortoğo alınğan mal-mülktörün tıptıypıl kılıp taratıp **ciber-gi-si kelet.** (32)*

“Egor geçmişte Mariya’ya kızdığı gibi, tekrar onun yanına gidip kalemlerini ve kitaplarını yakmak, sabanlarını kırıp atmak ve elinden alınan mallarını ve mülklerini yerle bir etmek istiyor”.

*Menin turmuşumdu buzup, çıraktay küyöömdön acıratıp, anan ara colğo taştap **ket-ki-ñiz bar** eken go.(89)*

“Benim hayatımı mahvedip beni gencecik, ay yüzlü eşimden ayırdıktan sonra yarı yolda bırakmak istiyorsunuz değil mi”.

*Kün ötkön sayın içteyi açılıp, ayran içkisi, nan **ce-gi-si kelet.** (15)*

“Gün geçtikçe iştahı açılıp ayran içmek, ekmek yemek istiyor”.

2.1.2.5.2.1.3.3. III. tip istek kipi

“Kırgızca gramerlerde niyet kipi ve maksat kipi olarak değerlendirilen bu kip, -*mAk(çI)/-mOk(çU)* ekiyle yapılır. /a/, /ı/, ve /u/ ünlüsünü taşıyan fiiller -*mak(çı)*; /e/ ve /i/ ünlüsü taşıyan fiiller -*mek(çi)*; /o/ ünlüsü taşıyan fiiller -*mok(çu)*; /ö/ ve /ü/ ünlüsü taşıyan fiiller ise -*mök(çü)* şekillerini alır. Bu kipi çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri yer alır: *fiil+mAk(çI)/-mOk(çU)+şahıs eki*” (Çengel, 2017: 242).

III. tip istek kipi kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Men, esebe, uşunu **ayt-makçı-mın.** (25)*

“Ben tam da bunu söylemek istiyorum”.

*Oşentip, cerdüü da, eldüü da bolduñuzbu. Emi emne **kıl-makçı-sız?** (25)*

“Böylece, hem arazi hem de nüfuz sahibi oldunuz. Artık ne yapmak istiyorsunuz?”

*Demek, siz estelikte kaerge **koydur-makçı-sız?** (109)*

“Peki, siz anıtı nereye koydurmak istiyorsunuz?”

*Özdörünün cöndömdüülügün körsötüp, çoñ sinoodon **öt-ü-ş-mökçü.** (123)*

“Kendilerinin savunma yeteneklerini göstererek büyük bir sınavdan geçmek istiyorlar”.

Kana, emne ayt-makçı-sız? (86)

“Buyurun, ne söylemek istiyorsunuz?”

Yazar istek tiplerinin üç tipini de yaygın olarak kullanmaktadır. Kahramanların kendi duygu ve isteklerini ifade etmede bu kiplerin kullanıldığı görülmektedir.

2.1.2.5.2.1.4. Gereklilik kipleri

“Kırgız Türkçesinde gereklik kipini karşılayan herhangi bir ek bulunmamaktadır. Gramer çalışmalarında böyle bir çekime yer verilmemiştir. Kırgız Türkçesinde gereklik, fiil ismine *kerek*, *laazım*, *zarıl* ve *tiyiş* gibi kelimelerin ilave edilmesiyle yapılmaktadır” (Çengel, 2017: 244).

2.1.2.5.2.1.4.1. I. tip gereklik kipi

“Gerekliliğin birinci tipinde, *-(I)ş/-(U)ş* fiilden isim yapma ekini almış fiile iyelik ekleri getirilir. İyelik ekinden sonra *kerek*, *zarıl* veya *laazım* kelimeleri yer alır: *fiil+-(I)ş/-(U)ş+iyelik eki+kerek/zarıl/laazım*” (Çengel, 2017: 244).

I. tip gereklik kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Bul orus mırzaları kimder boldu eken? Ce Egorlorbu? Eger alar bolup kalsa, men emne kıl-ı-ş-ı-m kerek? Anda ele iştin oyrondoğanı emespi. (46)

“Bu Rus beyleri kimlerdir acaba? Yoksa Egorgil mi? Eğer onlarsa ben ne yapmalıyım? O zaman işin sona erdiği demektir”.

Degi men emne kıl-ı-ş-ı-m kerek... Kayda barıp can saktasam bolot... Takır tınçtıkt berişpeyt go. (56)

“Benim daha ne yapmam gerek... Nereye kaçsam rahat ederim... Hiç huzur vermiyorlar”.

Boluptur. Men ket-i-ş-i-m kerek. Coldo dağı köp cumuştarım bar. (77)

“Tamamdır. Benim gitmem gerek. Yol üzerinde daha çok işim var”.

Bir cerde turup, bir cerdin suusun içip catkandan kiyin, kaala, kaalaba, birge çaşa-ş-ı-ñ kerek. (31)

“Aynı yerde bulunup aynı yerin suyunu içtiğin zaman, istesen de istemesen de bir arada yaşamaman gerek”.

*Eñ başkısı adam adam boyunça **kal-ı-ş-ı kerek.** (95)*

“En önemlisi, insan, insan olarak kalmalı”.

*Biz ayakka sözsüz col **sal-ı-ş-ı-bız kerek.** Col bolso, kalğanı da bolot. (58)*

“Bizim oraya mutlaka yol yapmamız gerek. Yol olursa geri kalanı da olur”.

*Demek, byust tak uşunun özündöy **bol-u-ş-u kerek** deñizçi... (110)*

“Yani anıt tam olarak böyle olmalı değil mi...”

*Adam mına uşunday kezde özün **körsöt-ü-ş-ü kerek.** (38)*

“İnsan böyle bir zamanda kendini göstermeli”.

*Biz anı çukul arada kolgo **tüşür-ü-ş-ü-büz kerek.** (130)*

“Bizim onu en kısa sürede yakalamamız gerek”.

*Ey, appak kız, men sizdi kaçça **küt-ü-ş-ü-m kerek.** (165)*

“Hey, güzel kız, benim sizi ne kadar beklemem gerek”.

2.1.2.5.2.1.4.2. II. tip gereklilik kipi

“Kırgız Türkçesinde II. tip gereklilik ise fiil ismine iyelik ekleri ile *kerek* kelimesinin getirilmesiyle yapılır: *fiil+/-OO/-UU+iyelik eki+kerek/zarıl/laazım*. Şahıs ekinin kullanılmadığı cümlelerde umumi şahıs ifadesi vardır” (Çengel, 2017: 246-247). İncelediğimiz hikâyelerde iyelik eksiz kullanımlar yer almaktadır.

II. tip gereklilik kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Çırayın biröö çılap içmek bele, ata. Ayıgıp ketkenine **kuban-uu kerek.** (35)*

“Dış görünüşün ne önemi var ki, baba. İyileştiğine sevinmek gerek”.

*Özünün can aylası üçün, a kankor sizdi atıp saluudan da kayra tartpayt. Oşonduktan öto sak, kiraakı **bol-uu kerek.** (148)*

“Kendi canını kurtarmak için o hunhar sizi vurmaktan da çekinmez. Bu yüzden çok dikkatli ve uyanık olmak gerek”.

*Abdan tuura. Ubakıt kütüp turbayt. Tezinen cönöp, işke **kiriş-üü kerek.** (62)*

“Çok doğru. Vakit beklemez. En kısa zamanda yola koyulup işe başlamak gerek”.

Ooba, Turdukul Carkınbaeviç, tuura aytasız, Kara-Mokonu kaday bolbosun özdöştür-üü kerek. (80)

“Evet, Turdukul Carkınbaeviç, doğru söylüyorsunuz, Kara-Moko’yu ne pahasına olursa olsun geliştirmek gerek”.

Balkim, bul aymak cañıdan izildenip catkandır. Emnesi bolso da baykap kör-üü kerek. (125)

“Belki de bu bölge incelenip araştırılmaktadır. Her ne olursa olsun dikkatlice etrafa bakınmak gerek”.

Anday kılbay, aldap, azğırıp kel-üü kerek. (136)

“Öyle yapmayıp, kandırıp baştan çıkararak getirmek gerek”.

Tobokelsiz eç iş bütpöyt. Ooba, oşondoy kıl-uu kerek. (131)

“Risk almadan hiçbir şey elde edilemez. Evet, o şekilde yapmak gerek”.

2.1.2.5.2.1.4.3. III. tip gereklilik kipi

“Bu çekim, fiil ismine yönelme hâli ekiyle birlikte *tiyiş* (gerek, lazım) kelimesi getirilerek yapılır. Çekimde, zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır: *fiil+OO/-UU+-ga (-go/-gö)+tiyiş+şahıs eki*” (Çengel, 2017: 247).

III. tip gereklilik kipinin kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Biz munu sözsüz atkar-uu-ga tiyiş-piz. (75)

“Bizim bunu kesinlikle yapmamız gerek”.

Sen azğırbasañ, men minday küngö tuş kelmek emesmin... Emne kılsañ oşo kıl, meni bag-uu-ga tiyiş-siñ. (91)

“Sen beni yoldan çıkartmasaydın ben bu duruma düşmezdim... Ne yaparsan yap, bana bakman gerek”.

Eköo teñ kempağaldın balası bolğonduktan, oy-tilegi, közdögön maksatı da bir bol-uu-ga tiyiş. (201)

“İkisi de fakir çocuğu oldukları için düşünce, amaç ve arzularının da aynı olması gerek”.

Üç tip gereklilik kipi de yaygın olarak yazar tarafından kullanılmıştır. İfadelere kesinlik katmaktadır.

2.1.2.6. Bağlaçlar

Kırgız Türkçesinde bağlaçlar, sıralama bağlaçları, denkleştirme bağlaçları, karşılaştırma bağlaçları ve cümle başı bağlaçları olmak üzere dört alt gruba ayrılır.

2.1.2.6.1. Sıralama bağlaçları

Kırgız Türkçesinde sıralama bağlaçları: *cana* (ve), *menen* (ile), *da* (ve)’dir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı sıralama bağlaçları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.30. Hikâyelerde geçen sıralama bağlaçları ve kullanım sıklıkları

Sıralama Bağlaçları	Kullanım Sıklıkları
<i>da</i> (ve)	159
<i>menen</i> (ile)	54
<i>cana</i> (ve)	33

En çok kullanılan sıralama bağlacı *da* (ve)’dir.

Sıralama bağlaçlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Vasiliy, bul kariyanın ayanıçtuu kebetesine canı keyip, anı ak niyeti menen sunup catkandığına çın dilinen işendi **da**, çekesinen çımçıp ooz tiyip, kayra özünö karmattı. (14)*

“Vasiliy, bu yaşlı adamın acınası hâline içi sızlayıp ekmeği samimi kalbi ile uzattığına inandı ve ucundan küçücük bir parça alıp geri kalanını ona verdi”.

*Afanasev Osmondu ormoyup bir karap aldı **da**, anın betindegi katıp baratkan taktardı körüp, başın çaykadı. (21)*

“Afanasev, Osmon’a dikkatlice baktı ve onun yüzündeki kurumakta olan lekeleri görüp başını salladı”.

*Birdeme esine tüşkondöy Osmon emnegedir caydarılana tüştü **da**, entelep tumboçkasınan birdeme alıp çığıp, cumulğan koluna caşırdı. (28)*

“Osmon sanki bir şey hatırlamış gibi, her nedense neşeleniverdi ve nefes nefese kalarak komodininden bir şey çıkartıp avucunun içine sakladı”.

*Afanasev **menen** Sapar da alardın kubanıçın bölüşüp, kol alıştı. (25)*

“Afanasev ile Sapar da onların sevincine ortak olup tokalaştılar”.

*Tişteri sınğan cığaç tırmoo **menen** cañı saptalğan eski temir küröktü bir kıcıkka katıp koyuşuptur. (34)*

“Dişleri kırılmış tahta tırmık ile sapı yeni geçirilmiş eski demir küreği bir köşeye saklamışlar”.

*Araba turğan cerdegi kızıl çüpörök menen cabılğan taktada revkomdun müçölörü **cana** cardı-calçılar tobunun öküldörü da olturuşkan ele. (24)*

“Arabanın olduğu yerdeki kırmızı örtü ile örtülmüş masada Devrim Komitesinin üyeleri ve fakir fukara grubunun temsilcileri de oturuyorlardı”.

*Al, ebelektey ceñil **cana** carakör kız bolğonduktan, baldardın baarı cakşı körüp, moyundarınan tüşürçü emes. (161)*

“O, kelebek gibi hafif ve cana yakın bir kız olduğundan, diğer çocuklar onu çok sever ve boyunlarından hiç düşürmezdi”.

2.1.2.6.2. Denkleştirme bağlaçları

Kırgız Türkçesinde denkleştirme bağlaçları: *ce* (veya, ya da), *caki* (veya, ya da)’dir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı denkleştirme bağlaçları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.31. Hikâyelerde geçen denkleştirme bağlaçları ve kullanım sıklıkları

Denkleştirme Bağlacı	Kullanım Sıklığı
<i>ce</i> (veya, ya da)	36

Hikâyelerde yalnızca *ce* (veya, ya da) denkleştirme bağlacı kullanılmıştır.

Denkleştirme bağlacının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Silerdin kayda ekeniñerdi bilbesem. **Ce** anı biröö mağa aytpasa. Barğanda emne kılát elem, kağılayın. (21)*

“Sizin nerede olduğunuzu bilmesem. Ya da bunu bana birisi söylemese. Gittiğimde ne yapacaktım, kurban olduğum”.

İşene berbey, ce işenbey koyo albay olku-solku bolup, içine bülük tüşkön kazının tañırkoosu türünön bilinip turdu. (45)

“İnanamayan ya da inanmam da diyemeyen, kararsız olan ve ikilem içinde kalan kadının şaşkınlığı yüzünden belli oluyordu”.

2.1.2.6.3. Karşılaştırma bağlaçları

Kırgız Türkçesinde karşılaştırma bağlaçları: *ce... ce...* (ya... ya...), *arı... arı...* (hem... hem...), *narı... narı...* (hem... hem...), *...da ...da* (...da ...da/...de ...de), *emes* (değil), *meyli... meyli...* (ister... ister...), *ne... ne...* (ne... ne...), *tügül* (değil)’dür.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı karşılaştırma bağlaçları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.32. Hikâyelerde geçen karşılaştırma bağlaçları ve kullanım sıklıkları

Karşılaştırma Bağlaçları	Kullanım Sıklıkları
<i>...da ...da</i> (...da ...da/ ...de ...de)	56
<i>emes</i> (değil)	35
<i>ce... ce...</i> (ya... ya...)	11
<i>meyli... meyli...</i> (ister... ister...)	3
<i>narı... narı...</i> (hem... hem...)	2

Hikâyelerde en çok kullanılan karşılaştırma bağlacı *...da ...da* (...da ...da/...de ...de)’dir.

Karşılaştırma bağlaçlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Kapıray, tigi da orus, bu da orus. Anan orus oruska boluşpay, mağa can tartkanı emnesi? Ce bul menin cek-caatım bolboso. (14)

“Hayret, o da Rus, bu da Rus. Öyleyse Rus Rus’un tarafını tutmayıp bana sahip çıkması da nedir? Üstelik benim akrabam ya da ahababım da değil”.

Ayathanın uşul sözünön kiyin, «içsem da öldüm içpesem da öldüm» dep, Grişa közdü çilk cuump turup, şak tartıp ciberdi. (53)

“Ayathan’ın bu sözünden sonra “içsem de öleceğim, içmezsem de öleceğim” diyen Grişa, gözlerini kapatıp bir yudumda içiverdi”.

Sen ağa uyalba, Osmon. Bul külkü emes, oluttuu masele, coldoştor! Kana sen aytçı, kanday boldu ele? (42)

“Sen bundan utanma, Osmon. Bu komik değil, ciddi bir olay yoldaşlar! Hadi, sen anlat, nasıl oldu bu iş?”

Meni ele ciberiñiz, Aleksey Fedoroviç! Oşondon kelgendi kördüm... Ce al, ce men. (130)

“Beni yalnız gönderin, Aleksey Fedoroviç! Artık her şeyi göze alıyorum... Ya o, ya ben”.

Kıştın kamı tınçtı ketirip, meyli cönököy adam, meyli rayonduk cetekçi bolsun, tamanı cer cıttabay, künü-tünü canın üröp işteşet. (55)

“Kış hazırlıkları iki ayağı bir pabuca sokar, ister sıradan bir vatandaş ister ilçe idarecisi olsun herkes gecesini gündüzüne katarak çalışıp çabalar”.

Narı oorukçal, narı ısık ele canın arañ kötörüp cürgön Takeş kantsin! (194)

“Hem hasta olan hem de mecalsizlikten zar zor yürüyebilen Takeş, ne yapsın!”

Yazar sıralama, karşılaştırma, denkleştirme bağlaçlarını yaygın olarak kullanmakta ve bağlı cümleler oluşturmaktadır. Bu şekilde kurulan uzun cümleler, yazarın dili kullanmadaki başarısını göstermektedir.

2.1.2.6.4. Cümle başı bağlaçları

Kırgız Türkçesinde cümle başı bağlaçları: *a tügül* (hatta), *al emi* (fakat), *andıktan* (bu yüzden), *antkeni* (çünkü), *ce* (yoksa), *ce bolboso* (yoksa), *balkim* (belki), *birok* (fakat), *bolboso* (yoksa), *demek* (demek, demek ki), *eger* (eğer, şayet), *körsö* (meğer), *lekin* (lakin), *oşentse da* (buna rağmen), *oşondoy bolso da* (buna rağmen), *oşonduktan* (bu yüzden), *oşon üçün* (bu yüzden), *sebebi* (sebebi, çünkü)’dir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı cümle başı bağlaçları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.33. Hikâyelerde geçen cümle başı bağlaçları ve kullanım sıklıkları

Cümle Başı Bağlaçları	Kullanım Sıklıkları
<i>birok</i> (fakat)	115
<i>ce</i> (yoksa)	71
<i>eger</i> (eğer, şayet)	47

<i>balkim</i> (belki)	35
<i>antkeni</i> (çünkü)	27
<i>ce bolboso</i> (yoksa)	21
<i>al emi</i> (fakat)	19
<i>demek</i> (demek, demek ki)	18
<i>bolboso</i> (yoksa)	15
<i>körsö</i> (meğer)	9
<i>sebebi</i> (sebebi, çünkü)	8
<i>oşonduktan</i> (bu yüzden)	4
<i>andıktan</i> (bu yüzden)	3
<i>oşon için</i> (bu yüzden)	3
<i>oşentse da</i> (buna rağmen)	1
<i>oşondoy bolso da</i> (buna rağmen)	1

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde 16 farklı cümle başı bağlacı tespit edilmiştir. Bu bağlaçlar arasında en çok kullanılanı *birok* (fakat)’tur.

Cümle başı bağlaçlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Bizdi sıyłağanıñ apañdı sıyłağanıñ. Men uşundayça tüşünöm. Al emi atañ abdan aksım kişi. Men andan köñülüm kalğan. Sözdün çını munu atañ berip ciberse, açkadan ölsöm da almak emesmin. (35)

“Bize gösterdiğin saygı, annene gösterdiğin saygıdır. Ben bu şekilde anlıyorum. Fakat baban çok küstah biri. Ben ona kırgınım. Açıkçası, bunu baban göndermiş olsaydı, açlıktan ölsem de kabul etmezdim”.

Alar küçtüü, kuralduu, ıntımaıtuu. Taymaşa ketsek, bizdi bürkümgö keltirbey tizeletet. Al emi Egor bulardı oyloboğon bir kem akıl, köödök. (49)

“Onlar güçlü, silahlı ve birbiriyle uyumlular. Onlarla savaşacak olursak, bize karşı güçlerini bile harcamazlar. Fakat Egor bunları düşünemeyen bir aptalın teki”.

Koy antip keketpe, Soltonoy. Cay ele süylöşölü. Miliysa bolbosom da miliysaday elemin. Antkeni mağa köpçülük işenip, mülkün közdötüp koyğon. Andıktan men al mildetimdi atkarışım kerek. (179)

“Beni böyle azarlamayı bırak, Soltonoy. Sakince konuşalım. Polis olmasam da polis gibi biriyim. Çünkü insanlar bana güvenip malını mülkünü emanet ettiler. Bu yüzden ben bu görevimi yapmak zorundayım”.

*Malçılarıbizdın biri bul koktuda bolso, ekinçisi dağı bir at çabım cerde. **Andıktan** dağı kütüügö tuura kelet. Çabandardan cumuştap kelip kalğanı boloor.* (181)

“Çobanlarımızın biri bu vadide ise öbürü başka bir vadide. Bu yüzden biraz daha beklememiz gerekiyor. İşi çıkan çobanlardan gelen olabilir”.

*Sağa tereñ ıraazımın, Osmon. Ayıp etpeseñ mindan kiyn eköübüz sen dep ele süylöşölüçü. **Antkeni** eköübüzdün caşımızda ança-mınça cıl ele ayırma bolboso teñ ösüp, teñ çoñoyup kalbadıkpı.* (28)

“Sana çok teşekkür ederim, Osmon. Kusura bakmazsan, bundan sonra ikimiz birbirimize sen diye de hitap edelim. Çünkü aramızda birkaç yaş fark olmasına rağmen beraber yetişip beraber büyümedik mi”.

*Mende anday oy çok. Anı silerge berbegende, kimge berem. **Antkeni**, biz mindan arı da kol üzüspöy turğan kişibiz.* (52)

“Ben öyle düşünmüyorum. Onu size vermeyip de kime vereceğim. Çünkü biz ileride de birbirimizden ayrılmayacak insanlarız”.

*Kerek bolso aştıktı kantip aydap, kantip cıyğandı sizge da üyrötüp koyom... **Ce** siz egin-teginiñizdi özüñüz orup, özüñüz cıyıp cürçü beleñiz?* (31)

“Gerekirse ekinin nasıl ekilip nasıl toplandığını size de öğretirim... Yoksa siz ekinlerinizi kendiniz biçip kendiniz mi topluyordunuz?”

*Bu koon-darbız cakta senin emne tiyeşeñ bar? **Ce** coldu uşul koon-darbızdın arasına salıp catasıñbı?* (68)

“Bu kavun ve karpuzla senin ne işin var? Yoksa yolu bu kavun ve karpuzun arasına mı yapacaksın?”

*Karağılaçı, kas düşmandar kanday kara niyet, ırayımsız! **Ce bolboso**, uşu beçaranın kimge zıyanı bar ele?* (37)

“Görüyorsunuz, has düşmanlar ne kadar kötü niyetli ve acımasız! Yoksa bu biçarenin kime zararı vardı?”

*Özü da «men çoñmun» dep ıñğıranıp, peyil kütöpögön öto kiçi peyil neme tura. **Ce bolboso**, men kim, al kim?* (74)

“Kendisi de “ben makam, mevki sahibiyim” diyerek böbürlenip kibirlenmeyen, çok mütevazı biri. Yoksa ben kim, o kim?”

*Munu men oydon çığarıp aytıp catat deysiñbi... Azır cıyım-terimdın küçöp turğan kezi... **Balkim**, oşoğó kerek bolup catkandır. (96)*

“Bunu benim uydurduğumu mu düşünüyorsun... Şu an tam hasat zamanı... Belki onun için gerekmiştir”.

*Emne üçün Egor malın başka kişiğe satpay, Ayatkan törönün kişilerine satat? Alar maldı Pişpekten albay, emne üçün Tokmokko kelet? **Balkim**, mında bir sır bolup cürbösün? (43)*

“Egor neden malını başkasına satmaz da Ayathan Beyin adamlarına satar? Onlar malı neden Pişpek’ten almayıp da Tokmok’o gelirler? Belki bunda bir sır vardır?”

*Ooba, sen apamdı suradıñ. **Birok**, anın emne bolup ölgönün bilesiñbi? (29)*

“Evet, sen annemi sordun. Fakat onun neden öldüğünü biliyor musun?”

*Eköobüz bar bolğonu eki ay ele birge çaşadık. **Birok**, menin köñülumdö cırma cıldık eles kaldı... (117)*

“İkimiz sadece iki ay birlikte yaşadık. Fakat benim gönlümde yirmi yıllık anı kaldı...”

*Barakelde, ökmöt bolbosoñ koyo kal. **Bolboso** Taştanbektey kırğızdın söögü kayda kalbağan... (37)*

“Bravo, hükümet dediğin böyle olur işte. Yoksa Taştanbek gibi bir Kırgız’ın ölüsü nerede kalırdı...”

*Tüşürgön çöbüñdün közü turat. Kübölörüm da bar. Başkarmanın aldında çıñındı aytsañ, künöñ ceñildeyt. **Bolboso**, sottolup ketesiñ. (180)*

“Ot götürdüğün apaçık ortada. Şahitlerim de var. Müdürün önünde doğruyu söylersen suçun biraz hafifler. Yoksa yargılanıp hapse atılırsın”.

*Vo-ot, tuura. **Demek**, al öz karaanın körsötpöy, izin çaşıruu üçün Ninanı cibergen. Degi Nina kaday kız ele? (42)*

“Bakın işte, doğru. Demek ki o kendini gizleyip izini kaybettirmek için Nina’yı göndermiş. Peki, Nina nasıl bir kızdı?”

***Demek** menin katımdı tabışkan eken da. Sen meni keçirip koy, Osmon! Bular seni soo koyuşpaytko... (50)*

“Demek ki benim mektubumu bulmuşlar. Sen beni affet, Osmon! Bunlar seni sağ bırakmazlar gibi...”

*Sen meni antip aldaba, it! Ak malımdı men senin orduñdan tap cıldırbay turup taptırıp alam... **Eger** tappayt ekensiñ, itke okşotup uşul cerden atıp salam. (12)*

“Beni böyle kandırma, köpek! Hakkım olan hayvanımı seni yerinden kıpırdatmadan bulduracağım... Eğer bulamazsan, seni burada köpek gibi vuracağım”.

*Emi al eselek kezder kayta kayrılıp kelbeyt ko?.. **Eger** balalığım kayra kelse, men seni takır taarınpas elem. (29)*

“Artık o çocukluk çağları bir daha geri gelmez değil mi?.. Eğer çocukluğum geri dönse, ben seni asla üzmezdim”.

***Körsö**, öydö çağında koon-darbiz aydalğan bakça bar eken. (67)*

“Meğer yolun yukarı tarafında kavun ve karpuz ekilen bahçe varmış”.

*Vot, maselenin törkünü kayda? **Körsö**, Turdukul Carkınbaeviç meni atayın sınaş catkan turbaybı... Sınağanı eñ sonun. Bul özü ötö çoñ iş... (76)*

“Bak sen, meselenin ana kaynağı nerede? Meğer Turdukul Carkınbaeviç beni özellikle sınaşmış... Sınamakta haklı. Bu çok büyük bir iş...”

*Aytkanday too talaadağı çöp çabılıuçu aymaktardı salt atçan kıldırıp çıguu üçün eki-üç kün kerek ele. **Oşentse da** toyut çağı ötö kaat. (174)*

“Söylenildiği gibi, dağ ve tarlalardaki ot biçilecek alanları yüksüz atla dolaşmak için en az iki üç gün gerekti. Buna rağmen hayvan yemi konusunda kıtlık yaşanıyordu”.

*Bizde cıl sayın, milliondoğon karacattar bölünüp, köp üy salınat. **Oşondoy bolso da**, kalkıbzın talabının tınımsız ösüşünö baylanıştuu üy caatı cetişpey catpaybı. (169)*

“Bizde her yıl milyonlarca para tahsis edilerek çok sayıda ev inşa edilmektedir. Buna rağmen, halkımızın sürekli artan talebinden dolayı, inşa edilen bu evler yetersiz kalmaktadır”.

*Vasiliy kimdin dos, kimdin kas ekendigin cakşı acırata bilet. **Oşonduktan** anı silerge baş-köz bolsun dep alıp kelip olturabız. (24)*

“Vasiliy kimin dost, kimin düşman olduğunu iyi ayırt edebiliyor. Bu yüzden onu sizlere sahip çıksın, başınızda dursun diye alıp getirdik”.

*Özünün can aylası için, a kankor sizdi atıp sahuudan da kayra tartpayt. **Oşonduktan** öto sak, kıraaki boluu kerek... (148)*

“Kendi canını kurtarmak için o hunhar sizi vurmaktan da çekinmez. Bu yüzden çok dikkatli ve uyanık olmak gerek...”

*Cañı ökmöt silerdin arıp-açıp, azap çekip kelgeniñerdi cakşı bilet. **Oşon** üçün uşunday cardamdardı uyuşturup oturat. (21)*

“Yeni hükümet sizlerin ne tür zorluklara katlanıp eziyet çekerek geldiğinizi iyi biliyor. Bu yüzden bu tür yardımları düzenlemektedir”.

*Balkim menin uşul cerden ölügüm çığaar. **Sebebi**, atam menen katuu aytışıp kaldım. (41)*

“Belki benim buradan tabutum çıkar. Çünkü babamla büyük bir kavga ettik”.

Cümle başı bağlaçları da yazar tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Bağlaçların kullanılması, yazarın arka arkaya gelen cümleleri birbiriyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. En çok *birok* cümle başının kullanılması, metinlerde zıt ifadelerin de kullanılarak yazarın dikkat çekmeye çalıştığını göstermektedir.

2.1.2.7. Edatlar

Kırgız Türkçesinde edatlar, çekim edatları ve pekiştirme edatları olarak ikiye ayrılır.

2.1.2.7.1. Çekim edatları

“Kırgız Türkçesindeki çekim edatları, yalın hâlde bağlanan edatlar, yükleme hâliyle bağlanan edatlar, yönelme hâliyle bağlanan edatlar ve çıkma hâliyle bağlanan edatlar olmak üzere dörde ayrılmaktadır” (Akmataliev vd., 2015: 383).

2.1.2.7.1.1. Yalın hâlde bağlanan edatlar

Kırgız Türkçesinde yalın hâlde bağlanan edatlar: *arkıluu* (ile, sayesinde, vasıtasıyla), *boydon* (gibi, olarak), *boyu* (boyu), *boyunça* (göre, hakkında), *cönündö* (hakkında, konusunda), *dep* (diye, için), *ilgeri* (önce), *katarı* (olarak), *katarında* (olarak), *menen* (ile), *õñdũũ* (gibi), *sayın* (her), *sımal* (gibi), *sıñarı* (gibi), *sıyaktuu* (gibi), *tuuraluu* (hakkında, konusunda), *üçün* (için)’dür.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı yalın hâlde bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.34. Hikâyelerde geçen yalın hâlde bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları

Yalın Hâlde Bağlanan Edatlar	Kullanım Sıklıkları
<i>menen</i> (ile)	390
<i>dep</i> (diye, için)	252
<i>üçün</i> (için)	118
<i>cönündö</i> (hakkında, konusunda)	53
<i>sıyaktuu</i> (gibi)	52
<i>sayın</i> (her)	26
<i>boyunça</i> (göre, hakkında)	18
<i>boydon</i> (gibi, olarak)	11
<i>boyu</i> (boyu)	11
<i>katarı</i> (olarak)	10
<i>arkıluu</i> (ile, sayesinde, vasıtasıyla)	6

Yalın hâlde bağlanan edatlar arasında en çok kullanılanı *menen* (ile) edatıdır.

Yalın hâlde bağlanan edatların kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Pişpekтеги чоң меңитти билкыдатпай кармап турған казынын кишileri акыркы меңгилде Egorго көбүрөөк шынаарлашып, кан базар күндөрүндө андан мал сатып алып жүргөндүгү да ошолор **arkıluu** bilinip kalgan ele. (43)*

“Pişpek’teki merkez camiye kontrol eden kadı ve adamlarının, son zamanlarda Egor ile sıkı fıkı oldukları ve büyük pazarın olduğu günlerde de Egor’dan mal satın aldıkları onlar sayesinde öğrenilmişti”.

*Taenesi töşökkö catkan **boydon** baş kötörgön cok. (163)*

“Anneanesi yatağa yattığı gibi bir daha hiç kalkmadı”.

*Tünü **boyu** col cürüp, kardı açıp, içi kaarılğan Düyşögul öñüt izdegen cırtkıc sıyaktuu tıyak-bıyağın baykap, köpkö çeyin şunışuyup oturdu. (125)*

“Gece boyu yol yürüyüp karnı acıkan ve açlıktan içi kazınan Düyşögul, avını arayan bir yırtıcı hayvan gibi uzun süre etrafı gözetledi”.

*Tabiyatınan tilin baldıratıp, bat-bat süylögön Keñeş, Aşırdan ukkanı **boyunça** süylödü. (100)*

“Tabiatı gereği çok hızlı konuşan Keneş, her şeyi Aşır’dan duyduğuna göre konuştu”.

*Osmon **cönündö** aytkanı barğanda da, «işim köp» dep kabul albay koyğon. (51)*

“Osmon hakkında konuşmaya gittiğinde de “işim çok” deyip kabul etmemişti”.

*O, kızım, aman-esen keldiñbi. Karañğı kirip ketip, sen keçikkeniñden alda kanday boldu **dep** abdan korkpodumbu. (39)*

“O-o, kızım sağ salim döndün mü. Hava kararıp sen geç kalınca başına bir iş mi geldi diye çok endişelendim”.

*Col salat elem **dep** çoñ maşınanın baarın oşol cakka alıp ketpedibi. (93)*

“Yol yapacağım diye büyük arabaların hepsini oraya götürdü”.

*Oşonu üçün Zauranı içinen, caktırıp, anın mintip kelişin öz ukuğu üçün küröşkön özünçö bir erdik katarı, eski ırasımı-cörölgönün tutkununan suurulup çıkkan cañı umtuluş **katarı** baaladı. (134)*

“Bu nedenle Zaura’yı içinden takdir etti ve onun bu şekilde gelişini, kendi haklarını savunmak için bir mücadele; eski yaşam tarzının esaretinden kurtulmak için yeni bir çaba olarak değerlendirdi”.

*Büyrösü kızıy tüşkön Vasiliy bir kolu **menen** multıktı karmap, Taştanbekti suunun ceegine oturguzdu. (14)*

“Öfkeden deliye dönen Vasiliy, bir eliyle tüfeği tutup Taştanbek’i nehrin kenarına oturttu”.

Betindeki barsayğan ıyłaakçalar carılıp, karttanıp kata baştağan. Kün ötkön sayın içteyi açılıp, ayran içkisi, nan cegisi kelet. (15)

“Yüzündeki kabarcıklar patlayıp kabuk bağlamaya başlamıştı. Gün geçtikçe iştahı açılıp ayran içesi, ekmek yiyisi geliyordu”.

Ninanın kündür-tündür üy betin körböy, Osmon sıyaktuu komsomolgo cañı ötkön caştar menen ügüt nasaat taratıp, ayıl-ayıldı kdırıp ketişi da Egorun için tuz sepkendey açıştırdı.(32)

“Nina’nın gece gündüz eve hiç uğramayarak Osmon gibi komsomola yeni üye olan gençler ile propaganda yapıp köy köy dolaşması da Egor’un yarasına tuz basmış gibi acıttı”.

*Men sizge tereñ işengenim **üçün** bul opurtalduu işti sizge aytıp olturam. (45)*

“Ben size çok güvendiğim için bu tehlikeli işi anlatıyorum”.

2.1.2.7.1.2. Yükleme hâliyle bağlanan edatlar

Kırgız Türkçesinde yükleme hâliyle bağlanan edatlar: *boyloy* (üzerinden, vasıtasıyla), *közdöy*, *közdöp* (doğru)’tür.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı yükleme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.35. Hikâyelerde geçen yükleme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları

Yükleme Hâliyle Bağlanan Edat	Kullanım Sıklığı
<i>közdöy</i> (doğru)	19

İncelediğimiz hikâyelerde yükleme hâliyle bağlanan edatlardan sadece *közdöy* (doğru) edatı kullanılmıştır.

Yükleme hâliyle bağlanan edatın kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Cer silkintip, asmandı **közdöy** düñgürögön oktor atılğanda, azağa batkan eldin başı kötörülüp, toonu tomkorup, oydu omkorğon kubattuu küç payda bolğonsudu... (37)*

“Gökyüzüne doğru yeri titreten ateşler edildiğinde, yas tutan halk kafasını kaldırıp dağı devirip vadiyi altüst edebilecek bir güce sahip olmuştu sanki...”

2.1.2.7.1.3. Yönelme hâliyle bağlanan edatlar

Kırgız Türkçesinde yönelme hâliyle bağlanan edatlar: *caraşa* (uygun, göre), *çeyin* (kadar), *deyre*; *deyin* (kadar), *karaganda* (göre), *karata* (göre), *karay* (doğru), *okşoş* (benzer, gibi), *tiyeşeliüü* (ait)'dür.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı yönelme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.36. Hikâyelerde geçen yönelme hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları

Yönelme Hâliyle Bağlanan Edatlar	Kullanım Sıklıkları
<i>çeyin</i> (kadar)	52
<i>karaganda</i> (göre)	6

İncelenen metinlerde yönelme hâliyle bağlanan edatlar oldukça az kullanılmıştır.

Yönelme hâliyle bağlanan edatların kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Antkeni, eköbüz üçünçü kurska çeyin medinstitutta birge okup, bir bölmödö catkanbız... (84)

“Çünkü ikimiz tıp enstitüsünde üçüncü sınıfa kadar birlikte okuyup yurttan da aynı odada kalmıştık...”

Alkanğa aytımına karaganda, Sansızbay Zaura ölgöndö ele Aycamaldan kat alıptır. (150)

“Alkan'ın dediğine göre, Sansızbay, Zaura öldüğünde Aycamal'dan bir mektup almış”.

2.1.2.7.1.4. Çıkma hâliyle bağlanan edatlar

Kırgız Türkçesinde çıkma hâliyle bağlanan edatlar: *arı* (öte), *başka* (başka), *baştap* (itibaren), *beri* (beri), *bölök*; *bötön*; *öngö*; *özgö* (başka), *kiyin* (sonra), *körö*; *körök*; *körökçö* (göre), *murun*, *murda* (önce), *soñ* (sonra), *tartıp* (itibaren), *tışkarı* (başka, hariç), *ulam* (dolayı)'dır.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı çıkma hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.37. Hikâyelerde geçen çıkma hâliyle bağlanan edatlar ve kullanım sıklıkları

Çıkma Hâliyle Bağlanan Edatlar	Kullanım Sıklıkları
<i>kiyin</i> (sonra)	81
<i>beri</i> (beri)	63
<i>arı</i> (öte)	38
<i>başka</i> (başka)	23
<i>körö</i> (göre)	13
<i>soñ</i> (sonra)	9
<i>murda</i> (önce)	6
<i>ulam</i> (dolayı)	6
<i>tartıp</i> (itibaren)	1

En çok kullanılan çıkma hâliyle bağlanan edat *kiyin* (sonra)’dır.

Çıkma hâliyle bağlanan edatların kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

*Mından **arı** biri-biribizdi unutuşpay, ınak dos bolup cürölü.* (213)

“Bundan böyle birbirimizi hiç unutmayalım ve iki yakın arkadaş olalım”.

*Törgö salınğan caman talpak, eskiligi cetken eki töşök, bir cazdık, kara kumğan, cığaç ayaktan **başka** üy içinde ırıstuu eç nerse cok ele.* (34)

“Başköşeye serilmiş eski post, yıpranmış iki döşek, bir yastık, bakır ibrik ve tahta kap kacaktan başka evde değerli hiçbir şey yoktu”.

*Emese, kariya, bayatan **beri** biz aytkandardı öz közüñüz menen körüp, özüñüz kübö boluñuz.* (23)

“Öyleyse, ihtiyar, deminden beri bizim anlattıklarımızı kendi gözlerinizle görüp kendiniz şahit olunuz”.

*“Dumana” köz açıp cumğança cılt koyup çığıp ketkenden **kiyin**, Atabay darbazanı bekiteer menen carakçan tıñçı-celdet payda boldu.* (47)

“Derviş” kaşla göz arasında dışarı çıkıp gittikten sonra Atabay kapıyı kapatır kapatmaz silahlı bir casus asker çıkageldi”.

*Andan **körö** Canuzak menen süylöşüp, kempirin köndürüü kerek...* (132)

“En iyisi Canuzak ile konuşup hanımını ikna etmek gerek...”

*Mından **murda** da eki-üç colu kelgenmin. Oñdoy berdi bolup, coldon eç kim toktotkon emes...* (68)

“Bundan önce de iki üç kere gelmiştim. Şansım yaver gidip yolda hiç kimse durdurmamıştı...”

Kaldarbektin demi menen bir kilometrçe cöö baskan soñ, boroon basañdap, kayra atka minişti. (183)

“Kaldarbek’in yardımını ile yaklaşık bir kilometre yürüdükten sonra, kar fırtınası dindi ve tekrar atlarına bindiler”.

Davay, erteñden tartıp başka kızmat taap al! Eger antpeyt ekensiñ, kuyruğuña kalbır baylap turup boşotom... (63)

“Hadi, yarından itibaren kendine başka iş bul! Eğer dediğimi yapmazsan, adını kötüye çıkarıp gönderirim...”

Kuba döböttün kışılup, tınçı ketip, tıbrçılağanınan ulam «tilsiz makuluk bolso da, uşul birdemeni sezip cürbösün» degen bocomol Sadıktın oyuna ketpey koyğon cok. (205)

“Köpeğin ağlar gibi sesler çıkarıp panik hâlinde çırpınmasından dolayı, “konuşamayan bir mahlûk olsa da, bu, bir şeyleri sezmiş olmasın” şeklindeki düşünce, Sadık’ın aklından geçmedi değil”.

2.1.2.7.2. Pekiştirme edatları

Kırgız Türkçesinde pekiştirme edatları: *bolso* (ise), *da* (da, de), *dağı* (da, de, dahi, bile), *dele*, *dale* (da, de), *eken* (ki, acaba), *ele* (da, de, daha, sadece, öylesine), *beken* (mi ki, mi acaba?), *belem* (mi ki, mi acaba?), *gana* (sadece, yalnız), *go* (herhâlde), *beym* (acaba)’dir.

Yazarın hikâyelerinde kullandığı pekiştirme edatları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.38. Hikâyelerde geçen pekiştirme edatları ve kullanım sıklıkları

Pekiştirme Edatları	Kullanım Sıklıkları
<i>da</i> (da, de)	693
<i>ele</i> (da, de, daha, sadece, öylesine)	337
<i>gana</i> (sadece, yalnız)	90
<i>go</i> (herhâlde)	88
<i>dele</i> (da, de)	61
<i>bolso</i> (ise)	36
<i>beken</i> (mi ki, mi acaba?)	30
<i>eken</i> (ki, acaba)	28
<i>belem</i> (mi ki, mi acaba?)	10
<i>dağı</i> (da, de, dahi, bile)	5

İncelediğimiz hikâyelerde en sık kullanılan pekiştirme edatı *da* (da, de)’dir.

Pekiştirme edatlarının kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Azır siz meni menen mına oşol cer aluuğa arnalğan cıyınğa barasız. A Sapar bolso, Osmondu oorukanağa cetkirip, kayra tartat. (23)

“Şimdi siz benimle arazi almak için düzenlenen toplantıya gideceksiniz. Sapar ise Osmon’u hastaneye yetiştirip geri döner”.

Egor bolso Ninanı töbö çaçtan karmap, Osmondu karattı. (50)

“Egor ise Nina’yı saçlarından tutup Osmon’a doğru döndürdü”.

Bilbey, anan... Kiçi peyil, adamgerçiliktüü, abdan toktoo cigit boluptur. Apamdı da cakşı bilet eken. (33)

“Bilmez olur muyum... Alçak gönüllü, merhametli ve ağırbaşlı bir delikanlı olmuş. Annemi de iyi tanıyormuş”.

Taştanbek da calgız emes. Al ölgön cok! Anın artında karğaşaluu tap duşmandardın kararğan cürögün kanata turğan tüpöktüü nayzası kaldı. (37)

“Taştanbek de yalnız değildir. O ölmedi! Onun ardında kötü kalpli düşmanlarının kalbine kılıç gibi saplanıp öcünü alacak tuğlu mızrağı kaldı”.

Men dagı eri bar katın sıyaktuu çaşap, el sıyaktuu kiyinip-içinip, köçögö basıp köñül açkım kelet... (56)

“Ben de evli bir kadın gibi yaşamak, diğer kadınlar gibi giyinmek, gezmek ve eğlenmek istiyorum...”

Erteñ dagı bir şıltoo tapsañızçı? (80)

“Yarın da bir bahane bulursanız ne olacak?”

Osmonuñuz tez sakayıp, karuusuna kirse, özüñüzgö dele cakşı emespi. (22)

“Osmon’unuz çabucak iyileşip kendini toparlasa, sizin için de iyi değil mi?”

Atası menen birge Egorğö malay bolup cürgön bala kezinde Osmon dele bul üydün sırtınan neçen colu körgön. (26)

“Küçüklüğünde babasıyla birlikte Egor’un hizmetçiliğini yapan Osmon da bu evi dışından birçok kez görmüştü”.

Bul orus mırzaları kimder boldu eken? Ce Egorlorbu? (46)

“Bu Rus beyleri kimlerdir acaba? Yoksa Egorgil mi?”

*Ay, kayran baş, baş emes ele aşkabak bolup kalğan turbaybı. Men munu murda emnege oylonbodum **eken**...* (92)

“Ah, aptal kafam, kafa değil de bir bal kabağı olmuş. Ben bunu neden daha önce düşünmedim ki...”

*Oy, aylanayın Mişa, men seni uşunday abalda körmök belem! Emne boldu sağa... Çın **ele** sen meni calğız taştap ketesiñbi?* (205)

“Oy, kurban olduğum Mişa, ben seni bu hâlde mi görecektim! Ne oldu sana... Gerçekten de sen beni yalnız mı bırakacaksın?”

*Koyçu balam, kıynalbay tim ele koyçu. Men özüm **ele** çaap alam.* (188)

“Ya oğlum, kendini zorlama, bırak. Ben kendim de biçebilirim”.

*Oşoğ bir şıbaa bolor **beken** dep kara candı karç urup cürüp mobu ookattı taptım ele.* (13)

“Ona şifa olur mu acaba diye gecemi gündüzüme katıp, çabalayıp bu yemeği bulmuştum”.

*Emi oşol kündör kayra kayrılıp keleer **beken**?* (118)

“Artık o günler geri gelir mi ki?”

*Cok, kağılayın, bolso özüm baya ele alıp berbeyt **belem**!* (18)

“Yok, kurban olduğum, olsa kendim vermez miyim ki!”

*Ce bolboso oşol cakka ele tınç catıp alıp, iştey berbeyt **belem**.* (140)

“Yoksa orada yatılı kalıp çalışmaz mıyım ki”.

*Antpese da Osmon eköönün mamilesi aydan açık bolbodubu. Egorğo uşul **gana** kerek ele.* (33)

“Buna rağmen Osmon ile arasındaki ilişkisi apaçık ortadaydı. Egor’a da sadece bu gerekti”.

*Küröşüü üçün maksat aykın boluu kerek. Bizdin baarımızda bir **gana** maksat bar.* (38)

“Mücadele etmek için hedefin belli olması gerek. Bizim hepimizin sadece bir hedefi var”.

A-a, anda «ay camalın» eerçitip, seyildep ketken go... (65)

“A-a, o zaman “güzelini” peşine takıp gezmeye gitti herhâlde...”

Eger raykom Aşırdı koldooğō albağanda, söz başka ele go... (80)

“Eğer İlçe Komitesi Aşır’ı desteklemeseydi durum farklı olurdu herhâlde...”

Yazar edatları da yaygın biçimde kullanılmaktadır. En çok *da/de* edatının kullanıldığı görülmektedir. Bu sıklık, yazarın ifadelerinde pekiştirmeye önem verdiğini göstermektedir.

2.1.2.8. Atasözleri ve deyimler

2.1.2.8.1. Atasözleri

İncelediğimiz hikâyelerde 32 atasözü tespit edilmiş ve bu atasözleri kullanım sıklığı en çok olandan en az olana doğru sıralanarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.39. Hikâyelerde geçen atasözleri ve kullanım sıklıkları

Atasözleri	Kullanım Sıklıkları
<i>Açtın toğu, arıktın semizi bolot.</i> “Her gecenin bir sabahı vardır”.	2
<i>Eesin stylasañ, itine söök sal.</i> “Sahibine saygı duyuyorsan, köpeğine kemik at”.	2
<i>Artık döölöt baş carbayt.</i> “Fazla mal göz çıkarmaz”.	1
<i>Atañ barda el taanı, atıñ barda cer taanı.</i> “Baban varken insanları tanı, atın varken yer tanı”.	1
<i>Balıkçı balıkçını alıstan taanıyt.</i> “Balıkçı balıkçıyı uzaktan tanır”.	1
<i>Başka tüşsö baytal corğō.</i> “Başa gelen çekilir”.	1
<i>Bay bilgendi kul bilet, kılayın dese erki cok.</i> “Zenginin bildiğini köle de bilir, yapayım dese özgürlüğü yok”.	1

<i>Bilegi küçtüü birdi cığat, bilimi küçtüü miñdi cığat.</i> “Bileği güçlü olan biri yıkar, bilimi güçlü olan bini yıkar”.	1
<i>Bödönönün tüşünö taruu kırıptır.</i> “Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır”.	1
<i>Börü balası it bolboyt.</i> “Kurt yavrusu it olmaz”.	1
<i>Börü karısa bir koyluk alı bar.</i> “Kurt yaşlansa da bir koyuna yetecek gücü var”.	1
<i>Cakşı söz can eritet, caman söz can keyitet.</i> “İyi söz kalbi yumuşatır, kötü söz kalbi kırar”.	1
<i>Cakşı tilek, carım ırıs.</i> “İyi dilek, yarım kismet”.	1
<i>Cañılbas caak, müdürülbös tuyak bolboyt.</i> “Yanılmaz baş, tökezlemez ayak olmaz”.	1
<i>Cılkına çenep ıskır.</i> “Ayağını yorganına göre uzat”.	1
<i>Coo ayağan caraluu.</i> “Düşmana acıyan kendisi yaralanır”.	1
<i>Cuurkanına çenep bütün sun.</i> “Ayağını yorganına göre uzat”.	1
<i>Cüz som kütköñçö, cüz coldoş küt.</i> “Yüz som paran olacağına yüz dostun olsun”.	1
<i>Cüz som önö turğan cer bolso, elüü somuñdu ayaba.</i> “Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez”.	1
<i>Çegirtkenin alın körüp, kanın sor.</i> “Çekirgenin hâlini gör de kanını em”.	1
<i>Çıçkan tük kütköñ sayın kaltırayt.</i> “Fare ne kadar zenginleşirse o kadar cimri olur”.	1
<i>Erkekke işengençe, eki bosogoño işen.</i> “Erkeğe güvenmektense kapının iki sövesine güven”.	1
<i>İzdegen col tabat.</i> “Arayan, yolunu bulur”.	1

<i>Kelme kezek, terme tezek.</i> “Gülme komşuna, gelir başına”.	1
<i>Keñeşip kesken barmak oorubayt.</i> “Danışılarak kesilen parmak, acımaz”.	1
<i>Keregem sağa aytam, kelinim sen uk.</i> “Kızım sana diyorum, gelinim sen anla”	1
<i>Kızdın sırrı törküngö maalım.</i> “Kızın sırrı akrabalarına malum”.	1
<i>Koyçunun tayağınan, kelindin ayağınan.</i> “Çobanın nasıl çoban olduğu sopasından, gelinin nasıl gelin olduğu kâsesinden belli olur”.	1
<i>Ölüü arıstandan tirüü çıçkan artık.</i> “Aslanın ölüsünden diri fare daha iyidir”.	1
<i>Tişi çıçkan balağa, çaynap bergen aş bolboyt.</i> “Dişi çıkmış çocuğa çiğnenip verilen yiyecek besleyici olmaz”.	1
<i>Tüsü iygiden tüñülbö.</i> “İnsaflıdan umudunu kesme”.	1
<i>Uurusu küç bolso, eesi dooço cıgılat.</i> “Yavuz hırsız ev sahibini bastırır”.	1

Yazar, anlatımını güçlendirmek üzere, çok fazla olmasa da atasözlerinden faydalanmaktadır. Atasözleri değerlendirildiğinde, belli bir konuda yoğunlaşmadığı, gelecekte ümitli olmak, saygılı olmak, tutumlu olmak, insanları iyi tanımak, kadere razı olmak, insanın kendisini bilmesi, yerine göre davranmak, dostluk, sevgi, cömertlik, dikkat, aile ilişkileri gibi konuları içerdiği tespit edilmiştir.

2.1.2.8.2. Deyimler

İncelediğimiz hikâyelerde 224 deyim tespit edilmiş ve bu deyimler kullanım sıklığı en çok olandan en az olana doğru sıralanarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.40. Hikâyelerde geçen deyimler ve kullanım sıklıkları

Deyimler	Kullanım Sıklıkları
<i>Baş koşuu.</i> “Yuva kurmak; evlenmek”	8

<i>Köñülün kötörüü.</i> “Gönlünü almak, sevindirmek”	6
<i>Can talaşuu.</i> “Telaşlanmak; çırpınmak; can atmak”	6
<i>Şam-şum etüü.</i> “Bir şeyler atıştırmak; biraz bir şeyler yemek, mideyi kandırmak, bir şeyler yer gibi yapmak”	5
<i>Köñül buruu.</i> “Dikkat etmek, özen göstermek”	5
<i>Baş-köz boluu.</i> “Göz kulak olmak; koruyup kollamak, sahip çıkmak, bakmak, gözetmek”	5
<i>Kara kök tartuu.</i> “Koyu mavi bir renk almak; morarmak”	5
<i>Colgo saluu.</i> “Çaresini, çıkar yolunu bulup bir şekilde kurtulmak, rahatlamak”	5
<i>Bilk etpöö.</i> “Kılı kırkırdamamak; bir iş, olay veya durum karşısında davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak”	4
<i>Sürötkö tartuu.</i> “Fotoğraf, resim çekmek”	4
<i>Sözgö kelüü.</i> “Söz dinlemek; ikna olmak”	4
<i>Köñülün kaltıruu.</i> “Gönlünü kırmak, incitmek”	4
<i>Kat taanuu.</i> “Okuryazar olmak, okumayı sökmek”	4
<i>Canı kalboo.</i> “Cana yakın davranmak, memnun olmak; ödü kopmak”	4
<i>İçi açışuu.</i> “İçi yanmak; büyük bir acı, sıkıntı vb. nedenlerle çok üzülme”	4
<i>Kara kağaz.</i>	4

“Kara haber; ölüm veya felaket haberi, çok kötü, üzücü haber”	
<i>Oyu ongo bölünüü.</i> “Endişeye kapılmak; endişelenmek, tasalanmak, kaygılanmak”	4
<i>Suy cıgıluu.</i> “Canı çıkmak; çok yorulmak, dermanı kesilmek”	4
<i>Öz kulağına özü işenböö.</i> “Kulaklarına inanamamak; duyduklarına inanamamak, tereddütte kalmak”	3
<i>Küybögön ceri kül boluu.</i> “Yüreği yanmak; derin bir üzüntü duymak, çok gücenmek, büyük bir felakete uğramak”	3
<i>Aldına kıya ötpöö.</i> “Saygı göstermek; saymak, değer vermek”	3
<i>Çor taman.</i> “Fakir, fukara, züğürt, yoksul”	3
<i>Turmuşka çıguu.</i> “Başı bağlanmak, evlenmek”	3
<i>Ilım sanoo.</i> “Yakınlık duymak; birine karşı sevgi veya ilgi duymak, yabancılık hissetmemek”	3
<i>Közü ilinüü.</i> “Gözleri kapanmak; kısa bir an için uyuya kalmak, uyuklamak”	3
<i>Tilge kirüü.</i> “Dili çözülmek; birini dinlemek, birinin sözünü tutmak”	3
<i>Köksösü suu.</i> “Yüreği soğumak; düşmanın bir felakete uğramasına sevinmek”	3
<i>Kulandan soo.</i> “Turp gibi; çok sağlıklı, sağlam, rahatı yerinde”	3
<i>Köñülü çögüü.</i> “Keyfi bozulmak, canı sıkılmak”	3
<i>Es tartuu.</i> “Akıllanmak”	3

<i>Cürögü mıkçılıu.</i> “Yüreği kan ağlamak, yüreği daralmak”	3
<i>Cürögü alıp uçuu.</i> “Aşırı heyecanlanmak”	3
<i>Colgo tüşüü.</i> “Yola çıkmak, yola düşmek”	3
<i>Cindi boluu.</i> “Delirmek, öfkelenmek; aklını kaçırmak”	3
<i>Canı kaşayuu.</i> “Aşırı öfkelenmek, sinirlenmek”	3
<i>Canı açuu.</i> “İçi sızlamak; canı acımak”	3
<i>Betine çıguu.</i> “Birisine karşı çıkmak, cephe almak”	3
<i>Ak etkenden tak etüü.</i> “Can atmak; şiddetle arzu etmek, çok istemek”	2
<i>Imır-çımır boluu.</i> “Uyuşmak; karıncalanmak”	2
<i>Ant içkendey.</i> “Renkten renge girmek; korkudan veya utançtan yüzünün rengi değişmek, sıkılmak”	2
<i>At tabılğança ayak uuloo.</i> “Gönül eğlendirmek; geçici bir ilgi ve sevgi göstererek hoşça vakit geçirmek”	2
<i>Baş kötörüü.</i> “Başkaldırmak; ağır bir hastalıktan iyileşmeye başlamak, düzelmek, canlanmak, tepki vermeye başlamak, karşı koymaya gücü yetmeye başlamak”	2
<i>Başı mañ boluu.</i> “Başı dara düşmek; çaresi tükenmek, ne yapacağını bilemeyip başı sıkışmak”	2
<i>Boz ala boluu.</i>	2

“Allak bullak olmak; çok karışık duruma gelmek, altı üstüne gelmek, karmakarışık olmak, düzeni bozulmak, şaşkına dönmek”	
<i>Caman közü menen karoo.</i> “Kötü gözle bakmak; bir kimse için iyi olmayan düşünceler beslemek, bunu belli edercesine bakmak”	2
<i>Can tartuu.</i> “Taraf tutmak; birisine acımak, yakın durarak onun tarafında olmak, yardım etmek, kollamak, desteklemek ”	2
<i>Canı cer tartuu.</i> “Gözünden uyku akmak; çok uykusu gelmek, uykudan gözleri kapanır gibi olmak”	2
<i>Cım dey tüşüü/Kım dey tüşüü.</i> “Gözleri parlamak; gözlerinde sevinç ve istek belirlemek, sevinçli olduğu yüzünden belli olmak”	2
<i>Coon üzülüp, içke süzülüp turğan zaman.</i> “Dar zaman; zorluk, üzüntü, sıkıntı ve yokluk içinde geçen süre”	2
<i>Can saktoo.</i> “Hayata tutunmak, geçimini sağlamak”	2
<i>Can kirüü.</i> “Can girmek, canlanmak”	2
<i>Cürögü elep-celep boluu.</i> “Yüreği çarpmak; coşku sebebiyle kalp hız hızlı çarpmak veya çalışmak, merak, kaygı, korku, heyecan gibi duygularla tedirgin olmak”	2
<i>Çekege çerte alboo.</i> “Kılına dokunmamak; bir kimseye dokunacak, zarar verecek en ufak bir davranışta bile bulunmamak”	2
<i>Eki cüzdüü.</i> “İkiyüzlü; özü sözü bir olmayan, riyakâr”	2
<i>Canın közünö körgözüü.</i> “Gününü göstermek, haddini bildirmek”	2
<i>Col tartuu.</i>	2

“Yola çıkmak”	
<i>Col berüü.</i> “Yol vermek; izin vermek”	2
<i>Cürögün öyüü.</i> “Yüreğini kemirmek, kederlenmek”	2
<i>Eki közü tört boluu.</i> “Dört gözle beklemek; çok isteyerek veya özleyerek beklemek”	2
<i>Kanatın kakkıloo.</i> “Çırpınmak; çok istenilen bir şeyi gerçekleştirebilmek için aşırı derecede çaba harcamak”	2
<i>Kabağı Bürkölüü.</i> “Yüzü asılmak; bir şeye üzülmek, morali bozulmak, sabrı tükenmek”	2
<i>Kanı kaynoo.</i> “Tepesi atmak; sinirlenmek, dayanma gücünü kaybedip öfkeli durumda olmak, kendini kaybetmek”	2
<i>Kara taman.</i> “Yalın ayak, başı kabak; fakir, fukara, zavallı, kimsesiz”	2
<i>Kanın soruu.</i> “Kanını emmek; insafsızca sömürmek, varını yoğunu elinden almak”	2
<i>Kepke kemtik, sözgö söltük boluu.</i> “Lafı edilmek; adı anılmak, bahsedilmek”	2
<i>Kıl cıldırboo.</i> “Gözünü üstünden ayırmamak; sürekli denetim altında bulundurmak”	2
<i>Kır körsötüü.</i> “Kendini göstermek; sesini yükseltmek, büyük konuşmak, kendini göstererek davranmak, büyük konuşmak”	2
<i>Çildey taroo.</i> “Çil yavrusu gibi dağılmak; her tarafa dağılmak, her yöne tek başına kaçmak”	2
<i>Kol kabış kılıu.</i> “El uzatmak; yardım etmek, yardımcı olmak”	2
<i>Köñülün aluu.</i>	2

“Gönlünü almak; kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek, sevindirmek”	
<i>Kolu-koluna cukpoo.</i> “Eli tez olmak; çok çabuk, tez hareket etmek, çevik hareket etmek”	2
<i>Kök cal.</i> “Gözü pek; korkusuz, atılgan, cesur, tehlikeli işlere tereddüt etmeden girebilen”	2
<i>Kötörö çaluu.</i> “Yere göğe sığdıramamak; övmek, destek vermek”	2
<i>Közü açık ötüü.</i> “Gözü açık gitmek; gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek”	2
<i>Közü ımır-çımır boluu.</i> “Gözü kararmak; umutsuzluğun veya aşırı bir isteğin etkisi altında ne yapacağını bilmez duruma gelmek”	2
<i>Kuş tilindey.</i> “Ufak tefek; çok yer kaplamayan, küçük, önemsiz”	2
<i>Közün tazaloo.</i> “Ortadan kaldırmak; yok etmek, öldürmek, bitirmek”	2
<i>Külün kökkö sapıruu.</i> “Köküne kibrit suyu dökmek; tozunu-dumanını çıkartmak, tarumar etmek, hiçbir şey bırakmamak”	2
<i>Mazar basıp kelgen.</i> “Dünyanın öbür ucundan gelen; çok uzak yerden gelen”	2
<i>Narı barıp, beri kelüü.</i> “Öbür tarafa gidip gelmek; çok ağır bir hastalık atlatmak, ölümden dönmek”	2
<i>Murdun çüyrüü.</i> “Burun kıvrırmak; önem vermemek, küçümsemek, beğenmemek”	2
<i>Otu menen kirip, külü menen çığuu.</i> “Kul köle olmak; birisinin her türlü işini yapmaya, ona gönülden hizmet etmeye hazır olmak”	2

<i>Oyu ongo bölünüü.</i> “Aklı ona bölünmek; endişe içinde olmak, bir şey hakkında aklına bin türlü şeyler gelmek”	2
<i>Suuğuna toñup, ısığına küyüü.</i> “Göğüs germek; bir güçlüğe karşı koymak, dayanmak”	2
<i>Şaabayı suu.</i> “Şevki kırılmak; isteği, hevesi kalmamak”	2
<i>Kaz katar tizilüü.</i> “Sıra sıra dizilmek”	2
<i>Kanı katuu.</i> “Dili damağı kurumak, çok susamak”	2
<i>Küyüt tartuu.</i> “Kederlenmek, üzüntü çekmek”	2
<i>Kirpik irmebö.</i> “Gözünü kırpmamak”	2
<i>Kız mattan boşo.</i> “İşten kovulmak, işini kaybetmek”	2
<i>Booru ooruu.</i> “Acımak, merhamet etmek; bağı yanmak”	2
<i>Tırp etpöö.</i> “Kılı kıpırdamamak; bir iş, olay veya durum karşısında davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak”	2
<i>Töböcü kökkö cetüü.</i> “Başı göğse ermek; çok sevinmek, çok mutlu olmak, çok razı olmak, sevinçten içi kıpır kıpır olmak”	2
<i>Bel bayloo.</i> “Cesaretlenmek; bel bağlamak”	2
<i>Baş bayloo.</i> “Evlenmek; bağımlı olmak”	2
<i>Aylan köçök atuu.</i> “Başı dönmek”	2
<i>Akıl saluu.</i>	2

“Akıl danışmak”	
<i>Atın satuu.</i> “Birinin adını kullanmak, sırtından geçinmek”	2
<i>Tüsün üyrüü.</i> “Yüzünü asmak; öfkelenip, kaşlarını çatıp, alnını buruşturarak görmek istemezcesine, sevmemiş gibi bir tutum sergilemek”	2
<i>Muunu boşo.</i> “Bitap düşmek, takati kalmamak”	2
<i>Booru tolgonuu.</i> “Vicdanı el vermemek, kıyamamak”	2
<i>Zamanası kuuruluu.</i> “Çaresi tükenmek; çare bulamamak, ne yapacağını bilemeyip çok zor durumda kalmak”	2
<i>Sanaa tartuu.</i> “Tasalanmak, üzülmek”	2
<i>Tiline kirüü.</i> “Birini dinlemek; birinin sözüne gelmek”	2
<i>Tilin bilüü.</i> “Birini iyi tanımak, bilmek; dilinden anlamak”	2
<i>Ak töönün kardı carılğan.</i> “Bir eli yağda bir eli balda; varlık ve bolluk içinde olmak”	1
<i>Ala cipti attoo.</i> “Kötü yola düşmek; hoş olmayan, yanlış işler yapmak”	1
<i>Arı karap ıylap, beri karap külüü.</i> “Bir gülüp bir ağlamak; bazen iyi, bazen de kötü duruma düşmek”	1
<i>Attan oop tüşüü.</i> “Canıgönülden; içtenlikle, çok isteyerek, canıyürekten”	1
<i>Attın kulağı menen teñ oynoo.</i> “Çok iyi at binmek; at üstünde çok çevik olmak, rahat hareket etmek, iyi at binicisi olmak”	1
<i>Ay dese arkı cok, kün dese körkü cok.</i> “Aydan arı, günden duru; çok güzel, aşırı güzel, eşi emsali yok”	1

<i>Üşün aluu.</i> “Korku salmak”	1
<i>Aydan açık.</i> “Aydan arı, günden duru; anlaşılır, belli, tam, açık, net”	1
<i>Üröyün uçuruu.</i> “Yüreğini ağzına getirmek”	1
<i>Nazarın sındıruu.</i> “Şevkini kırmak, incitmek”	1
<i>Moyun alışuu.</i> “Sıkı fıkı olmak; kucaklaşmak”	1
<i>Asman-ayga tüyülüü.</i> “Kabul etmemek; razı olmamak”	1
<i>Aylası kuruu.</i> “Çaresiz kalmak”	1
<i>At calın tartuu.</i> “Boy vermek, büyümek”	1
<i>Aylası tügönüü.</i> “Çaresi tükenmek, çaresiz kalmak”	1
<i>Baş tartuu.</i> “El çekmek; yapmakta olduğu işi artık yapmamak, vazgeçmek”	1
<i>Başı batıp, bağalçağı sıyboo.</i> “Bir yere sığmamak; bir şekilde rahat edebileceği bir yer bulamamak, alışmamak, sığınmamak”	1
<i>Başın aylandıruu.</i> “Başını döndürmek; mutluluktan yarı sarhoş duruma getirmek, kendine hayran bırakmak”	1
<i>Başın kancığağa bayloo.</i> “Ölümü göze almak; elde etmek istediği sonuç uğruna ölüm de dâhil her türlü tehlikeye açık olmak”	1
<i>Ün alışuu.</i> “Birbiri ardınca ses çıkarmak, seslenmek”	1
<i>Başmaldırık atuu.</i>	1

“Kırk takla atmak; olması istenen bir şey için çaba sarf etmek, her yolu denemek”	
<i>Uyku kaçuu.</i> “Uykusu kaçmak”	1
<i>Til emiziü.</i> “Kandırmak; yalan söylemek”	1
<i>Can berüü.</i> “Can vermek; ant içmek”	1
<i>Can soogaloo.</i> “Aman dilemek”	1
<i>Öpkö-öpkösünö batpoo.</i> “Ağlamaktan soluk soluğa kalmak”	1
<i>Kübögö tartuu.</i> “Şahit tutmak”	1
<i>Til bütüü.</i> “Dili çözülme”	1
<i>Öpkösü kazanbaktay boluu.</i> “Çok gücenmek, darılmak”	1
<i>Köñülü çappoo.</i> “Canı istememek”	1
<i>Canı çıguu.</i> “Canı çıkmak; çok korkmak”	1
<i>Köñül aytuu.</i> “Başsağlığı dilemek”	1
<i>Eşik-törün körüü.</i> “Misafirlige gitmek”	1
<i>Kan tögüü.</i> “Kan dökmek”	1
<i>Köñülü aynuu.</i> “Midesi bulanmak; caymak”	1
<i>Köñül kaluu.</i> “Gönlü kalmak”	1

<i>Köñül ösüü.</i> “Gönlü ferahlamak, morali düzelmek”	1
<i>Tuz buyruu.</i> “Nasip olmak”	1
<i>Köñülü açılıu.</i> “Keyfi yerine gelmek”	1
<i>Köñülün tabuu.</i> “Gönlünü etmek”	1
<i>Til tabışuu.</i> “Anlaşmak; yakınlaşmak; arkadaş olmak”	1
<i>Beli sınıu.</i> “Beli bükülmek; yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek, üzüntü nedeniyle ruhsal bir çöküntüye uğramak”	1
<i>Betin açuu.</i> “Gün yüzüne çıkarmak; gizli kalmış bir şeyi ortaya dökmek, ifşa etmek, ilan etmek”	1
<i>Bet aluu.</i> “Yönelmek”	1
<i>Betine karmoo.</i> “Bahane üretmek; bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek”	1
<i>Betke çaap süylöö.</i> “Yüzüne vurmak; ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek”	1
<i>Bilgen namazın okuu.</i> “Elinden geleni ardına koymamak; yapabileceği bütün kötülükleri yapmak”	1
<i>Bir ok menen üç koyon atuu.</i> “Bir taşla iki kuş vurmak; bir davranışla birden çok yararlı sonuca ulaşmak”	1
<i>Biri üydü, biri çüydü karoo.</i> “Biri Hanya’ya biri Konya’ya bakmak; birbirine karşı olmak,	1

birbirinin dengi olmamak, anlaşılmamak, uyuşmamak”	
<i>Booru ezilüü.</i> “Gülmekten katılmak; aşırı derecede gülmek”	1
<i>Boorun tirmoo.</i> “Gülmekten katılmak; aşırı ölçüde gülmek, çok gülmekten hâlsiz düşmek”	1
<i>Cerden alıp körgö uruu.</i> “Yerden yere vurmak; birine türlü yönlerden saldırarak onu çok aşağılayıcı bir duruma düşürmek”	1
<i>Cılandın başın çığaru.</i> “Gözdağı vermek; korkutmak, yıldırmaq, tehdit etmek, caydırmaya çalışmak”	1
<i>Cılandın kuyruğun basuu.</i> “Yılanın kuyruğuna basmak; zararı dokunacak, kötülük yapacak bir kimseye ilişmek ya da sataşmak yoluyla fırsat vermek”	1
<i>Coorun çukuu.</i> “Kuyusunu kazmak; birinin yıkımına çalışmak, kötü duruma düşmesini istemek”	1
<i>Cumurtkadan kır çığaru.</i> “Öküz altında buzağı aramak; hiçbir nedeni olmadan, olmadık yerden bir eksiklik bulup, gedik bulup, boşuna kusur aramak”	1
<i>Cünü tirüü.</i> “Canı pek; acıya, sıkıntıya karşı dayanıklı”	1
<i>Canı keyüü.</i> “Azap çekmek; acıyla kıvrınmak”	1
<i>Canın suurup aluu.</i> “Canını çıkarmak; haddini bildirmek”	1
<i>Canın ala kaçuu.</i> “Başının çaresine bakmak; canını zor kurtarmak”	1
<i>Cini kelüü.</i> “Öfkelenmek, celallenmek”	1
<i>Col arbituu.</i>	1

“Yol katetmek; ilerlemek”	
<i>Çaň cuğuzboo.</i> “Toz kondurmamak; bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek”	1
<i>Çilbir taştoo.</i> “Tuzak kurmak; bir şeyi yakalamak için düzenek hazırlamak, birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak”	1
<i>Çimçikka cem aldırbağan.</i> “Eli sıkı; kolay para harcamayan, cimri, çok tutumlu”	1
<i>Çiyki may cegendey boluu.</i> “Naneyi yemek; bir şeyden endişe duyar gibi düşünerek rahatı kaçmak, dert çekmek, kalbi sıkışmak”	1
<i>Cürök zaada boluu.</i> “Aşırı korkmak; endişelenmek”	1
<i>Cürögü zırp etüü.</i> “Yüreği yerinden oynamak”	1
<i>Cürögün caraloo.</i> “Yüreğini yaralamak”	1
<i>Daldalı çıguu.</i> “Paramparça olmak; eskiyip yırtılmak”	1
<i>Dem bayloo.</i> “Bel bağlamak; birisinin kendisine yardımcı olacağına, bir işin gerçekleşeceğine inanıp güvenmek”	1
<i>Dem berüü.</i> “Moral vermek; bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, cesaretlendirmek, yüreklendirmek”	1
<i>Dem saluu.</i> “Okuyup üflemek; dinî inanca göre bir duayı okuduktan sonra, üfleyerek ruhlara yollamak”	1
<i>Dımın çığarboo.</i> “Sesini çıkarmamak; bir durum karşısında düşüncesini söylememek,	1

susmak”	
<i>Esin eki kılıu.</i> “Aklını karıştırmak; birini ne yapacağını bilemez duruma getirmek, şaşırtmak, bocalatmak”	1
<i>Es-uçun coğotuu.</i> “Kendini kaybetmek; bilincini yitirmek, bayılmak, kızgınlık, öfke yüzünden ne yaptığını bilmeyecek hâle gelmek”	1
<i>Et menen çeldin ortosunda.</i> “İki arada bir derede kalmak; sıkışık, zor şartlar altında kalmak”	1
<i>İçi cılıu.</i> “İçi ısınmak; memnun kalmak, gönlü yumuşamak, sevmek, meyletmek”	1
<i>İt azabın körüü.</i> “Sürüm sürüm sürünmek; çok zorlanmak, çok zor, çok ağır bir durumla karşılaşmak”	1
<i>İt ölgön cer.</i> “Kör itin öldüğü yer; çok uzakta olan yer”	1
<i>İt ölgön suuk.</i> “İt öldüren soğuk; çok soğuk”	1
<i>İtatayı tutuluu.</i> “Cinleri başına toplanmak; sinirlenmek, hiddetlenmek, öfkesinden çıldırmak”	1
<i>İzin caşırui.</i> “Karda yürüyüp izini belli etmemek; kimsenin sezemeyeceği biçimde gizli iş çevirmek”	1
<i>Kabırğası kayışuu.</i> “İçi sızlamak; bir kimse, durum ya da şey için çok üzülme, çok acımak”	1
<i>Kanğa salam berböö.</i> “Kimseye eyvallah etmemek; kimseden yardım ve iyilik beklememek, kimsenin minneti altına girmemek”	1
<i>Kirpik kakpoo.</i>	1

“Göz kırpmamak; uyumamak”	
<i>Kol cooluk.</i> “Başı bağlı; hür değil, birilerine baş eğen, başkalarının menfaati için hizmet eden”	1
<i>Koltuğuna suu bürküü.</i> “Dolduruşa getirmek; birini çeşitli yollarla pohpohlayarak yönlendirmek, kışkırtmak, gaza getirmek”	1
<i>Kolunan köörü tögölön.</i> “On parmağında on marifet olan; iyi usta, becerikli, üstat, elinden her iş gelen”	1
<i>Köñülün kıyboo.</i> “Kıyamamak; üzme istememek, hürmet etmek”	1
<i>Köz kıyığın saluu.</i> “Göz ucuyla bakmak; fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak”	1
<i>Köz körünöö.</i> “Göz göre göre; apaçık şekilde, herkesin gözü önünde, olacağı bilindiği hâlde önlem alınmadan”	1
<i>Kulak-murdun keskenvey.</i> “Ses seda kesilmek; hiçbir ses duyulmamak”	1
<i>Kuyruğun buroo.</i> “Kuyruğunu tava sapına çevirmek; haddini bildirmek, gereken dersi vermek”	1
<i>Kuyruğun tolğoo.</i> “Kuyruğunu tava sapına çevirmek; haddini bildirmek, gereken dersi vermek”	1
<i>Kuyruğuña kalbır bayloo.</i> “Çamur atmak; birini kötü bir işe karışmış göstermek, kara çalmak, iftira etmek”	1
<i>Mañdayı carıluu.</i> “Yüzü gülmek; sevinci yüzünden belli olmak, neşelenip sıkıntıdan kurtulmak, feraha kavuşmak”	1

<i>Mat kıluu.</i> “Mat etmek; ağzını bir daha açamayacak hâle getirmek, söz ile yenmek”	1
<i>Meer çöp.</i> “Şeytan tüyü; alım, çekicilik, cazibe”	1
<i>Oñdoy berdi boluu.</i> “Şansı yaver gitmek; işi hep yolunda gitmek, şansı iyi olmak”	1
<i>Oor topondoo.</i> “Çoğu gidip azı kalmak; bir işin zor olan kısmını bitirip, tamamlamaya yaklaşıp, azaltmak”	1
<i>Ögüz ölbösün, araba sınbasın.</i> “Ne şiş yansın ne kebab; uyduruktan, çok zahmet etmeden, çok kendini vermeden, sallana sallana”	1
<i>Öz kindigin özü kesüü.</i> “Kendi göbeğini kendi kesmek; başkasına muhtaç olmadan bir işi kendi kendine yapmak, kendi başının çaresine bakmak”	1
<i>Öz közünö özü işenböö.</i> “Gözlerine inanamamak; hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak”	1
<i>Peşenesi carık.</i> “Sıcakkanlı; sevimli, cana yakın, güler yüzlü, sempatik”	1
<i>Sirkesi suu kötörböö.</i> “Suratı sirke satmak; öfkeli, kızgın olduğu anlaşılmak”	1
<i>Söök öçtüü duşman.</i> “Can düşmanı; öldürmeyi bile düşünen, aşırı kin ve düşmanlık besleyen, dost olmayan”	1
<i>Supsunu suuy tüşüü.</i> “Hayal kırıklığına uğramak; çok istenilen veya umulan bir şeyin gerçekleşmemesinden üzüntü duymak”	1
<i>Suudan taza, süttön ak.</i> “Sütten çıkmış ak kaşık; temiz, hiç günahsız”	1
<i>Suuk köz.</i>	1

“Kötü göz; kem göz”	
<i>Tili kürmöögö kelböö.</i> “Dilini oynatamamak; konuşamamak, söz söyleyemeyip gevelemek”	1
<i>Toonu tomkorup, oydu omkoruu.</i> “Dağları devirmek; çok büyük işlerin üstesinden gelmek, ağır işleri başarmak”	1
<i>Töbö çaçı tik turuu.</i> “Tüyleri diken diken olmak; üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek”	1
<i>Töböüsü menen cer kazuu.</i> “İğne ile kuyu kazmak; çok ağır ve meşakkatli iş yapmak”	1
<i>Töşök cañirtuu.</i> “Döşek tazelemek; ikinci kez evlenmek, tekrardan kadın almak”	1
<i>Tumşuğu menen bir tiyüü.</i> “Sert çıkmak; çok kaba davranmak, aşırı biçimde karşı durmak”	1
<i>Uy tilindey.</i> “Avuç içi kadar; çok küçük, daracık”	1
<i>Üç uktasa tüşünö kirböö.</i> “Rüyasında bile görmemek; hiç tahmin etmemek, hiç akla gelmemek”	1
<i>Üy betin körböö.</i> “Evin yolunu unutmak; eve gelmemek, evinde olmamak, genelde evden dışarıda olmak”	1

Örneklerden anlaşılacağı üzere, yazar, deyimleri oldukça sık bir şekilde kullanmıştır. Bu durum, yazarın ana dilini kullanmakta başarılı olduğunun işaretidir. Aynı zamanda anlatımda zenginliği yansıtır.

2.2. Söz Dizimi

Söz dizimi, Kırgız Türkçesinde *sintaksis* olarak adlandırılmaktadır. Kırgız gramerciliğinde söz dizimi üç bölümde ele alınır:

“1. Süylöm (Cümle).

2. Söz tizmegi veya söz aykaşı (Kelime grubu).

3. Komplekstik forma veya analitikalik forma (Edat grubu)” (Atabey, 1998: 7).

“Edat Grubu”, Kırgız gramerciliğinde ayrı bir başlık altında ele alınsa da bu çalışmada Türkiye gramerciliği doğrultusunda Leyla Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” çalışması baz alınarak “Edat Grubu”, Kelime Grupları başlığı altında incelenecektir.

2.2.1. Kelime Grupları

2.2.1.1. Ad tamlaması

2.2.1.1.1. Belirtili ad tamlaması

Belirtili isim tamlaması, Kırgız Türkçesinde de ilgi hâli ekleriyle yapılır. Kırgız Türkçesindeki ilgi hâli ekleri, “+nIn, +nUn, +DIn, +DUn”dur (Çengel, 2017: 163).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen belirtili isim tamlaması örnekleri şu şekildedir:

Al nayzanın uçu eç ubakta caşıp, eç kaçan mokoboyt. (37)

“O mızrağın ucu hiçbir zaman paslanmaz ve körelmez”.

Sulaymandın ünü kardığıp, emne kilaarın bilbey kaypaktadı. (77)

“Sulayman’ın boğazı düğümlenip ne yapacağını şaşırdı”.

Antkeni, Camiylanın tağdıri menin da cürögümdü ezip taştadı. (195)

“Çünkü Camiyla’nın kaderi benim de yüreğimi parçaladı”.

2.2.1.1.2. Belirtisiz ad tamlaması

İncelediğimiz hikâyelerde geçen belirtisiz isim tamlaması örnekleri şu şekildedir:

Sen kırgız kempağalı bolsoñ, men orus kempağalımın. (13)

“Sen Kırgız yoksulu isen ben de Rus yoksuluyum”.

Eğor degen orus bayı atıp koyo cazdağanda, uşul cigit meni aman alıp kalğan boluçu... (25)

“Egor denilen Rus beyi ateş edip beni vuracakken, bu delikanlı benim hayatımı kurtarmıştı...”

Metinlerde ad tamlamaları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Nesnelerin başka nesnelerle aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme gibi anlam ilişkileriyle birlikte kullandığını göstermektedir.

2.2.1.2. Sıfat tamlaması

Kırgız gramerciliğinde, Türkiye gramerciliğinde olduğu gibi, sıfat tamlaması şeklinde bir isimlendirme yapılmamıştır. Kelime gruplarının Kırgız gramerciliğindeki tasnif şekillerinden biri, tamlanan unsurun kelime türüne göre yapılan tasniftir. Bu tasnife göre, tamlanan unsuru isim ve isim soylu bir kelime (*zat atooçtuk söz aykaşı*); tamlayan unsuru ise isim veya isim soylu bir kelime (*zat atooçtuk*); sıfat (*sın atooç*), sayı ismi (*san atooç*) veya zamir (*at atooç*) olan kelime grupları, çok geniş bir çerçevede ele alındığında, Türkiye gramerciliğine göre birer sıfat tamlamasıdır (Atabey, 1998: 100).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen sıfat tamlaması örnekleri şu şekildedir:

*Kuuraydın külü dodolonğon kemegede kiçinekey **kara kazan** asılıp turat.* (34)

“Odun külüyle dolmuş olan ocakta, küçücük bir kara kazan asılı duruyordu”.

*Emese, bul **altın sırğa** seniki. Kel, kulağıña salıp koyoyun.* (27)

“O zaman, bu altın küpe senindir. Gel, kulağına takayım”.

Çoñ döbönün canınan muluyup unçukpay ötüp kete berüügö Aycamaldın cürögü tütpödü. (152)

“Büyük tepenin yanından bu şekilde sessizce geçip gitmeye Aycamal’ın gönlü elvermedi”.

Sıfat tamlamalarının yazar tarafından yaygın kullanıldığı, metinlerde görülmektedir. Nesnelerin ve varlıkların detaylarıyla Tanımlandığı, yazarın dış dünyaya dikkat yönelttiği söylenebilir.

2.2.1.3. Sıfat-fiil grubu

Kırgız Türkçesinde sıfat-fiil yapmak için şu ekler kullanılır: “-GAn/-GOn, -Ar/-Or; -r, -BAs/-BOs, -OOçU/-UUçU; -çU, -A/-O; -y elek”tir (Çengel, 2017: 288).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen sıfat-fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

*Ayban sıyaktuu dene kumarın kandırıp alğandan kiyin, **sokoğo salgan** ögüzdöy küşüldöp turup, artına kılçaybay, eşikke atıp çıktı.* (127)

“Bir hayvan gibi bedeninin arzusunu yerine getirdikten sonra, sabana koşulan bir öküz gibi soluyup arkasına bile bakmadan kendini dışarıya attı”.

Catıp içeer calkoolordu, ayak boşotor ak bilekterdi košo çımçıy ketseñ, mağa çoñ cardam bergen bolboyt beleñ. (176)

“Hazıra konan kurnazları, işten kaçan tembelleri de topa tutsaydın bana çok yardım etmiş olurdun”.

Köz açırbas caandan beş metr aralık da körünböyt. (69)

“Göz açtırmaz yağmurdan beş metrelik mesafe bile görünmüyordu”.

Kaçandır bir kezderde coodon korğonuuçu çep bolgon eken. (36)

“Uzun zaman önce düşmandan koruyucu bir kale imiş”.

Alım, kayrakka çıkçu coldo kaz katar tizilip, kadimki ele soğuşka kirip baratkan tankalardı elestetken traktorlorğo, ayrısın takımına kıskan atçan adamdarğa kol cañdadı. (171)

“Alım, tarlaya giden yolda sıra sıra dizilip eski zamanlarda savaşa giren tankları andıran traktörlere ve anadutlarını¹² dizlerinin altına sıkıştıran atlı adamlara el salladı”.

Enenin kıynalğanın esi kire elek bala bilebi. (192)

“Annenin zorlandığını düşünce yetisi oluşmamış bir çocuk nereden bilsin”.

Yazarın sıfat-fiillerle anlatıma zenginlik kattığı söylenebilir.

2.2.1.4. İsim-fiil grubu

Kırgız Türkçesinde isim-fiil yapmak için şu ekler kullanılır: “-UU/-OO, -(I)ş/-(U)ş, -mAk/-mOk; -mAy/-mOy ve -mA/-mO. Bu isim-fiil eklerinin kullanım sıklığı birbiriyle aynı değildir. -UU/-OO ve -(I)ş/-(U)ş isim-fiil ekleri, -mAk/-mOk ve -mAy/-mOy ve -mA/-mO eklerine göre daha yüksek kullanım sıklığına sahiptir” (Ceritoğlu, 2012: 65-66).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen isim-fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

¹² Ekin ve ot demetlerini arabaya yüklemeye veya harmanı aktarmaya yarayan uzun saplı, üç dişli, ahşap bir araç.

*Bul da amalköy Egordun akırındık menen Taştanbekti özünö tartıp, cerinen, mal-mülkünön acıratkan cañı ökmöttön **öç aluu** üçün casağan alğaçkı araketi ele.* (32)

“Bu da kurnaz Egor’un yavaş yavaş Taştanbek’i kendi tarafına çekip kendisini malından mülkünden mahrum bırakan yeni hükümetten intikam almak için attığı ilk adımıydı”.

*Ne bar, ne cok başka **arğa tabış** kerek.* (94)

“Ne yapıp ne edip başka bir çare bulmak gerek”.

*Sansızbay **akçanı almak** turğay, asman-ayday tüyüldü.* (110)

“Sansızbay parayı almak şöyle dursun, öfkelenip sert tepki gösterdi”.

*Otun carıp, **suu kuymay**, bak-şağıñızdı közdömöy calañ menin moynumda bolsun.* (164)

“Odun yarıp su doldurmak, bahçenizi gözetmek yalnız benim görevim olsun”.

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde -mA/-mO ekiyle oluşturulmuş isim-fiil grubuna rastlanmamıştır. Diğerleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Metinlerde, isim fiil grupları nesne, yer tamlayıcısı, özne ve zarf olarak kullanıldığı gibi, yüklem durumunda da bulunmaktadır. Yazar bu kullanımlarla ifadesine zenginlik katmaktadır.

2.2.1.5. Zarf-fiil grubu

Kırgız Türkçesinde zarf-fiil yapmak için şu ekler kullanılır: “-A/-O; -y, -(I)p/-(U)p, -ArdA/-OrdO; -rdA, -A/-O; -y *elekte*, -BAstAn/-BOstOn, -çUday, -GAñçA/-GOnçO, -GAndAy/-GondOy, -GAndA/-GondO, -GAndAn/-GondOn, -GAnI/-GOnU, -GIçA/-GUçA, -mAyIn(çA)/-mOyUn(çA)” (Çengel, 2017: 299-309).

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde -BAstAn/-BOstOn ve -GAndAn/-GondOn ekleriyle oluşturulmuş zarf-fiil grubuna rastlanmamıştır.

İncelediğimiz hikâyelerde geçen zarf-fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

*Karuusuna kızıl çüürök baylangan Afanasev, Vasiliy, Saparlar **baş kiymın ala** taazim kılıp, tabıttın başında turuşat.* (36)

“Bileklerine kırmızı bez bağlayan Afanasev, Vasiliy ve Sapar, şapkalarını çıkartarak saygı gösterip tabutun başında duruyorlardı”.

Uşintip Tokmokko kelgen Zaura, alğaçkı sayakatın asker komissariatnan baştap, Aleksey Fyodoroviç Afanasevge coluktu. (133)

“Böylece Tokmok’a gelen Zaura, ilk yolculuğuna askerî komiserlikten başlayıp Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüştü”.

A baykuş maydanğa bararda, ce kişi keleerde uşintip bapırañdap kalçu emes bele. (107)

“O zavallı meydana giderken veya birileri geleceği zaman böyle heyecanlanmaz mıydı”.

Dağı bir balaketke kabıla elekte, bul cerden cönöp keteli. (202)

“Yine bir felakete kapılmadan buradan hemen gidelim”.

Canuzak bittelbegen aňgi eşegine çokçoyup minip, coo sayçuday tekireñ-taskak menen üyün közdöy cönödü. (153)

“Canuzak iğdiş edilmemiş damızlık eşegine binip, düşmanı yok edecek gibi hızlıca evine doğru yola koyuldu”.

Andan körö «kara kağazga» işenbey, beliñizdi bekem buup, akem kelgençe, baldarıñızğa karaan-teek bolup turuñuz. (141)

“Bu nedenle “kara habere” inanmayıp metanetli olun ve ağabeyim gelinceye kadar çocuklarınıza iyi bakın”.

Sakiş tok tiygendey sekirip ketti. (90)

“Sakiş, elektrik çarpmış gibi birden sıçradı”.

Aşuu aşıp, cöö basıp, cuk tügöngöndö ölbö canım ölbö dep cergesine arañ cetiştı. (11)

“Dağları aşıp, yaya gidip, yiyecekleri bittiğinde ölme canım ölme diyerek vatanlarına zar zor geldiler”.

Ştabda kalğan cooptuu adamdan başka adisterdin bardığı tüp kötörö çabandarğa cardam bergeni ketişken eken. (181)

“Karargâhta kalan sorumlu kişi dışında tüm uzmanlar çobanlara yardım etmek için gitmişlerdi”.

Aycamal tañ atkıça kirpik irmebey, tikiyip oturup berüügö dayar. (154)

“Aycamal, tan atıncaya kadar gözlerini kırpmadan oturup beklemeye hazırды”.

Buğa bir sır körsötmöyünçö menin köksöm suuy turgan emes. (51)

“Buna bir ders vermeyince benim içim rahat etmez”.

Zarf-fiillerin kullanımıyla yazar, fiilleri zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma anlamları bakımından zenginleştirmektedir.

2.2.1.6. Edat grubu

Kırgız gramerciliğinde edat grubu, kelime grupları içinde değerlendirilmemiştir. Edat grubu “analitikalık forma” başlığı altında incelenmiştir. Çünkü çekim edatı (*candooç*), anlamlı (*toluk maanilüü*) bir kelime değildir. Kırgız gramerciliğine göre, kelime grupları ancak anlamlı iki kelimenin birleşmesiyle oluşabilir. Hem çekim edatı (*candooç*), hem de anlamlı bir kelime olan edatlara *funktsionaldik candooçtor* adı verilmiştir (Atabey, 1998: 145-146).

Kırgız Türkçesinde edat grubunun kuruluşunda kullanılan çekim edatları şunlardır: “*arkıluu* (ile, sayesinde, vasıtasıyla), *boydon* (gibi, olarak), *boyu* (boyu), *boyunça* (göre, hakkında), *cöniindö* (hakkında, konusunda), *katarı* (olarak), *menen* (ile), *sayın* (her), *sıyaktuu* (gibi), *üçün* (için), *közdöy* (doğru), *çeyin* (kadar), *karaganda* (göre), *arı* (öte), *başka* (başka), *beri* (beri), *kiyin* (sonra), *körö; körök; körökçö* (göre), *murda* (önce), *soñ* (sonra), *ulam* (dolayı)” (Atabey, 1998: 146-163).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen edat grubu örnekleri şu şekildedir:

Tek gana ayağınan töböşünö çeyin kılğıra tiktep, бүткүл сабилуусун, sarğayıp kütüp cürgönün Sağınaalisına köz karaşı arkıluu bildirdi da, ün-sözsüz, başın anın moynuna cölöp, bışaktap ciberdi. (120)

“Sadece eşini baştan aşağı sevgi dolu gözlerle süzüp, tüm özlemini, kederini ve onu dört gözle nasıl beklediğini Sağınaalı’sına bakışları ile anlattıktan sonra, hiçbir şey demeden başını onun boynuna yaslayıp için için ağlayıverdi”.

Aytpasa bu diynödön közü açtk boydon ötköndör azbı. (220)

“Yoksa bu dünyadan gözü açık olarak gidenlerin sayısı az mı”.

*Baykuş çal çıraktı çağıp koyup, **tünü boyu** kirpik irmebey, canımda şoñşoyup oturdu. (73)*

“Zavallı ihtiyar, gaz lambasını yakıp gece boyu hiç uyumadan başımda bekledi”.

*Ekinçi klass şofyormun, ağay... Okuuğa ötköngö çeyin traktor da aydağam. Başka **tehnikalar boyunça** da tüşünügüm bar. (65)*

“İkinci sınıf şoförüm, efendim... Okula başlamadan önce traktör de sürdüm. Başka teknik araç gereçler hakkında da bilgi ve tecrübem var”.

*Bul cigittin **baylar cönündö** aytkan sözü menin cürögümdü kanatıp ketpedibi, kağılayın el-curt! (24)*

“Bu yiğidin zenginler hakkında söylediği sözler benim yüreğimi kanattı, sevgili yurttaşlarım!”

*Boluptur. Sen meni **naçalnik katarı** sezesiñbi? (95)*

“Tamamdır. Sen beni şef olarak görüyor musun?”

***Kamçısı menen** hrom ötügün çapkılap, alaçıkka alaksıp turğan Afanasev murutun camp alıp... (20)*

“Kamçısı ile krom çizmesine vurup alaçığa bakarak oyalanan Afanasev, bıyığını sıvazlayıp...”

*Emi eköobüz **kün sayın** bir-eki saattan sabak okuybuz dep, orus tamğasının bir neçesin ak kağazğa badıraytıp cazıp körsötüp, berip da ketken. (26)*

“Artık ikimiz her gün bir iki saat ders çalışacağız, deyip Rus alfabesinin birkaç harfini beyaz kâğıda görünecek şekilde yazıp gösterip gitmişti”.

*Ürküp çıkkın koduraday ar kaysı cerde üstü kamış menen cabılğan cer kepelinde, een talaadağı çañgıl tütün bulağan birin-serin boz üylördö cana üzüktörü salbırağan kara alaçıktarda **Taştanbek sıyaktu**u kedey-kembağaldar çaşaçu. (16)*

“Seyrek yetişen çam ağacı gibi her yerde üzeri kamışlarla kaplı derme çatma gecekondularda, uçsuz bucaksız bozkırda tündüğünden duman çıkaran boz üylerde ve derme çatma alaçıklarda Taştanbek gibi fakir fukaralar yaşardı”.

*Bir çağına moytoyğon Murattı kötörüp, bir koluna oroğu menen beşigin alıp, Aycamal tañ azandan **kayraktı közdöy** cönöyt. (116)*

“Bir eliyle tombul ve sevimli Murat’ı taşıyıp, diğer eliyle de orak ve beşiği götüren Aycamal, sabahın erken saatlerinde tarlaya doğru yol alırdı”.

*Şayırgül mına oşondo korkup catkanın ayıp, **üyünö çeyin** cetkirip koyuunu surangan ele. (85)*

“Şayırgül işte o zaman, korktuğunu söyleyip evine kadar kendisine eşlik etmesini istedi”.

*Nuriyla, öpkömdü çabayın, sen **Camiylağa karaganda** estüüröök emessiñbi. Iylabasañ. Men birdeñke kıla koyoyun. (190)*

“Nuriyla, kurban olduğum, sen Camiyla’ya göre büyük değil misin. Ağlama, lütfen. Ben düşünüp bir çare bulayım”.

*Co-ok, men senin minday korduğuña **mindan arı** çıday albaym. (56)*

“Yok, ben senin bu zulmüne bundan böyle dayanamayacağım”.

*Mıdırı çok caydak talaanın mına uşul cerinde calğız **tüp capayı taldan başka** köz toktotoor eç nerse körünböyt. (23)*

“İssız, yaprak bile kımıldamayan bozkırın tam bu bölgesinde bir tane yabancı söğüt ağacından başka hiçbir şey yoktu”.

***Erteden beri** «ata, atake» dep kñkıstap catıp, cedep çarçağanda közü ilinip ketken Osmon atasının kelgenin bilgen çok. (15)*

“Sabahtan beri “baba, babacığım” diye inlemekten yorulup uykuya kalan Osmon, babasının geldiğini bilmiyordu”.

*Alardın sözü **andan kiyin** cakşı uğulbay kaldı. (41)*

“Ondan sonra onların konuşmaları iyi duyulmaz oldu”.

*Emi Sansızbaydın betin kantip karaym? **Mından körö** muunup ölgön artık. (132)*

“Artık Sansızbay’ın yüzüne nasıl bakarım? Bunun yerine ölmek daha iyi”.

*Bayağı kez bolso, baykuş Mişa ara talaada kalıp, **acalınan murda** ölböyt bele!*
(207)

“Eskiden olsaydı zavallı Mişa bu ıssız yerde kalıp ecelinden önce ölmez miydi!”

***Uşundan ulam** uğulup ketkenbi, ce koşunalarının biri aldirtadan şıbırıp koyğonbu, aytor akırkı kündördö kardarlar köböyüp ketti.* (163)

“Bundan dolayı mı duyuldu, yoksa komşularından biri gizlice bir şeyler mi fısıldadı bilinmez, kısacası son günlerde müşteriler çoğaldı”.

*Ak dilden çığıp, çın peyilden arnalğan altın sırğanı **apañ üçün** sen özün tağınp koy.* (28)

“İçten gelerek, samimi duygularla verilen bu altın küpeyi annen için sen kendin tak”.

Metinlerde edat grubunun kullanımı da yaygındır. Yazar edat gruplarını kullanarak cümleleri zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart bakımlarından zenginleştirmekte ve ifadeyi güçlendirmektedir.

2.2.1.7. Bağlama grubu

Kırgız Türkçesinde bağlama grubu kurulurken kullanılan bağlaçlar şunlardır: “cana, ce, menen, emes, emey, tügül, ne, caki, meyli... meyli..., ce... ce..., birde... birde..., narı... narı..., ...da ...da, ...bolsun ...bolsun” (Ceritoğlu, 2012: 95).

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde *emey, tügül, ne, caki, birde... birde..., ...bolsun ...bolsun* bağlaçlarıyla kurulmuş bağlama grubuna rastlanmamıştır.

İncelediğimiz hikâyelerde geçen bağlama grubu örnekleri şu şekildedir:

*Afanasev temir sandığın açıp, oroosu cazılğan kızıl tüyünçöktön uy tilindey **kat cana altın sırğa** alıp çığıp, tigilerdin aldına koydu.* (39)

“Afanasev demir sandığı açıp, bağı çözülmüş kırmızı bohçadan bir mektup ve altın küpe çıkartıp onların önüne koydu”.

*Bügün **bul, ce tigil** tehnikanı başka cakka cumşap ciberip, anın keçigip kelbey catkandığına şıltoo kılsa, ertesi başka sebepti betine karmap, kors etet.* (80)

“Bugün şu ya da bu teknik aracı başka bir işe gönderdiğini ve hâlâ dönmediğini bahane etse, ertesi gün farklı bahaneler üretip yalan söyler”.

Nina menen Osmon sıyaktuu aktivist ulan-kızdar, ömüründö kalam karmabağan karañğı kalkka tamğa taanıtıp, Egordun oyuna kelbegen özünçö ele bir keremet düynö kurup catışat. (32)

“Nina ile Osmon gibi aktif genç erkek ve kızlar hayatı boyunca kalem tutmamış eğitimsiz halka okuma yazma öğreterek, Egor’un rüyasında bile görmediği harika bir dünya inşa ediyorlar”.

*Anıñız ıras, bayım! Birok, biz **mal emes, öz alapayızdı** tappay kalbadıkpı. Üyübüz çeçilbey, kazanıbiz kaynağan boyunça kaldı. (12)*

“Doğru diyorsunuz, beyim! Ancak, biz hayvan değil, kendi canımızı kaybeder duruma geldik. Çadırımız dikili, kazanımız kaynamış hâlde kaldı”.

*Bul tarapka kelgende **meyli kün, meyli tün** bolup, çakırğan ceri may ağızıp ciberse da, Aycamal aňırıp turğan koroo-cayına bir kayrılбай koyçu emes. (122)*

“Aycamal, ister gece olsun ister gündüz, bu topraklara her geldiğinde köylüler kuzu kesip kendisini davet etseler de, o, ıssız bir şekilde duran evine uğramadan hiçbir yere gitmezdi”.

*Bıçakka tüşö albay turğan Zaura, **ce may, ce kan** çıksın dep, çındap köcöldü. (133)*

“Artık ölümü bile göze alan Zaura, ya intikam ya ölüm diyerek daha da hırslandı”.

*Caştayınan bir koroodo calğız kalıp, turmuştun açuu-tattuusun tartıp kalğan kız, narı basmurt, **narı büyrö, narı çyrak**. (163)*

“Küçük yaşta bir evde yalnız kalıp, hayatın tüm zorluklarına göğüs geren kız, hem ağırbaşlı hem titiz hem de becerikliydi”.

*İyirilip turuşkan **tigi toptun içinen da, bu toptun içinen da caalagan** ündör uğuldu. (25)*

“Merakla bekleyen diğer grubun içinden de, bu grubun içinden de itiraz sesleri duyuldu”.

Bağlama edatları gibi bağlama grupları da cümleleri birbiriyle ilişkilendirmek, sıfatve zarf olarak kullanılmak suretiyle cümlelerde ifade zenginliği yaratmaktadır.

2.2.1.8. Birleşik isim grubu

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde birleşik isim grubuna rastlanmamıştır.

2.2.1.9. Sayı grubu

Kırgız Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde sayı grubu kuruluşu aynıdır.

İncelediğimiz hikâyelerde geçen sayı grubu örnekleri şu şekildedir:

Anın uşintip cürüp cıygan çöbü bir koroo koygo on beş kün kül azıkka caraptır deşip, el dale ańız kılışat. (204)

“Onun bu şekilde biçip yığıdığı otların bir koyun sürüsünü on beş gün boyunca beslemeye yettiğinden bahsederler”.

Nazgül eköobüz teatrğa barıp kelattık ele... Tünkü saat on eki çaması boluçu. (221)

“Nazgül ile birlikte tiyatrodan dönüyorduk... Gece saat on iki civarıydı”.

Sayı grupları gün, saat, miktar, zaman bakımından yazarın ifadesini zenginleştirmektedir.

2.2.1.10. Birleşik fiil grubu

Birleşik fiil grubu, *isim + yardımcı fiil* ve *asıl fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil* birleşmesiyle kurulur. Kırgız Türkçesinde *isim + yardımcı fiille* kurulan birleşik fiil grubu Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

Bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerde kullanılan yardımcı fiillerde farklılıklar görülmektedir. Türkiye Türkçesinde çok az kullanılan *kıl-* ve *ver-* (ber-) yardımcı fiilleri, Kırgız Türkçesinde daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *et-* yardımcı fiiliyle yapılan birleşik fiillerin birçoğunda, Kırgız Türkçesinde *ber-* ve *kıl-* fiilleri yer almaktadır. *Et-* yardımcı fiili Türkiye Türkçesinde çok kullanılan bir yardımcı fiil olduğu hâlde, Kırgız Türkçesinde genellikle yansıma isimlerden sonra gelmektedir (Atabey, 1998: 203).

2.2.1.10.1. İsim + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu

“Kırgız Türkçesinde, adlı birleşik fiil öbeğinde yardımcı fiil olarak kullanılan dil birimleri *et-*, *kıl-* ve *bol-* yardımcı fiilleridir. Bu yardımcı fiiller genellikle adların

çekimsiz biçimleriyle öbek oluştururlar. *Et-* yardımcı fiili, Kırgız Türkçesinin temel yardımcı fiillerinden birisidir” (Ceritoğlu, 2012: 83).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen isim + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

*Atabay kolun kökürögünö koyup, dağı **taazim etti**.* (45)

“Atabay elini göğsüne koyup tekrar saygı gösterdi”.

*Vasiliy, Saparlar ölüktü kanday kılıp koyuunun kamın ceşip, kündür-tündür **kızmat kılıştı**.* (36)

“Vasiliy ve Sapar ise cenazenin defin işleri ile meşgul olup gece gündüz hizmet ettiler”.

*Dumana köz açıp cumğança cılt koyup çığıp ketkenden kiyin, Atabay darbazanı bekiteer menen carakçan tıñçı-celdet **payda boldu**.* (47)

“Derviş kaşla göz arasında dışarı çıkıp gittikten sonra Atabay kapıyı kapatır kapatmaz silahlı bir casus asker peyda oldu”.

2.2.1.10.2. Asıl fiil + zarf-fiil + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu

“Bu tip birleşik fiillerde asıl fiil başta bulunur ve sonda bulunan yardımcı fiile -A, -Ip (-p), -GAnI zarf-fiil ekleriyle bağlanır” (Atabey, 1998: 197). Bu fiil grubunun kuruluşunda kullanılan yardımcı fiiller, Kırgız Türkçesinde asıl fiil olarak da kullanılmaktadır: “*cat-*, *cür-*, *tur-*, *otur-*, *ber-*, *sal-*, *taşta-*, *ciber-*, *türş-*, *kör-*, *cazda-*, *koy-*, *kel-*, *ket-*, *al-*, *kal-*, *çık-*, *bar-*, *başta-*, *bil-*” (Ceritoğlu, 2012: 88).

İncelediğimiz hikâyelerde geçen asıl fiil + zarf-fiil + yardımcı fiilin birleşmesiyle kurulan birleşik fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

*Sağınaalı şaşkalaktap, balasının canına bardı. Murat beşiginde borboyup **uktap catkan ele**.* (122)

“Sagınaalı hemen oğlunun yanına gitti. Murat beşiginde mışıl mışıl uyuyordu”.

*Camiyla söömöyün oozuna salıp, tomsorup **kala berdi**.* (193)

“Camiyla işaret parmağını ağzına soktu ve hüznü bir şekilde kalıverdi”.

*Irakmat, ırakmat, kıldırıp **iştep cüröbüz**...* (58)

“Teşekkürler teşekkürler, kendi hâlimizde çalışıyoruz...”.

*Sıykı, bocomoluñuz çın okşoyt... Ötö mandemdüü... Tezireek... Mına, terezeden men da **körüp turam**. (101)*

“Tahmininiz doğru çıktı galiba... Çok şüpheli... Çabuk olun... İşte, pencereden ben de görüyorum”.

*Bügün biz cardı-calçı Taştanbektı akırkı saparğa **uzatıp oturabız**. (36)*

“Bugün biz zavallı Taştanbek’i son yolculuğuna uğurluyoruz”.

*Orduñardan kozğolboğula! Karşılık körsötsöñör **atıp salabız**... (54)*

“Yerinizden kıpırdamayın! Karşılık verecek olursanız vururuz...”

*Antkeni, Camiylanın tağdıı menin da cürögümdü **ezip taştadı**. (195)*

“Çünkü Camiyla’nın kaderi benim de yüreğimi parçaladı”.

*Egor çınıdağı kımızdı içpey artına tögüp cibergende tıñçı-celdet baykap kalıp, **bakırıp ciberdi**. (53)*

“Egor’un kâsedeki kımızı içmeyip arkasına döktüğünü, casus asker fark ederek hemen bağırıverdi”.

*Sizden köptön-köp surarım, beşikte kalğan kızıma **köz sala körüñüz**. (156)*

“Sizden çok rica ediyorum, beşikteki kızıma göz kulak olun”.

*Afanasev eki iynin küyşöp **külüp koydu**. (43)*

“Afanasev omuzlarını kaldırarak güldü”.

*Sulayman kaşın tüktüytüp, kıcırap arı-beri basa baştağanda, eşik açılıp, karp-kürp Şayırgül **kirip keldi**. (77)*

“Sulayman kaşlarını çatıp ses çıkartarak bir o yana bir bu yana yürümeye başladığında, kapı açıldı ve Şayırgül içeri girdi”.

*Aşır ce ıylay, ce külö albay, boz ala bolup turdu da, artına şart burulup, unçukpay **çıgıp ketti**. (64)*

“Aşır ne ağlayacağını ne de güleceğini bilip, şaşkın bir hâlde kalktı ve bir anda arkasını dönüp sessizce çıkıp gitti”.

*Canuzak ayrısın ırğıtıp ciberip, moynuna çeyin kızarıp-tatarğan boydon, kep-sözgö kelbey, çömölönün tübünö epeyip **oturup aldı**. (146)*

“Canuzak elindeki anadutunu fırlatıp, sinirden kıpkırmızı oldu ve tek kelime etmeden saman yığınının dibine gelip oturdu”.

*Oyunda eç nerseden kaparsız Osmon **şaşıp kaldı**. (27)*

“Aklında hiçbir şey olmayan Osmon, şaşırdı”.

*Murattın «oturuñuz aksakal, cok degende cüz gramm içip alıñız» degenine bolboy, artınan kuuğunçu kelatkandan beter eşikke **kaçıp çıktı**. (115)*

“Murat’ın “Oturun ihtiyar, hiç olmazsa yüz gram yiğin” demesine hiç aldırmış bile etmeden, peşinden kovalıyorlarmışçasına dışarıya kaçtı”.

*Aa körgülö. Men da azır ele artıñardan **cete baram**. (173)*

“A-a, tabii, bakın. Ben de hemen peşinizden geleceğim”.

*Kiçinekey asker küröktün mizi boyloboğon kakırağan taştuu cerdi kaza albay, koldoru uyup, kıynalğan sayın, Düyşöguldun niyeti **buzula baştı**. (124)*

“Küçük bir askerî kürek ile kuru ve taşlı zemini kazmakta zorlanıp elleri uyuşan ve acı çeken Düyşögül’un niyeti bozulmaya başladı”.

*Vasiliy kimdin dos, kimdin kas ekendigin cakşı **acırata bilet**. (24)*

“Vasiliy kimin dost, kimin düşman olduğunu iyi ayırt edebilir”.

Kırgız Türkçesinin özelliği olarak birleşik fiiller çok sık kullanılmıştır. Yazar birleşik fiillerle asıl fiili tasvir etmekte veya iki fiille bir hareketi karşılamaktadır.

2.2.2. Cümle

2.2.2.1. Cümlelerin öğeleri

2.2.2.1.1. Yüklem

Genel Türkçede olduğu gibi Kırgız Türkçesinin cümle kuruluşunda da genel olarak yüklem sondadır.

İncelediğimiz hikâyelerde geçen yüklem örnekleri şu şekildedir:

*Osmon bir nokotton közün albay meltirep oylonup turdu da cıla basıp, çöp alaçıkka **kirdi**. (18)*

“Osmon bir noktaya uzun uzun bakarak düşündükten sonra ağır ağır yürüyüp alaçığa girdi”.

*Munu canağı baylardın katındarı beri bolğondo ele beş pud buudayğa **alat**.* (18)

“Bunu o zenginlerin eşleri en az beş pud¹³ buğdaya alırlar”.

Yazar, fiil kökenli yüklemeleri daha yaygın kullanmıştır. Bunların içinde de fiil konusunda görülebileceği gibi, duyu fiilleri, tasviri fiiller içeren cümlelere daha az rastlanmaktadır. Yazar olay anlatımına ağırlık verdiği için, hikâyelerde, hareket ifade eden fiil kökenli yüklemeler daha fazladır.

2.2.2.1.2. Özne

İncelediğimiz hikâyelerde geçen özne örnekleri şu şekildedir:

***Osmon** atasının sözün keskin böldü.* (19)

“Osmon, babasının sözünü birden böldü”.

***Taştanbek** dağı emne balaket bolup ketti degendey ürpöndödü.* (20)

“Taştanbek yine hangi felaket oldu der gibi korkup telaşlandı”.

Yazarın kahramanları insanlardır. Bu sebeple özneler yaygın olarak insan unsurudur.

2.2.2.1.3. Nesne

İncelediğimiz hikâyelerde geçen belirtisiz nesne örnekleri şu şekildedir:

*Biz sen keleer aldında bölüktön **kat** aldık.* (134)

“Biz sen gelmeden hemen önce bölükten bir mektup aldık”.

*Canuzaktın akırkı sözü ar kimge **küdük** tuudurdu.* (143)

“Canuzak’ın son sözü herkeste şüphe uyandırdı”.

İncelediğimiz hikâyelerde geçen belirtili nesne örnekleri şu şekildedir:

*Bilekterin türüngön albettüü cigitter, topuraktı çañızgıtıp, **kazanaktı** kömö baştaştı.* (37)

¹³ Ruslarda eski bir ağırlık birimi olup 1 pud 16,3 kg. değerindedir.

“Kollarımı sıvayan iri yarı yiğitler, toprağı tozutarak cenazeyi gömmeye başladılar”.

Ce bolboso men sizge zöökürlüktü körsötüp koyom. (47)

“Yoksa ben size zalimliği gösteririm”.

Yazar, nesneler vasıtasıyla, gerçekleşen olaylardan etkilenen unsurları da cümle içinde yansıtarak ifade zenginliği yaratmaktadır.

2.2.2.1.4. Yer tamlayıcısı

İncelediğimiz hikâyelerde geçen yer tamlayıcısı örnekleri şu şekildedir:

Çuñkur köz, boyu kidigiy, Canuzak attuu sakalı caykalğan sarı abışka alıstan ün saldı. (120)

“Çukur gözlü, kısa boylu, uzun sakallı ve sarışın olan Canuzak adındaki ihtiyar, uzaktan seslendi”.

Aycamal tüyünçökkö orolğon akçasın koynunan suurup çığıp, stoldun üstünö koydu. (108)

“Aycamal küçük bir bez parçasına sarılı olan parasını koynundan çıkartıp masanın üzerine koydu”.

Yazar, yer tamlayıcısını cümlelerin bazılarında zorunlu unsur, bazılarında da yardımcı unsur olarak kullanmak yoluyla, fiillerin gerçekleştiği yer, yön gibi durumları işaret etmekte başarılı olmuştur.

2.2.2.1.5. Zarf

İncelediğimiz hikâyelerde geçen zarf örnekleri şu şekildedir:

Men alarğa erteñ menen colukkan elem. (151)

“Ben onlarla sabahleyin görüşmüştüm”.

Ekööbüzdün mamilebizdi da cakşı bilet. (91)

“İkimizin arasındaki ilişkiyi de iyi biliyor”.

Yazar zarfları da cümlelerinde yaygın olarak kullanmak suretiyle cümlelere zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bakımından derinlik katmaktadır.

2.2.2.2. Cümle türleri

Cümleler, yüklem türüne göre, yüklem yerine göre ve anlam özelliklerine göre üçe ayrılmaktadır.

2.2.2.2.1. Yüklem türüne göre cümleler

2.2.2.2.1.1. Fiil cümleleri

İncelediğimiz hikâyelerde geçen fiil cümlesi örnekleri şu şekildedir:

*Aleksey Fedoroviç caltırağan başın kaşıp, kalbaat **süylödü**.* (130)

“Aleksy Fedoroviç parlayan kel başını kaşıyıp sakince konuştu”.

*Kızım, beri bas kağılayın, seni men **çakırdım**.* (160)

“Kızım, buraya gel kurban olduğum, seni ben çağırdım”.

Yazar, en sık olarak fiil cümlelerini kullanmaktadır. Bu durum, yazarın olaya dayalı hikâye yazmasından kaynaklanmaktadır.

2.2.2.2.1.2. İsim cümleleri

İncelediğimiz hikâyelerde geçen isim cümlesi örnekleri şu şekildedir:

*Moynumdağı mobu tumarçada anın askerdeki adresi **bar**.* (156)

“Boynumdaki şu muskanın içinde onun askerdeki adresi var”.

*Mağa eç kaday artıkcılıktın keregi **cok**.* (127)

“Bana hiçbir ayrıcalığın gereği yok”.

Yazar, isim cümlelerini fiil cümlelerine kıyasla daha az kullanmıştır. Bunların içinde *var* ve *yok* ile biten cümleler de daha sık kullanılmıştır.

2.2.2.2.2. Yüklem yerine göre cümleler

2.2.2.2.2.1. Kurallı (düz) cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde geçen kurallı cümle örnekleri şu şekildedir:

*Sansızbay emnegedir kaysaktap, karaylap ketti da, alardın sözüün ukmaksan bolup, Aycamaldı **karadı**.* (109)

“Sansızbay nedense telaşlanıp, ne yapacağını bilemedi ve onların dediklerini duymamış gibi yapıp Aycamal’a baktı”.

Atası çok ösüp, atanın barkın coğoru baalağan Murat, ızat kılıp, Düyşögülğa boş orunduktu körsötö berdi. (114)

“Babasız büyüüp, babanın değerini çok iyi bilen Murat, hürmet edip Düyşögül’a boş yeri gösteriverdi”.

Yazar kurallı cümleleri daha fazla kullanmıştır. Bu onun gazeteci kimliğinden gelen, ölçünlü dili kullanma alışkanlığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

2.2.2.2.2. Devrik cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde geçen devrik cümle örnekleri şu şekildedir:

Emi anı kaydan tababız, aksakal? (62)

“Onu şimdi nerede bulacağız, ihtiyar?”

Cakşılap karağılaçı, dedi ayaldardın biri. (119)

“İyice bakın dedi kadınlardan biri”.

Yazarın kullandığı devrik cümle sayısı oldukça azdır. Bu durum Kırgız Türkçesinin yapısına da uygundur. Devrik cümleler konuşma dilinde kullanılmıştır. Bu da konuşmalara tabiiyet sağlamaktadır.

2.2.2.2.3. Anlamına göre cümleler

2.2.2.2.3.1. Olumlu cümle

İncelediğimiz hikâyelerde geçen olumlu cümle örnekleri şu şekildedir:

Cetilüü attestatın kolğo alıp, Anar Moskvaga ketti. (112)

“Lise diplomasını alan Anar, Moskova’ya gitti”.

İyirilip turuşkan tigi toptun içinen da, bu toptun içinen da caalagan ündör uğuldu. (25)

“Merakla bekleyen diğer grubun içinden de, bu grubun içinden de itiraz sesleri duyuldu”.

Yazarın kurduğu cümleler genellikle olumludur.

2.2.2.2.3.2. Olumsuz cümle

İncelediğimiz hikâyelerde geçen olumsuz cümle örnekleri şu şekildedir:

Soyul menen çapkanday tırp etpey uktağan Osmon anı sezgen cok. (17)

“Kalıp gibi hareket etmeden uyuyan Osmon, onu hiç hissetmedi”.

Al meni taanıbayt, men anı taanıbaym. (29)

“O beni tanımıyor, ben de onu tanımıyorum”.

Yazar, olumsuz cümleler de kurarak olay, durum anlatımını zenginleştirmektedir.

2.2.2.2.3.3. Soru cümlesi

İncelediğimiz hikâyelerde geçen soru cümlesi örnekleri şu şekildedir:

Basa, bayağı bir çaka buudayğa almaştırıp ciberçü kürmö-şım emes bele? (20)

“Ha, geçenlerde bir kova buğdaya değiştirdiğimiz yelek ve pantolon değil mi?”

Özüñüzdün okuta turğan baldarıñız cokpu? (212)

“Sizin okutacak çocuklarınız yok mu?”

Yazar, soru cümlelerini kahramanlar karşılıklı konuşurken kurmuş, bu yolla dikkat çekmeye çalışmıştır.

Yazarın kullandığı dil, cümle çeşitleri bakımından değerlendirildiğinde her çeşit cümlenin yazar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yazar bu yönüyle de ana dili kullanmada başarılı olduğunu göstermektedir.

3. ÜSLUP İNCELEMESİ

3.1. Tekrar Doğan Güneş Işığı Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Hasta olan oğlunun yanına gitmekte olan Taştanbek üç yıl önce yanında hizmetçi olarak çalıştığı Rus beyi Egor ile karşılaşır.

II. Egor üç yıl önce kaybolan kısırağının hesabını sorup Taştanbek'e silah çeker. Bu sırada Vasiliy adındaki bir Rus genç gelip Taştanbek'i onun elinden kurtarır ve ona artık Sovyet hükümetinin kurulduğunu, kurulan bu yeni hükümetin fakir fukaraların hükümeti olduğunu, kendilerine yardım edeceğini söyleyip gider ve Taştanbek, hasta ve aç susuz yatmakta olan oğlu Osmon'a kavuşur.

III. Aradan bir süre geçtikten sonra, Afanasev ile Sapar, Taştanbek'in yanına gelip kendilerinin yeni kurulan Sovyet hükümetinin temsilcileri olduklarını ve kurulan yeni hükümetin onlara yardımcı olacağını, oğlu Osmon'un da hastanede yatıp iyileşmesi gerektiğini söyleyerek onları alıp giderler.

IV. Osmon hastanede tedavi görmeye başlar ve o sırada Egor'un kızı Nina ile karşılaşır. İkili sohbet ettiklerinde, Nina, annesi Mariya'nın öldüğünü, öz babasının Egor değil, Afanasev olduğunu ve annesi Mariya'yı üvey babası Egor'un öldürdüğüne dair duyumlar aldığını söyler.

V. Sahip olduğu her şey yeni kurulan Sovyet hükümeti tarafından elinden alınan ve bu duruma çok öfkelenip kinlenen Egor, çıkar yol olarak Ayathan adındaki dinî önder ve “ak padişah” döneminin subayı olan Grişa ile gizlice görüşüp onlarla fikir alışverişinde bulunur.

VI. Egor, kendisini malından mülkünden mahrum bırakan yeni hükümetten intikam almak için Taştanbek ile arasını yalandan düzeltmeye ve onu kendi tarafına çekmeye çalışır. Ancak Taştanbek ona kanmaz.

VII. Nina'nın Osmon gibi gençlerle köy köy dolaşıp yeni kurulan hükümet adına propaganda yapması Egor'un yarasına tuz basar. Kızının Osmon ile arasının iyi olduğunu bilen Egor, sinsi planını devreye sokar ve Taştanbek ile Osmon'a yardım

etme bahanesiyle içinde zehirli et bulunan yardım torbasını kızı Nina ile gönderir ve zehirli eti yiyen Taştanbek'in bir gün sonra ölüm haberi duyulur.

VIII. Taştanbek'in defin işlemi tamamlandıktan sonra, Vasiliy ile Sapar bitkin bir hâlde olan Osmon'u alarak Devrim Komitesi Başkanı olan Afanasev'in yanına giderler. Afanasev onlara Nina'nın, babası Egor'un kendisini kandırıp zehirli et gönderdiğini, bunu da akşam gizlice evlerine gelen iki askere babası anlatırken duyduğunu ve babasıyla kavga ettiklerini, bu olaydan sonra kendisini sağ bırakmayacaklarını yazdığı mektubu okur. Daha sonra onlar kendi aralarında istişare yapıp Nina'yı bulmak, Egor'u ve o iki askeri yakalamak için plan yaparlar.

IX. Yapılan bu plan gereği Osmon "tüccar" kılığına girerek kadı Ayathan ile tanışır ve ticaret yapacak büyük tüccarlar ile görüştürmesi için ondan yardım ister. Kadı Ayathan da Atabay'ı yanına çağırır ve onu Egor ile görüştürmesini emreder. Ancak Egor, Osmon'u hemen tanıyıp onu tekme tokat dövmeye başlar ve sonunda Osmon da Nina'nın olduğu bodruma kapatılır.

X. Yaşanan bu hadiseden sonra, Bolşeviklerden korkup endişelenmeye başlayan kadı Ayathan ve Atabay kendi aralarında konuşurlar. Verdiği görevleri layıkıyla yerine getirmeyip iş bitiremeyen bir beceriksiz olduğu için Ayathan'ın Egor'dan artık soğumuş olmasından dolayı Atabay, Egor ve Grişa'ya karşı aşağılayıcı tavır sergiler.

XI. Atabay'ın bu aşağılayıcı tavrına karşılık Egor ile Grişa sinsi bir plan yapıp ona zehirli kımız içirmek isterler. Ancak Ayathan, Osmon ile konuşmaya gittiği esnada tesadüfen onlara rastlar ve zehirli kımızı birlikte içmeleri sonucu Ayathan ve Grişa zehirlenip ölür. Egor'un ise zehirli kımızı içmeyip arkasına döktüğünü fark eden Ayathan'ın casus askeri bağırarak dışarıya koşar.

XII. Orada bulunan herkes Egor'u tekme tokat dövmeye başlar. Bodrum kapısında Ayathan'ı beklediği sırada bağırış çağırırları duyan Atabay ise koşarak gelir ve Egor'u öldürür. Bu kargaşa sırasında içeriye girmiş olan Bolşevikler ise Osmon ve Nina'yı kapatıldıkları o bodrumdan kurtarırlar.

3.1.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Taştanbek, Osmon.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Egor, Grişa, Ayathan (Kadı), Atabay, Casus Asker.

Yardımcı Kahramanlar: Nina, Afanasev, Sapar, Vaska.

Fon/Figüran Kahramanlar: Sarıbay, Aycamal, Mariya, Başhekim.

Taştanbek: Hikâyenin asıl kahramanlarındanıdır. Aycamal'ın kocası, Osmon'un babasıdır. Yoksul, merhametli, fedakâr, çalışkan, mütevazı ve duygusal bir karakterdir. Yazar, onu uzun boylu, iri yarı olarak tanımlar. Ürkün'den¹⁴ önce Rus beyi Egor'un hizmetçiliğini yapmıştır. Ürkün ve sonraki olaylar sırasında eşi Aycamal'ı, kızını ve küçük oğlunu kaybetmiştir. Ürkün sırasında kaçıp gittiği Turfan'da üç yıl kaldıktan sonra tekrar vatanına dönmüştür. Yeni kurulan Sovyet hükümetinin verdiği araziye ev yapıp hayatta kalan tek oğlu Osmon ile yaşamını devam ettirir. Sovyet hükümetinin kurulup, tüm mallarının ve mülklerinin elinden alınarak fakir fukaralara verilmesini hazmedemeyen Egor tarafından zehirlenerek öldürölür.

Osmon: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Taştanbek ve Aycamal'ın oğludur. Soyadı, Taştanbekov'dur. Çalışkan, alçak gönüllü, merhametli ve vefalı bir karakterdir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Ürkün'den önce Rus zengini Egor'un hizmetçisi olarak çalışmıştır. Ürkün sırasında babasıyla birlikte Turfan'a kaçmıştır. Turfan'da zenginlerin ekinleri ekip otlarını biçmiş ve hayvanlarına bakmıştır. Üç yıl sonra tekrar vatanına dönmüş ancak çiçek hastalığına yakalanmıştır. Yeni kurulan Sovyet hükümetinin temsilcileri olan Afanasev ve Sapar tarafından tedavi görmesi için hastaneye yatırılır ve orada Egor'un kızı olan Nina ile

¹⁴ “Ürkün, 1916 yılında Türkistan halkının Çarlık Rusya'nın Türkistan'daki Ruslaştırma ve kolonileştirme politikasına karşı yürüttüğü özgürlük ayaklanması ve bu ayaklanma neticesinde Rusların soykırıma varan sert tutumu karşısında halkın canını kurtarmak umuduyla Çin'e göç etme hadisesine Kırgız sahasında verilen addır. Bu ayaklanma sadece Kırgız sahasında olmamış, fakat Kırgız halkının ayaklanması başka yerlere göre çok şiddetli geçerek büyük can ve mal kayıplarıyla sonuçlanmıştır” (Duman, 2017: 163). “Ürkün olayı bir halkın nasıl yok edilmek istendiği, Rus Çarı'nın Kırgız halkı üzerindeki baskı ve zulmünün göstergesidir. Toprakları ellerinden alınan, her yerde gördükleri baskı, zulüm ve tecavüzler sonucu varlık alanları çığnenen, onurları ayaklar altına alınan Kırgız halkı, tahammül gücünü yitirerek, Çin'e doğru yola çıkar. Ancak Çin sınırının yüksek dağları ile eli kanlı Rus askerleri arasında sıkışan halkın kaynaklara göre yüz binlercesi soğuktan ve açlıktan hayatlarını kaybetmişler kurda kuşa yem olmuşlardır. Geride kalanlar ise, Rus askerinin silahlarından çıkan mermilerle katledilirler. Ürkün olayı, bir katliamın olması yanında, bir direnişin de öyküsüdür” (Azap, 2018: 128). Sonuç olarak, Ruslar bu ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırmıştır. “Kırgız Türkleri için, bir nevi soykırımla sonuçlanan bu ayaklanmada ölen Kırgız Türklerinin sayısı bir netlik kazanmamış olmasına rağmen, bu konuda farklı görüşler ileri sürölmüştür: Bu sayı bazı araştırmalara göre 300.000, bazılarına göre 100.000, kimilerine göre ise 274.000 kişiyi bulmuştur” (Köylü, 2018: 137).

karşılaşır. Tedavi olduktan sonra komsomol birliğinin sekreteri olur ve yeni kurulan Sovyet hükümeti adına aktif rol alır. Babası Taştanbek'in Egor tarafından öldürüldüğünü öğrendikten sonra Sovyet hükümeti temsilcilerinden, Egor'u yakalama ve Nina'yı bulma görevinin kendisine verilmesini ister. Kılık ve kimlik değişikliği yaparak Egor'un ticaret yaptığı Ayathan ile görüşmeye gittiğinde Egor tarafından tanınıp yaralanır ve Nina'nın hapsedildiği bodruma kapatılır. Hikâyenin sonunda Bolşevikler tarafından kurtarılır.

Egor: Hikâyenin en önemli hasım/karşı güç kahramanıdır. Mariya'nın kocası, Nina'nın üvey babasıdır. Yazar, onu kısa boylu, tombul olarak tanımlar. Hikâyenin en başından itibaren zalim, acımasız ve küstah tabiatını muhafaza eden bir karakterdir. Rus Çarlığı döneminin zenginlerindendir. Taştanbek ve Osmon gibi fakir fukaraları bedava çalıştırıp onlara işkence de etmiştir. Zenginliğini kullanarak Afanasev'in eşi olan Mariya'yı kandırıp kendine eş etmiş, ancak daha sonra işkence ederek onu öldürmüştür. Yeni kurulan Sovyet hükümetinin her şeyini elinden almasını ve fakir fukaralara vermesini hazmedemeyip Bolşeviklere karşı çalışanlarla gizlice işbirliği yapar. Sovyet hükümeti kurulduktan sonra, Taştanbek'e hiç kötülük etmemiş gibi davranmaya ve yaklaştırmaya çalışması, onun ikiyüzlü bir kişi olduğunu da göstermektedir. Kızı Nina ile zehirli et göndererek Taştanbek'i öldürür. Bunu eski rejim taraftarlarıyla işbirliği için yapmıştır ama asıl art niyeti Taştanbek'e kendisinin topraklarının verildiğini düşünmesidir. Taştanbek'i öldürdüğünü öğrenen üvey kızı Nina'yı da yanında götürerek izini kaybettirir ve Nina'yı bodruma kapatır. Kılık ve kimlik değişikliği yaparak kendisini yakalamaya gelen Osmon'u tanır ve onu da Nina'nın hapsedildiği bodruma kapatıp eziyet eder. Atabay'ı öldürmek için Grişa ile birlikte hazırladığı zehirli kımızla Ayathan'ın ölümüne sebep olur. Hikâyenin sonunda Atabay tarafından öldürülür.

Grişa: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından. Yazar, onu tek gözlü, büyük burunlu olarak tanımlar. Rus Çarlığı döneminin subaylarından. Merhametsiz ve sinirli bir karakterdir. Eski rejim taraftarıdır. Yeni kurulan Sovyet hükümetine karşı sürekli olarak Egor ile birlikte hareket eder. Atabay'ı öldürmek için Egor ile beraber hazırladığı zehirli kımızdan içmek zorunda kalır ve zehirlenerek ölür.

Ayathan (Kadı): Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Hikâye içerisinde fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Zalim, hunhar, kurnaz ve kibirli bir karakterdir. Pişpek'teki merkez camiye kontrol eden bir din adamıdır. Eski rejim adına hizmet etmektedir. Yeni kurulan Sovyet hükümetine karşı Egor'la işbirliği yapar. Egor ile Grişa'nın Atabay'ı öldürmek için hazırladıkları zehirli kımızdan içerek ölür. Yazar, Ayathan tipiyle, dinî duygu ve konuları kendi menfaatlerine alet edenleri deşifre etmektedir. Bu tipin isminin “Ayat/Ayet” olması da, yazarın onun karakteriyle yaptığı iş ve ismi arasında bir ironi yaratmak istemesinden kaynaklanmış olabilir. İsmi “Ayet” ve mesleği de kadılık olan bir kişinin haksızlık ve zulüm yapması, yazarın bu konuyu ironik şekilde işlemek istemesinden kaynaklanmaktadır.

Atabay: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Yazar, onu tumbul ve kirli sakallı olarak tanımlar. Acımasız, kurnaz ve kibirli bir karakterdir. Eski rejim taraftarıdır ve Ayathan'ın yardımcısı konumundadır. Yeni kurulan Sovyet hükümetine karşı Egor ile işbirliği yapar ancak Bolşeviklerin kendilerinden daha üstün güçte olduklarını anladıktan sonra Egor'a karşı düşüncesi ve tavrı değişir. Bu da onun, yazar tarafından, her zaman menfaat ve güç neredeyse o tarafa yönelen insanların sembolü olarak kullanıldığını düşündürür. Hikâyenin sonunda Ayathan'ın zehirlenerek ölmesine sebep olan Egor'u öldürür.

Casus Asker: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Hikâye içerisinde fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Acımasız ve kurnaz bir karakterdir. Ayathan'a istihbarat sağlayıp hizmet eder. Ayathan'ın zehirlenerek ölmesine Egor'un sebep olduğunun öğrenilmesini sağlar. Aslında olumsuz bir karakter olmasına rağmen olayların çözümünde istemeden de olsa olumlu rol oynar.

Nina: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Mariya ve Afanasev'in öz, Egor'un ise üvey kızıdır. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Merhametli, alçak gönüllü, yardımsever ve dürüst bir karakterdir. Sovyet döneminde öz babası Afanasev sayesinde hastanede hemşire olarak çalışmaya başlar. Küçüklüğünde üvey babası Egor'un yanında hizmetçi olarak çalışan Osmon ile yıllar sonra hastanede karşılaşır. Daha sonrasında Osmon ile birlikte Sovyet hükümeti adına faaliyetlerde bulunur. Üvey babasının kendisini kullanarak Taştanbek'e zehirli

et gönderdiğini öğrendiğinde, ona söylediği ağır sözler ve öğrendiklerinden dolayı kendisinin sağ kalmayacağını düşünür ve olan biten her şeyi yazdığı mektubu pencereden dışarıya atarak gerçeklerin öğrenilmesini sağlar. Üvey babası tarafından bodruma hapsedilen Nina, hikâyenin sonunda Bolşevikler tarafından kurtarılır.

Afanasev: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Mariya'nın eski kocası, Nina'nın öz babasıdır. Soyadı, Petr Yakovleviç'tir. Yazar, onu iri yapılı, tombul olarak tanımlar. Merhametli, yardımsever ve idealist bir karakterdir. Yeni kurulan Sovyet hükümetinin temsilcisi ve Devrim Komitesi'nin başkanıdır. Ürkün'den dönen Taştanbek ile Osmon'u ziyaret edip yeni kurulan Sovyet hükümeti adına onlara yardım eder. Nina'nın yazdığı mektupla Taştanbek'in ölümüyle ilgili gerçekleri öğrenir ve Osmon'u da bu konuda bilgilendirir. Osmon'un, babasının katili olan Egor'u yakalamak ve Nina'yı bulmak istemesi üzerine onu görevlendirir.

Sapar: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Çalışkan, yardımsever ve itaatkâr bir karakterdir. Yeni kurulan Sovyet hükümetinin temsilcilerindendir ve Afanasev'in yardımcısı konumundadır. Ürkün'den dönen Taştanbek ile Osmon'u Afanasev ile birlikte ziyaret edip çiçek hastalığına yakalanmış olan Osmon'u hastaneye götürür. Babasının katili olan Egor'u yakalamak ve Nina'yı bulmak için görevlendirilen Osmon'la birlikte derviş kılığında hareket eder.

Vaska: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Gerçek adı Vasiliy'dir. Yazar, onu iri yarı, sarı saçlı olarak tanımlar. Merhametli, yardımsever, cesur, çalışkan ve çevik bir karakterdir. Afanasev onu *“Babası sürgünde ölmüş. Annesini tifo hastalığından kaybetmiş. Hem annesiz hem babasız yetim kalan küçük çocuk, yetişme çağında fabrikada işe girip çalışarak kendi göbeğini kendisi kesmiş. Devrimdeki işlere aktif bir şekilde katılmış. (24)”* şeklinde tanıtır. Yeni kurulan Sovyet hükümeti adına hizmet eder. Ürkün'den dönen Taştanbek'i Egor'un elinden kurtarıp ona Sovyet hükümetinin kurulduğunu müjdeler. Fakir fukaralara arazi dağıtılmak için düzenlenen toplantıda konuşma yaparak halka yeni kurulan Sovyet hükümetinden bahseder.

Sarıbay: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Hikâyede fiziksel ve karakteristik özelliklerinden bahsedilmemektedir. Tuyuk-Car bölgesinde yaylacılık

yapan, varlıklı biridir. Egor’a bir düve verecek olması ve Aycamal’a koyunlarını sağması karşılığında katık vermesiyle bahsi geçmektedir.

Aycamal: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Taştanbek’in eşi, Osmon’un annesidir. Hikâyede fiziksel ve karakteristik özelliklerinden bahsedilmemektedir. Osmon’dan küçük oğlu ve kızı ile birlikte Tuyuk-Car bölgesinde derme çatma bir çadırda yaşayıp bir miktar katık karşılığında Sarıbay’ın koyunlarını sağmıştır. Ürkün’e sebep olan kargaşa sırasında vurularak ölmüştür.

Mariya: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Nina’nın annesidir. Soyadı, Timofeevna’dır. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Yardımsever, merhametli ve şefkatli bir karakterdir. Rus-Tuzem okulunda öğretmen olarak çalıştığı sırada zenginliğine güvenen Egor’un kandırması sonucu kocası Afanasev’i terk edip Egor’a kaçmıştır. Egor’un hizmetçisi olarak çalışan Taştanbek ve Osmon’a daima yardım etmiştir. Osmon’a okuma yazma öğretip güzel nasihatlerde bulunmuştur. Egor’dan sürekli şiddet görmüş ve genç yaşta ölmüştür.

Başhekim: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Yazar, onu gür sakallı, gözlüklü olarak tanımlar. İyi niyetli ve yardımsever bir karakterdir. Hastaneye yatırılan Osmon’u tedavi eder ve ona okuma yazma öğretir.

3.1.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmemiştir. Yazar hikâyenin bazı bölümlerinde geriye dönüş tekniğini kullanır. Yazarın, “*Ürkün’den bir önceki sene bir dönüm araziye öküzü ile tek başına sürüp ekin eken ve ücret karşılığı bir pud buğday isteyen Taştanbek’i fena dövüp kafasını yarmıştı. (53)*”, “*Aycamal’ı uzun zamandır sakladığı küçük etini tam kazana atarken dışarıdan insanların telaşlı sesleri gelmeye başladı. Göz gözü görmeyen kalabalık ve kargaşada tembel kısırağa eşini ve çocuklarını oturtan Taştanbek de milletle birlikte kaçmaya başladı. Ak padişahın silahlı askerleri geçidi kapatıp korkup kaçan milleti kuş avlar gibi vurmaya başladıklarında Aycamal’a da bir ok değdi. Görecek günleri varmış, Taştanbek iki oğlu ve bir kızı ile zar zor Turfan’a ulaştı. Gariban milletin başına gelen bu felaket ve kıtlık, Taştanbek’ten küçük oğlunu ve kızını aldı. (11)*” şeklindeki sözleri, geriye dönüşlerin yapıldığı kısımlarda anlatılan olayların genel olarak Ürkün öncesi ve Ürkün sırasında geçtiğini göstermektedir.

Hikâyenin ana zamanı ise tahminî olarak 1920-1925’li yıllarda geçmektedir. Egor ile karşılaşan Taştanbek’in üç yıl önce yaşanmış olan Ürkün’ü hatırlaması, Taştanbek’i Egor’un elinden kurtaran Vaska’nın ona Sovyet hükümetinin kurulduğunu söylemesi bunun kanıtıdır.

Hikâyedeki olaylar tahminî olarak on yıllık bir zaman dilimine yayılsa da, ana olaylar zinciri birkaç ayda gerçekleşmektedir.

Hikâyede olayların akışı kronolojik olarak verilmekle birlikte, kimi kısımlarda geriye dönüşler de vardır. Bu geriye dönüşler, okuyucunun hikâyedeki olayları ve kahramanları daha iyi anlamasını sağlamıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem gece hem de gündüz olarak işlemektedir. “Gündüz”, Taştanbek’in hasta olan oğluna yemek bulmaya çalıştığı; Nina’nın komsomola yeni üye olan gençler ile propaganda yapıp köy köy dolaştığı; Vasiliy ile Sapar’ın Taştanbek’in cenazesinin defin işleri ile meşgul olduğu zamanı ifade eder. “Gece” ise, Taştanbek’in derme çatma alaçıkta şiddetli yağan yağmura maruz kaldığı ve geçmişle ilgili düşünüp içsel hesaplaşmalar yaşadığı zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede ilkbahar ve yaz mevsiminden de bahsedilir. İlkbahar ve yaz mevsimi, Taştanbek ve Osmon’un yaşadığı zorlukların simgesidir. Normal hayata bakıldığında, en zor mevsim kıştır ancak, bu hikâyede ilkbahar ve yaz mevsiminin de sıkıntılı geçmesi, kahramanların yaşadıkları hayatın zorluğundan kaynaklanmaktadır.

3.1.4. Mekân

Bu hikâye genel olarak Bişkek ve civarındaki Tuyuk Car, Kök-Döbö bölgelerinde geçmektedir. Hikâyedeki mekânlar olay örgüsüne bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülmektedir. Taştanbek ile Egor’un karşılaştığı, Egor’un Taştanbek’e silah doğrulttuğu ve Vasiliy’in Taştanbek’i Egor’un elinden kurtardığı nehir kenarı, arazi paylaştırmak için toplantı düzenlenen bozkır, Taştanbek’in defnedildiği mezarlık ve Atabay’ın Osmon’u Egor ile görüştürmeye götürdüğü avlu açık mekânlar; Taştanbek’in eşi ve çocuklarının kaldıkları çadır, Taştanbek ve oğlu Osmon’un kaldığı alaçık, Osmon’un tedavi görüp Nina ile karşılaştığı hastane, Egor ve kızı Nina’nın yaşadığı ev, Taştanbek ve oğlu Osmon’un

yaşadığı gecekondu, Afanasev, Vasiliy, Sapar ve Osmon'un konuşup Egor'u yakalamak ve Nina'yı bulmak için plan yaptıkları oda, Osmon'un Ayathan ile tanışıp görüştüğü cami, Osmon ve Nina'nın kapatıldığı bodrum ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekânlar:

Taştanbek ve oğlu Osmon'un kaldığı alaçığın bulunduğu yer;

“Ürkün'den önce bu bölge tepeli tümsekli, boz toprak kaplı, uçsuz bucaksız bir bozkırdı. Akrep, iri ve zehirli örümcekler yazın sıcak günlerinde karınca gibi çoğalır, onların zehrinden dünyası değişen insanlar da çok olurdu. Seyrek yetişen çam ağacı gibi her yerde üzeri kamışlarla kaplı derme çatma gecekondularda, uçsuz bucaksız bozkırda tündüğünden duman çıkaran boz üylerde¹⁵ ve derme çatma alaçıklarda¹⁶ Taştanbek gibi fakir fukaralar yaşardı. (15-16)” şeklinde tasvir edilir. Bu tasvirde açık mekânın geçmişteki hem fiziki hem de sosyal özellikleri yer almaktadır.

Yazar, aynı mekânı Ürkün'den sonra Taştanbek ve Osmon ile birlikte;

“İki zavallıya acıyıp onların dertlerini paylaşır gibi güneşi kapatan yağmur bulutları dağılıp yeni yeşermiş kamışlar rüzgârın yönüne göre eğiliyordu. Güzel bir koku gelip her yere yayıldı. Suyu ördekler konup bildircinlar ötiyordu. Bunların hepsi Osmon'un doğup büyüdüğü vatanına olan hasretini dindirip hastalığını unutturuyordu. (16)” şeklinde daha olumlu özelliklerle yansıtmaktadır.

Aynı mekân daha sonra;

“Gökyüzü masmavi ve berraktı. Sorgucunu titreten pis kokulu ibibik kuşu Taştanbek'ten ürkmüş gibi uçuverdi. Yeni yeşermiş kamışlara, etraftaki otlara alaçığın tepesindeki berrak damlalar damlayıp ışıldayarak kayboluyordu. Alaçığın yanından akan nehir, yatağından taşacak gibiydi. (17)” şeklinde tasvir edilir. Yazar, tabiatı iyi tanıyan bir gözle çevreye bakmakta ve birçok ayrıntıyı yansıtmaktadır. Yazarın aynı mekânı farklı tabiat olayları ve farklı zaman dilimlerinde işlemesi de ayrıntılara dikkatinin sonucudur.

Arazi paylaştırmak için toplantı düzenlenen bozkır;

¹⁵ Kırgızların ve göçebe halkların üzeri keçe ile kaplı çadırı.

¹⁶ Bahçelerde ve yaylalarda geçici konut olarak kullanılan, üzeri dallarla, çeşitli bitkilerle ya da hasırla örtülen küçük barınak.

“İssız, yaprak bile kıvıldamayan bozkırın tam bu bölgesinde bir tane yabani söğüt ağacından başka hiçbir şey yoktu. Etraf yemyeşil olup güneş güçlü şefkatini eksik etmiyordu. (23)” şeklinde tasvir edilir.

Taştanbek’in yaşadığı gecekonduyun etrafı;

“Kürekle yeni kazılmış dörtgen arazinin toprakları kül gibi ufalanıp üzeri tırmıklanarak bir şeyler ekilmiş gibiydi. Onun etrafında ise sırasıyla dikilmiş küçük söğüt ağacı fidanları vardı. (34)” şeklinde tasvir edilir. Mekânın tanıtımı, Taştanbek’in çalışkanlığıyla örtüşür biçimdedir.

Atabay’ın Osmon’u Egor ile görüştürmeye götürdüğü avlu;

“Atabay “beye” hiçbir şey demeden, onu odadan odaya, kapıdan kapıya geçirip sonunda avlusu geniş, bir büyük ağacın gölgesinde sızarak akan suyu olan, minder serilmiş ve yastık konulmuş bir sedire götürdü. Ağacın gövdesine çivilenmiş kafeslerde bildircınlar ötüyorlardı. Köşedeki ahırda dört beş at bağlı hâlde duruyordu. Avlunun içinde üç kapı, bir de büyük dış kapı vardı. (46)”, “Atlı bir kişinin boynunu uzatsa bile göremeyeceği kadar yüksek duvarlı bu avlunun içi, mezarlık gibi sessiz, havasız ve çok sıcaktı. Bal peteği gibi sıralanan küçücük pencerelerden birileri bakıyormuş gibiydi. (46)” şeklinde tasvir edilir. Bu mekânın, yoksulların mekânından farklı olması, etrafının çok yüksek bir duvarla çevrilmesi, halkı ezmekte olduklarını ve gizli işler yaptıklarını mekân üzerinden de belirtmek üzere yazar tarafından kullanıldığının göstergesidir. Yazar bu mekânda, minderler, ötüşen bildircınlar, bağlı atlar ile diğer mekânlardan farklı ayrıntılar vermek suretiyle yaşantıların farklılığını vurgulamaktadır.

Tasvir edilen kapalı mekânlar:

Taştanbek ve oğlu Osmon’un kaldığı alaçık;

“Kamışlardan yapılan alaçığın içi çulha kuşunun yuvası gibi sıcacıktı. Altına yeni yeşermiş kamışları döşeyip üzerine içinden yünleri çıkmış, eski bir döşeği serdikten sonra kamış tohumları ile doldurulmuş yastığı koyup Osmon’u oraya yatırırđı. (16)” şeklinde tasvir edilir. Bu tasvirden, alaçıklar normal şartlarda keçeden yapılırken buradaki küçük alaçığın kahramanların elde edebildiği malzeme olan kamışlardan yapılan geçici bir sığınma yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Taştanbek ve oğlu Osmon’un yaşadığı gecekondu;

“Nina derme çatma gecekonduunun eski iplerden bağlanmış kırık dökük kapısını açıp içeriye girdi. Başköşeye serilmiş eski post, yıpranmış iki döşek, bir yastık, bakır ibrik ve tahta kap kacaktan başka evde değerli hiçbir şey yoktu. Odun küliyle dolmuş olan ocakta, küçücük bir kara kazan asılı duruyordu. Onun yanında iki deste kuru kamış ve ucu yanmış uzun bir köseği yatıyordu. Dışleri kırılmış tahta tırmık ile sapı yeni geçirilmiş eski demir küreği bir köşeye saklamışlar. (34)” şeklinde tasvir edilir. Bu mekân tasviri, Taştanbek ve oğlu Osmon’un Sovyet döneminde de fakirliklerini yansıtmaktadır.

Osmon ve Nina’nın kapatıldığı bodrum;

“Çamur kokan, karanlık bodrumun bir köşesinde otun üstünde yatıyordu. (49)”, “Hiç güneş girmeyip her zaman karanlık olan bodrum, bir anda aydınlanıverdi. (55)” şeklinde tasvir edilir.

Yazarın bu hikâyede kapalı mekânlarla ilgili çok fazla ayrıntıya girmedığı, dış mekânlar üzerinde daha detaylı durduğu söylenebilir. Bu da genel olarak yaşanan göçebe hayatla ilgili olabilir. Göçebe kültüründe odalar dolusu eşyalar ve bu eşyaların kişilik üzerinde bir etkisinin veya kişilik göstergesi olması söz konusu değildir.

Eserde coğrafi yer isimleri olarak Turfan, Tuyuk-Car, Kök-Döbö geçse de bunlarla ilgili ayrıntılı tasvirler ve tanıtlar yer almamaktadır.

3.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı karşımıza çıkmaktadır. Yazar, kişi ve olayların öncesini, içinde bulunduğu hâli ve sonrasını; yarattığı itibari karakterlerin gördüklerini, duyduklarını, duygu ve düşüncelerini, kafasından ve gönlünden geçenlere kadar her şeyi bilen durumundadır.

Yazarın Egor’la ilgili küstahça sözünü kullanması, bu kahramana karşı olumsuz bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Taştanbek’in heybesindeki şişkinliğin hasta oğluna götürdüğü ekmek olduğunun anlaşılması, Taştanbek hakkında bir acıma duygusu uyandırmakta, Egor’un isteği ve sözleri ise, onun acımasız bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yazarın bir Rus’u bu şekilde göstermesinin sebebi, Rus’un, henüz Sovyet değil, Çarlık Rusya’sının zihniyetini yansıtmastandır. Egor’un “Şunun dediğine bak! Senin gibi bir züğürtten hayır gelir mi bana! Bunlar

yeni kanun çıkarıp zenginlerin malını mülkünü ellerinden alıp ortak kullanım için vereceklermiş. Ortak kullanıma vermeyi ben size göstereceğim. (13)” şeklindeki sözleri de bunun delilidir. Yazar olumsuz tip olan Egor’un ağzından, “Sen kötülük yapmadıysan senin gibi hayırsız fakirler bizi yönetimden indirip şimdi kendi hükmünü sürdürmekte. (13)” sözlerini vermekle, yeni yönetime karşı olumlu düşünce yaratmak ister.

Yazar, Taştanbek’i Egor’dan kurtaran Vasiliy’in *“Bunlara kalırsa, bu sahtekârlar bizi yakıp yıkmak, sonumuzu getirmek istiyorlar. Yok öyle bir şey, artık onlar bize bir şey yapamayacaklar. Çünkü artık Sovyet yönetimi geldi. Bu, fakir fukaranın hükümeti. (14)”* sözleriyle, Sovyet yönetimine olan bakış açısını açık bir şekilde dile getirmektedir. Burada, yazar, Çarlık Rusya’sında ağır baskılar altında ezilen halkların, Sovyet yönetimini gerçekten bir kurtuluş olarak gördüklerini göstermek üzere bu ifadeleri kullanabileceği gibi, yazarın kendisini bir Sovyet yazarı olarak bunları yazmak zorunda hissettiği veya gerçekten bunlara inandığı için bu sözlere başvurduğu da düşünülebilir. Taştanbek’in Sovyet hükümeti temsilcilerine söylediği *“O zaman siz bizimkilersiniz. (20)”* şeklindeki söz, yazarın sözü gibidir. Zor durumda olanlara yeni yönetimin yardım etmesinin işlenmesi, Osmon’un hastaneye yatırılması, Taştanbek’e arazi verilmesi de yeni yönetim lehine propagandadır. Yazar, Afanasev’e teşekkürlerin Lenin’e edilmesini söyleterek, propagandanın yönünü de açıkça belli etmektedir.

Yazar, Rus Egor’un karşısında zor duruma düşen Taştanbek’in yardımına Sovyet yanlısı bir başka Rus’u getirmekle, Sovyet yönetiminin en büyük propaganda vasıtalarından olan ve bir eserde mutlaka vurgulanması gereken konulardan olan “halkların kardeşliği” prensibini de yerine getirmektedir.

Vasiliy’in Egor’a söylediği sözler ve onun silahını alıp gitmesi de eski zihniyetin gücünün artık yok olduğunu gösteren somut sembollerdir.

Yazar, Egor’un hanımını öldüresiye döven bir kişi olduğunu da işleyerek bu tipin tamamen olumsuz olduğunu vurgulamaktadır. Taştanbek’in ölümüne sebep olması da eski yönetime inanan birinin yeni yönetimin mensuplarına karşı ne denli bir tavır içinde olduğunu göstermek açısından eserde bir uç nokta olarak işlenmektedir. Yazar, Taştanbek’i, Egor’a öldürtmek suretiyle onun ve dolayısıyla da onun ait olduğu zihniyetin kötülüğünü vurgulamaktadır.

Yazar, Sovyet yönetimiyle birlikte Rusların elinden toprak alınıp Kırgızlara verildiğini, yeni yönetimin olumlu yanı olarak işler ancak, bu toprakların aslında kimin toprağı olduğu üzerinde durmaz.

“Küçük olayın bile büyük bir etki yaratabileceği o zor günlerde casuslar da boş oturmazlar. Belli yerlerde, bunun yanı sıra düşmanın korkunç “yuvasında” bile millî çıkarlar için canlarını tehlikeye atmış olan hükümetin görece gözü, duyacak kulağı vardı. Pişpek’teki¹⁷ merkez camiye kontrol eden kadı ve adamlarının, son zamanlarda Egor ile sıkı fıkı oldukları ve büyük pazarın olduğu günlerde de Egor’dan mal satın aldıkları casuslar tarafından öğrenilmişti. (43)” şeklindeki sözler de yazarın, millî çıkarlarla ilişkili gördüğü yeni yönetime bakış açısını yansıtmaktadır.

“Ağır yük taşıyan bir şeyin temeli sağlam olmazsa, yüksek dağın, hatta hiçbir zaman çökmez gibi görünen ak padişahın oturduğu altın sarayın bile çöküp yerle bir olabileceğini, Ayathan şimdi başına bu iş gelince fark ediyor. Yoksa, bugüne kadar yeni kanunun tellallarını kuytu köşede sıkıştırıp öldürtmek için kendisi gibi zalimleri, hunharları, halkın vebalinden korkmayan güçlü mollaları kullanarak böyle karanlık işleri kendinin işiymiş gibi görmedi mi. Şimdi ise onlar güneşe çamur atamayıp inine çekilmiş birer vahşi hayvan gibi tek tek kayboluyorlar. (48)” şeklindeki sözler de, eserde yazarın düşüncelerini hissettiren, Sovyet düşüncesinin söyletildiği bilgece sözler olarak yer almaktadır.

Yazarın Osmon ile Nina ve Nina ile öz babası Afanasev’in durumları konusunu hikâyede belirsiz son olarak bırakması, okuyucuyu eser üzerinde düşünmeye sevk etmek olduğu söylenebilir.

3.1.6. Tekrar Doğan Güneş Işığı Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Egor tarafından dövölüp bodruma kapatılan Osmon’un kendine geldikten sonraki hâlinin anlatılması:

¹⁷ Kırgızistan’ın başkenti olan Bişkek’in, Sovyetler döneminden önceki adı.

“Osmon kendine gelip gözlerini açtı. O, çamur kokan karanlık bodrumun bir köşesinde otun üstünde yatıyordu. Kaburgaları sızlayıp taş bağlanmış gibi başını kaldıramıyordu. Elleri, ayakları kelepçeliydi ve susuzluktan kuruyan dudakları çatlamıştı. Kendini zorlayıp bir tarafından diğer tarafına döndüğünde darbe yiyen vücudu çok kötü bir şekilde sızlayıp acıdı. Sanki biri göğsüne basıyormuş gibi nefes bile alamıyordu. (49-50)”

Ayathan’ın zehirlenerek ölmesine sebep olan Egor’un halk tarafından dövülmesi:

“Korkudan tüyleri diken diken olan kadınların peçelerinin açılmasına, erkeklerin de şapkalarının yere düşmesine rağmen, o kapıdan bu kapıdan çıkıp koşup gelerek Egor’a daldılar... Fırsat bulanlar sopayla, bulamayanlar da taşla kovalayıp pat küt... O da bu da cin çarpmışçasına fırlayıp yün döver gibi tepikliyorlardı. (53)”

Afanasev ve Sapar’ın yardım etmek için Taştanbek ile oğlu Osmon’u ziyaret etmeleri:

“İkisi sohbet ederken uzaktan iki atlı göründü. Onlar süratli bir şekilde doğrudan alaçığın yanına gelip durdular. Alelacele atlarından inip aynı anda selam verdiler. (20)”

Yazar bu teknikle kahramanların başından geçen olayları ve içinde bulundukları durumları yansıtmaktadır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik üç yerde kullanılmıştır.

İlk geriye dönüş, Taştanbek’in üç yıl önceki hayatına yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Taştanbek’in oğlu Osmon ile birlikte Egor’un hizmetçiliğini yapması, Taştanbek’in uzun zamandır görmediği eşi ve çocuklarına kavuşması, Ürkün’ün başlaması ve Taştanbek’in eşini ve çocuklarını da alarak kaçması, Ürkün ve sonraki olaylar sırasında eşini ve çocuklarını kaybeden Taştanbek’in geriye kalan tek oğlu Osmon ile birlikte Turfan’da çalışmasıdır. Bu geriye dönüş, Taştanbek’in özel hayatı ile ilgili birtakım bilgilere ve başından geçen olaylara ulaşmak açısından önemlidir.

İkinci geriye dönüş, Nina'nın Taştanbek'e yiyecek ve içecek götürüp evine döndüğü zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Egor'un Taştanbek'e yiyecek ve içecek götüren kızını kapıda karşılaması, babası ile sohbet ettikten sonra yatağına yatıp uykuya dalan Nina'nın gelen sesler üzerine uyanması, Egor'un evine gelen Grişa ve Atabay ile gizlice konuşması, Nina'nın babası Egor'un kendisini kullanarak Taştanbek'e zehirli et gönderdiğini duyması üzerine bağırıp çağırarak babasına tepki göstermesi, Atabay'ın öfkelenip Nina'yı odaya kapatması, kendisinin sağ kalmayacağını düşünen Nina'nın olan biten her şeyi anlatan bir mektup yazıp pencereden dışarıya atmasıdır. Bu geriye dönüş, zehirli et göndererek Taştanbek'i öldürmek isteyen Egor'un ne kadar tehlikeli bir karakter olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Üçüncü geriye dönüş, Ürkün'den bir önceki seneye yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Taştanbek'in Egor'un arazisinde çalışması, Egor'un emeğinin karşılığı olarak kendisinden buğday isteyen Taştanbek'i dövüp aşağılamasıdır. Bu geriye dönüş, Egor'un zalim ve bencil biri olduğunu okuyucuya sunması bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Egor'un Sovyet hükümeti tarafından elinden alınıp hastaneye dönüştürülen evinin tasviri:

“Etrafı dikili ağaçlarla çevrilmiş, konum olarak da şehrin dışındaki çağlayıp akan nehrin kenarında. Üç odalı, altında bodrum katı olan, kamışla kaplanmış bu ahşap ev... (25-26)”

Hastanede yatan Osmon'a iğne yapmak için gelen Nina'nın tasviri:

“Ağzını beyaz bezle kapatıp beyaz takkesini şakağına kadar çekerek giyinmiş, iki gözü de zar zor görünen bir kız... (27)”

Egor'un evine gelen Atabay'ın tasviri:

“Ala takkesinin tepesinde sarık sarılı, üzerine eteği yırtmaçlı ve yarı ipekli yarı pamuklu bir kumaştan dikilmiş çapan giyen kirli sakallı Atabay... (40)”

Yazar bu hikâyede uzun tasvirler yapmayıp mekânlar ile karakterleri kısa ve öz olarak tanıtmıştır. Ancak yapılan tasvirler okuyucunun zihninde resim çizecek mahiyettedir.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Vasiliy sayesinde Egor'un elinden kurtulup karmaşık duygular içinde olan Taştanbek'in kendi kendine düşünmesi:

“Hayret, diğeri de Rus, bu da Rus. Öyleyse Rus Rus'un tarafını tutmayıp bana sahip çıkması da nedir? Üstelik benim akrabam ya da ahababım da değil... Bu yiğit nereden geldi? Fakir fukaranın hükümeti de ne demek? Bu hükümet nerede? Sorsam mı yoksa sormasam mı? Sorup da başıma bir bela daha alır mıyım? Bu yaptığına şükredip sessizce gidiversem mi? Hayır, öyle de olmaz. (14)”

Hasta oğlu Osmon ile birlikte zor koşullar altında derme çatma bir alaçıkta kalan Taştanbek'in içinde bulundukları duruma üzülp düşüncelere dalması:

“Yaradan Allah'a işlediğimiz ne günahımız var? Biz kimsenin ekmeğine göz dikmedik. Kendimi bildim bileli gecemi gündüzüme katıp çalışıyor, ekmeğimi taştan çıkarıyorum. Ancak bir iyilik gördüm mü? Yok. Neden böyle? Niçin bu dünya birine hor, birine kıymetli? Biz hep böyle canımızı dişimize mi takıp yaşamaya devam edeceğiz? Yoksa herkesin kaderini Allah'ım alnına yazar dedikleri gerçek mi? Bu arada, o yiğit neden 'Egor artık sizin kılınıza bile zarar veremez' dedi? Evet, ak padişah tahttan düşürülüp yeni kanun kabul edilmiş. O, fakir fukaranınmış. Sonra ne olacak? Biz ne yapacağız? Bu yeni hükümet nerede? (17)”

Yazar bu teknikle kahramanların içinde bulundukları ruh hâllerini ve başka kişiler ile ilgili düşüncelerini yansıtmıştır. Yazar iç konuşma tekniğinde salt düz konuşma ile yetinmemekte, kahramanlara kendi kendine sorular sordurarak vermek istediği mesajları hem soru hem de cevap yoluyla okuyucuya iletmektedir.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Afanasev'den babası Taştanbek'in ölümüyle ilgili gerçekleri öğrenen Osmon'un kendini kötü hissetmesi:

“Durumu yeni yeni iyileşmeye başladığında babasını kaybedip kahrolan Osmon, bu olayları duyunca ciğeri sökülmiş gibi oldu. (41)”

Sovyet hükümeti temsilcilerinden kendisine arazi verileceğini duyan Taştanbek’in sevinmesi:

“Sanki sihirli bir ilaç içmiş gibi, Taştanbek’in tüm bedeni mutluluktan dört köşe olup... (22)”

Yazar bu teknik yoluyla karakterlerin ruh hâllerini okuyucuya yansıtmaya çalışmıştır. Bunlar hem mutluluk, gurur, sevinç gibi olumlu hem de üzüntü, kızgınlık gibi olumsuz duyguları içermektedir.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Taştanbek ile kendisini Egor’un elinden kurtaran Vasiliy’in aralarındaki konuşma:

“— Oğlum, ben sana olan minnettarlığımı nasıl bildireceğimi bilemiyorum. Kusuruma bakmazsan bu ekmeği al, lütfen.

— Sağ ol, ihtiyar, ben size çok minnettarım. Bunu bahsetmiş olduğunuz hasta oğlunuza götürün. Ben hiçbir zaman darılmam, gücenmem. Kendinize iyi bakınız. Bu arada, sizin adınız nedir?

— Taştanbek.

— Oğlunuzun adı nedir?

— Osmon.

— Gidiniz, yolunuzdan tutmayayım sizi, yolcu yolunda gerek. O zalim artık sizin kılınıza bile zarar veremez. Onunla biz başka bir şekilde konuşacağız. (14)”

Taştanbek ile kendisine yiyecek getiren Nina’nın aralarındaki konuşma:

“— Osmon nerede, baba?

— Osmon iki üç gündür geceleri eve gelmiyor. Gündüzleri eve bir kere uğrar sonra tekrar gider. Herhâlde yetiştirmesi gereken işleri var. Bugün de geç geleceklerini söyledi. Ona iletmek istediğin bir şey var mı, kızım? Acil miydi?

— Çok da acil değil, baba. Ben... hım-m... O, bu aralar çok zor durumda sanırım?

— Evet, kurban olduğum. Çiçek hastalığı oğlumun ay gibi parlak yüzüne zarar verip leke bıraktı.

— Dış görünüşün ne önemi var ki, baba. İyileştigiğine sevinmek gerek.

— Bunun farkında olduğun için minnettarım, kızım. Osmon da sürekli senden bahseder. Oğlum, bildiğin ecelle mücadele etti... Hükümet olmasaydı, sizler olmasaydınız oğlumun durumu ne olurdu diye düşündükçe hâlâ tüm bedenim titriyor. Allah’a şükür, şimdi iyi. Bundan daha zor günlerimiz de oldu... (35)”

Diyalog tekniği metinde oldukça fazla kullanılmıştır. Okuyucu bu diyaloglardan karakterler ve olaylar hakkında bilgi edinmektedir. Hikâyede diyaloglar genellikle çok uzun değildir, bir kısmı da soru-cevap şeklinde gelişmektedir. Yazar söylevden de faydalanmakta ve kahramanlara bu söylevler vasıtasıyla rejimin propagandasını yaptırmaktadır.

Mektup Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Üvey babasının kendisini kullanarak Taştanbek’e zehirli et gönderdiğini öğrendiğinde odaya kapatılan Nina’nın, babasına söylediği ağız sözler ve öğrendiklerinden dolayı kendisinin sağ kalmayacağını düşünerek olan biten her şeyi anlatması:

“Ben ölü mü olurum, hayatta mı olurum bilmem. Ancak benim vicdanım temiz. Çünkü babamın yiyecek ve içecek deyip beni kandırması ile Taştanbek’in evine et ve yağ götürmüştüm. Meğerse o zehirliymiş. Gizlice iki asker gelip, babam onlara olup biteni anlattıktan sonra ben öğrenip kahroluyorum... Haber vermek için artık çok geç. Onlar beni bir adım bile kıpırdatabilecek gibi değiller. Belki benim buradan tabutum çıkar. Çünkü babamla büyük bir kavga ettik. Bu hunharın annemi öldürdüğü de gerçektir. Bu altın küpeyi Osmon vermişti. Eğer zehirlenmeyip sağ kalırsa, sağlığımdan işlediğim günahımı affetsin! (41)”

Bu mektup ile hem olaylar hem de kahramanların duygu ve düşünceleri açığa çıkartılmaktadır. Yazar bu mektubu olayların akışının sağlanmasında bir araç olarak kullanmıştır.

3.2. Baba Ocağı Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.2.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. İlçe merkezinden yüz kilometre kadar uzaklıkta olan yüksek dağ arasındaki çobanların durumunu düşünen İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaeviç, İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünün şefi olan Kaptagay Bayçerikov'u telefonla arar. Telefonu Aşır açar ve Kaptagay Bayçerikov'un odasında olmadığını söyler.

II. Turdukul Carkınbaeviç, Aşır'a acil olarak kendisinin yanına uğramasını söyler. Aşır daha önce başından geçen olaylardan dolayı "yine hangi felaket oldu" diyerek endişeye kapılır.

III. Aşır ilk başta İlçe Komitesi birinci sekreterinin de Kaptagay Bayçerikov gibi kendisini gece gündüz demeden bir yerlerden koyun ve kuzu getirtmeye göndereceğini düşünür. Ancak sekreterin kendisine karşı tutumunu ve mütevazılığını görünce şaşırır.

IV. Turdukul Carkınbaeviç, Aşır'dan yol yapımıyla ilgili yaptığı deney hakkında bilgi aldıktan sonra, Aşır'ın ailesinin de yaşamış olduğu Kara-Moko'ya yol yapılması gerektiğini söyler ve Aşır'a bu işi yapmayı teklif eder. Bir yandan şaşırان bir yandan da dikkate alındığına sevinen Aşır, gözyaşlarına hâkim olamaz.

V. Aşır'ın başından geçen olaylar hakkında daha öncesinden bilgi sahibi olan Turdukul Carkınbaeviç, ona bazı tavsiyelerde bulunduktan sonra yol yapım işine başlamak için nerede olursa olsun Kaptagay Bayçerikov'u bir an önce bulup kendisine getirmesini söyler.

VI. Yeniden doğmuş gibi yeni bir güç ve büyük bir inançla İlçe Komitesinden ayrılarak İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğüne gelip Kaptagay Bayçerikov'u bulamayan Aşır, ihtiyar bekçi Bekbergen'e Kaptagay Bayçerikov'un nerede olduğunu, onu nerede bulabileceğini sorar. İhtiyar bekçi ise, bir kıyak

yapması hâlinde ona Kaptagay Bayçerikov'un olduğu yeri tarif edeceğini söyler. Aşır'ın verdiği parayı alan ihtiyar bekçi, Aşır'a nereye ve nasıl gideceğini tarif ettikten sonra, "o benim evim" diyerek gururlanıp kasılır.

VII. İhtiyar bekçinin evini zar zor bulan Aşır, dış kapıdan içeriye girip evin kapısını çalar. Aşır içeriye ayak basar basmaz diğer odaya koşarak giren bir kadını görür. Kaptagay içki içerek Aşır'a karşı kibirli bir tavır sergiler ve onu bu şekilde baskın yapar gibi gelmesinden dolayı azarlayıp işten çıkarmakla tehdit eder.

VIII. Bu sırada içerideki odadan Aşır'ın eski karısı Sakiş çıkagelir. Aşır'ın makyajından dolayı, Aşır onu tanıyamaz. Elindeki içkiyle Kaptagay'ın kucasına oturup laubali hareketler yapan Sakiş, dalga geçercesine onu işten kovmasını söyler. Alaycı bir şekilde konuşup tehditler savuran Kaptagay, Aşır'a defolup gitmesini söyler. Oturduğu yerden şaşkın bir hâlde kalkan Aşır, bir anda arkasını dönüp sessizce çıkıp gider.

IX. Aşır, Turdukul Carkınbaevîç'e Kaptagay'la görüştüğünü söylemek bile istemez. Onu hiçbir yerde bulamadığını, hastaneye kaldırılmış olabileceğini söyler. Bu duruma sinirlenen Turdukul Carkınbaevîç, Aşır'a avluda dizili hâlde duran damperli kamyonlardan birini alıp Kara-Moko'ya giderek inceleme yapmasını söyler.

X. Turdukul Carkınbaevîç'in bu talimatı sonrası damperli kamyon almak için İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğüne gelen Aşır, ihtiyar bekçi Bekbergen'e de Kaptagay ile görüştüğünü söylemez. Aracı alan Aşır, ihtiyar bekçinin ricası üzerine onun Dau adındaki bir arkadaşını da yol üzerindeki Baka-Bulak'a bırakır. Kara-Moko'ya doğru yoluna devam eden Aşır'ın aracı yolda bataklığa saplanır. Tam o sırada Keneş ile karşılaşan Aşır, ona şefin emriyle resmî izin belgesi olmadan kavun ve karpuz taşımanın çok riskli olduğunu ve dikkatli olmasını söyler.

XI. Keneş'le vedalaşıp yola koyulan Aşır, Kök-Bel'e geldiğinde arabasını yemyeşil bir düzlüğe park edip etrafına bakınarak kendi kendine işle ilgili planlar yapar. Arabasına binip yoluna devam eden Aşır, bir süre sonra Kara-Moko'ya ulaşır.

XII. Anne ve babasının yaşadığı eve gelen Aşır'ı her zamanki gibi karşılamaya çıkan kimse olmaz. Aklına kötü şeyler gelen Aşır, evin içerisine girdiğinde

sırılsıklam terlemiş bir hâlde yatan annesini görür. Aşır, boğazı gıcıklandı ve öksürür gibi ses çıkartınca annesi Kalıyça başını yastıktan kaldırır ve oğlunu görür görmez sevinip onu öpüp koklar.

XIII. Kalıyça ana, oğlu Aşır'a sürekli kendilerinden uzakta olduğu ve evlenmek istemediği için sitem eder. Sürekli hasta olduğunu ve köye yeni açılan sağlık ocağındaki doktor kızın kendisiyle çok iyi ilgilendiğini söyler. Kapıdan içeriye giren babası Sulayman da oğlunu güzel bir şekilde karşılar ve ona Turdukul Carkınbaevî ile nasıl görüştüğünü heyecanlı bir şekilde anlatıp Turdukul Carkınbaevî'in yaptığı çalışmaları över. Doğup büyüdüğü topraklarla ilgili babasından duyduğu gelişmeler Aşır'ı da heyecanlandırır.

XIV. Kalıyça ana, oğlu Aşır'a ilçeden köye yeni gelen doktor kızın çok iyi, becerikli ve hamarat biri olduğunu söyleyip onunla tanışıp konuşmasını söyler. Aşır, o kızla konuşup tanışmaya zamanının olmadığını söyleyip ilçeye gitmek için hazırlanır. Tam bu sırada kapı açılıp içeriye Şayırgül girer ve Aşır'ı çok samimi bir şekilde karşılar. Anne ve baba bu duruma çok şaşırırlar. Aşır, Şayırgül'e gülümseyerek selam verdikten sonra, acilen gitmesi gerektiğini söyleyip çıkıp gider. Aşır ile Şayırgül önceden tanışmakta ve birbirlerini sevmektedirler.

XV. İhtiyar bekçinin evinde yaşanan olaydan sonra Kaptagay Bayçerikov da endişeye kapılıp işini ve ailesini düşünmeye başlar ve dertlenip kendini içkiye verir. İki gün hiç durmadan içki içer ve üçüncü gün cebindeki parası tükenince ihtiyar bekçiden para istemek zorunda kalır. İhtiyar bekçiden olumsuz yanıt alınca da, her zaman araba verdiği Özbek genç Raşit'in yanına gelir ve Raşit onun isteğini ikiletmeden yerine getirir.

XVI. Aşır Kara-Moko'dan dönüp Kök-Bel'e yol yapma fikri ortaya atıldığından bu yana Kaptagay'ın keyfi kaçıp yüzü gülmez olur. İlçe Komitesinin müdahalesiyle Aşır'ın başlarında olduğu gençleri Kök-Bel'e göndermeye onay verir. Ancak kendisinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri her gün farklı bir bahane üreterek geciktirme çabasına girer.

XVII. Kendi ekibini ve onların gerekli tüm eşyalarını hazırlayıp sadece Kaptagay'ın vermesi gereken teknik araç gereçleri bekleyen Aşır, Kaptagay'ın kendilerini boşu boşuna bekletmesine dayanamayıp onunla tartışır. Kaptagay her ne kadar Aşır'dan nefret edip onu mahvetmek istese de, çaresizlikten hiçbir şey

sezdirmemeye çalışır ve gerekli tüm teknik araç gereçleri vererek onu yanındakiler ile birlikte göndermek zorunda kalır.

XVIII. Aşır ve onunla birlikte giden arkadaşları Kök-Bel'e ulaşır yol yapım çalışmasına başlarlar. İlçe Komitesinin emriyle gelen bir grup genç ise, oraya iki hafta içinde küçük bir ev inşa ederler. Aşır ise inşa edilen o evin etrafını düzleyip dikenli teller ile çevirerek orayı teknik araç gereçleri muhafaza edecek uygun bir alana dönüştürürler.

XIX. Oğlunun orada çalıştığını duyan Sulayman da o günden itibaren oğlunun yanına sık sık gelir olur. Oğlundan kışı orada geçireceklerini duyan Sulayman, isteğine kavuşmuş gibi neşelenip mutlu olur. Sulayman, oğlu Aşır'a Turdukul Carkınbaevîç'in kendilerinin yanına gelmesi durumunda onu misafirlğe davet ettiğini iletmesini söyler. Aşır ise böyle bir şeyi kendisinin söylemesinin kaba bir davranış olacağını söyler. Bunun üzerine Sulayman, fırsatını bulduğunda Turdukul Carkınbaevîç'i kendisinin davet edeceğini ve onun hayırlı bir iş için gelmemezlik etmeyeceğini söyler. Babası açıkça bir şey söylemese de, onun ne demek istediğini tahmin eden Aşır, babasını neşeli bir şekilde yolcu edip derin düşüncelere dalar.

XX. Aşır'ın yakınlarda bir yerde yol yapımına başladığını Sulayman'dan duyan Şayırgül, sevinçten havalara uçup ısınarak onun yanına gitmek ister. Onun bu heyecanını gözlerinden okuyan Sulayman, Aşır'ın yanına gitmesi için atını Şayırgül'e verir. Aşır'ın yanına gelen Şayırgül, attan bir çırpıda iniverip kendini Aşır'ın kollarına bırakır ve iki genç âşık o geceyi ay ışığının altında birlikte geçirirler.

XXI. Kaptagay Bayçerikov, Aşır ve yanındaki gençleri Kara-Moko'ya gönderdikten sonra, kendini özgür hisseder ve bazı konularda kendine hâkim olamaz. Hayatında hiç kadın görmemiş gibi kendini Sakiş'in cilvesine kaptırır ve bazen işini bile unuttur. Sakiş ise Kaptagay'ın parasını yemeye ve ona dediklerini yaptırtmaya devam eder. Kendisini yarı yolda bırakması ve dediklerini yapmaması hâlinde neler yapacağını söyleyerek ona sürekli tehditlerde bulunur.

XXII. Kaptagay ile Sakiş'in kaldıkları otel odasına Raşit gelir. Raşit, Kaptagay'a güzel para kazanacakları bir iş çıktığını ve kendisine acilen bir araç gerektiğini söyler. Raşit göz boyamak için paraya düşkün olan Sakiş'in önüne bir deste para koyar ve Kaptagay araç ayarlamak için Kara-Moko'ya gider.

XXIII. Aşır, Kara-Moko'ya gelen Kaptagay'ı pek umursamaz ve soğuk bir şekilde karşılar. El sallayarak kendisini durduran Kaptagay'ın sürekli Sakiş konusunu açmaya çalışmasına öfkelenen Aşır, onu tersler ve asıl konuşmak istediği şeyi sorar.

XXIV. Kaptagay, Aşır'a kendisini İlçe Komitesi birinci sekreterinin gönderdiğini ve birkaç günlüğüne iki araç istediğini söyler. Buna inanan Aşır, Keneş'le birlikte bir araç göndermeyi kabul eder. Kaptagay Bayçerikov, böylelikle İlçe Komitesi birinci sekreterinin adını kullanarak kendi amacına ulaşır ve oradan ayrılır.

XXV. Konuştukları yerde Kaptagay'ın gelmesini bekleyen Raşit, Kaptagay'ı görür görmez yanına koşar. Sakin bir yere çekerek Raşit'le konuşmaya başlayan Kaptagay, onu Aşır'a karşı kin ve nefretle doldurduktan sonra Keneş'in kendisiyle birlikte gideceğini, yükü götürülmesi gereken yere götürüp geri dönerken Keneş'ten kurtulmak için arabaya kaza yaptırmasını, bu kazanın Keneş'in öleceği, kendisinin ise sağ çıkacağı şekilde olması gerektiğini ve Keneş'in şüphelenmemesi için Sakiş'i de yanına almasını söyler.

XXVI. Kara-Moko'dan Kaptagay ile birlikte gelen Keneş, Kaptagay ile Raşit'in gizlice bir şeyler konuştuklarını uzaktan fark edip şüpheye kapılır.

XXVII. Götürülecek yükleri arabaya yükletip Keneş'le birlikte yola koyulan Raşit, bir müddet yol gittikten sonra Keneş'e arabayı durdurtup otele girer ve çok kısa bir süre sonra yanında süslü bir kadınla gelir. Raşit arabaya bindikten sonra Sakiş'le Keneş'i tanıştırır. Sakiş'in adını duyduğunda Keneş'in aklı karışıp aklına bin türlü şey gelir. Şüpheye kapılan Keneş, Aşır'ın kendisini sıkıca tembihlemesini hatırlar ve yalandan unutmuş numarası yaparak Raşit ve Sakiş'e İlçe Komitesine bir evrak vermesi gerektiğini söyleyip hızlıca İlçe Komitesi binasına giderek Turdukul Carkınbaevîç'e durumu anlatır. Turdukul Carkınbaevîç bir yerlere telefon edip telaşlı bir şekilde konuştuktan sonra, Keneş'e hiçbir yere gitmeyeceğini, biraz sonra bu işle ilgilenecek kişilerin geleceğini ve onlar gelene kadar Raşit ve Sakiş'i oyalamasını ister.

XXVIII. Turdukul Carkınbaevîç'in söylediği gibi Keneş onları oyalayıp tam arabaya bineceği sırada polisler gelir ve arabanın içerisinde gizlenmeye çalışan Raşit

ve Sakiş'i yakalarlar. Polis aracının içinde Kaptagay'ı elleri kelepçelenmiş bir hâlde gören Sakiş, öfkeden deliye döner.

XXIX. Keneş geciktiğinden beri sadece Aşır değil, yol yapımında çalışan gençlerin hepsi çok üzürlüler. Aşır, Keneş'i gönderdiği için kendini suçlu hisseder. Yol yapımında çalışan diğer gençler de “Onu göndermeden önce en azından bizim de fikrimizi sorsaydın” diyerek onu paylarlar. Aşır kendi kendine kızıp tedirgin bir şekilde düşüncelere dalar. Aşır'ın bu hâli Şayırgül'ü de üzer. Bu şekilde birbirleri için üzülp endişelenen Aşır ile Şayırgül, öncekinden daha samimi olurlar ve Şayırgül artık Aşır'ın yanından hiç ayrılmaz olur.

XXX. Aradan bir süre geçtikten sonra Keneş gelir ve dört gözle kendisini bekleyen arkadaşlarına “üç yırtıcı kuşun” tuhaf macerasını anlata anlata bitiremez. Keneş, Aşır'ın elini sıkıp Turdukul Carkınbaevîç'in ona çok selam söylediğini ve en kısa sürede yanına çağırıldığını söyler. Keneş'in bu konuşmasından sonra yol yapımında çalışan gençler şaşkınlıkla birbirlerine bakarlar. İçlerinden biri, Aşır'a “Belki seni şefin yerine geçirmek istiyordur” der. Aşır ise öyle bir şey olsa bile baba ocağından hiçbir yere gitmeyeceğini ve daha yapılacak çok iş olduğunu söyler.

XXXI. Aşır canı sıkkın bir şekilde yerinden kalkıp biraz ilerideki taşın üzerine oturur ve düşünceli bir şekilde bir noktaya bakıp durur. Hiç hareket etmeden düşünceye dalan Aşır'ın tüm bedenini yeniden canlandırıp kalbini kıpırdatan tek şey, Şayırgül'ün teni alevlendiren sıcak nefesi ve dokunaklı sesi olur.

XXXII. Şayırgül, Aşır'a artık düğün hazırlığına başlamayı teklif eder, Aşır ise mutluluktan havalara uçup Şayırgül'ün elini sıkıca tutar ve bir daha hiç bırakmaz.

3.2.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Aşır, Şayırgül.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Kaptagay Bayçerikov, Raşit, Sakiş.

Yardımcı Kahramanlar: Turdukul Carkınbaevîç, Kalıyça, Sulayman.

Fon/Figüran Kahramanlar: Bekbergen, Keneş, Dau, Asker, Berdibay.

Aşır: Hikâyenin asıl kahramanlarından. Yazar, Aşır'ı “*kısa boylu ve vücudu demir gibi sağlam (73)*” olarak tanımlar. Sulayman ve Kalıyça'nın tek çocuğudur.

Soyadı, Sulaymanov'dur. Sakiş'in eski kocasıdır. Yol ustasıdır. Alçak gönüllü, yardımsever, yetenekli, çalışkan ve temiz kalpli bir karakterdir. Frunze'deki Politeknik Enstitüsünün Yol Bakım bölümünden mezun olup bu alandaki araştırma laboratuvarında çalışmış ve alanında bilimsel deney yapmıştır. Eşi Sakiş'le sorunlu bir şekilde boşandığı için işinden kovulmuş ve bir süre sonra İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde işe başlamıştır. Şayırgül ile hastanede tanışmıştır. Boşandığı eşinin şiddetine maruz kalan Şayırgül'ü kurtarması, onun merhametli ve cesur bir kişi olduğunu göstermektedir. Duygusal olarak yakınlaşmaya başladığı Şayırgül, Kara-Moko'ya doktor olarak gönderilince kendini yalnız hissetmiştir. İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevic'in Kara-Moko'ya yol yapım teklifini kabul eder ve buna engel olmak isteyen Kaptagay Bayçerikov'un tüm çabalarına rağmen Kara-Moko'ya gidip yol yapım çalışmasına başlar. Orada Şayırgül'e yeniden kavuşur. Şayırgül ile olan ilişkisi gün geçtikçe aşka dönüşür ve hikâyenin sonunda düğün hazırlığına başlar.

Şayırgül: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Yazar, onu kısa boylu, kaşı gözü kara, kumral tenli, zarif, ince belli olarak tanımlar. Sıcakkanlı, yardımsever, alçak gönüllü, becerikli, fedakâr ve neşeli bir karakterdir. Raşit'in eski eşidir. Sakiş'in tıp enstitüsünden sınıf arkadaşıdır. Doktordur. Aşır'la hastanede tanışmıştır. Yazar, onu *“Anne ve babası trafik kazasında vefat etmiş. Küçük yaştan itibaren öksüz kalan bir erkek bir de kız kardeşini tek başına büyütüp onlara ayaklarının üzerinde durmalarını öğretmiş. Şehirde anne ve babasından miras kalan evi varmış. Genç yaşında rızası olmadan, zorla evlendirilmiş, ancak sonu iyi olmamış. (60)”* şeklinde tanıtır. Eski eşi Raşit'in şiddetine maruz kaldığı sırada kendisini kurtaran Aşır'a duygusal olarak bağlanmaya başlamış, ancak apar topar bir şekilde Kara-Moko'ya doktor olarak gönderilmiştir. Kara-Moko'ya doktor olarak gönderilmeden önce İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevic'e Aşır'la ilgili bildiği her şeyi anlatarak Sakiş ile Kaptagay arasındaki iğrenç ilişkinin öğrenilmesini sağlamıştır. Kara-Moko'ya yol yapımı için gelen Aşır'a yeniden kavuşur. Onun yanından hiç ayrılmaz, ona ve yol yapımında çalışan diğer gençlere elinden geldiğince her konuda destek olur. Aşır ile olan ilişkisi zamanla aşka dönüşür ve hikâyenin sonunda düğün hazırlığına başlar.

Kaptagay Bayçerikov: Hikâyede Aşır için en önemli hasım/karşı güç kahramandır. Yazar onu göbekli, tombul yanaklı olarak tanımlar. Hikâyenin en başından itibaren kibirli, acımasız, merhametsiz ve kurnaz tabiatını muhafaza eden bir karakterdir. İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde şeftir. Evli ve çocukları olmasına rağmen, Aşır'ın eski eşi Sakiş'le ilişki yaşar. Yanında çalışan Aşır'ı küçümser ve ona karşı kibirli bir tavır sergiler. Aşır'ın İlçe Komitesi tarafından Kara-Moko'ya yol yapması için gönderilecek olmasından çok rahatsız olur ve kendisinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri geciktirerek buna engel olmaya çalışır. Devletin araçlarını iş birliği Raşit'e tahsis ederek kendi çıkarları için kullanır. Keneş'in şüphelenip İlçe Komitesi birinci sekreterine ihbar etmesiyle yaptığı sahtekârlık ortaya çıkar ve polisler tarafından yakalanır. Kaptagay Bayçerikov, Sovyet döneminin devlet görevlisi konumundadır. Yazar, dönemle ilgili olarak aksayan yönlerin farkındadır ve kadın düşkünlüğü, rüşvetçilik, merhametsizlik, kibir, kurnazlık, menfaatperestlik gibi birçok olumsuz özelliği ona yükleyerek bu aksayan yönleri de gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Sonunda Kaptagay Bayçerikov'un cezasını bulması ise, yazarın yazı yazdığı dönemde gerçekleri ortaya koyma arzusu yanında endişe de taşıdığını ve bu sebeple rejimin aksayan yönlerini ortaya çıkaran olumsuz kahramanın rejimin doğru işleticileri tarafından cezalandırılmasını kurgulamak yoluyla bazı sorulardan kurtulmayı amaçladığını düşünmek mümkündür.

Raşit: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Şayırgül'ün eski kocasıdır. Kurnaz ve çıkarıcı bir karakterdir. Özbek'tir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Eşi Şayırgül'e şiddet uygulayıp henüz doğmamış çocuğunun ölümüne sebep olması, onun merhametsiz bir kişi olduğunu göstermektedir. Boşandığı eşi Şayırgül ile Aşır'ın yakınlaşmasına çok öfkelenir ve Kaptagay'ın da dolduruşuna gelerek Aşır'a karşı kinlenir. Kaptagay'la sıkı fıkıdır ve iş birliği yapar. Kaptagay'dan aldığı devlete ait araçlarla sebze, meyve taşıyıp satar ve bunun karşılığında Kaptagay'a rüşvet verir. Keneş'in şüphelenip İlçe Komitesi birinci sekreterine ihbar etmesi üzerine Kaptagay'la yaptıkları işbirliği ortaya çıkar ve polisler tarafından yakalanır.

Sakiş: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Aşır'ın eski eşidir. Çıkarıcı, paragöz ve gözü yüksekte olan bir karakterdir.

Şayırgül'ün tıp enstitüsünden sınıf arkadaşıdır. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Aşır'dan boşandıktan sonra Kaptagay'ın yalan vaatlerine ve parasına aldanıp onunla ilişki yaşaması, cilveli hareketleriyle ona her istediğini yaptırması, Kaptagay'ın verdiği sözleri tutmaması üzerine ondan soğuyup Aşır'dan ayrıldığına pişman olması, onun zayıf karakterli, kimseyi ciddi anlamda sevmeyecek, mal ve para düşkününü bir kişi olduğunu göstermektedir. Kaptagay'ın planı doğrultusunda Raşit ile birlikte Keneş'in kullandığı devlete ait araçla yolculuk yaptığı sırada, Keneş'in şüphelenip İlçe Komitesi birinci sekreterine ihbar etmesiyle polisler tarafından yakalanır.

Turdukul Carkınbaevîç: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından. İlçe Komitesi birinci sekreteridir. Mütevazı ve çalışkan bir karakterdir. Yazar, onu uzun boylu, iri yapılı, kömür gibi simsiyah saçlı ve nur yüzlü olarak tanımlar. Kara-Moko'ya giderek yol yapımı ve orayı geliştirme konusunda incelemelerde bulunmuştur. Kara-Moko'ya sağlık ocağı açıp Şayırgül'ü oraya doktor olarak göndermiştir. Kara-Moko'ya yol yapması için Aşır'a teklifte bulunur ve teklifini kabul eden Aşır'ı yol yapması için Kara-Moko'ya gönderir. Keneş'in şüphelenip ihbar etmesi sonucu, devletin araçlarını kendi çıkarları için kullanan Kaptagay'ı ve onun işbirlikçileri olan Raşit ve Sakiş'i polislerle yakalattırır.

Kalıyça: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Aşır'ın annesi, Sulayman'ın eşidir. Merhametli bir karakterdir. Yazar, onu kısa boylu ve vücudu demir gibi sağlam olarak tanımlar. Kara-Moko'da eşi Sulayman'la birlikte yaşamaktadır. Hastadır. Oğlu Aşır'ın uzakta olmasından ve evlenmemesinden muzdariptir. Onun Kara-Moko'da çalışıp her zaman yanlarında olmasını ve Şayırgül ile tanışıp konuşmasını ister. Fedakâr, evladı için her şeyin en iyisini düşünen ve dileyen bir annedir.

Sulayman: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından. Aşır'ın babası, Kalayça'nın kocasıdır. Yazar, onu uzun boylu, iri yapılı ve sarı bıyıklı olarak tanımlar. Eşi Kalıyça ile birlikte Kara-Moko'da yaşamaktadır. Yazar, onu *"Sulayman işte bu Kara-Moko'nun güneyinde yüzden fazla argımak¹⁸ besleyip savaş meydanına göndermiş. O zamanlar kanı kaynayıp hiçbir şeyden korkmayan bir gençmiş. "Benim bir yerim eksik olmadığı hâlde, beni niçin askere almıyorsunuz"*

¹⁸ Küheylan, asil at cinsine verilen addır.

diye bağırp çağırmiş ve kimsenin sözüne kulak asmayıp komiserin yanına kadar gitmiş. Ancak, komiser “Cephe ardına da senin gibi sağlam ve güçlü kişiler gerek” deyip eline “askerlikten muafiyet belgesi” tutuşturarak onu geri göndermiş. Sulayman işte o zamandan beri Kara-Moko’dan hiç ayrılmamış. (71)” şeklinde tanıtır. Yani vatansever bir karakterdir. Kara-Moko’ya inceleme için gelen İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevîç ile tanışıp ona Kara-Moko hakkında bilgiler vermiştir. Oğlu Aşır’ın Kara-Moko’da yol yapım çalışmasına başladığını öğrendiğinde çok mutlu olur ve sık sık onu ziyarete gider. Aşır’ın Şayırgül ile tanışıp görüşmesini ve evlenmesini ister. Oğluyla gurur duyan bir babadır.

Bekbergen: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarındanıdır. Çıkarıcı, paragöz ve şakacı bir karakterdir. Yazar, onu zayıf ve keçisakallı olarak tanımlar. İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde bekçi olarak çalışır. Biricik oğlunu trafik kazasında kaybetmiştir. Eşi hastadır. İşten atılma korkusundan dolayı boş olan evini şefi Kaptagay’ın özel işleri için kullanmasına müsaade eder.

Keneş: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Aceleci ve şen şakrak bir karakterdir. Yazar, onu iri yarı, esmer, gözleri şaşkı bakan olarak tanımlar. İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde kamyon şoförüdür. Aşır’ın arkadaşısıdır. Aşır ve diğer arkadaşlarıyla birlikte yol yapım çalışması için Kara-Moko’ya gider. Kaptagay’ın İlçe Komitesi birinci sekreterinin adını kullanarak Aşır’dan aldığı aracın şoförlüğünü yaptığı sırada şüphelenir ve İlçe Komitesi birinci sekreterine ihbar ederek devlete ait araçları kendi çıkarları için kullanan Kaptagay’ın ve onun işbirlikçileri olan Raşit ve Sakiş’in yakalanmasını sağlar.

Dau: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarındanıdır. Yoksul ve mütevazı bir karakterdir. Çin kökenli Müslüman bir topluluk olan Dunganlardandıır. İhtiyar bekçi Bekbergen’in ahabıdır. Tarlada yetiştirdiği ürünleri satarak geçimini sağlar. İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünden aldığı araçla Kara-Moko’ya gidecek olan Aşır’dan kendisini yol üzerindeki Baka-Bulak’a bırakmasını rica eder.

Asker: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Aşır ve Keneş’in arkadaşısıdır. Yazar, onu çakır gözlü, uzun boylu ve sarışın bir delikanlı olarak tanımlar. Çalışkan ve şakacı bir karakterdir. Col-Bulak’ta yaşar. Buldozercidir.

Gençliğinde hata yapıp birden fazla kadınla evlenmiştir. Aşır ve diğer arkadaşlarıyla birlikte Kara-Moko'ya gidip yol yapımında çalışır.

Berdibay: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Becerikli ve çalışkan bir karakterdir. Yazar, onu takma dişli ve koyun peyniri gibi sarışın olarak tanımlar. Damperli kamyon şoförüdür. Aşır ve diğer arkadaşlarıyla birlikte Kara-Moko'da yol yapımında çalışır.

3.2.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmese de, Aşır'ın Kara-Moko'ya geldikten sonra İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevîç'in kendisini sınıdığını anladığında *“Eğer denilenin hepsi gerçekleşirse buranın şehirden hiçbir farkı kalmaz... Otobüs seferi de olur... Kulüp de inşa edilir... Her eve televizyon da kurulur... (76)”* diye düşünmesi; Carkınbaevîç'in *“Her gün daha önce hiç görülmeyen, duyulmayan muhteşem yeni şeyler icat edilip bilimsel keşifler oluyor ve insanlar artık sadece gökyüzüne değil, aynı zamanda aya da uçuyor. (75)”* demesi, hikâyenin tahminî olarak 1970'li yılların başlarında geçtiğini göstermektedir. Yazar, hikâyenin bazı bölümlerinde geriye dönüş tekniğini kullanır ve bazı olayların II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında geçtiğini anlatır. İhtiyar Sulayman'ın gençliğinde argımak besleyip cepheye yollaması, bunun kanıtıdır: *“Aşır'ın babası Sulayman işte bu Kara-Moko'nun güneyinde yüzden fazla argımak¹⁹ besleyip savaş meydanına göndermiş. (71)”*

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilmiş, ancak ara ara geriye dönüşler yapılmıştır. Bu geriye dönüşler, hem metnin daha iyi anlaşılması hem de kahramanların hayatının gelişimini izlemek açısından metne derinlik kazandırmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem gündüz hem de gece olarak kullanmıştır. “Gündüz”, daha çok deyimisel yapılarla, belirsiz bir zamanı ifade eder ve tasvir tekniğinin kullanıldığı yerlerde geçer. “Gece” ise, Aşır'ın bilimsel deneyler yapmak için yaşadığı zorlukların anlatıldığı; Kaptagay'ın Sakiş'e yalan söyleyerek eşinin yanına gidip onun gönlünü aldığı; Şayırgül'ün eski eşi Raşit'in şiddetine maruz kaldığı; Kalıyça hastayken eşi Sulayman'ın onun başında beklediği; Aşır ile Şayırgül'ün ay ışığı altında birlikte olduğu zaman olarak hikâyede yer alır.

¹⁹ Küheylan, asil at cinsine verilen addır.

Hikâyede kış ve sonbahar mevsiminden de çokça bahsedilir. Kış mevsimi, insanların yaşadığı zorlukların göstergesidir. Sonbahar mevsimi ise verimin, hasadın ve bolluğun simgesidir.

Hikâye tahminî olarak 1970’li yıllarda başlamakta ve ana olaylar zinciri birkaç ayda gerçekleşmektedir.

3.2.4. Mekân

Bu hikâye genel olarak Kırgızistan’ın Kök-Bel, Kara-Moko bölgelerinde geçmektedir. Hikâyedeki mekânlar olay örgüsüne bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülür. Yol yapım çalışması için Aşır ve arkadaşlarının çalışmaya gittiği, dağların arasında ve çok soğuk bir kasaba olan Kara-Moko, Aşır ve arkadaşlarının yol yapım çalışması yaptığı Kök-Bel açık mekânlar; Aşır’ın anne ve babasının Kara-Moko’da yaşadığı ev, Aşır’ın Sakiş ile evliyken yaşadıkları ev, İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğü, Aşır’ın Şayırgül ile tanıştığı ilçe hastanesi, İlçe Komitesi binası, Aşır’ın Frunze’deki Politeknik Enstitüsünden mezun olduktan sonra üç yıl çalıştığı Yol Yapımı Bilimsel Araştırma Enstitüsü, Şayırgül’e anne ve babasından miras kalan ev, Bekbergen’in evi, Kaptagay ile Sakiş’in kaldıkları pahalı otel odası, Aşır’ın enstitüden mezun olup İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde işe başladığında tuttuğu ve bir müddet yaşadığı Tokmok’taki bir Özbek’in evi ve Raşit’in, Kaptagay’ın Kara-Moka’dan alıp geldiği kamyonu yük yüklettirdiği basık tavanlı küçük depo ise kapalı mekânlardır.

Mekânlar somut ve soyut olmak üzere ikiye ayrılır. Bu hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. “Baba Ocağı” hikâyesi âdeta kişiler ve mekânlar üzerinden oldukça ayrıntılı değerlendirilebilecek bir hikâyedir. Bu sebeple hikâyedeki mekânlar çok büyük önem arz etmektedir. Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekânlar:

Aşır’ın doğup büyüdüğü, anne ve babasının yaşadığı Kara-Moko;

“İki tarafı yüksek dağ ile çevrilmiş, bazı kısımları tümsekli, bazı yerleri düzlük olan dar bir vadi. Dağların arasından gürleyerek nehir akar. Kışın dağın güney yüzüne kar yağmaz. (71)”, “Kış mevsiminde on sürü koyun otlatılabilir. Arazisi

hayvanları otlatmak için elverişli, bol bitkili ve otlı. Hayvanlara ayrıca yem vermeye gerek yok. (74)” şeklinde tasvir edilir. Kara-Moko’nun iki tarafının yüksek dağ ile çevrilmiş olması, buranın ulaşılması zor bir yer olduğunu işaret eder. Dağın güney yüzüne kar yağmaması, doğal koşulların elverdiği ölçüde hayvanlara yem verilmeden de onların yaşatılabilmesi buranın bir anlamda bereketini ve ata toprağının kutsallığına duyulan inancı gösterir. Bu mekân hem geçmişi hem de yeni ve güçlü bir söylemi karşılar:

“Biz de bu bölgeye elektrik hatlarını çekip kocaman binalar inşa etmeyi, yaylaklara sulama sistemi kurmayı ve burayı bir kültür merkezine dönüştürmeyi düşünüyoruz. Bizde yaylak az olduğundan dolayı, hayvanlarımızın büyük bir kısmı Kenes-Anarhay’da kışlatılıyor. Eğer Kara-Moko’ya çok sayıda ağıl ve ahır inşa edip yeterli miktarda yem hazırlarsak en az on bin koyun kışlayabilirmiş... (75)”

Aşır ve arkadaşlarının yol yapım çalışmasına başladıkları Kök-Bel;

“Karşısında yolu kapatmış gibi görünen, koni şeklindeki sivri tepeli yüksek dağın yamacından sarmal gibi eğilip zirvesine kadar sarmaşık çiçeği gibi saran dönemeçli yollar göründü. Azıcık yağmur çiselese bile arabaların tekerleklerinin kayıp ilerleyemediği ve şoförleri canından bezdiren Kök-Bel... (70)” şeklinde tasvir edilir.

Tasvir edilen kapalı mekânlar:

İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğü;

“Şehrin dışındaki tren yolunun üst tarafına yapılmış büyük bir avlunun içindeydi. Etrafı demirli betonlarla çevrilmiş alanda sıra sıra dizilmiş buldozerler, greyderler, ekskavatörler, damperli kamyonlar, yük arabaları... İdare ofisi, terk edilmiş gibi ııssızdı. Şefin odası da kilitliydi. (62)” şeklinde tasvir edilir. Büyük avlunun içerisindeki bu binanın demirli betonlarla çevrilmesi, Sovyet rejiminin demir perde yönetimini işaret eder. Kilitli şef odası; gizlenmek, perdelenmek istenen şeylerin olduğunun göstergesidir.

Bekbergen’in evi;

“Ev, otobüsün gitmediği, keskin dönemeçli bataklı tepecikteki ağacın duldasına yapılmış ve henüz yarısı tamamlanmıştı. Aşır, gözenekli demir levha ve kesilmiş ağaç

parçalarından yapılmış küçük bir dış kapıdan içeriye girip... (63)” şeklinde anlatılmaktadır. Mekânın tanıtımı, Bekbergen’in yoksulluğuyla örtüşür biçimdedir.

Aşır’ın anne ve babasının Kara-Moko’da yaşadığı ev;

“Onların yaşadığı yer, büyük nehrin kıyısındaki tepeye inşa edilmiş, üç odalı ve yalnız bir evdi. Kapının önüne çok uzun zaman önce dikilmiş iki büyük söğüt ağacının yaprakları, Kök-Bel’in yukarısındaki yamaçtan da görünüyordu. Evin çatısı çok önceleri kırmızı kiremit ile kaplanmıştı. (71)” şeklinde tasvir edilir.

Aynı mekânın içi ise;

“Un, buğday ve arpa gibi hububatların koyulduğu, yoğurt ve kımızın mayalandığı sağ taraftaki oda buz gibi soğuktu. Gerdirilen ipe et asılmış ve odanın içi kurutulmuş tuzlu et kokuyordu. Arka taraftaki odanın kapısını açıp içeriye girdiğinde, pencerenin yanındaki kocaman yatak, yatağın üzerine kat kat serilen döşek ve döşegin üstünde yatan annesi görüldü. Evin içi her zamanki gibi tertemizdi. Başköşeye asılan kadife tuş kiyizin²⁰ yanındaki cam çerçevede annesinin ve babasının büyütülmüş fotoğrafları asılıydı. Kamış hasırın üzerine büyük ala keçe serilmiş ve onun üzerine çeşitli motiflerle süslenip nakışlarla bezenen bir keçe halı döşenmişti. Yastığa kıvrılarak yatılıp kısa bir süre önce de kalkılmış gibi, siyah posttan yapılmış bir şilte ve kat kat döşek toplanmamıştı. Köşedeki sobaya atılan kömür harıl harıl yanıyor ve sobanın üzerine koyulan ibrik, çaydanlık ve kovadaki su buhar çıkararak kaynıyordu. (72)” şeklinde detaylı olarak tasvir edilir. Bu tasvirde geleneksel Kırgız evinin eşyaları kadar beslenme alışkanlıklarıyla ilgili maddi kültür unsurlarını da görmek mümkündür. Son derece basit döşenmiş olan evde sadece ihtiyaç karşılayacak türden eşyalar bulunmaktadır. Evin süslemesini de geleneksel kiyiz gerçekleştirmekte, cam bir çerçeve içindeki anne-baba fotoğrafı ise, evin büyüklerinin birlik ve beraberliğinin ve mutluluğunun işareti olarak mekânda yer almaktadır. Aşır’ın bozulmuş aile birliğinin aksine anne ve babası, yıllardır evlidir ve mekân bunu hissettirir.

İlçe Komitesi binası;

²⁰ Orta Asya’da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

“Hem itici hem de çekici görünen ve büyük pencereleri olan bu iki katlı eski binanın karşısına arabasını park eden Keneş, diğer ikisini arabada bırakıp aceleyle binanın içerisine girdi. (100)” şeklinde tasvir edilir. Binanın itici görünmesi, buranın devlet dairesinin soğuk bürokratik görünümünü taşıdığını işaret eder. Çekici görünmesi ise yazarın Sovyet rejimini olumlu gördüğünü yansıtmaktadır.

İç mekân tasvirlerinde sadece ev tasvirinde detaylara önem verildiği, diğerlerinde ayrıntıya girilmediği görülmektedir. Ev tasvirine dikkat edildiğinde, geleneksel Kırgız evinde bulunan eşyaların dışında modern tarzda herhangi bir unsurun bulunmaması, yazarın mekân tasvirinde gerçekçi olduğunu göstermektedir.

Metinde coğrafi yer isimleri olarak Baka-Bulak, Col-Bulak, Frunze, Taşkent, Tokmok, Koçkor bölgesi ve Kenes-Anarhay geçse de bunlarla ilgili ayrıntılı tasvirler ve tanıtlar yer almamaktadır.

3.2.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, Kalıyça’nın *“Sen hep bizden uzaktasın, bu gidişle bu gidişle ben vefat etsem bile haberin olmayacak... İki günden beri hastalıktan öldüm öldüm dirildim... Zavallı ihtiyar baban, gaz lambasını yakıp gece boyunca hiç uyumadan başımda bekledi... Böyle durumlarda imdadıma yetişecek bir gelinim olsa iyi olurdu... Ama sen evlenmiyorsun... Bana yardım edecek kimse yok, hasta olup böyle yattığımda baban ev işlerini beceremiyor... (73)”* sözleriyle geleneksel kalabalık aile yapısından artık yavaş yavaş uzaklaşıldığını göstermek ister.

Yazar, okuyucuya bir Sovyet yöneticisi olan İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğü şefi Kaptagay Bayçerikov’u kötü bir karakter olarak sunarken, İlçe Komitesi birinci sekreteri olan Turdukul Carkınbaev’i ise tam aksine iyi ve çalışkan biri olarak sunar. *“Birçok İlçe Komitesi sekreterinin çalışmasına şahit olduk, ancak ben bunun gibi halkın hâline anlayabilen ve işinin ehli olan biriyle daha önce hiç karşılaşmadım. Üstelik kendisi de “ben makam, mevki sahibiyim” diyerek böbürlenip kibirlenmeyen, çok mütevazı ve halktan biri. (74)”* Buna benzer ifadeleri Sulayman’ın ağzından birkaç yerde görmekteyiz. Yazar iki Sovyet yöneticisinden birini iyi yürekli ve çalışkan; diğerini ise kötü ve ahlaksız göstererek idarecilerden de her iki gruba da rastlanıldığını yansıtmak ister. İlçe Yol Bakım ve

Onarım Bölge Müdürlüğünün işlerini aksatmasını, şahsi çıkarları uğruna devlete ait araçları sebze ve meyve nakliyesinde kullandırmasını, yapmakla sorumlu olduğu işlerini savsaklamasını kötü bir yöneticinin; Kara-Moko'ya yol yapılması ve Kara-Moko'nun gelişmesi için çabalamasını, halkla ilişki kurup onları ziyaret ederek onların fikirlerini almasını ise, iyi, çalışkan bir yöneticinin kişiliğinin sonuçları olarak okuyucuya aktarmaktadır. Hikâyenin sonunda kötü idarecinin cezasını bulması, işini iyi yapanların ise hayatlarını daha iyi şekilde sürdürmeleri, yazarın rejimde aksayan yönler olsa da bunların düzeltileceği düşüncesine sahip olduğunu gösterir mahiyettedir.

Zor durumda kalmış olan ihtiyar bekçi Bekbergen'in Kaptagay'ın isteklerini yerine getirmediği takdirde işten kovulacağı korkusuyla evini ara sıra ona kullandırması ve onun yanlışlarına göz yumması okuyucuda ona karşı bir yandan kızgınlık oluştururken; bir yandan da acıma duygusu uyandırmaktadır.

“Her gün daha önce hiç görülmeyen, duyulmayan muhteşem yeni şeyler icat edilip bilimsel keşifler oluyor ve insanlar artık sadece gökyüzüne değil, aynı zamanda aya da uçuyor. Şu gördüğünüz yüksek dağın zirvesinden geçen yüksek voltlu elektrik hatları harika değil mi? Çünkü parti, halkın sadece bugününü değil, yarınki refahı ve umudunu da düşünüyor... Biz de bu bölgeye elektrik hatlarını çekip kocaman binalar inşa etmeyi, yaylalara sulama sistemi kurmayı ve burayı bir kültür merkezine dönüştürmeyi düşünüyoruz. (75)” şeklindeki sözler, Sovyet hükümetinin halkın refahı ve mutluluğu için attığı önemli adımları göstermesi bakımından önemlidir. Yazar rejimi ve yapılanları olumlu görmekte ve müjde gibi olan vaatlerin ilerleyen çağ ve gelişen teknolojiyle zaten yapılması gereken bir şey olduğunu göz ardı etmektedir. Aslında gelişen ve değişen sadece Sovyet sistemindeki unsurlar değildir, dünyada teknoloji ve bilim gelişmektedir ancak yazar, dönemin şartları gereği olarak bunları rejime, partiye mal etmek zorundadır.

Yazar, karakterleri tanıtırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Aşır'ın saf, iyi niyetli, çalışkan olması okuyucuda güzel duygular uyandırırken; eşi tarafından ihanete uğraması, ona tokat atması sonucu işinden kovulup hapis haneye atılması ve “adının çıkması” acıma duygusu uyandırmaktadır. Kaptagay Bayçerikov'un evli olmasına rağmen Sakış'le ilişki yaşaması, altlarına karşı somurtkan olması, küçümseyici ve kırıncı davranması, rüşvet alıp usulsüzlükler

yapması tüm hikâye boyunca okuyucuya onun kötü bir kişiliğe sahip olduğu izlenimini vermektedir. “Zıkkımın kökü sana! Şunun kurnazlığına bak hele... Koynundaki karısını elinden alsam da, kin beslemezmiş. Ben de buna inanacağım değil mi... Sinsiye bak sen... Akli sıra beni aptal yerine koymaya çalışıyor... (96)” şeklindeki sözleri de bunun bir delili niteliğindedir.

Yazar, Aşır ve Şayirgöl’ün olumsuzluklarla başlayan hayatlarının birbirlerini tanıyıp sevmeleriyle değişmesini ve hikâyenin sonunda ise evlilik hazırlığına başlamalarını işleyerek okuyucuya “umut her zaman vardır” düşüncesini vermeye çalışmıştır.

3.2.6. Baba Ocağı Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aşır’ın, kendisinin daha önce bilimsel çalışmalar yaptığını İlçe Komitesi birinci sekreterinin bilmesine şaşırması:

“Aşır buna çok şaşırıp onu siz nereden biliyorsunuz diye sormak istese de, bu düşüncesinden vazgeçip hemen sekreterin sorusunu yanıtladı. (58)”

Turdukul Carkınbaevîç’in Kara-Moko’yu geliştirme konusunda yaptığı konuşmadan sonra Sulayman’ın içinde bulunduğu ruh hâlinin anlatılması:

“Sulayman, o günden sonra küçük bir çocuk gibi sevinip mutlu olur. Ne yaparsa yapsın arkasında güçlü bir destek varmış gibi kendinde cesaret bulur ve ağrısını sızını unutarak eskisinden daha dinç olur. O güzel düşünce ve hayallerin gücü ile yorgunluğunu ve konuşup sohbet edecek kendi yaşıtında birini bulamadığı için kendini yalnız hissettiğini unutup insanın rüyasına bile girmeyecek güzel hülyalara dalarak yaşayıp gider. (75)”

Yazar bu teknikle hem hikâyenin ana zamanındaki olayları hem de geçmişte yaşananları işlemiş ve karakterlerin ruh hâllerini yansıtmıştır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik beş yerde kullanılmıştır.

İlk geriye dönüş, Aşır'ın yaklaşık üç yıl önceki hayatına yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Aşır'ın enstitüden mezun olduktan sonra bilimsel deney yapmak için gece gündüz demeden çalışması, Sakiş'in Aşır'ı aşağılayıp ondan boşanması, Aşır'ın İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde çalışmaya başlamasıdır. Bu geriye dönüş, Aşır'ın özel ve iş hayatı ile ilgili birtakım bilgilere ulaşmak açısından önemlidir.

İkinci geriye dönüş, Şayırgül'ün Turdukul Carkınbaevîç ile görüştüğü zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Turdukul Carkınbaevîç'in Kara-Moko'ya doktor olarak göndereceği Şayırgül ile görüşmesi, Şayırgül'ün Turdukul Carkınbaevîç'e Aşır hakkında bilgi vermesi ve Sakiş ile Kaptagay arasındaki ilişkiyi anlatmasıdır. Bu geriye dönüş, Sakiş ile Kaptagay arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Üçüncü geriye dönüş, Sulayman'ın gençlik dönemine yapılır ve Sulayman'ın savaş dönemindeki ot kıtlığının olduğu zamanlarda at besleyip savaş meydanına göndermesi ve doğup büyüdüğü yer olan Kara-Moko'dan hiç ayrılmaması konusunda okuyucu bilgilendirilir. Bu geriye dönüş yazarın, Sulayman'ın II. Dünya Savaşı döneminde yapmış olduğu fedakârlığı ve onun nasıl vatansever biri olduğunu okuyucuya sunması bakımından önemlidir.

Dördüncü geriye dönüş, Turdukul Carkınbaevîç'in inceleme yapmak için Kara-Moko'ya gittiği zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Turdukul Carkınbaevîç'in Sulayman ile görüşmesi, Sulayman'ın Turdukul Carkınbaevîç'e Kara-Moko hakkında bilgiler vermesi, Turdukul Carkınbaevîç'ten Kara-Moko'ya yol yapılıp oranın geliştirileceğini öğrenen Sulayman'ın sevinip mutlu olmasıdır ve Kara-Moko ve kahramanların eylemleri hakkında birtakım bilgilere ulaşmak açısından önemlidir.

Beşinci geriye dönüş, Aşır'ın Şayırgül ile tanıştığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Aşır'ın Şayırgül ile hastanede tanışması ve boşandığı eşinin şiddetine maruz kaldığı sırada onu kurtarması, Şayırgül'ün kendisini kurtaran Aşır'ı evine davet edip ona hayat hikâyesini anlatması, Aşır ile Şayırgül'ün duygusal olarak birbirlerine yakınlaşmaya başlaması, Şayırgül'ün doktor olarak Kara-Moko'ya gönderilmesiyle gelişir. Bu geriye dönüş, Şayırgül'ün özel hayatıyla ilgili birtakım

bilgiler sunması ve Aşır ile Şayirgöl'ün nasıl tanıştıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aşır ve arkadaşlarının yol yapım çalışmasına başladığı bozkırın tasviri:

“Onlar, hiç kimsenin yaşamadığı ve asırlar boyu gizemini koruyan ıssız bucaksız bozkırın ilk kırlangıçlarıydı... Yıllar boyu sessizce uyuyan bu ıssız dağ etekleri, artık sabahın erken saatlerinde gençlerin sesine uyanıyor ve kovalara doldurulan berrak pınar suyu, gençlerin parlayan yüzlerini yıkıyordu. Bacadan dumanlar yükselip henüz kimsenin solumadığı tertemiz havaya kızarmış soğan ve yağ kokusu karışıyordu. Gün geçtikçe oradaki yabani av kuşları için farklı bir hayat oluşuyordu. (81)”

Kaptagay ile Sakiş'in kaldığı otel odasına gelen Raşit'in tasviri:

“Ayağına parlak bir ayakkabı, üzerine siyah takım elbise giyip gömleğinde kravat da takılı olan Raşit... (93)”

Raşit ile birlikte otelden çıkan Sakiş'in tasviri:

“Ayağına topuklu ayakkabı giymiş, dudağına ruj sürmüş süslü bir kadın... (99)”

Yazar bu hikâyede mekânları daha uzun bir şekilde, karakterleri ise birkaç söz ile kısaca tanıtmıştır.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aşır'ın İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevîç ile telefonda görüştükten sonra hissettikleri:

“Yine ne felaket oldu” dercesine, Aşır'ın ürken yüreği daha çok korkup kendince iç çekti: “Benim daha ne yapmam gerek... Nereye kaçsam rahat ederim... Hiç huzur vermiyorlar. (56)”

Aşır'dan boşandıktan sonra Kaptagay ile birlikte yaşamaya başlayan Sakiş'in pişman olup kendi kendine düşünmesi:

“Artık olan oldu... Aşır’dan çoktan boşandım. Her şeyin suçlusu benim. O, benim bu yaptıklarımı nasıl affetsin... Ayaklarına kapanıp yalvararak gözyaşı döksem beni affeder mi acaba? İçinde hiç kötülük ve art niyet olmayan, temiz kalpli Aşır, bana acır mı acaba? Hayır, bunu asla yapmaz... Yoksa her şeyi göze alıp yanına bir gitsem mi? Peki, diyelim ki gittim. Sonra ne olacak? Hiç mi yüzün yok derse, ne yapacağım? Başkasını bilmem ama ben olsam öyle derdim. Ah, aptal kafam, kafa değil de bir bal kabağı olmuş. Ben bunları neden daha önce düşünmedim ki... (92)”

Yazar bu teknikle kahramanların ruh hâllerini ve başka kişiler ile ilgili düşüncelerini yansıtmış ve böylece onların okuyucu tarafından daha iyi tanınmasını sağlamıştır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kara-Moko’ya yol yapma fikrinden sonra Kaptagay’ın kendini kötü hissetmesi:

“Aşır Kara-Moko’dan dönüp Kök-Bel’e yol yapma fikri ortaya atıldığından bu yana, Kaptagay’ın keyfi kaçıp yüzü gülmez olmuştu... Ancak içinde pişmanlık duygusu da vardı... (79)”

Sulayman’ın oğlu Aşır’ı Şayırgül ile evlendirmek istemesi ve Aşır’ın bu konu üzerine düşüncelere dalması:

“Babası açıkça bir şey söylemese de onun ne demek istediğini tahmin eden Aşır, neşeli bir şekilde babasını yolcu ettikten sonra derin düşüncelere daldı... “Kızım sana diyorum, gelinim sen anla” misali, babasının her fırsatta Şayırgül’den bahsedip bir şeyler ima etmeye çalıştığı belli oluyordu. (83)”

Yazar bu teknik yoluyla kahramanların psikolojilerini ve iç dünyalarını okuyucuya aktarmak istemiştir. Yazar, iç çözümleme tekniğini kullanırken seçtiği kelimelerle pişmanlık, mutluluk, kızgınlık gibi birçok ruh hâlini başarılı şekilde yansıtabilmektedir.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Ayağını sakatlayıp hastaneye giden Aşır ile Şayırgül’ün aralarındaki konuşma:

“— Soyadınız Sulaymanov, adınız Aşır mı?

— Evet, bacım, siz bunu nereden biliyorsunuz?

— Benim bilmediğim hiçbir şey yoktur.

— Yok, bacım, doğruyu söyleyin... Aslında yüzünüz de tanıdık geliyor ama sizi nerede gördüğümü hatırlamıyorum.

— Ama ben sizi iyi biliyorum... Siz Sakiş'in eşi değil miydiniz... (84)”

İlçe Komitesi birinci sekreteri Turdukul Carkınbaevic'in talimatı üzerine İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğüne araç almak için gelen Aşır ile bekçi Bekbergen'in aralarındaki konuşma:

“ — Hayrola delikanlı, sen bu saatte gelmezdin buralara?

— Bir araba gerek, ihtiyar! Şahsi işim için değil, hükümetin işi için...

— Uzağa mı gideceksin?

— Dağ tarafına. Kara-Moko'ya kadar.

— Peki, şef kızmaz değil mi?

— Bir şey derse, tüm sorumluluk bana ait, ihtiyar. Siz o konuda hiç endişelenmeyin. (66)”

Yazar bu teknikle hem karakterler arasındaki iletişimi hem de okuyucunun bu diyaloglardan karakterler ve olaylar hakkında fikir edinmesi sağlamıştır. Diyaloglar genellikle kısa cümlelerden oluşmaktadır.

Özetleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Şayırgül'ün Aşır'a Sakiş hakkında bahsetmesi:

“Ben Sakiş'i sizden daha iyi tanıyorum. Çünkü ikimiz tıp enstitüsünde üçüncü sınıfa kadar birlikte okuyup yurtda da aynı odada kalmıştık... Kötü davranışlarından dolayı onu enstitüden atmışlardı... Sonra sizi bulmuş. Ben buna çok şaşırdım. Arada sırada evinize de gelirdim. Ancak, sizi uzaktan tanıyor olsam da evinizde size hiç rastlamadım. Ne zaman evinize gitsem, hep iş gezisinde olduğunuzu söylerdi... Gerisini siz de biliyorsunuz, anlatmama gerek yok... (84-85)”

Kök-Bel'deki yol yapım çalışmasının anlatılması:

“Çok uzakta olan yüksek ve kayalık dağın eteğindeki kasabadan Kök-Bel'e kadarki yol, yerli halkın da desteği ile çok hızlı bir şekilde onarılıp daha iyi bir hâle getirilmişti. (102)”

Bu teknik hem karakterler hakkında bilgi vermek hem de geçmişteki ve devam etmekte olan olayları anlatmak için kullanılmıştır. Yazar tarafından olay anlatımında kullanılan “Arada sırada”, “gerisini”, “çok hızlı bir şekilde” gibi ifadeler, özetleme yapıldığını gösterir.

3.3. Mahrem Sır Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.3.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Aycamal, kendi köylerinin kolhoz müdürü olan Alkan'dan bir davet mektubu alır.

II. Aycamal, hemen yolculuk için hazırlık yapmaya başlar. Alkan'dan böyle bir mektup geldiğini duyan Murat ve Anar da en az Aycamal kadar heyecanlanırlar. Murat köye gitmek için çalıştığı yerdeki hizmet aracını kısa bir süreliğine ödünç alır. Aycamal, oğlu Murat ve gelini Anar'a yol üzerinde Sansızbay'ın evine de uğramalarının gerektiğini söyler ve yola koyulurlar.

III. Aycamal, oğlu ve geliniyle birlikte hediye aldıkları Sansızbay'ın köy yolu üzerindeki evine misafir olurlar.

IV. Aycamal, çok usta bir heykeltıraş olan Sansızbay'a, vefat eden eşi Sagınaalı'nın gömüldüğü yerin mezarlık olup olmadığının bile belli olmadığını ve oraya bir anıt yaptırmak istediğini söyler.

V. Sansızbay bir şeyleri hatırlayıp yüreği sızlamış gibi olur ve ne yapacağını bilemeyerek yerinden kalkıp içerideki odaya gider. Anar, getirdikleri yiyecekleri masanın üzerine hazırlar, Sansızbay da ikram etmek istediklerini getirip ikram eder.

VI. Sansızbay'ın getirdiği fotoğraf albümüne bakan Murat, albümdeki bir fotoğrafı görünce çok şaşırır ve o kişinin Anar'a çok benzediğini söyler. Anar, Sansızbay'a o kişinin kim olduğunu sorduğunda, Sansızbay telaşlanıp ne yapacağını bilemez ve onun dediklerini duymamış gibi yapar.

VII. Sansızbay, Sagınaalı'nın mezarının olduğu yere anıtı yapmaya çalışacağını, ancak bu işin çok fazla emek ve zaman istediğini söyledikten sonra, onlara o kadar bekleyip bekleyemeyeceklerini sorar. Murat, bekleyebileceklerini, ancak daha önceden yaptığı bu tarz anıtlar varsa kendilerine göstermesini rica eder. Sansızbay uzun bir süre kaybolduktan sonra, biraz önceki albümde fotoğrafını gördükleri ve Anar'a çok benzeyen kadının göğsünden yukarı kısmının taştan yapılmış anıtını getirir. Hepsi, özellikle de Anar, gördüğü şey karşısında şaşırıp kalır.

VIII. Sansızbay, “Bunu nasıl yaptınız” diye soran Anar'a, tüm dikkatin ile odaklanıp, kalbini ve ruhunu katarak yaptığında taşın da canlanacağını, anıtını yaptığı kişinin kendisinin eşi olduğunu, onu kaybettikten sonra evlenmek istemediğini, bu anıtta kendisinin üzüntüsünün, sevincinin, özleminin ve umudunun olduğunu, yanına koyup yattığında kendisini yalnız hissetmediğini, kederlenip hüznlendiğinde, buna bakar bakmaz her şeyi unuttuğunu, hayatını bu anıt sayesinde sürdürdüğünü söyler.

IX. Aycamal bilerek konuyu değiştirmek ister ve küçük bir bez parçasına sarılı olan parayı yapacağı anıtın karşılığı olarak Sansızbay'a uzatır. Sansızbay ise bu işi para için yapmadığını söyleyerek parayı almaz ve onlara fırsat buldukça sık sık uğramalarını söyler. Aycamal da onu kibarca davet eder ve Sansızbay'la vedalaşıp tekrar yola koyulurlar. Sansızbay'ın yanından ayrıldıklarında üçü de farklı düşüncelere dalar. Özellikle de Anar, Sansızbay'ın kaderini kendisinininkine benzetip içi sızlar.

X. Anar için “baba” ve “anne” kelimeleri çok kutsaldır ve bu kelimeleri birine söyleyebilmek onun en büyük hayali olmuştur. Çünkü kendisi bebekliğinden itibaren yetimhanede büyüdüğü için anne ve babasını ne görmüş ne de bilmiştir. Anar yetimhanede kalırken, şimdiki kayınvalidesi olan Aycamal onu birkaç kez ziyaret etmiştir. Daha sonra Anar başka bir yetimhaneye gitmiştir. Aradan yıllar geçip Anar büyüyene kadar onu kimse ne aramış ne de sormuştur. Anar onuncu sınıftan mezun olurken Murat ile tanışmıştır. Lise diplomasını alan Anar, Moskova'ya gitmiştir. Murat ise Taşkent'te okumuştur. Onlar her ne kadar burs alsalar da, Aycamal her ikisine de sürekli para göndermiştir. Aycamal, Anar'ı her zaman kendi kızı gibi görmüştür. Anar ile Murat eğitimlerini tamamladıktan sonra evlenmiştir. Aycamal, eş dost ve akrabaları davet edip onlara çok güzel bir düğün yapmıştır. Sansızbay da

işte o düğüne katılıp çok değerli bir hediye getirmiş ve dünya evine giren gençlere huzurlu ve uzun bir ömür dilemiştir.

XI. Yolculuklarına devam eden Aycamal, Murat ve Anar, bir süre sonra yemek yemek için Tokmok'taki Şamşı restoranında dururlar. Onlar önlerindeki yemeği yeni yemeye başladıkları sırada, saçları başları dağınık, üzerinde eski püskü kıyafet olan Düşöğül, çalışanların engel olmaya çalışmasına direnerek kötü sözler ve küfürler ederek içeriye girer. Murat ile Anar onu fark etmezler. Onu gören Aycamal, ağzındaki yemeği yutamaz ve öcü görmüş gibi ona bakakalır.

XII. Düşöğül, restoranda kimin ne yiyip ne içtiğine biraz bakındıktan sonra, kirli ellerini uzatarak dilenmeye başlar. Düşöğül'un kendilerinin oturduğu masaya yaklaştığını gören Aycamal, yılan görmüş gibi masanın kenarına büzülür ve şaşkınlıktan donakalır. Bir an önce gitmek istese de gelini ve oğlunun yemeğini bitirmesini beklemek zorunda kaldığı sırada Düşöğül onların masasına gelir.

XIII. Babasız büyüyüp, babanın değerini çok iyi bilen Murat, hürmet edip Düşöğül'a yanındaki boş yeri gösterir. Aycamal, Düşöğül'un yüzünü görmemek için eski bir hastalığını bahane edip başındaki yazması ile yüzünü gözünü kapatıp sırtı dönük bir şekilde oturur. Kendisinin hâlini hatırlar, karnının aç olup olmadığını soran Murat'a gözlerini belertip şüpheyle bakan Düşöğül, ona kimin oğlu olduğunu sorar. Murat'ın cevabını duyan Düşöğül, neye uğradığını şaşırır ve peşinden kovalıyorlarmışçasına dışarıya kaçıp gider. Onun bu davranışı Murat'ı çok şaşırtır ve onlar tekrar yola koyulurlar.

XIV. Bir evden en az bir kişinin, ya babanın ya da oğlunun savaşa gittiği, köyde ağır işleri yapacak kimsenin olmadığı, sadece kambur ihtiyarların, yalnız kadınların ve küçük çocukların kaldığı o geçmiş dönemlerde genç ve güzel olan Aycamal, askerdeki kocası Sagınaalı'dan mektup gelmediği zamanlarda beşikteki bebeği Murat ile teselli olmuştur.

XV. Her gün sabahın erken saatlerinde bir eliyle oğlu Murat'ı taşıyıp diğer eliyle de orak ve beşiği götürerek tarlaya giden Aycamal, tıpkı diğer kadınlar gibi var gücüyle, yakıcı sığağa hiç aldırmadan ekin biçmiştir. Yalnızlığı, kocası Sagınaalı'ya olan hasreti aklına gelip, arada sırada mırıldanıp şarkı da söylemiştir. Bazen düşüncelere dalıp Sagınaalı'sı ile birlikte geçirdiği güzel günleri hatırlamıştır. Kocasından kara haber gelme ihtimalini düşündüğünde ise, gözleri dolup kendini

kötü hissetmiştir. Tarlada çalıştığı öyle günlerin birinde, nefes nefese kalmış bir şekilde koşarak tarlaya gelen Alkan, Sagınaalı'nın askerden geldiğinin müjdesini vermiştir. Tarlada çalışan kadınların hepsi bu duruma çok sevinmiştir.

XVI. Sagınaalı'yı bütün tanıdıkları sıcak bir şekilde karşılamış, kalabalık içinde Aycamal ile Sagınaalı ancak gözleriyle anlaşılmıştır.

XVII. Kalabalık içinde müjde getiren Alkan'ı gören Aycamal, Alkan'a müjdesinin karşılığı olarak para, Sagınaalı da başındaki asker şapkasını vermiştir. Çok mutlu olan Alkan, kanatları olsa uçacak gibi olmuştur. Alkan, çok sevdiği ve gönlünü rahatlatan o asker şapkasını başından hiç çıkartmayıp her zaman takmak istemiştir.

XVIII. Canuzak, Aycamal'ı düzenlemesi için eve göndermiş, Sagınaalı ancak geç saatte evine gelebilmiş, eşi ve ilk defa gördüğü çocuğu ile hasret gidermiştir.

XIX. Bu eski günlerini hatırlayıp hayal dünyasına dalan Aycamal, oğlu Murat'ın iki yolun ayrımında arabasını durdurup, "Arabayı hangi tarafa süreyim, anne" diye kendisinden cevap beklediğini fark eder. Morali bozuk olan Aycamal, oğlu Murat'ı doğurduğu evi görüp Sagınaalı'sı ile birlikte geçirdiği günleri anımsayarak, ansızın karşılarına çıkan Düyşöğul'un hatırlattığı acısını ve kederini unutmak istediği için, özellikle köydeki evine gitmek ister. Murat, annesinin sözünü dinleyip arabasının yönünü köye doğru çevirir ve içini çekerek biraz önce restoranda karşılaştıkları Düyşöğul'dan bahseder. Murat'ın anlattıklarını dinleyen Aycamal'ın morali daha da bozulup içi kan ağlar.

XX. II. Dünya Savaşının devam ettiği o dönemlerde, kolhozun atını çaldığı için hapiste yatan Düyşöğul da hapisten çıkartılıp askere gönderilmiştir. Rahatına düşkün olup askerliğin zor şartlarını kaldıramayan Düyşöğul, bir gece askerî silahını da alarak askerden kaçmıştır.

XXI. Kaçak Düyşöğul, bir köyde gece yarısı, kendisine acıdığı için yemek vermek üzere kapıyı açan, yine bir asker eşi olan Zaura'ya tecavüz etmiştir.

XXII. Sagınaalı askerden geldikten sonra dost ve akrabaları ile görüşüp iki üç gün dinlendikten sonra, Aycamal'ın güzelce yıkayıp ütilediği kıyafetleri giyip teğmen apoletini takmış ve İlçe Komitesine doğru yola koyulmuştur. İlçe Komitesi

birinci sekreteriyle görüşen Sagınaalı, ona tarlada harman makinecisi olarak çalışmak istediğini söylemiş, İlçe Komitesi birinci sekreteri de onun bu isteğini kabul etmiştir.

XXIII. İlçe Komitesinden ayrılan Sagınaalı, askerî komiserliğe geldiğinde, onu kapıda nöbetçi bir kadın asker karşılamıştır. Nöbetçi kadın asker, onun askerî kimliğini kontrol ettikten sonra, ona komiserin yanına uğramasını söylemiştir. Askerî komiserlikteki işlerini bitiren Sagınaalı, kendisini çağıran komiserin yanına gitmiştir. İçeriye giren Sagınaalı'yı çok sıcak bir şekilde karşılayan komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev, onun hâlini hatırladıktan sonra esas konuya geçmiştir.

XXIV. Komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev, Sagınaalı'ya Düşöğül ile ilgili birtakım sorular sorduktan sonra, ona Düşöğül'un hapisten çıkartılıp askere gönderildiğinde askerden kaçtığını, kaçarken de yol üzerinde yaşayan Zaura'ya tecavüz edip onun şerefini ve namusunu ayaklar altına aldığını ve en kısa sürede onu yakalamalarının gerektiğini anlatmıştır. Bir süre bu konu üzerine konuşup fikir alışverişinde bulunan ikili, sonunda Düşöğül'u yakalamak için kendi aralarında bir plan yapmıştır.

XXV. Zaura, namusunu kirleten ve kendisiyle ilgili belgeleri düşürdüğü için kimliğini öğrendiği Düşöğül'dan intikam almak için yeni doğmuş bebeği Anar'ı alarak Tokmok'taki askerî komiserliğe gitmiş, komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev'e olan biteni anlatmıştır. Komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev, Zaura'nın anlattıklarından çok etkilenmiş, ona destek olup kol kanat germiş ve onu askerî komiserlikte işe almıştır.

XXVI. Düşöğül, askerden firar edip yol üzerinde yaşayan Zaura'ya tecavüz ettikten sonra köye gelmiştir. Birilerinin kendisini görmesinden ve başına bir bela gelmesinden korkan Düşöğül, hiç kimseyle görüşmeden ekin ekilen tarlanın az ötesinde bulunan yüksek tepenin başındaki mağaraya saklanmıştır.

XXVII. Mağarada yaşamaya başladığı ilk günlerde deneyimsiz olup aç kalan Düşöğül, daha sonra tek bir hayvanı olan ve çocuklarını onun sütüyle besleyen dul kadınlara bile acımadan ne bulduysa çalarak bu mağarada hayatını sürdürmeye başlamıştır.

XXVIII. Düşöğül, dayısı evde olmadığı sırada dayısının evine gittiğinde, bir plan dâhilinde orada kuma gibi tanıtılan Zaura'yı görmüş ve tanımamıştır.

XXIX. Plan gereği, Zaura ona yakınlık gösterir gibi davranmış ve Düyşöğul ile bir daha geldiğinde dışarıda buluşmak için sözleşmiştir.

XXX. Tarladan ekin çalmak için gittiğinde, ekinlerin harman yerine taşındığını gördüğünde, ekin yığınının yakan Düyşöğul, kimsenin bir şeyden şüphelenmediğinden emin bir şekilde, dayısının evindeki kuma ile buluşacağı günü iple çekmiştir.

XXXI. Sagınaalı, Tokmok'ta İlçe Komitesi birinci sekreteri ve komiser ile görüştüktan sonra evine geldiği gece ekin yangını haberini almıştır.

XXXII. Harman alındığı sırada destelerin içinden ekinlerin çalındığını gören Sagınaalı, Canuzak'a bunları yapanın kendi yeğeni olduğunu söylemiş ve Zaura'yı onun evine kuma olarak yerleştirerek yaptıkları plandan Canuzak'ı haberdar etmiştir. Kendisinin de bu plana uymasını söylemiştir.

XXXIII. O çok zor ve çetin savaş döneminde küçük bir çocuk olmasına rağmen, Sagınaalı'nın başından geçen olaylar, sanki taşa kazınmış gibi Alkan'ın kalbine derinden işlemiştir. Bir kolhozu yıllardan beri sorunsuz bir şekilde yönetip hâli vakti yerinde olsa da Sagınaalı ve Canuzak'ı hiç unutmaz.

XXXIV. Alkan, özellikle de Sagınaalı'nın ani ölümünü hatırladıkça eli ayağı titrer ve çok üzülür. Alkan, Sagınaalı'nın askerden geldiğinde kendisine hediye ettiği o asker şapkasını genç bir adam olana kadar takıp, daha sonra nadir ve kutsal bir eşya gibi onu evinin başköşesine özenle asar. Ona her baktığında Sagınaalı'yı hatırlayıp, "ona bir anıt yaptırsam" diye heveslenir. Fakat, hayat şartları nedeniyle bu fikrini ancak yerine getirebilir.

XXXV. Aycamal'ın durumunun iyi olmadığını, varını yoğunu oğlu Murat'ı büyütüp okutmak ve ona yeni bir yuva kurmak için harcadığını ve Sagınaalı için anıt yaptırmaya gücünün yetmediğini çok iyi bilen Alkan, sanki onlardan bir şeyler umuyormuş gibi görünmemek ve onları telaşa sokmamak için, kendisini ziyarete gelmelerini rica eden üstü kapalı o mektubu yollamıştır.

XXXVI. Köydeki tüm ihtiyarları, eş dostu davet edip hazırlıkları tamamlayan Alkan, insanların Aycamalgil'i beklemekten usandıklarını fark ettikten sonra, Sagınaalı'nın mezarının olduğu yere anıtı diktirip içinden gelen güzel sözleri gözleri yaşlı bir biçimde söylediğinde onu dinleyen herkesin içi sızlar.

XXXVII. Sansızbay da birilerinden duyup öğrenerek bu toplantıya özellikle gelir. İki karşı karşıya oturup uzun uzun sohbet ederler. Sansızbay'ın başından geçen olayları, vefat eden eşi Zaura ve kızı Anar ile ilgili anlattıklarını dinleyen Alkan, çok üzülür.

XXXVIII. Zaura'nın nasıl vefat ettiğini öğrenmeyi çok isteyen Sansızbay, Sagınaalı ile Zaura'nın aynı gün vefat etmesinden dolayı, Sagınaalı'nın ölümü hakkında konuşarlardan Zaura hakkında bir şeyler duyabilir miyim diye kulak kesilir, ancak kalbine hançer gibi saplanıp canını acıtan o gizemli sorulara beklediği gibi bir yanıt alamaz.

XXXIX. Alkan anıt dikme merasiminden sonra, Sagınaalı'nın yakınlarını çaya davet eder ve Sansızbay'ı da özellikle kendi arabasına bindirir. Arabanın içinde yüzü kâh kızarıp kâh bozaran Sansızbay, Alkan'a Sagınaalı için anıt diktirerek çok güzel bir iş yaptığını, Aycamal'ın bu toplantıya katılmamasının bir bakıma iyi olduğunu, eski yarayı deşmenin bir anlamının olmadığını söyledikten sonra, Aycamal'ın oğlu ve geliniyle birlikte bu sabah Sagınaalı'nın mezarının olduğu yere anıt yaptırmak için kendisiyle konuşmaya geldiğini, Aycamal'ın çok kederli olduğunu, yaptırmak istediği anıt için hiç endişelenmemesini söyleyip onu güzel bir şekilde uğurladığını söyler. Alkan ise, onları kendisinin davet ettiğini, ancak yetişemediklerini söyler. Sansızbay daha sonra Alkan'a, Zaura'nın nereye gömüldüğü konusunda bir bilgisinin olup olmadığını sorar. Alkan ise ona, o zamanlar onu bunu seçebilecek yaşta olmadığı için bu konuda net bir şey bilmediğini söyler.

XL. Onlar bu şekilde sohbet ederken, Aycamal ve yanındakiler "Cal" denilen tepeye gelirler. Etraflarına dut ağaçları dikilen tarlalar, Aycamal'a pancar topladığı zamanları hatırlatır. Büyük tepenin yanından bu şekilde sessizce geçmeye Aycamal'ın gönlü el vermez, fakat oğlu Murat'tan orada durmasını da isteyemez. Annesinin içinde ne fırtınalar koptuğunu tam olarak bilmese de, onun dış görünüşünden bazı sırları fark eden Murat, onun kafasında kurduğu düşünceleri dağıtıp moralini yükseltmek için arabasını durdurur ve böğürtlen toplamak ister. Oğluna durmasını söyleyemeyen Aycamal bu duruma sevinir. Büyük tepenin zirvesinden uzaklara bakıp kendinden geçen Anar, Aycamal'a, vefat eden annesi Zaura'nın gömüldüğü yeri sorar. Annesinin benzinin attığını fark eden Murat, Anar'ı

elinden tutarak aşağıdaki vadiye doğru götürür ve ona “sonra, sakın bir zamanda” der.

XLII. Murat ile Anar, o tepedeki eskiyip yerle bir olmaya yüz tutmuş olan mezarı hiç fark etmezler. Aycamal ise, zar zor fark edilebilen mezarın üzerinde sallanan yeşil otlara eliyle yavaşça dokunduktan sonra dizlerinin üstüne oturur. Daha sonra, Zaura’ya hürmet ediyormuş gibi başını eğerek ve kederli bir şekilde “Ben o gün siz iki bahtsız baskın yapar gibi aptalca bir harekette bulunarak ne elde ettimse... Beni delik deşik edip öldürecek kimse yok, ha...” diyerek mırıldanır.

XLIII. Sagınaalı, Canuzak’a Düşögöl ile ilgili her şeyi anlattığı ve “Bugün ikisinin buluşacağı gün olduğunu, kendisinin kesinlikle gitmesi gerektiğini” söylediği gün, hemen yola koyulmayıp kaldığı kulübeye gelmiştir. Aycamal ise, onun her zaman başucuna koyduğu tüfeğini aldığını ve telaşlı bir şekilde fişekliğini kontrol ettiğini gözünün ucuyla izlemiştir.

XLIV. Sagınaalı, akşamın alacağa karanlığı çöktüğünde, eşi Aycamal’ın kıskançlık ettiğini bilmeden, ona köye gidip hemen döneceğini söylemiştir. Gecenin bir vaktinde köye niye gittiğini soran Aycamal’a, biraz sabredip beklemesini ve geri döndüğünde her şeyi anlatacağını söylemiştir.

XLV. Sagınaalı’nın Zaura ile buluşacağından şüphelenip kıskançlığı had safhaya ulaşan Aycamal, Sagınaalı’nın peşinden gitmiştir.

XLVI. El ayak çekilip pencerelerden gözüken cılız ışıklar birer birer sönmüş ve gökyüzü zifiri karanlığa bürünmüştür. Toz fırtınasında gözüne bir şey kaçıp canı acıyan ve gözyaşları içinde kalan Aycamal, gözüyle uğraştığından uzun boylu bir karaltının gelip Canuzak’ın penceresini tıklattığını fark etmemiştir. İki karaltının fısıldaşmalarını duyan Aycamal, pencerenin yanında fısıldaşan karaltının Sagınaalı olduğunu düşünmüştür. Pencerenin yanındaki karaltı evin arkasındaki bahçeye doğru yürüdüğü sırada, evden kırıtarak çıkan uzun elbiseli bir karaltı görünmüştür.

XLVII. Kıskançlığı daha da artıp tüm bedeni titreyen Aycamal, “Hey, Sagınaalı” diye bağırduğunda bir silah sesi duyulmuştur. Uzun elbiseli karaltının “Zaura’nın” karşı çıkıp, yalvarıp yakarmasına rağmen onu kolundan tutarak sürükleyen uzun boylu karaltı “Düşögöl”, tüfeğinin tetiğini çekip bir daha ateş etmiş ve ardından peş peşe silah sesleri duyulmuştur. Kimin kime ne için ateş

ettiğini, ne dolaplar döndüğünü hiç bilmeyen ve silah sesinden kulağının zarı patlayan Aycamal, olanlar karşısında korkudan kendini kaybetmiştir. Tam o sırada, uzun elbiseli karaltı “Zaura” koşarak gelivermiş ve kendi bedenini siper ederek Aycamal’ı korumaya çalışmıştır.

XLVII. Zaura, Aycamal’ı kucaklayıp mısır tarlasının içine götürmek istediği esnada bir silah sesi daha duyulmuş ve Zaura vurulmuştur. Zaura o hâldeyken arkasına dönüp kendisine ateş eden Düşöğül’a “Senin gibi bir zalimin yakalandığını görerek öldüğüm için içimde hiçbir endişe kalmadı... Benim kim olduğumu biliyor musun? Ben, geçenlerde zorla tecavüz ettiğin Kordoylu kadını” demiştir. Yaralanan Düşöğül, karnına kramp girmiş gibi kıvranarak inlemiştir.

XLVIII. Sagınaalı, girdiği çukurdan çıkar çıkmaz yere serilmiştir. Yaralı olan Zaura’yı kucağına alıp, olup bitenlere hâlâ bir anlam veremeyen Aycamal, ne yapacağını bilememiştir. Son gücünü toplayan Zaura, Aycamal’dan beşikteki kızı Anar’a sahip çıkıp göz kulak olmasını rica etmiş ve bir anda yere düşüp ölmüştür. Korkudan eli ayağı titreyen Aycamal, elindeki tüfeğini sıkıca tutarak hareketsiz bir şekilde yerde yatmakta olan Sagınaalı’nın yanına koşarak gelip kolundan çekiştirmeye başlamış, ancak Sagınaalı yattığı o yerden bir daha hiç kalkmamıştır.

XLIX. Zaura’nın mezarının başında kederli bir şekilde mırıldanıp, Sagınaalı ve Zaura’nın öldüğü geceyi hatırlayan ve o geceki olay o an yaşanıyormuş gibi bağırıp çağırarak gözyaşlarına boğulan Aycamal’ın sesini aşağıdaki vadiden duyan Murat ile Anar, koşarak gelirler.

L. Aycamal, ne olduğunu soran oğlu Murat ve gelini Anar’a, uzun zamandır içinde saklayıp söyleyemediği ve kendini içten içe kahreden o geceki olayı en ince ayrıntısına kadar anlatıp Sagınaalı ve Zaura’nın hayatına son veren kişinin restoranda gördükleri o çirkin yüzlü Düşöğül olduğunu, o olaydan sonra ilçeden gelen yetkili kişilerin Anar’ı yetimhaneye götürdüklerini, Anar’ın babasının Sansızbay olduğunu ve Sansızbay’ın o zamanlar askerde olduğunu, halkın güvenliği ve mutluluğu uğruna cesurca öldükleri için, Sagınaalı ve Zaura’nın hükümet tarafından büyük bir saygıyla gömüldüklerini, Zaura’nın mezarının ise tam orası olduğunu söyler.

LI. Fenalaşan Aycamal, “Beni affedin... Bu dünyada benim yerim yok” der. Hüngür hüngür ağlayan Murat ile Anar, Aycamal’ın başını tutup kaldırırılar, fakat o hâlsiz düşüp kendini kaybeder.

LII. Sagınaalı ve Zaura'nın öldüğü o geceki olayda yaralanıp kaldığı mağaraya kaçan Düşöğül, ininde gizlenen bir sıçan gibi yaşamaya devam etmiştir. Yiyecek yemeği, içecek suyu tükenip çaresiz kaldığında, çocukları için her şeye katlanan ve kendisinin her türlü cehaletini affeden eşi Şaripa'yı düşünmüştür.

LIII. Akşamın alaca karanlığında ansızın çıkagelen kocasını karşısında gördüğünde, korkudan tüyleri diken diken olup öfkesine hâkim olamayan Şaripa, ondan Almakın'ın ineğinin hesabını sorduğunda, Düşöğül sinirlenip onu öldürmekle tehdit etmiştir. Bağırta çağırtdan korkup uyanan oğlu, saçı sakalı birbirine karışmış olan Düşöğül'ü görüp “bu da kim” dercesine gözlerini belerterek ona baktığında, Düşöğül “Korkma yavrum, ben babanım. Ben sizinle vedalaşmaya geldim” demiştir.

LIV. Küçük yaşına rağmen hayatın zorluklarını çok iyi bilen oğlu, evde göze görünen tüm erzakları ve işine yarayabilecek eşyaları alıp torbasına koyan Düşöğül'a karşı geldiğinde, Düşöğül, öfkelenmiş ve oğlunun ensesinden sert bir şekilde tutmuştur. Çocuğunu Düşöğül'dan kurtaran Şaripa, ona, istediği her şeyi alıp, çekip gitmesini söylemiştir.

LV. Öfkeden deliye dönüp bıçağını çıkaran Düşöğül, “Şimdi sizin sesinizi kesip, kimsenin görmediği ve duymadığı bir yere kaçıp gideceğim” dediği esnada, kaşla göz arasında dışarıdan içeriye giren silahlı iki üç kişi, “Yok, öyle yapamazsınız! Sizi uzun zamandır aramaktayız... Görünüşe göre, ‘Şovunuz’ artık bitti” deyip onun ellerini kelepçeleymiştir.

3.3.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Aycamal, Sagınaalı.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Düşöğül.

Yardımcı Kahramanlar: Zaura, Sansızbay, Alkan, Anar, Murat.

Fon/Figüran Kahramanlar: Aleksey Fedoroviç Afanasev, Canuzak, Almakın, Şaripa.

Aycamal: Hikâyenin asıl kahramanlarından. Sagınaalı'nın karısı, Murat'ın annesi ve Anar'ın kayınvalidesidir. Fedakâr ve merhametli bir karakterdir.

Saginaalı'nın gömüldüğü yerin mezarlık olduğu bile belli olmayıp terk edilmiş hâlde öylece durunca, "Ah, yalan dünya, böyle miydin" deyip insanın içi kan ağlıyor. Bir çocuğu olup, onun büyüdüğünü bile göremeden genç yaşta vefat eden bahtsız için çok geç de olsa bir anıt dikelim. (108)" şeklindeki sözlerinden, vefalı bir karakter olduğu da anlaşılır. Aycamal, hikâyede hem gençlik hem de yaşlılık döneminde işlenmiştir. Yazar, Aycamal'ı gençlik döneminde güçlü kuvvetli, beyaz ve dolgun yanaklı olarak tanımlarken; yaşlılık döneminde, yani hikâyenin ana zamanında güçsüz kuvvetsiz, kemikleri ince, cildi kırışık, bembeyaz saçlı olarak tanımlar. Tarlada çalışıp ekin biçmiştir. Bir eliyle küçük çocuğunu taşıyıp, diğer eliyle de orak ve beşiği götürerek tarlaya gidip kan ter içinde kalarak çalışması, onun çalışkan ve gayretli bir kişi olduğunu göstermektedir. Eşi Saginaalı'nın ve Zaura'nın ölümünden kendisini sorumlu tutmuş ve bunun üzüntüsünü Anar'a destek olarak aşmaya çalışmıştır. Anar'dan annesi Zaura'nın nasıl öldüğünü ve Sansızbay'ın babası olduğunu bir sır gibi gizlemiştir. Hikâyenin sonunda Anar'a tüm gerçekleri açıklamış ve baba ile kızın kavuşmasına yardım etmiştir.

Saginaalı: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Aycamal'ın kocası, Murat'ın babasıdır. Soyadı, Sasıkbay'dır. Yazar, Saginaalı'yı *"yanağında parmak izi kadar beni olan, çok zayıf olmayan, uzun boylu ve beyaz yüzlü... (119)"* olarak tanımlar. Yardımsever ve alçakgönüllü bir karakterdir. Çiftlik yöneticiliği yapan Saginaalı, Aycamal ile evlendikten iki ay sonra II. Dünya Savaşının olduğu dönemde askere gitmiştir. Askerdeyken komünist partiye katılmıştır. Askerliğini tamamlayıp doğup büyüdüğü vatanına geri dönen Saginaalı, asker yolu gözleyenlere umut olmuştur. Savaş zamanında askere gidip vatani ve milleti için canını hiçe sayarak savaşması, savaştan gazi olarak dönmesine rağmen hâlâ halkı için çalışıp çabalaması, onun vatansever bir kişi olduğunu gösterir.

Yazar, askerden dönen Saginaalı'yı *"Vücudunda sağlam yer yoktu. Koltuğunun altı şişmişti. Bacağının üç yerinde yara izleri vardı. Askerde zayıf düştüğü için baldırlarının etleri kurutulmuş bir kavunun kabuğu gibi buruşmuştu. (127)"* şeklinde tanımlayarak, onun savaş meydanında ne zorluklar çektiğini, nelere maruz kaldığını göstermek ister.

Düyşöğül'un yakalanması için işbirliği yapmış ama hanımının kıskançlık nedeniyle yaptığı hatayı, hayatıyla ödemiştir.

Düyşögul: Hikâyenin tek hasım/karşı güç kahramanıdır. Şaripa'nın kocası, Canuzak'ın yeğenidir. Soyadı, Çonbaev'dir. Merhametsiz, hunhar ve açgözlü bir karakterdir. Düyşögul, hikâyede hem gençlik hem de yaşlılık döneminde işlenmiştir. Yazar, Düyşögul'u gençlik döneminde boylu boslu, geniş omuzlu, iri yapılı, yakışıklı, tombul yüzlü olarak tanımlarken; yaşlılık döneminde, yani hikâyenin ana zamanında saçlı sakalı birbirine karışmış, çirkin yüzlü, eski püskü kıyafetli, pis kokulu olarak tanımlar. Hikâyenin en başından itibaren zalim ve acımasız tabiatını muhafaza etmiştir. II. Dünya Savaşının olduğu dönemde askerden kaçması, kendisine acıyıp yemek vermek için kapısını açan Zaura'ya tecavüz etmesi, köylülerin mallarını mülklerini çalması, onun vatan haini, güvenilmez ve acımasız bir kişi olduğunu gösterir. Kendisini yakalamak için görevlendirilen Sagınaalı ile Zaura'yı öldürmesi ise, onun ne kadar tehlikeli bir tip olduğunu da ortaya koyar.

Zaura: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Sansızbay'ın eşi, Anar'ın annesidir. Kazak'tır. Cesur bir karakterdir. Yetimhanede büyümüştür. Meslek okulundan mezun olmuştur. Yazar, Zaura'yı beyaz tenli, kömür gibi simsiyah saçlı, iri gözlü ve uzun boylu olarak tanımlar. Köydeki maden ocağında tesisatçı olarak çalışmıştır. Kapısını çalıp askerî tatbikatta bölüğünün izini kaybettiği yalanını ve karnının çok aç olduğunu söyleyen Düyşögul'a acıyıp yemek vermek için onu evine almıştır.

Yazar, Düyşögul'a acıyan Zaura'nın iç dünyasını *“Böyle heybetli ve cesur bir yiğit, gerçekten bölüğünün izini kaybedip yolunu şaşırmasa buralarda ne gezecek ki... Benim askerdeki Sansızbay'ım da bu duruma düşüp, hiç tanımadığı birinin kapısını çalsa ne olurdu? (126)”* şeklinde tanımlar. Bu sözler, Zaura'nın merhametli ve empati kurabilen bir karakter olduğunu da gösteren iç konuşmalardır.

Evine aldığı Düyşögul'a yemek hazırlayan Zaura, kendisinin bu iyi niyetini suistimal eden Düyşögul'un tecavüzüne uğramıştır. Askerî komiserliğe gidip olan biten her şeyi komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev'e anlatan Zaura, Düyşögul'u yakalayacak olan ekipte Canuzak'ın ikinci eşi rolüyle yer almış fakat operasyon sırasında vurulmuş, kızını Aycamal'a emanet ederek hayatını kaybetmiştir.

Sansızbay: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından. Zaura'nın kocası, Anar'ın babasıdır. Yazar, Sansızbay'ı ince yanaklı, geniş omuzlu, kambur burunlu ve zayıf biri olarak tanımlar. Yazar, onu *“Sansızbay da çok kibar bir adamdı. Önüne*

yemek konulsa evinde gırtlacağına kadar doyup gelmiş gibi arada sırada sadece elinin ucuyla dokunur, yiyip yemediği belli bile olmazdı ve her zaman düşünceli olurdu. Çok fazla konuşmazdı. (107)”, “On parmağında on marifet olan bu adam, yoktan var ederek eserler yaratır, anıtın da en iyisini yaparmış. (107-108)” şeklinde tanıtarak, okuyucuya onun mütevazı ve yetenekli bir karakter olduğunu göstermek ister. Eşi Zaura’nın öldüğünü askerdeyken Aycamal’dan gelen bir mektupla öğrenmiş ve kızı Anar’a Aycamal vasıtasıyla elinden gelen her türlü desteği sağlamıştır. Askerdeyken başından birçok olay geçen Sansızbay, askerden döndüğünde genç bir kız olan Anar’a babası olduğunu söylemek istemiş, ancak onun psikolojisinin bozulmasından korkup bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Dünya evine giren kızı Anar ile Aycamal’ın oğlu Murat’ın düğününe katılmış ve onlara iyi dileklerde de bulunmuştur. Eşi Zaura’nın nasıl vefat ettiğini ve nereye gömüldüğünü öğrenmeyi çok istemişse de bu isteğini gerçekleştirememiştir.

Alkan: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Vefalı ve neşeli bir karakterdir. Yazar, Alkan’ı küçüklüğünde “*kısa boylu, koyu tenli küçük bir çocuk... (148)*” olarak tanımlar. II. Dünya Savaşı’nın olduğu dönemde küçük bir çocuk olan Alkan, köydeki diğer insanlarla birlikte ekin tarlasında çalışmıştır. Sagınaalı’nın savaştan sağ döndüğünü görüp Aycamal’a müjdelemiştir. Bunun karşılığında Sagınaalı’nın müjdelik olarak verdiği şapkasını başından hiç çıkartmayıp büyüdükten sonra da evinin başköşesinde saklamış ve ona her baktığında Sagınaalı’yı hatırlamıştır. Büyük bir kolhozun müdürü olup hâli vakti yerinde olan Alkan, Sagınaalı’nın hatırı için Aycamal’a elinden gelen her türlü desteği sağlamış ve Murat’ın düğün masraflarının büyük bir kısmını da karşılamıştır. Yıllardır Sagınaalı’nın mezarının olduğu yere anıt yaptırma hayalini de kolhoz müdürü olduktan sonra gerçekleştirir. Bunu da Aycamal ve oğluna hissettirmeden gerçekleştirir. Anıtı açarken de Sagınaalı ile ilgili güzel sözler söyler.

Anar: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından. Zaura ve Sansızbay’ın kızı, Murat’ın eşi, Aycamal’ın gelinidir. Yazar, Anar’ı etine dolgun, beyaz tenli, uzun siyah saçlı olarak tanımlar. Mütevazı ve saygılı bir karakterdir. Başkentteki bilimsel araştırma merkezlerinin birinde çalışmaktadır. Annesi Zaura’nın Düşöğul tarafından öldürüldüğünde küçük bir çocuk olan Anar, babası Sansızbay’ın o dönemde askerde olmasından dolayı yetimhaneye götürülmüştür. Küçük yaştan itibaren yetimhanede

büyüyen Anar, anne ve babasını ne görmüş ne de bilmiştir. Liseyi bitirene kadar yetimhanede kalan Anar, liseyi bitirdikten sonra Murat ile tanışmış ve daha sonrasında eğitimini devam ettirmek için Moskova'ya gitmiştir. Murat ile uzun yıllar konuşup görüşen Anar, eğitimini tamamladıktan sonra onunla dünya evine girmiştir. Alkan'dan gelen davet mektubu üzerine kocası Murat ve kayınvalidesi Aycamal ile birlikte köye gitmek için yola koyulur. Yolculuk sırasında Aycamal'dan, annesi Zaura'nın nasıl öldüğünü ve nereye gömüldüğünü, babasının Sansızbay olduğunu öğrenir.

Murat: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Aycamal ve Sagınaalı'nın oğlu, Anar'ın eşidir. Şakacı, alçak gönüllü ve merhametli bir karakterdir. Yazar, Murat'ı küçüklüğünde tumbul, sevimli olarak tanımlarken; hikâyenin ana zamanında, yani gençliğinde iri yarı, kalın dudaklı olarak tanımlar. Jeoloji Müdürlüğünde çalışmaktadır. Küçük yaşta babasını kaybedip kendisinden hiçbir desteği esirgemeyen annesi Aycamal ile hayatını devam ettirmiştir. Liseden mezun olduktan sonra Anar ile tanışmış ve daha sonrasında eğitimini devam ettirmek için Taşkent'e gitmiştir. Anar ile uzun yıllar konuşup görüşen Murat, eğitimini tamamladıktan sonra onunla dünya evine girmiştir. Alkan'dan gelen davet mektubu üzerine eşi Anar ve annesi Aycamal ile birlikte köye gitmek için yola koyulur. Yolculuk esnasında annesi Aycamal'dan, babası Sagınaalı'nın hayatına son veren caninin Düşöğül olduğunu öğrenir.

Aleksey Fedoroviç Afanasev: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Askerî komiserdir. Yardımsever, merhametli ve tez canlı bir karakterdir. Yazar, Aleksey Fedoroviç Afanasev'i askerî komiserlikteki odasında “*Beyaz saçlı, göğsünde çok sayıda devlet nişanı olan bir binbaşı... (129)*” şeklinde dış görüntüsüyle tanımlar. Yazar onu “*Kırgız ve Kazak halkının dilini, dinini, gelenek ve göreneklerini çok iyi bilen deneyimli komiser... (133)*” şeklinde tanıtır. Düşöğül'un tecavüzüne uğradıktan sonra kendisiyle görüşmeye gelen Zaura'ya kendi kızı gibi acımış ve ona kol kanat germiştir. Sagınaalı'yı yanına çağırması ve ondan Düşöğül hakkında bilgi alıp plan yaptıktan sonra Sagınaalı ile Zaura'yı Düşöğül'u yakalamak için görevlendirmiştir.

Canuzak: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Düşöğül'un dayısıdır. Köyün ileri gelenlerinden biridir. Ekin tarlasında çalışmıştır. Yazar, onu çukur gözlü,

gür sakallı, sarışın, çelimsiz, kısa boylu olarak tanımlar. Sagınaalı, Canuzak'ı “İyi biri. Elinden her iş gelen, hiçbir zaman işten kaçmayan, sürekli bir şeyler ile uğraşan çalışkan ve hareketli bir ihtiyar. (131)”, “Zengin. Kimseye minnet duymaz. Gücü kuvveti yerinde, becerikli biri. Birçok gence taş çıkartır... (131)” şeklinde tanıtır. Sagınaalı'dan yeğeni Düşöğül'un tüm yaptıklarını ve askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev'in Düşöğül'u yakalamak için yaptığı plan gereği Zaura'nın kendisinin kuması rolünde evdeki yaşlı hanımıyla birlikte yaşadığını öğrenmiştir.

Almakan: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. II. Dünya Savaşına giden kocasından kara haber gelmiştir. Üç çocuğu ile birlikte yaşayıp tek geçim kaynağı bir inek olan ve diğer köylülerle birlikte ekin tarlasında çalışan yoksul bir kadındır. Çalışkan, fedakâr ve merhametli bir karakterdir. Yazar, Almakan'ı dış görünüm olarak “Yakası yırtık olan elbisesinden görünen köprücük kemikleri zayıflıktan aşırı belirginleşmiş ve gözleri göz çukurunun içine çökmüştü. (140)” şeklinde tanımlar. Yazar, hayatın zorluklarına karşı tek başına mücadele edip ayakta kalmaya çalışan Almakan'ı “Çok çevik, her türlü işin üstesinden gelebilen ve güçlü bir kadındı. Gündüzleri ekin biçer; akşamları ise inek sağıp carma²¹ pişirir, çocuklarının çamaşırlarını yıkar ve ta gecenin bir yarısında yatar. Şafak sökerken evdeki herkesten önce uyanıp kalkar ve ev işlerini bitirdikten sonra tekrardan ekin tarlasına doğru yola koyulurdu. (140-141)” şeklinde tanıtır. Tek geçim kaynağı olan ineği, Düşöğül tarafından çalınmıştır.

Şaripa: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Düşöğül'un eşidir. Yoksul, fedakâr ve onurlu bir karakterdir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Yazar, uzun zamandır kocası Düşöğül'dan ayrı yaşayıp çocukları için her şeye katlanan Şaripa'yı “Muhtar'ın varlığında da yokluğunda da hiç kimseden medet ummadan, elinden geldiğince kendi geçimini sağlamaya alışkın olan... (157)” şeklinde tanıtır. Bir gece ansızın çıkagelen kocası Düşöğül'u karşısında gördüğünde korkudan tüyleri diken diken olan Şaripa, ondan Almakan'ın ineğinin hesabını sormuş ve evde göze görünen tüm erzakları alıp kendisini ve çocuklarını öldürmekle tehdit eden kocasını evden kovmuştur.

²¹ Kurutulmuş ve havanda dövülmüş arpa ve buğdaydan yapılan bir tür çorba, içecek.

3.3.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmemiştir. Yazar hikâyenin büyük bölümünde geriye dönüş tekniğini kullanır. Savaş döneminde askere gönderilen Düşöğul'un *"Savaşa gidip neden sıkıntı çekeyim ki? Bunun bir çaresi olmalı. Şansım yaver gidip belki de Hitler galip gelir. Söylenenlere göre Kızıl Ordunun hâli de pekiyi değilmiş. (124)"* diye kendi kendine düşünmesi; savaştan yeni dönen Sagınaalı'nın İlçe Komitesi birinci sekreterine *"Ben, kanın su gibi aktığı savaş meydanında birçok yakın arkadaşımı kaybettim. (127)"* demesi; savaştan döndükten hemen sonra kendisini çağıran askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüşmeye giden Sagınaalı'nın *"Başka bir işe asla gitmeyeceğimi daha önce de söyledim zaten. Ne yaparlarsa yapsınlar. Büyük vatanseverlik savaşının gazisini istemediği bir yerde çalışmaya zorlayamazlar. (129)"* şeklindeki içsel konuşması, geriye dönüşlerin yapıldığı kısımlarda anlatılan olayların genel olarak II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında geçtiğini göstermektedir.

Hikâyenin ana zamanı ise tahminî olarak 1970-1980'li yıllarda geçmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında küçük birer çocuk olan Murat ve Anar'ın hikâyenin ana zamanında üniversite eğitimlerini tamamladıktan sonra tahminî olarak yirmi beş, otuz yaşlarında evlenmiş olmaları bunun kanıtıdır.

Hikâyedeki olaylar otuz beş, kırk yıllık bir zaman dilimine yayılsa da, ana olaylar zinciri birkaç günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilmemiştir. Hikâyenin büyük bir kısmını geriye dönüşler oluşturmuştur. Bu geriye dönüşler, hikâyedeki kahramanların daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve metne anlamsal olarak derinlik kazandırmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem gündüz hem de gece olarak kullanmıştır. "Gündüz", daha çok köylülerin tarlada çalışıp ekin biçtiği; Düşöğul'un da içinde olduğu askerî bölüğün sarp dağların arasındaki uçurumun altında belirlenen hedefleri vurduğu; Düşöğul'un mağaradayken yiyip içip dinlendiği zamanı ifade eder. "Gece" ise, askerden yeni gelen Sagınaalı ile eşi Aycamal'ın uzun bir aradan sonra birlikte olduğu; Düşöğul'un askerden firar ettiği; Düşöğul'un eskiden kendi evi gibi girip çıktığı dayısının evine gizlice geldiği ve ekin tarlasına, dükkâna, köye gelip hırsızlık yaptığı zaman olarak hikâyede yer alır.

3.3.4. Mekân

Bu hikâye genel olarak Kırgızistan'ın Çüy bölgesinde geçmektedir. Hikâyedeki mekânlar olay örgüsüne bağlı olarak değişir ve oldukça çeşitlidir. Hikâyedeki olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülmektedir. Köylülerin ekin ekip biçtikleri tarla, Sagınaalı ile Aycamal'ın gençliklerinin geçtiği ve evlendikleri, çocukları Murat'ın doğduğu, Sagınaalı'nın mezarının bulunduğu ve Aycamal'ın emekli olduğu Alçaluu köyü, Sagınaalı'nın gömüldüğü mezarlık, Zaura'nın maden ocağında tesisatçı olarak çalıştığı sırada yaşadığı köy, Canuzak'ın evinin arkasındaki bahçe, Aycamal, Murat ve Anar'ın Alkan'ı ziyaret etmeye gittikleri sırada mola verdikleri ve zirvesinde Zaura'nın mezarının olduğu "Cal" adındaki tepe açık mekânlar; Sansızbay'ın eşi Zaura'yı kaybettikten sonra yalnız başına yaşadığı ev, Anar'ın annesi Zaura'nın ölümünden sonra henüz bir bebekken götürüldüğü ve onuncu sınıftan mezun olana kadar kaldığı yetimhane, Aycamal, Murat ve Anar'ın Tokmok'ta uğrayıp yemek yedikleri "Şamşı" restoranı, Sagınaalı ve Aycamal'ın evlenip birlikte yaşadıkları Alçaluu'daki ev, Zaura'nın Düşöğul'un tecavüzüne uğradığı sırada yaşadığı ev, Sagınaalı'nın askerden geldikten sonra İlçe Komitesi birinci sekreteriyle görüştüğü İlçe Komitesi binası, Sagınaalı'nın askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüştüğü askerî komiserlik, Düşöğul'un askerden firar ettikten sonra saklandığı mağara, Canuzak'ın eşiyle birlikte yaşadığı ev, Almakın'ın üç çocuğu ile birlikte yaşadığı ev, Sagınaalı ve Aycamal'ın ekin tarlasında çalışırken kaldıkları kulübe ve Şaripa'nın çocukları ile birlikte yaşadığı ev ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. Bazı hikâyelerde mekân tasvirlerine çok önem verilirken, bazılarında mekân tasvirlerine önem verilmeyip tamamen olay ya da duruma odaklanılır. Bu hikâyede de genel olarak olaylara odaklanılsa da, olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekânlar:

Zaura'nın maden ocağında tesisatçı olarak çalıştığı sırada yaşadığı köy;

"Çukur ve oyuklarla dolu olan bu bölgenin her yerinde alçak görünümlü evler var gibiydi. Bu küçük köyde kimse yaşamıyormuş gibi, ne bir köpek ürüyor ne de bir kimse görünüyordu. (125)" şeklinde tasvir edilir. Bu küçük köyün تنها görünmesi, köpek seslerinin dahi duyulmaması buranın âdeta terk edilmiş olduğunu

göstermektedir. Köyün bu kasvetli görünümü, yazarın burayı Zaura'nın Düşöğul tarafından tecavüze uğramasını simgeselleştiren bir mekân olarak yarattığının kanıtıdır. Mekânın ıssızlığı sadece görüntüyle değil ses unsurunu da kullanarak işlenmektedir. Köpek sesleri, her zaman her yerde vardır, insanların ortalıkta görünmediği zamanlarda bile. Bu köyde köpek sesinin bile olmaması, Düşöğul'un yaptığı ahlaksız ve gayri insani işte, cesaretini arttıran bir unsur gibidir.

Köylülerin ekin ekip biçtikleri tarla;

“Köyden yaklaşık üç veya dört kilometre uzaklıkta olan yüksek bir dağın eteğiydi. Oraya ekilen ekin hiçbir zaman sulanmazdı. Tarlanın bulunduğu yer, aşağı doğru eğimli, engebeli ve sarp olduğu için biçerdöver gidemezdi. (116)” şeklinde tasvir edilir. Bundan, ulaşılması ve çalışılması çok zor bir tarla olduğu anlaşılır.

Tasvir edilen kapalı mekânlar:

Sansızbay'ın eşi Zaura'yı kaybettikten sonra yalnız başına yaşadığı ev;

“Dalları eğilen elma ağacının arkasındaki beyaz badanalı ev... (108)” şeklinde tasvir edilir. Burada mekân sadece dış görünüm olarak verilmiştir.

Aynı mekânın içi ise; *“Girişte camlı kapısı olan, iki odalı küçük evin içi tertemizdi. Girişteki odada üzeri muşamba ile örtülü yuvarlak ayaklı bir masa ve dört tane küçük sandalye; diğer odada ise üzerine battaniye serilmiş bir yatak vardı. Evdeki eşyaların tamamı gösteriştan uzak, sadeydi. (108)”* şeklinde tasvir edilir. Sansızbay'ın iki odalı, küçük bir evde yaşıyor olması, evinin tertemiz, derli toplu olması onun mütevazı ve düzenli biri olduğunu göstermektedir. Mekânın tanıtımı, Sansızbay'ın sade kişiliğiyle örtüşür biçimdedir.

Almakan'ın üç çocuğu ile birlikte yaşadığı evin içi;

“Saginaalı'nın girdiği odada, eskimiş yorganların üst üste koyulduğu bir yüklük, duvarda asılı olan soluk renkli bir tuş kiyiz²² ve yere serilen tüylü hayvan derisinden yapılmış bir sergiden başka değerli hiçbir şey yoktu. (140)” şeklinde tasvir edilir. Mekânın tasviri, Almakan'ın yoksulluğuyla örtüşür biçimdedir. Yüklük, duvarda asılı kiyiz ve yere serili olan post, fakir bir köy ailesinin göstergesidir.

²² Orta Asya'da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

Bu hikâyedeki iç mekân tasvirleri de mekânların gösterişten uzak, yaşanılan zorlu ve yoksul hayatla paralel olarak sade ve basit olduğunu işaret etmektedir. Mekânlarda kiyizler, yüklükler ve yer örtüleri Kırgız hayatından kesitlerdir.

Hikâyede coğrafi yer isimleri olarak Moskova, Taşkent, Tokmok, Çüy, Apay-Bet, Burana, Alçaluu, Kazakistan, Kordoy geçse de bunlarla ilgili ayrıntılı tasvirler ve tanıtımlar yer almamaktadır.

3.3.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede genel olarak hâkim bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar, “*Saginaalı oradan ayrılıp yola koyuldu. Ekin tarlasına ulaşana kadar onun aklından neler geçmedi ki... Hangi eve girsen, insanlar zar zor geçiniyor. Ekin kıtlığı var. Kıyafetler eski püskü. Saginaalı, başka bir çıkar yol bulamadıkları için üzerlerine örttükleri yorganları bozup, onun kumaşından elbise dikip giyen kadınları kendi gözleri ile görüyordu. Yetişme çağındaki gençler ise, askerden gelen babalarının veya ağabeylerinin eski askerî kıyafetlerini her ne kadar kendilerine büyük gelip yakışmasa da bir şekilde kendilerine uydurarak giymekten ve büyük askerî çizmeleri ayaklarına geçirip yerde sürükleyerek yürümekten çok mutlu oluyorlardı. (141)*” şeklindeki sözlerle, Saginaalı’nın gözünden İkinci Dünya Savaşı sırasında halkın yaşadığı yoksulluğun ve sıkıntıların resmini çizer. Buna rağmen, yazarın Saginaalı’ya savaş ve savaşan askerler ile ilgili olarak söylediği sözlerden, yarattığı bütün sıkıntılara rağmen, savaşta bizzat yer almanın bir üstünlük ve gurur kaynağı olduğu, yazarın bu savaşa katılanları ölümsüzleştirmek istediği anlaşılır. Vatan için savaşan Saginaalı’nın bir başka savaşta, bir kadının namus ve köylülerin de hırsız savaşında hem de savaştan kaçan biri tarafından öldürülmesi, onun hafızalarda daha kalıcı şekilde yer etmesine zemin hazırlamaktadır. Saginaalı, savaştan gelmiş ama uzun yıllar yaşadıktan sonra yaşlılık döneminde vefat etmiş bir kahraman olsaydı, bu kurgudaki kadar etkili olamazdı. Saginaalı’nın hayatına mal olan bir iş için gönüllü olması da yazarın bakış açısını yansıtmaktadır. Onun yerine daha yaşlı birisi, bu işi üstlenip hayatını kaybetseydi, bu kurgu da evlendikten kısa süre sonra askere giden, askerdeyken çocuk sahibi olup çocuğunu doğru dürüst seveyemeyen, evliliğini bile yaşayamayan Saginaalı’nın ölümü kadar etkili olamazdı. Saginaalı’nın ölümü, yazarın kurgudaki başarısıdır.

Yazar, yıllar önce ölen eşi Sagınaalı'nın mezarının olduğu yere anıt yaptırmak isteyen Aycamal'a *"Saginaalı'nın gömüldüğü yerin mezarlık olduğu bile belli olmayıp terk edilmiş hâlde öylece durunca, "Ah, yalan dünya, böyle miydin" deyip insanın içi kan ağlıyor. Bir çocuğu olup, onun büyüdüğünü bile göremeden genç yaşta vefat eden bahtsız için çok geç de olsa bir anıt dikelim. Köye gittiklerinde sadece bunlar değil, çocuklarının çocukları, torunlarının torunları "Bizim büyükbabamız bu kişiymiş" deyip hatırlasınlar. (108)"* sözlerini söyleyerek, okuyucuya onun vefakâr biri olduğunu göstermek ister.

Yazar, Sagınaalı'nın ziyaret ettiği Almadan'ın, hayatın zorluklarına karşı tek başına mücadele edip üç çocukla ayakta kalmaya çalışmasını ve onun Sovyetlerin bir vatandaşı olarak gerekli yardımı almamasını *"Evet, kolhoz arada sırada iki avuç dolusu bir şeyler bağışlıyor. Ancak, bu verdikleri şey, çocuklu bir aileye yeter mi hiç... Elde avuçta bir şey olmadığı için utanıp sizi de davet edemiyorum. (141)"* sözleriyle anlatır. Bu durum, Sovyet sistemindeki sorunların ve sıkıntıların yazar tarafından iyi bir şekilde gözlemlendiğini göstermektedir. Yazar, gözlemlerini birkaç cümle veya kelimeyle olsa da yansıtmaktadır.

Yazar, *"Aleksey Fedoroviç, Rusçayı akıcı bir şekilde konuşan genç kadının içi yanarak anlattıklarından çok etkilendi ve ona kendi kızı gibi acıdı. Kırgız ve Kazak halkının dilini, dinini, gelenek ve göreneklerini çok iyi bilen deneyimli komiser, kendisinin uzun yıllara dayanan tecrübesinde bu kadar iğrenç ve mide bulandırıcı bir davranış ne görmüş ne de duymuştu. (133-134)"* sözleriyle, askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev'in merhametli ve deneyimli biri olduğunu göstermek ister.

Yazar, karakterleri anlatırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Sagınaalı'nın iyi niyetli, halkının yaşadığı zorluklara üzülen, fedakâr bir kişi olması okuyucuda onun hakkında olumlu duygular uyandırırken; Aycamal'ın çok sevdiği eşi Sagınaalı'nın ölümüne sebep olduğunu düşünmesi ve hayatı boyunca bu pişmanlığı yaşaması, Sansızbay'ın askerde esir alındıktan sonra üzerine atılan iftirayla boş yere yıllarca hapiste kalması ve Anar'ın anne ve babasını görmeden yetimhanede büyümesi okuyucuda onlar hakkında bir acıma duygusu uyandırmaktadır. Hasım/karşı güç kahraman Düüşögöl'un askerden firar etmesi, kendisiyle ekmeğini paylaşan Zaura'ya tecavüz etmesi, köydeki insanların

hayvanlarını, malzemelerini ve ekinlerini çalması, Zaura ile Sagınaalı'yı öldürmesi tüm hikâye boyunca okuyucuya onun kötü bir kişiliğe sahip olduğu izlenimini vermektedir. Düşöğul'un olumlu hiçbir özelliğinin bulunmaması, yazar bakış açısının kötüler hep kötüdür, onlara karşı ihtiyatlı olmak gerekir düşüncesinde olduğunu yansıtmaktadır.

Yazar, Sagınaalı'ya *“Affedersiniz, ama biz bundan daha zor günlere de katlandık. Benim hiçbir ayrıcalığa ihtiyacım yok. Kendiniz bir düşünsenize... İnsanlar nasıl tükendi... Onlara bakınca için parçalanıyor. Üstelik ben, kanın su gibi aktığı savaş meydanında birçok yakın arkadaşımı kaybettim. Yoksa benim canım onlarınkinden daha mı kıymetli... Ben, o tükenip bitkin düşen insanlara yardımcı olmak için buradayım. (127-128)”* sözlerini söyleterek, onun açgözlü, bencil ve çıkarıcı biri olmadığını göstermek ister.

Yazar, Aycamal'ın hayatının en güzel günlerini geçirdiği ve kutsal toprak olarak gördüğü köyünde yaşamak istemesine karşı çıkan Murat ve Anar'ın *“Hastalıkta veya herhangi bir aksilikte ıssız bir evde tek başına ne yapacaksın, kimden yardım isteyeceksin. (105)”* sözleriyle, Kırgız toplumundaki geleneksel aile yapısının önemine de dikkat çekmektedir.

3.3.6. Mahrem Sır Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Alkan'ın daveti üzerine oğlu ve geliniyle birlikte yola çıkan Aycamal'ın yemek yemek için uğradıkları restoranda, ölen kocası Sagınaalı'nın katili olan Düşöğul'u gördüğü sırada yaşadıkları:

“Restorandaki insanların nefret dolu bakışlarından, kininden ve söyledikleri kötü sözlerden hiç etkilenmeyen çirkin yüzlü adam, rezil bir şekilde Aycamalların oturduğu masaya yaklaşıyordu... Yılan görmüş gibi masanın kenarına büzülen Aycamal, iştahı kesilip hiçbir şey yememiş ve şaşkınlıktan donakalmıştı. (114)”

Düşöğul tarafından tecavüze uğrayan Zaura'nın, bu durumu yetkililere anlatmak için Tokmok'taki askerî komiserliğe gitmesi:

“Tokmok’a gelen Zaura, ilk yolculuğuna askerî komiserlikten başladı ve Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüştü. Aleksey Fedoroviç, Rusçayı akıcı bir şekilde konuşan genç kadının içi yanarak anlattıklarından çok etkilendi ve ona kendi kızı gibi acıdı. (133)”

Askerden dönen Sagınaalı’nın ilçe merkezine gitmek için yola çıkması:

“Dost ve akrabalar ile görüşüp iki üç gün dinlendikten sonra, Aycamal’ın güzelce yıkayıp, ütilediği askerî kıyafetini giyinip botlarını cilayla parlatıp teğmen apoletini taktıktan sonra ilçe merkezine doğru yola koyuldu. (127)”

Hikâyede bu teknik, diğer tekniklerle birlikte, ancak diğerlerinden daha fazla kullanılmıştır. Yazar, hikâyeye etme tekniği ile hem geçmişteki hem de ana olay zamanındaki vaka ve durumları yansıtmaktadır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik dokuz yerde kullanılmış ve olayların büyük kısmı bu geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı yerlerde gerçekleşmiştir.

İlk geriye dönüş, Anar’ın yetimhanede yaşadığı ve üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Murat ile evlendiği döneme yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, küçük yaştan itibaren yetimhanede kalan Anar’ın onuncu sınıftan mezun olurken Murat ile tanışması, Anar ve Murat’ın eğitimlerini devam ettirmek için farklı şehirlere gitmesi, eğitimlerini tamamlayan Murat ve Anar’ın evlenmesidir. Bu geriye dönüş, Murat ve Anar’ın özel hayatı ile ilgili birtakım bilgilere ulaşmak açısından önemlidir.

İkinci geriye dönüş, Aycamal’ın II. Dünya Savaşı yıllarında askerde olan kocası Sagınaalı’nın yolunu gözlediği ve nihayetinde ona kavuştuğu zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Aycamal’ın askerdeki kocası Sagınaalı’ya özlem duyarak tarlada çalışması, Alkan’ın Aycamal’a Sagınaalı’nın askerden döndüğünü müjdelemesi, Aycamal ile Sagınaalı’nın kavuşmasıdır. Bu geriye dönüş, okurun hikâyenin devamında yaşanacakları anlamasına yardımcı olur ve metnin gelişme bölümündeki organik kurguya geçişi sağlayan bir unsur olarak kullanılır.

Üçüncü geriye dönüş, Düşşöğul’un askerden kaçtığı ve Zaura’ya tecavüz ettiği zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Düşşöğul’un askerden kaçması, Zaura’nın kendisinden yemek isteyen Düşşöğul’a acıyıp kapısını açması,

Düüşöğul'un Zaura'ya tecavüz etmesidir. Bu geriye dönüş, hasım/karşı güç kahraman Düüşöğul'un olumsuz eylemlerini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Dördüncü geriye dönüş, savaştan dönen Sagınaalı'nın askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanesev tarafından Düüşöğul'u yakalamak üzere görevlendirildiği zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Sagınaalı'nın askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüşmesi, Afanasev'in Sagınaalı'ya Düüşöğul'un askerden kaçtığını ve Zaura'ya tecavüz ettiğini anlatıp ondan Düüşöğul hakkında bilgiler alması, Afanasev'in Düüşöğul'u yakalamak için plan yapıp Sagınaalı'yı görevlendirmesidir. Bu geriye dönüş, ana olaylar zincirine geçişi sağlayan eylemlere işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Beşinci geriye dönüş, tecavüze uğrayan Zaura'nın Tokmok'taki askerî komiserliğe gittiği zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Zaura'nın askerî komiserliğe giderek olan biten her şeyi Aleksey Fedoroviç Afanasev'e anlatması, Zaura'nın anlattıklarından çok etkilenen Aleksey Fedoroviç Afanasev'in ona kol kanat germesidir. Bu geriye dönüş, Zaura'nın hikâyenin ilerleyen kısımlarında gerçekleştirecek olduğu eylemlerin okuyucu tarafından anlamlandırılması bakımından önem arz eder.

Altıncı geriye dönüş, Düüşöğul'un mağarada yaşamaya başladığı ve dayısı Canuzak'ın evinde gördüğü Zaura ile dışarıda buluşmak için anlaştığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, askerden kaçan Düüşöğul'un bir mağarada yaşamaya başlaması ve köylülerin mallarını mülklerini çalıp çırpması, Düüşöğul'u yakalama planı çerçevesinde Canuzak'ın evinde bulunan Zaura'nın kendisini ayartmaya çalışan Düüşöğul'a yakın davranması ve dışarıda buluşmak için onunla sözleşmesidir. Bu geriye dönüş, okuyucuya Düüşöğul ve onun olumsuz eylemleri ile ilgili birtakım bilgiler sunması bakımından önemlidir.

Yedinci geriye dönüş, Sagınaalı'nın Canuzak'a yeğeni Düüşöğul'un yaptığı tüm olumsuz eylemlerden bahsettiği ve onu yakalamak üzere yola çıktığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Düüşöğul'un ateşe vermesi sonucu harman yerinde çıkan yangının tarlada çalışanlar tarafından söndürülmesi, Sagınaalı'nın ekin tarlasında çalışmaya başlaması ve Canuzak'a Düüşöğul'un yaptığı kötü eylemlerden ve onu yakalamak için yapılan plandan bahsetmesi, Sagınaalı'nın Düüşöğul'u

yakalamak üzere yola koyulmasıdır. Bu geriye dönüş, Düşöğul'u yakalama planına Canuzak'ın da dâhil edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Sekizinci geriye dönüş, Düşöğul'u yakalamak isteyen Sagınaalı ve Zaura'nın Düşöğul tarafından öldürüldüğü zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Sagınaalı'nın Düşöğul'u yakalamak için Canuzak'ın evinin bahçesinde saklanması, Aycamal'ın kıskançlık edip kocası Sagınaalı'yı takip etmesi ve mısır tarlasına gizlenerek onu ve Canuzak'ın evini gözetlemesi, Düşöğul'un Zaura ile buluşmaya gelmesi, Aycamal'ın Canuzak'ın evinin bahçesinde Zaura ile buluşan Düşöğul'u kocası Sagınaalı sanıp, bağırıp çağırması, Düşöğul'un Zaura ile Sagınaalı'yı öldürmesidir. Bu geriye dönüş, Zaura ve Sagınaalı'yı öldüren Düşöğul'un ne kadar tehlikeli bir karakter olduğunu gözler önüne serer.

Dokuzuncu geriye dönüş, Sagınaalı ve Zaura'yı öldüren Düşöğul'un polisler tarafından yakalandığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Düşöğul'un saklandığı mağarada yiyecek yemeği içecek suyu tükendiğinde eşi Şaripa'nın yanına gelmesi, Düşöğul'un kendisinden hesap soran eşi Şaripa ve oğlu ile tartıştığı sırada polisler tarafından yakalanmasıdır. Bu geriye dönüş, Düşöğul'un çok çaresiz bir durumda kaldığını ve en sonunda yakalanarak hapse atıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Zaura'nın Düşöğul'un tecavüzüne uğradığı sırada yaşadığı evin içinin tasviri:

“Tek yataklı küçük bir odada, zar zor yanan siyah gaz lambasının alacakaranlığından ve beşikteki çocuktan başka hiçbir şey görünmüyordu. (126)”

Düşöğul'un askerden firar ettikten sonra saklandığı mağaranın tasviri:

“Ekin ekilen tarlanın az ötesinde bulunan ve dikenli çaluların bol olduğu yüksek tepenin başındaki mağara... (135)”

Çalıştığı ekin tarlasından evine dönen Almadan'ın tasviri:

“Sirtında büyük bir deste kurumuş çalı taşıyıp, bir elinde de kalaylanmış bir kap olan ve yorgunluktan mecali kalmayan kadın... (140)”

Harman yerinde çıkan yangına müdahale eden Sagınaalı'nın tasviri:

“Üzerindeki içliğı simsiyah is, eli yüzü kir pas içinde olan ve dağılan uzun saçları gözlerini kapatan Sagınaalı... (143)”

Yazar uzun tasvirler yapmamış, iç veya dış mekânlarla ilgili birkaç söz ile dış ve iç mekânı kısa ve öz olarak tanıtmıştır. Yazarın karakter tasvirlerinde ise zor şartlar altında yaşamak zorunda olan ve halkı için fedakârca tehlikeye atılan insanlara dikkat çektiği görülür.

İç Konuşma Tekniğı

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aycamal’ın oğlu Murat’ı gözlemleyip onu babası Sagınaalı’ya benzetmesi:

“Murat’ım çok telaşlı, tıpkı babası. O zavallı da bir yere gidileceğinde veya birileri geleceğı zaman bu şekilde telaşlanıp heyecanlanmaz mıydı. (107)”

Askerliğin zorlu koşullarına dayanamayan Düüşöğul’un niyetinin bozulmaya başlaması:

“Boş yere eziyet çekip... Böyle hayat mı olur... Hapishane buradan daha iyidir. Ben böyle bir zulme dayanamayacağım artık. (124)” “Bıktım bu işlerden... Böyle geçen bin günü, rahat bir nefes alıp özgür olduğum bir güne yeğlerim. (124)”

Askerî komiser tarafından görüşmeye çağrılan Sagınaalı’nın endişeye kapılması:

“Komiser beni neden çağırdı? Yoksa başka bir yere mi gönderecek? Öyle bir şeyin olması kesinlikle mümkün değildir. Belki de askerî eğitmen olup askerlere eğitim vermeme isteyecektir. Hay bunların... Başka bir işe asla gitmeyeceğimi daha önce de söyledim zaten. Ne yaparlarsa yapsınlar. Büyük vatanseverlik savaşının gazisini istemediğı bir yerde çalışmaya zorlayamazlar. (129)”

Yazar, iç konuşma tekniğini kullanarak okuyucunun kahramanlarla ilgili düşüncelerinin oluşmasına katkı sağlar.

İç Çözümleme Tekniğı

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Askerde olan eşi Sagınaalı’yı bekleyen Aycamal’ın düşüncelere dalması:

“Yalnızlığı, Sagınaalı’ya olan hasreti aklına gelip, arada sırada mırıldanıp şarkı da söylerdi. Bazen düşüncelere dalıp orak tutan elinin hareketsiz olduğunu sonradan fark eder ve su boyunca dağılmış güvercinler gibi silkinip: “Bana ne oluyor, ya... Vay canına! Yoksa aşk, sevgi ve özlem dedikleri şey böyle mi oluyor?” diye kendi kendine sorardı. Daha sonra, Sagınaalı’sı ile birlikte geçirdiği güzel günleri hatırlardı: “Ah, mutluluk, ah! Allah, birbirini arzu edip hayatlarını birleştiren iki insanı nasıl bu kadar birbirine bağlı yaratmış... İkimiz sadece iki ay birlikte yaşadık. Fakat benim gönlümde yirmi yıllık anı kaldı... O günler geri dönecek mi? Yoksa geri dönüşü olmayacak mı?.. Yok yok, Allah, böyle bir şeyi kimsenin başına vermesin. Hayatımın sonuna kadar bu şekilde yalnız kalacak olsam da, ben Sagınaalı’mı bekleyeceğim... (117-118)”

Düüşögöl’un tecavüz ettiği Zaura’nın utanç ve kızgınlık içinde olması:

“Kadınlık gururu ve şerefi harekete geçip sinirden tüm bedeni titreyen Zaura, imkânı olsa Düüşögöl’u parçalamak istiyordu. (133)” “Böylesi iğrenç bir olaya maruz kalıp, utancından içi içini yiyen ve öfkesine hâkim olamayan genç kadın, yatağın üzerinde serili olan uğursuz döşeği sıkıca tutup sert bir şekilde çektiğinde, içinde kâğıtların olduğu küçük bir defter pencerenin dibine düşüverdi. (133)”

Yazar, iç çözümleme tekniği yoluyla karakterlerin olaylar konusundaki düşüncelerini yansıtır ve geçmişteki olayları da bu yolla su yüzüne çıkarır veya olayların pekişmesini sağlar.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Eşi Sagınaalı’nın mezarının olduğu yere anıt yaptırtmak isteyen Aycamal ile Sansızbay’ın aralarındaki konuşma:

“— Peki, anıtı nereye koyduracaksınız?

— Köye... Kocamın gömüldüğü yere...

— İyi düşünmüşsünüz. Eğer imkânın varsa, yakın insanlar için anıt yaptırmak iyi bir şeydir... Tamam, ben elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışacağım. (109-110)”

Yemek yemek için bir restorana giden Murat ile oraya dilencilik yapmak için gelen Düşögöl'un aralarındaki konuşma:

“— Nerelisin?

— Çüylüyüm.

— Çüy'ün neresinden?

— Alçaluu'danım...

— Kimin oğlusun, peki?

— Sagınaalı'nın...

— Hangi Sagınaalı?

— Sasıkbay'ın... (115)”

Bu teknik, yazarın kendisini hissettirmeden, hikâye etme tekniğinin yanında kullanılmıştır. Bu yolla eserde, doğal olarak olayların akışı ve kahramanların psikolojisi hakkında okuyucu bilgi edinmiş olmaktadır. Eserde diyalog tekniği ile diğer tekniklerin bir arada kullanımı olumludur. Hikâyenin ana ve yardımcı kahramanlarının hepsinde bu teknik kullanılmıştır.

Özetleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Askerî komiser Aleksey Fedoroviç Afanasev'in Düşögöl ile ilgili sorular sorması üzerine, Sagınaalı'nın Düşögöl hakkındaki sözleri:

“Köyde yaşayan hiç kimse, o hunharın ne akrabası ne yakını ne de samimi bir arkadaşıydı. Karısını uzun zaman önce göndermişti. Kendisi hayatı günlük yaşayan, kararsız biriydi. Arada sırada atölyede gecelerdi. Kimseyle çok fazla görüşüp konuşmazdı. Çalışıp çabalayıp bir ev bile inşa etmemişti. Gerçi, uzaktan yakından bir akrabalığımız, dayı yeğen yönümüz var deyip Canuzak mollanın evinde kalırdı. Kazandığı üç beş kuruşu da ona getirirdi. (131)”

Anar'ın yetimhanede geçen çocukluğunun, eğitim için farklı bir yere gitmesinin ve Murat ile tanışıp evlenmesinin anlatılması:

“Aradan yıllar geçip Anar büyüyene kadar onu kimse ne aradı ne de sordu. Anar büyüyüp, onuncu sınıftan mezun olurken Murat ile tanıştı. Anar daha sonra

anladı ki, Aycamal oğlunu o okula mahsus göndermiş. İkisi mezuniyet partisinde de birlikte dans ettiler. Lise diplomasını alan Anar, Moskova'ya gitti. Murat, Taşkent'te okudu. Onlar her ne kadar burs alsalar da, Aycamal her ikisine de sürekli para gönderirdi. Okullar tatil olduğunda, eğer başka bir işi çıkmazsa doğrudan Murat'ın yanına giderdi. Onların köyde de evleri vardı. Vatanı için canla başla hizmet eden tanınmış bir askerin ailesi diye, onlara Frunze'den de bir daire vermişler. Aycamal, Anar'ı her zaman kendi kızı gibi tüm samimiyeti ile karşılardı. Murat ile Anar, uzun yıllar konuşup görüştüler ve eğitimlerini tamamladıktan sonra evlendiler. Aycamal, eş dost ve akrabaları davet edip onlara çok güzel bir düğün de yaptı. (111-112)”

Özetleme tekniği, özellikle geçmişteki olayların gün yüzüne çıkartılması için yazar tarafından başarılı şekilde kullanılmaktadır.

Mektup Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Büyük bir kolhozun müdürü olan Alkan'ın, Aycamal'dan oğlu ve geliniyle köye gelmesini rica etmesi:

“...Aycamal ana! Oğlunuz ve gelininizle birlikte mutlaka gelin. Gelmemezlik etmeyin. Şehre taşındı taşınalı köye hiç uğramaz oldunuz. Konuşmamız gereken önemli bir konu var... Sizden köye gelmenizi rica ediyorum. (105)”

Görüldüğü üzere, bu bir davet mektubudur ve olayların başlangıç çizgisini oluşturur. Açık bir mektup değildir; içerdiği belirsizlik, hikâyenin sonunda ortaya çıkmaktadır. Eserde merak yaratan unsurlardan birini bu davet mektubu teşkil eder.

3.4. Beklenmedik Armağan Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.4.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Çok sevdiği ve yakında evlenmeyi düşündüğü Şarşe'den mektup alan Gülsaara, elindeki mektubu okuyarak yolda yürüdüğü sırada, trolleybüs durağında dizlerine kadar her iki bacağı da olmayan Canaalı'nın kendisine seslendiğini fark eder.

II. Gülsaara, yanında üç yaşlarında bir erkek çocuğu ile dört beş yaşlarında bir kız çocuğu olan ve kendisini çağıran engelli adamın yanına gider.

III. Gülsaara, Canaalı'nın yanına geldiğinde, ocuk gülümseyerek elindeki şekerli kurabiyeyi uzatır. Çocuğun bu saf ve samimi davranışına sevinen Gülsaara, onu yanağından per.

IV. Gülsaara, Belediye Meclisinin nerede olduğunu soran Canaalı'ya oraya nasıl gidileceğini tarif ettikten sonra, kendisine kurabiye uzatan küçük çocuğu sever ve oradan ayrılır.

V. Çocuğun kendisine el salladığını gören Gülsaara, ocuğun bu samimiliğine hayran kalır ve "Ben de bunun gibi bir ocuk olmuşumdur, ya" diyerek kendi kendine düşünür.

VI. Gülsaara küçük bir çocukken askerdeki babasından kara haber gelmiş ve onun acısına dayanamayan annesi de vefat etmiştir.

VII. Gülsaara kocaman bir evde tek başına yaşamak zorunda kaldığında, köydeki anneannesi gelip onunla yaşamaya başlamıştır. Aradan yıllar geçip blğ çağına gelen ve şarkı söylemeye yatkın olan Gülsaara, şehir halkına birçok kez konser vermiştir.

VIII. Bir gün konserden geç gelip anneannesini evde göremeyen ve telaşlı bir şekilde dışarıya çıkıp onu aramaya başlayan Gülsaara, anneannesini bulduğunda onu eve getirmiş ancak anneannesi yattıktan sonra bir daha o yataktan kalkamamıştır.

IX. Gülsaara, anneannesinin kendisini bulmaya çalışırken buzlu yolda ayağının kayıp düştüğünü, düşme sonucunda beyninin hasar gördüğünü ve eski hastalığının üstüne bu olayın eklenmesiyle birlikte durumunun daha da kötüye gittiğini, ancak daha sonra doktorlardan öğrenmiştir.

X. Tüm yakınlarını kaybedip acımasız ölümden nefret eden Gülsaara, sırf bu duruma olan kızgınlığından dolayı var gücüyle çalışıp tıp enstitüsünü kazanmıştır.

XI. Okulunu bitirip hastanede çalışmaya başlayan ve şarşe ile evlilik hazırlığı yapan Gülsaara, bir gün evde oturup düşüncelere daldığı sırada, bahçe kapısını birisi tıklatır.

XII. Kapıyı tıklatan Aşırahun, Gülsaara kapıyı açar açmaz ev ile ilgili konuşmaya başlayıp evin yarısını kiralamak istediğini, parasını peşin vereceğini ve evde yapılması gereken işlere de her zaman yardımcı olacağını söyler.

XIII. Bu konuyu biraz düşünmek için müsaade isteyen Gülsaara, daha sonra, kira karşılığında para istemediğini, evin bir sahibinin olduğunu ve resmî işlemler için Belediye Meclisine gitmelerinin gerektiğini söyler.

XIV. Evi kiralamak isteyen Aşırahun ile birlikte Belediye Meclisine gelen Gülsaara, sıra bekleyen kalabalığın arasında çok kısa bir süre önce sokakta kendisinden adres soran Canaalı'yı görüp onunla konuşmaya başlar.

XV. O sırada babasının dizinin üstünde oturan çocuk, gitmek istediğini söyleyip mızımızlanarak ağlayıverir.

XVI. Huysuzlanan çocuğunu sakinleştirip, oyalamak için kan ter içinde kalan Canaalı'nın bu hâline kayıtsız kalamayıp ona yardımcı olmaya çalışan Gülsaara'ya, evi kiralayacak olan Aşırahun bağıarak acele etmesini söyler.

XVII. Evi kiralayacak olan Aşırahun'un kalabalığın gözü önünde kendisine bağıarak konuşmasından çok mahcup olan Gülsaara, ona, evin sahibinin Belediye Meclisi olduğunu, Belediye Meclisinin izni olmadan hiçbir şey yapamayacağını, sırası gelmeden içeriye giremeyeceğini ve biraz sabretmesini söyler.

XVIII. Evi kiralamak isteyen Aşırahun, elini tersine sallar ve bu durumdan hoşlanmamışçasına oradan gidiverir.

XIX. Aşırahun'un bu tavrına çok gücenmiş olan Gülsaara, Canaalı'nın hiçbir şey sormamasına rağmen olan biten her şeyi ona anlatır.

XX. Aşırahun'un evinde kiracı olan ve bu duruma çok öfkelenen Canaalı, onun çok açgözlü biri olduğunu, bir yere gideceğinde tuvaletini bile kilitlediğini, çoluk çocuğun avluda oynamasına müsaade etmediğini ve sürekli onlara kızıp bağırdığını söyler.

XXI. Canaalı'nın kısa bir süre önce köyden gelip bir fabrikada işe başladığını, bunlardan başka üç çocuğunun daha olduğunu, evi geçindirmek için çok zorlandığını ve ay biter bitmez o açgözlü Aşırahun'un "paramı ver" diyerek kapıya dayandığını

öğrenen Gülsaara, Canaalı'ya bir yandan acır, bir yandan da onun kaderini kendi kaderine benzettiğinden onu kendine yakın hissedip onun için endişelenir.

XXII. Çocuk gitmek için sabırsızlanıp babasının elinden çekiştirmeye devam edince, Canaalı dayanamayıp razı olur ve oradan çıkarlar.

XXIII. Onların arkası sıra oradan çıkan Gülsaara, Canaalı'nın oğlunun pantolonunu çıkartıp kendi kendine söylendiğini ve çocuğun altını pislettiğini hemen fark eder. Onlara yardım etmek için evine götürür ve sofraya hazırlar.

XXIV. Çekindiği için sofraya büzüşerek oturan Canaalı, çayını içip bitirdikten sonra, şekerli çayın içine doğradığı ekmeği yedirerek oğlu ile kızının karnını doyurur.

XXV. Sohbet sırasında Gülsaara'nın anne ve babasının vefat ettiğini öğrenip kederlenen Canaalı, eşinin öldüğünü, beş çocukla yalnız ve sıkıntı içinde kaldığını anlatır.

XXVI. Misafirperverliği için Gülsaara'ya çok teşekkür edip iyi dileklerde bulunan Canaalı, çocuklarıyla birlikte eve gitmek için yola koyulur.

XXVII. O gece gözüne uyku girmeyip sabaha kadar Canaalı'yı ve onun çocuklarını düşünen Gülsaara, çocukların anneleri olmadan nasıl yemek yapıp karınlarını doyurduklarını ve çocukları ev aldın mı baba diye sorduğunda, Canaalı'nın onlara ne diyebildiğini merak edip kaygılanır.

XXVIII. Sabah kalktığında da aklı fikri hâlâ Canaalı ve onun çocuklarında olan Gülsaara, onların bu hâline çok üzülür ve anne ve babasından kendisine kalan evi onlara armağan etmeye karar verir.

XXIX. Resmî işlemler için Belediye Meclisine gelen Gülsaara, bu kararını Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç'e anlatır.

XXX. Gülsaara'yı bu kararından dolayı tebrik eden Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç, evin tapusunu hemen hazırlattırır ve Gülsaara ile birlikte kapıda bekleyen kalabalığın ortasına gelip konuşmaya başlar.

XXXI. Taleplerin arttığı ve evlerin yetersiz kaldığı böyle bir zamanda Gülsaara'nın vefat eden anne ve babasından kendisine kalan evini hükümetin idaresine devrettiğini bildiren Belediye Meclisi Başkanı, evin tapusunu

hazırladıklarını ve o tapunun, vatanını ve milletini korumak için savaş meydanında iki bacağını da kaybeden Toktoev Canaalı'ya verileceğini söyler.

XXXII. Belediye Meclisi Başkanının konuşmasını dinleyip kulaklarına inanamayan Canaalı, mutluluktan gözyaşlarına hâkim olamaz.

3.4.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Gülsaara, Canaalı.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Aşırahun.

Yardımcı Kahramanlar: Aleksey Vasileviç.

Fon/Figüran Kahramanlar: Şarşe, Ayım.

Gülsaara: Hikâyenin asıl kahramanlarından. Ayım'ın torunudur. Yazar, Gülsaara'yı simsiyah dalgalı saçlı, beyaz yüzlü olarak tanımlar. Alçakgönüllü, maharetli ve misafirperver bir karakterdir. Hastanede çalışır. Şarşe ile evlenmeyi düşünmektedir. Küçük bir çocukken anne ve babasını kaybedip köyden gelen anneannesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Genç bir kız olduğunda, yıllardan beri kendisini koruyup kollayan anneannesini de kaybetmiştir. Var gücüyle çalışıp tıp enstitüsünü kazanmıştır. Yazar onu *“Hayatı boyunca bütün zorluklara tek başına göğüs geren bu kız, hem ağırbaşlı hem titiz hem de becerikliydi. Ev işlerini iyi bilen ve tutumlu biriydi. Kıyafetlerini kendisi biçip kendisi dikerdi. Evi bir erkekten daha iyi çekip çevirirdi. (163)”* şeklinde tanıtır. Canaalı ve onun çocuklarının hâline üzülüp anne ve babasından kendisine kalan evini onlara armağan eder. Bu özellikleriyle Gülsaara, merhametli, yardımsever ve akıllı bir kız özelliği taşımaktadır.

Canaalı: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Soyadı, Toktoev'dir. Yazar, Canaalı'yı *“Dizlerine kadar her iki bacağı da olmayan, siyah bıyıklı bir adam... (160)”* olarak tanımlar. Fedakâr, sabırlı ve alçak gönüllü bir karakterdir. Savaş gazisidir. Eşini yıllar önce kaybetmiş, beş çocuğuna hem annelik hem de babalık yapmış, ev geçindirmekte çok zorlanmıştır. Köyden kısa bir süre önce gelmiş ve bir fabrikada çalışmaya başlamıştır. Ev sahibi Aşırahun'un aç gözlülüğünden dolayı da ev talebinde bulunmak için Belediye Meclisine gelmiştir. Gülsaara'nın anne ve

babasından kalan evini kendisine armağan ettiğini duyduğunda, kulaklarına inanamayıp mutluluktan gözyaşlarına hâkim olamaz.

Canaalı, yazarın olumlu ve merhamet edilecek bir tip olarak yarattığı bir kahramandır. Onun gazi olması, hakkındaki olumlu düşünceleri vatanseverlik açısından da üst noktaya taşımaktadır. Ev sahibi olan Aşırahun'un ona karşı tavrı, hem gazi hem dul hem de beş çocuk sahibi olmasından dolayı, Aşırahun'a karşı nefret duygusu uyandırmaktadır.

Aşırahun: Hikâyenin hasım/karşı güç kahramanıdır. Yazar, onu “*Göğsündeki kolları gözüken, esmer tenli yaman adam. (164)*” olarak tanımlar. Paragöz, kurnaz, merhametsiz ve kaba bir karakterdir. Ev alıp satma ve kiralama işi yapar. Canaalı, onu “*Bir değil, iki evi var. Çok açgözlü bir adam. Bir yere gideceğinde, tuvaletini bile kilitleyip gider. Çoluk çocuğun avluda oynamasına müsaade etmez ve sürekli onlara kızar. (166)*” şeklinde tanıtır.

Aleksey Vasileviç: Hikâyenin yardımcı kahramanıdır. Yazar, onu beyaz bir kuğunun tüyleri gibi yumuşacık saçlı, ince ve zarif burunlu olarak tanımlar. Mütevazı ve samimi bir karakterdir. Belediye Meclisi Başkanıdır. Yıllar önce Gülsaara'nın babasıyla birlikte savaşa gitmiştir. Savaş meydanında babasını kaybeden Gülsaara'nın babası gibi gördüğü ve saygı duyduğu biridir. Hikâyenin sonunda kapısının önünde bekleyen kalabalığın ortasına gelir ve Gülsaara'nın vefat eden anne ve babasından kendisine kalan evini Canaalı'ya armağan ettiğini duyurur.

Şarşe: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Yazar, onu “*Sıcakkanlı, alçak gönüllü ve az konuşan esmer bir genç. Gördüğü kişiye selam vermeden geçmez. (163)*” şeklinde tanıtarak, okuyucuya onun mütevazı bir karakter olduğunu göstermek ister. Yetimhanede büyümüştür. Hükümet tarafından verilen bir evi vardır. İnşaat işçisidir. Taşkent'te çalışmaktadır. Gülsaara ile evlenmeyi planlamaktadır. “*İki evi ne yapacağız ki. Belki, ‘fazla mal göz çıkartmaz’ diyenler de olacaktır... Öyle diyenlerin aklına uyma... (160)*” şeklindeki sözlerinden, onun açgözlü ve mal mülk düşkününü biri olmadığı anlaşılır.

Ayım: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Gülsaara'nın anneannesidir. Yazar, onu “*Çok güzel bir kadın... (162)*” olarak tanımlar. Fedakâr ve merhametli bir karakterdir. Gülsaara küçük yaşta anne ve babasını kaybedip tek başına yaşamak zorunda kaldığında, köyden gelerek onunla birlikte yaşamaya

başlamıştır. Gülsaara'ya anne ve babasının eksikliğini hissettirmemeye çalışmış ve onu koruyup kollamıştır. Konsere gidip eve dönmeyen torunu Gülsaara'yı bulmaya çalışırken buzlu yolda ayağı kayıp düşmüş ve beyni hasar görmüştür. Eve geldiğinde kendini kötü hissedip yatıvermiş, ancak yattığı o yataktan bir daha hiç kalkmamıştır.

Yazar bu hikâyesinde de kahramanları olumlu ve olumsuz tipler olarak ikiye ayırmıştır. Olumlu tiplerin bütün özellikleri olumlu ve düzgün, olumsuz tip olan Aşırahun ise bütün özellikleriyle olumsuzdur.

3.4.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmemiştir. Yazarın iki yerde geçmişe dönüş yapıp, üç yaşlarındaki Gülsaara'nın küçüklüğünden ve savaş döneminde askere giden babasından kara haber gelmesinden bahsetmesi ve “*Böyle mutlu ve huzurlu bir hayatı, kahrolası Hitler altüst etti... (162)*” demesi, geriye dönüşlerin yapıldığı kısımlarda anlatılan olayların genel olarak II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında geçtiğini göstermektedir.

Hikâyenin ana zamanı ise tahminî olarak 1970-1980'li yıllarda geçmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında üç yaşlarında küçük bir çocuk olan Gülsaara'nın hikâyenin ana zamanında üniversite eğitimini tamamlayıp çalışmaya başlamış olması ve tahminî olarak yirmi beş, otuz yaşlarına gelmiş olması bunun kanıtıdır.

Hikâyedeki olaylar yaklaşık olarak yirmi beş, otuz yıllık bir zaman dilimine yayılsa da, ana olaylar zinciri birkaç günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilmiş ancak metinde anlatılan olayların ve karakterlerin okur tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve metne derinlik kazandırmak için iki yerde geriye dönüş yapılmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem sabah hem de gece olarak kullanmıştır. “Sabah”, Gülsaara'nın dizlerine kadar her iki bacağı da olmayan Canaalı ve onun çocuklarını düşünüp onlar için endişelendiği zaman olarak hikâyede işlenir. “Gece” ise, Gülsaara'nın, çocukları “Ev aldın mı baba?” diye sorduklarında Canaalı'nın onlara ne diyebildiğini merak ettiği ve Canaalı ve onun çocuklarının karınlarını nasıl doyurduklarını düşünüp kaygılandığı zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede bir yerde kış mevsiminden bahsedilir. Kış mevsimi hikâyeye hâkim olan acı, üzüntü ve zorlukları simgeler.

3.4.4. Mekân

Hikâyenin hangi bölgede geçtiği yazar tarafından net bir şekilde belirtilmemiştir. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülmektedir. Canaalı'nın Gülsaara'ya seslenip adres sorduğu trolleybüs durağı, Gülsaara'nın küçüklüğünde anne ve babasıyla birlikte yaşadığı evin bahçesi açık mekânlar; Gülsaara'nın küçüklüğünde anne ve babasıyla birlikte yaşadığı; anne ve babası vefat ettikten sonra tek başına yaşamaya devam ettiği ve Şarşe ile evlenmeden önce Canaalı'ya armağan ettiği ev, Belediye Meclisi Başkanının kabul odası, Canaalı'nın çocukları ile birlikte yaşadığı Aşırhun'a ait ev, Canaalı'nın köyden geldikten sonra çalışmaya başladığı fabrika, Gülsaara'nın çalıştığı hastane ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekân:

Gülsaara'nın küçüklüğünde anne ve babasıyla birlikte yaşadığı evin bahçesi;

“Yaz aylarında onların bahçesi, olgunlaşmış elma ve kayısıların buram buram koktuğu ve giren birinin bir daha çıkmak istemeyeceği ayrı bir dünyaydı. (161)” şeklinde tasvir edilir. Olgunlaşmış meyvelerin hoş kokusu, Gülsaara'nın zihnine güzel anılar çağrıştıracak bir şekilde kazındığını gösterir. Gülsaara'nın babası, bu bahçede ağacın gölgesinin tadını çıkararak kızına resimli kitaplar okumuştur. Bu anlamda bahçe, olumlu değerleri yüklenen, güzel ve mutlu çocukluk günlerini işaret eder.

Tasvir edilen kapalı mekân:

Gülsaara'nın yaşadığı ev;

“Köyden pazara alveriş yapmak içi gelen herkesin arabasını bırakıp atını bağladığı yer onların geniş bahçeli büyük eviydi. (161)”, “Bahçesini bir yana koyduğumuzda, o evde ne gaz ne su ne de kalorifer var. (164)” şeklinde tasvir edilir. Bu ev, Gülsaara'nın yıllar önce ölen anne ve babasından kalmıştır. Bu sebeple hem eski, güzel anıları hem de kötü anıları temsil eder. Her ne kadar büyük olsa da, bu mekânın çağın temel gereksinimlerine karşılık veremediği görülmektedir. Mekân ile

Gülsaara'nın hayatı ilişkilendirildiğinde, Gülsaara'nın anne ve babasını kaybettikten sonra rahat bir hayat yaşayamadığı anlaşılmaktadır.

Metinde coğrafi yer ismi olarak Taşkent geçse de bununla ilgili ayrıntılı tasvir ve tanıtım yer almamaktadır.

Eserde mekân tanıtımları çok detaylı değildir. İç mekânların eşyaları, döşemesi vs. üzerinde durulmamıştır. Buradan, kahramanların üzerinde mekânların sadece yaşama alanı olarak önemli olduğunu, onların kişilik ve ruh hâlleri üzerinde etkili olduğunun izleniminin verilmediğini söylemek mümkündür.

3.4.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar kahramanların tasvirinde onları daha çok kişilik özellikleriyle ön plana çıkarır. Bunu yaparken çeşitli anlatım tekniklerini de kullanır. Asıl kahramanlar olan Gülsaara ve Canaalı, ülkü değerleri temsil eder.

Yazar, geriye dönüş tekniğini kullandığı bölümlerde Gülsaara'nın annesi ve babasıyla olan ilişkilerinin ne kadar iyi olduğuna değinir. Derin, çıkarsız ve samimi olan bu aile ilişkisi, mutlu bir çocukluk dönemi geçiren Gülsaara üzerinden somutlanır.

Yazar, karakterleri tanıtırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Gülsaara'nın Belediye Meclisi kabul salonunda kendisine sesini yükselten Aşırhun'a karşı sakinliğini koruması, dizlerine kadar her iki bacağı da olmayan savaş gazisi Canaalı'nın ve onun çocuklarının hâline üzülp onlara vefat eden anne ve babasından kendisine kalan evini armağan etmesi okuyucuda onun hakkında olumlu duygular uyandırırken; hasım/karşı güç kahraman Aşırhun'un evinde kiracı olarak yaşayan Canaalı'nın çocuklarının avluda oynamasına müsaade etmeyip sürekli onlara kızıp bağırması, evini kiralamak istediği Gülsaara'ya Belediye Meclisi kabul salonunda sesini yükseltip elini tersine sallayarak oradan gidivermesi okuyucuda onun hakkında olumsuz duygular uyandırır. Canaalı'nın vatanını ve milletini korumak için savaş meydanında her iki bacağını da kaybetmesi, eşinin vefat etmesinden dolayı çocuklarına hem annelik hem de babalık yapması, fabrikada çalışıp beş çocuğunu geçindirmekte zorlanması ise okuyucuda onun hakkında acıma duygusu uyandırmaktadır.

Bir Rus olan Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç, rejimi temsil eder. Onun olumlu bir karakter olarak çizilmesi, yazarın rejime olan güvenini veya yazarın olması gerektiğini düşündüğü durumu gösterir.

Yazar, Aleksey Vasileviç'in *"Kardeşlerim, sizler de çok iyi biliyorsunuz ki, ev meselesi en önemli problemlerden biridir. Bizde her yıl milyonlarca para tahsis edilerek çok sayıda ev inşa edilmektedir. Buna rağmen, halkımızın sürekli artan talebinden dolayı, inşa edilen bu evler yetersiz kalmaktadır... Eğer benim elimde olsaydı hepinizi şimdi ev sahibi yapardım... (169)"* sözleriyle de, o dönemde ülkedeki konut sıkıntısına dikkat çekmek ister. Bu sözler, ideal ile gerçeğin farklılığına, yazarın tepki almadan dikkat çekmesinin başarılı bir yoludur.

Yazar aynı dikkat ve sorumlu yazar bilinciyle, *"İnsanlar bitkin ve tahl yetersizdi. Ekmek fişle verilirdi. Bir somun ekmeği onlar için iki günlük yemektir. (162)"* sözleriyle, o yıllarda hayat şartlarının ne kadar zor olduğunu, insanların ne kadar zorluklar içerisinde yaşamaya çalıştığını da gözler önüne sermek ister.

Öte yandan yazar, Aleksey Vasileviç'in ağzından, *"Hükümet Gülsaara'yı şefkatle büyütüp güzel bir şekilde eğiterek onun dileğinin gerçekleşmesine destek oldu... (169)"* sözlerini vermekle, Sovyet hükümetine karşı olumlu düşünce yaratmak çabasıdır.

Yazarın, Gülsaara'nın babası üzerinden kahramanlığı, babasının yakın arkadaşı olan Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç üzerinden vefayı, Gülsaara, Canaalı ve Ayım üzerinden fedakârlığı, Aşırahun üzerinden ise açgözlülüğü işaret etmek istediği görülür.

Yazar metin boyunca iyi insan olmanın ve merhametin önemini vurgular.

3.4.6. Beklenmedik Armağan Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Belediye Meclisinde ev meselesini görüşen Aleksey Vasileviç ile Gülsaara'nın odadan dışarı çıkması:

“Bir süre sonra kapı açıldı ve Aleksey Vasileviç'in beyaz bir kuğunun tüyleri gibi yumuşacık olan saçları görüldü. Onun ardından, biraz önce sıra beklemeden içeriye girmek için herkesten ricada bulunan kız, Gülsaara çıktı. (169)”

Ev meselesini düşünen Gülsaara'nın, evini kiralamak isteyen ve kendisinden cevap bekleyen Aşırhun'un yanına tekrar çıkması:

“Gülsaara, üzerinde seksek oynayan bir çocuk resminin olduğu beyaz çantasını alıp tekrar dışarıya çıktığında, evi kiralamaya gelen adam bahçe kapısının yanında dört gözle kendisini bekliyordu. (164)”

Yazar bu tekniği eserde yaygın olarak kullanmıştır. Hikâye etme ile hem ana olay zamanındaki olaylar hem de geçmişte yaşananlar işlenmiştir.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik iki yerde kullanılmıştır.

İlk geriye dönüş, Gülsaara'nın çocukluk dönemine yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, küçük bir çocuk olan Gülsaara'nın evlerinin bahçesinde oyunlar oynayıp ailesi ile birlikte güzel vakitler geçirmesi, Gülsaara'nın savaş döneminde askere giden babasını ve hemen ardından annesini kaybetmesidir. Bu geriye dönüş, Gülsaara ve onun ailesi ile ilgili birtakım bilgilere ulaşmak açısından önemlidir.

İkinci geriye dönüş, Gülsaara'nın çocukluk ve ilk gençlik dönemine yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Gülsaara'nın anne ve babasını kaybettikten sonra anneannesi ile birlikte yaşamaya başlaması, Ayım'ın Gülsaara'yı koruyup kollaması, bülüğ çağına gelen ve sesi güzel olan Gülsaara'nın şehir halkına konserler vermesi, Ayım'ın Gülsaara'yı aramaya çıktığında düşmesi sonucu beyninin hasar görmesi ve hemen sonrasında da ölmesi, Gülsaara'nın var gücüyle çalışıp tıp enstitüsünü kazanmasıdır. Bu geriye dönüş, Gülsaara ve anneannesi Ayım ile ilgili birtakım bilgilere ulaşmak açısından ve dönemin zor şartlarını okuyucuya göstermesi bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Canaalı'nın çocuklarının tasviri:

“Üç yaşlarında esmer tenli tombul bir erkek çocuğu ile boyu ondan biraz daha uzun olan bir kız... (160)”

Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç’in sekreterinin tasviri:

“Saçı başı dağınık olan sekreter kız, boyalı kaşlarını çatarak... (168)”

Yazarın tasvirleri bu hikâyede de kısadır.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Canaalı’nın hayat hikâyesini dinleyen Gülsaara’nın hissettikleri:

“ – Ay, zavallı adamın çok çocuğu varmış ya. Üstelik kendisi de engelli... Kahrolası savaş, birçok insanı perişan ettin... Engelli olmasına rağmen, o kadar çocuğa bakmak için fabrikada çalışan takdir edilesi biriymiş... Bunun gibi engelli olan insanlardan bazılarının neler yaptığını görüyoruz! (166)”

Aleksey Vasileviç’e Şarşe ile evlenmeyi düşündüğünü anlatamayan Gülsaara’nın endişeye kapılması:

“Aleksey Vasileviç, Şarşe ile ikimizin evleneceğini bilmiyor... Peki ya öğrenirse? Babam gibi olan birinden bunu nasıl saklayabilirim ki? (168)”

Canaalı’yı düşünen Gülsaara’nın onun için üzülp kendisini onun yerine koyması:

“Eğer o adamın yerinde ben olsaydım ne yapardım? Ağlar mıydım?.. Sızlanır mıydım?.. Çocuklarımı bırakıp, kaçıp gider miydim? Ne kadar sabırlı ve alçak gönüllü bir adam... (168)”

İç konuşma tekniği daha çok Gülsaara tarafından yapılan empati sırasında kullanılmıştır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Gülsaara’nın Canaalı’yı düşünüp onun için kaygılanması:

“Gülşara koltuk değnekli adama bir yandan acıyor, bir yandan da onun kaderini kendi kaderine benzettiğinden onu kendine yakın hissedip onun için endişeleniyordu. (166)”

Sohbet esnasında Canaalı’nın eşinin öldüğünü üzüntülü bir şekilde söylemesi üzerine Gülşara’nın kendini kötü hissetmesi:

“Koltuk değnekli adamın kabuk bağlayan yarasını farkında olmadan açıp ona acı çektirdiğini düşünen Gülşara, çok pişman olup kendini suçlu hissetti. (167)”

Bu teknik de daha çok Gülşara tarafından olumlu düşünceler yansıtır mahiyette kullanılmaktadır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Canaalı’nın, Gülşara’ya Belediye Meclisinin nerede olduğunu sorduğu sırada aralarında geçen konuşma:

“– Belediye Meclisinin nerede olduğunu biliyor musun, kurban olduğum?”

– Biliyorum, amca, biliyorum!.. Tam buradan trolleybüse binerseniz, doğruca oraya gidersiniz.

— Teşekkür ederim, yavrum. Kısa bir süre önce köyden geldim, köy yerine alışkın olduğum için şehri çok iyi bilmiyorum.

— Önemli değil, amca. (161)”

Gülşara’nın anneannesi Ayım ile aralarındaki konuşma:

“— Ben kötü gibiyim. Yatağımı hazırlayıver, kurban olduğum. Biraz yatayım, dedi.

— Ne oldu, size... Ya mübarek, neden beni aramaya çıktınız ki. Kendim gelirdim. Beni arayayım derken üşütmüş olmalısınız ya!

— Yo-ok.

— Öyleyse ne oldu?

— Bir şeyim yok, sadece eski hastalığım depresip... (162-163)”

Diyalog tekniği, bütün kahramanlar tarafından kullanılmıştır.

Mektup Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Gülsaara'nın yakında evlenmeyi düşündüğü Şarşe, evlendikten sonra yaşayacakları ev ve Belediye Meclisi Başkanı Aleksey Vasileviç hakkında şunları yazmaktadır:

“Gükön, Taşkent'ten selamlar! Nasılsın, sağlığın sıhhatin yerinde mi? Ben yakında geleceğim... Ömrünün sonuna kadar yaşayacağın eve arada sırada uğrayıp göz kulak ol. Bu arada diğer iş ne oldu? O konuda kendin karar ver, Gükön. İki evi ne yapacağız ki. Belki, 'fazla mal göz çıkartmaz' diyenler de olacaktır... Öyle diyenlerin aklına uyma... Mektubunda Aleksey Vasileviç hakkında yazmışsın. Evet, o çok değerli biri. Babanı iyi tanıyor değil mi? Ancak, bizim ilişkimiz ile ilgili hiçbir şey bilmiyor... Niye çekiniyorsun ki? Biz evlenmeyi düşünüyöruz diye neden açıkça söylemiyorsun? (160)”

Bu mektup ile olay değil, kahramanların kişiliği ve dünya görüşü açığa çıkartılmaktadır.

3.5. Dürüst Adam Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.5.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Ak-Taş kolhozunu incelemek için gelen Kasım, kolhoz müdürü Alım'ın evinde geceler. Kolhoz müdürü Alım, Kasım'ın kısa bir botla geldiğini fark eder ve kendisinin fazla olan keçe çizmesini ona verir. Kıyafetlerini giyinip hazırlanan ikili, Alım'ın kullandığı araçla ot yığınlarının olduğu tarlaya doğru yola koyulurlar.

II. Yol üzerinde doru atıyla tarlaya gitmekte olan Sarıbay'ı gören Alım, arabasını durdurur ve ayaküstü onunla sohbet eder.

III. Yolculuklarına devam eden ikili, bir süre sonra ot yığınlarının olduğu tarlaya gelirler. Otların araba ve kızaklara kontrolsüz bir şekilde yüklendiğini, ot yüklenen araba ve kızakların kontrol edilip kayıt altına alınmadığını fark eden Kasım, oradakilere bunun sebebini sorar.

IV. Kolhoz müdürü Alım, Kasım'a, eksiklerinin farkında olduğunu, ancak imkânlarının yetersiz olduğunu söyler.

V. Ot yığınlarının olduğu tarladan ayrılıp Kasım ile birlikte civarı gezen Alım, hayvan yemi konusunda sıkıntı çeken ve kendisinden kışlık ot rica eden insanlara yardımcı olmak için bir kâğıda not alır.

VI. Bütün gün çok yer gezip yorulan Alım ile Kasım, akşam olduğunda hiç dinlenmeden doğruca kolhozun ofisine gelirler. Alım, kolhozda çalışan tüm etkin kişileri toplayıp kışlaktaki çobanların durumları hakkında konuşma yapar.

VII. O sırada ofise giren Soltonoy, hiç kimseyi umursamadan ve ne için geldiğini de söylemeden bağırıp çağırmaya başlar.

VIII. Kolhozun şu anki ustabaşısı olan Naamıt, geçen sene tüm ihtiyaçları evine davet edip ağırlamış, ancak haber vermesi için gönderdiği oğlu, Soltonoy'a söylemeyi unutmuştur.

IX. Naamıt'ın kendisini evine davet etmemesine çok içerleyen Soltonoy, gazetede editörlük yapan oğlu Aktanbek'e bu durumu anlatmış ve onu Naamıt'a karşı doldurmuştur.

X. Babasının dolduruşuna gelen Aktanbek, bahar telaşının başladığı dönemde işlere yetişemeyen Naamıt'ın bu durumundan faydalanmış ve gazeteye yazdığı karalayıcı yazılarla onu rezil etmiştir.

XI. Gazetede hakkında çıkan karalayıcı haberlere dayanamaz olan Naamıt, Aktanbek ile görüşmüş ve ona bu konuda çok muzdarip olduğunu söylemiştir.

XII. Aktanbek ise ona, bu haberleri kendisinin yapmadığı ve bu konuyla ilgilenip haberleri yapanlara hadlerini bildireceği yalanını söyledikten sonra, ondan, babası Soltonoy'a kışlık ot konusunda yardımcı olmasını istemiştir.

XIII. Bu felaketten bir an önce kurtulmak isteyen Naamıt, ona yapmacık bir şekilde babası Soltonoy'a kışlık ot konusunda yardımcı olacağı sözünü vermiştir.

XIV. Kışlık ot konusunda sürekli gelip kendisini rahatsız eden Soltonoy'dan bıkan Naamıt, sonunda dayanamaz olmuş ve kışlık otunu tedarik etmesi için onu kolhozun otlarını istifleyen Sakibay'ın yanına göndermiştir.

XV. Sakibay'ın yanına gidip ot meselesini nasıl açacağını düşünen Soltonoy, onun gönlünü etmek için hircundan çıkardığı bir şişe içkiyi ona hediye etmiş ve daha sonra ot meselesini açıp ondan bir araba ot almıştır.

XVI. Sakibay'ın içkiye olan düşkünlüğünü fark eden Soltonoy, kendi emeline ulaşmak için ona her gün kendisinin özel olarak hazırladığı ve etkisi bira gibi olan şeker pancarı şirasından ikram etmiştir.

XVII. İçtiği şeker pancarı şirasına dadanıp ondan sürekli içmek isteyen Sakibay, bunun karşılığında Soltonoy'a kolhozun otundan gizlice vermeye başlamıştır.

XVIII. Sakibay'ın Soltonoy ile her gün görüşüp sıkı fıkı olmasından şüphelenen Sarıbay, gizlice onları takip etmiş ve Soltonoy, Sakibay'ın en son getirdiği otu yerleştirirken onu suçüstü yakalamıştır.

XIX. Soltonoy, kendisine otu nereden aldığını soran Sarıbay'a hakaret edip saldırmıştır.

XX. Soltonoy'un bu tavrına öfkelenen Sarıbay, insanların malına ve mülküne el uzattığı için ona gününü göstereceğini söyleyip oradan ayrılmış ve Soltonoy'u suçüstü yakalamadan önce onun evinden çıkıp giden Sakibay'ın peşine düşerek onu yakalamıştır.

XXI. Sarıbay, Soltonoy'un evine ot götürdüğünü inkâr eden Sakibay'ı kolhoz müdürü Alım'ın önünde doğruyu söylemesi için ofise getirir.

XXII. Ofise gelen Sarıbay, kendisinden daha önce oraya gelen ve orada bulunan kolhoz müdürü Alım'a ve diğer insanlara bağırıp çağırarak kendisini haklı göstermeye çalışan Soltonoy'u görür.

XXIII. Kolhoz müdürü Alım'a, Soltonoy'un yaptığı hırsızlığı ve kendisine hakaret edip saldırdığını anlatan Sarıbay, Sakibay'ın da onun suç ortağı olduğunu söyler.

XXIV. Sakibay'ın müdürden korkup suçunu itiraf etmesiyle Sarıbay'ın haklılığı ortaya çıkar.

XXV. Soltonoy'un hırsızlığını ortaya çıkaran Sarıbay, herkesin gözü önünde sözleriyle onu yerden yere vurup rezil eder.

XXVI. Sarıbay ofise gelene kadar hiç kimseyi umursamayıp, bağırıp çağıran Soltonoy ise, hırsızlığı ortaya çıkıp rezil olunca, tek kelime bile etmez ve herkesi öldürecekmiş gibi bakar.

3.5.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Alım, Sarıbay.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Soltonoy, Sakıbay, Aktanbek.

Yardımcı Kahramanlar: Naamıt, Kasım.

Alım: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Yazar, Alım'ı “*Kısa boylu, gözlerinin içi gülen, etine dolgun ve sarışın bir delikanlı. (171)*” olarak tanımlar. Ak-Taş kolhozunun müdürüdür. Neşeli, yardımsever ve sağduyulu bir karakterdir. Hikâyedeki işlevi kolhozdaki ot işleriyle ilgilidir.

Sarıbay: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Yazar, onu “*Yetmişli yaşların ortalarında olmasına rağmen hâlâ dinç olan ihtiyar... (170)*” olarak tanımlar. Çalışkan, dürüst, sabırlı, gururlu ve şakacı bir karakterdir. Kolhozun bekçiliğini yapar. II. Dünya Savaşında vatan ve milleti için canını hiçe sayarak savaş vatan borcunu ödemiştir. Biricik oğlu askerde şehit olmuştur.

Yazar, onu dış görünüm olarak “*Her ne kadar onun ayağında düzgün bir siyah keçe çizme ve tilki derisinden yapılmış kulaklı şapkasının bağcıkları çenesinin etrafında sıkıca bağlı olsa da, ağarmış olan gür sakalı donmak üzereydi. (172)*” şeklinde tanımlar.

Yazar, Sarıbay'ı “*Altın gibi değerli olan gençliğini işte bu kolhozun atlarına bakmaya, koyunlarını gütmeye, otlarını biçmeye, arabalarını sürmeye ve tarlasını sulamaya adanmış Sarıbay, gönüllü olarak emekli olsa da evde boş boş oturmaktan canı sıkılıp geçen yıl bekçilik yapmak için kolhozdan talepte bulunmuştu. Kolhoz ona şu anda bindiği doru atı verip birçok görev yüklemişti. Sarıbay yazları ekin tarlalarına, otu biçilecek alanlara hayvanların girmesini önüyor ve buraları her türlü felaketten koruyordu. Kışları ise dağ ve tarlalardaki ot yığınlarını korumaktaydı. (172)*” şeklinde tanıtır. Bu özellikleriyle Sarıbay, çalışmayı seven ve güvenilir bir karakter özelliği taşımaktadır.

Hikâyede, Sakibay ile Soltonoy'un çaldıkları otlar nedeniyle suçüstü yakalanmalarını sağlayan kişidir.

Soltonoy: Hikâyenin en önemli hasım/karşı güç kahramanıdır. Aktanbek'in babasıdır. Altmışlı yaşlardadır. Çıkarıcı, kurnaz ve kindar bir karakterdir. “*Şu kötü Sarıbay kadar bile değerim yok mu ya. (176)*”, “*Sen benim gözümde hâlâ o zavallı Sarıbay’sın! Benim gözümde senin sözünün beş kuruşluk bile değeri yok. (179)*” şeklindeki sözlerinden, insanları kendinden aşağı gören, küstah bir karakter olduğu da anlaşılır. Köyde yaşayıp hayvancılıkla uğraşır. Hikâye içerisinde fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Savaş zamanında askere gitmemek için dilsiz taklidi yapmıştır. Kendisini evine davet etmeyen Naamıt’a karşı gazetede editörlük yapan oğlu Aktanbek’i dolduruşa getirmesi ve onun Naamıt hakkında karalayıcı haberler yapmasına sebep olması, kolhozun otunu rüşvet vererek çalması, onun güvenilmez ve dürüst olmayan bir kişi olduğunu göstermektedir. Hikâyenin sonunda kolhoz bekçisi Sarıbay tarafından suçüstü yakalanmış ve Sarıbay’ın kolhoz müdürü Alım’a bu durumu anlatmasıyla da rezil olmuştur.

Sakibay: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Kolhozda çalışan bir işçidir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Zayıf karakterli, çıkarıcı biri olarak göze çarpar. Yazar onu “*Ot zamanında isteklerini gerçekleştirmek için eline fırsat geçip kötü alışkanlıklar edinen ve önüne çıkan her fırsatı değerlendirmeye alışkın olan Sakibay. (178)*” şeklinde tanıtır. Soltonoy ile işbirliği yaparak kolhozun otundan çalmıştır. Hikâyenin sonunda kolhoz bekçisi Sarıbay tarafından takip edilip suçüstü yakalanmış ve kolhoz müdürü Alım’a işlediği suçu itiraf etmiştir. Güvenilmeyecek, küçük bir rüşvet karşılığında milletin hakkını haksız yere veren bir tiptir.

Aktanbek: Hikâyenin ikincil dereceden hasım/karşı güç kahramanlarından biridir. Soltonoy’un oğludur. İlçedeki bir gazetede editör olarak çalışır. Kurnaz ve kibirli bir karakterdir. “*Alçak adam, bana gerçekten saygı duysaydı babamı evine davet etmez miydi. Acele etme, sana da sıra gelecek. (176)*” şeklindeki sözlerinden, kindar ve kendini beğenmiş bir karakter olduğu da anlaşılır. Yazar onu “*Biriyle şakalaşırken, karşısındaki kişi Aktanbek’i pohpohlayıp konuşmasını taklit ederek onu desteklediğinde, o, bundan zevk alır ve kahkahayı basardı. Böyle durumlarda ağzındaki metal dişleri güneş gibi parıldar ve benekli esmer yüzü neşelenirdi. O*

zaman bile birinin kusurunu asla unutmama ve söz ustalığı yapıp, şakaya vurarak hemen iğneleme alışkanlığı vardı. (176)” şeklinde tanıtarak, okuyucuya onun kişiliği hakkında bilgi verir.

Babası Soltonoy’u evine davet etmeyen Naamıt’ı, gazetede yazdığı karalayıcı yazılarla rezil etmiştir. Kendisiyle görüşmeye gelen Naamıt’tan, babası Soltonoy’a ot konusunda yardımcı olmasını istemiştir. Yani, çıkarıcı bir yapısı vardır, Naamıt’a verdiği sözü tutmaması hatta tutmayı düşünmemesi, yalancı olduğunu da ortaya koyar.

Naamıt: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Kolhozun ustabaşısıdır. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Çalışkan ve alçak gönüllü bir karakterdir. Yazar Naamıt’ı “*İçinde hiçbir zaman kötülük beslemeyen, temizli kalpli. (176)*” şeklinde tanıtır. Babası Soltonoy’u evine davet etmediği için kendisine çok öfkelenen Aktanbek’in gazetede kendisi hakkında yazdığı karalayıcı yazılarla rezil olmuştur. Aktanbek ile görüştüğü sırada bu durumdan kurtulmak için ona, babası Soltonoy’a kışlık ot konusunda yardımcı olacağı sözünü vermiş, ancak daha sonra bunun doğru bir şey olmadığını düşünüp bu sözünü bilerek yerine getirmemiştir. Kışlık ot için sürekli gelip kendisini bıktıran Soltonoy’u ot konusunda yardımcı olması için Sakibay’a yönlendirmiştir.

Kasım: Hikâyenin yardımcı kahramanlarından biridir. Üniversitede gazetecilik bölümünü bitirmiştir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Meraklı bir karakterdir. İnceleme yapmak için Ak-Taş kolhozunun bulunduğu köye gelir ve kolhoz müdürü Alım’ın evinde geceler. Alım ile birlikte ot yığınlarının olduğu tarlaya gider ve kolhozun kışlık ot sevk ve idaresindeki eksiklerini fark edip yetkililere sorular sorar.

3.5.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmese de, yazarın yetmişli yaşlarının ortalarında olduğunu belirttiği Sarıbay’ın hikâyenin sonunda Soltonoy’a gençlik yıllarında II. Dünya Savaşında savaşarak vatan borcunu ödediğini söylemesi, hikâyede anlatılan olayların tahmini olarak 1980-1990’lı yıllarda geçtiğini göstermektedir. Hikâyedeki olay kısa zaman dilimi içinde bitmektedir. Ana olaylar zinciri bir günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilmiş ancak hikâyede anlatılan olayların ve kahramanların okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına bir yerde geriye dönüş yapılmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem sabah hem de gece olarak kullanmıştır. “Sabah”, gayretli ve becerikli olan köy sakinlerinin avludaki karlarını küreyip sundurmalarından mısır sapı ve ot indirerek hayvanlarını beslediği; kolhozun bekçisi olarak çalışan Sarıbay’ın ve ot yığınlarını taşıyacak diğer işçilerin ot yığınlarının olduğu tarlaya gittiği zamanı ifade eder. “Gece” ise, Kasım’ın Ak-Taş kolhozu müdürünün evine gelip kaldığı; Sarıbay’ın kolhozun şeker pancarından çalıp eşeğine yükleyerek sundurmasının içine kazdığı çukura doldurduğu zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede yaz, kış ve bahar mevsiminden de bahsedilir. Yaz ve bahar mevsimleri köylüler için ümidin, bereketin, bolluğun, verimin ve hasadın simgesidir. Kış mevsimi ise köylülerin yaşadığı zorlukların, kıtlığın ve sert soğukun göstergesidir.

3.5.4. Mekân

Hikâyenin hangi bölgede geçtiği yazar tarafından net bir şekilde belirtilmemiştir. Hikâyedeki mekânlar çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülür. Anlatılan olayların gerçekleştiği köy, Alım ve Kasım’ın teftiş için gittiği kolhoza ait tarla açık mekânlar; Ak-Taş kolhozu müdürü Alım’ın evi, Alım ve Kasım’ın civarı dolaştıkları sırada uğradıkları ahır, kolhozdaki ofis, kolhozun ustabaşısı Naamıt’ın evi, Soltonoy’un evinin önündeki sundurma ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekân:

Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiği köy;

“*Dağların arasındaki bu küçük köy... (170)*” şeklinde tasvir edilir. Bundan bir dağ köyü olduğu anlaşılır.

Tasvir edilen kapalı mekân:

Alım ve Kasım'ın civarı dolaştıkları sırada uğradıkları ahır;

“İki dağın arasındaki beyaz badanalı ahır... (174)” şeklinde tasvir edilir.

Metinde coğrafi yer ismi olarak Moskova geçse de bununla ilgili ayrıntılı tasvir ve tanıtım yer almamaktadır.

3.5.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, *“Birkaç hayvanı olan birinin yaz boyunca dolaşıp arabaların geçmediği su yataklarının kenarlarından, elma bahçelerinden, çalılıkların arasından biçtiği otlar, hayvanlarının kaç günlük yem ihtiyacını karşılayacak ki. Kışın tam ortasında bitecek ve kolhozun eline bakacak. (171)”*, *“Dağ ve tarlalardaki ot biçilecek alanların tamamını yüksüz atla dolaşmak için en az iki üç gün gerekti. Buna rağmen hayvan yemi konusunda kıtlık yaşıyordu. İki büklüm olan, esmer tenli yaşlı kadın, sokağın başında karşılaştığı müdürün bir adım bile atmasına müsaade etmeden, ona: “Tek ineğim dünden beri hiçbir şey yemeyip bitkin bir hâlde” diyordu. Kısa boylu, sarışın ihtiyar, eskidiğinden tepe kısmı yıpranmış olan tebeteyini²³ koltuğunun altına sıkıştırıp, müdüre yalvarıp yakarıyordu: Evladının gününü gör, bir yolunu yordamını bulup bize bir araba ot ver. (174)”* şeklindeki sözlerle kolhoz yönetiminin üzerine düşen görevi tam olarak yapmadığını ve bölgede ot sıkıntısı olmamasına rağmen o dönemde insanların ot temini noktasında sorunlar yaşadıklarını göstermek ister.

Yazar, ustabaşı Naamıt'ın *“Ahırlarımızın biri dağda biri bayırda. Üstelik çok fazla ahırımız var. Otları götürecek insan bulamazken, onları kontrol edip kayıt altına alacak kişiyi nereden bulalım. Bunun için, hayvanların kışlatıldığı her ahıra bir muhasebeci veya tartıcı koymak gerek. (173)”* sözleriyle o dönemde çalıştırılacak insan bulmakta zorlanıldığına ve bu sebeple kolhoza ait otların sevk, idare ve dağıtımında sorunlar yaşandığına dikkat çekmek ister. Yazar bu sözlerle, kolhoz yönetiminin aksaklık ve eksikliklerini gözler önüne sermektedir. Hikâyenin devamında, bu aksaklığın, insanların yanlış davranışlarından kaynaklandığı anlaşılsa da, bu haksızlığa, hırsızlığa zemin hazırlayan kolhoz sistemidir.

²³ Değerli kürklerden dikilen geleneksel erkek başlığı.

Yazar, karakterleri tanıtırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Soltonoy'un kolhozun ustabaşısı olan Naamıt'ın kendisini evine davet etmemesi üzerine oğlu Aktanbek'i azarlayıp Naamıt'a karşı doldurması, Sakibay'ın içkiye karşı zaafını anladıktan sonra onunla işbirliği yaparak kolhozdan fazla ot temin etmesi, geceleri kolhozun şeker pancarından çalması, kendisini suçüstü yakalayan Sarıbay'a hakaret edip saldırması okuyucuda onun hakkında olumsuz duygular uyandırırken; Sarıbay'ın yaşının ilerlemiş olmasına rağmen hâlâ kolhozun işleri için canla başla çalışması, Soltonoy'un kendisine hakaret edip saldırmasına rağmen ona tek kelime bile etmeyip sakinliğini koruması ise okuyucuda onun hakkında olumlu duygular uyandırır. Alım'ın inceleme yapmak için gelen Kasım'ı evinde misafir etmesi ve ona ayakları donmasın diye kendi botlarını vermesi, köyde dolaştığı sırada yaşlı bir kadın ve adamın kendisinden ot talep etmesi üzerine onlara yardımcı olmaya çalışması, ofise gelen Soltonoy'un kabalıklarını ve hakaretlerini olgunlukla karşılaması okuyucuya onun olumlu bir kişiliğe sahip olduğu izlenimini vermektedir. Yazar, aynı toplumda sorumsuz, hırsız kişiler olduğu kadar güvenilir, sağlam karakterli, sorumluluk sahibi kişilerin de olduğunu, ortaya koymaktadır.

Yazar, kolхозda çalışan Sakibay'ın Soltonoy'a içki karşılığında fazladan ot vermesini, *“O, Soltonoy'a ilk başta bir araba ot verdiyse de, onun hazırladığı içeceği bedavaya içip ona dadandıktan sonra, verdiği ot miktarını yavaş yavaş fazlalaştırdı. Bir araba ikiye, sonra üçe, daha sonra dörde çıktı. (179)”* şeklinde aktararak, hikâyenin anlatıldığı dönemde devlet içinde rüşvetin olduğunu göstermek ister.

Gazetede editör olarak çalışan Aktanbek'in babası Soltonoy'u evine davet etmeyen kolhozun ustabaşısı Naamıt'ı gazetesinde yazdığı haberlerle rezil edip onun itibarını sarsmaya çalışması da o dönemde basın yayının tehdit edici bir unsur olarak kullanıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu da rejimle ilgili, satırarası okunması gereken bir durumdur.

Yazar hikâyede dürüst ve iyi insanların kazandığı, kötü niyetli ve hakka riayet etmeyen insanların ise kaybettiği bir tablo çizer.

3.5.6. Dürüst Adam Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Geceyi Ak-Taş kolhozunun müdürü Alım'ın evinde geçirip şafak sökerken uyanan Kasım'ın dışarı çıktığında gördüklerinin anlatılması:

“Dağların arasındaki bu küçük köyün sakinleri, sert soğuktan dolayı dışarıya çıkmaya üşenip hâlâ sıcak yataklarında yatmaktaydılar. Sadece gayretli ve becerikli olanları, sabahın erken saatlerinde avludaki karları küreyip sundurmalarından mısır sapı ve ot indirerek hayvanlarına veriyorlardı. (170)”

Ot yığınlarının olduğu tarlaya giden Sarıbay'ın ve ona arabasıyla yetişmeye çalışan Alım'ın anlatılması:

“Kasım'ın şafak sökerken gördüğü doru atlı ihtiyar, telaşlı ve hızlı bir şekilde onların peşinden gidiyordu. Alım ona yetişemeyince, arabasının kornasını “dü-üt” ettirdi. (172)”

Yazar, hikâye etme tekniğini hem ana olayda hem de geriye dönüşte kullanmıştır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır ancak olayların büyük kısmı geriye dönülen bu geçmişte yaşanmıştır. Hikâyede Soltonoy, Naamıt, Sakıbay, Sarıbay ve Aktanbek'in yaklaşık bir yıllık zaman diliminde yaşadıklarına dönüş yapılır. Geriye dönüş tekniğiyle anlatılan olay, Naamıt'ın evindeki davete Soltonoy'u çağırması, Soltonoy'un oğlunu kullanarak Naamıt hakkında olumsuz yazı yazdırması, Sakıbay ile Soltonoy'un işbirliği yaparak kolhozun otlarını çalmasıdır. Bu geriye dönüş, hikâyedeki kahramanlar ve onların eylemleri hakkında birtakım bilgilere ulaşmak açısından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kolhoza ait olan ot yığınının ve çevresinin tasviri:

“Ot yığınının üstü demir gibi katılaşmış dondu ve yığının yanı başında kollarını sıvamış, hararetli delikanlılar çalışıyorlardı. Etrafta ise üzerlerine kızak yüklenmiş çok sayıda traktör vardı. (173)”

Alım ile Kasım'ın ot yığınlarının olduğu tarlaya gittikleri sırada doğanın görünüşünün tasviri:

“Güneşin parlattığı beyaz kar ve mavi buz, gözleri kamaştırmaya başladı. Uylukları sararıp yünleri toz ve çamur içinde olan hayvanlar, kana çöküşen sinekler gibi, sap ve saman kalıntılarının yığıldığı harman yerine toplandılar. (171)”

Yazar bu hikâyede uzun tasvirler yapmamıştır ancak tasvirler ile içinde bulunulan zamanın sıkıntıları, başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Yazarın dış mekânlarda sadece coğrafyaya değil bu coğrafyada yaşayan hayvanlara konuyla bağlantılı olarak dikkat yönelttiği görülür.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kasım'ın Sarıbay hakkında izlenimleri ve hissettikleri:

“Sarıbay'ın bu şakacı yapısı, Kasım'ın da hoşuna gitti ve içinden “çok neşeli bir ihtiyarmış” dedi. (173)”

Aktanbek'in ustabaşı Naamıt'a öfkelenmesi:

“Alçak adam, bana gerçekten saygı duysaydı babamı evine davet etmez miydi. Acele etme, sana da sıra gelecek. (176)”

İç konuşma tekniği ile bu hikâyede yazar, kahramanların başka kişiler ile ilgili düşüncelerini yansıtırken bazı örneklerde, iç konuşma yapan kişinin de karakterini ortaya çıkartmaktadır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Soltonoy'un hakaretlerine ve saldırısına maruz kalan Sarıbay'ın onun söylediklerine içlenmesi, yazar tarafından;

“Ancak Sarıbay ağzını açıp da ona tek kelime bile etmedi. İçin için üzülüp kahrolan Sarıbay... (180)” şeklinde verilerek, Sarıbay'ın ruh hâli yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu teknikle, kahramanın ruh hâli kendisi tarafından ifade edilmemekte, bir dış gözlemci gibi, yazar, onun kahrolduğunu belirtmektedir.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Soltonoy ile oğlu Aktanbek'in aralarındaki konuşma:

“— *İlçede çalışıyorum, editörüm meditörüm diyorsun, hani, nerede senin itibarın?*

— *Ne oldu, baba?*

— *Ne olduysa oldu, sana söylesem çözüverecek misin sanki. Senden daha küçük olanlar bile köyle ilgili olan her şeyi biliyorlar ve babalarını el üstünde tutup onlarla ilgileniyorlar. Senin gibi ahmak bunu anlayana kadar!.. (175)”*

Kolhoz müdürü Alım ile getirilen otların yetersizliğinden yakınan çobanın aralarındaki konuşma:

“— *İşte, üç günden beri getirilen ot. Çok görünse de bereketi az.*

— *Kim getirdi ki?*

— *Şey... Neydi onun adı ya...*

— *Ha-a, evet, Sakibay... Sakibay değil miydi. (175)”*

Bu teknik, yazar tarafından yaygın şekilde kullanılmaktadır. Konuşmalar, ölçünlü dilledir.

Özetleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Ustabaşı Naamıt'ın, Aktanbek'in editörü olduğu gazetede kendisi hakkında karalayıcı haberler yapılmasına karşı duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi:

“*Gördüğün gibi, iki ay içinde üç kez gazetene çıktım, bu utanç verici bir şey. (177)”*

Soltonoy'un kolhoza ait olan şeker pancarından çalıp saklaması:

“*Soltonoy, sundurmasının içine bir insan boyu çukur kazdı ve geceleri kolhozun şeker pancarından doru kısırağına yükleyip getirerek kazdığı çukuru yaz boyunca şeker pancarı ile doldurdu. (178-179)”*

Özetleme tekniği hem geçmişte yaşanan bir olayı hatırlatmak hem de süregelen olayları anlatmak üzere kullanılmıştır. “Gördüğün gibi”, “yaz boyunca” gibi yazar tarafından olay anlatımında kullanılan kelimeler, özetleme yapıldığını göstermektedir.

3.6. Mızrak Ucu Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.6.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Şehirdeki bir gazetede çalışan Kerim, çobanlarla görüşmek için kış şartlarının çok çetin geçtiği bir dönemde Kenes-Anarhay’a gelir.

II. Kerim’i karşılayan karargâhtaki sorumlu kişi, onu otele yerleştirir ve oranın hava şartlarına uygun giyinmeyen Kerim’e kalın giysiler ayarlar.

III. Karargâhtaki sorumlu kişi, Kerim’e, çobanların yerlerinin çok uzak olduğunu, tek başına gitmesinin tehlikeli olacağını ve kendisine yardımcı olacak biri gelene kadar beklemesi gerektiğini söyler.

IV. İki gün boyunca kendisine yardımcı olacak birinin gelmesini bekleyen Kerim, çalıştığı gazetenin yazı işleri bürosunu arayıp hava şartlarından dolayı çobanlara henüz ulaşamadığını söyler ve iş gezisinin süresini uzattırır.

V. Kerim’i, doğum yapma zamanı yaklaşan eşini doğumevine getiren ve karanlık çöktüğü için geri dönemeyip karargâhta geceleyen Kaldarbak ile görüştürürler.

VI. Kerim, çobanlarla görüşmesi konusunda kendisine yardımcı olacak olan Kaldarbak ile birlikte lokantada yemek yedikten sonra yola koyulur.

VII. Yerdeki kar birikintileri ve sert soğuk, Kaldarbak ile Kerim’in yollarına devam etmelerini zorlaştırır.

VIII. Çok üşüyüp soğuktan titremeye başlayan Kerim, daha fazla dayamaz ve yere düşer.

IX. Kaldarbak, soğuktan donmuş olan Kerim’i koltuk altından tutarak ayağa kaldırır ve ikili, bir süre sonra Kaldarbak’ın evine ulaşırlar.

X. Kaldarbak'ın kız kardeşi Asıl, evin önündeki ahırdan koşarak çıkıp onları karşılar ve eve buyur eder.

XI. Asıl, bir çırpıda sofrayı hazırlayıverir ve onlar hem yemek yiyip hem de kendi aralarında sohbet ederler.

XII. Deliksiz bir uyku çeken Kerim, sabah erkenden kalkıp dışarıya çıktığında Asıl'ın, bazılarının ayakları keçe ile sarılmış olan koyun sürüsünü ahırdan çıkardığını görür ve ona koyunların ayaklarının neden sarılı olduğunu sorar.

XIII. Asıl, koyunların ayaklarını neden sardıklarını ona anlattıktan sonra, koyunlarını otlağa yaymaya götürür.

XIV. Çaylarını içip karınlarını doyuran Kerim ile Kaldarbak de çobanların yanına gitmek için atlarına binip yola koyulurlar.

XV. Otlakta koyun güden birkaç çoban ile görüşen Kerim, onların yaşantılarını görüp hayatlarıyla tanışır.

XVI. Çektikleri tüm sıkıntı ve zorluklara rağmen, sanki güllük gülistanlık içinde yaşıyorlarmış gibi, otlakta görüştüğü çobanların hepsinin yüzünün gülüp gönüllerinin zengin olmasına çok şaşırın Kerim, derin bir düşünceyle şehre geri döner.

3.6.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Kerim, Kaldarbak.

Yardımcı Kahramanlar: Asıl.

Fon/Figüran Kahramanlar: Karargâhtaki Sorumlu Kişi.

Kerim: Hikâyenin asıl kahramanlarından. Mütevazı ve meraklı bir karakterdir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Şehirdeki bir gazetede çalışmaktadır. Görev icabı çobanlarla görüşmek için Kenes-Anarhay'a gelir. Çobanlarla görüşmesi konusunda kendisine yardımcı olan Kaldarbak'ın evine misafir olur. Otlaktaki çobanlarla görüşüp onların yaşam koşullarına şahitlik ettikten sonra şehre geri döner.

Kaldarbak: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Asıl'ın ağabeyidir. Yazar, onu otuzlu yaşların ortalarında, sarışın bir delikanlı olarak tanımlar. Çobandır. Yardımsever, cömert ve misafirperver bir karakterdir. Doğum yapma zamanı yaklaşan eşini zorlu kış koşullarında at üstünde doğumevine getirir. Yani, fedakâr bir yapısı vardır. Çobanlarla görüşmek için gelen Kerim'i evinde misafir eder ve onu otlaktaki çobanlarla görüştürür.

Asıl: Hikâyenin yardımcı kahramanıdır. Kaldarbak'ın kız kardeşidir. Yazar, onu ince burunlu, esmer, etine dolgun ve siyah saçlı olarak tanımlar. Çalışkan, becerikli ve misafirperver bir karakterdir. Kışın sertleşip katılaştıran kardan hayvanların zarar görüp acı çekmemesi için onların ayaklarını keçe ile sarmasından, merhametli bir karakter olduğu da anlaşılır. Ağabeyi Kaldarbak'ın evinde yaşamaktadır. Bölge konseyinin üyesidir. “Takdir Belgesi” madalyası alıp partiye katılmıştır. Ziraat Enstitüsünü dışarıdan okumaktadır. Kaldarbak ve çobanlarla görüşmek için onunla birlikte gelen Kerim'i kapıda karşılayıp eve buyur eder ve onlara sofra hazırlar.

Karargâhtaki Sorumlu Kişi: Hikâyenin fon/figüran kahramanıdır. Karargâhta görevlidir. Metinde bu kahramanın ismi geçmemektedir. Neşeli ve yardımsever bir karakterdir. Çobanlarla görüşmeye gelen Kerim'i karargâhta karşılayıp onunla ilgilenir. Kaldarbak'ın çobanlarla görüşmek isteyen Kerim'e yardımcı olmasına vesile olur.

3.6.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmemiş, ancak metin içerisinde bir yerde “Bölge konseyinin üyesi, geçen sene “takdir belgesi” madalyası aldı ve partiye katıldı” şeklindeki cümlelerin geçmesi, hikâyede anlatılan olayların tahminî olarak Sovyet döneminde geçtiğini göstermektedir. Hikâyedeki olay kısa zaman dilimi içinde bitmektedir. Ana olaylar zinciri birkaç günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede kronolojik zaman takip edilmiş ve yazar, olayların akışını kesintiye uğratmadan okuyucuya sunmuştur.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem sabah hem de gece olarak kullanmıştır. “Sabah”, Kerim'in çobanlarla görüşmesi için kendisine yardımcı olacak olan Kaldarbak ile karargâhta görüştüğü zamandır. “Gece” ise, doğum yapma zamanı

yaklaşan eşini doğumevine getiren Kaldarbek'in karanlık çöktüğü için geri dönemeyip karargâhta kaldığı zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede sadece kış mevsiminden bahsedilir. Kış mevsimi bölge halkının, çobanlar ve hayvanların yaşadığı zorlukların, sıkıntıların ve dondurucu soğğun göstergesidir.

3.6.4. Mekân

Bu hikâye genel olarak Kenes-Anarhay bölgesinde geçmektedir. Hikâyedeki mekânlar oldukça azdır. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülür. Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiği Kenes-Anarhay, çobanların hayvanlarını götüğü otlak açık mekânlar; Kenes-Anarhay'daki karargâh, Kerim'in çobanlarla görüşme konusunda kendisine yardımcı olacak birilerini beklediği sırada kaldığı otel, Kaldarbek'in Kerim ile birlikte dört beş kişiyi götürüp yemek ısmarladığı lokanta, Kaldarbek'in evi, Kaldarbek'in evinin önündeki ahır ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Kaldarbek ile Kerim'in birlikte yolculuk yaptıkları sırada karşılarına çıkan bozkır;

“Her yer sanki bir cetvelle düzlenmiş gibi görünen kardı. Gözle görülebilen bir tepe veya tümseğin olmadığı bu geniş ve düz yerde, ne bacasından duman yükselen bir ev ne sığınacak bir barınak ne de yardım isteyecek birileri vardı. (182)” şeklinde tasvir edilir. Bundan ıssız ve zorlu kış şartlarının hâkim olduğu bir bozkır olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın anlattığı coğrafyanın, okuyucunun gözünün önünde canlanması, tasvirin başarılı olduğunun kanıtıdır.

Tasvir edilen kapalı mekân:

Kaldarbek'in evinin içi;

“Evin içi hamam gibi sıcak ve tertemizdi. Duvarda nakışlı kırmızı tuş kiyiz²⁴ asılıydı ve mavi renkli kadife kumaşla örtülen yatağın üzerinde oksijen torbası gibi şişkin olan, bembeyaz kuş tüylü yastıklar vardı. Duvardaki rafta çeşit çeşit kitaplar vardı. (183-184)” şeklinde tasvir edilir. Evin içinin temiz ve sıcak olması, burada derli toplu ve düzenli bir hayat sürüldüğünü göstermektedir. Duvardaki rafta çeşitli kitapların olması eğitilmiş kişi ya da kişilerin olduğuna işaret eder. Evin süslemesinde tuş kiyizin kullanılması ise Kaldarbek ile ailesinin gelenek ve göreneklerine bağlı olduğunu göstermektedir.

Metinde coğrafi yer ismi olarak Kenes-Anarhay geçse de bununla ilgili ayrıntılı tasvir ve tanıtım bulunmamaktadır.

3.6.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar, otlaktaki çobanları *“Tüm bu zorluklara rağmen, sanki güllük gülistanlık içinde yaşıyorlarmış gibi hepsinin yüzü gülüyordu ve gönlü zengindi. Birbirleriyle şakalaşıp gülmekten kırılıyorlardı. Bir çaydanlık çay içseler bile, gelen misafiri içten ve ısrarcı bir şekilde sofraya buyur ediyorlardı. (185-186)”* şeklinde tanıtarak okuyucuya onların ne kadar hayat dolu, misafirperver ve cömert olduklarını göstermek ister.

Yazar *“Kenes-Anarhay’a şiddetli kar yağıyordu ve kışın dondurucu soğuğu hayatı aşırı derecede zorlaştırıyordu. Arabalar hareket edemiyor ve hayvanların otları götürülecekleri yerlere helikopter ile taşınıyordu. Değil dışarıdan birilerinin gelmesi, yerli çobanlar bile birbirleriyle zar zor görüşüyorlardı. (181)”* şeklindeki sözlerle, Kenes-Anarhay’da çetin kış şartlarının ulaşımı, hayvancılığı ve iletişimi olumsuz etkilediğini göstermek ister.

Yazar, kahramanları anlatırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Kaldarbek’in çobanlarla görüşmeye gelen Kerim’e yardımcı olup onu evinde ağırlaması ve onu çobanlarla görüştürmesi, doğum yapma zamanı yaklaşan eşini zorlu kış şartlarında atına bindirerek doğumevine getirmesi; Asıl’ın dondurucu soğukta sertleşip keskinleşen kardan koyunların ayak derilerinin zarar

²⁴ Orta Asya’da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

görmemesi için onların ayaklarını keçe ile sarması, evlerine misafir olarak gelen Kerim'i en iyi şekilde ağırlaması okuyucuda bu iki karakter hakkında olumlu duygular uyandırmaktadır.

Yazar hikâyede yardımlaşmanın, misafirperverliğin ve paylaşmanın önemini geleneksel değerlere de vurgu yaparak anlatır. Hikâyede sevgi ve merhametin sadece insanlara değil, diğer canlılara da gösterilmesi gerektiğinin altı çizilir. Bu hikâyede bir olumlu-olumsuz çatışması yoktur. Yazar, hayatı yansıtmıştır.

3.6.6. Mızrak Ucu Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kerim'in, Kaldarbek'in ailesi ile birlikte yaşadığı eve gelmesi:

“Kerim kendilerini çok sayıda insanın karşılayacağını düşünmüştü. Ancak hiç de onun düşündüğü gibi olmadı. Üzerinde pamuklu bir mont, şalvar ve kulaklı şapka olan biri, ahırdan koşarak çıkıp elindeki demir anadutunu hemen yanı başındaki kar yığınınına sapladı ve Kerim'in atını aldı. (183)”

Kerim ve Kaldarbek'in yolculuk sırasında yaşadıkları zorlukların anlatılması:

“Şiddetli kar fırtınası, atlarını güçlkle hareket ettiren Kaldarbek ile Kerim'in el ve yüzlerini kesiyor ve yollarına devam etmelerini daha da zorlaştırıyordu. Her ikisi de dizlerine kadar çıkan kar birikintisini yarararak ilerlemeye çalışırken bazen yüzükoyun düşüp adımlarını zar zor atıyorlardı. Kerim çok üşüyüp soğuktan zangır zangır titremeye başladı. Daha fazla dayanamadı ve bir süre sonra yere düştü. (183)”

Yazar hikâyede bu tekniği diğer tekniklerden daha fazla kullanmıştır. Karakterlerin eylemlerini ve yaşananları okuyucunun gözünde canlanacak bir şekilde sunmuştur.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kaldarbek ve Kerim eve geldiklerinde ahırdan koşarak çıkıp onları karşılayan Asıl'ın tasviri:

“Üzerinde pamuklu bir mont, şalvar ve kulaklı şapka olan... (183)”

Doğum yapmak üzere olan eşini doğumevine getiren Kaldarbek’in tasviri:

“Başında tilki derisinden yapılmış bir şapka olan ve tükürüğünü sıçratarak konuşan sarışın bir delikanlı... (182)”

Kaldarbek’in evinin önündeki ahırın tasviri:

“Çatısı arduvaz ile kaplı olan uzun bir ahır... (183)”

Yazar bu hikâyede uzun tasvirler yapmamış ve karakterler ile mekânları birkaç söz ile tanıtmıştır. Mekânların ve kişilerin tanıtımı bölgedeki kış şartlarının zor olduğunu gösterir mahiyettedir.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Otlaktaki çobanlarla görüşüp onların hayatlarına şahit olan Kerim’in kendi kendine düşünmesi:

“Ne kadar sabırlı, neşeli ve çalışkan insanlar! Hele o misafirperverlik ve cömertlikleri! Küçük çocuklar üzerlerine hafif bir şeyler giyip sert soğuğa hiç aldırış etmeden anne ve babaları gibi dışarıda geziyorlar. Yoksa bunlar hiç üşümüyorlar mı?... Şehirdekiler olsa hemen doktor çağırır ve ortalığı velveleye vererek doktorun aklını karıştırırdı. (186)”

Yazar bu tekniği kullanarak hikâyenin ana karakterlerden biri olan Kerim’in duygu ve düşüncelerini okura yansıtır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Otlaktaki çobanlarla görüşmek için yola çıkan Kerim’in bilmediği bir coğrafyada, at üstünde yolculuk yaptığı sıradaki duyguları:

“Kerim kendini uçsuz bucaksız bir okyanusta kaybolup karaya nasıl çıkacağını bilmeyen yalnız bir kayıkçı gibi hissediyordu. (182)”

Yazar bu teknikle kaygı ve korku içerisinde olan kahramanın ruh hâlini başarılı bir şekilde yansıtır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Kaldarbak ile kız kardeşi Asıl'ın aralarındaki konuşma:

“— *Tek başına korkmadın değil mi? Acaba sana bir şey oldu mu diye endişelenip durdum.*

— *Yok, ağabey. Neden korkayım ki. Sanki ilk defa mı tek başıma kalıyorum.*

— *Yoldan geldiniz, yorulmuşsunuzdur. Rüzgâr da çok kuvvetli esti bugün. Misafirinizle rahatça dinlenin ağabey. (183)”*

Çobanlarla görüşmek için gelip Kaldarbak'ın evinde misafir olan Kerim ile Asıl'ın aralarındaki konuşma:

“— *Bunların ayaklarını neden sardınız? Ayaklarının üşümemesi için mi? Yoksa yaraları mı var?*

— *Yok, hiç öyle değil. Güneş doğup hava ısındığında karlar eriyor ve geceleyin tekrar boynuz gibi sertleşip katılaşıyor ya hani. İşte bu çok zararlıdır. Çünkü koyunlar yayılırken ayakları kar yığınının içine giriyor ve sertleşip keskinleşen kardan koyunların ayak derileri sıyrılıp zarar görüyor... (185)”*

Hikâyede bu teknik yazar tarafından yaygın şekilde kullanılmıştır. Bu teknikle okuyucu, kahramanlar ve onların eylemleri hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmiş olmaktadır.

3.7. Babanın Merhameti Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.7.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Şehirde çalışıp yaşayan Urmatbek, eşi ve küçük çocuğu ile birlikte köydeki ailesini ziyarete gelir.

II. Urmatbek'in şehirden geldiğini duyan komşular, Aydaraalı'nın evine toplanırlar.

III. Kapının önündeki büyük ağacın gölgesine serilen kilimin üstüne oturan insanlar, bir yandan Urmatbek'in şehirden getirdiği yiyeceklerden yer, bir yandan da kendi aralarında sohbet ederler.

IV. Oturanlardan biri, Urmatbek'e, anne ve babasını sık sık ziyaret etmesi gerektiğini, zavallı anne ve babasının onun büyüüp adam olması için yediklerinden içtiklerinden kısıp her türlü zorluğa katlandıklarını söyler.

V. Oturanların biri susmadan diğeri söze başlar ve savaşın ağır sonuçlarından, o sıradaki yiyecek ve giyecek kıtlığından, o dönemde çektikleri sıkıntılardan bahsederler.

VI. Yemeklerini yiyen insanlar, Urmatbek'in şehirden getirdiği biralardan içtikten sonra minnettarlıklarını bildirip evlerine dağılırlar.

VII. Elma bahçesinin içinde yetişen yoncaları gören ve onları yaşlı babasının biçip toplayacak olmasına gönlü el vermeyen Urmatbek, bahçedeki yoncaları var gücüyle biçmeye başlar.

VIII. Uzun zamandır böyle ağır bir işle uğraşmayan ve bütün gün ofiste oturarak çalıştığı için vücudu hamlamış olan Urmatbek'in tüm bedeni kan ter içinde kalır. Ancak yaşlı babasının bunları biçmek için günlerce eziyet çekecek olmasına gönlünün razı gelmemesi ve ona karşı hissettiği acıma duygusu, onu daha da güçlendirir ve çabucak biçip bitirmesi için gayretlendirir.

IX. Oğlunun kan ter içinde kalarak bahçedeki yoncaları biçmeye çalıştığını görüp yanına giden Aydaraalı, ne yapsa da ne söylese de ona yonca biçmeyi bıraktıramaz.

X. Oğlunun bu perişan hâlini daha fazla görmek istemeyip oradan uzaklaşan Aydaraalı, güneşin altında yanarak yonca biçmekte olan oğlunu düşünür ve için için kahrolur.

XI. Bu duruma daha fazla dayanamayan Aydaraalı, hemen eve girer ve yeni uyanan torununun takkesini bile takmadan onu kucaklayıp kavurucu güneşe çıkar; Urmatbek'in görmesi için de mahsustan tekrar tekrar öksürür gibi yapar ve başında takkesi olmayan torununu yüksek sesle sever.

XII. Yonca biçmekte olan Urmatbek, onu görür görmez elindeki tırpanını bir kenara fırlatıp torununu başı açık bir şekilde kavurucu güneşe çıkaran babasının yanına koşar ve ona, “Ya mübarek insan, bu çocuğun başına güneş geçmez mi...” der.

XIII. Torununun boğazından koklayan Aydaraalı, “E-e, evlat nasıl kıymetliymiş, değil mi. Senin çocuğunun başına güneş geçer de, benim çocuğumun başına geçmez mi” der ve gülümseyerek eve girer.

XIV. Urmatbek, babanın merhamet duygusunu ancak o zaman hisseder.

3.7.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Urmatbek, Aydaraalı.

Urmatbek: Hikâyenin asıl kahramanlarındanıdır. Aydaraalı’nın oğludur. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Merhametli, yardımsever ve vefalı bir karakterdir. Şehirde yaşayıp çalışmaktadır. Eşi ve küçük çocuğu ile birlikte köydeki yaşlı anne ve babasını ziyarete gelir. Babasının bahçesindeki yoncaların yetiştiğini görür ve güneşin altında kan ter içinde kalarak onları biçmeye başlar. Kendisine acıyıp kıyamayan yaşlı babasının tüm ısrarlarına rağmen yoncaları biçmeyi bırakmaz. Yaşlı babasının kendisi için üzölüp kaygılanmasının sebebini ve babanın merhamet duygusunu, kendi çocuğunu kavurucu güneşin altında başı açık bir şekilde gördüğünde anlar.

Aydaraalı: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Urmatbek’in babasıdır. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Merhametli, misafirperver ve fedakâr bir karakterdir. Emeklidir. Köyde yaşamaktadır. Savaş döneminde çok eziyetler çekmiş, ancak her türlü zorluğa katlanarak çocuklarını büyötmüştür. Büyük oğlu askerde şehit olmuştur. Oğlu Urmatbek şehirden kendisini ziyarete geldiğinde, evine misafir olarak gelen komşularını ağırlar. Güneşin altında kan ter içinde kalarak bahçedeki yoncaları biçen oğlu için üzölüp kaygılanır. Tüm çabalarına rağmen ona biçmeyi bıraktıramaz. Torununu başı açık bir şekilde kavurucu güneşe çıkararak, oğlunun kendisini ve babanın merhamet duygusunu anlamasını sağlar.

3.7.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmese de, II. Dünya Savaşı yıllarında küçük bir çocuk olan Urmatbek'in hikâyesinin ana zamanında tahminî olarak yirmi beş, otuz yaşlarında olması, hikâyede anlatılan olayların tahminî olarak 1970-1980'li yıllarda geçtiğini göstermektedir. Hikâyedeki olay kısa zaman dilimi içinde bitmektedir. Ana olaylar zinciri bir gün içinde gerçekleşmektedir.

Hikâyede kronolojik zaman takip edilmiş ve yazar, olayları hikâyesinin ana zaman dairesi içerisinde kalarak okuyucuya sunmuştur.

Yazar hikâyede zaman unsurunu akşam ve gece olarak kullanmıştır. “Akşam”, II. Dünya Savaşı yıllarında zor koşullar altında yaşayan kadınların dağdan odun taşıyıp yemek pişirdiği, çocuklarıyla ilgilendiği ve çamaşır yıkadığı zaman olarak hikâyede işlenir. “Gece” ise, II. Dünya Savaşı yıllarında insanların çocuklarını evlerinde tek başlarına uyutup çalışmaya gittiği zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede mevsim adı geçmemekle birlikte, elma bahçesi içerisindeki yoncaların olgunlaşmış olmasından ve güneşin her yeri yakıp kavuracak şekilde şiddetli olmasından hikâyede anlatılan olayların tahminî olarak yaz mevsiminde geçtiği anlaşılmaktadır.

3.7.4. Mekân

Hikâyesinin hangi bölgede geçtiği yazar tarafından net bir şekilde belirtilmemiştir. Hikâyedeki mekânlar oldukça azdır. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülmektedir. Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiği köy, Aydaraalı'nın evinin bahçesi açık mekânlar; Aydaraalı'nın yaşadığı ev, Urmatbek'in şehirde çalıştığı ofis ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede olayların gerçekleştiği mekânların tasviri bulunmamaktadır.

3.7.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede de hâkim bakış açısı karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, Aydaraalı'nın evine misafir olarak gelen insanların “*Şimdiki gelinler çok eziyet çektiklerini ve zorlandıklarını söylüyorlar. Çalıştıkları yerlere arabayla gidip arabayla geliyorlar. İşlerin büyük kısmı makinelerin yardımı ile yapılıyor. Eve*

geldiklerinde gaz hazır. Yiyecekleri, giyecekleri her şey var. Peki bizim zamanımızda nasıldı? Bizler nasıl ve ne şartlar altında çalışırdık? Ekin biçip ark kazardık. Çok uzak yerlere bile yürüyerek giderdik. Yemek varsa yerdik, yoksa da bir dilim ekmek bile yemeden, sadece bir bardak ayran içer ve bütün gün aç karnına çalışırdık. Biz o zamanlar bile hâlimizden memnun ve neşeliydik. (186-187)” sözleriyle, savaş yıllarındaki hayat şartlarının hikâyesinin ana zamanındaki hayat şartlarına göre daha zor olduğunu, insanların o dönemdeki tüm zorluklara rağmen yaşamaya çalıştıklarını ve hâllerinden memnun olduklarını göstermek ister.

Yazar, Aydaraalı’nın “Eskiden böyle tatlı kurabiyeler şöyle dursun, bir dilim kara ekmeğe bile muhtaç değil miydik... (187)” sözleriyle, savaşın beraberinde getirdiği yoksulluğa ve o dönemdeki insanların yaşamak için en temel gereksinimlerine ulaşmakta dahi güçlük çektiklerine dikkat çekmek ister.

Yazar, Aydaraalı’nın evine misafir olarak gelen komşu kadınlardan birinin “Her hafta sonu böyle ziyarete gel. Hiçbir şey getirmesen bile yaşlı anne ve babanı sık sık ziyaret etmen onları çok mutlu edecek ve güçlendirecektir. (186)” sözleriyle, aile kurumunun temel yapıtaşlarından olan anne ve babanın önemine dikkat çekmek ve onların hiçbir çıkar gözetmeksizin evlatlarını gördüklerinde mutlu olabileceklerini vurgulamak ister.

Yazar hikâye boyunca bir evladın baba için ne kadar kıymetli olduğunu ve baba merhametinin önemini vurgular.

3.7.6. Babanın Merhameti Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Oğlu Urmatbek’in yanından ayrılan Aydaraalı’nın anlatılması:

“Aydaraalı, içine çer çöp giren lastik ayakkabısını temizleyerek tekrar giyip pamuk astarlı paltosuna bağlanmış olan kuşağını biraz gevşettikten sonra, ne bir ağacın gölgesinde oturdu ne de evine girdi. (188-189)”

Aydaraalı’nın bahçede yonca biçen oğlu Urmatbek’in yanına gitmesi:

“Tırpanın çıkardığı sesi duyup gölgede yattığı yerden kalkan Aydaraalı, oğlunu uzaktan gördü ve ellerini arkasına koyarak onun yanına doğru yürüdü. (188)”

Yazar bu tekniği metin boyunca yaygın bir şekilde kullanmıştır.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aydaraalı’nın evine misafir olarak gelen komşu kadınlardan birinin tasviri:

“Ön dişlerini daha yeni taktıran esmer tenli yaşlı kadın... (186)”

Köydeki evlerin tasviri:

“Bahçesinde yemyeşil ağaçları olan bembeyaz evler... (189)”

Yazar bu tekniği metin boyunca oldukça az kullanmış ve uzun tasvirler yapmamıştır.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Bahçedeki yoncaların biçilmemiş olduğunu gören Urmatbek’in kendi kendine düşünmesi:

“Zavallı ağabeyim olsaydı bunları çoktan biçip toplamaz mıydı. Bunu yapmaya babamın gücü, kuvveti yetmez. (188)”

Yazar bu teknikle kahramanın başka kişiler ile ilgili hatırlamalarını ve düşüncelerini okuyucuya yansıtır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Yaşlı babası için üzüлp endişelenen Urmatbek’in hissettikleri:

“Yaşlı babasının bunları biçmek için günlerce eziyet çekecek olmasına gönlünün razı gelmemesi ve ona karşı hissettiği acıma duygusu, onu daha da güçlendiriyor ve çabucak biçip bitirmesi için gayretlendiriyordu. (188)”

Urmatbek'in şehit olan ağabeyinin askere gittiği yıl diktiği elma ağacını her gördüğünde yaşadığı duygular:

“Urmatbek, bu ağacı her gördüğünde, ağabeyi sanki ertesi gün geri dönecekmiş gibi ya da onun dallarının arasından kendisine bakacakmış gibi çok güzel bir hisse kapılırdı. (187-188)”

Yazar bu tekniği kullanarak Urmatbek'in ruh hâlini yansıtmaya çalışmıştır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Aydaraalı ile ihtiyar komşusunun aralarındaki konuşma:

“— İçin aksakal, acele etmeden, rahatça için. Kuru üzümleri çayınızla yumuşatıp yiyin. Bu, cennetin meyvesiydi, öyle değil mi... Eskiden böyle tatlı kurabiyeler şöyle dursun, bir dilim kara ekmeğe bile muhtaç değil miydik...

— Evet, doğru söylüyorsun... (187)”

Aydaraalı ile oğlu Urmatbek'in aralarındaki konuşma:

“— Ah be yavrum, neden beni dinlemeyip de kendini bu kadar zorluyorsun. Hem de böyle sıcak bir havada... Boş ver, bırak hadi. Yoksa bizim hayatımızın bahçedeki bu yoncalara mı bağlı olduğunu düşünüyorsun. Biz bundan daha kötü zamanları da görüp geçirdik. Allah'a şükür artık yetecek kadar yiyecek ve içeceğimiz var. Emekli maaşı da alıyorum. Başımızı sokacak bir evimiz, önümüze katıp otlatacak hayvanlarımız var.

— Önemli değil, baba. Siz benim zorlandığımı mı düşünüyorsunuz. Aksine, bir yandan kafa dinliyorum, bir yandan da benim için güzel bir uğraş oluyor. (188)”

Diyalog tekniği bu hikâyede de yazar tarafından yaygın şekilde kullanılmıştır. Cümleler kısa ve günlük konuşma tarzına uygundur. Yazar, aksan kullanmamış, konuşmaları da ölçünlü dille yansıtmıştır.

3.8. Umut Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.8.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Uykudan uyanan Nuriyla, evin güneş alan bir tarafına geçtikten sonra, insan yüreğini parçalayacak bir şekilde “Anne... Anneciğim, karnım acıktı! Ekmek...” diyerek ağlamaya başlar.

II. Kızının açlıktan ağlayıp inlemesine üzülüp içi parçalanan Sayra, kızını sakinleştirmeye ve bir çare bulmaya çalışır.

III. Yatak yorgan konulan yüklüğün arasına saklanmış olan büyük bir sandığı açıp karıştırmaya başlayan Sayra, içinde küçük bir çanaktan daha az kırma olan bez bir torba bulur.

IV. Bir çanak süte büyük bir kâse su katıp onu ateşte kaynattıktan sonra üzerine biraz kırma serpen Sayra, iki üç gün boyunca çocuklarını bununla avutur.

V. Bez torbadaki kırma bitip çocuklarının açlıktan ağlayıp sızlamalarına dayanamayan Sayra, kocası Akmatbek’in askere gitmeden önce aldığı sandığı da bir miktar tahılla değiş tokuş eder.

VI. Askerdeki kocasından kara haber gelip karalar bağlayan Sayra, çocuklarına kol kanat gerer ve onların aç kalmaması için elinden gelen gayreti gösterir. Eline ne geçerse çocuklarına getirip kendini hiç düşünmez ve sonunda bitkin düşer.

VII. Hastalanıp yataktan kalkamaz olan Sayra, tedavi görür ve bir ay boyunca zar zor hareket eder.

VIII. Kendini toparlayan Sayra, düşünüp taşınır ve Çüy’e gidip yaz boyunca orada çalışmaya karar verir.

IX. Eltisi Takeş ile vedalaşan Sayra, kızları Camiyla ile Nuriyla’yı da yanına alarak yola düşer.

X. Camiyla’sını boynunda taşıyıp Nuriyla’sının ise elinden tutan Sayra, Şamşı’nın belini yürüyerek aşıp Çüy’e ulaşmak ister. Ancak bu yolculuk onun düşündüğü gibi olmaz. Küçük kızı Camiyla daha köyden uzaklaşmadan yorulur ve huysuzlanıp ağlamaya başlar.

XI. Ne yapsa da küçük kızını sakinleştirmeyi başaramayan Sayra, düşünüp taşınır ve köye geri dönüp eltisi Takeş’in yanına gelir. Camiyla’yı eltisine emanet eden Sayra, büyük kızı Nuriyla ile birlikte tekrar yola koyulur.

XII. Daha ilk günden annesini özleyen Camiyla, sabahları erkenden kalkıp köyün başındaki yüksek tepeye çıkar ve annesinin yolunu gözler. Gelen kişilerin annesi olmadığını gördüğünde başından aşağı kaynar sular dökülür ve hüngür hüngür ağlar.

XIII. Gün geçtikçe annesini daha çok özleyen Camiyla, annesine kavuşamamanın üzüntüsünden zayıflayıp bitkin düşer.

XIV. Camiyla'nın bu durumunu gören Takeş, küçük kızı annesine götürmek ister, ancak hastalığı buna el vermez.

XV. Bir yandan Camiyla'nın hâline ve savaşın doğurduğu tüm kötü sonuçlara üzülüp kahrolan, öbür yandan kendi hastalığı ile boğuşmaya çalışan Takeş, daha fazla dayanamaz ve kısa bir süre sonra ölür.

XVI. Annesi tarafından en güvenilir kişiye emanet edilen Camiyla, Takeş'in ölümünden sonra tek başına ve çaresiz bir hâlde kalır.

XVII. Camiyla, ne kendisini teselli etmeye çalışanları dinler ne de ağzına bir lokma bir şey koyar. Gözyaşlarına boğulup “Anne, anneciğim” diyerek kendini harap edince de, köylüler onu Çayek'teki yetimhaneye teslim ederler.

XVIII. Un ve kırmayı bolca hazırlayıp Camiyla'ya bir kat kıyafet alan Sayra, sonbaharda köye geri döner. Camiyla'nın yetimhaneye verildiğini duyar duymaz Çayek'e gider. Sorup soruşturur ama kızını bulamaz.

XIX. Çayek'teki yetimhanede çalışanların Camiyla'nın Frunze'ye veya Tokmok'a gönderilmiş olabileceğini söylemeleri üzerine Sayra, Tokmok'a ve ardından Frunze'ye gider, ancak hiçbir şekilde kızı Camiyla'yı bulamaz.

XX. Ne kadar çabalasa da Camiyla'sını bulamayan Sayra, umudunu hiç kesmeyip kızını aramaya devam eder.

3.8.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Sayra, Camiyla.

Yardımcı Kahramanlar: Takeş.

Fon/Figüran Kahramanlar: Akmatbek, Nuriyla.

Sayra: Hikâyenin asıl kahramanlarından. Akmatbek'in eşi, Camiyla ile Nuriyla'nın annesi ve Takeş'in eltisidir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Fedakâr, merhametli ve mücadeleci bir karakterdir. Kocası savaş döneminde askere gittiği ve daha sonra da kara haberi geldiği için iki kızıyla birlikte hayatını devam ettirir. Savaş döneminde yaşanan kıtlıktan dolayı çocuklarının aç kalmasına dayanamaz ve Çüy'e gidip çalışmaya karar verir. Küçük kızı Camiyla'nın yolculuk sırasında zorlanacağını düşünür ve onu eltisi Takeş'e emanet edip büyük kızı Nuriyla ile birlikte Çüy'e gider. Köyüne geri döndüğünde eltisi Takeş öldüğü için Camiyla'nın yetimhaneye verildiğini öğrenir ve onu bulmaya çalışır. Ne kadar çabalasa da kızını bulamaz, ancak umudunu hiç kesmeden onu aramaya devam eder.

Camiyla: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Sayra ile Akmatbek'in kızı, Nuriyla'nın kardeşidir. Yazar, Camiyla'yı alnının tam ortasında bir lekesi olan, iri gözlü, sarışın ve ince burunlu bir kız olarak tanımlar. Savaş döneminde yaşanan kıtlıktan dolayı Çüy'e çalışmak için giden annesi tarafından Takeş'e emanet edilir. Annesini özleyip onun yolunu gözler ve annesine kavuşamamanın üzüntüsünden zayıflayıp bitkin düşer. Annesinin kendisini emanet ettiği Takeş'in ölümünden sonra tek başına ve çaresiz bir hâlde kalınca köylüler tarafından yetimhaneye verilir.

Takeş: Hikâyenin yardımcı kahramanıdır. Sayra'nın eltisidir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Merhametli ve yardımsever bir karakterdir. Sayra'nın Çüy'e gidip çalışma fikrini doğru bulur ve onu bu konuda destekleyip cesaretlendirir. Sayra'nın Çüy'e giderken kendisine emanet ettiği Camiyla'ya kol kanat gerip ona annesinin yokluğunu hissettirmemeye çalışır. Annesini özleyen ve ona kavuşamamanın üzüntüsünden zayıflayıp bitkin düşen Camiyla'yı annesine götürmek ister ancak hastalığı buna el vermez. Camiyla'nın içler acısı hâline ve kendi hastalığı ile boğuşmaya daha fazla dayanamaz ve ölür.

Akmatbek: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Sayra'nın eşi, Camiyla ile Nuriyla'nın babasıdır. Merhametli ve cömert bir karakterdir. Çocuklarının üstüne titreyip onların mutlu olması için elinden gelen tüm gayreti göstermiştir. II. Dünya Savaşı sırasında askere gitmiş ancak bir süre sonra kara haberi gelmiştir.

Nuriyla: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Sayra ile Akmatbek'in kızı, Camiyla'nın kardeşidir. Yazar, onu “*Altı yedi yaşlarında, zayıftan boynu çöp gibi ince olan kız... (189)*” olarak tanımlar. Savaş dönemindeki kıtlıktan dolayı annesi ve kardeşi ile birlikte zor şartlar altında yaşar. Çalışmaya karar veren annesi ile birlikte Çüy'e gider.

3.8.3. Zaman

Bu hikâyenin ana zamanı 1942 yılında geçmektedir. Yazar bir yerde geriye dönüş yaparak Akmatbek'in askere gitmeden önce ailesi ile birlikte huzurlu ve mutlu bir hayat sürdüğünden bahseder. Bu kısımda anlatılan olaylar tahminî olarak II. Dünya Savaşının hemen öncesinde geçmektedir.

Hikâyedeki olaylar yaklaşık olarak üç yıllık bir zaman dilimine yayılsa da, ana olaylar zinciri birkaç ayda gerçekleşmektedir.

Yazar metnin sonunda hikâyenin asıl kahramanlarından olan Sayra ile yaptığı söyleşiye de yer verir. Bu kısımda geçen diyaloglar, söyleşinin tahminî olarak 1960-1965'li yıllarda yapıldığını göstermektedir.

Yazar hikâyede zaman unsurunu sadece “sabah” olarak kullanmıştır. “Sabah”, Camiyla'nın Çüy'e çalışmaya giden annesini özleyip köyün başındaki yüksek tepeye çıkarak onun yolunu gözlediği zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede yaz ve sonbahar mevsiminden de bahsedilir. Yaz ve sonbahar mevsimleri umudun, bolluğun ve bereketin simgesidir.

3.8.4. Mekân

Bu hikâye Kırgızistan'ın Cumgal bölgesinde geçmektedir. Hikâyedeki mekânlar oldukça azdır. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülür. Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiği köy, Sayra'nın Çüy'e gitmek için kızları ile birlikte yola düştüğü bozkır, Camiyla'nın annesinin yolunu gözlediği köyün başındaki yüksek tepe açık mekânlar; Sayra'nın kızları ile birlikte yaşadığı ev, Camiyla'nın köylüler tarafından teslim edildiği yetimhane ise kapalı mekânlardır.

Bu hikâyede olayların gerçekleştiği mekânların tasviri bulunmamaktadır.

Hikâyede coğrafi yer isimleri olarak Cumgal, Çüy, Şamşı, Çayek, Frunze, Tokmok geçse de bunlarla ilgili ayrıntılı tasvirler ve tanıtımlar yer almamaktadır.

3.8.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar, “1942 yılı. Bahar gelip her yer yemyeşil oldu. Eskiden çocuklar büyük bir zevk ve neşeyle çelik çomak oynar, yaşlı insanlar yapacak bir işleri olmadığı için tepede toplanıp sohbet ederlerdi. Hayvan sürüleri yerdeki tozu kaldırarak ahırlarına gider ve köyün içinde bir mutluluk hüküm sürerdi... Peki ya şimdi? Dağ, bir yanı çöküp öylece kalakalmış gibi suskun ve asık suratlı. Köye sahip çıkıp destek olmaya çalışan birkaç ihtiyar ve küçük yaştaki çocuk, yaşama umutlarını ve çabalarını kaybetmişler gibi bitkin ve mutsuz. (189)” şeklindeki sözlerle II. Dünya Savaşının insanlar ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerini göstermek ister.

Yazar, “Daha dün, kahrolası Naziler kargaşa çıkarıp milletin huzurunu bozmadan önce ve halk arasında dağ gibi gürleyen, demir bilekli çok sayıda yiğit varken, bu çocuklar, “Bunu yemeyeceğim... Bana kurabiye ver” diyerek ekmeği yemeyip burun kıvırırlardı... Bugün ise bir parça ekmek bulmakta bile zorlanılmaktadır. (190)” sözleriyle, insanların II. Dünya Savaşından önce yiyecek ve içecek bulma konusunda sıkıntı çekmeyip rahat bir hayat sürdüklerini; Savaş sırasında ise sefalet içinde yaşamaya başlayıp bir parça ekmek bulmakta dahi zorlandıklarını gözler önüne sermek ister.

Yazar, “Kolhoz ne yapsın ki. Sayra gibi karalar bağlamış, kocaları kanın su gibi aktığı savaş meydanında şehit düşmüş ailelere, muhtaç durumda olup başkalarının eline bakan dul ve öksüzlere, elden ayaktan düşmüş yaşlılara ve geçimini sağlamakta güçlük çeken fakir fukaralara imkânları ölçüsünde yardımcı olmaya çalıştı. Birer çanak buğday, ikişer avuç un dağıttı... Ambardaki tahıl tükenince de, “Sütünü içip, yoğurt yaparak idare edin” diyerek koyun ve keçileri de herkese eşit şekilde bölüştürüp verdi. (191)” sözleriyle, bir Sovyet örgütü olan kolhozun II. Dünya Savaşı yıllarında zor durumda olan insanlara imkânları dâhilinde yardımcı olmaya çalıştığını göstermek ister. Ancak, ülkesi için savaşan hatta bu hikâyede olduğu gibi, hayatını bu uğurda feda edenlerin aileleri için yapılanlar da çok azdır. Yazar da bunun farkındadır. “Birer çanak buğday, ikişer avuç un” ifadesi de bu farkındalığın işaretidir. Yazar, yine Sovyet sisteminin insana değer vermeyişini

usta bir şekilde işlemiştir. Yazarın hikâyede araya girip bir Sovyet örgütü olan kolhoza destek vermesi, dönemin şartlarının bir yansıması olarak görülebilir.

Yazar, kahramanları anlatırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Sayra'nın kıtlık zamanında çocuklarının karınlarını doyurmak için eşinden kalan sandığı bile bir miktar tahılla değişmesi, yaz boyunca çalışıp kışın çocuklarıyla birlikte yiyebileceği bir şeyler kazanmak için zor şartlar altında Çüy'e gitmesi, yetimhaneye verilen kızı Camiyla'yı bulmak için elinden gelen tüm gayreti göstermesi; Takeş'in Çüy'e gidip çalışmayı düşünen Sayra'yı desteleyip cesaretlendirmesi, Sayra tarafından kendisine emanet edilen Camiyla'ya kol kanat gemesi okuyucuda bu iki kahraman hakkında olumlu duygular uyandırmaktadır. Akmatbek'in savaş döneminde askere gidip şehit düşmesi; Nuriyla'nın karnı acıkıp insan yüreğini parçalayacak bir şekilde iç çekerek ağlaması; Camiyla'nın Çüy'e çalışmaya giden annesini özleyip her gün gözü yaşlı bir şekilde onun yolunu gözlemesi, Takeş'in ölümünden sonra tek başına ve çaresiz bir hâlde kalınca köylüler tarafından yetimhaneye verilmesi ise okuyucuda bu kahramanlar hakkında acıma duygusu uyandırmaktadır.

Yazar bu hikâyede savaşın yıkıcılığını ve insanların hayatlarını ne denli olumsuz etkilediğini yaşanmış bir olay ve aile parçalanması üzerinden göstermek istemiştir. Ancak, tüm olumsuzluklara rağmen daima bir umudun da olduğu mesajını bir annenin evladını arayışı üzerinden verir. Yazar, hayatını çalışarak sürdürmek isteyen kadınlara karşı saygılı ve merhametlidir. Bu hikâyede Sayra ve Takeş, çalışıp didinerek kendisinin ve çocuklarının hayatını sürdürmeye gayret eden fedakâr kadınların sembolüdür. Kadınların birbirine destek olmaları da hayata karşı güçlü olmak için kararlılıklarını göstermekte ancak Takeş'in hastalığa yenik düşüp ölmesiyle, kadınların her zaman bu zorlu hayattan başarıyla çıkamayabilecekleri konusuna yazar dikkat çekmeye çalışmaktadır.

3.8.6. Umut Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Takeş'in ölümünden sonra tek başına ve çaresiz kalan Camiyla'nın köylüler tarafından yetimhaneye verilmesi:

“Camiyla, ne kendisini teselli etmeye çalışanları dinledi ne de ağzına bir lokma bir şey koydu. Gözyaşlarına boğulup “anne, anneciğim” diyerek kendini harap edince de, köylüler onu Çayek’teki²⁵ yetimhaneye teslim ettiler. (195)”

Camiyla’nın annesini özleyip onun yolunu gözlemesi:

“Şafak sökerken tatlı uykusundan sıçrayarak uyanıp üzerini giyindikten sonra, köyün başındaki yüksek tepeye çıkar ve annesinin yolunu gözlerdi. Uzaktan belli belirsiz bir karaltı görse, ne olur bu annem olsun der gibi heyecanlanıp sabırsızlanırdı... (194)”

Yazar bu teknikle hem vaka ve durumları hem de karakterlerin ruh hâllerini yansıtmıştır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Bu geriye dönüş, Akmatbek ve ailesinin savaştan hemen önceki hayatına yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Akmatbek’in kızları Camiyla ve Nuriyla’yı el üstünde tutup onların mutlu olması için elinden gelen tüm gayreti göstermesidir. Bu geriye dönüş, Akmatbek ve ailesinin bugünkü durumu ile geçmişteki durumlarının kıyaslanması açısından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Kıtlık döneminde açlıktan perişan bir hâle gelen Nuriyla’nın tasviri:

“Altı yedi yaşlarındaki, zayıflıktan boynu çöp gibi ince olan kız çocuğu, uykulu gözlerini ovuşturdu ve evin güneş alan bir tarafına geçip oturdu. Onun sarımtırak yüzü şişiyor ve patlak gözleri çukuruna kaçıyordu. Obur bir inek çiğnemiş gibi parçalanmış olan elbisesinin açık yerlerinden zayıf bedeni görünüyor ve insan yüreğini parçalayacak bir şekilde iç çekerek ağlıyordu. (189-190)”

Yazar bu tasvir ile savaş döneminde yaşanan kıtlığın insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini hem dış giyim hem de beden tasviriyle başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

²⁵ Kırgızistan’ın Narın ilinin “Cumgal” ilçesindeki bir köyün adıdır.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Sayra'nın küçük kızı Camiyla'yı eltisi Takeş'e emanet etmeye karar verdiği sıradaki iç konuşması:

“Özlesem de, zorlansam da bunu yapmaya mecburum. Sabırla her şeyin üstesinden gelinebilir... O yüzden sabredip dayanmaya çalışayım. Zorluklara yenik düşüp teslim olmayayım. (193)”

Yazar bu teknikle kahramanın hem duygu ve düşüncelerini yansıtmış hem de karakterini ortaya çıkarmıştır. Böylece kahramanın okuyucu tarafından daha iyi tanınmasını sağlamıştır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Çüy'e çalışmak için gitmeyi düşünen Sayra ile kolhoz yöneticisinin aralarındaki konuşma:

“— Bizde çok emeğin var... Seni asla unutmayacağız, Sayra. Büyük ülkemizin hangi köşesinde çalışırsan çalış, cepheye yardım etmekle eş değerdir... Cumgal'dan başka yerde çalışanların verdiği emekler dikkate alınmıyor muymuş yoksa... Böyle şeyler düşünmektense, başının çaresine bakmak daha iyidir... “Çekirgenin hâlini gör de kanını em” şeklindeki atasözü misali, kolhozun durumunu görüyorsun. İmkânımız olsa senden hiçbir yardımı esirgemeyiz... Bize zahmet ve sıkıntı vermediğinin de farkındayız. Ne yapacağını biliyor musun, ne yapayım diyorsun?

— Çüy tarafına gideyim diyorum, oranın iyi olduğunu söylüyorlar.

— Çüy gibi güzel bir yer var mı... İnsan, oranın elma ve eriğini yiyerek bile hayatta kalabilir. (191)”

Sayra'nın kızı Camiyla'yı emanet ettiği Takeş ile aralarındaki konuşma:

“— Keşke seni daha önce dinleyip, onu sana bırakıp gitseydim. Dayanamayıp perişan oldu ya... Ne yapayım, yanımda götürmeyi çok istedim ama olmadı.

Camiyla'mı sana emanet ediyorum. Onun elini sıcak sudan soğuk suya sokturma ve gözün gibi esirge onu. Kendimi toparlar toparlamaz geri geleceğim.

— *Tamam, merak etme sen. Kendi kızım, benimle kalacak... Siz gidin. Biz kızım ile birlikte sizin peşinizden geleceğiz. (193)*”

Yazar diyalog tekniği ile kahramanlar arasındaki iletişimi ve okuyucunun kahramanlar ve olaylar ile ilgili fikir sahibi olmasını sağlamıştır.

3.9. Can Dostu Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.9.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Sadık, uzun zamandır haber alamadığı yakın arkadaşı Mişa'nın yanına gitmek için hazırlanır ve yol üzerindeki dükkândan alışveriş yapıp heybesini ağzına kadar doldurduktan sonra yola koyulur.

II. Sarp dağ yamacının sırtındaki yeşil düzlüğe gelen Sadık, kendisi için, içinde bazı sırlar saklayan yaşayan bir tanık gibi olan büyük ardıç ağacını kurumaya yüz tutmuş bir hâlde görünce şaşkına döner ve hemen atının dizginini çeker.

III. Küçük yaşta hem annesini hem de babasını kaybeden Sadık, kendisine bakıp yardım edecek kimsesi olmadığı için Tokmoklu Mahno adlı zengin bir Rus'un hizmetçisi olarak çalışmaya başlamıştır.

IV. Mahno'nun ineklerini güden Sadık, ineklerden birinin bataklığa girip batmaya başladığını görünce, efendisine ineğin hesabını nasıl vereceğini düşünüp telaşlanmış ve canını hiçe sayarak bataklıktan çıkamayan ineğin yanına koşmuştur.

V. Tüm gücüyle ineği girdiği bataklıktan çıkarmaya çalışan Sadık, bir süre sonra yorulmuş ve beline kadar bataklığa gömülmüştür. Çırpınıp kurtulmaya çalıştıkça bataklığın dibine doğru giden Sadık, kafasına kadar bataklığa gömülünce avazı çıktığı kadar bağırıp yardım istemiştir.

VI. Sadık'ın bağırış çağırışlarını duyan Mişa, koşarak gelip boğulmak üzere olan Sadık'ı sürükleyerek bataklıktan çıkarmıştır.

VII. Bir müddet sonra kendine gelip gözlerine açan ve o ana kadar Rusların çok acımasız ve merhametsiz olduklarını düşünen Sadık, kendisini kurtaran kişinin bir Rus olduğunu görünce şaşkına dönüp ne diyeceğini bilememiştir.

VIII. Mişa'dan ineğin bataklığa tamamen battığını, Mahno'nun bu durumu öğrendiğinde kendisini sağ bırakmayacağını öğrenen Sadık, Mişa'nın dediklerini yapıp kalan inekleri ahıra gitmeleri için salıverdikten sonra Mişa ile birlikte gitmiştir.

IX. Mişa'nın kaldığı alaçığa gelen ikili, akşam yemeğini yedikten sonra uzun uzun sohbet etmiştir.

X. Mişa sohbet sırasında Sadık'a, Rusların da fakir ve zengin olmak üzere ikiye ayrıldığından, ikisi de fakir çocuğu oldukları için düşünce, amaç ve arzularının da aynı olması gerektiğinden, kendilerinin baş düşmanının, hem Rusların hem de Kırgızların zenginleri olduğundan, zenginlerin fakir fukaraları insan yerine koymayıp onların kanını emerek zengin olduklarından, mümkün olduğunca onlara acımamak gerektiğinden, zamanın değişip sıranın kendilerine de geleceğinden, o zaman kendilerinin de onlardan öç alacağından, risk alıp her şeye hazırlıklı olmaları gerektiğinden, yaşarken de, ölüyken de birlikte olmaları gerektiğinden bahsettikten sonra, Mahno'ya yakalanmamak için gece yola çıkıp oradan gitmelerinin gerektiğini söylemiştir.

XI. Mişa'nın anlattıklarından ve kendisine karşı sergilediği iyi muameleden çok etkilenen Sadık, onun bu teklifini kabul etmiştir.

XII. Gecenin karanlığında yola çıkıp kan ter içinde kalarak birçok tepe ve tümseği aşan ikili, korkup telaşlı bir şekilde bağırıp çağırarak kaçmaya çalışan insanları görmüştür.

XIII. Rus Çarı'nın cellâtlarının zavallı insanları arkalarından kovalayarak kaçmaya zorladıklarını gören Mişa, tüfeğine mermi doldurup halkı kırıp geçiren o cellâtları öldürmüştür.

XIV. Mişa sayesinde ecelin elinden kıl payı kurtulan halk, Mişa'nın boynuna sarılıp onu öpüp koklamış ve hüngür hüngür ağlamıştır.

XV. Mişa, kendisinin ölümden kurtardığı bir Kırgız kız ile evlenmiş, ancak Aycan, onulmaz bir derde yakalanmış ve sonunda o hastalıktan ölmüştür.

XVI. Uzun yıllar kolhozda demir ustası olarak çalışan Mişa, Aycan'ın mezarını görüp üzülmek istemediğinden uzak bir meradaki yem depolanan ahıra bekçi olarak gitmiş ve yaz kış orada kalıp köye nadiren gelir olmuştur.

XVII. Sadık aksakal şimdi, onca ızdırabı ve zorluğu birlikte çekip atlattığı işte o can dostu Mişa'nın ziyaretine gitmektedir.

XVIII. Uzun bir yolculuktan sonra Mişa'nın bekçilik yaptığı ahıra gelen Sadık, Mişa'nın yaşadığı evin kapısının kilitli olduğunu görünce atını direğe bağlar ve söğüt ağacının dibindeki bir sandalyeye oturur.

XIX. Uzun bir süre Mişa'nın yolunu gözleyen Sadık, beklemekten sıkılır ve bir süre ileri geri yürüdükten sonra avlunun içine girer.

XX. Tavukların gündüz vakti kümese kapatıldığını ve aç susuz bir hâlde olduklarını gören Sadık, Mişa'nın hayvanları asla aç bırakmayacağını düşünür ve kuşkulanıp endişeli bir şekilde her yere bakar.

XXI. Eski ot yığınının yanına kısa bir süre önce yığılmış olan yeni ot yığınına gören Sadık, hemen atına biner ve şüphelendiği belli başlı yerlere bakmaya gider.

XXII. Mişa'nın sadece bekçilik yapmadığını, gücünün yettiğince ot biçip kolhozun verdiği at arabasıyla onları taşıdığını bilen Sadık, otların yüklendiği yere bakmaya gider.

XXIII. Büyük dağ deresine geldiğinde Mişa'nın ot taşıdığı at arabasının dereden aşağı yuvarlanıp derenin en dibine düşmüş olduğunu gören Sadık, hemen kazanın olduğu yere gidip Mişa'yı bulmaya çalışır ancak ne yapsa da onu bulamaz.

XXIV. Vakit kaybetmeden atına binip otların yüklendiği yere giden Sadık, uzun uğraşlar sonucunda can dostunu gözleri kapalı ve hareketsiz bir şekilde yerde yatar vaziyette bulur.

XXV. Aklına kötü şeyler getirip hıçkırarak ağlayan Sadık, can dostunun yüzünden öpüp koklar ve kendine gelmesi için omuzlarından tutarak onu silkeler.

XXVI. Hareketsiz bir şekilde yerde yatan Mişa, can dostu kendini silkeleyince gözlerini açar, ancak bir şey demeden boş gözlerle bir süre baktıktan sonra tekrar kendinden geçer ve gözlerini yumar.

XXVII. Yere kalın otlardan serip Mişa'yı oraya yatıran Sadık, ona hemen döneceğini, kendisi gelene kadar dayanmasını söyledikten sonra atına binip çok hızlı bir şekilde karargâha gider ve telsizle ambulans çağdırır.

XXVIII. Aradan çok fazla zaman geçmeden bir helikopter gelip yeşil düzlüğe iner ve içinden çıkan beyaz önlüklü adamlar Mişa'yı bir sedyeye yatırdıktan sonra helikoptere bindirirler ve helikopter tekrar gökyüzüne yükselip uçar.

XXIX. Issız bir yerde yaralı bir hâlde yatan can dostunu güvenilir insanlara emanet etmenin mutluluğunu yaşayan Sadık'ın gözleri doluverir.

3.9.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Sadık, Mişa.

Fon/Figüran Kahramanlar: Mahno, Ayım, Aycan.

Sadık: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Ayım'ın eşidir. Yazar, onu *“Yetmişini çoktan devirmiş olsa da, elli altmış yaşlarındaki biri gibi hâlâ güçlü kuvvetli... (197)”* olarak tanımlar. Merhametli, çalışkan, yardımsever, vefakâr ve kanaatkâr bir karakterdir. Küçük yaşta anne ve babasını kaybedip Rus zengini Mahno'nun yanında hizmetçi olarak çalışmıştır. Bataklıkta boğulmak üzereyken kendisini ölümden kurtaran Mişa ile yakın dost olmuştur. Uzak bir meradaki ahırda bekçilik yapan yakın dostu Mişa'dan uzun zamandır haber alamadığı için endişelenir ve onu ziyarete gider. Mişa'yı çalıştığı ahırda bulmayıp bir terslik olduğunu sezince onun başına bir şey gelmiş olabileceğinden şüphelenir ve onu arar. Yakın dostunu ıssız bir yerde yaralı bir hâlde bulup yardım çağırır ve gelen sağlık görevlilerine teslim eder. Yıllar önce kendisini ölümden kurtaran Mişa'nın kurtulacak olmasına sevinir.

Mişa: Hikâyenin asıl kahramanlarından biridir. Gerçek adı Mihail'dir. Rus'tur. Aycan'ın eşidir. Yazar, onu *“Koca burunlu, uzun boylu ve sarışın... (199)”* olarak tanımlar. Cesur, merhametli, yardımsever ve çalışkan bir karakterdir. Yazar, onu *“Mişa bir işçinin, yani fakir bir adamın oğludur. Babası, halkı Rus Çarı'na karşı propagandaya teşvik edip onlara gizli bir kâğıt dağıttığı için hapse atılmış. Ondan hâlâ hiçbir haber yokmuş. Annesi tifo hastalığından ölmüş. (201)”* şeklinde tanıtır. Rus olmasına rağmen akıcı bir şekilde Kırgızca konuşmaktadır. Bataklıkta boğulmak

üzere olan Sadık'ı kurtarmış ve onunla yakın dost olmuştur. Sadık ile birlikte Rus zengini Mahno'ya yakalanmamak için yola düştükleri sırada, korkup paniğe kapılan halkı kırıp geçirerek kaçmaya zorlayan Rus Çarı'nın cellâtlarını görmüş ve silahını ateşleyerek zavallı halkın onların elinden kurtulmasını sağlamıştır. Uzun yıllar kolhozda demir ustası olarak çalışmıştır. Eşi Aycan'ın ölümünden sonra uzak bir meradaki ahırda bekçi olarak çalışmaya başlamıştır. Kolhozun otlarını at arabasıyla taşıdığı sırada kaza yapıp yaralanır. Kendisini ıssız bir yerde yaralı bir hâlde bulup yardım çağıran yakın dostu Sadık sayesinde kurtulur.

Mahno: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Fakir fukaraları yanında çalıştırıp emeklerinin karşılığını vermeyen varlıklı bir Rus'tur.

Ayim: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Sadık'ın eşidir. Hikâyede fiziksel özelliklerinden bahsedilmemektedir. Çalışkan bir karakterdir. Sadık'ın Mişa'yı ziyaret edecek olmasına sevinip Mişa'ya hediyelik bir şeyler göndermek istemesi, onun iyi niyetli ve cömert bir kişi olduğunu göstermektedir.

Aycan: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Mişa'nın eşidir. Hikâyede fiziksel ve karakteristik özelliklerinden bahsedilmemektedir. Onulmaz bir derde yakalanmış ve sonunda o hastalıktan ölmüştür.

3.9.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından net olarak belirtilmemiştir. Yazarın hikâyede bir yerde geriye dönüş yapıp, Ürkün'ün başladığından ve insanların korku ve panik hâlinde kaçmaya çalıştıklarından bahsetmesi, geriye dönüşün yapıldığı kısımda anlatılan olayların genel olarak Ürkün sırasında geçtiğini göstermektedir.

Hikâyenin ana zamanı ise tahminî olarak 1970'li yıllarda geçmektedir. Ürkün sırasında on beş yaşlarında olan Sadık'ın hikâyenin ana zamanında yetmiş yaşlarında bir ihtiyar olması bunun kanıtıdır.

Hikâyedeki olaylar yaklaşık olarak elli, elli beş yıllık uzun bir zaman dilimine yayılsa da, ana olaylar zinciri bir günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilse de bir yerde geriye dönüş yapılarak metinde anlatılan olayların ve karakterlerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu hem gece hem gündüz hem de akşam olarak kullanmıştır. “Gece”, Sadık’ın kolhozun arazilerini sulamaya yardım ettiği; Mişa ile Sadık’ın Mahno’ya yakalanmamak için yola çıktığı zamandır. “Gündüz”, Sadık’ın Mişa’yı ziyarete gittiği ve onu yaralı bir hâlde bulup kurtardığı zaman olarak geçer. “Akşam” ise, Mişa ile Sadık’ın alaçığın içinde yemek yiyip uzun uzun sohbet ettiği zaman olarak hikâyede yer alır.

Hikâyede yaz ve kış mevsiminden de bahsedilir. Yaz ve kış mevsimi, insanlar ve diğer canlılar tarafından ayrı ayrı zorluklar yaşanan zaman dilimleridir.

3.9.4. Mekân

Bu hikâye Kırgızistan’ın Tokmok bölgesinde geçmektedir. Hikâyede olayların gerçekleştiği mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğu görülür. Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiği Tokmok, Sadık’ın yaz aylarında çalıştığı kolhozun bahçesi, Sadık’ın Mahno’nun ineklerini otlattığı mera, Rus Çarı’nın cellâtlarından korkup kaçan halkın toplandığı yeşil düzlük, Sadık’ın boğulma tehlikesi yaşadığı bataklık, Mişa’nın kaza yaptığı büyük dağ deresi açık mekânlar; Sadık ile eşi Ayım’ın yaşadığı ev, Mişa’nın kaldığı alaçık, Mişa’nın bekçilik yaptığı ahır, Sadık’ın Mişa’yı kurtarmak için yardım istemeye gittiği karargâh ise kapalı mekânlardır. Hikâyede geçen mekânların tamamı somut mekânlardır.

Bu hikâyede olayların gerçekleştiği bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen açık mekânlar:

Hikâyedeki olayların gerçekleştiği Tokmok;

“Tokmok’un çevresi hep bataklık ve arasından zar zor geçilebilen sık sazlıktı. (199)” şeklinde tasvir edilir. Bundan zorlu koşullara sahip olan bir yer olduğu anlaşılır. Diğer ayrıntılar verilmemiştir.

Sadık’ın inekleri otlattığı mera;

“Etrafı sazlarla çevrili bir ev gibi olan mera... (199)” şeklinde tasvir edilir. Bu sözlerden korunaklı bir yer gibi olduğu anlaşılmaktadır.

Tasvir edilen kapalı mekânlar:

Mişa’nın kaldığı alaçığın içi;

“İçerisi kalın otlarla döşenmişti. Yamalı eski bir kaftan, küçük bir siyah kazan, bir kâse, tahta kaşık ve kabarık bir kumaş torbadan başka alaçığın içinde değerli hiçbir şey görünmüyordu. (200)” şeklinde tasvir edilir. Mekânın tasviri, Mişa’nın yalnızlığı ve yoksulluğu ile örtüşür biçimdedir.

Mişa’nın bekçilik yaptığı ahır;

“Dibinden büyük bir nehir akan ve uçuruma yakın bir yere kurulmuş olan büyük ahır... Onun etrafı dikenli teller ile çevriliydi ve içinde geçen yıldan kalan saman yığınları da vardı. (203)” şeklinde tasvir edilir. Bu ahırın etrafının dikenli tellerle çevrili olması, o dönemde hayvan yeminin ne kadar değerli olduğunu ve koruma altına alındığını gösterir.

Hikâyede coğrafi yer ismi olarak Tokmok geçse de bununla ilgili ayrıntılı tasvir ve tanıtım yer almamaktadır.

3.9.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede hâkim bakış açısı karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, “Sadık’ın köylüleri, ağlayan çocuğu “Rus geliyor”, “Rus seni alıp götürecektir” diyerek avuturlardı. Küçüklüğünden itibaren böyle bir “korku” ile büyüyüp, daha sonra hizmetçisi olarak çalıştığı Rus zengininin zulmüyle karşı karşıya kalan ve Rusların hiçbirinde merhamet ve acıma duygusunun olmadığını düşünen Sadık... (200)” şeklindeki sözleriyle, Sadık üzerinden o dönemde Ruslar hakkında olumsuz bir algının var olduğunu göstermek ister.

Yazar, Mişa ile sohbet eden Sadık’ın anladıklarını “İkisi de fakir çocuğu oldukları için düşünce, amaç ve arzuları da aynı olmalı. Onların baş düşmanı, hem Rusların hem de Kırgızların zenginleri. Onlar fakir fukaraları insan yerine koymayıp onların kanını emerek zengin oluyorlar. Mümkün olduğunca onlara acımamak gerek. (201)” şeklinde aktararak, zenginler ile fakir fukaralar arasındaki eşitsizliğin had safhada olduğunu, bu durumun sınıf mücadelesine yol açtığını ve fakir fukaraları kin ve nefrete sürüklediğini göstermek ister. Sovyet döneminin ana propaganda malzemesi olan zengin-yoksul çatışması, bu hikâyede yazar tarafından kullanılmıştır. Yazar yoksul, dürüst ve çalışkan olanın yanındadır.

Yazar, “Karınca gibi kaynayıp, bağırıp çağıran atlı ve yaya kaçkınlar, korkmuş bir hamam böceği gibi telaşlı bir şekilde bir yerlere kaçmaya çalışıyorlardı.

Ön taraf, uçuruma doğru uzanan dik kayalar ile çevriliyse ve arka taraftan Rus Çarı'nın cellâtları kovalıyorsa çıkmaza girip sıkışan silahsız insanlar nereye kaçacak ki? Rüzgârın devirdiği bir arpa gibi bir o yana bir bu yana savrulup çaresiz bir şekilde kalakaldılar. (202-203)” sözleriyle, Ürkün'ün başladığı sırada korkup paniğe kapılarak kaçmaya çalışan insanların çaresizliğini gözler önüne sermek ister.

Yazar, Sadık'ın *“Bugünüme şükürler olsun. Biz daha önce kimdik... Şanslıymışız doğrusu. Eskiden olsaydı zavallı Mişa bu ıssız yerde kalıp ecelinden önce ölmez miydi! (207)”* sözleriyle, Sovyet yönetimine karşı olumlu düşünce yaratmak ister.

Yazar, kahramanları anlatırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmektedir. Mişa'nın bataklıkta boğulmak üzere olan Sadık'ı kurtarması ve kaldığı alaçığa götürüp onunla yemeğini paylaşması, Ürkün'ün başladığı sırada zor durumda olan insanları Rus Çarı'nın cellâtlarının elinden kurtarması; Sadık'ın yetmiş yaşını çoktan devirmiş olmasına rağmen hâlâ kolhozun işlerine yardım etmesi, yakın dostu Mişa'dan haber alamadığı için endişelenip onu ziyarete gitmesi, ıssız bir yerde yaralı bir hâlde bulduğu Mişa'yı kurtarması okuyucuda bu iki kahraman hakkında olumlu duygular uyandırırken; Mahno'nun yanında çalıştırdığı insanların emeklerinin karşılığını vermemesi okuyucuda onun hakkında olumsuz duygular uyandırır. Aycan'ın onulmaz bir derde yakalanıp sonunda bu hastalıktan ölmesi ise okuyucuda bu kahraman hakkında acıma duygusu uyandırmaktadır.

Yazar bu hikâyede gerçek dostluğun ve vefanın önemine dikkat çekmek istemiştir.

3.9.6. Can Dostu Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Bataklığa giren ineği kurtarmaya çalışan Sadık'ın başından geçenlerin anlatılması:

“Dizlerine kadar bataklığa saplanan Sadık, tüm gücüyle ineğin kuyruğundan çekmeye çalışıyordu ama nafile, hayvan yerinden hiç kılmıdamıyordu... Bir süre inekle mücadele eden genç adamın elleri yorulup takati kesildi. Bir süre sonra beline kadar bataklığa gömüldü ve değil ineği, kendini bile hareket ettirecek hâli kalmadı.

O, çırpınıp kurtulmaya çalışıyordu, ancak ayaklarını çekip çıkarmaya çabaladıkça bataklığın dibine doğru çekiliyordu. Artık su onun omuzlarını aşmış boynuna ulaşmış ve sadece ineğin kocaman kafası görünüyordu. (199)”

Mişa’nın bataklıkta boğulmak üzere olan Sadık’ı kurtarması:

“Onun bu acıklı sesini, o civarda tüfeği ile ördek avlayan Mişa duydu ve şaşkın bir şekilde koşarak Sadık’ın olduğu yere geldi. Böyle bataklı bir göle kaç kez düşüp hem yüzmeyi hem de toprağın sırlarını çok iyi bilen Mişa, ağzına su girip, bilincini kaybetmeye başlayan Sadık’ı sürükleyerek oradan çıkardı. (199)”

Yazar bu teknikle hem geçmişteki hem de ana olay zamanındaki vaka ve durumları yansıtmakla birlikte, okuyucunun karakterler hakkında fikir sahibi olmasını da sağlamıştır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Bu geriye dönüş, hikâyenin ana zamanında yetmiş yaşlarında olan Sadık ile Mişa’nın ilk gençlik yıllarına yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, anne ve babasını kaybeden Sadık’ın Rus zengini Mahno’nun hizmetçisi olarak çalışmaya başlayıp ineklerini gütmesi, Mişa’nın bataklıkta boğulmak üzere olan Sadık’ı kurtarması, Sadık’ın kendisini ölümden kurtaran Mişa ile birlikte onun kaldığı alaya gitmesi, Mahno’nun kendilerini arayıp bulacağını düşünen Mişa ile Sadık’ın yola çıkması, Sadık ile Mişa’nın Ürkün’ün başlayıp insanların korku ve panik hâlinde kaçmaya çalıştıklarını görmesi, Mişa’nın zor durumda olan insanları Rus Çarı’nın cellâtlarından kurtarmasıdır. Bu geriye dönüş, hikâyedeki kahramanlar ve onların eylemleri ile ilgili birtakım bilgiler sunması bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Sadık’ın tasviri:

“Omuzlarına iki çocuk rahatça sığıp oturacak kadar iri yapılı ve heybetli görünen Sadık... (198)”

Sadık’ın Mişa’yı ziyarete gittiği sırada atı ile geçtiği yolun tasviri:

“İki dağ arasındaki büyük nehir boyunca uzanıp solucan gibi kıvrılan taşlı ve patika yol... (198)”

Yazar bu hikâyede de uzun tasvirler yapmamıştır ancak yaptığı tasvirlerde yaptığı benzetmeler dikkat çekicidir.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Mişa’nın konuşmalarından ve kendisine karşı sergilediği iyi muameleden çok etkilenen Sadık’ın kendi kendine düşünmesi:

“Ruslardan da böyle iyi insanlar çıkarmış. (201)”

Mişa’yı bulamayıp tavukların gündüz vakti kümese kapatıldığını gören Sadık’ın iç konuşması:

“Neden böyle? Tavukları gündüz vakti kümese neden kapatsın? Bak, nasıl da acıkmışlar. Mihail bunları asla aç bırakmazdı... (204)”

Mişa’yı kaza yerinde bulamayan Sadık’ın endişeye kapılması:

“İlginç, nereye gitmiş olabilir ki? Araba ile birlikte yuvarlandıysa buralarda bir yerlerde olması gerekmez mi? Yoksa can havliyle buradan kaçıp gitti mi? Birileri onu öldürdü mü yoksa? (205)”

Yazar iç konuşma tekniğini daha çok Sadık’ın duygu ve düşüncelerini yansıtmak için kullanmıştır.

İç Çözümleme Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Mişa’nın Sadık’ın hâline üzülüp onun için kaygılanması:

“O, Sadık’a bir yandan acıyor, bir yandan da onun bu bitkin ve perişan hâline bakıp içten içe endişeleniyordu. (200)”

Mişa’nın sohbet sırasında anlattıklarından etkilenen Sadık’ın hissettikleri:

“Bu konuşmadan çok etkilenen Sadık, her nedense içinden Mişa’ya acıyıp onu kendine yakın hissetti. (201)”

Yazar iç çözümleme tekniği ile kahramanların duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Mişa'yı ziyarete gidecek olan Sadık'ın eşi Ayım ile aralarındaki konuşma:

“— Mişka'nın yanına gidip geleyim. Uzun zamandır ondan haber almadığım için canım sıkıldı.

— Gerçekten mi! Böyle bir düşüncen varsa neden daha önce söylemiyorsun? Seninle hediyecek bir şeyler gönderirdim. Şimdi eli boş nasıl gideceksin...

— Kendim bir şeyler alırım. (197)”

Yazar diyalog tekniğini bu hikâyede oldukça az kullanmıştır.

3.10. Sır Düğümü Hikâyesinde Yapı Unsurları

3.10.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

I. Sabır ile Abıl, Isık-Köl'den Frunze'ye giden bir otobüste yolculuk yaptıkları sırada tanışır ve Sabır, Abıl'ın isteği üzerine başından geçen bir olayı anlatmaya başlar.

II. Enstitüde okuyan Sabır, bir gün derslerini bitirip temiz hava almak için dışarıya çıkmış ve kendi hâlinde yürüdüğü sırada arkadaşı Nazgül ile karşılaşmıştır.

III. Nazgül ile bir bankta oturup uzun süre sohbet eden Sabır, daha sonra Nazgül'e yatakhane kadar eşlik etmiştir.

IV. Nazgül ile akşam sinemaya gitmek için anlaşılan Sabır, buluşmak için anlaştıkları yere gelip uzun süre beklemiş ancak Nazgül'ü görememiştir.

V. Nazgül ile daha önce birçok kez buluşan ve onun kendisini bu kadar uzun süre beklettiğine hiç şahit olmayan Sabır, bu duruma çok şaşırılmış ve ne oldu acaba diye merak etmiştir.

VI. İçi rahat etmeyen Sabır, bir haber almak için Nazgül'ün yatakhanesine doğru yürüdüğü sırada Sapar ile karşılaşmıştır.

VII. Yaz tatilinde enstitü müdürlüğünün talimatı üzerine, ilçelerde onuncu sınıfı bitirip enstitüde okumak isteyen öğrencileri toplamak için bir iş gezisine çıkan Sabır, Sapar ile kendisine ilçedeki okulları gezme konusunda yardım eden ve kolhoz müdürü olan babası sayesinde tanışmıştır.

VIII. Sapar ile tanışıp arkadaş olan ve geceyi onların evinde geçiren Sabır, sabah erkenden kalkıp oradan çok da uzakta olmayan, dağ arasındaki bir okula gitmek için hazırlanmış ve kendisine eşlik edip yolu göstermek isteyen Sapar ile birlikte yola koyulmuştur.

IX. Yol boyunca sohbet ederek pek çok dağ sırtını aşan ikili, bir müddet sonra dinlenmek için bir yerde durmuştur.

X. Yanında getirdiği fotoğraf makinesi ile sürekli bir şeylerin fotoğrafını çeken Sapar, Sabır'ın fotoğrafını çekmek istemiş, Sabır da onun bu teklifini kabul etmiştir.

XI. Sabır'ın fotoğrafını çeken Sapar, bir süre sonra elindeki bir cüzdanla Sabır'ın yanına gelmiş ve cüzdanın ona ait olup olmadığını sormuştur.

XII. Cüzdanın kendisine ait olduğunu gören Sabır, içinde Nazgül ile birlikte çektiardıkları bir fotoğraf da olan o cüzdanı Sapar'ın elinden alıp hemen kontrol etmiş ve her şeyin tam olduğunu görünce de sevinip Sapar'a teşekkür etmiştir.

XIII. Atlarına binip tekrar yola koyulan ikili, tepenin zirvesine çıktıkları sırada Abdıgul ile karşılaşp onunla bir süre sohbet ettikten sonra yollarına devam etmiştir.

XIV. Abdıgul'un kızının Frunze'de okuduğunu öğrenen Sabır, yolculuk sırasında Sapar'a, Abdıgul'u tanıyıp tanımadığını, kızının Frunze'deki hangi okulda okuduğunu sormuştur.

XV. Sapar, Abdıgul'un kızının adının Nazgül olduğunu, onun Frunze'deki kız pedagoji enstitüsünde okuduğunu söylediğinde, Nazgül'ün adını duyup heyecanlanan Sabır, ona Nazgül ile olan ilişkisini anlatmıştır.

XVI. Nazgül ile olan ilişkisini açık açık anlattığı için Sabır'a teşekkür eden Sapar, arkadaşlıklarının başlangıcı olsun diye kolundaki saatini çıkarıp Sabır'a

hediye etmek istemiş, ancak Sabır o hediyeği kabul etmemiş ve onunla vedalaştıktan sonra Frunze'ye dönmüştür.

XVII. Uzun zaman sonra Sapar ile tesadüfen karşılaşan Sabır, hâl hatır sorup onunla biraz sohbet ettikten sonra gitmek istemiş, ancak Sapar birahane de oturup birkaç kupa bira içmekte ısrar edince onu kırmak istememiştir.

XVIII. İkili bir süre oturup sohbet ettikten sonra, Sapar, Nazgöl'ün utanmaz bir kız olduğunu, onu ıssız bir yerde genç bir erkekle kucaklaşırken gördüğünü söylemiş ve Sabır'a öyle bir kızla görüşmemesini tavsiye etmiştir.

XIX. Sapar, kendisine inanmayan Sabır'a, Nazgöl ile daha önce kendisinin de görüşüp buluştuğunu, anne ve babası ondan hoşlanmayınca ayrıldığını, kendisinden sonra Nazgöl'ün İlçe Komitesinde çalışan bir gençle tanıştığını anlatmıştır.

XX. Sapar, ne yapsa da kendisinin anlattıklarına inanmayan Sabır'a, Nazgöl'ün başka bir gençle samimi bir şekilde çekilmiş fotoğrafını göstermiştir.

XXI. Fotoğrafa baktığında neye uğradığını şaşır an Sabır, Sapar ile gönülsüz bir şekilde vedalaştıktan sonra tek kelime bile etmeden gitmiştir.

XXII. Sabır, başından geçen olayın tam bu kısmına geldiğinde, yolculuk yaptıkları otobüsün lastiği patlar ve otobüs durur.

XXIII. Bir süre sonra otobüsün lastiği tamir edilir ve otobüs tekrar hareket eder. Sabır da başından geçen olayı Abıl'a anlatmaya kaldığı yerden devam eder.

XXIV. Nazgöl'ün başka bir genç ile olan fotoğrafını görüp neye uğradığını şaşır an Sabır, Nazgöl ile konuşmak için onun kaldığı yatakhane ye gitmiş, uzun süre bekleyip onu göremeyince, yatakhane de kalan kızların biriyle Nazgöl'ü çağır tmıştır.

XXV. Aradan çok geçmeden Nazgöl'ün en yakın arkadaşı Sabır'ın yanına gelmiş ve Nazgöl'ün gelmeyeceğini söyledikten sonra onun eline bir zarf tutuştur up gitmiştir.

XXVI. Oradan biraz uzaklaştıktan sonra zarfı aç an Sabır, zarfın içinden daha önce hiç görmediği bir kızla samimi bir şekilde çekilmiş bir fotoğrafı çıkınca gözlerine inanamamıştır.

XXVII. Bu duruma bir anlam veremeyip geri dönen Sabır, derslerin yoğunluğundan dolayı işin aslını astarını öğrenmek için ancak bir hafta sonra Nazgül'ün kaldığı yatakhaneye gidebilmiş, ancak onu bulamamıştır.

XXVIII. Nazgül ile karşılaşmayı çok isteyen ancak onu hiçbir şekilde bulamayıp ne yapacağını bilemeyen Sabır, bir gün parkta yürüdüğü sırada Nazgül'ün gür bir ağacın altında tek başına oturduğunu görmüştür.

XXIX. Bir süre Nazgül'ü izleyen Sabır, onun üzgün bir şekilde oturup arada sırada mırıldanarak şarkı söylediğini ve kendi kendine düşüncelere daldığını görmüştür.

XXX. Nazgül'ün yanına gidip selam veren Sabır, ona ilk tanıştıkları günü ve gelecekleri için yaptıkları planları hatırlattıktan sonra, ne olduğunu sormuş ve her şeyi açık açık anlatmasını istemiştir.

XXXI. Nazgül gözyaşlarına boğulup Sapar'ın kendisine gönderdiği ve içerisinde, Sabır ile Nazgül'ün arasını bozmak ve Nazgül'ü ayartmak için Sabır hakkında yalan yanlış ve karalayıcı yazılar yazan mektubu Sabır'a uzatmıştır.

XXXII. Nazgül'ün verdiği mektubu okuyup kaç zamandır kendisine hayatı cehennem eden bu olayın sırrını çözen ve Sapar'ın ikiyüzlülüğünü anlayan Sabır, Nazgül'e Sapar ile aralarında geçen her şeyi tek tek anlattıktan sonra, bu yaşananların hepsinin kendisinin saflığı yüzünden olduğunu söylemiş ve ondan kendisini affetmesini istemiştir.

XXXIII. Sapar'ın sinsiliğini anlamış olan Nazgül de, Sabır'dan af dilemiş ve kendini onun kollarına bırakmıştır.

XXXIV. Daha sonra okullarını bitirip şehirde çalışmaya başlayan Sabır ile Nazgül, dünyaevine girmiştir.

XXXV. Bir gün tiyatrodan dönen ikili, sinemanın önünde Sapar'ın polisler tarafından yakalanıp yaka paça götürüldüğünü görmüştür.

XXXVI. Sabır, başından geçen bu olayı anlatıp bitirene kadar otobüs otogara geliverir.

3.10.2. Şahıs Kadrosu

Asıl Kahramanlar: Sabır.

Hasım/Karşı Güç Kahramanlar: Sapar.

Yardımcı Kahramanlar: Nazgül.

Fon/Figüran Kahramanlar: Abıl, Abdıgul.

Sabır: Hikâyenin asıl kahramanıdır. Nazgül'ün eşidir. Yazar, onu kara gözlü, ince burunlu ve yüzü çilli genç olarak tanımlar. Mütevazı, merhametli, açık sözlü ve dürüst bir karakterdir. Otobüs yolculuğu sırasında tanıştığı Abıl'a başından geçen bir olayı anlatır. Enstitüde okuduğu dönemde gittiği bir iş gezisinde Sapar ile tanışmıştır. Sapar'ın kendisinin arkasından sinsice iş çevirmesi sonucunda kız arkadaşı Nazgül ile arası bozulmuştur. Nazgül'ün verdiği mektubu okuduktan sonra Sapar'ın ikiyüzlülüğünü ve fitne fesat çıkararak kendilerinin arasını bozmaya çalıştığını anlamış ve bu durumu Nazgül'e anlatmıştır. Kendisinin anlattıklarına inanan Nazgül ile arası yeniden düzelmiş ve bir süre sonra da onunla evlenmiştir.

Sapar: Hikâyenin hasım/karşı güç kahramanıdır. Yazar, onu “*Kısa boylu, kalın dudaklı ve esmer bir delikanlı... (210)*” olarak tanımlar. Kurnaz, sinsi ve neşeli bir karakterdir. Yaşadığı köye bir iş gezisi için gelen Sabır ile tanışıp arkadaş olmuştur. Sabır'ın Nazgül ile olan ilişkisini öğrendikten sonra kıskançlık etmiş ve ayarladığı sahte fotoğraflar ve Sabır hakkında yazdığı karalayıcı mektup ile hem ikilinin arasını bozmaya hem de Nazgül'ü ayartmaya çalışmıştır. Yani, güvenilmez ve dürüst olmayan bir tiptir.

Nazgül: Hikâyenin yardımcı kahramanıdır. Sabır'ın eşi, Abdıgul'un kızıdır. Yazar, onu “*Simsiyah gözleri, kapkara kaşları ve dolgun yüzünde nohut gibi beni olan Nazgül... (208)*” olarak tanımlar. Alçak gönüllü ve nezaketli bir karakterdir. Enstitüde okuduğu dönemde Sabır ile tanışıp arkadaş olmuştur. Sabır ile aralarını bozmaya çalışan Sapar'ın Sabır ile ilgili yalan dolanlarına kanıp Sabır'ın kendisini aldattığını düşünmüş ve kendini ondan uzak tutmuştur. Sabır ile konuştuktan sonra Sapar'ın hainliğini anlayıp Sabır'dan af dilemiş ve bir süre sonra da onunla evlenmiştir.

Abıl: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından. Soyadı, Akimbaev'dir. Frunze'de yaşamaktadır. Yazar, Abıl'ı “*Siyah takım elbiseli, beyaz tenli ve çok zayıf olmayan genç... (207)*” olarak tanımlar. Mütevazı, meraklı ve sabırsız bir

karakterdir. Otobüs yolculuğu sırasında tanıştığı Sabır’dan başından geçen bir olayı anlatmasını ister ve yolculuk boyunca onun anlattıklarını pürdikkat dinler.

Abdığul: Hikâyenin fon/figüran kahramanlarından biridir. Nazgül’ün babasıdır. Yazar, onu “*Siyah bıyıklı ve orta yaşlardaki bir adam... (212)*” olarak tanımlar. Cana yakın ve mütevazı bir karakterdir. Köyde yılıkıcılık yapmaktadır. Köye bir iş gezisi için gelmiş olan Sabır ve ona eşlik eden Sapar ile karşılaşp ayaküstü sohbet etmiştir.

3.10.3. Zaman

Bu hikâyede zaman yazar tarafından hiçbir şekilde belirtilmemiştir. Yazarın olayları anlatırken kahramanların yaşlarından da bahsetmemiş olması, hikâyenin zamanıyla ilgili bir çıkarımda bulunulmasını güçleştirmektedir. Ancak hikâye içerisinde bir yerde Sabır’ın “Çernişevski”²⁶ kütüphanesinde oturduğundan bahsedilmesi, bu kütüphanenin 1934 yılında, Nazgül’ün öğrencisi olduğu Kız Pedagoji Enstitüsü de 1945 yılında açılmış olduğundan, hikâyede geriye dönüş tekniğiyle anlatılan zaman 1945’ten sonrasdır. Hikâyenin ana zamanını oluşturan otobüsteki sohbetin yaşandığı zaman dilimi de belirsizdir.

Hikâyedeki olaylar yaklaşık olarak dört beş yıllık bir zaman dilimine yayılmaktadır. Geriye dönüş yapılan kısımlarda enstitüde birer öğrenci olan Sabır ile Nazgül’ün, hikâyenin ana zamanında enstitüdeki eğitimlerini tamamlayıp çalışmaya başlamış olmaları bunun kanıtıdır. Hikâyedeki ana olaylar zinciri ise bir günde gerçekleşmektedir.

Hikâyede genel olarak kronolojik zaman takip edilse de hikâyenin büyük bir kısmını teşkil eden iki yerde geriye dönüş yapılmıştır.

Yazar hikâyede zaman unsurunu sabah, akşam, gece ve gündüz olarak kullanmıştır. “Sabah”, Sapar ve ailesinin yaşadığı evde geceleyen Sabır’ın dağ arasındaki bir okula gitmek için hazırlandığı zaman sabahtır. “Akşam”, Sabır’ın sinemaya gitmek için Nazgül’ü anlaştıkları yerde beklediği; Sabır’ın Sapar ile karşılaştığı zaman olarak hikâyede yer alır. “Gece”, Sabır’ın Sapar ve ailesinin yaşadığı eve gelip kaldığı; Sabır ile Nazgül’ün tiyatrodan döndükleri sırada Sapar’ın

²⁶ Sovyetler Birliği döneminde (1934), Kırgızistan’ın Başkenti Bişkek’te ünlü Rus felsefecisi Nikolay Çernişevskiy’in adıyla açılan, Kırgızistan’ın ikinci en büyük kütüphanesidir.

polisler tarafından yakalanıp yaka paça götürüldüğünü gördüğü zamandır. “Gündüz” ise, Sabır ile Nazgül’ün karşılaşp sohbet ettiğı zaman olarak hikâyede yer alır.

3.10.4. Mekân

Bu hikâyeye genel olarak Frunze’de geçmektedir. Hikâyede olayların gerçekleştiğı mekânlar incelendiğinde hem açık hem de kapalı mekânların olduğı görülür. Hikâyede anlatılan olayların gerçekleştiğı Frunze, Sabır’ın iş gezisi için gittiğı ve Sapar’ın yaşadığı köy, Sabır ve Sapar’ın Abdıgul ile karşılaşp sohbet ettikleri tepe, Sabır ile Abıl’ın serinlemek için girdikleri göl, Sabır’ın uzun bir aradan sonra Nazgül’ü gördüğü ve onunla konuştuğı Panfilov parkı²⁷ açık mekânlar; Sabır’ın okuduğı enstitü, Nazgül’ün kaldığı yatakhane, Sabır’ın gittiğı Çernişevski kütüphanesi, Sabır’ın enstitüde okumak isteyen öğrencileri toplamak için gittiğı okul, Sapar ve ailesinin yaşadığı ev, Nazgül’ün okuduğı kız pedagoji enstitüsü, Sabır ile Sapar’ın oturup sohbet ettikleri birahane ise kapalı mekânlardır. Bu hikâyede geçen mekânların da tamamı somut mekânlardır.

Hikâyede olayların gerçekleştiğı bazı mekânlar tasvir edilmiştir.

Tasvir edilen kapalı mekânlar:

Nazgül’ün kaldığı yatakhane;

“Etrafı ağaçlarla çevrili yüksek bir duvarın içindeki iki katlı yatakhane... (208)” şeklinde tasvir edilir. Mekânın tasviri, buranın korunaklı bir yer olduğunu gösterir. Mekânın iç tasviri yapılmamıştır.

Sapar ve ailesinin yaşadığı evin içi;

“Altı odalı evin kapısından başköşesine kadar her yere kilim döşenmişti. Duvarlara tuş kiyizler²⁸ asılıp yatakların üzerine kırmızı kadife örtülmüştü. Bir odasında da sansar ve tilki derisi gibi değerli eşyalar asılıydı. (210)” şeklinde tasvir edilir. Evin çok büyük olması ve süslemesini de değerli eşyaların ve geleneksel kiyizlerin gerçekleştirmesi, Sapar ve ailesinin varlıklı ve geleneklerine bağlı olduklarını gösterir.

²⁷ Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’teki Eski Meydan ve Manas Meydanı yakınında bulunan bir parktır. Park, Sovyetler Birliğı Kahramanı ve Kırgız Askeri Komitesi Başkanı İvan Panfilov’un adını taşımaktadır.

²⁸ Orta Asya’da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

Hikâyede coğrafi yer isimleri olarak Frunze ve Isık-Köl geçse de bunlarla ilgili ayrıntılı tasvirler ve tanıtlar yer almamaktadır.

3.10.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Bu hikâyede önceki hikâyelerden farklı olarak hem hâkim bakış açısı hem de kahraman bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar bu hikâyesini, hikâyenin asıl kahramanı Sabır'ın bir otobüs yolculuğu sırasında tesadüfen tanıştığı Abıl'a başından geçen bir olayı anlatması üzerine oluşturmuştur. Yazar bu hikâyesiyle gündelik olayların nasıl hikâyeleştirilebileceğini göstermiştir.

Yazar, Sabır'ın *“Yol boyunca uzanan yemyeşil ağaçların gölgesinde yürüdüğünde, Ala-Too'nun bembeyaz karla kaplı zirvesine tırmanmış gibi tüm sıkıntı ve tasan dağılıp için ferahlamaz mı... (208)”* sözleriyle, doğanın insan psikolojisi üzerindeki etkisini göstermek ister.

Yazar, Sabır'ın *“Enstitü Müdürlüğünün talimatı üzerine, Sapar'ın yaşadığı ilçede onuncu sınıfı bitirip enstitüde okumak isteyen kız ve erkek öğrencileri toplamak için bir iş gezisine çıktım. (209-210)”* sözleriyle, o dönemde eğitim ve öğretime önem verildiğine ve bu konuda bir seferberliğin var olduğuna dikkat çekmek ister.

Yazar, Abdıgul'a *“Keşke çokluk çocuğumuz çok olsaydı da hepsini okula gönderseydik. Okuryazar olmayan kişiler, artık yarım canlı bir hâle geldiler. (212)”* sözlerini söyleterek, okumanın önemini vurgulamak ister. Burada yazarın eğitime önem veren sorumlu bir yazar olduğunu düşünmek mümkündür.

Yazarın, Nazgül üzerinden sadakatliliği, Sabır üzerinden samimiliği ve sadakatliliği, Abdıgul üzerinden ileri görüşlülüğü, Sapar üzerinden ise ikiyüzlülüğü ve hainliği işaret etmek istediği görülür.

Yazar bu hikâyede insanlara güven konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini vurgular.

3.10.6. Sır Düğümü Hikâyesinde Anlatım Teknikleri

Tahkiye/Anlatma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Sabır'ın sinemaya gitmek için anlaştığı Nazgül'ü beklemesi:

“Akşama kadar “Çernişevski” kütüphanesinde oturup saat dokuzda anlaştığımız yere geldiğimde Nazgül orada değildi. “Aha geldi, aha gelecek” deyip sokakta bir o yana bir bu yana dolaşarak epey bir zaman geçirdim. Ancak, Nazgül hâlâ görünmüyordu. (209)”

Sabır'ın yolda yürüdüğü sırada Nazgül ile karşılaşması:

“Arkamı dönüp baktığımda seslenen kişinin Nazgül olduğunu gördüm. O benim önümde olmasına rağmen, etrafın güzelliğine daldığımdan onu hiç fark etmeden yanından geçip gitmişim. Nasıl olur da böyle bir hata yaparım diyerek kendi kendime kızıp ondan özür diledim. Nazgül, uzattığım elimi nazikçe sıkarak “önemli değil” dedi ve çok güzel bir şekilde güldü. (208)”

Yazar bu teknikle kahramanların eylemlerini ve yaşananları yansıtmakla birlikte, okuyucunun kahramanlar hakkında fikir sahibi olmasını da sağlamıştır.

Geriye Dönüş Tekniği

Hikâyede bu teknik iki yerde kullanılmıştır.

İlk geriye dönüş, Sabır'ın otobüs yolculuğu sırasında Abıl'a anlattığı başından geçen olayın yaşandığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Sabır'ın kız arkadaşı Nazgül ile sinemaya gitmek için anlaşması, Nazgül'ün Sabır ile görüşmeye gelmemesi, Sabır'ın Nazgül'ün kaldığı yatakhaneye gittiği sırada Sapar ile karşılaşması, Sapar'ın Sabır'ı bir birahaneye götürmesi ve sohbet sırasında ona Nazgül'ü karalayıp Nazgül'ün başka bir erkekle çekilmiş gibi görüldüğü sahte fotoğrafı göstermesi, Sabır'ın konuşmak için Nazgül'ün kaldığı yatakhaneye gitmesi, Nazgül'ün Sabır ile görüşmeye çıkmayıp kız arkadaşıyla Sabır'a bir zarf göndermesi, Sabır'ın zarfın içinden hiç tanımadığı bir kızla olan fotoğrafı çıkması üzerine neye uğradığını şaşırması, Sabır'ın Nazgül ile konuşmak istemesi ve her yerde onu araması, Nazgül'ün kendisini bulan Sabır'a Sapar'ın kendisine gönderdiği mektubu vermesi, Sabır'ın mektubu okuduktan sonra Sapar'ın ikiye bölünmüşlüğü ve kendilerinin arasını bozmaya çalıştığını anlaması, Sabır'ın Nazgül'e Sapar ile ilgili her şeyi anlatması ve ikilinin arasının yeniden düzelmesidir. Bu geriye dönüş, olayların büyük kısmının yaşandığı, en uzun geriye dönüş olması ve okuyucuya hikâyedeki

kahramanlar ve onların eylemleri hakkında birtakım bilgiler sunması bakımından önemlidir.

İkinci geriye dönüş, Sabır'ın Sapar ile tanıştığı zamana yapılır. Bu geriye dönüşte anlatılan olay, Sabır'ın Sapar'ın yaşadığı ilçede enstitüde okumak isteyen öğrencileri toplamak için bir iş gezisine çıkması, ilçedeki okulları gezme konusunda Sabır'a yardımcı olan kolhoz müdürünün Sabır'ı oğlu Sapar ile tanıştırması, Sabır ile Sapar'ın dağ arasındaki bir okula gittikleri sırada mola vermesi ve Sapar'ın yanında getirdiği fotoğraf makinesi ile Sabır'ın fotoğrafını çekmesi, Sapar'ın Sabır'ın düşürdüğü cüzdanı bulup ona vermesi ve ikilinin tekrar yola koyulması, Sabır ile Sapar'ın yol üzerinde Abdıgul ile karşılaşp sohbet etmesi, Sapar'dan Abdıgul'un Nazgül'ün babası olduğunu öğrenen Sabır'ın ona Nazgül ile aralarındaki ilişkiyi anlatmasıdır. Bu geriye dönüş, Sabır ile Sapar'ın nasıl tanıştıklarını ve Sapar'ın başından itibaren planlı bir şekilde hareket ettiğini okuyucuya göstermesi bakımından önemlidir.

Tasvir Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Nazgül'ün tasviri:

“Simsiyah gözleri, kapkara kaşları ve dolgun yüzünde nohut gibi beni olan Nazgül... (208)”

Sabır'ın enstitüde okumak isteyen öğrencileri toplamak için gittiği okulun tasviri:

“Dağın eteğindeki ağaçlı bir kasabanın tam ortasına inşa edilmiş kırmızı kiremitli, büyük bir bina... (210)”

Yazar bu hikâyede de tasvir tekniğini oldukça az kullanmış ve uzun tasvirler yapmamıştır.

İç Konuşma Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Sapar'ın yalanlarına inanıp Nazgül'ün kaldığı yatakhaneye gelen ve onu bulamayan Sabır'ın kendi kendine düşünmesi:

“Demek ki Sapar’ın anlattıkları doğruymuş... O gençle birlikte fotoğraf çektiirdiği ve bana hiç fark ettirmeden onunla yasak aşk yaşadığı yalan olsaydı, beni bu kadar bekletip üzer miydi hiç... Kargaşa olup herkes kaçıp gitmiş gibi, yatakhane kalan kızların hiçbirinin de gözükmediğine bak... Şimdi Nazgül’ü kime çağırtacağım. (217)”

Nazgül’ün buluşmaya gelmemesi üzerine Sabır’ın kendi kendine düşünmesi:

“Eğer çok önemli bir işi olsaydı gündüz görüştüğümüzde söylemez miydi?.. (209)”

Yazar iç konuşma tekniği ile kahramanların ruh hâllerini ve başka kişiler ile ilgili düşüncelerini yansıtmıştır.

Diyalog Tekniği

Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı bazı örnekler şu şekildedir:

Sabır’ın tesadüfen karşılaştığı Sapar ile aralarındaki konuşma:

“— O-o, dostum, nasılsın? Sağlığın sıhhatin yerinde mi?

— Teşekkür ederim... Fena değil... Peki... Sen nasılsın?

— Değişen bir şey yok, bildiğin gibi köydeyim... Henüz hiçbir yerde işe başlamadım.

— Anne ve babanın durumu nasıl?

— Babam hâlâ aynı kolhozda. Annem bu yıl hastalandı. Kolhozun çalışmalarına katılmıyor. (209)”

Sabır’ın otobüs yolculuğu sırasında tanıştığı Abıl ile aralarındaki konuşma:

“— Arkadaşım, tanışıp sohbet ederek uzun yolu kısaltalım.

— Tanışmak güzel bir şeydir... Benim adım Abıl, soyadım Akimbaev. Frunze’de yaşıyorum. Isık-Köl’e bir iş gezisi için geldim ve şimdi geri dönüyorum, peki ya siz?

— Sizin adınız Abıl ise, benim adım da Sabır. Ben de Frunze’ye pazara gidiyordum, tanışmamız çok iyi oldu değil mi! Artık yol boyunca sohbet eder, Frunze’ye varana kadar hiç sıkılmayız. Üstelik ikizmişiz gibi isimlerimizin de benzer oluşuna baksana... (207)”

Yazar bu hikâyede de diyalog tekniğini yaygın şekilde kullanmıştır.

Mektup Tekniği

Hikâyede bu teknik sadece bir yerde kullanılmıştır. Hikâyede bu tekniğin kullanıldığı örnek şu şekildedir:

Sabır ile Nazgül'ün arasını bozmak isteyen Sapa'ın, Nazgül'e Sabır'ı karalaması ve onu ayartmaya çalışması:

“Ne kadar bağırp çağırsan da giden bir ömür, kaçan bir kuş asla geri dönmez, sözü boş yere söylenmiş değildir... Bazı insanlar böyle değerli bir hayatı boşa harcıyorlar. Ölüm haber vererek gelmez. Bir gün pat diye öldüğümüzde, zavallı bedenimiz kazılan mezarın dibinde kalacak. Bu dünyadan gözü açık bir şekilde gidenlerin sayısı az mı. Bu nedenle şu kısa ömrü gülüp oynayarak, yiyip içerek geçirmek gerek.

Ben Sabır'ın iyi biri olduğunu düşünürdüm, ama o haysiyetsizin tekiymiş. Belki Sabır ile nasıl tanıştığımı merak edebilirsiniz. Ben mi... benim... tanımadığım insan mı var. Sabır geçenlerde bir iş için bizim köye geldiğinde, ikimiz tanışıp arkadaş olmuştuk. İşte o zaman hiç utanıp sıkılmadan, ‘At buluncaya kadar eşek ile idare etmek’ misali, sizin köyünüzden olan Nazgül adındaki bir kızla oyalanıp vakit geçiriyorum. O, benim kendisiyle evleneceğimi düşünüyor. Ama benim evlenmeyi planladığım başka bir kız var. İşte fotoğrafı, diyerek bana o kızın fotoğrafını gösterip tüm sırlarını anlatmıştı. Sizin için üzülüp içim acıdığından, bir şekilde onu kandırıp geçenlerde size verdiğim fotoğrafı ondan almıştım. Yoksa sizin onunla görüştüğünüzü nereden bilebilirdim... Daha dün Sabır'ın o fotoğraftaki kızla el ele tutuşarak sinemaya gittiğini gördüm. Bunları size hem acıdığım için hem de köylüm olduğunuz için anlatıyorum...

Henüz yolun başındayken Sabır gibi bir çapkından uzak dur... Eğer siz benim eşim olsaydınız sizi el üstünde tutar ve ömrüm boyunca başımın tacı yapardım... (220-221)”

Hikâyenin sonunda ortaya çıkan ve iftira ve yalan dolanlarla dolu olan bu mektup, gerçek amacının aksine hikâyedeki olayların çözümlenmesini sağlamıştır.

4. HİKÂYE METİNLERİ

4.1. Hikâyelerin Transkripsiyon Metinleri

KAYRADAN TİYGEN NUR

Calañ etine camaaçıluu taar çapan kiyip, butuna çarık tartıngan uzun boyluu, söök-saaktuu kişi kalıñ kamaştı aralap kele cattı. Anın conundağı eki közdüü eski kurcunda tömpöygön birdemesi bar. Küyökkönünö da karabay, küşüldöp-bışıldap, kaydadır aşığat. Kadamın askalap şiltegen sayın orulbay kalğan eski kamaştar kars ete tüşüp, anın pırları bütkön boyuna ileeşe beret. Abışka beti-başı tilinip, çarığının tamtığı çığa turgandığına dele karay turgan emes.

Kamış tügönüp, sagdaktuu açık cer köründü da, melmildep akkan kara suuga kez keldi. Suu boylop ketken calğız ayak colgo tüşüp, kurcunun cerge koyup, cata kalıp, koçuştap cutmakçı bolğondo kimdir biröönün koruldagan ünü uguldu:

— Aa, kaçkırım, col bolsun! Seni bul cerge kaysı kara şaytan aydap kelip cüröt.

Çarçı boyluu, çerdeygen kazısı bar, miltık asıngan batek sakal orustu körgöndö Taştanbektin öñü buzula tüşüp, öñköygön kalıbınan öydö boldu.

— At-saloo-maleykum, bayım! Sak-salamat cakşı turasızbı?

Egor conundağı miltığın koluna ala berip, eki butun taltayta çirenip turdu:

— Salamdan cutap kalğan biröö bar beken. Kana, kaçkırım, süylöçü. Maga colugam dep üç uktasa tüşüñö kirbese kerek. Tuurabı?

Taştanbektin zamanası kuurulup, mindan üç cıl murdağı bir okuya kara zil bolup kökürögünö ornoy tüştü... Anda Taştanbek mına uşul mañdayında calañkıçtay bolup turgan Egordun otu menen kirip, külü menen çıkkın malayı ele. Ondun beşine çığıp, çıyrak öskön Osmonu eköö kereli-keçke [10] çöp çaap, çömölö salıp, suy cıgılıp kelişe, kaşañ toru bee tokuluu turuptur.

— Tuyuk-Cardın başında caylooçu Sarıbaydı cakşı bilersiñ, — dedi Egor Taştanbektin es aldırbay, kayra kuup: — Oşol bay maga bir kunaacın bermek boldu.

Azır çıksañar, erteñ keçke kelip kalasıñar. Bol, tez, cönögülö. Osmondu koşo eerçitip al, aydaşıp kelsin.

«Lam» dep kayaşa ayta albay, kardı kabırılıp tursa da Osmonun ilmiytip, kaşañ torunun artına kondurup alıp, colğo çıktı. Özdörü açka, kur kol baratsa da, bul bir çağınan Taştanbek üçün kubanıçtuu boldu. Antkeni, Taştanbektin ayalı Osmondon kiçüü bir uul, bir kızı menen Sarıbaydın aylındağı caman kara alaçıkta turuuçu. Egor Taştanbektin küçün oşol Sarıbay baydan surap alıp, caydı caylata akı tölöböy, beker iştetip, cumuşu бүtkөндө, kayra cibere turgan. Bul üçün Taştanbektin ayalı Sarıbaydın koyun saasıp, beker katık içüüçü.

Kөптөн beri kattay albay, katın-balası közdön uçkan Taştanbek uul-kızın moynunan cıttap, Aycamalı sarı mayday saktap cürgön birtike et cañı ele kazanga salınganda el үркүп kalsa bolobu. Kımkuut, uu-çuu bolğon el menen koşo kaşañ toruga uçaşıp çirkeşıp, üy-bүлөsү menen Taştanbek da dürbөp cөнөp berdi. Kaşañ toru kaşayıp baspay koygondo, anı ara colğo taştap, özdөрүнүн kara canın ala kaçıştı.

Ak padişanın kuralduu celdetteri aşuunu tosıp, samsığan eldi çekesinen çimçiktay atıp kirgende, Aycamalğa da ok cañıldı. Acalı cok eken, Taştanbek eki uul, bir kızı menen eptep Turpanga cetti. Kiçinekey bir uul, bir kızın şorduu kalayıktın başına түşкөн açарçılık alıp ketti. Osmonu eköölөp baylardın eginin bastırıştı, oroosun kazıştı, malın kaytarıştı. Birdi ekige kurap, çaykooçuluk da kılıştı. Osmonu bay soodagerge caldanıp, ot menen kirip, kül menen çıktı. Cumurtkadan kır çıkarıp, akça tabıştın ar kanday colun üyrөndü. Cıynap-tergenderin ırmap-çırmap tүйүнчөkkө tүйүн, kayra el cerine kaytuunun kamın körüştü. Aşuu aşıp, cöө basıp, cuk түгөngөндө ölbө canım ölbө dep cergesine arañ cetiştı.

— Cazmış uşu eken, bayım, — dedi Taştanbek [11] mukaktanıp — Arıp-azıp, bötөн cerge çeyin tentip bardık. Emi mintip, tuz buyrup, tuulup-өskөн cergebizge kayttık.

Booru açımak turgay, bu sözgө Egordun açuusu kelip, ırayın buzdu:

— Silerdin tentip-terbigeniñer menen menin işim emne! Maga bayağı toru beem kerek. Al emgiçe ekini tuup, bir başı üçөө болмок.

Taştardı küldürөтүp, күкүктөгөн çоñ suunu meltirep tiktep turganday Taştanbektin başı tegerenip, cer köçүp ketkensidi:

— Anıñız ıras, bayım! Birok, biz mal emes, öz alapayıbızdı tappay kalbadıkpı. Üyübüz çeçilbey, kazanıbız kaynagan boyunca kaldı. Çildey taradık. Ölgöndön kalğanıbız it azabın körüp, mintip kayra keldik... Eger sizdin malıñızdı karasanataylık kılıp cogotup iysem bir cön ele.

Egordun itatayı tutulup, ogo beter öküroñdödü:

— Oy, sen kanday süylöysüñ! Sen al beeni menin koluma ötkörüp kettiñ bele?

— Cok. — Taştanbek başın şılıkıyttı.

— Anan emne kelciireysiñ! Anı tölötüp alam.

Taştanbektin aylası tügönüp, calooruy unçuktı?

— Makul, bayım, tölöp dele bereyin. Birok, aksaktın alına karañız. Kolumda bolso azır ele ceteletip ciberet elem, özüñüz körüp turasız, mintip karcalıp, çıçkak ulakka da cetpey...

Egor kaştarın tüktüytüp, közdörün çekireytti:

— Senin koluñda barı-cogu menen menin işim emne! Ce sen meni şakaba çekken turasıñbı.

Ömüründö kalp aytıp, aksımdanıp ce cantalaşıp körbögön Taştanbek eç cakka buytay albay, karaylap ketti:

— Cok, bayım, siz emne deseñiz men oşonuñuzga könöyün. Töböñ menen cer kaz deseñiz da men dayar.

Egordun çıdamı tügönüp, mılığın koluna ala koydu:

— Sen meni antip aldaba, it! Ak malımdı men senin orduñdan tap cıldırbay turup taptırıp alam... Eger tappayt ekensiñ, itke okşotup uşul cerden atıp salam.

Taştanbektin içinen kök tütün bulap, caman kurcununun tübüñdögü tompoygon bir nerseni körsötö, çögölöp oltura kaldı:

— İrahım etiñiz, bayım! Ölüp-öçköndön kalğan [12] calğız uulum ookas ele. Oşogo bir şıbaa bolor beken dep kara candı karç urup cürüp mobu ookattı taptım ele. Şorduu balam ay-talaada keserip açka catat, Uşunu oşo baykuşka cetkirip bereyin, anan emne kılsañız oşol kılıñız!

Egor kürsüyüp, iynin bir küyşöp aldı da, mıltığına başka cez salıp, demitip kirdi:

— Munun süylöp turuşun karaçı! Sendey tomayaktar maga cakşılık kılmak bele! Bular cañı mıyzam ornotup, baylardin malın, cerin ortogo alıſat imiş. Ortogo alğandı men silerge körsötöm.

Taştanbektin başına eç nerse kelbey, Egordun sözünün törkünü emnede bolup catkandığına da cakşı tüşünö berbey, öz ölümünön da, balasın köp oylop samanday öñü sargayat:

— Ubaldan korkuñuz, bayım! Men sizge eç camandık kılğan emes elem go. Ookas baykuş açkadan ölüp kalbasın. Mobunu cetkirip berip, anan...

Egor kılçıldap, Taştanbektin sözünün ayağına çığarbay, buup taştadı:

— Sen camandık kılbasañ, sendey etegi uzarbagan çor tamandar bizden biylikti tartıp alıp, öz ökümün cürgüzüp oturat. Sen da oşolordun birisiñ. Ak it, kara it — baarı bir it. Biz silerdin külüñördü uşintip sapırıp, uşintip çok kılmakpız! Iymanıñdı aytıp kal!

«Emi soodam bütkön eken» dep, bu carık düynödön birotolo tünülüp kalğan Taştanbek ordunan kıyrañdap turup, mıltıktın oozun telmirip tiktey bergende, koluna çoçmor karmagan olburluu orus cigittin cebe sıyaktuu atılıp ketçüdön beter çıñalıp turganın kördü da, tili kürmöögö kelbey, közdörü tostoyup ketti.

Egor meldeşip buta ata turgan sıyaktuu bir közün ıkşıyıp, kayta cuma kalıp, karoolgo ilinte albay catkanday saamalıktatıp turganda, tigi cigit çoçmor menen karuuga bir saldı. Mıltık abaga atılıp, Egordun kolunan alıs ırğıdı. Egor kokuylap, ordunan kozgolgonço tigi cigit şamdagaylık menen mıltıktı şap ala koydu. Kulağı tunup, başı keñgirey tüşkön Taştanbek, ok cañılğanday arı-beri teñselip, esine kele albay turganda orus cigit anı koltugunan süyödü:

— Eç nerse emes, korkpo tuugan! Sen kırğız kembagalı bolsoñ, men orus kembagalımın, Atım — [13] Vaska. Oyuna koyso, bul şümşüktör bizdi kırıp-coyup cibergileri bar. Co-ok, emi alar bizdi ante alıſpayt. Antkeni bizde Sovet biyliği ornodu. Bul — kedey-kembagaldardin ökmötü.

Büyrösü kızıy tüşkön Vasiliy bir kolu menen mılıktı karmap, Taştanbekti suunun ceegine oturguzdu.

Başı mañ bolğon Taştanbektin бүткүл сезimin biri-birine okşobogon eki kişinin kıyal corugu, özünö kılğan türkün mamilesi biylep, Vasiliydi kantip alkaarın bilbey turdu: «Kapıray, tigi da orus, bu da orus. Anan orus oruska boluşpay, maga can tartkanı emnesi? Ce bul menin cek-caatım bolboso... Bu kaydan kelgen cigit? Kedey-kembagaldardın ökmötü degen emnesi? Al ökmöt kayda? Surasambı ce surabasambı? Surap alıp, dağı bir baleege kalıp cürböyün? Uşunusuna ıraazı bolup, unçukpay kete bersembi? Co-ok, antüügö bolboyt?»

Taştanbek бүcüröp, kurcunun karmalap kördü da, anın түbündögü tömpöygön tüyünçöktü çeçip, anın içinen bir sındırım zağıra nan alıp çıktı.

— Uulum, — dedi al, ünü karğıldanıp, — men seni kantip ıraazı kılaarımıd bilbey turam. Eger ayıp etpeseñ mobu nandı alıp koyçu.

Vasiliy, bul karıyanın ayanıçtuu kebetesine canı keyip, anı ak nieti menen sunup catkandığına çın dilinen işendi da, çekesinen çımçıp ooz tiyip, kayra özünö karmattı:

— İrahmat, abışka, men sizge çoñ ıraazımın. Munu aytıp catkan ooruluu uuluñuzga alparıp beriñiz. Men eç kaçan taarınbaym. Andan körö özünüz kapa bolboy ketiñiz. Basa, sizdin atıñız kim?

— Taştanbek.

— Uuluñuzdukuçu?

— Osmon.

— Barıñız, anda, coluñuzdan kalbañız. Tigi körkoo emi sizge çıpalağın da tiygize albayt, Anı menen biz başkaça süylöşöbüz. Uşundaybı?

Vasiliy tösün üyrüp, Egordu kaarduu karadı.

— Uşunday, uşunday, — dedi Egor, tört ayaktap. — Men emi silerdin aldıñardan kıya ötpöy kalayın. Keçirip koygula, kağılıp-sadagası keteyinder.

— Dağı aytam, esiñde bolsun! Ekinçi colu uşintip kır körsötçü bolsoñ, öz ubalıñ özünö. Birok bizden kaçıp kutulup ketem dep oylobo. Cerden [14] çukusak da

taap alabız. A bu mılık saga kayta berilbeyt. — Vasiliy apkıtı campaygan çoñ ötügün şolkuldatıp, arı-beri basıp turdu. — Ugup catasınbı?

— Ugup catam...

— Anda aman kalğanıña süyünüp, artıña kılçaybay cönö! Seni atıp salsa boloor ele, birok biz silerdey kankor emespiz.

Mergenden kaçkan ayuu sinduu apsañdap, cıgılıp-turup ketip baratkan Egordun karaanı körünböy kalğanda gana, Vasiliy ün kattı:

— Kayır, anda kırıya! Men ötü zarıl iş menen şaşıp barattım ele, Amançılık bolso dağı cüz körüşüp kalaarbız. Birok eç nerseden kabatır bolboñuz.

— Koş, kağılayın!

Atası Osmondu mına uşul üy ordunday cerdegi kamıştın arasına calğız taştap ketkenine bugün törtünçü apta bolot. Üç-Turpandan kündöp-tündöp cürüp oturup cergesine kelgende meder kılğan calğızı Osmon çeçek menen oorup kalsa bolobu.

Al çarığın çeçti da cargak şımının eki tizesin türüp, arkı öyüzgö keçip öttü. Kurcunun alaçık turgan ceekke koyup, moynu-başın suuga çaydı. Anan şırp aldırbay mışık basışka salıp, çöp alaçıktın için karadı. Erteden beri «ata, atake» dep kırıkıstap catıp, cedep çarçaganda közü ilinip ketken Osmon atasının kelğenin bilgen cok. Al adepkisinen bir top oñolup kalğan ele. Birok tırp eter alı cok. Betindegi barsaygan ıylakçalar carılıp, karttanıp kata baştağan. Kün ötkön sayın içteyi açılıp, ayan içkisi, nan cegisi kelet. Birok, bul «bödonönün tüşünö taruu kırıptır» degendey ele, sanaa cetse da, kol cetpey turgan kep ele. Atası murunku künü keçinde taştap ketken bir üzüm momo nandın kaldığın oozuna saldı da, anı daroo cutup ciberbey, şimip oturdu. Kara tumandap kaptagan çirkeyler ızıldap çıgıp, eti kıcışıp, canın cegizet. Bala birookumda tañdayı katıp, suusap çıktı. Kol çanaçtağı çalap ebak tügöngön.

Taştanbektin içi böksörüp, til oozunan acıragan emedey uulunun kaşında köpkö çeyin ünsüz oturdu. Anın başına neler kelip, neler ketet...

El ürköör aldında oşol aymak oy-çuñkurluu, boz [15] topurak kaptagan ker sarı een talaa ele. Kara kurt, muzoo baş caykı aptapta kumurskaday caynap, anın uusunun cantaslim bolğon adamdar da köp bolçu. Ürküp çıkkın koduraday ar kaysı cerde üstü kamış menen cabılğan cer kepelerde, een talaadağı çañgıl tütün bulagan birin-serin

boz üylördö cana üzüktörü salbıragan kara alaçıktarda Taştanbek sıyaktuu kedey-kembagaldar çaşaçu. Emi dele turmuş oñolup ketken cok. Anan Taştanbek keyibegende kim keyiyt. Kañçalık tiştense da köz çaşı mölt etip, Osmondun betine taamp ketti.

— Ata, atake, keldiñbi? — Denesi ot menen calın bolup aldastap catkan Osmon kebersigen erdin calap, çaşıldangan közün açtı. — Ata suu berçi, suusadım.

— Atañ senden aylansın! Men sen dep cürböymünbü. Mına, cakşı bolot degen uşul. Emi kuda kaalasa, mindan arı oñolo beresiñ. Taza abaga birtike oturçu, karaldım.

Taştanbek arıdan-beri çöp orup kele kaldı. Anı suunun ceegine cakşılap töşöp, uulun kötörüp barıp oturguzdu. Kurcundan bir üzüm zağıra nan alıp çığıp, kol çanaçtağı ayrandan cığaç çöyçökkö kuydu. Osmon ayrandı dem albay tartıp ciberip, anın artınan zağıra nandı aymap kirdi.

Eki karıpka canı açıp, alardın içki kayğısın birge bölüşköndöy kündün közün çıpkalagan kara buluttar sögülüp, çaşañ kamıştar cügündü. Kandaydır cıpar cıt kelip, kañşaardı ördödü. Kara suuga ördök uçup kelip konup, bödönö bitpıldıktadı. Uşunun baarı Osmondun tuulğan cerge bolğon kusasın tarkatıp, oorugan cerin unutkanıp barattı.

Çöp alaçıktın içi kurkuldaydın uyasınday bolup cıluu boluçu. Çaşañ kamıştan dodo kılıp töşöp, üstünö kebezi bulayıp körünüp cürgön töşök salıp, kamıştın pırı tolturulğan cazdıktı başına cazdap oşerge Osmondu catkırçu. Açık kündördö özü sırtka catıp aluuçu. Oşol künü nöşörlöp camğır tögüp, uulunun canına kısılıp catuuga tuura keldi.

Közgö saysa körüngüs karañğı tün. Cazğı camğır [16] alaçıktı sabap turat. Sanaarkap catkan Taştanbektin moynunan mayda tamçı cörgölöy baştadı. Soyul menen çapkanday tırp etpey uktagan Osmon anı sezgen cok. Al köl-şal bolup terdep, denesi köölğüp catkan ele. Camınçısı caanga tiygendey bılçıldayt. Taştanbek anın üstünö cırtık sarı tonun caap, can-cağın kımtıp, betine caan tiybesin üçün eski kaptı

çümköp koydu da, özü çöptün içine butun solop ciberip, calañ kabat taar çapanının astına kirip ketti.

Taştanbak kançalık arakettense da uykusu kaçıp, oyu ongo bölünöt: «Bu caratkan allaga casagan bizdin emne caziğımız bar? Biz anın tuzun uurdagan emes elekko. Es tartıp, at calın tartkandan beri kara candı karç urup, iştep kelatam, iştep kelatam. Anan bir cakşılık kördümbü? Cok. Emne üçün mınday? Emne üçün biröögö kor, biröögö zar düynö? Biz uşintip ele kan-kakşap cürö berebizbi? Ce ar kimdin bak-taalayın kuday taalam çekesine cazıp koyot degeni çınbı? Basa, bayağı cigit «Egor emi sizdi çekege çerte albayt» dep emne üçün ayttı? Ooba, ak padışa taktan kulaptır, cañı mıyzam ornoptur. Al — kedey-kembagaldardıkı eken. Anan emne bolot? Biz kantebiz? Al cañı ökmöt kayda?»

Mına uşintip neçen suroolor kelip, akılı ayran bolup tüyşölüp catıp, tañga maal gana közü ilingen Taştanbek çoçup oygonup ketse kündün murdu çığıp kalıptır.

Canında ordu kalıp, Osmon cok. Taştanbek şibegemenen sayganday ırğıp turup, taar çapanın ırgirtpey iynine salıp lakıldap sırtka çıktı. Eşik aňğırıp een. Küzgüdöy tunup, asman turat. Tacısın ürpöytkön sasık üpüp Taştanbekten cazganganday uça kaçtı. Caşañ kamaştarga, öskölön çöptörgö, alaçıktın boorunda turgan möltür tamçılar cılt-cult etip, cogolup catat. Alaçıktın tübündögü kara suu kirgildenip, arık menen melt-kalt.

Taştanbektin köñülü çögüp, bardık oyu uulunda boldu. Alaçıktın artın, arıktın boyun alaktap karap çığıp, közünö eç nerse körünbögön soñ kıykırıp ciberdi:

— Osmon! Oy, Osmon!

Oboçodogu top kamaştın arasınan Osmondun ünü çığıp, bir azdan kiyin tam-tuñ baskan baladay butu çalıştagan karaanı köründü. [17]

Taştanbek kubanıp ketti:

— Oo, bugün özüñ basıp kalğan turbaysıñbı. Sakayat degen uşul. Kuday, özüñ kubat beregör!

Taştanbek cetip barıp uulun koltuktan aldı ele özüm basam dep Osmon bolboy koydu. Osmondun böz köynögü, eski çiybarkıttan tigilgen beşmantı da, etegi tilik

sart çapanı da, kala berse camınıp çıkkın sarı ton da sığıp alma ter ele. Osmon cüzün suuga çayıp, ilkip basıp keldi da, cayılıp catkan sarı tondun üstünö oturdu.

— Bütün içteyim ele açılıp kalıptır, ata... Keçekiden birdemeñ kalğan cok bele?

Taştanbektin ısığan denesi suuy tüşüp, бүткөн boyu şaldıydı:

— Cok, kağılayın, bolso özüm baya ele alıp berbeyt belem! Tübün tüşkөн çokçuluk ay! Koldo bolso, bir kozunu kötörüp çaap, ısıq sorpo uurtatsam, uulum muununa bat kirbeyt bele. Emi emne kılaysın?

Alaçıktardın kaysınısına kirse da, biri-birin telmire tikteşip, kulak-murdun keskendey kuluyup oturgan üy-bülönü körö turgan. Abışkaları kiçinekey baldarga arkasın tırmatıp, kempirler bardar kişilerdin kiyizin casaşıp, kelinder alardın arpasın küyşöp, kumurska sinduu candarı tınbay, bir түstүү ötkörgön ömürlөрүнө tobo kılıp, көнүп kalğan sıyaktuu sezilçü Taştanbekke.

Osmon bir nokotton közün albay meltirep oylonup turdu da cıla basıp, çöp alaçıkka kirdi. Dayıma çañ basıp, burçta catçu kiçinekey cığaç үкөктөгү mayda-barattarının içinen terinin öönүнө orolğон kiçinekey түюнчөк alıp çıktı da, anı kayta-kayta karmalap, «emne kılısam» degendey eegin tayanıp, esengirep oturdu.

— Al emne, balam?

— Munu altın sırğa deyt, ata. Buga bizdi toyundurar birdeme keleer...

— Bul özü baaluu buyum turbaybı. Munu canağı baylardın katındarı beri bolğondo ele beş pud buudayga alat...

Osmon atasın bir karap alıp, anın kaparına kelbegen taptakır ele başka suroonu berdi:

— Ata, siz Mariyanı bilesizbi?

— Kaysı Mariya...

— Bayağı Egordun ayalıçı.

Egordun atın ukkanda Taştanbektin denesi [18] dürüldöy tüşsө da Mariyanın ismı anı daroo tarkatıp cibergendey boldu.

— Bilbey anan... Ayaldığında kunu çok kişi emes bele. Mariya bolboso Egor bizge kün körsötmök emes. Beçara, körünöösün körünöö, kömüskösün kömüskö uuçtap-koçuştap bere koyup, oşol ayal bizdin canıbizdi alıp kaldı. Özgöçö seni cakşı körçü. Kat taanıp al, kat taanısañ közüñ açılatsa dep ele saga birdemelerdi üyrötüp catçu emes bele.

Osmon atasının sözün keskin böldü:

— Es tartkanda oylop körsöm, a kişi maga at başınday altınga bergis çoñ iş kılğan eken.

— Andan körö a kişi bar boldu beken? — dedi.

— Bar bolbogondo, cırgap-kuunap turgan cerinen bir cakka ketip kaldı deysiñbi.

— Ketse ketip kalışı da mümkün, — dedi Osmon oor dem alıp. — Egor eköönün ımalası it menen mışıktay ekenin özüñ dele baykap kalğandırısñ?

— Baykabay anan, beçaranın közü kögörüpsen ele cürçü.

— Al eç nerse emes, men anın çaçınan süyröp tepkilegenin öz közümen menen körgöm. Beçara til-oozu çok catıp kalsa bolobu. Egor öcördönüp başka-közüme koygulap cüröt. Men çöptün içinde korgolop oturgam. Mariya Timofeevna dale bılk etpey catatsa. Ce Nina körünböyt. Egor ketip kalğanda çurkap cetip başınan kötördüm. Al kınkıstap, közüñ açtı:

— Kağılayın Osmon, ıras kelbediñbi. Men oñboy kaldım okşoyt.

Mariya Timofeevna turuuga arakettendi, birook daroo tura albadı. Anan erdin kese tiştep, bir kolu menen için basıp, töşögünö arañ cetti.

— Kişi çokto menin canıma karaan bolup, birtike oturup turçu, — dedi al suu içip. — Ölbösöñ sen da kişi bolorsuñ...

Mariya Timofeevnanın kirpigi imdalışıp, caşı caak ıldıy kuladı.

— Senin menden köñülüñ kalğan çokpu? — dedi al menin başımdan sılap. — Men silerden kolumdan kelgenin ayagan çokmun. Siler üçün köñülüm dale bayağıday. Atañ beçara kıynalıp cüröt. Sen anın köñülün kaltırba. Koluñdan kelse tırışıp oku. Cadabay işte. Kayrattuu, karamduu bol. Çokçulukka bağınba. Uktuñbu?

— Uktum. [19]

— Uksañ, kaçandır bir kezde maga biröö uşintip ayttı ele dep esiñen çığarbay cüröörsüñ.

Anan al töşöktün aldınan kürmö-şım aldırđı da maga berdi.

— Basa bayağı bir çaka buudayga almaştırıp ciberçü kürmö-şım emes bele? — dedi atası da esine tüşürüp.

Eköö süylöşüp oturuşkanda alıstan eki atçan köründü. Alar tüz ele katuu celdirip kelişip, çöp alaçıktın canına toktoştı. Anın biri — şapkesinin mañdayında badıraygan kızıl cıldızı bar, cambaşına tapança baylangan olburluu orus kişi ele. Ekinçisi — çiy murut, kızıl çiykil kırğız cigit. Alar şapa-şupa attan tüşüp, kuyuşkandap koyuştu da, carışa salam beriştı.

— Cañılbasam, Taştanbek aba siz bolot okşoysuz? — dedi kızıl çiykil kırğız cigit.

— Ooba, menmin, menmin. — Taştanbek dağı emne balaket bolup ketti degendey ürpöñdödü.

Kamçısı menen hrom ötüğün çapkılap, alaçıkka alaksıp turgan Afanasev murutun canıp alıp:

— Çoçubañız, kariya. Ak padişa taktan kuladı. Sovet biyliği ornodu dep uktuñuz bele?

— Ooba, ukkam, ukkam.

— Emese, biz mına oşol cañı ökmöttün öküldörü bolobuz. Taştanbek ceñildene tüşüp, canalı kalbay, caşañ çöptön cerge töşöp ciberdi:

— O-u-u, anda özübüzdün kişiler turbaysıñarby. Silerdin sırtıñardan köp ugabız. Birok, özüñördü körö elekpiz. Kelğile, kağılayındar, kelğile, A siler menin Taştanbek ekenimdi kaydan bilesiñer?

— Keçee sizge bir orus cigit coluktu bele? — Afanasev kök çöpkö oturup catıp suradı.

— Colukpay, anan, — Taştanbek solk etip ketti. — Oşol orus cigit bolboso meni canağı cakşılık körbögön Cagor castım kılıp koymok. Bir acaldan kaldım da...

— Sizdin cön-caynızdı mına oşol cigitten ugup keldik. — Afanasev sözün ırastap, küböğö tartkanday Saparga baş iykep koydu. — Al özü bizdin kişi. Andan murda sizdi neçen colu izdetip, taptıra albay koygon ele.

— Cakşı, cakşı, kağılayındar. Meni siler sıylasañar, silerdi kuday sıylasın. — Taştanbek [20] «Men kim elem» degendey kubanıçtan közü caşıldanıp turdu. — Cer oop kelğenden beri men ayıl-apaga dele cologondoy bolğon cokmun. Mobu uuluma çeçek çıgıp, elden oboço cerge bağıp turdum. Emi kudaya şügür, mintip baş kötörüp oturat.

Afanasev Osmondu ormoyup bir karap aldı da, anın betindegi katıp baratkan taktardı körüp, başın çaykadı.

— Siz emne üçün bizge kelip, bul cönündö aytkan coksuz?

— Silerdin kayda ekeniñerdi bilbesem. Ce anı biröö maga aytpasa. Barganda emne kıl at elem, kağılayın.

— Karaçı, türköylüktü. — Afanasev asıngan sumkasınan kagaz alıp, aga birdemelerdi caza baştı. — Uuluñuzga da, özünüzgö da cardam beret elek da.

— A cardamıñar emne? — Taştanbek oozun ańkaytıp, közün kitireytti.

Sapar da sözgö aralaştı:

— Iya, carıktık, sizdey alıstan arıp-azıp kelğenderge un-talkan, egin-tegin, kiyim-keçe, darı-darmek berilip catpaybı. Aga eç kanday tıyın-tıpır, akça-teñge tölönün keregi cok. Oşonu cardam deyt.

Taştanbek öz kulağına özü işenbey takaktap suradı:

— Kandayça?

Afanasev kagazın sumkasına kayra saldı da, Osmondu dalığa taptap, Taştanbekke ayanıçtuu karadı:

— Cañı ökmöt silerdin arıp-açıp, azap çegip kelğeniñerdi cakşı bilet. Oşon üçün uşunday cardamdardı uyuşturup oturat. Cañı ökmöttün adilettiği, elge karamduulugu mına uşunda.

Taştanbek taar çapanının ceñi menen murdun canın alıp muunu boşoy süylödü:

— Aytkanıñar kelsin, kağılayındar! Akırı körör kün, içeer suubuz bar eken.

Afanasev şımın kübünüp, ordunan turdu:

— Boluñuz anda, süylöşüp büttük. Azır özüñüzdü da, balañızdı da alıp ketebiz. Mınday een cerde karoosuz kaltıruuga eç kaçan bolboyt. Kak sakayıp, karuusuna kirmeyinçe uuluñuzdu oorukanaga catkırabız.

«Oorukana» degen emne ekendigine oñduu tüşünö [21] berbey, uulunan birotolo acırap kala turganday abalğa kelip, Taştanbektin közü çekireydi:

— Anıñar emne, kağılayındar? Balanı kıynabas beken?

— Oorukana... darığerler darılap, ildetti sakaytuuçu caydı aytat. Anda ak şeyşeptüü töşönçü ordu, dogdurlar bolot. Ookas adamdar oşol cerge catışıp darılanışat, üç-tört maal ısık tamak berilet. Anın birine da akça tölöşpöyt. Osmonuñuz tez sakayıp, karuusuna kirse, özüñüzgö dele cakşı emespi. Emi, tüşündüñüzbü, ata? — dedi Sapar sözgö aralaşıp.

Afanasev tigi abışkanın işenkirebey turganına şektenip tüşündürüp ayttı:

— Al sizge okşogon kara taman kedeylerge tiyiştüü cay. Cañı ökmöt anı orustun çoñ törölörünön tartıp alıp, ezilgen elge berip koybodubu. Anan özübüzgö tiyiştüü cayga özübüzdü kirgizbey koyçu bele. — Afanasev bir az toktolo kalıp sözün kayra uladı: — Siz özüñüzçö cerge ee bolup, aştık aydağıñız kelesi?

Kandaydır bir cağımduu darı içkendey Taştanbektin tula-boyu düülügüp çıgıp, delöörüy süylödü:

— Iya, oozuñdan aylanayın! Ataganat, ceriñ bolso uşintip cokçuluktun korun tartat belek, — dedi al küröktöy kolun körsötüp. — Mobu kol menen tukumuñ soolğon Cagordun kança eginin orup, kança çöbün çaap berbedim. Anın baarın bazarga alıp barıp satsañ, bir üyür cılkı bolmok. Oñbogur Cagor oşonun ondon bir bölügün da berbey, talaada kalğan bir kaşañ çoburun doolap oturbaybı.

— Emese, sizge cer da bölüp berebiz.

— Koyçu, kağılayın, a cerdi kaydan alasıñar? Biröö cerin beker berbeyt da...

— Baylardan alabız, — dedi Afanasev çeçkindüü. — Alardın aşık cerleri köp. Murda cer bir uuç gana «uluktarga» tiyiştüü bolup kelse, azır kor bolğon eldin mençigine aylandı. Siz da oşolordun birisiz.

— Ölbögön kişi altın ayaktan suu içet degen uşul eken da. — Taştanbektin et cüröğü alıp uçup, elep-celep boldu. — Mınday bolot dep kimdin tüşünö kırıptır... Silerge miñ mertebe ırahmat, kağılayındar!

— Alkışınardı bizge emes erkindik-teñdik, [22] cer alıp bergen Leninge aytıñız, — dedi Afanasev.

Taştanbek kökürögün öydö kötörüp, taza abanın barkın emi baalap catkanday andan kere-kere dem aldı.

— Emese, kırıya, bayatan beri biz aytkandardı öz közüñüz menen körüp, özüñüz kübö boluñuz. — Afanasev kurun oñdop, gimnastyorkasının etegin ıldıı tartıp, cönöögö baş koydu. — Azır siz meni menen mına oşol cer aluuga arnalğan cıynga barasız. A Sapar bolso, Osmondu oorukanaga cetkirip, kayra tartat. Kana, atka minip alıñız. Men cöö ele basam. Sapar, sen da tez kelğendey bol.

Taştanbek «çöñdün» atın minüüdön tartkınçıktap, adegende batına albay tursa da, Afanasevdin kistoosunan kiyin, argasızdan makul bolup, üzöngügö butun saldı. Sapar bolso, Taştanbektin boloor bolbos kör-cerin atına artıp, astına Osmondu mingizdi da, özü uçaşıp aldı.

Taştanbekter kelgende, cöö-calañduu bolup, ar kaysı koktu-kolottun başınan salbırap-samsıp, birden-ekiden ağılıp kelip catkan eldin ayağı üzölö elek ele. Afanasev Taştanbektı attan tüşürüp koyup, özü kaydadır çaap ketti da, bir azdan kiyin kızıl bayrak baylangan ırdıban arabaga tüşköndör menen carışa kelip, kalıñ eldin içinen körünböy kaldı.

Taştanbek çoğulğan eldin ança-mınçasın gana taanıbasa, köpçülüğün körgön emes. Özünö okşogon calañ töş, üstündö üyrüp salaar kiyimi cok, camalıp-caskalğan caman çapançandar biri-biri menen baş iykeşıp, sakaldarın serbeñdete, cañı mıyzam cönündö ogole köp sözdördü süylöşüp catıştı. Torpok mingen baldar, eşekçen çaldar, kımırınıp kımtingan kız-kelinder köböygöndön-köböyüp, aralap ötüügö kıyın bolup barattı.

Mıdırı cok caydak talaanın mına uşul cerinde calğız tüp capayı taldan başka köz toktotoor eç nerse körünböyt. Terebel kök-caşañ tartıp, kün özünün kubattuu meerimin tögüp turat. Tal tübü cıbıragan ak kalpaktar, tebeteyler, malakaylar,

eleçekter... Abacaarıp turgandardın közdörü kızıl bayrak baylangan çok ortodogu arabadan ötüp, uu-duu, keede şamalğa ırgalğan çöptöy tolkuy tüşüşöt.

Bir ookumda mına oşol arabanın üstünö şapkesin [23] koluna mıcığa karmagan kıska kayış tonçon orus cigit ırğıp çıktı da, ürpöygön sarı çaçtarın artına kayırıp koyup, kolun solbuy, köp sözdördü ergip süylödü. Cardangandar anın sözünün birine tüşünsö, birine tüşünböy catıştı. Orus cigit Uluu revolyutsiya cana anın kantip ceñgendiği, dalay-dalay asıl adamdardın kurmandıktarga barıp, kırçın ömürün kıygandıktarı cönündö aytıp kelip, eldi kıraakı boluuga çakırdı da, cer, erkindik, teñdik, ukuk cönündö car saldı:

— Ak köz, kara köz, bir boorlor! Mına emi silerdin ezelden eñsegen künüñör kelip, koluñarga tes tiydi! Azır baarıñarga cer bölüp berebiz. Ceriñerdi alıp, tamıñardı sala bergile! Birok, tap duşmandar bar ekenin eç ubakta unutpağıla. Alardın dili biz üçün eç kaçan agarbayt...

Araba turgan cerdegi kızıl çüpörök menen cabılğan taktada revkomdun müçölörü cana cardı-calçılar tobunun öküldörü da olturuşkan ele. Közdörünön çaş imerip, baş kiyimderin kökölötüşkön kara taman, cırtık-cılañaç kalktın uu-duusun basıp, Afanasev kolun öydö kötördü:

— Azır silerge kızıktuu maek kurup bergen cigittin atı — Vasiliy. Anın atası sürgündö cürüp ölgön. Enesin kelte calmap ketken. Tomolok cetim kalğan çaş öspürüm zavoddo caldanıp iştep, öz kindigin özü kesken. Revolyutsiyalık işke aktivdüü katışkan. Vasiliy kimdin dos, kimdin kas ekendigin cakşı acırata bilet. Oşonduktan anı silerge baş-köz bolsun dep alıp kelip olturabız. Kana, kanday deysiñer?

Bayatadan beri «bu bayağı cigit bolbosun» dep tınçı ketip oturgan Taştanbek, Vasiliydin atın ukkanda, töştü cagdaytıp açıp taştap, aldığa cütkündü:

— Oy el! Oy curt! Maga col bergileçi...

Cardangandar biri-biri menen cöölöşüp, arı-beri sürülüşö, moyundarın sozdu:

— Bu kim eken özü?

Eñişke tüşçüdöy eki ceñin türünüp, taar çapandın etegin beline kıstargan Taştanbek dalısın daldaytıp dal ortogo çıktı:

— Men özüm köp kıynçılıktardı körüp bötön cerge çeyin tentip bargan çor taman kedeymin. Bul cigittin baylar cönündö aytkan sözü menin cürögümdü [24] kanatıp ketpedibi, kağılayın el-curt! Cagor degen orus bayı atıp koyo cazdaganda, uşul cigit meni aman alıp kalğan boluçu... Mınday cigitter bizge kantip baş-köz bolbosun! Sözsüz bolot... Men, esebi, uşunu aytmakçımın. Et-cürögüm elcirep, çıdabay turam. Ayıp etpeseñer, silerdin közüñörçö bir kuçaktap alayınçı.

İyirilip turuşkan tigi toptun içinen da, bu toptun içinen da caalagan ündör uguldu:

— Oy, böğööt kılbay, ötkörüp cibergile!

— Ataganat, orus bolbosoñ, koyo kal!

— Mınday kişi bizge baş-köz bolbogondo, kim bolot?!

Taştanbek arabaga cakındaganda Vasiliy cerge sekirip tüşüp, adegende kolunan karmadı. Anan moyundarın moyundarına tiygizip kuçaktaşıp kalıştı.

— Men sizge aytım bele. Karañızçı kanday uçurda kezdeştik. — Vasiliy artka ketençiktey berip, anın eki karuusunan karmay, cadırap-caynap turdu. — Emi cardı-calçı uyumun tüzöbüz. Siz anın aktivdüü müçösü bolosuz.

Afanasev menen Sapar da alardın kubanıçın bölüşüp, kol alıştı.

— Oşentip, cerdüü da, eldüü da bolduñuzbu. — Afanasev Taştanbektin kolun koyo berbey, karsıldap küldü. — Emi emne kılmakçısız?

— Tam salıp, tegeregine cemiş bağı oturguzam. — Taştanbek çın peyli menen ayttı. — Cemiş bağı ösüp, mömö baylaganda, silerdi meymanga çakıram. Anan buruksugan baktın kölökösündö maekteşip oturup, çay içebiz.

— Ha-ha-ha... Tilegiñizge cetiñiz, tilegiñizge cetiñiz!

Cıyın büttü. Mıdırı çok caydak talaada beşten-ondon cer çenep cürgön kişilerdi karap turgan Afanasevdin köz aldına düyüm-daraktuu kooz üylör, elektr zımı tartılğan tüptüz köçölör, düpüygön kıştak elestep: «Eh, oşondo uşul aymaktı bir aralasam, ee», — dep, katuu kürsünüp aldı.

Üç komnat, astında kiliysası bar kemiş menen cabılğan uşul taktay üydü Tokmok camaatındağı [25] kırğızdar a kezde dele eç nersege teñebey turgan. «Biz Cagordun üyün körüp keldik», «Biz anın içine kirip, çay içtik, tim ele ukmuş eken» deşip, aңыз kılğandar da az emes ele. Egordun mınday üyü üçöö boluuçu. Bul tamının tegeregine bak-darak tigilip, özü da şaardın çetindegi şarkırap akkan darıyanın boyunda bolğonduktan, Egor anı sıy üy katarı paydalanıp, köbünçö cogorton kelişken uluktardı, malı tümöndögön aytiluu bay adamdardı kabıl ala turgan.

Akıykat, teñdik degen kıyın eken, emi mintip Osmon sıyaktuu tomayaktar cata turgan oorukana bolup kaldı. Atası menen birge Egorgo malay bolup cürgön bala kezinde Osmon dele bul üydün sırtınan neçen colu körgön. Birok başka kedey-kembagaldarday ele başbaktap körgön can emes.

Çokço sakal, köz aynek tağınan çoñ doktor Osmon adep tüşkön küñü ele eç kimge koşpoy, murda «aşkana» dep atalğan koroo içindegi özünçö bir bölmögö catkırıp, cakşılup darılay baştağan. Erteñmenenki, tüşkü, keçki tamaktı da uşul cerge taşıp kelip berişet. Osmondu başkalar körböyt, başkalar Osmondu körböyt. Oorukananın erecesi oşondoy.

Türdüülöp içken tamaktın küçübü ce sanaa tartpay, köñül ösköndükübü, aytör çokço sakal çoñ doktor «ookas» dep esepregen menen Osmon özünün oyunda kulandan soo. «Keçke eçteke casabay ele soldoyup cata berembi» dep, çokço sakal çoñ dokturdan kagaz, karındaş suratın alğan. Çoñ doktor anın mınday intaasın caktırıp, aripteri iri bir kitepti da alıp kelip bergen. A turgay:

— Karı debey, caş debey likbezge katışıp, kat taanıp catışat. Senin mildetiñdi maga cüktöştü. Emi eköbüz küñ sayın bir-eki saattan sabak okuybuz, — dep, orus tamgasının bir neçesin ak kagazga badıraytıp cazıp körsötüp, berip da ketken: «Munu «A» deyt, munu «B» deyt... Eköönü koşso emne bolot?»

Sabak menen alpuruşkan oşondoy küñdördün biri ele. Osmon doktor koyup ketken darısın içip, töşönçü-orundarın oñdop, kuş cazdıgın başına barpaytıp cayıp koydu da, tamak-aş, darı-darmek salınuuçu tumboçkasın kerebetke takay cıldırıp, kagaz-karındaşın koluna cañı alğanda, eşik çertilip [26] kaldı. Oozun ak çüpörök menen tumçulap, ak takıyasın çekesine basa kiyip, eki közü ele arañ körüngön kız kirip keldi.

— Osmon Taştanbekov siz bolosuzbu?

— Ooba.

— Kuymulçağıńızdı tosuńuz, iyne salam.

Osmon sestranın aytkanınday turup berdi.

Sestra iynesin salıp bütüp, kayra buruldu:

— Keçirip koyuńuz, sizden men ooruńuzga baylanıspagan bir nerse surasam, ayıp etpes bekensiz?

Oyunda eç nerseden kaparsız Osmon şaşıp kaldı:

— Surańız, surańız...

Berki kız kadalıp, kayta-kayta tiktey berdi:

— Öñüńüz abdan cıluu uçurayt, cańılbasam, men sizdi taanıp turam...

Osmondun cürögü oynoktop, coop orduna kayra suroo berdi:

— A siz kimsiz?

— Men Ninamın.

— Kaysı? Egordun kızı Ninabı?

— Ooba.

Bala kezinde atasına malay bolup cürüp, anın kızı Ninadan eç kanday ıdık körbösö da, «baydın kızı» degen caman at Osmondun tunuk sezimin kirgidentip, köñül koş unçuktu:

— Im... m... A siz bierde kandayça iştep kalğansız?

— Anın tańdana turgan eç nersesi cok... Sizdi taanıy koyup...

— Bilgińiz kelse, men Egordun öz kızı emesmin, — dedi Nina bışaktap. — Menin atam taptakır başka. Al bay bolğon emes. Ekinçi colu mintip meni mazaktooçu bolbońuz.

— A senin öz atań kim ele?

— Al ayılбайt... Özümdün işim.

— Boluptur... Anda apaña menden ısıq salam ayıp, kolunan karmap koy. Oorukanadan çıksam, men özüm da sözsüz colugam.

Nina betin basıp turgan kalıbında öpkösün kağıp, ogo beter öksüdü:

— Apam bolso, men uşintip cürmök belem... Biz ebak ele ketip kalmak bolçubuz... A kişi kaza bolğon.

Osmondun eki közü tostoyup, adegende selt etip sekirip ketti. Anan ilkiy basıp bardı da başın iyip, Ninanı dalısınan sıladı: [27]

— Apañ seni emes, meni da öz balasında körö turgan. Anday asıl, anday booruker kişi bolobu... Men a kişinin dalay cakşılığın körgöm. Men aga köp karızdarım.

Nina caş baladay soluktap, şişiy tüşkön közdörünün kıcığın oozun tañgan ak çüpöröktün bir uçu menen sürttü.

Birdeme esine tüşkөndөy Osmon emnegedir caydarılana tüştü da, entelep tumboçkasınan birdeme alıp çığıp, cumulğan koluna çaşırdı:

— Men saga «fokus» körsötöyünbü. Turpanda köz booçular köp bolot. Kana, közüñdü cum... Emi aç... Op, mına saga!

Al cumulğan kolun açıp cibergende, alakanınan altın sırga köründü Ninanın közü alaya tüştü.

— Emese, bul altın sırga seniki. Kel, kulağıña salıp koyoyun.

— Emne üçün?

— Maga sabak okuta turgandığıñ üçün...

— Co-ok, bolboyt... Munu para dep koyot. Men para cebeym. — Nina çını menen caa boyu kaçıp, kerebettin ayağın közdöy ketençiktep ketti.

— Tamaşa kılam, — dedi Osmon mostoyup. — Sen maga tuura tüşüngün... Eh, ee, apañ cönündö dağı aytsam zeeniñdi keyitip, bışaktap cürbö. A kişi maga «A» degen aripti birinçi colu üyrötüp, köp akıl-nasaattarın ayıp, közümdü açkan. Anın oşol kezde aytkandarının köbü tuura kelip olturat. Oşon üçün al altın sırgaga tatıktuu. Tirüü bolso, a kişiğe öz kolum menen bermekmin. Emi a kişinin közü ötüp ketiptir. Ak dilden çığıp, çın peyilden arnalğan altın sırganı apañ üçün sen özüñ

tağınıp koy. Bul a kişini unutpay, eskerip cürünün altınday carkıragan belğisi bolsun. Menin saga aytaarım uşul.

Sırganı kulağına salğanda Ninanın tamağı buulup, erdin bekem tiştep turdu da, köptön kiyin kardığıp til kattı:

— Saga tereñ ıraazımın, Osmon. Ayıp etpeseñ mindan kiyin eköübüz sen dep ele süylöşölüçü. Antkeni ekööbüzdün çaşımızda ança-mınça cıl ele ayırma bolboso teñ ösüp, teñ çoñoyup kalbadıkpı. — Nina ıy aralaş, cark etip külüp koydu. — Iras, bala kezdegi nariste sezimler taşka batkanday takır unutulbay kalat turbaybı. Oşondo bir eselek ekenbiz da. [28]

Osmondun oyuna da bir kızık okuya kıl ete tüşüp, bırs etip külüp ciberdi:

— Emi al eselek kezder kayta kayrılıp kelbeyt ko?.. Eger balalığım kayra kelse, men seni takır taarıntpas elem.

— Mınça boldu, emi men saga bir çaşırurun sır aytsam, oozuñdan çığarbassıñ, — dedi Nina öñü özgörölö tüşüp. — Sen içimdegi caramdın kartın çukuy turgan bir oor suroo berdiñ. Men aga coop bergen cokmun. — Nina oor ulutunup aldı. — Ooba, sen apamdı suradıñ. Birok, anın emne bolup ölgönün bilesiñbi? Al ali çaş, suluu, den soolugu mıktı emes bele. Anan bat ele kandayça ölüp ketet? Bilbeym, aytor apamdı atam kolduu bolğon deşip, ar kim — ar kimder ele uşak-ayıñ kılıp cürüşöt. Ögöy atamdı içimden cek körüp kalğanımdın bir sebebi da uşul.

— Egordun ögöy ata ekenin kaydan bilesiñ? — Osmon oylono tüştü.

— Al eç kimgе çaşırurun emes. Apam öñdüü-tüstüü, ar kimdin sugu tüşö turgan suykaygan kelin eken. Orus-tuzem mektebinde mugalim bolup işteçü tura. Anan baylığına çirenip, mına uşul Egor azğırıp alıptır.

— Kimden?

— Afanasevden.

— Koyçu, oy ukmuşuñ ku-ur! — Osmon ayabay tañdandı. — Men mınday ekenin tük bilçü emesmin... Demek, Afanasev senin öz atañ turbaybı?

— Ooba.

— Anan a kişi seni bilebi?

— Bilgen üçün uşul cerge ornoşturup oturat da... Ce bolboso, baydın kızın minday mekemege colotuşabı.

— A sen öz atañ menen kattaşasıñbı?

Nina dağı oor üşkürüp aldı:

— Kaydan... Anda men tam-tuñ baskan kiçinekey kız ekemin. Ömürübüzdö ata-baladay bolup süylöşpösök. Men taptakır başka össöm. Al maga çooçun, men aga çooçunmun. Al meni taanıbayt, men anı taanıbaym. Öz ara mamilebiz da oşondoy.

— Mına kızıq! — Osmondun supsunu suuy tüştü. [29]

Tüptüz ele körüngön kök cayıkta bilinbegen kança oy, kança çuñkurlar bolot. Al emi düynösü tataal adamdın içinde emne bar ekendigin bilem dep aytuunun özü çoñ tekeberdikko. Anın sñarınday kezinde bulut minip, buu bürküp, «silerdi men bilem», «silerdi men kıyratam», «silerdi men soylotom» dep, ooz kesirdi köbüröök süylöçü Egordun kursağındağı celi «bı» etip çığıp, kulağı şalpayıp kalğan. Körsö anı köbürtüp-cabırtkan — teşe-teşe ceri, astındağı malı, cumşagan malayları tura. Alardın baarınan tomoloy kılıp acıratıp, «el katarı caşa» dep koyuşkandan kiyin, ölöörün sanap, aylası cok, arañ ele basıp cüröt.

Ce bir kulak ugup, köz körgüs alıs cerde bolsoçu. Kursaktuu sarı beesin minip, erteli-keç tıyak-bıyakka bastırganda, bayağı «buu bürkkön» kezderi esine түşüp, can terisi kelet. Torgo tüşkön cırtkıç sıyaktuu arı oydolop, beri oydolop, çığıp kete turgan kiçinekey cılçık izdeyt. Küyüttüü, kektüü kökürögünö sep kılıp, arka-bel tutkan mına oşondoy «cılçıktardın biri — Ayatkan kazı attuu din başçısı cana kokoloy başın ala kaçıp cürgön calğız köz ak ofitser Grişa ele. Egor ceñ içinen bilğizbey, ıgın taap, alar menen betme-bet masiletteşip, kelüügö da cetişken. «Siler kaapır, biz musulman deşpey, bir cakadan baş, bir ceñden kol çığarsak, «balşavekter» taman aldında taptalbaganda kayda barat» dep küpüldögön da mına uşul Egor bolçu.

Oşondon beri özünön-özü ele semirip, içinen kuduñdap cüröt. Birok bul oyun eç kimge, a turgay kirin cuup, tamağın casap bergen Ninaga da bilğizgisi kelbeyt. Sırtınan karasañ koy oozunan çöp albagan bir momun.

Özgöçö Taştanbektin körgöndö, eköönün ortosunda eç nerse bolup ötpögöndöy carkıldap külüp, Osmondun oorukanaga catıp kalğandığına keyip-keçip, cürögün sadaga çaap cibere cazdayt.

Mına azır da Taştanbektin borguldanıp alıp cer çukup catkandığın tee alıstan ele körüp, atayın bastırıp keldi.

— İş ilğeri bolsun, Taştanbek. Emne kılıp catasın? [30]

Cılañbaştanıp, köynögün çeçip taştagan Taştanbek kün sayın körüşüp cürgöndögüsündöy ele, köñül koş unçuktu:

— Emne kılayın, bakırçılık, bayım. Birtike aştık seep, kartoşka-martoşka, piyaz-miyaz aydap koyoyun dedim ele.

Egor caağın sıypay berip, antkor küldü:

— Anı aydagan koluñan kelesi?

— «Bay bilğendi kul bilet, kılayın dese erki cok» degendey bul cumuş bizden kalğan. — Taştanbek tırçıy tüştü. — Murda argabız cok bolso, emi adilet zaman kelip, kolubuzga tes tiydi. Kerek bolso aştıktı kantip aydap, kantip cıygandı sizge da üyrötüp koyom... Ce siz egin-teginiñizdi özünüñüz orup, özünüñüz cıyıp cürçü beleñiz?

Egor sanın çaap, bışılğan çanaçtay bülk-bülk etti:

— Anıñ tuura, Taştanbek. Birok, kereli-keçke ele kektey beresiñbi. Demek, kek saktay turgan mına menin cönüm bar boluçı. Emi ötkön-ketkendi oygo alıp, kekenişpeyli, baatır! Degender dep, aytkandar ayta bersin. Birok, sen aga köp kulak kakpa. Men keñ peyil kişimin. Kaalasañ kelip-ketip, öz üyüñdöy cürö ber.

— Cok, sizge ıraazımın, bayım. Sen aman, men aman, cön ele cürölüçü.

— Cön cürböğöndö seni men aldım tüş dep catambı. — Egor kızırañdamış boldı. — Senin öz üyüñ özüñdö, menin öz üyüm özümdö. Bir cerde turup, bir cerdin suusun içip catkandan kiyin, kaala, kaalaba, birge çaşaşın kerek. Anan sen Çüydü karap, men üydü karap tursam, bolçu bele. Esi cok kişinin sözün süylöysün da, Taştanbek.

Emne dep coop bererin bilbey, Taştanbektin argası ketip, kaypaktap arı bastı, beri bastı. Tee arcakta çapanı menen caap koygon kişinekey aşkabak çeleti

karmalap, köpkö çeyin turdu. Andağı carmadan cutaar-cutmaksan bolup, Egordu közünün kıyığı menen dağı bir colu karap koydu. Egor ketpey, kakkan kazıktay dale bılk etpey turat.

— Anıñız tuura deñizçi. — Taştanbek akılı ayran bolup, kayra basıp keldi. — Birok biz eki başka kişi emespizbi. Anan kanday bolot?

Tiginin içki sırtına tüşünö koygon Egor, Taştanbektin oozuna cabışıp kalğan carmanı namıs [31] kılбай ele özünün cüz aarçısı menen sürtüp ciberip, munu ayttı:

— Kanday bolğonun körüp catpaysıñbı. Iras, bizdin aşık mal-mülkübüzdü, ceribizdi alıp, silerdey kedeylerge beriştı. Emi biz biri-biribizge teñelip kaldık. Buga menin eç kanday kusamatım cok. Birok, bizdi atıp-asıp ciberbegenin körüp turasıñ go. Iras, bir kezde menden itçilik ketiptir. Emi al cañılıştıgımdı moynuma alıp, aldıña kelip olturam. Emi anın emnesi caman? Orus, kırğız... baarı bir tuugan boluş kerek dep ökmöt özü da aytıp catatko. Men seni kıstabaym. Birok katışıp cüröm deseñ, cok debeym. Kudaya şügür, azır da kur alakan emesmin.

Egor uşul sözdü ayttı da, şart attanıp, artına kılçaybay bastırıp ketti.

Azoonu üyrötköndö conunan sılap, az-azdan cooşutup oturup terdik salğan sıyaktuu bul da amalköy Egordun akırındık menen Taştanbektı özünö tartıp, cerinen, mal-mülkünön acıratkan cañı ökmöttön öç aluu üçün casagan alğaçkı araketi ele.

Taştanbektin da baş terisi katuu. Egor kançalık, öntölöp, kança kün şıypaıñdap kelip cürsö da, anısınan eç kanday maynap çıkpadı. Kelme kezek, oomaluu-tökmölüü düynönü karaçı! Egordun bayağı zamanı bolso, Taştanbektin aldına mintip бүсүрөп oturbay ele, başın ayra чааp, balca-bulca kılıp ciberbeyt bele! Oo, azır al oozuñan aylansın! Egor murdun çüyrüp, «uşular da kişibi» dep teñsinbey, kolun şiltep koyçu bayağı çor tamandar azır özdөрүнчө top түзүшүп, birigip, aktiv boluşup, kün ötkön sayın küçөп baratışat.

Alarga baş-köz bolğon Vasiliy elge күнүгө bir cañılıktı aytıp, caştardı komsomolgo tartıp, Nina menen Osmon sıyaktuu aktivist ulan-kızdar, ömüründө kalam karmabagan karañğı kalkka tamga taanıtıp, Egordun oyuna kelbegen özүнчө ele bir keremet düynө kurup catışat.

Egor bayağda Mariyanı sabaganday kürsüldöp barıp, kalamdarın kars etkize sındırıp, kitepterin örttöp, buurusundarın buzup ırğıtıp, ortogo alingan mal-mülktörün tıptıypıl kılıp taratıp cibergisi kelet.

Ninanın kündür-tündür üy betin körböy, Osmon sıyaktuu komsomolgo cañı ötkön caştar menen ügüt [32] nasaat taratıp, ayıl-ayıldı kıldırıp ketişi da Egordun için tuz sepkendey açıştırdı.

Anın başı könök bolup, çeenge kirgen cırtkıçtay üyündö üñküyüp oturganda, demeydegisindey ele köñülü şat, kınıldap ırdap, tarsıldap Nina kirip keldi.

— Iya, kızım, sen kayda cürösün? Kolgo takır tiybes bolduñ go. — Töşögünö kiyimçen kınıkayıp catkan Egor içki bölmödön ün kattı.

Sırtkı bölmödöğü tamaktanuuçu üstöl üstün arı-beri tazalap ciberip kızı Egorgo kirdi:

— Emne boldu, ata?

— Kel, olturçu, kızım. Köptön beri beymaral oturup süylöşpöy da kettik. Koluñ da tiybeyt... Zaman-zañ uşunday bolso kantesiñ... Ee, oopasız düynö! Baykuş apañ senin uşintip boygo cetip iştep cürgönüñdü körsö, cetine albay turbayt bele. Arga kança. Cazık uşunday eken.

Köptön beri köñülündö cürgön bir nerseni atkısı kelgen Egor sır aldırbay, sözdü mına uşintip alıstan baştap, adegende öz işin, andan kiyin ar kaday cañılıktardı suradı.

— Basa, bayağı Osmon emne kılıp cüröt? — Egor eç nerse bilbegen emedey añkoolundu.

— Aa, al azır abdan kadır-barktuu. Komsomol yaçeykasının sekretarı...

— Bolsun, bolsun, beçara. Kol bala bolup kaldı ele... Sen eköñ birge ösüp, birge çoñoygonuñardı bilesiñbi?

— Bilbey, anan... Kiçi peyil, adamgerçiliktüü, abdan toktoo cigit boluptur. Apamdı da cakşı bilet eken. — İçinde kıpınday da kiri cok ak köñül Nina, mına uşintip barpañdap cattı. — Osmon bizdin oorukanaga da catıp çıkpadı. Men özüm aga iyne salıp ayıktırgam. Oşonu takır unutpayt.

Egor kızının dağı bir nerse cönündö aytmakçı bolup, oozun kamdap kelatıp, sözdü başka cakka burup cibergenin baykap koydu da, anı takaktap suroogo ançalık maani bergen cok. Antpese da Osmon eköönün mamilesi aydan açık bolbodubu. Egorgo uşul gana kerek ele. Al emi altın sırğanı Nina eç kimge, a turgay atasına da körsötçü emes. Anın altın sırğa cönündö aytkanı kelatıp, unçukpay kalışının sebebi da mına uşunda. [33]

— Cakşı, cakşı, kızım. Sen estüü kişi bolot ekensiñ. — Egor Ninanı kötörö çaldı. — Oşentip, Osmon menen karım-katışındı üzböy cür. Al beçaralar egin-tegin, aş-katık çağınan ayabay kıynalıp catkandığın dele bilem. Karalaşıp turayın dep dele oyloym. Birok canağı ortodogu kuday-atkırlar alardı buzup çatışpaybı. Birdeme deseñ ele, «baylar anday», «baylar mınday» dep, çekçeñdep tura kalışat. Oşondon çoçup, Osmondorgo cologum da kelbeyt. Eger sen til alsañ, kezek-kezek, ança-mınça un-talkan, ayran-süzmö cetkirip berip tursañ caman bolbos ele.

— Oy, ata, anıñız abdan tuura. — Nina Egordun moynunan kuçaktap, betinen öpkülöp da ciberdi. — Siz kanday booruker kişisiz. Men alardın karcalğanın kün sayın ele baykap cüröm.

— Boluptur, kızım. Alarga bir cakşılık kılalı. Bilse bilişsin, bilbese kудaydan cetsin!

Egor kampasının için küldürötüp-şaldıratıp catıp, bir çay çınıday tomurgan may, eki tabaktay un, bir cilik et, dağı-dağı mayda-çüydö birdemeler salıngan kol baştıktay dorbonu koltuguna kısıp, entelep kirip keldi.

— Me kızım. Azırınça uşunu alıp turuşsun. Dağıñkısı dağı bolup keteer. Birok meni aytpay, öz atıñdan, öz sözün kılıp ber. Atam berip ciberdi deseñ albay koyuşu da mümkün.

— Carayt, ata. Anın cönün özüm bilem.

Nina dayıma eşilgen eski cip menen baylanıp turuuçu cer kepenin kağılcıragan kaalğasın açıp, içine kirdi. Törgö salıngan caman talpak, eskiligi cetken eki töşök, bir cazdık, kara kumgan, cığaç ayaktan başka üy içinde ırıstuu eç nerse cok ele. Eç kimisin tappay Nina kayra eşikke çıktı. Kuuraydın külü dodolongon kemegede kiçinekey kara kazan asılıp turat. Anın canında eki booço kuuragan kamyş, uç

küygön uzun kösöö catat. Tişteri singan cığaç tirmoo menen cañı saptalğan eski temir küröktü bir kıçıkka katıp koyuşupur.

Cañı küröktölgön tört çaçı ayanttın topuraktarı küldöy maydalanıp, üstü tırmalıp, birdeme egilgen sıyaktuu. Anın çekelerinde kıdırata sayılğan tal-terektin mayda köçöttörü serbeet. Mayda taştardı bir cerge çogultup, tiriçilik kılıp cürgön Taştanbek Ninanı uturlay bastı. [34]

— Oo, kel, kızım, kel! — Taştanbek topurakka kesilip, çart carılıp ketken şadılıu mancaların kübüp.

— Osmon kayda, ata? — Nina koluna karmagan tüyünçögün artına çaşırıp, köpölöktöy dildiredi.

— Osmon eki-üç künden beri üygö tünöy elek. Kündüz bir körünüp koyup, kayra ketet. Bir kıcaalat işteri bolup catsa kerek. Bugün da keç kelebiz dedi. Aga emne dep aytıp koyoyun, kızım. Zarıl bele?

— Ötö zarıl dele emes, ata. — Nina butunun başın tiktep, uyalıñkıray süylödü. — Men... Im... M... Al abdan kıynalıp cüröt okşoyt?

— Ooba, kağılayın. Uulumdun çıraktay cüzün uluu tumoo buzup, sepkil çaar kılıp ketpedibi.

— Çırayın biröö çılap içmek bele, ata. Ayıǵıp ketkenine kubanuu kerek.

Moynu urkuyup uzarıp, bet sööktörü beri çıǵıp, ayabay arıktap ketken Taştanbek meerimdüü cılmaydı:

— Oşonu bilgeniñe ırahmat, kızım. Osmon da seni aytıp, oozunan tüşürböyt. Balam timele arı barıp, beri keldi... Ökmöt bolboso, siler bolbosoñor, emne bolot ele dep aligiche denem dürüldöyt. Kudaya şügür, azır cakşı. Mından kıyın künden dele bolbodubu...

— Silerge mobunu atama körsötpöy, üydön kıtıp çıktım ele...

— Al emne, balam?

— Birtike aş-katık ele. Menin kolumdu uyaltpay, alıp koyuñuz, ata.

«Apasınday booruker kişi bolğon eken go» dep, Marıyaanı köz aldına elestete tüşkön Taştanbek, kızdın şaabayın suutkusu kelgen cok.

— Sen berseñ kantip albay koyoyun, kızım. Senin apañdın da köp cakşılığın kördük ele. A kişinin kaza bolup kalğanın Osmondon ugup, katuu keyidim. Oñutun keltire albay cürdüm ele, keç bolso da, emi aytayın... Bizdi sıylaganiñ — apañdı sıylaganiñ. Men uşundayça tüşünöm. Al emi atañ abdan aksım kişi. Men andan köñülüm kalğan. Sözdün çını — munu atañ berip ciberse, açkadan ölsöm da almak emesmin.

Taştanbektin karcaygan kebetesin körüp, içinen ayabay ayap turgan Nina tüyünçöktü anın koluna [35] karmata koydu da, dağı bir nersesi çığıp, aynıy elekte cogoloyun dep colgo tüşti.

— Taştanbek uulanıp ölüptür!..

— O, koyçu, keçee keçinde ele cürbödü bele.

— Emne bolup uulanıptır?

— Et ceptir deybi?..

— Al emne bolğon et eken?

— Anısın kim bildi...

Ar kaysı koktu-kolottun başında bardarları zañğıragan appak boz üy, kedey-kembagaldarı kara alaçık tigip oturuuçu ayıl-ayılğa Taştanbektin kütülbögön ölümü cönündögü söz, celdey tarap, karı debey, caş debey anın söögün koyuuga tüp kötörö kelişken.

Kaça kılğan menen el emespi, Taştanbektin bar-cogun bilğizişpey, biri un, biri may, biri otun, biri soyuş çığarışp, ölüktü töböşünö kötörüp ketiştı. Vasiliy, Saparlar ölüktü kaday kılıp koyuunun kamın çeşip, kündür-tündür kızmat kılıştı.

Mınday suuk kabardı Afanasev da alğaçkılardan bolup ugup, carakçan beş-altı cookerdi özdörünün surnay-kerneyley menen koşo ala kelğen.

Kaçandır bir kezderde coodon korgonuuçu çep bolğon eken dep aytışçu urandısı gana kalğan Kök-Döbö attuu-cöölüü adamdarga tolup, anın dal töböşündö cañı kazılğan körüstön körünöt. Taştanbektin söögü salıngan tabıttı kürsüldögön tört

cigit iyinderine salıp kötörüp kelişip, cerge akırın koyuştı. Cüröktü mıkçıp, sööktü çaşıtkan kayğıлуу küü oynolup, bışaktağan ündör uguldu. Karuusuna kızıl çüpürök baylangan Afanasev, Vasiliy, Saparlar baş kıymin ala taazim kılışp, tabıttın başında turuşat. Osmon da oşolordun katarında. Anın ıydan şişigen eki közü kakanaktap, cürögü kapaluu, ireñi suz.

Afanasev mürzönü tegerektep, cardanıp turgandardı aylandıra bir karap aldı da ünün biyik çıǵarıp, kıcınıp süylödü:

— Tuugandar! Bir boorlor! Bügün biz cardı-calçı Taştanbekti akırkı saparga uzatıp oturabız. Taştanbek momun, ak niet, işençEEK adam ele. [36] Anın işençEektigi momuntip ölümgö turup, duşman kolduu boldu. Karaǵılaçı, kas duşmandar kaday kara niet, ırayımsız! Ce bolboso, uşu beçaranın kimge zıyanı bar ele?

Bul söz ar kimdin zeenin keyitip, cürögün caralap, kaçandır bir kezde içte kalğan kegin kayradan kozgop, kıcırların kaynatıp cattı. Eger alar Taştanbektin kim kolduu bolǵonun açık bilişken bolso, oşol emenin üyün örttöp, külün kökkö sapırıp ciberüüdön da kayra tartıspayt ele.

— Biz da öç alǵandı bilebiz!

— Töbö kandoo bizdin da kolubuzdan kelet!

— İtterge işenip, tiline kirseñ körör künüñ uşul tura...

— Biz alarga aldanbaybız!

— Oşentüü kerek. — Afanasev ogo beter küyüp-candı. — Alardın dili silerge eç ubakta agarbayt! Antkeni, alar cerinen, mal-mülkünön acırıp oturat. Birok alar kançalık amaldanışıp, tişterin kayraşpasın biz alardan korkpoybuz! Taştanbek da calǵız emes. Al ölgön cok! Anın artında kargaşaluu tap duşmandardın karargan cürögün kanata turgan tüpöktüü nayzası kaldı. Al kim? Al — Osmon, al — biz, al — siler! Al nayzanın uçu eç ubakta çaşıp, eç kaçan mokoboyt. Emi biz anı kolǵo alabız! Koş bol, boorum, catkan ceriñ cayлуу, topuraǵıñ torko bolsun...

Cer silkintip, asmandı közdöy dñğürögön oktor atılǵanda, azaga batkan eldin başı kötörölüp, toonu tomkorup, oydu omkorgon kubattuu küç payda bolǵonsudu... Bilekterin türüngön albettüü cigitter, topuraktı çañızǵıtıp, kazanaktı kömö baştaştı. .

Ölüktü mintip kömüünü ömüründö körbögöndör cakaların karmap, tañdanıp catıştı:

— Barakelde, ökmöt bolbosoñ koyo kal. Bolboso Taştanbektey kırğızdın söögü kayda kalbagan...

Erdi celki ečki sakal kişi közünün şorosun ağızıp, canındağısın ceñinen tarttı:

— Bu keñeş ökmötün kedey-kembagal degende attan oop tüşöt eken go... Emi biz ölsök da uşintip koyuşabı?

— Ölümdü erte tilebey, erteñkinin üzürün tileñiz, aksakal. Tirүүлüktün beyişi, siz körbögön neçen sonundar emi bolot. [37]

Sapar anı koltugunan süyöp, atkarıp koymokçu bolğondo abışka eşegine mine albay catıp koburadı:

— Anda men ölböy ele koyo turayınçı, balam.

El tarap, kögörgön Kök-Döbödö tompoygon beyit kaldı.

Keçeten beri atakelep ökürüp catıp ünü çıkpay kalğan Osmon mürzö kuçaktap, solkuldap turganda Vasiliy menen Sapar eki çağınan koltuktap alıp kelişip, arabaga oturguzuştı. Alar samsığan eldi aralap ötüp, eki cakka burulbay, «Revoljutsiyalık sovet» degen cazuusu bar kamış çatırduu, biyik dubal menen kurçalğan ak üygö kelişti. Anın darbazasında turuşkan caraktuu küzötçülör belgi berip, içkeri ötkördü. Gimnasterkaçan, cambaşına tapança baylangan tolmoç kişi — revkomdun predsdateli Afanasev. Lenindin portreti ilingen çakan kabinette çılımın dembe-dem sorup, arı-beri basıp turgan eken.

— Kelğile. — Anın kaarı ali taray elektigi kardıkkın dooşunan sezilip turdu.

Berkiler da orunduktı bilğizbey beri cıldırıp, cik-cik bolup oturup kalıştı.

— Sen üçün oor cogotuu, Osmon, — dedi Afanasev stolgo salmağın sala berip. — Biz senin atañdı cakşı bilüüçü elek... Adam mına uşunday kezde özün körsötüşü kerek. Sen komsomolsuñ. Lenindik caştar soyuzunun müçösü boluu — bul bolşevikterdin işenimin kir cuguzbay taza saktuu cana aktuu degendikke catat. Al emi bolşevikter — asıl maksattuu, duşmanınan eç taymanbagan erki bolottoy bekem adamdar. Alar özdörünün baştarına tüşkön ötö kıyınçılıkta ölümgö tike karaşıp, öz

mekenine çıkkıncılık kılışkan emes. Azğırıkka aldanıp, dür-dünüyögö satılışpagan. Men sende uşunday sapattardın boluşun kaalaym.

Osmon ordunan tike tura kaldı:

— İrahmat, Pyotr Yakovleviç.

Afanasev başın iykep koydu da kılıç çaap, nayza sayıp, atka sekirip minip, koroo içinde maşığıp catkandardı terezeden bir karap alıp, galife şımının çöntögün sıypalay berdi:

— Ayığışkan çınığı küröş dağı aldıda. Küröşüü üçün maksat aykın boluu kerek. Bizdin baarımızda bir gana maksat bar. Al — tap duşmandardı [38] cok kılıp, cañıdan telçigip kelatkan caş Sovet biyligin çıñdoo. Alar kim? Egor sıyaktuu kara nietter. Emne üçün? Anı azır bilesiñer...

Afanasev temir sandığın açıp, oroosu cazılğan kızıl tüyünçöktön uy tilindey kat cana altın sırga alıp çığıp, tigilerdin aldına koydu.

Altın sırganı körgöndö ele Osmondun cürögü oynoktop çığıp, daroo Ninanı estedi. Ooba, Osmon anı Ninaga belek kılıp berbedi bele. Anan bul kandayça Afanasevdin koluna tüşüp kalğan? Mında emne sır bar?

...Nina oşol küñü Taştanbekke aş-katık taştap, üyünö kaytsa, atası col karap, eşik aldında üñküyüp olturgan eken.

— O, kızım, aman-esen keldiñbi. — Egor kızın çurkap barıp karşı aldı. — Karañğı kirip ketip, sen keçikkeniñden alda kanday boldu dep abdan korkpodumbu. — Egor ogo beter enteledi. — İñi, kanday, berip keldiñbi?

— Koyçu, ata, uşu turgan cerden timele korko beresiñbi, — dedi Nina eç nerseden şektenbey.

— Alıştıbı?

— Men berip catkandan kiyin emne üçün alışpayt.

— A, kuday buyursa cakşı bolğon eken, cakşı bolğon eken...

Alar keçki tamağın içip alışıp, bir az süylöşüp oturgan soñ, catıp kalıştı. Nina emnegedir canı cer tartıp, töşögünö erte kulagan ele. Közü ilinip ketken eken, açıp-

capma terezenin sırtkı kapkağı çertilip, kimdir biröölördün kobur-soburunan ulam, oygonup ketti.

— Sen kim? — Uuru kılıp catkanday Egor akırın ün kattı.

— Aç eşigiñdi. Emne korkosuñ? Biz ele...

Eşikten kirgen eki kişinin biri asıngan multıgın iyninen çıgarıp, ok tizilgen kemer kurun boşottu da kılıcın salpaktatıp, cıgaç kerebettin üstünö olturdu.

— Öh-h... Abdan çarçadık. Kursak da açtı. Şam-şum ete turgan birdemeñ barbı?

Egor canı kalbay arı-beri cügürüp, stoldun üstünö nan, çoçkonun mayın koydu. Ülüñdögön kara çırak bir cak közü tañılğan iyri tumşuk ofitserdin çulçuñdagan caağın açık körsötüp turdu. Çaar [39] topusunun sırtınan çalma çalınıp, etegi tilik beykasam çapan kiygen kara batek sakal kişi anı ciyirkeniçtüü tiktep, boyun ala kaçıp olturdu.

— Boluñuz, bizdin ubaktıbiz tar, mırza, — dedi Atabay ofitserdi şaştırıp. — Kana, bayım, bayağı süylöşköndördü emne kıldınız?

— Azır ele kedeylerdin bir «mıkçegerine» uulangan et-may berdirtip ciberdim... Anı cese dalayı kırilat.

— Al kim ele?

— Taştanbek, Osmon degen oñbogurlar.

— Emne bolup işteşet?

— Cönököy ele aktüp... Alar menin cerimdi...

— Bizge alarıñ bir tıyın.

— Calğız köz Grişa stoldu bir muştap, kalçıldap tura kaldı. — Bizge «şaa müyüzdör» kerek dep men sizge kança colu aytam...

Uulangan et-may cönündö ukkanda Nina öz başın özü koygulap, töşögünön cin urganday atıp turdu:

— Ay, ata, künöösü cok bir beçaralardı oşentüügö sizdin koluñuz kantip bardı. Al sizdi bilip ayıp cürgön eken. Siz anık aldamaçı, kan içkiç, mıkacı turbaysızbı... Dağı uyalbay, menden çaşırap, aş-katık dep koyot...

Mokoço körgöndöy iyri tumşuk Grişa menen beline kurçalğan eki-üç kabat çarçasına uzun kancar baylangan Atabaydın ireñderi buzulup, sözdörünün ayağına çıkpay, aňkayıp turup kalıştı.

— Özünün kara çeçekey balası özünö aygak bolot dep kaydan uktuñar ele. — Egordun küybögön ceri kül bolup, tegerenip ketti. — Oo, ukmuşuñ kur! Bul zaman emne bolup baratat. O, ünüñ öçkür! Saga men cakınmınbı ce oşolor cakınbı?

— Kep cakındıkta emes, adilettikte, — dedi Nina canıp-küyüp.

Calğız köz Grişa tilin bulduruktattı:

— Çıkkınçı sizdin öz üyüñüzdö turbaybı, bay! Siz, emne-e, bizdi şıldıñ kılğan turasızbı?! Ce uşint dep kızıñızga atayın üyrötüp koygonsuzbu?

Egor ak ofitserdin butuna cıgılıp, çokunup ciberdi:

— Üyrötsöm üyüm küysün, mırza! Maga kızım kımbat emes, siler kimbatsıñar... Silerdin közüñörçö betin tilip bereyinbi. [40]

Nina ciyirkenip, cerge tükürdü:

— Tfu! Sen aldamçısıñ, korkoksuñ, eki cüzdüüsüñ! Sendey adamdın kolunan eç kaçan erdik da, cakşılık da kelbeyt. Birok, men saga okşop biröögö cügünböym. Kerek bolso, mına betimdi til, keskile, öltür! Menin canım apamdıkınan artık emes.

Grişa titireñdep, kılıçın kınınan suury başadı:

— Biz iş cönündö süylöşöbüzbü, ce... Bu kızdı sayratpay, ünün öçürüp taştay turgan eken.

Atabay Ninanı içki bölmögö türtüp kirgizip ciberip, üstömdük kıla süylödü:

— Aga cetişesiz, mırza! Kapastağı çımçık eç cakka kaçpayt. Uluu ulukmanga emne dep barabız, mına oşol cönündö süylöşüp alalı...

Alardın sözü andan kiyin cakşı ugulbay kaldı.

Bardığına bel baylap, özünün soo kalbastığına tüşüngön Nina köz caşın köldötüp oturup, akırkı katın cazdı da anı uşul kızıl çüpörökkö orop, terezeden ırğıtıp ciberdi: «Men ölüü bolombu, ce tirüü bolombu, bilbeym. Birok, menin abiyrim taza. Antkeni, atamdın aş-katık dep aldagan bal tili boyunça, Taştanbektikine et-may alparıp berdim ele. Körsö, al uulangan eken. Caşıruun eki celdet kelip, atam alarga

aytkanda gana men bilip, çaçımdı culup olturam... Aytuuga keç bolup kaldı. Alar meni kıl cıldıra turgan emes, Balkim menin uşul cerden ölügüm çığaar. Sebebi, atam menen katuu aytışıp kaldım. Bul akmak apamdı öltürgönü da çın. Bul altın sırganı Osmon berdi ele. Eger uulanbay aman kalsa, ak niettikten bolğon künöömdü keçirip koysun!

Nina».

— Emi silerge bul kattın çaşıruun sırı tüşünüktüübü? — Afanasev köz aynegin aarçıp, arsañdatıp cazılğan kuş tilindey kagazdı kaltıratıp karmap turdu.

Oozu cañıdan aşka cetkende atasına kañırığı tütöp, bayatadan beri özöğü örttönüp olturgan Osmon bul okuyanı ukkanda ogo beter sezimi düülüktü:

— Tüü, kankor! Uşunday eken da, Beçara Nina...

Afanasev toguz tolğonup, eegin karmalay berdi:

— Bizdin kişiler bul tüyünçöktü terezenin tuşunan tabışkan. Egor artına eç kanday iz kaltırbay [41] kaçıp ketiptir. Nina da çok. Anın ölüü-tirüüsü da bilinbeyt. Egor kayda kaçtı? Nina katka cazıp kaltırgan eki celdet kim? Bizdin mildet mına uşunun betin açuu. Kana, kanday deysiñer?

Ar kim öz oyun ortogo saldı. Egordun Taştanbekke kayta-kayta imerçiktep kelip cürgönün, birok andan eç nersenin şık-şıbaasın baykabagandığın, andan kiyyin üyünön karış cılbay oturup kalğanı ayıldı. Sapar, oşondon murdağı tünü Egor bir koy soygonun, birok eç kanday meyman kelbegendigin bildirdi.

— Vo-ot, tuura. Demek, al öz karaanın körsötpöy, izin çaşıruu üçün Ninanı cibergen. Degi Nina kanday kız ele?

Sapar ordunan tura kaldı:

— Al abdan cakşı, aktivist kız bolçu.

— Cakşı, aktivist ekenin bilip catam. — Afanasev çekesindegi uzun-uzun bırıştarın kattaştırıp, oluttuu süylödü. — Al kim menen cürüp, kim menen baylanışçu ele?

— Osmon menen ele köbüröök baskanın körüp kalçumun, — dedi Sapar şaşkalaktap. — Başka cigitterdi canday elek boluçu.

Oturgandardın biri birs etkende Osmon kızarıp ketti.

— Sen aga uyalba, Osmon. — Afanasev karandaş menen stoldu takıldattı. — Bul külkü emes, oluttuu masele, coldoştör! Kana sen aytçı, kanday boldu ele?

Osmon oor üşküürünüp aldı da anan çeçkindüü bolo tüştü.

— Eger maga işenip, çoñ mildet cüktösöñör atam üçün, Nina üçün, Sovet biyligi üçün it ölgön cerge cumşasañar da barar elem, — dedi Osmon ant bergendey keskin süylöp. — Antkeni, silerden başka menin bel tutar eç nersem cok. Cañıdan el katarına koşulğanda atamdın Egor kolduu bolup ölüşü — meñi tereñ oylontup, maga urulğan sokku boldu. Men sizderden ötünüçümdün kanaattandırılışın suraym.

Oturgandardı cüröktün kağışınan öydö ugulğanday dülöy cımcırttık cana tereñ oy aralap, bir irmemge kan toktop kalğansıdı.

— Boluptur, kabırgabız menen keñeşip körölü, — dedi Afanasev sürdüü karap. — Bir az sırtka çığa turçu. [42]

...Coon üzülüp, içke süzülüp turgan al koogaluu kündördö çekistter da beker karap çatışkan emes. Merçemdüü cerlerde a turgay duşmandın korkunuçtuu «uyugunda», alardın el müdöösü üçün canın taştap koygon ugaar kulak, körör közdörü bolo turgan. Pişpektegi çoñ meçitti bıkıldatpay karmap turgan kazının kişileri akırkı mezgilde Egorgo köbüröök şınaarlaşıp, kan bazar kündöründö andan mal satıp alıp cürgöndüğü da oşolor arkıluu bilinip kalğan ele.

«Emne üçün Egor malın başka kişiğe satpay, Ayatkan törönün kişilerine satat? Alar maldı Pişpekten albay, emne üçün Tokmokko kelet? Balkim, mında bir sır bolup cürböşün?»

Afanasev Ninanın uşunçalık çoñoygonun cakında gana bilip olturat. Imırkay kezinen başka çöyrödö ösüp, meni taanıbay, taptakır bötön bolup kaldı go dep cürgön Nina da anın cürögün açıştırıbay koygon cok.

Osmondu kayra çakırtkanda, Afanasev kabinetinde calğız kalğan ele.

— Ko-oş, cigit dağı tereñireek oylonup kördüñbü? — dedi Afanasev oluttuu. — Mınday opurtalduu işterge kancığaga başın baylagan toktoo, er cürök, aylaker, akılı tetik adamdar gana barışat. Kımınday cerden castım basuu — ölümgö tete.

— Abdan oylondum, Pyotr Yakovleviç. Men sizderdi uyatka kaltırbaym.

— Cakşı, cakşı. Balkim, sen banditter menen betme-bet atışıp, nayza menen sayışa turgan cerdi surap turgandırıñ? — Afanasev eki iynin küyşöp külüp koydu.

— Al, özünön-özü tüşünüktüü emespi, Pyotr Yakovleviç. — Osmon da candana tüştü.

— Cook, coldoş Taştanbekov, bizde andan da aşıp tüşö turgan ok çığarbas küröştün türü bar. — Maselen, sen «soodager mırza» bolo alaar beleñ?

Eç nersege tüşünböy elee tüşkön Osmon oyundağısın ayttı:

— Al çağınan aldıma kişi çığarbaym.

— Vo-vo! Süylöştük, maga oşol kerek. Afanasev öto salmaktuu süylödü. [43]

Cuma künü ele. Mınday kündördö meçittin aldı «sadaga-seket» suragan kayırçılarga, ak selde oronup, zikir çalğan moldolorgo, asa-musasın şaldıratıp, ak urgan dumanalarga, namazga cıgılğanı kelişken ar türkün adamdarga tolup ketet. Bizdin «mırza» da özünün işin mına uşul meçitke barıp, namazga cıgıluudan baştı. Anın kiygeni señselgen suusar tebetey, anciyan maası, beykasam çapan. Duşman közünö burkuratep körsötüüçü «pulu» da arbin. «Mırza» kolun booruna alıp, calpığa salam berdi da, kilem töşölgön sekiçede tespe tartıp közün süzgön kara sakal kazı cakka ötüp, «batañızdı berip koyuñuz» degendey, anın aldına kaldıragan kagaz akça taştap, teke mañdayına cüyürtö basıp otura kaldı.

— O-omiyn, kuday işiñdi oñdosun!

Kagaz akçanı körgöndö kazının közü kıbıñday tüşüp, uşul sözün gana uguza ayttı da, eki alakanın caya, bir topko çeyin oozun kıbratıp turup, bata tilep ciberdi.

Meçit toltura çök tüşüp oturgandar da anı tuurap, cayılğan eki alakanı menen betterin sıypaştı. Osmon ordunan elpek turup, ortoñku katarga çögölödü da, köpçülüktün şarı menen kulak kağıp, toñkoçuktap koşo cıgılıp, caynamazga çekesin tiygize kayra çögölöy kalıp, bir oñ mürüsünö, bir sol mürüsünö burulup, namaz okup cattı. Bata tilenip, namazga cıgılğandar kotolop sırtka çığa baştaganda, «mırza» cıgitti kazı çakırtıp kaldı.

— At arıtıp, alıstan kelgen türüñ bar. — Kazı kıraat menen süylöp, eek kaktı.
— Tektüü cerdin bülösü okşoysuñ... Ayıp körbösoñ daynıñdı surayın dedim ele.
Kayda turup, kayda baratasıñ?

«Mırza» tiginin sözünö muyup kalğanday kulağın tüşöp, başın ıldıy salıp oturdu da, çoñ sooda işi menen cürgönün aytıp, kayra özünö söz başadı:

— Köñül burganıñızga kursantmın, oluya ake. İşim oñunan ığıp kalsa, sizdin emgegiñizdi da unutpasмін. Birinçi kelğendik kılıp, bul cerdin kattaları menen cakşı taanışa albay catam... Sooda-satık kılıp, imala tüzgöngö özüñüzgö okşogon beldüü kişiler kerek tura. Siz maga uşul cağınan cardam kılıp, kardar taap bere alaar bekensiz? [44]

Kazı başın iykeñdete, cumaar-cummaksan bolğon közün ülüñdötüp oturup, söz kattı:

— A-a, hop-hop! Sata turgan malıñızdın cön-cayın aytıñızcı?

— Azırkı ahvaldı özüñüz körüp turasız, oluyam! Osmon içi koyunga kire süylödü. — Uşul tap mal-canga işenüüçü kezbi? Zamandın türü buzulup, dinden ketken baççagarlardıñ künü tuup turat. Turmuş tuş-tuştan kısıp kelatat... «Balşabek» degender çıktı. Alar koldoruna tiygendi şıpırıp alıp catışat. Oşol arampostorgo ıraa körböy, mal-candın baarın ölüü buyumga aylandırıp koydum ele.

— Ölüü buyumuñuzga kandayça tüşüñsök? — «Mırzanın» cöndüü süylöp, çıyraktığına ıraazı bolo tüşkön kazı kaşın öydö kerdı. — Altınbı, kümüşpü, kezdemebi?

— Kaalasañız alar dele tabılat. — «Mırza» kötörülüp koydu. — Birok, azırkı şartta altın-kümüştön da aşıp tüşkön nerse bar. Al kural-cabdık...

İşene berbey, ce işenbey koyo albay olku-solku bolup, içine bülük tüşkön kazının tañırkoosu türünön bilinip turdu.

— Kaalasañız coldugun dele kılayın. — «Mırza» bir tutam akça suurup körsöttü. — Men sizge tereñ işengenim üçün bul opurtalduu işti sizge aytıp olturam.

Kazı kolun öydö kötörüp, canında catkan kooz tayak menen astananı tık-tık urganda, alañgazarday Atabay dayar boldu da «kulak sizde» uluu ulukmanım» dep iyilip tura kaldı.

Kazı sözdü ezmelebey kiska, tak, tuyuk süylödü:

— Bul mırza özübüzdün kişi. Zarıl iş menen cüröt. Azır alparğın da canağı orus mırzalar menen süylöştür. Balkim alarga paydası tiyip kalaar.

— Hop, ulukmanım! — Atabay kolun kökürögünö koyup, dağı taazim etti.

Kazı çarçap-çaalığa tüşkündöy çekesin ukalap, peyil küttü:

— Uşunday, emese mırzam. Biz sizden ayanbaybız. Malıñız cakşı ötüp kalsa, şirinkanası bolup kalaar.

Saamalıktın cakşı baştalğanına «mırza» da kaniettengenin bildirip, ıpıldap-şıpıldadı:

— Aytkanıñız kelsin, oluyam! Ariyne, şirinkana turdu deñizçi. Men sizdi özüm ıraazı kılıp alam. [45]

— Coluñuz sır bolsun...

Atabay «mırzadan» bir ooz söz surap koyboy, bölmödön bölmögö, eşikten eşikke eerçitip cürüp oturup, koroosu keñ, bir tüp çoñ baktın tübündögü cılcıp akkan suusu bar, körpöçö salınıp, cazdık töşölgön çarpayaga alıp keldi. Baktın boorundağı mıkka ilingen torçolordon bödönölör bıptıldıktayt. Burçtağı bastırmasında tört-beş at baylanıp turat. Koroonun içinde üç eşik, bir çoñ darbaza bar.

Siz çarpayaga beymaral oturup, bir az kütüp turuñuz. Men azır...

Atabay orto çendegi capıs eşikti üç colu kaktı, şarttuu belgi bildirgendin kiyyin gana içke kirişip, kaalğa kayra cabıldı. Atçan kişi moynun sozso boylogus biyik dubalduu bul koroonun içi beyit sıyaktuu cımcırt, aba cetpey üp ele. Töönün közündöy cıbıragan terezelerden kimdir biröölör şıkaalap turgansıyt. Cepireygen cer kepelerdin birinen çırkıragan ayaldın açuu ünü çığat.

«Bul orus mırzaları kimder boldu eken? Ce Egorlorbu? Eger alar bolup kalsa, men emne kılışım kerek? Anda ele iştin oyronogonu emespi». Osmon uşintip köñülü cay albay turgan kezde, şıldıñdaganday külüp, dardaygan Atabay çıktı:

— Orus mırza bir ayım menen kızıkka batıp catkan kezi eken. Meni menen kirüügö mümkünçülüğü bolboy kaldı... Hi-hi-hi... Ha-ha-ha.

Osmon buga maani bermeksen boldu.

— Emi dağı köpkö kütöbüzbü?

Mırza oozun cıygança, ak urgan dumananın muñduu ünü ugulup alar süylöşüp turgan darbazanın tuşunan ketpey turup aldı. Dumananın keypin kiygen Sapardın «men keldim» degen belğisi ele.

Buga tüşünö koygon Osmon koynu-başın ańtarıp, ceti tıyın cana kagaz akça alıp çıktı:

— Kasietiñden aylanayın, dumanam. Bular kудaydın süygön pendesi da. Sıykı, bizden birdeme ümtötüp catsa kerek. Birdeme ıroolop, bata beşigin albasak, kusuruna kalabız. Bul çoñuraak akçanı özün al, a bu ceti tıyındı dumanaga berip koy. Kayır-soobu tiyip kalaar.

— Hop, mırza! Men sizdin kızımatıñızga dayım dayarımın.

Çoñ akçanı alğanga cım dey tüşkön Atabay kaldaktap çurkap barıp darbazanı açkanda dumana бүtkön [46] boyun şaldıratıp, şıp kirip keldi da Atabay sungan ceti tıyındı toorulup karap turup, dem salıp ciberdi. Ceti tıyın Osmondun «men alardın uyugun taptım» degenin bildirse, tiginin toorula kalıp, «suf-f» dep üç colu kaytalaşı — «bardıǵı tüşünüktüü» dep eskertkeni ele.

«Dumana» köz açıp cumgança cılt koyup çıǵıp ketkenden kiyin, Atabay darbazanı bekiteer menen carakçan tıñçı-celdet payda boldu.

— Oy, emne bolup ketti, — dedi al Atabaydı etektep.

— Emne bolǵonun körgön cokuñbu? — Atabaydın cini kelip, tigini cıǵa türttü. — Bar, öz arbayındı sok. Mende işiñ bolbosun.

— Keñkeles! Menin işim bolboyt imiş. — Tıñçı-celdet keñkeygen murdun mışmındatıp, küñk etti. — Tamaşanı azır körösün.

— Emne?..

Atabay tıñçı-celdetin celkesinen karıştırıa karmap özünö bulkkanda, calańdagan eki casool eerçitken Egor cıǵa keldi. Alar kep-sözgö kelbey tüz ele «mırzaga» cetip, alkımdan ala başka-közgö koygulap, tırpıratıp basa cıǵılıştı.

Emne bolup ketkenine tüşüñböy Atabay cetip kelip Egordu bir cakka, eki casooldu bir cakka dugduńdap alıp ırǵıttı.

— Ey, doñuz, siz kayda ekeniñizdi bilesizbi? — Atabay Egordu cakasına muunta karmap kalçıldadı. — Bul emne kılğaniñiz? Biz özübüzdün törübüzdö biröögö kocoyunduk kıldırbaybız. Mınday tentektigiñizdi başka cerden casañız! Ce bolboso men sizge zöökürlüktü körsötüp koyom. Kana, emne bolup ketti?

Egor sokogo salğan ögüzdöy küşüldöp, tanooloru kıpçılıp turdu:

— Bul eşek menin murdağı malayımın uulu boluçı. Bul akmak soodagerlerdin atın satıp cürgön komsomol, kızıldardın tıñçısı...

Atabay adegende karuuga çapkanday şaldaya tüştü da, eki ottun ortosunda kalğanday başı-közü carılıp, canağı sonun kiyimderi kanga boyolğan Osmondu bir karap, Egordu bir karap, tuncurap turdu: «Emne kılısam» Kimisine boluşam? Makul, Egorgo ele boluşa koyoyun... Munun tasmiyasın özüm kördüm go... Cılıklarına çenep ışkırıışsaçı... A tigiçi? [47] Al çekene cigit emes. Mınday iş ar kimdin ele kolunan kele berbeyt». Akırı uşul oygo ceñdirgen Atabay kürpüldöp, Egorgo kır körsöttü:

— İşenebizbi, koyobuzbu, al siz çeçe turgan iş emes. Siz bizge kocoyunduk kıla albaysız! Emne kılsa da kazı özü bilet. Canağı kızdın üstünö alıp barıp, bul mırzanı kamay turgula! Başka söz cok. A siz özünüzdün alasa-bereseñizdi kazı menen çeçişip alıñız. Bul «mırza» eç cakka kaçıp ketpeyt.

Zalkar cük kötörgön türkügü bekem bolboso, askar toonun, a turgay eç kaçan urağıstay bolup körüngön ak padışa oturçu altın saraydın özü da kulap tüşüp, küm-cam boloorun Ayathan öz başına kün tüşkondö gana sezip oturat. Ce bolboso, buga çeyin cañı mıyzamdın carçıların karañğı burçtan kamıntpay basa kalıp, muuzdatıp saluu üçün calañ kaçkan-bozgon kan içkiçterdi, eldin ubal-soobunan korkpogon eşen-moldolordu paydalanıp, oşondoy ıplas kişilerdi özünö karaan-teek kılıp kelbedi bele. Emi alarıñ aydın betin özdörünün kara kölökölörü menen kalkalay albay, çeenge kirgen cırtkış sıyaktuu citip-citip cok bolup baratışat.

Ayathandın çoñ ümüt kılğan akırkı tiregi da mına uşul Egor menen calğız köz ak ofitser Grişa ele. Alardın opurulup-capırılıp süylögön uşul sözünö işengen Ayathan aldirtadan karım-katnaş tüzüp, Atabaydı ciberdi. Birok Atabaydın aytıp

kelğen coobu Ayathandın köñülün kötörmök turgay kayra kamtama kıldı: «Bul naadandar bolşevikke kantip karşı küröşkön cürüşöt? Emi bularga puldu men taap berişim kerekpi. Cuurkanına çenep butun sunuşsaçı...»

«Mırza» cönündö süylöşmökçü bolğon Atabay, kazı dal uşul abalda oturganda kirdi.

— Bilem, bilem. Kel, Atabay, — dep koydu kazı kolun öydö kötörö, tuşunan orun körsötüp.

Sooda işi menen cürgön «mırzanın» cürüm-turumu köp közdördün közömölündö bolup, atayı koyulğan tıñçılar arkıluu oşol zamat özünö cetip turgan ele. Ötö sak cana mitaam kazı «mırzanın» a künkü başığan şektüü eç nerse tapkan emes. Birok kütülbögön bul okuya bir ese kazını tañdandırsa, [48] bir ese ilinip turgan tamırın bekem kopşop koygonsudu.

Kazı Osmondun sırtınan katuu karool koydurup, anı özü bekem közömölğö alıp turdu. Söök öçtüü kaarduu duşmanının koluna tüşköndö Osmon özü cönündö da oylonboy koygon cok. «Uşunçalık tepe-tepke alıp, bıçaktı alımına takap çatışsa da, sıрын aytpayt. Kök cal eken» degen sözdör da kazının başınan ketpey, cürögünö iynedeı sayılıp turup aldı.

— Keñeşip kesken barmak oorubayt emespi, Atabay. Ekööbüz beymaral oturup, özübüçö bir akıldaşıp körölüçü. — Közün süzüp, bık etpey oturgan kazı birookumda ordunan kopşolup, ıñğıranıp tilge kirdi. — Bu, senin oyuñça, orus mırzalar tigini emne kılışa turgan körünöt?

— Koluna berseñ eki çaynap, bir cutçuday, — dedi Atabay büyrösü kızıp. — Makul, kızıldardın bir kişisin öltüröt eken. Andan emne çığat? Kayra özü cek körümçü bolup, cılandın kuyrugun basıp alıp catpaybı... Bul cigit calğız emes. Artında miñdegen-miñdegen işenimdüü kişileri bar. Alar küçtüü, kuralduu, ıntımaıtuu. Taymaşa ketsek, bizdi bürkümgö keltirbey tizeletet. Al emi Egor bulardı oylobogon bir kem akıl, köödök. Anın emnesi korop çatıptır. A bizge erteñ da çaşoo kerek.

— Tuura, tuura Atabay mırzam. Tokonaalatı bizge kalat deçi.

Kazı töşölgön kilemdin astınan birdeme çığa kalçuday sakalının uçun karmap, bık etpey tiktep kaldı. Anın içinde emne bar ekendigin bul sözdördü kaday maksat

menen aytıp catkandığın Atabay kaydan bilsin! Al emi kazının içi uygu-tuygu bolup, bir kızarıp, bir bozorup turası tögönüp turdu:

— Kudaya tobo, degi bul bolşavekter emne bolğon adamdar? Anı maga bir körsötkülöçü, men bir süylöşüp köröyün...

— Hop, taksır! — Atabay başın iyip, kazını tabışmaktuu tiktedi.

Osmon esin cıyıp, közün açtı. Al çıla cıttangan karanğı certölönün bir burçundağı kaşektin üstündö catkan ele. Kabırgası kakşap, kum baylap [49] koygondoy başı kötörölböyt. Kolu-butu kişendelüü. Oozdoru kebersip, kanı katat. Küç menen bir cak cambaşına oodarılmakçı boldu ele, cançılğan denesi sızdap, canın közünö körsöttü. Biröö salmağın salıp, kökürögünön nıktap turganday demi da kısıtığıp ketti.

Certölönün töböşünö cakın temir tordon tüşkön kündün nuru eritilgen çoyun sımal keberdenet. Barsaygan kök çımindar dıñıldap kelip Osmondun kantalaman denesine konuşat.

— Su-u-u...

Osmondun ününön Ninanın közü umaçtay açıla tüştü. Osmondu culkuldatıp catıp, esine keltire albay koygon boluçu. Nina eptep turup, kağılcırgan cığaç ayak menen çakadağı suudan suzup, Osmongo uurtattı.

— Oy, Ninoçka! Sen da uşierde beleñ, — dedi Osmon süyünüp. — Men baarın bilem... İrahmat, saga! Sen abdan cakşı kızsıñ.

Culungan çaçtarının ordu alakandın otunday temgil tak bolup kantalap, közünün aldı köö sürtköndey kararıp, ızası kaynagan Nina Osmondun sözün ukkanda, ereerkep ıylap ciberdi:

— Demek menin katımdı tabışkan eken da. Sen meni keçirip koy, Osmon! Bular seni soo koyuşpaytko...

Uşul uçurda eşiktin sırtındağı kulpu kaldır-şaldır etip, kaalğa açılıp ketti.

— Ey, abiyirsiz, sen emne kılıp catasıñ? Munun boorukerdigin kör... Kañça kılğan menen börü balası it bolboyt da...

Grişa ızırangan boydon Ninanın kolundağı cığaç ayaktı alıp ırğıtıp, çakanı teep ciberdi ele suusu cerge caynap, çaka kaldırap-şaldırap barıp, kabırılıp kaldı.

Egor bolso Ninanı töbö çaçtan karmap, Osmondu karattı:

— Ey, uyatsız, senin caktırgan cigitiñ uşul bele?! Kana emi dartıñdı aytıp, arızdanıp körböysüñbü?..

Nina boşomok turgay kayra çıyralıp ses körsöttü:

— Siler kişi emes, naadan, körkoosuñar... Apamdı da sen özüñ uşintip öltürgönsüñ! Mintip kıynaganıñar menen baarı bir eç nerse çıkpıyt... [50]

— Tıybegile aga, akmaktar! Kıyın bolsoñor meni kıynağıla, meni çaynap cegile! Anda eç kaday künöö cok. — Osmon kolu-butu tañılğan tayday tuylap, culkunup cattı.

— A-a, «mırzabız» uşul eken go. Ölö albay catıp munun önörün kör! Ekööbüz, çınığı mırzalarça bir süylöşüp körölüçü! — Grişa titireñdep kelip, ansız da arañ catkan Osmondu kabırgaga teep-teep aldı.

Osmon erdin kese tiştep, tilin tartkan cok:

— Siler korkoksuñar! Anday kıyın ekensiñ çıçkança kaçıp, emne üçün başıñdı katıp cürösuñ?

Bu sözgö Atabay abdan ıraazı bolup, Grişanı şıldıñdaganday boorun tırmap, katkııp kaldı:

— Tuura, tuura. Çındığında da bul er cigittin kılaar işi emes. Cardamsız catkan nemenin başın taarığandı katın kişi da bilet. Ha-ha-ha...

Grişa külğö çapkanday bozala bolup, calğız közün ıkşırayttı:

— Eh, sen... — dedi Atabayga ızırınıp.

— Emne, körbögön kişidey caman közüñüz menen kadalıp karaysız? — Grişanın türkün kılıktarı köñülünö cakpay, kanı kaynap turgan Atabaydın zaarı betine çığıp kürs-kürs etti. — Bizge ötkörüp koygon birdemesi barday munun çoñ süylöp turuşun kör! Bul cerden azır ketkile! Töröm özü kelip süylöşöt...

Atabay bul sözdü Ayathanga tayanıp alıp ayttı. Sebebi, Egor kazının tabıştagan işterin anın oyundağıday bütürüp kele albay, sözgö söltük, kepke kemtik bolup

olturat. Osmon cönündö aytkanı barganda da, «işim köp» dep kabil albay koygon. A çındığında Ayathan Egordon köñülü kaytıp kalğan.

Munu Egor da sezip, catkan cerine kelgende Atabaydan ıza bolup çıkkın Grişanın koltuguna suu bürküp, kañkuulap kaldı:

— Bul ittin balasının basıntkanın karaçı. Bizdi bir tentip cürgön teksiz nemedey köröt.

— Bu döögürsügön nemeni cön koysok töböbüzgö çığıp baratat. Buga bir sır körsötmöyünçö menin köksöm suuy turgan emes... Emne kılsak, abışka?

— Men tapkan menen siz könböysüz da, mırzam. Ce bolboso anın carası ceñil ele... Aşıp ketse aga bir çımçım uu cetet.

Grişanın calğız közü çegirtkenindey çekçee tüştü: [51]

— Birok, anı kaydan tababız?

— O, kokuy, al menden üzüñü bele... Bayağını bilesizbi. — Egor koynun añtarıp, bücüröp otura kaldı da tüyünçöktü körsöttü. — Mına!

— Sal anda köökörgö, — dedi canı kaşayıp turgan Grişa. — Eptep ıgın taap berbey, ok tiyiptirbi...

Egor köökörgö uu septi.

Tıñçı-celdetin eerçitip, «mırza» menen süylöşkönü çıkkın Ayathan alardın terezesinin tübünön ötüp baratıp, atayın kayrıldı da al-cayın suray ketti:

— Kanday, mırzalar? Catkan ceriñer cayluubu? Kardıñar açkan cokpu? Menin kolum boşoboy ele... Oo, kımız da bar tura.

— Caman dep dattanbaybız, töröm! — Ştab gubernatordun astında turganday Grişa boyun tüzöp, kakaya kaldı. — Bizdin al-ahvalıbizdı surap kelğeniñizge çını menen cetine albay turam. Iras, sizdin kişiler meymandostugun körsötüp catışat. Birok, sizden surana turgan bir ötünüçüm bar.

— A, surañız, surañız. — Kazı uyañ kelindey dooşun kınıldatıp, adep menen süylödü.

— Surasam, «coo ayagan caraluu» deyt, töröm. Canağı balşavikti bizge beriñiz. Menin sizden suray turgan başka ötünüçüm cok. — Grişa eki ötügün birine tars koyup, taasim etti.

— Siz emne, kolgo tüşkön koyondu koyo beret dep cürdünüñ bele? — Kazı kınıldap, kıraat menen süylödü. — Mende anday oy cok. Anı silerge berbegende, kimge berem. Antkeni, biz mindan arı da kol üzüspöy turgan kişibiz. Tigilerdin kazanı çağılsa kaynatıp içeer aşımız da birge bolot. Siz asker adamı siz. Tigini bolso taptap körüp, kayra özdörünün «bödonölörün» aldıruu kerek. Uşuga makulsuzbu?

— Carayt, urmattuu töröm! Anı men eki-üç ele kündün içinde «taptap» koyom.

— Süylöştük... Emese, bizdin tilegibiz mına uşul köökördögü kımızday ak bolsun. Kana Grişa mırza, öz koluñuz menen kuyup ciberiñizçi.

Grişa anda uu bar ekendigin bilip tursa da Ayathanga aytuudan korkup, koldorun kalçıldatıp catıp bir çınığa kuydu.

— Cok, üç çınığa bölüp kuyunuz, — dedi eç nerseden [52] şekşinbegen Ayathan. — Biz üç kişi emespizbi...

Üç çını borcoktono kımızga tolup çıktı.

— Emi içip cibereli.

Ayathan çınını koluna alıp, közünün kıyığı menen berki eköönü karadı. Aramzanın kuyruğu bir tutam degendey eköönün teñ emnegedir sukanı kaçıp, koldoru bilineer-bilinbes kalçıldap turgan ele. Ayathan anı «sürdöp catkanga» togoşturup, şaştıra berdi:

— Boluñuzdar, boluñuzdar... Emne maalkatıp turasızdar! Ce men orunsuz süylöp koydumbu?

Ayathanın uşul sözünön kiyin, içsem da öldüm içpesem da öldüm» dep, Grişa közdü çilk cuump turup, şak tartıp ciberdi. Aga udaalaş kazı ketti. Egor çınıdağı kımızdı içpey artına tögüp cibergende tıñçı-celdet baykap kalıp, bakırıp ciberdi:

— İçpeñiz töröm, içpeñiz!

Birok al keç kıykırıp kalğan ele. Kazı menen Grişa kiyimderin tıtmalap, cantalaşıp catkanda, tıñçı-celdet aykırıp sırtka çıktı:

— Soydu! Soydu! Öltürdü! Öltürdü!

Üröylörü uçup, öñ-alattan ketken ayaldardın parancıları açılıp, erkekterinin topuları başınan ırğıganına karabay, tigi eşikten da, bul eşikten da saksaktap çurkap çığışıp, Egordu kökbörü tartıp ketiştı... Cetkeni soyul, cetpegeni taş ala cügürüp, tarsa-tars, kürsö-kürs... Tiginisi da, munusu da cin urganday culunup, cün sabaganday tepkilep catıştı.

Taştanbek sıyaktuu neçen-neçen çaarikerlerdi caldap alıp, can etin cegize iştetip, akısın berbey, conunan kayış tilçü Egor eç ubakta mınday bolot dep oylogon emestir. Ürkördün aldıñkı cılı bir teşe cerdi buurusun menen calğız aydap, tukumun seep, malalap, akısına bir pud buuday surap barsa, Taştanbekti şıyrakka kakşata çaap, başın kandagan:

— Sen mintip tumşuguñ menen süzüp üygö kirbey cür! Meni Egor deyt. Menin közüm tirüü turganda saga okşogon salpayaktar kuttuu bosogomdu attamak emes... Eger men kerekminbi, talaadan süylöş. Saga berembi, koyombu, anı özüm bilem. Berbey koysom kapa boluuga senin akıñ cok...

«Terme tezek, kelme kezek» degendey, mına emi [53] oşonun baarı öz başına kelip, peylinen taap olturat. Egor kıykırat, öküröt, ontoyt, can soogalayt, birok aga ırayım kıla turgan eç kim körünböyt. Egor kişini urup, kişini korsuntuu degen emne ekendigin, al candı kantip keyiteerin azır gana bilip cattı.

Certölönün eşiginen karış cılbay, Ayathandı kütüp catkan Atabay da, aç-kıykırık, kuu sürööndü ugup, kalçıldap cetip keldi. «Ölüü arıstandan tirüü çıkan artık» degendey, kazını bayağısınday togotkon dele kişi cok. Egordu cançıp catışkandar carıla beriştı. Atabay anı kancarı menen daroo sayıp ciberbey, adegende «uu bergen koluñ uşubu» dep mancaların kesip aldı, andan kiyin «körgön közüñ uşubu» dep çeçekeyin oydu. Egor caraluu kamanday kıynalıp catıp, can berdi.

Uşul kım-kuut, ızı-çuu da Vasiliy menep Sapar başında turgan kızıldar certölö caktağı dubaldan aşıp tüşüşüp, merçemdüü cerlerge çaşırınıp kalışkan ele.

— Emi bizdin aylabız emne bolot, Atabay ake? — dedi tıñçı-celdet bırıñdap, — Baarın kılğan canağı «balçabek» mırza... Kız... Men azır alardı öz kolum menen muuzdaym.

Başın mıkçıp, üñküyüp oturgan Atabay, kabarıp tigige karadı:

— Ey, kempay! Emi alardı eç kim çekege çerte albay kaldı. Kızıldar seni tukum kurut kılat. Bilgiñ kelse, alardın ukurugu uzun. Alardın kişileri başka emes, bizdin arabızda da bar. Anan sen emnege söödüröp catasıñ?

— Siz meni antip aldabañız! Men degen uluu törömö ak kızımat ötögön kişimin. Men alardı soyom, kanın içem!

Tıñçı-celdet kancarın suurup, Osmon menen Nina kamalğan cakka culunup cönögöndö Atabay anın artınan kuup cetip, cerge kötörüp urdu:

— Başı cok karakçı! Munun muuzdap salğıcın kör. Men senin calaaña kalğım kelbeyt.

Uşul uçurda celdettin kulağı uu-çuu bolup, kün kürküröp, çağılğan çartıldagansıp ketti da, cürögün solk ettirgen kubattuu cana sürdüü dooş uguldu:

— Orduñardan kozgolbogula! Karşılık körsötsöñör atıp salabız...

Celdettin kolundağı kancarı ırğıp, sel kaptap [54] kelatkanday sezi uçtu. Başın kalkalap, cerge cata kaldı. Kimdir biröö kulpunu buzup, küç menen beri tartıp alğanda, taramıştay ilinip arañ turgan kaalğa kars etti. Kündün közü körünböy, dayıma iñir karañğı tartıp turçu certölönün içi cark dey tüştü da, Osmon menen Ninanın cüzdörü daana köründü.

ATA KONUŞ

Küz aylarında carıktık keñ Çüydüñ berekesi tögülüp, ak töönün kardı carılıp ele kalat emespi. Bu maalda bir çağınan çaşılça-cemiş bışıp, bir çağınan koon-darbızı caynap, alıskı cayıttardağı tüyşük andan beter köböyüp, kıştın kamı da tıñçı ketirip, meyli cönököy adam, meyli rayonduk cetekçi bolsun, tamanı cer cıttabay, künü-tünü canın üröp işteşet.

Birinen sala ekinçisin sozdukturbay daroo çeçüünü talap kılğan örttüü keçüüdöy mına oşol öktöm kündördün birinde, rayondun borborunan cüz çakırımday alıs turgan biyik too arasındagı malçılardın cayın oylop, Turdukul Carkınbaevič RDESUnun naçalnigi Kaptagay Bayçerikovgo telefon çaldı. Telefondun trubkasın şaşpay süylögön bir caş cigit alıp, Kaptagay Bayçerikoviçtin kabinetinde cektugun ayttı.

— Kayda eken?

— Bir az çikirttep kalıptır deşti go...

— Keçee ele kulandan taza, oorup körgön can emesmin debedi bele...

— Bilbeym, agay...

— Oşonun colu bolsun! İş kıçap catkanda... Bir az çıday turbaybı... Siz özüñüz kimsiz?

— Sulaymanov...

— Kim bolup işteysiz?

— Col masteri...

— A-a, bilem, bilem, esimde... Süylöp catkan raykomdun birinçi sekratarı Carkınbaev... Anda siz maga tez kelip ketiñizçi. Üy-bülöñüzgö aytıp, birotolo kamına keliñiz...

— Üy-bülöm cok, agay.

— Kandayça?

Telefondun tigi uçundağı ün emnegedir mukaktanıp, küñk-mıñk etip kaldı. [55]

— Meyli-meyli. Aybıkpay kele beriñiz! Şaşpay süylöşöbüz...

«Dağı emne balaketi bolup ketti» degendey, Aşırdın üşüp kalğan cüröğü ogo beter opkolcup, özünçö kürsünüp aldı: «Degi men emne kılışım kerek... Kayda barıp can saktasam bolot... Takır tınçtık berişpeyt go».

...Aşır Frunzedegi politehnikalık instituttun col-kuruluş bölümün kızıl diplom menen ayaktap, uşul tarmak boyunça ilimiy laboratoriyada üç cılça iştep kaldı. Al özünün özgöçö şık-cöndömün mına uşul cerden körsöttü. Ak kar, kök muzda biyik toolordogu colçulardın kiçinekey üylörünö tünöp, ilimiy eksperiment casaym dep aylap, cumalap kızıdırıp ketüüçü.

Oşondoy kündördün birinde terdep-kurgap, öto kubanıçtuu kaydttı:

— Taptım...

— Emneni taptıñ? — Üydö kalğan çaş kelinçegi tüsün üyrüp, caktırbay karşı aldı. — Sen oşentip tentip cürö ber. Men tirüülöy cesir bolup, col karap olturayın. Co-ok, men senin mınday korduguña mından arı çıday albaym.

— Emne boldu, Sakiş?

Aşır barbalañdap, oñunan çıkkın ilimiy eksperimenti cönündö aytkısı keldi ele, kelinçegi anı ugup da koyboy, kergiçtey berdi:

— Emne bolğonun körböy-bilbey turasıñbı! Men dağı eri bar katın sıyaktuu çaşap, el sıyaktuu kiyinip-içinip, köçögö basıp köñül açkım kelet... Saga turmuşka çıkkandan beri emnenin cırgalın kördüm?... Cadaganda kino-teatrlarga kiyip barğıday tıñ köynögüm cok.

— Aşıkpagan-araba menen koyongo cetiptir» — deyt, Sakiş. Şaşılbı, bara-bara bardığı bolot... Mobu tabılğama birdeme tiyse, aylığımdı koşup turup, kaalagan kiyimiñdi satıp berem... Meni da keyitip, özüñdün nerviñdi da buzbaçı... Studenttik skameykadan cañı ele çıktıkkı.

— Sen maga antip akıl üyrötpö! Bilesiñbi, seni menen birge bütkön baldar kantip cürüşöt? Astında maşiyne, çöntögü tolğon pul... Kirgeni restoran. Baştanı aytpayın, cok degende bayağı ekzamen bere albay, kulap kalıp cürgön Kaptagay Bayçerikovdu körüp, ar-namısıña kelseñ bolo. [56]

— Al emne kılıp cibieriptir? — Kaptagaydı kötörö çalğanına çıçalay tüşkön Aşır ızalanıp, burk etti.

— İ-iy, kempay! — Sakiş küyüp-bışıp, Aşırdın bulçuñ etin olup aldı. — Bileñ, adegen bir rayondun RDESUsun titiretip turat... Mingeni «Volğa», bargan ceri meyman. Kozusun soyup, arağın astına koyup, kol kuuşurup, törgö ötkörüşöt... A sen körüngöndün ulagasına tünöysüñ... Anın buçkağına teñ kelbey catıp, anan dağı dımağın kötörüp koyot.

Cooş kişinin caalı bir kelse, caman okşoboybu, mına oşondo kerilip turup bir koygon eken, Sakiştin közünün aldı kögörüp çığa tüşüptür... Anan er bolsoñ, anı toktotup kör! Alañgir salıp militsiyaga da kamattı, iştegen cerine da arızdanıp bardı, akırı kızmatınan kuudurup, özü acıraşıp tındı.

Oşentip, «cıdığan» Aşır eç cerge ornoşo albay cürüp, ake-cake menen arañdan zorgo aytiluu Kaptagay Bayçerikovdun kol aldında iştep kalğan. Kaptagay Aşırdı kızımatka alğandığı üçün köz kor katarı körüp, dayıma teñsinbey, tekeberdüülük menen mamile kıla turgan. Kemçiligin betine aytkandı mınday koy, Aşır kokus, kündölük işke baylanıştuu cakşı oy-pikirlerdi sunuş kılıp kalsa, Kaptagay naçalnik anı caktırbay, caman közü menen karap, kağıp-silkip taştı. Artı «kirdüü» Aşır argası cok, içinen tınıp, şük boluçı.

Mına emi, «kepke kementik, sözgö söltük» bolup, kişi da taanıbagan, kişini da taanıbagan, kızımatına cılıp kelip, cılıp ketip, bir makuluktay bilinbey cürgön mına oşol Aşırdı raykomdun birinçi sekretarı çakırıp olturat. Aşır adegende Kaptagay Bayçerikov sıyaktuu, meyli kün, meyli tün bolsun bir caktan koy-poy alıp kelüügö cumşagan catkan go dep oyloboy koygon emes. Özü da raykomdun sekretarın birinçi colu körüşü. Uzun boyluu, kuba cülün, kömürdöy kara çaçın birin-serin ak aralay baştagan kabağı carık kişi eken. Sürdöp kelse da, anın cönököylüğün körüp, üyür alışkandan kiyyin, bıt-çıtı çıkkın oyun cıynap, kızıl nootu cabılğan uzun stoldun töründö bakıyp olturgan sekretardı cal-cal tiktey berdi. Turdukul Carkınbaevič sözdü Aşırdın oyuna kelbegen taptakır ele teñirden-teskeri cerden baştap, ırgak menen ötü cay süylödü: [57]

— Siz cönündö toluk emes ança-mınça maalımatım bar... Kee bir tak emestikter ketse keçirip koyuñuz...

Anan al, buyamasın keltirbey cırıldagan ak, kök, kızıl telefondordun ulam birine kıska, tak coop berip, kutuçadağı uçtalğan köp karandaştardın tobu menen tutamdap aldı da uurtunan cılmayıp koydu:

— Ahıbaldarıñız kanday? Cañı orun köñülünüzgö çağıp catabı?

Uşul cerge kelğenden beri raykomdun birinçi sekretarı emes, ırıstuu bir cetekçi kabıl alıp, nazar salbagan eme, bir çeti tañdansa, bir çeti köñül burganına cetine albay, muunu boşop ketti:

— Irakmat, irakmat, kıldırıp iştep cüröbüz...

Turdukul Carkınbaevič közün cülcüytüp, anın sözün daroo böldü:

— Basa, siz avtomobil col kuruluşu boyunca ilimiy institutta kança cıl iştep kalğansız?

— Üç cıl...

— Siz bir kızık eksperiment casagan ekensiz, anın akırı emne boldu?

Aşır ayabay tañdanıp, anı siz kaydan bilesiz dep surağısı kelse da, bul oyunan baş tartıp, daroo coop kaydardı.

— Anı köp ele cerlerde praktikada koldonup cürüşöt... Oşonun negizinde men da araket casap körgöm. Alğaçkı natıyca caman bolğon emes. Maselen, kışkı katuu ayazda coldor toñup, maşına cürö albay kalıp catpaybı... Oşol metoddı koldonso, çıkkın suu coldun toñ cetpegen tamanına tüşüp ketip, maşına kadimkidey taygalanbay cürüügö oñtoyluu abal tüzülöt. Bul, ilimiy negizde dalildengen.

Turdukul Carkınbaevič öto caktırganday cagaldana berip, Aşır kütpögön dağı bir cakşılık kabardı bilğizdi:

— Siz Kara-Mokodogu Sulayman karıyanın uulu turbaysızbı... Men sizdin ceke turmuşuñuzdu da cakşı bilem. Cakında Sulayman karıya menen da taanışıp keldim... Köptü başınan ötkörgön öto narktuu kişi turbaybı... Büt ömürün at calında ötkörüp. Kara-Mokodon karış cılbaptır... Andan kalsa, Kara-Moko mal bakkanga eñ ıñgayluu cer tura... Biz ayakka sözsüz col salışımız kerek. Col bolso, [58] kalğanı da bolot. Özünü oylop körünüñüz! Mından camanıbızda da kıyın cerlerge col salıp kelbedikpi? Azır bolso, kubattuu tehnika bar. Menimçe, bir gana demilge, uyuşturuu işi cetişpey turgansıyt... Kara-Mokogo baruucu col eskirip, taptakır karoosuz kalğan. Anı kolgo ala turgan kimder? Silerge okşogon caştar... Özgöçö Kök-Bel cüröktü öyüp turat... Sizdi çakırğanımdın cönü da mına uşunda... Egerde sizdi mına oşondoy kıyın uçastokko cibersek barar beleñiz?

«Cakşı söz can eritet» degendey, kör ceme menen basıntuudan başı çıkpay, cedep cettigip bütökön Aşır, uşunun baarın ugup, taldap olturup, özün karmana albay, boşop ketti:

— Men sizge çın cürögümdön ıraazımın, agay! — Al teskeri karap, cüz aarçısı menen caşıldangan közün sürttü. — Men mınday bolot dep eç ubakta kütkön emesmin...

Turdukul Carkınbaevič da Aşır cönündö eç nerse bilbey turup, mınday çeçimge kele koygon emes. Kara-Mokonı özdöştürüü cönündö söz bolğondon beri, bul maseleni çeçüügö baylanışkan tunguyuk suroolor boyunça al kaday gana

mekemelerge, özü bilgen mıktı adisterge, taanış-beytaanış kişilerge kayırılbadı. «İzdegen col tabat» degendey, sözdön söz butaktanıp çıǵıp oturup, Col-kuruluş ilimiy izildöö institutunda iştegen belgilüü ele bir adam özünün baaluu pikirini aytıp kelip, mintip kalbaspı: «...Adis degen sizdin rayondun özündö tursa, anı alıstan izdep emne kıynalasız... Aşır cergiliktüü caştardın arasınan çıkkın keleşektüü cigit ele... İzildep cürgön ilimiy işinin el çarbaçılıǵı üçün da maanisi çoñ boluçu. Birok, kanday kara şaytan sayganın bilbeym, üy-bülölük turmuşu caǵınan aksap, instituttan çıǵıp kalıptır. Özü dele anday akmakçılıkka bara turgan cigit emes ele. Tarbiyalash kerek boluçu... Keç ugup kaldık... Menimçe anı oşol işke paydalansańız caman bolbos».

Turdukul Carkınbaevich Kara-Mokogo azırınca medpunkt açıp, atayın bilimi bar kişini daroo ciberüü cönündö aytında da bir kızıq okuya boldı. Antkeni, meditsinalık instituttu bütüp, rayonduk oorukanada iştep catkan bir kızdı ciberişiptir. Turdukul Carkınbaevich anı cıluu kabıl alıp olturup, çoo-cayın tartıp kördü. Özü özbek tüspöldöş, [59] közü da, kaşı da kara, capaldaş boyluu, mañı capıs kız eken. Ata-enesi col kırsıǵınan apaat boluptur. Caştayınan kalǵan bir inisi menen sindisin özü tarbiyalap çoñoytup, butuna turguzuptur. Şaarda ata-enesinen kalǵan koroo-cayı bar eken. Caş kezinde küyöögö zordop berişip, artı cakşı bolboptur.

— Kara-Mokodo şaardıkınday turmuş-şart cok, too arası, suuk da kelet. Anan sen çıday alasıñbı? — dedi Turdukul Carkınbaevich söz arasında. — Ce elette öspösöñ?.. Al cakta turuu oñoy emes... Sen oşol caǵın tereñ oyлонup kördüñbü, kızım?

Sekretardıń ar bir kıymılın köz irmebey baykap oturgan dogdur kız, kolundaǵı kooz sumkasın karmalap, kiçinekey böböktörünün aynan sovhozdo saançı da bolup iştegendigin, caykısın uy menen koşo cayloogo köçüp, pioner lageri orduna böböktörün ala ketip cürgöndüğün ayttı.

— Anday bolso, eñ cakşı. Uyat kılbaysıñbı?

— Cok, agay. — Kız güldüü coolugunun çekesinen uyulǵup çıkkın tarmal kara çaçın karmalap, cer karadı. — Eger siz ayıp etpeseñiz, uyalbay ele, uşul işke baylanışpagan bir kişinin tagdırı cönündö aytayın dedim ele.

— Ayt, aytagoy. — Turdukul Carkınbaevich da candana tüştü.

— Aytsam... İñi... — kız manattay kızarıp, borguldanıp terdep, sözünün ayağın cuttu.

— Uyalba, sadaga, kıstalbay ele ayta ber...

Kıl köpürödön ötköndöy muunu kalçıldap, sürdöp, kıynalıp kıstalıp catıp aytkan kızdın sözünün Turdukul Carkınbaeviç bulardı tüşündü: ...Bul kız Aşır Sulaymanovdun ayalı menen birge okuptur. Eköo cakşı kurbu eken. Anan al okuusun bütpöy, köçö taptap ketiptir... Bir küni karasa ele uşul Aşır Sulaymanovgo turmuşka çığıp alıptır... Eköo cakşı kurbu cana kattaş bolğonduktan, alardın üyünö köp barçu eken... Küyöösü takay komandirovkaga ketçü tura... Al emi kurbusu Sakiştin ar kimdi üyünö eerçitip kelip, ülpöt kurup, biylep çığışkanın bir neçe colu körüp cipkire baştayt... Kaptagay Bayçerikovdu da oşondo colukturat...

— Men bul cönündö Sakiş kurbuma aytsam, senin [60] emne cumuşuñ bar dep üyünön kuup çıktı. — Dogdur kız canı kaşayıp, küyüp candı. — Akır tübü cakşı bolboy, küyöösü menen acıraşıp ketti... Birok, eki ortodo Aşır küyüp kaldı... Sakiş Kaptagay menen azır da buzuluşup cüröt... Men Aşırdı sırtınan cakşı bilğendigimden, öto ayaym... Aşır alardın ıkı-çıkısın takır bilbeyt... Bayagünü colugup, aytuuga oozum batpay koydu... Özü da cüdöp kalıptır. Karañızçı, kanday oor... Coldoşculuktu, Aşır eköönün birge okugandığın mınday ele koyolu, uşu da Sovettik mekemede iştegen Kaptagay sıyaktuu cetekçinin kıla turgan işibi?

Dogdur kızdın mına uşul sözü köñülünö tık etip, katuu buşayman bolup cürgön Turdukul Carkınbaeviç Aşırdı surooluu tiktedi:

— Eköobüz çın ıklastan süylöşölü... Kana, caşırbay aytıñızçı, siz emne bolup cürösüz?

— Ooba, menin içimdegini tuura taptıñız, agay. — Aşır candana tüştü. — Caşırgan menen bolobu, ayalımdın ayınan men bir az «kirdep» kalğan kişimin... Mende da künöo çok emes... Kıskası, kızuu kanduuluk... Emne üçün kol tiygizdim dep azırğa çeyin ökünüp cüröm... Eger siz işenim kılsañız, öz künöömdü ak emgegim menen aktaar elem...

Turdukul Carkınbaeviç carkıldap külüp, Aşırdın köñülün kötörö süylödü:

— Al çağı tüşünüktüü. «Cañılbas caak, müdürülbös tuyak bolboyt» emespi. Turmuş degen mına oşondoy öydö-ıldıyı menen küçtüü... Oşonu tüşüngönüñüz cakşı.

Bul, mından arı, sizge çoñ sabak bolot... Birok, üy-bülö kütüp, çaşaş da kerek. Eger çaşıruun bolboso, aytıñızçı? Süylöşkön kişiñiz barbı?

— Bar... Birok, üylöngöndön da korkup kaldım, agay.

— Emnege korkosuz? Korkpoş kerek. Sizdi cakşı tüşüngön kişi bolso, al eç ubakta başıñızdı attap ketpeyt. Men sizge oşondoy cakşı kızdardın coluguşun kaalaym... Mından arı cañılbañız.

— Irakmat, agay.

— Boluptur. Anda süylöştükpü. Demek, baram deñizçi!

— Can-dilim menen, agay... Özüñüz körüp-bilğendey, menin karı ata-enem da Kara-Mokodo. Avtobus da kattabayt... Cakşı col salınıp, cañı reys açılıp, [61] avtomaşına degender caydır-kıştır üzgültüksüz cürüp kalsa, calañ ele men emes, calpı ele kalayık-kalkka sonun bolboybu...

— Abdan tuura. Ubakit kütüp turbayt. Tezinen cönöp, işke kirişüü kerek... Emese, mınday, azır siz kaydan da bolbosun Kaptagay Bayçerikovdu taap, maga apkeliñiz! Erteñ-bürsügünü dep sozdukturuuga bolboyt... Kök-Bel cönündö men bayagünü ele naçalnigiñizge eskertkem... Kışkısın al cerde col açıp, cük taşığan maşinalardı süyröp çıkkıday takay tehnikalar turuşu kerek... Ce bolboso ayaktağılardıñ tagdırı emne bolot?

— Carayt, agay...

Kayradan caralğanday cañı küç, çoñ işenim payda bolup, raykomdon uşunçalık köñülü kötörülüp çıkkın Aşır tüz ele RDESUGa keldi. RDESU — şaardın çet cakasındağı poezd coldun üstü cağına salınan çoñ koroonun içinde ele. Tegeregi temir beton menen tosulğan ayanтта kaz katar tizilgen buldozorlor, greyderler, ekskavatorlor, samosvaldar, köçmö vagonetkalar. Kontora aňğırap een. Naçalniktin kabineti da bek. Tüş kınkaydı boldu, damamat uşunday. «Men balança obyektide cüröm» dep koyuşup, çildey tarap ketişet. Tehnikanı kaytarıp, koroonu küzötüüçü eçki sakal arık abışka Aşırdı körgöndö adatınça ırcayıp külüp, çılım suran çekti da, kök tütündü murdunan burkuratıp çıkarıp, naçalnik erteden beri takır körünböğöndüğün ayttı.

— Emi anı kaydan tababız, aksakal? Men anın cadaganda üyün da bilbeyt ekemin.

— Oy, al üyünö tünöçü bele... Kelinçegi menen ıykı-tıykı bolup cürgönün sen bilbeysiñbi?

— Cok.

— Anda sen ali madıra baş turbaysıñbı. — Caştar menen teñtuşunday azildeşe berüüçü küzötçü abıška ıķşıp, külüp, Aşırda dalısınan taptap koydu. — Saga al uşunçalık kerek bele?

— Kerek, aksakal.

— Kayda ekenin taap bersem, birdeme deysiñbi?

— Carayt aksakal, kadırıñız can bolsun. — Aşır çöntögünön akça suurop çıktı. — Mina, ala koyuñuz...

Küzötçü abıška çetine tükürüp, kök çoloktu koynuna tıķşırdı. ıķşıp külüp, kaysı köçö menen [62] kayda baraarın süröttöp kelip, akırında bul «menin üyüm» dep kompoyup koydu.

Aşır anı kıynalıp catıp arañ taptı. Özü da buytka-buruluştuu, avtobus cürbögön sazdaqtuu döböçödögü baktın daldaasına salıngan çala bütökön üy eken. Takta-takta közönök temir, taarılğan cığaçtın kırtısı menen tosulğan kiçinekey eşikten içkerige ötüp, kök kaalğanı takıldattı ele, kübür-şıbır ugulup, erkektin ünü çıktı:

— Kim bul?

— Kaptagaydı çıkırıp koyuñuzçu...

— Oy, sen Aşırsıñbı, küyöö baladay bolboy, kire berbeysiñbi.

— Eşiğın içinen ilinüü bolso kantip kirem...

İlğič kıldırıp, kaalğa açılıp, Aşır bosogonu attay bergende, içki bölmögö bulaktap kire kaçkan caş zayıptı körüp kaldı. Öz üy, ölöñ töşögündö beymaral olturganday Kaptagaydın butunda ceñil tapočka, sportsmender kiyüüçü col-colu bar kök tor köynök şım. Kursağı çerdeyip, toluk eki beti ogo beter balkıldap, küülönüp alıptır. Bötölkölör şağırıp burčka cıyılıp ketiptir. Stoldun üstündögü calpak

tabaktarda tuzdalğan badırañ, pomidor, börtö-börtö kesilip, bışkan et, çuçük, kolbasa tuuralğan. Eki stakan emi ele boşogon okşoyt, canaşa kuyulup, tübündö cugu kalıptır.

— Naçalniktin üstünö basa köktöp kirip kelğendi sen kaydan üyröngönsüñ. — Kaptagay stakandağı suusunduktu uurtaar-uurtamaksan bolup, tekeberdenip turdu. — Ce seni biröö çakırdı mı? Uyat emespi uşul...

— Uyala turganday men eç nerse casap cibergen cokmun, zarıl iş menen kelip olturam.

— Zarıl iş bolso, kontordon süylöşpöysüñbü! — Kaptagay kabağın tüyüp, koyuu kara kaşın öydö-ıldıy oynotup ciberdi. — Çağımda seni oyuña tim koyso, töböğö çığıp ketet okşoysuñ... Davay, erteñden tartıp başka kızmata tap al! Eger antpeyt ekensin, kuyruğuña kalbır baylap turup boşotom...

— Kaysı künööm üçün? — Aşır oñ kolunun açuusun sol kolu menen basıp, tiştenip turdu.

— Künöö tappayt dep turasınbı! Başı batıp, bagalçağı sıybay catıp munun koşo aytışkanın kör! — Açuu ayabay kelgende, Kaptagay kara kök tartıp, şilekeyi burkuldap kete turgan. Azır da [63] oşentti. — Sen emne tıñçısıñbı? Emne üçün meni artımdan ańdıp kelesiñ?

— Ańdıbay ele raykomdun birinçi sekretarı tap kel dep ciberdi. Kara-Mokogo cönögölö deyt... Emne kılabiliriz? Ayakka kim barat?

— Anı men senden surabaym. Davay, nervdi buzbay, ket... Oşondan arı menin közümö körünbö!

— Cok, açık coop berbesen ketpeym! Kara-Mokogo men özüm barışım gerek...

Uşul uçurda içki bölmödön Sakiş çığa kelbespi. Al uzun çaçın bödönönün kuyrugunday multuytup, betine upanı ayabay caap, közdörün kögörtüp ıksız boyop alğandıktan, Aşır arañ taanıp, selt etip ketti. Sakiş salaasına kıskan sigaretin çıçaytıp, iç köynökçön ele. Üç cıldızduu konyaktan kiçinekey ryumkaga kılıt ettirip kuyup, uurtap-tatığan boldu da, anan anı Kaptagaydın erdine tiygize, «şilekey alıştı», oysoktop tizesine da oturma ketti.

— Şümüröndöp bul kaydan cüröt? — dedi Sakiş tabalaganday çalçaktap. —
Arsız kişiğe ayla çok eken go. Ketken katında munun emne işi bar deseñ? Uşul
şümşük menen aytışkan oozuñdan aylansın. Bul akmak cakşılıktı bilebi? Kecildeşip
oturbay, kızmattan kuup ciber da, tim bol!

Kaptagay Sakiştin cılañaç töşünö başın cölöp, kolun moynuna arta salıp,
mıskılduu küldü:

— Bizdin üstübüzdön çıǵıp, köksöñ suudubu, emi... Sen kimdin kim ekendigin
bilip, katındın kadirına cetkeniñçe kaçan? Alın bilbey, anan daǵı Kara-Mokogo barıp
işteyt imiş... Kuuçuñdap cön turgusu da çok! Raykomgo arızdanıp bargansıñ da...
Maga deseñ, bilgen namasıñdı oku! Raykom kimibizdin sözübüzdü ugup, kimibizge
işeneer eken... Coltoo kılбай, cönö deym, azır.

Aşır ce ıylay, ce külö albay, boz ala bolup turdu da, artına şart burulup,
unçukpay çıǵıp ketti. Al mınday corukka içi açışıp, ızalanmak turgay, barıp turgan
pastık dep bildi. Kaptagayga kantip colukkandığı cönündö Turdukul Carkınbaeviçe
aytkısı da kelbey, eç cerden tappay koydum, balkim oorukanaga catıp kalǵanbı dep
bardı.

— Oorukanaga catıp kalsa, bir ooz aytpaybı? Bu cigitke men takır tüşünböy
cüröm... Uşunday da coopkersizdik bolobu? — Turdukul Carkınbaeviç katuu keyip,
keskin süylödü. — Biz anın artınan [64] izdep, kaçan kelet eken dep kütüp otura
albaybız... Siz maşına aydagandı bilesizbi? Pravañız barbı?

— Ekinçi klass şofyormun, agay... Okuuga ötköngö çeyin traktor da aydagam.
Başka teknikalar boyunça da tüşünügüm bar.

— Eñ cakşı. Anday bolso, canaǵı korooñordo tizilip turgan samosvaldan birdi
miniñiz da, Kara-Mokogo barıp, cer çalıp, emneden baştoo kerek ekendigin daana
bilip keliñiz... Anan çoгуu olturup talkuulap, konkrettüü çеçimge kelebiz.

— Carayt, agay.

Aşır col boyundaǵı aşkanadan şam-şum etip alıp RDESUGa kızıl küügümdö
keldi. «Cıdıp» kelip, bosogosun attagan carım cıldın içinde, al biröödön cakşı,
biröödön caman uga, cançılıp cürüp, murdaǵısınan bir kıyla çoғool bolup kalǵan ele.

Ceñildi cerden, oordu koldon alıp birge işteşip cürüp, özü sıyaktuu kuuluk-şumdugu çok bir kıyla dostordu da tapkan. Çoñ darbazanın oozundağı biyik mamığa ornotulğan elektr lampoçkasına cakınday bergende, alardın biri — samosval aydagan Keñeş attuu borboygon kara cigit, maşinasın «tuut» etkizip koyup, kol bulğap ötü berdi. Mınday beymaal ubakta sırtka bir da maşına ciberilbesin Aşır cakşı bile turgan. Küzötçü abışka Bekbergen darbazanın içi-tışına suu seep, mizildetip şıpırıl, salkındatıp koyup, çiy kalpakçan bir dungan kişi menen şınaarlaşıp turuptur. Al Aşırkı körö koyup, «ergip» ketti:

— Oo, kel, kel! Bayağı sen berip ketken emenin keeri tarabay, atasının körü, dale «küülümün»... Küröşösüñbü, ıya, meni menen... Ha-ha-ha... Sen kıttay bolup abdan çımrısıñ... Karıluu boluşuñ kerek. Basa, açandikke coluktuñbu?

— Çok...

— Emne, üydö emes beken?

— Eşiğiñiz bek turat.

— A-a, anda «ay camalın» eerçitip, seyildep ketken go...

Ay, uşu men biröönün kadir-köñülün kaltırbagan köñülçöök kişimin da... Özüñdün açandığıñ bolso, anan «aksakal» dep kıstap ele turup alsa, anan [65] emne kılam?.. Sen menden cipkirip kalğan coksıñbu? Ee, baatır, sen menin turmuşumdu bilbeysiñ da... Calğız uulum col kırsıgıñan kaza boldu. Kulunum uşul cerde şopur ele. — Bekbergen kemşeñdep çaşıp alıp, kayra cıyrıldı. — Baybičem oorukçal, bolnitsadan başı çıkpıyıt... Añğırıp een turgan üydün emnesin ayayın! Anın üstünö ookattın ayı, ce murdağıday küülüü-küçtüü kezim bolboso... Öçöşüp kalıp, açandık bul cerden kuup ciberse, karıganda temselep kayda baram... O-oy, anı menen oynoboş kerek, abdan kara mürtöz eme... Oşonu üçün oozunan ilep çığa elekte, «lappay taksır» dep, lıpıldap çurkap turbaymıñbı. Estüü cigit ekensiñ, anı özüñ dele baykap catkandırısıñ.

Anan al müyüz çakçasın ötügünün tamanına urgulay berip, nasıbay çekti da taanıbay catkanday Aşırğa üñüldü:

— İñi, özüñ da beymaral kelip kalıpsıñ?

— Bir maşına kerek, aksakal! Özümñdün ceke işim emes, ökmöttükü boyunça...

— Alıska barasıñbı?

— Too tarapka. Tigi ele Kara-Mokogo çeyin.

— A-a, açandik uruşpaybı?

— Emne kılsa da, bardıgın özüm tosom, aksakal. Al çağınan tük da kabatır bolboñuz.

— İşenem, işenem! — Bekbergen kolun şiltep koydu. — Atasının körü, açandik böödöy kuurup, çımçıkka cem aldırbağanı menen, özü kaalaganın casap, maşine degendi itke dele, kuşka dele berip catat... Minabu dungan — menin buradarım... Uşu menen üçünçü colu kelişi... Birtike pomidor, piyaz aydap alğan eken... Pomidoru ayabay bışıp, ezilip baratıptır. Uşuga bir kol kabış kıla albadım. Açandikten maşine surasam, dele cuutpayt... Eger ılaacın bolso, uşu beçaranın anımunasın ala barıp, coldon taştay ketpeysiñbi, kağılayın, Aşıke!

— Bu kişi kaerge barmak ele?

— Oşol ele sen barçu caktağı Baka-Bulakka... Col boyu...

Murdağı tüşü bozomuk tartıp oñup, çañ siñip, terge çılangan tegerek kalpakçan berki kişi da, tişterin orsoytup, maymıldan beter ırsayıp turdu:

— Sen oşentseçi aylanayın... Men kembagal kişi. Bala köp... [66]

— Boluptur, boluptur. Kur baratkan maşinanın emnesin ayamak elem.

Bekbergendin «buradarı» karañğıda bir cerge kayrılıp, maşinaga toltura yaşçık cüktödü. Özünön-özü caltaptap, ayтууга söz tappayt. Aşır anın söñgöktöy arık denesin, şimirilgen caak etin, topurakka tuurulğan şiridey kara kolun körüp, bir ese içinen ayasa, bir ese «bular cer menen öskön öto emgekçil el eken» dep, tañdanıp barattı. Alar çoñ coldon burulup, çañı burtuldagan een talaa menen birtike cürgöndön kiyin, ceegine çöp alaçık tigilgen bakçaga kez kelişti.

— Bizdiki uşul. Sen dayıma kelip tursaçı... Men abdan şaşıp catat, erteñ bazarga barsa kerek... Ato, baarım ölot... Meniki at — Dau...

Maşına dürüldöp kelip toktogondo, alaçıktan keñ bagalek kempir, sandalçan kelin, testier baldar çurkap çığışıp, yaşçikterdi talap-bulap tüşürüp ciberişti. Aşırdın albaym degen oyuna koyboy «anda men abdan kapa bolot» dep catıp, Dau eki koon,

bir darbız karmattı, tor baştığın pomidor-piyazga tolturdu... Caman kalpağın başınan ala koyup, caş kelindey cügünüp turdu:

— Saga çoñ ırakmat... Koş-koş!

Maşinasın zuuldatkan Aşır, ubakıttı ünömdöö üçün çoñ kanaldın ceegine tüşüp, tötö colğo saldı. Oşol kanaldı boylop otursa, köpürögö kez kelip, Kara-Mokogo ketüüçü çoñ colğo tüşöt. Añdı-döñdü karabay, maşinasın öñküldötüp-döñküldötüp, şaşıp kelatıp baykabay kalğan eken, kiçinekey çalçıkka batıp, çığa albay kalsa bolobu.

— Tamçı suu tambay, cer katıp catsa, bu kaydağı çalçık. — Al özünçö koburap, kabinadan tüştü.

Körsö, öydö çağında koon-darbız aydalğan bakça bar eken. Dümüröyüp, farasın candırgan bir maşına turat, erbeygen-serbeygen karaandar koburap-soburap aga birdeme cüktöp catışkansıyt.

— Sen kim? — Bul ün oşol taraptan çıktı.

— Kimdi taanuuçu eleñiz... Menmin.

— Oy, sen Aşırsıñbı?

— Ooba...

Aşır da Keñeştin ünün cazbay taanıp, uturlay bastı. Aydın carığında eki karaan biri-birine cakındaştı. [67]

— Kanday, Keke, seni men canaa keçke cuuk ele körbödüm bele, körsö uşuyakka şaşıp baratkan ekensiñ go?.. — Aşır anın sungan kolun kısa karmap, tamaşaga çaptırdı. — Bu koon-darbız cakta senin emne tieşeñ bar? Ce coldu uşul koon-darbızdın arasına salıp catasıñbı? He-he-he...

— Ee, Aşıke, anı bir aytasıñbı, ce eki aytasıñbı. Özüm da cadap büttüm... — Keñeş şireñke çağıp, çılımın tütöttü. — Keçke işteseñ... Keçinde dağı uşintin canıñ tınbasa... Mından körökçö, başka cakka ketip kalğanım oñ bolup turat...

— Bıyakka seni kim ciberdi?

— Kim cibermek ele, naçalniktin buyrugı... Birdeme deseñ, zaarın çaçıp, kuup ciberem dep turat... Ayla kança, aytkanın atkaruuga tuura kelet.

— Bul emne bolğon koon-darbız eken?

— Tañ, anısın kaydan bildim? — Keñeş üñküyüp cer karadı. — Anı menen işim emne?

— Emne üçün işiñ bolboyt. — Aşır anı caktırbay, olunup-berindi. — Putyovkañ barbı?

— Cok... Oozeki aytkaninan ele...

— Mına, kızık. Sen ölö albay cürgön emesiñ go... Kokus, darbız-koon tartıp baratıp karmalıp kalsañ kantesiñ?

— Oy, çın ele... Kuday u-ur! — Keñeş selt etip, çoçup aldı. — Mından murda da eki-üç colu kelğenmin. Oñdoy berdi bolup, coldon eç kim toktotkon emes.. Meni bir özbek cigit koştıp cüröt... Al kayda ayda dese, oşol cakka aydamay... Emne balaketi bolso, oşol özü coop beret da...

— Degi, sak bol! Kalğan-katkan sözdü kiyin süylöşöbüz... Men azır şaşıp cüröm.

— Özüñ kayda baratasıñ?

— Kara-Mokogo...

— Oy, anda koon-darbız berip cibereyin, baldarga ala barçı.

— Kaysı baldarga?

— Tigi buldozorçu Askerçi... Bilbeysiñbi? Bayağı koldurap süylögön «uzun kurkutçu»... — Keñeş külküsünö çıdabay bışkıırıp ciberdi.

— A-a, bilem, bilem.

Aşırdın köz aldına çekir köz, tartayıp-turtaygan sarı cigit tartıldı. Anı kurbuları «uzun kurkut» dep tamaşalap koyuşa turgan. [68]

Bilseñ, alar, Col-Bulakta. Men da oşol cakta bolçumun. Naçalnik aldıtıp albadıbı... Alardın emne kılıp catışkanı menen eç kimdin işi cok. Çoñdordon biröö da barbayt. Tamaktarı ebak tügöngön. Aylası ketkende, oşol tegerektegilerdin tal-tereklerin türtüp, şağıl-kum tartıp berip, «şabaşka» casaşat.

Keñeş bergen koon-darbızdarın Aşır kabinasına saldı da, bir artka, bir aldığa culkuntup catıp, maşinasın çalçıkka batkan cerinen arañ çığarıp, cönöp ketti.

Too etegindegi cılt-cult etip, düñgürögön uzun kıştak kuduktun tübünön körüngöndöy tigi ele oydu ayağında kalıp, Aşır ör tayana başadı. Maşınanın motoru uuldap, tört döñgölögü eşek arabaday ele cılat. Biyiktegenden biyiktep oturup, kayra oygo tüştü. Bir at çabımday tüzdüktü baskandan kiyin, kayra kaykığa kötörölüp, ulam bir belesti artka kaltırıp cattı. Keñ taman bul kara coldun kee cerin cılğa-cılğadan ağıp tüşkön katuu caandin suusu çuñkur arık kılıp cep, keçmelikterge kaçandır bir kezderde salıngan cığaç köpürölörü buzulup, biyik toodon kulap tüşkön çoñ taştar kee cerin böğöp kalğandığın, köptön beri kattabagan Aşır emi gana baykap oturat.

Asmanda kaalğıgan aydı kara bulut çıpkalap, bir zamatta kün Bürkölö tüştü da, col boyundağı at kulaktardın kaldaygan calbıraktarın dabıratıp, ötkün tögüp keldi. Tegirmendin eleginen tüşkön unday upurangan mayda tamçılar tolkun sıyaktuu mañdaykı aynekti caba berip, anı sürtüp tazaloogo oñdu-solgo tınımsız aylangan «kıl cuuguçtun» alı kelbey cattı. Boz çañğıl tartıp munarıktap, aynekten eç nerse körünböy kaldı.

Mınday uçurda col cürüü öto opurtalduu bolğonduktan, carıktı candırıp koyup, tık toktoogo tuura keldi. Kaerge kelip, kaerde turganın Aşır özü da bilbeyt. Boz tuman çalğan köz açırbas caandan beş metr aralık da körünböyt. Kaydandır kün kürküröp, çağılğan çartıldap, güüldöp car köçüp cattı... Too cañırıp, suu kürgüçtöyt...

Cıluu kabinada memirep oturup, katuu uktap kalğan eken, birookumda közün açsa, samsaalagan tuman öydö türölüp, cer carık, caan ebak basılğan. Kündün çıkkın, çıkpaganı da bilinbeyt. Biyik [69] too, aska-zoolordun baştarın kılamık kar çalğan. Col tamanındağı kölçük suular caltırap, capalak arça, karagan-çerde konup oturgan sağızgan şakılıktayt.

Too şartın cakşı bilgen Aşır ne bar-ne cok dep cıluu kiyinip alğan ele. Butundağı çulğoo orolğon ötü, üstündögü pahtaluu şırmalı menen kultuñdap arı-beri basıp turdu da, eç kim cok een talaaga calğız tünögönünö özü da tañırkap, maşınasın ot aldırđı. Kabinasındağı arı-beri tomolongon darbızdardı körgöndö gana, Col-Bulaktağı baldar esine tüşüp, alardan ebak ötüp ketkendigine ökündü: «Kaap, kayrılısam bolboyt bele... Colgo alakıp kelatıp, tars unutupturmun da... Eçtemke emes, kayra kaytkanda dele colugam».

Kuuş kapçığaydın içindegi özöndü boylop ketken bayağı iyri-muyru col menen saparın andan arı ulantıp, boz uurçuktı tegerendi. Dağı bir beldi aşp kök taypakka tüşköndö, bet aldıdağı keptelip turup kalğansığan konus tüspöldüü şunşuguy biyik toonun boorunan spiraldı iyilip, anın töböşünö çeyin çırmook güldöy soylop çıkkan kıyma-çiyme coldor köründü... Turdukul Carkınbaevič özgöçö basım casap aytıp, caan birtike dıbrap ketse, maşınanın döñgölögü sıygalanıp cürö albay, şofyorlordun kököyünö tiygen Kök-Bel mına uşul.

Aşır bul cerdin koyon-catağınan öydö cakşı bilet. Antkeni, alar kezinde oşol belge çığa beriş cerdegi kök çöp öskön sazduu bulaktın boyunda bee baylap oturuşçu. Kök-Beldin karagan-çerdüü apay betinen dalay colu cılkı aydap, sarımsak, ıskının terip cegen.

Aşır maşınasın kök taypakka toktotup koyup, «tegirmen salıp» oynooçu möltür bulakka cuunup, anın köbük çertken narzan suusunı cuttu. Köldölöñ sıyaktuu tulañ çöbünö cambaştap catıp, şam-şum etip aldı da, «cakşı tilek, carım ırıs» degendey, bıyak-tıyağın abaylap karap, keleşek cönündö da oy cügürtüp cattı: «Vagonetkanı uşul cerge ornotsok». «Tehnikanı tetigi tüzgö koysok». «Col saluudan murda, cer kazıp, truba ornotup alsak». «Çıkkan suu sarıgıp tüşüp, momunday ketse». «Tamak-aş tartış bolup baratsa, üygö çaap bara koygongo da oñoy». [70]

Aytkanday, uşul Kök-Beldi aşsa ele, Kara-Mokogo kirip barat.

Kara-Moko — eki tanabı biyik too, kee ceri tektirlüü, kee ceri kök taypak kuuş öröön. Koktusunan küpüldöp çoñ suu agat. Kışkısın küñgöy tarabına kar caabayt. Soguş kezindegi çöp tartış kataal cıldarda Aşırın çoñ atası Sulayman mına uşul Kara-Mokonun küñgöyünö cüzdön aşık arğımak bağıp, kan maydanga cönötkön eken. Anda küyüp-cangan caş çağı tura. «Menin bir cerim kemçil bolboso, kurbu-kurdaştarımdan kaltırıp, emne üçün askerge albaysıñar» dep, alañgir salıp, eç kimge könböy, komissardın özünö çeyin kirip barıptır. Birok, al «tılğa da sendey bakıbat kişi kerek» dep, koluna «bron» karmatıp, kayra orduna ciberiptir. Sulayman mına oşondon beri Kara-Mokogo takay turup kalğan.

Uulu Aşır da neçen colu sözgö alıp catıp, anı kıştaktağı zañğıragan tamına köçürüp kelüügö köndürö albay koygon.

— Men emes, menin ceti atam uşul cerdi mekendenp, ar kaysı baylarga caldanıp ötkön eken. Markum atam «Sovet biyligin uşul iregeden tostum, bul cer kuttuu cer, bala körböy cürüp seni da uşul cerden taptım. Emi men ırıs çaçkan cerimen eç cakka kete albaym. Balam, til alsañ orduñan kozgolbo. Akırı bul cerge da kezek kelet...

Sulayman aylası ketkende öz atasının uşintip aytkanın tuu tutup, dele canına eç nerse cuutçu emes.

Bir atadan özü calğız bolğonduktan Sulayman közgö basar kara çeçekeyinen eç nersesin ayanbay, caştayınan çogool kılıp üyröttü. Aşır attın kulağı menen teñ oynop cılık da baktı, çöp da çaptı. Aşır okup catkanda da, atası tıyın-tıpırdan kem kılбай, biröönün közün karatpay, çoñ bel bolup berdi.

Alardıkı çoñ suunun ceegindegi kaşatka salıngan üç bölmölüü calğız üydö ele. Eşik aldında kaçandır bir kezde tigilgen eki tüp coon taldın barikteri Kök-Belden aşır tüşkön kıyadan ele körünöt. Tamdın üstü kaçandır bir kezde kızıl çerepitsa menen cabılğan. Cakın cerden andan başka üydö körüü da kıyın. Mal kıştatkan ayırım çabandar ördöştögü koktu-kolottordun içine siñip, [71] biri bul öyüzdö bolso, ekinçisi arkı öyüzdö boz üy tigip oturuşat. Bul öröndö bardık cagdayları bar, cañı tipte salıngan koroo-saraylar da, mal bağıp, çöp tartkan kişiler da az emes.

Demeyde col karap, maşına dürüldöp kelip toktogondo, üydön carışıp çığa kalçu ata-enesinin orduna, bul saam kuyrugun şıypañdatıp, Aşırkı Kumayık attuu çoñ kür döböt tosup çıktı. Kaldırkan muz toñgon suu ceeginde karkıldap appak kaz-ördöktör cayılıp cüröt. Kızıl tacısın salañdatkan erkek kürptün ıyığı tutulup, urgaaçıların korgop catkanday, üstökkö-bostok kürküldöp ciberdi. Kızıl koroz cem çaçılğan cerdi çokulap, mekiyandarın çakırdı. Bastırma caktan koy mekiyendi.

Bir camandıktı sezgendey Aşırkın cürögü düküldöp, kulpusu cok kaalğanı şart tartıp alğanda, but kiyimdi çeçip kirçü ortoñku bölmödön apasının maasığa kiyüüçü kölöçü turganın kördü. Egin-tegin, un-talkan koyulup, ayan, kımız açıtılucu oñ caktağı bölmö ağırap suuk eken. Kere tartılğan arkanda et ilinip, sür cıttanat. Anın kaalğasın kars ettirip captı da, arkı eşikti açıp, bosogonu attaganda, terezenin tuşundağı çoñ kerebet, aga kat-kat salıngan töşök, anın üstündö catkan apası köründü. Üy içi demeydegisindey ele mizildep taza ele. Törgö tartılğan tukaba tuş kiyizdin tuşundağı aynek alkakta özünün apasının, atasının çoñoytulğan süröttörü ilinip turat. Kamış boyronun üstünö çoñ ala kiyiz caba salınıp, oymoluu-çiyemelüü

şırdak töşölögön. Cazdıkka kıyşayıp catıp cañı ele turup ketkenbi, kara körpölüü köldölöñ, kat-kat töşök cıyılaptır. Burçtağı meşte kömür dabıldap küyüp, plitaga koyulğan kumgan, çaynek, çakadağı suu buu çıǵıp kaynap turat.

Cün cooluk menen başın bekem, buunup, köynögünün sırtınan kiygen kök çıptamaçan catkan Kalıyça apa camıngan cuurkanının sırtına çeyin çılpıldap, alkaşalka terdep catkan ele. Al uulunun cıla basıp, cakındap kelgenin tuygan cok. Aşır tamağın katuu kırınıp cötölümüş bolğondo, Kalıyça töşögünön başın kötörüp, calınıp-calbarıp ciberdi:

— Iya, karaldım, kaydan cürösüñ? Kelçi, beri... [72]

Caş baladan beter, ene uulun tamağınan iskep, közünön çaşın imere, bışaktap iydi:

— Uşintip cürüp, közüm cumulup ketse dele bilbey kalmak turbaysıñbı... Eki kündön beri arı barıp, beri keldim... Baykuş çal çıraktı çağıp koyup, tünü boyu kirpik irmebey, canımda şoñşoyup oturdu... Uşundayda butuña but, koluña kol bolğon kelin da cakşı eken... Ce sen üylönböysüñ... Karalaşaar kişiñ cok, mintip catıp kalsañ, kolcoyup, ce atañdın eç nersege ebi kelbeyt... Canağı köşögön kögörgön dogdur kız iyne salıp, darı berip ketkenden kiyin, tınç alıp, közüm ilinip baratkan tura... Men eptep turup, çıy-pıy kuurup cibereyin. Kardıñ da açkandır.

Aşır arıdan-beri apasına içik caap, ar cak, ber çağın, kımırıp-kımtıp, askalay berdi:

— Co-cok, kerektüü ookattı kelin-pelinsiz ele men özüm casap koyom. Atam kayda ketken?

— Cayıttağı cılıksın körüp kelip, oşol dogdur kızdı közdöy bastırdı okşoyt.

— Al emne bolğon dogdur kız eken?

— Rayondon kelişiptir... Bayakünü çoñ kelip ketkenden beri baarı teñ at tezegin kurgatpay kattap kalıştı go. Özü da ıpıldap-şıpıldagan ıymanı ısık kız eken. Suukka urunbay, cıluu catıñız dep ketti...

Alp müçölüü çoñ Sulayman da uulun körgöndö, uzun sarı murutun çıyratıp koyup, kürkürögön coon ünü menen kars-kars külüp karşı aldı:

— Kelğın kuş kelip kalğan eken go! Barakelde, barakelde... Bu da caman emes. İñi, kanday, deni-kardıñ taza, cakşı cürösüñbü? Çal-kempirdi unutup baratasıñ go, baatır...

Atası zor bolğonu menen uulu enesin tartıp pekene, tula boyu uyutulğan çulu temirdey çımır ele. Betteri tuurulup, şamalğa totukkan. Kiygeni kerza ötü, cıluu şırırma, capaldaş boyuna kup caraşıp, çıkıyıp turat.

— Kol boşoboy ele...

— Tüşünöm, düşünöm. Aga kabatır bolboy ele koy — Sulayman bala kezindegidey uulunun başın uypalap, erkeletkensip koydu da, başındağı kara körpö tebeteyin alıp, içinen kiyçü ala topusun kaltırdı, çapanın çeçti. Burçtağı cığaç orunduktı koyup, baybiçesinin canına oturdu da, çiybarkıt [73] beşmantının çöntögünön caltırak kagazdağı darılardı alıp, kaysınısın kaçan içeerin coburap ayta baştadı.

— Dogdur kız tüştön kiyin kelem dedi. Azır sasık tumoo köp bolup, bir oygo, bir toogo çurkap, beçara kızdın şaştısı ketip catkan tura... Uşunu bilğendey canağı Carkınbaev dogdurkananı ubağında gana açkan eken da... Dalay ele raykomdordu kördük ele, birok men mınday içki sırındı tarta bilgen iş bilgi cigitke colukkan emesmin. Özü da «men çoñmun» dep iñğiranıp, peyil kütpögön öto kiçi peyil neme tura. Ce bolboso, men kim, al kim?

Anan al, at calındağı köp cıldık ömüründö bir çoñ buruluş bolup ötköndöy özünçö ele terisine sıybay barpalañdap, Carkınbaev menen kantip coluguşkanın uzun sabak kep kılıp cattı.

Ooba, raykomdun cañı şaylangan birinçi sekretarı Carkınbaev rayondogu «men degen» eñ mıktı adisterdi alıp, bul cerge kelip ketkeni da çın. Alar Kara-Mokodo eki-üç kün aylanıp cürüşüp, anın cer şartın, keleşegin ayabay izildep, a turgay aerde caşagan ar bir adam menen cekeçe süylöşüp, üylörünö çeyin körüp, pikir alışkan. Carkınbaev mına oşondo Sulayman karığa da köp suroolordu bergen boluçu.

— Aksakal, siz mına uşul cerde tuulup, uşul cerde öskön ekensiz. Köptü körüp, köptü başıñızdan ötkördüñüz. Sizdin oyñuñızça bul cerdin artıkcılığın emnede?

— Küngöyünö kar tüşpöy, carıktık Koçkor ceri sıyaktu kara çıkkandığında, — degen Sulayman takalbay, kürpöldöp coop kaytarıp. — Kışkısın aerge on koroo

koy cayıp çıksa da bolot. Ceri ottuu. Mal koldu karabayt. Oşondo kança toyut ünömdölüp kalğan boloor ele. Birok, bul cakka kışkısın kattoo öto kıyın. Antkeni, arada özünüzdör körgön Kök-Bel degenibiz bar. Kar tüşköndö aerden maşiyne çığa albayt.

— Egerde col salsakçı?

— Ataganat, anday kün kayda? Silerge çeyinkiler da araket kılıp körüşkөн. Birok, ayağına çığışkan emes.

— Ar mezgildin öz şartı, öz zakonu bolot, aksakal. Anınsınarınday biz baştağan nerseni kiyinkiler [74] bütürüşöt. Murdağılardıkın biz ulantabız... — Turdukul Carkınbaevič mañdaykı altın tişin carkıratıp, Sulaymandı koşo ala süylödü. — Uşunday emespi, aksakal... Azır biz da bayağı kırğızdar emespiz. Kün sayın kulak ugup, köz körbögön ukmuştuu cañılıktar cana ilimiy açılıştar bolup, asman gana emes, Ayga da kişi uçup catat. A tetigi biyik toonun başınan tartıp ötkön cogorku volttuu elektr liniyaları ukmuş emes beken!.. Antkeni, partiya eldin бүгүнкүсүн gana emes, erteñki cırgalçılığı, ümütü menen birge çaşayt... Biz da bul cerge elektr zımın tarttırıp kelip, zañğıragan imarattardı kursak, cayıttarga suu çıgarıp, bul cerdi madaniy borborgo aylandırsak degen oydobuz. Bizde cayıt cetişpegendikten, malıbızdın basımduu bölüğü Kenes-Anarhayda kıştatılát. Egerde Kara-Mokogo köp sandağan koroo-saraylardı salıp, cetiştüü toyut kamdasak, keminde on miñ koy kıştap çıguuga bolot eken... Anın üstünö Kenes-Anarhay öto alıs. Aerge aydap cetkençe kança mal arıktap, etinen tüşöt. Colgo ketken çıgımı kança? ...Munu bizge turmuş üyrötüp, öktöm talap kün tartibine koyup catat... Biz munu sözsüz atkaruuga tiyişpiz. Demek, bul cerdin keleşegi keñ. Arañızdarda bul cerdi taştap, kıştakka köçüp ketebiz dep ırğılıcın bolup cürgөндөр da bar eken... Anday adamdar aynıbay koyso da bolot.

Raykomdun birinçi sekretarının köpçülüktü işendirip aytkan bul sözü köptün birindey ele, Sulaymandın cürөгүнүн tereñinde uyalap alğan ıyık sezimin ogo beter kozgop, düynөгө car salğısı kelip turdu: «Bizdin ata-babalarımız mına oşondoy boloorun bilip, cer şartının kataaldıgına karabastan, kuttuu oçogun taştagan emes eken go... Atamdın keşigin içken men da cañılaptırmin».

Anan al caş baladay külüp-caynap, bassa-tursa bir çoñ omogu barday dem baylap, oorup-sıktağan cerin da unutup, murdağısınan da kacarduu bolup ketti. Oşol

küçtüü sezimdin demi menen çarçap-çaalıkkının, erteli-keç koburaşa koygongo özü teñdüü kişi tappay, koñultaktaganın da unutup, adamdın tüşünö kirgis ne bir tattuu kıyaldarga batıp, kün ötkörüp kelet. [75]

Kindik kanı tamgan cerdegi atasınan ukkan tolğon-tokoy cañılıktar Aşırdı da ogo beter delbelentip saldı: «Vot, maselenin törkünü kayda? Körsö, Turdukul Carkınbaevıç meni atayın sinap catkan turbaybı... Sinaganı eñ sonun. Bul özü ötü çoñ iş... Oşonun baarı atkarılsa, bul cer şaardan eç ayırması bolboy kalbaybı... Avtobus da kelet... Klub da salınat... Ar bir üygö televizor da koyulat... Anan men da üylönüp, Şayırgül eköobüz dayıma birge bolobuz... Şayırgül ötü estüü can emespi. Uşulardı ukşa, al kanday gana kubanaar ele... Ala kelsem dele bolmok eken. Kaap, şaşıp kalbadımbı».

...Aşırdın eki kolu et, piyaz tuuragan bıçakta bolso dağı, eki kulağı atasında ele. Bir caktan enesi oyun-çinga çaptırıp, mazesin alat:

— Keliñcegiñ bolso, uşintip tamak casap oturbas eleñ-ov. Oy, aylanayın, degi süylöşkön kişin barbı? Ce canağı seterden acıragandan kiyin, düynödön tak ötöm dep karganıp koyduñ bele? Anın emnesine baş ooru bolup cürösün? Seni on gülünün bir gülü açıla elek caş cigit deyt... Cokton tapkansıp, anı söyroytüp eeçitip kelgen da özüñ... Men anı adep körgöndö ele caktırgan emesmin. Şiştindep, iyne menen sayıp alçuday bolup, kaapırdın közü caman boluçı... Oşondo ele men saga kol üz dep aytpadım bele. Tilimdi aldıñbı? Albadıñ. Emi dele keç emes. Köp bolso, bir bazardan ötköndürsün. Biz saga eç camandık kaalabaybız. Kimdin kanday ekenin da senden kem bilbeybiz... Menin oyuma könsön, uşul ele dogdur kız tüzük kişi bolçuday... Özü kara torusunan kelgen suluu kız... Ookatka tıñ çağın aytpa! Kazan-ayak karmasa, şıpıldap, timele kolu-koluna cukpayt... Botom, keçee uydu saap, ayran uyutup ketiptir.

Abışkası da baybiçesin koldogondoy tamağın casap, baş iykep koydu. Bul, Kalıçaga caga berbey, terip-tepçip, tek cayın ayta başadı:

— Adeğende ele çabadanın kötörüp, bizdikine kelgen... Bul cerde sizderdikinen başka ılayıktuu üy çok eken, ubaktıluu catıp tursam bolobu dep kıyılatsı... «Tüsü iygiden tünülbö» degendey, kım dey tüştüm. Özü da tastañdabagan ızaattuu bala eken. Atañdın aldında kıya ötpöyt. Tañ zaarınan turup, çay kaynatıp berip koyup, işine cönöyt. Keçinde [76] suı cıgılıp kelse da, kabağım-kaşım debey,

kiyimin kotoruşturup kiyip, ookatka kam urat... Kamırdı oşol cuurup, kesmeni oşol kessin... ıydey kılıp salat timele. Oy, aytıp catpaymınbı. Men oñup ele kaldım. Mınday kızdı tögöröktün tört burçunan izdep tappaysıñ... Til alıp, uşul ele kız menen süylöşüp kör, uulum.

Kuurdak bışıp, bir-eki piyala çay içilğenden kiyin, Aşır ordunan turup, ketüügö kamındı:

— Al kız menen süylöşüp oturuuga menin ubaktım cok, apa... Balkim, başı boş emestir. Caktırbay koyuşu da mümkün.

«Uşintip ele kelip-ketip kalabı» dep, caman üyrönö tüşkön enenin içi sıyrılıp, tomsorup turdu:

— Emi bizdin aylabız emne bolot?

— Uulum, apañdın alı bolso bul... Bir kün ooru, bir kün soo. Men kalp ele kürpüldögönüm menen tabım aynıp, murdağımday emesmin. Erteli-ke bizge ogoco bolup, uşul ele caktan iřteseñ carabay kalabı?

Sulayman kaşın tüktüytüp, kıcırap arı-beri basa baştaganda, eşik açılıp, karp-kürp şayırgül kirip keldi.

— Oy, Aşıke, kelip kaldıñbı, — dedi al, kögüçköndöy elteñ etip. — Seni menen coluguşuuga buyamamdı keltirbey, meni uşul cakka toktoosuz ciberip iyişti... Anan... Uşintip ele... Atam menen apamdı taap alıp...

Ene-ata öz közdörünö özdörü işenbey, eleyip turuştu... Sulaymandın ünü kardığıp, emne kılaarın bilbey kaypaktadı:

— Bu... Siler murdatan taanış beleñer! — Kalıyça apa ordunan kaldañdap turup, şayırgüldün muzdak betinen opuldatıp öpkülöp ciberdi.

— Üřüdüñ go, kağılıp keteyin, meşke cakın oturup cılıı... Men etekeni baamdabay ele...

— Boluptur. Men ketişim kerek. Coldo dağı köp cumuştarım bar. — Aşır askere kakayıp, est bere, külüp kaldı. — Ketüügö uruksat etiñiz, coldoş medik!.. Kempir-çaldı sizge, sizdi kudayga tapşırdım... Ha-ha-ha... Amançılık bolso, cakında kayradan körüşüp kalaarbız... [77]

Küzötçü çaldın üyündö bolğon okuyadan kiyn Kaptagay Bayçerikoviçti katuu sanaa baspay koygon cok. Antkeni, camandır-cakşıdır bul rayondo tört-beş cıl iştep kaldı. Anı taanığan, körgön-bilğen, alış-beriş, karım-katnaş casap cürgön kurbu-kurdaştarı, dos-kastarı da az emes. Üyündö Sakişten kem emes kelinçegi, közdörün bakıraytkan baldarı turat... Oylop körsö, «bul balaketke» kaydan barıp kabilğandığın da özü baykabay kalıptır: «Makul, boloor iş boldu, men Sakiş menen ele kete koyoyun... Anan emne bolot? Sakiş meni kütö alabı? Men anın emnesine kızıktım? Bul caştıkpı, ce mastıkpı? Mınday içiligiñ için kelinçegim bilse meni keçire koybos... Baarınan da kızmattı aytpaysıñbı? Kuup çığıssa kantem?»

Uşintip ontotpos ooruga colukkan Kaptagay küyütünö çıdabay, eki kün katarı menen içti. Üçünçü künü akçası tügönüp, bayağı küzötçü çalğa kayrılıuğa tuura keldi.

— Men kembagal kişimin, — dedi al, betke çaap süylöp. — Özün kızıl cüzdüü cigit bolsoñ, rayondun bir buçkağın çoyup tursañ, anan uşu mendey abışkadan keçke ele birdeme ümütötö beresiñbi... Munuñdu el ukpasın! Ansız da raykom degen seni tınımsız izdetip catat... Iylap-sıktap kelinçeginiñ da kelip ketti... Seni cakşı ele caap-caşırap keldim... Mından arı ante albaym, çının aytam... Özüm sakalduu kişi bolsom. Maga da uyat kerek.

«Frunzege ketmek elem, maga akça-teñge taap ber» dep, berki oysokesi da bir çağınan kıstap turdu.

Aylası kurugan Kaptagay şişip-kööp, akırı bayağı takay maşına berip kelğen özbek cigitke baruuga macbur boldu. Al caşılça, cemiş, koon-darbız dayardoo boyunça ekspeditor bolup iştey turgan. Raşit kolun booruna töşöp, demeydegisindey ele iyilip turdu:

— Keliñ, ake... Çay kuyup cibereyinbi?

— Men calğız emesmin...

— Beş kişi bolsoyam tosüp aluuga kuduretimiz cetet.

— Çayıñdı cayçılıkta içebiz. — «Çay» teskeri maanisinde tüşündürölö turgandığın cakşı bilğen Kaptagay, başı carılıp arañ tursa da, sır [78] bilğizbey,

sıpaygerçilik kıldı. — Alıstan tigi ayaş kelip kalıptır... Cakşıraak cönötpösöm bolboyt...

Kişi kirpiginen karap bilip, oñ kolu menen berip, sol kolu menen aluuga köngön Raşit, Kaptagaydın suraganın ilğirtpey casap, özü aytkanday «kursant kılıp» ciberdi.

Kaptagay mına uşintip çaşoogo kınık alıp barattı...

RDESUnun cumuşu cürböy kalsa da, Kaptagayga ısık-suugu cok ele. Eptep, naçalnik atka konup, koyuu çañda aralaşıp cürsö bolğonu. Araba da sınbayt, ögüz da ölböyt. Canıña da tınç... Baarınan da kün sayın saan uyday beker tüşüp turgan «kireşesin» aytpaysıñbı, çöntögü kur kalbayt. Anı ar kanday «balaketten» kutkarıp cer bastırbay, dıñırsıtıp turgan da mına oşol kalıñ çöntök... Sakiştin «nazına» batkan tünü da «Ministerstvo şaşılış çakırtkanın», «şaarga barıp, kelinçegin cakşı körgöndüktön» ayal attuu kiye elek momunday belekterdi alıp kelğenin aytıp, cubaymın köñülün caylap, cigin bilğizbey salğan.

Küzötçü abışkanı körgöndö da bir bık etip, beti çımırıp koyboyt. Degele eç nerse bolup ötpögöndöy kızmatına kelip, tigini tigindey, munu minday kılğıla dep buyruk berip, ala cipti attabagan eç kıntığı cok kişiçe, biröölördü kerep-matap, çekçeñdegenin kantesiñ... Kol aldında iştengen kişiler kandaydır bir muktacdıktar menen kayrılса, kabağına kar caap, bir zamatta tünörö tüşöt da, özünçö birdeme «önö» turgan «işker adamdar» kelse, anın köñülün aluuga aşığıp, başmaldırık atat.

Aşır Kara-Mokogo barıp kaytıp, Kök-Belge col saluu maselesi çıkkandan beri ogo beter ülüröyüp, sirkesi suu kötörböy kaldı... Bışmanası içinde... Antkeni, Sakiştin közünçö erdemsip aytkan sözdörünün keeri menen, bir çeti menin başımdı attayt» degensip, Aşırdı kara buusu çığıp, kıçuusu kangañça cerden alıp körgö, kördön alıp cerge urgan. A turgay boşotup salmakçı da bolğon. Birok, raykom kiyliğışip, kuyrugun katuu burap koygondon kiyin, argası cok içinen tınıp, Aşır baştağan caştardı Kök-Belge ciberüügö makuldugun bergen.

Turdukul Carkınbaevič Kaptagaydı artka alıp kalıp, anın kayda cürgönün da surabay koygon emes. [79] Kaptagay oygo kelbegen köp şıltoolordu aytıp, kıypıçıktap turdu: «Küzötçü abışkanın üyündö kim menen bolduñ dese emne dep coop berem? Karanday tanambı? Aşır moynuma koyup berseçi?» Korkok bilişi bar

üçün uşintin zamanası kuurula tüşkön Kaptagay, raykomdun sekretarının al cönündö taptakır ele kep kılbay, Kök-Bel maselesine ötüp ketkenden kiyin, «öh-h» dep, ceñildene tüşkön.

— Ooba, Turdukul Carkınbaevič, tuura aytasız, Kara-Mokonu kaday bolbosun özdöştürüü kerek... Teknikabız bar. Aşır da tuura tandalğan...

Birok, kayra özünö kelğenden kiyin, eribegen böltöktey ertelüü kündü keç kılıp, emnegedir saamalıktatıp kelet. Bügün bul, ce tigil tehnikanı başka cakka cumşap ciberip, anın keçigip kelbey catkandığına şıltoo kılsa, ertesi başka sebepti betine karmap, kors etet:

— Oy, bala, bizde Kara-Mokodon başka cumuş çok dep turasıñbı? Emne mınçalık enteleysiñ?.. Köröbüz, kıyratıp cibergenıñerdi... Suurup alçuday bolboy, candı koyçu, birtike... Tıyağın tartsañ tıyağına cetişpey, bıyağın tartsañ bıyağına cetişpey, ansız da baş katıp catkanda körüp turbaysıñbı! Kapıray, bul enesinin kursağında kantip catkan?..

Keñeş, Asker sıyaktuu özü cakşı bilğen bakıbat baldardı kün murdatan toptop, tamak-aş, kiyim-keçe, buyum-terimderin dayardap, kerektüü teknikalardı gana kütüp kalğan Aşır, anın kurulay til emizgenine çıday albay, katuu tireşe ketti:

— Siz, bala oynotkonsubay, raykomdun aldında bergen ubadañızdı atkarasızbı, ce copku?

— Atkarabız... Emne boldu? — Kaptagay oluraya karadı.

— Kaçan?

— Erteñ...

— Erteñ dağı bir şıltoo tapsañızçı?

— Anday bolboyt.

— Ölbösök anıñızdı da köröbüz.

Aşırdın tanooloru kıpçılıp, kılıçın takasa da taymana turgan türü çok ele... Kaptagay anı baş kötörgüs kılıp, uypalap salgısı kelet, birok artı kuuş... Eger raykom Aşırdı koldoogo albaganda, söz başka ele go... Argası kança, cep cibergisi kelip,

içinen cek körüp tursa da, sırtınan sır bilğizbey, [80] köñülün caykap, çoğusu menen cönötüügö macbur bolğon.

Baarı teñ biri-birin cakşı bilişken şaydoot cigitter. Arasında komuz çertip, kıyak tartkan önörpozidoru, ırçıları, ırdap turçuları da az emes. Kök-Beldin tüzöñündöğü kök taypakka vagonetka ornotup alıp, çakan otryaddın col oñdop kirişkenine bir neçe kündün cüzü bolup baratat. Bul cerge kelğenden beri alar buttarın çoyup, een-erkin es alışa elek. Oñ közü kılır, kaldaktagan şaşmaraak cayı bar, murda şofyor bolup, samosval aydap cürgön Keñeş azır buldozer minip, cer türtüp kalğan. Teñtuştarı «uzun kurkut» dep tamaşalap koyuuçu tartagay Asker ekskavatorçu. Kolunan koy soygon da, otun alıp ot cakkan da kelğen berki casalma tiş, ecigeydey sarı Berdibay menen Aşır samosval da aydaşat, greyderdin tilin da bilişet. Bular bir tamaktı casap içüü özübüzdün dele koldon kelet deşip aşıpozçu da alışkan emes.

Ooba, alar kıbır etken bir kişi cok, eçen kılımdardan beri sırnın içine katıp, misireyip catkan een talaanın birinçi karlığaçtarı ele... Kim, bilsin, balkim bul coldon kök ögüzgö şalañdatıp cük artıp, Aşırdın ata-babaları ötköndür! Ce bul cerde calğız kara alaçıgın calbızduu arıktın boyuna tigip alıp, zalim baydın tümöndöğön malın kaytargan şorduular oturdu beken? Emnesi bolso da, een catkan too koynu tañ erteñden caştardın şaınına tolup, çaka-çöñkölörgö çömkörülğön möltür bulaktın suusu alardın balkıgan cüzdörün çayıp, mordon tütün bulap, eç kim iskey elek taza aba kuurulğan piyaz cana may cıttanıp, kün sayın aerdegi ilbesinderge cat-başkaça tiriçilik başlatat.

Anan motorlor kürüldöp, küçtüü buldozer cer çelip kiret. Kubattuu ekskavatorun suzguçtarı arbayıp, kopşolğon topurak-taştardı bolot çanağına toltura sugunup alat da, samosvalğa salat. Samosvaldın tört döñgölöğü mayışa tüşüp, aındı döñdü karabay, öküröñdöp cönöyt da, birde ör tayanıp, keede çoñ koktuga kuuşurulup tüşüp ketip, andan kayra kaykıp çıgıp, iyrelendep cürüp olturgan col tamanına taştayt... Taşılğan sansız topurak-taştar kaz tamanduu alp traktordun astında taptalıp, eçen közdör cırtılıp karagan, eçen ümüttör zarıgıp kütkön col salınıp cattı. [81]

Caydır-kıştır cakaga tüşpöy, too arasında turgandar bolsun, alarga kattagan ilik-carmaları cana kıştaktan kelğender bolsun, munu düñgürötüp çoñ söz kılışıp, at

tuyağı cetpegen cerge cetkirişti. Rayondogular andan beter düñ-düñ. Raykomdon aytışkanbı, «kuruluş otryadı» degen belğisi bar kürmö-şım kiyişken öñçöy ulan-kızdar maşına-maşına bolup, cer caynap kelişip, eki cumanın içinde Kök-Beldin tüzöñündöğü vagonetka turgan kök taypakka kızıl kirpiçten kiçinekey turak üy turguzup ketiştı. Anın çeke-belin Aşırlar özdörü türttürüp, tüzdöp, mamı ornotup, aylana-tegeregin tikenektüü zım menen tosuşup, maşına toktop, tehnika saktaluuçı ayantça kılıp alışkan.

Uulunun uşul cerde iştep catkanın ugup, eki çanaç kımız artınıp, bir kozunun etin böktörünüp, Sulayman iride cetken. Oşondon beri at tezeğin kurgatpay dayıma kelip turat. Kelğen sayın aerge arta salıngan eki közdüü çoñ kurcun bışırılğan et, capkan nan, kol başınday mööndöğü sarı mayga tolup çığıp, Sulayman töşün cagcayta, cagaldana beret:

— Apañar berip ciberdi! Alsañar, ceseñer, kağılayındar! İçse tamakka, kılsa işke toyboy turgan keziñer emespi... Barakelde, barakelde, cakşı iş casap catasıñar... Atanın balası uşunday bolot!

Anan al, kirpiginen öydö körünböy, boz ala çañ bolup, kurbularının ortosunda külüp-caynap, ookattanıp olturgan uulun ormoyup bir karap alıp, cürögün öyügön suroonu berdi:

— Kök-Beldi da bıyıl bütürösünörbü?

— Cok, ata, aga bıyıl şaabız cetpeytko. — Aşır nan menen etti kapşıra karmagan oñ kolunun sırtı menen caağın canıp koyup, oluttuu süylödü. — Temir ayazda muz toñbogon col casaş üçün anın dağı köp maşakatı bar... Adegende anın astın kazıp alıp, truba ornotuu, şağıl, kum tögüp, saman salıp, toñ cetpegendey üstün cıluuloo... Dağı-dağı tolup catat... Anın üstünö kış degen bosogodo turat... Anın baarına çoñ dayardık kerek... Azırınça aşuunun colun keñeytip, opurtalduu cerlerin oñdop alsak, çoñ ceñiş. Biz bul cerde kışkısın da takay bolup, közömölğö alıp turabız... Antpese col bütölüp, katnaş üzülüp kalbaybı...

— Demek, siler uşul cerde kıştayt ekensiñer da?... [82]

— Ooba, ata, azırkı bardık araketibiz, mına oşondo bolup catat... Al üçün Kök-Belge çeyinki coldu büt oñdop çığışımız kerek.

— Oo, oşondoybu! — Sulayman karı köksögönünö cetkendey emnegedir köñülü kötörülüp, cötölüp koydu. — Men silerdi uşul aymaktı bütüp alıp ele kayra ketet eken dep cürsö. — Tüzük, tüzük!..

Sulayman karı öz aldınça bolup, eski curtan birdeme izdep cürgöndöy cöö kıdırıp ketti. Döñgö çıǵıp, eki caktı karap, birtike oturdu da kayra baldardın canına keldi:

— Barakelde, barakelde! Dele tolǵon-tokoy cumuş bütön tura... Kapıray, mobu üyüñördün tez bütönün aytpaysıñbı... İlǵerkiler alaçık tikkendey ele bat bolǵon eken... Ay, kanday aytsa da, munun baarın çark aylandırıp catkan canaǵı Carkınbayupko... Ce kalp aytıp catambı?

— Tuura, tuura, ata. Meni uşul cerge cibergen da oşol kişi, ce bolboso... — Aşır tolkunday tüşüp, sözünün ayaǵın aytpay toktoldu.

— Anan baya ele oşentip aytpaysıñbı. — Sulayman emnegedir boyun tüzöp, bek-bek unçuktu. — «Karının sözün kapka sal» degen oşol. El müdöösün bilip, el menen birge çaşagan kişi eç ubakta kor bolboyt... Degi sözündö bekem turgan azamat eken... Kokus, silerdi köröm dep kelip kalsa, bayaǵı özüñüz süylöşkön abışka konokko çakırdı dep aytagör!

— Men antip ayta albaym, ata...

— Emne üçün?

— Antkeni, bizde etika degen bar... Men üçün osoluraak bolot.

— O, kokuy, de... Men a çağın etibarıma albay ele... Meyli, meyli. Ertedir-keçtir men anı özüm çakırıp alam... Çakşılıkka da kantip kelbesin...

Sulaymandın tuyuktantkan bul sözünün tereñinde «uul üylöntüp, kelin alsam» degen cakşı tilek catkan ele. Anı öz içinen boolǵolop bilgen Aşır, atasın külüp-caynap atkarıp ciberip, katuu oygo battı... «Keregem saga aytam, kelinim sen uk» degendey, boldu-bolbodu, atası Şayırgül cönündö ele kıyıtıp catkandığı belgilüü. Antkeni, ata-enesinin minday oyu bayagünü barganda ele açık bolǵon. Birok, ata-enesine eköönün sözü bütüp kalǵanday körüngönü menen, ayaldan calkıp kalğan neme, daǵı castım basıp albayın dep, Şayırgüldü ar kanday sından ötkörüp, [83] ançeyin gana coldoştuk mıktı mamilede cürgön.

Eköönün kantip taanışkanı da özünçö bir sabak... İnistuttan çığıp, RDESUGa cañı ornoşkon Aşır ayabay sanaa tartıp, biröö menen da süylöşpöy, köçögö da köp baspay, ayabay çünçüp ketken ele. Al, Tokmoktogu bir özbektin tamın batirge alıp, calğız caşay baştadı. Üstündögü kiyimi, bir çemodan kitebi, camınıp cataar bir sıyra cuurkan-töşögünön başka anın ırıstuu eç nersesi cok boluçu.

Kündördün birinde kışmatına şaşıp baratıp, avtobuska sekirip tüşöm dep, cığılıp tüşüp, butun kokustatıp alıp, hirurgdarga kayrılıuğa tuura kelip kaldı. Mına oşondo şayırgülğö tuş kelğen eken. Oozu tañılğan ak halatçan dogdur kız Aşırdın butuna şakşak koyup, bint menen çımıratıp bekem tañdı da, ançalık korkunuçtuu caraat emestigin, bat ele sakayıp keteerin aytıp, ooru barakçasın toltura baştadı:

— Familiyañız Sulaymanov, atıñız Aşırbı?

— Ooba, karındaş, siz anı kaydan bilesiz? — Aşır caağın bırıştırıp-tırıştırıp, tañdanıp turdu.

Dogdur kız da uurtunan cılmayıp, tamaşaga çarğıttı:

— Men bilbegen balaket barbı?

— Cok, karındaş, çınıñızdı aytsañız... Öñüñüz ele cıluu uçurayt, men sizdi kaydan körgönümdü bilbey catam.

— A men sizdi cakşı bilem... Siz Sakiştin küyöösü emes beleñiz...

Munu ukkanda Aşırdın desi kayta tüşüp, kep-söşgö kelbey, çoltoñdop cönöp berdi.

— Siz kayda? Koyo turuñuz...

— Co-ok, ırakmat, baarı tüşünüktüü... Darılabay ele koyuñuz. Ayıkpaşa but kurup ketsin...

şaştış ketken dogdur kız Aşırdı arañ toktotup, suu cutkurdu, kozgolo tüşkön nervin baştı, anan anı calañ gana cakşı cağınan bile turganın aytıp, köpölöktöy çark aylanıp turdu:

— Oor tiyse, siz meni keçirip koyuñuz... Könülüñüzgö karap, köşökörlönüp catat dep da oyloboñuz... Men Sakişti sizden da cakşı bilem. Antkeni, ekööbüz üçünçü kurska çeyin medinstitutta birge okup, bir bölmödö catkanbız... Cürüş-

turuşunun camandıgının [84] anı instituttan çıkarıp ciberişken... Anan ele sizdi taap alıptır. Ayabay tañgalıp cürdüm. Kezek-kezek üyüñörgö da barıp kalçumun. Birok, sizdi sırtıñızdan körsöm da, üyüñüzdön colukturgan emesmin. Kaçan barsam, komandirovkada deçü... Emi ar cağın men aytpayın, siz ukpay ele koyuñuz...

Şayırgül Aşırdı bir top küngö çeyin darılap, andan kiyin da köçödön colugup, külüñdöp uçuraşa kalıp cürdü.

Aşır bir künü cakşı kino körüp, kinoteatrdan keç çıgıp, karañğı köçö menen beykapar kelatkan ele. Añğıça «cardam, aylanayındar cardam bere körgülö» degen açuu ün ugulup kaldı. Çoçup ketken Aşır ün çıkkın cerge çurkap cetse, bir caş cigit bir caş kızdı başka-közgö çapkılap, çaçınan süyröp alıptır. Cigit anı celkege koygulap, kıykıldatıp muuntup, oozun basa kalat.

— Ey, cigit, sen emne kılıp catasıñ. — Aşırdın kanı kızıp, tigini iyinden tarttı. — Uyat emespi, çıñırtıp...

Cigit Aşırdı kökürökkö türtüp, oroñ etti:

— Biröönün ayalında sizdin işiñiz bolbosun... Ketiñiz, narı...

— Aylanayın, agay! Bul zöökürdön menin ketkenim kaçan... Acıratıp koysoñuz... Cançıp saldı.

Aşır oşondo gana Şayırgüldü ününön taanıp, cigitti cakasınan muunta karmadı:

— Koyo ber, kızıtalak, al senin mazaktaçu kişiñ emes... Anı dogdur kız deyt... Azır celkeñden süyröp barıp, militsiyaga tapşırsam, işiñ bütüp kalıp cürböşün.

Tigi cigit kolun boşotup, dırıldap kaçıp cönödü. Şayırgül agasın körgöndöy, boluşaar kişisi barday eki betin basıp alıp, ereerkep ıylap, Aşırdın kökürögünö başın cölödü. Aşırdın da zeeni keyip, keleer-keteer sözdördü aytıp catıp, Şayırgüldü arañ soorottu.

Şayırgül mına oşondo korkup catkanın aytıp, üyünö çeyin cetkirip koyuunu surangan ele. Körsö, al o düynögö ketken ata-enesinen kalğan koroodo calgız özü turat eken. Cakın kişi sıyaktuu çayın kaynatıp, dastorkonun cayıp, öz başınan keçirgen oor tagdırın ıylap-sıktap ayta oturdu... Anı uguu eñ kıyın ele... Ata-enesi özdörünün ceñil maşınalarına tüşüp baratıp, bir kündö apat boluptur... [85] Alar ölgöndön kiyin uşul küyöösü körböğön korduktu körsötüp, ay-künü cetip turganda

içke teep ciberiptir. Bala ölüü tüşüp özü dogdurlardın küçü menen aman kalğan eken. Küyöösü kesilip ketip, artınan kuugan kişi cok, eptep kutulup kelgen imiş.

— Al kelet, sözsüz kelet... Sizden suranaarım ketpeñizçi? — dedi Şayırgül Aşırdı çoñ karaan tutup. — Kerek bolso, mında ele turuñuz... Üy kenen...

Aytkanday bir azdan kiyin tereze tıkıldap, Şayırgüldün öñü kumsarıp ketti:

— Mına, oşol... Tün carımında meni izdep kele turgan andan başka kişi da cok... Uşintip ele tınçımdı alçu boldu. Tündö tañ atkança eşikti açpay, zirkirep oturdum. Militsiyaga bildireyin deym, körgön-bilgenderden uyalam... Bul zöökür bıçak salğandan da kayra tartpayt. Emi emne kılam?

— Açñız eşikti, timgoy kirsın.

— Cok... Korkom... Al zöökürdü körgüm da kelbeyt. Anın mende eç tieşesi cok... Sot ebak acıraştırğan.

— Anda men özüm çığayın.

— Sizdi da cibergim kelbeyt. Kokus sayıp salsaçı?

— Oşondon korkkon kişi...

Aşırdın büyrösü kızıp, Şayırgüldün ermeşip-carmaşkanına bolboy, sırtka cönödü.

— Kokus, kıstap kirse, küyöösümün dep ele aytsañız. — Şayırgül uşintip bezelenip ciberdi.

— Boluptur carayt.

Aşır darbazanın tübünö keldi.

— Sen kim?

— Men Raşit.

— Emne cumuşuñuz bar?

— Maga üy eesi kerek ele.

— Üy eesi men.

Aşır darbazanın cılçığınan üñküyüp turgan calğız karaandı körüp, canına bardı.

— Kana, emne aytmakçısız?

Çaar topuçan cigit söölcanday iyreyip kolun booruna töşödü:

— Siz, Şayırgüldün küyöösü ekeniñiz çınbı?

— Çın... Emne boldu?

— Hop, tüşünüktüü. Keçirip koyar ekensiz... Mından arı men sizdin üyüñüzgö da cakın kemaymin. [86]

Al bir zamatta cılt koyup, karañğıga töndü.

«Emi emne bolup keteer eken». Uşintip sanaası sanga, oyu ongo bölünüp turgan Şayırgül «anıñız ekinçi colu bu cerge colobos boldu» dep kayra kirgende, Aşırdın moynunan dağı kuçaktap burkurap iydi:

— Irakmat, sizge... Oldokson aytkanım üçün meni keçirip koyuñuz... Eptep ele canaşa albay turgan emebi degen caman oy da köñülüñüzgö ketpesin... Tagdırım uşunday bolso kantem...

— Cok, cok, a cağınan kadırıñız can bolsun! — Aşır şaşkalaktap, tak tüyüldü. — Men sizdin abalıñızga cakşı ele tüşünüp turam... Sizge da cakın cerde caşaym... Emi men keteyin.

— Meyli, barsañız, barıñız... Kapa bolbosoñuz, bayke...

Andan kiyin da eköo köp kezdeşe kalıp cürüştü. Körüşkön sayın biri-birinin ahvalın suraşıp, biri-birine imerilişip kala turgan. Bul mamile akırındap ınaktıkka aylanıp barattı. Şayırgül Aşırdı dayıma körgüsü kelip, a turgay üyünö çakırıp meyman kılıp, keede konup ele kalsañızçı dep ketirbey, orun salıp berip, uşunçalık sıylay turgan. Al özünün kandaydır bir keremettüü küçkö tartılıp, Aşırga boy salıp baratkandığın da baykagan cok... Birdemesi cetişpey, koñultaktaganı mınday tursun, cıltıragan tamak içse, teñin Aşırga saktap koygusu kelet... Tak uşunday sezim küçöp «Aşır dep» degdep kalğan uçurda, anı Kara-Mokogo alıp ketiştı.

Aşırdın cakın cerge kelip, col salıp çatışkanın Sulaymandan ukkanda, oşol zamat uçup cetkisi kelip, eki-üç kurdıy surap cıberdi. Anı daroo sezgen kıraakı Sulayman, katıp cürgön anciyan eer, kümüş kömöldürük-kuyuşkan cana başka casalğaların alıp çığıp, kök corgonu unçukpay tokudu da, içke kirip Şayırgülgö kañkuuladı:

— İya, balam, cana bir cakka baram degendey kılıp catat beleñ?

— Ooba, ata, unaa bolso, men da Aşırdı körüp kelsembi dedim ele.

— Anda barsañ barıp kel balam. Eşikte at tokulup turat.

İçindegisin caşıra albay, sırtka çığarıp, Şayırgül da süyünüp ketti: [87]

— İ-iy, ıras bolbodubu, ata.

Kök corgonun oozun koyo berip, eç kimdi coluktura albay, een coldon közü ötüp kelatkan Şayırgül, karala-torala bolup, maşınasın çukulap catkan biröönün canına kelğende, tizginin tarttı:

— Keçiresiz, Aşır Sulaymanovdun kay cerde iştep catkanın bilesizbi?

— Bilem, bilem, mobu koktuda boluş kerek...

Aşır artına kayrılıp, külüp ciberdi.

— Aşır. Sen beleñ!

Şayırgül kök corgodon ırğıp tüştü da, közün cumup ciberip, Aşırdın kuçağına boyun taştadı.

— Men seni abdan sağındım...

Aşır da anın atır cıttangan kara çaçınan sılap, alkımınan iskeddi:

— Çın elebi?

Şayırgüldün közdörü coodurap, kirpikteri çeksiz irmelip ketti:

— Çın ele... Men mınday sezimge eç ubakta batkan emesmin.

— Demek, çarbañız bütüptür... Emi siz menden eç cakka kete albaysız. — Aşır Şayırgüldü belinen sığa kuçaktap, tegetetip ciberip, oyun-çınınan katkırıp cattı. — Ura-a, menin Şayırgülüm bar, emi men calğız emesmi-in, ukkula, el-curt.

Oşol tünü eki caş astılarına körpöçö töşöp, üstülörünö içik camınıp, ayçıktuu appak talaaga birge tünöp kalıştı.

«Coonu saysa er saydı, atı kaldı Manaska» degen lakap tegin cerden çıkpasa kerekko. Anın sınıarınday rayondogular «Kara-Mokonun colun oñdotup catıptır»

deşip, RDESUnun naçalnigi Kaptagay Bayçerikovdu cerge-suuga tiygizbey düñküldötüşkönü menen, al özü cumuş baştalğandan beri colçularga bir karaanın körsötüp koyo elek.

Oşonu üçün alar özdörünçö buşayman, içim tap: «Bul özü emne bolğon? Karı debey, caş debey canı kalbay, catışsa, uşunday da kenebes kişi bolot eken, ee... En kur degende bir colu kelip, kantip catasıñar, emne kem-karçıñar bar dep surap koyboybu».

Küzötçü çal aytkanday, bir rayondun bučkağın çoyup, «bopunu da, kıytuunu da» cakşı bilgen Kaptagay Bayçerikovdun buga kantip ele akılı cetpesin, [88] baarın alakanga salğanday körüp-bilip ele turat. A turgay baskan-turgan izinen cılçık çığarbay, antip catabız, mintip catabız dep raykomdu dele caykap catat, «kuday-uur, cok degende bir colu barıp kelsem bolboyt bele» dep, cürök zaada bolğondon da tışkarı emes.

Birok, anın «munu birotolo bir cañsıl kılıp, kutulup alıp turup, aga anan kirişeyin» degen bir balaketi bar ele. Bügün bolboso, erteñ cayına kelip kalçuday körüngön mına oşol içten tımızın oyup cegen «ooru», anın kolu-butun cipsiz tuşap, köñülün alagdı kılıp, kendirin kesip turat.

Anan kalsa, Kaptagay Bayçerikoviç da Aşırlardı cönötköndön kiyin, bir tozokton kutulğanday özün öto ele een-erkin sezip, «tormozun» toktoto albay ketti... Dele ayal zatın körbögöndöy kimbata baaluu ubaktısının basımduu bölüğün Sakişke arnap, anın zayıp zatında cok nazına batıp cürüp, keede kızmat degen da oydon çığıp ketip cattı. Sakiş da cabışkan cerinen tartsa çıkpagan, tilinde meer çöbü bar bir balee belem, mıkçıyıp kıyın körüngön Kaptagaydı nokto katpay, çülüktöp, artınan cetelep aluuga cetişken... Künügö bir önörün körsötüp, «anı alıp ber», «munu casa» dep demitip buyruk berip turat. «Munun baarına menin çaçım cetebi» dep, Kaptagaydın türü buzulup, olungan kündörü da bolboy koygon cok.

Cılandın başın çığarıp, oydolop-kaykalagan Sakiş da Kaptagayga erkelegen bolup, cıltıñdap turdu:

— Menin turmuşumdu buzup, çıraktay küyöömdön acıratıp, anan ara colğota taştap ketkiñiz bar eken go... Bul cigittike catpayt, menin kimbattuum. Ante turgan

bolsoñuz, eköobüz katuu arazdaşıp kalabız. Kaerge barıp, kimge kayrılıştı men da cakşı bilem...

«Bu tügöttün anı kılaları da bışik, anda ele menin işim bütöpödübü» dep cüröğü bolk ete tüşkön Kaptagay, çekesin mıķıp, turası tügönüp turdu:

— Emi emne kıl deysiñ?

— Emne kıl demek elem, akça taap ber.

— Akçanı emne kılasıñ?

— Kuday-uur, anan cel ooymunbu... Calañ sen dep sargayıp oltursam. Sen ce arı, ce beri kılbasañ... Calğız tookko da cem kerek. [89]

Kaptagay meymankanadağı kimbata baaluu nomerdin akısın tölöp, Sakişke zakuska-makuska, içimdik, anı-munusun alıp berip, üstölün caynatıp taştadı da, «men kelğençe erikpey oturup tur» dep, çığıp ketti.

Adaldı da, aramdı da birge cep, alaka da casap, anın üyür tartkan közgö basaar calğız kişisi Raşit ele. «Cüz som önö turgan cer bolso, elüü somuñdu ayaba» degen şart-name menen çaşagan Raşit, özünün birdi ekige urunuşturgan ar kanday çaykooçuluk işi üçün Kaptagaydan dalay ele colu beker maşına surap alıp, ubayın kördü go, çirkin! RDESUnun işi toktop, ört çığıp baratsa da, Kaptagay kanday bolbosun ebin taap, Raşittin sözün eki kılçu emes. Caşılça-cemiş, koon-darbız cañıdan bışkanda, mınday nerselerdin kanı ar kay cerde tambay catkandığın cakşı bilgen karkıbarıñ, Kaptagaydın küçü menen maşına-maşına kılıp basıp alıp, cönöp ketçü da koyun-konçun akça-teñgege tolturup, közün kıbıñdatıp bat ele cetip kelçü:

— Colubuz caman bolğon cok, ake! Sizdin uşul cakşılığınzıdı kantip unutayın... Kur ayakka bata cürböyt. Buga çay içip koyuñuz...

Kaptagay kılıksınımış bolup, sıpaygerçilik kıla turgan:

— Timele koyboysuñbu, uyatko.

Raşit tamanınan öpçüdöy bögülö berip, boosu buzulbagan kızıl çolok, kök çoloktordu akırın Kaptagaydın aldına cıldıırçu:

— Koyuñ, can ake, anda men kapa bolom...

— Boluptur, emese, koluñ uyalbasın... Sendey sır bilgi cigitterdin köñülün kaltırganım bolbos...

Raşıit bul gana emes, Kaptagay menen Sakişti oozu-murdunan çıkkança sıylap, körgön cerden üzülp tüşçü. Anın akçanın közünö karabagan marttığı Sakişke da ayabay çağıp kalğan eken, ar kaçandan bir kaçan kayta-kayta aytıp, dele oozunan tüşürböyt:

— Kake, bayagünkü cigit kayda işteyt?

— Anın keregi emne, saga.

— Degi aytam da...

— Degi aytsañ, senin bayağı birge okuganbız dep cürçü kurbuñ Şayırgüldün murdağı küyöösü.

— Koyçu! — Sakiş tok tiygendey sekirip ketti. — Oy, oşol kempay uşuga tiygen beken... [90]

— Tiymek tursun, caktırbay acıraşıp ketpedibi.

— A, söyryögön baykuş, al emi mınday cigitti kaydan tabat eken. — Sakiş murdun çüyrüp, Şayırgülğö dale sintağıp cattı.

— Tapmak turgay, senin Aşırıñdın başın aylandırıp cürböybü... Anı eerçip, Kara-Mokogo da barıptır. Azır oşol cakta imiş. Al özü öto korkunuçtuu ayal... Eköobüzdün mamilebizdi da cakşı bilet. Kokus raykomgo birdeme dep döödüröp koyso, emne bolup ketet deym da... — Kaptagay oor üşürüp, çekesin kaşadı. — Bilbeym emne kılardı... Özüñ körüp-bilip turasñ. Aşırdı bolso boşotuu koldon kelbey kaldı... Anı raykom koldop catat... Koyo tur, el bilip kalbasın desem, ce sen tüşünböysüñ. Özüñ oylosoñ? Menin başım boş emes, üy-bülölüü kişimin. Sen eköobüz cönündö raykom bilse, menin çekemen sılap koybosu belğilüü. Moraldık çağına takap, beri bolğondo, kızmattan boşotot... Anan eköobüz emne kılabiliriz? Ce sen iştebeseñ. Ce dayar üyübüz bolboso...

Mınday suroonu ömüründö özünö berip körbögön Sakiştin cıldızı oçup, közü alaya tüştü:

— Çın ele, «caman aytpay, cakşı çok» dep emne kıluy kerek?

— Men senden surap catpaymınbı. — Kaptagay aylası ketken adamday şaldırıp arı-beri bastı. — Akılıñ bolso ayt. Keñeşip kesken barmak oorubayt.

Sakiş adegende burkan-şarkan tüşüp, ıylap aldı da, anan köz çaşın coolugunun uçu menen sürtüp, tirtiyp bekem turdu:

— Maga baarı bir... Men elge ebak şardañka bolğon kişimin... Sen azğırbasañ, men mınday küngö tuş kelmek emesmin... Emne kılsañ oşo kıl, meni baguuga tiyişsiñ, talaaga taştaboogo tiyişsiñ. Tüşünüktüübü? Sen antip meni arı-beri kalçabay ele koy... Maga da ar-namıs kerek... Men emi eç kimge aldanbaym. Kerek bolso, koluña tüşüp, ölüp berem... Davay, maga akça taap ber, men üy satıp alışım kerek... Men mından arı kez kelgen cerge tünöp, colooçunu eerçigen it sıyaktuu köçödö kalğım kelbeyt... Eger antpeyt ekensiñ, uyat-sıyıttın baarın cıyıstırıp taştap, oşol raykomuña men özüm baram... Cetişet, seniki...

Sakiş bu sözdü cedep cettikkende aytkan ele... [91] Özü da kol cooluk bolğonun emi sezip, Kaptagaydan tünülüp baratat... Ce bolboso anın «seni cırgatam», «öz üyüñ, ölön töşögüñ bolot», «eköübüz şaar kıdırıp, seyildep ketebiz», «katınım menin kadırmıdı bilbeyt», «erteñ ele anı aydap colğo salam»... sıyaktuu miñ sözünün biri kayda? Kez-kez Kaptagay menen Aşırdı bir tarazaga koyup, salmaktay da ketet. Aşır mınçalık mitayım emes ele. Emne kılsañ özüñ bil dep bardığın öz erkine koyuuçu. Andan köñülü da kalğan emes. Al emi Kaptagayçı? Kazan-ayaktan öydö kirişip, kayda cumşadıñ dep, bir tıyından öydö esebin alıp turat eken. İçi da tar, kör cemeçil, üylönö elek catıp, «kayda bardıñ», «emnege keçiktiñ» dep tergep-teskep turat.

Kaysı kargaşaluu küñü uşuga coluktum eken dep anın kirpik kakpay, oylonup çıkkın küñdörü da az emes: «Emi boloor iş bolup, boyosu kandı... Aşırdan ebak acıradım deçi. Baarına özüm küñöölümün. Al menin uşul kılığımıdı kantip gana keçirsin... Eger butuna cıgılıp, köz çaşımıdı töksömçü? İçinde kiri cok, ak köñül eme ele, iyigeer bele? A, eç kaçan antpeytko... Ce ne bar, ne cok dep aldınan bir ötüp körsömbü? Makul, oşenttim ele. Anan emne bolot? Betiñ barbı deseçi? Özgönü bilbeym, men özüm uşintip ele aytkan turbaymınbı. Ay, kayran baş, baş emes ele aşkabak bolup kalğan turbaybı. Men munu murda emnege oylonbodum eken»...

Sakiştin içinde kaynagan mınday bugün Kaptagay kaydan bilsin, berse içip, ursa kötörgön üyündögü kудayı momun kelinçegindey körüp, üstöldü bir muştap, çakçañday baştadı:

— Sen kanday tüşünbögön nemesiñ. Üy satıp ala turgan akçanı men kaydan tabam!..

Sakiş da cön bolup бүсүрөп kalbay, koşo taysaştı:

— A men emne kılayın!.. Kayda barsa dep turasıñ... Ce orto colgo taştap koyguñ barbı! Akçañ başıñdan kalsın! Kudaya şügür azır men karıp, temselep kala elekmin! Ceti ölüp, cerde kalsam da, meni al dep saga cabıspaym. Sıykı mendey nemeni taba albayt dep tursañ kerek.

Kaptagay arsalañdap, anı kuçaktamakçı boldu ele, Sakiş caktırbay, kolun kağıp ciberdi:

— Tur, arı! Canıma cakın colobo! Cigit bolsoñ, katınıñ menen başıñdı birotolo açıp, menin [92] aytkandarımdı orundat, eköobüz anan süylöşöbüz.

— Carayt, Sakiş, carayt. Meni keçirip koy... Anday akçanı men sen üçün cerden çukusam da tabam.

Kaptagaydın oozuna sala bergendey uşul uçurda alar turgan meymankananın kimbata baaluu nomerinin eşigi çertilip, Raşit kirip kelip kalsa bolobu... Sakiş «artistigine» salıp, oydolop-kaykaladı:

— Keliñiz menin süyüktüü kaynim! Törgö ötüñüz... Köptön beri körünböy kettiñiz go?..

Galstuk tağınp, cılıragan tufli, kara kostyum kiygen Raşid adatınça kolun booruna alıp, ırsaya berdi:

— Akemde, zarıl cumuşum bar ele?

— Menin közüñçö aytsañız bolboybu?

Raşit uyañ kızday kınırılıp-kıstalıp turdu.

— Meyli, meyli, anday sekretiñer bolso, men çığıp keteyin.

Kaptagay tigi kapşıttan bark etti:

— Ayta ber... Anın emnesin caşırasıñ... Köp bolso, bayağı maşınadır...

— Ooba, ake, bir cakşı nersenin ıǵı kelip kaldı ele... Beri bolğondo beş-on miñ som çöntögübüzgö tüşkön turat.

— Oy, oozuñan aylanayın, dele anday kün kayda... Iras bolot. Degi meni mobu ceñeñen kutkarçı. — Kaptagay ıçkır kaşatın öydö-öydö kötörüp koyup, balkıldap canına cakındadı. — Kanday maşına. Menin ak «Volğam» caraybı?

— Cok. Çoñuraaǵı bolso degen elem... Cük köp.

— Im-m... Anday bolso emne kılsak? Atañ körü, canaǵı kaskaktı karabaysıñbı... Col salat elem dep çoñ maşınanın baarın oşol cakka alıp ketpedibi... Nu, niçevo. Anın ıybıtın da tababız... Saga kaçan kerek?

— Erteñden kalbay...

— Ceñeñdin aldında meni uyat kılbaıysıñbı?

Mınday dardesterdin neçeninin başına suu kuyup, kandim bolup kalğan Raşit beli iyilğençe beş büktölüp, kubañdap turdu:

— Biz yam kişi sıylap, el kütkön adambız, ake! Men sizdin bir sözñüzdü kaçan eki kılıp cürçü elem... Men katın kişi emesmin, can ake! Aytkanım, aytkan, degenim degen... Eger bul işbiz oñunan çıǵıp kalsa, ceñem emneni kaalasa satıp berem... [93]

Sakiştin denesi balkıp, şıñkıldap külüp ciberdi:

— Abiyirdüü cigitke, acalduu kiyik colugat degen mına uşul... Emi men Kakeme kol koydum... Aga mından arı tük da akaarat aytpaym...

— Anday bolso, coldugun dele casay turalı...

«Eesin sıylasañ, itine söök sal» degen makaldın sınarınday Raşit da mılçıyıp koyup, boosu buzula elek calañ cıyırma beş somduktardı Sakiştin aldına taştadı:

— Mınañız ceñesi... Sizdin bir külüp koygonuñuz, akem eköobüz üçün miñ somgo turat.

— Taptıñ, taptıñ. Cigit bolbosoñ koyo kal!

Kaptagay kara küçkö karsıldap, «emi ıraazı bolduñbu» degendey Sakişke köz kıyığın ciberdi. Sakiş da anı baamdaganday kayǵı-kapasının baarın unutup, başın iykedi:

— Barğıla, emi, ölümdön başkasının tezi cakşı... Kaynim da köp kütüp kaldı okşoyt...

Colçulardın kamı üçün emes, mına uşintip kara başının buçkağın iylep kelğen Kaptagay, keçee ele çekesi oyulbaçuday bolup körüngön tolğon-tokoy cumuştardın bütökönün col katarı öz közü menen körüp, özünün barı-cogu bilinbegenin sezgenden kiyyin, kandaydır bir deñgeelde kaltaarıp da, ıgın taap, maşına cönündö Aşırğa kantip aytaarın da bilbey turdu. Naçalnikten tırnak uçunday cardam albay, öcördönüp öz aldınça iştöö, ısığına küydürüp, suuguna toñdurgan oor cumuş Aşırdın özün da, münözün da keskin özgörtüp, başkaça adam kılıp salğanday tuyuldu Kaptagayga. Aşır anı keldiñbi-koyduñbu dep da koyboy, kıynalıp-kıstaldık, a cetişpeyt, bu cetişpeyt dep arız-muñun, doomatın da aytpay, kaydığer kişiçe ötü suz kabıl aldı. Anın mına uşunday salkın mamilesi Kaptagayga kıtay dubalınday toskool bolup, sözdü emneden baştaarın bilbey turdu: «Cok, cok, buga calınsañ da, calbarsañ da kök señkerdey eriy turgan emes... Ne bar, ne cok başka arga tabış kerek. A erteñ birdeme bolso, karanday tanıp ketpey canım cokpu». Kaptagay coldun tigi çetin, bu çetin bir körümüş bolup, dulduyup arı-beri basıp turdu da, samosvalına toltura cüktölğön şağıldı kañtara salıp, kayra cönöp baratkan Aşırdı kol calğap toktottu:

— Bo, kalğan baldarıñar kayda? [94]

— Öz ordularında.

— Kaçan çoğulasıñar?

— Cumuş künü bütököndö.

— Süylöşö turgan maanilüü sözdör bar ele.

— Anı maga aytsañız bolboybu?

— Emne üçün bolbosun... — Kaptagay Aşırdın kıcıp turganın körüp, cumşara tüştü. — Birok, senin meni menen süylöşö turgan türüñ cokko... Bilem, iç küptüñdö?

— Emne iç küptüm bar eken?

— Bul talımsıganıñbı?..

— A-a, balkim sen Sakiş cönündö ayta albay turgandırıñ. — Aşır emi katuu mostoyup, senge öttü. — Eger sen er cigit bolsoñ, bul suroonu maga berbes eleñ... Al cönündö men silerdin üstüñördön çıkkın künü ele unutkam... Kimdi süysö, anın öz

erki... Eç ubakta tañuulanıp çaşoogo bolboyt. Eköübüz ekinçi colu al temada takır süylöşpöylü. İş cönündö bolso başka kep.

Ceñildene tüşkön Kaptagay «ırakmat» dep cibergenin özü da sezbey kaldı:

— Boluptur, sen meni naçalnik katarı sezesinbi?

— Emne üçün sezbeym... Ce sen boşop kaldın bele?

«Bu kapır bir nersenin şegin bilip alıp uşintip catpasın» degendey, Kaptagaydın cürögü şuu dey tüşüp, suroo candırgança, Aşır sözünün ayağın özü ulantıp ketti:

— Kızattan boşop kalğan künündö da sen eköübüz coldoşpuz, birge okuganbız, Kaptagay... Eñ başkısı — adam adam boyunça kalışı kerek. Bilsen uşu, bilbeseñ özüñ bil.

Kaptagaydağı aram oylordun baarı başınan uçup, taş kapkanday bolup turdu da, oozuna bu söz keldi:

— Emi mindan arı da oşol birge okugan coldoş boyunça cürölübü? Sakış boyunça sen eç ubakta kek saktabaysınbi?

— Mına, kızık, men al cönündö murda ele aytım go... Köñülüm bayağıday... A seni bilbeym.

Kaptagaydın közünön çaş kılğırıp, Aşırda moynunan kuçaktadı:

— Men bir it bolupturmun da. Keçir, meni... Demek, sen... oşondo... raykomgo aytkan emes turbaysınbi... Emi işendim. Irakmat, saga... Emi meni Sakış cönündö eç künölöböybü? [95]

Aşır Kaptagaydı töşünön iterip, cipkirip ketti:

— Men al cönündö söz kozgobo dep kança colu aytam!.. Sen özüñ soo bolboy kalğansın go... Aytaarındı aytçı? Ce calañ oşol cönündö keldin bele?

Kaptagay kara sur tartıp, tünörö tüştü:

— Maga eki maşına kerek?

— Bizde aşık maşına cok.

— Anı bilem.

— Anda emne suraysın?

— Anı men surap catkanım cok, raykomdun birinçi sekretarının buyrugı...

— Kandıyça? Al kişi bizdin abaldı cakşı bilet emespi. — Aşırdın kabağı bürkölüp, kaştarı tüktydü. — Kün suuktap kelatat... Bayagünü kılamık kar caap, şaştıbzıdı ketirip koydu... A biz dağı köp işterdi bütürüşübüz kerek...

— Munu men oydon çığarıp aytıp catat deysiñbi... Azır cıyım-terimdin küçöp turgan kezi... Balkim, oşogo kerek bolup catkandır.

— Anıñ da tuura... Anda kimdi cibersek? — Aşır erdin tiştep oylonup kaldı. — Kança küngö?

— Bir-eki küngö... Menimçe bir ele maşınanı, bayağı könüp kalğan Keñeşti ele cibersekpi... Eptep-septep arttırganıbiz uşul boldu dep raykomgo aytpay canım cokpu... Saga da oorduk kelbesin. Baarın bilip ele turam, ayla kança. — Kaptagaydın tili oozuna cukpay şıpıldadı.

— Meyli, anda... Birok, köp karmabay, ubada boyunça kayta ciberte kör! Biz eptep çıdaarbız.

Uşintip raykomdun atın satıp, öz maksatına cetişken Kaptagay mınday çıkkandan kiyin kayra «tirilip» Aşırga kıcınıp catti: «Çokuñ, saga! Munun cılma mitaamın kör... Koynundağı katınıñ tartıp alıp catsam, kek saktabayt imiş. Buga men eç kaçan işenbeym... İçmekeyi içinde da... Oyunda meni bir döñbay dep tursa kerek... Şaşpay tur, bala! Dağı körüşö cataarbız».

Eki közü dört bolup, bolcoşkon cerde kütüp catkan Raşit, atasın körgönsüp, Kaptagaydın aldınan çurkap çıktı:

— Emne boldu, can ake! Maşına taptıñızbı?

Kaptagay ak «Volğadan» kabarıp tüşüp, «beri bas» degendey işarat kıldı.

— İş caman. Maşına cok. [96]

«Eç kaçan mınday bolçu emes ele go» degendey, Raşittin şaabayı suup, şalpayıp turdu.

Kaptagay anı toltura koon-darbız, piyaz, kapusta cüktöp, biri kirip, biri çığıp catkan çoñ darbazanın daldaasına eerçitti.

— Men saga bir çaşıruun sır aytuuga argasız bolup oturam. Kaptagay kara kök tartkan cüzün, coon moynun betaarçı menen sürtüp, biröö tıñşap catkanday şıbırap süylödü: — «Tişi çıkkın balaga, çaynap bergen aş bolboyt», — degendey, sen azır çaş emessiñ... Tuurabı?

— Tuura.

— Men kaçan kuru kol kaytçu elem, sözüm kaçan eki bolçu ele. — Kaptagay Raşittin cakasın tüzöp, galstugun oñdop koydu. — Munun baarın casap catkan kim ekenin da, munun tüpkü tamırı kayda ekenin da sen cakşı bilişiñ kerek... Men saga köñül cakın bolğonduktan ayıp catam. Sen Aşırda taanıysıñbı?

— Taanıbay anan...

Kaptagay Raşitti mazaktaganday antkor küldü:

— Menin saga baylanıştuu bir kañşaar ukkan cayım bar... Birok, suroogo oozum batkan emes... Oyuña ketpesin, oroy bolso keçirip koy, sen aga katınıñdı tarttırıp cibergenin çınbı?

Eski caranın kartın çukup alğanday Raşittin cürögü zırp etip, coop kaytara albay, közü ımır-çımır bolup ketti.

— Sen maga tuura tüşün, — dedi Kaptagay, Raşittin köñülün cootkotup. — Men seni basmırlayın degen oydon alısmın... Kep başkada. Mına oşol naadan senin katınıñdı buzganı az kelğensip, senin da sarı iziñe çöp salıp cürüptür... Uşul saam aga çındap közüm cetti... Kantip debeysiñbı? Men saga maşına bergenimdi oyuma albay ele, dardañdap cürö berçü turbaymınbı... Al emi Aşır bolso, oşonu çoñ fakt kılıp, bizdin artıbizga tüşüp alıptır... Kördüñbü, kanday? Sen eköobüz da tirüü canbız go... Özü kaşık salıp katılğan emeni emne kılsa bolot?

— Albette, ölbögön cerden kalışuu kerek. — Koltuguna suu бүркүлүп, дүүлүгүп чыккан Raşit ant içkendey kumsardı. — Men anday naadandı caylap salamın...

— Küülönböy koyo tur, cigit. — Kaptagay anı kaga süylödü. — «Bilegi küçtüü birdi cıgat, bilimi [97] küçtüü miñdi cıgat» degen kırğızdın makalı bar. Anday balaket bolsoñ, baarın cigin bilğizbey, cımıytıp casoo kerek.

— Anda emne kılalı deysiz? — Anın muunu kalçıldap, kanı kızıp turganına karaganda, at dese da atıp, çap dese da çabuudan kayra tartpayt ele. — Akıldı özüñüz tabıñız. Men canım menen makulmun.

Kaptagay Raşitti cogorku çekitine takap koyup, taptakır başka suroonu berdi:

— Sen bayağı bizde iştegen közü kılır kara cigitti bilesiñbi? Eköñör koon-darbizdı köp ele taşıp, dalay cerge bardıñar ele go...

— Ooba, ooba, emne eken?

— Azır men senin canıña oşol cigitti koşup berem... Sen aytkan cügüñdü basasıñ... Cetçü ceriñe cetip, kayra tartkanda, bir balee kılbay, canıñ cokpu... İş kılıp, maşına kulanıp, şofyor ölüp, özüñ aman kalğanday bol! Eger munu casabasañ, özüñ oyron bolosuñ. Antkeni, seni bilip, senin «cooruñdu» çukuy turgan calğız aygak mına oşol... Emi birdeme tüşündüñbü?

— Tüşündüm, ake...

— Ölüp-tirilip, biröñü caldasañ da, anın közün tazalaşıñ kerek... Baarı men aytkanday cılmakay bolsun. Kabinasına üç kişi sıyat, şek berbes üçün cañı ceñeñdi da koşup al... Uşul iş koluñdan kelesi?

— Kelbese da keltirebiz, can ake.

Kaptagay menen birge kelip, Raşittin karaanın da alıstan körüp, köp keçikkeninen şektengen Keñeş, alardı kapısının keziktirgende, barkıldap koyo berdi:

— Men dağı kança kütüşüm kerek? Ertelüü kündü keç kılbay, tez bolboysuzdarbı. Aligiçe kayda cumşaarıñardı da bilbeym...

— Mına, mına, azır uke! Kardıñ açsa, ookattana tur. — Raşit Keñeşke bayağısınday ele beş som karmata koyup, lıpıldap bir cakka çurkap ketti. — Eski dosumdu bir çerden çığarbasam...

Bir pastan kiyin kayra dikildep keldi da, maşınanı çoñ koroonun tüp çağındağı capıs ücüröögö aydatıp, anın içinen taarga kınaptap orolğon tañılçaktardı saldırdı.

— Emi küçüñdün cetişinçe ayda! — Raşit Keñeştin [98] canına caylanıp oturup, uuru közdörün kibiñdattı. — Köptön beri körüşpöy, sen dele meni sağinganday bolğondursuñ... Menimçe, senin köñülüñdü kaltırgan cokmun go deym.

— Tuura, tuura...

— Emne içip-cegiñ kelet? Adegende kursaktı kampaytıp alsakpı?

— Cok, anan... Kayda aydaym?

— Taşken tarapka urdura ber.

— Coldon eç kim karmabaybı?

— Emnege karmayt... Dokumentterinin baarı cayında...

— Kokus kolgo tüşsökçü?

— Al cağın maga koyo ber, dos. Akeñdin akılı oşogo kantip cetpesin! — Raşit kötörülüp koydu. — Biz taştap ciberse, suudan kurgak çığa turgan azamattardanbız. Oy, bala, bir az ayalday turçu, men azır...

Raşit meymankanaga kirip, bat ele çıktı. Canında şiş taka tufli kiyip, oozun boyotkon dağı bir oysoke bar.

— Canında momunday suluu kelinder bolso, uzak colgo kaday cakşı. — Raşit anı oturguzup, taanıştıra ketti. — Tük da zerikpeysiñ. Bizdin Sakiş degen urmattuu ceñebiz uşul... Özü tovaroved, çoñ skladdı karmayt. — Raşit Keñeşke baykatpay erdin tiştedi. Bul sır bilgizbe degen belğisi ele. — Eç kim tappas kiyim-keçeni bu kişiden alıp tursañ da bolot...

— Pocalusta... Başka koldon kelbese da al koldon kelet. — Sakiş da tiginin oyuna tüşüngöndöy oysoktop koydu.

Sakiştin atın ukkanda, Keñeştin boyu cıyrılıp, oyu ongo, sanaası sanga bölündü: «Oy, bu tügöt Aşırdın acıraşkan ayalı bolup cürbösün... Anan bul kaydan çığa kaldı? A basa, Kaptagay menen buzuluşup ketiptir dep ukpadık bele... Şaytaan, mında bir mandem bar... Baarınan da beri cönöp catkanda, «eger seni bayağıday öz cumuştarına çege turgan bolso, til alba, aylañ ketse, tüz ele Turdukul Carkınbaeviñtin özünö kir» dep, Aşır emne üçün ayttı?»

— Katuu oygo batıp kettiñ go, cigit, — dedi Sakiş, anın içindegisin okup alğanday. — Ce saga skuçno bolup baratabı? [99]

— İ-i-y, ceñesi, ıras estetpediñizbi... Meni kудay urganda, es talma bolup. — Keñeş kara küçkö sanın çaap aldı. Kokuy, mobu kagazdı raykomgo taştay keteli...

İştin cürüşü cönündö maalımat emes bele... Kaptagay Bayçerikoviç da bere ket dep kakşap kalğan... İştin baarın naçalnikten suraşat turbaybı... Kokus erteñ biz kelbey kalsak, a kişige söz tiyip cürbösün!

— Oy, aylanayın, anda berip çığa kal! — Kaptagayga ılım sanaganday Sakiş da kubattap ketti.

— Raykom menen oynoogo bolboyt! Svodka berilbey kalsa, alar timele naçalniktin kuyrugun tolğop turup üzüp alaar...

— Men azır...

Sürdüü da, çağımduu da körüngön çoñ terezelüü eki kabat imarattın karşısına maşinasın toktotkon Keñeş, berki eköönü kabinaga kaltırıp, kaldaktap içke kirip ketti... Ekinçi kabatka kötörülüp, sekretarşasınan Turdukul Carkınbaeviçti suradı:

— Özündö, birok zanyat...

— Men şaşıp catam, ecekesi, Kara-Mokodon keldim ele... Ötö maanilüü cumuş... Colçumun.

Sekretarşa birinçinin familiyası cazılğan çoñ eşikten bat ele kayra çığıp, baş iykedi:

— Kirseñiz bolot...

Turdukul Carkınbaeviç Keñeşti daroo ele taanıp, ordunan tura kelip uçuraştı.

— Oy, cigit, sen emne kılıp cürösüñ? Col bolsun?

— Siz ber degen maşine menen keldim ele. — Tabiyatınan tilin baldıratıp, bat-bat süylögön Keñeş, Aşırdan ukkanı boyunça süylödü.

— Kara-Mokodo maşına cetişpey, cumuş kıçap catsa, biröögö maşına berçü bele. Anı saga kim ayttı?

— Keçee Kaptagay Bayçerikoviç bargan... Anan sizdi maşına berdi, buyrugu uşunday deptir go.

— A maşınañ kayda?

— Eşikte turat.

— Mına kızık, boş elebi?

— Cok, üstündö toltura cük bar.

— Emne bolğon cük?

— Bilbeym, Kaptagay Bayçerikoviç cüktöttü...

— Anı kayda alparat ekensiñer?

— Bilbeym... Taşkenge deybi. [100]

— Vot, çto!

Turdukul Carkınbaeviç emnegedir kıcalat bolup, kaydadır telefon çalıp, kızuulanıp süylöp catti:

— Ooba, ooba... Oşo siz aytkanday... Sıykı, bocomoluñuz çın okşoyt... Ötö mandemdüü... Tezireek... Mına, terezeden men da körüp turam.

Turdukul Carkınbaeviç trubkanı orduna koydu da, kabağın çıtıp, munu ayttı:

— Sen eç cakka barbaysıñ... Azır tiyiştüü kişiler kelişet... Aga çeyin maşınañdı çukulamış bolup, mandemdüü cürgünçülördü alaksıtıp tur.

Keñeş kaldañdap kayra çurkap ketti:

— Mına, azır cönöybüz. Zerikken coksuñaırbı?..

— Cok, cok.

— Özüñdün işiñ büttübü?

— Büttü... Emi köñül da tıñç...

Keñeş maşinasının kapkağın kañtarıp alıp, kıyma-çiyme köp zımdarın tartkılup körüp, cup cönögönü catkanda, kızıl boor ceñil maşına cete keldi. Andan eki kişi ırğıp tüşkөndө, özdөрүнөн özdөрү şekşingen Raşit menen Sakiş, baştarın katıp bürüşüp kalıştı.

— Bu çaşınmak oynoşkon kimder? — Kızıl şapkeçenderdin biri ker kakşıktap, maşınanın eşigin aç a berdi. — Baarı bir körünüp kaldıñızdar: Ay-ay, kanday oldoksonduk! Emnege korkup catasızdar? — Anan al Keñeşke kayrıldı. — Sen, cigit, maşınañdı bizdin artıbizdan ayda. Bular biz menen barışat.

Sakiş kızıl boor maşınadan kolu kişendelgen Kaptagaydı körüp, muunu kalçıldap ketti:

— Meni koyo beriñiz! Menin eç kaday künööm cok... Baarin oyrondotkon mobu şümşük! Emne ele mart bolup ketti dese... Saga işengen men akmak.

Sakiş oroktoy tırmağı menen Kaptagaydın betine asılıp, apçıp almakçı boldu ele, berkiler aga cetkirbey, eteginen basa oturustu:

— Sabır etiñiz! Şilekey alışıp, aram menen adaldı birge ceşken kişisin da uşintip kordoyt beken! Munuñuz adilettüülökkö catpayt...

Al, «tezireek cönö» degendey şofyoruna közün ımkıp koydu.

* * *

Keñeş keçikkenden beri, Aşır gana emes, coldo iştep catkandardın baarı bir kapşıtı böksörö [101] tüşkөndөy ötө koñultaktap cürüşti. Antkeni, al çala-bula süylөp, kaldañdap alıp, ötө şayır cigit ele da. Ayırıkça, közün bakanıkınday tostoytup, eki caağın üylөp koygon tabarsıktay tarsaytıp, başına kondurgan «priveti cok» kepkasın çekesinen kuykasına çeyin «mөñkütүp», «Aydıraalının köyrөñ küüsün» çertip kirgende, közdөрүнөñ caş cıkkança külüşүp, boorlorun tırmap kalışçu.

Cumuş dele murdağı ırğağınan basañdagan cok. Kış түşүp, kar caagança, Kök-Beldin aşuusundağı coldu cok degende oor topondop, cük tartkan maşınalar tıgılıp-tırtıldabaganday kılıp oñdop koysok eken degen ar birinin araketteri küç. Cemirilip-ceşilbegen kurç temirdey kün sayın çıñalıp, bulçuñdarı katıp, ör tayangan sayın ört sımal öөрчүp baratışat. Tee köz uçunda kılkıldagan too etegindegi kıştaktan Kök-Belge çeyinki col kürgүçtөгөн көпчүлүктүн küçü menen zımırayıp, cırtık-teşigi бүтөлүp, ogele cakşı bolup kaldı. Colçular üçүн bul da çoñ dem. Ekskavatorunun suzguçun tañ erteñden karsıldatıp-kürsүldөтүp tındırbagan kurkut Askerdın kaarına kalbayın dep, Aşır eki kişinin — өзүнүн cana Keñeştin atkara turgan işterine cetişip cürdü.

Alardın kayğısın da, kubanıçın da, kem-karçın da teñ bölüşүp, keede tamak dayardagan aşpozçu, birde kir-kok cuugan üy kızmatındağı ayal, ayırım uçurda darılagan dogdur bolup, alakasın cazbagan eñ cakşı adamdarının biri — Şayırgül. Moldonun namazı kaza bolso boloor, birok Şayırgүldün tamak taşıbagan күндөрү az. Berisi-şayır külküsü, tamaşa sözü menen colçularga karaan-teek, ogoco bolup, kitep, gazeta-curnal alıp kelip berip, özünçө bir şam çırak. Kurbuları da Aşır menen

Şayırgüldün ot çaçıışkan ısık mamilelerine cakşı tüşünüşüp, eköönün sırtınan ton bıçıp kalıştı.

— Bu caman urgaaçı bolboyt. — Başınan çaşçılıktı köp ötkörüp, köp ayal alğan kurkut Asker çılımdın ışınan sargayıp ketken tişterin orsoytup, tüyrük erinderin kalbayta, naalıp kalat. — Ata körü, «koyçunun tayağınan, kelindin ayağınan» degendey, maga ayaldan kудay ayta elek. Biri içkiç bolup çığat, ce ebi çok ileendi, özünön özü cüdögön bir kудaykaarığa colugam... Menin közümdü [102] dele eç kim tañbayt deçi. Üylönöördö telegeyin tegiz ele sınagansıym, birok kiyin bayağı adepkisindey bolboy kalat. Ce çekir kişinin közü kıyşık köröbü...

Kurkut Askerdin sözü kıraan-katkı külkü çakırıp, too arası urap tüşçüdöy cañırat.

Şayırgüldün ötkön-ketken «tarcımalı» cönündö da ugulbay koygon çok. Darbız-koon tartkanı bargandar Şayırgüldün murdağı küyöösü Raşitti da cakşı taanıp kalışıptır. Raşittin aylanasında da dalay söz bolup, keesi «oy, al cetken şıluun» deşse, birdaarları anın Kaptagayga kantip çağıp kalğandığınan kep kozgop, «balıkçı balıkçını alıstan köröt» degen nakılğa takaştı.

Arı barıp, beri aylanıp kelip ele, alar kayradan Keñeşti esteşet, «Cok degende bizge bir ooz akıl saluun go» deşip, Aşırdı da dalay colu carga kamaştı. Aşır kantsin, özün-özü cemelep, çiyki may cegendey sanaarkap cürdü: «Çın ele buga emne balee boldu?.. Ce canağı tügöt aldap alparıp, bir mandem kılıp saldı? Ce alıska ciberip iyip, kele albay catabı? Anday boluşu mümkün emes ele go? Ay, uşu men, dale maces ekemin». Aşırdın sabırı suz bolup, içinen sızıışı Şayırgüldü da tutalantıp, ıymanın kırk kez uçurat. Kaptagay menen Raşittin ortosundağı tuyuk baylanış cönündö Şayırgüldün açık tüşünügü bolboso da, Aşırga kesepeti tiybesin dep, Şayırgül köbünçö Raşitten kooptono turgan.

Aşır menen Şayırgül biri-birin içterinen ayap, murdağısınan da biri-birine cakın bolup ketiştı. Emne balaket bolso da, birge tosıp, Aşırdı calğız kaltırğısı kelbegen Şayırgül emi anın canınan aylançıktap takır çıkpay kaldı.

Şayırgül azır da ısık tamak alıp kelgen ele. Kök-Beldin tuu çokusuna cetip kalışkan colçular biri-birin kol şiltep çakırıp, kök maysanga cayılğan dastorkongo karaştı. Şayırgüldün peyilindey bolup kün memirep tiyip, toonun taza abası şamalğa

totukkan çımır denelerdi sergitip, borçuk taştarga kongon kekilikter şakılıktap, caştardın zoogu menen aska-zoolor ozondop, bul cer özünçö bir azem. Alcapkıç tağınp, çekesin bir baylam güldüü cooluk menen buungan Şayırgül, kökürögün tiregen köynögünün etegin celpintip cüyürtö [103] basıp otura kalıp, nan tuuradı, çöyçöktörgö ısıq kesme kuydu. Bacırayıp külüp, ayak sunganda, cumuru appak bilekteri ceñinen suurulup çıǵıp, bulayıp kalıp cattı:

— Alsañızdar, ceseñizder!

Kurkut Askerdin andan közü ötüp, tamak menen koşo kurk etip cutup koyçuday tamşana beret:

— Sizdikin albaganda, çokubuzdukun alabızbı! Ce canıbizda ak cooluktarımız cok bolso...

Külkünün katuu şarı gür etip, cakın cerden car uragansıdı. Şayırgül appak bilegin ceñinin içine katıp, bışkırp ciberdi.

Uşul uçurda koldu sozso ele tie tüşçüdöy körüngön kırañdan bir maşına kılı etip çıǵa kalıp, kudup oygo kirdi. Anan deñizge çökköndöy cok bolup ketti da, artına türmöktöşkön koyuu çañ kaltırıp, kayra kalkıp çıktı.

— Kayık aydagansıp kaldaktaganına karaganda bul Keñeş okşoyt.

— Oşol, oşol...

Aytkanday bul Keñeş ele. Al cakasın muunta karmap, kurçap alğan kurbularına «üç berendin» şumduktuu coruktarın aytıp tügötö albay cattı...

Anan al Şayırgül sungan bir kese çalaptı dem albay cutup ciberip Aşırdın kolun kıstı:

— Turdukul Carkınbaevič saga ısıq salam aytıp, tezinen kelip ketüündü surandı.

Colçular birin-biri surooluu tikteşip, nıl baskanday oor tınçtıq öküm sürdü. Kimdir biröo sözün toluk aytalbay, ayağın cuttu:

— Balkim seni naçalniktin orduna...

— Cok, anday bolğon kündö da, men Ata-Konuştan eç cakka ketpeym... Casay turgan cumuş ali çaçtan köp, aldıda...

Aşır kamıkkanday turup ketti da, oboçorook cerdegi çoñ taşka köçük basıp, bir nokotton közün albay, şaldayıp olturdu... Kim bilsin, balkim al bir ok menen «üç koyon» atmakçı bolğon Kaptagaydın kara müröstügünö kapaluudur... Ce öz tagdırın mına uşul ör colğo salıştırıp cattı beken? Ariyne, anın kıyma-çıyme buluñ-burçtarında kança sırlar çaşırınıp catat. Adam tañazar albagan kança taş, kem-ketik, oy-çuñkurlar bar... Eger oşol taşka maşınanın döñgölögü takalıp, ce tayıp ketse, emne bolot ele? [104]

Adamdın tagdırı da tak oşondoy okşoboybu.

Taştan çegilğen süröttöy katıp, kıyal deñizine çökkön Aşırdı eç kanday küç suurup çığa alğıstay ele... Deneni kuykalagan ısıq dem, calınıçtuu ak şookum gana anın tula boyun çımıratıp, cürögün bulktu:

— Turçu emi, can birgem, coldoştoruñ kütüp kaldı... Atamdarga açık ayıp, toygo kam ursak kantet?

— Eñ sonun! Alar uşunday kündü ebaktan beri küygültük tüşüp, kütüp cürüşpöybü. — Aşır Şayırgüldün cumuru appak bilegin kökürögünö bekem kısıp, çığarbay turdu.

KUPUYA SIR

«...Aycamal apa! Uul-keliniñiz menen sözsüz kelbey koyboñuz. Özüñüz da şaardık bolup, ayılğa taptakır coloboy kettiñiz okşoyt. Süylöşö turgan maanilüü söz bar... Sizden köptön-köp suranarım oşol».

Alkandan uşunday kattı alğanda, Aycamaldın cüröğü elep-celep bolup, toktono albay turdu: «Özü çoñ kalkostun başkarması bolso... Mayda-barat nersege mintip çakırbayt ele go?.. Baruu kerek, sözsüz baruu kerek. Al kanday söz boldu eken?» Al, çoñ sumkasın tattuga, çay-çamekke tolturup, kiyimderin bapestep, col kamın cey baştadı. Anın üstünö ayılğa da köptön beri bara elek. Kança kılğan menen çaştığı çaşınıp, ömürünün eñ sonun kezderin ötkörgön kasiettüü ceri emespi. Kökürök küçüğü Muratın da oşol cerden tapkan. Pensiyaga da oşol caktan çıkkın. Barmaktayınan baş koşkon Sağınaalısının mürzösü da, koroo-cayları da oşol cakta. Aycamal ayılğa ele turgusu kelet. Birok, «ooru-sırkoo bolot, aňğıragan een üydö caldırap kantip calğız catasıñ» dep Murat menen Anar inabayt.

«Alkan akırtıptır» degende uul-kelini da bülünüp kalıştı. Geologiya başkarmasında iştegen Murat, özdörünün oy-toonu bilbey, kündür-tündür cürüp turuuçu ceñil maşınasın ubaktınça surap minip keldi. Borbordogu ilimiy-izildöö mekemelerinin birine ornoşup, otpuskası bütö elek Anar, [105] kayın enesin tereñ kadırlagandıktan, köpölöktöy dildirep turdu.

— Bayağı bizdin üylönüü toygo kelğen başkarmabı, apa?

— Ooba, balam, oşol. Özüñ da anın eşik-törün körö eleksiñ. Bol, tez ertereek cönöylü. Eki işten bir iş dep coldon bayağı kişinikine da kire ketişbiz kerek.

— Mında bir kep bar. Al cön çakırğan cok. — Apasının arkası menen ayıldın caman-cakşısına üzböy katışıp, özün «men da uşul ayıldın kulunumun» dep eseptööçü Murat, kompayup koydu. — Emne alıp barabız?

Aycamaldın cürögü aldın-ala bir nerseni sezgendey emnegedir lakıldap turdu:

— Töö cetelep barmak beleñ, kağılayın. Al bizden birdeme ümtötçü cigit emes. Anı el başkargan, curt başkargan kişi deyt. Balkim kep-keñeřke akırtkandır. Ce ataña estelik turguzabız degen kañırttı kulağı çalıp kaldı beken. Emnesi bolso da bara köröbüz da.

— Meyli, apa, meyli. Özüñüz ele biliñiz... Mına, arabekeçiñiz dayar. — Murat ilğerki malaydın rolun atkargan artistey eki kolun booruna alıp, cügünüp koydu.

«Baya ele uřintpeysiñbi» degendey Aycamal da arsalañdap külüp, telegeyi tegiz bolup turdu. Anar oñ sumkaga kaynenesinin kolun tiygizbey, özü kötörüp, köñülün aluunun araketinde:

— Maga ele beriñizçi, apa. Sizge oorduk kılrat okşoyt.

Mına emi, üçöö tüşkön ceñil maşına cerge cukpay zımırılıp, caltırğan tegiz coldo kelatat.

Güldüü kızıl köynögünö denesi batpay atırap, arkar kökürögü töşün tirep turgan ak cuumal kelin — Anar. Al uzun kara açın celkesine türüp, ülpüldögön bir baylam kızıl cooluk menen çekesin buunup alğan. Koltugu-koltuguna, butu-butuna tiyişken küyöösün ulam calcıldap tiktey berip, cigeri ezilip baratkansıyt. Kızıl kıcımı menen cabılğan artkı olupokto termelip olturgan apasın küzgüdön ulam karap koyup, Murat eköönü teñ eriktirbey, kuudul süylöp, közü coldo bolso da, oozu tınbayt. Anar

ansayın «koyçu, kantip ele oşondoy [106] bolsun» dep nazdanıp, ısıǵı tarkay elek küyöösünö ıktayt.

Aycamaldın eki közü kelininde: «Kayran ottuu caştık! Bir kezde biz da uşularday bolǵondurbuz ee. Emi eteginen calǵap, töröp berse boldu. Muratım kaldaktap, atasının ele özü. A baykuş maydanga bararda, ce kişi keleerde uşintip bapırañdap kalçu emes bele». Anan ene keçeeki ele çıt kursak Muratının söök-saaktuu uşunçalık çoñ cigit bolup, mintip kelinçek alıp, üy kütüp, kızmataınan bergen maşınasın özü aydap baratkanına tañ kalat: «Kapıray, ubakit degeniñ zakım belem. Uşunçalık kündör bilinbey kantip ötüp ketti deseñ». Anın oyun Anar buzdu:

— Apa, coldon canaǵı kişiñizge da kayrılıp ketiş kerek debediñizbi? Emne alalı? Kur bargan uyatko?

Aycamal emne kılışaar eken degendey, sınay karadı:

— Özüñör ele bilǵile. Al menin kişim bolso, silerdin da kişiñer.

— Ay, apam ay, apam! — Murat kelinçegine közün ımkıp, erkeley süylödü. — Özüñö cakınıraak kişini bizge türtö salǵısı bar. Siz bolbosoñuz, biz a kişini taanımak emespiz. Kıyǵıñız kelbey, içiñiz bir az imerilip turat, ee!

Cañı baş koşup, beti köp açıla elek Anarga «cakınıraak» degen söz kandaydır bir «ilinçegi» barday tuyulup, küyöösün sanınan bilǵızbey çımçıp koydu. Aycamal uulunun tamaşasına cetine albay, bülküldöp külüp cattı.

Coldon düköngö kayrılışıp, Sansızbayga anı-munu alıştı. Sansızbay emnegedir bulardıkına köp kele turgan. Apası da anı ar kaçan carkıldap tosıp alıp, bererge tamaǵın tappay, bülünüp kalçu. Özü da öto sıpaa kişi. Astına aş koyulsa, kekirteğine çeyin toyup kelǵendey, alaar-almaksan, ceer-cemeksen bolup, kolunun uçun andasanda gana bir tiygizip koyup, dayıma oyluu oturat. Adırañdap aşı çaba da süylöböyt. Murutun taza serptirip, cakasına kir cuguzbay, öz boyuna öto tıñ. Özü çap caak, keñ dalı, koçkor tumşuk, katıñkı kişi. Çarasının tereñinde caynagan közdörü kaçan bolso çarçañkıday.

Kolunan köörü töǵülǵön bu kişi cokton bar kılıp, [107] estelikti da eñ cakşı casayt eken. Murda turmuş naçar bolup, kol cetişpey, Murattı çoñoytom, okutam dep kanatın suuga çapkılap cürüp, Sağınaalısına eç nerse kıla albay kalǵan Aycamal, anın uşunday önörü bar ekendigin bilip, atayın süylöşköñü baratat.

Alar kan coldun boyundağı ayak-başı körünbögön uzun kıştaktın orto çeninen oñgo burula berip, şağı iyilgen almanın içindegi uuzday ak tamdın canına toktoştı. Kiçinekey kök darbaza açılıp, alcapkıç tağınan köz aynekçen kişi köründü.

— Keliñizder, keliñizder! — Sansızbay Aycamalğa baş iykep, Murat menen Anardın çekesinen öptü. — Üygö kiriñizder.

Oozunda aynektelgen astanası bar eki bölmölü çakan üydün içi mizildep taza ele. Kire beriştegi bölmödö kleyonka cabılğan tultuk buttuu stol, tepireygen tört orunduk, anın içkisinde odeyal cabılğan calğız kerebet turat. Töşönçü-orundarı cupunu.

— Siz menen süylöşkön bayagünkü ubada boyunça kelip kaldık. A kez bir başka zaman ele. Emi, kudaya şügür, mintip kolubuz uzarıp kaldı... Uy-puydu satıp, kısınıp-kıstalıp degendey, birtike tıyn-tıtır kurap aldık ele. Kömülğön cerinen eç nerse bilinbey, muluyup tursa, «ataganat düynö, uşunday beleñ» dep, kişinin içi açışat eken. Uşu balanı taap, ubayın körböy, caş künündö cayragan şorduuga keç bolso da, estelik turguzdurup koyolu. Ayıl-apaga bara kalğanda, bular gana emes, baldarının baldarı neberelerinin çöbörölörü «bizdin çoñ atabız uşul kişi eken» dep eskerip koyup cürüşsün. Özünün arbağı da ıraazı bolsun.

Aycamaldın dooşu dirildep, caşıp ketti.

Alda nemeni esine tüşürüp, cüröğü mıkçılıp catkanday Sansızbaydın da muuncüünü boşop, uyatınan arañ ele çıdap oturdu. Birok, katıñkı caaktarı dirt-dirt etip, öñü kumsarıp, emne kılaarın bilbey, ordunan turup, içki bölmösünö kirip ketti. «Bul emnesi» degendey, tüktüyö Murat menen Anar biri-birin surooluu karaştı.

Aycamal tüyünçökkö orolğon akçasın koynunan suurup çığıp, stoldun üstünö koydu. Anar ıpıldap-şıpıldap, sumkadağılarnı alıp, dastorkondu caynatıp ciberdi. Murattın kalbagay erdi cabılбай, dale tigi kişinin münözünö tañdanıp oturganda, [108] koluna albom karmap, içki bölmödön Sansızbay çıktı.

— Oy, bul emneñizder, — dedi al, közü alaktap.

— Meymandardı men özüm sıylaşım kerek ele da. Meni katuu uyat kılıp koyduñuzdar go... Men azır.

Sansızbay askalap, albomdu taştay koydu da, oñ butu bögülbögöndüktön sıltıp basıp, sırtka çıktı. Bir azdan kiyin tarelkaga alma, almurut salıp, kamıştan sogulğan sebetke çiyki et, kalempir-murç, piyaz kötörüp keldi.

— Urgaaçısı cok kişinin ookatı uşul eken. Ayıp etpeñizder. Özüm da carım canmın.

— O, kokuy, ubara bolboy, munun baarın tim ele koyuñuz. — Aycamal çıypıy çığıp, tura kaldı. — Biz şaşıp cüröbüz. Çoñ ıraazıbiz, sizge.

— Kaap, şaşpay oturup, daam ooz tiyip ketseñizder bolboyt bele. Men aş degendi ayaldan kem casabaym. — Sansızbay ırsıyıp külüp turdu. — Meyli emi, cok degende aldağılardan ooz tiyseñizder... Özüm kıyıştırıp östürgöm. Eköo teñ bir tüptö.

— Kızık eken.

Murat menen Anar añtarıp oturuşkan albomdon başın alışpay, almadan cep da catıştı, Sansızbaydın tıratıp pulemyot atıp catkandığı, çabuulğa kirer aldındağı, orden alıp catkandağı, kıskası, askerdik kataal turmuşun köp epizoddorun körsötkön süröttörün körüp, tañdanıp da catıştı.

— Demek, siz oşol kezde leytenant, vzvoddun komandiri ekensiz da... — Murat albomdu dale kızığıp karap catat. — A mobu kimdin sürötü? Oy, ukmuşuñ kur, soyup kaptap koygondoy Anarga abdan okşoş eken.

— Kana, kana? — Başka süröttörgö alaksığan Anar başın bir mürüsünö kıyşaytıp, şikaalap kaldı. — Oy, apakebay, çın ele... Menin özüm... Kişige kişi uşunçalık da okşoş bolot eken, ee. Bu sizdin emneñiz bolot?

Sansızbay emnegedir kaysaktap, karaylap ketti da, alardın sözün ukmaksan bolup, Aycamaldı karadı:

— Demek, siz estelikti kaerge koydurmakçısız?

— Ayılğa ele... Küyöömdün kömülğön cerine...

Sansızbay şadıluu mancaları menen beti-başın bekem ezgilep olturup, oor üşkürdü: [109]

— Cakşı nietiñiz bar eken. Koldon kelse, kıybas kişiñizge estelik turguzup koyuuga emne cetsin... Makul, eptep-septep arakettenip köröbüz. — Sansızbay

bacıraygan pilotkağan soldattın kiçinekey sürötün alakanına salıp, arı-beri imerdi. — Demek, byust tak uşunun özündöy boluşu kerek deñizçi... Bul, köp köz maydı, ubakıttı alat. Oşogo kütösüzbü?

— Kütöbüz, kütöbüz. — Murat da bir caktan çıktı. — Eger ayıp etpeseñiz, özünüñ casagan uşunday estelikterñiz bolso, bir körsötüp koyboysuzbu? Biz da kanday boloor eken dep sanaarkabay, tınç uktaylı.

— Anıñ eñ tuura, balam. Ooba, ooba, bul ukumdan-tukumga kalçu çoñ nerse. Körgülö, baykağıla. Köñülünörgö cakpay kalsa, balkim başka kişilerge zakaz berersiñer.

Sansızbay köpkö çeyin cogolup, canağı özdörü körgön albomdogu ayaldın taştan çekilip casalğan kökürögünön öydökö elesin kötörüp keldi. Anar öñgöçün tartıp, özgöçö tañdandı:

— Timele özü... Munu kantip casagansız?

— Ee, baldarım, anın kaysı birin aytasıñ... Uşunçalık berilip, cürök uçkunun cumşasañ, taşka da can kiret emespi... Bul menin ömürlük carım. Andan acıragandan kiyyin, üylöngüm kelbedi. Andan bala da kalbadı... Mında menin kayğım da, kubanıçım da, sağınıçım da, ümütüm da bar. Canıma koyup catsam, özümdün calğızdığım sezilbeyt. Kayğırıp-kapalansam, munu körgöndö, bat ele unutulup kalat. Kıynalıp-kıstalsam, keñeş berip turgansıyt. Uşunu meder kılıp, men el katarı çaşap cüröm. Ce bolboso, ebak ele turmuştan aşa keçip ketmekmin.

— Emne üçün?

— Ee, al tügönböy turgan kep. Anı sen suraba da, men aytpayın, kızım... Anın cüzün arı kılın.

Aycamal atayılap ele söz tizginin başka cakka burgusu kelip, tüyünçöktöğü akçanı Sansızbaydın aldına cıldırđı:

— Balkim, kem-karçıñızga kerek bolup kalaar. Azırınça munu alıp turuñuz.

Sansızbay akçanı almak turgay, asman-ayday tüyüldü:

— Iya, kokuy, estüü-baştuu kişi da uşintet beken. Men akça üçün emes, köñüldün kaaloosu boyunça iştegen kişimin. Munuñuzdu çöntögüñüzgö kayra [110] salıp koyuñuz. Anda men katuu kapa bolup kalam.

Ali da bolso naarduu Aycamal anarday kızarıp ketti. Murat menen Anar öz içterinen «ay, uşu apamdın kılğanı» deşip, iñgaysızdana tüşüşti. Sansızbay da anı bilip, cuup-çaykadı:

— Eçtemke emes. Mından arı da kelip-ketip, Kat-kabarıñardı bildirip turgula. Men özüm da kol üzbösmün.

Aycamal da sıpaygerçilik kıldı:

— Bayağı özünü körgön-bilgen cer. Kısınıp-kıstalbay ele, meymançılap barıp tursañız.

Sansızbay menen koştosup, kayra colgo çıkkanda, üçöö teñ üç başka oygo batıp baratkan ele. Özgöçö Anar Sansızbaydın tagdırın özünö cakın alıp, içi açışat: «Beçara kişi, karaçı, ayalın kanday katuu süygön... Özü da ayalınan acıragandan kiyin takır üylönböptür. Başka baldarı da çok eken... Ce kayneneme süylöşüp cüröbü? Bolso bolğondur. Eköönün sözü bütpöy, şınaarlaşıp ele kalışat».

Biröögö zar, biröögö kor düynö Anardın başın da çark aylanttı, köp nerselerdi esine saldı. Degele Anar «ata», «ene», degen sözdördü öto ele ıyık körüp, közünön uça turgan. Sebebi, özü ımırkayınan baldar üyündö tarbiyalanıp, ata-enesin körböy da, bilbey da kaldı. Koluna tüyünçөгүн kötörüp, darbazanın cılçığınan şıkaalagan çoñ kişilerdi körgöndö, «uşul menin atam, ce apam bolup kalıp cürböşün» dep çurkap kelgen Anar, tiginin başka balanı izdep catkanın bilgende, şaabayı suup, söömöyün, oozuna sala, kabağı bürkölüp kala turgan. Kança caşta ekeni belgisiz, eldir-seldir gana esinde kalıptır, kiyin oyloso, uşul azırkı kaynenesi Aycamal eken, izdep keldi. «Men apañ bolom dep aytaar beken degensip, Anar buruyup unçukpay turat. Birok, Aycamal antip aytkan çok, kızdı «baykuş cetimim» dep burkurap ıylap, betinen ööp-cıttap, kolgo casalğan «koroz momposuyun» berdi da, «emi ıylabay cakşı cür», «estüü kız bol» dep, kayra ketti. Aycamal andan kiyin da bir neçe colu aylanıp kelip, birdeme-sirdemelerdi ıroolop turdu. Birok, alar esinde köp kalbaptır. Anan Anardı başka cakka kotorup ciberiştı.

Aradan bir neçe cıldar ötüp, Anar es tartkança, anı eç kim izdep kelgen çok. Anar boygo cetip, [111] onunçunu bütüp catkanda, mına uşul Murat menen taanıştı. Kiyin baamdası, uulun da Aycamal atayın cibergen eken. Eköö bütürüü keçesinde da birge biylep cürüşti. Cetilüü attestatın kolgo alıp, Anar Moskvaga ketti. Murat

Taşkentten okudu. Özdörü stipendiya alıssa da, Aycamal eköönö teñ posılka salıp, akça ciberip turuuçu. Kanikulğa taraganda, eger başka cumuşu çıǵıp kalbasa, Anar tüz ele Murattıkın közdöy cönööçü. Alardın ayıl da üyü bar ele. Ata Mekenge emgegi siñgen belgilüü cookerdin üy-bülösü dep Frunzeden da kvartira berişıptir. Aycamal Anardı ar dayım öz kızınday çın ıklası menen tosup ala turganın. Köp cıldar boyu süylöşüp cürüşüp, okuuların büt köndön kiyin, eköü üylönüp da alıştı. Tuugan-tuuşkan, cakın-cukundarın çakırıp, Aycamal alardın üylönüü toyun da cakşı ötkördü.

Mına oşondo da uşul Sansızbay katışıp, ezelden beri alım-berim kılıp cürgön sırdakana kişidey kımbat baaluu belek alıp kelgen, eki caşka uzun ömür, tattuu turmuş, baktı-taalay kaalap, tost kötörgön.

Emi mintip estelik üçün bergen akçanı da albay oturat. Demek, bular Murat menen Anar oylogondoy «bir ilinçegi» bar kişiler. «Meyli süylöşsö süylöşsün. Özü da tüzük kişi körünöt. Apam aga oñoy menen ele aldata koybos. Köñöldörü caraşıp kalsa, men emne demek elem». Murat öz içinen mına uşunday bütüm çıǵarat. Kelini gana emes, öz kızınday bolup, barmaktayınan körüp-bilip kalğan Anar da Aycamalğa camandık kaalabayt. Anın üstünö Aycamal Anardın ene-atasın cakşı bilgen kişi eken. Ar kaçandan bir kaçan oozunan tüşürböy, aytıp otursa, Anar caağın tayanıp, muyup ele kalat. Aycamaldın sözü boyunça Anardın atası uşu Murattan da caş kezinde maydanga attanıp, dayınsız ketiptir. Anın küyütün tartıp cürüp, apası kaza boluptur. Karalaşaar cakın kişisi cok deşip, oşol kezdegi boluş Anardı baldar üyünö ötkörüp ciberiptir. «Men özüm ele bağıp alam» dep, artınan çırkırıp kelse, kaydağı bir dokument-sokument, şıltoo-mıltoolordu aytışıp, Aycamalğa berbey koyuşuptur. Ce bolboso, Muratka emçekteş kılıp bağıp almak eken. Aycamaldın oşol sözü oyuna tüşüp, Anar bırs etip külüp ciberdi: [112]

— Eger eköübüz emçekteş bolsok, baş koşpoy kalmak ekenbiz, ee?

Coldon közün albay, maşinasın ıskırtıp baratkan Murat tüşüngön cok.

— Emne, emne deysiñ?

— Maşınañdı restoranga bur deym. — Anar kılıdıp, artına karadı.

Murat anı «ilip» ketti:

— Estüü kişige ayla çok turbaybı. Anın üstünö köptön beri cat bolup kalğan «restoran» degen söz kulakka cakşı ugulat eken.

— Men tamaşa kılıp catsa... Karasañız, apa, uuluñuzdu... Oozdon ilep çığa elekte ele, tap koyup turat.

— Anançı... Ayımdın sözün eki kılıuga bolboyt emespi.

Uul-kelininin kirsiz azilin Aycamal da kubattap ketti:

— Meyli, meyli, Akin. Irıstaniñarga kayrılıp, tamak içse içe keteli.

Alar Tokmoktoğu «Şamşı» restoranına toktoştı. Tualetine kirip, koldorun çaykap, kooz parda tartılğan çoñ tereze caktağı olpokton orun alışıp, serüündöp oturuştı. Kögüçköndöy kulpunup butu-butuna tiybey ofitsiantka kız, patnusuna aytkan tamaktardı caynatıp, arı-beri cetip keldi. Ar birine ak borkok berilip, ar birinin aldına koş tabaktağı cıtı burkuragan samsa, mantuu, kuurdak koyulup, bötölködöğü suusunduk içimdikter açıldı. Alar aldılarındağı daamga cañı ele karaganda, aynektüü çoñ eşik kıyç açılıp, betin tük baskan türü suuk caman kiyimçen kişinin sölökötü köründü. Murat menen Anar anı eles alışkan çok. Aycamaldın eki közü oşol tarapta. Türü suuk kişini kağıp-silkip, içke kirgizbey çatışat. Birok, al türtköngö bolboy, ölümtüğün artıp, a turgay caman sözdör menen sögünüp-sağınıp, samtırıp kirip kelgende, Aycamal oozundağı tamağın cuta albay, anı tikiyip tiktep kaldı: «Bayağı şümşükko?.. Ooba, anı boşonup keliptir, körüngöndön akça surap, içkilik içip, köçögö catıp kalıp, temselep cüröt dep ukpadım bele?»

Türü suuk kişi içke kirip kelip, kimdin emne içip, emne cep oturgandığın daldap baykap çıktı da, alardın taanış-beytaanış ekendigine karabay, [113] tırmağı ösüp, kir bolğon kolun sunup, tilene başladı:

— Karalaşaar kişim çok, karıp bolup kaldım. Anı ayıp körböy, koluñardan kelişinçe cardam berip koygula.

Tilemçi kişige booru açığanday keesi sarı çolok karmatıp, kay biri kümüş tıyn tıştadı. Al, karızı bar emedey çaka tıyn bergenderdi caman közü menen karap, köñül burbay koygondordu küñküldöp sögüp barattı.

Aga kıcırı kaynap, katuu aytkandar da bolboy koygon çok:

— Altı sanıñız aman, bukaday ele kişi ekensiz, uşintip cürgöndön uyalbaysızbı... İşteş kerek...

— Karalaşaar kişiñiz bolboso, ökmöt cardam beret...

— Men mintip kayır suragan kişini eç cerden körö elek elem.

— Uşu kişi bolboy cerge kirsın! Uşintip çogultkan akçasın boyuna camabay, içip alat.

— O, kokuy, oşol akçadan aylansın! Tük da topuk kılbayt. On colu berip, bir colu berbey koysoñ, abiyiriñdi ketirip, tildep ketet.

Restoranda oturgandardın cek körüp, caktırbaganı da, caman aytkanı da kenedey taasir etip koyboy, türü suuk kişi şümşüyüp, Aycamaldarga ulam cakındap kelatat... Cılan körgöndöy boyu cıyrılıp, Aycamal ebak ele tamak da cürögünö baspay, köñülü da eç nersege çappay, caldırıp oturup kalğan: «...Ooba, emi cazbay taanıdım... Oşo şümşük Düyşöguldun tak özü turbaybı». Uulunun «tamağıñdı emne içpediñ, apa. Ce başkasınan alıp bereyinbi» degen sözü da Aycamaldın kulağının sırtınan ketti. Murat apasın ceñinen tarttı:

— Emne bolup turasız, apa?

— Aa, menbi... Men...

Tüşünön çoçup oygongondoy uul-kelini tamak içip бүtkön eken dep oylogon Aycamal, bata kılıp ordunan turup baratıp, tigilerdin tabağı ali böksörö elektigin körüp, kayra köçük baskanda, Düyşöğul aşatkı cıttanıp cetip kelip kalğan ele.

— Keliñiz, karıya, keliñiz! — Atası cok ösüp, atanın barkın cogoru baalagan Murat, ızat kılıp, Düyşöğulğa boş orunduktu körsötö berdi. — Emne, [114] kursağıñız açpı? birdeme içkiñiz kelesi? Emne üçün mintip cürösüz? Uyalbay ele açık aytıñız?

Sınap catabı degendey, sakalı sapsayıp, kaşı tüktüygön albettüü kişi, moynun kıyşaytıp, Murattı ormoyup tiktep turdu.

— Siz emne, işenbey turasızbı? Men sizdin biz menen koşo oturup, daam sızuuñuzdu suranıp catam.

Oy-çuñkuru köp, belğisiz düynö degen uşul da. Eger Murat bul kişinin kim ekendigin cakşı bilğen bolso, uşintip suranat bele, ce cakasınan muunta karmap, eşikke süyröp çığarat bele... Enesinin içinde emneler bugup, kaday cek körüü sezimi özögün örttöp catkandığın özü murda aytpasa, uulu kaydan bilsin!.. Uulu adamgerçilik kılıp tigige asılğan sayın, emne kilaarın bilbegen baykuş ene, ısıık temirdi denesine basıp catkanday çıdabay, arañ oturdu. Aytayın deyt, kanı suyuık çaş neme soroyto çaap, bir baleege kalabı dep çoçuyt. Aytpayın dese, eski dartının baarı kozgolup, canın cep baratat. Oşonu üçün eski oorusuna şıltoolop, coolugu menen başı-közün tumçulap, cüzüñ kurgurdu körgüsü kelbey, teskeri karap ketken.

— İşenem, işenem, uulum. Mañdayı carık cakşı cigit körünösüñ. Kaerdiksiñ?
— Düyşöguldun kolduragan coon ünü çıktı.

— Çüylük.

— Çüydün kaerinen?

— Alçaluudan...

— A kimdin balası bolosuñ?

— Sağınaalının...

— Kaysı Sağınaalı?

— Sasıkbaydın...

— Koyçu...

Biröo çoçmor menen kañk ettire başka salğanday Düyşöguldun közü ımır-çımır bolup, buttarı ölöörçö mas kişidey tıyakka bir, bıyakka bir çalıştap ketti da, Murattın «oturuñuz aksakal, cok degende cüz gramm içip alıñız» degenine bolboy, artınan kuugunçu kelatkandan beter eşikke kaçıp çıktı.

Anı türtüp ketire albagan ofitsiantkalar ayran kalıp, Murattan suraştı:

— Siz anı emne kıldıñız ele?

— Eç nerse...

— Anan emneden kaçtı?

— Bilbeym. [115]

Beytaanış adamdın mınday corugu Murattı da tañdandırıp, col tartıştı.

Bir üydön çok ele degende, atası ce uulu kan maydanga attanıp, booru bütün kişi çok; bökçöygön karı, calañ ayal, oynoo baldar ayılğa kalğan oşol kezde, Aycamal azır maşınada baratkan Anarday tolukşup turgan kezi boluçu. Külsö külküğü, oynoso oyunga toyboy turgan başka kelinderdey ele, küyöösünün kat üzülip kalsa, oyu ongo, sanaası sanga bölünüp, birdemege tüşünö koyçuday beşiktegi naristesı menen ermekteşe turgan:

— Murat, atañ aman-esen kelesi? Kana, aytçı? Oñ butuñdu kötörçü?

Öydö-öydö kötörüp, erip-epçigen enesinin sözünö tüşünüp catkanday, tepkedey nariste bitıygan koldorun serektete talpınıp, ırsaktap külö, ün sala baştayt.

— Mina, mına atam kelet dep catpaybı... O, oozuñan seket ketip, Kudayının salpınçağı bolo koyoyunum?

Sağınaalı karp-kürp kirip kelçüdöy Aycamal çürpösün ööp cıttap, anın ün salğanınan kadimkidey kubat alıp, kaniyettenip kalat.

Bir çağına moytoygon Murattı kötörüp, bir koluna orogu menen beşigin alıp, Aycamal tañ azandan kayraktı közdöy cönöyt.

Kayrak degenibiz kıştaktan üç-tört çakırımday alıs turgan apay bettüü biyik toonun etegi. Al cerge aydalğan egin eç ubakta sugarılbayt. Cerdin beti tömön karay eñkeyiřtey berip, cantayma, uñkul-çuñkul, koktuu-kolottuu bolğonduktan, kono-cata işteşip, andağı egindi cıl sayın kol menen orup-cıynap alışa turgan.

Çürpösün bala bakçu çaar ayalğa kaltırgan Aycamal, maksım kuyulğan kalay çelegen bir çömölö buudaydın kölükösünö koyup, tuş-tuştan şartıldatıp buuday orup kirgen öñçöy ayaldardın řañduu demine aralaştı. Keçee keçinde suu seep ketken booluktu özünö cakınıraak taştap, alakanına tükürüp, orogun koluna aldı. Dele orokçulardın kimisi bolbosun, kiçinekeyinen orok orup köngön Aycamal menen ataandaşa alışçu emes. Mınday iş murda başına [116] tüşüp körbögön özü kırduu çaş kelinder bir boo orgonço, Aycamaldın canında testeler çök-çök bolup, caynap kalçu.

«Başka tüşsö baytal corgo» degen söz da teginden çıkpasa kerekko. Cadaganda kiçinekey Alkan da çokçoyup eki butun tıpıldatıp teminip, çiyne tartkan kök ögüzgö

minip cüröt. Ce kök ögüzü bassaçı! Caman şapalağı menen kançalık çapsa da, bala nemeni tootup koyboy, candı kaşaytıp, tört ayağıñ arañ ele kibiratat. Buga karaganda, süyrötkünün atına mingen baldardıkı bir cırgal sıyaktuu. Alar boolongon buudaylardı koldtudağı kırmanga çeyin çañızgıtıp süyrötüp barışıp, çıpçırgasın korotpoy tüşürüp berişet da, attarın dömpöldötüp celdirip, ör tayanışat. Karcañdagan karılar boo menen koşo sürdügüp cıgılıp kete cazdaşıp, çiyne-süyrötkülörgö salışat da, çubalğan argamcılarını menen cakşılap tañıp, kayra cönötüşöt.

Kün ulam öydö kötörülgön sayın, baştarı kere karış, kişi boyu körüngüs buudaydın içi üp tartıp, aba cetişpey, orokçu ayaldardın köynöktörü çıpıldap çıkkan terden dalısına cabışa baştadı. Birok, cel cortpogon aptap, orokçularga könümüş bolup kalğan sıyaktuu kölökö talaşkan eç kim körünböyt. Kızıp alğan Aycamal caraşıktuu kara çıptamasın ebak ele çeçip ırğıtıp ciberip, çıbırala gülü bar çıt köynögünün cakasını isulap açıp taştagan. Ulam eñkee bergende ak baltırı körünö tüşüp, orok karmagan cumuru bilegi közgö ileeşpey, sabağı uzun, başın kötörö albagan buudaylar maşına menen çaap baratkanday capırıla beret.

Al, orup da cattı, orulğan buudaylardı kara terge tüşüp boolap da cattı. Calğızdığı, Sağınaalısın sağınan kusallığı esine tüşüp, kez-kez ünün akırın sızıltıp çıgarıp, kınkıldap ırdap da koyot. Oygo çömülüp, orok karmagan kolu kıymılsız, timele turganın keede özü soñunda baykap kalıp, suu boyunda tarangan kögüçkön sıyaktuu silkinip, çoçup da ketet: «Men emne bolup turam, ıya... Ukmuşuñ kur! Ce süyüü, sağınıç, sabıluu degen uşunday bolobu». Anan Sağınaalısı eköo birge bolğon sonun tündör esine tüşöt: «Ay, cırgal ay! Arzıp koşulğan eki cardı emne üçün mınçalık ısıq caratkan... Eköobüz bar bolğonu eki ay ele birge çaşadık, ee. Birok, menin köñülümdö cıyrma cıldık eles [117] kaldı... Emi oşol kündör kayra kayrılıp keleer beken? Ce kayrılbas bolup ketebi... Cok, cok, anın betin adam pendesine berbesin. Men Sağınaalımdı kütöm... Meyli, düynödön tak ötsöm».

Camandık cönündö oylogondo, Aycamaldın möltürögön kara közdörü koş kabattanıp, başı aylanköçök atıp, boonu kuçaktap otura kalat: «Anda tirüü çaşap emne keregi bar... Sağınaalıdan acıragan küñü özüm da ölöm». Aycamal appak tolmoç caağı ıldıy salaalagan terin kızıl coolugunun uçu menen sürtüp, öydö boldu da, бүçүлүгүн çeçip, çatıragan kökürögün abaga tostı.

Apay-Bet taraptan kelğen meelüün cel anın köñülün sergitip, çaşoo ırrahatın sezdirip catkansıdı. Alakanga çögörüp koygondoy bul biyiktikten bardığı daana körünöt. Ana, Sağınaalı eköo selkinçek teep, moyun alışkan düpüygön kıştak. Al kıştak tört çarçı bolup, başka ayıldarday ele körüngön menen, anın içinde Aycamal üçün eñ kımbat kança çaşıruun sırlar katılıp catat... Anı aytıp tügötüügö bolobu? Baarı bir çekesi da oyulbayt.

Oşol kıştaktı carıp çıkkın tüz col öydölöp kelgende, başı ıldıy kılıp koyulğan «t» tamgası sıyaktuu üç taramga bölünöt. Burananın oozuna çeyin sozulup barıp, andan arı uluu toolordun içine soymoñdop kirip ketken oşol ortoñku col menen Aycamal sıyaktuu kızdar, Sağınaalı sıyaktuu ulandar dalay colu gül sayınıp ötüşkön. Birin-biri cazdanıp, ayağı oşol Aycamal turgan kayrak menen aştaşkan biyik toolordo coogazın, mandalak, ışkın, sarımsak, karagat gana emes, capayı alça da ösöt. «Alçaluu» degen at mına oşondon kalğan.

— Kayran çaş kezek...

Uşintip, özünçö süylönüp alğan Aycamalğa tolukşugan toolor da, Sağınaalı eköönün izi kalğan iyri-muyru coldor da, andan berki çoñ sayda möñküüp akkan Burananın tentek suusu da, uşunçalık ısıq körünüp, süygön carınan acıragan kündö da, özün ölümgö kıygısı keltirip ketti.

Kalay çelegindeki maksımdan cutup alıp, işine kayra kırıştı.

İlebine cumurtka bısırçuday bolup, kün ayabay ısıp kelgende gana, baldar çiynelelerin çığarışıp, unaa-küçtörün otko koyo beriştı. Ayaldar biri-biri menen azildeşıp, tündö körgön tüştörün aytıştı. [118] Alardın sözü bir ese Aycamaldın külküsün keltirse, bir ese delebesin kozgop, erkek cıtı degen kaday keremet ekendigine içinen tañdanıp oturdu.

— Oy, tetiginde biröo kırırap kelatkansıybı. Cakşılap karağılaçı, — dedi ayaldardın biri.

— Kana, kana?

— Tigine, ticine... Saydı kara.

Aytkanday, taştaktuu saydı aralap, kayrakka kelip takalçu iyri-muyru coldo bozorup bir karaan kelatkan ele.

— Ka-ap, kızık cerine kelğende... Sözdü buzbaçı, bay bolğur... A tigi kırmançılardın biridir. — Şakıldagan kara toru kelin kabağın çıtıp, kaş serpti. — İñi, anan degi, küyööñdü kuçaktaganday bolduñbu?

— Kuçaktamak turgay...

Çogulup oturgandardın köñülün özünö burup alğan coon-colpu, beti küngö totukkan kelin booru ezilip, sözünün akırına çıkkança, carıkka tüşkөndөy küyügüp Alkan çurkap keldi:

— Süyünçü, süyünçü Sağınaalı baykem keldi...

— Iya, emne deyt!

Ayaldardın baarı çuruldap-çurkurap, askerden Sağınaalı emes ele Aycamal kelğendey, anı ööp-cıttap basıp cıgılıştı.

— Süyünçü ber, süyünçü...

— Bak-taalayñ bar kelin ekensiñ.

Emne dep aytaarın bilbey, oozunan sözü түşüp, deldeyip turup kalğan Aycamal, ayal-erkek, bala-bakıra debey kırmandı közdөy ağılıp, alardın karaanı uzap ketkenden kiyin gana artınan ılaalap cönөdү.

Belin kındırday kurçanıp, pilotkasın bir cak közünө basa kiygen, caağında barmak basım kalı bar, arıkçıray, tartaygan kuba cülün cigitti ordunan karış cıldırbay, orop alışkan ele. Cetkeni cetip, cetpegeni kolun sunup, azan-kazan. Közünün çaşın tıya albay, bırıñdap ıylap cürgөн ayaldar da andan көp.

Tuulup-өskөн el-ceri közünөн uçup, kusası artkan Sağınaalı, alardın ar biri menen kuçaktaşıp көрүшүp, köñülün kötөрөт:

— O, carıktık, emnege ıylaysız, uuluñuz sözsüz kelet... Soguшта көп nerseler bolot. Balkim, kat cazuuga buyaması kелbey catkandır. [119]

— Oozuña may, oşondoy ele bolso eken, kağılayın.

Çuñkur köz, boyu kidigiy, Canuzak attuu sakalı caykalğan sarı abışka alıstan ün saldı.

— O, aylanayın Sağınaalı balam, atkölügüñ aman keldiñbi?

Karığa col boşotuştı.

— Kel, emi, eköübüz dele ööp-cıttasıp koyolu...

Tartaygan uzun cigit eñkee berip, boyu cetpey tırmaşkan Canuzakka betin tostu. Canuzak anın moynunan bir cıttap alıp, artına ketençikterdi:

— Kördüñbü, çurkap oturup, men senin kelinçeginden da murda cetip keldim okşoyt.

Uluulardı ızat kılıp, alar menen cöölöşüp barıp uçuraşa albay beti tamılcp, çette moymolcup turgan Aycamaldı baykagan Canuzak bakbak etti:

— Oy, emi boldu, tigi kelinderge col bergile...

Kişi körbögön een cer bolso, Sağınaalısının moynunan mookusu kangaña cıttap, beti-başınan tamtik kaltırbaçuday bolup turgan Aycamal elden aybığıp, azır ante alğan cok. Tek gana ayağınan töböşünö çeyin kılğıra tiktep, бүткүл sabılıusun, sargayıp kütüp cürgönün Sağınaalısına köz karaşı arkıluu bildirdi da, ün-sözsüz, başın anın moynuna cölöp, bışaktap ciberdi.

Sağınaalı da kelinçeginin apakay alkımınan aymalağısı kelip tursa da, antüüdön uyalıp, booruna bekem kıstı:

— Kantet, kantet... Oşentet beken... Mina emi men keldim...

Eköönön közü ötüp, baktısına suktanışkan kız-kelinder ubay-çubay kelip Sağınaalı menen uçuraşıp, Aycamaldı bilğizbey ukup ketip catıştı. Bul alardın «emi cırgadıñ go» degen belğileri ele. Aycamal astırtadan cılmaıyp, dünüyösü tügöl bolup turdu.

Kırmançılarga ısık tamak casap, baldarın bakkan ıñırçaktay çaar ayal bir ookumda talpıntıp Murattı kötörüp keldi.

— Köründüğün ber, ce bolboso körsötpöym... Timele senin özüñ. Karaçı, uuluñu? Özü atam kelet dep oñ butun kötörüp catkan. Kudayım bere koygonu...

Sağınaalı kaldaktap, asınma baştığınan çaçılıu [120] bir cooluk suurop berdi da Muratın koluna alıp, içi elcirep tursa da, adep saktap, murdunan çımçıp öbüü menen çekeldi.

— Ay, iy, men senin süyünçüñdö bere elek turbaymınbı. — Aycamal oşondo gana bir kızdın artında çaşınıp, mılçıyıp turgan Alkandı körö koydu da, bir sarı çolok sundu: — Me, sadagası, ak coltoy bala bol.

Sağınaalı da anın süyünçülögönün baykap, Alkandı kökülünön sılap, dalısınan taptap koydu da, başınan pilotkasın alıp kiygizdi:

— Çoñoysoñ sen da bir azamat bolorsuñ. Sağınaalı baykem askerden kelgende berdi ele dep dayıma eskerip cür. Bul menin saga bergen belegim.

— İrahmat, bayke.

— Uşunçalık kubangan Alkan, kanatı bolso kaykıp uçup ketçüdöy murdu barbañdap turdu. Mañdayında kızıl cıldızı bar anın pilotkası koldon-kolgo öttü. Anı Alkan kırduu baldar gana emes, çopçoñ ele kişiler da karmalap körüşüp, uzun sabak kep kılıp catıştı:

— Bu degen cerdin tübünön mazar basıp kelgen kasiettüü şapke turbaybı... Kana biz da kiyip körölüçü. Kuyuşkan kötörülüp, Sağınaalının artınan baldar çuurup kele baştağısı bardır...

Ansayın Alkandın murdu derdeñdep, köñülü ergiyt, pilotkasın başınan tüşürböy, dayıma kiyip cürgüsü kelet.

Al emi Aycamal «el bat ele tarap, üygö bat ele cetsek eken» dep degdeyt. Anın içindegisin bilip turganday, Canuzak moldo kañkuulap kaldı.

— Balam, kelim-ketim bolot degendey ertereek barıp, üy-püyüñdö irettep, baş-ayağınđı cıynap alsañçı. Emçekte balañ da bar...

Aycamal kara küçkö cer karap, içinen kim etti:

— Meyli, ake...

— Anda sen kete ber. Tigi kişiler menen uçuraşıp koyup, men artıñdan baram.

Sağınaalı Aycamalğa arnagan belek-beçkegin berip, koktu ıldıy karcañdap tüşüp kelatkan aksakaldardın aldınan uturlay bastı.

Cuunup-taranıp, üyün teskep, ookatın dayardap koyup, Aycamal köpkö çeyin Sağınaalını kütüp oturdu. Keçikken soñ, cay salıp, balasın beşigine bölödö.

Culkunup Sağınaalı kirip kelgende, iç köynökçön [121] Aycamal, kökürögün cuurkanga katıp, başın kötördü:

— Kardiñ da açkandır, tamak bereyinbi?

— Ubara bolboçu. Tigiler ketirbey, ookattanıp keldim.

Sağınaalı şaşkalaktap, balasının canına bardı. Murat beşiginde borboyup uktap catkan ele. Atası anın tamağınan, betinen mookusu kangança iskep, külüp-cırgap turdu. Anan uşunday bala töröp bergen Aycamalınnın canına barıp, anı çaçınan sılap, erkeletip cattı.

— Sağındıñbı?

— Seni sağınbaganda, kimdi sağınam. Kelçi, batıraak, canıma.

Aycamal caloorup koynun açkanda, balkanaktay appak dene körünüp, Sağınaalı özü belek kılıp ala kelgen kımbat baaluu atırdın cıtı burkuradı. Tula boyu çımırıp, eki cürök erip, köölğüp, bir bütün nersege aylanıp baratsa da, eköö teñ özdörünö işenbey, içterinen kümön sanap turuşkansıdı. «Balkim, bul menin tüşüm bolup cürböşün... Sağınaalım sargayıp alıstadır». Közü süzülüp, lazzatka batıp, magdırap baratkan Aycamal uşintip oyloyt. Al emi Sağınaalı okopto catıp, uktap ketkende uşunday bolçu emes bele degen sezimge batıp, Aycamalınnın kebezdey cumşak kökürögün kayta-kayta köödönünö kısıt... Birin-biri körö albay, birin-biri kolgo tiygize albay, kusa bolup, samap, sağınıp cürgön eki caş kaşkaygan bul tündün dağı bir azıraak atpay turuşun kaalaşat.

Birok, eki caştın erkine bağınbay, bat ele atkan oşol tañ, canduu esteliktey Aycamaldın cürögünö cazılıp kaldı. Antkeni, al «Sağınaalı kelbey kalsa, Murat eköübüzdün aylabız emne bolot» dep sanaarkabay oygongon alğaçkı tañ emes bele.

— Maşınanı kayaktı közdöy aydayın, apa?

Kıyalı kırdı kıdırıp, sırdı sıdırgan Aycamal eki coldun ayrılışında maşınasın toktotup turgan Murattı kördü.

Ceñil maşına bet alıp turgan tasmaday asfalt col tüz ele Alkandıkına alıp barat. «Cebe» körsötkön buruluş cağına tüşüşsö, özdörünün ayılın basıp ötüşüp, bir az aylanıp kalışat. Bul tarapka kelgende meyli kün, meyli tün bolup, çakırğan ceri may

ağızıp ciberse da, Aycamal aňğırıp turgan [122] koroo-cayına bir kayrılbaş koyçu emes. Murattın apasınan surap catkandığının sebebi da oşol.

— Bügünçö üygö konup alıp, Alkandıkına erteñ ele baralıçı. — Köñülü çögüp kelatkan Aycamal, Muratın tapkan üydü körüp, Sağınaalısın eskerip, kapıstan colukkan kargaşaluu Düyşöğul esine salğan küyütün unutkusu kelip, atayın uşintip ayttı.

— Meyli. Oşol oñ. — Murat maşınasın ayıldı közdöy burup, kürsünüp aldı. — Canağı özünçö bir apendi kişi okşoyt. Ce bir mandemi bar neme... Elge caman körünüp, suraganı akça. Bötölkönün tübündö kalğan araktı şıpkap, biröönün keşigin sukuldap içip catkanın körüp boorum oorup, peylin bir toyguzayın dese, eşikti közdöy kaçat... Ce ay dese arkı cok, kün dese körkü cok bizdin ayımdı körüp, aldastap kaldı beken.

— Boldu emi. Anar çıçalap, bultuñdadı. — Oşo kişi omuran katsın. Karaçı, kiyiminin kirin. Den soolugu naçar bolup, kolunan eç nerse kelbese, anda ayla cok. Kursaktan başka eç nerseni oylobogon arsız eme go. Eldin betine çirköö keltirip, oşentip cürgön kantip cakşı bolsun. Özü da kara çaar cılanday öñü suuk neme eken.

Düyşöğul cönündö söz bolğon sayın, Aycamaldın ındını öçüp, içinen kan ötüp cattı.

Kündüz kart toolordun arastadağı cardın astına barıp «karakçı» atışıp carım tündö trevogaga kötörülüşkön bir vzvod asker, çoñ suunun ceegindegi bodur taşka, camınıştı. Maşığuu degen maşığuu. Anda bir tarabı nemets atalıp, ekinçi cağı bizdikiler bolup, biri-birine kadimkidey çalğınçı ciberip, til karmap, kan küygön maydanda kaday bolso, tak oşondoy soguştuk çeberçilikke üyrönüşöt.

Korgonuu pozitsiyasın eelegen Düyşöğuldar tarabı okoptu kantip tez kazıp, çabuul koyup kelatkan duşmandan kantip korgonuudağı özdörünün cöndömdüülügün körsötüp, çoñ sınıodon ötüşmökçü... Köödöy kara tün. Küküktöğön çoñ suunun toonun için cañırtkan şarına aralaş cer çukugan küröktördün kırırgan şarpası çıgat. Ar kim özünçö alek. [123] Alar bıtıraday çaçırıp, borçuk taşkın arasına sıñıp ketişken... Tün ortosu oop, suy cıgılıp, karaylap baratsa da, es alğıla dep bir ooz aytıp koybogon komandirge Düyşöğuldun kıcırı kaynadı: «Kudaydın kur azabın tartıp...

Uşu da turmuşpu... Mından körö türmö cakşı bolçu. Men mınday azapka çıday albaym».

Kiçinekey asker küröktün mizi boylobogon kakıragan taştuu cerdi kaza albay, koldoru uyup, kıynalğan sayın, Düşşöguldun nieti buzula baştadı: «Urdum uşunusun... Bir kün bolso da, can sergitip, erkin cürgönüm cakşı». Al açuusu kelip, kürögün ırğıtıp ciberdi da, çalkasınan kuladı. Arkasınan taş ötüp tursa da, mamıkka catkansıp, canı cer tartıp baratat: «Öh, cırgal ay, uyku degen kanday tattuu». Közü ilinip baratkan eken, çoçup ketti: «Cayloogo kelğensip, men emne catam? Askerde kalsañ, erteñ dele uşunday kün... Tınım cok... Anan soguşka salışat... Andan tirüü kalambı, ce cokpu? Soguşka barıp, maga emne azap? Bir cılçık kantip tabılbasın. Balkim, Gitler ceñip, baktım açılal. Aytımga karaganda, bularıñdın da şılkını kurup baratıptır go... Nemister cetip kelse, mendey kişilerdi kantip cek körsün! «Caraysıñ, molodessiñ», «bu cigit öz erkindigi üçün küröşköñ» dep, car salıp, kötörmölöp alıp uçup ketişeerinde şek cok».

Akırkı söz anı ogo beter eelentip, kinodon körsötkön gitlerdik celdetter köñülünö kandaydır bir cakın körünüp turup aldı: «Karaçı alar kanday küçtüü... Colukkanın cok kılıp, cerdin baarın basıp kelatışat. Özdörünö cardam bergen kişilerdi alar dele cakşı körüp catışpaybı... Ataganat, men dele oşoyakka eptep ötüp ketsem boloor ele. Birok, meni cetkirişpeyt da... Özüm da çıday ala turgan emesmin». Düşşögul aylanasına kulak tışödü. Emnegedir cım-cırt. Komandirdin bakıldagan ünü da ugulbayt. Özünün bolğon akılına cana tüşünügünö salıp, arı-beri çaykap oturup, nieti birotolo buzulğan Düşşögul mılığın alıp, ordunan cılıp turdu da, taşka camınıp, kaçıp cönödü.

Tünküsün cortkon börü sıyaktuu too-taştı aralap, suu keçip, badalğa caşınıp, bel aşıp düküldöp cürüp oturup, tañga maal tar kapçığaydın [124] içindegi kençilerdin şaarçasına tuş keldi. Salaa-salaa koktu-koktu bolup ketken bul aymaktın ar kaysı cerlerinde cepireygen üylör turgansıyt. Tünü boyu col cürüp, kardı açıp, içi kaarılğan Düşşögul öñüt izdegen cırtkış sıyaktuu tıyak-bıyağın baykap, köpkö çeyin şunşuyup oturdu. Bul cerde caşagan eç kim coktoy it da ürböyt, kişi da çıkpayt. «Balkim, bul aymak cañıdan izildenip catkandır. Emnesi bolso da baykap körüü kerek... Eesi bolso, birdeme bereer... Berbese, korkutup tartıp cegendi da bilbeyminbi».

Düyşögul koktu ıldıy tüşüp, birinen-biri oboço turgan kaşattağı cepireygen eki tamdın suu boyundağısına cakındap bardı. Terezesi küügüm, tartıp, carık bolup turat. Düyşögul moynun sozup, üydün için karadı, birok terezege kalkalangan kara çüpöröktön eç nerseni körö alğan cok. Akırın tıkıldatıp, çertkiley baştı.

— Sen kim?

Çıñkıldagan ayaldın ünü uguldu.

«Emne kılсам? Balkim, küyöösü, ata-enesi, bala-bakırası bardır. Menin kolumdağı mılıktı körsö, çoçup ketişip, kirgizbey koyuşatko?.. Andan körö salt barayın». Uşul amaldı oylogon Düyşögul, tapkanga belğilüü bolsun dep, şıldırıp akkan kiçinekey suusu bar arıktın arkı öyüzündögü calğız tüp arçanın түbünö mılığın katıp, kayra bardı.

Terezeni dağı çertti.

— Oy, sen özüñ kimsiñ? Emne unçukpaysıñ?

Düyşögul tiginin kazak kelin ekenin tilinen ele bilip, süyünüp ketti:

— Çoçubañız, karındaş... Men öz booruñ bolom... Mına, körüp turasız go. Siz korko turgan eç nersem dele cok.

— Tañ atpay emne kılıp cürösüñ?

— Askemin, karındaş. «Uçeniyaga» barıp, bölügümdön adaşıp kalıp, uşunday küngö tuş kelip oturam.

Kelin terezenin kalkanıçın akırın açıp, sırttı karadı:

— Mende emne cumuşuñuz bar?

— Cumuşum dele cok, karındaş. Kardım açkanınan, uyat-sıyıttı koyup ele, beymaral ubakıtta kayrılıp kaldım ele... Şam-şum etkendey birdemeñiz bolso, sata alaar bekensiz? [125]

İçtegi kelin sırttağı Düyşöguldu etiettep karadı. Özü aytkanday bakanday azamat, asker, sırtınan eç kanday camandığı dele bilinbeyt. Ar kimdin carı bolçu ele kökürögü kerilgen, olburluu kırğız cigit. «Mınday cigitter bölügünön adaşıp kalbasa, cın ele emne kılıp cürsün... Balkim, menin askerdegi Sansızbayım da taanıbagan bir

üygö uşintip barsa, emne boloor ele?» Zaura Düyşöğuldu ayanıçtuu tiktep, booru tolğonup turdu:

— Biz, satuulaşpay, askerlerdi cön ele sıylaybız... Kiriñiz üygö.

Zaura ilğiçtüü eşikti açıp, Düyşöğuldu içke kirgizdi. Bir kerebet koyulğan çakan bölmödöğü ülüñdöp küygön kara çırak küügüm tartıp, beşiktegi baladan başka eç kim körünböyt. Zaura Düyşöğuldun kara kök tartkan tolmoç cüzünö, butuna kir bolğon asker kiymine karap da koyboy, kazan-ayağın kaldırata karbalastap catıp, bir çoñ kesim kara nan, eki-üç elidey kolbasa, bir kaşık may alıp çıktı.

— Alıñız, uyalbay ceñiz... Menin küyööm da askerde... A baykuş da sizdey bolup, bir cerde cürgöndür. Biz, ayaldar, erkekke karamduu mına uşunday booruker kalk bolobuz. Özünüzdün da kelinçeğiñiz bardır?

— Bar emey... İbrahim karındaş, siz ıymanıñız ısıq, abdan meymandos kişi ekeniz. Sizdin uşul cakşılığınızda kantip unutayın...

Düyşöğul aldına koygondordu aç közdük menen calmap-culmap cep cattı. Zaura köynögünün etegi türölüp, tasırayıp turgan tizesin ançalık etibarına albay ele, Düyşöğuldun mañdayına cüyürtö basıp oturdu. Kol salçu cırtkıçtay Düyşöğuldun eki közü anın tizesinen ötüp, tamağın cep bütköndön kiyin cin urganday ırğıp tura kaldı da, Zauranı kımça belinen tak kötörüp, kerebetke çıktı.

— Oy, ake, uşintmek beleñiz. Munuñuz uyat iş... Koyo beriñiz meni...

Olçoygon çoñ denenin aldında bödönödöy tırpırgan kelin kıykırmakçı boldu ele, Düyşöğul anın oozun kabıştıra karmap, katuu zekidi:

— Üñüñdö çığarba! Beker mayıp bolup kalasıñ.

Buuraday bulkuldagan Düyşöğuldun eki közü kantalap, çulçuygan caaktarı bülk-bülk etip, çaçtarı kılkanday tikçiyip, adamdın sezin alğanday ele. [126]

Tegirmendin zılday taşın kimdir biröo üstünö taştay koygondoy beçara kelindin öpkö-cüröğü kuuşurulup, canteri çığıp, tuylap, tiştegelep, alı-canının bardığınça karşılık körsötüp cattı... Birok, Düyşöğul anın ayanıçtuu ünün ukkan cok, kubargan nurduu cüzünön kuyulğan köz çaş menen da esepespedi. Ayban sıyaktuu dene kumarın kandırıp alğandan kiyin, sokogo salğan ögüzdöy küşüldöp turup, artına kılçaybay, eşikke atıp çıktı.

Sağınaalını aylındağılar «suluu caradar bolğon cigit» dep koyuşa turgan. Sebebi, butu da aksabayt, beti da çiyilğen emes, başında da tak cok. Sol kolunun çıpalağı menen atı cogu gana bögülüp, «üç» dep körsötüp catkanday, üç mancası soroyup kalğan. Sırtınan körgöndör «suluu caradar» deşken menen, etinde tamtık cok ele. Koltugunun astı oñurayıp, eti bütüp baratat. Coon sanının üç cerinde tırık bar. Baltır eti da tolboy, kurgatılğan koondun kabığınday çürüşüp turat. Kiyiminin içinen al caraattardı kim körsün!

El curtu menen uçuraşıp, eki-üç kün sergigenden kiyin, Aycamal cakşınakay kılıp cuup-ütüktöp koygon gymnastyorka şımın kiyip, ötügün carkıratıp maylap, leytenanttık pagonun tağındı da, rayondun borboruna cönödü. Raykomdun birinçi sekretarı, öñü sert, dorbodoy çaar kişi caş kommunistti cıluu kabıl alıp, al-cayın surap, köpkö çeyin ańgemeleşip oturdu.

— Murda ferma başcısı bolup kelğen ekensiñ. Partiyaga askerden ötüpsüñ. Cakşı, cakşı, iniçek! Uçyotko sözsüz alabız. — Eki çağında cölöngüçü bar orundukka tolup olturgan sekretar murdun edireytip, surooluu karadı. — Emi emne kılayın deysiñ? Ce fermańda ele işteysiñbi? Taza aba, den sooluguña da cakşı.

— Keçiresiz, mından kıyın kündördö da çıdaganbız. — Sağınaalının büyürü kızıp, Sekretar menen karmaşçuday ordunan ırğıp tura kaldı.

— Maga eç kanday artıkcılıktın keregi cok. Özünüñ oylop körünüñçü?.. El kanday karcalğan... Körüp turup booruñ ooruyt. Al emi men kan keçip cürgöndö kança sonun kurbularımdan acıradım. [127] Ce menin canım alardıkınan artık beken... Men oşol karcalğan eldin ceñilin cerden, oorun koldon alayın dep kelip olturam.

Mintip kızıulanıp süylögöndördün dalayın körüp, oñbogon soguşun taasiri dep oylogon sekretar anı ormoyup bir karap alıp, cooşuta süylödü:

— Buga men da koşulam. Abdan tuura çeçkensiñ... Ooba, kommunist oşondoy boluu kerek. Birok, opurulbay ele cay aytuuga bolboybu.

— Keçiresiz. Men bir az kanım kızıp ketti okşoyt. — Sağınaalı başın şılıkıyıp, cer karadı. — Eger siz menin oyuma koysoñuz, molotilkada işteer elem.

— Eñ cakşı. Bizge mehanizatorlor cetişpey catat. Birok, adistigiñ bolboso kanteer ekensiñ?

Içkınıp cük kötörgöndöy kızarıp çıkkın Sağınaalı mañdayı biyik şapkesin mıcığa karmap, külüp ciberdi:

— Meni tankist deyt. Tankanı çark aylandırğan molotilkanın tilin kantip bilbey kalayın.

Küpüldögöndön başka sözünün berekesi çok bolup cürbösün dep işenip-işenbey, arsarsıp turgan sekretar barpalañdap, cayıla berdi:

— Barakelde, sen anık azamat turbaysıñbı. Iras bolot... Azırınça iştep tursañ, dağı körö catabız.

Sekretar menen koştışıp, raykomdon köñüldüü çıkkın Sağınaalı, asker komissariatına kelgende, anın köçö cakkı eşigi bek ele. Kömürdöy kara çaçın cakşı casalğalap, anın üstünö kızıl cıldızı bar pilotka kiyip alğan kuba cülün çaş kelin içten tıkıldatıp «koro caktan kiriñiz» degendey belgi berdi. Karuusuna kızıl çüpörök baylanıp, cambaşına tapança tağınan bakırakay köz, şınga boyluu bul decur kelin, aytkan çağına aylanıp kelgen Sağınaalını karap külüp koydu da, anın askerdik biletin arı añtarıp bir karap, beri añtarıp bir karap, köz kıyıgın salıp turdu:

— Demek, coldoş Sasıkbaev siz bolot ekensiz da.

— Ooba.

— Özüñüz oşol Alçaluu degen cerde tuulup öskönsüzbü?

— Tak oşondoy.

— Andağı kişilerdin baarı taanış bolso kerek? [128]

— Özümdün aylımdağılardı kantip taanıbay kalayın. Anı emne surap catasız?

— Ançeyin ele. — Decur kelin Sağınaalının askerdik biletin kayra özünö sunup catıp, tıkıldadı. — Uçyotko turgandan kiyin, komissarga kire ketiñiz.

— Emne üçün?

— Buyruk uşunday.

— Komissar emne kılát eken?

— Al ayılбайт, coldoş leytenant. Özüñüz askerdik sır emne ekendigin cакşı bilseñiz kerek. Salamatta barıñız!

Decur kelin çest berip, külümsüröp turdu.

Kagaz-kugazdarın bütürüp, komissarga kirip baratkada, Sağınaalının sanaası dale tınbay turgan ele: «Komissar meni emne üçün çakırdı eken? Ce başka cакка cibergen catabı? Anday boluşu, takır mümkün emes. Balkim, voenruk bol dep cürböсün? Ay, uşulardıkı... Aytım go, başka cumuşka eç kaçan barbaym. Emne kılışsa, oşol kılışsın. Ata mekendik soğuştun invalidin macburlap cumşay alışıpayt».

Uşunday maanay menen kıcaalat bolup kirgen zapastağı leytenanttı, çaçı kuuday appak, kökürögündө көп ordenderdin belğileri bar taanış mayor ordunan kürсüyүp tura kelip, karşı aldı:

— Aa, kel, kel, coldoş tankist. Karaçı, kanday sonun cigit bolğonsuñ... Keçeeki ele baldar... Kanday, den sooluguñ cакşıbı? Kelinçek menen kezdeşip degendey... Baarı cayına keldibi? Uyalbay ele koy. Şalıpğan neme eken dep oylobo. Kezeginde biz da caş bolup körgönbüz.

Sağınaalının kısılıp, ıybaa kılğanına karabay, Afanasev tamaşalap külүp, açık-ayrım, cönököy boluuga arakettendi. Anın minday münözü Sağınaalını cibitip, murdunun uçundağı açuusu tarkap ketti.

— Sağınaalının carpın cazıp, anın içki düynösünө акırın cılıп kirgen kıraakı mayor, anı-munu, al-cayın surap olturup, ortogo söz kıstardı:

— Basa, sen Düyşөгүл Çoñbaevdi cакşı bilçi beleñ?

— Bayağı kolhozduñ ayğırın uurdap, kesilip ketçү Düyşөгүlbu? [129]

— Ooba, ooba tak oşonun özü. Cañılbasam, anda sen cılıkı fermasının başçısı bolup işteseñ kerek.

— Tuura aytasız.

— Sotuna da katışsañ kerek?

— Kүböө болғом.

— Başka çır-çатаğıñar cок bele?

— Eç.

— Im-m... — Aleksey Fedoroviç bir nerseni esine tüşürö albay, kıynalıp catkanday kaşka başın kaşıp ciberdi. — Anın atası da Sovet ökmötün caktırbagan, dili buzuk kişi ele. Kızıldarga kol salıp, Şamşının belinde okko uçkan... Vo-ot, munun tüpkü tamırı kayda? «Börü balası it bolboyt» degen uşul eken go.

Taza abaluu bölmönü kandaydır bir kañırsığan caman cıt aralaganday Sağınaalının köñülü çögöt tartıp, tamağın kırındı:

— Anı emne üçün ayttıñız, Aleksey Fedoroviç! Eger caşıruun bolboso...

— Ooba, ooba. Men da saga oşonu aytayın dep çakırıp oturam. — Mayordun ireñi sustayıp, tartmasınan Düyşöguldun cılañbaş tüşkön çoñoytulğan sürötün alıp çıktı. — Türmödön boşotup, askerge ciberse, bul zöökür ittigin karmatıp, kaçıp ketiptir... Cön kaçpay, coldo kelatkanda, bir kelindi zorduktap, ar-namısın tebelep-tepsegen. Bul kankor dağı kanday gana şumduktardı casabayt deysiñ. Balkim, saga da kol salışı mümkün. Anday neme cetken kekçil bolot. Biz anı çukul arada kolgo tüşürüşübüz kerek. Birok, kantıp? Bir kişiye otryad ciberip, eldi dürbötüp cüröbüzbü? Ce seni calğız ciberebizbi? Kankordun atkan ogu adamdı ılğabayt. Anın betine çığıp, karmap bere turgan ayılda kişi barbı? Tabuu kıyın. Anan emne kılışımız kerek? Kana oylonup körçü?

Sağınaalının ança-mınça kızıl cügürüp kalğan öñü ant içkendey kumsarıp, kanı kaynap cattı: «Arsız! Karaçı, munu... Ayıldın naamın bulğap, betibizge çirköö keltirip». Al, kabağın karış sala, tünörüp oturup, burk etti:

— Meni ele ciberiñiz, Aleksey Fedoroviç! Oşondon kelğendi kördüm... Ce al, ce men...

Aleksey Fedoroviç caltıragan başın kaşıp, kalbaat süylödü: [130]

— Kızıulanbağın cigit. Erdik anday bolboyt. Bul cerde akıl kerek... Düyşöguldun ayılda kanday cakındarı bar? Kimder menen kattaşçu ele?

Sağınaalı tırcıygan betin tırmap, köñülündö köçönün başınan tüşüp, ayağınan çıktı. Tigi da, bu da cakın-cukunu, ce ılım sanagan uruk-tuuganı emes. Ayalın bolso ebak ketirip cibergen. Özü et menen çeldin ortosunda cürüp kün ötkörgön. Kezek-kezek ustakanada uzana koyçu. Biröönün acaatın açıp, kişiler menen da köp alış-beriş kılıp körböğön. Canın kıynap, üy da salbagan. Iras, kandaydır bir ilik-carma, tayake-ceendik çağımız bar dep Canuzak moldonukuna baş baanalap cürçü. Tapkan-

munu eköübüz gana bilğendey bololu... Eç kimge oozuñan çıkpasın. «Düyşögul antiptir», «Düyşögul mintiptir» dep eldin üşün alıp, dürbölöñgö tüşüünün da keregi cok... Baarın tereñ oylonup, tımızın, akıl menen casoo kerek. Özü da şek albaganday bolsun... Menimçe, tayaktın ekinçi uçu da katuu tiyişi kerek.

Sağınaalı bu sözdün maanisine kiyin, öz kolu menen casap, öz başınan ötkörgöndö gana tüşündü.

* * *

Kakcıragan kaalğa kars cabılıp, löküygön Düyşöguldun şabırtı dımıy tüşkündö gana, Zaura esin cıyıp, eşikti ildi. Muunu kalçıldap, köpkö çeyin özünö kele albay, köñülü karañğılap turdu. Başın mıkçıy karmap, köküröğü küyüp baratkanday arı-beri çabalaktadı. Anan öpkösün kağıp, sooluktap ıylap ciberdi:

— Abiyirsiz! Men anı kişi eken dese... Men mañgi baş emne üçün anı üygö kirgizdim eken... Emi Sansızbaydın betin kantıp karaym? Mından körö muunup ölgön artık. Ay, kelesoo canım, ay!

Zaura cuurkandı üzüp-culkup ıylap da cattı, çaçın culmalap, öz başın özü koygulap da cattı. Birok, calğız bölmödö anın kayğısın bölüşüp, sooroto turgan, köñül aytıp, koy-ay dey turgan eç kim bolğon cok. Köz caşı soolup, ünü kardığa baştaganda gana, akılına kelip, üstü-başın oñdodu: «Men emne, cindi bolup turambı? Kimge öçöşüp catam? Canağı zöökürgöbü? Oşo da cigitpi? Tartıp öpkön cel öpkön, surap içken suu içken»... Kaap, uzap ketti go. Militsiyaga bildirsem bolmok eken. Çirkin, emi bir colu betme-bet coluksam, ee... [132] Birok köçödön körsöm da taanıbaym go. Öñün da cakşı baamdabay kalbadımbı... Baamdagan kündö da anday naadandıkka barat dep kimdin oyuna keliptir... Ka-ap, cok degende öñü-tüsün eske tutup kalsam emne».

Ayaldık namısı kozgolup, kıcırı uşunçalık kaynagan Zaura kalç-kalç etip, Düyşögul koluna tiyse, tıtıp cibergisi kelip turdu.

Tañ appak atıp, bölmönün içine ak şoola kirdi. Zaura şişesin ış basıp, dale ülüñdöp küyüp turgan kara çıraktı üylöp öçürüp, terezege kalkalantan eski cün cooluktu alıp ırğıttı. Cüröğü alıp-uçup toktono albay, özü menen özü süylöşüp cattı: «Artınan izdesem tabaar bekemin... Birok, atı-cönün bilbesem, öñü-tüsün

taanıbasam... Ay, mañgi baş canım! Köksööm suubay, uşintip, armanım içimde kala berebi».

Idık körüp, ızaga uukkan kelin kerebette salınıp catkan kara coltoy töşöktü öñürünön karmap bulkup alğanda, bloknotko okşogon kişinekey mukabası bar kaldırakay kagaz terezenin түbünö ırğıp tüştü. «Bul emnesi» Zaura kümöndör bolup, mukabalu kagazdı ala koyso, Düyşöguldun dokumenti eken.

— Oy, oy, apakem! Mina... mına... Menin işim ak da... — Asker bilettin için añtarıp körgön Zaura, balapan karmap alğan baladay çıyıldap cattı. — Emi sen alıs uzay albaysıñ! Cerdin түbünö tüşüp ketseñ da tabam...

Bıçakka tüşö albay turgan Zaura, ce may, ce kan çıksın dep, çındap köcöldü. İşin ötkörüp berip, esepteşip-kısaptaştı da, calğız çemodanın cana ımırkay balasın kötörüp, colgo çıktı: «Tabam dedim, tabam. Kişini kemsintken kanday ekeniñ saga körsötpösöm elebi. Sovetter Soyuzu kenen. Emne cumuş bolso da koldon kelet. Orun-oçok alğandan kiyin, cañı adresimdi bildirip, Sansızbayga kat cazıp ciberem».

Uşintip Tokmokko kelgen Zaura, alğaçkı «sayakatın» asker komissariatınan baştap, Aleksey Fyodoroviç Afanasevge coluktu. Orusça tildi tıklıdap taza süylögön cünü tirüü çaş kelindin içinen kök tütün bulap aytkan sözdörü, Aleksey Fyodoroviçtin töbö çaçın tik turguzup, öz kızınday ayap oturdu. Kırgız menen kazaktın tüşün corup, ürp-adat, kaada saltın cakşı bilgen kart komissar özünün [133] köp cıldık tacırybasında mınday ciyirkeniçtüü coruktu ukkan da, körgön da emes. Zaura sıyaktuu çaş kelinder da köz çaşın tögüp, mintip kelbegen. Uşunday balakettin aynan içinen sızıp cürüp, eç kimge sırın aytalbay, özün ölümgö kıygandardı da ukkanı bar. Oşonu üçün Zauranı içinen, caktırıp, anın mintip kelişin öz ukugu üçün küröşkön özünçö bir erdik katarı, eski ırasımı-cörölğönün tutkununan suurulup çıkkan cañı umtuluş katarı baaladı. Baldar üyünön çoñoygon togolok cetimge arka-cölök, kanat-butak bolup, sürdügüp cıgıla elekte, koltugunan süyöp koyso, eç kimge kamçı saldıra turgan emes dep da oyloboy koygon cok.

— Al naadan kaçkın eken. Biz sen keleer aldında bölüktön kat aldık. — Komissar Zaura körsötkön biletti stolgo bir çaap, kabağın tüydü. — Maanilüü maalımatıñ üçün saga çoñ ırahmat, kızım.

Oşondoy beken, tüü cüzü kara! — Zaura õñ-alattan ketip, öz ızasın taptakır unutup koygon sıyaktandı. — Men andayın bilğende üygö cakın colotpoyt elem da... Çıkkınçı? Uyalbay dağı «uçeniyada» adaşıp kaldım dep koyot... Coldoş mayor, siz meni anı karmay turgan özünüzdördün otryadga koşup alaar beleñiz?.. Maga işenip koyuñuz. Men sizdi takır uyatka kaltırbaym.

Aleksey Fedoroviç anın eki közünön calın çaçırap, arga tabılsa, atılğan okko aylanıp, Düşöguldun cürögünö kadalğanday bolup turganın baykadı.

— Emneni бүtkönsüñ?

— FZUnu.

— A too arasında emne kesipçilik kılıp cürgönsüñ?

— Mantyor bolup... Cakın cerden ken çıkçu. Şahtyorlordon orun artpay, men tokoyçulardın üyünö kelip catçumun.

— Soguş işterinen tüşünügüñ barbı?

— Bar... Mektepte okup cürgöndö «Voennoe delo» ötkönbüz.

— Boluptur. Azırınça apparatta iştep turasıñ. Catakana tabılat. Kiçinekey ımırkayıñ cönündö da kamkorduk köröbüz. Birok, otryadga koşom dep men saga ubada bere albaym. Sen oylogon atayın otryad bizde bolboyt. Kerek bolso, «öç aluuçular» az emes. Sen da oşolordun birisiñ. Tuurabı? [134]

Kayda barsa colu açık, keñ ölkönün teñ ukuktuu müçösü bolğonuna sıymıktanganday Zaura külümsüröp, baş iykedi.

Canaa, Sağınaalı asker komissariatına kelğende, decur bolup turgan pilotkaçan kelin mına oşol Zaura ele.

Aleksey Fedoroviçtin «Zauranın mildetin men alam» dep işenimdüü süylöp catkandığının cönü da mına uşunda boluçu.

Düşögöl ayılğa kaçıp kelğenden kiyin, suuk közdörgö çalınıp kalambı dep korkup, eç kimge colukpay, kayraktan arkı biyik kaşattın başındağı karagan-çerdüü kara üñkürgö çığıp ketken. Anın tuş-tarabı salaa-salaa kemerçeleri bar cılğa-cıbıttuu kızıl car. Kıbır etken kıymıldın baarı kırañdan körünüp turat. Kaşattın üstü kiçinekey

kök taypak. Koktusunda möltürögön bulağı da bar. Kokus başka korkunuç tüşsö, kara üñkür arkıluu şıştiygen çokunun arkı betinen çığıp, cazğırıp ketüügö bolot. Ce cılğa-cıbıttuu kızıl cardın bir salaasınan tüşkön kişi dele oñoy menen taptırbayt.

Düşögul mına uşunun baarın aldın-ala oylonup, oşol cerdi tandagan. Iras, al alğaçkı kündördö tacrıybasızdık kılıp, katuu açka bolup kalsa da, anday katasın bat ele tüzöp ketti. El ayağı basılıp, karañğı kirgende, ayıldı aralap kelip, cügörünün arasına caşınat da, kimdin emne kılıp catkanın añdıy baştayt. Birinin toogun, ekinçisinin kazanın, üçünçüsünün çömüçün, törtünçüsünün tuzun, kıskası özünö emne kerek bolso, şıpırıp alat da, tañga maal catkan cerine «olcoluu» kaytat. Biröönün köçödö baylanıp turgan uyun cetelep çığıp, soyup alğan kündörü da boldu. Anın eti azır da tügönö elek. Tuzdap, ilip koygon. Kolgo egin cağı gana urunbay cürdü. Düşögul munun aylasın da taptı. Ceti tündö anı kim añdıp oturuptur, kayraktağı buudaylardan oyunça uşalap alat da, artına iz kaltırboo üçün saman-toponun içine solop, kayra özündöy kılıp boolap koyot.

Kündüz, kereli-keçke, oyuna kelgen türkün tamaktardı casap içip, kursaktı sılap catmay. «Coortulğa» tünküsün gana çığat. Bir kurday düköngö da [135] kol saldı. Birok, artıman çuu bolbosun dep, ürgölöp olturgan karoolçusun öltürböy, özünün çapanı menen özün tumçukturup, esin oodarıp, bükmolöy koydu da, düköndün terezesin talkalap kirip, eki kurcun közü arak alıp çıktı.

Kep, mına uşundan kiyin başaldı. Düşögul dabıldatıp çağılğan kuuragan arçalardın çoğuna şışkebekti burkuratıp casayt da, bir bötölkönün carımın çöñkögö büt ele kuyup, kerilip turup tartıp ciberet. Anan dağı tilep, dağı içet, çalkalap catıp, şışkebekten «zakuska» kılát, colborstun ötün cegendey erdemsip çığat:

— Men kimmin, ıya! Men degen erkin kuşmun! Emne kaalasam, oşonun baarı bolot: Tamak bolso bar, arak bolso bar... Emi emne kerek? Ak cooluk...

Beker tamak, beker arak kursağın teep, ansız da küçün kayakka cumşaarın bilbey kürsüldögön nemenin zaarı başına çığıp, ayal degende eki közü tört: «Atañ körü bir kögüçköndü bayagünkü kelindey kılıp uşul cerge tırpıratıp catsam, ee. Uşintken koldon kelbeybi? Kelet deçi, birok öz ayıl, col kuuş, baarı taanış, erteñ ele düñgüröp çığat. Menin kelgenim bilinip da kalat. Bayagünküdöy alıs cer bolso, eç nerse emes ele. Anday kılbay, aldap, azğırıp kelüü kerek... Bel suutsam boldu.

Cakpay baratsa, een cerde közün tazalap koymoy oñoy. Birok, kimdi? İşeniçke kire turgan anday ayaldı kaydan tabam?»

Beker oturup, ayabay cadagan Düyşögul bayağı türmödü cürgöndögüsündöy birdemelerdi çürköştürüp, öz armanın, biröölördü süyüp, küyüp-canıp baratkanın caza koymokçu bolup, koynundağı çöntök depterin izdedi. Kayda tüşüp kalğanı belgisiz. Dokumenti da cok. Maga bulardın keregi emne dep kayra kol şiltep koydu. Ayal degende dale ak etkenden tak etip turdu. «Oy, balkim, tayakemdin tokolu torgo tüşüp cürbösun... Aga tokoldun keregi emne? Kerek bolğon kündö da köksöo çal çaş nemenin ıskısın kandıra alat deysiñbi?.. Mende köñülü bolboso, bayagünü barganda, oşentet bele? Oy, çın ele oşol çağın oylonup körö turgan eken?»

Askerden cañı kaçıp kelip, kança kılğan menen apam menen atalaş tayake-tayım emespi, camandıkka kıya koybos dep tün camınıp bargan Düyşögul, keçee ele özü kirip, özü tuyup cürgön üydön çoçulap, uuru emedey terezesinen şıkaaladı. Tayakesi emnegedir [136] körünböyt. Şişesiz kara çıraktı tütötüp çağıp koyup, sırtkı bölmödöğü talpaktın üstündö taceñesi bayağısınday ele oronup-çulğanıp çay içip catkan eken. Coolugun ülbürötüp çümköy salıngan dağı bir çaş kelin cüyürtö basıp, anın Mañdayında çını sunup olturat.

Ança-mınça cutup alğan Düyşögul, eki-caktan eç kim körünböğöndön kiyin, azırkınsınday erdemsip kirip bardı.

— Salamatsızbı, taceñe?

Kempir kölpöygön köynögünün etegi menen cırtaygan közün sürtüp, bırış basıp balbıragan cüzün çürüştürdü:

— Sen kaysı balasıñ?

— Men Düyşögul emesminbi. Emne taanıbay turasızbı. Karıp kalğanıñız oşol.

— Düyşögul? — Kempir emnegedir çoçup alıp, kaltaarıp kaldı. — Botom, emne kelbey kettiñ? Kel, törgö çık. Çay iç.

Berki kelin içki bölmögö kirçü eşiktin bosogosuna cölönüp, birdemeden cazganganday dale caldırıp turat.

— Cok, şaşıp cüröm. Tez ketişim kerek. Silerge uçuraşa keteyin dep ele kirip kaldım.

— Ançalık emne, ot alğansıp. — Kempir bilmeksen bolup suradı. — Cay olturup, tamak içip ketseñ bolo... Köptön beri körüşpösök.

— Körüşkönübüz uşul emespi, taceñe. — Düyşögul şölbürögön uzun şinelinin sol çöntögünö salğan kolu menen koynundağı tompoygon mıltağın cölöp, kakkan kazıktay kakayıp turdu. — Kızmatın cayı oşondoy. Tıyakta kişiler kütüp turat. Andan körö, mobunu sorpo kılıp içip koygula.

Düyşögul bir koltugunan kir çüpörökkö orolğon et alıp çığıp, kempirdin astına taştadı da, berki kelinge maktanganday cagaldana süylödü:

— Atasının körü, calıynam caman emes. İçip-cegenden artıp, başkasına da cetet... Birok, boydok kişiniki boygo cukpayt eken. A bu kaysı kelin? — Düyşögul coolugun çümköy salınıp, soorusun sala, bosogogo ıktap turgan kelinge karadı.

— A-a, bubu, bul. — Kempir birdeme izdep tappay catkanday eki çağın sıypaladı. — Tayakeñdin tokolu... Özüñ bilesiñ, men ookattan ketip, oorukçal bolup kalbadımbı... Anan çalğa bir ooz aytıp turup [137] ele, özüm taap, özüm ele üygö kiyrip alğam... Uşu kelin kelğenden beri oñup kaldım... Beçaranın eki-üç kündön beri tişi oorup, canın közünö körsötüp catat. Ulup-uñşup, tün balası uktabay çığat.

— O, anda, köründüğün köp bere turgan kiçine taceñe bolot turbaybı. Cakşı, cakşı. Oşentip, eki bakır, bir tukur bolup eptep ookat kıluu kerek. Azırkı zaman uşunday... Me, munu, alıp koyuñuz.

Düyşögul çoñ taceñesine kaldıragan kagaz akça suurup berip, cañı taceñesin körmökçü boldu ele, al cüzün ala kaçıp, eşigi açılıp turgan karañğı bölmögö burañdap kire kaçtı. Düyşögul ırsalañdap külüp, anın artınan koşo kirdi.

— Erkek körbögöndöy emne kaçasız? Taceñenin koynu tattuu, ceen kirgençe ceti börü kirsın deyt. Keliñiz, emi, betiñizden bir öptürüp koyuñuz.

Taceñesi dale unçukpay, teskeri karap, meltirep turat. Düyşögul bolboy ele anı oñ kolu menen çalkalata tartıp, moynunan cıttadı. Kelin atayın ele oşonu kütüp turganday boyun sala berdi. Düyşöguldun delebesi kozgolup, anın betinen, moynunan cantalaşıp cıttap cattı.

— Boldu emi, apam körsö uyat. — Kelin akırın şıbırıp, elirip alğan Düyşöguldun kökürögün iterdi.

Eşigi açık sırtkı bölmödön kempirdin ünü da çığıp kaldı:

— İya, Düyşöğul...

— Azır, azır taceñe.

Düyşöğul askalap, anın uşul içki üydö calğız cataarın surap bildi:

— Emi bir kelsem, eşikke çığasıñbı?

Taceñesi unçukpay başın iykedi.

— Aldabaysıñbı?

— Cok.

— Kaçan keleyin?

— Bürsügünü.

— Boluptur, süylöştük. Sak bolup cat. Men keçireek kelem.

— Dayım ele sakmın.

Düyşöğul anın belinen sığa kuçaktap, betinen dağı bir colu öptü da, culuñdap sırtkı bölmögö çıktı.

— Tayakem özü kayda ketti ele?

— Kayrakta... Kırman basıp cüröt. [138]

— Kelip turabı?

— Çanda, çanda...

— A, tüşünüktüü... Emi men kettim, taceñe. Cakşı turuñuz. Menin kelğenimdi tayakeme aytpay ele koyuñuz.

Et cebese da, sorpo içkendey bolup eşikke delöörüp çıkkın Düyşöğul, taceñesi cönündö ar kadayça corup barattı: «Kuu turmuştun ayınan argasız uşul çalğa tiygen neme go. Ce bolboso, bu kim, a kim? Maga anısı bir tıyın... At tabılğança ayak uuloo. Koluma bir tiyse, çal kaday ekenin, cigit kaday ekenin bir bilğizip, esi-köönünön kalğıs kılayın... Timele artımdan kalbay, eerçip alğanday bolsun. Anan dağı baykaştırıp köröbüz. Kañça kılğan menen caştın işi caş, karının işi karı emespi. Özü da çalğa alımsınbay, közü bozorup cürgön okşoboybu... Kokus tayakem üyünö kelip kalsa kantem? Tokolun kızganıp, kıl cıldırbay cürböşün. Özünö nısap berbese,

al emne kılrat deysiň? Adege taceňnenin özün köndürüp alayınçy. Tayakenin kabağı buzulup baratsa, kapşıra karmap, бүктöy salmak oňoy».

Al erteňki kündün kamın oylop, kaltasın buudayga tolturup alğısı keldi. Akırdan cem cep köngön attay coldon kayrakka kayrılssa, talaadağı boonun baarın tartıp ketişiptir. Küybögön ceri kül bolup, karaylap ketti da, «maga ıraa körbögön egiñiñer uşubu» dep, akırın ańdıp barıp, kırmandın çekesindegi bir üymök buudayga şirenke tarttı da, karaanın körsötpöy, közdön kayım boldu.

Tokmokton keleer menen, kayrakka şaşılğan Sağınaalı, Aycamal cok bolso da üyünö kirip, «maltabarların» kiydi. Camaçılıu çulçuguy şım, köönörgön asker köynök, eski ötüktörün Sağınaalı uşintip koyo turgan. Özü da şaydootonup, kınıldap ırı çıguuda.

Anın tetik köñülün ulaganday ımtıragan deneni serüündötkön salkın cel cortup, erteñ da cakşı maanay alıp kelçüdöy kün aloolonup batıp barattı. Kereli-keçke eñgiregen köçölörgö can kirgizip, cayıttan badalar kele baştadı. Murdun şır tartıp koyup, uy aydap ötkön çıt kursak baldardın cıñaylak [139] izderi cıbrap, köpşök topuraktar sapırıldı. Keesi balık, con, keesi kamış menen cabılğan tamdardın aldındağı birin-serin terekterge baylangan uylar saalıp, kemegelerge ot çağılıp, kazan asılıp, cumuştan kaytkandardın ayağı seeldedi.

Conuna zañğıragan çoñ tañgak kuuray kötörüp, bir koluna kalay çekek karmagan karcaygan ayaldı körgöndö, çambıl ala bolup topurakta oynop olturgan öñçöy kiçinekey baldar birinen sala biri aşıp, aldınan kıldıñdap çurkap çığıştı.

— Apam kelatat, apam kelatat...

Almakan otunun kemegenin canına koyup, baldarının betinen süydü, özünün tamağınan ötpöy, kalay çelegine salıp katıp koygon nandı birden üzüp, üç çürpösünö karmattı. Üç tentek cer tepkilep süyünüp, çoñ sugunup ciberüüdön kızganganday nandarın çetinen tırmaktaydan tiştep, momposuyday sorup cep catıştı. Almakanın testier kızı çaka cuup, öñgüröp mööröp turgan küröñ uydun kök muzoosun ağıtkanda, Sağınaalı alardın üyünün canınan şıpıldap ötüp baratkan ele.

— Salamatsızbı, ceñe. Bul otundu oşol kayraktan beri kötörüp kelatasızbı?

— Anan kantem, kağılayın. Baldar çaş. Akeñden kara kagaz kelip, uguzup koyuşkan. Uydu saay turgan kişi cok. Ce bolboso oşol cakka ele tınç catıp alıp, iştey berbeyt belem. — Almakın kübünüp-kağınıp, kumgandağı suuga kolun çaykadı. — Üygö kirip, daam ooz tiye ket, sadaga.

Öñü öçkön tuş kiyiz tartılıp, eski cuurkandar cıyılğan takta, cerge salıngan talpaktan başka, Sağınaalı kirgen bölmödö ırıstuu eç nerse cok ele. Testier kız çöyçökkö ayran kuydu. Kursaktarın çerdeytken kiçinekeyler bosogodon şıkaalaşıp, biz da oşondon içsek degendey oozdorun tamşantışat. Sağınaalı ketirekeyine keşigin berdi ele, cerge otura kalıp, şıpkap ciberdi.

Almakandın cakası ayrık köynögünön körüngön akıregi karkayıp, közü üñüröyüp çarasına kirip, ayabay arıktap alğan ele. Birok, taramıştay tırışıp, kıyındığın ayt. Kündüz orok orso, keçinde uy saap, carma casap, baldarının kir-kogun cuup, oo tündün birookumunda uktayt. El aldı bolup oygonup, ireñ-barañdan turat da, üy cumuşun bütürüp koyup, [140] kayra kayrakka cönöyt. Munu Sağınaalı askerden kelğenden beri baykap, içinen ayap, da booru açıp da cürdü.

— Uşintip ele caman katın, çaş bala degendey cüdöp-kakap catabız, sadaga. Karaganıbiz calğız uy. Iras, kalkoz uuçtap-koçuştap, kez-kez birdeme ırooloy koyot. Birok, anıñ balaluu kişiğe bürküm bolboyt eken... Koldo eçteke cektuktan uyalıp, özüm da çakıra albay cüröm... Çay içip ketseñ, cakşı bolboyt bele, sadaga. Keçirip koy. Koroldoy bapıldap süylöşüp oturup alıp, muzoomdu emizip cibergemin go... — Almakın çakasın alıp, uyun közdöy çurkadı.

— Eçteke emes, eçteke emes, ceñe. Açtın togu, arıktın semizi bolot. Andan körö «kara kagazga» işenbey, belinñizdi bekem buup, akem kelğençe, baldarıñızga karaan-teek bolup turuñuz.

Sağınaalı cönöy berdi. Kayrakka cetkençe, anın başına neler gana kelip, neler ketpedi deysiñ. Kaysı üygö kirseñ da, öp-çap ookat. Egin cağı kaat. Kiyim naçar. Ayla ketkende, camınıp catkan cuurkan-töşöktörün buzup, köynök tigip kiygen ayaldardı Sağınaalı öz közü menen körüp cüröt. A öspürümdör bolso, askerden kelğen atalarının ce agalarının eskisin caraşpasa da köpşöytüp condoruna salıp, çoñ ötüktü tarpıldatıp süyröp cürgönünö kursant... Anan uşunday kıyın kezeñde kaday adam cürögü çıdap, kara kursağının kamın oyloyt. Sağınaalı minday topuraktan cuurulğan cigitterden emes ele. Ce bolboso, brigadir sıyaktuu üy-üydü kıldırıp, «sen

ayakka bar», «sen tigi cumuşka kol kabış kıla koy», «sen ant», «sen mint» dep cürüp, ayabay cadagan ečki sakal, betin bırış baskan Make başkarma Sağınaalığa kança colu mintip asıldı deysiñ: «Men cakşı ele çıdap berdim, baldar. Ayabay karıp baratam. Atka mine albay, butum tırışat. Kün Bürkölsö, bütön boyum kuruşup, bük tüşüp catıp kalçu boldum... Emi sen keldiñ, başkarmalıktı al! Caşsıñ, bilimiñ da bar... Kol koygondu arañ bilgen men dele iştebedimbi». Sağınaalı buga da köngön emes.

Anı özünö arbap, «beri kel», «beri kel» dep tartıp turgan cer — ali kumarı tarkay elek Aycamalı iştegen kayrak; eköo çöp alaçıkta birge catıp, çoquu boluşat. Süygön kişisi menen birge iştöo kaday [141] köñüldüü, ırahatı kança! Anın üstünö kayraktağı egin bütöpöy, cürökkö çiy bolup turbaybı. Anı ubağında cıyıp alıssa, kança üy-bülönün mañdayı carılıp, Almakandıkınday kança baldardın külküsü çıgat. Sağınaalını kursant kılıp, delebesin kozgogon mına uşular.

Sağınaalı cetkende, birde boorun, birde conun küngö çağılıp, köldö süzüp baratkan altın balıktay asmanda ay kaalğıp, saratan cırıldap, toolor ürgülöp, terebel özünçö bir keremetke batıp turgan ele. Kırmandın çetindegi mamılarga ilingen asma çıraktar arşığan teñin kütkön carakör selkinin közündöy bal-bal canıp, arkırap sokkon tünkü şamalğa egin sapırıp, kızıl coruptagan karaandar cüröt. Kalğandarı tegiz uykuda. Keçke iştep çarçagan emelerdin tınçın albayınçı dep, Sağınaalı şıbış çığarbay, butunun uçu menen basıp, öz alaçığına öttü.

— Ay-iy, keldiñbi? — Aycamaldın dooşu dildirep, küyöösün koldon aldı da, eki alakanına akırın kısıp, tırs etip carılçuday bolup turgan kökürögünö bastı. — Emne kılmak bolduñ?

— Molotilkada ele iştemek boldum. — Sağınaalı çeçinip catıp şıbıradı. — Emi ekööbüz dayıma birge bolobuz.

Cañıdan kuçaktaşıp catkan eki caştın tınçtığın tigi alaçıktan dürbüp turup, çuru-çuu, kürü-küügö tüşkön el buzdu.

— Kokuy, ört! Ört!

Şımın kiyüügö ülgürböy, calañ köynök-dambalçan, caman ötügün koñultak butuna salıp, antañdap çurkap çıkkın Sağınaalı da köpçülökkö aralaştı. Çaçtarı apsañdap, öñ-alattan ketken ayaldar, çurkuragan baldar, şıpırğı-küröktörün ala cügürgön karılar...

Molotilkanın canındağı bir üymök buoday cañıdan tutanıp, küyüp baratkan eken. Ölöör-tirileerine karabay, kerek bolso, çokko da tüşüp ketüügö dayar turgan karcalğan el, tuş-tuştan cabılıp, örttü bat ele öçürüp ciberiştı.

— Kapıray, buga kimdin kolu barat?

Özdörünün cılañaç-cırtığına, buroosu tolo nan çaynabagandarına kayıl bolup, duşmandın belı sınsa eken, askerge ketken baldar aman-esen kelse eken dep, emçekteri sızdagan eneler, töştörün karkaytkan [142] karılar, öndörünön azıp, kulağınan kün körüngön baldar, ot çaldıkkın kara küyük boolordu tegerekteşip, baştarın cerge salıp, mukurap turuştı. Birok, bul tabısmaktuu örttün emneden çıkkandığın açık bilgen eç kim çok ele.

— A balkim, arañardan biröö uşul cerge kelip çılım çekkendir? — Köynök-dambalı kara köö, caaktarı çambıl ala, ürpöygön çaçı közün capkan Sağınaalı demigip, köpçülökkö karadı.

Karagandan casalğan kızıl corruptooçu uzun şıpırğısının uçu küyüp kalğanına içi açışıp, özünçö ele küyültükkö tüşüp catkan Canuzak, çepeñdep tuuradan çıktı:

— O, kokuy oy, bolbogon sözdü aytat ekensiz. Uşul cerge çılım çegip cindibi? Bıyakka kişi emes, şaytan da cologondoy bolğon çok... Baarıñar tırayıp uktap catkansıñar. Men özüm körüp turbaymınbı. Birookumda karasam ele, bir nerse cılt-cult etip kaldı. Adeğinde albarstı eken dep oylodum. Çok, bolboy ele, küyüp baratat. Çurkap cetip, mobul şıpırğım menen çapkılap, aykaydı saldım beym.. Añğıça siler kelip kaldıñar. Baarınan da öz ubağında baykap kalğanıbiz cakşı bolbodubu... Menimçe, buga biröö şireñke tartıp, ört koydu.

Canuzaktın akırkı sözü ar kimge küdük tuudurdu:

— A ört koygon kim dep oyloysuñ?

— Eldin ıriskısına tükürgön eme, egerimde eki bolbos.

«Sen emne-e, özüñdön başkanı uuru tutkuñ kelebi» dep, kızırañdap, töbölöşüügö çeyin barışkandar da bolboy koygon çok. Birinin sözün ekinçisi ukpay, çuru-çuu, kürü-küügö tüşkön eldin arasınan «Balkim özü örttöp alıp, kuulanıp catkandır» degen ündör da çıktı.

Tömöntön aykırıp kelatkan Almakın bolboso, alar dale kekirtekteri kızarganča aytışa berišet bele... Almakandın eski momosuy coolugu şıyrılıp celkesine tüşüp, çaçı saksayıp eki cakka ketken. Közünün çaşı on talaa. Öz başın özü koygulap, bozdogondoy bolso, adam pendesi canına dit bağıp tura albayt:

— Emi bizdin körgön küñübüz emne bolçu... Öñçöy cetimderdi kayda alıp barıp bagam!

Küyöösünön «kara kagaz» kelgende da Almakın [143] uşintip ıylagan. Balkim, anın içinde tolup ketken buk bardır. Eki ayal anı eki koltugunan süyöp, betine suu бүркүştü.

— Oy, aytçı batıraak, emne bolup ketti? Tıñlıkpı degi?

Kara kök tartıp, buuday samanga kulagan Almakın başın kötördü:

— Tündö saap içip turgan uyubuzdu uurdalıp ciberdik. Anı alğan kişi aç bel, kuu coldo kalsın! Baldardın köz çaşı, ubalı uktatpasın!

Belimçi kempirdey keesi öñgöçün üzö tartıp, ayırmaları alakanın şak koydu: «Ay-iy, şoruñ katkır». Mindaydı murda ukpagan el ordu-ordunda seleyip katıp, bul özü kaday bolup baratkandığına tüşünböy turuştu. «Menden beker ele şek sanap catpaysıñarby, men suudan taza, süttön akmın» degendey, Canuzak caykalğan ceerde sakalın ekçep, kakanaktağan kızıl közdörün sürttü. Anan cım-cırttıktı buzup, çarıldap koyo berdi:

— Senin küñüñ oşol bir uyda kaldı bele, Almakın! O, coluñ bolğur dese... Caman coruktu baştap... Men dağı başka birdeme bolup ketken eken dep canım kalsaçı. Koy, antçü emes... Uyuñ cogolso, uşunçalık el, kalkos turbayby... Senin baldarıñdı eç kim talaaga taştabayt. Uuçtap-koçuştap, birdeme-sirdeme cıynay koysok, erteñ ele uy satıp albaysıñby... Andan körö baldarıñdın atası aman-esen kelsin! Sogušta cañılıştık bolboyt beken. Bügün uguzup koyso, ertesi özü kelgender tolup catpayby... Başıñdı kötör, balam! Mından camanıbizda da ookat kılğanbız.

Canuzaktın bul sözü Almakanga kadimkidey dem berip, çıyrala tüştü. Başkalar da candanıp, kobur-sobur küçödü:

— Cakem, tuura aytat...

— Kança kılğan menen köptü körgön nuskaluu kişi da.

— Tuura aytsam, cardanbay tarağıla, — dedi Canuzak, ceerde sakalın cerge tiygizip. — Erteden beri beker turganıñar da cetişet. Emgiçe dalay cumuştu solop salbayt beleñer. Kesirdi mobu kıldı da...

Baarı tarkap, öz-öz cumuşuna ketkenden kiyin da, tün balası uyku betin körböğön Canuzak kıdırıp-sıdırıp, kırman şıpırıp cürdü. Birok, anın [144] köñülü cayında emes ele: «Üyüñ küygön kaday neme uşunday kara niettikke bardı eken... Öz arabızda bolso, kantip bilbey kalalı. Kana, kim casayt? Bierdegiler beş koldoy ele sanalıp turbaybı... Boldu-bolbodu bul bir caktan keldi». Abışka ürgölöp oturup, samandın tübünö uktap ketti.

Molotilkadan alda kança tataal tehnikanı çark aylantıp aydap, askerdik bekem tartipke köngön murdağı tankist, eginçilerdi da büyrölökkö üyrötüp, çeçinip salıp, can-cigeri menen iştep cattı. Kayraktağı egin büt orulup bütön. Emi bir cañsıl bolup, oroktogulardın baarı teñ molotilkaga kelip tüşkön. Baldar molo taştın atına minişip, çaldar bir çağınan temin bastırıшат. Bayağıday «balançam bar ele», «tükünçöm kaldı ele» dep eç kimdin kaypaktağısı kelbey, kayraktağı egindi bat ele bastırıp bütüp, üylörünö kaytuuga ar kim ıntızar bolğonduktan, iş da cakşı arbuuda.

Dındıyta boolagan kuçak cetkis booluktardı carıp, molotilkanın çarasına suguntup catkan bayağı Canuzak attuu çepeygen sarı abışka ayırısın paraga culdurup cibergendey çıyıldap, Sağınaalını çakırdı.

— Emne bolup ketti, carıktık?

Molotilka dele öz kalıbında cürüp catkanday, anda iştegenderdin baarı ele barday körünüp, Sağınaalı abışkanı surooluu tiktedi.

— Uşunday da boo bolobu? — Sakalın serbeñdetip, Canuzaktın açuusu çurçuygan meñi bar murdunun tak ele uçuna keldi. — Munu uuru deyt. Köpçülükün şıbagasına kol salğandık deyt. Tfu, atasına naalat...

Sağınaalı maylanışkan alcapkıçına karala-torala bolğon kolun sürtüp, dale eç nersege tüşüngön cok. Molotilka söz uguzbay düpöldöp, pır aralaş toskoktor abada sapırılıp cattı. Canuzak paraga suguntpay, bıyakka bölüp koygon dağı bir boonu carıp, içine şıkalğan saman-topondu sapırıp cibergende gana, Sağınaalının ak sarğıl cüzü tüktyö tüştü:

— Im... m. Vot, kep kayda? Talaada catkanda başın uşalap alıp, andan çıkkın saman-topondu içine [145] tolturup koygon turbaybı... Tüşündüm... tüşündüm...

— Sen tüşünüp бүtkönçö, iç bışıp, kursak carılıp ketmek boldu. Bul emne degen coruk! Bayagünküsü bayagünkü... Bügün mintip otursa. Ayıldan took kalbasa... Bilinbey cürgön bir mite bar ekenin sokur kişi da körüp turbaybı. Bu sen birdeme kılıp cardam beresiñbi, ce ökmötkö özüm barayınbı.

Canuzak ayrısın ırğıtıp ciberip, moynuna çeyin kızarıp-tatargan boydon, kep-sözgö kelbey, çömölönün түbünö epeyip oturup aldı.

Dağı alda kaday bolot dep köp işene berbey, anın üstünö kayraktağı egin бүtsün degen dalalat menen cürgön Sağınaalı, oşondo gana Canuzaktın Düşögul cönündö eç nerse bilbegendigine cana al cönündö aytuuga mezgil cetkendigine közü cetip, içinen tındı: «Boluptur, azırınça taarına tursun... Anan es alğanda, beymaral olturup, naşaasın keltire aytam».

Düşögul cönündö ukkanda, Canuzaktın töbö çaçı tik turup, canınan tünüldü:

— Oy, aram siydik ittin balası. Iramatılık ecebizdi tartsa, mınday bolboytt ele... Alma sağınan alıs түspöyt dep... Anı sen emne üçün aytpay, içiñe saktap cürdün?

— Aytkanda emne kılatt eleñiz?

— Enenin naamın bulğagan nemeni, kудay akı, tayak menen catkırа çapmakmın.

— Timele delöörüy beresizbi, carıktık! Al degen kuralduu, kankor. Sizdi canına da cakın cuutpayt.

— Al emi eldi da birin kaltırbay kırıp ciberebi?

— Eldin üröyün uçurup keregi emne?

— Makul, aga menin alım cetpeyt eken... A silerçi? Ökmötçü? Ce anı uşintip ele kuturgan ittey culuntup koyo beresiñerbi?

— Munuñuz abdan tuura. — Sağınaalı samaganına emi cetti. — Ooba, biz degen ökmöt. Demek, biz da beker karap catkan cokpuz... Ce bolboso, Düşöguldun canağılardın baarın casagandıgın kaydan bilet elek... Oşol bilgen, taktalğan maalımat üçün aytıp olturam... A siz üyüñüzgö kaçа күндөн beri bara eleksiz?

— Men beeni surasam, sen töö cönündö aytasñ [146] da, balam. — Sağınaalının sözdü taptakır ele başka cakka burganına Canuzak çırt ete tüştü. — Üyümürön kalsın! Barganda bayağı kempir «anım ooruyt», «munum ooruyt» dep ontop catkandır. Ce anı biröö ala kaçıp ketti deysinbi. Anı koyo turup, canağı kan kuskan Düyşöguldun aylasın emne kılıp catkanıñar cönündö aytçı?

— Oşo sizdin üyüñüzgö bara turgandıñızdın da Düyşögulğa tüzdön-tüz çoñ tieşesi bolğondugu üçün aytıp oturam, kariya.

— Koyçu. Kandayça? — Canuzak sestee tüştü.

— Üyüñüzgö barıp kalsañız, bir kelin cürgönün körösüz. Anın kelgenine eki cumaday bolup kaldı... Calpak til tabışıp, baybiçeñiz menen da cakşılap süylöşkönbüz. A kişi da, ıkıbalıbizga könüp, makul boldu.

— Al emne bolğon kelin?

Bayağında Aleksey Fyodoroviç uşul masele cönündö aytkanda, Sağınaalı özü anın mañızına tıñgılıktuu tüşünö berbey, buşayman bolğonun esine tüşürüp, uurtunan akırın cılmayıp koydu.

— Sizdin tokoluñuz bolot.

Canuzak tak oşondogu Sağınaalı sıyaktuu buga birdeme daarıp ketkenbi degendey işenip-işenbey turup, tak tekedey tüyüldü:

— Emne deyt! Dağı emneni baştağan turasñ... Kariğanda tokol alıp, men cindi bolup ketiptirminbi. Tokol emes, kempirimdi körgüm kelbey, öz canımdı arañ kötörüp cüröm. Tamaşañardı koygula.

Bul söz bir çeti Sağınaalının külküsün keltirse, bir çeti sakalduu kişini orunsuz tamaşalap alğandığına osol bolo tüşüp, kızarıp ketti.

— Keçirip koyuñuz, moldoke. Sizdi kapa kılayın degen dele kılایغان oy cok... Munun baarı sizdin da, menin da kökürögübüzdö çiy bolup turgan iştin kızıkcılığı üçün casalıp catat... Anan özüñüz bir çeçimge keleersiz...

Anan al, cüröğü mikçılıp oturup, Almakandın uyun Düyşögul kantip soyup alğandığın, «tayakem ooz tiyip koysun» dep, al etten Canuzaktıkına kantip ala kelgendigin, kırmanga ört koymokçu bolğon da oşol ekendigin ayttı. Özünün çaş ömürü bıçak mizinde kılıldap tursa da, baarına baş baylagan Zauraga özgöçö

toktolup, duşman közünö anı «tokolum bolot» dep emne üçün aytışı kerektigi cönündö, [147] kılıt etse ölümgö duuşar kıla turgan bul iştin opurtalduulugu tuuraluu keñ-kesiri tüşündürüp bergende, Canuzak cakasın karmap, mıkıy üküdüy çekçeyip oturup kaldı.

— Demek, Düyşöğul oñoy coo emes beken? Küçtü küç toktotot. A siz anı tayak menen catkıra çapkan cürösüz... Özünün can aylası üçün, a kankor sizdi atıp saluudan da kayra tartpayt. Oşonduktan ötü sak, kıraakı boluu kerek... Sır aldırbay, bayağıday ceenim dep ele üstünö üyrülüp tüşüp cürö beriniz... Kımınday şek bildirseñiz, iştin бүtkönü. Siz da, biz da oyron bolobuz.

Mınday opurtalduu işke murda barıp körbögön Canuzak tañdanıp da, Zauranı bir körsöm dep degdep da, özünçö çıyralıp da cattı:

— Barakelde, barakelde! Özün aytıkanday siler da beker karap catpapsıñar... Men anı bilbey ele... Baarın tımızın işteyt turbaysıñar... İşenimdüü kişiler da köp eken... Oşolordun biri canağı kelin dediñbi?

— Ooba, moldoke, ooba... Bizge maalimat bergenderdin biri da oşol. Düyşöğul anı bilbeyt... Çın ele sizdin tokoluñuz eken dep kezek-kezek kılıt etip körünö kalıp, anı kantip azğıraarın bilbey cüröt. Bügün eköönün coluguşa turgan künü... Men sözsüz barışım kerek. Kokus Aymacal surap kalsa, başka iş menen ketti dep koyuñuz. Ayaldardın kulağı uzun emespi. Emnegedir Zaura cönündö ugup alışıptır. Menin aga tün katıp köp colugup cürgönümdü da Aycamal bilet eken... Çegip suraganın başkaga cootkotup koydum. Özünü oyloñuzçu, mamlekettik sırdı kantip aytam? Birde bolboso birde oozunan çığıp ketse, iştin baarı oyron bolğon catpaybı. Düyşöğuldu kolgo tüşürsök, Aycamaldın taarınıçın cazıp almak oñoy...

Sağınaalı Canuzak menen tımızın koştışıp, arı közdöy bastı.

Oşo kan küygön kıyamatta kızırgan kara togolok bala bolso da, Sağınaalığa baylanışkan okuyalar taşka tamga batkan sıyaktu Alkandın cürögünö ayabay uyup kalğan ele. Bir kolhozdu neçen cıldan beri bık etkizbey başkarıp, bakırgan azamat bolğondo da, Sağınaalı, Canuzaktardın carkın elesi anın [148] köz aldınan ketpey, ayabay öskön öndürüşün kaysı tarmağın kırırsa da, kıyalında çaşap cürdü: «Kayran kişiler! Silerdin da közüñör öttü... Özdörünün öp-çap turmuşuna, aç-cılañaçına,

kıynalıp-kıstalğanına karabay, emne üçün ele canın üröşöt dese, oşonun baarı keleşek üçün turbaybı... Ce tehnika bolsoçu».

Ayrıkça Sağınaalının kapilet ölümü azat boyun tik turguzup, kabırgası sögülö turgan: «Oşol oñbogon Düyşöğul bolboso, Sağınaalı emdiğiçe sözsüz çaşamak eken. Cigittin gülü eleñ-ov! Adamgerçiligiçi? İştermandığıçi? Basa, askerden cañı kelgende, maga bergen belegiçi?» Alkan Sağınaalı bergen oşol pilotkanı çoñ ele cigit bolğonço, campaytıp kiyip cürdü. Seyrek uçurooçu, ıyık nersedey anı azır da üyünün körünüktüü cerine kastarlap ilip koygon. Anı körgön sayın Sağınaalı esine tüşüp, «Men da aga bir estelik kaltırsam» dep, köñülü degdey turgan. Studentik turmuş, cañı tirdik boluu, andan kiyinki birine cetse, birine cetpegen türkün tüyşük aga mümkündük bergen cok. Başkarma bolğondo da, çarbanın bıkığan köp cumuşuna alaksıp, birde estese, birde şartı kelbey cürüp, estelikti cakında ele casatkan.

Sağınaalının kadırı üçün Aycamalğa da karalaşıp, kışkı sogum, un-talkanın kamdap berip, katışın üzböy turat. Murattın üylönüü toyunda da baş-köz bolup, çoñ çığımın kötörgön.

Aycamaldın çoo-cayın da özü körüp-bilip turat. Uulun okutup-çokutup, üylöntüp-caylantıp degendey, karcalıp cürüp, Sağınaalığa estelik turguzuuga çaması cetken cok. Alkan mına uşunun baarın arı kalçap, beri kalçap oturdu da, birdeme umütötköndöy bolup, dürbötüp cürböyün dep, alardın kelip-ketüüsün suranıp, tuyuk ele kat cazıp cibergen.

Ayıl-apadağı aksakal, köksakaldardın baarın çakırıp, kamınıp alğan Alkan, Aycamaldardı kütüp, el zarıgıp ketken soñ, Sağınaalının beyitine estelikti koydurup, özünün cadında cürgön cakşı sözdördü çaşıp turup aytkanda, aga katışkandardın say-söögü sızdabay koygon cok. Sağınaalının eñ sonun sapattarın eskerişip, erip-epçip süylögön andan kiyinki eki-üç kişi da köpçülüktü köp oygo saldı.

Atayın kulağın türüp cürüp, bul cıyına Sansızbay [149] da cetişip kelip kalğan ele. Anı Alkan da cakşı taanıy turgan. Eköo mañday-teskey oturup, emneler cönündö gana süylöşpögön. Mına, oşondon kiyin, Alkan Sansızbaydı tereñ kadırlaçu: «Kanday cakşı kişi. Calañ ayalının kömülğön cerin körüp, adamdar añız kılıp aytıp cürö turganday estelik kaltıruu üçün Kazakstandan atayın izdep kelip, uşıntıp cürgönün karaçı... Başka bir añköödök neme bolso, «katın ölsö kamçı sap, kayra töşök cañırat» dep, biröögö üylönüp albayt bele... Ce azır cesir ayaldar azbı».

Alkanga aytımına karaganda, Sansızbay Zaura ölgöndö ele Aycamaldan kat alıptır. Oşondon beri cakşı baylanışta eken. Aycamal arkıluu Anarga ar türkün cardamdardı berip, askerde cürgöndö sırtınan köz salıp turuptur. Andan kiyin tutkunga tüşüp ketiptir. Kontslagerden kaçıp çıgıp, partizandarga koşuluptur. Caradar bolup, gospitalda catıptır. Calğan çağım menen kamakta catıp, kayra aktalıptır... Körböğön azaptı körüp, ata-curtuna aylanıp kelgençe, Anar testier bolup kalğan eken.

— Men senin atañ bolom dep cakşı ele aytkım keldi, birok cürögüm çıdabadı.
— Bul sözdü Sansızbaydın sızdap turup aytkanı ali Alkandın esinde. — Kızdı kıybadım, ene orduna ene, ata orduna ata bolğon Aycamaldı ayadım... Alarda emne cazık. Bul özü kanday oor nerse. Anın üstünö Anarım abdan nazik kız eken. Nervi buzulup, ooruga çaldığıp kalışı da ıktımal emespi. Köñülü aynıp, okuusuna da zalakası tiyet. Turmuşka bolğon kızıkcılığın da cogotot. Mınday nerse bara-bara, az-azdan, birin-biri bilişip, üyür alışıp, cıtı siñişip, cüröktör sezişip, anan bolğonu cakşı. Men aga şaşpaym. Akırı men atası ekenim çın da. Kızım da anı özü sezip, özü imerilgendeysun.

Kabırgası kayışıp olturup ukkan Alkan da munu ep körüp, Sansızbaydın sabırdıuluguna tañ kalğan.

Sansızbay Zaurasının kanday cagdayda mert bolğonun bilüügö öto kuştar ele. Sağınaalı eköo bir kündö apat bolğonduktan, al cönündö süylöp catkandardın oozunan Zauranın ölümünö baylanıştuu bir cılçık çıgıp kalaar beken dep Sansızbay cakşı ele tıñdap, kuculdaşkandarga kulağın ayabay [150] ele töşödü. Birok, özü kütkön, özünün cürögün öyüp cürgön tabışmaktuu suroolorgo oyundağıday cooptu alalğan cok.

Cıyından kiyin, Alkan Sağınaalının cakşı sanaalaştarın çayga çakırıp Sansızbaydı maşinasına atayın sala ketti. Sansızbaydın öñü birde kumsarıp, birde kubarıp, köñülü dale cayında emes ele.

— Siz Sağınaalığa estelik turguzup, abdan çoñ iş kıldınız. Bul çağınan men sizge öto ıraazımın. Eski caranın kartın çukup keregi ne? Bir oydon Aycamaldın katışpay kalğanı da cakşı boldu. Men alarga erteñ menen colukkan elem. Sağınaalının esteligi cönündö süylöşöbüz dep kelişiptir. Özündün «içten çıkkın iyri

cılanıñdı» kantip bilbeysiñ. Casatarı ele uşul estelik emespi, beker ubara bolbosun dep, cıluu cumşak uzatıp ciberdim ele... Emi munu körsö, emne bolup keteer eken?

— Özü calğız cüröbü?

— Cok. Uul-kelini da...

— Anda kızıñızdı da körgön turbaysızbı... Alardı men çakırtkam. Ülğürö albay kalışkan eken go. Eçtemke emes, akırı kelişet... ertedir-keçtir kızıñızga da aytıp, çoñ keçe ötköröbüz. Kızıñız işenimdüü koldo tursa, emne saruorkaysız? Anın üstünö kuda bolup kaldık.

Alkan adatınça ıkşıp külüp, Sansızbaydın köñülün cubatuuga arakettendi. Sansızbay da candanıp, külö baktı:

— Aytkanıñız kelsin! Menin tilegenim da cakşılık. Zauramdın beyitin taap, küsögön mildetimden kutulup alsam, içim bir kıyla böksörüp kalat ele. Siz anın kaerge kömülğönün bilbeysizbi?

— Anda bizdin arkı-berkini ılğay elek bala kezibiz bolup kalbadıbı. Emnegedir rayondon çoñdorgo çeyin dürbüp kelip, a kişinin söögün alıp ketişip, bir kündön kiyin tömönkü mürzögö kastarlap kömüştü dep el añız kılışçu. Birok, daana bilbeym. Aycamal apadan surabadıñızbı? Koşo aralaşıp cürüp, a kişi kantip bilbey kalsın.

— Surabay kantip koyoyun. Birok, oşonu estetpeñizçi degendey tür körsötüp, Aycamal tetiri burulup ketti... Oşo boydon kayra candırıp suroogo oozum batpadı.

Alar uşintip süylöşüp kele catkanda, Aycamaldar [151] «Cal» dep koyuşçu döñsöönün üstündö baratışkan ele. Kaçandır bir kılımdardağı cookerçilik zamanda bul cer baskınılardan korgongon bekem çep bolğon imiş. Anan urandığa aylanıp, dömpöygön ordu gana kalğan. Aycamal oynoo kezde mına uşul döñsöönün koktu-kolotu, oy-çuñkuru cıbiragan boz üylörgö tolup, anın ıstalğan çamgaraktarınan kök tütün bulap, tezek cıttanıp turar ele. Kiyin alar cogorku düñgürögön kıştakka köçüştü. Eski maldın közündöy bolup, azır bul cerde eki terek gana kalğan. Ceekterine tıt cığaçtarı tigilgen aydoo ayanttarı Aycamaldın kızılça kazgan kezderin eske salat. Emi mintip, oşondogu kürsüldögön küçtün biri cok, sööktör cukarıp, etteri şılınıp, maşınanın bir burçuna batıp, çüködöy bolup çükçüyüp oturat.

Aycamal dale Düşögöl cönündögü oydon arıla albay sanaaga cançılıp kelatkan ele: «Uşintip cürüp öt... Ansız da etegiñ uzarıp, eki bolup ketpepsiñ go». Bir nokottu tiktep, taştay katkan Aycamal ordunan kopşolup, coolugun oñdop salındı, appak saamayın cüröbü, ce cıdıp tüşüp kaldıbı degendey karmalap kördü. Çoñ döbönün canınan muluyup unçukpay ötüp kete berüügö Aycamaldın cürögü tütpödü. İçinde emneler bıcıp catkanın açık bilbese da, apasının sırtkı türünön kandaydır bir tabışmaktuu sırdı baykagan Murat anın köñülün kantip cootkotoorun bilbey, kara küçkö kaypaktayt:

— İrdap koysoñ bolo Anar?

— Şakaba çekpeçi... Men ır bilçü belem.

— Anda büldürkön terip bereyinbi?

— Kaydan?

— Mobu koktulardan. O-uu, bul cerde kanday sonun büldürköndör ösöt deysiñ. Timele senin közüñdöy bolup möltüröp turat.

Anardın taram-taram kızılı bar betinin otu ogo beter albirip, küyöösün akırın ıkıp koydu ele, Murat çalkan çakkanday kalp ele kalakay-çolokoylop, maşinasın toktottu. Anın bir zamatta maskarapostukunday bolup ketken türü Anar gana emes, ansız da toktot dep ayta albay turgan Aycamaldın da külküsün keltirdi.

Çın ele uzun-uzun çılbrı taştap, koktu-kolottordun betin berbey, cış çıkkın büldürköndördün köpkök sabaktarı cer caynap, biröo ataylap egip [152] koygondoy ele. Alar büldürkön terip çeşip, çoñ döbönün tak töböşünö çığıştı. Tigi tömöñdö, Tokmokko camaattaş Ak-Beşim tarapta, neçen kılımdardın küböşü bolğon Burana turat. Anın alıstan körüngön sırtkı körünüşü Aycamalğa kudum ilğerki soku kanttı elestetet. Tüştük çağın karasañ, kılıç mizdüü şiş çokular, cılğa-cıbıttuu kenen törlör, muz çalıp, tuman uyugan kasabaluu kök zeñgelder... Anar alıska karap, ergip turdu:

— Karaçı, kanday kooz cerler. Menin apam bul caktı bekerinen tandabasa kerek... Apa, anın kayda kömülğönün aytam debediñiz bele!

— Anan... Şaşpay... — Murat apasının öñü emnegedir kubara tüşkönün baykay koydu da, Anardı koldon alıp, koktu ıldıy süyröp ketti.

Eki caş bul döbödöğü eskiligi cetip, cerge çögüp baratkan beyitti dele oñduu baamdaşpagan okşodu. Al emi Aycamal bilineer-bilinbes tompoyup turgan körüstöndün üstündöğü señselğen kök çöptü, kolu menen akırın sıypap aldı da, çok tüşüp otura kaldı. Taasim kılıp catkanday başın iyip, kömököyü menen muñduu küñküldöp cattı: «...Men beybak eköönördün üstüñördön çığa kalçuday bolup, oşol küñü emnege cetip bardım eken... Meni bişkektep öltürçü kişi cok, ee...»

...Sağınaalı Düşöğül cönündö Canuzakka aytıp, «bügün eköönün coluguşa turgan küñü... men sözsüz barışım kerek... Aycamaldın taarınıçın cazıp almak oñoy» degen küñü, al daroo ele cönöp ketpey, alaçıǵına kelğen. Dayıma baş caǵına cölöp koyçu mılığın alıp, patron-taşın tekşerip körüp, emnegedir buydalaşıp catkanın Aycamal kılıyıp baykap olturdu.

Canuzak bittelbegen aǵı eşegine çokçoyup minip, coo sayçuday tekireñ-taskak menen üyün közdöy cönödü. «Aa, moldokeñ tokoluna ketti. Sağınaalı emi kayda bargan cüröt» Aycamal kümöndör boldu. Çoñ saydağı suuga cetkende, eşegin kendir çılıbırınan karmap olturup daarat alıp, kayra tartkan Canuzak, Aycamaldın şegin arbıttı: «Mına, ıras col açıp berbedibi».

Bul uçurda iñir kirip kalğan ele.

— Men kıştakka barıp keleyinçi, — dedi Sağınaalı Aycamaldın içi tarıp oturganın bilbey. — Bat ele kelem. [153]

— A mençi?

— Sen cata tur, carıǵım. — Sağınaalı, teñ carılıp öskön koş böyröktüü alçaday özünçö ele bölünüp turgan kelinçeginin kelte murdunun uçun erketip çukup koydu.

— Tün katıp, kıştakka emnege baratasıñ?

— Anı kayta kelgende aytıp berem? Bir az demiñdi içiñe ala turçu.

— Boluptur.

Sağınaalı elden caşırınıp, alaçıktın artın közdöy basımış boldu da, çoñ kaktudağı tötö colgo saldı. Al bir az uzagandan kiyin, balasın bayağı süyünçü alğan çaar katinga tabıştap koyup, artınan Aycamal cönödü. Caşınmak oynogon emedey eki caǵına ulam eleñdep karap, enteñdep Sağınaalı barat. Anın erbeñdegen karaanınan kalbay, Aycamaldın eki ayağı tıprayt. Celarğının şamalınday şuldap

kıştakka Sağınaalı da cetti, azıtkıday artınan eerçigen Aycamal da kuyruk ulař ileeşe bardı. Sağınaalı köçö menen tüz kelatıp ele buyt berip, Canuzaktın üyünün artındağı arıkka buruldu da, öñköñdöp calğız tıp örökkö cetken kezde, kirpiç alğan ańgekke sekirip tüştü.

Aycamal örüktü bolcop cügörünün arası menen kelip, buta atım alıs tımıp oturdu. Ańgektin kırınan anda-sanda Sağınaalının başı kılıtıyp körünö kalıp, kayra cogolot. Ansayın Aycamaldın içi uygu-tuygu bolup, çıdamı ketet: «Erkekke işengençe, eki bosogoño işen degen uşul eken go. Ce bolboso bul, kудaydın azabın tartıp kimdi kütüp oturat? Emi sen eç cakka kaçıp kete albaysıñ. Kim kelse da baarı bir köröm». Aycamal taramıştay tırışıp, dımın çığarbayt. Sağınaalı andan beter cımpıyıp řek berbeyt. Anın kütkün kişisin körmöyünçö, Aycamal tañ atkıça kirpik irmebey, tikiyip oturup berüügö dayar.

El ayağı basılıp, ayıl içindegi itter seyrek ürö başadı. Terezelerden körüngön alsız carıktar öçüp, açık asman küñürttöndü. Cügörülördün başarı şuuldap, çañ ızğıtkan kuyun cürüp öttü. Közünö birdeme tüşüp, caşı akkan Aycamal aga karamığıp baykabay kalğan eken, sereygen bir karaan kelip, Canuzaktın terezesin çertkiledi. İçtegi eköө şıbır-kübür, meyma-tutkun bolup, birtike turuştu. «Bul Sağınaalı ele. Mınday «çığaan» nemege [154] çığınıp kele turgan kaysı erkek bar?» Aycamal mından başkanı oylogon cok.

Terezenin tübündögü karaan calğız tıp örüktü közdöy baskanda, üydön burañdap çıkkın uzun köynök köründü. Aycamaldın kısıkanıçı aşınıp, tula boyu dürküröp çıktı: «Uşunday bolmok. Biröönün küyöösü ekenin bilbey, başın imerip alıp, kıcıtkısı kanbagan kılıktuu şurkuyanın cılıtrap kelatışın karaçı... koyo tur, şaşpa, tak gana töböñördön tüşüp, tüşüñörgö kirbesembi».

Közü alaçakmaktap, ala-çala bolğon Aycamalğa eki karaan canaşa tüşüp, çıptalışıp çıkpay kalğanday köründü: «İy-iy, betim, emi emne kılçumun Capsarga cetkençe, canı çığıp baratabı. Bul özü erkekterdin canın suurup alıp, kaktap salçu eme go... Sendey oykuştağan oysokelerge küyöösün tarttırıp ciberçü makoonu tapkan ekensiñ... Timele koluna tüşüp, ölüp berem. Ce al, ce men... Mınday kordukka kantip gana çıdası bolot».

Kısıkanıçı cogorku çegine cetip, birotolo kalçıldap bütüp kalğan Aycamal «Ay, Sağınaalı» dep aykırıp çıkkanda, mılıktın ünü tars etti. Uzun köynöktün oy-boyuna

koyboy, calınıp-calbarıp, kolunan süyröp catkan löküygön neme çirigen cığaçtay bir cak ıptasına kıyraygansıp baratıp, mılığın dañk ettirip basıp aldı. Aga udaalaş dağı mılık atıldı. Kimdi kim, emne üçün atıp emne şumduk bolup catkanın bilbey, kulağı tunup, Aycamaldın esi oop ketti. Uşul uçurda, kaydan-caydan çığa kalğanı belğisiz, bir caş kelin dikildep cetip keldi da, Aycamaldı denesi menen kalkalap tura kaldı:

— Aylanayın eceke, al kankordun canına cakın coloy körböñüz! Atıp salat... Arı kaçıñız deym, arı kaçıñız...

Al Aycamaldı şap kuçaktap, cügörünün arasına alıp kirip ketmekçi bolğondo, dağı bir colu ok çıktı da, Zaura için basıp, teñsele tüştü.

— Ay zöökür akırı uşunu kılmak ekensiñ go — dedi al, artına burula berip. — Birok, kolğö tüşkön sendey korkoonu körüp ölgön mende eç arman cok... Balkim, sen mınday bolot dep tük kütkön emestirsiñ. Menin kim ekenimdi bilesiñbi? Men bayağı sen kordogon kordoyluk kelinmin...

Zauranın alı kurup barattı. Düyşöğul tüynöğü [155] karmaganday tak tüyülüp, ontop cattı. Kimdir biröö aga mılığın kesep, keciğesinen nığıra baskanday boldu: «Çığarba, ünüñdö... Cetişet seniki... Can tattuu beken». Sağınaalı ańgekten çığa berip, cer süzgön eken. Kandayçadır Zauranı kuçaktay kalğan Aycamal dale eç nersege tüşüñböy, cüröğü üşüp, dal bolup turdu.

— Aylanayın eceke, — dedi Zaura, akırkı küçün cıyıp. — Men kişi bolo turgan emesmin. Sizden köptön-köp surarım, beşikte kalğan kızıma köz sala körüñüz. Sansızbayımdın belegi oşol ele. Moynumdağı mobu tumarçada anın askerdegi adresi bar...

Zaura şalak dey tüştü. Çoçup ketken Aycamal mılığın mıkçıy karmagan Sağınaalığa çurkap cetip, ceñinen tartkılay baştı:

— Sadagañ boloyun Sağınaalı, sen emne catasıñ? Bul emne degen ukmuş? Degi kanday balaketke kalğañbız? Bol, aytçı, tezireek?

Birok, Sağınaalı oşol catkan boyunça oygongon cok.

Oşol okuya mına azır, uşul münöttördö bolun catkanday köz caşın köldötüp, cer carıp bakırıp cibergen Aycamaldın canına Murat menen Anar entelep cetip kelişti:

— Emne boldu, apa?

Aycamal mından bir neçe cıl murda Sağınaalısın cogotkondoy eki böyrögün tayanıp, öpkö-öpkösünö batpay, solkuldap turgan ele.

— Silerdin zeeniñerdi keyitip, aytpay ele koyoyun dedim ele. Birok, canım çıdabay, özögüm örttönüp baratat. — Aycamal uu uurtap cibergendey aldastadı. — Senin atañ Sağınaalının da, senin apañ Zauranın da tübünö cetken canağı türü suuk kişi. Al askerden kaçkan karuu-carakçan maskara eken... Men beybak anı bilbey ele, eköönön şek sanap, Düyşöguldu kolgo tüşüröör künü şaytanday bolup bara kalıp cürböymünbü. Oşondo ok çığıp, eköo teñ apat boluştu. Düyşögul kolgo tüşüp, kesilip ketti. Tam-tuñ basıp kalğan Murat atasınan acıradı. Emçegimdi emizip bağıp alam dep asılğanıma bolboy, atayın ciberilgen ayaldar seni ımırkaylar üyünö alıp ketişti. Anda Sansızbay askerde emes bele... Al senin atañ bolot, karaldım.

Közün bakıraytıp, emne deerin bilbey eleñdegen [156] Anardı şıyraktan alçuday Aycamaldın öñü buzulup, cakındap bardı:

— El baktısı üçün erdik menen kurman boluştu dep ökmöt eköönü teñ kastarlap kömüşkön... Senin apañ bolboso, ok maga tiyip, men ölmök ekemin. Meni saktaym dep al özü mert boldu... Karaçı, dağı kança cıl çaşadım. Beyişi bolğurdun beyiti tak uşul. — Aba cetpey catkanday demi kıstığıp, Aycamal entigip arañ süylöp cattı. — Öh-h, kaysını aytayın, çaştık-mastık, tüşünböstük, kem akıldık... Aylanayın Anar, sen küyöönö mendey karoo bolo körbö! Alardın aldındağı künöömdü kantip gana cuuy alam... Men kesepet bolbosom balkim, eköo teñ ölböyt bele?... ..Ce meni kuday albay, tirүүлöy kıynap... Köödönümdü dart, kökürögümdü küyüt çalıp... Aycamal ok cañılğanday cürögün basıp otura kaldı, kıyşayıp baratıp, közün bardap-bardap aldı:

— Keçirgile me-ni... M-e-n, ku-ru-yun...

Murat menen Anar çırkırıp, Aycamaldın başın cölöştü, birok al tilge kelbey, şalaktap kalğan ele.

Ölösölü kempirdin calgız uyun uurdap, arakka salğan Düyşögul özünön-özü bülküldöp, başın iyinge katkan kelemişçe çaşadı... Kaalaşınça içip, karañğı koñulda köz açpay catkan kündörü da boldu. Çöntögündöğü cuk-cuburu tügönüp, kaçan gana

murduna suu cetkende, ısığına küyüp, suuguna toñup, baldarı üçün baarına kayıl bolup, anın ar kaday naadandıktarın keçirip kelgen Şaripanı oyloodu. Muktardın barında da, cogunda da, eç kimge kamçı saldırbay, öz ookatın zımıldatıp casap könüp kalğan Şaripa, küyöösü iñir karañğıday suurulup çığa kelgende, selt etip çoçup alıp, bir çeti içinen ayasa, bir çeti karamança cek körüp, kabarıp turdu:

— Tuz-daamın tatıp, ene katarı tutkan ak peyil alsız karının ayaluu amanatına napsiñdi ağıtkança, muunup ölgönüñ artık emes bele... Emne ele çöntögü buruldayt dese...

— Çuş-ş... Ünüñdü bas! — Düyşögul öñün tüktüytüp, cutup iyüüçüdöy közün çakçayttı. — Eger añılday turgan bolsoñ, öz kolum menen caylap ketem. Men erte caman attı bolğon kişimin. Menin ayay turgan eç kimim cok. [157]

— A baldarıñçı?

— Baldar öz künün köröt. Alar emes, men öz alapayımdı tappay cüröm.

Bark etken açuu dooşton çoçup oygonup ketken testier uulu aksaygan sölököttü körüp, «bu kim özü» degendey, közün bardap-bardap aldı.

— Çoçuba, kulunum, men atañmın... — Kança kılğan menen öz kanınan бүткөн perzenti emespi, Düyşöguldun muun-cüünü boşop, kañırığı tütöp ketti. — Men siler menen koştoşoyun dep keldim. Ölüü bolombu, tirüü bolombu, bir kuday özü bilbese...

Üydögü közgö körüngön tasmiyanın baarın şıpırıp alıp, baştığına salıp catkan atasının aç közdüğü, turmuştun zapkısın tartıp kalğan kiçinekey uulunun için eñşerbey koygon cok.

— Apamdın calğız barkut köynögünön baştap cılıtragan nersesinin baarın ele moysop catasıñ, a biz kantip ookat kılábız — dedi testier uulu ıylamsırap, — Apam dağı kimden karız surayt.

— Bu takımın cegen taybastın tapandığın kör! Atasınan da birdeme ayaçu bele.

Irayımı ketip, meerimi taştay katıp kalğan Düyşögul uulun celkesinen atkıy karmadı:

— Cerge çaap alayınbı, ıya! Emne dediñ...

Çın ele mayıp kılıp koebu dep balasın ayagan enesi çırkırap ortogo tüşö kaldı:

— Tiybe, eselek emege... Kaalaganıñdın baarın alıp, közümö körünböy cogol! Ekinçi bosogoñdu attaçı bolbo! Toydum men sendey küyöödön...

Atasının çeñgelinen boşongon uulu da kök meltey beym, aybat kılıp, dale itireñdep cüröt:

— Aga emne çıçalaysıñ. Ce napsiñdın camandıǵı calǵanbı... Oşonu üçün meni baldarga uyat kılıp olturasıñ. Öltürsöñ, öltür!

Düyşögul başın bir muştap aldı da, cin urganday urunup-berinip, bıçağın suurup, tıtına baştı:

— Bular maga akarat aytat imiş... Azır silerdin ünüñördü öçürüp, köz körgüz, kulak ukkus cakka citip ketem...

— Cok, ante albayt ekensiz! — Carakçan eki-üç kişi sırttan şapa-şupa kirip kelip, anın kolun kişendep ciberiştı. — Sizdi biz köptön beri tappay cürböybüzbü... «Eşek oyununıuz» emi büttü okşoyt. [158]

AÑGEMELER

KÜTÜLBÖGÖN TARTUU

Şarşeden kat alǵanda, Gülsaaranın cürögü tentek suuday tuylap, ak cuumal cüzü albırıp turdu. Al, güldüü kosıncasınan çekesinen kömürdöy çaçın bulaytıp, közdörün külündötö, katka caybarakat köz cügürtüp kele cattı: «Gükön, Taşkentten ısıq salam! Kanday, den soolugun cakşı cürösünbü? Men cakında baram... Basa, özüñdün tübölük caşooçu üyüñö kezek-kezek köz salıp koyup cürsöñ. Basa berki iş emne boldu? Anı özüñ ele bilçi, Gükön. Eki üydü emne kılmak elek. Balkim, «artık döölöt baş carbayt» deçülör da tabılar... Andaylardın sözünö kirbe... Basa, Aleksey Vasileviç cönündö cazıpsıñ. Ooba, al oşondoy asıl kişi. Atañdı cakşı taanıyt beken? Birok, bizdi bilbeyt da... Emnege uyalasıñ? Baş koşkon catabız dep açık ele aytpaysıñbı?»

— Kızım, oy aylanayın kızım toktoy turçu, kağılayın!

Kız, selt etip, can-cağın karaganda, eki butu tizesinen çok kara murutçan kişi közünö çaldıktı. Al, trolleybus toktoçu cerdegi skameykaga süyönüp turgan eken. Üç çaşar çamasındağı kara togolok bala menen boyu andan bir az kırduurak kız anın canında tattuu tokoç cep turuşat. Mayıp kişi eki koltugundağı baldağın skameykaga süyöy koyup, bet aarçısı menen balanın küküm bolğon oozu-murdun tazalap catıp koburadı:

— Kızım, beri bas kağılayın, seni men çakırdım.

Gülşaara anın canına kelğende, bala borboyup, kolundağı tattuu tokoçun sundu. Anın nazik münözünö [160] iyigip ketken kız «özün ceygoy, sadagası. Bereşen cigit turbaybı» dep, betinen öptü.

— Gorispolkom kaerde ekenin bilbeysiñbi, kağılayın?

— Bilem, aba, bilem!.. Tak uşul cerden trolleybuska tüşöñüz, tüz özünö barasız.

— Rahmat, kağılayın. Cakında kıştaktan kelğen kurgan canım, elettik kılıp, şaarıñdı cakşı bilbey catpaymınbı.

— Eçtemke emes, aba.

Gülşaara balanı erkelete, kol bulğap koştı. Bala da anı köpkö çeyin karap turup, bıtıygan kiçinekey mancaların öydö kötörö, serbeñdetip koydu.

Gülşaara da artın ulam kılçaktap karap koyup, tigi balanın münözünö elcirep ketip bara cattı. «Men da uşunday bala bolğondurmın, ee».

...Ooba, Gülşaara da bir kezde uşu baladay kiçinekey kız bolçu. Atasının satıp alğan çoñ koroo cayı bar ele. Ayıl-apadan bazarçılup kelğenderdin baarı ele arabaların oşondo toktotup, attarın oşondo baylaçu. Kızdın ene-atası kelim-ketimge cakşı, keñ peyil kişi bolğonduktan, üyünö meyman kelse süyünüp turuşçu. Bir çöögün çay bolso da, kabağım-kaşım debey, cadırap-caynap berçü. Gülşaara atka öñörgöndü eñ cakşı körör ele. Atçan kişini körgöndö aldınan tosup kedeñdep çurkap çıkçu... Kelğenderdin kimisi bolbosun, daroo eñip alıp, sonunu tarkağıça oynotçu. Al, ebelektey ceñil cana carakör kız bolğonduktan, baldardın baarı cakşı körüp, moyundarınan tüşürçü emes.

Caykısın alardın koroosu tolğon alma-örüktör buruksup, kirseñ çıkkıñ kelbey, özünçö şaar ele. Atası cumuştan kelğenden kiyin koroosuna suu seep tazalap koyup, kölöködöğü kerebetke kıyşayçu:

— Kel, kızım, bir cıttatıp koyçu. Keçke körböy, men seni sağınıp kalbadımbı!

Bak tübündöğü cılcığan kiçinekey suuga «tegirmen salıp», «parohod cürgüzüp», çambıl ala bolup oynop olturgan Gülsaara kızıñdap cügürüp kelip, atasının moynuna asılçu... Atası çedireygen cılañaç kursağın tabarsık üylögöndöy pırk-pırk etkizip, etinen tamtık koyboy cıttay berçü.

— Eegiñ caman eken. Sayıp ketti, — deçü Gülsaara atasının kılkinduu sakalınan cadap. — Senin eegiñ emne üçün apamdıkınday emes? [161]

— Aa, kuday taala! — Kızının sözünö atasına koşulup apası da külçü.

Atası baktın kölökösünö ırakattanıp oturup kızına süröttüü kitepterdi okup berçü. Cekşembi kündördö kinoteatrlarga, tsirkke barışıp, şaardın sırtına seyildikke çığışıp, Gülsaaranı tepeytip eerçitip alışıçu.

Mına uşul beykut turmuştu üyüñ küygön Gitler buzdu...

Atasınan «kara kagaz» kelğeni, apası betin tıtıp üstömönünön kulaganı... Oşol boydon töşöktön turbay catıp kalğanı... «Balança cerim ooruyt, tükünçö cerim ooruyt» dep kıykayıp arıktap ketkeni... Bir küñü katuu uktap turbay koygonu... Elder çuurup kelip, ıylap-sıktaganı... Gülsaaranın küñü bügünküdöy esinde.

«Baykuş apam, calañ atamdın küyütünön ele ölüp ketti go». — Kızdın kañırığı tütödü.

Gülsaara bir koroodo sopoyup calğız kala turgan bolğondo, kıştaktağı taenesi keldi. Al acarduu kempir ele. Caş kezinde bir elden çıkkın suluu cana bilerman kişi eken dep el añız kılışçu.

...Oşol cılı terezege kat-kat muz toñup, kış katuu boldu. El azıñkı, egin tartış. Nan talon menen berilet. Ayım enenin uykusı çok. Tün ortosunda turup, Gülsaaranın camınçısın bir neçe ıret oñdop cabat. «Keçke okup, çarçagan eme uktasın» dep uykusun buzbay, akırın turat da, meşke ot cagat. Anan bükçüñdöp, tayağın tayanıp alıp, nandın kezegine ketet. Al kezekke turup, nan alıp kelğençe Gülsaara töşönçü-oronçusun cıyıp, idiş-ayaktardı tazalap, çay kaynatıp koyot. Bir buhanke nan alarga

eki kün ookat. Oşonu da özü cebey, bücüröp dasmalğa orop, Gülsaarasına saktap beret.

Gülsaara özgöçö ırğa şıktuu ele. Obonu da ugumduu, özü da kelbettüü. Biylegeniçi! Celge ırgalğan ele kızgaldak... Şaardın kalkına dalay colu kontsert körsötüşpödübü. Bir künü kontsertten keç tarap, üyünö kelse, taenesi cok. Sanaası tınçıbay köçögö çurkap çıktı. Körsö temteñdep Gülsaarasın izdep cürüptür. Gülsaara taenesinin betinen öpkülöp, üygö koltuktap keldi.

— Men caman bolup turam, — dedi taenesi kalçıldap. — Cay sala koyçu karaldım. Birtike catayın. [162]

— Emne boldu, sizge... Carıktık, meni izdebey ele koyboysuzbu. Özüm kelet elem go. Meni izdeym dep suukka uçurap alğansız go!

— Co-ok.

— Anan emne boldu?

— Ançeyin ele, eski oorun karmap...

Taenesi töşökkö catkan boydon baş kötörgön cok.

Gülsaaranı izdeym dep baratıp, taenesi muzdan tayıp cıgılıp, meesine doo ketkenin, eski oorusunun üstünö bul ogo beter koşul-taşıl bolğonun Gülsaara kiyin gana dogdurlardan bildi.

Büt cakındarınan acırap, şum ölümdu cek körüp kalğan Gülsaara calañ oşogo öçöşüp meditsinalık institutka öttü.

Mına, oşol Gülsaara okuusun bütüp, iştey baştaganına bir cılğa ayak basat.

Caştayınan bir koroodo calğız kalıp, turmuştun açuu-tattuusun tartıp kalğan kız, narı basmırt, narı büyrö, narı çıyrak. Üy ookatına tıñ, saramcalduu. Kiyimdi özü bıçıp, özü tiget. Bir koroonu bıkıldatpay karmap, erkek tanaga bergisiz.

Koñşu-koloñdoru da özdörünçö kep kılışıp, şıpşınıp kalışa turgan: «Buga kanday baktıluu cigit tuş keleer eken. Belen ookat, belen cay».

Oşentip cürgöndö «bir kuruluşçu cigitke turmuşka çıgat eken» dep ugup kalıştı.

Bara-bara bul ayıñ çinga aylanıp, süylöşüp cürgön cigitin da körüşti. Al ımanı ısıq, kiçi peyil, ormoygon kara cigit eken. Körgön cerden salam berbey ötpöyt. Koşuna ayaldar anın tek cayın da teriştirbey koyuşkan cok.

— Botom ene-atası bar neme beken?

— Cok, cetimder üyündö ösüp, cetimder üyündö çoñoyuptur.

— Anda belen töşökkö ele kirip kelet turbaybı, erguluñ.

— Cok, ökmöt bergen üyü bar deyt.

— A bu koroo-cayıçı?

— Bu koroo-cayın satıp ciberişet da.

Uşundan ulam ugulup ketkenbi, ce koşunalarının biri aldirtadan şıbirap koygonbu, aytör akırkı kündördö kardarlar köböyüp ketti.

Azır da darbazanın canında biröö kütüp turgan eken.

Ar nerseni oylonup, Gülsaaranın kapadar bolup [163] kelatkanın al kaydan bilsin! Colukkan ele cerden soodasın bıçıp kirdi.

— Uşunça koroo-caydı calğız özüñüz eelep turat ekensiz. Kvartiraga beriñiz carmısın, kızım. Akçasın nak sanap berem... Ooba, oşentiñiz kızım. Calğız bolsoñuz, erteli-keç ookat-cayıñızga dele karalaşıp turayın. Otun carıp, suu kuymay, bak-şağıñızdı közdömöy calañ menin moynumda bolsun...

— Men öz kabırgam menen keñeşip, bir az oylonup köröyünçü.

— Aa, hop-hop kızım.

Kökürögünön tügü körüngön calañ töş kara kişi «kuda kaalasa, iş oñunda» degendey cakası cok ak köynögünün sırtınan üç kabat kılıp, kurçangan çarçısın oñdop koydu.

Al emi Gülsaara kabırgasına keñeşkende, emne kılát? Cön ele saamalıktatkan söz da. Antkeni koroo-cay maselesi ebak çeçilip, Gülsaara menen Şarşenin ubadası ebak bekigen. Eger Taşkentte cer titirep, üylör kıyrabasa, Şarşe ayakka barbayt ele da, eki caş baş koşup, Şarşe Gülsaarasın cañı tiygen kvartirasına ebak köçürüp ketmek. Atasınan kalğan koroo-cay cönündö akıl salğanda, Şarşe, Gülsaaranın

çaçınan sılap, mintip aytkan: «Bakşağı ele debeseñ, anda gaz da, suu da, batereyası da cok. Kömür taşıp, kül çığarıp cüröbüzbü, Gükün... Oşonu cön ele koyoluçu».

Gülsaara boorunda orompoy tepken balanın sürötü bar ak sumkasın karmap kayra çıksa, bayağı kişi akıyıp dale kütüp turuptur.

— Oylonup kördüñüzbü, kızım?

— Oylondum. Birok bul üydün eesi bar.

...Puluñuzdun keregi cok. Dokumentalını kılbasak bolboyt... Cürüñüz anda...

Şaardık sovettin predsdatelinin kabıl aluuçu bölmösündögü kezek kütköndördön kol tiybeyt. Alar ar kaday muktacdıktar menen kelişken: Kvartira almaşuu, üy salıp, üy satuu, konuş cañırtuu... Eki balasın eki tizesine kondurup, eñ artkı orundukta olturgan bayağı baldakçan kişi Gülsaaranı körüp, külüp koydu:

— İe, sen da kelip kaldıñbı. Bügün bizge kezek cete turgan emes. Karabaysıñbı, eldin köptüğün...

Bierde dayım uşunday bolot aba. Erte kelip, kezek albasañız, köp zarığıp kalasız. [164]

— Meyli, emi atayın kelip, kayra kuru ketmek belek. Dağı kütö turalı.

— Kütöpöy ele ketebiz, özü ele otura beret eken, — dep berki kiçinekey kara togologu bırıñdap ıylap ciberdi.

Atası çark aylanıp anı aldap-soolayt.

— Mına azır ketebiz. Dağı birtike çıday turçu, balam. Anan men saga balmuzdak satıp berem.

Bala çırgaylana atasın kolunan tartkılap:

— Cebey ele koydum, muzdagan balıñdı. Cür ketebiz! — deyt.

Kalıñ kiyinip alğan atasının çekesinen ter çıbırçıktap, bir çağınan tilge tüşüñböğön kiçinekey çürpösü maza kılıp, aylasın ketirgenine Gülsaara tütpöy ketti:

— Oy, saga emne boldu? Çoñ cigit da ıylayt beken.

Köp kütüp zarıkkın tecik neme anın sözün ukmak turgay, ogo beter kecirdenip zaldı cañırta «ketebiz» dep darıldadı.

Baldakçan kişinin balasına aylançıktap, anı arkı-berkige alaksıta, küygültökkö koşo tüşkön Gülsaara berki kişi zañk etti:

— Ey, appak kız, men sizdi kança kütüşüm gerek. Tamaşa çekpey, açık coobuñdu aytpaysıñbı? Üy eesi kayda?

Köpçülükün közüñçö tiginin barkıldap cibergenine Gülsaara uyalıp ketti:

— Keçirip koyuñuz. Üy eesi uşul gorispolkom. Men alardın uruksaatisız eç nerse kıla albaym. Körböysüzbü eldin köptüğün. Menin kezegim cetpese alardan kantip ötünüp kirem. Şaşpay koyo turuñuz.

— Aa, oşondoy deñ... Hop, boboso... Men çıçkan añdığansıp otura albaym. — Calañ töş kara kişi kolun teskeri şiltep, caktırbaganday cönöy berdi.

Izalangan Gülsaara baldakçan kişi surabasa dele, bolğon işti çaşıra albay, özünön-özü coburay ketti:

— Men zordop eerçitip kelğensip, uşunday da kişi bolot eken ee.

— Bu kişini kaydan taanıysıñ kızım?

— Dele körgön kişim emes, aylanayın aba. Üyüñdü kvartiraga ber dep akidey asılıp, calbarıp turup alğan soñ, köñülün kıybay, eerçitip kelip cürböymünbü. [165]

— Bu kıstalak üydü başına urabı, — dedi baldakçan kişinin kıcırı kaynap. — Bir emes eki üyü bar. Ay sayın otuz som tölöp, anın birinde biz turabız. Uşunun peyli kursun! Cetken aç köz kişi. Cadaganda daaratkanasına da kulpu salıp ketet. Bala-bakıranı oynotpoy, kağıp-silkip turat... Oşonun ayınan gorispolkomgo kelip oturbaymınbı, kızım.

— Şaarda köptön beri turasızbı?

— Cok, kızım... Cakında kıştaktan kelip, zavodgo ornoştum. Bulardan başka dağı üç balam bar. Caş ayalmet kişinin calğız iştegeni kıyın eken. Arı-beri karagança ele ay bütüp canağı calañ töş neme «kele beri akça» dep turat.

Gülsaara baldakçan kişini bir çeti içinen ayasa, bir çeti öz tagdırına cakındatkanday can tartıp, içinen buşayman bolup cattı:

— Ay, beçara köp balaluu neme eken, ee. Anın üstünö mayıp... Oñbogon soğuş dalaydı zar kakşattıñ go... Mayıptıǵına karabay, oşonço balasın tarbiyalap zavoddon iştep catkan daǵı mıktı kişi eken... Mınday invalidderdin keesin körüp cüröbüz go!

Balası kıynap atasının kolunan tartkılای bergen soñ, baldakçan kişi aşı keçip ketti:

— Cür emese, başka künü kelebiz. Kirip-çıkkandardın baş terisine karaganda bizge bıyıl üy arta turgan körünböyt.

Gülsaara da alardın artınan çıktı.

Baldakçan kişi uulunun ıstanın çeçip alıp, özünçö süylönüp catıptır: «Meni kuday urganda baykagan emes ekemin da... Emne ele çıypıldayt dese... İçine cel ötüp kalğan go, kulunum. Ce canaǵı peraşkesi cakpay kaldıdı? Anan bornıyga baram debeysiñbi? Emi emne kiygizip ketçümün. Taza çatak kılbadıñbı, kulunum. Koy emi vodoprovod taap, cuuyly. A kurgagança kaçan». Gülsaara tigi kara togoloktun ıstanın bulǵap koygonun daroo seze koydu da, «eçteme emes aba... Bala emespi. Köçödö ıstan kurgatıp oturgan bolbostur» dep üyünö eerçitip keldi. Şımın daroo cuup caya koyup, Canaalının aldına dastorkon caydı.

— Tamaktan alsañız-ceseñiz, aba. Erteden beri kardıñız açtı go.

— Irakmat aylanayın. Irakmat, kızım!

Özünön-özü ögöylöp batına albay turgan Canaalı [166] kööşüp oturup, çaydı çeri cazılğança içti. Uulu menen kızına şeker tatıtıp, nan tuurap berip, toyguzup da koydu.

— Kayda işteysiñ, kızım, — dedi al tereñ ıraazı bolo, uulunun murdun aaçıp catıp. — Kördüñbü ecekeñdi. Mından arı unutpaysıñbı?

— Dogdurkanada, aba... Azır otpuskadamın. Mayda-barat bakırçılık işterdi bütürüp alayın dep...

— Peşeneñ carık cakşı cerdin bülösü okşoboysuñbu... Iras, kesipte ekensiñ, kızım. Barakelde. Bu üydü ökmöt bergenbi?

— Cok, ata-enemden kalğan koroo-cay. A kişilerdin közü ötüp ketken.

— Attiñ ay, senin ubayıñdı körüşkön emes eken ee... Ee, balam, ölüm degen oşo. Bu baldardın apası da kelbes cayına ketken. Mınabu eñ kiçüüm enesinen tam-tuñ basıp kalğan ele. Mina emi mınça kişi boldu. — Canaalı oor üşkürdü. — Ee, kaysını aytasıñ... Alardın ömürün silerge bersin! Dayım baktıluu bolgula.

Ayıkkan carasın ańdabastan katuu oorutup alğanday, Gülsaara erdin kese tiştep, cürögü tilinip otura kaldı.

— Bu baldardı andan kiyin enelüü kıldıñız bele, aba?

— Cok, balam. Enesi da özüm, atası da özüm. Biribizdi biribiz bağıp, mintip telçigip kele catabız. — Canaalı baldağın tayanıp, ordunan turdu. — Emi biz keteli, kızım. Sıyıña çoñ ırakmat. Örkönüñ össün.

— Koyo turuñuz aba. Men azır... — Gülsaara şıpıldap, balanın ıştanını ütöktöp ciberdi.

Kara togolok cañı şım kiygendey, boyu-başın kayta-kayta karanıp, baldağın taş colgo tık-tık etkizgen atasının artınanampañdap eerçip barattı.

* * *

A tünü Gülsaara carıtımduu uktay albay, Canaalı cana anın baldarın oylop çıktı: «Enesi cok bolso, kantip ookat kılıp catıştı eken? Üy aldıñbı dep baldarı aldınan çıksa, Canaalı kanday abalda kaldı eken? Aç köz Aşırhun baldarın zekip, oynotpoy koyso, keçke kamalıp ele otura berişebi?». [167]

Erteñ menen turganda da Gülsaaranın cürögü alıp uçup, başkaga özün alaksıta albay kıynaldı: «Eger men oşol kişinin ordunda bolsom, emne kılaar elem? Iylaymınbı?.. Keyiyminbi?.. Baldarımdı taştap, basıp ketembi. Karaçı, kanday sabırduu, dogurunbagan kişi... «Men Ata Mekendik soguştun invalidimin. Siler üçün kanımdı tökkömün. Cerden çukusañar da maga üy taap berüügö mildettüüsünör» dep tayağı menen cer sabagan gorispolkomdogu kişiçi! Gorispolkomdun predsdateli altın ele adam go... Cakşı söz menen canın eritip oturup, sopu kılıp koydu. Atam eköo soguşka bir kirgen tura... Men anı körsöm, dayıma atam esime tüşöt. Aleksey Vasileviç Şarşe eköobüzdün baş koşoorubuzdu bilbeyt da... Eger bilseçi? Atamday bolgon kişiden men emneni çaşıram?

«Çıkan tük kötkön sayın kaltırayt» deşetko... Oşol men emesminbi? Şarşenin kvartirası ekööbüzgö cetişpeybi? Üy satıp kvartira bergenden cırgasa emdiğiçe Aşırhundun teşigi bütölöt ele go!

Cok emi, mından arı kert başın bučkağın iylöögö bolboyt. Men adamın. Bolğondo da frontoviktin kızımın. Menin atam bir tam üçün ölgön emes».

Uşul oy, uşul sezimdin küçü Gülsaaranı gorispolkomgo degdeñdetip ceteledi.

— Men predsdatelge kirişim gerek, — dedi al, elden ötünö, özün-özü toktoto albay. — Meni kezeksiz koyo berüññüzdördü suraymın.

— Kirsın... Kirsın...

— Cok bolboyt, — dedi ürpöygön sekretarşa kız, boyolğon kaşın serpip. — Oçeredge turuñuz. Tiginde sizden kartañ kişiler, invalidder kütüp oturuşat.

— Maga ötö zarıl ele.

— Zarıl bolğondo?..

— Üy maselesi...

— Tigiler da üy maselesi menen akıyıp oturuşat. Ce sizdiki alardıkınan artıqçabı?

— Artıkça...

— Büyröññüzdü kızıtıpay, taza abaga bir az dem alıp keliñiz, — dedi sekretarşa kız, kumsarıp. — Podumaş...

Gülsaara sekretarşanın çekçeñdegenine bolboy, culunup kirdi.

— Uyatsız, — dedi al, predsdatelge dattanıp. — Aytıp catsa, ukpay kirip ketip... [168]

— Keçiresiz. — Predsdatel ordunan tura keldi. — Bu kız siz bolcogondoy kişi emes. Men cakşı taanım. Keliñiz, kızım, keliñiz! A siz çuu kötörböy, bara berseñiz dele bolot.

...Birookumda eşik şart açılıp, Aleksey Vasileviçtin ak kuunun cünündöy ülpöldögön çaçı köründü. Anın artınan canaa kezek surap, öntölöp kirip ketken kız —Gülsaara çıktı. Alar birin-biri cılmaya karap, emnegedir tolkundangan türlörü barday. Predsdatel kolundağı kuş tilindey kagazdı öydö-öydö kötörüp, cüzü

albrat... Al, köz aynegin koykoygon murdunun üstünö kondura koyup, eldin ortosuna oozun taptap tura kaldı:

— Tuugandar, kvartira maselesi eñ kurç problemalardan ekendigin özüñüzdör cakşı bilesizder. Bizde cıl sayın, milliondogon karacattar bölünüp, köp üy salınat. Oşondoy bolso da, kalkıbizdın talabının tınımsız ösüşünö baylanıştuu üy caatı cetişpey catpaybı... Eger kolumda bolso, baarıñardı azır üylüü kılaar elem... Bizdın mına uşunday ahvalıbizga tereñ tüşüngön mınabu kız. — Predsedatel Gülsaaranı körsötüp, çekesinen öptü. — Taanıp koygula tuugandar! Asıl cörölgönü baştap oturat. Buga men da cetine albay oturam... Mına orderi...

Predsedateldin mezeldetip, tuyuk aytkan sözünö oturgandar daroo tüşünö bergen cok. Predsedatel ergip-ergip süylöp, atasının tizesinde oozun açıp oturgan bayağı kara togoloktu körsöttü:

— Bu kızdın atası meken üçün, momunday baldardın bak-taalayı üçün kurman bolğon. Enesi da ölgön. Ökmöt Gülsaaranı böpölöp çoñoyttu, tarbiyaladı, muradına cetkirdi... Turmuşuna baylanıştuu mına oşol markum ata-enesinen kalğan koroo-cayın ökmöttün karamağına ötkörüp berip oturat... Muktacdık köböyüp, üy cetpey catkanda, bul çoñ iş emespi, tuugandar!.. Üydün orderin oşol zamat kesip koyduk... Al order el-cerin korgoodo eki butunan acıragan Toktoev Canaalığa berilet...

Predsedatel akırkı sözdü aytıp catkanda ünün biyik-biyik çıkarıp, tolkundangandan alakan çaap ciberdi... Oturgandar anı cerge tiygizbey, ızı-çuu aralaş süröp ketiştı:

— Kız bolbosoñ koyo kal!

— İlayım, başıñan bakıt ketpesin. [169]

— Martabası cogorulasın!

— Irakmat, kağılayın! Kem bolbo!

Canaalı öz kulağına özü işenbey, eki baldağına süyönüp, közün caşıldantıp turdu...

TÜZ KİŞİ

Keçee keç kelip, «Ak-Taş» kolhozunun başkarmasınıkına kongon Kasım, ireñ-barañdan turup, köçögö çıktı.

Too arasındığı bu çakan kışaktın eli çıkıldagan suuktan ışkınıp, ali cıluu töşögündö. Kambıdarı gana tañ atpay kar küröp, bastırmalarınan cügörü bakal, çöp tüşürüşüp, birin-ekin maldarına salıp cürüşöt. Anday emelerdin ayaldarı da bışık kelişet beym, dagaralap kül tögüp, ot çağıp, üy ookattın kamında.

Mekiyandarı menen butaktuu kartañ örökkö tünögön çaar koroz kanatın kakkılap, kıykırıp ciberdi ele, tömöntön kelatkan çokçoygon abışkanın çalpoo çabdarı koşkuruk atıp, ürküp ketti.

— Ak-ak, kuday atkır. Mal emessiñ da. — Cetimiştin coon ortosuna çıksa da karılıkka bel aldırbağan abışka, tizginin kekçeyte tartıp, eñişke tüşçüdöy temindi. — Toaktun emnesinen korko turgan.

Kimdir biröo arabasın kıldırattatıp, kıdırmaçıdan beter zañkıldayt:

— Çöp sata turgan kişi barbı? Kim çöp satat? Boosun bir somdon bolso da alam.

Kasım paltosun celbegey camınıp, arı-beri basıp turdu da, catkan üyünö kayra kirdi. Töşöktör cıyılıp, cüz çaykooçu ısıq suu dayar eken.

Tündö ançalık tañazar albagan Alım, Kasımdın çolok ooz botinkaçan ekendigin çay-pay içip, colgo çıgaar aldında gana baykap, özünün artık baş çokoyun alıp berdi.

— Uyalbay ele munu kiyip alıñız, — dedi al külüp. — Calañ botinkaçan butuñuzdan acırap kalbaysızbı. Sıykı, bierge birinçi colu kelişiñiz go?

— Irakmat, irakmat. — Kasım butun kiyip catıp koburadı. — Körböğön cerdin oy-çuñkuru köp dep oşonu üçün ayılğan okşoboybu. [170]

— Eçtemke emes, eçtemke emes. Bara-bara bardığına könüp ketesiz.

Başkarma «vezdehodunun» ruluna özü oturup, dasıkkın şofyorlordon beter bezgitip aydap cönödü. Döñgölöktör çimirilgen sayın, kar tozoñu sapırılıp, col

boyundağı zañğıraran şiferlüü ak tamdar, maşına menen koşo carışkan zım karagaylar zuuldap artta kalıp catti.

Alım çarçı boyluu, közdörü külüñdögön etkel sarı cigit ele. Anın kolu rulda bolso da, oozu sözdö:

— Kaysı okuu cayın bütkönsüz?

— Universitetti, curnalistika bölümün.

— Cakşı, cakşı iniçek. — Alım bet aldındağı terdey baştağan aynekti sürtüp koydu da, «belomor» küygüzüp, oozuna tiştey berdi. — Biz bolsok uşintip ele kolhoz menen alışıp catabız. Brigadalarımız öto çaçkınduu... Anın üstünö bıyıl kış katuu bolup, çöptün kanı cerge tambay, asmandın başına çığıp ketpedibi.

Kün kötörölö berdi. Ak kar, kök muzdan közdör kardığıp, zakım cürö baştadı. San etteri sargayıp, cündörü şakşaktağan mençik maldar, kızılğa kongon çımından beter, saman-topondun cuktarı kalğan kırmandarga, tartılıp ketken üymöktördün orduna üymölöktöştü.

Ulam bir koktu, öñküldömö eñkeyiş, cantayma kaptal, cılmışma ör... «Vezdehod» cürökçönü imerile bergende, sozulğan aydalaa, andan arı uzun kıştak, anın kılaasınan arkaygan toolor köründü.

— Teetigi, apay bettin etegindegi üymöktördü körüp turasız go, — dedi Alım, kara köz aynegin oñdoy berip. — Oşonun baarı bizge karayt. Talaada da çöptörübüz köp. Oşogo caraşa suramçılarımız da arbın... Caykısın kaşılup cürüp, maşına cürböğön arıktın kırınan, almanın içinen, karagandın arasınan çaap alğan birin-ekin malı barlardın çöptörü kança küngö cuk bolsun. Kış kaportologondo tügönöt da, kolhozdun kolun karap kalışat.

Alım, kayrakka çıkçu kıya coldo kaz katar tizilip, kadimki ele soguşka kirip baratkan tankalardı elestetken traktorlorgo, ayrısın takımına kıskan atçan adamdarga kol cañdadı:

— Ertelep kamınışkan eken go, azamattar! Bular canağı men körsötkön üymöktördü tartışat. Keesi kıştoodogu malçılarga çöp cetkizişet. [171]

Kasım tañ zaarınan körgön çabdar atçan abışka, alardın soñunan tüşüp, öpöñdöp celdirip baratkan ele. Alım aga cete berbey, maşinasın «tüüt» etkizdi.

Caydır-kıştır etinen azbay, tabı menen bağılğan çabdar, tört ayağın tıbirata oydolop, omuroosunan kelgen kardı cirep barıp toktodu.

— Ak-ak, kuday atkır... Dele ürkünçöögün kantesiñ.

Bul Sarıbay ele. Özünün altınday çaştıgın mına uşul kolhozduñ cılıksın bağıp, koyun kaytarıp çöbün çaap, arabasın aydap, sugatın sugarganga bergen Sarıbay, ardaktuu pensiyaga çıksa da, üyündö beker oturuudan tacap, ötkön cılı korukçuluktu surap alğan. Kolhoz aga aldındağı çabdardı berip, köp mildet cüktögön. Sarıbay caykısın eginge, çabındı cerlerge mal tüşürböy, tötön kırsıktan saktayt. Kışkısın oy-toodogu üymöktördü koruyt.

Anın butunda cılma kara çokoy, kulakçınduu tülkü tumağının boosun eegine bekem baylap alsa da çokçoygon kök ala sakalına muz toñup, atının tanoosu bubaktanat.

Alım daroo tormoz berip, maşinasın toktottu da, kabinadan ırğıp tüşüp, oboço turgan abışkaga kardı cirep barıp kol alıştı.

— Kanday karıya, küülüü cakşı turasızbı? El menen koşo darbıbay ele, kün sınikkanda attansañız bolmok eken. Karañızçı, koluñuz kamtuuga kelbey kalıptır.

At üstündö çokçoygon Sarıbay, kempiri casap bergen teri meeleyin kayta kiyip, tiginin sözünö çıçalaganday süylödü:

— Men go men... Cılıusu ketken kartañ öpkömün. A çaş turup, senin koluñ nege muzdak?

Alım sanın çaap, ıkşıp kaldı:

— Cayladıñız aksakal, «mat» kıldıñız. Ekinçi mintip sintakpay cüröyün.

— Oşentip, baykap süylöp cürsöñ! — Sarıbay da başkarma menen azildeşkenine maaşırlanganday közün kıbıñdatıp, bors-bors küldü. — Tapkan ekensiñ, üşüy turgan kişini... Üşüsöm emgiçe üydö catmakmın...

— Demiñizge ırahmat, aksakal. Çöp tartılıp bütkönçö eptep çıdap beriñiz.

— «Börü karısa bir koyluk alı bar» dep, çıdaarın eptep çıdaym go. Birok mobu suuktuku caman [172] ötüp catat... Koluñardan kelse, suuktu da toktotup koyo tursañarçı. Ha-ha-ha.

Sarıbaydın bura süylöp, kuuduldanganına Kasım da ıraazı bolup, «köñüldüü çal» eken dep koydu.

— Çöpçülörünüzdü körölü dep baratabız, aksakal.

— Aa körgülö. Men da azır ele artıñardan cete baram.

Üymöktün üstü temirdey katkan toñgolok. Isuulap, şımalangan cigitter. Anın tegereginde çana çirkeleşen traktorlor tolo. Üymöktü buzgandar çananı tolturup bergendi gana bilişet eken. Aga kança çöp salınıp, kayda cönötülüp catkanı menen alardın işi da cotoy. Bir gana çıypılıktagan Sarıbay. Al ulam biröönü toktotup, teskep surayt:

— Oy, sen kayda alıp baratasıñ?

— Sarayga.

— Sençi?

— Kıştoogo.

Keesi caktırbaganday açık coop berbey, çunañdap ketip catıştı.

— Brigadir kayda ciberse, oşoyakka tartıp barabız da carıktık.

Bozogo toyup alıp, kart kekire, közdörün ülüñdötköndör da cok emes:

— Çoçubay ele koyuñuz, cep albaybız.

Keesi murdunan küñk etişet:

— Casooldoy bolup, uşunuku öttü...

— Tartılıp bargan ar bir araba, ce ar bir çana çöptü kabıl aluuçu atayın kişi barbı? — dedi Kasım kısıksınıp. — Ce bolboso, ölçönböy ele cönötülüp catabı.

Brigadir Naamıt alakanın cayıp, osunup coop berdi:

— Iya, aylanayın, özüñ oyloçu. Sarayıbızdın biri oydo, biri toodo. Saraylarıbız da köp. Çöp tartkanga kişi tappay catkanda, aga kabıl aluuçu kişini kantip çak keltirebiz. Al üçün mal kıştatılıuuçu ar bir sarayga birden uçetçik, ce tarazaçı koyuş kerek.

— Çöp tartıp baratıp kokus coldon teñin satıp ciberseçi? Anı kantip bilesizder?

— Sarıbay akem beker cürüptürbü. Mına oşolordu karasın dep koyulğan. [173]

— Bu kişi oşonun bardığına cetişe alabı?

Naamıt mukaktanıp kaldı ele, Alım cuup-çayıp ketti:

— Siz abdan tuura suroolordu berdiñiz. Bu çağınan alğanda, bizdin müçülüş caktarıbız köp. Misalı, bu çöptör rayonubuzdağı aldınkı kolkozdor sıyaktuu tarazaga tartılıp cönötülsö, eñ sonun bolbos bele. Antiş üçün çöp üyülö turgan ar bir zonaga birden taraza ornotuş kerek. Borbordogu tarazabız alıs, aga cetip kaytış üçün köp ubarakerçilik kerek. Bul karacatka da baylanıştuu nerse.

— A kün cıluu, cer karada ele saraylarga cetkirip aluuga bolboybu?

— Oy-uuy, al üçün kança küç kerek ekendigin bilesizbi. Biz başka cumuštardan boşoy albay, çabılğan çöptördü ordu-orduna ele üymöktöp koyuuga arañ ülgüröbüz.

Aytkanday too talaadağı çöp çabıluuçu aymaktardı salt atçan kıdırıp çıġuu üçün eki-üç kün kerek ele. Oşentse da toyut çağı ötö kaat. «Calğız uyum keçeten beri kıl kırkpay arañ turat» deyt, üç büktölgön kara kempir, köçö başınan ele başkarmanı karış cıldırbay. Çüködöy sarı abışka, töböcü tölögön tebeteyin koltuguna kısıp, calınıp calbarat: «Oşent, balañdın künün körgür, eptep bir araba çöp ber». Başkarma ulam birinin acaatın açıp, kagaz cazıp karmatat:

— Malıñardın oozu-murduna tıġa berbey, çöptü ünömdöp berseñer bolo. Mından arı suraçu bolboñuz. Surasañız da berilbeyt.

— Surabay kalayın, kağılayın, surabay kalayın. Emi cazga çeyin eptep cetebiz. Eki düynödö ıraazımın balam. Kor bolbo!

Alar eki toonun ortosundağı ak sarayga kelgende, uydun kığın döbö-döbö kılıp üyüp catkan çüñürököy köz kişi kürögün ırğıtıp ciberip, uturlay bastı:

— Buçuktun murdun emdegensip, bul emne kılğanıñar. Calañ booz uylar bolso... Kündö ele çöp surap barıp cürömünbü. Cibergege caraşa on çaktı küngö cetkidey kılıp berbeysiñerbi.

— Emne ele öpkölöp catasız?

Alım carkıldap külüp, badaçıġa salam ayttı. Al kürölgön kardın üstünö caymacay köçük basıp, koltoytup tameki orodu. Kök tütündön eki uurtu tarsayıp [174] çıkkança sordu da, «buf» etkize üylöy berip, anan gana kebin baştağı:

— Mina üç künden beri tüşürüp catkan çöbü. Sanı köp berekesi az.

— Kim tüşürdü ele?

— Canağıcı, canağı... Atıñ öçür kim ele. — Badaçı ayalın zoñkuldap kıykırıp, andan surap alğandan kiyin gana çöp tüşürüp catkan cigittin atın estedi. — İi, basa, Sakibay... Sakibay emes bele.

Alımdar köp cerdi kıdırışıp, keçke suy cıgılıp kaytıssa da, but sozup es albay, kontorgo kelişti. Aktivderin çoğultup, kıştoodogu malçılardan al-ahvalı cönündö cañı ele süylöşüp bütköndö, üzünüp-culkunup Soltonoy kirdi:

— Bu siler bizdi çaşatasıñarby ce cokpu! Bir cakka köçüp ketip ele can tınbasa...

— Emne bolup ketti? Oturuñuz. Adegende kökürögüñüzü basıp alıñız. Akırın aytsañız dele ugabız.

Soltonoy eç kimdi közünö da ilbey, emnege kelgenin aytıp da koyboy, tuyuk ele kızırañday berdi:

— Maga körsötöt imiş. Kim kimge körsötörün körüşöm men anı menen...

— Aksakal, özüñüzü sıylabasañız da, bizdi sıylasañız bolo, — dedi Alım, kabağın çıtıp. — Emne mınçalık küyügüp alğansız. Oturup cay süylöñüz.

— Otur degende oturbaysızby, carıktık. — Kimdir biröö caktırbaganday kakmalay süylödü. — Bala bolup ketkensizbi...

...Aytmaqçı, ötkön cılı kolhozduñ uşul azırkı ele brigadiri Naamıt öñçöy karıyalardı çakırıp, üyünön daam bergen eken. Kabarga cibergen balası Soltonoygo aytpay kalıptır. Oşogo kılıtıp kalğan Soltonoy, bir colu kelgende, uuluna süylöndü:

— Rayondo işteym, iridaktor-miridaktormun ele deysiñ, kana senin kadırıñ?

Aktanbek eç nersege tüşünböy, iynin kuuşurdu:

— Emne boldu, ata?

— Emne bolğondo, sen kıyratıp ciberet beleñ. Sen emes, senden kiçüülör ayıldın arkı-berkisine tüşünüp, ataların alpeştep oturat. Saga okşogon kem, anı bilgençe kaçan! — Soltonoy nasıbayın burt etkise tükürüp, brigadir Naamıtka özünçö ele açuulana baştağı: — Ayban! Eldin baarın çakırat da, meni taştap koyot. Köp

bolso, bir çöögün çayın içet elem go. Katardan kalğanıña küyöt ekensiñ. Uşu caman [175] Sarıbayça cökmunbu. «Eesin sıylasañ, itine söök sal» dep, sen kişidey bolsoñ, Naamıt özü çurkap kelmek. Oşentip kölöködö kubanıp, kopoktop cürö ber.

Atasının bul sözü Aktanbekke katuu tiyip, sokur namızın kozgop koydu: «Caman çirkin, çın ele meni sıylasa, atamdı çakırıp koyboybu. Şaşpa, seni da bir kezegin keleer».

Caz carışı başaldı. Egin aydoo, suu sugaruu, çöp çabuu, koyçu degi kışagan cumuştun ce tıyağına, ce bıyağına cetişe albay, Naamıt andek-dandek boldu. Bayağı sözdü kökürögünö tüyüp cürgön Aktanbek, uşunday uçurdan paydalanıp, Naamıttı bak ettirip gazetaga çaap aldı. Kiyinçereek Naamıttın «koñuruk tartıp catkan» karrikaturası da çıktı, al cetekçilik kılğan brigada baş makalada da sındaldı.

Bir çağınan gazetanın «küyütün» tartıp, ekinçi çağınan işinin «azabın» cep, boyuna karabay, Naamıt ayabay cüdöp ketti.

— Oy aylanayın, baykesi, — dedi Naamıt, Aktanbek atasına uçuraşkanı kelgende colugup kalıp. — Meni bir ayasañ bolo. Moynuma minip alıp, tüşpöy koyduñ go, takır. Iras, sindoo kerek. Birok, oşonun baarına calğız men künöölü emesmin da. Catıp içeer calkoolordu, ayak boşotor ak bilekterdi koşo çımçıy ketseñ, maga çoñ cardam bergen bolboyt beleñ. Bilbeym, aytor, caza tayıp, cañılğan cerim barçılöp ele calañ kabattap sogup catasıñ. Anday bolso, açık ele aytçı, degi astıña tüşöyün.

Biröo menen tamaşalaşıp catkanda, Aktanbektin köñülün ulap, sözün koşo cireşe, kubattap koysoñ, tars carıla katırıp, caga berbey kaluuçu. Oşentkende temir tişteri carkıray tüşüp, temgildüü kara toru cüzü kubañdap turar ele. Anday kezde dele sözmör bolup, biröönün kapkaçankı kemçiligin unutpay, oyun-tamaşaga çarğıta, daroo kırğa çığıp ala koyuuçu adatı bar ele.

Azır da oşentti:

— Caza tayıp, cañılğan ceriñ bolso bolğondur. Kana, kanday cañılıştık ketiriptirsiñ. Özüñ oylop körçü?

İçine kir saktabagan Naamıt, tiginin oynop aytam dep oyundağısın aytkanın baykabay ele, daalday berdi: [176]

— Oylodum, bayke, oylodum. Men künöölümün. Emi oşonu keç. Mindan arı astıñan kıya ötpöy cüröyün.

— Cook, maga kur sözüñ kerek emes. — Aktanbek köz aynegin ala koyup, bet aarçısı menen sürttü da, kubañdap, başın çaykadı. — Kur ayakka bata cürböyt.

— Anan emne kıl deysiñ, baykesi. — Naamıt doldurap, alakanın caydı. — Degi aytsañ bolo. Künöömdön emne kılısam arılam?

Aktanbek kubañdap, bayatan berki sözdör tamaşa ekendigin ayttı, andan kiyin Naamattın den soolugun, bala-çakasının amandığın surap kelip, özün eç nersege cuutpay süylödü:

— Sen oşonun baarın men casap catkanday körüp cürbö. Özümdün ayıldeşarımdı «camandap» cazuuga kantip ditim barsın. Bizde bir oñbogon baldar bar. Alar da maga ataandaşat emespi... Men cokto oşolor şiltep koyuşuptur. Bargandan kiyin, ayabay teskep, kuyruktarın burap koybosom.

— Oşentip, esiñe ala kör, baykesi. Aların maga kün körsötpös boluştu. Eki ayda üç colu kezitiñe çıktım, körö koygonsup, uşul uyat da. Kurulay çuu kötörö berip, özünör dele cadagandırısıñar. Andan ne payda. Kezitiñerdin barkı dele ketip kalbaybı.

— Boluptur. Aytpadımbı, emi. — Aktanbek koştışup ketip baratıp, adatınça askalay artına kılçaydı. — Basa, men saga birdeme aytsam dep... Toonun çöbün kaçan çabasıñar?

Dağı emne balaketi çığa kaldı degendey, cüröğü üşüp kalğan Naamıt şaşıp ketti:

— Kirişpedikpi... Çaaп catpaybızbı. Emne eken?

— Emne bolmok ele. Toru beeni, ança-mınça candıktarımdı kıştan kantip çığaram dep ele abışka koburayt. Koluñda emespi, çöp-çar çağınan karalaşıp koysoñ bolboybu... Senin oşol cakşılığındı aman bolsom men da eske alaarmın.

— Carayt, carayt. Oşo da keppi. Abışkandın kıştık çöbü menin moynumda bolsun. — Degi uşul balaketten kutulayınçı degendey Naamıt oozu menen cırgatıp salğan. — Abışkaña aytıp koy.

Çöp çabuunun kıygaç ubağında «ana-mına, erteñ-bürsügünü» dep süt emizip cürüp, Naamıt aytkanın atayılap ele atkargan emes. [177]

«Uuluma bir nerse aytkan ekeniñdi» eskertip, karızı bar emedey küzdön beri ulam barıp oturup, Soltonoy Naamıttı tacatıp ciberdi. Akırı bir barışında Naamıt kutula cadap, «berbestin aş bışpas» kılğan.

— Sakibaylar üymök üyüp, çöp tükötöp çatışpaybı. Oşolordun köñülün taap, kıştık çöbünüzdü kamdap alğandı da bilbeysizbi, carıktık... Sizge biröö beker ele birdeme bere koyobu.

Oşol söz menen, Soltonoy çıyt tükürö, kursağı dambıraday çoñ toru beesine minip, üymök maalında, Sakibaylardın canınan kañkuulap ötü bergen:

— İş ilğeri bolsun, baldar.

— Aytkanıñız kelsin. A kayrıla ketiñiz, aksakal. — Çöp maalında küñü tuup, caman üyrönüp kalğan Sakibaydın kulkunu kurup, casakerdene calpıladı. — Muunçak-tüyünçök artınıp, toydon kelatkanday türünüz bar. Kurcundağıñızdan bizge da ooz tiygize ketpeysizbi.

Eptep süykönüşö albay turgan Soltonoy, «lam» dep atınan tüştü.

— A berse bereyin. Senden ayagan aş kurusun.

Soltonoy eerge arta salıngan eki közdüü kızıl kurcundan tompogoy şişe suurup çığıp, Sakibayga sundu:

— Me, kağılayın, mınçalık suranıp kaldıñ, köñülün kalbasın. Çettiki deybi, aytor Aktanbegim Masköösünön alıp keliptir. Özübüz içpegenden kiyin üydö ele turgan boluçı. Oşondon beri bugün esime tüşüp, baldar coluksa bereyin dep salıp koydum ele. Nietiñ cakşı eken.

— O carıktık, men tamaşa kılsa... Tim ele koyuñuz. — Sakibay albay, kara küçkö kıyıldı.

— Caman aram, tim ele koyçu bele. Men seni sıylap berip catam. Buga cetken da bar, cetpegen da bar. Neçen cerdi kızıdırıp, mazar basıp kelgen. — Sakibay mındaydı körböy cürgönsüp, Soltonoy bazarga satçu töödöy maktadı. — Munu eldin baarı ele içe berbeyt. Tigi Aktanbekke okşogon çoñdor içet.

Sakibay da albay barktanıp catıp aldı:

— Konyak deybi?.. Çın ele men munun daamin tatıp körgön emes ekemin.

Eköönün kempaylığı uşuntip başaldı. Soltonoy bastırmasının içine kişi boyu oroo kazdı da, [178] kolhozdu kant kızılçasınan tün camınıp toru beege artıp kelip, caydı-caylata oroosun tolturup aldı. Anı çekesinen alıp aaçıyt da, kartöşköçö kertip-kertip tuurap ciberip, kempirine ayabay kaydattırat. Baçegin malına beret. Şiresin capma çelek kılıp, kordop açtıttırat. Köbürüp-cabırıp, anın küçü pivodoy ele. Soltonoy demdüü bolot dep bir çöyçöktü talkan çaldırıp tartıp ciberet da, kereli keçke buloolonup, kart kekirip cüröt. Sakibaydan başkaga kirçimandan bir kişiğe da ooz tiygizişpeyt, anı salğanın eç kimge da bilğizişpeyt. Sakibay oşondon künügö içip cürgöndüğü üçün kudayga ıraazı. Denesi cibip, küöldöp, mart da, bereşen da bolup ketet. Al Soltonoygo adegende bir araba çöp tüşürüp bergen bolso kirçimanın beker içip kınık alğan sayın, ömçülöp-çömçülöp köböytö berdi. Bir araba ekige, anan üçkö, anan törtkö cetti.

Sakibaydın Soltonoydun üyünön çıkpay, şınaarlaşıp ele kalğanınan ulam şekşingen Sarıbay, ańdıp cürüp, akırkı tüşürülgön çöptün dal töböşünön tüştü.

— Ekööbüz teñ paygambar caşındağı kişibiz, Soltonoy. Iymanıbizga kamçı baspay süylöşölü. Kana, aytçı, mınça çöptü kaydan aldıñ?

Soltonoy adegende ele cerden kırınan ketti:

— Sen emne, miliysasıñbı?..

— Koy antip keketpe, Soltonoy. Cay ele süylöşölü. Miliysa bolbosom da miliysaday elemin. Antkeni maga köpçülük işenip, mülkün közdötüp koygon. Andıktan men al mildetimdi atkarışım kerek.

— Menin üyümdöğü ookatım menen senin işiñ bolbosun, — dedi Soltonoy tuttuğup. — Kaydan alıp, kaydan koygonumdu özüm bilem. Saga surak berbeym... Dele koy, munu çekçeñdep. Cönö narı, coluña tüş.

Sarıbay da terige tüştü:

— Sakalduu kişini taş menen urgan itçe kılba, Soltonoy. Ayıl olturup ançalık katuu ketişpeyli.

— Adam eey, munu karasañ. — Soltonoy titireñdep, zaarın çaçtı. — Korukçu bolğonuna töbösi kökkö cetkensip korsoyup kalğan tura. Sadisiñ caman da senin... Sen bayağı ele carıbagan Sarıbay emes beleñ! Senin sözüñdü men carım tıynça da körböym.

Bul sözü söögünön ötüp, çuçuguna cetken Sarıbay toktono albay ketti: [179]

— Köpçülüktün mülkünö kol salğanıñ üçün körüp kalıp cürbö!

— Körgözbösöñ eneñdi al! Sendey kakbaştan korksom ele Soltonoy atım öçsün...

Kırçımanga ayabay kızıp alğan Soltonoy, Sarıbaydı at üstünön cakalap, caza-buza eki-üç muştap ciberdi. Birok Sarıbay «lam» dep süylögön da cok, akarat da aytpadı. İçinen kan ötüp, Sakıbaydın artınan cönödü: «Atakörü, esi cok, özgönü aytsa da, menin kakbaştıgımdı çukubasa bolot ele».

Sarıbay orto coldon kuup cetkende ele, Sakıbaydın üröyü uçup, taysalday başladı:

— Men eç kaday çöp tüşürgön emesmin.

— Oy, ırısıñdı cegir, men öz közüm menen körüp kelbedimbi. Eger antip kıyşaktay turgan bolsoñ, eköönördün üstünördön akti cazdırıp, çoñ çatak salam. Tüşürgön çöbünñdün közü turat. Kübölörüm da bar. Başkarmanın aldında çınıñdı aytsañ, künöñ ceñildeyt. Bolboso, sottolup ketesiñ.

Sarıbaydın Sakıbaydı degdeñdetip aydap kelgendiginin cönü da uşunda ele:

— Kağılayın başkarma balam, — dedi al, özöğü örttönüp. — Uşunça caşka kelğeni Soltonoydoy candimini körgön cok elem. «Uurusu küç bolso, eesi doogo cıgılat» dep, uurusun karmap alsam, abiyrimdi ketirip, kapkaydağımdan öydö çukuyt. Sende ıyman degen barbı, Soltonoy. Sakalduu başıñ menen canıñdı kantip sabaysıñ. Mına, şerigiñdin közü. Er bolsoñ emi tanıp körçü.

Sakıbay suray elekte ele başkarmadan çoçup, ıylamsırap ciberdi:

— Meni kудay urganda... Mınday bolorun bilbey ele... Soltonoydun tiline kirip... Bir colu keçirip koygula, baykeler. Mından arı ölüp baratsam da antpeym.

Izası kaynap, çegine cetken Sarıbay işinin aktığına ererkep kettibi, ce köpçülüktü körüp, erdemsiy tüştübü, aytor erdi bülküldöp, kañırığı tütöy, munu ayttı:

— Men kantip ele biröönü ak cerinen küygüzöyün, aylanayındar... Kana Soltonoy, canağı sözüñdü emi kaytalaçı, el kalıs bolsun. Meni go kakbaş dediñ... Senin sözüñö caraşa men kep ayta albayt bekemin. Menin uulum sençilep kalkostun çöbün uurdap ölgön emes. Senin, menin, — baarımızdın baktıbiz [180] üçün okko uçkan... Men özüm da sençilap «duduk» bolup, askerden amaldanıp kaçıp kalbay, el, cerim üçün tamçı kanımdı tamızıp kelğemin... Saga til бүtkönүнө az ele cıl bolbodubu. Ce oşol kalp bele?.. Oroy bolso keçirip koygula, kağılayındar.

Bayatan beri dele söz cebey, çamınıp catkan Soltonoydo ün da, söz da cok. Anın muunu kalçıldap, közüñdö ogu bolso atıp ciberüçüdöy kumsarat.

Kimdir biröo kabinettegi oor tınçtıktı buzup, tereñ üşkürdü... Dağı biröo mısılduu bırs etti... Balkim al Soltonoydun soguş maalında «duduk» bolup kalğandağı coruguna külğöndür...

KIYGAK

Kenes-Anarhayga çoñ kar tüşüp, kakşatkan karanday suugunan it ölüp catkan ele. Maşına cürö albay, çöptü vertolyot menen tüşürüşüp, sırttan bargan kişi emes, cergiliktüü malçılar biri-birinikine arañ kattap kalışkan. Ştabda kalğan cooptuu adamdan başka adisterdin bardığı tüp kötörö çabandarga cardam bergeni ketişken eken. Al Kerimdi meymankanaga cayğaştırıp, cakşı kabıl alsa da, Kerimdin kiyingenin körüp, külböy koygon cok:

— Siz malçılarga uşul palto menen ötüкçөн barganı cürösüzbü? İçik, tumak, çokoy kiyiş kerek. Antpeseñiz, üşükkö aldırıp koyosuz.

Kerim uyalğanınan, cer şartın bilbey, şaşıp cürö bergenin ayttı.

— Anday bolso cönü bar, — dedi cooptuu adam Kerimge cıluu kiyim, at taap berip. — Özüñüz körüp turasız, koşup bereli desek, menden başka coldun ıgın bilgen kişi cok. Men bolsom, posttu taştap kete albaym. Tigi kızdardı ciberüügö bolboyt. Calğız cürüü ötö korkunuçtuu, adaşıp ketişñiz mümkün. Antkeni, eli cok köz kaykığan een cer. Malçılarımızdın biri bul koktuda bolso, ekinçisi dağı bir at çabım

cerde. Andıktan dağı kütüügö tuura kelet. Çabandardan cumuştap kelip kalğanı boloor.

Eki künü uşintip ötüp ketken Kerim, redaktsiyaga telefon çalıp, malçılarga ali cete elektigin ayttı. Kenes-Anarhaydın şartın tüşündürüp, komandirovkasın uzarttırıp aldı. [181]

Koştogon atı bar, keçkurun kelip, kete albay konup kalğan çabanga erteñ menen colukturuştı. Al, Kaldarbek attuu, tülkü tumakçan, şilekeyin çaçıratıp süylögön sarı çiykil cigit eken. Al, baş koşkondon beri sogonçoğu kanabay cürüp ayı-künü cakındagan kelinçegin töröt üyünö cetkizip keliptir.

— Kelinçegimden çoçuladım, — dedi al şilekeyin çaçıratıp. Ce bolboso, kerilip, decurnıy maşınaga tüşüp kelet elek. Kar olçoytup caap koyup, maşına cürböy kalbadı. Eçtemke emes, buldeзор menen türttürüp, col salıp catışat.

Ştabda kalğan adam aga kañkuuladı: «Bu cigit balaluu bolom dep özü da kubanıp turgan eken. «Coldugun» da casayt. Sizdi da kaalagan ceriñizge cetkizet».

— Otuzdun coon ortosuna çıkkanda, balaluu bolğon catsam ayanmak belem. — Kaldarbek daaldap, tört-beşöönü aşkanaga eerçitti. — Kana, emne kaalaysıñar? Silerdin çaban menen teñtaylaşkanıñar bar go?.. Biz degen silerge okşop, bitirep tıyın sanabagan el bolobuz...

Alar at üstünö kazan asıştı. Kurcunun bazarlıkka tolturgan Kaldarbek atının kuyrugun şuu tüyüp, kardı burguta, astığa tüştü. Kerim aga cetpey, bölp-bölp celdire, artında barattı. Eki çetindegi karı kişi boyu boylogus öñdüü col bütüp, kürtkü cirep ketken calğız ayak çıyırğa tüşköndö gana Kaldarbek atının tizginin tarttı. Sızğıç menen tegizdep koygon sıyaktuu meltiregen çeksiz kar. Közgö sürtöör бүдүр cok bul meykindikten tütün bulagan bir üy, ce baş kalkalar ücürö, ce eş tutar karaan çaldıkpay, Kerim tüptüz okeanga tüşüp ketip, kaydan çıgaarın bilbegen calğız kayıkçanday bolup barattı.

Dele col tügönö turgan emes. Attar kay bir cerden suzguday sorok etip, kürtkügö kirip ketet da, karğıp kayra çığışat. Kerimdin eki takımı açışıp, tizgin sozgon kolu toñup, kamtuuga kelbey kaldı.

Keç beşimde tuman kaptap, kar tozoñun sapırgan katuu şamal cürdü. Alar tüşkön calğız ayak col irmemge kelbey, çılk bütölüp, basalbay buralğan attardın dört ayağı sanalıp, cöö ceteletti:

— Çu, çu... Ay, canıbarım ay! [182]

Izıldagan boroon etek-ceñdi üzüp-culkup, atın arañ cetelep baratkan emelerdin közün açırbay, capşıra koyot. Eköö tizeden çıkkın kürtkünü cirep, keede kömölönüp ketip, buttarın zorgo tartışat. Kerim eegi-eegine tiybey kalçıldap, çırığa baştı. Bir azdan kiyin, karga matıp, cıgılıp tüştü.

— Oy, saga emne boldu? — Kaldarbektin şaştısı ketip, bubak basıp, muz toñgon Kerimdin koltugunan kötördü. — Çıda sadagası, bir az... Cetip kaldık.

Kaldarbektin demi menen bir kilometrce cöö baskan soñ, boroon basañdap, kayra atka minişti.

İñir kireyin dep kalğan kezde, közgö ançalık urunbagan kaşatçadan üç döböt udaalaş ürüp çıgıp, dağı bir az bastıra tüşköndö şifer menen cabılğan uzun saraydın töbözü köründü.

— Mina emi, anık cettik! — Kaldarbek çaalıkkın atın temine berip, alıstan ün saldı. — Çık, ok kудay atkır... Oy, üydö kim bar!

Kerim cabalaktap kişi çığa kalat dep oylogon ele. Kütköndöy bolboy, pahtaluu kupayke, şım, kulakçınduu tumakçan biröö saraydan çurkap çıktı da, temir ayrısın üyülgön çoñ küröndüğü saya koyup, Kerimdin atın aldı.

— Assaloom aleykim, — dedi Kerim aga.

Al, alik aluunun orduna, bışkırap ciberip, attı ceteley, arı basıp ketti.

— Bul menin karındaşım, eñ kiçüübüz bolot. Bizdi ookat kıldırğan da, cırgatkan da uşul. — Kaldarbek atın kañtara baylap catıp koburadı. — O, sadagañ keteyin, caman karam... Calğız korkkon cokuñbu? Emne boldu eken dep, sanaam tınbay çıkpadı.

— Cok bayke. Emneden korkmok elem. Bayağı ele casay cürgön cumuş da.

Kız dele kabak-kaşım dep koyboy, özdörünün kantip bargandıgın, ceñesinin alabalın surap, üygö kirüünü ötündü:

— Col cürüp, kıynalğandırısıñar. Boroon da katuu bolbodubu. Meymanıñız menen kamırabay es ala berıñız bayke. Koylordun astın kurgaktap, tegeregin cıluulap, çöp salıp koygom.

Üy içi monçodoy cıluu, mizildep taza. Saymaluu kızıl tuş kiyiz tartılıp, kök dukaba menen cabılğan kerebettin üstündö kisloroddun baştığınday [183] torsoygon apakay kuş cazdıktar. Tekçede türdüü kitepter. Radiopriyomnik sayrap, meşke asılğan kazandan sorponun cıtı kelet.

Alar, oor kiyimderin çeçip salışıp, meştin canına salıngan köldölöñgö oturuştı. Kaldarbek kurcundun oozun açıp, «saga munu apkeldim, ımırkayga arnap bulardı aldık, mından koñşularga ooz tiygizip koybosom ümüttötüşötko» dep, barbañdap cattı.

Kız kupaykesin ilip, ceñildendi da kolu koluna cukpay, kazan-ayakka kirişip, dastorkon caydı. Anın öñü-tüsün Kerim emi gana kördü. Kırdaç murun kara torusunan kelgen arkar kökürök etkeldüü kız eken. Bir örüm kara çaçı artına tüyülğön. Külğöndö teptegiz appak tişteri kaşkayıp, kandaydır bir caraşık bere tüşöt.

Kaldarbek dastorkonun caynatıp, meymanın sıylay da, süylöy da oturdu.

— Cazıp ketseñ bolot, — dedi al, karındaşına sıymıktanganday kaykaya berip. — Rayonduk Sovettin deputatı, bılıtır «Ardak belğisi» ordenin alğan, partiyaga öttü, körböysüñbü, tigi cıyılğan kitepterdi, ayıl çarba institutunun akırkı kursunda sırttan okuyt...

— Men bul agaydı ansız dele taanıym. Biz onunçunu bütüp catkanda kelbediñiz bele. Bayağı... esiñizdebi? Men azır. — Kız çemodanının albomun alıp çıktı. — Oşondogu onunçunu bütüp, öndürüştön iştep kalabız degen kızdardın köpçülügü, cıynalıšta süylöp, gazetaga cazıp, respublikaga çuu kötörüşsö da, öz sözdörünün ötösünö çığışkan cok. Sıykı, ança-mınça ele kaldık okşoyt.

Asıl oşondogu saltanattuu keçeni, rayondogu ataktuu adamdar menen bolğon coluguşuunu, özünün süylöy albay sürdögönün, çoñdor menen çoгуu sürötkö tüşkөнün rahat menen eskerip, külüp da cattı, süylöp da cattı.

Kerim bolso, al süröttü azır gana körüp oturat.

— Oo, siler murdatan taanış turbaysıñarby? — dedi Kaldarbek ak dilinen. — Mina, ookat da bışıp kaldı. Köptön beri konok kelip kalaby dep saktalğan sür ele. Bol, aylanayın, caman kara, tamağıñdı çığar. Meyman ertereek catıp es alsın. Coldon da ayabay kıynaldı...

Soroyto çapkanday tırp etpey uktagan Kerimdin [184] kabırgası söğölüp, eti ısıp kalıptır. Al arañ ele turup, eşikke çıktı. Asıl erkekçe kiyinip, kee birinin şıyraktarı kiyiz menen tañılğan irikterin koroodon çubatıp aydap çığıp catkan eken.

— Bügün kün cakşı tiyip turat, bayke. Talaaga cayıp keleyin. Cem çöpkö sep bolsun. Ookatıñardı dayardap, çayıñardı kaynatıp koydum.

— Oşent, oşent, caman karam. Men bul agañdı eerçitip, malçılardı körsötüp keleyin.

— Bulardın şıyraktarın emne üçün tañıp koygonsuzdar, — dedi Kerim tañdanıp. — Buttarı üşübösün degeniñizbi? Ce caratı barby?

— Cook, tük anday emes. — Asıl tıkıldap, bayanday başadı. — Kün cılısa kar erip, tünküsün kayra müyüzdöy bolup, zıñkıyıp toñup kalıp catpayby. Bul öto zıyanduu. Sebebi, cayıp çıkkanda, koydun butu kürtkügö kirip ketet eken da, şıyraktarının terisin sıyrıp tüşöt eken. Timele kızıl kan çoşolonup ketet. Oşonduktan kee bir koylor taşırkagan attay bücüröp, ordunan karış cılıp ottoy albay, etinen da aza baştayt. Oşon üçün kee bir koylorgo eski kurmuşudan uşintip kıygak casap koyduk.

— Bu caman kara aytkanın tük berbeyt, — dep Kaldarbek da bir caktan çıktı. — Calañ uşul kıygaktı kiygizgenge kança ubara bolduk. Ar birin karmap, cığıp, tuylatıp... koyçu degi, azap eken da.

— Anan azabınan korkup, koydon kol cuup kalmak belek. Bilesizbi, kıygaktın emne ekendigin! Mizi timele bolottoy. Ötüktü da tilip ketet... Anan canıbarlarga ubal da. Eger tili bolso, kıynalıp turam dep aytpas bele.

Asıl koy artınan çaap cönödü. Çaylaşıp alışıp, Kerim menen Kaldarbek da attanıştı. Alar oşol künü attın omuroosunan kelgen kürtkünü cirep, ak kar kök muzdu tootpoy, koy kaytarıp cürüşkön bir neçe çabandar menen coluguştı. Alardın kemkarçın bilip, turmuştarı menen taanıştı. Ar birinin üyündö radiopriyomnik, gaz plitası, suunu «buramaluu bulaktan» içişet. Un-talkanın mol kamdap alışkan. Köçmö kinolor cana düköndör at tezegin kurgatpay kelip turat eken.

Uşunçalık kıyamat bolup catsa da, eç nerse bolup ötpögöndöy baarının kabaktarı açık, peyilderi tok. Biri-birin tamaşalaşıp, külüp-caynap, küydürgü [185] sözdör menen süylöşöt. Bir çöögün çay bolso da, «içñiz, ceñiz» deşip, canı kalbay, çın peyli menen sıylaşat.

Kerim abdan tañdanıp, tereñ oy menen kayttı: «Kanday çıdamkay, kuunak, meenetkeç adamdar! Meymandostugu cana peyilderinin kenendigiçi! Kiçinekey baldarı ceñil kiyinip alışıp, çıkıldagan suukka karabay, ata-eneleri sıyaktuu mantayıp cürö berişet eken. Ce bularga suuk tiybeybi?.. Şaardıktar bolso dogdur çakırıp, ebak ele alardın esin eki kılmak».

ATANIN AYANIÇI

Aydaraalının üyü toy bergendey azan-kazan. Eşik aldındağı çoñ tüp kara baktın kölökösündö samoor kaynap, bir çağınan kazan borkuldap, caya salıngan oymoluu kızıl şırdaktın üstündögü köldölöñdö oturuşkan koşuna-koloñdoru Urmatbektin şaardan ala kelğen bazarlığınan ooz tiyişip, anı kayta-kayta sözgö alışat:

— Irakmat, sadagañ keteyin. Uşintip dem alış sayın kelip ketip tursañ. Albasañ-berbeseñ da, karı ata-eneñdin töbösu kökkö cetip, çoñ demöör alıp kalışat tura.

Mañdaykı tişterin cañı saldırgan kara kempir da dastorkondogu momposuydan eerçite cürgön neberesine uuçtap berip, beldemçisin tağınan boyunça çurkap cetken cumuru bet ayaldın kebin cirep ketti:

— Aa, ataganat deseñ. Aydikeñ menen Alımbübü seni kantip gana çoñoytuşpadı. Bir kanatın suuga, bir kanatın otko çapkılap cürüp kişi kılıştı go, çirkin. Emi mintip ubayın körüşsün.

Oturgandardın ulam biri cıra talaşıp süylöşüp, soguştun oor kesepetterin, oşol kezde uşul Urmatbek sıyaktuu baldarın karañğı tamga calğız uktatıp koyuşup, tünküsün da iştegendigin, egin menen kiyimdin kaattıgın... dağı, dağı dalay kündördü eske tüşürüşüp, anan azırkı turmuştu teskey baştaştı:

— Azırkı kelinder timele kıynaldık dep cürüşpöybü. İştegen cerine maşıyne menen barışıp, maşine menen kelişet. Cumuştun köpçülügü tehnikanın [186] küçü

menen bütöt. Üyünö kelse gazı dayar. Emne içip, emne kiyem dese baarı bar. A bizdin ubağımızda kanday ele? Biz kanday işteçi elek? Orok orup, arık çapçubuz. Oydun ayağına cöö barıp, cöö kelçübüz. İçsek içip, içpesek bir maal çalap cutup alıp, bir sındırım nan çaynabay, kereeli keçke keserip cürgön kündörübüz bolğon. Oşondo da kabağımız açık, köñülübüz şat. Keçinde oydun ayağınan otunubuzdu kötörö kelip, carma kaynatçubuz, bala bakçubuz, kir cuuçubuz. Gitlerdi uşintip cürüp ceñbedikpi. Emi oşonun ırakatın siler körgölö, kağılayındar...

Cañı talpına baştağan kiçinekey neberesin tizesine alıp, ööp cıttap oturgan Aydıraalı çay kuyup berip catkan kelinin şaşırat:

— Tigi kariyaga sun balam, çınındı...

Tattuu nan menen nabattı köbüröök çılap alıp, köönünö tiye tüşkön tigi tişi cok kariya içpeym dep çınısın ala kaçsa da, Aydıraalı bolboyt:

— İçñiz aksakal, şaşpay oturup içñiz. Meyizden cibitip ceñiz. Beyiştin tamağı degen ele uşçul emespi... Bayağı cıldarı mınday tattuu tokoç turgay, bir sındırım kara nanga cetpey kalbadık bele...

— Aa deseñçi... — Berki kariya oor dem aldı. Balkim anın oyuna mına uşul nan üçün, mına uşul oturgan eldin bak-taalayı üçün, mobu kiçinekey naristenin tunuk külküsü üçün okko uçkan calğız balası kılı etkendir...

Kolğo suu kuyuldu. Oturgandar üç-törttön boluşup, dastorkongo karaştı. Kariyaga kozunun başı tartıldı. Beş barmaktın artınan suusundukka dep Urmatbek şaardan ala kelğen bötölködögü muzdak pivolor içildi.

Koşunalar ıraazılığın bildirişip, üylörünö taraştı. Cer suunu kuykalagan aptaptuu ısıktın ilebi da suugansıp, salkın cel cürö baştağı. Bayatadan beri bir nersesi unut kalğanday kamıgıp oturgan Urmatbek köp cemiş baktarının dal ortosundağı çoñ tüp almanın tübünö keldi. Munu baykesi askerge cönöör cılı oturguzup ketken ele. Oşol boydon kayra kelğen cok. Al emi bul alma bolso, kiyin özü aga ulay oturguzgan alma cığaçtarının eñ ıyığı cana ardaktuusu bolup kaldı. Anı körgön sayın, agası ertesi ele kaytıp kelip kaluuçuday, ce [187] anın butaktarının arasınan şikaalap turganday bolup, Urmatbek bir sonun tattuu sezimge bata tüşöt.

Almanın içindegi bedeler da kök caşıl bür baylap, kıygaç cetilip turgan kezi eken. Kee ceri capırılıp, kee ceri uypalanıp baratıptır. «Baykuş baykem bolso, munu

ebak ele aap cıynap koyboyt bele. Atamdın buga karuusu cetpey baratat» dep oylop ketti Urmatbek. Al oşol zamat köynögün eip ırğıtıp, calañ maykaçan bolup aldı da, alğısın bülöp, ogoroddogu bedeni çekesinen şartıldatıp aap kirdi.

Kara cumuş kılбай, erteden keke kabinette oturup tumsak bolup kalğın nemenin denesi ısıp çığıp, bir azdan kiyin maykasın da oordop, alıp ırğıttı. Bara-bara caak ıldıy ter şorgolop, kirpigi imdalışıp, kömököyü kurgay baştadı. Ançalık arap ketpese da, kanı katıp, dembe dem alap içip kirdi. Birok, atasın karcañdatpayını degen ayoo sezimi anı ogo beter ıyraltıp, bat ele aap bütö koysom dep dalbasalayt. Ce cer arbısaı.

alğının şartıldap çıkkan ünün ugup, kölöködö catkan cerinen tura kalğın Aydıraalı, uulun oboodon kördü da, kolun artına alıp, canına basıp keldi. Bul uurda Urmatbek ogoroddogu bedenin dalay cerin solop cibergen ele. Birok öñü kara kök tartıp, denesine suu aıraganday monoktop turat.

— Koyu balam, kıynalбай tim ele koyu. Men özüm ele aap alam. — Aydıraalı kara kükö uşintti da, uulun içinen ayap, anın ayanıçtuu kebetesin körgüsü kelbegendey, şart basıp ketti.

Urmatbek öydö karal coop berip da koyboy, alğın ogo beter kere şiltep, küşüldöp iştey berdi. Aydıraalı tınıy alбай, birde arı, birde beri serektep turup, kayta kayrılıp keldi.

— Oy balam, aytkan sözdü uksañ bolo. Mınçalık emne canıñdı ürödüñ. Isıktın күнү bu bolso... Tek koyu. Ce bizdin күнүбүз uşul ogorodgo tüşüp kaldı dep turasıñbı. Mından caman akta dele ookat kılğınbız. Kudaya şügür, ookat cetişet. Pensiya da alam. Üstүбүздө үй, astıbızda mal turat.

Urmatbek sömөyү menen çekesindegi terdi sızırıp, alğısın tayana, demigip tura kaldı:

— Eçtemke emes, ata. Siz meni kıynaldı dep turasızbı. Bir eti es aluu, bir eti ermek.

Aydıraalı kölөүн kayra күbүp kiydi da, ıybarkut [188] kemseline kuralğın kurun boşotup-boşotup koyup, baktın kölökösүнө da oturbay, üyүнө da kirbey, coldon kimdir birөөнү күtkөндөй oñ köөдө telmirip turdu.

Asmandağı üzüktöy kara bulut ıdırap, kün şańkayıp ogo beter açuu tiye baştağı. Çań uyulğutup, tooktu kakıldata, bir maşine bezgip öttü. Uzun kıştaktın tak ortosun carıp ötkön mına uşul köçönün eki ceegindegi carışkan zım karagaylardı, düpüygön bak-darakka tungan appak üylördü Aydıraalı karap turgansığanı menen, anın oyu calañ gana uulunda boldu. Al Urmatbek taraptı karasa, uulu denesin küngö caltıratıp, dale çöp çaap catıptır.

Aydıraalı daroo üygö kirdi da, cańı oygongon neberesinin topusun da kiygizbey, sırtka kötörüp cönödü. Al Urmatbek atayın ele körsün degendey, tamağın kayra-kayra casap, dooşun katuu çığara, neberesine kağılıp-sogulup, oşol cılańbaş boyunça sızğırılğan küngö çıktı.

Çöp çaap catkan Urmatbek anı daroo körö koyup, çalgısın ırğıtıp ciberdi da, neberesin kündö cılańbaş kötörüp turgan atasının canına çurkap cetti:

— Ay carıktık kişi, aldağı balanın başına kün ötpöybü...

Aydıraalı neberesinin tamağınan bir iskep aldı da, «İi, bala degen kanday bolot eken. Senin balańdın başına kün ötsö, menin balamdın başına kün ötpös bolupturbu» dep, üyünö külüñdöp kirip ketti.

Urmatbek atanın ayoo sezimin oşondo gana sezdi.

KÜDÖR

1942-cıl. Kök çımırıp, caz keldi. Demeyki cıldarda baldar baka-şaka tüşö çikit oynošup, karılar kılarga iş cok, döböğö çoğuluşup, mal kütüröp, ayıl için kandaydır bir kut aralap turar ele... Al emi azırçı? Bir ceri eńşerilip, kapşıtı tolbogondoy too mostoyot. Ayılğa karaan-teek bolğon birin-ekin karı-kartańdar, borbuyu katpagan caş baldar tiriçiliktin kutun cogotkondoy suz, böksörüñkü.

Altı-ceti caş çamasındağı moynu ilmiygen [189] kız uykuloo közün uşalap, tamdın kün tiygen çağına kelip oturdu. Anın ak sarğıl cüzü şişimik tartıp, bakırakay közü kitireyip turat. Ceek uy çaynaganday kırçılğan köynöktörünün cılçıktarınan arık denesi körünüp, zeendi keyite bışaktayt:

— Apa... Apıke, kuysağım açtı! Nan...

Koldo bolso, Sayra apa çıraktay kızınan emneni ayasın! «Me, sadagañ, ceygoy» dep, kileygen nandı koluna karmatpas bele... Keee, oñbogon gitleriler cañcal ığara elekte, küpüldögön oyun bilek erler el arasında ekeninde, uşu baldar «munu cebeym... peeniya ber» dep nandı cebey mulcuñdap turuşu ele go... A bugün mintip bir üzüm nandın tabılışı kıyın bolup oturat.

— Emne kılayın, kanteyin karaldım...

Enenin say-söögü sızdap, Camiylasın kötörüp üygö kirgizdi. Töşök başında közün calcıldatıp, kardı açkan Nuriylası da kınkıstap oturgan ele. Bular tört birtuugan bolu. Ataları askerge kete elekte ekö aragan. Camiyla menen Nuriyla oñ kazatka attangan Akmatbekke soyup kaptap koygondoy okşoş bolğonduktan, Sayra apa alardı oşol asıl kişisindey karaan tutup, kapşıt ağırap een tursa da, calğızsırabay, kaniettenip kaluu.

— Nuriyla, öpkömdü abayın, sen Camiylaga karaganda estüüröök emessiñbi. Iylabasañ. Men birdeñke kıla koyoyun.

Ene küyşölüp, cük arasına kastarlap katkan oñ sandıktı aıtardı... Uşul uçurda anın başına neler kelip, neler gana ketpedi.

Beykut kez... Camiylası tam-tuñ basıp kalğan. Murda eki balası çarçap cürögü üşüp kalğan Akmatbek Camiylasının boyuna añ cuguzbay kiybegendi kiygizip, közünün ağı menen teñ aylanıp turar ele. Emgegine köp akça ala kalğanında: «Men Camiylaşıma munu apkeldim» dep, barpañdap, birdeme ıroolomoyuna koyu emes... Uşu sandıktı da askerge keteer aldında atası alıp bergen. Aga calañ gana Camiyla menen Nuriylanın cañı kiyim keçesi salınu. Kaatılık kündördö anın çekesinen satıla berdi... Azır karasa, anın tübündögü böz baştıktı bir çöyçökkö cetpegen gana talkan kalıptır.

— Öh, h... Soguşuñ kur! Ce bışıılıktı kez [190] emes. Coon süzölüp, içke üzölüp turganda, kimden emne ığat...

Sayra apa bir çöyçök sütkö oñ tabak suu kuyup, kamıran kaynattı da aga talkandan sebelep, baldarın eki-üç küngö eyin aldap-sooladı.

Böz baştıktı da boşodu... Baldarı kolğö tüşüp, ıypıldaganına ıdabay, Akmatbekten kalğan akırkı sandıktı ança-mına danga ayırbaştadı... Anın artınan Akmatbekti da uguzuştı.

Emne kılou kerek? Kolhoz kantsin. Sayra sıyaktuu kara camınıp, küyöölörü kan küygön kazatta kaza tapkan cookerlerdin üy-bülölörünö, koldu kararan cesir-cetimge, karı-kartañ, carmaçtarga üzülp tüşüp ele catat. Çöyçöktöp egin beret, uuçtap-koçuştap un ırooloyt... Kampanın cugu tügöngöndö, «saap içip, katık kılıp turgula» dep koy-eçkilerdi da bölüştürüp berdi.

Soguştun kesepetinen uşintip ahval oordop, nan cetişpey,öp-çap bolup catkanı menen bala esepşebi! «Apa nan ceym, nan»... dep kınıyayt da turat. İştegenderge tüşküsun ısık tamak üçün berilgen alakanday nan kekirteginen ötpöy, balapandarına cem taşığan çımçıktay, koynuna katıp kelip beret.

Ubağında şam-şum etpey, baldarım dep cürüp özü da karcalıp büttü... Bir künü töşöktön turbay kalıptır. Darılanıp, bir ayça ilkip-kalkıp cürdü... Akırı başına bir akıl kelip, kolhoz cetekçilerine kayırıldı. Alar Sayra apanın ahvalına tüşünüspöy koygon cok:

— Senin emgegiñ bizge cakşı ele siñgen... Cerde kalbaysıñ, Sayra. Çoñ ölköbüzdün kaysı burçunan işteseñ da, frontko cardam bergenge tete... Ce Cumgaldan başka cakta iştegenderdin emgegi esepke alınbayt beken... Andan körö özüñö-özüñ çogool bol... «Çegirtkenin alın körüp, kanın sor» degendey kolhozdu bolso körüp turasıñ. Kolunda bolso, senden ayağıday emes... Bizdin kınıyabaganiñdı da bilip ele turabız. Degi özüñ bilçi, emne kılayın deysiñ?

— Çüy tarapka ketsembi, ayak tüzük deşet.

— Çüydöy cer bolobu... Alma-örügün cegen kişi da can saktap keteer.

Akırkı söz Sayra apanın cürögünö tık etti. [191]

Sayra apa öz kabırgası menen da, cakın-cukundarı menen da keñeşip kördü. Baarı teñ anın akılına makul boluştu. Ayrıkça Takiş degen abısını olcogo tunganday kubañdayt:

— Ataganat deseñ. Bir kolhozgo kirip caylata işteseñ küzündö müşök-müşök buuday, çaka-çaka kumşeker tiybeybi... Ak nandı tuurasınan çaynap ele catıp kalalı, ata körü.

— «Açtın togu, arıktın semizi bolot» degen emespi... Ak nandı tuurasınan çaynaçu kün da alıs emes, — dedi Sayra apa işenimdüü. — Andan körö den sooluk bersinçi! Coonun tilegi taş kaap, askerdegi baldar aman kelişsin... Ölbösöm, küzdö un-talkandı mol kılıp cetkirip berip ketem... Aga çeyin koş bolğula.

A kezde avtomaşına kaat ele... Kokus çıkpay kalsa kaçankığa çeyin sargarıp, col küzöp oturat. Anın üstünö Sayra apa col kirege akça tölögönçö, baldarıma birdeme satıp bergenim cakşı emespi dep kısınp, kolhozdon da ayak uloo surabay, colğö çıktı. Camıylası moynunda, Nuriylası kolunda. Anın oyu ıylay-sıktay, Şamşının belin cöo aş koyup, Çüygö tüşüü.

Birok, col azabı al oylogondoy ele oñoy oltoñ bolo koygon cok. Çikildep kiçine cana maciröo Camıyla ayıldan uzay elekte ele, ayağı şiltelbey kalğan. Sayra apa köktüğünö salıp kötörüp cürüp olturdu. Enenin kıynalğanın esi kire elek bala bilebi. Moynuna minip baratsa da, çırgoolonup, miñ alaketten ötközöt.

— Mina azır cetebiz, — deyt kara terge çılanıp, köynögü etine cabışkan ene. — Teetigi, ayıldı kördüñbü, oşonu Çüy deyt. Anan saga kö-öp, köp, alma-örük terip berem.

Camıyla sooronup, carkılday tüşöt. «Aldasa bolot caş baştı» degen uşul da. Ce bolboso, Çüy kayda da, üy kayda! Berki Nuriyla dele tıñ eken. Kedeñdep çurkap, aldığa ötöt da, apası cup cetkende, kiçinekey siñdisin culmalap küldürüp, dağı alğa ozup cönöyt.

Enenin aldap-soolaganı da, Nuriylanın alaksıtkanı da çırgoo Camıylanı basa albadı. Al birde «butu oorup ketkenine» şıltap, birde suusaganın [192] dok kılıp, karış cıldırbayt. Moynu talıp, kabırgası sögülğön ene kulunun talaaga taştap kete albay, ubakıttın beker ötkönünö kayıl bolup, soksoyup kütüp otura beret.

Oşentip alar özdörün dalay cerge uzap kettik dep esepteşkeni menen, kışaktın körünüp turganına karaganda, ayıldın ele aylana tegereginde cürüşkön eken.

Enenin başı mañ bolup, kızın kuçağına kısa, een talaada özü menen suylöşüp cattu: «Mintip oturup Çüygö kaçan cetmekçibiz... Kolu-buttu cipsiz tuşayt ekensiñ go, kızım. Ce apañdın kıynalğanın bile turgan bolsoñçu... Seni emne kılsam? Aylğa taştap keteyin desem, kıybaym... Sağınam go».

Sayra apa özü menen özü akıldeşip oturup, mınday oygo keldi: «Sağınsam, kıynalsam kanteyin. Koyondun terisi bir cılğa çarıkka çıdaptır... Anınsıñarınday çımırkanıp köröyün. Kıyınçılıkka bel aldırıbayın».

Kayra tartıp, Takeş attuu abısınıkına keldi.

— Murda ele senin tiliñdi alıp, taştap ketsem bolmok eken. Kıynaldı da... Kanteyin, canıma ala cürsöm dele bolmok ele. Emi Camiylamdı saga tapşırdım. Kanattuuga kaktırba da, tumşuğuuga çektirbe. Baş-ayağımdı cıynap alıp, bat ele kelem.

— Oşent, oşent, — dedi Takeş apa Camiylanın mañdayınan sılap. — Özümdün kızım özümö ele kalat... Siler kete bergile. Biz kızım eköübüz artıñardan cete barabız. Oşentelibi, Cakin?

Çüy bul ele tegerekte eken dep bilgen Camiyla Takeşke ıktay, bultuyup başın iykedi.

İçten çıkkın iyri cılan emespi, ene arı karap ıylap, beri karap külüp turup, kızdın tamağınan iskedi:

— Cakinim uşunday estüü. Men Çüydon bat ele kelem... Aga çeyin sen apañdı kıynap, alek kılba ee. Makulbu.

— Makul. — Camiyla söömöyün oozuna salıp, tomsorup kala berdi.

Camiyla erteñ menen «apam köp alma, nan alıp kelatatko» dep çıdamsızdanıp, köçögö çıktı. Apası körünböyt. Ertesinde da küttü. Kelgen cok. Oşentip, bir ayga çeyin telmirip col tosup cürdü. Anı taanığan [193] ayıldık kişilerdin booru açıp, keesi mañdayınan sılaçu: «Apañ bat ele kelet, sadagası. Iylabay cür, ee». Ayrımdarı üyünö eerçitip barıp, kolunda bar tamağın beret. «Cakşı kız tura. Apañ saga cakşı köynök satıp koyuptur. Kurcunu toltura nan, örük, alma deyt. Maşine çıkpay, col tosup cürüptür». Mınday sözdü ukkanda Camiyla kuduñdap kalaar ele.

Kiyinki kündördö apasın sağıngan bala kusa bolup, öñünön azıp ketti... Tattuu uykusunan çoçup oygonup, ireñ-barañdan turat da, kıştaktın başındağı çoñ döñgö çığıp, col tikteyt. Karaan körünsö, uşul apam ele bolup kalsaçı degendey sabırkap,

çıypılıktap turat... Dale başka, apası emes ekendigin körgöndö, öpkösü kööp, közünön çaşı çuurup ketet.

Narı oorukçal, narı ısıq ele canın arañ kötörüp cürgön Takeş kantsin! Balasın enesinen, cubayın küyöösünön acıratkan ırayımsız soğuška naalat aytat da, Camiylaga körsötpöy, ıylap-ıylap alıp, anın canına barat.

— Cakintay, seket keteyin senden... Üygö colobos bolduñ go... Me, momunu cep alçı.

Ömçülöp-çömçülöp, biröölör bergen undan casalğan kiçinekey kömöçtü Camiylaga sunat.

Enesin sağınıp, cetimsiregen kız muñduu. Meyli nan ber, may ber, alda, soola, üstünö üyrülüp tüş, baarı bir kep emes, kaydığer mamile casalğanday sustayıñkı, köñülü açılbayt, casılbayt... Aga apası gana kerek. Apası kelse, kanday süyünöör ele, külöör ele. Baarı bir teñ, apası bir teñ bolup turganın karaçı!

Munu Takeş apa sezip da, közü cetip da turat. Antkende emne kılmakçı! Çakırabı? Kimden? Telegramma berebi? Kayda?

Uşul küyütkö çıdabay, kızdı kolunan cetelep, özü artınan baruuga dele dayar. Birok, oorı çirkin kor kılıp, ayağınan cıla albay oturbaybı. Eger bayağısınday kulandan taza bolso, cerdin tübünö tüşüp ketse da, suramcılap cürüp, Sayra apanı tabat ele go.

Bir çağınan Camiylanın kayğısıbı, ce soğuştun küyütübü, ce dartı aşınıp, cedep cettikkenbi, köp uzabay, Takeş apa köz cumdu...

Enesi çoñ bel kılıp taştap ketken Camiyla caldırap calğız kaldı. [194]

— Apam kelmek ele. Siz anı coldon körgön coksuzbu? Men apama baram. A-p-aa!

Camiyla aldap-soolaganga da könböy, kıl da kırkpay, köz çaşın köldötüp, «apa, apakem» dep mögdöy bergen soñ, Çaeektegi baldar üyünö ötkörüp berişti.

Kimbattuu okuuçum! Bul añgemeni men cakında oşol kişinin öz oozunan ugup oturup, cazuuga macbur boldum. Antkeni, Camiylanın tagdırı menin da cürögümdü ezip taştadı.

— Anan emne boldu? Camiylaga bardıñızbı? — dedim men, Sayra apa süylögönçö aşığıp.

Sayra apanın közünön caş tegerene tüştü.

— Barbay kantip çıdayın, kağılayın. Un, talkandı mol kamdap, Camışıma bir sıyra kiyim-keçek alıp, oşol küzdö ele (bul 1942-cıl eken) kayra bardım. Barsam, abısınim Takeş ölgön eken. Alar turgan cerdi al kezde Cumgal rayonu, «Baş kuugandı» kolhoz deşçü. Camiylamdı baldar üyünö ötkörüp cibergenin ugup, Çaecke cettim... Suraştırsam, eç kimisi bilbeyt. Dele mınday kızdı taanıbaybız, körgön emespiz deyt. Oy aylanayın, men oşol ötkörgön kişinin özün körbösöm da, közdöy kişige coluktum. Al kişi Camiylanın ak şeyseptüü kerebette catkanın, alsız ekenin, ıylaym dep ıylay albay koygonun öz közü menen körüptür. İlaacı bolso, eptep cardam kıla körgölö, kağılayın... Cürögüm örttönüp turat.

Ene calbarıp ıylayt, sıktayt. Birok, Çaeктеgi baldar üyündö iştegender bapkelerin añtarıp alışıp ele, iynin kuuşuruşat:

— Frunzege, Tokmokko bir neçe bala cönötüldü ele. Birok tizmesi kalbaptır. Balkim, oşolordun içindedir. Açık ayta albaybız.

Ene sızdap Tokmokko, anan Frunzege kelet, bir top cerlerden suramcılayt, ilikteyt, tappayt. Cıldar ötöt... Dağı ele tabılbayt.

— Oşol kezde Camiylañız kaçada ele, — dedim men içim bışıp.

— Tişi tüşüp, Nuriylanı dele, (uluu kızın aytat, al azır üylüü-cayluu, oçor-baçar) meni dele bilğidey, taanığıday bolup kalğan... Anday kuraktağı baldar körgön-bilgenin tük unutpayt emespi. [195]

— Anday bolso, emne üçün sizdi izdeştirbeyt dep oyloysuz?

Bul suroonu berip catıp, tula boyum dürküröp çıktı.

— İzdeştiret ele, suramcılayt ele. Birok, meni ölüp kaldı dep aytışıptır. Balkim, bala neme oşol ayıñga işenip, menden birotala tüñülüp kalğandır.

— Degi oşonço cıldan beri kızıñız cönündö bir kabar ugulğan coku?

Cüröktöğü caranın kartın sıyrıp alğanday enenin erdi-başı kırıray tüştü:

— Cok, kağılayın, bir daregi bilinbeyt... Otko da küydüm, suuga da tüşüm! Birok, küdür üzülböyt eken... Oo, kargış tiygen soguş! — Ene erööpüp, muunu kalçıldap ketti. — Dalaydı bozdotup, dalaydın köz çaşına kaldıñ go!.. Oşo soguşun zardabınan biri-birinen adaşkandar emi tabışıp çatışpaybı, aylanayın balam. Balkim, Camışım da aman-esen cürgöndür, tabılaar, üylü-cayluudur... Camıylamdı oylosom cindi bolup kete cazdaym, kağılayın.

Ene andan arı köz çaşın köldötüp oturup, közü tuyuk türköy kişi ekendigin, kızın izdöö boyunca kayda barıp, kimge kayrılaların bilbegendigin ayttı.

Çındığın aytkada, uşul azırğa çeyin ele kanatın suuga kakkılap, ümütün üzböy cürüptür... Cakında üç kelin Tokmoktoğu oorukanadan kezigişip, biri-biri menen ıylaşıp körüşkön eken. «Botom, caman coronu baştap, emne ıylaysıñar» deyt, canındağılardan biri. Anda kelinderdin biri mintip aytat:

— Aa, aylanayın apake, bizdi siz bilbeysiz da... Üçöbüz teñ cetim elek. Çaekten kelğenbiz. Bizdi ata orduna ardaktap, ene orduna erkeletip östürüp, uşunçalık kişi kılğan — ökmötübüz menen partıyabız boldu. Eçen cılı birge tarbiyalanıp, ece-siñdidey bolup kalğanbız... Köp cıldar boyu körüşpöy kettik. Biri-biribizdin daregibizdi bilişpey cürüp, kokusunan coluguşup otursak, anan kantip ıylabaylı, apakebay.

Bu kañşardı ayıldık bir kelinden ugup, çirkin ene Tokmokko cetet. Kelse, üçöö teñ çığıp ketiptir. Ce alardın adresin bilbey, ce atı-cönün suray albay, deldirep kayra kaytat. [196]

— Oşonun biri menin Camıylambı dep oyuma ketet, — dedi ene eseñgirep. — Körgön kişiler üçöönün biröö bir az sıltıp başçu ele deşti.

Anı siz kantip bocomoldop catasız?

— Camıylam kiçinesinde kızıl aşığın tayıtıp alğan boluçı.

— Camıylañızdın dağı kaday belğisi bar ele?

— Mañdayında tumoonun tağınday tağı bar boluçı. Közü bakırakay, ak sarğıl, murdu kırdaç kız ele.

...Ene oor üşkürdü. Anın bul üşkürügünön: «Kızım, kaydasın! Eneñdin cürögün ezbey, bir daregiñdi bilğizseñ bolo! Ce menden tünülüp kaldıñbı... Mende emne cazık... Ubalıbiz soguşka cetsin! Kağılayın curt, Camıylamdı bilseñer ayta körgülö» degen küçtüü ilep çıkkansıdı.

CAN KURBU

Cetimiştin kırınan kıyla aşsa da, Sadık kariya elüü-altımıştağı adamday ali küülü ele.

Ooba, al uşul caşka çıkkança, butu-kolun sunup, beker oturganga köngön can emes. Pensiyadağı kişini cumşoogo eç kimdin oozu batpasa da, özü bilip, caykısın kolhozdu bakçasın, ce kızılçasın otoşup ketet, tünküsün suu sürüşöt. Özgöçö bıyıklı kurgakçılıkta abışka çoñ bel boldu.

Oyuna birdeme tüştübü, ce ança-mınça kündön beri boş oturup kalğanga zerigip kettibi, aytör baybiçesi tañ zaarınan uyun saaganı çıksa, brigadirdin toru kaşkası tokulğası menen mamığa baylanıp kalıptır. Sadık kariya çiy barkut beşmantının sırtınan kemerin kındırday kurçanıp, ak kalpağın çekçeyte kiyip, bir cakka attançuday bolup turat. Al, kolundağı büldürgölüü kamçısın, süyröy, çaka kötörgön baybiçesinin canına şaşpay basıp keldi da, munu ayttı:

— Mişkanıkına barıp keleyinçi. Köptön beri kabarin bilbey, buk bolup kettim.

Mişkanın atın ukkanda, baybiçesi Ayım da demeydegisindey koş köñül bolboy, cüröktü iyitken kandaydır bir cıluu sezim menen antañdap şaşıp kaldı:

— Botom, anday bolso, erterek ayıp koyboysuñbu? [197] Belek-beçkek berip ciberbeyt belem. Emi kantip kur barasın...

— Anı özüm dele satıp alam. — Sadık kancığasına baylangan eki köz kurcundu körsöttü. — Bir çağına çay-çamek salıp koydum...

Eki iynine eki bala otursa da erkin batçuday baraanduu körüngön Sadık coldogu düköndön kurcunun tömpöytüp alıp, atın kıynabay, cel cürüş başığı menen şartılatıp cürüp oturdu. Toru kaşka eki toonun ortosundağı çoñ özöndü boylop ketken calğız ayak taştuu kıya col menen tizgin kaktırbay barattı. Söölcelanday iyirilgen bul calğız ayak kıya col kızıl çopoluu biyik toonu ulam tepçip, kökölöp

olturup, zañgeldin başına çığat. Aerde terebeldi tegiz körsötkön kök cayık bar. Oşol cerge kelğende, Sadık at çaldırdı.

Özü da sergip, atı da tñıp, kayra attandı. Bierden kişi köp ötpöy, toonu aylanıp ketken başka maşına col menep kattaşkandıktan, bul çıyırın nugu öçüp, bilinbey baratıptır. Öyüz-büyüzdögü çaçırıp öskön karagaylar, çını karagattar, katuu katmardı carıp çıkkın kaynar bulaktar... Sadıktın caş kezın esine salat. Ooba, al bul aradan dalay colu mal aylap ötüp, dalay colu karagat terip cegen.

Kök cayıktan kötörölö berer cerdegi tektirdüü boz buçukta cayılıp catkan koy sıyaktuu dümüröygön taştardı «Sekirtme-Taş» dep ataşat. Antkeni, atıñdı sekirtip ötmöyünçö, andan ançeyin bastıra albaysıñ. Toogo köngön canıbar tor kaşka da eliktey tak tüyülüp, sırttıdığın körsöttü beym. Kuu söök sıyaktuu tamırı agarıp, butaktarı tartaygan çoñ tüp arçaga cetkende gana, Sadıktın cürögü zırp dey tüşüp, tizginin tarttı. Til katpas bul kuu arçanı başkalar ançalık eles albaganı menen, Sadıkka al kandaydır bir sırın içine saktagan canduu kübödü sezilet.

...Ar kaysı baylardın koyun kaytarıp, turmuştan bir cakşılık körböy, köçkü basıp, közü açık ötkön küyöösünün küyütünön mögdöp cürüp, Sadıktın enesi da kaza taptı. Karalaşar kişisi cok togolok cetim, başı bışıp, baltır eti tolo elekte tokmuktuk Mahno degen orustun bayına malay bolup caldandı.

Sadık Mahnonun uyların kaytarat. A kezde Tokmuktun [198] tegeregi bılkıldagan sormo saz, kişi aralay alğıs kalıñ kamış ele. Caykısın çımın-çirkeyden kündün közü körünböy, beti-başıñdı çağıp, könöktöy kılıp taştachu. Saygakka çıdabagan uylar öñküldöp kamıştı aralay kaçıp, ce kölökö talaşıp, can etiñdi cedire turgan.

Oşondoy kündördün biri ele. Sadık tegeregin kamış baskan üy ordunday kök çaşañga uyların cayıp koyup, ızıldagan çirkeyden korunup oturgan. Añğıça sınık müyüz küröñ uy çıçañın sırañdatıp bir kötörüp aldı da, cantalaşıp kölçüktüü sazga kire kaçtı. Birok kayra çığa albay, ulamdan ulam batıp baratat.

«Emi kocoyunuma emne dep aytam» dedibi, ce anın «uşul uylardın bir başın cogotsoñ, ce mayıp kılsañ, tirsegiñden tirüülöy ilip koyom» degen sözün estedibi, aytor muunu kalçıldap, ölör-tirilerine karabay, uydun artınan koşo tüştü.

Tizesinen sazga batkan Sadık tırmañdap, uydu çıçañınan tartkan bolot, ce anısı ordunan kozgolup koysoçu... Bir neçe ubakıt boyu uy menen ayabay alışkan çaş öspürümdün eki kolu şaldırap, şayı oop barattı. Dağı bir azdan kiyin belçesinen sazga sorulup, uy emes özünün butun tarta albay kaldı. Al, tıbırap, boşonmokçu bolot, birook butu suurulmak tursun, kayra sazдын түbүн közdöy tartılıuda. Mına, suu anın iynine kelip, moynuna cetti. Uydun karkaygan başı gana körünüp kaldı.

Oşondo gana Sadık ününün bardığınça çıyıldap kıykıra baştadı:

— O-o-y, öldü-üm!.. Çögüp baratam. Kutkara körgülö-ö!

Anın ayanıçtuu ünü oşol arada mılıtk atıp, ördök uulap cürgön Mişaga ugulup, enteñdep çurkap cetti. Mınday sazduu kölgö neçen kurday түşüp, çabaktı da, cerdin sırın da cakşı bilgen Mişa, oozuna suu kirip, esi ooy baştagan Sadıktı sırtka süyröp çıktı.

Sadık köptön kiyin gana esine kelip, közün açsa, bet mañdayında koñkogoy murun, uzun boyluu, sarı cigit turuptur. Camaaçılıuu cargak şımı, daldalı çıkkın kuur tonu canında cayılıp catat. Özü eneden tuuma cıpcılañaç başı sazдын kırınan ıldıy karap kalğan. Sarı cigit señselgen çaçın artına taray berip, kırğızça taptak süylödü: [199]

— Sen menden korkpo. Men saga tiybeym. Bizdi kembagal deyt. Ay şoruñ katkır, men bolbosom saz sorup ketmek tura.

Ölöp, kayra tirilgendey öz közünö özü işenbey, dendaroo bolğon Sadık, tigil cigitti alkaarın bilbey, ce aga ançalık işene berbey, culmalangan took sıyaktuu ürpöyüp turdu.

— Acalıñ cok eken... Emne kiyinbey turasıñ? Özüñö-özüñ tıñ bolbosoñ, bul zaman seni erkeletpeyt. — Mişa anın kurgap kalğan kiyimderin alıp berip, moynunan bulkuldatıp koydu.

Sadıktın ayılındağılar ıylagan balanı «orus kelatat», «orus alıp ketet» dep soorotuşçu. Kenedeyinen mına uşunday «korkok biliş» sezimde ösüp, anan orustun zulum bayına tuş kelip, orus attuunun baarın ırayımı cok sıyaktuu tuygan Sadık, akılı ayran bolup, dale tañdanıp turdu. Al emi Mişa bolso Sadıktın Mahnogo caldanıp cürgönün sırtınan cakşı bilçü. Al Sadıkka bir ese booru açısı, bir ese anı ayabay basingandığın, cüdöölügün körüp, içinen ayap ketti.

— Uydu saz sorup, andan birotolo kol cuuduñ. Emi kocoyunuña barsañ, seni soo koyboyt, — dedi Mişa mltıgın asına, atıp alğan ördöktörün kötörö berip. — Kalğan uyların aydap ciber, köngön nemeler üyünö özü barat. A özüñ meni menen košo cür. Bir ayla tababız.

Alar colu cok kamıştın için aralap, sazdan-sazga ötüp cürüp oturuşup, keç beşimde daldaadağı bir alaçıkka kelişti. Bul Mişanın catağı ele. Anın içinde kalıñ çöp töşölgön. Camaaçıluu caman çapan, kiçinekey kara kazan, bir çöyçök, cığaç kaşık, tompoygon boz baştıktan başka, alaçıktın içinen ırıstuu eç nerse körünböyt.

Sadık Mişaga bir çeti tañ kalsa, bir çeti korungansıp, ırkın koşpoy, dale koomaylanıp oturat. Mişa aga köñül burmaksan bolup, ördöktördün cünün culup, kuykalap ciberdi da, alaçıktın tübündöğü bulaktan suu susup kelip, taş kemegege kazan astı, ot caktı.

Bir azdan kiyin, borpoşo da dayar bolup, buloolonup aldığa keldi. Kep, mına uşul keçki tamaktı cegenden kiyin başaldı. Mına oşondo Mişa Sadıkka emneni gana aytıp, emneler cönündö gana tüşündürbödü deysiñ? Anın köp aytkandarınan, Sadık [200] cadına tutup kalğan eñ başkı nerseler tömönkülör ele: Orustar da «kedey», «bay» bolup ekige bölünöt. Mişa cumuşçunun, başkaça aytkanda, kedey-kembagaldın balası. Atası «ak padişaga» karşı eldi ügüttöp, alardın arasına kandaydır bir çaşıruun kagazdı taratkandığın üçün kamalıp ketken. Ali dareksiz. Apası kelteden ölgön. Alardan kalğan calğız baylık — uşul koş ooz mltık.

— Menin atam ukmuş kişi bolğon, — dedi Mişa kazandı cuup-çaykap catıp. — Oo, biz anın bilğenderinin birin da bilbeybiz.

Özü sıymıktanıp süylögöndöy, Mişa atasınan köp taasir alıp, anın aytkandarın kökürögünö saktap kaluuga tırışçu. Emi anı öz akılına salıp, Sadıkka tüşündürüp cattı... Sadıktın tuyganı bular ele boldu: Eköo teñ kembagaldın balası bolğonduktan, oy-tilegi, közdögön maksatı da bir boluuga tiyiş. Alardın başkı duşmanı orustun da, kırğızdın da bayları. Alar kedeydi kişi katarında körböy, kanın sorup, bayıp catışat. Koldon kelse alardı ayaboo kerek.

— Mına sen eki cıldık emgegiñe Mahnodon emne aldıñ? — dedi Mişa kızuulanıp. — Eç nerse... Kardıñ toyo aş içip, cakası bütün kiyim da kiygen cokuñ...

Mına, teñsizdik kayda? Bizge da kezek kelip, zaman oñoloor... Oşondo biz da alardan öç alabız.

Bul sözgö ayabay muyugan Sadık, Mişaga emnegedir booru tolğonup, içinen ılım sanap kaldı.

— Atasının körü, azır kün cıluu, cer kara. Toonu maanektep, kekilik atıp cesek da ookat ötöt. Tobokel kılıp, baarına bel baylaşız kerek. — Mişa çeçkindüü süylödü. — Bul cerden tün camınıp, ketpesek bolboyt. Mahno izdep kelişi mümkün. Anın koluna tüşsök, eköobüzdü teñ caylayt. Kana, tirüü cürsök bir döbödö, ölüü bolsok bir çuñkurda bololu, ee!

«Orustan da uşunday ukmuştuu adam bolot eken ee» dep, Mişanın bayatan beri aytkan orunduu sözdörünö, casagan cakşı mamilesine cigeri ezilip, içi cılıp oturgan Sadık, oşondo gana çın ıklası menen iyigip, ırsayıp baş iykedi.

Birinin cıldızı ekinçisine tüşüp, alışıp-berişpese da, çın cüröktörü menen tabışkan tagdırı ayanıçtuu eki cetim, ubada boyunça tün katıp, [201] colgo çığıştı. Asman kör içindey üñküyüp, terebeldi dem kıstıktırgan üp basıp, oor bir nerse deneni nıgırıp turgansıdı. Mişanın cırtık çoñ ötügü koloktop, baskan sayın şarp-şarp etet. Mıltığın asınıp, anı-munu salıngan baştıgın conuna arçındap alğan. Sadık cıñaylak, birok çor baskan butu çöñör menen tikenekti dele togoto turgan emes.

Alar çöp-çardı aralap, kez kelgen cer menen toonu közdöy cürüp oturuştı. Suu cep ketken arık, añ-döñ alarga kep emestey. Az boldubu, köp boldubu, aytör bir cerge kelgende attın koşkurugu ugulup, anın soñunan eki kişinin koburaşkan ünü çıktı.

— At emes öz alapayıbızdı tappay catsak, sen kaydağı bir cılkılarıña keyiysiñ, — deyt anın biri kılattanıp. — Taştaçı, oşonuñdu, bay bolğur. Baş aman bolso, mal tabılat... Dağı bir balaketke kabıla elekte, bul cerden cönöp keteli.

Alardın bekerinen bülökkö tüşpögöndüğü Mişa menen Sadıkka ertesi gana belgilüü boldu. Cer süzüp, katuu uktagan emeler çoçup oygonuşsa, çoñ şaşke bolup kalıptır. Sapar ulanıp, biyik congo çığıştı. Ar kaysı cılğa-cıbıt, koktu-kolotto özün-özünçö tütün bulatıp, boz üy, alaçık tigip oturçu kırğızdardın cılan sıypap ketkendey, curtu gana kalğan.

Eköo kök con menen ulam bir kıldı aşıp, şiştiygen çokuga cetkende gaça, kıyalap ıldıy tüşüp, arkı öyüzgö ötüştü. Şumduktu mına oşondo körüştü beym. Kumurskaday kaynap, çuruldap-çurkuragan attuu-cöölüü kaçkındar too betin berbey, korkkon tarakan sıyaktuu kaydadır cantalaşıp cönöp catışat. Körsö, el ürkö baştagan eken.

Ürkkön eldin aldı keç beşimde biz cogoruda aytkan Sekirtme-Taştın kök cayığına kelip toktoştı. Mişa menen Sadık da coldon bir at taap minip, eldin şarınan kalışkan emes. Eköo kök cayıkka tolo tirelgen köpçülükton but koyorgo cer tappay, bıkıragan eldin eñ baş çağındağı aytiluu calğız tüp arçaga kelip catışkan. Añğıça el dürbüp, aç kıykırık, ızı-çuu çığıp kaldı:

— Kokuy, öldük!..

— Kırıp kelatat...

— Oy, el-curt, kaçkıla!

Tuş tarabı tuñguyuk tartkan calama zooka bolso, art çağınan «ak padişanın» celdetteri kuup kelatışsa, [202] tuyukka kelip keptelgen kuralsız el kayda kaçat? Cel capırgan arpaday arı sürdügüp, beri sürdügüp, aylasız turup beriştı.

Mıltığın oktop, arçaga camına bergen Mişa ak boz atçan eki celdetti kördü. Eköo teñ kılıcın calañdatışıp, kaç a bay kalğan kalıñ eldi kaçırıp kelatışat. Ana, ak boz atçandın aldinkısı cetken ele cerden kılıcın şiltep ciberdi ele, Sadık kariyanın azırkı kurağınday ak sakal kişinin ak kalpaktuu başı şılınıp tüştü. Anın katarındağı apalap çırkıragan ükü tebeteyçen kız kolun başına daldalap, kirerge koñul tappay, dirildep turganda, Mişa koş ooz mıltığı menen mezlep turup basıp kaldı. Kızga ceteer-cetmeksен bolup, şiltengeni kalğan celdettin kılıcı kolunan ırğıp, özü at üstünön togolonup tüştü.

Ekinçi ak boz atçan anı körüp, şart artına buruldu da, coruday salpañdap kaçıp cönödü. Mişanın taamay tiygen ogu anı da uzatkan cok. Eerdin artına çalkalay tüşüp, attın attanaar cakkı booruna oop cıgılğan kankordun butu üzöñgügö ilinip, talpağı taşka cayıldı. Mişa kırğıyday uçup cetip, alardın kuraldarın aldı, atın karmadı... Birok, başka coo kelgen cok. Acaldan köz körünöo aman kalğan el, Mişaga calınıp-calbarıp da, moynunan kuçaktap öpkülöp da, öñgüröp ıylap da catıştı. Sadık kariya

azır, aytıp tügötküs azap-tozoktordu, kıyla kıyınçılıktardı birge tartıp, birge ötkörgön mına oşol can kurbusuna baratat.

Mihail bayağı Sekirtme-Taştağı özü acaldan alıp kalğan kırğız kızga üylöngön. Aycan mına oşondo ayabay korkup kalğanbı, ce meesine şek ketkenbi, aytör ayıkpas dartka çaldığıp, akırı oşol oorudan kaza taptı... Neçen cıldar boyu kolhozdo temir usta bolup iştegen Mihail, mına oşondon kiyin, Aycandın mürzösün körüp, zeenin keyitkisi kelbey, alıskı cayıttağı cem-çöp saktaluuçu sarayga küzötçü bolup ketken. Caydır-kıştır oşol cakta. Ayılğa çanda kattayt. Sadıktın sanaası tınbay, bir kabar alayın dep baratkanı da oşol.

Tübünön çoñ suu akkan carga cakın salıngan uzun saray — Mihail közdögön cay. Anın aylanası tikenektüü zım menen tosulup, içinde bılırtıkıdan [203] kalğan sarı kır üymöktör da turat. Kışkı toyut alıstağı malçılarga mına uşul cerden avtomasına menen tartılıp cetkirilet.

Azır malçılar cayloodo, mal cok, aňırıp turgan kezi. Uturlap çığa kaluuçu Mihail da körünböyt. Üyü kulpu. Terezesine ak pardası tartılıp koyulğan. Radiopriyomnigin öçürböy ketkenbi, şańkıldap Musa ırdap catat. Televizordun antenması ilingen uzun cığaçtı Mihail türlöntüp sırdap da koyuptur.

Adegende koroogo cakın colotpoçuday bolup atırılıp çıkkın kuba döböt, Sadıktı taanığandan kiyin, kuyrugun şıypańdatıp, emnegedir kınışılap ciberdi. Sadık atın mamığa asa baylap, kurcunun aldı da, butaktarı barpaygan calğız tüp taldın tübündögü olturguça köçük bastı.

Al Mihaildi köp küttü, birok kelgen cok. Çıdamı ketip, arı-beri basıp, koroosunun içine kirdi. Kürptörü biyik cığaç şatıça menen çığıp barıp, eki coon tirööçkö tuurasınan bekitilgen ustunga tünöşöt eken. Birok, tookkanasının sırtı bek. Sadık aç koyso, anın içindegi kukuldagan tooktor bırırap uça kaçıp, eşik aldındağı cem çaçılğan cerdin ordun tıtmalap ketiştı. Uşundan ulam Sadıktın oyuna tömönkülör tüştü: «Emne üçün mınday? Tooktordu kündüz kantip bekitsin? Açıkkannın karabaysıñbı? Mihail özü bolso açka koyboyt ele»...

Anın sanaası tınçbay, saraydın için, aylana-tegerekti büt karap çıktı. Eski üymöktün canına cañıdan tüptölgön eki-üç araba cañı çöptü körüp, Sadık atına daroo

mindı da, kaydadır çaap cönödü. Anın artınan kuba döböt çımın-kuyun bolup aldığa ozup çıktı da, arsilap ürö, ulam toktoy kalıp, tötö colgo saldı.

Sadıktın oyu — özü şek sanagan merçemdüü cerlerdi emnesi bolso da bir kıdırıp çıġuu ele. Antkeni, Mihail küzötçülük mildetin gana atkarbastan, alının cetişinçe çöp çaap, kolhoz bekitip bergen at-araba menen anı taşıp kelip, erteli-keç kibirap cıya bere turgan. Mina uşundan al çoñ irahat alıp, demöördönüp kaluuçu. Kar oor tüşüp, katuu kıyamatt bolġon bılırtkı kataal cılda anın uşintip cürüp cıygan çöbü bir koroo koygo on beş kün «kül azıkka» caraptır deşip, el dale añız kılışat. [204]

Kuba döböttün kınışılup, tınçı ketip, tıbrıçılğanınan ulam «tilsiz makuluk bolso da, uşul birdemeni sezip cürbösün» degen bocomol Sadıktın oyuna ketpey koygon cok. Oşonduktan at tizginin ittin baştağan izine burup, anın artınan kalbay cürüp oturdu.

Bir beleske çıġa bergende, zımırıp baratkan kuba döböt tık toktoy kalıp, artına buruldu da, kuyrugun şıypañdata, arsilap ürüp, daġı kınışılup ciberdi.

Sadık cañılġan emes eken. Dolu şamal uçurganday çoñ koktunun beti büt ele çaçılġan çöp. Kulangan araba anın tamanına barıp tüşüp, şirenkedey bıçırıp ketken. Döñgölöktörü okçunuraak cerde tomolonup catat. Attın terisinen tamtık kalbasa da, moynundaġı kaamıt, bastramkası menen sırañdap ottop cüröt.

Sadık bularga dele köp köñül bölböy, Mihaildi karap, kulangan cerden anı takır tappay koydu. «Mına kızık, al kayda ketüügö tiyiş? Araba menen koşo kulasa uşul arada catat ele go? Ce cantalaşıp, bul cerden uzap barıp catkanbı? Ce kişi kolduu bolġonbu?» Mina uşulardı oylop, akılı ayran bolġon Sadık aylana tegeregindegi ar bir tüp badaldın arasın birden açıp karadı. Aykay salıp, kıykırıp da kördü. Birok, eç nersenin daregi bilingen cok.

Turası tügönüp, içi ot menet calın bolġon Sadık, ubakıttı uzartpay, atına kayra minip, çöp küktölġön cerdi körüügö aşıktı. Kuba döböt adattaġısınday aldığa tüşüp, uçup-küyüp baratıp ele, çoñ koktudan ançalık alıs emes aralıktaġı aydöşüröök taypakka cetkende, Sadıkka saamalıktaganday şoñşoyup otura kaldı. Anın udalaş kelatkandıġına kaniettengendey kalıñ çöptün arasına kayra şimşigilep kirip ketti da, başın kötörüp ulup ciberdi.

Kuba döböt Mihaildi taap ürüptür. Butun sunaltıp, közün açpay dereyip, sulk catkan dosun körgöndö, camandıkka corup, Sadıktın oyu buzula tüştübü, ce çoçup kettibi, aytor attan oop, basıp cıgıldı.

— Oy, aylanayın Mişa, men seni uşunday abalda körmök belem! Emne boldu saga... Çın ele sen meni calğız taştap ketesiñbi? — Caş balaça eçkirip [205] ıylagan Sadık dosunun betinen ööp-cıttap, culkuldatıp cattı.

Ordunan oçorulup cılabay, ayabay kıynalıp catıp, alı kurganda köşüp ketken Mihail, oşondo gana cıltıratıp közün açtı, birok süylöögö darameti cetken cok.

— Mişa meni taanıp catasıñbı, — dedi Sadık, anın ülüñdögön közünö kadala kalıp. — Emne balaket boldu saga? Aytçı, tezireek...

Başı aylan köçök atıp, eldir-seldir esine kelip catkan Mihail, til oozsuz caldırıp karap turdu da, kayra közün cumup, köşügönsüp ketti. Antkeni al, cerge katuu kelip tiyip, es uçun cogotup koygon ele... Kırsık, kaş menen kabaktın ortosunda boldu. İrdıbanı cok arabaga meltirete basılğan çöp, töö örköçtöngön öydö-ıldıy coldon oop kalbasın dep, Mihail anın üstünö bastırık salıp, arkanın katuu tartıp catkanda, al tars etip üzölüp ketpespi... Çöp basılıp turgan arabanı süyröp, özünçö cürüp ketken attı toktotuuga da anın şayı kelbey, özörüp kaldı...

— Suu-u... — dedi al, birookumda alsız kıñkıstap. — Ay, canı-ım...

Kaldastagan Sadık çoñ suudan kalpağına suzup kelip cutkuzup, astına kalıñdap çöp salıp, can kurbusun oñdop catkırdı.

— Kokuy belim, kozgoy körbö. — Erdin kese tiştep, bardık küçü menen süylöp catkansığan Mihaildin dooşu arañ ele şıbragansıp çıgat.

Sadık anın beşmantı menen köynöktörünün büçülörün çeçip, ceñildensin üçün celpip cattı.

— Çıda dosum, çıda... Men seni eç ubakta talaaga taştap ketpeym. Attıñ ay, atka cürö alaar bolsoñçu... Moynuma kötörsöm dele kayıl elem. Birok, kıynap koyom go. Men azır... Bir az cata turasıñbı?

Mihail ün-sözsüz başın iykedi.

Sadık itti oşol cerge kaltırıp, kaytartıp koydu da, özü ştabga çeyin çaap kelip, ratsiya arkıluu «tez cardam» çakırttı.

Aradan köp ubakit ötpöy, kök taypakka sanitardık belğisi bar vertolyot kelip konup, andan ak halatçan adamdar çığıştı. Alar Mihailge meditsinalık cardam körsötüşüp, etiyattık menen zambilge catkırıştı da, vertolyotko salıştı. Vertolyot asmanga kayra kötörülüp, kaalğıp uçup barattı. [206]

Orto coldo catkan can kurbusun işenimdüü adamdardın koluna tapşırıp, köñülü çalkıy tüşkön Sadıktın közünön caşı tegerenip ketti.

— İristuu zamanıma ömür boyu ıraazımın, — dedi al, cüröğü cigerdenip. — Biz murda kim elek... Degi bak-taalayıbız bar eken. Bayağı kez bolso, baykuş Mişa ara talaada kalıp, acalınan murda ölböyt bele!..

SIR TÜYÜNÜ

Cürgünçülördü taşuuçu Pcevalsk — Frunze avtobusu colgo çıktı. Anın içindegi adamdar eki-ekiden maekteşip, kay biröö katkırıp külüp, bazarda cürgöndön beter bac-bac etişet. Tigi ortoñku katarda oturgan kara kostyumçan, kuba cülün, arık-çıray cigit gana alardın şarı menen anda-sanda uurtunan cılmayıp koygonu bolboso, bayagadan beri dele ooz açıp söz katkan cok.

— Kurbum uzun coldu kıskartıp, taanışa da, ańgemeleşe da oturbaylıbı, — dedi aga canaşa oturgan kırdı murun, sepkil bet capıldagan caş cigit.

— Taanışkan cakşı emey... Atım Abıl, familiyam Akimbaev. Şaardık bolomun, Isık-Kölğö komandirovkaga kelip, kayra kaytıp baratam, a özünüñüzçü?

— Sizdin atıñız Abıl bolso, menin atım Sabır, — dedi canağı şapıldagan caş cigit. — Men da Frunzege bazarçıláp barattım ele, dele ıras bolbodubu! Emi ceter-cetkençe erikpeyt ekenbiz. Anın üstünö egiz törölğönsüp, eköobüzdün ısmıbızdın uykaş bolup kalışın karasañ...

Eköo bet mañdaylaşa tüşüp, ün alısa külüp kalıştı. Sabır külküsün tıyıp öz sunuşun ayttı:

— Emese Sabır kurdaş, başıñızdan ötkörgön kızıktuu okuyalardan bayanday oturuñuz?

— Başıman köp ele okuyalar öttü. Anın kaysınısın aytam.

— Oşonun içinen unutulğus eles kaltırganı kantip ele bolbosun. Calındagan caştık kezde dalay sonundar bolot emespi.

Sabır tamağın casap, cüz aarçısı menen oozun sürtö oñdonup oturdu. [207]

— Mınçalık suranıp kalğanıñızdan kiyin, coldu kıskartıp, başımdan ötkörgön bir okuyanı aytıp bereyin. Antpese col arbıbay turgan.

— Baya ele oşentüñüz go! — Berki cigit da ıpıdap, ıklasın saldı.

...İnstituttan okup cürgön kezim ele... Sabaktan tarap, tamaktangandan kiyin, köñül sergitüü üçün köçögö çıktım. İyun ayı kanday sonun! Aydın bul mezigilinde Frunze şaarı körkünö çığıp, köykölğön kök şiberi bar bak-daraktuu köçölördün kölökösü menen bassañ, Ala-Toonun ak möñgülüü çokusuna çıkkansıp, köñülñ sergiy tüşöt emespi...

Köñülüm çalkıp, boyum balkıp bara catsam:

— Ay, Sabır, katuu şaşıp kalıpsız go? — degen taanış ün kulağıma şak dey tüştü.

Calt burulup karay salsam, Nazgül eken. Al menin bet aldıman çıksa da, aylanaga ayabay berilgendigimden, anın canınan baykabay ele öto beriptirmin. Orunsuz oyçulduguma içimden keyip, keçirim suradım. Nazgül menin sungan kolumdu cumşak kıstı da, «eçtemke emes» dep, acayıp külüp koydu.

Men murda ele körüp cürüüçü kögültür cibek köynöğü kara köz, kara kaş, tolmoç betinde nokot sıyaktuu meñi bar Nazgüldün capaldaş boyuna caraşıp turat. Butunda ak noski menen kiygen takası capıs modeldüü boz tufliy. Murdağıdan bir gana ayırması çaçın eki bölüp örüp turup, artına tüyüp alıptır. Eköobüz kalıñ baktın arasına koyulğan orundukta köñül ergitip, köpkö çeyin süylöşüp oturduk. Kün meelün tartıp, memirep turat. Bizdin teke mañdayıbizdağı skverde türkün güldör caynayt. Anın katarındağı dümpüygön arçanın arasınan miñ kubultup bulbul sayrayt. Gül östürülğön ayantçadağı fontanda kitep koltuktagan ak köynök cigit menen köküröğü tirsiygen tarmal çaç kız suu çaçışıp, şaraktaşat.

Sergigenden kiyin, men Nazgüldü bak-darakka çömülğön biyik dubaldın içindegi eki katar catakanasına çeyin uzatıp bardım.

— Basa, bugün küngö işembi emespi. Ubaktıñız bolso, keçinde kinogo kirbeylibi?

Nazgül közdörün cooduratıp, menin kolumdu dalayga çeyin koyo berbey turdu:

— Siz kaalasañız, men kaçmak belem. Carayt, saat toguzda canağı cerden coluguşalı. [208]

Keçke «Çernişevskide» oturup saat toguz çende kelsem, bolcogon cerde Nazgül cok eken. «Mına kelet, ana kelet» menen alleyada arı-beri basıp cürö berip, ubakıttın dalayın ötkördüm. Nazgüldün daregi dale bilinbeyt.

Eköübüz süylöşüp cürgöndön beri mınday coluguşuulardın eçeni boldu. Birok, biröübüz da casa tayıp, biri-biribizdi uzak ubakıtka çeyin utur karatkan uçur bolğon emes. Özüm al cerde turganım menen kıyalım kıyla cerdi kıldırdı. Bir turup, oorup kaldıbı dep oyıldum. Okuusunan kolu boşoboy kaldıbı degen oy da keldi. «Anday zarıl işi bolso, cana aytat ele go?...»

Sanaam tıñıbay, kantse da bir kabar alayın dep, kara baktı aralap ketken alleya menen Nazgüldün catakanasın közdöy cönödüm. İñir kirip, köçölördö şamdır küyüp kalğan. Baktın içindegi eldin köptüğünön col tiybeyt. Ulam birinen buytap ötüp, şaşıp baratsam, kimdir biröö şap ele bilekten aldı. Çoçup kettim.

— Oy, dos, kanday sak-salamat, küülü-demdüü cürösüñbü? — Sapar külö süylöp, bayağısınday ele barpañdadı.

— Suraganıña ırahmat... Salamattık caman emes... İñi... Özüñ kandaysıñ?

— Bayağı ele özüñ körgön ayıldamın... Azırınça eç cerde iştey elekmin.

— Apañ menen atañdın al-cayı kanday?

— Atam dale bayağı kolhozdo. Apam bıyıl oorukçan bolup ketti. Kolhozdun cumuşuna katışpayt. Kazan-ayaktan kutkarıp, kelin cumşap bereyin desem, ce ayılдаğı kızdar köñülümö cakpayt. Şaardağı kızdarga üylönöyün desem, «bizge şaarda okugan kızıl ooz kızdarıñdın keregi cok, anı mengen akıylaşıp otura albaybız. Eptep ele ısık çay kaynatıp berip, canıbizga tıñıraak neme bolso boldu» dep, apam caa boyu kaçat. Anan uşintip ele uygu-tuygu bolup cürüp catam. Basa sen, bayağıdan kiyyin ele bizdiki cakka takır kattabay koyduñ go? Emi barsañ bir çeriñdi cazat elem. — Sapar çetke cetelep çığıp, kepke aldı.

Sapar eköübüz sır alışkan sırdañkana bolbosok da, mindayça taanıñkanbız.

Caykı kanikul mezigil ele... Direktsiyanın körsötmösü boyunça men oşol rayondogu onunçu klasstı [209] bütürüp, instituttan okuunu kaalagan kızdardı cana baldardı cıynap kelüü üçün komandirovkaga barıp kaldım. RayONOnun başçısı onunçu klasstı bütürgöndör abdan köp ekendigin aytıp, meni rayondun borborunda cürgön oşol kolhozduñ başkarmasın dayındap, maşinasına tüşürüp ciberdi. Biz tüşkön maşına toonun túbündögü bak-daraktuu kıştaktın orto çenine salıngan kızıl çerepitsaluu zor imarattın canına toktodu. Bul — mektep eken. Cumuşumdu bütürgöndön kiyin, meni menen birge kelgen kolhozduñ başkarması meymanga çakırıp kaldı. Anın altı bölmölüü üyünün eşiginen törünö çeyin dorockalar töşölğön. Booruna tuş kiyizder tartılıp, kerebetterine kızıl dukabalar cabılğan. Bir bölmösündö suusar, tülkü sıyaktuu baaluu buyumdar ilinip turat. Keçkisin koy soyulup, içimdik alınıp kelinip, kelim-ketim köp boldu. Alar komuz küülöp, küü çertip, «küygön» aytkan çaş cigitti taraar-taraşkança aç kıykırık, kuu süröngö alıp oturuştı.

— Menin calğız uulum uşul, inim. Atı Sapar. Bilim çağınan uluk bolsoñ da, çaş çağınan eköönör teñ elesiñer go. Sapar bolso erke östü, oyuna emne kelse, oşonu kılıp cürüp, okuusun ulanta albay da kaldı. «Atañ barda el taanı, atıñ barda cer taanı» degendey taanıñıp alğıla, — dep atası eköübüzdü taanıñtırıp koydu.

Sapar capaldaş boyluu, tüyrük erin, kara sur cigit ele. Katkırığı taş carıp, dayıma şaydoot cürö turgan. Kostyumduñ çañ bolğon cerin tazalay koyup, cüzümdü cuuganda koluma suu kuyup berip, aytor maga bat ele üyür bolo kaldı.

Alardıkına kongondun ertesi men andan bir kança kilometr alıstıktı turgan too arasındagı mektepke baruuga kamındım. Sapar maga col körsötüp, meni menen koşo barmakçı boldu. Al aytırbastan ele, maga atasının saarı corgosun surap berdi. Özü soorusuna suu kuysa tögülğüs toru corgosuna anciyan eer, çiy barkut körpöçö tokup minip, cakşı fotoapparattı asınıp aldı. Toru corgo çatkayağın kerip, arı-beri çaypalsa, başındagı kümüş cügönü menen kümüş kömöldürügü şaraktap, cal kuyrugı samanday sapırilat. Menin aldımındagı sarı corgo da alçaktap, tizginin arañ tarttırat. Sapar col katarı ayıl arasında kadır-barktuu ekendigin, eçen-eçen [210] meymanda bolup tañ atkança arak içkendigin aytıp barattı.

Betegesi belden buralğan eçen-eçen belesterdi aşıp, dalay-dalay ağıñ suulardı keçsek da, bara turgan ceribizge ali cete elekpiz. Kündün ısıq tiygen aptabınan

attarımız da kara terge tüşüp, karcalıp kaldı. Kalın arçanın arasındığı kök çöpkö cetkenibizde attarımızdı tuşap, koyo berdik da, özübüz körpöçölörübüzdü aldığa salınıp, oopalaktap cata kettik. Capayı kiyiktin «baub-baub» degen dobuşu cakın ele cerden çığıp catkansıyt. Men aga abdan kızıksınganımdan:

— Sapar deym, Sapar, tıñsasañ, — dep özümçö ele süylönö beriptirmin.

Eç coop bolbogon soñ, canımdı karasam, Sapar fotoapparatı menen cer közöçüdöy ıldıy közdöy öñköyö berip, kayra tura kalıp, menden okçunuraak cerde, birdemeni sürötkö tartıp catıptır. Anın kaçan turup ketkenin da bilbeym.

— İya Sapar, sen emne kılıp catasıñ?

Sapar selt ete tüştü:

— Menbi... Me-en... Cön ele... Mınabu... Arçanı sürötkö tartıp... Karaçı kanday kooz! Ah, atañ körü, tabiygattın koozdugu kimdi kızıktırbayt!

— Bir kızık... Çurka batıraak!..

Sapar fotoapparatın salañdatıp, entigip cügürüp keldi:

— Al emne eken... Al emne eken?

— Elik... Elik... Tıñsasañ, tıñsasañ...

— Oşol elebi... Men bir ukmuş eken dese...

— Mından artık da ukmuş bolobu... Eh, sen... Dağı tabiygattın koozdugun süyöm dep koyot... Degi elikti kördüñ bele?

— Emdigiçe körböy emne-e...

— A men bir körüğü kuştarmın, — dedim men maaşırlanıp. — Ukmuştay kaçat deyt ee... A çaarçığın kantip karmap alışat boldu eken?

Sapar menin sözümdü ukmaksan bolup, fotoapparatı menen şıkaalay başadı:

— Koyçu eligiñdi. Kel, andan körö seni sürötkö tartıp koyoyun, estelik bolup kalsın.

Men dilim menen turup berdim. Sapar meni catkızıp da, turguzup da, cambaştatıp da, küldürüp da, kumsartıp da, murçuytup da, koyçu aytor miñ türlöntüp sürötkö tartıp aldı. [211]

Çaçımdı tarap, kemselimdi kiyip catıp abaylabay kalğan ekemin, Sapardın çıypıyı çıǵıp ketti:

— Oy, mınabu kapçık seniki bolup cürbösün?

— Ooba... ooba, meniki...

— Anı kaydan aldıñ?

— Mobu çöptün arasında catıptır.

— Tapkanıñ ıras bolbodubu. Sen bolbosoñ cogolmok eken, ee. Cana arı-berioonalaktap catkanda töş çöntögümdön tüşüp kalğan okşoboybu...

Cok izdebey, dokumentimdin attana elekte tabılğanına ayabay süyünüp kettim. Antpegendeçi! Kapçıktaǵı eñ kimbattuu nersem — komsomol biletim ele. Andan başka pasportum, komandirovkaga ciberilgen kagaz, colduk akçam, a turgay öz kolu menen cazıp, estelik kılıp bergen Nazgül eköobüzdün calǵız sürötübüz da bar boluçu.

Kapçıktı Sapardın kolunan ala koyup, añtargança aşıktım. Sapar uuru tutçuday şektenip, özünön-özü ele kıypıçıktap turdu.

— Degi bardık dokumentiñ tügöl beken?

— Tügöl... Tügöl... Baarı teñ cayında eken, — dedim men dardañdap. — Taap bergeniñe çoñ ırahmat. Kokus cogolup ketse, emne bolot elem... Ay, ay, ay!

Sapar da ünü karǵıldana süylödü:

— Degi oşondoy ele bolsun... Taap alıp men da çoçup ketpedimbi!

Attarımızga minip col tarttık. Toonun şirelüü çöbünö toygon attar tizgin kaktırbay, cürüşörün çıǵarat... Kişi boyu çöptün arasınan «pır-r» etip kekilikter uça kaçat. Şaǵı iyilgen capayı arçalar, tikenegin şiştiytken börü karagattar degi tügönsöçü!

Biz tuu congo çıǵa bergenibizde, ker murut, er ortonuna barıp calğan kişi kezikti. Osunup salam aytıp, alık alıştık.

— Ee, baldarım, okuudan kelatkan okşoysuñar?

— Ooba, ata, studentpiz... Okuuga baldar cıynap cüröbüz. Özünüzdün okuta turgan baldarıñız cokpu?

— Calğız kızım Boronzodon okuyt, kağılayın. Başka bala-bakırabız çok. At-aa, aylanayın baldarımız köp bolup, okuuga cibersek anın nesin aytasıñ. Azır kat taanıbagan közü tuyuk adam carım canduu kişidey bolup kalbadıbı. Emi cakşı bargıla baldarım, men şaşıp barattım ele. — A kişi [212] koştıtu da, atına kamçı salıp, çapkan boydon ketti.

— Bul kim degen kişi, sen taanıbaysıñbı, Sapar?

— Öz aylımdağı kişini kantip taanıbayın. Abdıgul degen kişi. Neçen cıldan beri cılkıçı. — Canaşa bastırıp baratkan Sapar, atın teminip alıp canağı kişini caktırbaganday betin bırıştırdı. — Kaçan bolso ele kızım... kızım dep oozunan tüşürböyt, ce kızı kişi kızıkkanday neme bolso eken.

— Kızı kaydan okuyt?

Sapar başın kılcıñdatıp, acıkıstana coop kaydardı:

— Anın kaydan okuganın bilğeniñde, kızın saga beker bermek bele.

— Ançeyin ele surap catam da...

— Ançeyin surap catsañ, atı Nazgül. Frunzedegi kızdar-pedagogiyalık institutunda okuyt.

Nazgül menen cañı ele taanışıp, caktırıp kalğan kurgan can, kütülbögön cerden anın atın ukkanımda, ereerkep kıykırıp iyipmin:

— Oy, anı menen men... Ooba, ooba, uşul kolhozdonmun degen. A-a, uşu kişi atası eken da...

— İñi... Sen anı menen. — Sapar kamçısının kötörö, olbuy-solbuy, katkıp ciberip, kıstay baştıdı. — Kıyası, Nazgülğö caş cürögüñdü arbatıp alsañ kerek ee, Sabır. Çınıñdı aytçı, emi caşırsañ da belğilüü bolup kaldı.

Murda kalp aytıp könbögön canım, taptakır ele taysalday albay, çın sıırımdı aytıp berdim.

Sapar sıyda çok sılık adamday: «Rahmat Sabır, men da açık, içine kir saktabagan özüñdöy cigitti cakşı köröm. Sen da mendey daaldagan ak köñül cigit ekensiñ. Mından arı biri-biribizdi unutuşpay, ınak dos bolup cürölü.

Dostoşkonubuzdun aldı uşu bolsun» — dep, kolundağı saatın çeçip berdi. Men anın bergen saatın tak sekirip albay koydum.

— Saga men bir söz aytsam ugasıñbı?

— Ugayın.

— Uksañ saga men öz kolumdan birinçi colu belek berip catışım. Eköobüz eki-üç kündön beri tuz-daam tatışıp kaldık... Eger oşonun baarı menen esepşeşeseñ özüñ bil! — Sabır telmirip cer karadı. [213]

Egerimde eç kimdin kadırın kaltırbagan men, anın azırkı kebetesin körüp, içimden ayap ketti:

— Sapar, adamgerçilik kılğanıña çoñ ırahmat. Birok, köñülüm kaalap bergen saatımdı albadı dep taarınba. Dostoşuunun belğisi calañ gana alış-beriş kılıuda emes. Aman bolsok, mından kiyin dele coluguşaarbiz. Coluguşup, biri-biribizdikinen daam tatışpagan kündö da, cakşı cürsök, dostoşot degen oşol emespi.

— Caş balaça soorotpoy ele koy. Kur ayakka bata cürböyt.

— Cürböso meyli. Biz cürgüzöbüz.

— Oy, sen aytkanıñdan kaytpagan anık kök cal ekensiñ, ee...

Sapar oyun-tamaşaga çarğıtıp, attan oodara tartıp koyo taştadı... Azır men mına oşol Saparga coluguşup olturam.

Bayatadan beri Sabırdın ańgemesin kunt koyup ugup kelatkan Abıl dağı birtike cılıp, aga tize tiyıştırıp oturdu da, çıdamsızdanıp surap ciberdi:

— İ, anan Nazgülğö bardıñızbı, al emne üçün kelbey kalıptır?

— Oşondon bir kabar alayın dep baratkanımdın ortosunda Sapar colugup kalıp oturbaybı:

— Ooba, basa, ooba... İñi... anan?

Sapardı özümö imere tarta, iyigip ketip, çın peylimdi bilğizdim:

— Seni körüp, ata-eneñdin al-cayı menen taanışkanım, kattaşkan menen barabar emespi. Anın üstünö studentçilik turmuş. Kol boşoboyt. Ubakıt az. Köñül tuura bolso, kattaşkan kaçpas.

— Cür emi oşonun urmatına mınabu pivokanadan bir-eki krucka pivo içip, birdeñke sep etip alalı, — dep Sapar kolumdan ceteledi.

— Çakırganıña rahmat, birok men şaşıp barattım ele.

— Oy, cıl maalında bir colu coluguşup oltursak, anan sen mintip tartkınçaktasañ, senin doşçuluguñ kaysı? Meni taştap ketseñ, öpköm kazanbaktay bolup kalaar timele. Tirүүлüktö adamdın cumuşu tügönöbü? Anan dele cetişesiñ. — Sapar menin oy-boyuma koyboy ele, uşintip kıstap turup aldı. Kadır-köñül kalışpagandan kiyin, men da anın nazarın sındıra albay, eerçiy basa, pivokanaga kirdik. [214] «Cüz som kütkönçö, cüz coldoş küt» dep barpalañdap, eki şaşlık, eki krucka pivogo, bir butılka vino menen ança-mınça kolbasaga zakaz berdi. Sapar birde vilkası menen sayıp alğan kolbasanı menin oozuma karmay koyot, birde «aldağı vinonu içip ciberseñ» dep içi-koynuma kiret. Eköübüz ötkön-ketkendi süylöşüp, köpkö çeyin maekteştik.

— Basa bayağı Nazgüldü azır ele men bir cigit menen koyun-koltuk alışıp, karañğı burçta turganın kördüm... — dedi Sapar, akırkı kaytalangan kruckadağı pivonu şak etkizip cutup ciberip: — Abiyirsiz ele kız eken, ar cak, ber çağınan ötüp catkan elderdi da közünö ilbeyt. Anın emnesine kızıgıp kalğandığıñ bilbeym... Men bolsom, canıma da cakın colotpos elem...

Sapardın bul sözü maga balka menen başka çapkanday tiydi.

— Koysoñçu Sapar, — dedim men cipkirip. — Anıña tük işenbeym. Nazgül antçü kızıdardan emes.

Sapar adegende «uşul kruckanı karmagan boydon mürt keteyin» dep karganıp alıp, maga canı açığanday süylödü:

— Men saga kalp aytıp, kança colu calkıttım ele. Seni özümdöy körüp, özgögö teñebegendigimden aytıp catam... «Kızdın sırı törküngö maalim» degendey, Nazgüldün sırı maga beş mançaday belğilüü go. Senden murda anı menen men da cürüp, ata-enem caktırbay koygondon kiyin, albay taştap ketkem. Menden kiyin raykomdo iştegen bir cigit menen taanıştı. Ayılğa bara kalğanda, al eköo erdi-katınday bolup ele, birge basıp, birge turup cürüşöt. Bayağında barganıña köñülüñö kir ketebi dep aytkan emesmin.

Menin içim bışıp, ıza aralaş, katuu kürsündüm:

— Sapar, dalili çok dayınsız kepleriñdi maga uguzba! Eger uşunday sözdü dağı kaytalay turgan bolsoñ, eköobüz arazdaşıp kalabız.

Men kılçıldap, kruckanı katuu iterip ciberdim ele, çaypalıp, pivosu Saparga çaçırap ketti.

— Bir azga sabır kılıp, sözgö konok berçi, — dedi Sapar, menden beter kıcınıp. — Eköobüz erkekçe süylöşölü. [215]

Men keskin coop kaytardım:

— Ubara bolbo. Baarı bir eç nerse çıkpayt! Men aga işenbeymin.

Sapardın közü kızarıp, kolun bilineer-bilinbes kaltırak basa, kekete süylödü:

— Tapkan ekensiñ sen işenbegen kişini. Senin oyunça men cön ele döörüp catkan ekemin go?

— Koyçu Sapar! Dele ukkum kelbeyt.

Men bulkuldap ketüügö kamındım.

— A-ay, dos, dos, — dedi Sapar canı kaşayganday. — Men seni cigit eken, sözümdü ugat eken dep kelse, meni bir köçöpay nemedey köröt turbaysıñbı.

Al uşintip açuulana aytıp aldı da, töş çöntögünön suurup çıkkın süröttü stoldun üstünö tars bir koydu:

— Mina Nazgülüñ! Anın canındağı cana men aytkan cigit, işenseñ işen, işenbeseñ erk özüñdö! Ak menen karanı acırata cürsöñ, dos!

Karasam kuuçuygan bir cigit Nazgüldü sorup-sorup ciberçüdöy, erdin toso, umsunup turuptur. Al eköönün başı tiyişerine az ele kalğan. A Nazgül bolso, bayağı ele meni menen tüşkön sürötündögüdöy mañkayıp külüp turat.

Men katuu oorup, karuusuna kire elek adamday arañ ele ordumdan kozgoldum... Belğisiz küç cürögümdü mıkçıp, cülünümdü örttöp baratkansıdı. Sapar menin oor abalıma aralcı bolğonsup köründü. Anı menen köñülsüz koştostum da, ündöböstön temteñdep çığıp kettim.

Sabır sözünün uşul cerine kelgende, kulak tundurgan açuu ün «tars» dey tüşüp, avtobus sürdügüp barıp toktodu.

Eki-ekiden maekteşip kelatkan cürgünçülördün ayırmaları alaktap, bir daarlarının üröyü uçup, çuruldap ciberiştı:

— Emne bolup ketti, coldoş şofyor?

— Balon carıldı.

— Emi emne kılmakçımız?

— Cañısın salğança kütüügö tuura kelet.

Abıl başın çaykap, dele katuu keyidi:

— Atañ körü ay-ya, bizge caman meşayt etti, ee. Meyli emi, aňgemeñizdin andan arkısın anan avtobus cürgöndö aytıñız... Cürüñüz, andan körö, bir sergip alalı... [216]

Eköo da başka cürgünçülördöy ele tursiy, maykaçan kök irim kölgö tüşüp, anın ceegindegi kumga oonaşıp, kayra kiyinişkençe, avtobus da cürüügö dayar boldu. Sapar ulantıldı.

— İ, emi koy dese bolboy, süylöy beriñiz.

— Basa, men kaerge kelip toktodum ele?

— Sapar menen köñülsüz koštoşup, basıp ketip kaldım degensiz... Sabır başın bir mürüsünö kınkayta, salaası menen çaçın kayırıp koyup, aňgemesin andan arı ulanttı.

«Canağı cigit menen birge tüşkön sürötü kantip ele calğan bolsun» dep ızam kaynagan boydon Nazgüldün catakanasına bardım. Demeyde catakanaga biri kirip, biri çığıp, aarıday kaynagan kızdardın biri çok. Nazgüldü köcölüp köp kütsöm da, çığa turgan körünböyt. «Attiñ, Sapardın aytkanı çın eken go?.. Eger canağı cigit menen sürötkö birge tüşüp, bilğizbey cürgönü calğan bolso, meni uşunçalık zarıktırmak bele... Kargaşa bolup antrakka çıkkanday cabalaktap cürgön kızdardın birinin da çok bolup turganın karaçı... Emi kimden çakırtıp aluuçumun» dep tursam, te ıldıytan, bir kızdın karaanı köründü. Al şıpılday basıp, elektrdin şoolası tüşkön alleyada kele catat. Alleyanı boyloy öskön dümpüygön bak-daraktar anı birde kuçağına çaşıp, birde «ay, ay» dep akçılagañday bolot.

Kız cakındaganda, küröñ köynök, ak caka tağıngandığınan ulam, anın Nazgül menen birge okuurun bile koydum.

— Keçiresiz, karındaş, siz Nazgüldü taanıysızbı?

— Taanıym, birok... — Kız keçirim suradı da, karmap kalçuday apkaarıp, ketüügö kamındı.

— Siz kaydağı nemege kabılıp kaldım dep çoçulabañız... Men Nazgüldün cakşı sanaalaş kurbalı bolom. Anı menen birge okuganıñızdı da bilip turam... Eger Nazgül menden başka cigit menen süylöşüp cürgön bolso, caşırbay ele açığın atkan cakşı.

— Cook, anday şookumu cok. Men sizdi bilip turam... Birok çakırıp catat dep aytıp köröyün. Kelse keleer, kelbese...

Al kirip keteer menen ele Nazgüldün cakın kurbusu keldi. Murda kelip cürgönümdö, al menin al-cayımdı [217] surap, aytaarga söz taba albay şıypañdap kaluuçu. Azır bolso anday adamgerçiliktin biröö da cok, kabağı karış tüyülüp, emnegedir açuulanıp alğan. Al meni caktırbaganday bultuñ-bultuñ etti:

— Nazgüldü emnege çakırttıñız ele?

— Ançeyin ele, al emne üçün çıkpayt?

Kız suroomo coop berbey, ketmekçi boldu.

— Degi siz menen birtike süylöşüügö bolobu?

— Bolboyt. Nazgül da çıkpayt... Anın sebebin mına mından körüp alıñız. — Kız koluma ak konvert karmata koydu da, kep-sözgö kelbey, catakanaga burkuldap kirip ketti.

Menin köñülüm karañgılap, kara cer denemdi arañ ele kötörüp turgan sıyaktandı. «Eh çirkin çın ele men Sapar aytkanday ayağı suyk arsızga aldandımby? Cok degende köñülümdü cootkotup, eşikke çığıp koyuuga carabadı ee». Nazgüldün kurbusu bergen kattı oşol zamat ele açıp okuuga cürögüm daabadı. Eki köçönün kesilişken cerindegi elektrdin carıgına salıp, konvertin sırtın karasam, «Nazgüldön» degen cazuusu bar eken. Anı aç a koysom ele kanım toktop kalçuday kaltaarıp köpkö çeyin turdum. Akırı çımırkanıp, konvertti açkanımda, közüm ömürümdö öñün körbögön kız eköübüz tüşkön sürötkö kadaldı. Men a kızdı cokton tapkanday, calcaktap külüp cabışıp kalıpmın. Konvertin içinde andan başka carım barak kagaz

da, aga cazılğan bir ooz söz da çok eken. Öz közüme özüme işenbey, beytaanış kız eköbüz tüşkön süröttü kayta-kayta karay berdim.

Al süröt dale turat. «Mına kızık... Bul kız menen men kaçan sürötkö tüşüm ele? Sürötkö tüşmök turgay, atı-cönün da bilesiñbi deseñ... Baarınan da Nazgül munu kaydan alıp, maga emne üçün berip ciberdi eken?»

Mınday tabışmaktuu kattın candırmağın taba albay, añ-tañ bolup, kayra kayttım. Okuudan kolum boşoboy, oşol boydon kelerki cekşembige çeyin Nazgülğö kattagan da, kabar alğan da çokmun. Nazgüldün kayrılбай ketkenine kañçalık kapa bolsom da, anın elesi köz aldımından takır ketpey koydu. Cekşembi küni ce çındığın, ce şıldıñın bileyin dep kelsem, Nazgül catakanasında çok eken. [218]

Kayra tarttım. Çoñ köçönün boyundağı elektro foto menin közüme tatınakay körünüp ketti. Antkeni, Nazgül eköbüz bir kezde oşogo kelip, sürötkö tüşkön elek. Süröt tartuuçu ayal da bizdi taanıp kalğan. Öydö-ıldıy ötköndö körüp kalsa, canı kalbay, al cayımdı suray ketçü. Nazgül eköbüz tüşkön sürötübüz cakşı çıkkandıktan, foto-vitrinaga ilip koygon. Anın canınan ançalık uzay elegimde ele, süröt tartuuçu ayal meni körö koyuy, çakırıp kaldı. Adatımça baş iyip, salamdaştım. Al meni bayağısınday cılmayıp külüp tosıp aluunun orduna, ırayın buzup, tumşugu menen bir tiydi:

— Seni men cakşı cigit eken dep cürsöm, naçardın naçarı ekensiñ!

Salamdan başka karızı çok sıy kişinin oozunan uşunday sözdü ukkanda, küybögön cerim kül boldu:

— Emne üçün? Emne üçün? Aytsañız ecekebay?

— Keçee, foto-vitrinaga ilip koygon süröttü alıp salıñız dep, bayağı sen menen sürötkö birge tüşkön kız ıylap keliptir. Anı uyatka kaltıra turgan bolğondon kiyin, sürötkö birge tüşpöy ele koyboysuñbu.

«Ölgöndün üstünö kömgön» degendey, şağım sınıp, köçögö arañ ele sıyıp baratkansıym... Nazgülğö coluksam degende ak etkenden tak etem. Ce al catakanasınan çıkpıy. Ce kitepkanalardan tabılбайt... Esim oodu.

Bir küni Panfilov bağında kitep okup oturup, keñgirep kelatsam, Nazgülüm kalıñ baktın arasındagı uzun çöptün arasında calğız oturuptur. Canında özünön başka

can çok. Men baktın daldaası menen anın canına cakındadım da, andan közümdü ayırbay, köpkö çeyin tiktep turdum. Nazgül başın cerge sala, anda-sanda kınıldap ırdap koyup, oygo çömülüp olturat. Canında açılğan kitep cana eki barak cazıluu kagaz catat. Men kapısının çığa kalıp, salam berdim. Nazgül selt ete tüştü da, kayda kaçaarın bilbegen böcöktöy kaltaarıp kaldı.

— Nazgül! — dedim men бүткүл ditim, бүткүл cürөгүм menen örөпкüy süylöp. — Eköübüz taanışıp, aldıbızga asıl maksat koygon alğaçkı kündü köz aldınıızga elestetip körüñüzçü? Oşondo siz: «Okup özübüzdün süygön kesibibizge ee bolsok. Anan bizdin [219] üylönüü toyubuz bolup, cakşı sanaalaştarıbızdın baarı kelişse... Siz ilimiy kızmatta işteseniz. Men caş öspürümdördü tarbiyalasam. Andabı... anda men sizdi kızmatıñızga çeyin uzatıp barıp kayra üygö kaytkanda, uturlap tosup alıp turar elem» deçü emes beleñiz... Oşol asıl oygo cetüüçü kün az kalğanda, eköübüz solğun tartıp, biri-biribizden alıstap ketebizbi? Ce menden köñülüñüz kaldıdı? Ce özüñüz aradağı biröölördün kökütönünö könüp, aytkanına aynıdıñızbi? Açığın ele aytsañız, Nazgül!

Nazgül daroo coop berüünün orduna, menin cüzümdü karay albay, közünün caşın buurçaktatıp, eki baraktağı eskirgen kattı berdi... «Ketken ömür, kaçkan kuş, kayrılıp kelbeyt ündösöñ dep bekerinen ayılğan emes»... dep cazılıptır al katta. «Kee biröölör uşunday kımbat baaluu ömürdü boşko ötkörüşöt. Ölüm aytıp kelbeyt emespi. Bir küñü calp dey tüşsök, kayran baş kazılğan kördün tübüñdö kalat. Aytpasa bu düynödön «közü açık» boydon ötköndör azbı. Andıktan caş ömürdü «oynop-külüp, içip-cep cürüp ötkörüş kerek». Nazgül uşul abzatstın aldın kızıl karandaş menen sızıp, anın tuşundağı aktay cerge: «Cok, cañılışasız agay, teskerisinçe, caş ömürdü paydaluu nersege cumşap, ölör aldında örnök kaltırış kerek» dep cazıp koyuptur.

Andan arı kat: «Sabırdı men cakşı cigit dep cürsöm, anık ele cılma sopunun özü turbaybı» dep ulangan. Balkim siz, meni Sabır menen kandayça taanış boldu eken degen oydo kalaarsız. Menbi, men... taanıbagan kişim barbı. Sabır bayağıda bizdin aylğa komandirovkaga barganda, eköübüz dostuşup kalğانبız. Oşondo anın oozu-murdu kıyşaybay turup ele, «at tabılğança, ayak uuloo» degendey men silerdin aylıñardağı Nazgül degen kız menen eptep kün ötkörüp cüröm. Al maga üylönöt dep işenet. Birok menin ömürlükkö çektegen başka kızım bar. Sürötü mına dep, bardık

sırın aytıp bergen. Sizdi içimden ayap, içim açındıktan, aldap-soolap oturup, bayagünü sizge bergen süröttü alıp kalğam. Ce bolboso men sizdin anı menen süylöşüp cürgönünüzdü kaydan bilmek elem... Canağı men bergen süröttöğü kız menen koltuktaşıp, Sabırdın keçee ele kinogo kirip baratkanın kördüm. Bul sözdü men bir çeti [220] küygöndüktön, bir çeti bir ayıldaştıktan aytıp catam...

Uşunçaında Sabırday ayağı suyuaktan alıs kaç... Eger siz menin cubayım bolsoñuz caş ömürünüzdü güldötüp cürüp ötkörör elem...»

Sapar.

Ontotpos ooruga çaldıktırgan okuyanın tüyününö emi tüşünüp, Nazgüldün kolunan karmay kaldım da, bayağı süröttü çöntögümdön suurop çığıp, Sapar menen bolğon okuyanı baştan ayak aytıp berdim...

— Nazgül! Men bul kız menen birge sürötkö tüşmök turgay, bul kızdı taptakır taanıbaym. Körsö, iştin baarın iritip, eköobüzdün ortobuzga ot çağıp cürgön Sapar turbaybı? Attıñ. Sapardın eki cüzdüülügün sezbeğen enöölügümdü karaçı! Bayağında özünön özü ele emne şekşinet dese... Keçir, Nazgül! Mınday añkooluk calañ gana menin endey etegimden bolup olturat. Akırı saam bir iret keçirip koysoñuz.

Sapardın aramzalığına emi tüşüngön Nazgül ce ıylay albay, ce külö albay, boz ala bolup, bir pas turdu da, anan «siz da keçiriñiz» dep menin kuçağıma cığıldı.

— O, oñbogon Sapar, anın kıyanatçılığınan kıyla kıynoo tartıp cakşı körgön kızınıız menen kıyışıp kete cazdagan ekensiz, ee, — dedi Abıl katuu kıcınıp. — Sapar sıyaktuu sırtı cılma cana aramza cigitter azbı? Andaylardın bal tiline eribey kıraakı boluş kerek deñizçi... Azır al kızınıız kayda? Anı menen dale süylöşüp cürösüzbü?

Sabır kürüçtöy tişin kaşkayta, kara közdörün caynatıp, külüp koydu:

— Ooba, al okusun bütürüp şaarda iştep kaldı. Cakında bizdin üylönüü toyubuz bolup, Nazgül eköobüz baş koştuk...

— Basa, andan kiyin Sapardı coluktura aldıñızbı?

— Nazgül eköobüz teatrğa barıp kelattık ele... Tüñkü saat on ekiler çaması boluçı. Ala-Too kino-teatrının aldında elder emnegedir azan-kazan tüşüp, üymölöktöşüp catıptır. Alardın ayrımdarı «caş ele cigit eken, tüü» dep, cerge

tükürüşsö, keesi ciyirkenişip teskeri karaşat. «Al cigit emne [221] künöö kılıptır» dep biz da kızıksına kettik... Karap turgandar «aytuuga ooz batpayt, tetigi cigit» dep körsötö beriştı. Karasak Sapar eken. Anı militsiyalar karmap alıp baratışıptır, — dep Sabır oozun cıygança bolboy, avtobus avtostantsiyaga cete keldi. [222]

4.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarımı

TEKRAR DOĞAN GÜNEŞ IŞIĞI

Çıplak tenine yamalı çul çapanını²⁹ giyinmiş, ayağında çarığı ile uzun boylu, iri yarı bir adam gür kamışları aralayıp geliyordu. Sırtındaki iki gözlü eski heybesinde şişkin bir şey vardı. Nefes nefese kalmasına rağmen bir yere acele ediyordu. Topallayarak adımını her atışında biçilmeyen eski kamışlar kırılıyor, tozları ise üzerine yapışıyordu. Yaşlı adam yüzünün çizik çizik olmasına, çarığının sağlam yerinin kalmamasına bile önem verecek hâlde değildi.

Kamışlar bitip açık sazlık alan gözüktüğünde, sakince akan bir nehir çıktı karşısına. Nehrin kenarından giden patika yola varıp, heybesini yere koyup eğilerek avucuyla su içmek üzereyken birilerinin gürleyen sesi geldi:

— A-a, kaçagım, yolun açık olsun! Seni buralara hangi kara şeytan gönderdi.

Kısa boylu, tombul, sırtında tüfeği olan, keçeleşmiş sakallı Rus'u görünce Taştanbek'in benzi atıp eğilmiş olduğu yerden yavaşça kalktı:

— Selamünaleyküm, beyim! Sağlığınız, sıhhatiniz yerinde mi?

Egor sırtındaki tüfeğini eline alıp bacaklarını omuz genişliğinde açarak küstahça bir tavır sergiledi:

— Selama hasret kalan kimse yok burada. Kaçağım, hadi, anlat bakalım. Benimle karşılaşacağımı rüyada bile göremezdin. Doğru mu?

Taştanbek'in canı sıkılıp üç sene önce yaşanmış olan bir olay kalbine kara taş gibi battı... O zamanlar Taştanbek, şu an karşısında Azrail gibi duran Egor'un her işini yapan hizmetçisiydi. On beş yaşına gelen, dinç yetişen Osmon'la ikisi sabahtan akşama kadar [10] ot biçip onları toplarlar, yorgunluktan ayakta duracak hâlleri kalmamış şekilde geldiklerinde tembel kısrak eyerlenmiş hâlde dururdu.

Egor, Taştanbek'in soluklanmasına bile izin vermeden:

— Tuyuk-Car'ın tepesindeki yaylacı Sarıbay'ı iyi tanırsın. O varlıklı kişi bana bir düve verecek. Şimdi yola koyulursanız yarın akşama dönmüş olursunuz. Haydi, çabuk yola koyulun. Osmon'u da yanına al, yardım eder sana, dedi.

²⁹ Kırgızların kalın, uzun ve yakasız olan millî giysisi.

“Gık” diye ses çıkartıp cevap bile veremeden, canının sıkılmasına bakmaksızın Osmon’u tembel kısrağa bindirip yola koyuldu. Yorgun argın, aç susuz olmalarına rağmen bu bir yandan Taştanbek için sevindirici oldu. Çünkü Taştanbek’in eşi, Osmon’dan küçük oğlu ve kızı ile Sarıbay’ın köyündeki derme çatma bir çadırda kalıyordu. Egor Taştanbek’in ne kadar güçlü ve kuvvetli olduğunu o Sarıbay’dan öğrenip tüm yaz boyunca parasını vermeden bedava çalıştırıp işlerini yaptırdıktan sonra tekrar gönderirdi. Bunun için Taştanbek’in eşi Sarıbay’ın koyunlarını sağması karşılığında para vermeden katık alırdı.

Uzun zamandır görmediği eşi ve çocukları burnunda tüten Taştanbek oğluna ve kızına sarılıp onları kokladı. Aycamal’ı uzun zamandır sakladığı küçücük eti tam kazana atarken dışarıdan insanların telaşlı sesleri gelmeye başladı. Göz gözü görmeyen kalabalık ve kargaşada tembel kısrağa eşini ve çocuklarını oturtan Taştanbek de milletle birlikte kaçmaya başladı. Tembel kısrağ direnip yürümeyince onu yarı yolda bırakıp kendi canlarını kurtarmak için kaçmaya devam ettiler.

Ak padişahın³⁰ silahlı askerleri geçidi kapatıp korkup kaçan milleti kuş avlar gibi vurmaya başladıklarında Aycamal’a da bir ok değdi. Görececek günleri varmış, Taştanbek iki oğlu ve bir kızı ile zar zor Turfan’a ulaştı. Gariban milletin başına gelen bu felaket ve kıtlık, Taştanbek’ten küçük oğlunu ve kızını aldı. Osmon’la ikisi zenginlerin ekinlerini ekti, otlarını biçti, hayvanlarına baktılar. Biri ikiye katlayıp vurgun da yaptılar. Osmon zengin bir tüccarın yanında çalıştı, ona hizmet etti. Para kazanmanın her türlü yollarını öğrendi. Dışinden tırnağından arttırarak kazandıklarını biriktirip vatanlarına dönmek için hazırlandılar. Dağları-geçitleri aşıp, yaya gidip, yiyecekleri bittiğinde ölme canım ölme diyerek zar zor vatanlarına geldiler.

Taştanbek kekeleyerek: [11]

— Kader böyleymiş, beyim. Yorgun argın uzaklara, yabancı yerlere kaçtık. Şimdi ise kısmet olup doğup büyüdüğümüz anayurdumuza döndük, dedi.

Acımak bir yana, bu söze Egor sinirlenip daha da hırçınlaştı:

— Sizin yorgun argın kaçmanız benim umurumda bile değil! Bana o kaybolan kısrağım lazım. O bugüne kadar iki kere doğurup bir başı üç olurdu.

³⁰ Rus Çarı.

Taşlara çarpıp büyük bir gürültüyle ve köpürerek akan suya bakan Taştanbek'in başı dönüp ayağının altından yer g m ş gibi oldu:

— Doğru diyorsunuz, beyim! Ancak, biz hayvan değil, kendi canımızı kaybeder duruma geldik. adırımız dikili, kazanımız kaynamış hâlde kaldı. il yavrusu gibi dağıldık.  lenlerden geri kalanımız tüm zulümlere katlanıp gördüğünüz gibi geri döndük... Eğer sizin hayvanınızı kasten kaybetmiş olsaydım haklıydınız.

Egor ileden çıkıp daha fazla hırçınlaştı:

— Ya, sen nasıl konuşuyorsun! Sen o kısrakı bana teslim edip mi gittin?

Taştanbek başını aşağıya eğdi:

— Yok.

— O zaman neden saçmalıyorsun? Onu  deteceğim.

Taştanbek'in çaresi tükenip sessizce konuştu:

— Tamam, beyim,  deyeyim. Ancak şimdiki hâlimi de göz önünde bulundurun. Eğer elimde olsaydı şu an size hemen verirdim, kendiniz de görüyorsunuz böyle bir durumdayım, kısrak değil oğlak bile ödeyecek durumda değilim...

Egor kaşlarını çatıp kızgın bir şekilde baktı:

— Senin zengin ya da fakir olman beni ilgilendirmez! Yoksa sen benimle dalga mı geçiyorsun?

Hayatında hiçbir zaman yalan söyleyip kurnazlık yapmayan Taştanbek, bir şeyler uydurup bahane üretemeden şaşkın bir şekilde konuştu:

— Yok, beyim, siz ne dersiniz hepsini yapmaya razıyım ben. Başınla yeri kaz deseniz dahi ben hazırım.

Egor'un sabrı tükenip tüfeğini hemen eline aldı:

— Beni böyle kandırma, köpek! Hakkım olan hayvanımı seni yerinden kıpırdatmadan bulduracağım... Eğer bulamazsan, seni burada köpek gibi vuracağım.

Taştanbek'in içi eriyip eskimiş olan heybesinin dibindeki şişkin bir şeyi göstererek diz çöküp oturdu:

— Bağışlayın, beyim! Ölenlerden geri kalan [12] tek oğlum hasta. Belki ona şifa olur diye gecemi gündüzüme katıp, çabalayıp bu yemeği bulmuştum. Zavallı oğlum uçsuz bucaksız bozkırda açlıktan ölmek üzere. Bunu o zavallıya götüreyim, sonra ne yaparsanız yapın!

Egor kaşlarını çatıp omuzunu kaşdı, tüfeğinin namlusunu Taştanbek'in başına dayayıp onu azarlamaya başladı:

— Şunun dediğine bak! Senin gibi bir züğürtten hayır gelir mi bana! Bunlar yeni kanun çıkarıp zenginlerin malını mülkünü ellerinden alıp ortak kullanım için vereceklermiş. Ortak kullanıma vermeyi ben size göstereceğim.

Taştanbek'in aklına hiçbir şey gelmeyip Egor'un söylediklerinin nereye varacağını da kestiremiyordu. Kendi canından çok oğlunu düşünüp yüzünün rengi saman gibi olmuştu:

— Vebalden korkunuz, beyim! Ben size hiçbir zaman kötülük yapmadım ki. Zavallı hasta oğlum açlıktan ölüp gitmesin. Bunu götüreyim, sonra...

Egor sinirden titreyip Taştanbek'in sözünü sonuna kadar dinlemeden konuşmasını kesti:

— Sen kötülük yapmadıysan senin gibi hayırsız fakirler bizi yönetimden indirip şimdi kendi hükmünü sürdürmekte. Sen de onlardan birisin. Ak it, kara it – hepsi aynı it. Biz sizin külünüzü böyle savurup böyle yok ederdik! Şehâdet getir!

“Şimdi işim bitti” diye, bu dünyadan tamamen umudunu kesen Taştanbek, yerinden zar zor kalkıp tüfeğin namlusuna kenetlendiği anda, iri yarı Rus yiğidinin elinde topuzu ile yaydan çıkmış ok gibi saldırmaya hazır olduğunu görünce, dili tutulup gözleri çanağından çıkacak gibi oldu.

Egor hedefe nişan alıyormuş gibi bir gözünü kırıp tekrar açarak nişan alamadan sallanırken, diğer yiğit elindeki topuzu Egor'un kürek kemiğine indirdi. Tüfek havaya doğru ateş alıp Egor'dan uzak bir yere düştü. Egor sendeleyerek yerinden kalkana kadar diğer yiğit çevikliğiyle tüfeği hemen alıverdi. Kulağı tıkanıp başı dönen Taştanbek, ok değmiş gibi sağa sola sallanarak kendine gelmeye çalışırken Rus yiğit onu koltuk altından tuttu:

— Hiçbir şey yok, korkma kardeşim! Sen Kırgız yoksulu isen ben de Rus yoksuluyum. Adım [13] Vaska. Bunlara kalırsa, bu sahtekârlar bizi yakıp yıkmak, sonumuzu getirmek istiyorlar. Yok öyle bir şey, artık onlar bize bir şey yapamayacaklar. Çünkü artık Sovyet yönetimi geldi. Bu, fakir fukaranın hükümeti.

Sinir küpüne dönen Vasiliy, bir eliyle tüfeği tutup Taştanbek'i nehrin kenarına oturttu.

Olanlardan sonra hâlâ kendine gelemeyen Taştanbek'in tüm duygularını, birbirine hiç benzemeyen iki kişinin karakteri, kendisine karşı farklı davranışları sarıp Vasiliy'e olan minnettarlığını nasıl bildireceğini bilemiyordu: “Hayret, diğeri de Rus, bu da Rus. Öyleyse Rus Rus'un tarafını tutmayıp bana sahip çıkması da nedir? Üstelik benim akrabam ya da ahababım da değil... Bu yiğit nereden geldi? Fakir fukaranın hükümeti de ne demek? Bu hükümet nerede? Sorsam mı yoksa sormasam mı? Sorup da başıma bir bela daha alır mıyım? Bu yaptığına şükredip sessizce gidiversem mi? Hayır, öyle de olmaz”.

Taştanbek çantasını kurcalayıp çantanın dibindeki küçük bohçasını açarak içinden bir parça tandır ekmeği çıkarttı.

Taştanbek yutkunarak:

— Oğlum, ben sana olan minnettarlığımı nasıl bildireceğimi bilemiyorum. Kusuruma bakmazsan bu ekmeği al, lütfen, dedi.

Vasiliy, bu yaşlı adamın acınası hâline içi sızlayıp ekmeği samimi kalbi ile uzattığına inandı ve ucundan küçücük bir parça alıp geri kalanını ona verdi:

— Sağ ol, ihtiyar, ben size çok minnettarım. Bunu bahsetmiş olduğunuz hasta oğlunuza götürün. Ben hiçbir zaman darılmam, gücenmem. Kendinize iyi bakınız. Bu arada, sizin adınız nedir?

— Taştanbek.

— Oğlunuzun adı nedir?

— Osmon.

— Gidiniz, yolunuzdan tutmayayım sizi, yolcu yolunda gerek. O zalim artık sizin kılınıza bile zarar veremez. Onunla biz başka bir şekilde konuşacağız. Öyle değil mi?

Vasiliy kaşlarını çatıp öfkeli bakışları ile Egor’a baktı.

Egor yerde sürünerek:

— Öyle öyle. Ben artık sizin kapınızın önünden bile geçmem. Beni bağışlayın, kurban olduklarım, dedi.

Vasiliy ayağına büyük gelen düztaban çizmesi ile ileri geri yürüdü:

— Tekrar söylüyorum, kulağına küpe olsun! Bir daha böyle üstünlük taslarsan vebalin kendine. Ancak bizden kaçıp kurtulacağını aklının ucundan bile geçirme. Yerin [14] yedi kat dibine insan bile seni buluruz. Bu tüfek ise sana geri verilmeyecek. Dinliyor musun?

— Dinliyorum...

— Öyleyse canını kurtardığına şükredip arkana bile bakmadan git buradan! Aslında seni kuş gibi vurmak gerekirdi, ama biz sizin gibi zalim değiliz.

Avcıdan kaçan ayı gibi bir düşüp bir kalkarak kaçmakta olan Egor’un karaltısı kaybolduğunda Vasiliy seslendi:

— Hoşça kalın, ihtiyar! Ben çok acil bir iş için aceleyle gidiyordum. Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. Ölmez de yaşarsak belki tekrar karşılaşırız. Ancak hiçbir şeyden endişelenmeyiniz.

— Yolun açık olsun, kurban olduğum!

Babasının Osmon’u gür kamışların arasındaki bu alaçığa³¹ tek başına bırakıp gittiğinden beri bugün dördüncü hafta olacak. Uçturfan’dan³² gece gündüz yürüyerek nice yollar kat edip yurduna ulaştığında, göz bebeği biricik oğlu Osmon çiçek hastalığına yakalanmıştı.

Çarlığını çıkartıp şalvarını dizine kadar sıvadıktan sonra nehrin diğer kıyısına geçti. Çantasını alaçığın olduğu kıyıya bırakıp elini yüzünü yıkadı. Daha sonra sessizce, kedi gibi yürüyerek alaçığın içine baktı. Sabahtan beri “baba, babacığım” diye inlemekten yorulup uykuya kalan Osmon, babasının geldiğini bilmiyordu. O her zamankinden daha iyiydi, kendini biraz toparlamıştı. Ancak kıpırdamaya bile hâli yoktu. Yüzündeki kabarcıklar patlayıp kabuk bağlamaya başlamıştı. Gün geçtikçe

³¹ Barınak.

³² Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nin kuzeyinde, Kırgızistan’a komşu, Aksu iline bağlı bir ilçe.

iştahı açılıp ayran içesi, ekmek yiyesi geliyordu. Ancak, bu “bıldırcının rüyasına darı girmiş”³³ gibi sadece hayal edilebilecek bir durumdu. Babasının bir önceki akşam bıraktığı bir parça ekmeğin kalan kısmını ağzına atıp hemen bitirmemek için çiğnemeyip emiyordu. Kara duman gibi kaplayan sivrisineklerin vızıldayarak konduğu yerler kaşınıp canını acıtıyordu. Bir süre sonra çocuğun boğazı kuruyup susadı. Tulumdaki çalap³⁴ çoktan bitmişti.

Taştanbek’in yüreği ezilip oğlunun yanında ağzından dilini koparmışlar gibi uzun bir süre sessizce oturdu. Onun başına neler gelip neler geçecek...

Ürkünden önce bu bölge tepeli tümsekli, boz [15] toprak kaplı, uçsuz bucaksız bir bozkırdı. Akrep, iri ve zehirli örümcekler yazın sıcak günlerinde karınca gibi çoğalır, onların zehrinden dünyası değişen insanlar da çok olurdu. Seyrek yetişen çam ağacı gibi her yerde üzeri kamışlarla kaplı derme çatma gecekonduarda, uçsuz bucaksız bozkırda tündüğünden duman çıkaran boz üylerde³⁵ ve derme çatma alaçıklarda³⁶ Taştanbek gibi fakir fukaralar yaşardı. Şimdi de hayat değişmedi. Taştanbek üzülmesin de kim üzölsün. Ne kadar kendini tutmaya çalışsa da gözünden bir damla gözyaşı Osmon’un yüzüne damlayıverdi.

Ateşlenip vücudu alev gibi olan Osmon, susuzluktan kuruyup çatlayan dudaklarını yalayarak, gözyaşı ile dolan gözlerini açtı:

— Baba, babacığım geldin mi? Baba su verir misin, susadım.

— Baban sana kurban olsun! Ben senin için yaşıyorum. Bak, iyileşmek budur. Artık Allah’ın izniyle, daha da iyileşeceksin. Gözünü sevdiğim biraz dışarıda oturup temiz hava al.

Taştanbek, göz açıp kapayıncaya kadar etrafta yetişen otlardan toplayıp getirdi. Onları nehrin kenarına iyice serip oğlunu kucağında taşıyarak oraya oturttu. Çantasından bir parça ekmek alıp tulumdaki ayrandan ahşap kâseye koydu. Osmon kâsedeki ayranı nefes almadan bir çırpıda içip ardından ekmeği yemeye başladı.

İki zavallıya acıyıp onların dertlerini paylaşır gibi güneşi kapatan yağmur bulutları dağılıp yeni yeşermiş kamışlar rüzgârın yönüne göre eğiliyordu. Güzel bir

³³ Aç tavuk kendisini tahıl ambarında görürmüş.

³⁴ Ayran.

³⁵ Kırgızların ve göçebe halkların üzeri keçe ile kaplı çadırı.

³⁶ Bahçelerde ve yaylalarda geçici konut olarak kullanılan, üzeri dallarla, çeşitli bitkilerle ya da hasırla örtölen küçük barınak.

kokulu gelip her yere yayıldı. Suyu ördekler konup bildircinlar ötüyordu. Bunların hepsi Osmon'un doğup büyüdüğü vatanına olan hasretini dindirip hastalığını unutturuyordu.

* * *

Kamışlardan yapılan alaçığın içi çulha kuşunun yuvası gibi sıcacıktı. Altına yeni yeşermiş kamışları döşeyip üzerine içinden yünleri çıkmış, eski bir döşeci serdikten sonra kamış tohumları ile doldurulmuş yastığı koyup Osmon'u oraya yatırırđı. Havanın açık olduğu günlerde kendisi dışarıda yatıyordu. O gün şiddetli yağmur yağdığı için Taştanbek oğlunun yanına sıkışıp yatmak zorunda kaldı.

Zifiri karanlık gece. İlkbahar yağmuru [16] alaçığın çatısını delercesine şiddetli yağıyordu. Karışık duygular içinde olan Taştanbek'in ensesinden aşağıya yağmur damlları akmaya başladı. Kalıp gibi hareket etmeden uyuyan Osmon, bunu hiç hissetmedi. O, ateşler içinde yanıp sırlıklam terlemişti. Üzerine örttüğü yorganı yağmurda kalmış gibi ıslaktı. Taştanbek Osmon'un üzerine yırtık eski kürkünü örtüp etrafını iyice kapattıktan sonra yüzüne yağmur değmemesi için eski çuvalı örttü. Kendisi ise ot yığınının arasına ayaklarını sokup çul çapanının altına girdi.

Taştanbek ne kadar çabalasa da beyhude, uykusu kaçıp aklına bin türlü düşünce geliyordu: "Yaradan Allah'a işlediğimiz ne günahımız var? Biz kimsenin ekmeğine göz dikmedik. Kendimi bildim bileli gecemi gündüzüme katıp çalışıyor, ekmeğimi taştan çıkarıyorum. Ancak bir iyilik gördüm mü? Yok. Neden böyle? Niçin bu dünya birine hor, birine kıymetli? Biz hep böyle canımızı dişimize mi takıp yaşamaya devam edeceğiz? Yoksa herkesin kaderini Allah'ım alına yazar dedikleri gerçek mi? Bu arada, o yiğit neden 'Egor artık sizin kılınıza bile zarar veremez' dedi? Evet, ak padişah tahttan düşürölüp yeni kanun kabul edilmiş. O, fakir fukaranınmış. Sonra ne olacak? Biz ne yapacağız? Bu yeni hükümet nerede?"

Bu şekilde aklına bin türlü soru gelip zihni bulanıyordu. Ancak sabaha karşı uykuya dalan Taştanbek uykusundan korkarak uyandığında güneş tepedeydi.

Osmon'un yatağı duruyor ama kendisi yoktu. Yılan sokmuş gibi yerinden bir anda kalkıp çul çapanını omzuna atarak hızlı bir şekilde dışarıya çıktı. Dışarıda kimse yoktu ve ıssızdı. Gökyüzü masmavi ve berraktı. Sorgucunu titreten pis kokulu

ibibik kuşu Taştanbek'ten ürkmüş gibi uçuverdi. Yeni yeşermiş kamışlara, etraftaki otlara alaçığın tepesindeki berrak damlalar damlayıp ışıldayarak kayboluyordu. Alaçığın yanından akan nehir, yatağından taşacak gibiydi.

Taştanbek çok üzgündü ve akıllı fikri oğlundaydı. Alaçığın etrafını ve nehrin kenarını didik didik arayıp bulamayınca kaygılandı:

— Osmon! Oy, Osmon!

Biraz ilerideki kamışların arasından Osmon'un sesi geldi, kısa bir süre sonra yürümeye yeni başlayan çocuk gibi dengesini tutamayıp sendeleyerek kaygılandı. [17]

Taştanbek sevinçten havalara uçtu:

— O-o, bugün tek başına geziyorsun. İyileşmek budur işte. Allah'ım, sen onun yâr ve yardımcısı ol!

Taştanbek koşarak gidip oğlunun kolundan tutacakken, Osmon kendim giderim deyip izin vermedi. Osmon'un keten gömleği, eskimiş kadife kaftanı, yırtık çapanı ve üstelik üzerini örttüğü sarı kürkü de sırlıklam ter olmuştu. Osmon elini yüzünü yıkadıktan sonra ağır ağır yürüyerek gelip sarı kürkün üstüne oturdu:

— Bugün iştahım da açılmış, baba... Düünden bir şeylerin kalmadı mı?

Taştanbek'in yüzündeki gülümseme kaybolup kalbine hançer saplanmış gibi oldu:

— Kalmadı, kurban olduğum, kalsaydı sen istemeden kendim vermez miydin! Kahrolası bu yoksulluk. Elimde olsaydı da bir kuzu kesip taze etin çorbasından yudumlatsaydım sana daha çabuk iyileşmez miydin. Şimdi ne yapayım?

Alaçıkların hangisine giderse gitsin birbirine boş boş bakan, çok zor durumda olan aileleri görecekti. İhtiyarların küçük çocuklara sırtlarını kaşıması, eşlerinin zenginlerin keçesini hazırlaması, gelinlerinin ise onların arpasını öğütüp karınca gibi sabahdan akşama kadar çalışması Taştanbek'e insanlar tekdüze sürüp giden hayatlarına şükredip alışmışlar gibi gelirdi.

Osmon bir noktaya uzun uzun bakarak düşündükten sonra ağır ağır yürüyüp alaçığa girdi. Devamlı tozlu bir hâlde köşede duran küçük tahta sandıktan deri

parçasına sarılı küçük bir bohça çıkarttı ve onu tekrar tekrar inceleyip “ne yapsam” dercesine iki elini çenesine dayamış hâlde düşünüyordu.

— Bu ne, oğlum?

— Buna altın küpe derler, baba. Bununla bizi doyuracak bir şeyler alabiliriz...

— Bu değerli bir eşya değil mi. Bunu o zenginlerin eşleri en az beş pud³⁷ buğdaya alırlar...

Osmon babasına bakıp onun aklının ucundan bile geçmeyen bambaşka bir soru sordu:

— Baba, siz Mariya’yı biliyor musunuz?

— Hangi Mariya...

— Egor’un eşi var ya, o.

Egor’un adını duyduğunda Taştanbek’in tüm bedeni titrese de [18] Mariya’nın adı onu hemen sakinleştirdi:

— Bilmez miyim... Çok iyi bir kadındı. Mariya olmasaydı Egor bize gün göstermezdi. Zavallı, elindekini avucundakini bazen açıktan bazen de gizlice hep bize verirdi. O kadın bizim canımızı kurtardı. Özellikle seni çok severdi. Okuma yazma öğren, okuma yazma öğrenirsen gözün açılır, ufkun genişler deyip de sana bir şeyleri öğretmez miydi?

Osmon, babasının sözünü birden böldü:

— Aklım erdiğinde farkına vardım ki, o insan benim için at başı kadar altınla ölçülemeyecek değerde bir şey yapmış. Şimdi o insan hayatta mı acaba? dedi.

— Hayatta olmasın da ne yapsın. Yediği önünde, yemediği arkasında olan rahat yerinden başka bir yere gider mi hiç sence.

Osmon, ağır nefes alarak:

— İsterse gide de bilir. Egor’la ikisinin arasının köpek ile kedi ilişkisi gibi olduğunu kendin de fark etmişsindir, dedi.

— Fark etmemek elde değildi. Zavallının gözleri devamlı mosmordu.

³⁷ Ruslarda eski bir ağırlık birimi olup 1 pud 16,3 kg. değerindedir.

— O hiçbir şey değil, ben onun saçından sürükleyip tekme tokat dövdüğünü kendi gözlerimle gördüm. Zavallı bir anda kendini kaybedip yere düştü. Egor daha da hırçınlaşıp başına gözüne vurmaya devam ediyordu. Ben otların arasında gizlenerek oturuyordum. Mariya Timofeevna da hâlâ kıpırdamıyordu. Nina da ortalıkta yoktu. Egor gittikten sonra koşarak yanına gidip başından tutarak kaldırdım. O inleyerek gözlerini açtı:

— Kurban olduğum Osmon, iyi ki geldin. Ben iyi değilim galiba.

Mariya Timofeevna kalkmaya çalıştı, ancak hemen kalkamadı. Sonra acıdan dudaklarını koparırcasına ısırp bir eliyle karnını tutarak yatağına zar zor ulaştı.

O su içerken:

— Kimse yokken bana destek olup benim yanımda biraz oturur musun. Ölmezsen sen de büyüsün... dedi.

Mariya Timofeevna'nın kirpikleri nemlenip gözyaşları yanağından aşağıya doğru döküldü.

Benim başımı okşayarak:

— Sen bana darılmadın değil mi? Ben sizin için elimden geleni yaptım. Sizin hakkınızdaki düşüncelerim hâlâ önceki gibi. Biçare baban üzülüp eziyet çekiyor. Sen onu üzme. Elinden gelirse çalışıp çabalayıp oku. Bıkmadan, usanmadan çalış. Sabırlı, hayırlı ol. Yoksulluğa boyun eğme. Duydun mu? dedi.

— Duydum. [19]

— Söylediklerimi dinlediysen, ileride bir vakit biri bana böyle demişti deyip hatırlarsın.

Sonra o, yatağın altından yelek, pantolon çıkartıp bana verdi.

Babası da hatırlayarak:

— Ha-a, geçenlerde bir kova buğdaya değiştirdiğimiz yelek ve pantolon değil mi dedi.

İkisi sohbet ederken uzaktan iki atlı görüldü. Onlar süratli bir şekilde doğrudan alaçığın yanına gelip durdular. Onların biri, şapkasının ön kısmında net bir şekilde

görünen kırmızı yıldızı olan, beline silah bağlanmış iri yapılı Rus'tu. İkincisi ise, ince bıyıklı, toy bir Kırgız yiğitti. Onlar alelacele atlarından inip aynı anda selam verdiler.

Toy Kırgız yiğit:

— Yanılmıyorsam Taştanbek ağabey sizsiniz değil mi? dedi.

Taştanbek yine hangi felaket oldu der gibi korkup telaşlandı:

— Evet, benim benim.

Kamçısı ile krom çizmesine vurup alaçığa bakarak oyalanan Afanasev, bıyığını sıvazlayıp:

— Endişelenmeyiniz, ihtiyar. Ak padişah'ın tahttan indirildiğini, Sovyet yönetiminin kurulduğunu duymuş muydunuz? dedi.

— Evet, duymuştum duymuştum.

— Öyleyse, biz işte o yeni hükümetin temsilcileriyiz.

Taştanbek rahat bir nefes alıp sakın bir şekilde yeni yeşeren otlardan yere seriverdi:

— Vay be! O zaman siz bizimkilersiniz. Sizin hakkınızda çok şeyler duyuyoruz. Ancak sizleri hiç görmemiştik. Geliniz, kurban olduklarım, geliniz. Sizler benim Taştanbek olduğumu nereden biliyorsunuz?

Afanasev, yeşil otun üzerine oturup sordu:

— Geçenlerde size bir Rus yiğit rast gelmiş miydi?

Taştanbek'in eli ayağı titredi:

— Rast gelmez olur muyum. O Rus yiğit olmasaydı, zalim Egor benim canımı alacaktı. Bir ölümden döndüm...

Afanasev sözünü ispatlayıp şahit tutar gibi Sapar'a kafasını salladı:

— Sizin bu durumunuzu işte o yiğitten duyup geldik. O bizden biri. Bundan önce sizi birkaç defa arattırıp bulduramamıştı.

Taştanbek [20] “Ben kimdim” der gibi mutluluktan gözleri doldu:

— İyi iyi, kurban olduklarım. Beni sizler onurlandırırsanız, sizleri de yaradan onurlandırın. Yurda döndüğümde bu yana köy halkıyla bile görüşmüş değilim.

Oğlumda çiçek hastalığı çıkınca halktan uzak bir yere götürdüm. Şimdi yaradana şükür, yavaş yavaş iyileşiyor.

Afanasev, Osmon'a dikkatlice baktı ve onun yüzündeki kurumakta olan lekeleri görüp üzümlere kafasını salladı:

— Siz neden bize gelip bu durumu anlatmadınız?

— Sizin nerede olduğunuzu bilmesem. Ya da bunu bana birisi söylemese. Gittiğimde ne yapacaktım, kurban olduğum.

Afanasev yanında taşıdığı çantasından bir kâğıt çıkarıp ona bir şeyleri yazmaya başladı:

— Cahilliğe bakar mısın. Oğlunuza da, size de yardım ederdik.

Taştanbek'in ağzı açık kaldı:

— Yardım dediğiniz nedir?

Sapar da konuşmaya dâhil oldu:

— Ya mübarek, sizin gibi uzak yerden yorgun argın bir şekilde gelenlere un, kırma, tahıl, tokum, giyim kuşam ve ilaç verilmektedir. Bunun için de herhangi bir para pul ödemeye gerek yok. Buna yardım denir.

Taştanbek duyduklarına inanmayarak, teyit edercesine tekrar sordu:

— Nasıl yani?

Afanasev kâğıdını çantasına geri koyduktan sonra, Osmon'un omuzunu tıptırlayıp Taştanbek'e acırcasına baktı:

— Yeni hükümet sizlerin ne tür zorluklara katlanıp eziyet çekerek geldiğinizi iyi biliyor. Onun için bu tür yardımları düzenlemektedir. Yeni hükümetin adaletliliği, halka yardımseverliği işte burada.

Taştanbek çul çapanının kolu ile burnunu silip gözleri dolarak konuştu:

— Öyle olsun, kurban olduklarım! Eninde sonunda, göreceğ günümüz ve içecek suyumuz varmış.

Afanasev pantolonunu silkeleyerek yerinden kalktı:

— Acele edin o zaman, yeterince konuştuk. Şimdi sizi de oğlunuzu da alıp gideceğiz. Böyle ıssız bir yerde tek başınıza kalmamalısınız. Tam iyileşip kendini toparlayıncaya kadar oğlunuzu hastaneye yatıracağız.

“Hastane” denilen şeyin ne olduğunu tam anlamayan [21] ve oğlundan temelli ayrılacakmış gibi düşünen Taştanbek’in gözleri belerdi:

— O nedir, kurban olduklarım? Çocuğa acı çekirtmez değil mi?

Sapar, konuşmaya dâhil olup:

— Hastane... Doktorların hastaları tedavi edip iyileştirdikleri yere denir. Orada beyaz çarşafli yataklar, doktorlar olur. Hasta insanlar orada kalıp tedavi görürler, günde üç dört öğün sıcak yemek verilir. Onların hiçbirisi için de para ödenmiyor. Osmon’unuz çabucak iyileşip kendini toparlasa, sizin için de iyi değil mi? Şimdi anladınız mı, amca? dedi.

Afanasev, ihtiyarın inanmamış gibi durmasından şüphelenip anlatmaya çalıştı:

— Orası sizin gibi durumu iyi olmayan, fakir fukaralara ait bir yerdir. Yeni hükümet orayı Rus’un zengin beylerinin elinden alıp ezilen halka verdi. Yani bize ait olan yere bizi almayacaklar mı.

Afanasev biraz duraksadıktan sonra konuşmasına devam etti:

— Siz kendinize ait olan bir araziye ekin ekmek istemez misiniz?

Sanki sihirli bir ilaç içmiş gibi, Taştanbek’in tüm bedeni mutluluktan dört köşe olup heyecanlı bir şekilde konuştu:

— Gerçekten mi, kurban olduğum! Arazi olsaydı böyle yoksulluğun sıkıntısını çeker miydik.

O, kürek gibi ellerini göstererek:

— Bu ellerle soyu kuruyasica Egor’un ne kadar ekinini ekip ne kadar otunu biçtim. Onların hepsini pazara götürüp satsan, bir at sürüsü olurdu. Nankör Egor onun onda birini bile vermeyip tarlada kalan sıradan bir kırsağın hesabını soruyor, dedi.

— O zaman, size arazi de veririz.

— Gerçekten mi, kurban olduğum, peki araziyi nereden alacaksınız? Kimse arazisini bedava vermez ki...

Afanasev kararlı bir şekilde:

— Zenginlerden alırız. Onların fazla arazileri çok. Önceden araziler azınlık olan “zengin beylere” aitti, şimdi ise ezilen ve acı çeken halkın mülkiyetine döndü. Siz de onlardan birisiniz, dedi.

Taştanbek’in kalbi heyecandan yerinden fırlayacakmış gibi oldu:

— Ölmeyen kişi altın bardaktan su içer dedikleri bu olsa gerek. Böyle olacağı kimin rüyasına girmiştir... Sizlere bin kere teşekkür ederim, kurban olduklarım!

Afanasev:

— Teşekkürlerinizi bize değil özgürlük, adalet [22] getiren ve arazi alıp veren Lenin’e ediniz, dedi.

Taştanbek kafasını yukarı kaldırıp temiz havanın kıymetini şimdi fark etmişçesine derin derin nefes aldı.

Afanasev kemerini düzelterip üniformasının eteğini aşağıya çektikten sonra yola koyulmaya hazırlandı:

— Öyleyse, ihtiyar, deminden beri bizim anlattıklarımızı kendi gözlerinizle görüp kendiniz şahit olunuz. Şimdi siz benimle arazi almak için düzenlenen toplantıya gideceksiniz. Sapar ise Osmon’u hastaneye yetiştirip geri döner. Hadi, ata bininiz. Ben yürüyerek de giderim. Sapar, sen de çabuk dönmüş ol.

Taştanbek “mevki sahibi, büyük birinin” atına binmekten çekinip ilk başta cesaret edememesine rağmen, Afanasev’in ısrarından sonra çaresizlikten kabul edip üzengiye ayağını geçirdi. Sapar ise, Taştanbek’in neredeyse hiç yok denilecek kadar az olan eşyasını ata yükleyip önüne Osmon’u bindirdikten sonra kendisi de ardına bindi.

Taştanbekgil geldiğinde, kimi atlı kimi yürüyerek her vadinin başından perişan ve bitkin durumda olan insanlar akın etmeye devam ediyordu. Afanasev Taştanbek’i attan indirip kendisi dörtnala bir yere gitti ve bir müddet sonra kırmızı bayrak asılı bir arabayla yarışarak gelip kalabalığın içinde görünmez oldu.

Taştanbek toplanan insanların sadece bazılarını tanısa da, birçoğunu daha önce hiç görmemişti. Kendisi gibi yürekli, üzerlerine giyecek giysisi olmayan, eskimiş giysilerinin söküğünden tenleri gözüken yamalı çapanlılar, birbiriyle kafalarını sallayıp sakallarını düzleyerek yeni kanun ile ilgili pek çok konu konuşuyorlardı. Danaya binen çocuklar, eşekli ihtiyarlar, ezilip büzülen kız ve gelinler çoğaldıkça geçip gitmek zorlaşıyordu.

Issız, yaprak bile kımıldamayan bozkırın tam bu bölgesinde bir tane yabani söğüt ağacından başka hiçbir şey yoktu. Etraf yemyeşil olup güneş güçlü şefkatini eksik etmiyordu. Ağacın dibi kaynaşan ak kalpak³⁸lar, tebetey³⁹ler, malakay⁴⁰lar, eleçek⁴¹ler... Coşkulu bir şekilde birlikte hareket eden insanların gözleri tam ortadaki kırmızı bayrak asılı olan arabadaydı. Bazen hep bir ağızdan konuşup uğultu çıkarıyor, bazen de rüzgârın savurduğu ot gibi sallanıyorlardı.

Bir anda, işte o arabanın üstüne [23] şapkasını elinde sıkıca tutan kısa deri kürklü Rus yiğit zıplayarak çıktı ve dağılan sarı saçlarını arkaya doğru attıktan sonra elini sallayarak büyük bir heyecan ve coşkuyla birçok şeyden bahsetti. Meraklı gözlerle ona bakanlar, onun dediklerinin birini anlasa birini anlamıyorlardı. Rus yiğit, Büyük Devrimi⁴² ve onun nasıl kazanıldığını, nice değerli insanların kendi canlarından geçip genç yaşta şehit düştüklerini anlattıktan sonra halkı sağgörülü olmaya davet etti ve vatan toprağı, hürriyet, eşitlik, adaletlilik, hak ve hukuk ile ilgili çağrılarda bulundu:

— Ak gözlü, kara gözlü kan kardeşlerim! İşte şimdi sizlerin çok eskiden beri arzu ettiğiniz gün gelip çattı! Şimdi hepinize arazi paylaştırıp vereceğiz. Arazilerinizi alıp evlerinizi yapmaya başlayabilirsiniz! Ancak, düşmanların olduğunu hiçbir zaman aklınızdan çıkartmayınız. Onlar bizim için hiçbir zaman iyi şeyler düşünmezler...

Arabanın olduğu yerdeki kırmızı örtü ile örtülmüş masada Devrim Komitesinin üyeleri ve fakir fukara grubunun temsilcileri de oturuyorlardı. Sevinçten gözleri

³⁸ Beyaz keçeden üretilerek üzerine geleneksel Kırgız desenleri işlenen, Kırgız halkının tarihini, geleneklerini ve kültürünü yansıtan erkek başlığı.

³⁹ Değerli kürklerden dikilen geleneksel erkek başlığı.

⁴⁰ Daha önceleri yaban hayvanların kürkünden; günümüzde ise keçeden dikilen geleneksel erkek çocuk başlığı.

⁴¹ 25-30 metrelik beyaz kumaştan yapılan geleneksel kadın başlığı.

⁴² Ekim Devrimi.

dolup şapkalarını havaya fırlatan fakir fukaranın, yırtık pırtık giyinen halkın uğultusunu bastıran Afanasev, elini yukarı kaldırdı:

— Biraz önce sizlere ilginç şeyler anlatan yiğidin adı, Vasiliy. Onun babası sürgünde ölmüş. Annesini tifo hastalığından kaybetmiş. Hem annesiz hem babasız yetim kalan küçük çocuk, yetişme çağında fabrikada işe girip çalışarak kendi göbeğini kendisi kesmiş. Devrimdeki işlere aktif bir şekilde katılmış. Vasiliy kimin dost, kimin düşman olduğunu iyi ayırt edebiliyor. Bundan dolayı onu sizlere sahip çıksın, başınızda dursun diye alıp getirdik. Buna siz ne dersiniz?

Deminden beri “Bu, geçen günkü yiğit olmasın” deyip yerinde duramayan Taştanbek, Vasiliy’in adını duyduğunda göğsünü gererek öne doğru atıldı:

— Hey, millet! Hey, halk! Bana yol verir misiniz...

Meraklı gözlerle bakanlar birbirini itekleyip bir o yana bir bu yana sürtünerek başlarını ses gelen tarafa çevirdiler:

— Bu da kimmiş?

At üzerinde mücadeleye çıkmış pehlivan gibi iki kolunu sıvayıp çul çapanının eteğini beline sıkıştıran Taştanbek, şaşkın bir hâlde tam ortaya çıktı:

— Ben kendim çok eziyetler çekip yâd ele kadar avare gibi giden bir fukarayım. Bu yiğidin zenginler hakkında söylediği sözler benim [24] yüreğimi kanattı, sevgili yurttaşlarım! Egor denilen Rus beyi ateş edip beni vuracakken, bu delikanlı benim hayatımı kurtarmıştı... Bunun gibi yiğitler bizim başımızda durmazsa olur mu hiç! Kesinlikle durmalı... Ben tam da bunu demek istiyorum. Kanım kaynayıp dayanamıyorum. Kusura bakmazsanız sizin huzurunuzda bu yiğide bir sarılayım.

Merakla bekleyen diğer grubun içinden de, bu grubun içinden de itiraz sesleri duyuldu:

— Of-f, engel olmayın, müsaade edin de geçsin!

— Yazık! Rus değilsen, duradur!

— Böyle biri bize sahip çıkıp başımızda durmasın da kim dursun?!

Taştanbek arabaya yaklaştığında Vasiliy atlayıp yere inerek önce elinden tuttu. Ardından birbirlerine sıkıca sarılıp kucaklaştılar.

Vasiliy arka tarafa doğru gider gibi yapıp Taştanbek'in iki kolundan tutup sevinerek mutlu oluyordu:

— Ben size demiştim. Bakın, nasıl bir zamanda buluştuk. Artık fakir fukara derneği kuracağız. Siz de oranın aktif bir üyesi olacaksınız.

Afanasev ile Sapar da onların sevincine ortak olup tokalaştılar.

Afanasev, Taştanbek'in elini bırakmadan, kahkahayla güldü:

— Böylece, hem arazi hem de nüfuz sahibi oldunuz. Artık ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Taştanbek tüm samimiyeti ile söyledi:

— Ev yapıp çevresine de meyve ağaçları dikeceğim. Ağaçlar büyüüp meyve vermeye başladığında sizleri misafırlığa çağıracağım. Sonrasında buram buram koku yayan ağacın gölgesinde sohbet edip çay içeriz.

— Ha-ha-ha... Muradınıza eriniz muradınıza eriniz!

Toplantı bitti. Issız, çıplak bozkırda beşer onar kişilik gruplar hâlinde arazi ölçen insanları seyreden Afanasev'in gözünün önüne bahçesinde her türlü ağaç olan gösterişli evler, elektrik telleri çekilmiş dümdüz sokaklar, büyük kasabalar gelip: “Ah-h, o zaman bu bölgeyi bir dolaşabilsem, keşke”, deyip derinden bir of çekti.

* * *

Üç odalı, altında bodrum katı olan, kamışla kaplanmış bu ahşap evi Tokmoklu Kırgızlar [25] o zamanlar bile hiçbir şeye değışmezlerdi. “Biz Egor'un evini gördük”, “Biz onun içine girip çay içtik, öylesine muhteşemdi ki” deyip efsane yaratanlar da az değildi. Egor'un böyle üç tane evi vardı. Bu evinin etrafı dikili ağaçlarla çevrilmiş, konum olarak da şehrin dışındaki çağlayıp akan nehrin kenarında olduğu için, Egor onu değerli misafirler için kullanıp çoğu zaman üst makamlardan gelen yüksek dereceli kişileri, sayısız mal varlığına sahip zengin insanları ağırlardı.

Hakikat ve eşitlik denilen şey zormuş. Şimdi o ev böyle Osmon gibi yoksulların tedavi gördüğü hastaneye dönüştürüldü. Küçüklüğünde babasıyla birlikte Egor'un hizmetçiliğini yapan Osmon da bu evi dışından birçok kez görmüştü. Ancak diğer yoksullar gibi başını sokup içeriye bile bakmamıştır.

Gür sakallı, gözlüklü başhekim, Osmon hastaneye ilk geldiği gün onu daha önce “yemekhane” olarak adlandırılan, avlunun içindeki ayrı bir odaya yerleştirip ayrıca tedavi etmeye başlamıştı. Kahvaltı, öğle ve akşam yemeğini de buraya getirip veriyorlardı. Osmon kimseyi görmez, kimse de Osmon'u görmezdi. Hastanenin kuralı böyleydi.

Çeşit çeşit yediği yemeğin enerjisinden mi yoksa tasalanmayıp moralinin düzelmesinden mi bilinmez, gür sakallı başhekim, Osmon'a “hasta” muamelesi yapmasına rağmen Osmon kendini sapsağlam hissediyordu. “Akşama kadar hiçbir şey yapmadan uzanıp yatacak mıyım” deyip gür sakallı başhekimden kâğıt ve kalem istemişti. Onun bu hevesi başhekimin hoşuna gitti ve harfleri büyük yazılı olan bir kitabı da ona getirmişti. Bununla da kalmayıp:

— Yaşlısı da, genci de Likbez'e⁴³ katılıp okuma yazma öğreniyorlar. Senin sorumluluğunu bana verdiler. Artık ikimiz her gün bir iki saat ders çalışacağız, deyip Rus alfabesinin birkaç harfini beyaz kâğıda görünecek şekilde yazıp gösterip gitmişti: “Buna ‘A’ denir, buna ‘B’ denir... İkisi birlikte okunursa ne olur?”

Dersle uğraştığı günlerden biriydi. Osmon doktorun verdiği ilaçları içip, yatağını düzelterip kabarık yastığını yatağının üzerine koyduktan sonra, yiyecek, içecek ve ilaçlarını koyduğu komodini yatağına doğru çekip kâğıt ve kalemini eline aldığı anda kapı çaldı. [26] Ağzını beyaz bezle kapatıp beyaz takkesini şakağına kadar çekerek giyinmiş, iki gözü de zar zor görünen bir kız geldi:

— Osmon Taştanbekov siz misiniz?

— Evet.

— Kalçanızı hafif açınız, iğne yapacağım.

Osmon, hemşirenin istediği şekilde durdu.

Hemşire iğneyi yaptıktan sonra, geri döndü:

⁴³ 1920'lerde ve 1930'larda Sovyet Rusya ve Sovyetler Birliği'nin okuma yazma öğretme programı ve bu amaçla açılan okul ve kursların genel adı.

— Affedersiniz, size hastalığınızla ilgisi olmayan bir şey sorsam, kusura bakmazsınız değil mi?

Aklında hiçbir şey olmayan Osmon, şaşırdı:

— Sorunuz sorunuz...

Diğer tarafta bulunan kız, gözlerini almadan, tekrar tekrar ona bakıyordu:

— Sizi bir yerden gözüm ısıırıyor, yanılmıyorsam ben sizi tanıyorum...

Osmon'un yüreği küt küt atıp cevap vermek yerine soru sordu:

— Peki, siz kimsiniz?

— Ben Nina'yım.

— Hangisi? Egor'un kızı Nina mı?

— Evet.

Çocukluğunda babasının yanında uşak olarak çalıştığı ve onun kızı Nina'dan hiçbir kötülük görmese de, "zengin kızı" denilen kötü nam, Osmon'un berrak sezgisini bulandırmıştı. Osmon umursamayarak seslendi:

— Him... Siz nasıl oldu da burada işe başladınız?

— Bunda şaşıracak bir şey yok... Asıl şaşıracak şey, benim sizi tanıyabilmem...

Nina içini çekerek:

— Eğer bilmek isterseniz, ben Egor'un öz kızı değilim. Benim babam aslında başka biri. O zengin değildi. Bir daha benimle böyle alay etmeyiniz, dedi.

— Senin öz baban kimdi?

— O söylenmez... Bu sadece beni ilgilendirir.

— Peki... O hâlde annene benden çok selam söyleyip elinden tut. Hastaneden çıkınca ben kendim de onu mutlaka ziyaret edeceğim.

Nina yüzünü kapatmış vaziyette içini çekip hüzünlenerek:

— Annem olsaydı ben bu duruma düşer miydim... Biz çoktan gitmiştik... Fakat annem vefat etti.

Osmon’un gözleri fal taşı gibi açıldı ve korkudan ürpererek yerinden zıpladı. Daha sonra yavaş yavaş Nina’nın yanına gelip başını eğerek sırtını okşadı: [27]

— Annen yalnız seni değil, beni de öz evladı gibi görürdü. Onun gibi değerli, onun gibi merhametli bir insan var mı... Ben o insanın birçok iyiliğini gördüm. Ben ona çok minnettarım.

Nina küçük bir çocuk gibi soluyup ağlamaktan şişmiş olan gözlerinin kenarını ağzını kapattığı beyaz bezin bir ucuyla sildi.

Osmon sanki bir şey hatırlamış gibi, her nedense neşeleniverdi ve nefes nefese kalarak komodininin bir şey çıkartıp avucunun içine sakladı:

— Sana “hokkabazlık” göstereyim mi. Turfan’da hokkabazlar çok olur. Hadi, gözlerini kapat... Şimdi aç... Hop, al sana!

O, kapalı olan avucunu açtığı anda, avucunun içindeki altın küpeyi gören Nina’nın gözleri fal taşı gibi açıldı.

— O zaman, bu altın küpe senindir. Gel, kulağına takayım.

— Niçin?

— Bana ders vereceğin için...

Nina çekinip yatağa doğru geri adım attı:

— Yo-ok, olmaz... Buna rüşvet denir. Ben rüşvet almam.

Osmon, suratını asarak:

— Şaka yapıyorum, sen beni yanlış anlama... A-ah..! Annen hakkında yine konuşsam üzülp hüzünlenme. Bana “A” harfini ilk defa o insan öğretip nasihatler vererek beni aydınlattı. Onun o zamanlarda dediklerinin çoğu doğru çıkıyor. İşte bu yüzden o, altın küpeye layıktır. Eğer hayatta olsaydı ona kendi ellerimle verirdim. Artık bu dünyaya gözlerini yummuş. İçten gelerek, samimi duygularla verilen bu altın küpeyi annen için sen kendin tak lütfen. Bu, o insanı unutmamanın ve her zaman hatırlamanın altın gibi parlayan simgesi olsun. Benim sana diyeceklerim bu kadar, dedi.

Nina küpeyi kulağına taktığında boğazı düğümlenip dudaklarını ısırıp ve bir müddet sonra kısık bir sesle konuştu:

— Sana çok teşekkür ederim, Osmon. Kusura bakmazsan, bundan sonra ikimiz birbirimize sen diye de hitap edelim. Çünkü aramızda birkaç yaş fark olmasına rağmen beraber yetişip beraber büyümedik mi.

Nina gözyaşıyla karışık birdenbire gülümsedi:

— Hakikaten, çocukluk çağındaki saf ve temiz duygular kalıcı olup hiç unutulmazmış. O zamanlar küçük bir çocukmuşuz ya. [28]

Osmon'un aklına da birdenbire ilginç bir olay gelip su püfler gibi birden gülüverdi:

— Artık o çocukluk çağları bir daha geri gelmez değil mi?.. Eğer çocukluğum geri dönse, ben seni asla üzmezdim.

Nina, yüz ifadesi değişerek:

— Bu kadar sohbet ettik, şimdi sana gizli bir sır versem, ağzından kaçırmazsın değil mi. Sen içimde kabuk bağlamaya başlayan yaramı tekrar açacak ağır bir soru sordun. Ben ona cevap vermedim.

Nina derin bir şekilde içini çekti:

— Evet, sen annemi sordun. Fakat onun neden öldüğünü biliyor musun? O henüz genç, güzel ve sağlıklı biri değil miydi? Nasıl olur da erken ölür? Bilmiyorum, ancak annemi babamın öldürdüğü söylenir, herkes de bunun dedikodusunu yapar. Üvey babamdan nefret etmemin bir sebebi de budur, dedi.

Osmon düşüncelere daldı:

— Egor'un üvey baban olduğunu nereden biliyorsun?

— Bu kimseden gizli saklı olan bir şey değil. Annem alımlı ve herkesin gözü kalacak güzellikte bir gelinmiş. Rus-Tuzem okulunda⁴⁴ öğretmen olarak çalışmış. Daha sonra, zenginliğine güvenen Egor, onu kandırıp almış.

— Kimden?

— Afanasev'den.

Osmon çok şaşırdı:

⁴⁴ 19. yüzyılda Rus iktidarı tarafından Rus kökenli olmayanlara eğitim vermek “Ruslaştırmak” amacıyla Türkistan bölgesinde açılan okullar.

— Deme, neler anlatıyorsun sen! Ben böyle olduğunu hiç bilmiyordum... Öyleyse Afanasev senin öz baban oluyor değil mi?

— Evet.

— Peki, o seni biliyor mu?

— Bildiği için zaten beni buraya işe girdirdi... Yoksa zengin kızı böyle bir kuruma işe alırlar mı?

— Peki, sen öz babanla görüşüyor musun?

Nina yine derin bir şekilde içini çekti:

— Nerede... O zamanlar ben yeni yürümeye başlayan küçücük bir kızmışım. Hayatımız boyunca baba evlat ilişkisi gibi bir ilişkimiz olmazsa. Ben tamamen farklı yetişsem. O bana yabancı, ben ona yabancıyım. O beni tanımıyor, ben de onu tanımıyorum. Karşılıklı ilişkimiz de bu şekilde.

Osmon hayal kırıklığına uğradı:

— Çok ilginç! [29]

* * *

Dümdüz gibi görünen yemyeşil ovada gizli, fark edilmeyen ne kadar çukur, ne kadar oyuk vardır. Bu nedenle hayatın tüm zorluklarını yaşamış birinin içinde ne olduğunu biliyorum demek, büyük bir kibirlilik, kendini beğenmişliktir. Bahsedildiği gibi, zamanında kendini yüksekte görüp ateş püskürerek “sizleri ben biliyorum”, “sizleri ben tarumar edeceğim”, “sizleri ben cezalandıracağım” diyerek fazla büyük konuşan Egor’un havası “fıs” diye inmiş ve apışıp kalmış. Meğerse onu bu kadar köpürtüp kudurtan dönüm dönüm arazisi, sahip olduğu malı ve elinin altında çalışan hizmetçileriymiş. Bunların hepsinden mahrum bırakılıp “Herkes gibi yaşa” denilerek sahip olduğu her şey elinden alındıktan sonra, çaresiz bir şekilde öleceği günü bekleyerek hayatını güçlülükle devam ettiriyor.

Kimsenin göremeyeceği, kimsenin duyamayacağı uzak bir yerde de değildi ki. Semiz sarı kırsağına binip sabahtan akşama kadar bir oraya bir buraya

koşturduğunda, o “kendini yüksekte görüp insanlara ateş püskürdüğü” eski günleri aklına gelip sinirden patlayacak gibi olur. Kapana kapılmış vahşi hayvan gibi bir o yana bir bu yana çırpınıp kurtulacak küçücük bir çıkar yol arar. Kederli ve kinli yüreğini rahatlatıp destek olan bu çıkar yollarından biri, Ayathan adındaki dini önder ve yalnız başının çaresine bakan tek gözlü, “ak padişah” döneminin subayı Grişa’ydı. Egor kimseye belli etmeden, gizlice bir yolunu bulup onlarla yüz yüze görüşüp fikir alışverişinde bulunmayı da başarmıştı. “Siz kâfirsiniz, biz Müslümanız demeden, birlik ve beraberlik içinde hareket edersek ‘Bolşevikler’ ayakaltında kalıp ezilmekten kurtulamazlar” diyerek gürleyen de işte bu Egor’dur.

O zamandan beri kendi kendine özgüveni artıp kimseye belli etmeden, içten içe çok sevinmekteydi. Fakat bu fikrini hiç kimseye, hatta çamaşırını yıkayıp yemeğini hazırlayan, tüm işlerini gören Nina’ya bile bildirmek istemez. Dışarıdan baksan, koyunun ağzındaki otu bile almayan bir mümin.

Özellikle de Taştanbek’i gördüğünde, ikisinin arasında sanki hiçbir şey olmamış gibi gülümseyip Osmon’un hastaneye kaldırıldığına üzülerken hemen kendi canını feda etmek ister.

İşte şimdi de Taştanbek’in tere batmış hâlde yer kazdığını ta uzaktan görüp bilerek yanına geldi:

— Kolay gelsin, Taştanbek. Ne yapıyorsun? [30]

Başını açıp üzerindeki gömleğini çıkararak atmış olan Taştanbek, sanki her gün görüşüyorlarmış gibi umursamadan cevap verdi:

— Ne yapayım, fakirlik, beyim. Biraz ekin ekip patates matates, soğan mogan gibi şeyler yetiştireyim dedim.

Egor çenesini sıvazlayıp yalandan güldü:

— Sen bunları yapabiliyor musun?

Taştanbek’in kaşları çatıldı:

— “Zengin bildiğini köle de bilir, yapayım dese özgürlüğü yok” denildiği gibi, bu işler bizden kaldı. Daha önce çaresiz isek, şimdi adalet vakti gelip gökte aradığımızı yerde bulduk. Gerekirse ekinin nasıl ekilip nasıl toplandığını size de öğretilirim... Yoksa siz ekinlerinizi kendiniz biçip kendiniz mi topluyordunuz?

Egor, dizlerine vurup titrek bir ses tonuyla konuştu:

— Doğru diyorsun, Taştanbek. Fakat ölene kadar mı kin besleyeceksin. Aslında benim de kin beslemeye hakkım vardı. Artık geçmiş, yaşanmış olayları düşünüp birbirimize karşı kin beslemeyelim, bahadır! Diyenler desin, konuşanlar konuşversin. Ancak sen onlara çok kulak asma. Ben cömert biriyim. İstersen bize kendi evin gibi gelip gidebilirsin.

— Yok, size minnettarım, beyim. Sen sağ, ben selamet. Herkes kendi hayatını yaşasın.

Egor sinirlenmiş gibi oldu:

— Herkes kendi hayatını yaşamayıp da sanki sana hadi önüme düş, benimle geleceksin mi diyorum? Senin kendi evin, benim de kendi evim var. Aynı yerde bulunup aynı yerin suyunu içtiğin zaman, istesen de istemesen de bir arada yaşamam gerek. Yoksa birbirimizin yüzüne bile bakmazsak olur mu hiç? Akılsız biri gibi konuşuyorsun ya, Taştanbek.

Ne cevap vereceğini bilemeyen Taştanbek, çaresiz kalıp telaşlı bir şekilde bir o yana bir bu yana yürüdü. Ta öteki tarafta çapanı ile üzerini örttüğü kabaktan yapılmış küçücük bir kovayı eline alıp bir süre durdu. Onun içindeki carmadan⁴⁵ yudumlayarak göz ucuyla bir kez daha Egor’a baktı. Egor gitmeyip çakılan bir kazık gibi kıpırdamadan hâlâ yerinde duruyordu.

Aklı karışan Taştanbek, geri döndü:

— Aslında siz de haklısınız. Fakat biz ayrı dünyaların insanları değil miyiz, nasıl olacak bu iş?

Taştanbek’in aklından geçenleri hemen anlayan Egor, Taştanbek’in ağzının kenarına bulaşan carmayı gurur [31] yapmadan kendi mendili ile silip şunu dedi:

— Nasıl olduğunu görüyorsun işte. Evet, bizim fazla olan malımızı, mülkümüzü, arazilerimizi elimizden alıp sizin gibi fakirlere verdiler. Artık biz birbirimizle eşit hâle geldik. Buna benim hiçbir itirazım yok. Ancak, bizi bir vurup öldürmediklerini görüyorsun işte. Bir zamanlar sana karşı kötü davranarak hata yaptığım doğrudur. Şimdi ise o hatalarımı kabul ederek yanına geliyorum. Bunun

⁴⁵ Kurutulmuş ve havanda dövülmüş arpa ve buğdaydan yapılan bir tür çorba, içecek.

neresi kötü? Hükümetin kendisi de Rus, Kırgız hepsi kardeş olmalı diyor ya. Ben seni zorlamayacağım. Ancak görüşmek, buluşmak ve ilişkilerimizi kuvvetlendirmek istersen, kapım her zaman açıktır. Allah’a şükür, şimdi de eli boş, yoksul değilim.

Egor bunları dedikten sonra, bir anda arkasına bile dönüp bakmadan hızlıca gitti.

Yabani bir hayvanı eğitirken sırtından sıvazlayıp yavaş yavaş uysallaştırdıktan sonra sırtına teğelti konulduğu gibi, bu da kurnaz Egor’un yavaş yavaş Taştanbek’i kendi tarafına çekip kendisini malından mülkünden, arazilerinden mahrum bırakan yeni hükümetten intikam almak için attığı ilk adımıydı.

Taştanbek de hemen kanacak kadar saf değildi. Egor ne kadar ziyaretine gelse de, ne kadar yalakalık yapsa da yaptıklarından hiçbir sonuç çıkmadı. Yarın ne olacağı bilinmeyen, inişli çıkışlı dünyaya baksana! Eski zamanlardaki Egor olsaydı, şimdi Taştanbek’e böyle yalakalık yapıp yaranmaya çalışmazdı. Kafasını gövdesinden ayırıp parçalara ayırmaz mıydı! O-o, ağızdan yel alsın! Egor’un burun kıvrıp, “bunlar da insan mı” diyerek küçümseyip eliyle gösterdiği o fakir fukaralar, şimdi kendi aralarında grup kurup, birleşip tek yürek olarak her geçen gün daha da güçlenmektedirler.

Onlara göz kulak olan Vasiliy, halka her gün bir yeniliği anlatıp gençleri komsomola⁴⁶ üye olmaya çağırarak, Nina ile Osmon gibi aktif genç erkek ve kızlar hayatı boyunca kalem tutmamış eğitimsiz halka okuma yazma öğreterek, Egor’un rüyasında bile görmediği harika bir dünya inşa ediyorlar.

Egor geçmişte Mariya’ya kızdığı gibi, tekrar onun yanına gidip kalemlerini ve kitaplarını yakmak, sabanlarını kırıp atmak ve elinden alınan mallarını ve mülklerini yerle bir etmek ister.

Nina’nın gece gündüz eve hiç uğramayarak Osmon gibi komsomola yeni üye olan gençler ile [32] propaganda yapıp köy köy dolaşması da Egor’un yarasına tuz basmış gibi acıttı.

Egor, kafası kazan gibi olup inine çekilmiş vahşi bir hayvan gibi evinde başını eğmiş hâlde otururken, mırıldanarak şarkı söyleyen neşeli Nina, kapıdan içeri girdi.

⁴⁶ Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin gençlik yapılanması. Sovyetler Birliği’ndeki en etkili politik gençlik örgütü.

Üzerindeki giysisi ile yatağına uzanan Egor, içerideki odadan seslendi:

— Ya kızım, sen neredesin? Eve hiç uğramaz oldun ya.

Girişteki odada bulunan yemek masasının üzerini çabucak toplayan kızı, Egor'un olduğu odaya girdi:

— Ne oldu, baba?

— Gel, otursana kızım. Uzun zamandır oturup rahat rahat konuşamıyoruz. Fırsatın da olmuyor... Devir böyleyse ne yapabilirsin... A-ah vefasız dünya! Zavallı annen senin böyle büyüyüp çalıştığını görseydi, sevinip mutlu olmaz mıydı. Ne yazık ki kader böyleymiş.

Uzun zamandır aklında olan bir şeyi söylemek isteyen Egor, çaktırmadan sözü uzatarak ilk önce işi ile ilgili, sonra da olup bitenler ile ilgili sorular sordu.

Egor hiçbir şey bilmiyormuş gibi davrandı:

— Bu arada, bizim Osmon ne yapıyor?

— Ha, o şimdi çok saygın ve itibarlı birisi. Komsomol birliğinin sekreteri...

— Olsun olsun, zavallı. Elimizin altında büyümüşü... Sen ikinizin birlikte büyüdüğünüzü biliyor musun?

İçinde zerre kadar kötülük olmayan, temiz kalpli Nina içten ve samimi bir şekilde cevap verdi:

— Bilmez olur muyum... Alçak gönüllü, merhametli ve ağırbaşlı bir delikanlı olmuş. Annemi de iyi tanıyormuş. Osmon bizim hastanede tedavi gördü. Ben bizzat kendim ona iğne yapıp iyileştirdim. Onu hiçbir zaman unutmuyor.

Egor, kızının bir şey daha diyecek gibi olup sonradan sözü başka tarafa çektiğini fark etti, ancak soru soracak kadar bunu önemsemedi. Buna rağmen Osmon ile arasındaki ilişkisi apaçık ortadaydı. Egor'a da sadece bu lazımdı. Nina altın küpeyi ise babası dâhil herkesten gizlerdi. Onun altın küpeyle ilgili konuşmak isteyip daha sonra susmasının sebebi de buydu. [33]

Egor, Nina'yı övdü:

— İyi iyi, kızım. Sen akıllı biri olacaksın. Aynen bu şekilde Osmon ile ilişkini hiç koparma. O garibanların tahıl, hububat, beslenme, gıda yönünden çok sıkıntı

çektiklerini de biliyorum. Yardım edeyim diye de düşünüyorum. Fakat aradaki kahrolasıcalar engel oluyorlar. Bir şey dersen de “zenginler böyle”, “zenginler şöyle” diyerek karışıp duruyorlar. Bundan dolayı Osmon gibilerin yanına gidesim de gelmiyor. Sen sözümü dinler, arada sırada biraz un, kırma, yoğurt, peynir götürüp verirsen iyi olur.

Nina sevincinden Egor’a sarılıp yanağından öpüverdi:

— Ay, baba, çok doğru diyorsunuz. Siz ne kadar merhametli birisiniz. Ben zaten onların zor durumda olduklarını her gün görüyorum.

— Peki, kızım. Onlara bir iyilik yapalım. İyiliğimizi bilirlerse bilirler, bilmezlerse de Allah bilsin!

Egor ambarının içini takır tukur sesler çıkararak karıştırıp bir çay kâsesi kadar yağ, iki tabak kadar un, bir parça et ve ufak tefek başka şeyleri de koyduğu bir torbayı koltuğunun altına sıkıştırıp telaşlı bir şekilde odaya girdi:

— Al, kızım. Şimdilik bunu kabul etsinler. İleride belki daha fazlası da olur. Ancak benden hiç bahsetmeden, kendi adına ver. Babam yolladı dersin kabul etmeye de bilirler.

— Tamam, baba. O kısmını ben hallederim.

Nina derme çatma gecekonduunun eski iplerden bağlanmış kırık dökük kapısını açıp içeriye girdi. Başköşeye serilmiş eski post, yıpranmış iki döşek, bir yastık, bakır ibrik ve tahta kap kacaktan başka evde değerli hiçbir şey yoktu. Evde kimseyi bulamayan Nina, tekrar dışarı çıktı. Odun külüyle dolmuş olan ocakta, küçücük bir kara kazan asılı duruyordu. Onun yanında iki deste kuru kamış ve ucu yanmış uzun bir köseği yatıyordu. Dişleri kırılmış tahta tırmık ile sapı yeni geçirilmiş eski demir küreği bir köşeye saklamışlar.

Kürekle yeni kazılmış dörtgen arazinin toprakları kül gibi ufalanıp üzeri tırmıklanarak bir şeyler ekilmiş gibiydi. Onun etrafında ise sırasıyla dikilmiş küçük söğüt ağacı fidanları vardı. Küçük taşları bir yere toplayıp işiyle meşgul olan Taştanbek, Nina’ya doğru yürüdü. [34]

Taştanbek, toprakla uğraşmaktan kuruyup çatlayan uzun parmaklı ellerini çırparak:

— O-o, gel kızım, gel! dedi.

Nina elindeki bohçasını arkasına gizleyip kelebek gibi çırpındı:

— Osmon nerede, baba?

— Osmon iki üç gündür geceleri eve gelmiyor. Gündüzleri eve bir kere uğrar sonra tekrar gider. Herhâlde yetiştirmesi gereken işleri var. Bugün de geç geleceklerini söyledi. Ona iletmek istediğin bir şey var mı, kızım? Acil miydi?

Nina yere bakıp çekinerek konuştu:

— Çok da acil değil, baba. Ben... hım-m... O, bu aralar çok zor durumda sanırım?

— Evet, kurban olduğum. Çiçek hastalığı oğlumun ay gibi parlak yüzüne zarar verip leke bıraktı.

— Dış görünüşün ne önemi var ki, baba. İyileştigine sevinmek gerek.

Boynu incelen, yüz kemikleri belirginleşip çok zayıflayan Taştanbek, şefkatle gülümsedi:

— Bunun farkında olduğun için minnettarım, kızım. Osmon da sürekli senden bahseder. Oğlum, bildiğin ecelle mücadele etti... Hükümet olmasaydı, sizler olmasaydınız oğlumun durumu ne olurdu diye düşündükçe hâlâ tüm bedenim titriyor. Allah’a şükür, şimdi iyi. Bundan daha zor günlerimiz de oldu...

— Bunu size babama göstermeden, gizlice evden getirmiştım...

— O nedir, yavrum?

— Biraz yiyecek ve içecek. Beni kırmayıp kabul ediniz, baba.

“Annesi gibi iyi kalpli ve merhametli bir insan olmuş” diyerek, Mariya’yı göz önüne getiren Taştanbek, kızın hevesini kırmak istemedi:

— Sen getirdiysen kabul etmez olur muyum hiç, kızım. Senin annenin de bize çok iyiliği dokunmuştu. O insanın vefat ettiğini Osmon’dan duyup çok üzıldüm. Hiç fırsat bulamamıştım, geç olsa da doğrusunu şimdi söyleyeyim... Bize gösterdiğin saygı, annene gösterdiğin saygıdır. Ben bu şekilde anlıyorum. Baban ise çok kaba ve küstah biri. Ben ona çok kırgınım. Açıkçası, bunu baban göndermiş olsaydı, açlıktan ölsem de kabul etmezdim.

Zayıflıktan derisi kemiklerine yapışan Taştanbek'e bakıp onun bu hâline çok üzülen Nina, konuştuğça başka şeyler de ortaya çıkıp kararından vazgeçer diye bohçayı onun eline [35] tutuşturuverip yola koyuldu.

* * *

— Taştanbek zehirlenip ölmüş!..

— Yok ya! daha dün akşam dolaşıyordu.

— Neyden zehirlenmiş?

— Et yemiş diyorlar, doğru mu?

— Nasıl bir etmiş?

— Onu kim bilir...

Zenginleri çeşitli vadilerin başında büyük ve muhteşem evlerde, fakir fukaraları ise derme çatma alaçık kurup yaşayan köylerden köylere Taştanbek'in beklenmeyen bu ölüm haberi çok hızlı bir şekilde yayılmış ve genci de ihtiyarı da onu defnetmek için gelmişlerdi.

Ne olursa olsun, halk halktır. Taştanbek'in yokluğunu hissettirmeden biri un, biri yağ, biri odun, bir başkası ise hayvan kesip cenaze yerine götürdüler. Vasiliy ve Sapar ise cenazenin defin işleri ile meşgul olup gece gündüz uğraştılar.

Afanasev de bu üzücü haberi ilk duyanlardandı. Silahlı beş altı askerini zurna ve borazanları ile birlikte getirmişti.

Uzun zaman önce düşmandan koruyucu bir kale olan, şimdi ise sadece yıkıntısı kalan Kök-Döbö, kimi atlı kimi yaya insanlarla dolmuş ve tam tepesinde yeni kazılmış bir mezarlık görünüyordu. Taştanbek'in cansız bedeninin konulduğu tabutu iri yarı dört yiğit omuzlarında getirip yavaşça yere koydular. Ciğerleri yakıp kavuran, iliklere kadar işleyen kederli kopuz ve ağlama sesleri duyuluyordu. Bileklerine kırmızı bez bağlayan Afanasev, Vasiliy ve Sapar, şapkalarını çıkartıp tabutun başında saygı duruşunda duruyorlardı. Osmon da onların arasındaydı. Ağlamaktan şişen iki gözü tamamen kapanmış, çok üzgün ve perişan bir hâldeydi.

Afanasev mezarın etrafında şaşkın bir hâlde duranlara dikkatlice baktıktan sonra sesini yükseltip öfkeli bir şekilde konuşmaya başladı:

— Kardeşlerim! Soydaşlarım! Bugün biz zavallı Taştanbek'i son yolculuğuna uğurlamaktayız. Taştanbek sakın, iyi niyetli ve saf biriydi. [36] Onun bu saflığı böylece hayatına bedel oldu ve düşmanlarınca öldürüldü. Görüyorsunuz, has düşmanlar ne kadar kötü niyetli ve acımasız! Yoksa bu biçarenin kime zararı vardı ki?

Bu sözler, dinleyen herkesin yüreğini yaraladı ve uzun zamandır içlerinde bastırdıkları kin ve nefreti körükleyip öfkeliendirdi. Eğer onlar Taştanbek'i tam olarak kimin öldürdüğünü bilselerdi, onun evini yakıp külünü göğe savurmaktan da geri kalmazlardı.

— Biz de intikam almayı biliriz!

— Kan akıtmak bizim de elimizden gelir!

— İtlere inanıp güvenirsen, başına geleceği buymuş...

— Biz onlara kanmayız!

Afanasev daha da celallendi:

— Öyle yapmak lazım. Onlar sizin hakkınızda hiçbir zaman iyi şeyler düşünmez! Çünkü onların malları, mülkleri ve arazileri ellerinden alındı. Ancak onlar ne kadar kurnazlık yapıp intikam peşinde koşarlarsa koşsunlar, biz onlardan korkmayız! Taştanbek de yalnız değildir. O ölmedi! Onun ardında kötü kalpli düşmanlarının kalbine kılıç gibi saplanıp öcünü alacak tuğlu mızrağı kaldı. O kim? O, Osmon, o, biz, o, sizler! O mızrağın ucu hiçbir zaman paslanmaz ve körelmez. Artık biz onu elimize alacağız! Elveda, kardeşim, yattığın yer rahat, mekânın cennet olsun...

Gökyüzüne doğru yeri titreten ateşler edildiğinde, yas tutan halk kafasını kaldırıp dağı devirip vadiyi altüst edebilecek bir güce sahip olmuştu sanki... Kollarını sıvayan iri yarı yiğitler, toprağı tozutarak cenazeyi gömmeye başladılar.

Cenazenin böyle gömüldüğünü daha önce hiç görmeyenler, şaşırıp hayret ediyordu:

— Bravo, hükümet dediğin böyle olur işte. Yoksa Taştanbek gibi bir Kırgız'ın ölüsü kim bilir nerelerde kalırdı...

Keçisakallı, dudaklarında çatlak ve yaralar olan adam, gözyaşlarını tutamayıp yanındakinin kolundan tutarak kendisine doğru çekti:

— Bu Sovyet hükümeti denilen şey, fakir fukara için her şeyi gözü kapalı yapıyormuş ya... Şimdi biz ölse, bizi de mi böyle defnedecekler?

— Vaktinden önce ölümü değil, yarının hayrını, huzurunu isteyin, ihtiyar. Artık cennet gibi bir hayat ve sizin görmediğiniz pek çok güzellikler olacak. [37]

Sapar koltuk altından tutup onun eşeğe binmesine yardımcı olmayı düşündüğü sırada, ihtiyarın eşeğine binemeyip mırıldandığını duydu:

— O zaman ben ölmeyeyim, oğlum!

Kalabalık dağıldıktan sonra yemyeşil tepede sadece kabarık bir mezar kaldı.

Dünden beri babasının yasını tutup ağlamaktan sesi giden Osmon, babasının mezarını kucaklayıp hüngür hüngür ağlarken, Vasiliy ile Sapar onu iki kolundan tutup getirerek arabaya oturturdular. Onlar dağılmakta olan kalabalığın arasından geçip hiçbir yere sapmadan, “Devrim Komitesi” diye yazılı olan, kamış çatılı, yüksek duvarla çevrilmiş beyaz bir eve geldiler. Kapıda duran silahlı bekçiler, geçin işaretini vererek içeriye aldı. Üniformalı, belinde silah takılı olan tombul kişi “Devrim Komitesi'nin Başkanı” Afanasev'di. Lenin'in portresinin asılı olduğu küçük bir odada piposunu ağır ağır içip bir o yana bir bu yana yürüyordu.

Onun hâlâ öfkeli olduğu sesinden hissediliyordu:

— Gelin.

Diğerleri de sessizce koltukları beri çekip bir sıraya oturdular.

Afanasev masaya dayanarak:

— Senin için büyük bir kayıp oldu, Osmon. Biz senin babanı iyi tanırdık... İnsan tam da böyle zamanlarda kendini göstermeli. Sen komsomolsun. Lenin gençler birliğinin üyesi olmak, Bolşeviklerin güvenini boşa çıkarmamak ve gizli tutmak demektir. Bolşevikler ise hedefleri belli olan, düşmanından korkmayan, çelik gibi iradeye sahip insanlardır. Onlar başlarına gelen büyük zorluklarda bile ölümden bile

korkmadan kendi vatanına asla ihanet etmemişlerdir. Baştan çıkarıp doğru yoldan saptıran mal mülk için benliklerini asla satmamışlardır. Ben sende de böyle özelliklerin olmasını isterim, dedi.

Osmon oturduğu yerden bir anda ayağa kalktı:

— Teşekkür ederim, Petr Yakovleviç.

Afanasev başını salladı ve kılıç vurup, mızrak atan, ata sıçrayarak binip avluda antrenman yapanlara pencereden baktıktan sonra binici pantolonunun cebini kurcaladı:

— Hedefimiz doğrultusunda bıkmadan ve usanmadan yapacağımız gerçek mücadele daha ileride. Mücadele etmek için hedefin belli olması gerek. Bizim hepimizin sadece bir hedefi var. O hedef ise, düşmanları [38] yerle bir edip yeni gelişmeye başlayan genç Sovyet iktidarını güçlendirmektir. Onlar kim? Egor gibi kötü niyetliler. Neden? Onu şimdi öğreneceksiniz...

Afanasev demir sandığı açıp, bağı çözülmüş kırmızı bohçadan bir mektup ve altın küpe çıkartıp önlerine koydu.

Altın küpeyi görür görmez Osmon'un kalbi hızlı çarpmaya başladı ve aklına Nina geldi. Evet, Osmon bunu Nina'ya hediye etmemiş miydi. Öyleyse bu nasıl Afanasev'in elinde olur? Buradaki gizem nedir?

...Nina o gün Taştanbek'e yiyecek ve içecek götürüp evine döndüğünde babası onun yolunu bekleyip avluda akbaba gibi oturuyordu.

Egor kızını koşarak karşıladı:

— O-o, kızım sağ salım döndün mü. Hava kararıp sen geç kalınca başına bir iş mi geldi diye çok endişelendim.

Egor daha da telaşlandı:

— Ne yaptın, götürdün mü verdiklerimi?

Nina, hiçbir şeyden şüphelenmeyerek:

— Ya, baba. İki adım uzaklıkta. Neden bu kadar endişeleniyorsun, dedi.

— Kabul ettiler mi?

— Ben götürdükten sonra neden kabul etmesinler.

— A-a, çok iyi olmuş, çok iyi olmuş...

Onlar akşam yemeğinden sonra biraz sohbet edip ardından uykuya daldılar. Nina nedense gözlerinden uyku akıp yatağa erken girmişti. Uykuya yeni dalmıştı ki, pencere çalınıp birilerinin sesinden dolayı uyandı.

Egor hırsızlık yapıyormuş gibi kısık bir sesle seslendi:

— Kimsin?

— Aç kapıyı. Neden korkuyorsun? Biziz...

İçeri giren iki adamdan biri sırtındaki tüfeğini ve kurşun dizili kemerini çıkarttıktan sonra tahta yatağın üzerine oturdu:

— Of-f... Çok yorulduk. Acıktık da. Atıştırmalık bir şeyin var mı?

Egor oraya buraya koşup masanın üzerine ekmek ve domuz yağını koydu. Zayıf yanan gaz lambası bir gözü sarılı olan subayın yüzünü net aydınlatıyordu. Ala [39] takkesinin tepesinde sarık sarılı, üzerine eteği yırtmaçlı ve yarı ipekli yarı pamuklu bir kumaştan dikilmiş çapan giyen kirli sakallı Atabay, ona tiksinierek bakıp kendini ondan uzak tutmaya çalışıyordu.

Atabay, subayı acele ettirerek:

— Acele edin, bizim zamanımız kısıtlı beyim, dedi.

Konuşmasına devam eden Atabay, Egora:

— Hani, beyim, geçenlerde konuştuklarımızı ne yaptınız? diye sordu.

— Bugün “yeni hükümete sadık olan” iki yoksula zehirlenmiş et ve yağ gönderdim... Onu yerlerse geberirler.

— Onlar kimdi?

— Soyu soppu kuruyası Taştanbek ve Osmon.

— Onlar ne iş yapıyorlar?

— Sıradan bir yoksul... Onlar benim arazimi...

— Bizim için onlar beş para etmez.

Tek gözlü Grişa, masaya yumruğunu vurarak bir anda ayağa kalktı:

— Bize “büyük başların” lazım olduğunu ben size kaç defa söyleyeceğim...

Zehirlenmiş et ve yağı duyan Nina, cin görmüş gibi yatağından fırlayarak kalktı:

— Ya, baba, günahsız insanlara bunu yapmaya vicdanınız nasıl el verdi. Onlar zaten sizin hakkınızda her şeyi biliyorlarmış. Siz gerçek yalancı, sahtekâr, hunhar, gaddar biriymişsiniz... Bir de utanmadan benden yiyecek ve içecek götürmemi istersin...

Öcü görmüş gibi olan büyük burunlu Grişa ile belindeki kat kat sargısına uzun hançer takan Atabay sözlerini bitiremeyerek şaşırıp kaldılar.

Egor’un benzi sararıp girecek delik aradı:

— Öz evladın babasına karşı çıktığı nerede görülmüştür. Aman Allah’ım! Bu dünya nereye gidiyor böyle. Sesin batsın senin! Senin için ben mi değerliyim yoksa onlar mı?

Nina, yüreği paramparça olup:

— Söz konusu değer değil, adalettir, dedi.

Tek gözlü Grişa, bir anda celallendi:

— Hain sizin kendi evinizdeymiş, beyim! Siz bizimle dalga mı geçiyorsunuz?! Yoksa böyle yapmasını kızıınıza bilerek mi öğrettiniz?

Egor, subayın ayaklarına kapanıverdi:

— Öğrettiysem, evim barkım yansın, beyim! Benim için değerli olan kızım değil, sizsiniz... Sizin huzurunuzda yüzünü keseyim mi? [40]

Nina tiksinererek yere tükürdü:

— Püf! Sen yalancısın, korkaksın, iki yüzlüsün! Senin gibi insanlar ne kahramanlık yapabilir ne de iyilik. Ancak ben senin gibi birilerinin ayağına kapanmam. Gerekirse al, yüzümü kes, parçala, öldür! Benim canım, anneminkinden üstün değildir.

Grişa sinirlenip kılıcını kınından çıkartmaya davrandı:

— Biz işle ilgili konuşacak mıyız yoksa... Bu kızı carcar konuşturmayıp sesini kessek bile az.

Atabay, Nina'yı içerideki odaya itti ve üstünlük taslayarak konuştu:

— Onun için zamanınız olacak, beyim! Kafesteki kuş hiçbir yere kaçamaz. Yüce beyimize ne diyeceğiz, önce bununla ilgili konuşalım...

Ondan sonra onların konuşmaları iyi duyulmaz oldu.

Her şeyi göz önünde bulundurarak kendisinin sağ kalmayacağını anlayan Nina, gözyaşlarını döke döke son mektubunu yazdı ve kırmızı kumaşa sarıp pencereden dışarıya atıverdi: “Ben ölü mü olurum, hayatta mı olurum bilmem. Ancak benim vicdanım temiz. Çünkü babamın yiyecek ve içecek deyip beni kandırması ile Taştanbek'in evine et ve yağ götürmüştüm. Meğerse o zehirliymiş. Gizlice iki asker gelip, babam onlara olup biteni anlattıktan sonra ben öğrenip kahroluyorum... Haber vermek için artık çok geç. Onlar beni bir adım bile kıpırdatabilecek gibi değiller. Belki benim buradan tabutum çıkar. Çünkü babamla büyük bir kavga ettik. Bu hunharın annemi öldürdüğü de gerçektir. Bu altın küpeyi Osmon vermişti. Eğer zehirlenmeyip sağ kalırsa, sağlığımdan işlediğim günahımı affetsin!

Nina”.

Afanasev gözlüklerini silip alelacele yazılmış küçük kâğıdı eli titreyerek tutuyordu:

— Şimdi bu mektubun gizli sırrını anladınız mı?

Durumu yeni yeni iyileşmeye başladığında babasını kaybedip kahrolan Osmon, bu olayları duyunca ciğeri sökülmiş gibi oldu:

— Tü-ü... Hunhar! Demek ki böyleymiş. Zavallı Nina...

Afanasev düşünceli bir şekilde eliyle çenesini okşuyordu:

— Bizim adamlarımız bu bohçayı pencerenin önünden bulmuşlar. Egor ardında hiçbir iz [41] bırakmadan kaçıp gitmiş. Nina da yok. Onun hayatta olup olmadığı da belli değil. Egor nereye kaçtı? Nina'nın mektubunda bahsettiği iki asker kim? Bizim görevimiz bunları açığa çıkartmak. Buna ne dersiniz?

Herkes kendi düşüncesini ortaya koydu. Egor'un Taştanbek'in yanına sık sık geldiğinden, ancak Taştanbek'in Egor'a karşı davranışının değişmediğinden,

sonrasında ise Egor'un evinden çıkmaz olduğundan bahsedildi. Sapar, olaylardan bir gün önce Egor'un bir koyun kestiğini ancak hiçbir misafirin gelmediğini de anlattı.

— Bakın işte, doğru. Demek ki o kendini gizleyip izini kaybettirmek için Nina'yı göndermiş. Peki, Nina nasıl bir kızdı?

Sapar oturduğu yerden hemen ayağa kalktı:

— O çok iyi, aktif bir kızdı.

Afanasev, alnındaki uzun uzun kırışıkları katlayıp ciddi bir şekilde konuştu:

— İyi, aktif biri olduğunu biliyorum. O kiminle gezip kiminle görüşüyordu?

Sapar acele ederek:

— Çoğu zaman Osmon ile gezdiğini görürdüm. Başka delikanlılarla hiç görüşmezdi, dedi.

Oturanlardan biri gülmeye başlayınca Osmon kıpkırmızı oldu.

Afanasev kalemiyle masaya vurdu:

— Sen bundan utanma, Osmon. Bu komik değil, ciddi bir olay yoldaşlar! Hadi, sen anlat, nasıl oldu bu iş?

Osmon içini çektikten sonra kendine geldi.

Osmon, ant verircesine keskin konuşup:

— Eğer bana güvenip bu büyük görevi verirseniz, babam için, Nina için, Sovyet hükümeti için cehennemin dibine kadar giderim. Çünkü sizden başka benim tutunacak hiç kimsem yok. Yeni yeni toparlanmaya başlayan babamın Egor tarafından öldürülmesi beni derinden etkiledi ve benim için büyük bir darbe oldu. Ben sizden isteğimin onaylanmasını rica ederim, dedi.

Sinek sesi duyulacak kadar bir sessizlik meydana gelip oturanlar derin düşüncelere dalarak bir süreliğine hayat durmuş gibi oldu.

Afanasev ciddi bir şekilde bakarak:

— Tamam, biz kendi aramızda konuşalım. Biraz dışarı çıkabilir misin, dedi.

[42]

...Küçük olayın bile büyük bir etki yaratabileceği o zor günlerde casuslar da boş oturmazlar. Belli yerlerde, bunun yanı sıra düşmanın korkunç “yuvasında” bile millî çıkarlar için canlarını tehlikeye atmış olan hükümetin göreceğ gözü, duyacak kulağı vardı. Pişpek’teki⁴⁷ merkez camiye kontrol eden kadı ve adamlarının, son zamanlarda Egor ile sıkı fıkı oldukları ve büyük pazarın olduğu günlerde de Egor’dan mal satın aldıkları casuslar tarafından öğrenilmişti.

“Egor neden malını başkasına satmaz da Ayathan Beyin adamlarına satar? Onlar malı neden Pişpek’ten almayıp da Tokmok’o gelirler? Belki bunda bir sır vardır?”

Afanasev, Nina’nın bu kadar büyümüş olduğunu yakın zamanda öğrenmişti. Küçüklüğünden beri farklı ortamda büyüüp beni tanımaz, tamamen yabancılaşmıştır dediği Nina da onun ciğerini yandırmadı dersek yalan olurdu.

Osmon’u tekrar çağırttığında, Afanasev odasında tek kalmıştı.

Afanasev ciddi bir şekilde:

— Evet, delikanlı, iyice düşündün mü? Böyle tehlikeli işlere sadece kendi canından vazgeçen, olgun, cesur, azimli, mantıklı düşünen adamlar girer. Küçük bir hata, hayatına bedel olabilir, dedi.

— Çok düşündüm, Petr Yakovleviç. Ben sizi utandırmam.

Afanasev omuzlarını kaldırarak gülüverdi:

— Tamam tamam. Belki sen haydutlarla kafa kafaya vuruşup mızrak atışacak yeri soruyorsundur?

Osmon da toparlanır gibi oldu:

— O zaten belli olmuyor mu, Petr Yakovleviç.

— Yo-ok, yoldaş Taştanbekov, bizde bundan daha tehlikeli, oku yaydan çıkartmaya gerek bile duyulmayan mücadele türü var. Örneğin, sen bir “tüccar bey” olabilir misin?

Hiçbir şey anlamayan Osmon, aklındaki şeyi söyledi:

— Bu konuda benden iyisi olamaz.

⁴⁷ Kırgızistan’ın başkenti olan Bişkek’in, Sovyetler döneminden önceki adı.

Afanasev çok ciddi bir şekilde konuştu:

— Aferin, böyle işte! Anlaştık o zaman, bana da bu lazım. [43]

* * *

Cuma günüydü. Böyle günlerde caminin önü “sadaka-zekât” isteyen dilencilerle, beyaz sarık sarıp zikreden mollalarla ve namaz kılmaya gelen farklı insanlarla dolu olur. Bizim “bey” de kendi işine camiye gelip namaz kılmakla başladı. Onun giydiği, başında sansar tebetey, ayağında andican mestî, üzerinde yarı ipekli yarı pamuklu bir kumaştan dikilmiş çapan idi. Düşmana göstereceği “kâğıt parası” da çok. “Bey” elini göğsüne koyup herkesi selamladıktan sonra kilim serili küçük sekide tespih çekip göz süzen siyah sakallı kadının yanına gidip “hayır duanızı ediniz” dercesine onun önüne kâğıt para bıraktı ve gururlu bir şekilde oraya oturuverdi.

— Yaradan işini rast getirsin, âmin!

Kâğıt parayı görünce kadının gözleri bir anda parlayıp sadece bu sözünü duyulacak bir şekilde söyledikten sonra, iki elini açıp bir müddet daha ağzını kıpırdatarak dua ediverdi.

Camide diz üstü oturanların hepsi onun taklidini yapıp açtıkları elleriyle yüzlerini sıvazladılar. Osmon bir çırpıda yerinden kalkıp ortadaki namaz sırasına diz üstü oturdu. Herkesle beraber salâvat getirip eğilerek seccadeye alnını koydu. Tekrar dizüstü oturup bir sağ bir sol tarafına dönerek selam verip namaz kılıyordu. Son dua edilip namaz kılanlar yavaş yavaş dışarıya çıkmaya başladıklarında kadı, “beyi” yanına çağırdı.

Kadı kıraatle konuşup sohbet başladı:

— Uzun yoldan gelmiş gibisin. Soylu bir ailedensin herhâlde... Kusura bakmazsan senin hakkında sorular soracaktım. Nerede kalıyorsun, yolculuğun nereye?

“Bey” onun sözünü dikkatlice dinliyormuş gibi başını aşağıya eğip, büyük bir tüccar olduğunu söyleyerek cevap verdikten sonra, konuşmasına devam etti:

— Bana zaman ayırdığınız için minnettarım, evliyam. İşlerim yolunda giderse sizin emeğinizi de unutmam. İlk defa geldiğim için buranın büyük tüccarları ile tanışıp iyi ilişki kuramıyorum... Ticaret yapmak ve ilişki kurmak için sizin gibi belli başlı insanlar lazımmış meğerse. Siz bana bu konuda yardımcı olup müşteri bulabilecek misiniz? [44]

Kadı başını sallarcasına, kapalı olup olmadığı belli olmayan gözleri ile bakıp seslendi:

— Ha-a, olur, tamam! Satacağınız mallarınızdan bahsedebilir misiniz?

Osmon, onların ruhunu okşayarak konuştu:

— Şimdiki durumları siz de görüyorsunuz, evliyam! Bu zaman, mala mülke güvenilecek zaman mı? Zaman, şekli bozulup dinden kaçan murdarların zamanı oldu. Hayat her yönden zorlamaya başladı... “Bolşevik” diyenler çıktı ortaya. Onlar da ellerine geçirdikleri herkesin malını mülkünü elinden alarak soyup soğana çeviriyorlar. O haram yiyicilere vermemek için hayvanlarımın hepsini ölü mala değiştirmiştım.

“Beyin” ciddi konuşup çevikliğine memnun olan kadı, kaşlarını kaldırdı:

— Ölü malınızı nasıl anlamalıyız? Altın mı, gümüş mü, kumaş mı?

“Bey” mağrur bir şekilde cevap verdi:

— İsterseniz onlar da bulunur. Ancak şu zamanda altın ve gümüşten daha önemli olan bir şey var. O da silahtır...

İnanamayan ya da inanmam da diyemeyen, kararsız olan ve ikilem içinde kalan kadının şaşkınlığı yüzünden belli oluyordu.

“Bey” bir deste para çıkarıp gösterdi:

— İsterseniz masraflarını da ödeyeyim. Ben size çok güvendiğim için bu tehlikeli işi anlatıyorum.

Kadı elini yukarı kaldırıp yanındaki sopası ile kapının ağzına tık tık vurduğunda, telaşlanan Atabay hemen hazır ola geçti ve “Sizi dinliyorum yüce beyim” diyerek eğildi.

Kadı sözü uzatmadan, kısa, net ve öz bir şekilde konuştu:

— Bu bey, bizim adam. Önemli bir işi var. Geçenlerdeki Rus beyleri ile görüştürmeye götür. Belki onlara faydası dokunur.

Atabay elini göğsüne koyup başını eğdi:

— Emir sizindir, yüce beyim!

Kadı yorulmuş gibi alnını sıvazlayıp kibirlendi:

— İşte böyle, beyim. Biz sizden hiçbir şeyimizi esirgemeyiz. Mallarınızın satışı iyi olursa daha da güzel olacak.

Tanışmanın iyi başladığını ve bu duruma sevindiğini belirten “bey” de yalakalık yaptı:

— İnşallah, evliyam! Elbette güzel olacak. Ben bizzat teşekkürlerimi bildireceğim. [45]

— Yolunuz açık olsun...

Atabay “beye” hiçbir şey demeden, onu odadan odaya, kapıdan kapıya geçirip sonunda avlusu geniş, bir büyük ağacın gölgesinde sızarak akan suyu olan, minder serilmiş ve yastık konulmuş bir sedire götürdü. Ağacın gövdesine çivilenmiş kafeslerde bıldırcınlar ötüyorlardı. Köşedeki ahırda dört beş at bağlı hâlde duruyordu. Avlunun içinde üç kapı, bir de büyük dış kapı vardı.

— Siz sedirde rahatça dinlenip biraz bekleyin. Ben şimdi geliyorum...

Atabay ortadaki küçük kapıyı üç kere tıklattı, kendi aralarında anlaştıkları işareti gösterdikten sonra içeriye geçti ve kapı tekrar kapandı. Atlı bir kişinin boynunu uzatsa bile göremeyeceği kadar yüksek duvarlı bu avlunun içi, mezarlık gibi sessiz, havasız ve çok sıcaktı. Bal peteği gibi sıralanan küçücük pencerelerden birileri bakıyormuş gibiydi. Küçük gecekonduların birinden bağırان bir kadın sesi geliyordu.

“Bu Rus beyleri kimlerdir acaba? Yoksa Egorgil mi? Eğer onlarsa ben ne yapmalıyım? O zaman işin sona erdiği demektir”. Osmon böyle endişeye kapıldığı anda, dalga geçip kahkahalar atan, tombul Atabay çıktı:

— Rus beyinin bir kadınla gönül eğlendirdiği zamana denk gelmişiz. Benimle birlikte gelmeye imkânı olmadı... Ha-ha-ha...

Osmon bunu pek önemsememiş gibi oldu:

— Daha çok mu bekleyeceğiz?

Bey konuşmasını bitirmeden, dervişin hüzünlü sesi geldi ve derviş onların konuşmakta oldukları kapının önünden gitmeyerek zikir etmeye devam etti. Derviş kılığına giren Sapar'ın “ben geldim” diyen işaretiydi bu.

Bunu anlayan Osmon, ceplerini kurcalayıp yedi kuruş ve kâğıt para çıkarttı:

— Hasiyetine kurban olduğum, dervişim. Bunlar yaradanın sevdiği kullarıdır. Belki bizden bir şey umut ediyor. Bir şeyler verip hayır duasını almazsak gazabına uğrarız. Bu kâğıt parayı kendin al, yedi kuruşu ise dervişe ver. Sevap olur.

— Tamam, bey! Ben sizin her zaman hizmetinizdeyim.

Kâğıt parayı aldığıında gözleri parlayan Atabay, koşarak gidip kapıyı açtığıında derviş [46] hemen içeriye girdi ve Atabay'ın sunduğu yedi kuruşa baktıktan sonra onu okuyup üfledi. Yedi kuruş Osmon'un “ben onların yuvasını buldum” anlamına gelirken, Sapar'ın da kuruşlara bakıp üç kere “püf-f” diye üflemesi “her şey anlaşıldı” anlamına gelmekteydi.

“Derviş” kaşla göz arasında dışarı çıkıp gittikten sonra Atabay kapıyı kapatır kapatmaz silahlı bir casus asker çıkageldi.

O, Atabay'a bakarak:

— Ya, ne oldu? dedi.

Atabay sinirlenip casus askeri iterek düşürdü:

— Ne olduğunu görmedin mi? Git, kendi işin ile ilgilen. Benimle uğraşma.

Casus asker hırçınlaştı:

— Aptal! Uğraşmayacakmışım. Sen şimdi görürsün uğraşmamayı.

— Ne?..

Atabay casus askerin omuzlarından tutup kendine doğru çektiğinde, Egor iki korumasıyla sinirli bir şekilde geldi. Onlar hiçbir şey demeden doğruca “bey'in” yanına gittiler ve boğazından tutarak ona tekme tokat daldılar.

Neler olup bittiğini anlayamayan Atabay koşarak gelip Egor’u bir tarafa, iki korumasını da diğer tarafa alıp attı.

Atabay, Egor’un boğazından tutarak sıktı:

— Hey, domuz, siz nerede olduğunuzun farkında mısınız? Bu yaptığınıza ne denir? Biz kendi mekanımızda kimsenin böyle davranmasına izin vermeyiz. Böyle yaramazlığınızı başka yerde yapınız! Yoksa ben size zalimliği gösteririm. Anlat bakayım, ne oldu?

Egor sinirden nefes bile alamayacak şekildeydi:

— Bu eşek, benim önceki hizmetçimin oğluydu. Bu aptal, tüccar kılığına girmiş komsomol, kızıkların⁴⁸ casusu...

Atabay ilk başta sopayla kafasına darbe yemiş gibi, olan bitene hiçbir şekilde anlam veremedi. İki ateşin arasında kalmışçasına başı gözü patlamış, biraz önceki güzel giysisi kanlar içinde kalmış olan bir, Osmon’a bakıp bir de Egor’a bakıp, donup kalakaldı: “Ne yapsam, hangisini korusam? Tamam, Egor’un tarafında olayım... Nasıl olsa onu tanıyorum... Peki diğeri? [47] O, kolay bir lokma değil. Böyle bir iş, herkesin yapabileceği bir şey değil”. Sonunda bu düşünceye yenik düşen Atabay, Egor’a itiraz etti:

— İnanacak mıyız, inanmayacak mıyız buna siz karar veremezsiniz. Siz bize emir veremezsiniz! Kadı ne yaparsa yapsın, kendisi bilir. O kızın yanına bu beyi de götürüp kapatıverin! Başka çare de yok. Siz de alacak vereceğiniz varsa kadı ile kendi aranızda halledin. Bu “bey” hiçbir yere kaçamaz.

* * *

Ağır yük taşıyan bir şeyin temeli sağlam olmazsa, yüksek dağın, hatta hiçbir zaman çökmez gibi görünen ak padişahın oturduğu altın sarayın bile çöküp yerle bir olabileceğini, Ayathan şimdi başına bu iş gelince fark ediyor. Yoksa, bugüne kadar yeni kanunun tellallarını kuytu köşede sıkıştırıp öldürtmek için kendisi gibi zalimleri, hunharları, halkın vebalinden korkmayan güçlü mollaları kullanarak böyle karanlık

⁴⁸ Komünist.

işleri kendinin işiymiş gibi görmedi mi. Şimdi ise onlar güneşe çamur atamayıp inine çekilmiş birer vahşi hayvan gibi tek tek kayboluyorlar.

Ayathan'ın ümit ettiği son dayanağı, Egor ile tek gözlü Grişa'ydı. Onların cellallenerek söylediklerine güvenen Ayathan, ilişki kurmak için daha önceden Atabay'ı gönderdi. Ancak Atabay'ın getirdiği cevap, Ayathan'a umut olmak yerine son umut ışıklarını da söndürür gibi oldu: “Bu ahmaklar Bolşeviklere karşı savaşmayı nasıl göze alıyorlar? Şimdi bunlara parayı benim mi bulmam gerekiyor. Ayaklarını yorganlarına göre uzatsalar...”

“Bey” ile ilgili konuşmak isteyen Atabay, kadı tam bu durumdayken içeri girdi.

Kadı, elini yukarı kaldırıp yanından yer göstererek:

— Biliyorum biliyorum. Gel, Atabay, dedi.

Tüccarlıkla uğraştığını söyleyen “beyin” tavır ve davranışları bir çoğunun dikkatindeydi. Kadı, her zaman özel talimat verdiği casusları aracılığı ile her şeyden anında haberdar oluyordu. Çok dikkatli ve kurnaz olan kadı, “beyin” o günkü tavır ve davranışlarında şüphelenecek hiçbir şey bulamamıştı. Ancak beklenmedik bu olay, bir yandan kadıyı şaşırtıp [48] diğer yandan da durumun ciddiyetinden haber veriyormuş gibi oldu.

Kadı, Osmon'un kapısına daha fazla bekçi diktirip kendisi de sürekli kontrol altında tutuyordu. Osmon, can düşmanının eline esir düştüğünde kendi canını da düşünmekten vazgeçti. “Boğazına bıçak dayasan bile hiçbir sırrını vermeyen bir delikanlıymış” diye söylenen sözler de kadının kalbine kılıç gibi saplanıyordu.

Yerinden hiç kıpırdamadan oturmakta olan kadı, bir anda konuşmaya başladı:

— Görüşüp fikir alışverişinde bulunmanın bir zararı olmaz, Atabay. İkimiz rahatça oturup bu durumları ölçüp biçelim. Sence bu Rus beyleri ona ne yapacaklar?

Atabay öfkeli bir şekilde:

— Koyunu kurda kaptırırsan bir çırpıda yok eder. Tamam, kızıkların bir adamını öldüreceklermiş. Ama bundan ne sonuç elde edecekler? Öyle yaparlarsa tüm nefreti üzerlerine toplayıp yılanın kuyruğuna basmış olurlar... Bu yiğit tek değil. Ardında binlerce güvenilir kişileri var. Onlar güçlü, silahlı ve birbiriyle uyumlular. Eğer onlarla savaşacak olursak, bize karşı güçlerini bile harcamazlar. Egor ise

bunları düşünemeyen bir aptalın teki. Onun kaybedeceği hiçbir şey yok ki. Bize ise yarın da hayat lazım, dedi.

— Doğru, doğru diyorsun Atabay beyim. İhale bize kalacak desene.

Kadı serilmiş olan kilimin altından bir şey çıkacakmış gibi sakalının ucunu tutup kıpırdamadan kilimin altına bakakaldı. Onun içinden neler düşündüğünü, ne amaçla bunları dediğini Atabay nereden bilsin! Kadının içinde ise fırtınalar kopup kızarıp bozarak çaresi tükeniyordu:

— Allah Allah! Bu bolşevikler nasıl bir insanlar? Beni onunla bir görüştürün. Ben bir konuşayım...

Atabay başını eğip kadıya gizemli bir şekilde baktı:

— Peki, efendim!

* * *

Osmon kendine gelip gözlerini açtı. O, çamur kokan karanlık bodrumun bir köşesinde otun üstünde yatıyordu. Kaburgaları sızlayıp taş bağlanmış [49] gibi başını kaldıramıyordu. Elleri, ayakları kelepçeliydi ve susuzluktan kuruyan dudakları çatlamıştı. Kendini zorlayıp bir tarafından diğer tarafına döndüğünde darbe yiyen vücudu çok kötü bir şekilde sızlayıp acıdı. Sanki biri göğsüne basıyormuş gibi nefes bile alamıyordu.

Bodrumun tavanındaki parmaklıklardan içeriye çok zayıf bir ışık giriyordu. Kocaman at sinekleri vızıldayıp uçuşarak Osmon'un yaralarına konuyordu.

— Su-u-u...

Osmon'un sesini duyan Nina'nın gözleri fal taşı gibi oldu. Nina yerinden zar zor kalkıp tahta kâse ile kovadaki sudan alarak Osmon'a yudumlattı.

Osmon sevinerek:

— A-a, Ninoçka! Sen de mi buradaydın. Ben her şeyi biliyorum... Sana minnettarım! Sen çok iyi bir kızsın, dedi.

Yolunmuş saçlarının dipleri kanayıp benek benek olan, gözlerinin altı kömür gibi kararan ve babasına çok gücenen Nina, Osmon'un dediklerini duyunca dayanamayıp ağlayıverdi:

— Demek ki benim mektubumu bulmuşlar. Sen beni affet, Osmon! Bunlar seni sağ bırakmazlar gibi...

Tam bu sırada kapı kilidinin sesi gelip kapı açılıverdi.

— Ey, namussuz, ne yapıyorsun sen? Siz hele şunun merhametliliğine bakın... Ne yapsan da, çakal yine de çakallığını yapar değil mi...

Grişa hiddetli bir şekilde Nina'nın elindeki tahta kâseyi alıp fırlattığında, kâse kovaya çarptı ve su yere dökülüverdi.

Egor ise Nina'yı saçlarından tutup Osmon'a doğru döndürdü:

— Ey, namussuz, senin hoşlandığın erkek bu muydu?! Hadi şimdi derdini anlatıp şikâyet et bakalım...

Nina onun elinden kurtulmak yerine, gücünü toplayarak sesini yükseltti:

— Siz insan değil, zalim ve çakalsınız... Annemi de sen bu şekilde öldürmüştün! Ne kadar zulüm etseniz bile hiçbir şey değişmeyecek... [50]

Osmon ayakları bağlanmış azgın bir at gibi cebelleşiyordu:

— Dokunmayın ona, ahmaklar! O kadar güçlüyseniz bana zulüm edin, beni çiğneyip yutun! Onun hiçbir günahı yok.

Grişa öfkeli bir şekilde gelip zaten acıdan kıvranan Osmon'un kaburgasına iki üç kere tekme attı:

— O-o, “beyimiz” buymuş. Ölümün eşiğinde olmasına rağmen yaptığına bak! Gel ikimiz erkek erkeğe bir konuşalım!

Osmon acıdan dudaklarını ısırды ancak susmadı:

— Siz korkaksınız! O kadar güçlüysen neden fare gibi kaçıp ininde saklanıyorsun?

Osmon'un bu sözü Atabay'ın hoşuna gidip Grişa ile dalga geçiyormuş gibi kahkahalara boğuldu:

— Doğru doğru. Gerçekten de bu bir erkeğin yapacağı bir şey değil. Eli kolu bağlı bir insana tekme tokat dalmayı kadın da yapar. Ha-ha-ha...

Grişa'nın beti benzi kül gibi oldu ve o, tek olan gözünü kısıp Atabay'a kızarak:

— Ya, sen... dedi.

Grişa'nın davranışları hoşuna gitmeyip zaten öfkeli olan Atabay'ın kanı beynine sıçradı:

— Neden beni ilk defa görüyormuş gibi dik dik bakıyorsunuz? Sanki bizim borcumuz varmış gibi, şunun büyük büyük konuşmalarına bak! Hemen defolun buradan! Beyimin kendisi gelip konuşur...

Atabay bu sözleri Ayathan'ın dediklerine istinaden demişti. Çünkü Egor, kadının verdiği görevleri layıkıyla yerine getirmemiş ve onun gözünde iş bitiremeyen bir beceriksiz konumuna düşmüştü. Osmon ile ilgili konuşmaya gittiğinde de “işim çok” deyip kabul etmemişti. Gerçeğinde ise Ayathan, Egor'dan soğumuştur.

Bu durumu Egor da sezip fark ettiğinde Atabay'dan yakın bir zamanda fırça yiyen Grişa ile Atabay'ın arasını bozmak için bir şeyleri ima etmeye başladı:

— Bu köpeğin bizi aşağılamasına bak hele. Herhâlde bizi soysuz kaçkın sanıyor.

— Bu budalayı boş bırakırsak tepemize çıkacak. Buna bir ders vermeden ben rahat edemem... Ne yapsak ihtiyar?

— Ben çıkar yol bulsam bile siz ona razı olmazsınız beyim. Yoksa bu işten bile değil... Ona bir damla zehir bile kâfidir.

Grişa'nın tek gözü fal taşı gibi açıldı: [51]

— İyi de, onu nereden bulacağız?

Egor ceplerini kurcalayıp sakince yere oturduktan sonra küçük bir çıkın gösterdi:

— Siz onu merak etmeyin, zehir bende eksik oldu mu hiç... Geçen seferkini biliyor musunuz. Bakın!

Canı sıkılan Grişa:

— Köököre⁴⁹ koy o zaman. Bir fırsatını bulup içiremeyecek miyiz sanki... dedi.

Egor köököre zehir koydu.

Ayathan, casus askeriyle birlikte “bey” ile konuşmaya giderken Egorgilin penceresinin önünden geçtiği sırada onlara selam verip hâl ve hatırlarını sordu:

— Nasılsınız, beyler? Kaldığınız yer rahat mı? Karnınız tok mu? Ben bu aralar çok meşgulüm... O-o, kımız da varmış.

Grişa, valilik karargâhının önünde duruyormuş gibi dikiliverdi:

— Şikâyetçi değiliz beyim! Bizim hâlimizi ve hatırımızı sormaya geldiğiniz için sevinçten dört köşe oluyorum. Sağ olsunlar, sizin adamlarınız misafirperverliğini gösteriyor. Ancak sizden bir ricam olacak.

Kadı utangaç bir gelin gibi sakın bir ses tonu ile ve edepli bir şekilde konuştu:

— A-a, buyurun, söyleyin.

Grişa iki çizmesini birleştirip asker duruşuna geçti ve saygı göstermek için başını eğerek konuştu:

— Sizden ricam şu ki, “düşmanına acıyan yaralanır” derler, beyim. O Bolşevik’i bize veriniz. Benim sizden tek ricam budur.

Kadı sakın bir şekilde konuştu:

— Siz kendi ayakları ile gelen tavşanı bırakır mı sandınız? Ben öyle düşünmüyorum. Onu size vermeyip de kime vereceğim. Çünkü biz ileride de birbirimizden ayrılmayacak insanlarız. Hep birlikte kendimize fırsat yaratacağız. Siz askersiniz. Onu iyice eğitip kendi silahlarını kendilerine doğrultacağız. Buna ne dersiniz?

— Tamam, sayın beyim! Ben onu iki üç gün içinde eğitirim.

— Anlaştık... O zaman bizim niyetimiz şu köökördeki kımız gibi bembeyaz olsun. Hadi Grişa bey, kendi ellerinizle bize kımız ikram ediveriniz.

Grişa kımızın zehirli olduğunu bilmesine rağmen Ayathan’a demekten korkup elleri titreyerek zar zor bir kâseye koydu.

⁴⁹ İçecek koymak için at ve deve derisinden yapılan kap.

Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Ayathan:

— Yok, üç kâseye bölüp koyun. [52] Biz üç kişi değil miyiz... dedi.

Üç kâse de kımızla dolup taşı.

— Şimdi içiverelim.

Ayathan kâseyi eline alıp göz ucuyla diğer ikisine baktı. Yalancının mumu yatsıya kadar dedikleri gibi ikisinin benzi atıp elleri çok az fark edilir şekilde titriyordu. Ayathan herhâlde çekiniyorlar diye düşünüp acele ettirdi:

— Hadi hadi... Neden bu kadar uzattınız! Yoksa ben yanlış bir şey mi söyledim?

Ayathan'ın bu sözünden sonra “içsem de öleceğim, içmezsem de öleceğim” diyen Grişa, gözlerini kapatıp kâsedeki kımızı bir yudumda içiverdi. Onun arkasından kadı içiverdi. Egor'un kâsedeki kımızı içmeyip arkasına döktüğünü, casus asker fark ederek hemen bağırırverdi:

— İçmeyiniz beyim, içmeyiniz!

Ancak o geç kalmıştı. Kadı ile Grişa üzerlerindeki giysilerini cırmalayıp can derdine düştükleri an, casus asker bağırarak dışarıya koştu:

— Mahvetti! Mahvetti! Öldürdü! Öldürdü!

Korkudan tüyleri diken diken olan kadınların peçelerinin açılmasına, erkeklerin de şapkalarının yere düşmesine rağmen, o kapıdan bu kapıdan çıkıp koşup gelerek Egor'a daldılar... Fırsat bulanlar sopayla, bulamayanlar da taşla kovalayıp pat küt... O da bu da cin çarpmışçasına fırlayıp yün döver gibi tepikliyorlardı.

Taştanbek gibi tam takır kuru bakır nice yoksulları nefes aldırmtmadan çalıştırıp ücretini de vermeyen, üstelik işkence de eden Egor hiçbir zaman böyle olacağını düşünmemiştir. Ürkünden bir önceki sene bir dönüm araziye öküzü ile tek başına sürüp ekin eken ve ücret karşılığı bir pud buğday isteyen Taştanbek'i fena dövüp kafasını yarmıştı:

— Sen benim kapımdan böyle elini kolunu sallayarak içeriye giremezsin! Bana Egor derler. Ben hayattayken senin gibi fakirler benim bereketli kapımdan içeri giremezler... Eğer bana bir diyeceğin varsa dışarıdayken konuş. Sana ücret verecek

miyim, vermeyecek miyim onu kendim bilirim. Vermezsem de bana kırılıp gücenmeye hakkın yok...

“Yarının ne getireceği belli olmaz” denildiği gibi, [53] Egor’un yaptığı her şey kendi başına gelip cezasını çekmektedir. Egor bağırıp çağırır, inleyip aman diler ancak ona merhamet gösterecek kimse yok. Egor insanı dövüp azarlamamanın ve can acıtmanın ne olduğunun farkına şimdi varıyordu.

Bodrumun kapısından bir adım bile uzaklaşmadan Ayathan’ı bekleyen Atabay da bağırış çağırışı ve gürültüyü duyar duymaz koşarak geldi. “Aslanın ölüsünden diri fare daha iyidir” denildiği gibi, kadını önceki gibi kâle alan kimse yok. Egor’a tekme tokat dalanlar daha da öfkeleniyorlardı. Atabay hançeri onun kalbine hemen saplamadan önce “bu elinle mi zehirledin” deyip parmaklarını kesti, sonra “gören gözlerin bunlar mı” diyerek gözlerini oydu. Egor yaralı bir domuz gibi can çekişerek öldü.

Bu kargaşa sırasında Vasiliy ile Sapar’ın yönettiği kızıklar, bodrum taraftaki duvardan atlayıp güvenli yerlere saklanmışlardı.

Casus asker mızızlanarak:

— Şimdi biz ne yapacağız, Atabay ağabey? Her şeyi karıştıran şu “Bolşevik” Bey... Kız... Ben şimdi onları kendi ellerimle keseceğim, dedi.

İki eliyle kafasını sıkıp akbaba gibi oturan Atabay, öfkeli bakışlarla ona baktı:

— Hey, kıt akıllı! Artık kimse onların kılına bile zarar veremez. Kızıklar senin soyunu kurutur. Eğer bilmek istersen, onların her yerde eli kolu var. Onların adamları bizim içimizde de var. Sen ne dırlanıp duruyorsun?

— Siz beni böyle kandırmayın! Ben, yüce beyime tüm kalbimle hizmet eden kişiyim. Ben onları kesip kanlarını içerim!

Casus asker hançerini çekip Osmon ile Nina’nın hapsedildiği tarafa doğru fırlayarak gittiğinde, Atabay onun peşinden gelip belinden tutarak onu yere devirdi:

— Akılsız eşkıya! Kesip kanını içecekmiş. Ben senin suçuna ortak olmak istemiyorum.

Casus askerin o anda kulakları çınlayıp gök gürleyerek şimşek çakmış gibi oldu ve tüyleri ürperten öfkeli bir ses duyuldu:

— Yerinizden kıpırdamayın! Karşılık verecek olursanız vururuz...

Askerin elindeki hançer fırlayıp kendini [54] sele kapılmış gibi hissetti. Kafasını kapatıp yere uzanıverdi. Birisi kilidi kırıp kapıyı güçlü bir şekilde kendine doğru çektiğinde zar zor duran kapı kopuverdi. Hiç güneş girmeyip her zaman karanlık olan bodrum, bir anda aydınlanıverdi ve Osmon ile Nina'nın yüzleri net bir şekilde gözüktü.

BABA OCAĞI

Sonbahar ayları, Çüy vadisi için nar tanesi gibi bolluk ve bereket mevsimidir. Bu mevsimde bir yandan meyve ve sebze, bir yandan da yağmur sonrası mantar gibi kavun ve karpuz yetişip uzak otlaklardaki uğraş daha da çoğalır. Bu aylardaki kış hazırlıkları iki ayağı bir pabuca sokar; ister sıradan bir vatandaş, isterse ilçe idarecisi olsun herkes gecesini gündüzüne katarak çalışıp çabalar.

Ardı arkası kesilmeyen, acil çözülmesi gereken taleplerin yoğun olduğu bu zorlu günlerin birinde, ilçe merkezinden yüz kilometre kadar uzaklıkta olan yüksek dağ arasındaki çobanların durumunu düşünen Turdukul Çarkınbaevîç, İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünün şefi olan Kaptagay Bayçerikov'u telefonla aradı. Telefonu sakince konuşan bir genç açıp Kaptagay Bayçerikov'un odasında olmadığını söyledi.

— Neredeymiş?

— Biraz rahatsızlandığını söylediler...

— Daha dün hayatımda hiç hastalanmadım, turp gibi sapasağlam biriyim dememiş miydi...

— Bilmiyorum, efendim...

— Hay aksilik! Yoğunluğun başladığı dönemde... Biraz daha dişini sıkırsa olmaz mı... Bu arada siz kimsiniz?

— Sulaymanov...

— Hangi pozisyonda çalışıyorsunuz?

— Yol ustası...

— A-a, biliyorum biliyorum, aklımda... Sizinle konuşan, İlçe Komitesi birinci sekreteri Carkınbaev... O zaman siz bana acil uğrayınız. Ailenize de haber verip hazırlıklı gelin...

— Ailem yok, efendim.

— Nasıl yani?

Telefonun diğer ucundaki ses her nedense kekeleyip ne söyleyeceğini şaşırdı:
[55]

— Tamam tamam. Siz hiç çekinmeden geliveriniz! Buraya gelince oturup rahatça konuşuruz...

“Yine ne felaket oldu” dercesine, Aşır’ın ürken yüreği daha çok korkup kendince iç çekti: “Benim daha ne yapmam gerek... Nereye kaçsam rahat ederim... Hiç huzur vermiyorlar”.

...Aşır, Frunze’deki Politeknik Enstitüsünün Yol Yapımı bölümünden üstün başarı ile mezun olup bu alandaki araştırma laboratuvarında yaklaşık üç sene çalışmıştı. O kendi beceri ve yeteneklerini bu laboratuvarında iyi bir şekilde sergiledi. Karlı, tipili sert kış soğuşunda yüksek dağlardaki küçük yolcu tesislerinde geceleyip, bilimsel deney yapmak için haftalarca dolanıp dururdu.

Böyle günlerin birinde, yorgun argın ama çok sevinçli ve neşeli bir şekilde döndü:

— Buldum...

Evde kalan genç eşi suratını asıp kocasının döndüğüne pek sevinmedi:

— Neyi buldun? Sen öyle avare gibi gezip dolaş. Ben ise sen daha hayattayken dul kalıp dört gözle yolunu bekleyeyim. Yeter artık, ben senin bu zulmüne bundan sonra dayanamayacağım.

— Ne oldu, Sakiş?

Aşır, bilimsel deneyinin olumlu sonuçlara ulaştığını sevinerek anlatmak istemişti, ancak eşi onun mutluluğunu paylaşmak yerine, ona fırça çekip durdu:

— Ne olduğunu bilmiyormuş gibi mi davranıyorsun! Ben de evli bir kadın gibi yaşamak, diğer kadınlar gibi giyinmek, gezmek ve eğlenmek istiyorum... Seninle

evlendiğimden bu yana neyin mutluluğunu yaşadım ki?.. Hatta sinema salonlarına giyip gidecek güzel elbisem bile yok.

— “Sabreden derviş, muradına ermiş” derler, Sakiş. Acele etme, zamanla hepsi olacak... Bu buluşum için bir şeyler verirlerse, maaşımı da ekleyip istediğin giysiyi alırım sana... Beni üzüp kendini de paralama lütfen... Öğrencilik hayatından yeni çıkıp sıfırdan hayat kurmaya çalışıyoruz.

— Sen bana böyle akıl verme! Seninle birlikte mezun olan çocuklar nasıl bir hayat yaşıyorlar, biliyor musun? Altlarında araba... Cepleri para dolu... Gittikleri yer restoran. Başkasını söylememe gerek bile yok, sürekli derslerden kalıp sınavları bile geçemeyen Kaptagay Bayçerikov’a bakarsan, azıcık utanıp kendine gelirsın belki. [56]

Sakiş’in Kaptagay’ı övmesine çok kızan Aşır, mahcup olup sinirlendi:

— O ne yapmış ki?

Sakiş öfkelenip Aşır’ın kas etlerini çimdikledi:

— Ey, avanak! Eğer bilmek istersen, o, bir ilçenin Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünü yönetiyor... Bindiği araba “Volga”, gittiği yer misafirlik. Kuzusunu kesip içkisini önüne koyuyorlar. Saygıdan ellerini ovuşturarak başköşeye buyur ediyorlar... Sen ise önüne gelen yerde geceliyorsun... Onun tırnağı kadar olamadığın gibi bir de burnun havada.

Sessiz atın çiftesi pek olur misali sinirden gözleri dönen Aşır, okkalı bir tokat atmış ve yüzüne isabet eden tokadın etkisinden Sakiş’in gözünün altı mosmor oluvermiş... Şimdi kolaysa onu durdurmaya başlar bakalım! Gözü dönmüş bir şekilde polise gidip şikâyetle bulunarak kocasını hapse attırdı. Bununla da kalmadı, çalıştığı yere kadar gidip şikâyet ederek onu işten attırdı ve sonunda ondan boşandı.

Öylece, hapiste yattığı için “adı çıkan” Aşır, hiçbir yerde iş bulamayıp eş dostun yardımıyla zar zor meşhur Kaptagay Bayçerikov’un elinin altında çalışmaya başlamıştı. Kaptagay, Aşır’ı işe aldığı için onu kendi dengi görmez, küçümser ve her zaman ona karşı kibirli tavır sergilerdi. Hatasını yüzüne vurması bir yana, Aşır bazen işle ilgili çözüm üretici teklif veya fikrini söylese, Kaptagay beğenmeyip onu göz ucuyla süzüp terslerdi. Geçmişi “temiz olmayan” olan Aşır, fikrini kendine saklar ve çaresizce susardı.

Utancından yerin dibine girip kimseyi tanımayan, kimsenin de kendisini tanımadığı, işine kimselere görünmeden gidip gelen ve var olup olmadığı hiç fark edilmeyen Aşır'ı, İlçe Komitesi birinci sekreteri çağırır. Aşır, ilk başta sekreterin de Kaptagay Bayçerikov gibi kendisini gece gündüz demeden bir yerlerden koyun ve kuzu getirtmeye göndereceğini düşünmedi değil. Kendisinin de İlçe Komitesi birinci sekreterini ilk görüşüydü. Uzun boylu, iri yarı ve kömür gibi simsiyah saçları yavaş yavaş ağarmaya başlayan nur yüzlü biriydi. Gelirken her ne kadar heyecanlandıysa da, sekreterin mütevazılığını görüp ortama alıştıktan sonra dağılan düşüncelerini topladı ve kırmızı kumaş ile örtülü uzun masanın başköşesinde heybetli bir şekilde oturan sekretere sürekli bakıp durdu. Turdukul Carkınbaeviç söze Aşır'ın hiç aklına bile gelmeyecek, tamamen farklı bir noktadan başladı ve ağır bir ses tonuyla konuştu: [57]

— Sizin hakkınızda tam bir bilgiye sahip olamasam da, bildiğim bir takım şeyler var... Bazı şeyleri yanlış ifade edersem kusuruma bakmayınız...

Sonra o, konuşmasına fırsat vermeyip sürekli çalan beyaz, mavi ve kırmızı telefonları sırayla kısa ve net bir şekilde cevapladıktan sonra, kutudaki tıraş edilmiş kurşun kalemlerin hepsini eline aldı ve Aşır'a bakarak gülümsedi:

— Durumlarınız nasıl? Yeni işinizden memnun musunuz?

İşe girdiğinden bu yana, değil İlçe Komitesi birinci sekreteri, sıradan bir yönetici tarafından bile kabul edilip dikkate alınmayan Aşır, bir yandan şaşırıp bir yandan da dikkate alındığına sevinerek gözleri doldu:

— Teşekkürler teşekkürler, gitgide alışıyoruz...

Turdukul Carkınbaeviç göz kapaklarını kısıp hemen onun sözünü kesti:

— Bu arada, otomobil yol yapımı ile ilgili bilimsel enstitüde kaç yıl çalışmıştınız?

— Üç yıl...

— Siz ilginç bir deney yapmışsınız, onun sonucu ne oldu?

Aşır buna çok şaşırıp onu siz nereden biliyorsunuz diye sormak istese de, bu düşüncesinden vazgeçip hemen sekreterin sorusunu yanıtladı:

— Onu birçok yerde uygulamalı olarak kullanıyorlar... Ben de onu esas alarak hareket etmeye çalıştım. İlk sonucun olumsuz olduğu söylenemez. Örneğin, kışın sert soğukunda yollar buz tutup arabalar ilerleyememekte... Eğer bu sorunu çözmek için o yöntem kullanılırsa yollarda oluşan su, yolun buz tutmamış kısmına akıp gider ve arabaların önceki gibi kaymadan ilerlemesine elverişli bir durum oluşur. Bu, bilimsel temellerle ispatlanmış.

Turdukul Carkınbaevîç, Aşır'ın bu konuşmasını çok beğendiği için ona yakın davranmaya çalıştı ve Aşır'ın hiç beklemediği bir güzel haberi daha bildirdi:

— Siz Kara-Moko'daki ihtiyar Sulayman'ın oğluymuşsunuz... Ben sizin özel hayatınızı da iyi biliyorum. Geçenlerde ihtiyar Sulayman ile de tanıştım... Başından onca şey geçiren, çok değerli biriymiş... Tüm ömrünü at üstünde geçirmiş ve Kara-Moko'dan bir karış bile uzaklaşmamış... Ayrıca, Kara-Moko hayvancılıkla uğraşmaya en uygun yermiş... Bizim oraya mutlaka yol yapmamız gerek. Yol olursa, [58] geri kalanı da olur. Düşünsenize! Bundan daha kötü durumdayken bile zor yerlere yol yapmadık mı? Ancak şimdi işlerimizi kolaylaştıracak güçlü teknik araç gereçler var. Benim düşünceme göre, sadece girişim ve organizasyon işi eksik gibi... Kara-Moko'ya giden yol eskimiş ve kullanılamaz hâle gelmiş. Onunla ilgilenecek olan kimler? Sizin gibi gençler... Özellikle de Kök-Bel'in hâli yürek parçalayıcı... Sizi çağırmamın sebebi de işte budur... Eğer sizi böyle zor bir bölgeye göndersek gider miydiniz?

“İyi söz taş eritir, kötü söz baş çürütür” dedikleri gibi, azarlanma ve aşağılanmadan kurtulamayıp perişan durumda olan Aşır, sekreterin dediklerinin hepsini dikkatlice dinleyip analiz ettikten sonra kendini tutamayarak hemen cevap verdi:

— Ben size canıgönülden minnettarım, efendim!

Arkasını dönüp mendili ile gözyaşını sildi.

— Ben böyle bir şeyin olacağını hiçbir zaman hayal bile etmedim...

Turdukul Carkınbaevîç de Aşır ile ilgili hiçbir şey bilmeden böyle bir karar almamıştı. Kara-Moko'yu geliştirme konusu açıldığından bu yana, bu sorunun çözümüyle ilgili sayısız sorular ile birçok kurum ve kuruluşa, kendisinin tanıdığı alanında en iyi uzmanlara, tanıdık-tanımadık herkese danışmıştı. “Arayan, yolunu

bulur” dedikleri gibi, söz sözü açıp konu dallanıp budaklanmaya başlar ve Yol Yapımı Bilimsel Araştırma Enstitüsünde çalışan ünlü bir araştırmacı konu ile ilgili kendi fikrini belirtirken şöyle der: “...Alanında en iyi uzman sizin ilçede iken, onu niye uzaklarda arıyorsunuz... Aşır o bölgenin gençlerinin arasından çıkmış en yetenekli ve gelecek vadeden bir delikanlıydı... Yaptığı bilimsel araştırma, ülke ekonomisi için de önem taşımaktaydı. Ancak hangi kara şeytan yoldan çıkarttı bilmem, ailevi sorunlar yaşayıp enstitüden ayrılmış. Kendisi de böyle bir ahmaklık yapacak biri değildi. Eğitmek, eğitim vermek gerekti... Biz çok geç öğrendik... Bence onu bu işte değerlendirirseniz kötü olmaz”.

Turdukul Carkınbaevîç Kara-Moko’ya şimdilik bir sağlık ocağı açıp bu alanda iyi eğitim almış birini acilen oraya göndermek gerektiğini söylediğinde de ilginç bir olay oldu. Çünkü tıp enstitüsünü bitirip ilçe hastanesinde çalışan bir kızı, Turdukul Carkınbaevîç ile görüşmeye göndermişlerdi. Turdukul Carkınbaevîç onu sıcak bir şekilde karşılayıp işle ilgili sorularını sorarak kızın beklenti ve düşüncelerini ölçüp biçti. Kendisi Özbek’e benzeyen, [59] gözü de kaşı da kara olan, kısa boylu ve zarif bir kızdı. Anne ve babası trafik kazasında vefat etmiş. Küçük yaştan itibaren öksüz kalan bir erkek bir de kız kardeşini tek başına büyütüp onlara ayaklarının üzerinde durmalarını öğretmiş. Şehirde anne ve babasından miras kalan evi varmış. Genç yaşında rızası olmadan, zorla evlendirilmiş, ancak sonu iyi olmamış.

Turdukul Carkınbaevîç söz arasında:

— Kara-Moko’da yaşam koşulları şehirdeki gibi değildir. Dağların arasında ve çok soğuktur. Tüm bunlara dayanabilir misin? Taşrada büyümediysen... Orada kalmak ve yaşamak kolay değil... Sen bu yönlerini iyi düşündün mü, kızım? dedi.

Sekreterin her bir hareketini gözünü kırpmadan takip eden doktor kız, elindeki gösterişli çantasını bir yana bırakıp küçük kardeşlerine bakmak için sovhozda⁵⁰ inek sağıcısı olarak da çalıştığını, yazın ineklerle birlikte yaylaya göç ettiğini ve şartların elverişli olmamasından dolayı kardeşlerini de piyoner kampı⁵¹ yerine kendisi ile beraber yaylaya götürdüğünü söyledi.

— Tamam öyleyse. Bizi utandırmazsın değil mi?

⁵⁰ 1917 Sovyet Devrimi’nden sonra Rusya’da uygulamaya konulan Devlet Tarım ve Hayvancılık İşletmelerine verilen addır.

⁵¹ 19 Mayıs 1922’de SSCB’de kurulan kitlesel çocuk örgütünün, yaz tatillerinde doğal hayatta yaşamayı ve mücadele etmeyi öğretmek amacıyla 9-14 yaş arası öğrenciler için kurdukları kamptır.

Kız çiçekli yazmasının kenarından dökülen simsiyah dalgalı saçlarını parmağına sararak yere baktı:

— Yok, efendim. Eğer kusuruma bakmaz ve uygun görürseniz, bu işle ilgisi olmayan birinin hayatı hakkında size bir şeyler anlatmak istiyorum.

Turdukul Carkınbaevîç de heyecanlandı:

— Anlat, anlatıver.

Kız kadife gibi kızarıp heyecandan tere batarak anlatacağı şeyi unuttu:

— Anlatayım... Şey...

— Utanma, kızım. Heyecanlanmadan, rahatça anlat...

Sırat köprüsünden geçiyor gibi eli ayağı titreyip heyecanlanarak ve zorlanarak anlatan kızın konuşmasından, Turdukul Carkınbaevîç şunları anladı: ...Bu kız, Aşır Sulaymanov'un eşi ile birlikte okumuş. İkisi yediği içtiği ayrı gitmeyen yakın arkadaşmış. Sonra o mezun olmadan okulu bırakmış... Bir gün bir baksa ki, o yakın arkadaşı, Aşır Sulaymanov ile evlenmiş... İkisi ayrı gayrısı olmayan, yakın arkadaş olduklarından dolayı, onların evine sık sık gidermiş... Arkadaşının kocası, sürekli iş gezisinde olurmuş... Ancak, arkadaşı Sakiş'in herkesi evine çağırıp eğlence düzenlediğini ve dans edip gönül eğlendirdiğini birkaç kez gördükten sonra ondan iğrenmeye başlar... Kaptagay Bayçerikov'a da orada rastlar...

Doktor kız öfkelenip çok üzüldü:

— Ben bu konuda arkadaşım Sakiş'i uyardığımda, [60] bu seni ilgilendirmez, seni ilgilendirmeyen konulara burnunu sokma diyerek beni evinden kovdu. Sonu iyi olmadı ve kocasından boşandı... Ancak, hiçbir suçu ve günahı olmayan Aşır'ın içi yandı... Sakiş, Kaptagay ile hâlâ da görüşmekte... Ben Aşır'ı uzaktan iyi tanıdığım için, onun adına üzülüyorum... Aşır onların yaptığı iğrenç işlerin hiçbirini bilmiyor... Geçen gün görüştüğümüzde ona anlatmaya cesaret edemedim... Kendisi de yaşadığı bu olaydan dolayı bitkin düşüp perişan olmuş. Düşünsenize, ne kadar zor... Arkadaşlığı, Aşır ile ikisinin birlikte okuduğunu bir kenara koyalım, Sovyet Kurumunda çalışan Kaptagay gibi bir yöneticinin yapacağı iş mi bu?

Doktor kızın bu anlattıkları yüreğine dert olup çok endişelenen Turdukul Carkınbaevîç, Aşır'a kuşkuyla baktı:

— İkimiz samimi bir şekilde konuşalım... Haydi, hiçbir şeyi saklayıp atlamadan anlatın lütfen. Sizin başınızdan neler geçti, ne tür sıkıntılar yaşadınız?

Aşır toparlanır gibi oldu:

— Evet, benim içimdeki yarayı doğru tespit ettiniz, efendim. Saklamak mümkün mü, eşimin yüzünden ben biraz “adı çıkmış” biriyim... Benim de hatam yok değil... Kısacası, öfkeyle kalkan zararlar oturur misali... Neden el kaldırdım diyerek hâlâ pişmanlık duyuyorum... Eğer siz bana güvenirseniz, yaptığım hatanın bedelini alın terimle ödemek isterim...

Turdukul Carkınbaeviç sevinerek gülümsedi ve Aşır’a destek olurcasına neşeli bir şekilde konuştu:

— Orası anlaşıldı. “Yanılmaz baş, tökezlemez ayak olmaz” değil mi. Hayat denilen şey, işte böyle doğrusu yanlış ile güzel... Yaptığınız hatayı anlamanız iyi bir şey. Bu artık size büyük bir ders olur... Ancak, aile kurup mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamak da gerek. Eğer gizli değilse, görüştüğünüz biri var mı?

— Var... Fakat artık evlenmekten de korkuyorum, efendim.

— Neden korkuyorsunuz? Korkmamak gerek. Sizi anlayan, dinleyen biri olursa, hiçbir zaman sizi bırakıp gitmez. Ben sizin karşınıza öyle iyi kızların çıkmasını diliyorum... Bundan sonra hata yapmayınız.

— Teşekkür ederim, efendim.

— Tamamdır. O zaman anlaştık, değil mi? Gideceksiniz yani!

— Canıgönülden, efendim... Sizin de bildiğiniz gibi, benim yaşlı annem ve babam da Kara-Moko’da. Oraya otobüs de gidip gelmiyor... Güzel bir yol yapıp [61] araçlar yaz kış demeden sürekli gidip gelse, otobüs seferleri başlasa yalnız benim için değil, herkes için iyi olur...

— Çok doğru. Vakit beklemez. En kısa zamanda yola koyulup işe başlamak gerek... O zaman şöyle yapalım. Siz nerede olursa olsun Kaptagay Bayçerikov’u bulup bana getirin! Yarın, öbür gün diyerek bu işi uzatmanın bir anlamı yok... Kök-Bel ile ilgili olarak geçenlerde şefinizi uyarmıştım... Bütün kış orada yol açacak, yolda kalan araçları çekip kurtaracak teknik araç gereçlerin muhakkak bulunması gerek... Yoksa oradakilerin hayatı ne olacak?

— Peki, efendim...

Yeniden doğmuş gibi yeni bir güç ve büyük bir inançla İlçe Komitesinden neşeli bir şekilde ayrılan Aşır, doğruca İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğüne geldi. İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğü, şehrin dışındaki tren yolunun üst tarafına yapılmış büyük bir avlunun içindeydi. Etrafı demirli betonlarla çevrilmiş alanda sıra sıra dizilmiş buldozerler, greyderler, ekskavatörler, damperli kamyonlar, yük arabaları... İdare ofisi, terk edilmiş gibi ıpıssızdı. Şefin odası da kilitliydi. Öğle vakti geldi mi hep böyledir. “Falanca işe gidiyorum, acil bir işim çıktı” diyerek çil yavrusu gibi dağılıp giderler. Teknik araç gereçleri ve avluyu gözleyen keşisakallı zayıf ihtiyar, Aşır’ı görünce her zamanki gibi sırtarak gülüp ondan sigara istedi ve sigaranın dumanını burnundan buram buram çıkartarak şefin sabahtan beri hiç görünmediğini söyledi.

— Onu şimdi nerede bulacağız, ihtiyar? Ben onun evini bile bilmiyorum.

— Yahu, o evinde geceler mi hiç... Eşi ile aralarının bozuk olduğunu sen bilmiyor musun?

— Yok.

Gençlerle arkadaş gibi şakalaşan ihtiyar bekçi, gülmekten kırılarak Aşır’ın sırtını sıvazladı:

— O zaman sen henüz toymuşsun. Sana o acil mi gerek?

— Acil, ihtiyar.

— Nerede olduğunu bulursam, bir kıyak yapar mısın?

Aşır cebinden para çıkardı:

— Tamam, ihtiyar, canınız sağ olsun. İşte, alınız...

İhtiyar bekçi parayı aldığına dua eder gibi yapıp paranın bir kenarına tükürdükten sonra onu koynuna sıkıştırdı. Sırtarak nasıl [62] ve nereye gideceğini tarif ettikten sonra, o “benim evim” deyip gururlanıp kasıldı.

Aşır, ihtiyar bekçinin evini zar zor buldu. Ev, otobüsün gitmediği, keskin dönemeçli bataklı tepedeki ağacın duldasına yapılmış ve henüz yarısı tamamlanmıştı. Aşır, gözenekli demir levha ve kesilmiş ağaç parçalarından yapılmış

küçük bir dış kapıdan içeriye girip evin kapısını çaldığında, içeriden fısıltılar duyuldu ve bir erkek sesi geldi:

— Kim o?

— Kaptagay'ı çağırabilir misiniz...

— Hey, sen Aşır mısın, yeni damat gibi davranmayıp içeriye giremiyor musun.

— Kapın içeriden kitliyse nasıl gireyim...

Kapı kilidinin sesi duyulup kapı açıldı. Aşır içeriye ayak basar basmaz, diğer odaya koşarak giren genç bir kadını gördü. Kendi evinde rahatça dolaşıyormuş gibi, Kaptagay'ın ayağında rahat bir terlik, üzerinde ise sporcuların giydiği mavi çizgili, bol bir gömlek ve pantolon vardı. Göbeği şişip tombul yanakları daha çok dolgunlaşarak güçlenip kuvvetlenmiş. İçki şişeleri bir köşeye yığılmış. Masanın üzerindeki yassı tabaklara salatalık turşusu, domates, haşlanmış et, sucuk ve sosis doğranmış. İki kadeh daha yeni boşalmış gibi, yan yana koyulmuş ve diplerinde artıkları kalmış.

Kaptagay bardaktaki içkiyi yudumlayarak kibirli bir tavır sergiledi:

— Şefin olduğu yere izin almadan, üstelik düşmana baskın yapar gibi girmeyi sen nereden öğrendin. Yoksa seni biri davet mi etti? Bu yaptığın ayıp değil mi...

— Ben ayıp olacak hiçbir şey yapmadım. Acil bir iş için geldim.

Kaptagay suratını asıp simsiyah olan kaşlarını aşağı yukarı oynattı:

— Acil iş ise, ofiste konuş! Seni kendi hâline bırakırsam tepeme çıkacak gibisin... Hadi, yarından itibaren kendine başka iş bul! Eğer dediğimi yapmazsan, adımı kötüye çıkarıp gönderirim...

Aşır, sağ elinin öfkesini sol eliyle bastırıp kendini tuttu:

— Hangi hatam için?

Kaptagay çok öfkелendiğinde yüzünün rengi değişir ve ağzından salyalar akardı. Şimdi de [63] öyle oldu:

— Hata bulamaz diye mi düşünüyorsun! Şunun gelir gelmez benim sözümün üzerine söz söylemesine bak! Sen ne, casus musun? Neden beni takip ediyorsun?

— Takip etmedim. Beni İlçe Komitesi birinci sekreteri sizi bulmam için gönderdi. Kara-Moko'ya doğru yola koyulun diyor... Ne yapacağız? Oraya kim gidecek?

— Onu sana mı soracağım? Hadi, sinirimi daha fazla bozmadan defolup git... Bundan böyle benim gözüme görünme!

— Yok, net bir cevap vermezsen gitmeyeceğim! Kara-Moko'ya kendim gitmeliyim...

Tam bu sırada içerideki odadan Sakiş çıkageldi. O, uzun saçını bıldırcın kuyruğu gibi topuz yapıp yüzüne pudrayı çok fazla sürdüğünden ve gözlerini gelişigüzel bir şekilde mosmor boyadığı için, Aşır onu zar zor tanıdı ve yılan görmüş gibi ürperdi. Sakiş parmaklarının arasına sıkıştırdığı sigarasını neredeyse bitirmiş ve iç çamaşırlıydı. Üç yıldızlı konyaktan küçük bir kadehe koyuverip yudumladıktan sonra, kadehi Kaptagay'ın dudaklarına değdirerek cilve yaptı ve dizine oturdu.

Sakiş, dalga geçercesine:

— Bu yüzüzün burada ne işi var? Arsıza çare yokmuş. Kendini bırakıp giden kadının peşinden neden koşuyor bu? Bu sümsükle tartışan dilini yerim ben senin. Bu ahmak, iyilikten anlar mı hiç? Bununla uğraşacağına, hiç vakit kaybetmeden işten kov ve rahat et! dedi.

Kaptagay, Sakiş'in çıplak göğsüne başını yaslayıp eliyle boynuna sarılarak alaycı bir şekilde güldü:

— Bize baskın yaparak rahatladın mı şimdi... Sen kimin kim olduğunu ve kadının değerini ne zaman öğreneceksin? Gücünü bilmeden bir de Kara-Moko'ya gidip çalışacakmış... Acıması hâline bakıp rahat da durmuyor! İlçe Komitesine şikâyetle de bulunmuşsundur... Elinden geleni arkana koyma, umurumda değil! İlçe Komitesi kimi dinleyip kimin sözüne inanacak göreceksin... Zorluk çıkarmadan defolup git şimdi.

Aşır, ne ağlayacağını bildi ne de güleceğini. Oturduğu yerden şaşkın bir hâlde kalktı ve bir anda arkasını dönüp sessizce çıkıp gitti. O, bu duruma üzülüp öfkelenmek yerine, alçaklığın ötesi dedi. Kaptagay'la görüştüğünü, Turdukul Carkınbaeviç'e söylemek bile istemedi. Sadece hiçbir yerde bulamadığını, hastaneye kaldırılmış olabilme ihtimalini söyledi.

Turdukul Carkınbaeviç öfkelenip sert bir şekilde konuştu:

— Hastaneye kaldırıldıysa, neden bize haber vermiyor? Ben bu adamı hiç anlamıyorum... Bu kadar da sorumsuzluk olur mu? Biz onun peşinden [64] koşup ne zaman gelecek diye bekleyemeyiz... Siz araba sürmeyi biliyor musunuz? Ehliyetiniz var mı?

— İkinci sınıf şoförüm, efendim... Üniversiteye başlamadan önce traktör de sürdüm. Başka teknik araç gereçler ile ilgili de bilgi ve tecrübem var.

— Harika. Öyleyse, avluda dizili hâlde duran damperli kamyonlardan birini alıp Kara-Moko'ya gidin. İnceleme yaparak, işe nereden ve nasıl başlamak gerektiğini tam olarak öğrenip gelin... Daha sonra hep beraber oturup istişare eder ve kesin bir karara varırız.

— Peki, efendim.

* * *

Aşır yol üzerindeki lokantadan bir şeyler atıştırıp akşamüzeri İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğüne geldi. Bu dünyanın tüm zorluklarına katlanıp verdiği mücadelenin yorgunluğu yüzündeki çizgilerden belli olan Aşır, son altı ayda kiminden iyi kiminden kötü sözler işitip başına gelen tüm azaplara göğüs gererek eskisinden daha çok olgunlaşmıştı. Hayatın acısını da tatlısını da birbiriyle paylaşan, her daim birbirine destek olan insanlarla birlikte çalışıp kendisi gibi kurnazlığın, ikiyüzlülüğün ve sinsiliğin ne olduğunu bilmeyen birçok arkadaş da edinmişti. Büyük bahçe kapısının hemen yanındaki yüksek direğe takılmış olan lambaya yaklaştığında, arkadaşlarından biri, damperli kamyon şoförü olan Keneş adındaki iri yarı, esmer delikanlı, kamyonunun kornasını “düüüt” ettirip el sallayarak yanından geçiverdi. Aşır, böyle uygunsuz bir zamanda hiçbir aracın dışarıya çıkarılmasına izin verilmediğini çok iyi bilirdi. İhtiyar bekçi Bekbergen, avlunun içine ve dışına su serpip her yeri tertemiz süpürüp serinlettikten sonra, hasır şapkalı bir Dungan⁵² ile sohbete başlamıştı. O, Aşır'ı görünce sevincinden coştı:

⁵² Orta Asya ve Rusya sınırları içerisinde yaşayan Çin kökenli Müslüman bir topluluğun adıdır.

— O-o, gel gel! Ya arkadaş, geçen gün bana yaptığın o kıyağın etkisinden çıkamadım, gördüğün gibi, hâlâ “güçlü ve çevikim”... Güreşecek misin benimle... Ha-ha-ha... Sen Kıtay soyundan olduğun için kurşun gibi sağlamıdır... Güçlü kuvvetli olmalısın. Bu arada, şef ile görüşebildin mi?

— Yok...

— Evde değil miymiş?

— Kapınız kilitliydi.

— A-a, o zaman “güzeline” peşine takıp gezmeye çıkmıştır... Ne yazık ki, ben kimsenin gönlünü kıramayan, kimseye hayır diyemeyen merhametli biriyim... “İhtiyar” diyerek peşimi bırakmayıp ısrar ederse, ayrıca bu kişi kendi şefim ise, [65] ne yapayım?.. Sen benden nefret etmiyorsun değil mi? Ah, delikanlı, sen benim neler yaşadığımı bilmiyorsun... Biricik oğlum trafik kazasında öldü. Yavrum burada şofördü.

Bekbergen, boğazı düğümlenip gözleri dolduktan sonra tekrar kendini topladı:

— Hanımım hasta, hayatı hastanelerde geçmekte... İssız ve bomboş bir evin neyini esirgeyeyim! Üstelik geçimimi sağlamak için aylık bir gelirim yoksa ve eskisi gibi güçlü kuvvetli değilsem... Bana sinirlenip beni buradan kovsa, bu ihtiyar hâlimle nereye gideceğim... O-o, onunla uğraşmamak gerek, o çok acımasız ve merhametsiz biri... O yüzden ağzından birkaç kelime çıkar çıkmaz, “başüstüne efendim” deyip hemen koşturuyorum. Sen akli başında bir gençsin, bunu kendin de fark etmişindir.

Daha sonra, boynuzdan yapılmış tütün kutusunu çizmesinin tabanına vurarak nasıbay⁵³ içti ve sanki tanıyamamış gibi Aşır’a dikkatlice baktı:

— Hayrola delikanlı, sen bu saatte gelmezdin buralara?

— Bir araba gerek, ihtiyar! Şahsi işim için değil, hükümetin işi için...

— Uzağa mı gideceksin?

— Dağ tarafına. Kara-Moko’ya kadar.

⁵³ Dilaltına yerleştirilerek kullanılan bir çeşit tütün ürünüdür. “Maraş otu” diye tabir edilen tütün ürününe benzer.

— Peki, şef kızmaz değil mi?

— Bir şey derse, tüm sorumluluk bana ait, ihtiyar. Siz o konuda hiç endişelenmeyin.

Bekbergen elini salladı:

— İnaniyorum inanıyorum! Anasını satayım, kimseye rahat yüzü göstermeyip kuş bile uçurtmayan bu şef, söz konusu kendi işi olduğunda istediği gibi hareket edip arabaları ite de, kuşa da veriyor... Bu Dungan, benim ahabım... Bu üçüncü gelişi buraya... Biraz domates ve soğan ekmiş... Domatesleri çok olgunlaşıp çürümeye başlamış. Buna bir yardım edemedim. Şeften araba istesem, beni hiç kâle almıyor... Eğer senin için de uygunsa, bu zavallının yükünü alıp onu yol üzerinde gideceği yere bırakabilir misin, kurban olduğum Aşırca!

— Nereye gidecek ki?

— Senin gideceğin taraftaki Baka-Bulak’a... Yol üzerinde...

Başında yuvarlak, soluk renkli ve tozlanıp tere batmış bir şapka olan diğer kişi de, dişlerini göstererek maymun gibi sırıttı:

— Bırakıver, kurban olduğum... Ben yoksul biriyim. Çoluk çocuğum var...

[66]

— Tamam tamam. Boş giden arabanın neyini esirgeyeyim.

Bekbergen’in “ahbabı” karanlıkta bir yere uğrayıp arabaya bir sürü kasa yükledi. Kendi kendine sevinip diyecek bir söz bulamadı. Aşır, onun kurumuş ağacın gövdesi gibi zayıf olan bedenine, zayıflıktan çökmüş yanaklarına, topraktan çatlamış zift gibi siyah ellerine bakıp bir yandan ona acıdı, bir yandan da “Bunlar karınca gibi hiç durmadan çalışan, çok çalışkan bir halkmış” diyerek şaşırdı. Onlar ana yoldan dönüp tozu havaya yükselen ıssız bir yoldan biraz ilerledikten sonra, kenarına otlardan derme çatma alaçık yapılmış bir bahçeye rast geldiler.

— Bizim yer, burası. Sen her zaman uğra... Ben çok acele etmeliyim, yarın pazara gitmem gerek... Yoksa her şey çürür... Benim adım, Dau...

Araba gürültüyle gelip alaçığın önüne durduğunda, alaçıktan geniş baldırlı yaşlı bir kadın, sandaletli bir gelin ve yaşları altı ile on beş arası olan çocuklar koşarak dışarıya çıkıp arabadaki kasaları kaşla göz arasında indiriverdiler. Aşır’ın

itiraz etmesine rağmen, “Eğer almazsan ben sana çok kırılırim” diyen Dau, arabaya iki kavun ve bir karpuzu koyduktan sonra, file torbayı domates ve soğanla doldurdu... Daha sonra, eskimiş olan şapkasını başından alıp yeni gelin gibi eğilerek Aşır’ı selamladı:

— Çok teşekkürler... Hoşça kal!

Arabayı son sürat süren Aşır, zaman kazanmak için büyük kanalın yanındaki kestirme yola girdi. Bu kanalın yanındaki yoldan giderse, karşısına bir köprü çıkacak ve oradan Kara-Moko’ya giden ana yola bağlanacaktı. Çukurlara, tümseklere aldırmadan arabayı son sürat süren Aşır, fark etmeden küçük bir bataklığa girdi ve ne yaptıysa da bataklıktan bir türlü çıkamadı.

Aşır kendi kendine söylenerek arabadan indi:

— Bir damla yağmurun bile yağmadığı, toprağın susuzluktan kuruduğu bu zamanda bu bataklık da nereden çıktı.

Meğerse yolun yukarı tarafında kavun ve karpuz ekilen bahçe varmış. Biraz ileride karanlıkta etrafını aydınlatan farları açık bir araba duruyordu. Zar zor seçilebilen karaltılar kendi aralarında konuşarak arabaya bir şeyler yüklüyor gibiydi.

O taraftan şöyle bir ses geldi:

— Kimsin?

— Kimi tanırdınız... Benim.

— Hey, Aşır sen misin?

— Evet...

Aşır da Keneş’in sesini hemen tanıyıp ona doğru yürüdü. Ay ışığında iki karaltı birbirine yaklaştı. [67]

Aşır onun uzattığı eli sıkıca tutarak şakayla karışık konuştu:

— Nasılsın, Keke? Seni akşamüzeri de görmüştüm, meğerse buraya acele ediyormuşsun değil mi?.. Bu kavun ve karpuzla senin ne işin var? Yoksa yolu bu kavun ve karpuzun arasına mı yapacaksın? Ha-ha-ha...

Keneş kibrit çakıp sigarasını yaktı:

— E-e Aşıke, ne dersen de, ne düşünürsen düşün. Kendim de bıktım, usandım... Akşama kadar çalışırsan... Akşam da yine aynı şekilde çalışıp bedenim hiç dinlenmezse... Böyle olmaktansa, başka yere gitmem daha iyi olacak...

— Buraya seni kim gönderdi?

— Kim gönderecek, tabii ki şefin emri... Bir şey demeye kalksan, zehrini saçarak işten kovarım diyor... Ne yapabilirim, söylediklerini yapmak zorundayım.

— Bu kavun ve karpuz meselesi de nedir?

Keneş başını aşağıya eğip yere baktı:

— Ya, ben nereden bileyim? Orası beni ilgilendirmez.

Aşır, Keneş'in bu konuşmasından pek hoşlanmayarak başını salladı:

— Seni nasıl ilgilendirmez? Resmî izin belgen var mı?

— Yok... Sadece sözlü olarak...

— İlginç! Sen eceline susamışsın ya... Bu kavun ve karpuzları taşıırken yolda ansızın yakalanırsan ne yapacaksın?

Keneş korkudan ürperip endişelendi:

— Oy, gerçekten... Allah kahretsin! Daha önce de iki üç kere gelmişim. Şansım yaver gidip yolda kimse durdurmamıştı... Bana bir Özbek genç refakat ediyor... O nereye sür derse ben oraya sürüyorum... Her hangi bir sorun olursa sorumluluk ona aittir...

— Yine de dikkatli ol! Geri kalanını sonra konuşuruz... Benim şimdi acelem var.

— Sen nereye gidiyorsun?

— Kara-Moko'ya...

— Hey, o zaman biraz kavun ve karpuz vereyim de çocuklara götürüver.

— Hangi çocuklara?

Keneş kendini tutamayıp kahkahayı bastı:

— Şu bizim buldozerci Asker var ya... Tanımıyor musun? Hani kısık sesle konuşan, "zürafa boyunlu"...

— A-a, hatırladım hatırladım.

Aşır'ın gözünün önüne, çakır gözlü, uzun boylu ve sarışın bir delikanlı geldi. Arkadaşları ona “zürafa boyunlu” diyerek şaka yaparlardı. [68]

— Biliyorsun, onlar Col-Bulak'ta. Ben de oradaydım. Şef çağırınca buraya geldim... Onların ne yaptıkları, nasıl geçindikleri hiç kimsenin umurunda bile değil. Devlet yetkililerinden hiç kimse oraya ayak basmıyor. Yiyecekleri çoktan bitmiştir. Çaresiz kaldıklarında, civardakilerin ağaçlarını keserek, çakıl ve kum taşıyarak “ek iş” yapıyorlar.

Aşır, Keneş'in verdiği kavun ve karpuzları arabasına koyduktan sonra, bir ileri bir geriye hareket ettirip arabasını battığı bataklıktan zar zor çıkartarak yola koyuldu.

Işıkları yaz gecesinde gökyüzündeki yıldızlar gibi pırıl pırıl parlayan dağ eteğindeki kocaman kasaba, kuyunun dibinden görünüyor gibi gerideki vadinin sonunda kalıp Aşır yokuş yukarı çıkmaya başladı. Arabanın motoru uğuldayıp dört tekeri eşek arabası gibi yavaş yavaş hareket ediyordu. Yokuş yukarı çıktıkça çıktı ve tekrar vadiye indi. Çok kısa bir düzlükten geçtikten sonra, tekrar yokuş yukarı çıkıp tepeleri ardı ardına arkasında bırakarak ilerledi. Uzun zamandır buraya gelmeyen Aşır, geniş tabanlı bu kara yolunun bazı yerlerinde dereden dereye akan sağanak yağmur sularının derin oyuklar oluşturduğunu, bir zamanlar geçitlere yapılan tahta köprülerin yıkıldığını ve yüksek dağlardan yuvarlanıp düşen büyük taşların yolun bazı yerlerini engellediğini daha yeni görüyordu.

Gökyüzünde ağır ağır hareket eden ayı kara bulutlar kapatıp bir anda hava bozuluverdi ve yol kenarında yetişen labadaların filkulağı gibi kocaman olan yapraklarını delercesine çok şiddetli yağmur başladı. Değirmenin eleğinden düşen un gibi ufalanmış ince ince yağmur damlaları deniz dalgası gibi arabanın ön camını kapattığından, yağmur damlalarını silmek için sürekli sağa sola hareket eden cam sileceklerinin gücü yetmez oldu. Buğulanıp bulanıklaşan camdan hiçbir şey görünmez oldu.

Böyle bir durumda yolculuk etmek çok tehlikeli olduğu için, Aşır arabanın ışığını açıp beklemek zorunda kaldı. Nereye gelip nerede durduğunu Aşır'ın kendisi de bilmiyordu. Bardaktan boşalırcasına yağın yağmurdan ve etrafı saran sisten beş metrelik mesafeyi bile görebilmek imkânsızdı. Bir yerlerde gök gürleyip şimşek

çaktıktan sonra güröldeyerek toprak kayması oldu... Gök gürültüsü dağlarda yankı yapıp dereler yatağından taşıyordu...

Arabanın sıcacık kabininde sakince oturan Aşır, derin bir uykuya dalmış, bir müddet sonra gözlerini açtığında etrafı saran sis dağ başına çekilip dışarıyı aydınlanmış ve yağmur çoktan dinmişti. Güneşin doğup doğmadığı fark edilmiyordu. [69] Yüksek dağların ve sarp kayalıkların başlarını ince kar tabakası kaplamıştı. Yol kenarındaki küçük su birikintileri parlayıp ardıcılara ve dikenli çalılara konan saksağanlar ötüyordu.

Dağ koşullarını çok iyi bilen Aşır, her ihtimale karşı sıkı giyinmişti. Ayağında sargı sarılmış körüklü çizmesi, üzerinde pamuklu çapanı ile bir o yana bir bu yana yürüyüp kimsenin olmadığı ıssız bir yerde geceyi tek başına geçirdiğine kendisi de şaşırarak arabasını çalıştırdı. Arabanın içerisinde oraya buraya yuvarlanmış karpuzları görünce, Col-Bulak'taki gençleri hatırladı ve onları çoktan geçtiği için üzüldü: “Hay Allah, keşke uğrasaydım... Dikkatimi yola verdiğim için unutmuşum... Yapacak bir şey yok, geri dönüşte uğrarım artık”.

Dar vadinin içindeki derenin kenarından giden dönemeçli yoldan yolculuğuna devam etti. Bir geçidi daha geçip düzlük alana indiğinde, karşısında yolu kapatmış gibi görünen, koni şeklindeki sivri tepeli yüksek dağın yamacından sarmal gibi eğilip zirvesine kadar sarmaşık çiçeği gibi saran dönemeçli yollar göründü... Turdukul Carkınbaevîç'in özellikle altını çizerek belirttiği, azıcık yağmur çiselese bile arabaların tekerleklerinin kayıp ilerleyemediği ve şoförleri canından bezdiren Kök-Bel işte burasıydı.

Aşır buraları avucunun içi gibi iyi bilir. Çünkü onlar daha önceleri bu yamacın çıkış yolundaki yoğun ot yetişen sazlı bulağın kenarında kısırak beslerlerdi. Kök-Bel'in çalılı yamaçlarında birçok kez yıldı otlatmış, sarımsak ve ıskın toplayıp yemişti.

Aşır arabasını yemyeşil düzlüğe park edip çocukluğunda “değirmen yapıp” oynadığı berrak bulakta elini yüzünü yıkadıktan sonra bulağın köpürerek akan şıfalı suyundan içti. Hayvan postundan yapılan döşek gibi, yeni yeşeren otların üzerine oturup bir şeyler atıştırdıktan sonra, “iyi dilek, yarı mutluluktur” misali, etrafına dikkatlice bakınarak işle ilgili planlar yaptı: “Vagoneti buraya koysak”. “Teknik araç gereçleri biraz ilerideki düzlüğe yerleştirsek”. “Yol yapımına başlamadan önce

toprağı kazıp boru döşesek”. “Dağlardan akan su bu borulardan geçse”. “Yiyecek ve içecek sıkıntısı olursa eve gitmesi de kolay”. [70]

Bir süre sonra arabasına binip yoluna devam eden Aşır, Kök-Bel’i geçer geçmez Kara-Moko’ya ulaşır.

Kara-Moko, iki tarafı yüksek dağ ile çevrilmiş, bazı kısımları tümsekli, bazı yerleri düzlük olan dar bir vadi. Dağların arasından gürleyerek nehir akar. Kışın dağın güney yüzüne kar yağmaz. Savaş dönemindeki ot kıtlığının olduğu zor zamanlarda, Aşır’ın babası Sulayman işte bu Kara-Moko’nun güneyinde yüzden fazla argımak⁵⁴ besleyip savaş meydanına göndermiş. O zamanlar kanı kaynayıp hiçbir şeyden korkmayan bir gençmiş. “Benim bir yerim eksik olmadığı hâlde, beni niçin askere almıyorsunuz” diye bağırıp çağırmış ve kimsenin sözüne kulak asmayıp komiserin yanına kadar gitmiş. Ancak, komiser “Cephe ardına da senin gibi sağlam ve güçlü kişiler gerek” deyip eline “askerlikten muafiyet belgesi” tutuşturarak onu geri göndermiş. Sulayman işte o zamandan beri Kara-Moko’dan hiç ayrılmamış.

Oğlu Aşır da onunla birçok kez konuşmuş, ancak onu kasabadaki kocaman evine getirmeye ikna edememişti.

— Ben değil, benim yedi ceddım buraya yerleşmiş ve çeşitli beylere hizmet ederek dünyadan göçüp gitmişler. Rahmetli babam: “Sovyet hükümetini şu kapıda karşıladım, burası kutlu bir yer, yıllardır çocuk hasretiyle yanıp tutuşurken burada çocuğum oldu, sen doğdun. Artık ben kismet saçan bu yeri bırakıp hiçbir yere gidemem. Oğlum, beni dinlersen sen de yerinden kımıldama. Eninde sonunda buraya da sıra gelecek...” derdi.

Sulayman çaresiz kalınca öz babasının bu sözünü dinlemiş ve Kara-Moko’dan gitmeyi hiçbir zaman düşünmemiş.

Bir babanın tek oğlu olduğundan dolayı, Sulayman göz bebeği olan oğlu Aşır’dan hiçbir şeyini esirgemeyip onu erken yaştan itibaren eğitti. Aşır çok ustaca ata binip yıldı da besledi, ot da biçti. Aşır okurken de babası onun cebinden parasını hiç eksik etmedi ve onu başkalarına muhtaç etmeyerek oğluna çok büyük destek oldu.

⁵⁴ Küheylan, asil at cinsine verilen addır.

Onların yaşadığı yer, büyük nehrin kıyısındaki tepeye inşa edilmiş, üç odalı ve yalnız bir evdi. Kapının önüne çok uzun zaman önce dikilmiş iki büyük söğüt ağacının yaprakları, Kök-Bel'in yukarısındaki yamaçtan da görünüyordu. Evin çatısı çok önceleri kırmızı kiremit ile kaplanmıştı. Yakınlarında ondan başka ev görmek de zordu. Hayvanlarını kışlağa getiren bazı çobanlar dağın yamacındaki koyakların içine girip [71] biri bu tarafta, öbürü diğer tarafta olacak şekilde çadırlarını kurarlardı. Bu bölgede tüm koşulları sağlayan, yeni tipte inşa edilmiş ahırlar ve hayvancılıkla uğraşan, ot biçip toplayan insanlar da az değildi.

Her zaman oğullarının yolunu gözleyen, araba gürültüsüyle gelip evin önünde durduğunda evden sanki yarışa girmiş gibi koşarak çıkan anne ve babasının yerine, Aşır'ı bu defa Kumayık adındaki kocaman bir köpek, kuyruğunu sallayarak karşıladı. Bembeyaz olan kaz ve ördekler buz tutmuş suyun kenarında “gak-gak” diye ses çıkararak yayılıyorlardı. Kırmızı ibiğini sarkıtan erkek hindinin inadı tutup dişi hindileri korurcasına üst üste ötüverdi. Kırmızı horoz, saçılan yemleri gagalayarak tavukları çağırırdı. Ahırın olduğu taraftan koyunun meleme sesi geldi.

Kötü bir şey olduğunu hissetmiş gibi kalbi küt küt atan Aşır, kilidi olmayan kapıyı açıverdiğinde, ayakkabıların çıkartıldığı odada annesinin mestin üzerine giydiği kauçuk pabucu gördü. Un, buğday ve arpa gibi hububatların koyulduğu, yoğurt ve kımızın mayalandığı sağ taraftaki oda buz gibi soğuktu. Gerdirilen ipe et asılmış ve odanın içi kurutulmuş tuzlu et kokuyordu. Oranın kapısını sert bir şekilde kapattıktan sonra arka taraftaki odanın kapısını açıp içeriye girdiğinde, pencerenin yanındaki kocaman yatak, yatağın üzerine kat kat serilen döşek ve döşegün üstünde yatan annesi göründü. Evin içi her zamanki gibi tertemizdi. Başköşeye asılan kadife tuş kiyizin⁵⁵ yanındaki cam çerçevede annesinin ve babasının büyütülmüş fotoğrafları asılıydı. Kamış hasırın üzerine büyük ala keçe serilmiş ve onun üzerine çeşitli motiflerle süslenip nakışlarla bezenen bir keçe halı döşenmişti. Yastığa kıvrılarak yatılıp kısa bir süre önce de kalkılmış gibi, siyah posttan yapılmış bir şilte ve kat kat döşek toplanmamıştı. Köşedeki sobaya atılan kömür harıl harıl yanıyor ve sobanın üzerine koyulan ibrik, çaydanlık ve kovadaki su buhar çıkararak kaynıyordu.

⁵⁵ Orta Asya'da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

Başını yünden yapılan bir başörtüsü ile sıkıca bağlayıp elbisesinin üzerinden giydiği mavi yeleği ile yatan Kalıyça ana, üzerine örttüğü yorganın dışından belli olacak derecede sırlıslıkla terlemiş bir hâlde yatıyordu. O, oğlunun sessizce yaklaştığını hiç fark etmedi. Aşır, boğazı gıcıklaşıp öksürür gibi ses çıkarttığında, Kalıyça ana başını yastıktan kaldırdı ve oğlunu görür görmez seviniverdi:

— Oy, kurban olduğum, nerelerdesin sen? Gelsene yanıma... [72]

Küçük bir çocuk gibi, anne, yüreği dayanamayıp oğlunun boynundan kokladı ve gözyaşını dökerek için için ağladı:

— Sen hep bizden uzaktasın, bu gidişle ben vefat etsem bile haberin olmayacak... İki günden beri hastalıktan öldüm öldüm dirildim... Zavallı ihtiyar baban, gaz lambasını yakıp gece boyunca hiç uyumadan başımda bekledi... Böyle durumlarda imdadıma yetişecek bir gelinim olsa iyi olurdu... Ama sen evlenmiyorsun... Bana yardım edecek kimse yok, hasta olup böyle yattığımda baban ev işlerini beceremiyor... Yaradan ne muradı varsa versin o doktor kıza. İğnemi yapıp ilaçlarımı verdikten sonra, kendimi daha iyi hissedip uyuyakalmışım... Neyse, ben kalkıp atıştırmalık bir şeyler hazırlayıvereyim. Sen de acıkmışsındır.

Aşır, hemen annesinin üzerine yüzü kumaştan olan bir kürk örtüp her yerini sıkıca kapatıverdi:

— Yo-ok, yapılması gereken işleri geline meline hiç gerek kalmadan ben kendim yapıveririm. Babam nereye gitti?

— Otlaktaki yilkısına bakıp geldikten sonra, o doktor kızın yanına gitti herhâlde.

— O doktor kız kimmiş?

— İlçeden gelmişler... Geçenlerde devlet yetkilisi gelip gittikten sonra, devlete bağlı kişiler sürekli gelir oldular. Kendisi de hamarat, sıcakkanlı ve alçak gönüllü bir kız. Beni soğuğa maruz kalmamam ve kendimi sıcak tutmam konusunda tembihleyip gitti...

Kapıdan içeriye giren uzun boylu, iri yarı Sulayman da, oğlunu görünce uzun ve sarı bıyığını burup gürleyen kalın sesi ile kahkaha atarak karşıladı:

— Göçmen kuş gelmiş, ya! Aferin aferin... Bu da bir gelişme. E-e, nasılsın, sağlığın sıhhatin yerinde mi? Yaşlı adamı ve yaşlı kadını unutuyorsun, delikanlı...

Babası uzun boylu ve iri yapılı olmasına rağmen, oğlu annesine çekmiş ve annesi gibi kısa boylu ve vücudu demir gibi sağlamdı. Yüzü rüzgârdan çatlamış ve kıpkırmızı olmuştu. Ayağındaki kerza⁵⁶ çizmesi ve üzerindeki çift katlı kabanı, onun kısa boyuna çok yakışmıştı.

— İşten hiç müsait zamanım olmuyor...

— Anlıyorum anlıyorum. Bu konuda endişelenme.

Sulayman, oğlunun başını çocukluğundaki gibi okşayıp onu sevdikten sonra, başındaki kuzu derisinden yapılmış siyah tebeteyini⁵⁷ ve üzerine giydiği çapanını çıkardı. Köşedeki tahta sandalyeyi çekip hanımının yanına oturduktan sonra, kadife [73] kaftanının cebinden parlak bir kâğıttaki ilaçları çıkartıp hangisini ne zaman içmesi gerektiğini mırıldanarak anlatmaya başladı:

— Doktor kız öğleden sonra geleceğini söyledi. Şu anda grip salgını olduğu için bir o yana bir bu yana koşturan zavallı kız perişan olmuş... Carkınbaevîç bu durumu sanki önceden hissetmiş gibi sağlık ocağını tam zamanında açmış... Birçok İlçe Komitesi sekreterinin çalışmasına şahit olduk, ancak ben bunun gibi halkın hâinden anlayabilen ve işinin ehli olan biriyle daha önce hiç karşılaşmadım. Üstelik kendisi de “ben makam, mevki sahibiyim” diyerek böbürlenip kibirlenmeyen, çok mütevazı ve halktan biri. Yoksa ben kim, o kim?

Sulayman daha sonra, at sırtında geçen uzun ömründe büyük bir devrim olmuş gibi içi içine sığmayarak ve heyecanlı bir şekilde Carkınbaevîç ile nasıl görüştüğünü Aşır’a uzun uzun anlattı.

Evet, İlçe Komitesine yeni seçilen birinci sekreter Carkınbaevîç’in ilçedeki en iyi, en yetenekli uzmanları yanına alıp burayı ziyaret ettiği doğrudur. Onlar Kara-Moko’da iki üç gün kalıp bölgenin koşullarını ve geleceğini incelemişlerdi. Hatta orada yaşayan herkesin evine kadar gidip onlarla tek tek görüşerek fikir almışlardı. Carkınbaevîç işte o zaman ihtiyar Sulayman’a da birçok soru sormuştu.

⁵⁶ Çok katmanlı tekstil kumaşına dayanan, yüzeyi domuz derisini taklit eden ve bot yapımında kullanılan bir yapay deri türüdür.

⁵⁷ Değerli kürklerden dikilen geleneksel erkek başlığıdır.

— Aksakal, siz burada doğup burada büyümüşsünüz. Hayatta çok şey görüp başınızdan çok şey geçirdiniz. Sizce bu bölgenin avantajı nedir?

Sulayman, sanki önceden ezberlemiş gibi hiç duraksamadan:

— Mübarek Koçkor bölgesi gibi çok fazla kar yağsa bile, dağın güney yüzüne hiç kar düşmez. Kış mevsiminde on sürü koyun otlatılabilir. Arazisi hayvanları otlatmak için elverişli, bol bitkili ve otlı. Hayvanlara ayrıca yem vermeye gerek yok. Bu sayede ne kadar yem tasarruf edilmiş olur. Ancak, buraya kış mevsiminde gelmek çok zordur. Çünkü arada sizin de görmüş olduğunuz Kök-Bel var. Kar yağdığında arabalar oradan çıkamıyor, demiş.

— Yol yaparsak, nasıl olur?

— Keşke! O günleri görmek nasip olur mu bize? Sizden öncekiler de çabalamışlardı. Ancak, tamamlayamadılar.

Turdukul Carkınbaevîç altın kaplama yapılmış ön dişlerini göstererek güldü ve Sulayman'dan destek beklercesine konuştu:

— Her dönemin kendi koşulları, kuralları vardır, aksakal. Aynı şekilde, bizim başlattığımız işi [74] bizden sonrakiler bitirecekler. Bizden öncekilerin işini ise biz devam ettireceğiz... Öyle değil mi, aksakal... Şimdi biz de eski Kırgızlar değiliz. Her gün daha önce hiç görülmeyen, duyulmayan muhteşem yeni şeyler icat edilip bilimsel keşifler oluyor ve insanlar artık sadece gökyüzüne değil, aynı zamanda aya da uçuyor. Şu gördüğünüz yüksek dağın zirvesinden geçen yüksek voltlu elektrik hatları harika değil mi!.. Çünkü parti, halkın sadece bugününü değil, yarınki refahı ve umudunu da düşünüyor... Biz de bu bölgeye elektrik hatlarını çekip kocaman binalar inşa etmeyi, yaylaklara sulama sistemi kurmayı ve burayı bir kültür merkezine dönüştürmeyi düşünüyoruz. Bizde yaylak az olduğundan dolayı, hayvanlarımızın büyük bir kısmı Kenes-Anarhay'da kışlatılıyor. Eğer Kara-Moko'ya çok sayıda ağıl ve ahır inşa edip yeterli miktarda yem hazırlarsak en az on bin koyun kışlayabilirmiş... Ayrıca Kenes-Anarhay çok uzak. Oraya gidinceye kadar hayvanlar zayıflayıp etlerinden düşüyorlar. Yol masrafı da var... Bunları bize hayat öğretiyor, güçlü ve baskın talepler ise gündeme getiriyor... Biz bunu kesinlikle yapmalıyız. Çünkü bu bölgenin parlak bir geleceği var. Aranızda burayı bırakıp kasabaya

taşınmayı düşünen kararsızlar da varmış... Bu düşünceye sahip olan kişiler, artık fikirlerini değiştirebilirler.

İlçe Komitesi birinci sekreterinin çoğunluğu etkileyen bu konuşması, Sulayman'ın kalbinin derinliklerinde yuvalanan güzel düşünceleri de harekete geçirdi ve Sulayman tüm dünyaya sesini duyurmak istedi: “Bizim ata babalarımız böyle bir günün geleceğini bilip bölgenin zor şartlarına katlanarak kutsal topraklarını bırakmamışlardır... Babamın sözünü dinleyen ben de yanılmamışım”.

Sulayman, o günden sonra küçük bir çocuk gibi sevinip mutlu olur. Ne yaparsa yapsın arkasında güçlü bir destek varmış gibi kendinde cesaret bulur ve ağrısını sızını unutarak eskisinden daha dinç olur. O güzel düşünce ve hayallerin gücü ile yorgunluğunu ve konuşup sohbet edecek kendi yaşıtında birini bulamadığı için kendini yalnız hissettiğini unutup insanın rüyasına bile girmeyecek güzel hülyalara dalarak yaşayıp gider. [75]

Doğup büyüdüğü topraklar ile ilgili babasından duyduğu gelişmeler, Aşır'ı da çok heyecanlandırdı: “Bak sen, meselenin ana kaynağı nerede? Meğer Turdukul Carkınbaevîç beni özellikle sınamış... Sınamakta haklı. Çünkü bu çok büyük ve önemli bir proje... Eğer denilenin hepsi gerçekleşirse buranın şehirden hiçbir farkı kalmaz... Otobüs seferi de olur... Kulüp de inşa edilir... Her eve televizyon da kurulur... Sonra ben de Şayırgül ile evlenip mutlu bir hayat süreriz... Şayırgül çok akıllı biri. Bunları duysa ne kadar mutlu olurdu... Keşke onu da getirseydim. Aceleyle çıktım yola, yoksa...”

...Aşır her ne kadar et ve soğan doğramakla meşgul olsa da, iki kulağı pürdikkat babasındaydı. Bir yandan da annesi, şakayla karışık bir şekilde Aşır'a laf çakıyordu:

— Eşin olsaydı, böyle yemek yapmakla uğraşmazdın. Ya kurban olduğum, bari konuştuğun, görüştüğün biri var mı? Yoksa şu sümsükten boşandıktan sonra hayatın boyunca tek başına yaşamaya yemin mi ettin? Onun neyini düşünüp de başını ağrıtıyorsun? Sen daha çok gençsin, hayatta göreceğin ve yaşayacağın çok şey var... Sanki başka bir kız bulamamış gibi, onu sürükleyip getiren de sensin... Onu ilk gördüğümde bile gözüm tutmamıştı. Kâfirin bakışları yılan gibi soğuktu... Ta o zaman bile sana ondan ayrıl, onunla selamı sabahı kes demedim mi. Beni dinledin mi? Dinlemedin. Şimdi de geç değil. Biz hiçbir zaman senin kötü olmanı istemeyiz.

Hayatımız boyunca ne insanlar gördük, ne insanlar tanıdık. Kimin nasıl olduğunu senden de az bilmeyiz... Bana sorarsan bu doktor kız iyi biri gibi... Kendisi kumral tenli, güzel bir kız... Çok da becerikli, on parmağında on marifet! Ev işlerinde ise çok hızlı, işleri bir çırpıda yapıveriyor... Sağ olsun, dün bizim ineği sağıp yoğurt mayalamış.

Sulayman da hanımını desteklercesine, öksürerek başını salladı. Kocasının konuşarak değil de sadece başını sallayarak kendisini desteklemesi Kalıyça'nın hoşuna gitmedi ve ayrıntılı bir şekilde, en baştan anlatmaya başladı:

— İlk olarak, bavulunu alıp bizim eve gelmişti... Çekinerek, bu bölgede sizin evden başka uygun bir ev yokmuş, bir süreliğine sizde kalabilir miyim diye sordu... “Yüzü temiz olandan umudunu kesme” misali, hemen kabul ettim. Kendisi de çok saygılı, nezaketli ve nur yüzlü bir kızdı. Babanın yanında saygıda kusur etmezdi. Sabah erkenden kalkıp çayımızı hazırladıktan sonra işine giderdi. Akşamları [76] da yorgun argın bir hâlde olmasına hiç aldırış etmeden, üzerini değiştirip yemek hazırlardı... Hamuru nasıl yoğurduğunu, erişteyi ince ince nasıl kestiğini bir görsen... Biraz önce de dedim ya, o bizimle kalırken benim her işime yardım ettiği için ben daha iyi durumdaydım. Böyle bir kızı dünyanın hiçbir yerinde bulamazsın... Benim sözümü dinleyip bu kızla bir tanış, konuş oğlum.

Et kavurma yenilip bir iki bardak çay içildikten sonra, Aşır yerinden kalkıp ilçeye gitmek için hazırlandı:

— O kızla tanışıp konuşmaya benim zamanım yok, anne... Belki hayatında biri vardır. Ayrıca, bu davranışım kızın hoşuna gitmeyebilir de.

“Böyle, gelmesi ile gitmesi bir, şekilde olur mu” deyip oğlunun yanında olmasına alışverişten annenin yüreği sızladı ve hüznüldü:

— Peki, bizim durumumuz ne olacak?

— Oğlum, annenin durumunu görüyorsun... Bir gün hasta, bir gün sağlıklı. Benim güçlü ve kuvvetli gözüktüğüme bakma sen, artık eskisi gibi değilim. Burada çalışıp her zaman bizim yanımızda olsan, bize yardım etsen iyi olmaz mı?

Sulayman kaşlarını çatıp ses çıkartarak bir o yana bir bu yana yürümeye başladığında, kapı açıldı ve Şayırgül içeri girdi.

Şayırgül, güvercin gibi tir tir titreyerek:

— O-o, Aşıke, ne zaman geldin. Seninle görüşmeye bile fırsat vermeden beni buraya gönderdiler... Sonra... Böylece... Babam ile annemi bulup... dedi.

Anne ile baba gözlerine inanamayıp şaşkınlıkla bakakaldılar... Sulayman'ın boğazı düğümlenip ne yapacağını şaşırdı:

— Şey... Siz daha önceden tanışıyor muydunuz?

Kalıyça ana oturduğu yerden zar zor kalkıp Şayırgül'ün soğuktan buz tutmuş olan yüzünden şapırdatarak öpüverdi:

— Üşümüştün kurban olduğum, sobaya yakın oturup ısın... Ben hiçbir şey anlamadım...

Aşır, asker gibi esas duruşa geçip selam vererek gülümsedi:

— Tamamdır. Benim gitmem gerek. Yol üzerinde daha çok işim var. Gitmeme müsaade edin, doktor hanım!.. Bu ihtiyarları size, sizi Allah'a emanet ediyorum... Ha-ha-ha... Sağlığımız sıhhatimiz yerinde olursa, yakında tekrar görüşürüz... [77]

* * *

İhtiyar bekçinin evinde yaşanan olaydan sonra, Kaptagay Bayçerikov da endişeye kapılmadı değil. Çünkü iyi veya kötü, bu ilçede dört beş yıl çalıştı. Onun tanıdığı, alışveriş yaptığı, ilişki kurduğu ahbabları, dostları ve düşmanları da az değil. Evinde Sakiş'ten hiçbir eksiği olmayan güzeller güzeli eşi ve babalarının yolunu gözleyen çocukları var... Geçmişine dönüp baktığında bu felakete nasıl sürüklendiğini, nasıl bulaştığını kendisi de fark edememiş: “Tamam, olan oldu artık, ben Sakiş ile yaşayayım... Sonra ne olacak? Sakiş beni bekleyebilir mi? Ben onun neyine kapıldım? Bu, gençlik mi yoksa sarhoşluk mu? Bu yaptığım iğrençliği eşim öğrenirse beni asla affetmez... Her şeyden önce işim, makamım ne olacak? İşten atarlarsa ne yaparım?”

Bu şekilde, kendini içten içe bitiren bir derde bulaşan Kaptagay, kederini dindiremeyip iki gün hiç durmadan içki içti. Üçüncü günü cebindeki parası bitip ihtiyar bekçiden istemek zorunda kaldı.

İhtiyar, dalga geçercesine:

— Ben fakir bir adamım. Senin gibi altında arabası, cebinde parası olan ve ilçede şef olarak çalışıp mevkisi yerinde olan birinin benim gibi bir ihtiyardan sürekli bir şeyler istemesi yakışık alır mı hiç... Bu yaptığını millet duymasın! Zaten İlçe Komitesi sürekli seni aratıyor... Ağlaya sızlaya eşin de gelip gitti... Bu zamana kadar sırrını sakladım... Dürüst olmak gerekirse, bundan sonra yardımcı olamam... Ben yaşlı başlı bir adamım. Bana da yüz gerek, dedi.

Bir yandan da yanındaki süslü sevgilisi, “Frunze’ye gideceğim, bana para ver” diyerek Kaptagay’ı sıkıştırıp onun iki ayağını bir pabuca sokuyordu.

Çaresiz kalan Kaptagay, dayanamadı ve sonunda her zaman araba verdiği o Özbek gencin yanına gitmek zorunda kaldı. O, toplanan sebze, meyve; kavun ve karpuzların nakliyesinden sorumluydu. Raşit, her zamanki gibi elini göğsüne koyarak başını eğdi:

— Hoş geldiniz, ağabey... Çay koyuvereyim mi?

— Ben yalnız değilim...

— Beş kişi gelseniz bile, sizi ağırlamaya gücümüz yeter.

Kaptagay, Özbek gencin “çay” diye neyi kastettiğini iyi biliyordu. Her ne kadar canı içki içmek istese de, belli [78] etmemeye çalıştı:

— Çayını sakın bir zamanda içeriz. Uzaktan yakın bir arkadaşımın eşi gelmiş... Onu iyi bir şekilde ağırlamazsam olmaz...

Birinin ne demek istediğini bakışlarından bile anlayabilen ve sağ eliyle verip sol eliyle almaya alışkın olan Raşit, Kaptagay’ın isteğini ikiletmeden yerine getirdi ve kendi deyimiyle onu “memnun edip” gönderdi.

Kaptagay bu şekilde yaşamaya yavaş yavaş alışmaya başlamıştı...

İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünün işleri yürümeyip çalışmalar aksasa da Kaptagay için değişen bir şey yoktu. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın, misali, onun tek yapmak istediği şey, bir şekilde şef koltuğuna sahip çıkmak ve bürokraside sıradan biri olarak gününü geçirmekti. Rahatına da düşküdü... Daha da önemlisi, her gün süt veren inek gibi oradan buradan gelen paralarla cebi hiç boş kalmıyordu. Onu her türlü “felaketten” kurtaran ve burnunun havada olmasının

sebebi de işte o paralardı... Sakiş'in nazından usandığı bir gece “bakanlıktan acil çağırıldığı” yalanını uydurmuş ve eşini çok sevdiği için şehre giderek ona henüz hiçbir kadının giymediği giysilerden alıp hiçbir şey sezdirmeden onun gönlünü almıştı.

İhtiyar bekçiyi gördüğünde de hiç utanıp sıkılmazdı. Hiçbir şey olmamış gibi işe gelir ve bunu böyle yapın, şunu şöyle hazırlayın diye emredip hiç kusur işlemeyen, hata yapmayan biriymiş gibi etrafındakileri sürekli azarlar ve böbürlenirdi... Elinin altında çalışan kişiler herhangi bir ihtiyaçtan dolayı kendisine müracaat ettiğinde hemen kaşlarını çatıp somurtur, kendinden yüksek makamda veya itibarlı insanlar geldiğinde ise onları memnun etmeye çalışarak kırk takla atardı.

Aşır Kara-Moko'dan dönüp Kök-Bel'e yol yapma fikri ortaya atıldığından bu yana, Kaptagay'ın keyfi kaçıp yüzü gülmez olmuştu... Ancak içinde pişmanlık duygusu da vardı... Çünkü Sakiş'in gözü önünde kendisinin sözünün üstüne söz söylediğinden dolayı, rahatlayıp tatmin olana kadar Aşır'a demediğini bırakmamış ve onu yerin dibine sokmuştu. Hatta onu işten çıkarmak da istemişti. Ancak İlçe Komitesi müdahale edip kendisine gerekli uyarıları yaptıktan sonra, çaresizlikten öfkesini ve kinini içine atmış ve Aşır'ın başlarında olduğu gençleri Kök-Bel'e göndermeye onay vermişti.

Turdukul Carkınbaevîç, Kaptagay'ı arka tarafa çekip ondan nereye kaybolduğunun hesabını da sormadı değil. [79] Kaptagay hiç akla gelmeyecek bahaneler üretip endişelenmişti: “İhtiyar bekçinin evinde kiminle birlikteydin diye sorarsa ne cevap vereceğim? Tamamıyla inkâr mı edeceğim? Peki, Aşır her şeyi ispatlarsa?” Suçlu olduğu için çıkar yol bulamayıp telaşa kapılan Kaptagay, İlçe Komitesi birinci sekreterinin bu konuyla ilgili hiçbir şey sormayıp doğrudan Kök-Bel meselesine geçmesiyle birlikte “oh-h bel!” deyip üzerinden çok büyük bir yük kalkmışçasına rahatlamıştı.

— Evet, Turdukul Carkınbaevîç, doğru söylüyorsunuz, Kara-Moko'yu ne pahasına olursa olsun geliştirmek gerek... Teknik araç gereçlerimiz var. Oraya Aşır'ın gönderilecek olması da doğru bir karar olmuş...

Ancak, tekrar kendine geldikten sonra ağır hareket edip kendisinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri geciktirme çabasına girer. Bugün şu ya da bu

teknik aracı başka bir işe gönderdiğini ve hâlâ dönmediğini bahane etse, ertesi gün farklı bahaneler üretip yalan söyler:

— Ya delikanlı, bizim Kara-Moko'dan başka işimizin olmadığını mı düşünüyorsun? Neden bu kadar acele ediyorsun?.. Elinize yüzünüze bulaştırdığınızı göreceğiz... Canımı alacak gibi tepemde dikilme, rahat bırak biraz... Yorgan gibi burasını çeksem orası açılıyor, orasını çeksem burası açılıyor. Telaşımı görmüyor musun, bekle biraz! Vay arkadaş! Bu, anasının karnında dokuz ay nasıl dayanmış?..

Keneş, Asker gibi kendisinin iyi tanıdığı sağlam ve güçlü gençleri günlerce öncesinden toplayan, onların yiyecek içeceklerini, giysilerini ve gerekli tüm eşyalarını hazırlayıp sadece ihtiyaçları olan teknik araç gereçleri bekleyen Aşır, Kaptagay'ın hiçbir tutarlı sebebi olmadan kendilerini boşu boşuna bekletmesine dayanamayıp onunla tartıştı:

— Siz, bizimle çocuk gibi oynamayı bırakıp İlçe Komitesi birinci sekreterinin yanında verdiğiniz sözü tutacak mısınız, yoksa tutmayacak mısınız?

Kaptagay kaşlarını çatıp Aşır'a ters ters baktı:

— Tutacağız... Yangından mal kaçırır gibi, ne bu telaş?

— Ne zaman?

— Yarın...

— Yarın da bir bahane bulursanız ne olacak?

— Öyle olmayacak.

— Ölmeyip sağ kalırsak, göreceğiz.

Öfkeden burnundan soluyup kılıcını çeken Aşır'ın korkup çekinecek bir durumu da yoktu... Kaptagay onu yere yatırıp ayağının altında ezmek ister ancak buna cesaret edemez... Eğer İlçe Komitesi Aşır'ı desteklemeseydi durum farklı olurdu... Kaptagay, her ne kadar Aşır'dan nefret edip onu mahvetmek istese de, çaresizlikten hiçbir şey [80] sezdirmemeye çalıştı ve pohpohlayarak onu yanındakiler ile birlikte göndermek zorunda kaldı.

Hepsi birbirini iyi tanıyan gayretli ve çevik gençlerdi. Aralarında kopuz, keman gibi müzik aletlerini çalabilen ve şarkı, türkü söyleyebilen yetenekliler de vardı.

Kök-Bel'in eteğindeki yemyeşil bir düzlüğe konteynerlerini yerleştirip aralarında belirledikleri küçük bir grubun yol düzlemeye başladığına birkaç gün oluyordu. Buraya geldiklerinden beri ayaklarını uzatıp rahatça dinlenemediler. Sağ gözü şaşlı ve aceleci bir yapısı olan, daha önce şoförlük yapıp damperli kamyonet süren Keneş, şimdi buldozer sürüp toprağı itiyordu. Arkadaşlarının “zürafa boyunlu” diyerek şakalaştıkları uzun boylu ve çöp gibi zayıf olan Asker ekskavatördü. Elinden koyun kesmek, odun yarıp ateş yakmak da gelen takma dişli, koyun peyniri gibi sarışın olan Berdibay ile Aşır, hem damperli kamyon sürüyor hem de greyderin dilinden anlıyorlardı. Bunlar, kendi yemeğimizi kendimiz yapabiliriz deyip yanlarında aşçı da getirmemişlerdi.

Evet, onlar, hiç kimsenin yaşamadığı ve asırlar boyu gizemini koruyan ıssız bucaksız bozkırın ilk kırlangıçlarıydı... Kim bilir, belki de sonu gözükmeyen bu uzun yoldan öküze kuskun geçirip yük yükleyerek Aşır'ın ata babaları geçmiştir! Ya da derme çatma alaçığını yarpuz yetişen derenin kenarına kurarak gaddar zenginlerin haddi hesabı olmayan hayvanlarını gözetip onları güden zavallılar, burada yaşad mı acaba? Yıllar boyu sessizce uyuyan bu ıssız dağ etekleri, artık sabahın erken saatlerinde gençlerin sesine uyanıyor ve kovalara doldurulan berrak pınar suyu, gençlerin parlayan yüzlerini yıkıyordu. Bacadan dumanlar yükselip henüz kimsenin solumadığı tertemiz havaya kızarmış soğan ve yağ kokusu karışıyordu. Gün geçtikçe oradaki yabani av kuşları için farklı bir hayat oluşuyordu.

Sonra motorlar gürültüyle çalışmaya ve güçlü bir buldozer toprağı kazıyıp küremeye başlıyordu. Yine güçlü bir ekskavatörün kepçeleri ileri geri hareket ederek kürenen toprak ve taşları çelik çanağına doldurup damperli kamyona yüklüyordu. Damperli kamyonun dört tekeri ağırlıktan dolayı can çekişmekteydi, ancak bozuk yoldaki çukur ve tümseklere hiç aldırmadan süratle yoluna devam ediyordu. Bazen yokuş yukarı çıkıyor, bazen de büyük bir vadide ilerliyordu. Dönemeçli yollardan süzülerek geçtikten sonra yol yapılan yere gelip taşıdığı toprak ve taşları bırakıyordu... Taşınılan yığınla toprak ve taş, kaz ayaklı büyük bir traktörle düzleştirilerek birçok insanın uzun zamandır sabırsızlıkla beklediğı yol yapılıyordu.

[81]

Dağ eteklerine hiç inmeyip yaz kış yaylada yaşayanlar, onları arada sırada ziyaret eden akrabaları ve kasabadan gelenler bu yol yapım çalışmasını herkese

anlatıp en uzaktakilere bile duyurdular. Bu konu ilçede daha çok yankı uyandırdı. İlçe Komitesinin emriyle, “inşaat takımı” yazılı tulum giyinmiş genç erkek ve kızlar, arabalara doluşup konvoy hâlinde gelerek iki hafta içinde Kök-Bel’in düzlüğündeki konteynerlerin olduğu yere kırmızı tuğlalardan küçük bir ev inşa ettiler. O evin çevresini Aşırgil’in kendileri iş makineleri ile düzledikten sonra direkler dikip evin etrafını dikenli tel ile çevirerek orayı araba ve diğer teknik araç gereçleri muhafaza edecek uygun bir alana dönüştürdüler.

Oğlunun burada çalıştığını öğrenen Sulayman, iki tulum kımız ile bir kuzunun etini atına yükleyip çok hızlı bir şekilde oğlunun yanına ulaştı. O günden itibaren oğlunun yanına sık sık gelir oldu. Her geldiğinde arkaya yüklediği iki gözlü büyük heybesinin içi haşlanmış et, tandır ekmek ve kırkbayır bağırsağının içine konulmuş yumruk kadar sarı tereyağı ile dolu olurdu. Yine aynı şekilde gelen Sulayman, göğsünü gererek onları övdü:

— Anneniz, gönderdi! Buyurun, çekinmeden yiyin, karnınızı doyurun yavrularım! Yeseniz aşı, çalışsanız işe doymayacak döneminizdesiniz... Aferin aferin, çok iyi iş yapıyorsunuz... İşte, bir babanın oğlu böyle olur!

Sulayman daha sonra, toz topraktan kirpikleri bile görünmeyen ve arkadaşları ile birlikte gülüp eğlenerek yemek yiyen oğluna dikkatlice baktı ve uzun zamandır içini kemiren soruyu sordu:

— Kök-Bel’in yolunu bu yıl bitirecek misiniz?

Aşır, arasında et olan ekmeği tutan sağ elinin tersi ile çenesini kaşıdıktan sonra ciddi bir şekilde konuştu:

— Yok, baba, bu yıl yetiştiremeyiz. Sert ayazda bile buz tutmayan yol yapmanın daha fazla meşakkati var... İlk olarak yolun altını kazıp boru yerleştirmek, çakıl ve kum döküp saman döşedikten sonra buz tutmasını önlemek için üzerine yalıtım... Ve daha bir sürü iş... Ayrıca, kış da kapıya dayandı... Bunların hepsine büyük bir hazırlık gerek... Şimdilik geçidin yolunu genişletip arabaların geçişi sırasında tehlike yaratabilecek yerleri onarmayı yetiştirebilirsek büyük bir başarı olacak. Biz kışın da burada olup sürekli kontrol edeceğiz... Aksi takdirde kar yağınca yol kapanır ve ilçe ile bağlantı kesilir...

— Anlaşılan, siz kışı burada geçireceksiniz, değil mi?.. [82]

— Evet, baba, şimdiki bütün çabamız o yönde... Onun için Kök-Bel’e kadarki yolun tamamını onarmamız gerek.

İhtiyar Sulayman, isteğine kavuşmuş gibi neşelenip mutlu oldu:

— O-o, öyle mi! Ben de bu bölgeyi bitirir bitirmez geri döneceksiniz diye düşünüyordum. İyi iyi!..

İhtiyar Sulayman, eskiden yaşadığı yerde sanki bir şeyler arıyormuş gibi tek başına etrafı dolaştı. Tepeye çıkıp çevreye göz gezdirerek bir süre oturduktan sonra gençlerin yanına geri geldi:

— Aferin aferin! Yine çok iş bitirmişsiniz... Ya mübarek, şu sizin evin bu kadar çabuk bittiğini niye söylemiyorsun... Eskilerin alaçık kurduğu gibi hemen yapılmış... Yahu kim ne derse desin, bütün bunları çekip çeviren bizim Carkınbayup... Yoksa yanlış mı söylüyorum?

— Doğru, haklısın, baba. Beni buraya gönderen de o, yoksa...

Aşır heyecanlanıp sözünün devamını getiremedi.

Sulayman kendini toparlayıp emin bir şekilde konuştu:

— İşte, böyle söylesene. “Büyüklerin sözünü dinle” dedikleri budur işte. Halkın isteğini, ihtiyaçlarını bilip halk ile iç içe yaşayan bir insan hiçbir zaman kötülük görmez... Gerçeği söylemek gerekirse, verdiği sözün arkasında duran gerçek bir delikanlıymış... Bir gün olur da sizi görmeye gelirse, geçenlerde konuştuğunuz ihtiyar sizi misafirlige davet etti deyiver!

— Ben öyle bir şey diyemem, baba...

— Neden?

— Çünkü bizde çalışma etiği diye bir şey var... Kaba bir davranış olduğu için, benim adıma iyi olmaz.

— Eyvah eyvah... Ben o yönünü hiç düşünemedim... Tamam tamam. Fırsatını bulduğumda ben kendim davet ederim onu... Hayırlı bir iş için de gelmemezlik etmez herhâlde...

Sulayman’ın üstü kapalı olarak söylediği bu sözünün derinliklerinde “oğlan evlendirip gelin alsam” şeklinde iyi bir dilek yatıyordu. Babası açıkça bir şey

söylemese de, onun ne demek istediğini tahmin eden Aşır, neşeli bir şekilde babasını yolcu ettikten sonra derin düşüncelere daldı... “Kızım sana diyorum, gelinim sen anla” misali, babasının her fırsatta Şayırgül’den bahsedip bir şeyler ima etmeye çalıştığı belli oluyordu. Zira anne ve babası bu düşüncelerini, Aşır’ın geçenlerde kendilerini ziyarete geldiğinde de açıkça dile getirmişlerdi. Ancak, anne ve babasının artık bu konuda konuşmayı bırakmış gibi görünmesiyle birlikte, daha önce başından geçen olaylardan dolayı kadınlardan artık korkar olan ve yine bir yanlışa düşmeyeyim diyen Aşır, Şayırgül’ü çeşitli denemelerden [83] geçirerek onun düşüncelerini, görüşlerini öğrenmeye çalışıp onunla sadece sağlam bir arkadaşlık ilişkisi kurdu.

İkisinin nasıl tanıştığı da ayrı bir derstir... Enstitüden mezun olup İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünde yeni işe başlayan Aşır, çok endişeli ve içine kapanık bir hâldeydi. Çok fazla dışarı çıkmıyor ve kimseyle de görüşmüyordu. Tokmok’ta bir Özbek’in evini kiralayıp yalnız yaşamaya başladı. Üzerindeki giysisi, bir çanta dolusu kitabı ve üzerini örtüp yatacağı bir yorganından başka hiçbir şeyi yoktu.

Bir gün aceleyle işe koştururken, tam otobüse bineceği esnada ayağı kayıp yere düşünce kendini sakatladı ve doktora gitmek zorunda kaldı. Şayırgül ile işte o zaman tanışmıştı. Ağzında maske takılı olan beyaz önlüklü doktor kız, Aşır’ın kırılan ayağındaki kemiğin kaynaması için bir tahta koyup sargı beziyle sıkıca sardıktan sonra, korkulacak bir şeyin olmadığını ve çabucak iyileşeceğini belirterek hasta raporunu doldurmaya başladı:

— Soyadınız Sulaymanov, adınız Aşır mı?

Aşır ne diyeceğini bilemeyip şaşakaldı:

— Evet, bacım, siz bunu nereden biliyorsunuz?

Doktor kız da hafiften gülümseyerek şakaya buldurdu:

— Benim bilmediğim hiçbir şey yoktur.

— Yok, bacım, doğruyu söyleyin... Aslında yüzünüz de tanıdık geliyor ama sizi nerede gördüğümü hatırlamıyorum.

— Ama ben sizi iyi biliyorum... Siz Sakiş’in eşi değil miydiniz...

Bunu duyan Aşır'ın morali altüst oldu ve tek kelime bile etmeden yerinden kalkıp kapıya doğru yöneldi.

— Nereye gidiyorsunuz? Bekleyin...

— Yok, teşekkürler, her şey anlaşıldı... Tedavi etmenize gerek yok. Ayağım iyileşmezse de beter olsun...

Ne yapacağını bilemeyip telaşa kapılan doktor kız, Aşır'ın gitmesine zar zor engel oldu ve su vererek onu sakinleştirdi. Daha sonra, onu sadece iyi biri olarak bildiğini söyledi ve onun her isteğini yapmak için etrafında pervane gibi dönüp durdu:

— Eski yaranızı deşip sizi üzdüysem kusuruma bakmayın... Size yalakalık ettiğimi de düşünmeyin... Ben Sakiş'i sizden daha iyi tanıyorum. Çünkü ikimiz tıp enstitüsünde üçüncü sınıfa kadar birlikte okuyup yurttan da aynı odada kalmıştık... Kötü davranışlarından [84] dolayı onu enstitüden atmışlardı... Sonra sizi bulmuş. Ben buna çok şaşırdım. Arada sırada evinize de gelirdim. Ancak, sizi uzaktan tanıyor olsam da evinizde size hiç rastlamadım. Ne zaman evinize gitsem, hep iş gezisinde olduğunuzu söylerdi... Gerisini siz de biliyorsunuz, anlatmama gerek yok...

Şayirgöl, Aşır'ı günlerce tedavi edip iyileştirdikten sonra onunla sokakta her karşılaştığında da gülümseyerek selamlaşıp sohbet etti.

Aşır bir gün sinemada güzel bir film izleyip geç saatlerde oradan çıktıktan sonra karanlık bir sokakta sakince yürüyordu. Tam o esnada “yardım edin, kurban olduklarım yardım edin” diye bağırarak, acı bir ses duyuldu. Korkudan tüyleri diken diken olan Aşır, sesin geldiği yere koşarak geldiğinde genç bir adamın bir kızı tekme tokat dövdüğünü ve saçından tutup sürüklediğini gördü. Genç adam, kızın kafasına defalarca vurduktan sonra boğazını sıkıp ağzını kapatıverdi.

Aşır öfkeden kıpkırmızı oldu ve genci omzundan tutup çekti:

— Hey, genç, sen ne yapıyorsun. Ayıp değil mi, kadına el kaldırıp sokak ortasında onu böyle acı acı bağkırtmak...

Genç, Aşır'ı göğsünden geriye itip kaba bir şekilde konuştu:

— Başkasının eşi ile işiniz olmasın... Çekip gidin, hadi...

— Kurban olayım, ağabey! Ben bu zalimden boşanalı çok oldu... Beni bu acımasızın elinden kurtarın lütfen... Dayak yemekten perişan oldum.

Aşır, Şayırgül'ü ancak o zaman sesinden tanıdı ve gencin boğazına yapıştı:

— Bırak kızını, haysiyetsiz. O, senin alay edeceğin biri değil... Ona doktor kız derler... Şimdi seni ensenden sürükleyip polise götürürsem sonun olur.

Bunu duyan genç, Şayırgül'ü bırakıp arkasına bile bakmadan kaçtı. Şayırgül sanki öz ağabeyini görmüş, arkasında duracak biri varmış gibi duygulandı ve iki eliyle yüzünü kapatıp ağlayarak başını Aşır'ın göğsüne koydu. Bu duruma Aşır'ın kendisi de çok üzülse de, elinden geldiğince iyi şeyler söyleyip Şayırgül'ü zar zor sakinleştirdi.

Şayırgül işte o zaman, korktuğunu söyleyerek Aşır'dan evine kadar kendisine eşlik etmesini istedi. Doktor kız, vefat eden anne ve babasından miras kalan evde tek başına yaşıyordu. Yakın bir arkadaşı gelmiş gibi çayını demleyip sofrasını hazırladıktan sonra başından geçen sıkıntı ve acıları ağlayıp sızlayarak anlatmaya başladı... Onun hayat hikâyesini dinlemek çok zordu... Anne ve babası kendi arabaları ile yolculuk yaparken kaza yapıp vefat etmişler... [85] Onlar vefat ettikten sonra kocasının etmediği zulüm kalmamış. Hamileyken, üstelik doğuma az bir süre kala kocası karnına tekme atmış. Çocuk ölmüş, kendisi ise doktorların çabaları sayesinde ölümün pençesinden zar zor kurtulmuş. Kocasını hapse atıldıktan sonra onun zulümlerinden kurtulup rahat bir nefes almış.

Şayırgül, Aşır'ın gözlerinin içine bakarak:

— O gelecek, kesin gelecek... Size yalvarıyorum gitmeyin. Eğer isterseniz burada da kalabilirsiniz... Ev büyük... dedi.

Şayırgül'ün dediği gibi, çok kısa bir süre sonra pencereyi biri tıklattı. Korkudan Şayırgül'ün ödü koptu:

— İşte, o... Gecenin bir yarısında benim kapıma ondan başka dayanacak kimse yok... Beni bu şekilde rahatsız eder oldu. Gece sabaha kadar kapıyı açmadım ve korkudan tir tir titredim. Polise haber vermeyi düşünüyorum, ancak tanıdık insanlardan utanıyorum... Bu zalim, bıçaklamaktan da çekinmez. Şimdi ne yapacağım?

— Açın kapıyı, bırakın girsin.

— Yok... Korkuyorum... O zalimi görmek bile istemiyorum. Benim artık onunla hiçbir alakam yok... Mahkeme çoktan boşadı zaten.

— O zaman ben kendim açayım kapıyı.

— Sizin de açmanızı istemiyorum. Hadi sizi bıçaklarsa?

— Ondan korkan adam...

Aşır'ın kanı beynine sıçrayıp Şayirgöl'ün yalvarıp yakarmasına da bakmayarak kapıya doğru yöneldi.

Şayirgöl, korkudan feryat etti:

— Eğer mecbur bırakırsa, kocasıym deyiverin lütfen.

— Peki, tamam.

Aşır dış kapının önüne geldi.

— Kimsin sen?

— Ben Raşit.

— Ne istiyorsunuz?

— Bana ev sahibi gerek.

— Ev sahibi benim.

Aşır dış kapının küçük aralığında bakıp onun karaltısını gördükten sonra kapıyı açtı ve yanına vardı:

— Buyurun, ne diyecektiniz?

Başında ala takke olan genç, solucan gibi kıvrılıp elini göğsünün üzerine koydu:

— Şayirgöl'ün kocası olduğunuz doğru mu?

— Doğru... Neden sordunuz?

— Tamam, anlaşıldı. Kusura bakmayın... Bundan sonra sizin evin yakın yerinden bile geçmem. [86]

Genç adam, bir anda karanlığa karışıp gözden kayboldu.

“Ne oldu acaba” diyerek merak edip korkan Şayırgül, “O, bir daha buraya ayak basmayacak” diyerek kapıdan içeriye giren Aşır’ın boynuna tekrar sarıldı ve hüngür hüngür ağladı:

— Çok teşekkür ederim, size... Abuk sabuk konuştuğum için de beni affedin... Benim hakkımda, bahane bulamayıp fırsat kollayan biri diye de düşünmeyin lütfen... Kaderim böyleyse ne yapayım...

Aşır ne diyeceğini bilemedi:

— Yok yok. O yönden içiniz ferah olsun! Ben sizin durumunuzu çok iyi anlıyorum... Evim de buraya çok yakın... Şimdi ben gideyim.

— Tamam, nasıl isterseniz... Kusuruma bakmayın, ağabey...

Bu olaydan sonra da ikisi sık sık karşılaşp görüştüler. Her görüştüklerinde birbirinin sağlığını, sıhhatini sorup birbirlerinin gözünün içine bakarak sohbet ettiler. Bu ilişki zamanla hoşlanmaya ve yakınlaşmaya dönüştü. Şayırgül, Aşır’ı sürekli görmek isteyip onu arada sırada evine misafirliğe davet etti. Hatta bazen gitmeyin, burada kalın bile demeden onun yatacak yerini hazırladı ve hiçbir zaman ona karşı saygıda kusur etmedi. O, kendisinin esrarengiz bir hisse kapılıp gün geçtikçe Aşır’a bağlanmaya başladığını bile fark etmedi... Kendini yalnız ve bir yanı eksik gibi hissetmesi şöyle dursun, bir parça bir şey yiyip içse yarısını Aşır’a ayırmak isterdi... Tam da Aşır’a karşı olan hislerinin güçlendiği bir zamanda onu Kara-Moko’ya götürdüler.

Aşır’ın yakınlarda bir yerde yol yapımına başladığını Sulayman’dan duyduğunda, sevinçten havalara uçup onun yanına ışınlanarak gitmek istedi ve Sulayman’a arka arkaya bir şeyler soruverdi. Onun heyecanını gözlerinden okuyan tecrübeli Sulayman, uzun zamandır sakladığı anciyan eyer, gümüş paldım ve diğer aksesuarları çıkartıp Kök Corgo’yu sessizce hazırladıktan sonra içeri girip evde hanımı ile oturan Şayırgül’ün ağzını aradı:

— Ya kızım, biraz önce bir yere gitmek istediğini mi söylemiştin?

— Evet, baba, araç olsaydı ben de Aşır’ı ziyaret etmek isterdim.

— O zaman git de gel, yavrum. Dışarıda at hazır.

Duygularını gizleyemeyip dışarı yansıtan Şayırgül, mutluluktan havalara uçtu:
[87]

— Ay-y, çok iyi oldu, baba.

Kök Corgo’nun dizginlerini serbest bırakıp ıssız bir yolda hiç kimseye rastlamadan yoluna devam eden Şayırgül, eli yüzü simsiyah yağ olup arabasını tamir eden birinin yanına geldiğinde, dizginleri çekti:

— Affedersiniz, Aşır Sulaymanov’un nerede çalıştığını biliyor musunuz?

— Biliyorum biliyorum. Az ilerideki vadide olmalı...

Aşır, arkasına dönerek gülüverdi.

— Aşır. Sen miydin!

Şayırgül, Kök Corgo’dan bir çırpıda iniverdi ve gözlerini kapatarak kendini Aşır’ın kucağına bıraktı:

— Ben seni çok özledim...

Aşır da onun mis gibi kokan siyah saçlarını okşayıp boynundan kokladı:

— Gerçekten mi?

Şayırgül’ün gözleri doldu ve masum bir eda ile baktı:

— Gerçekten... Ben böyle bir duyguyu hiçbir zaman hissetmedim.

Aşır, Şayırgül’ün ince beline sıkıca sarılarak onu havaya kaldırdı ve mutluluktan kakhaha atıverdi:

— Demek oluyor ki, artık çalışmayacaksın... Bundan sonra siz benim yanımdan hiçbir yere gidemeyeceksiniz. Yaşasın! Benim Şayırgül’üm var, ben artık yalnız değilim. Duysun dağlar taşlar, tüm dünya.

İki genç âşık, altlarına eyer üzerine serilen minderi serip üzerlerine kürklü gocuğu örterek, karanlığı aydınlatan ay ışığının altında o geceyi birlikte geçirdiler.

* * *

“Düşmanı er yendi, şöhreti kaldı Manas’a” şeklindeki atasözü durup dururken ortaya çıkmasa gerek. Tıpkı bu atasözü misali, ilçedekiler “Kara-Moko’nun yolunu

yaptırıyormuş” diyerek, İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünün şefi, Kaptagay Bayçerikov’u yere göğe sığdıramayıp övmüş olsalar da, o, yol yapımı başladığından bu yana yol yapımında çalışan gençlerin yanına bir kez olsun gelmemişti.

Bundan dolayı, yol yapımında çalışanlar kendi aralarında endişeli ve yakınır bir şekilde konuşuyorlardı: “Bu nasıl bir insan? Genci de yaşlısı da bu işi merakla ve sabırsızlıkla beklerken bu nasıl bir umursamazlıkmiş... Hiç olmazsa bir kere gelip işler nasıl gidiyor, bir ihtiyacınız var mı diye sormadı”.

İhtiyar bekçinin dediği gibi, bir ilçede önemli bir makamda olan ve iyisini de kötüsünü de çok iyi ayırt edebilen Kaptagay Bayçerikov, bunu nasıl akıl edemeyebilirdi ki? [88] O, her şeyi avucunun içi gibi bilirdi. Üstelik hiçbir işe elini bile sürmeden onu yapıyoruz, bunu yapıyoruz diyerek İlçe Komitesinin de gözünü boyardı. Ancak, içinden “Allah kahretsin, en azından bir kere gidip gelsem olmaz mıydı” diyerek kaygılanmadı da değil.

Fakat onun “bir an önce sonuca kavuşturup kurtulmak istediği” ciddi bir sorunu vardı. Bugün olmazsa yarın rayına oturacakmış görünen ve kendini içten içe kemirip bitiren bu hastalık, onun elini ayağını bağlayıp dikkatini dağıtarak düşüncelerini alt üst ediyordu.

Üstelik Kaptagay Bayçerikov, Aşır ve yanındaki gençleri Kara-Moko’ya gönderdikten sonra, sanki cehennem azabından kurtulmuş gibi rahatlayıp kendini özgür hissetti ve bazı konularda kendine hâkim olamadı... Sanki hayatında hiç kadın görmemiş gibi değerli vaktinin birçoğunu Sakiş’e ayırarak, kendini onun başka hiçbir kadında olmayan cilvesine kaptırdı ve bazen işi bile unuttu. Sakiş de tuttuğunu koparan, cilvesi ile karşısındakini kandırabilen bir felaketti. Kendini beğenip herkesten üstün gören, sert mizaçlı Kaptagay’ı başına yular geçirmeden peşinden koşturmayı ve istediği her şeyi ona yaptırmayı başarmıştı... Her gün farklı bir hünerini gösterip “onu al”, “şunu yap” diye azarlayarak emir verirdi. Kaptagay’ın “isteklerinin hepsini saymaya, benim başımdaki saç tellerim bile yetmez” diyerek kızdığı günler de olmadı değil.

Cilveli hareketlerle dans edip kırılarak onu baştan çıkaran Sakiş de, Kaptagay’a üstü kapalı bir şekilde gözdağı da veriyordu:

— Benim hayatımı mahvedip beni gencecik, ay yüzlü eşimden ayırdıktan sonra yarı yolda bırakmayı düşünmüyorsun değil mi... Bu bir erkeğe yakışmaz, sevgilim. Eğer öyle yapacak olursan, ikimiz çok büyük kavga ederiz. Nereye gidileceğini, kime başvurulacağını ben de çok iyi biliyorum...

“Bu savurganın onu yapacağı da açık ve net, o zaman da benim sonum gelmiş olur” diyerek kalbi yerinden çıkarcasına çarpan Kaptagay’ın morali bozuldu:

— Şimdi ne yapmamı istiyorsun?

— Ne yapmanı isteyebilirim, para bulup ver.

— Parayı ne yapacaksın?

— Allah kahretsin, sonra aç susuz mu kalayım... Senden ciddi bir adım atmanı bekliyorum, ama sen kılını bile kıpırdatmıyorsun... Yalnız tavuğa da yem gerek. [89]

Kaptagay pahalı otel odasının ücretini ödeyip Sakiş’e meze, içki ve atıştırmalık bir şeyler aldı ve otel odasındaki masayı donattıktan sonra, “ben gelene kadar kafana göre takıl” diyerek çıkıp gitti.

Kaptagay’ın helali de, haramı da birlikte yediği, tüm sırrını paylaştığı tek insan Raşit’ti. “Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez” mantığı ile yaşayan Raşit, kendisinin biri ikiye katlayıp büyük gelir elde ettiği her türlü işi için Kaptagay’dan birçok kez hükümetin arabasını ödünç almış ve onun çok iyiliğini görmüştü. Kaptagay da İlçe Yol Bakım ve Onarım Bölge Müdürlüğünün işi aksayıp dursa bile bir yolunu bularak Raşit’in sözünü ikiletmezdi. Meyve ve sebzelerin yeni olgunlaşmaya başladığı mevsimde, bu ürünlerin her yerde olmayacağını çok iyi bilen fırsatçı Raşit, Kaptagay’dan aldığı arabalara meyve ve sebzeleri yükleyerek gider ve ceplerini parayla doldurup gözlerini parıldatarak çabucak geri dönerdi:

— Kazancımız fena değil, ağabey! Sizin bu iyiliğinizi nasıl unuturum... Kuru kuruya teşekkür edilmez. Şu parayla çay içiniz...

Kaptagay ise almam yan cebime koy misali, kendini ağırdan alırdı:

— Böyle şeyler yapmana gerek yok, ayıptır.

Raşit, Kaptagay’ın ayağına kapanacak gibi eğilip destesi hiç bozulmamış olan paraları yavaşça onun önüne koyardı:

— Hiç öyle şey olur mu, ağabeyciğim. Böyle yaparsanız ben üzülürüm...

— Peki, o zaman. Geri çevirmeyeyim... Senin gibi düşünceli ve anlayışlı bir gencin kalbini kırmak bana yakışmaz...

Sadece bu değil, Raşit, Kaptagay ile Sakiş'e elinden geldiğince saygısını gösterirdi ve onları çok güzel ağırlardı. Onun bu cömertliği Sakiş'in de çok hoşuna gitmişti ve son zamanlarda Raşit'in adını ağzından hiç düşürmüyordu:

— Kake, geçen günkü genç kimdir?

— Bunun ne gereği var sana?

— Öylesine sordum...

— Öylesine sorduysan... O, hani şu senin birlikte okumuştuk diyerek sürekli bahsettiğin arkadaşın Şayırgül'ün eski kocası.

Sakiş, elektrik çarpmış gibi birden sıçradı:

— Hadi canım! Ay, o aptal bununla mı evlenmiş... [90]

— Evlenmek şöyle dursun, beğenmeyip Raşit'ten boşandı bile.

Sakiş, burnunu kıvrarak Şayırgül'ü eleştirdi:

— Ah beceriksiz şey, şu zamanda böyle bir genci nereden bulacakmış.

Kaptagay iç çekerek alnını kaşıdı:

— Bulmuş bile, senin Aşır'ın gönlünü çelmeye çalışıyormuş... Onun peşine takılıp Kara-Moko'ya bile gitmiş. Şimdi oradaymış. O, çok tehlikeli bir kadın... İkimizin arasındaki ilişkiyi de iyi biliyor. Eğer aptallık yapıp İlçe Komitesine bir şeyler derse ne olacağını merak ediyorum... Ne yapacağımı bilmiyorum... Kendin de biliyorsun, Aşır'ı artık işten de atamıyorum... Onu İlçe Komitesi destekliyor... Bırak, insanlar duyup öğrenmesin diyorum ama sen beni anlamıyorsun. Kendin bir düşünsene? Ben bekâr biri değilim, eşim ve çocuklarım var. İkimizin arasındaki ilişkiyi İlçe Komitesi öğrenirse, beni mükâfatlandırmayacağı kesin. Ahlaki yönünü sebep göstererek, en iyi ihtimalle işten atar... Sonra ikimiz ne yapacağız? Sen de çalışmıyorsun, üstelik hazır bir evimiz de yok...

Böyle bir soruyu hayatı boyunca bir kere olsun kendine sormayan Sakiş'in, morali bozuldu ve gözleri fal taşı gibi açıldı:

— Doğru, ne yapacağız, peki?

Kaptagay, çaresiz kalıp ne yapacağını bilemiyormuş gibi, takır tukur sesler çıkartarak bir o yana bir bu yana yürüdü:

— Ben de sana soruyorum, işte. Bir fikrin varsa söyle. Danışılarak kesilen parmak, acımaz.

Sakiş ilk başta ağlayıp yaygara kopardı, ancak daha sonra kendini toparlayıp gözyaşını yazmasının ucuyla sildikten sonra, kızgın bir şekilde konuştu:

— Umurumda bile değil... Benim adım çoktan çıkmış zaten... Sen beni yoldan çıkartmasaydın ben bu duruma düşmezdim... Ne yaparsan yap bana bakmak zorundasın, beni yarı yolda bırakamazsın. Anlaşıldı mı? Sen, beni öyle oraya buraya atamazsın... Bana da ar namus gerek... Ben artık hiç kimseye kanmam. Gerekirse kollarında ölürüm... Hadi, bana para bul, benim ev almam gerek... Ben artık önüme çıkan yerde geceleme ve çobanın peşine takılan köpek gibi hayat sürmek istemiyorum... Eğer dediğimi yapmazsan ar namusu bir yana bırakıp o İlçe Komitesine kendim giderim... Yeter artık...

Sakiş bu sözleri artık her şeyden bıkip usandığında söylemişti... [91] Artık kendisi de bir eşya gibi kullanıldığını fark eder ve Kaptagay'dan umudunu kesmeye başlar... Yoksa onun “seni mutlu edeceğim”, “kendi evin, kendi yatağın olacak”, “ikimiz seyahate çıkıp şehir şehir gezeceğiz”, “karım değerimi bilmiyor”, “yarın ondan boşanacağım...” gibi verdiği onlarca söz, nerede? Sakiş bazen Kaptagay ile Aşır'ı bir teraziye koyup kıyaslardı. Aşır, bu kadar kurnaz değildi. Ne yaparsan yap deyip kendini özgür bırakırdı. Hiçbir zaman ondan nefret de etmemişti. Peki Kaptagay? Evdeki kap kacağa kadar karışıp nereye harcadın, ne aldın diyerek bir kuruşun bile hesabını soruyordu. Kıskançlık yapıp daha evlenmeden “nereye gittin”, “neden geciktin” diye sorgulayarak başının etini yiyordu.

Sakiş'in “ben buna hangi uğursuz günde bulaştım” diyerek, sabahlara kadar gözünü kırpmadan düşündüğü günler de az değildi: “Artık olan oldu... Aşır'dan çoktan boşandım. Her şeyin suçlusu benim. O, benim bu yaptıklarımı nasıl affetsin... Ayaklarına kapanıp yalvararak gözyaşı döksem beni affeder mi acaba? İçinde hiç kötülük ve art niyet olmayan, temiz kalpli Aşır, bana acır mı acaba? Hayır, bunu asla yapmaz... Yoksa her şeyi göze alıp yanına bir gitsem mi? Peki, diyelim ki gittim.

Sonra ne olacak? Hiç mi yüzün yok derse, ne yapacağım? Başkasını bilmem ama ben olsam öyle derdim. Ah, aptal kafam, kafa değil de bir bal kabağı olmuş. Ben bunları neden daha önce düşünmedim ki...”

Sakiş’in içini kemiren bu kaygıları, Kaptagay nereden bilebilirdi. Evindeki önüne koysan yiyecek, dayak attığında sesini bile çıkarmayan ve ağzı var dili yok eşiyile tartıştığını zannedip masaya yumruğu ile vurarak bağırmaya başladı:

— Sen laftan anlamayan, nasıl bir şeysin. Ev satın alacak parayı ben nereden bulacağım!..

Sakiş de sessiz kalmadı, hiç korkmadan ona karşılık verdi:

— Peki ben ne yapayım!.. Nereye gitmemi istiyorsun?.. Yoksa yarı yolda bırakmak mı istiyorsun! Paramı başına çal! Allah’a çok şükür, yaşlanıp elden ayaktan düşmedim daha! Çok zor ve çaresiz bir durumda kalsam da benimle evlen diye sana yapışmayacağım. Benim gibisini bulamaz diye düşünüyorsun herhâlde.

Kaptagay otuz iki dişini göstererek sırtıp onu kucaklamak istedi, ancak Sakiş buna müsaade etmeyip ellerine vuruverdi:

— Uzak dur benden! Yanıma yaklaşma! Erkek isen karınla ilişkini temelli bitir ve benim [92] dediklerimi yerine getir. Sonrasında oturur konuşuruz.

— Tamam, Sakiş, olur. Beni affet... Senin için o parayı her ne şekilde olursa olsun bulacağım.

Sanki Kaptagay’ın içine doğmuş gibi, tam o sırada kaldıkları en pahalı otel odasının kapısı çalındı ve Raşit içeriye girdi... Sakiş, hünerini sergileyerek Raşit’e cilve yaptı:

— Hoş geldiniz, benim sevgili kaynım! Başköşeye geçiniz... Uzun zamandır ortalarda yoksunuz...

Ayağına parlak bir ayakkabı, üzerine siyah takım elbise giyip gömleğinde kravat da takılı olan Raşit, her zamanki gibi elini göğsünün üzerine koyup gülümsedi:

— Ağabeyim ile çok acil bir işim vardı da.

— Benim yanımda konuşsanız olmaz mı?

Raşit, yeni gelen gelin gibi çekinip ne diyeceğini bilemedi.

— Tamam tamam. Gizli bir şeyse ben çıkayım.

Kaptagay, diğerk taraftan yüksek sesle konuştu:

— Anlat... Onun neyini saklıyorsun... Araba istiyordur, başka ne olabilir ki...

— Evet, ağabey. İyi bir iş çıktı da... En az beş on bin som kazanacağız.

Kaptagay pantolonunun belini yukarı çektiikten sonra sakin bir şekilde Raşit'in yanına yanaştı:

— Vay! Ağzından bal damlıyor. Bu günleri de görecekmışiz demek ki... İsabetli olur. Beni bu yengenin çenesinden kurtar. Nasıl bir araba gerek, şu benim beyaz "Volga" işini görür mü?

— Yok. Biraz daha büyük bir araba olsun diyordum... Yük çok.

— Hım... Öyleyse ne yapabiliriz? Allah kahretsin, şu baş belasının yaptığına baksana... Yol yapacağım diyerek büyük arabaların hepsini oraya götürdü... Ama olsun, onun hatasını da bulacağız... Sana araba ne zamana gerek?

— En geç yarın...

— Yengene karşı benim yüzümü kara çıkarmazsın, değil mi?

Bunun gibi kaç budalayı suya götürüp susuz getirerek deneyim kazanan Raşit, yağcılık yaptı ve beli bükülene kadar başını eğip sevindi:

— Biz de kime nasıl davranılması gerektiğini iyi bilen insanlarız, ağabey! Ben sizin bir sözünüzü ne zaman ikilettilim ki... Ben yapamayacağım şeyler için söz vermem, ağabeyciğim! Sözümün eriyim, ne dediysem sonuna kadar arkasındayım... Eğer bu işimiz istediğimiz gibi olursa, yengem ne isterse alacağım... [93]

Raşit'in konuşması Sakiş'in hoşuna gitti ve kendini tutamayıp yüksek sesle gülüverdi:

— "İyi yürekli, dürüst kişiye, eceli gelmiş geyik rast gelir" dedikleri budur işte... Kake'mın bir işi becerebileceğine şimdi inandım... Bundan sonra ona asla hakaret etmeyeceğim...

— Öyleyse, bu sözlerin hakkını verelim...

“Sahibine saygı duyuyorsan, köpeğine kemik at” şeklindeki atasözü misali, Raşit de gıcır gıcır yirmi ve beş somluk desteleri gülümseyerek Sakiş’in önüne koydu:

— Buyurun yengem... Sizin bir gülümsemeniz, bizim için bin som değerindedir.

— İşte, erkek dediğin böyle olur!

Kaptagay yalandan gülümseyip “şimdi razı oldun mu” dercesine gözünün ucu ile Sakiş’e baktı. Sakiş de onun ne demek istediğini anlamış gibi tüm dertlerini unutup kafasını salladı:

— Gidin hadi, ölümden başka her şeyin tezi iyidir... Kaynımı da çok bekletmeyelim...

Yol yapımında çalışan gençlerin sıkıntılarını, sorunlarını çözmek için değil de kendi başının çaresini düşündüğü için Kara-Moko’ya gelen Kaptagay, daha dün hiç bitmeyecek gibi gözüken işlerin birçoğunun bittiğine kendi gözleri ile şahit oldu. Kendisinin orada olup olmadığının fark bile edilmediğini hissedince biraz endişelendi ve fırsatını bulup araba konusunu Aşır’a nasıl söyleyeceğini de bilemedi. Kaptagay, kendisinden iğne ucu kadar bile yardım almadan, sıcak soğuk demeyip tüm zorluklara katlanarak inatla tek başına yaptığı bu ağır işin Aşır’ın kendisini de, karakterini de tamamen değiştirdiğini ve onu bambaşka bir insan yaptığını gördü. Aşır onun geldiğini pek umursamadı. Çok zorlandık, şu eksiklerimiz var, bunlar yetişmiyor gibi sıkıntıları ve kendisine karşı yapılan terbiyesizliği hiç açmadan onu çok soğuk bir şekilde karşıladı. Onun bu soğuk tavrı, Kaptagay’a Çin seddi gibi engel oldu ve söze nereden başlayacağını bilemedi: “Yok yok, buna yalvarsan da yakarsan da buzul gibi erimeyecek... Ne yapıp ne edip başka bir yol bulmak gerek. Yarın bir şey olursa da inkâr ederim”. Kaptagay, suratı asık bir şekilde yolun bir o tarafına bir bu tarafına bakıp yapılan çalışmaları inceliyor gibi yaptıktan sonra, damperli kamyonuna yüklenmiş olan çakılı döküp geri gitmeye hazırlanan Aşır’a el sallayarak onu durdurdu:

— Diğer çocuklar nerede? [94]

— Kendi yerlerinde.

— Ne zaman toplanacaksınız?

— Çalışma saati bittiğinde.

— Konuşmamız gereken önemli şeyler vardı.

— İsterseniz bana söyleyin, ben de onlara iletirim, olmaz mı?

Kaptagay, Aşır'ın kendisine karşı sert ve soğuk davrandığını görünce, yumuşayıp sakinleşti:

— Neden olmasın... Fakat senin benimle konuşmaya pek niyetin yok gibi... Öfkelenişinin farkındayım!

— Neden öfkeleneyim ki?

— Hayırdır, bilmezlikten mi geliyorsun?..

Aşır artık kendini tutamadı ve Kaptagay'la senli benli konuşup onu terslemeye başladı:

— A-a, belki de sen Sakiş ile ilgili bir şeyler anlatmak istiyorsundur. Eğer sen erkek olsaydın, bu soruyu bana sormazdın... Ben bu konuyu sizi o evde bastığım gün kapatmıştım... İsteddiği kişiyi sevmekte özgürdür... Hiçbir zaman birine kendini zorla kabul ettirip onu birlikte yaşamaya zorlayamazsın. Bu konuyu bir daha açılmayacak şekilde kapatalım. İşle ilgili bir şey söyleyeceksen, o başka.

Omuzlarından ağır bir yük kalkmış gibi rahatlayan Kaptagay, Aşır'a teşekkür ettiğini kendisi bile fark etmedi:

— Tamamdır. Peki, sen beni şef olarak görüyor musun?

— Neden görmeyeyim ki... Yoksa işten mi kovuldun?

“Bu kâfir bir şeyleri bildiği için böyle davranıyor olmasın” diye düşünen Kaptagay'ın ödü koptu ve soruyu yanıtlayana kadar, Aşır konuşmasına devam etti:

— Sen işten atılsan da biz arkadaşız, birlikte okuduk, Kaptagay... En önemli şey, insanın insanlığını koruyup insan olarak kalabilmesidir. Benim bu sözümü ister dinle ister dinleme, kendin bilirsin.

Kısa bir süre susup düşünen Kaptagay'ın kafasında dolaşan tüm kötü düşünceler kayboldu ve şöyle dedi:

— Bundan sonra, birlikte okuyan iki yakın arkadaş gibi olup birbirimize o şekilde davranalım mı? Sakiş ile ilgili artık bana karşı kin beslemeyeceksin değil mi?

— Garip! Ben bu konuyla ilgili diyeceğimi biraz önce dedim ya... Dediklerim aynen geçerli... Ama seni bilmiyorum.

Kaptagay'ın gözleri dolup Aşır'ın boynuna sarıldı:

— Ben bir ahmaklık etmişim. Affet, beni... Demek ki, sen... o zaman... İlçe Komitesine bu konu ile ilgili hiçbir şey anlatmamışsın... Şimdi inandım. Teşekkür ederim, sana... Sakiş konusunda artık beni hiç suçlamayacaklar değil mi? [95]

Aşır, kendisine sülük gibi yapışan Kaptagay'dan tiksiniş onu göğsünden itti:

— Sana bu konu hakkında konuşma diye, daha kaç defa söyleyeceğim!.. Sen aklını kaybetmişsin... Asıl söylemek istediğin şeyi söylesene... Yoksa sadece bu konuyu konuşmak için mi geldin?

Kaptagay çok öfkeleni ve kızarıp bozardı:

— Bana iki araba gerek.

— Bizde fazla araba yok.

— Onu biliyorum.

— Öyleyse neden istiyorsun?

— Ben istemiyorum, İlçe Komitesi birinci sekreterinin emri...

Aşır'ın morali bozulup kaşları çatıldı:

— Nasıl yani? Sekreter bizim buradaki durumumuzu çok iyi biliyor. Havalar soğumaya başladı... Geçen gün hafif kar yağıp iki ayağımızı bir pabuca soktu... Bizim yapacak daha çok işimiz var...

— Bunu benim uydurduğumu mu düşünüyorsun... Şu an tam hasat zamanı... Belki de onun için gerekmiştir.

Aşır, dudaklarını ısırarak düşünmeye başladı:

— Doğru... O zaman kimi göndersek? Kaç günlüğüne gerek?

Kaptagay hiç durmadan ve hızlı bir şekilde konuştu:

— Bir iki günlüğüne... Bence sadece bir arabayı geçen gün oraya gidip gelen Keneş'le gönderelim... Sen merak etme, sekretere orada da iş çok, ancak bunu

ayarlayabildik derim ben... Seni de zora sokmasın. Her şeyin farkındayım, ancak başka çare yok.

— Tamam, o zaman... Ancak fazla geciktirmeden, konuştuğumuz gibi zamanında geri gönder! Biz bir şekilde idare edeceğiz artık.

Bu şekilde, İlçe Komitesi birinci sekreterinin adını kullanarak kendi amacına ulaşan Kaptagay, oradan uzaklaştıktan sonra tekrar Aşır'a öfkeleni ve esip gürledi: “Zıkkımın kökü sana! Şunun kurnazlığına bak hele... Koynundaki karısını elinden alsam da, kin beslemezmiş. Ben de buna inanacağım değil mi... Sinsiye bak sen... Aklı sıra beni aptal yerine koymaya çalışıyor... Bekle sen, evlat! Seninle tekrar görüşeceğiz”.

Konuştukları yerde dört gözle Kaptagay'ın gelmesini bekleyen Raşit, Kaptagay'ı görünce sanki öz babasını görmüş gibi fırladı:

— Ne oldu, ağabeyciğim! Araba bulabildiniz mi?

Kaptagay beyaz “Volga'dan” sinirli bir şekilde inip Raşit'e “yaklaş” der gibi eliyle işaret etti:

— İşler kötü. Araba yok. [96]

“Hiç böyle olmamıştı, ya” dercesine, Raşit'in morali bozuldu ve apışıp kaldı.

Kaptagay, onu kavun, karpuz, soğan ve lahana yüklü arabaların birinin girip diğerinin çıktığı büyük kapının duldasına götürdü.

Kaptagay sıırsıklam terlemiş olan yüzünü ve boynunu mendili ile sildikten sonra, sanki kendilerini biri dinliyormuş gibi sessizce konuştu:

— Ben sana bir sır söylemek zorundayım. “Dişi çıkmış çocuğa çiğnenip verilen yiyecek, besleyici olmaz” misali, sen artık küçük bir çocuk değilsin... Doğru mu?

— Doğru.

Kaptagay, Raşit'in yakasını ve kravatını düzeltti:

— Ben ne zaman eli boş döndüm, hangi sözümü tutmadım. Bütün bunları kimin yaptığını ve sorunun ana kaynağının ne olduğunu senin iyi bilmen gerek... Seni yakın gördüğüm ve sevdiğim için anlatıyorum. Sen Aşır'ı tanıyor musun?

— Tanımaz olur muyum hiç...

Kaptagay, Raşit ile alay ediyormuş gibi güldü:

— Benim seninle ilgili duyduğum, hiç de hoş olmayan bir söylenti var... Bunu sana daha önce sormaya cesaret edemedim... Hatırlatarak seni üzmem, kaba saba konuşuyorsam da kusuruma bakma, ama Aşır'ın karını elinden aldığı doğru mu?

Kabuk bağlamış yaranın kabuğu açılmış gibi, Raşit'in yüreği cız edip Kaptagay'ın sorusuna cevap veremedi ve öfkeden gözü karardı.

Kaptagay, Raşit'in gönlünü avuturcasına:

— Sen beni yanlış anlama. Seni küçük düşürmek veya aşağılamak gibi bir düşüncem asla yok... Mesele farklı. İşte o alçak, senin karını yoldan çıkardığı yetmemiş gibi, şimdi de senin işlerine taş koymaya çalışıyormuş... Bugün buna gerçekten emin oldum... Nasıl diye soracak olursan... Ben sana araba verdiğimde, hiçbir şeyden şüphelenip çekinmeden rahatça gezdiğimi bilirsin... Aşır ise onu büyük bir koz olarak kullanıp peşimize düşmüş... Nasıl olduğunu gördün mü? Biz de insanız, öyle değil mi... Bal tutan parmağını yalar... dedi.

Nefret ateşi fitillenip galeyana gelen Raşit, esip gürledi:

— Elbette bunun sınırını bilip abartmamak gerek. Ben onun gibi alçağın külünü göğsü savuracağım...

Kaptagay onu azarladı:

— Hemen coşma, delikanlı. “Bileği güçlü olan biri, bilgisi [97] güçlü olan bini yener” şeklinde Kırgızların atasözü var. Eğer böyle bir felaketle karşı karşıyaysan, her şeyi sessizce ve kimseye bir şey sezdirmeden yapman gerek.

Öfkeden tüm vücudu titreyip gözü intikamdan başka hiçbir şey görmeyen Raşit, vur desen vuracak, sık desen sıkacak bir hâldeydi:

— O zaman nasıl yapalım, öneriniz nedir? Ne yapmam gerektiğini siz söyleyin. Ben her şeye hazırım.

Kaptagay, Raşit'i bu şekilde kin ve nefretle doldurduktan sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi konuyu değiştirdi ve tamamen farklı bir soru sordu:

— Sen daha önceleri bizde çalışan, gözleri şaşkı bakan esmer genci hatırlıyor musun? İkiniz uzun süre birlikte kavun ve karpuz taşımıştınız ya...

— Evet evet, hatırladım. Ne olmuş ki?

— Şimdi o genci seninle birlikte göndereceğim... Sen bahsetmiş olduğun yükünü yükle... Yüğü gitmesi gereken yere götürüp geri dönerken yolda artık bir şeyler düşünürsün... Nasıl yaparsın bilmem ama her şeyi arabaya kaza yaptırıp şoförün öleceği ve senin de bu kazadan sağ çıkacağın şekilde ayarla! Eğer bunu yapmazsan kendin harap olacaksın. Çünkü seni tanıyıp senin kuyunu kazacak tek gammadır, işte o... Şimdi anladın mı?

— Anladım, ağabey...

— Bu işi artık kendin mi yaparsın yoksa başka birini mi tutarsın orasını bilemem ama senin ondan bir şekilde kurtulman gerek... Her şey benim söylediğim gibi pürüzsüz olsun. Arabaya üç kişi sığar. Şüphelendirmemek için yeni yengeni de yanında götür... Bu işi yapabilecek misin?

— Artık bir şekilde halledeceğiz, ağabeyciğim.

Kara-Moko'dan Kaptagay ile birlikte gelip Kaptagay ile Raşit'in gizlice bir şeyler konuştuklarını uzaktan fark eden ve çok gecikmelerinde dolayı şüpheye kapılan Keneş, onları karşısında görür görmez bağırıp çağırmaya başladı:

— Benim daha ne kadar beklemem gerek? Boşuna zaman harcamayın. Biraz acele edemez misiniz? Henüz ne iş yaptıracağınızı da bilmiyorum...

Raşit, her zamanki gibi Keneş'in eline beş som tutuştururup koşarak bir yere gitti:

— Geldik geldik, kardeşim! Karnın açsa bir şeyler atıştır. Kadim dostumu bir sıkıntıdan kurtarmazsam...

Bir süre sonra koşarak geri geldikten sonra, arabayı büyük avlunun sonundaki basık tavanlı küçük bir depoya sürdürdü ve orada bezlere özenilerek sarılmış hâlde duran bohçaları arabaya yüklettirdi.

Raşit, [98] Keneş'in yanına rahatça oturdu ve o kalles gözlerini kırıştırdı:

— Şimdi sürebildiğin kadar hızlı sür! Uzun zaman oldu görüşmeyeli, sen de beni özlemişsindir... Senin kalbini kırdığımı sanmıyorum.

— Doğru doğru...

— Ne yemek, içmek istersin? Önce karnımızı doyuralım mı, ne dersin?

— Yok, sonra... Ne tarafa süreyim?

— Taşkent tarafına sür.

— Yolda kimse yakalamaz değil mi?

— Niye yakalasın ki... Evrakların hepsi tamam...

— Hadi yakalanırsak?

Raşit böbürlendi:

— Sen orasını bana bırak, arkadaş. Ağabey'inin akli her sorunu çözmeye yeter! Biz, suya atsalar, sudan kuru çıkacak yiğitlerdeniz. Ya delikanlı, arabayı biraz durdursana, ben şimdi...

Raşit'in otele girmesi ile çıkması bir oldu. Yanında, ayağına topuklu ayakkabı giymiş, dudağına ruj sürmüş süslü bir kadın da vardı.

Raşit onu arabaya bindirip tanıştırdı:

— Yanında böyle güzel kadınlar olduğunda, uzun yolculuk ne kadar keyifli. Hiç sıkılmayacaksın. Bu, bizim değerli Sakiş yengemizdir... Kendisi mal tedarik şefi, büyük depoya o bakıyor. Hiçbir yerde bulamayacağın kıyafetleri, bu kişiden temin edebilirsin...

Raşit, Keneş'e fark ettirmeden Sakiş'e bakarak dudağını ısırdı. Bu, onun çaktırma anlamındaki işaretiydi.

Sakiş de Raşit'in düşüncesini anlamışçasına kırıtarak ona destek oldu:

— Lütfen... Her zaman yardımcı olmaya çalışırım. Başka bir şey yapamazsam bile, bu işi kesin hallederim.

Sakiş'in adını duyduğunda, Keneş'in aklına bin türlü şey gelip kafası karıştı: "Ya, bu savurgan, Aşır'ın boşandığı eşi olmasın... Öyleyse nereden çıktı bu? Doğru ya, Kaptagay ile ilişkisi varmış diye duymuştuk... Şeytan, bu işin içinde bir bit

yeniği var... En önemlisi de, Aşır'ın “eğer sana önceki gibi şahsi işlerini yaptırmak isterse onu dinleme, çaresiz kalırsan da doğruca Turdukul Carkınbaevic'in yanına git” diyerek, beni sıkıca tembihlemesinin sebebi nedir?”

Sakiş, Keneş'in içini okumuşçasına:

— Derin düşüncelere dalıp gittin, delikanlı. Yoksa sıkılmaya mı başladın? dedi. [99]

Keneş yalandan unutmuş numarası yaptı:

— Oy, yengem, iyi hatırlattınız... Yoksa ben unutup gitmişim. Şu kâğıdı İlçe Komitesine bırakıvereyim... Kara-Moko'daki işin durumu ile ilgili rapormuş... Kaptagay Bayçerikov da yol üzerinde bırakıver diyerek beni tembihlemişti... Her işin sorumluluğunu şefe yüklüyorlarmış meğer... Hani olur da, yarın dönemezsek, Kaptagay Bey'e söz gelmesin!

Kaptagay'ı sevip onun sorun yaşamasını istemiyormuş gibi, Sakiş de Keneş'i destekleyiverdi:

— Ay, kurban olduğum, öyleyse hemen bırakıp gel! İlçe Komitesi ile oyun oynanmaz! Rapor verilmezse, şefin başına bir sürü iş açıp onu doğduğuna pişman ederler...

— Ben hemen geliyorum...

Hem itici hem de çekici görünen ve büyük pencereleri olan bu iki katlı eski binanın karşısına arabasını park eden Keneş, diğer ikisini arabada bırakıp aceleyle binanın içerisine girdi... İkinci kata çıkıp sekreterinden Turdukul Carkınbaevic'i sordu.

— Odasında, ancak müsait değil...

— Benim acelem var, ablacığım, Kara-Moko'dan geldim de... Çok önemli bir konu... Kara-Moko'da yol yapımında çalışıyorum.

Sekter kız, Turdukul Carkınbaevic ile görüşükten sonra, onun soyadının yazılı olduğu büyük kapıdan çıkıverip başını salladı:

— Girebilirsiniz...

Turdukul Carkınbaevič, Keneş'i hemen tanıdı ve yerinden kalkıp onunla tokalaştı:

— Ya delikanlı, seni buralara kadar getiren mesele nedir? Hayır olsun.

Tabiatı gereği çok hızlı konuşan ve konuştuğundan pek fazla bir şey anlaşılmayan Keneş, her şeyi Aşır'dan duyduğuna göre konuştu:

— Sizin göndermemizi emrettiğiniz arabayla geldim de.

— Kara-Moko'da zaten araba eksikliği varken ve işler tüm hızıyla devam ederken birine araba vermek de nedir. Bunu sana kim söyledi?

— Dün Kaptagay Bayçerikov gelmiş... Bizim kullandığımız arabalardan size göndermemizi ve bunu sizin emrettiğinizi söylemiş.

— Peki, araba nerede?

— Dışarıda.

— Çok ilginç, araba boş mu?

— Yok, tıka basa yük dolu.

— Nasıl bir yük?

— Bilmiyorum, Kaptagay Bayçerikov yükletti...

— Onu nereye götürecekmisiniz?

— Bilmiyorum... Taşkent'e galiba. [100]

— He-e... Anlaşıldı!

Turdukul Carkınbaevič her nedense endişelenip bir yere telefon etti ve hararetle bir şekilde konuştu:

— Evet evet... Tam da sizin dediğiniz gibi... Tahmininiz doğru çıktı galiba... Çok şüpheli... Çabuk olun... İşte, pencereden ben de görüyorum şu an.

Turdukul Carkınbaevič telefonu kapattıktan sonra kaşlarını çatarak şöyle dedi:

— Sen hiçbir yere gitmiyorsun... Şimdi bu işle ilgilenecek kişiler gelecek... Onlar gelene kadar arabanın eksik gediğini tamamlıyormuş gibi yaparak şüpheli şahısları oyala.

Keneş koşturarak tekrar arabanın yanına gitti:

— Artık yola koyulabiliriz. Sıkılmadınız değil mi?..

— Yok yok. İşini halledebildin mi?

— Hallettim... Artık içim de rahat...

Keneş arabanın kaputunu açıp birbirine karışmış hâlde olan kabloları kurcalayarak kontrol etmiş gibi yapıp tam arabaya bineceği sırada kırmızı bir araba geliverdi. Arabadan iki kişinin hızlıca indiğini gören Raşit ile Sakiş, kendi kendilerinden şüphelenip başlarını eğerek gizlenmeye çalıştılar.

Kırmızı şapkalılardan biri dalga geçerek arabanın kapısını açıverdi:

— Bu saklambaç oynayanlar kimler? Ne yapsanız da görünüyorsunuz. Nasıl bir beceriksizlik bu! Niçin korkuyorsunuz ki?

Daha sonra Keneş’e seslendi:

— Delikanlı, sen arabanla bizi takip et. Bunlar bizimle gelecekler.

Kırmızı arabanın içinde Kaptagay’ı elleri kelepçelenmiş hâlde gören Sakiş, öfkeden deliye döndü:

— Bırakın beni! Benim hiçbir suçum ve günahım yok... Her şeyi mahveden bu sahtekâr! Ben de neden bu kadar cömert olmaya başladığımı diyorum... Sana inanıp güvendiğim için, ben bir aptalım.

Sakiş orak gibi tırnakları ile Kaptagay’ın yüzünü tırmalamak istedi, ancak diğerleri buna müsaade etmeyip onu tekrar yerine oturtular:

— Sabredin! Bir ömür beraber olmaya söz verip haram ve helali birlikte yediğiniz bir kişiye böyle davranılır mı hiç! Bu yaptığınız, adalete asla sığmaz...

Aynı kişi, daha sonra “daha hızlı git” der gibi şoförüne gözüyle işaret etti.

* * *

Keneş geciktiğinden beri sadece Aşır değil, yol yapımında çalışan gençlerin hepsi kendilerinden bir parça [101] eksilmişçesine çok üzülmüyorlardı. Çünkü o, çok hızlı konuşan, aceleci ve şen şakrak biriydi. Özellikle de, gözlerini kurbağa gibi

pörtletip başına giydiği “kimseye eyvallahım yok” yazılı şapkasını ensesine kadar çektikten sonra kopuzunu eline alıp “Aydaralı’nın neşeli ezgisini” çalmaya başladığında, herkes kahkahaya boğulur ve gözlerinden yaş gelinceye kadar gülerdi.

Yol yapım çalışması aynı şekilde devam etmekteydi. Kış gelip kar yağıncaya kadar, Kök-Bel’in geçidindeki yolu hiç olmazsa yük taşıyan araçların çamura batıp sıkıntı yaşamalarını önleyecek şekilde onarmak için herkes can başla çalışıyordu. Yol yapımında çalışan gençler, tıpkı bilendikçe keskinleşen demir gibi elverişsiz şartlarda tüm zorluklara göğüs gererek çalışıp her geçen gün daha dayanıklı, güçlü ve tecrübeli hâle geliyorlardı. Çok uzakta olan yüksek ve kayalık dağın eteğindeki kasabadan Kök-Bel’e kadarki yol, yerli halkın da desteğı ile çok hızlı bir şekilde onarılıp daha iyi bir hâle getirilmişti. Yapılan bu iş bile şoförleri çok rahatlatıacaktı. Sabahın erken saatlerinden itibaren ekskavatörün kepçesini bir o yana bir bu yana hareket ettirerek hiç durmadan çalışan zürafa boyunlu Asker’in gazabına uğramak istemeyen Aşır, iki kişinin - kendisinin ve Keneş’in işini yapıyordu.

Şayırgül, onların üzüntüsünü de sevincini de paylaşp bazen yemek hazırlayan aşçı, bazen çamaşır yıkayan ev hanımı, bazen de hastalarını tedavi eden doktor olarak onlara elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışırdı. “İmam şaşar, o şaşmaz” misali, Şayırgül’ün yol yapımında çalışan gençlere yemek götürmediğı gün neredeyse hiç yoktu. Ayrıca, neşeli gülüşü ve şakaları ile gençlere destek olup moral verir ve bazen gazete, dergi ve kitap getirerek onların tekdüze olan hayatlarına renk katardı. Yol yapımında çalışan gençler de, Şayırgül ile Aşır’ın yakın ilişkisini fark edip arada sırada kendi aralarında onların hakkında sohbet ederlerdi.

Gençliğinde çok hata yapıp birden fazla kadınla evlenen “zürafa boyunlu” Asker, sigaranın dumanından sararan dişlerini öne doğru çıkartıp kalın dudaklarını büzüştürerek yakınırdı:

— Bu kızdı, vefalı ve hâlden anlayan çok iyi bir eş olur. Bu nasıl bir iş arkadaş, “koyunun mutluluğı çobana, ailenin mutluluğı kadına bağılıdır” sözünde olduğı gibi, kadın konusunda şansım hiç yaver gitmedi. Biri ayyaş çıkar, öbürü pasaklı... Ben hep böyle, kendi kendinden bezmiş Allah’ın cezalarına denk geldim... Hiç kimse benim gözümü [102] de kapatmıyor. Evlenmeden önce iyice ölçüp biçiyorum, ancak evlendikten sonra önceki hâllerinden eser kalmıyor, bambaşka biri oluyorlar. Yoksa çakır gözlü insanın gözü yamuk mu görür...

Zürafa boyunlu Asker'in konuşması herkesi kahkahaya boğardı ve iki dağın arası heyelan olmuş gibi yankılanırdı.

Şayırgül'ün geçmişte yaşadığı hayat hakkında da konuşulmadı değil. Aralarında karpuz ve kavun taşımaya gidenler, Şayırgül'ün eski kocası Raşit'i de iyi tanıyorlardı. Raşit hakkında da çok şey konuşulup bazıları “boş ver ya, o, sahtekârın önde gideni” derken, bazıları Kaptagay ile aralarının nasıl sıkı fıkı olduğunu “şıracının şahidi bozacıdır” şeklindeki atasözüne benzetirdi.

Her ne kadar kendi aralarında havadan sudan konuşup sohbet etseler de, yine dönüp dolaşıp Keneş'i hatırlıyorlardı. Birçok kez “onu göndermeden önce en azından bizim de fikrimizi sorsaydın” diyerek, Aşır'ı paylamadılar da değil. Aşır ne yapsın, kendi kendine kızıp tedirgin bir şekilde düşüncelere dalıyordu: “Gerçekten buna ne oldu?.. Yoksa o sahtekâr bunu kandırıp bir şey mi yaptı? Başına bir iş mi geldi? Yoksa uzağa gönderildiği için hâlâ dönemedi mi? Böyle bir şey olması imkânsız? Allah kahretsin, ben bu işlerde hâlâ acemiymişim”. Aşır'ın neşesinin kaçıp için için kederlenmesi, Şayırgül'ü de üzmekteydi. Kaptagay ile Raşit'in arasındaki bu gizli kapaklı ilişki ile ilgili Şayırgül'ün net bir bilgisi olmasa da, sürekli Raşit'in Aşır'a bir zarar vermesinden korkuyordu.

Aşır ile Şayırgül, birbirleri için üzülüp endişelendiler ve öncekinden daha samimi oldular. Aşır'a her zaman elinden geldiğince her konuda destek olan ve onu yalnız bırakmak istemeyen Şayırgül, artık onun yanından hiç ayrılmaz oldu.

Şayırgül her zaman olduğu gibi şimdi de yemek getirmişti. Kök-Bel'in en yüksek zirvesine ulaşan gençler, birbirlerini el ederek çağırıp yemyeşil düzlüğe serilen sofranın etrafına oturdular. Güneş, tıpkı Şayırgül'ün kendisi gibi etrafına ılık saçıp dağın temiz havası rüzgâra alışkın olan dinç bedenleri serinletiyordu. Dağ sırtındaki sivri kayalara konan keklikler ötüşüp dağ taş gençlerin bu neşesine ve mutluluğuna ortak oluyordu. Önlük takıp alnını bir parça çiçekli başörtüsü ile sıkıca saran Şayırgül, elbisesinin eteğini eliyle tutarak [103] diz çöküp oturduktan sonra, ekmekleri kesti ve sıcak erişte çorbasını kâselere koydu. Katıla katıla gülerek ayağını uzattığı esnada, dolgun ve bembeyaz olan ayak bileğinin ucu biraz gözüktü:

— Buyurun, karnınızı doyurun!

Zürafa boyunlu Asker, Şayırgül'ün getirdiği yemeğe hırsıyla bakıp tüm sofrayı bir çırpıda yiyip yutacak gibiydi:

— Sizin yaptığınız yemeği yemeyip de, dağı taşı mı yiyeceğiz! Hem de yanımızda eşlerimiz yokken...

Asker'in bu konuşması herkesi kahkahaya boğdu. Kahkahanın şiddetinden âdeta yakın bir yerde heyelan olmuş gibi dağın arası gürlledi. Şayırgül, hafifçe açılmış olan bembeyaz ayak bileğini elbisesinin eteği ile kapatıp gülüverdi.

Tam bu sırada, elini uzatsan degecekmiş gibi yakın görünen tepeye bir araba çıkıverdi ve çok hızlı bir şekilde tekrar yokuş aşağı inip denize dalmış gibi kayboluverdi. Bir süre sonra, ardında kalın bir toz tabakası bırakarak tekrar göründü.

— Arabayı tekne gibi süratli sürmesine bakılırsa, bu Keneş olmalı.

— O, o...

Tahmin ettikleri gibi, bu Keneş'ti. O, yakasına sarılıp etrafını saran arkadaşlarına “üç yırtıcı kuşun” tuhaf macerasını anlata anlata bitiremedi...

Daha sonra, Şayırgül'ün sunduğu bir kâse ayrı bir çırpıda içiverip Aşır'ın elini sıktı:

— Turdukul Carkınbaeviç sana çok selam söyledi ve en kısa sürede kendisinin yanına uğramanı istedi.

Gençler birbirlerine şaşkın bir şekilde bakakaldılar ve ağır bir sessizlik oluştu. İçlerinden biri, söyleyeceği sözü tam söyleyemeyip yarıda kesti:

— Belki seni şefin yerine...

— Yok, öyle bir şey olsa bile, ben baba ocağından hiçbir yere gitmeyeceğim... Daha yapılacak çok iş var, ileride...

Aşır, canı sıkkın bir şekilde yerinden kalkıp biraz ilerideki büyük bir taşın üzerine oturdu ve düşünceli bir hâlde bir noktaya bakıp durdu... Kim bilir, belki o, “bir taşla iki kuş” vurmak isteyen Kaptagay'ın merhametsizliğine üzülmüştür... Yoksa kendi kaderini işte bu sarp dağ yoluna mı benzetti? Elbette, bu dağ yolunun her köşesinde birçok sır gizlidir. Bu yolda insanların fark edemediği çok fazla taş,

çukur ve tümsek var... Eğer o taşlardan biri arabanın tekerleğinin arasına girip tekerleği yarsa ve araba uçuruma doğru kaysa ne olurdu? [104]

Aynı şey insanın kaderi için de geçerli değil mi.

Taşa kazınmış resim gibi hareket etmeden düşünce denizine dalan Aşır'ı, hiçbir güç oradan çekip çıkaramayacak gibiydi... Onun tüm bedenini yeniden canlandırıp kalbini kıpırdatan tek şey, Şayırgül'ün teni alevlendiren sıcak nefesi ve dokunaklı sesi idi:

— Kalk hadi, sevgilim, arkadaşların seni bekliyor... Babamlara artık her şeyi açıkça söyleyip düğün hazırlığına başlamaya ne dersin?

— Harika!

Onlar böyle bir günü çok uzun zamandır dört gözle bekliyorlardı. Aşır, Şayırgül'ün bembeyaz elini sıkıca tutup bağrına bastı ve bir daha hiç bırakmadı.

MAHREM SIR

“...Aycamal ana! Oğlunuz ve gelininizle birlikte mutlaka gelin. Gelmemezlik etmeyin. Şehre taşındı taşınalı köye hiç uğramaz oldunuz. Konuşmamız gereken önemli bir konu var... Sizden köye gelmenizi rica ediyorum”.

Alkan'dan böyle bir mektup aldığı anda, Aycamal'ın kalbi heyecandan yerinden fırlayacak gibi oldu: “Kendisi büyük bir kolhozun⁵⁸ müdürü ise... Ufak tefek bir şey için bu şekilde çağırılmazdı herhâlde?.. Gitmek gerek, muhakkak gitmek gerek. Önemli dediği konu nedir acaba?” O, büyük çantasının içine tatlı, çay, çayla birlikte atıştırarak yiyecekler ve özenle katladığı giysilerini koyarak yolculuk için hazırlık yapmaya başladı. Üstelik köye de uzun zamandır gitmiyordu. Çok heyecanlıydı, ne de olsa gençliğinin geçtiği, hayatının en güzel günlerini yaşadığı kutsal topraklar değil mi... Göz bebeği Murat da orada doğmuştu. Oradan emekli olmuştu. Gençliğinde hayatını birleştirip aile kurduğu Sagınaalı'sının mezarı ve evi barkı oradaydı. Aycamal köyde kalmayı çok istiyordu. Ancak, Murat ile Anar “hastalıkta veya herhangi bir aksilikte ıssız bir evde tek başına ne yapacaksın, kimden yardım isteyeceksin” deyip razı olmamışlardı.

⁵⁸ Eski Sovyetler Birliği'nde üretimin, mülkiyetin ve tüketimin kolektif olduğu bir kooperatif biçimidir.

Aycamal, “Alkan davet etmiş” dediğinde, oğlu ve gelini de çok heyecanlandı. Jeoloji Müdürlüğünde çalışan Murat, iş için gece gündüz, yağmur çamur demeden kullandıkları hizmet aracını kısa bir süreliğine ödünç aldı. Başkentteki bilimsel araştırma merkezlerinin birinde çalışan ve yıllık izinde olan Anar [105] da kayınvalidesine derin saygı duyduğu için kelebek gibi çırpındı.

— Bu, bizim düğüne gelen müdür mü, anne?

— Evet, oğlum, o. Onun evine sen daha hiç gitmedin. Elini çabuk tut, bir an önce yola koyulalım. Bir taşla iki kuş vurmak misali, yol üzerinde o adamın evine de uğramamız gerek.

Annesinin sayesinde köydeki tüm etkinliğe kesintisiz katılan ve “ben de bu köyün evladıyım” diyen Murat, kendince kasıldı:

— Bu işin içinde bir iş var. O boş yere çağırmadı. Hediye olarak ne götüreceğiz?

Aycamal’ın kalbi her nedense sanki önceden bir şeyler hissetmiş gibi hızlı atıyordu:

— Deve götüreceksin ya, kurban olduğum. O, bizden bir şey bekleyecek biri değil. O, kolhozu idare eden, insanları yöneten biridir. Belki bir şey danışmak için çağırmıştır. Yoksa birilerinden baban için anıt yaptıracağımızı mı duydu ki. İşin aslını gidince öğreniriz.

Murat eski zamanlardaki hizmetçi rolünü oynayan bir oyuncu gibi, iki elini göğsüne kavuşturup eğildi:

— Tamam, anne, tamam. Siz nasıl dersiniz... İşte, şoförünüz hazır.

Aycamal da “baştan böyle söyleseydin ya” dercesine, kahrkaha ile gülüp mutlu oldu. Anar, büyük çantayı kayınvalidesinin elinden alıverip kendisi taşıyarak onu memnun etme çabasındaydı:

— Bana verin, anne. Size yük olmasın.

Üçünün bindiği araba, parlak düz bir yolda tekerlekleri yere değmeden çok süratli bir şekilde ilerliyordu.

Anar, çiçekli kırmızı elbisesine vücudu sığmayıp yaban koyununun göğsü gibi olan göğüsleri elbisesinin dikişlerini zorlayan, beyaz tenli bir gelindi. O, uzun siyah saçlarını ensesine toplamış ve alnının etrafını bir parça kırmızı başörtüsü ile sıkıca sarmıştı. Kolu koluna, ayağı ayağına değen kocasına sevgi dolu gözlerle uzun uzun bakıp, ona daha çok bağlanıyor gibiydi. Murat, arabanın aynasından kırmızı kadife ile kaplanmış arka koltukta oturan annesine sık sık bakıyordu ve onlar sıkılmasınlar diye de, gözü yolda olmasına rağmen komik şeyler anlatarak onları güldürüyordu. Kocasının anlattıklarına gülmekten kırılan Anar, sürekli “ya, bu nasıl [106] olabilir” diyerek cilveli hareketler yapıp, kocasına yaslanıp duruyordu.

Aycamal’ın iki gözü gelininde: “Ah, ateşli gençlik! Bir zamanlar biz de bunlar gibi olmuşuzdur. Şimdi doğum yapıp çocuk doğurabilir. Murat’ım çok telaşlı, tıpkı babası. O zavallı da bir yere gidileceğinde veya birileri geleceği zaman bu şekilde telaşlanıp heyecanlanmaz mıydı”. diyerek kendi kendine düşündü. Aycamal daha sonra, daha dün küçücük çocuk olan Murat’ının böyle iri yarı bir delikanlı olup evlendiğine, aile kurduğuna ve arabayı onun kullandığına çok şaşırır: “Vay be, zaman dediğin ne kadar hızlı geçiyor. O kadar zaman, fark edilmeden nasıl da geçip gitti”. Aycamal bu şekilde kendi kendine düşünürken, Anar araya girdi:

— Anne, yol üzerinde o adamın yanına da uğrayacağız değil mi? Ne alalım? Elimiz boş gidersek, ayıp olmaz mı?

Aycamal ne yapacaklar diye merak edip onları denedi:

— Siz bilirsiniz. O, benim tanıdığım ise sizin de tanıdığınız.

Murat, eşine göz kırpıp annesine şaka yaptı:

— Ah, annem, ah! Kendisinin “sıkı fıkı” olduğu adamı bizim başımıza yıkmak istiyor. Siz olmasaydınız biz o adamı nereden tanıyacaktık. Onu görmezseniz kötü olup içiniz acıyor, değil mi!

“Sıkı fıkı” sözü, yeni evlenen ve evlilik hayatına henüz tam alışamayan Anar’a farklı anlamlar çağrıştırmış gibi oldu ve o, kocasının bacağını fark ettirmeden çimdikledi. Aycamal ise oğlunun yaptığı şakayı çok beğenip kahkaha ile gülüyordu.

Yol üzerindeki bir dükkâna uğrayıp Sansızbay’a bir şeyler aldılar. Sansızbay nedense onların evine çok gelirdi. Annesi de onu her zaman güler yüzle karşılayıp elinden geldiğince güzel bir şekilde ağırlamaya çalışırdı. Sansızbay da çok kibar bir

adamdı. Önüne yemek konulsa evinde gırtlığına kadar doyup gelmiş gibi arada sırada sadece elinin ucuyla dokunur, yiyip yemediği belli bile olmazdı ve her zaman düşünceli olurdu. Çok fazla konuşmazdı. Bıyığı her zaman tıraşlı, kıyafetleri gayet temiz ve bakımlı biriydi. Kendisi ince yanaklı, geniş omuzlu, kambur burunlu ve zayıf biriydi. Göz çukurunun derinliklerinde olan büyük ve güzel gözleri her zaman yorgun olurdu.

On parmağında on marifet olan bu adam, yoktan var [107] ederek eserler yaratır, anıtın da en iyisini yaparmış. Eskiden yaşam koşullarının kötü ve imkânların yetersiz olmasından dolayı, Murat'ı büyötmek, okutmak için gecesini gündüzüne katıp çalışan ve bundan dolayı da Sagınaalı'sı için hiçbir şey yapamayan Aycamal, Sansızbay'ın böyle bir yeteneğe sahip olduğunu bildiği için onunla bu konu hakkında konuşmaya gidiyordu.

Onlar ana yol üzerindeki ucu bucağı görünmeyen büyük bir köyün orta yerinden sağa döndükten sonra, dalları eğilen elma ağacının arkasındaki beyaz badanalı evin önünde durdular. Mavi renkli küçük kapı açıldı ve üzerinde önlük takılı olan, gözlüklü bir adam gözüktü.

Sansızbay, Aycamal ile başını eğerek selamlaşıp, Murat ile Anar'ın alnından öptü:

— Hoş geldiniz! Buyurun, eve geçelim.

Girişte camlı kapısı olan, iki odalı küçük evin içi tertemizdi. Girişteki odada üzeri muşamba ile örtölü yuvarlak ayaklı bir masa ve dört tane küçük sandalye; diğer odada ise üzerine battaniye serilmiş bir yatak vardı. Evdeki eşyaların tamamı gösteriştten uzak, sadeydi.

— Sizinle daha önce konuştuğumuz ve anlaştığımız konuyla ilgili geldik. O zamanlar, çok farklı zamanlardı. Allah'a şükürler olsun ki, durumumuz şimdi daha iyi... Elimizdeki hayvanları satıp, dişimizden tırnağımızdan arttırarak biraz bir şeyler biriktirdik. Sagınaalı'nın gömüldüğü yerin mezarlık olduğu bile belli olmayıp terk edilmiş hâlde öylece durunca, "Ah, yalan dünya, böyle miydin" deyip insanın içi kan ağlıyor. Bir çocuğu olup, onun büyüdüğünü bile göremeden genç yaşta vefat eden bahtsız için çok geç de olsa bir anıt dikelim. Köye gittiklerinde sadece bunlar değil,

çocuklarının çocukları, torunlarının torunları “Bizim büyükbabamız bu kişiymiş” deyip hatırlasınlar. Onun ruhu da razı olsun.

Aycamal’ın sesi titreyip gözleri doldu.

Sansızbay da bir şeyleri hatırlayıp, yüreği sızlamış gibi oldu ve duygulanıp ağlayası gelse de utancından kendini zar zor tutuyordu. Ancak, ince yanakları titreyip beti benzi attı ve ne yapacağını bilemeyerek yerinden kalkıp içerideki odaya gitti. Bu duruma şaşırıp kalan Murat ile Anar, “Bu nedir” der gibi, birbirlerine sorgulayarak baktılar.

Aycamal küçük bir bez parçasına sarılı parasını koynundan çıkartıp masanın üzerine koydu. Anar, yol üzerindeki dükkândan aldıkları yiyecek ve içecekleri çantadan çıkartıp sofrayı bir çırpıda donatıverdi. Murat’ın kalın dudakları kapanmayıp hâlâ Sansızbay’ın tavrına şaşırıırken, [108] Sansızbay içerideki odadan elinde bir fotoğraf albümü ile çıktı.

Gördükleri karşısında şaşakalan Sansızbay:

— Ya, siz ne yaptınız. Misafirleri kendim ağırlamalıydım. Beni çok utandırdınız ya... Ben hemen geliyorum, dedi.

Sansızbay elindeki albümü hemen bıraktı ve sağ ayağı bükülmediği için topallayarak dışarıya çıktı. Bir süre sonra içerisinde elma, armut, çiğ et, biber ve soğan olan kamıştan yapılmış bir sepetle geri geldi:

— Hanımı olmayan bir erkeğin hayatı böyleymiş. Kusuruma bakmayın. Gördüğünüz gibi kendim de yarım canlıyım.

Aycamal telaşlanıp yerinden kalkıverdi:

— Aman, siz hiç zahmet etmeyin, bunlarla uğraşmayın, lütfen. Bizim acelemiz var. Çok teşekkür ederiz.

Sansızbay sırtarak güldü:

— Hay Allah, acele etmeyip, en azından yemeğin tadına bakıp da öyle gitseniz olmaz mıydı. Yemeği bir kadından daha güzel yaparım. Tamam, o zaman, hiç olmazsa tabaktaki elma ve armuttan alın... Kendim aşılayıp yetiştirdim. Her ikisi de bir ağaçta yetişti.

— İlginçmiş.

Murat ile Anar, kafalarını kaldırmadan Sansızbay'ın getirdiği fotoğraf albümüne bakıp elma yiyorlardı. Sansızbay'ın hücumla geçtiği, makineli tüfek ile ateş ettiği, hedefi kurşun yağmuruna tuttuğu, devlet nişanı aldığı kısacası, zorlu askerlik hayatının birçok bölümünü gösteren fotoğraflara bakıp şaşırıyorlardı.

Murat albüme büyük bir ilgi ile bakmaya devam ediyordu:

— Demek siz o sırada teğmen ve bir bölüğün komutanıydınız... A-a, bu kimin fotoğrafı? Çok şaşırtıcı ya, hık demiş burnundan düşmüş gibi Anar'a benziyor.

Başka fotoğraflara bakmakta olan Anar, başını bir omzuna doğru eğip kocasının elindeki fotoğrafa baktı:

— Nerede, hani? Ay, anneciğim, gerçekten... Tıpkı ben... İnsan, insana bu kadar da benzeyebiliyormuş, değil mi. Bu sizin neyiniz oluyor?

Sansızbay nedense telaşlanıp, ne yapacağını bilemedi ve onların dediklerini duymamış gibi yapıp Aycamal'a baktı:

— Peki, anıtı nereye koyduracaksınız?

— Köye... Kocanın gömüldüğü yere...

Sansızbay uzun parmakları ile yüzünü ve başını sıkıp iç çekti: [109]

— İyi düşünmüşsünüz. Eğer imkânın varsa, yakın insanlar için anıt yaptırmak iyi bir şeydir... Tamam, ben elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışacağım.

Sansızbay, başında büyük bir kep olan bir askerin küçücük fotoğrafını avucunun içine koyup iyice inceledi:

— Yani anıt tam olarak böyle olmalı değil mi... Bu iş çok fazla emek ve zaman ister. O kadar bekler misiniz?

Murat, oturduğu yerden:

— Bekleriz bekleriz. Yanlış anlamazsanız, daha önceden yaptığınız bunun gibi anıtlarınız varsa gösterebilir misiniz? Biz de nasıl olacağı konusunda endişelenmeyip rahat ederiz, diye seslendi.

— Çok doğru diyorsun, oğlum. Çünkü bu, nesilden nesle aktarılacak önemli bir şeydir. Bakın, dikkatlice inceleyin. Eğer beğenmezseniz, belki başka birilerine sipariş verirsiniz.

Sansızbay uzun bir süre kaybolduktan sonra, biraz önceki albümde fotoğrafını gördükleri kadının göğsünden yukarı kısmının taştan yapılmış anıtını getirdi. Hepsi, özellikle de Anar gördüğü şey karşısında şaşırıp kaldı:

— Tıpatıp aynısı... Bunu nasıl yaptınız?

— E-e, yavrularım, bunun hangi birini anlatayım... Tüm dikkatin ile odaklanıp, kalbini ve ruhunu katarak yaparsan taş da canlanır değil mi... Bu benim hayat arkadaşım, eşimdir. Onu kaybettikten sonra, evlenmek istemedim. Ondan geriye çocuk da kalmadı... Bu anıtta benim üzüntüm, sevincim, özlemim, umudum da var... Yanıma koyup yattığımda, kendimi yalnız hissetmiyorum. Kederlenip hüznlendiğimde, buna bakar bakmaz her şeyi unutuveriyorum. Zorlanıp kararsız kaldığımda, bana nasihat veriyor gibi hissediyorum. Hayatımı buna güvenerek, bunun sayesinde sürdürüyorum. Yoksa bu hayattan çok uzun zaman önce göçüp giderdim.

— Neden?

— E-e, o uzun bir hikâye. Onu ne sen sor ne de ben anlatayım, kızım... Öyle bir şeyi Allah kimsenin başına vermesin.

Aycamal bilerek konuyu değiştirmek istedi ve küçük bir bez parçasına sarılı olan parayı Sansızbay'a doğru uzattı:

— Belki ihtiyaçlarınızı gidermek için gerek olur. Şimdilik bunu kabul edin, lütfen.

Sansızbay parayı almak bir yana, hem şaşkınlıktan hem de kızgınlıktan beti benzi attı:

— Ya mübarek, akli başında biri, böyle bir şey yapar mı hiç. Ben para için değil, bu işten zevk aldığım için yapıyorum. Paranızı tekrar [110] cebinize koyun, lütfen. Yoksa size çok gücenirim.

Güzelliğini ve alımlılığını hâlâ kaybetmeyen Aycamal, nar gibi kızarıverdi. Murat ile Anar, içlerinden “Annemin yaptığı da iş mi” deyip kendilerini rahatsız

hissettiler. Sansızbay da onların kendilerini nasıl hissettiklerini fark edip konuyu kapatmak istedi:

— Tamam, önemli değil. Bundan sonra da fırsat buldukça sık sık uğrayın. Ben de artık imkânlarım çerçevesinde sizinle iletişimi koparmamaya çalışacağım.

Aycamal da kibar bir şekilde:

— Sizin bildiğiniz, daha önce gelip gördüğünüz yerde yaşıyoruz. Hiç çekinmeden, tereddüt etmeden gelip misafirimiz olun, dedi.

Sansızbay ile vedalaşıp tekrar yola koyulduklarında, üçü de farklı düşüncelere dalmış durumdaydı. Özellikle de Anar, Sansızbay'ın kaderini kendisinininkine benzetip içi sızlıyordu: “Zavallı adam, eşini ne kadar çok sevmiş... Eşini kaybettikten sonra hiç evlenmemiş. Çocukları da yokmuş... Yoksa kayınvalidem ile aralarında bir şey mi var? Olabilir... İkisnin konuşması bitmek bilmeyip uzun uzun sohbet ettiler”.

Kimini ağlatıp kimini güldüren yalan dünya, Anar'ın başını da döndürdü ve ona birçok şeyi hatırlattı. Anar için “baba” ve “anne” kelimeleri çok kutsaldı ve bu sözleri birine söyleyebilmek onun en büyük hayaliydi. Çünkü kendisi bebekliğinden itibaren yetimhanede büyüdüğü için, anne ve babasını ne gördü ne de bildi. Ellerindeki bohçaları ile kapının aralığından içeriye bakan yetişkinleri gördüğünde, “Belki bunlar benim annem ve babamdır” deyip koşarak gelen Anar, onların başka bir çocuğu aradığını öğrendiğinde hayal kırıklığına uğrar ve morali bozulurdu. Kaç yaşında olduğu belirsiz, sadece yarım yamalak aklında kalmış, daha sonra düşündüğünde, şimdiki kayınvalidesi Aycamal imiş yetimhanede kendisini ziyaret eden kişi. “Ben senin annem der mi diye, Anar, dudağını sarkıtıp sessizce bekledi. Ancak, Aycamal öyle demedi, “zavallı öksüzüm” diyerek hıçkırarak ağlayıp, kızı öpüp kokladı ve ona el yapımı bir “horoz şekeri” verdikten sonra, “artık ağlama, kendine iyi bak, akıllı kız ol” deyip gitti. Aycamal ondan sonra da birkaç kez uğrayıp, bir şeyler alıp Anar'ı ziyaret etti. Fakat onlar aklında çok kalmamış. Sonra Anar'ı başka bir yere götürdüler.

Aradan yıllar geçip Anar büyüyene kadar onu kimse ne aradı ne de sordu. Anar büyüyüp, [111] onuncu sınıftan mezun olurken Murat ile tanıştı. Anar daha sonra anladı ki, Aycamal oğlunu o okula mahsus göndermiş. İki mezuniyet partisinde de

birlikte dans ettiler. Lise diplomasını alan Anar, Moskova'ya gitti. Murat, Taşkent'te okudu. Onlar her ne kadar burs alsalar da, Aycamal her ikisine de sürekli para gönderirdi. Okullar tatil olduğunda, eğer başka bir iş çıkmazsa doğrudan Murat'ın yanına giderdi. Onların köyde de evleri vardı. Vatanı için canla başla hizmet eden tanınmış bir askerin ailesi diye, onlara Frunze'den de bir daire vermişler. Aycamal, Anar'ı her zaman kendi kızı gibi tüm samimiyeti ile karşılardı. Murat ile Anar, uzun yıllar konuşup görüştüler ve eğitimlerini tamamladıktan sonra evlendiler. Aycamal, eş dost ve akrabaları davet edip onlara çok güzel bir düğün de yaptı.

Sansızbay işte o düğüne de katılıp, uzun zamandır tanışan, içli dışlı ve samimi biri gibi çok değerli bir hediye getirip dünya evine giren gençlere mutlu, huzurlu ve uzun bir ömür dilemişti.

Şimdi de anıt için verilen parayı almıyor. Demek oluyor ki, Murat ile Anar'ın düşündüğü gibi bunların arasında özel bir "ilişki" var. "Bırak, konuşursa konuşsun. Kendisi de iyi birine benziyor. Annem yaş tahtaya basmaz. İki kendi aralarında anlaşıyorlarsa bana söz düşmez" diyen Murat, kendi kendine böyle bir sonuç çıkardı. Sadece gelini değil, öz kızı gibi küçüklüğünden beri tanıyıp bildiği Anar da Aycamal'a hiçbir zaman kötülük dilemezdi. Ayrıca, Aycamal, Anar'ın anne ve babasını çok iyi tanıyordu. Onları hiçbir zaman ağzından düşürmezdi ve ne zaman onların hakkında anlatmaya başlasa, Anar iki elini çenesine dayayıp pürdikkat dinlerdi. Aycamal'ın anlattığına göre, Anar'ın babası Murat'tan daha gençken savaşa gitmiş ve bir daha geri dönmemiş. Onun acısına dayanamayan annesi de vefat etmiş. O zamanki köy muhtarı, bakacak hiç kimsesi yok deyip Anar'ı yetimhaneye göndermiş. Aycamal peşinden gidip, "Ben bakıp, büyütebilirim" dese de evrak mevrak bahaneleri uydurup Anar'ı ona vermemişler. Yoksa onu Murat'a sütkardeş yapıp büyütecekmiş. Aycamal'ın bu sözünü hatırlayan Anar, kahkahayla gülüverdi: [112]

— Eğer ikimiz sütkardeş olsaydık evlenemeyecektik, değil mi?

Gözlerini yoldan ayırmayıp son sürat araba süren Murat, anlamadı:

— Ne, ne diyorsun?

Anar, kıkır kıkır gülere arkasına baktı:

— Arabanı restorana doğru sür diyorum.

Murat, Anar'ın dediğini yapıp arabayı restorana doğru sürdü:

— Akıllı insanın hâli bir başka oluyormuş. Ayrıca kaç zamandır gitmeye gitmeye unuttuğumuz “restoran” kelimesi kulağa hoş geldi.

— Ben şaka yapıyorum... Anne, oğlunuza bakın... Ağızdan daha birkaç kelime çıkar çıkmaz hemen yapıyor.

— Tabii... Hanımın sözünü ikiletmemek gerek.

Oğlunun ve gelininin samimi, art niyetsiz şakasını Aycamal da destekledi:

— Tamam tamam, çifte kumrular. Restoranınıza uğrayıp, yemek yiyip öyle devam edelim yolumuza.

Onlar Tokmok'taki “Şamşı” restoranında durdular. Lavaboya gidip ellerini ve yüzlerini yıkadıktan sonra, güzel bir perde takılmış büyük pencerenin hemen yanındaki masaya oturup dinlendiler. Güvercin gibi güzel olan ve karınca gibi hiç durmadan çalışan garson kız, elindeki tepsisine sipariş verilen yemekleri koyup hemen getirdi. Her birine beyaz bir önlük verilip, her birinin önünde duran tabağa mis gibi kokan samsa, mantı, kuurdak⁵⁹ koyuldu ve şişelerdeki içecekler açıldı. Onlar önlerindeki yemeği yeni yemeye başladıklarında, camlı büyük kapı gıcırtyla açıldı ve saçlı başı dağınık, üzerinde eski püskü kıyafet olan, çirkin yüzlü birinin karaltısı gözüktü. Murat ile Anar onu fark etmediler. Aycamal'ın iki gözü kapıdaydı. Çalışanlar, çirkin yüzlü adamı itip kakarak içeriye almıyordu. Ancak, o, çalışanların itip kakmasına direnir ve kötü sözler ve küfürler ederek içeriye girdiğinde, Aycamal ağzındaki yemeği yutamayıp öcü görmüş gibi ona bakakaldı: “Bu, o alçak değil mi?.. Evet, onun hapishaneden çıktığını, önüne gelenden para isteyip içki içtiğini ve sokaklarda yaşadığını duymuştum”.

Çirkin yüzlü adam içeriye girip, kimin ne yiyip ne içtiğine biraz bakındıktan sonra, onların tanıdık olup olmadığına hiç bakmaksızın [113] tırnakları uzamış, kirli elini uzatarak dilenmeye başladı:

— Yardım edecek kimsem yok, ihtiyar hâlimle tek başıma kaldım. Kusuruma bakmayıp, elinizden geldiğince yardımcı edin, lütfen.

⁵⁹ Orta Asya'da, özellikle Kırgızlar tarafından yapılan geleneksel bir et yemeğidir. Kavurma, kendi yağı ve suyunda pişirilip kavrulduktan sonra yenilen et yemeği, şeklinde de tanımlanabilir.

Onun bu hâline üzülenlerden bazıısı ona kâğıt, bazıısı ise demir para verdi. O, sanki alacaklıymış gibi demir para verenlere ters ters bakıp, kendini dikkate almayanlara ise homurdanarak sövüyordu.

Ona sinirlenip, bağırıp çağıranlar da olmadı değil:

— Sağlığınız yerinde, boğa gibisiniz. İnsanlardan bu şekilde para dilenmeye utanmıyor musunuz... Çalışmak gerek...

— Yardım edecek kimseniz yoksa hükümet yardım eder...

— Ben, bu şekilde dilenen birini daha önce hiçbir yerde görmedim.

— Bırakın, ne hâli varsa görsün! Bu şekilde topladığı parayla üstüne başına kıyafet almak yerine, hepsini içkiye veriyor.

— Verdiğiniz paraya kurban olsun, bu! Hiç kanaat da etmez. On kere verip, bir kere vermezsen ağza alınmayacak sözler söyleyip küfreder ve demediğini bırakmaz.

Restorandaki insanların nefret dolu bakışlarından, kininden ve söyledikleri kötü sözlerden hiç etkilenmeyen çirkin yüzlü adam, rezil bir şekilde Aycamalların oturduğu masaya yaklaşıyordu... Yılan görmüş gibi masanın kenarına büzülen Aycamal, iştahı kesilip hiçbir şey yememiş ve şaşkınlıktan donakalmıştı: "...Evet, şimdi gerçekten tanıdım, yanılmıyorum... Bu alçak, Düşöğul'un ta kendisi". Aycamal, oğlunun "Yemeğini neden yemedin, anne. Başka bir şey sipariş vereyim mi?" dediğini bile duymadı. Murat, annesinin koluna dokundu:

— Ne oldu sana, anne?

— A-a, bana mı... Ben...

Rüyada korkup uyanmış gibi oğlunun ve gelininin yemeklerini bitirdiğini düşünen Aycamal, dua edip masadan tam kalkacağı sırada onların yemeklerini henüz bitirmediğini görüp tekrar yerine oturduğunda, pis kokulu Düşöğul onların masasına gelmişti.

Babasız büyüyüp, babanın değerini çok iyi bilen Murat, hürmet edip Düşöğul'a yanındaki boş yeri gösteriverdi:

— Gelin, ihtiyar, buyurun! Ne oldu, [114] karnınız mı aç? Bir şeyler yiyip içmek ister misiniz? Niçin bu hâldesiniz? Utanıp çekinmeden anlatın bana, lütfen.

Saçı sakalı birbirine karışmış, gür kaşlı, iri yapılı adam, “Bu, beni mi sınıyor?” der gibi, boynunu eğip gözlerini belerterek Murat’a baktı.

— Siz bana inanmıyor musunuz? Sizden bizimle birlikte oturup yemek yemenizi rica ediyorum.

Yarının ne getireceği bilinmeyen, sürprizlerle dolu dedikleri dünya bu olsa gerek. Murat bu adamın kim olduğunu bilseydi onu bu şekilde masasına davet mi ederdi, yoksa yakasından tutup sürükleyerek dışarı mı çıkarırdı... Aycamal, içinde nelerin saklı olduğunu, neleri beslediğini, kin ve nefret duygusunun canını nasıl yaktığını daha önce anlatmadıysa oğlu bunları nereden bilsin!.. Oğlu insanlık namına o adamın karnını doyurmak için ısrar ettikçe, ne yapacağını bilemeyen zavallı anne, sanki vücuduna sıcak demir bastırılıyormuş gibi dayanamayıp yerinde güçlkle oturdu. Anlatmayı düşündü, ancak kanı kaynayan genç oğlunun öfkesine hâkim olamayıp başını belaya sokmasından korkuyordu. Anlatmasa tüm eski yaralar açılıp üzerine tuz basılmış gibi canı acıyordu. Bu nedenle, Düüşöğul’un yüzünü görmemek için eski bir hastalığını bahane edip başındaki yazması ile yüzünü gözünü kapattı ve sırtı dönük bir şekilde oturdu.

Düüşöğul’un gürleyen kalın sesi çıktı:

— İnaniyorum inanıyorum, oğlum. Alçak gönüllü, iyi birine benziyorsun. Nerelisin?

— Çüylüyüm.

— Çüy’ün neresinden?

— Alçaluu’danım...

— Kimin oğlusun, peki?

— Sagınaalı’nın...

— Hangi Sagınaalı?

— Sasıkbay’ın...

— Deme...

Biri topuzla kafasına vurmuşçasına, Düüşöğul’un gözleri fal taşı gibi açıldı ve sarhoş gibi bir o yana bir bu yana sendeleyerek gitti. Murat’ın “Oturun ihtiyar, hiç

olmazsa yüz gram yiyin” demesine hiç aldıriş bile etmeden, peşinden kovalıyorlarmışçasına dışarıya kaçtı.

Tüm çabalarına rağmen onun içeriye girmesine engel olamayan garson kızlar, bu duruma çok şaşıırıp Murat’a sordular:

— Siz ona ne yaptınız ki?

— Hiçbir şey...

— O zaman neden kaçtı?

— Bilmiyorum. [115]

Yabancı adamın bu davranışı Murat’ı da çok şaşırttı ve onlar tekrar yola koyuldular.

* * *

Aycamal, bir evden en az bir kişinin, ya babanın ya da oğlunun savaşa gittiği, köyde ağır işleri yapacak kimsenin olmadığı, sadece kambur ihtiyarların, yalnız kadınların ve küçük çocukların kaldığı o dönemlerde, şu an arabada kocasının yanında oturan Anar gibi genç ve güzeldi. Gülse gülmeye, oynasa oynamaya doymayacak olan genç yaştaki diğer gelinler gibi, kocasından mektup gelmediği zamanlarda aklına bin türlü şey gelip endişeye kapılırdı ve bir şey anlayacak gibi beşikteki bebeği ile konuşurdu:

— Murat, baban sağ salim döner mi? Hadi, söyle bana. Evet diyorsan sağ ayağını kaldır hadi.

Beşikteki bebek, ağlayıp sızlayarak konuşan annesini anlıyormuş gibi ayağını havaya kaldırıp, küçücük ellerini sallamaya başlardı ve seyrek çıkan dişlerini göstererek gülümseyip bir şeyler anlatmaya çalışırcasına sesler çıkarırdı.

— İşte işte, babam dönecek diyor... Ağzından bal damlıyor, Yaradan’ına kurban olduğum, yavrum.

Aycamal, Sağınaalı kapıdan girip gelecekmişçesine yavrusunu öpüp koklardı ve onun sesinden güç alıp, şükrederdi.

Bir eliyle tombul ve sevimli Murat'ı taşıyıp, diğer eliyle de orak ve beşiği götüren Aycamal, sabahın erken saatlerinde, su gitmeyen, yağmur suyu ile beslenen tarlaya doğru yol alırdı.

Tarla dediğimiz yer, köyden yaklaşık üç veya dört kilometre uzaklıkta olan yüksek bir dağın eteği idi. Oraya ekilen ekin hiçbir zaman sulanmazdı. Tarlanın bulunduğu yer, aşağı doğru eğimli, engebeli ve sarp olduğu için biçerdöver gidemezdi. Bu yüzden gece gündüz demeden çalışıp, oradaki ekini her sene elleri ile biçip toplarlardı.

Bebeğini orada çalışanların çocuklarına bakmakla görevli olan, yüzü benekli kadına bırakan Aycamal, içinde maksım⁶⁰ olan kalay kovayı bir deste ekinin gölgesine koyup her taraftan biçerdöver gibi ekin biçmeye başlayan kadınların neşeli ortamına katıldı. Dün gece suyla ıslattığı booluğu⁶¹ kendine yakın bir yere koyup, avucuna tükürdükten sonra orağını eline aldı. Oradaki orakçılardan hiçbiri, küçüklüğünden beri orak ile ekin biçmeye alışkın olan Aycamal ile yarışamazdı. Daha önce böyle bir işi [116] hiç yapmamış olan kendi yaşındaki genç gelinler bir bağ ekin biçene kadar Aycamal'ın yanındaki ekin bağları üst üste yığılırdı.

“Başa gelen çekilir” şeklindeki atasözü de, durup dururken ortaya çıkmaya gerek. Oturmaktan sıkıldığında küçük Alkan bile yerinde duramayıp saban çeken öküzün üstüne oturur ve iki ayağı ile öküzün böğrüne vurarak ona binmeye çalışırdı. Ancak, öküz onun yaptıklarına hiç aldırmaz bile etmezdi! Eskimiş kırbağı ile ne kadar kırbaçlasa da, öküz, üstünde oturanın çocuk olduğunu hissettiği için onu önemsemezdi ve inat edip dört ayağını zar zor, istemeyerek kımıldatırdı. Bunun yanı sıra, yük taşıyan ata binmek çocuklar için ayrı bir zevkti. Onlar ekin destelerini tozu dumana katarak harman yerine kadar götürüp destelerin tamamını bir çırpıda indirdikten sonra, atlarını kırbaçlayıp tekrar tarlaya doğru yola koyulurlardı. Güçten kuvvetten düşmüş olan ihtiyarlar, ekin destelerini atlara yüklerken destelerle birlikte kayıp düşecek gibi olurlardı ve desteleri atlara güç bela yükleyip yerde yılan gibi sürünen kalın ip ile sıkıca bağladıktan sonra çocuklarla tekrar harman yerine gönderirlerdi.

⁶⁰ Kırgızların öğütülmüş buğdaydan veya arpadan yaptığı, mayalı millî içeceği.

⁶¹ Biçilen ekini veya bitkileri bağlamak için kullanılan kaygan ve uzun ip.

Güneş tepeye yükseldikçe insan boyunu aşan ekinlerin arası sıcaktan nefes alınmaz bir hâle gelirdi ve orakçı kadınların kıyafetleri oluk oluk ter akan kürek kemiklerine yapışmaya başlardı. Bununla birlikte, rüzgârsız ve aşırı sıcak olan bu havaya alışkın oldukları için, orakçılardan hiç kimse gölgeye sığınmaya çalışmazdı. Havanın sıcaklığını hissetmeye başlayan Aycamal, kendisine çok yakışan siyah yeleğini çoktan çıkartıp bir kenara atmış ve çiçekli basma elbisesinin yakasını açmıştı. Her eğildiğinde bembeyaz olan baldırı görünürdü ve orak tutan yumru eli gözle takip edilemeyecek kadar hızlı ekin biçirdi. Uzun sapları olan ve bol verimden dolayı başlarını kaldıramayan ekinler, biçerdöver ile biçiliyormuş gibi yere devrilirdi.

Aycamal hem biçer hem de biçtiği ekinleri kan ter içinde kalarak bağlardı. Yalnızlığı, Sagınaalı'ya olan hasreti aklına gelip, arada sırada mırıldanıp şarkı da söylerdi. Bazen düşüncelere dalıp orak tutan elinin hareketsiz olduğunu sonradan fark eder ve su boyunca dağılmış güvercinler gibi silkinip: “Bana ne oluyor, ya... Vay canına! Yoksa aşk, sevgi ve özlem dedikleri şey böyle mi oluyor?” diye kendi kendine sorardı. Daha sonra, Sagınaalı'sı ile birlikte geçirdiği güzel günleri hatırlardı: “Ah, mutluluk, ah! Allah, birbirini arzu edip hayatlarını birleştiren iki insanı nasıl bu kadar birbirine bağlı yaratmış... İkimiz sadece iki ay birlikte yaşadık. Fakat benim gönlümde yirmi yıllık anı [117] kaldı... O günler geri dönecek mi? Yoksa geri dönüşü olmayacak mı?.. Yok yok, Allah, böyle bir şeyi kimsenin başına vermesin. Hayatımın sonuna kadar bu şekilde yalnız kalacak olsam da, ben Sagınaalı'mı bekleyeceğim...”

Kara haber gelme ihtimalini düşündüğünde, Aycamal'ın parıldayan kara gözleri dolar ve kendini kötü hissedip, biçtiği ekin destesinden tutunarak oturuverirdi: “Sagınaalı'm yokken yaşamamın ne anlamı var... Sagınaalı'yı kaybettiğim gün ben de kendi canıma kıyarım” diye düşünürdü. Aycamal, beyaz ve dolgun yanaklarından aşağıya doğru akan terini kırmızı yazmasının ucu ile silip ayağa kalktı ve hiçbir şey olmamış gibi dimdik durdu.

Apay-Bet tarafından gelen hafif esinti, onun gönlünü ferahlatıyor ve ona yaşama sevinci veriyor gibiydi. Avucunun içindeymiş gibi bu yükseklikten her şey net bir şekilde görünürdü. Sagınaalı ile ikisinin salıncakta sallanıp kucaklaştıkları ve birlikte çok güzel vakit geçirdikleri küçük köy, işte orada. O köy dörtken şeklinde

olup diğerk köylerden hiçbir farkı olmasa da, Aycamal için çok değerli olan birçok sırrı gizlemektedir... O günler, anlatmakla biter miydi hiç.

O köyü ikiye ayıran düz yol, yukarı doğru ilerlediğinde baş aşağı olan “T” harfi gibi üç yöne ayrılmaktaydı. Burana’nın⁶² çıkışına kadar uzanıp, daha sonra yüksek dağların arasına kıvrılıp giden bu ortadaki yoldan Aycamal gibi genç kızlar ve Sagınaalı gibi delikanlılar, çiçek toplayıp birçok kez geçmiştir. Birbirine yaslanan ve sonu Aycamal’ın çalıştığı su gitmeyen, yağmur suyuyla beslenen tarlanın olduğu dağ eteğine bağlanan yüksek dağlarda sadece lale, yaban lalesi, ıskın, sarımsak ve Frenk üzümü değil, aynı zamanda yabani kiraz da yetişmekteydi. “Alçaluu” adı da işte oradan kalmıştır.

— Hey gidi gençlik...

Bu şekilde kendi kendine konuşan Aycamal’a, gökyüzüne kadar uzanan dağlar, Sagınaalı ile ikisinin izinin kaldığı eğri büğrü yollar ve az ötedeki nehir yatağında çağlayarak akan Burana’nın azgın suları bir anda o kadar sıcak göründü ki, Aycamal, sevdiği insanı kaybetse bile kendi canına kıymaktan vazgeçti.

Kalay kovadaki maksımdan bir yudum aldıktan sonra, işine devam etti.

Hava yumurta pişecek kadar sıcak olduğundan çocuklar ekin taşımak için atlara bağlanan ortası çalı çırpıyla birleştirilen iki uzun direği çıkarıp, atlarını otlağa salmışlardı. Kadınlar kendi aralarında şakalaşıp, gece gördükleri rüyalarını birbirlerine anlatıyorlardı. [118] Onların bu konuşmaları Aycamal’a bir yandan komik geliyor, bir yandan da duygulandırıp erkek kokusunun ne kadar kerametli olduğunu hissettiriyordu.

Kadınlardan biri:

— Hey, o taraftan biri mi geliyor. İyice bakın, dedi.

— Nerede, hani?

— Orada orada... Nehir yatağının olduğu yere bak.

Kadının dediği gibi, taşlı nehir yatağını geçip çalıştıkları su gitmeyen ve sadece yağmur suyu ile beslenen kurak tarlaya gelen eğri büğrü yolda bir karaltı kendilerine doğru geliyordu.

⁶² Kırgızistan’ın Çüy Bölgesinde bulunan bir köyün adıdır.

Esmer tenli bir gelin bir anda kaşlarını çatıp öfkelenildi:

— Tüh, tam da en ilginç yerine gelmiştik... Sohbeti bölmese, ahmak... Harmanda çalışanlardan biridir. E-e, peki kocanı hiç kucakladın mı?

— Kucaklamak şöyle dursun...

Sohbet edenlerin ilgi odağı olan iri yapılı ve yüzü güneşten yanmış olan esmer gelin, gülmekten katılıp konuşmasını tamamlayana kadar, Alkan, nefes nefese kalmış bir şekilde koşarak geldi:

— Müjdem var, müjdem. Sagınaalı ağabeyim geldi...

— A-a, gerçekten mi!

Savaştan Sagınaalı değil de Aycamal gelmişçesine, kadınların hepsi sevinçten bağıra çağıra Aycamal'a sarılıp, onu öpüp kokladılar:

— Sevindirici haber... Hadi gözün aydın...

— Çok şanslı bir gelinmişsin.

Duydukları karşısında dili tutulup, ne diyeceğini bilemeyip şaşakalan Aycamal, kadın erkek, genç yaşlı demeden harman yerine doğru akın edenlerin karaltıları uzaklaştıktan sonra kendini toparlayıp onları takip etti.

Belini kuşak ile sıkıca bağlayan, başında asker şapkası olan, yanağında parmak izi kadar beni olan, çok zayıf olmayan, uzun boylu ve beyaz yüzlü genci yerinden kıpırdayamayacak şekilde çember içine almışlardı. Kalabalıkta fırsat bulup Sagınaalı'nın yanına gelebilenler onunla tokalaşıp kucaklaştı, fırsat bulamayanlar ise ellerini uzatıp onunla tokalaştı. Gözyaşlarını tutamayıp içini çekerek ağlayan kadınların sayısı da az değildi.

Doğup büyüdüğü vatanı gözünde tütüp, iç içe yaşadığı insanlara hasret kalan Sagınaalı, onların her biri ile kucaklaşıp görüşerek, asker yolu gözleyenlere umut oluyordu:

— Ya mübarek, neden ağlıyorsunuz, oğlunuz muhakkak gelecek... Savaşta çok şeyler yaşanmakta. Belki mektup yazmaya fırsat bulamamıştır. [119]

— İnşallah ona da vatanına geri dönmek nasip olur, kurban olduğum.

Çukur gözlü, kısa boylu, uzun sakallı ve sarışın olan Canuzak adındaki ihtiyar, uzaktan seslendi:

— Ey kurban olduğum Sagınaalı oğlum, sağ salim döndün mü?

Oradaki kalabalık, yaşlı adama yol verdiler.

— Gel, hadi, ikimiz de kucaklaşıp öpüşelim...

Uzun boylu genç öne doğru eğildi ve kendisine boyu yetişmeyip uzanmaya çalışan Canuzak’a sarıldı. Canuzak onun boynunu kokladı ve geri çekildi:

— Gördün mü, ben koşturarak senin eşinden de önce geldim galiba.

Büyüklerle saygısından dolayı eşi ile görüşemeyip çekingen bir şekilde kenarda duran Aycamal’ı fark eden Canuzak, oradakilere seslendi:

— Hey, yeter artık, bırakın gelinler de görüşsün...

Hiç kimsenin olmadığı ıssız bir yer olsa, Sagınaalı’sına sımsıkı sarılıp, uzun uzun onun boynunu koklayıp hasret giderecek olan Aycamal, halktan çekindiği için bunu şimdi yapamadı. Sadece eşini baştan aşağı sevgi dolu gözlerle süzüp, tüm özlemine, kederine ve onu dört gözle nasıl beklediğini Sagınaalı’sına bakışları ile anlattıktan sonra, hiçbir şey demeden başını onun boynuna yaslayıp için için ağlayıverdi.

Sagınaalı da eşinin bembeyaz boynunu koklayıp, öpmek istese de, bunu yapmaktan utanıp ona sıkıca sarıldı:

— Tamam tamam... Ağlama... İşte, ben buradayım, geldim artık...

İkisinin birbirlerine sevgiyle bakmalarına ve mutluluğuna imrenen gelinler, sırayla Sagınaalı ile selamlaşıp, fark ettirmeden Aycamal’ı elleriyle dürtüp gidiyorlardı. Dürtme, onların “gözün aydın, artık rahatına kavuştun” şeklindeki işaretleriydi. Aycamal gizlice gülümseyip mutluluktan havalara uçuyordu.

Harmanda çalışanlara hem yemek hazırlayıp hem de onların çocuklarına bakan zayıf ve yüzü benekli olan kadın, bir müddet sonra kucağında Murat ile koşarak geldi:

— Hediyesi ver, yoksa çocuğunu göstermem... Hık demiş senin burnundan düşmüş. Oğluna bak... Babam gelecek dercesine, sağ ayağını kaldırarak yattı bugün. Allah, dileğini kabul etti...

Saginaalı sırt çantasından alelacele püsküllü [120] bir yazma çıkartıp kadına verdikten sonra Murat'ını kucağına aldı. Mutluluktan gözleri dolup, oğlunu doyasıya öpüp koklamak istese de kendini tutup, sadece burnunu sıkıp öpmekle yetindi.

Aycamal, ancak o zaman hatırlayıp, bir kızın arkasına saklanarak gülümseyen Alkan'ı gördü ve ona bir som değerinde kâğıt para uzattı:

— Hay Allah, ben senin hediyesi vermeyi unuttum. Al yavrum, hayırlı bir evlat ol.

Saginaalı da müjdeli haberi verenin Alkan olduğunu öğrenince, onun kâkülünü okşayıp, sırtını sıvazladı ve başındaki asker şapkasını çıkartıp ona taktı:

— Büyüyünce sen de bir yiğit olursun. Saginaalı ağabeyim askerden geldiğinde vermişti deyip her zaman hatırla. Bu şapka benim sana hediye olsun.

— Teşekkür ederim, ağabey.

Çok mutlu olan Alkan, kanatları olsa uçacak gibiydi. Önünde kırmızı bir yıldız bulunan asker şapkası elden ele dolaştı. Şapkayı sadece Alkan'ın yaşındaki çocuklar değil, koca koca adamlar da inceleyip başkalarına heyecanlı bir şekilde anlatıyorlardı:

— Bu, çok uzaklardan gelmiş olan, kutsal bir şapkamış... Hadi biz de deneyelim.

Daha önceden de duymuş oldukları kahramanlık öykülerinden etkilenen çocuklar, Saginaalı'nın peşinden gelmek istiyorlardı...

Çocukların ona imrendiklerini gören Alkan, daha da gururlanıp, çok sevdiği ve gönlünü rahatlatan asker şapkasını başından hiç çıkartmayıp her zaman takmak istiyordu.

Ayacamal ise, “Kalabalık hemen dağılsa da çabucak evimize gitsek” arzusundaydı. Aycamal'ın içinden geçenleri biliyormuş gibi, Canuzak molla imalı bir şekilde konuştu:

— Yavrum, eşin askerden döndü. Artık gelip gideniniz çok olur. Bir an önce evine gidip, evini temizleyip düzenli hâle getirsen iyi olur. Üstelik küçük çocuğun da var...

Aycamal yalandan yere bakıp içini çekti:

— Tamam, ağabey...

— Öyleyse sen gidedur. Ben diğer kişilerle de selamlaştıktan sonra senin arkandan geleceğim.

Saginaalı, Aycamal için aldığı hediyeleri ona verdikten sonra, tepeden aşağı yavaş yavaş inen ihtiyaçları karşılamak için onlara doğru yürüdü.

Banyo yapıp, evini silip süpüren ve yemeğini hazırlayan Aycamal, uzun süre Saginaalı'yı bekledi. Eşi çok gecikince yatakları hazırlayıp çocuğunu beşiğine yatırdı. Saginaalı ansızın içeriye girdiğinde, [121] üzerinde gecelik olan Aycamal göğsünü yorganla kapatıverip başını kaldırdı:

— Karnın da acıkmıştır, yemek hazırlayayım mı?

— Rahatsız olma. Oradakiler yemek yemeden gitmeme müsaade etmediler. Yemek yiyip geldim.

Saginaalı hemen oğlunun yanına gitti. Murat beşiğinde mışıl mışıl uyuyordu. Babası onun boğazından ve yüzünden doyasıya öpüp koklayarak hasret giderdi. Daha sonra böyle bir çocuğu doğuran Aycamal'ın yanına gidip, saçlarını okşayarak onu öpüp kokladı:

— Beni özledin mi?

— Seni özlemeyip de kimi özleyeyim. Hadi, gel yanıma, çabuk ol.

Aycamal intizar ile koynunu açtığında, onun dolgun ve bembeyaz olan bedeni göründü ve Saginaalı'nın hediye olarak getirdiği değerli parfümün kokusu buram buram yayıldı. Tüm bedenleri titreyip karıncalansa ve kalpleri eriyip, iki ayrı beden yavaş yavaş bir bütün hâline gelmeye başlasa da, ikisi de yaşadıklarına inanamayıp birbirlerine şüpheyile bakıyor gibiydiler. “Belki de tüm bunlar bir rüyadan ibarettir... Saginaalı'm çok uzaklarda sararıp solmaktadır”. Gözleri süzülüp, sevgiden ve aşktan zevk alıp rahatlayan Aycamal, bunları düşünüyordu. Saginaalı ise savaş meydanındaki siperde uykuya daldığı o günleri hatırlayıp, Aycamal'ının pamuk gibi

yumuşacık olan bedenine tekrar tekrar sarılıyordu... Uzun zamandır birbirlerini göremeyip hasret çeken ve birbirlerine dokunamayan iki genç, bu güzel gecenin biraz daha uzun sürmesini istiyorlardı.

Ancak, iki gencin dileğini kabul etmeyip hızlı bir şekilde geçen o gecenin ardından gelen sabah, Aycamal'ın kalbine yaşayan bir anıt gibi kazınmıştı. Çünkü bu, “Sagınaalı gelmezse Murat ile ikimizin hâli ne olacak” diye düşünüp endişelenmeden uyandığı ilk sabahtı.

— Arabayı hangi tarafa süreyim, anne?

Eski günlerini hatırlayıp, hayal dünyasına dalan Aycamal, Murat'ın iki yolun ayrımında arabasını durdurduğunu ve kendisinden cevap beklediğini fark etti.

Arabanın yol aldığı dümdüz asfalt yol, doğrudan Alkan'ın evine gitmekteydi. Tabelanın gösterdiği yola dönerlerse kendi köylerini geçip, biraz daha fazla yol gideceklerdi. Aycamal, ister gece olsun ister gündüz, doğup büyüdüğü bu topraklara her geldiğinde köylüler kuzu kesip kendisini davet etseler de, o, kimsenin yaşamadığı ve ıssız bir şekilde duran [122] evine uğramadan hiçbir yere gitmezdi. Murat'ın annesine, arabayı hangi tarafa süreyim diye sormasının sebebi de buydu.

Morali bozuk olan Aycamal, Murat'ı doğurduğu evi görüp Sagınaalı'sı ile birlikte geçirdiği günleri anımsayarak, ansızın karşılarına çıkan Düşöğül'un hatırlattığı acısını ve kederini unutmak istediği için, özellikle eve gitmek istedi:

— Bugün kendi evimizde kalalım, Alkan'ın yanına da yarın gideriz.

Murat, arabasının yönünü köye doğru çevirip içini çekti:

— Tamam. Doğru diyorsunuz. Biraz önce restoranda karşılaştığımız kişi, saf ve iyi niyetli birine benziyor. Yoksa bir sorunu, sıkıntısı mı var acaba... İnsanların gözünde çok kötü biri ve para dileniyor. Şişenin dibinde kalan votkayı son damlasına kadar içip başkalarından kalan yemekleri yediğini görünce ona acıyıp karnını tıka basa doyurmak istedim. Fakat sanki bir kabahat işlemişim gibi her şeyi bırakıp bir anda dışarıya kaçtı... Yoksa güzeller güzeli olan bizim hanımı görünce heyecanlanıp kalbi yerinden mi fırladı.

Anar, öfkelenip kendinden geçti:

— Yeter artık. Ahırdaki hayvan bile o adamdan temizdir. Üzerindeki kıyafetlerin kirini görmedin mi. Sağlığı yerinde olmayıp elinden bir iş gelmeyen biri olsa anlarım. Midesinden başka bir şey düşünmeyen arsızın teki. Halkının yüz karası olan bir insan nasıl iyi niyetli olabilir ki. Kendisi de kara benekli yılan gibi yüzü soğuk bir şeydi.

Ne zaman Düşöğul hakkında konuşulsa Aycamal'ın morali bozuluyor ve içi kan ağlıyordu.

* * *

Gündüz sarp dağların arasındaki uçurumun altına gidip belirlenen hedefleri vuran ve gece yarısında tatbikat için yataklarından kaldırılan bir bölük asker, büyük nehrin kıyısındaki kayalık alanda gizlendiler. Eğitim, eğitimidir. Geceye gündüze, sığağa soğuğa bakmaz. Bu tatbikatlarda bir tarafta Alman askerleri, diğer tarafta bizimkiler olup, birbirlerine casus asker gönderip bilgi alıyorlar ve kanlı bir savaş meydanındaymış gibi savaş sanatlarını öğreniyorlardı.

Savunma pozisyonunda kalan Düşöğul'un da aralarında olduğu ekip, bir hendeğin nasıl hızlı kazılacağını ve saldıran bir düşmandan kendilerini savunma yeteneklerini göstererek büyük bir sınavdan geçeceklerdi... Zifiri karanlık bir geceydi. Sadece çağlayarak akan büyük nehrin dağ arasını yankılatan su sesi ile yer kazıyan küreklerin çıkardığı sesler duyuluyordu. Herkes bir şeyler ile meşguldü. [123] Onlar çil yavrusu gibi dağılıp, sivri uçlu kayaların arasına sinip kalmışlardı... Düşöğul gece yarısı olup, yorgun düşüp çok uykusu gelmesine rağmen, dinlenmeleri için tek kelime bile etmeyen komutana öfkeleni: “Boş yere eziyet çekip... Böyle hayat mı olur... Hapishane buradan daha iyidir. Ben böyle bir zulme dayanamayacağım artık”.

Küçük bir askerî kürek ile kuru ve taşlı zemini kazmakta zorlanıp elleri uyuşan ve acı çeken Düşöğul'un niyeti bozulmaya başlamıştı: “Bıktım bu işlerden... Böyle geçen bin günü, rahat bir nefes alıp özgür olduğum bir güne yeğlerim”. O sinirlenip elindeki küreğini fırlatıverdi ve sırtüstü uzandı. Sırtına taşlar batsa da kuş tüyünün üzerine uzanmışçasına hemen uykusu gelmişti: “Oh be! Uyku ne kadar tatlı bir şeymiş”. Gözlerini kapatıp tam uykuya dalacağı sırada, korkarak birdenbire yattığı

yerden kalktı: “Yaylaya gelmiş gibi niye yatıyorum? Askerde kalırsam her şey aynı şekilde devam edecek... Dinlenme yok... Sonra da savaşa gönderecekler... Savaş meydanında hayatta kalacak mıyım, kalmayacak mıyım belli değil. Savaşa gidip neden sıkıntı çekeyim ki? Bunun bir çaresi olmalı. Şansım yaver gidip belki de Hitler galip gelir. Söylenenlere göre Kızıl Ordunun hâli de pekiyi değilmiş... Almanlar gelip buraları da işgal ederlerse benim gibi insanlardan nasıl nefret edebilirler! “Aferin”, “bu delikanlı kendi özgürlüğü için mücadele etmiş” diyerek ilan edip beni destekleyecekleri ve kendileri ile birlikte götürcekleri şüphesizdir.

Son sözü onu daha da heyecanlandırdı ve filmlerde gördüğü Hitler’in cellâtlarını kendine daha yakın hissettirdi: “Baksana onlar ne kadar güçlü... Önüne çıkıyorsa yok edip tüm dünyayı işgal ediyorlar. Kendilerine yardım eden kişileri onlar da sevmez mi... Keşke ben de bir şekilde onların tarafına geçebilsem. Ancak Kızıl Ordu böyle bir şeye asla müsaade etmez... Benim de dayanabilecek gücüm yok”. Düşöğul dikkatli bir şekilde etrafı dinledi. Nedense sessizlik hâkimdi. Komutanın yaygara koparan sesi de duyulmuyordu. Kendi kendine etraflıca düşünüp niyeti tamamen bozulan ve kafasından geçen kötü fikirleri devreye sokmaya karar veren Düşöğul, tüfeğini alıp yerinden kalktı ve kayalara gizlenerek kaçmaya başladı.

Geceleri dolaşan bir kurt gibi dağı taşı aşır, suların geçip, çalı çırpıların arasında saklanıp, dağ sırtlarında geçit veren çukur yerlerden hızlı adımlarla yürüyerek sabaha doğru dar bir vadinin [124] içindeki madencilerin yaşadığı küçük bir köye rast geldi. Çukur ve oyuklarla dolu olan bu bölgenin her yerinde alçak görünümlü evler var gibiydi. Tüm gece yol yürüyüp karnı acıkan ve açlıktan içi kazınan Düşöğul, avını arayan bir yırtıcı hayvan gibi uzun süre etrafı gözetledi. Bu küçük köyde kimse yaşamıyormuş gibi, ne bir köpek ürüyor ne de bir kimse görünüyordu. “Belki de bu bölge incelenip araştırılmaktadır. Her ne olursa olsun dikkatlice etrafa bakınmak gerek... Birilerini bulursam belki yiyecek bir şeyler verirler bana... Vermezlerse de korkutarak almayı bilmiyorum muyum sanki”.

Düşöğul yokuş aşağı inip, birbirinden uzakça olan alçak görünümlü iki evden nehir kenarında olanına yaklaştı. Penceresi alacakaranlıktan sonra gün ışığıyla yavaş yavaş parlıyordu. Düşöğul boynunu uzatıp evin içine bakmaya çalıştı, ancak pencereyi kapatan siyah bezden hiçbir şey göremedi. Daha sonra pencereyi yavaşça tıklatmaya başladı.

— Kimsin?

Bağırın bir kadın sesi duyuldu.

“Ne yapсам? Belki de kocası, anne babası veya çoluk çocuğu vardır. Elimdeki tüfeği görürlerse korkup beni içeriye almazlar... En iyisi tüfeği saklayayım” diye düşünen Düyşögul, daha sonra bulması kolay olsun diye suyu şırıldayarak akan küçük arığın diğer tarafındaki yalnız ardıç ağacının dibine tüfeğini saklayıp geri döndü.

Pencereyi tekrar tıklattı.

— Hey, kimsin sen? Niçin cevap vermiyorsun?

Düyşögul, kadının konuşmasından onun Kazak olduğunu anlayıp sevindi:

— Korkmayın, kardeşim... Ben sizin kardeşinizim... Gördüğünüz gibi korkacağınız hiçbir şey yok.

— Sabahın köründe ne yapıyorsun?

— Askerim, kardeş. Askerî tatbikatta bölüğümün izini kaybedip böyle bir duruma düştüm.

Kadın, pencereyi kapatan siyah bezin kenarını hafifçe açıp dışarıya baktı:

— Benden ne istiyorsunuz?

— Bir şey istediğim yok, kardeşim. Karnım çok aç olduğu için utanıp sıkılmayı bir yana bırakıp böyle uygunsuz bir zamanda sizin kapınızı çalmak zorunda kaldım... Atıştıracak bir şeyleriniz varsa bana satabilir misiniz? [125]

Evin içindeki kadın, dışarıdaki Düyşögul’a dikkatlice baktı. Kendisinin de dediği gibi boylu boslu, asker kıyafetli bir yiğitti ve dış görünüşünden kötü birine de benzemiyordu. Her kızın hayalinde olan geniş omuzlu, iri yapılı ve yakışıklı bir Kırgız yiğidiydi. “Böyle heybetli ve cesur bir yiğit, gerçekten bölüğünün izini kaybedip yolunu şaşırmasa buralarda ne gezecek ki... Benim askerdeki Sansızbay’ım da bu duruma düşüp, hiç tanımadığı birinin kapısını çalsa ne olurdu?” Zaura, Düyşögul’un bu hâline üzülp ona kıyamadı:

— Biz, askerlere satış yapmadan değer verip saygı duyarız... Buyurun, girin içeriye.

Zaura kilitli kapıyı açıp Düşöğul'u içeriye aldı. Tek yataklı küçük bir odada, zar zor yanan siyah gaz lambasının alacakaranlığından ve beşikteki çocuktan başka hiçbir şey görünmüyordu. Zaura, Düşöğul'un kömür gibi simsiyah olan tombul yüzüne, el ve ayaklarına, kir pas içinde olan askerî üniformasına bile dikkat etmeden hemen kap kacağını karıştırıp büyük bir dilim siyah ekmek, iki üç parmak genişliğinde sucuk ve bir kaşık tereyağı getirdi:

— Buyurun, utanıp sıkılmadan karnınızı doyurun... Benim kocam da askerde... O zavallı da sizin gibi hiç tanımadığı birilerinin kapısını çalıp karnını doyurma çabasındadır. Biz kadınlar, erkeklerin hâinden anlayan ve onlara her zaman yardım eli uzatan merhametli insanlarız. Evli misiniz?

— Evliyim... Teşekkür ederim, kardeş. Siz çok sıcakkanlı ve misafirperver biriymişsiniz. Sizin bu iyiliğinizi nasıl unutabilirim...

Düşöğul önüne konulan yemekleri açgözlülük edip, silip süpürüyordu. Zaura elbisesinin eteğinin kıvrılıp baldırının apaçık gözükmesine çok dikkat etmeden, Düşöğul'un karşısında oturuyordu. Kurbanına saldırarak yırtıcı hayvan gibi, Düşöğul'un iki gözü Zaura'nın baldırlarındaydı. Yemeğini bitirir bitirmez cin çarpmış gibi yerinden fırlayıverdi ve Zaura'nın ince belinden tutup onu yatağa attı.

— Ah, ağabey, sizinle ekmeğini paylaşan kişiye bunu mu yapacaksınız. Bu yaptığınız utanç verici bir şey... Bırakın beni...

Koskocaman bedenin altında bıldırcın gibi çırpınan Zaura bağırıp çağırmak isteyince, Düşöğul onun ağzını sıkıca kapatıverip onu azarladı:

— Sesini çıkartma! Boş yere sakat kalacaksın.

Azgın bir boğa gibi köpüren Düşöğul'un iki gözünü kan bürüyüp dolgun yanakları kıpır kıpır kıpırdanıyordu ve saçları başak kılıcı gibi dikleşerek insanın yüreğine korku indirecek gibiydi. [126]

Üzerine değirmenin ağır taşı konulmuş gibi, Düşöğul'un ağırlığından zavallı kadının yüreği sıkışıp, nefesi daralıyordu. Yana yakıla bağırarak kadın, kurtulmak için debelenip ısırarak gücünün yettiğinde ona karşılık vermeye çalışıyordu... Ancak Düşöğul onun ne yürek yakan feryadını ne de solgun yüzünden akan gözyaşlarını önemsemi. Bir hayvan gibi bedeninin arzusunu yerine getirip tatmin olduktan sonra, sabana koşulan bir öküz gibi soluyup arkasına bile bakmadan kendini dışarıya attı.

Köydekiler Sagınaalı'ya “kusursuz yaralı yiğit” adını vermişlerdi. Çünkü ne bacağına aksaklık ne yüzünde çizik ne de kafasında bir yara izi vardı. Sadece sol elinin serçe ve yüzük parmağı bükülmüş, diğer üç parmağı ise “üç” işaretini gösteriyormuş gibi duruyordu. İnsanlar dış görünüşüne bakıp onun için “kusursuz yaralı” deseler de, vücudunda sağlam yer yoktu. Koltuğunun altı şişmişti. Bacağının üç yerinde yara izleri vardı. Askerde zayıf düştüğü için baldırlarının etleri kurutulmuş bir kavunun kabuğu gibi buruşmuştu. Giysisinin altındaki bu yaraları kim görebilecek ki!

Dost ve akrabalar ile görüşüp iki üç gün dinlendikten sonra, Aycamal'ın güzelce yıkayıp, ütilediği askerî kıyafetini giyinip botlarını cilayla parlatıp teğmen apoletini taktıktan sonra ilçe merkezine doğru yola koyuldu. İlçe Komitesi birinci sekreteri olan sert yüzlü, iri yarı ve esmer bir adam, genç komünisti sıcak bir şekilde karşılayıp onun hâlini hatırlarını sorduktan sonra, ikisi uzun süre sohbet ettiler.

Her iki yanında kolları koyacak dayanağı olan koltuğu doldurarak oturan iri yarı sekreter, burun kanatlarını hafifçe kabartıp sorgular bir şekilde baktı:

— Eskiden çiftlik yöneticiliği yapmışsın. Partiye askerdeyken katılmışsın. İyi, iyi etmişsin kardeşim! Seni komünistlerin listesine mutlaka ekleyeceğiz. Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun? Yoksa çiftlikte çalışmaya devam mı edeceksin? Temiz hava, sağlığın için de iyidir.

Sagınaalı'nın tepesi atıp sekreter ile kavga edecekmiş gibi yerinden kalktı:

— Affedersiniz, ama biz bundan daha zor günlere de katlandık. Benim hiçbir ayrıcalığa ihtiyacım yok. Kendiniz bir düşünsenize... İnsanlar nasıl tükendi... Onlara bakınca için parçalanıyor. Üstelik ben, kanın su gibi aktığı savaş meydanında birçok yakın arkadaşımı kaybettim. [127] Yoksa benim canım onlarınkinden daha mı kıymetli... Ben, o tükenip bitkin düşen insanlara yardımcı olmak için buradayım.

Bu şekilde coşup, hararetle konuşanlar ile sıkça karşılaşan ve bunun başarısız, bitmek bilmeyen bir savaşın sonucu olduğunu düşünen sekreter, onun gözlerinin içine bakıp sakince konuştu:

— Ben de senin gibi düşünüyorum. En doğru kararı vermişsin... Evet, bir komünist tam da böyle olmalı. Ancak, galeyana gelmeden, sakince konuşsan olmaz mıydı?

Saginaalı başını öne doğru eğip yere baktı:

— Affedersiniz. Görünüşe göre öfkem biraz kabardı. Eğer siz de uygun görürseniz, harman makinecisi olarak çalışmak isterdim.

— Çok iyi. Zaten bizim de makinelerden anlayan ustalara ihtiyacımız var. Ancak mesleki yeterliliğin yoksa nasıl yapacaksın?

İkınarak ağır bir yük taşıyormuş gibi kıpkırmızı olan Saginaalı, ön tarafı uzun olan şapkasını eliyle sertçe sıkıp mıncıklayarak gülüverdi:

— Bana tankçı derler. Tankı pervane gibi döndüren biri, harman makinesinden nasıl anlamasın.

Gürültü yapmanın dışında elinden bir iş gelmeyen ve onun boş bir insan olmasından şüphelenen sekreter, Saginaalı'nın dediklerini duyunca neşeleniverdi:

— Aferin, sen gerçek bir delikanlıymışsın. Doğru, haklısın... Şimdilik orada çalışırsın, daha sonra tekrar görüşürüz.

İlçe Komitesinden neşeli bir şekilde ayrılan Saginaalı, askerî komiserliğe geldiğinde oranın sokak tarafındaki kapısı kilitliydi. Kömür gibi simsiyah olan saçlarını güzelce toplayıp, kırmızı yıldızlı askerî şapka giyen beyaz tenli genç bir kadın asker, kapıyı iç taraftan tıkladıp “ana kapıdan giriniz” dercesine işaret etti. Koluna kırmızı bir bez parçası bağlayıp, kalçasının yan tarafına tabancasını takan iri gözlü ve uzun boylu bu nöbetçi kadın asker, kendisinin işaret ettiği tarafa gelen Saginaalı'ya bakıp gülümsedikten sonra, onun askerî kimliğini kontrol etti ve göz ucuyla baktı:

— Demek, yoldaş Sasıkbaev siz oluyorsunuz.

— Evet.

— Alçaluu denilen yerde mi doğup büyüdünüz?

— Aynen öyle.

— Orada yaşayanların hepsini tanıyor olmalısınız? [128]

— Kendi köyümün insanlarını nasıl tanımayabilirim ki. Bunu neden soruyorsunuz?

Nöbetçi kadın asker, Sagınaalı'nın askerî kimliğini ona geri verirken:

— Öylesine. Kayıt olduktan sonra mutlaka komiserin yanına uğrayın, dedi.

— Niçin?

— Emir böyle.

— Komiser beni ne yapacak ki?

— Bununla ilgili bir şey diyemem, yoldaş teğmen. Siz askerlik sırrının ne olduğunu çok iyi bilirsiniz. Sağlıcakla kalın!

Nöbetçi kadın, asker selamı verip gülümsedi.

Saginaalı evrak mevrak işlerini bitirip, komiserin yanına giderken hâlâ endişeliydi: “Komiser beni neden çağırdı? Yoksa başka bir yere mi gönderecek? Öyle bir şeyin olması kesinlikle mümkün değildir. Belki de askerî eğitmen olup askerlere eğitim vermemi isteyecektir. Hay bunların... Başka bir işe asla gitmeyeceğimi daha önce de söyledim zaten. Ne yaparlarsa yapsınlar. Büyük vatanseverlik savaşının gazisini istemediği bir yerde çalışmaya zorlayamazlar”.

Kendi kendine düşüncelere dalıp, canı sıkkın bir vaziyette içeriye giren yedek teğmeni, beyaz saçlı, göğsünde çok sayıda devlet nişanı olan tanıdık bir binbaşı yerinden kalkarak karşıladı:

— A-a, gel, buyur, yoldaş tankçı. Bak, ne kadar harika bir delikanlı olmuşsun... Daha dünkü çocuklar... Nasılsın, sağlığın sıhhatin iyi mi? Eşine kavuşup dünyalar senin olmuştur... Her şey yolunda mı? Utanıp sıkılmana gerek yok. Benim için de patavatsız biriymiş diye düşünme. Zamanında biz de gençtik.

Saginaalı'nın utanıp çekinmesine rağmen, Afanasev şaka yapıp gülerek açık sözlü ve mütevazı olmaya çalıştı. Onun bu şekilde davranışı, Sagınaalı'yı yumuşattı ve onun burnunun ucundaki tüm sinir ve stresi dağıttıverdi.

Saginaalı'nın neşesini yerine getirip, onun iç dünyasına fark ettirmeden giren ve kendisini rahat hissetmesini sağlayan tecrübeli binbaşı, havadan sudan konuşup hâlini hatırlarını sorduktan sonra esas konuya geçti:

— Bu arada, sen, Düyşögöl Çonbaev’i iyi tanır mıydın?

— Hani şu kolhozun atını çalıp hapse atılan Düyşögöl’u mu? [129]

— Evet. Ta kendisi. Yanlış hatırlamıyorsam, o dönemlerde sen at çiftliğinin yöneticisi olarak çalışıyordun.

— Doğrudur.

— Mahkemesine de katılmışsındır.

— Tanık olmuştum.

— İkinizin arasında bundan başka bir problem veya münakaşa var mıydı?

— Hayır.

Aleksey Fedoroviç bir şeyi hatırlamakta zorlanıyormuşçasına, kel başını kaşıyıp durdu:

— Hım-m... Onun babası da Sovyet hükümeti’ni sevmeyen, yozlaşmış biriydi. Kızılılara saldırmış ve Şamşı’nın yamacında vurulmuştu... İşte, bunun kökü nereden geliyor. “Kurt yavrusu, köpek olmaz” diye boş yere dememişler ya.

Temiz havalı, mis gibi kokan odayı kötü bir koku sarmışçasına, Sagınaalı’nın rahatı kaçtı ve konuşmak için gırtlığını temizledi:

— Bu konuyu niye açtınız, Aleksey Fedoroviç! Tabii gizli değilse...

Binbaşının yüzü düşüp çekmecesinden Düyşögöl’un şapkasız çekilen, büyütülmüş bir fotoğrafını çıkardı:

— Evet evet. Ben de seni bu konuyla ilgili konuşmak için çağırdım. Bu serseri, hapisten çıkartılıp askere gönderildiğinde itliğini devam ettirip askerden kaçmış... Sadece kaçmamış, kaçarken de yol üzerinde yaşayan genç bir kadına tecavüz edip onun şerefini ve namusunu ayaklar altına almış. Bunları yapan bu hunhar, daha ne kötülükler yapar. Belki sana da saldıracaktır. Böyleleri, çok kindar olurlar. Bizim onu en kısa sürede yakalamamız gerek. Ama nasıl? Bir kişi için bir tabur asker gönderip halkı telaşa mı düşürelim? Yoksa seni yalnız mı göndereceğiz? Bu zalimin ateşlediği mermi, kişi seçmez. Köyde onun karşısına çıkıp onu yakalayabilecek biri var mı? Öyle birini bulmak zor. O zaman ne yapmalıyız? Bir düşün bakalım. Belki senin bir fikrin vardır.

Askerden döndükten sonra az da olsa kendini toparlayan Sagınaalı'nın benzi atıp kanı beynine sıçradı: “Arsız! Şunun yaptığına bak sen... Köyün adını lekeleyip yüzümüzü kara çıkardı”. Öfkeden deliye dönen Sagınaalı, kaşlarını çatıp hiddetli bir şekilde konuştu:

— Beni yalnız gönderin, Aleksey Fedoroviç! Ne yaparsa yapsın, artık her şeyi göze alıyorum... Ya o, ya ben...

Aleksey Fedoroviç parlayan kel başını kaşıyıp sakince konuştu: [130]

— Heyecanlanma delikanlı. Mertlik böyle olmaz. Böyle bir durumda akıl ve mantıkla hareket etmek gerek... Düşöğul'un köydeki yakınları kimler? Kimler ile daha samimiydi?

Sagınaalı, zayıflıktan derisi kemiklerine yapışmış olan yüzünü kaşıyıp, zihninde köyün sokağının başından girip sonundan çıkarak, hangi evde kim yaşıyor, o hunharın yakınları kimler, kimlerle arası iyi olabilir diye düşündü. Ne o, ne öbürü... Köyde yaşayan hiç kimse, o hunharın ne akrabası ne yakını ne de samimi bir arkadaşydı. Karısını uzun zaman önce göndermişti. Kendisi hayatı günlük yaşayan, kararsız biriydi. Arada sırada atölyede gecelerdi. Kimseyle çok fazla görüşüp konuşmazdı. Çalışıp çabalayıp bir ev bile inşa etmemişti. Gerçi, uzaktan yakından bir akrabalığımız, dayı yeğen yönümüz var deyip Canuzak mollarının evinde kalırdı. Kazandığı üç beş kuruşu da ona getirirdi. Sagınaalı'nın zihni buna odaklandı ve ona göre Canuzak molla daha mantıklı gibiydi. Sagınaalı fikrini söylemek için söze nereden ve nasıl başlayacağını düşünürken, sabırsızlanan Afanasev dayanamayıp sordu:

— Bu bahsettiğin Canuzak, nasıl biri?

— İyi biri. Elinden her iş gelen, hiçbir zaman işten kaçmayan, sürekli bir şeyler ile uğraşan çalışkan ve hareketli bir ihtiyar.

— Çocukları var mı?

— Yok. Hanımı kısır olduğu için çocuk doğuramamış. Şimdi de yatalak hasta.

— Maddi durumları nasıl?

— O-o, çok iyi, zengin. Kimseye minnet duymaz. Kendisi de gücü kuvveti yerinde, becerikli biri. Birçok gence taş çıkartır...

Aleksey Fedoroviç kaybettiği bir şeyi bulmuş gibi, bir anda masaya yumruğunu vurup ayağa kalktı ve bir o yana bir bu yana yürüyerek kendi kendine konuşmaya başladı:

— Dur biraz. Ne dedin sen? Tamam, haydi öyle olsun diyelim... Peki, ya sonra... Sonrasını ileride görürüz. Risk almadan hiçbir şey elde edilemez. Evet, o şekilde yapmak lazım. Tamam, sorun çözüldü.

Aleksey Fedoroviç'in kendi kendine bir anda coşması ve işaret parmaklarını havayı gelişigüzel dilip parçalara ayırıyormuş gibi hareket ettirmesi, Sagınaalı'yı bir yandan hayrete düşürüyor, bir yandan da başka neler olacak acaba diye meraklandırıyordu.

Aleksey Fedoroviç hareketsiz bir şekilde durdu ve gülümseyerek Sagınaalı'ya baktı:

— Öyleyse Canuzak'a kuma alalım.

“Bunun akıl sağlığı yerinde olamaz, ağzından çıkanı kulağı duymuyor” deyip daha da endişelenen Sagınaalı, kulaklarına inanmadı: [131]

— Anlamadım, nasıl yani?

Bıldırcın vuracak bir avcı gibi her şeyi ayarlayıp uygun zamanı kollayan Aleksey Fedoroviç öfkelenmeye başladı:

— Kuma kelimesini daha önce hiç duymadın mı? İlginç! Bildiğin kuma işte... Evli bir kadının üstüne gelen başka bir kadındır. Bazı ihtiyarlar şimdi böyle yapıyorlarmış... Çok duyuyorum... Bu, çok güzel bir yöntem olur. Hiç kimse de şüphelenmez. Öyleyse bir an önce Canuzak ile konuşup hanımını ikna etmek gerek... Bu işi senin yapabileceğini düşünüyorum... Ben de Zaura'dan sorumlu olacağım. Hepsi bu kadar. Ancak bunu sadece ikimiz bilmeliyiz... Kimseye ağzından bir şey kaçırma. “Düşöğul öyle yapmış”, “Düşöğul böyle yapmış” deyip milleti tedirgin etmeye ve telaşlandırmaya hiç gerek yok... Her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünüp kimseye bir şey sezdirmeden ve akılcıca yapmak gerek. Kendisi de şüphelenmesin... Bence bir taşla iki kuş vurmak gerek.

Sagınaalı, Aleksey Fedoroviç'in ne demek istediğini daha sonra, ancak bire bir yaşayarak tecrübe ettiğinde anladı.

Eskimiş olan tahta kapı kapanıp iri yapılı Düüşöğul’un sesi duyulmaz olduğunda Zaura kendine geldi ve kapıyı kilitledi. Eli ayağı titreyip gözleri karardı ve uzun süre kendine gelememi. Başını sıkıca tuttu ve içi yanıyormuş gibi ileri geri salladı. Daha sonra bağırıp çağırarak ağlamaya başladı:

— Namussuz! Ben onu insan yerine koydum... Ben geri zekâlı, neden onu eve aldım... Sansızbay’ın yüzüne artık nasıl bakarım? Bu şekilde yaşamaktansa kendimi öldüreyim daha iyi. Ah, aptal kafam, ah!

Zaura, yorganı parçalayıp hüngür hüngür ağlıyor ve saçlarını çekip, tekrar tekrar kendi kafasına vuruyordu. Ancak, yalnız bir odada onun kederini paylaşıp onu teselli edecek ve ona destek olacak kimse yoktu. Gözyaşları kuruyup sesi kısıldığında ancak aklına geldi ve hemen üstünü başını düzeltti: “Ben, deli miyim, neyim? Kime kin besleyeceğim? O acımasıza mı? O da insan mı? ‘Zorla öpmek, rüzgârı öpmek gibidir; Sorarak içmek, içme suyu içmek gibidir...’ Kâfir, kaçıp gitmiştir. Keşke sıcağı sıcağına polise bildirseydim. O murdar ile şimdi bir karşılaşsam... [132] Ancak onu sokakta görsem bile tanıyamam ki. Yüzüne de çok dikkatli bakmadım... Dikkatli baksan bile, onun böyle bir alçaklık yapacağını kim düşünebilirdi ki... Kahretsin, en azından simasını aklımda tutsaydım”.

Kadınlık gururu ve şerefi harekete geçip sinirden tüm bedeni titreyen Zaura, imkânı olsa Düüşöğul’u parçalamak istiyordu.

Şafak söktü ve odanın içine beyaz bir ışık girdi. Zaura, şişesi dumandan is olup, hâlâ zayıf bir şekilde yanmakta olan siyah gaz lambasını üfleyerek söndürdü ve pencereyi kapatan eski bir yün yazmayı alıp attı. Yüreği yerinden fırlayacakmış gibi çarpan Zaura, kendi kendine konuşuyordu: “Peşinden gitsem bulabilir miyim acaba... Ancak ne adını sanını biliyorum ne de simasını hatırlıyorum... Ah, aptal kafam! İntikamımı alamayıp tüm kin ve nefretim bu şekilde içimde mi kalacak”.

Böylesi iğrenç bir olaya maruz kalıp, utancından içi içini yiyen ve öfkesine hâkim olamayan genç kadın, yatağın üzerinde serili olan uğursuz döşeği sıkıca tutup sert bir şekilde çektiğinde, içinde kâğıtların olduğu küçük bir defter pencerenin

dibine düşüverdi. “Bu da ne” diyerek şüphelenen Zaura, yere düşen o küçük defteri alıp baktığında, defterin içinde Düüşöğul’a ait belgelerin olduğunu gördü.

Askerî kimliğin içine bakan Zaura, civciv tutan bir çocuk gibi çığlık attı:

— Oy, anneciğim! İşte... İşte bu... Ben suçsuz, günahsızım... Şimdi uzağa gidemezsin! Yerin dibine girsene de bulacağım seni...

Artık ölümü bile göze alan Zaura, ya intikam ya ölüm diyerek daha da hırslandı. Yerinden kalkıp doğruca çalıştığı yere gitti. İşini başkasına devredip hesap kitabını yaptıktan sonra, yeni doğmuş bebeğini ve bavulunu da alarak yola koyuldu: “Bulacağım dedim, bulacağım. İnsanı küçük düşürmenin nasıl bir şey olduğunu sana göstereceğim. Sovyetler Birliği, çok büyüktür. Ne iş olursa olsun yaparım. Bir yerde çalışmaya başladıktan sonra, Sansızbay’a yeni adresimi bildiren bir mektup yazıp yollarım”.

Böylece Tokmok’a gelen Zaura, ilk yolculuğuna askerî komiserlikten başladı ve Aleksey Fedoroviç Afanasev ile görüştü. Aleksey Fedoroviç, Rusçayı akıcı bir şekilde konuşan genç kadının içi yanarak anlattıklarından çok etkilendi ve ona kendi kızı gibi acıdı. Kırgız ve Kazak halkının dilini, dinini, gelenek ve göreneklerini çok iyi bilen deneyimli komiser, kendisinin [133] uzun yıllara dayanan tecrübesinde bu kadar iğrenç ve mide bulandırıcı bir davranış ne görmüş ne de duymuştu. Ayrıca, bu zamana kadar Zaura gibi genç kadınlar da gözlerindeki yaşlarla kendisine müracaatta bulunmamıştı. Böyle bir felaket yüzünden için için kederlenip perişan olan ve hiç kimseye sırrını söyleyemeden kendi canına kıyanları duymuştu. Bu nedenle Zaura’yı içinden takdir etti ve onun bu şekilde gelişini, kendi haklarını savunmak için bir mücadele; örf, âdet ve geleneklere dayalı olan eski yaşam tarzının esaretinden kurtulmak için yeni bir çaba olarak değerlendirdi. Bir yandan da, yetimhanede hem annesiz hem de babasız büyüyen bu öksüze destek olup kol kanat gererse, onun kimseye hakkını yedirmeyeceğini düşünüyordu.

Komiser, Zaura’nın gösterdiği askerî kimliği çok sert bir şekilde masanın üzerine atıp kaşlarını çattı:

— O ahmak, firariymiş. Sen gelmeden hemen önce bize bölükten mektup geldi. Çok önemli bir bilgiyi bizimle paylaştığın için sana teşekkür ederim, kızım.

Zaura’nın beti benzi atıp kendi acısını tamamen unutmuş gibiydi:

— Öyle mi? Tü-ü... yüz­süz! Ben onun firari olduğunu bilseydim eve yaklaşmasına bile müsaade etmezdim... Hain! Hiç utanıp sıkılmadan bir de “askerî tatbikatta yolumu kaybettim” diyor... Yoldaş binbaşı, onu yakalayacak olan ekibe beni de alabilir misiniz?.. Bana güvenin, lütfen. Sizin güveninizi kesinlikle boşa çıkartmayacağım.

Aleksey Fedoroviç, Zaura’nın gözlerinin alev püskürdüğünü ve imkânı olsa yaydan çıkan bir oka dönüşüp Düyşögul’un kalbine saplanacağını fark etti.

— Ne mezunusun?

— Meslek okulundan mezunum.

— Peki, dağların arasında ne işle uğraşıyordun?

— Tesisatçıydım... Kaldığım yerin yakınında maden ocağı vardı. Ocakta madencilerden yatacak yer kalmadığı için ben de ormancılarının evinde kalıyordum.

— Askerlikle ilgili bir bilgin var mı?

— Var... Okuldayken “Askerî ilişkiler” dersini almıştık.

— Tamamdır. Şimdilik burada çalışırsın. Kalacak yer ayarlanır. Küçük çocuğun ile ilgili de ne gerekiyorsa yaparız. Ancak, Düyşögul’u yakalayacak olan ekibe katılman konusunda sana söz veremem. Çünkü senin düşündüğün gibi özel bir ekibimiz olmayacak. Öyle bir ekip kurmak gerekirse “intikamcılar” az değil. Sen de onlardan birisin. Doğru mu? [134]

Nereye giderse gitsin yolları hep açık olan bu büyük ülkenin eşit bir üyesi olmaktan gurur duyarcasına gülümseyen Zaura, başını salladı.

Saginaalı biraz önce askerî komiserliğe geldiğinde onu karşılayan askerî şapkalı nöbetçi kadın, işte o Zaura’ydı.

Aleksey Fedoroviç’in “Zaura’dan ben sorumlu olacağım” diyerek, kendinden emin bir şekilde konuşmasının sebebi de işte buydu.

* * *

Düyşögul, askerden firar edip köye geldikten sonra, birilerinin kendisini görmesinden ve başına bir bela gelmesinden korkup, hiç kimseyle görüşmeden ekin

ekilen tarlanın az ötesinde bulunan ve dikenli çalıların bol olduğu yüksek tepenin başındaki mağaraya saklanmıştı. Mağaranın etrafı dik ve derin yamaçlı uçurumdu. Aşağıda hareket eden her şey o tepeden net bir şekilde görünmekteydi. Tepenin üstünde yemyeşil küçük bir düzlük vardı. Tepenin aşağı tarafındaki vadide berrak pınar suyu akmaktaydı. Ansızın başka bir tehlike ile karşı karşıya kalsa mağara sayesinde sivri kayaların olduğu zirvenin diğer tarafından çıkabilir ve fark ettirmeden kaçabilirdi. Ya da uçuruma yakın olan küçük bir çukurun içine saklansa kimse onu kolayca bulamazdı.

Düüşöğul bütün bunları önceden düşünüp saklanacak yer olarak o mağarayı seçmişti. Evet, ilk günlerde deneyimsiz olup çok aç kalsa da, kısa bir zaman içinde bu sorununu çözmüştü. El ayak çekilip karanlık düştüğünde, köye iner ve mısır tarlasına gizlenerek kimin ne yaptığını gözetlemeye başlardı. Birinin tavuğunu, öbürünün kazanını, diğerinin kepçesini, bir başkasının tuzunu... Kısacası neye ihtiyacı varsa hepsini çalıp çırpar ve sabaha doğru saklandığı yere “eli dolu” olarak gelirdi. Birinin sokakta bağlı duran ineğini çalıp kestiği günleri de olmuştu. O ineğin eti henüz bitmemişti. Eti tuzlayıp kuruması için asmıştı. Sadece köylülerin tahıl ürünlerine dokunamamıştı. Düüşöğul düşünüp taşınarak onun da bir çaresini bulmuştu. Gecenin bir vaktinde onu kim görüp, takip edecekti ki. Gece olunca dağ eteğinde bulunan ekin tarlasına gidip, toplanıp destelenmiş olan ekinlerden bir miktar alıp onları eliyle ufalar ve arkasında iz bırakmamak için de sap ve samanlarını ekin destelerinin arasına tika basa doldurup desteleri tekrardan eski hâline getirirdi.

Gündüzleri, akşama kadar aklına gelen her türlü yemeği hazırlayıp karnını doyurur ve göbeğini okşayarak dinlenirdi. “Araklamaya” sadece geceleri çıkardı. Bir keresinde bir dükkânı da [135] soymuştu. Ancak, olayın herkes tarafından duyulup kendisinden şüphelenileceğini düşünerek, uyuklayan dükkân bekçisini öldürmek yerine onu kendi çapanı ile bayıltıp etkisiz hâle getirmiş ve dükkânın penceresini kırarak içeriye girip, heybesinin iki gözünü de votkayla doldurarak çıkmıştı.

Her şey işte bundan sonra başlamıştı. Düüşöğul harlı yanan kurumuş ardıçların közündeki, şiş kebabı buram buram duman çıkartarak pişirir ve bir şişe votkanın yarısını çanağa koyup bir çırpıda içiverirdi. Sonra tekrar canı isteyip votka içer, sırtüstü yatar, şiş kebaptan atıştırır ve kaplanın yüreğini yemiş gibi yiğitlik taslardı:

— Ben kimim, ha! Ben özgür bir kuşum! İstedğim her şey olacak: Yemek desen var, votka desen var... Peki, ne lazım? Kadın...

Bedava yemek ve içki ona fazla gelip, onu kudurtmuştu. Kadınsız da gücünü nereye harcayacağını bilemeyen ve bu duruma artık dayanamaz olan Düşöğul, kadın sözünü duyduğunda gözlerini fal taşı gibi açıverirdi: “Anasını satayım, güvercin gibi bir kadın bulup geçen günkü genç kadına yaptığım gibi, onu burada bir çırpındırsam. Bunu yapamaz mıyım? Tabii ki de yaparım, ancak, kendi köyüm, küçük bir yer ve hepsi tanıdık insanlar. Hemen ertesi gün yayılır ve herkes olanı biteni öğrenir. O zaman da benim burada olduğum anlaşılır. Geçen günkü gibi uzak bir yer olsaydı, hiçbir şey olmazdı. Bu defa öyle yapmayıp, kandırıp baştan çıkararak buraya getirmek gerek... Rahatlasam yeter bana. Eğer beğenmezse ıssız bir yerde ondan kurtulmak işten bile değil. Ancak, kimi getireceğim? Bana inanacak bir kadını nereden bulacağım?”

Boş boş oturmaktan canı sıkılan Düşöğul, hapisanede yaptığı gibi hayallerini, birilerine olan sevgi ve tutkusunu kâğıda dökmek için cebindeki küçük defterini aradı. Nereye düştüğü belli değildi. Belgesi de yoktu. Bunlara ne ihtiyacım olacak deyip küçük defterini aramaktan vazgeçti. Ancak, kadın konusunda hâlâ çok istekliydi ve amacına ulaşmak için bir çözüm yolu arıyordu. “Hey, belki dayımın kuması ağıma düşer... Onun kumaya ne ihtiyacı var? İhtiyacı olsa bile, bir ayağı çukurda olan biri genç bir kadının isteklerini karşılayabilir mi, hiç?.. Benden hoşlanmasa geçenlerde evine gittiğimde benimle fingirdeşmezdi. Hey, gerçekten de bunu bir düşünmek lazım”.

Askerden yeni kaçan ve ne olursa olsun annem ile babaları bir, benim de öz dayım, o bana kıyamaz deyip gecenin bir yarısında dayısının evine gelen Düşöğul, daha dün kendi evi gibi girip çıktığı evden korkup, hırsız gibi pencereden içeriye gözetledi. Her nedense dayısı [136] görünmüyordu. Şişesiz siyah gaz lambasını yakıp girişteki odada tüylü hayvan derisinden yapılmış bir minderin üzerinde oturan yengesi, her zamanki gibi üzerini sıkıca örtünerek çay içiyordu. Başına ince bir başörtüsü takmış olan genç bir kadın ise, onun önünde diz çöküp ona çay sunuyordu.

Biraz içkili olan Düşöğul, etrafına bakınıp kimsenin görünmediğine emin olduktan sonra, cesaretini toplayarak içeriye girdi:

— Merhaba, yenge!

Yaşlı kadın uzun elbisesinin eteği ile kısık şekilde açılan ve yaşaran gözlerini silip yaşlılıktan kırıkmış olan yüzünü buruşturarak seslendi:

— Sen kimsin?

— Ben Düşöğul’um ya. Tanımıyor musunuz? Yaşlılık işte...

Yaşlı kadın her nedense bir anda ürküp tedirginleşti:

— Düşöğul mu? Yavrum, neden hiç uğramaz oldun? Gel, başköşeye buyur. Çay iç.

Genç kadın, içerideki odanın kapı sövesine yaslanıp bir şeylerden şüpheleniyormuş gibi dikkatlice onlara bakıyordu.

— Yok, acelem var. Çabuk gitmem gerek. Sizleri bir göreyim diye uğradım.

Yaşlı kadın hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi sordu:

— Yangından mal kaçırır gibi, nedir bu acelen. Oturup, rahatça yemeğini yiyip öyle gitsen... Uzun zamandır görüşmüyoruz zaten.

Düşöğul, uzun askerî paltosunun sol cebine soktuğu eliyle paltosunun altına gizlediği tüfeğini tutup çakılan kazık gibi dimdik durdu:

— Görüştük işte, yenge. Görev böyle bir şeydir. İnsanlar orada beni bekliyorlar. Bu arada, şunu çorba yapıp içersiniz.

Düşöğul, koltuk altına sıkıştırdığı kirli bir beze sarılı olan et parçasını çıkarıp yaşlı kadının önüne koydu ve genç kadına hava atarcasına övünerek konuştu:

— Anasını satayım, maaşım da fena değil. Sadece kendime değil, bir başkasına da yeter... Ancak, bekâr insan mutlu olamazmış.

Düşöğul, başına ince bir başörtüsü takıp içerideki odanın kapı sövesine yaslanmış olan genç kadına baktı:

— Bu kimin gelini?

Yaşlı kadın ne diyeceğini bilemeyip yanaklarını sıvazladı:

— A-a, bu mu, şey, bu... Dayının kuması... Kendin biliyorsun, ben hastayım ve artık ev işleriyle uğraşamaz oldum... Bizim ihtiyarı ikna ettim [137] ve bu gelini

kendim bulup getirdim... Bu gelin geldi geleli rahatladım... Zavallının iki üç gündür dişi ağrıyıp canı yanıyor. Geceleri acı acı ağlayıp sabahlara kadar hiç uyumuyor.

— O-o, o zaman, kem gözlere gelen, küçük yengem oluyormuş ya. İyi iyi. Böylece bir çatı altında dirlik düzenlik içinde yaşamak zorundasınız. Artık devir böyle... Buyurun, alın şunu.

Düşöğul, cebinden çıkardığı kâğıt parayı büyük yengesine verip yeni yengesini görmek istedi. Ancak, genç kadın utancından elleriyle yüzünü kapatıp kapısı açık olan karanlık odaya kaçıverdi. Düşöğul, sırtarak onun arkasından gitti.

— Hiç erkek görmemiş gibi niye kaçıyorsunuz? Yengenin kucağı tatlı olur, yeğen girmeden önce yedi kurt girsin, derler. Hadi, yanağınızdan bir öpücük verin.

Genç kadın, yüzünü çevirip hiçbir şey demeden, sessizce duruyordu. Düşöğul, hiç tereddüt etmeden sağ eliyle onu kendine doğru çekti ve onun boynundan koklamaya başladı. Genç kadın, özellikle bu anı bekliyormuşçasına kendini onun kucağına bırakıverdi. Düşöğul tahrik olup onun yüzünden ve boynundan büyük bir şehvetle öpüp kokluyordu.

Genç kadın, yavaşça mırıldanarak kudurmuş olan Düşöğul’u göğsünden itti:

— Yeter artık, annem görürse ayıp olur.

Tam o sırada, kapısı açık olan girişteki odadan yaşlı kadının sesi geldi:

— Hey, Düşöğul...

— Hemen geliyorum, yenge.

Düşöğul, üsteleyerek genç kadının bu odada yalnız uyuduğunu öğrendi:

— Bir dahaki gelişimde dışarı çıkar mısın?

Küçük yengesi sessizce başını salladı.

— Kandırmıyorsun değil mi?

— Yok.

— Ne zaman geleyim?

— Öbür gün.

— Tamam, anlaştık. Dikkat et, bir kulağın dışarıda olsun. Ben biraz geç gelirim.

— Her zaman dikkatliyim.

Düyşögöl, genç kadının beline sıkıca sarılıp yanağından bir kez daha öptükten sonra hızlıca girişteki odaya, büyük yengesinin yanına gitti.

— Dayım nereye gitti?

— Tarlada... Harman dövüyor. [138]

— Eve uğruyor mu hiç?

— Arada sırada...

— Hım-m... anlaşıldı... Artık ben gideyim, yenge. Kendinize iyi bakın. Benim geldiğimi dayıma söylemeyin.

Et yemese de çorba içmiş gibi olan ve heyecanlı bir şekilde dışarıya çıkan Düyşögöl, kendi kendine düşüncelere daldı: “Yoksulluk yüzünden mecbur kalıp bu yaşlı adamla evlenmiş. Yoksa bu kim, o kim? Bu beni ilgilendirmez... ‘At buluncaya kadar eşeğe binmek’ misali, onu elime bir geçirirsem ona ihtiyar ile genç arasındaki farkı gösterip aklımdan hiç çıkaramayacağı anlar yaşatacağım... Bana öylesine bağlansın ki, peşimi hiç bırakmaz olsun. Gerisini sonra düşünürüz. Ne olursa olsun, ihtiyarın yaptığı bir iş ile gencin yaptığı bir iş aynı olabilir mi? Kendisi de ihtiyar ile mutlu olamayıp genç bir erkek arzuluyor gibiydi... Ya ansızın dayım eve gelirse ne yapacağım? Kumasını kıskanıp yanından bir adım bile uzaklaştırmazsa peki? Kadın kendi nefesine hâkim olamazsa o ne yapabilir ki... İlk önce küçük yengeyi ikna edeyim. Dayı durumu fark edip, öfkelenip sorun çıkarmaya kalkarsa ona gününü göstermek kolay”.

Düyşögöl yarının telaşına düşüp torbasını buğdayla doldurmak istedi. Yemlikten yem yemeye alışkın olan bir at gibi dağ eteğindeki ekin tarlasına tekrar geldiğinde, tarladaki biçilmiş ekin destelerinin tamamının götürüldüğünü gördü. Bu duruma çok şaşırıp öfkeden deliye dönen Düyşögöl, “benden ekinlerinizi esirgiyorsunuz, öyle mi?” deyip kimseye belli etmeden harman yerine geldi ve etrafı kolaçan ettikten sonra harman yerinin kenarındaki ekin yığınının kibritle ateşe verip, arkasında hiçbir iz bırakmadan gözden kayboldu.

Tokmok'tan gelir gelmez ekin tarlasına gitmek için acele eden Sagınaalı, Aycamal olmasa da eve girip “iş elbiselerini” giydi. Sagınaalı yamalı bol paçalı pantolonuna, yıpranmış askerî gömleğine ve eskimiş çizmelerine “iş elbisesi” derdi. Kendisi de çok dinç ve neşeliydi, alçak sesle kendi kendine şarkı söylüyordu.

Serin bir rüzgâr, onun neşesine neşe katıyormuş gibi sıcaktan bunalan bedenine esiyordu ve güneş, yarın da güzel ve huzurlu bir gün getirecekmişçesine batıyordu. Bütün gün ıssız bir durumda olan sokaklar hareketlenip meralardan sığır sürüleri gelmeye başlamıştı. Burunlarını çekip, ellerindeki ağaç dallarının yardımıyla sığırları süren çocukların [139] çıplak ayak izleri çoğalıp birbirine karışıyor ve gevşek toprağın tozu havaya kalkıyordu. Bazıları ahşap, kerpiç, bazıları ise kamışla kaplı olan evlerin önündeki kavak ağaçlarına bağlanan inekler sağılıp, ocaklara ateşler yakılarak yemek kazanları asılmış ve işten dönenlerin sayısı azalmıştı.

Üstleri başları toz toprak içinde oyun oynayan küçük çocuklar, sırtında büyük bir deste kurumuş çalı taşıyıp, bir elinde de kalaylanmış bir kap olan ve yorgunluktan mecali kalmayan kadını gördüklerinde, birbirleriyle yarışa girmişçesine kadına doğru koştular:

— Annem geliyor, annem geliyor...

Almakan sırtındaki odunları ocağın yanına koyduktan sonra çocuklarını öpüp kokladı ve çocukları olmadan kendisinin boğazından geçmeyip, kalaylanmış kaba koyduğu ekmeği üçe bölerek çocuklarına verdi. Üç yaramaz tepinerek sevinip, ellerindeki ekmeklerini hemen bitirmekten sakınırcasına ekmeklerinin kenarından küçük küçük ısırp şeker somurur gibi yiyorlardı. Almakan'ın büyük kızı kovayı yıkayıp acı acı böğürüp mööleyen kahverengi ineğin kül renginde olan buzağısını salıverdiğinde, Sagınaalı hızlı adımlarla onların evinin önünden geçiyordu:

— Merhaba, yenge. Bu odunları ta o tarladan buraya kadar sırtınızda mı taşıyorsunuz?

Almakan üstünü başını silkeleyip ibrikteki suyla elini yıkadı:

— Başka çarem mi var, kurban olduğum. Çocuklar daha küçük. Ağabeyinden kara haber geldi. İneği sağacak kimse yok. O yüzden her gün gelip gidiyorum. Yoksa orada yatılı kalıp çalışırdım ve benim için de daha iyi olurdu. Eve girip bir şeyler ye de öyle git, canım.

Saginaalı'nın girdiği odada, eskimiş yorganların üst üste koyulduğu bir yüklük, duvarda asılı olan soluk renkli bir tuş kiyiz⁶³ ve yere serilen tüylü hayvan derisinden yapılmış bir sergiden başka değerli hiçbir şey yoktu. Almakan'ın büyük kızı, küçük bir çanağa ayran koydu. Kapının kenarından meraklı bir şekilde içeriyi gözetleyen küçük çocuklar, keşke biz de ondan içsek dercesine dudaklarını yalayarak ona bakıyorlardı. Saginaalı, içlerinden en küçük olanına kalan ayranını verir vermez, çocuk yere oturup bir çırpıda hepsini içiverdi.

Almakan'ın yakası yırtık olan elbisesinden görünen köprücük kemikleri zayıflıktan aşırı belirginleşmiş ve gözleri göz çukurunun içine çökmüştü. Ancak, çok çevik, her türlü işin üstesinden gelebilen ve güçlü bir kadındı. Gündüzleri ekin biçer; akşamları ise inek sağıp carma⁶⁴ pişirir, çocuklarının çamaşırlarını yıkar ve ta gecenin bir yarısında yatar. Şafak sökerken evdeki herkesten önce uyanıp kalkar ve ev işlerini bitirdikten sonra [140] tekrardan ekin tarlasına doğru yola koyulurdu. Saginaalı, Almakan'ın bu durumunu askerden geldiğinden beri gözlemliyor ve onun bu hâline çok üzülüp yüreği parçalanıyordu.

— Gördüğün gibi tek başımıza hayatın zorluklarına karşı mücadele edip ayakta kalmaya çalışıyoruz, kurban olduğum. Tüm varlığımız, tek bir inek. Evet, kolhoz arada sırada iki avuç dolusu bir şeyler bağışlıyor. Ancak, bu verdikleri şey, çocuklu bir aileye yeter mi hiç... Elde avuçta bir şey olmadığı için utanıp sizi de davet edemiyorum... Çay içip öyle gitseydin, iyi olmaz mıydı, kurban olduğum. Affedersin, oturup kral gibi yüksek sesle uzun uzun konuştuğum için, buzağı annesinin tüm sütünü emip bitirdi ya...

Almakan kovağını alıp ineğinin yanına koştu.

⁶³ Orta Asya'da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

⁶⁴ Kurutulmuş ve havanda dövülmüş arpa ve buğdaydan yapılan bir tür çorba, içecek.

— Hiç önemli değil, siz işinize bakın, yenge. Her karanlık gecenin bir sabahı vardır. Bu nedenle, gelen “kara habere” inanmayın ve metanetli olun. Ağabeyim gelene kadar çocuklarınıza iyi bakın.

Saginaalı oradan ayrılıp yola koyuldu. Ekin tarlasına ulaşana kadar onun aklından neler geçmedi ki... Hangi eve girsen, insanlar zar zor geçiniyor. Ekin kıtlığı var. Kıyafetler eski püskü. Saginaalı, başka bir çıkar yol bulamadıkları için üzerlerine örtündükleri yorganları bozup, onun kumaşından elbise dikip giyen kadınları kendi gözleri ile görüyordu. Yetişme çağındaki gençler ise, askerden gelen babalarının veya ağabeylerinin eski askerî kıyafetlerini her ne kadar kendilerine büyük gelip yakışmasa da bir şekilde kendilerine uydurarak giymekten ve büyük askerî çizmeleri ayaklarına geçirip yerde sürükleyerek yürümekten çok mutlu oluyorlardı... Peki, böyle çok zor bir dönemde kimin vicdanı el verir de yalnız kendi boğazını ve rahatını düşünür. Saginaalı, sadece kendi boğazını ve çıkarını düşünen yapmacık yiğitlerden değildi. Yoksa tuğgeneral gibi ev ev dolaşıp, “sen oraya git”, “seni şu işe yardım et”, “sen öyle yap”, “sen böyle yap” demekten bıkmış usanmış, keçi sakallı ve yüzünü kırışıklar basmış olan çiftlik başkanı, Saginaalı’yı ikna etmek için çok uğraşmış: “Ben iyi dayandım gençler, artık çok yaşlandım. Ata dahi binemiyorum, ayaklarım ağrıyor. Hava bulutlansa tüm vücudum kasılıyor ve yüzüstü büzülüp yatıyorum... Saginaalı, artık askerden döndün, başkanlığı sen devral! Gençsin, eğitimlisin de... İmza atmayı zar zor becerebilen ben bile yapmadım mı bu işi”. Ancak, Saginaalı onun bu teklifini kabul etmemişti.

Onu büyüleyen ve kulağına “buraya gel”, “buraya gel” diye fısıldayarak kendine çeken yer ise, henüz doya doya hasret gideremediği Aycamal’ının çalıştığı ekin tarlasıydı. İkisi aynı yerde çalışıp ot ve çalı çırpıdan yapılan kulübede birlikte kalacaklardı. Sevdğin biriyle birlikte çalışmak ne kadar [141] güzel ve keyiflidir! Üstelik tarladaki ekin hasadı hâlâ tamamlanamamış ve herkes telaş içindeydi. Ekin hasadı zamanında tamamlanırsa kaç aile mutlu olup sevinecek ve Almadan’ın çocukları gibi kaç çocuğun yüzü gülecekti. Saginaalı’yı heyecanlandırıp mutlu eden de işte bunlardı.

Saginaalı tarlaya ulaştığında, gökyüzündeki ay ağır ağır hareket ediyor, ağustos böcekleri ötüşüyor, dağlar uyukluyor ve etraf şaşırtıcı derecede güzel görünüyordu. Harman yerinin kenarındaki at bağlama direklerine asılan gaz lambaları, dört gözle

sevgilisini bekleyen genç kızın gözleri gibi ışıl ışıl parlıyor ve uğuldayarak esen gece rüzgârına karşı harman savurup, savrulan harmanın eteğindeki çer çöpü süpürüp temizleyen karaltılar gözüküyordu. Çalışanların dışında herkes uyuyordu. Sabahtan akşama kadar çalışıp yorgun düşen insanları rahatsız etmek istemeyen Sagınaalı, çıt çıkarmadan, ayaklarının ucuna basarak kendi kulübesine gitti.

Aycamal'ın sesi titredi ve kocasının elini avuçlarının arasına alarak hafifçe sıktıktan sonra, yerinden fırlayacakmış gibi atan yüreğinin üzerine koydu:

— Ay-y geldin mi? Ne yapacaksın, neye karar verdin?

Saginaalı üzerini çıkartarak fısıldadı:

— Tarlada çalışmaya karar verdim. Artık ikimiz her zaman beraber olacağız.

Yeniden birbirlerine kavuşup, özlemle kucaklaşmaya başlayan iki gencin rahatını, dışarıdaki insanların korku ve telaş içinde bağırıp çağırarak yardım isteme sesleri bozdu.

— Yetişin! Yangın çıktı!

Pantolonunu giymeye bile zaman bulamayıp üzerindeki içliği ve yalın ayağına geçirdiği eski çizmesi ile dışarıya fırlayan Sagınaalı da kalabalığa karıştı. Saçları başları dağılıp korkudan beti benzi atan kadınlar, ağlayarak oraya buraya koşturan çocuklar, süpürge ve kürekleri ile yangını söndürmeye çalışan ihtiyarlar...

Harman yerinin hemen yanındaki bir ekin yığını yeni tutuşmuş ve alevlenmeye başlamıştı. Ölümü bile göze alıp gerekirse ateşin içine düşmeye de hazır olan insanlar, el ele verip, tüm güçlerini harcayarak yangını çok kısa bir süre içinde söndürüverdiler.

— Hayret! Böyle bir şeyi kim yapabilir?

Kendilerinin yırtık pırtık giyinmelerine, doya doya yemek yiyememelerine razı olup, düşmanın beli kırılsın, askere giden gençler sağ salim dönsün diye dua edip içleri kan ağlayan analar, derileri [142] kemiklerine yapışmış ve yüzleri buruş buruş olmuş ihtiyarlar, zayıflıktan yüzlerinin rengi solmuş çocuklar, yanan ekin yığının etrafında toplanıp başlarını yere eğerek üzüldüler. Ancak, bu gizemli yangına neyin sebep olduğunu tam olarak kimse bilmiyordu.

Üzerindeki içliğı simsiyah is, eli yüzü kir pas içinde olan ve dağılan uzun saçları gözlerini kapatan Sagınaalı, sık sık soluyarak kalabalığa seslendi:

— Belki de aranızdan biri buraya gelip sigara içmiştir?

Bir tür dikenli çalıdan yapılan ve harmanın eteğindeki çer çöpü süpürüp temizlemek için kullandığı uzun süpürgesinin ucunun yandığına canı sıkılıp kendi kendine homurdanan Canuzak, birden araya girip konuşmaya başladı:

— Hadi canım sen de! Saçma sapan konuşuyorsun. Burada sigara içecek kadar kim aklını yitirdi. Buraya değil insan, şeytan bile yaklaşmadı... Hepiniz sere serpe uyumuşsunuz. Kendi gözlerimle şahit oldum. Uzaktan baktığımda bir şey parlıyor gibi oldu. İlk başta bunun bir albastı⁶⁵ olduğunu düşündüm. Ama değilmiş, yanılmışım. Bir anda alevlenmeye başladı. Koşarak gelip bir yandan işte bu süpürgem ile alevi söndürmeye çalışıp bir yandan da avazım çıktığı kadar bağırdım... O sırada sizler geldiniz. Zamanında fark etmemiz iyi oldu... Bence birisi bir kibrit yaktı ve ateşe verdi.

Canuzak'ın son sözü herkeste şüphe uyandırdı:

— Peki, yangını çıkaranın kim olduğunu düşünüyorsun?

— Halkın rızıkına tüküren biri, hiçbir zaman iyilik yüzü görmez.

“Ne yani, sen kendinden başkasını hırsız mı sayıyorsun” diyerek hiddetlenip kavga edenler bile olmadı değil. Birinin dediğini diğeri dinlemeyip bağırp çağırın insanların arasından “Belki de kendisi ateşe verip kurnazlıkla işin içinden sıyrılmaya çalışıyordur” diyen sesler de duyuldu.

Aşağı taraftan haykırarak gelen Almakın olmasaydı onlar boğazları kızarana kadar konuşup bağırmaya devam edeceklerdi... Almakın'ın eski pamuklu yazması başından sıyrılıp boynunun arkasına düşmüş ve saçları her tarafa dağılmıştı. İki gözü iki çeşmeydi. Kendi kafasını yumruklayıp, içini çekerek ağlayıp sızladığını gören bir insan, onun yanına varmaya cesaret edemezdi:

— Biz nasıl yaşarız artık... Boynu bükük yetimleri nasıl geçindireceğim!

⁶⁵ Türk ve Altay mitolojilerinde bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çapmasıdır.

Almakan, askerdeki kocasından kara haber geldiğinde de [143] böyle ağlamıştı. Belki de içinde dolup taşan sıkıntıları vardır. İki kadın onun kollarından tutup yüzüne su serpti.

— Hadi, anlat bize, ne oldu? İyi misin?

Ağlayıp feryat etmekten takati kalmayıp samanların üzerine düşen Almakan, başını kaldırdı:

— Sütünü sağıp içtiğimiz ineğimizi çaldırdık. Onu çalan kişi, ıssız dağ geçidinde, kurak yolda mahvolsun! Çocukların gözyaşı, vebali onu uyutmasın!

Bazıları, yaşlı kadının hareketlerini tekrarlarcasına hıçkırığa hıçkırığa ağlarken, bazıları elleriyle dizlerini dövdü: “Bunu yapan zalimin canı çıksın!”. Daha önce böyle bir şeyi ne duyan ne de gören insanlar, apışıp kalıp bunun nasıl olduğuna bir anlam veremediler. “Benden boşuna şüpheleniyorsunuz. Ben sudan daha temiz, süten daha beyazım” dercesine, Canuzak kızıl renkteki gür sakalını okşayıp kan çanağı gibi olan ve yaşla dolan gözlerini sildi. Daha sonra sessizliği bozdu ve keskin bir şekilde konuşmaya başladı:

— Senin hayatın bir ineğe mi bağlı, Almakan! Allah iyiliğini versin... Bu şekilde davranıp... Ben daha ciddi bir şey oldu diye düşünüp çok korktum. Boş ver, kendini böyle yıpratma... İneğin kaybolduysa bu kadar insan, kolhoz var ya... Hiç kimse senin çocuklarını ortada bırakmaz. Herkesten verebildikleri kadarıyla bir şeyler toplarsak hemen yarın başka bir inek satın alırsın... Her şeyden önemlisi, çocuklarının babası sağ salim gelsin! Savaşta yanlışlık veya hata olmaz diye bir şey mi var. Bugün kara haberi gelip de ertesi gün kendileri gelenler bir sürü değil mi... Başını kaldır, kendine gel, yavrum! Biz bundan daha kötü zamanlara da göğüs gerdik.

Canuzak’ın bu konuşması, Almakan’a büyük bir moral verip onu güçlendirdi. Diğer insanlar da canlanıp hareketlendi ve gürültü patırtı arttı:

— Cake’m doğru diyor...

— Ne de olsa çok şey görmüş, tecrübeli biri.

Canuzak kızıl renkteki gür sakalını okşayarak:

— Doğru diyorsam gürültü yapmayı bırakıp işinizin başına dönün. Sabahtan beri boş boş durduğunuz yeter. Şimdiye kadar birçok işi bitirmiş olurdunuz. Hepsi bunun yüzünden oldu... dedi.

Herkes dağılıp işinin başına döndükten sonra, geceden beri uyku yüzü görmeyen Canuzak, yavaş yavaş harman yerini süpürüp temizlemeye başladı. Ancak onun [144] gönlü rahat değildi: “Nasıl bir insan, bunca alın terini yakacak kadar kötü niyetli olabilir ki... Aramızdan biri olsa nasıl bilmeyelim. Peki, kim yapabilir? Buradakilerin sayısı bir elin parmaklarını geçmez... O hâlde bu kesin başka bir yerden geldi”. Yaşlı adam bitkin bir hâlde oturduğu saman yığınının dibinde uykuya daldı.

* * *

Harman makinesinden çok daha zor ve karmaşık makineleri kullanıp askerliğin sıkı disiplinine alışkın olan eski tankçı Sagınaalı, harmanda çalışan insanlara da bu disiplini öğretilip var gücüyle çalışıyordu. Tarladaki ekinlerin tamamı hasat edilmişti. Tarlada ekin biçen tüm orakçılar, harman yerine gelip çalışmaya başlamıştı. Çocuklar ardında düven⁶⁶ bağlı olan atlara biniyor, ihtiyarlar ise düvenlerin üzerine binip hem atları yönlendiriyor hem de ağırlık ederek biçilmiş ekinlerin tanelerini saplarından ayırıyorlardı. Daha önce olduğu gibi, hiç kimse “bu işim vardı”, “şu işim kaldı” diyerek işten kaytarmıyordu ve herkes bir an önce harmanlamayı bitirip evine dönmeyi arzuladığı için iş de tüm hızıyla devam ediyordu.

Kucağa sığmayacak kadar kalın bağlanan ekin destelerini açıp harman makinesinin haznesinin içine atmakta olan yine o Canuzak adındaki sarışın ve çelimsiz ihtiyar, elindeki anadutunu⁶⁷ makineye kaptırmış gibi bağırarak Sagınaalı’yı çağırırdı.

— Ne oldu, mübarek?

Harman makinesinde herhangi bir sorun yok gibiydi ve herkes işinin başında harıl harıl çalışıyordu. Sagınaalı, yaşlı adama kuşkuyla baktı.

⁶⁶ Harmanda ekinlerin tanelerini sapından ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan ve kızak biçiminde olan bir araç.

⁶⁷ Ekin ve ot destelerini arabaya yüklemeye veya harmanı aktarmaya yarayan uzun saplı, üç dişli, ahşap araç.

Öfkesi, üzerinde küçük bir ben olan burnunun ucuna gelen Canuzak'ın sakalları titredi:

— Böyle deste mi olur? Buna hırsızlık derler. İnsanların hakkına el uzatmak derler. Tu-u! Onu yetiştirene lanet olsun...

Saginaalı, simsiyah yağ olmuş ellerini toz toprak içinde kalan iş elbisesine silerek yaşlı adamın ne dediğini anlamaya çalışıyordu. Harman makinesi hiçbir şey duyulmayacak kadar yüksek sesle çalışıyor ve saman tozları havaya savruluyordu. Canuzak, harman makinesine atmayıp kenara ayırdığı bir ekin destesini açıp ekin destesinin arasına tıka basa doldurulan sap ve samanları yere saçtığında, Saginaalı'nın benzi atıp kaşları çatıldı:

— Hım-m... Bak sen şu işe! Ekin desteleri tarladayken başakları kendince ufalayıp buğdayları alıp, çıkan sap ve samanları [145] da destelerin arasına doldurmuş... Anladım... Anladım...

— Sen anlayana kadar sıkıntıdan içim patlayacaktı. Bu nasıl bir iş! Geçen gün öyle... Bugün böyle... Bu gidişle köyde tavuk bile kalmayacak... Kör bir kişi bile gizlice dolaşan bir asalağın olduğunu görebilir. Sen bu konuyla ilgili bir şeyler yapacak mısın, yoksa ilgili yerlere kendim mi gideyim?

Canuzak elindeki anadutunu fırlatıp, sinirden kıpkırmızı oldu ve tek kelime etmeden saman yığınının dibine gelip oturdu.

Bundan sonra ne olacağını, kendilerini nelerin beklediğini kestiremeyen ve hasadı bitirme derdine düşen Saginaalı, ancak o zaman Canuzak'ın Düşöğül hakkında hiçbir şey bilmediğine ve onun hakkında konuşma zamanının geldiğine emin olup içinden şöyle dedi: “Tamam, şimdilik gücenip kızsın... Sakinleştikten sonra oturup her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatırım”.

Saginaalı'nın Düşöğül hakkında anlattıklarını dinleyen Canuzak'ın tüyleri diken diken olup başından aşağı kaynar sular döküldü:

— Vay namussuz, çiğ süt emmiş çakal. Rahmetli ablamıza çekseydi böyle olmazdı... Elma, ağacından uzağa düşmez derler... Bunu neden daha önce anlatmayıp benden gizledin?

— Anlatsaydım ne yapacaktınız ki?

— Annesinin namını lekeleyen bu arsız, Allah hakkı için sopayla döverdim.

— Boş yere hırslanıyorsunuz, aksakal! O silahlı ve kana susamış biri. Sizi yanına bile yaklaştırmaz.

— Öyleyse, tek bir tanesini bile bırakmadan insanları da mı öldürecek?

— İnsanları korkutup telaşa sokmanın ne gereği var?

— Tamam, ona benim gücüm yetmezmiş... Peki ya sizler? Hükümet? Yoksa onun bu şekilde, kudurmuş bir köpek gibi masum insanlara saldırmasına müsaade mi edeceksiniz?

Saginaalı uzun zamandır istediği şeyi şimdi elde etti:

— Doğru diyorsunuz. Evet, biz bir hükümetiz. Yani biz de boş oturmuyoruz... Yoksa Düşöğul'un tüm bu yaptıklarını nereden bilecektik... Doğru ve ispatlanmış şeyleri anlatıyorum... Peki, siz evinize kaç gündür uğramıyorsunuz?

Canuzak, Saginaalı'nın konuyu değiştirmeye çalışmasına çok bozuldu:

— Ben kısrağı soruyorum, sen deveden bahsediyorsun, [146] oğlum. Evi boş ver, sen! Gidip de ne yapacağım ki. Gittiğin zaman evdeki yaşlı kadın, “oram ağrıyor”, “buram sızlıyor” diyerek inliyor. Yoksa birisi onu kaçırdı mı diyorsun. Şimdi bunu bırak da, insanlara kan kusturan şu kahrolası Düşöğul hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz onu anlat.

— Sizin evinize uğrayıp uğramadığınızı da Düşöğul ile doğrudan ilgisi olduğu için soruyorum, ihtiyar.

Canuzak şaşkınlıktan sersemleşt:

— Gerçekten mi! Nasıl yani?

— Evinize gittiğinizde genç bir kadın göreceksiniz. Onun sizin eve gelişine yaklaşık iki hafta oldu... Uygun bir ortam sağlayıp eşinizle de güzelce konuştuk. O insan da bizim isteğimizi uygun bulup kabul etti.

— O genç kadın da kimdir?

Saginaalı, geçenlerde Aleksey Fedoroviç'in bu meseleyi anlattığında kendisinin de konuyu tam olarak anlayamayıp, endişelendiğini hatırlayarak hafiften gülümsedi:

— Sizin kumanızdır.

Canuzak, tıpkı geçenlerde Sagınaalı'nın Aleksey Fedoroviç hakkında düşündüğü gibi, Sagınaalı için “Buna bir şey mi çarptı” diye düşündü ve kulaklarına inanamayıp yerinden fırlayıverdi:

— Ne diyorsun, sen! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin... Bu yaşımda kuma alacak kadar aklımı mı yitirdim. Değil kumayı, kendi hanımı bile görmek istemiyorum. Ben kendi canımı zar zor taşıyorum. Şaka yapmayı bırak.

Saginaalı, Canuzak'ın bu konuşmasına bir yandan gülse de, diğer yandan yaşlı başlı bir insana yaptığı bu uygunsuz şakadan dolayı utanıp kıpkırmızı oldu:

— Affedersiniz, mollam. Sizi üzme gibi bir niyetim hiç yok... Tüm bunlar hem sizin kalbinize hem de benim kalbime hançer gibi saplanan bu işin çözülmesi için yapılmaktadır... Sonra kendiniz bir karar verirsiniz...

Saginaalı bir süre sonra konuşmasına devam etti ve içi parçalanarak Düşöğül'un Almakın'ın ineğini nasıl kestiğini, “Dayım da etin tadına baksın” deyip ineğin etinden Canuzak'ın evine nasıl getirdiğini ve harman yerini ateşe verenin de o olduğunu anlattı. Sagınaalı, hayatı tehlikede olduğu hâlde her şeye katlanan Zaura'ya neden özel ilgi gösterip, herkese onu “kumam” diye tanıtmayı gerektiğini [147] ve en küçük bir yanlış hareketle ölümle sonuçlanabilecek bu işin tehlikeli ve riskli yönlerini ayrıntılı bir şekilde anlattığında, Canuzak şaşkınlıktan elbisesinin yakasından tutup baykuş gibi gözlerini belerterek olduğu yere oturdu.

— Yani Düşöğül hafife alınacak bir düşman değil. Gücü güç durdurur. Ancak siz onu sopayla dövmek istiyorsunuz... Kendi canını kurtarmak için o hunhar sizi vurmaktan da çekinmez. Bu yüzden çok dikkatli ve uyanık olmak gerek... Ona hiçbir şey belli etmeden, eskisi gibi yeğenim diyerek sıcak davranmaya devam edin... En ufak bir şey sezdirerseniz işler sarpa sarar ve siz de biz de mahvoluruz.

Daha önce hiç bu kadar tehlikeli bir olaya karışmamış olan Canuzak, hem şaşıyor hem de cesur kadın Zaura'yı bir kere de olsa görmek istiyordu:

— Aferin aferin! Dediğin gibi, siz de boş oturmamışsınız... Ben bunları bilmiyordum... Her şeyi gizlice yapmışsınız... Güvenilir kişileriniz de çokmuş... Onlardan biri de bahsettiğin şu genç kadın değil mi?

— Evet, mollam, evet... Bize bilgi verenlerden biri de o. Düşögöl onu bilmiyor... Genç kadını gerçekten sizin kumanız sanıp evinize gelerek onu ayartmaya çalışıyor. Bugün ikisinin buluşacağı gün... Benim kesinlikle gitmem gerek. Şayet Aycamal beni sorarsa başka bir iş için gittiğimi söyleyin. Bilirsiniz, kadınların kulağı deliktir, her şeyden haberdar olurlar. Nasıl oldu bilmem ama Zaura'yı duymuşlar. Aycamal, geceleri onunla sık sık görüştüğümü de biliyormuş... Ağzımdan laf almaya çalıştığında, başka şeyler anlatıp konuyu geçiştirdim. Kendiniz bir düşünün, devlet sırrını nasıl anlatayım? Bir yerde ağzından kaçarsa tüm iş mahvolacak. Düşögöl'u yakalarsak, Aycamal'ın gönlünü almak kolay...

Saginaalı, Canuzak ile gizlice vedalaşıp usulca oradan uzaklaştı.

* * *

O çok zor ve çetin dönemde kısa boylu, koyu tenli küçük bir çocuk olmasına rağmen, Saginaalı'nın başından geçen olaylar, sanki taşa kazınmış gibi Alkan'ın kalbine derinden işlemişti. Bir kolhozu yıllardan beri sorunsuz bir şekilde yönetip hâli vakti yerinde olsa da Saginaalı ve Canuzak'ın karaltısı onun [148] gözünün önünden hiç gitmedi ve ne işle uğraşırsa uğraşsın, nereye giderse gitsin onları bir an olsun zihninden çıkarmadı: “Zavallı insanlar! Siz de bu dünyadan göçüp gittiniz... Kendilerinin perişan hayatlarına, açlıklarına, acılarına ve çektikleri zorluklara hiç aldırmadan, canla başla mücadele edip gecelerini gündüzlerine katarak çalışmalarının tek sebebi meğerse gelecek içinmiş... O zamanlar şimdiki gibi teknik araç da yoktu”.

Özellikle de Saginaalı'nın ani ölümünü hatırladıkça eli ayağı titrer ve çok üzülürdü: “O, hiçbir işe yaramaz, alçak Düşögöl olmasaydı Saginaalı hâlâ yaşıyor olacaktı. Delikanlının hasıydın be! Alçak gönüllüğün, insanlığın, çalışkanlığın... Bu arada, askerden yeni döndüğünde bana verdiğin hediyen...” Alkan, Saginaalı'nın verdiği o asker şapkasını genç bir adam olana kadar takmıştı. Nadir ve kutsal bir eşya gibi, onu evinin başköşesine özenle asmıştı. Ona her baktığında Saginaalı'yı hatırlayıp, “Ona bir anıt yaptırısam” diye heveslenirdi. Ancak, öğrencilik hayatı, evlilik telaşı ve birine yettiğinde diğerinin kaldığı çeşitli iş güç, ona bu hayalini gerçekleştirmesi için müsaade etmedi. Kolhoza müdür olduğunda da çiftliğin bitmek bilmeyen işlerinden başını kaldıramadığı için, anıtı yakın bir zamanda yaptırmıştı.

Saginaalı'nın hatırı için Aycamal'a da yardım edip onun kışlık etini, ununu, öğütülmüş tahıllarını hazırlıyor ve onunla olan münasebetini koparmıyordu. Murat'ın düğününde de hazır bulunup düğün masraflarının büyük bir kısmını o karşılamıştı.

Aycamal'ın durumunu da kendisi çok iyi bilir. Varını yoğunu oğlu Murat'ı büyütüp okutmak ve ona yeni bir yuva kurmak için harcadığından, Saginaalı için anıt yaptırmaya gücü yetmemişti. Alkan tüm bunları ince eleyip sık dokuduktan sonra, sanki onlardan bir şeyler umuyormuş gibi görünmemek ve onları telaşa sokmamak için, kendisini ziyarete gelmelerini rica eden üstü kapalı bir mektup yollamıştı.

Köydeki tüm ihtiyarları, eş dostu davet edip hazırlıkları tamamlayan Alkan, insanların Aycamalgil'i beklemekten usandıklarını fark ettikten sonra Saginaalı'nın mezarının olduğu yere anıtı diktirip içinden gelen güzel sözleri gözleri yaşlı bir biçimde söylediğinde onu dinleyen herkesin içi sızlamadı değil. Saginaalı'nın en güzel yanlarını anıp etkileyici bir şekilde konuşan ondan sonraki iki üç kişi de oradakileri çok duygulandırmıştı.

Sansızbay da birilerinden duyup öğrenerek bu toplantıya [149] özellikle gelmişti. Alkan onu da iyi tanırdı. İki karşı karşıya oturup birçok konuda uzun uzun sohbet ettiler. İşte, bu olaydan sonra Alkan, Sansızbay'a derin bir saygı duymuştu: "Ne kadar iyi biri. Sırf eşinin mezarını ziyaret etmek ve insanların çok merak ettiği bu anıtın toplantısına katılabilmek için ta Kazakistan'dan gelmiş... Onun yerinde başka bir ahmak olsaydı 'ölenle ölünmez, hayat devam ediyor' deyip başka biriyle evlenmez miydi... Yoksa artık dul kadın mı az".

Alkan'ın dediğine göre, Sansızbay, Zaura öldüğünde Aycamal'dan bir mektup almış. O zamandan beri bu iyi ilişkilerini koparmamışlar. Askerdeyken Aycamal vasıtasıyla Anar'a elinden gelen her türlü desteği sağlamış. Daha sonra esir alınmış. Esir kampından kaçıp partizanlara katılmış. Yaralanıp hastanede yatmış. Kuru bir iftiraya maruz kalıp hapse atılmış ve tekrar beraat etmiş... Başına gelmeyen kalmayıp doğup büyüdüğü vatanına dönene kadar Anar on üç, on dört yaşına gelmiş.

Alkan, Sansızbay'ın bu sözleri nasıl bir acıyla söylediğini daha dün gibi hatırlıyor:

— Ben senin babanım demek istedim, ancak yüreğim buna dayanamadı. Kızıma kıyamadım. Ona hem annelik hem de babalık yapan Aycamal için

üzüldüm... Onların suçu, günahı nedir. Bu ne kadar zor bir şey. Ayrıca, Anar'ım çok hassas bir kızdı. Sinirleri bozulup hastalığa yakalanır diye korktum. Dünyası başına yıkılıp eğitimini ve yaşama sevincini de etkileyebilirdi. Böyle şeylerin yavaş yavaş birbirini tanıyıp birbirine alışmayla ve kalplerin hissetmesiyle olması daha iyidir. Ben bunun için acele etmiyorum. Sonuçta onun babası olduğum bir gerçek. Kızımın kendisi de bunu hissetsin.

Sansızbay'ın anlattıklarını üzülererek dinleyen Alkan da, onun bu düşüncesini doğru bulmuş ve sabrı karşısında hayrete düşmüştü.

Sansızbay, Zaura'nın nasıl vefat ettiğini öğrenmeyi çok istiyordu. Sansızbay, Sagınaalı ile Zaura'nın aynı gün vefat etmesinden dolayı, Sagınaalı'nın ölümü hakkında konuşanlardan Zaura hakkında bir şeyler duyabilir miyim diye kulak [150] kesilmiş, ancak kalbine hançer gibi saplanıp canını acıtan o gizemli sorulara beklediği gibi bir yanıt alamamıştı.

Toplantıdan sonra Alkan, Sagınaalı'nın yakınlarını çaya davet etmiş ve Sansızbay'ı da özellikle kendi arabasına bindirmişti. Sansızbay'ın yüzü kâh kızarıyor kâh bozarıyordu ve keyfi hâlâ yerinde değildi:

— Siz, Sagınaalı için anıt diktirerek çok güzel bir iş yaptınız. Bu konuda sizi takdir ediyorum. Aycamal'ın bu toplantıya katılmaması bir bakıma iyi oldu. Eski yarayı deşmenin ne gereği var. Ben sabahleyin onlarla görüşmüştüm. Sagınaalı'nın mezarının olduğu yere anıt yaptırmak için benimle konuşmaya gelmişlerdi. Aycamal'ın içten içe nasıl kederlendiğini tahmin bile edemezsin. Yaptırmak istediği anıt için ona hiç endişelenmemesini söyleyip güzel bir şekilde uğurlamıştım... Şimdi bunu görseydi nasıl bir tepki verirdi acaba?

— Kendisi yalnız mıydı?

— Yok. Oğlu ve gelini de vardı...

— O zaman kızınızı da görmüşsünüzdür... Onları ben davet etmiştim. Yetişemediler demek ki. Önemli değil, nihayetinde gelecekler... Er ya da geç kızınıza da gerçeği söyleyip tıpkı bunun gibi büyük bir buluşma ayarlayacağız. Kızınız emin ellerde ise niçin endişeleniyorsunuz? Üstelik artık dünür olduk.

Alkan her zamanki gibi kahkaha ile gülüp Sansızbay'ı neşelendirmeye çalıştı. Sansızbay da canlanıp gülümseyerek ona baktı:

— İnşallah! İyi ve güzel şeylerin olmasını ben de arzu ediyorum. Zaura’nın mezarını bulup üzerime düşen görevi gerçekleştirebilsem içim biraz da olsa rahatlardı. Siz onun nereye gömüldüğünü bilmiyor musunuz?

— Biz o zamanlar onu bunu seçebilecek yaşta değildik. Halk arasında, her nedense ilçeden yetkili kişilerin de aralarında olduğu kalabalık bir grubun telaşlı bir şekilde gelerek onun cesedini aldığı ve bir gün sonra büyük bir hürmetle aşağıdaki mezarlığa gömdüğü şeklinde bir rivayet vardı. Ancak net bir bilğim yok. Aycamal anaya sormadınız mı? Sürekli birlikte olan bir insan, nasıl olur da bilemez.

— Sormaz olur muyum hiç. Ancak, bunu hatırlatmayın dercesine tavrı takınan Aycamal, arkasını döndü... Ondan sonra tekrar sormaya da cesaret edemedim.

Onlar bu şekilde sohbet ederken, Aycamalgil [151] “Cal” denilen tepeye gelmişlerdi. Burası çok uzun zaman önceki savaş dönemlerinde düşmanlardan korunmak amacıyla kullanılan sağlam bir kaleymiş. Daha sonra kale yıkılmış ve burası zamanla bir tepeye dönüşmüş. Aycamal’ın küçüklüğünde bu tepenin çevresi boz üyeler⁶⁸ ile dolup taşardı ve onların islenmiş tündüklerinden⁶⁹ siyah dumanlar yükselip her yeri tezek kokusu sarardı. Sonra onlar yukarı taraftaki bir köye taşındılar. Şimdi o boz üyelerden eser yok, sadece tanıdık iki kavak ağacı kalmış. Etraflarına dut ağaçları dikilen tarlalar, Aycamal’a pancar topladığı zamanları hatırlatıyordu. Artık o zamanlardaki gibi güçlü ve kuvvetli değildi ve kemikleri inceli derileri kırışmış bir hâlde arabanın bir köşesinde büzülerek oturuyordu.

Aycamal, Düşöğül ile ilgili düşüncelerden bir türlü kurtulamıyor ve içi kan ağlayarak ona beddua ediyordu: “Hayatının sonuna kadar böyle dilenci olarak kalıp sürüm sürüm sürünürsün inşallah...” Hiç hareket etmeden gözlerini bir noktaya dikip dalgın dalgın bakmakta olan Aycamal, birdenbire irkilip başındaki yazmasını düzeltti ve şakaklarının üzerine düşen bembeyaz saçlarını, duruyorlar mı yoksa döküldüler mi dercesine eliyle tutarak kontrol etti. Büyük tepenin yanından bu şekilde sessizce geçmeye Aycamal’ın gönlü elvermedi. Fakat oğlundan burada durmasını da isteyemedi. Annesinin içinde ne fırtınalar koptuğunu tam olarak bilmesede, onun dış görünüşünden bazı sırları fark eden Murat, onun kafasında kurduğu düşünceleri dağıtıp moralini yükseltmeye çalıştı:

⁶⁸ Kırgızların ve göçebe halkların üzeri keçe ile kaplı çadırı.

⁶⁹ Kırgız çadırının tepesindeki açık alandır.

— Bir şarkı söylesene, Anar...

— Dalga geçme... Ben şarkı söylemeyi bilmem.

— O zaman böğürtlen toplayayım mı size?

— Nereden?

— İşte bu koyaklardan. Of-f... burada ne kadar güzel böğürtlenler yetiştir, bir bilsen. Tıpkı senin gözlerin gibi parıldarlar.

Kırmızımsı olan yüzü daha da kırmızılaşan Anar, “Büyüklerin yanında böyle konuşman ayıp” dercesine kocasına yavaşça çimdik attığında, Murat yılan sokmuş gibi, mahsustan bağırıp çağırarak arabasını durdurdu. Onun birdenbire palyaçoğa dönüşmüş bu hâli, sadece Anar’ı değil, oğluna burada durmasını söyleyemeyen Aycamal’ı da güldürdü.

Gerçekten de çok sık bir şekilde yetişen böğürtlenlerin yemyeşil yaprakları, vadi ve koyakların yüzeylerini baştanbaşa kaplamış ve sanki birisi özenerek dikmiş [152] gibi çok güzel görünüyorlardı. Onlar böğürtlen toplayıp yedikten sonra, büyük tepenin zirvesine çıktılar. Aşağıda, Tokmok’a yakın olan Ak-Beşim tarafında, nice asırların tanığı olan Burana duruyordu. Onun uzaktan görünen dış görünüşü, Aycamal’a eski zamanlardaki dibi yuvarlak, tepesi sivri şekilde olan kelle şekerini hatırlatıyordu. Güney tarafına baktığında, kılıç gibi keskin sivri dağ tepeleri, ortasında su akan derin vadiler, hayvanların otlayabileceği çok sayıda yaylaklar, zirveleri buz ve sis ile kaplı olan yüksek dağlar... Anar uzaklara bakıp kendinden geçti:

— Ne kadar güzel ve gösterişli yerler, baksana. Benim annem burayı boşuna tercih etmese gerek... Anne, bana onun nereye gömüldüğünü anlatacağınızı söylemişsiniz!

Murat, bir şeyden dolayı annesinin benzinin attığını fark etti ve Anar’ı elinden tutarak aşağıdaki vadiye doğru götürdü:

— Sonra... Sakin bir zamanda...

Görünüşe göre iki genç, bu tepedeki eskiyip yerle bir olmaya yüz tutmuş olan mezarı da hiç fark etmediler. Aycamal ise, zar zor fark edilebilen mezarın üzerinde sallanan yeşil otlara eliyle yavaşça dokunduktan sonra dizlerinin üstüne oturuverdi.

Hürmet ediyormuş gibi başını eğip kederli bir şekilde mırıldanıyordu: “...Ben o gün siz iki bahtsızla baskın yapar gibi aptalca bir harekette bulunarak ne elde ettimse... Beni delik deşik edip öldürecek kimse yok, ha...”

...Saginaalı, Düşöğul ile ilgili her şeyi Canuzak’a anlatıp, “Bugün ikisinin buluşacağı gün... Benim kesinlikle gitmem gerek... Aycamal’ın gönlünü almak kolay” dediği gün, hemen yola koyulmayıp kaldığı kulübeye gelmişti. Aycamal, onun her zaman başucuna koyduğu tüfeğini aldığını ve telaşlı bir şekilde fişekliğini kontrol ettiğini gözünün ucuyla izliyordu.

Canuzak iğdiş edilmemiş damızlık eşeğine binip düşmanı yok etmeye giden bir savaşçı gibi, kâh dörtnala kâh tırıs giderek evine doğru yola koyuldu. Kuşkulanan Aycamal, içinden “A-a, mollar genç kumasının yanına gitti. Saginaalı şimdi nereye gitmek için hazırlanıyor” dedi. Nehir yatağındaki suya ulaştığında eşeğinin kendir yularından tutarak abdest alıp geri dönen Canuzak, Aycamal’ın şüphesini daha da artırdı: “İşte, evine gitmeyip Saginaalı ile Zaura’nın buluşmasına müsaade etti”.

O sırada akşamın alaca karanlığı çökmüştü.

Saginaalı, Aycamal’ın kıskançlık ettiğini bilmeden:

— Ben köye gidip gelivereyim. Hemen döneceğim, dedi. [153]

— Peki ya ben?

Saginaalı, çok sevdiği ve uğruna canını bile vermeye hazır olduğu eşini şımartır gibi yapıp onun küçücük olan burnunun ucundan öptü:

— Sen yat, hayatım.

— Gecenin bir vaktinde köye niye gidiyorsun?

— Bunu sana geri döndüğümde anlatacağım. Biraz sabredip bekle, lütfen.

— Tamam.

Saginaalı kulübenin arka tarafına doğru yürür gibi yaptıktan sonra, kimseye fark ettirmeden büyük dağ deresi tarafındaki kestirme yola saptı. O biraz uzaklaştıktan sonra, çocuğunu orada çalışanların çocuklarına bakan zayıf ve yüzü benekli olan kadına emanet eden Aycamal da, onun peşinden gitti. Saginaalı, saklambaç oynayan bir çocuk gibi telaşlı bir şekilde sık sık etrafına bakınarak

ilerliyordu. Onun hareket eden karaltısını kaybetmek istemeyen Aycamal da hızlı adımlarla onu takip ediyordu. Sagınaalı rüzgâr gibi hızlı bir şekilde köye ulaştıktan hemen sonra, azgın bir hâlde peşinden onu takip eden Aycamal da geldi. Sagınaalı, sokakta dümdüz ilerlerken bir anda Canuzak'ın evinin arkasındaki bahçeye döndü ve gizlice bir kayısı ağacının yanına geldiğinde, kerpiç yaparken kullanılan toprağı çıkarmak için kazılmış olan bir çukurun içine atladı.

Aycamal, kayısı ağacını tahmin ederek mısırların arasından gizlice geldi ve bir ok atımı mesafede sessizce oturdu. Sagınaalı'nın kafası arada sırada çukurun kenarından görünüyor ve tekrar kayboluyordu. Zaman ilerledikçe Aycamal'ın huzursuzluğu artıp sabrı tükeniyordu: “Erkeğe güvenmektense kendine güven, dedikleri buymuş. Yoksa bunca eziyeti çekerek kimi bekliyor olabilir ki? Artık hiçbir yere kaçamazsın. Gelecek olan her kimse mutlaka göreceğim onu”. Aycamal inat edip sesini çıkarmadan bekliyordu. Sagınaalı da bir o kadar sessiz ve temkinliydi. Aycamal, onun beklediği kişiyi görmek için sabaha kadar gözlerini kırpmadan burada oturup beklemeye hazırды.

El ayak çekildi ve köydeki köpekler daha az havlamaya başladı. Pencerelelden gözüken cılız ışıklar birer birer sönüp gökyüzü zifır karanlığa büründü. Mısırların yaprakları hışırdamaya başladı ve hemen ardından bir toz fırtınası oluştu. Biraz önceki fırtınada gözüne bir şey kaçıp canı acıyan ve gözyaşları içinde kalan Aycamal gözüyle uğraştığından, uzun boylu bir karaltının gelip Canuzak'ın penceresini tıklattığını fark etmedi. İki kişi aralarında bir müddet fısıldaştılar. “Bu Sagınaalı, ondan başkası olamaz. Başka hangi erkek, böyle ‘ileri gelen, tanınmış’ birinin [154] evine gecenin bu saatinde gelmeye cesaret edebilir ki”. Aycamal bundan başka bir şey düşünmedi.

Pencerenin yanındaki karaltı kayısı ağacına doğru yürüdüğü sırada, evden kırıtarak çıkan uzun elbiseli biri göründü. Aycamal'ın kıskançlığı daha da artıp tüm bedeni titredi: “Böyle bir şey olabilir mi, hiç! Başkasının kocası olduğunu bilmeden onu ayartıp, birilerinin yuvasını dağıtmaya çalışan şu ahlaksızın kırıtarak yürüyüşüne bak... Bekle sen, acele etme. Tepenize inip kâbusunuz olacağım”.

Gözlerinin önü kararıp kan ter içinde kalan Aycamal'a, iki karaltı hiç ayrılmayacak şekilde birbirine yapışmış gibi göründü: “Ey vicdanım, ben şimdi ne yapacağım. İkisinin bu hâline göz mü yumacağım. Bu ahlaksız kadın, erkekleri

ayartıp onların hayatını mahvetmektedir... Senin gibi kırtan bir pislige kocasını kaptıracak bir aptal bulduğunu mu düşünüyorsun... Sert kayaya çarptın bu sefer... Gerekirse onun uğruna öleceğim. Ya o, ya ben... Böyle bir kepezeliğe nasıl katlanılabilir”.

Kıskançlığı had safhaya ulaşmış artık dayanamaz olan Aycamal, “Hey, Sagınaalı” diye bağırduğunda bir silah sesi duyuldu. Uzun elbiseli karaltının karşı çıkıp, yalvarıp yakarmasına rağmen onu kolundan tutarak sürükleyen iri yarı karaltı, çürümüş bir ağaç gibi bir tarafına eğildi ve tüfeğinin tetiğini bir daha çekti. Hemen ardından peş peşe silah sesleri duyuldu. Kimin kime ne için ateş ettiğini, ne dolaplar döndüğünü hiç bilmeyen ve silah sesinden kulağının zarı patlayan Aycamal, olanlar karşısında korkudan kendini kaybetti. Tam o sırada, nereden çıktığı ve kim olduğu bilinmeyen genç bir kadın koşarak geliverdi ve kendi bedenini siper ederek Aycamal’ı korumaya çalıştı:

— Kurban olduğum ablacığım, o hunharın yanına yaklaşmayın! Ateş eder... Kaçın diyorum, size, kaçın...

O, Aycamal’ı kucaklayıp mısır tarlasının içine götürmek istediği esnada bir silah sesi daha duyuldu ve Zaura karnını tutup acı içinde bir o yana bir bu yana sallanmaya başladı.

Zaura arkasına dönerek:

— Ey merhametsiz, sonunda bunu da yapacaktın, ha. Ancak, senin gibi bir zalimin yakalandığını görerek öldüğüm için içimde hiçbir endişe kalmadı... Belki de böyle olacağını hiç düşünmüyordun. Benim kim olduğumu biliyor musun? Ben, geçenlerde zorla tecavüz ettiğin Kordoylu kadını... dedi.

Zaura’nın artık dayanacak gücü kalmamıştı. Düşöğul, karnına [155] kramp girmiş gibi kıvranarak inliyordu. Sagınaalı, çukurdan çıkar çıkmaz yere serilmişti. Bir şekilde Zaura’yı kucağına alıp, olup bitenlere hâlâ bir anlam veremeyen Aycamal, ne yapacağını bilemedi.

Zaura son gücünü toplayarak:

— Kurban olduğum ablacığım. Ben bu hayatta olmayacağım. Sizden çok rica ediyorum, beşikteki kızıma göz kulak olun. O bana Sansızbay’ımın hediyesiydi. Boynumdaki şu muskanın içinde onun askerdeki adresi var... dedi.

Zaura, bir anda yere düştü. Korkudan eli ayağı titreyen Aycamal, elindeki tüfeğini sıkıca tutarak hareketsiz bir şekilde yerde yatmakta olan Sagınaalı'nın yanına koşarak geldi ve kolundan çekıştirmeye başladı:

— Kurbanın olayım Sagınaalı, sen niye yatıyorsun? Bu da nedir? Nasıl bir belaya bulaştık biz? Haydi, söylesene bana, çabuk ol.

Ancak, Sagınaalı yattığı o yerden bir daha hiç kalkmadı.

Murat ile Anar, o geceki olay şimdi, şu dakikalarda yaşanıyormuş gibi bağırıp çağırın ve gözyaşlarına boğulan Aycamal'ın yanına koşarak geldiler:

— Ne oldu, anne?

Aycamal, Sagınaalı'sını sanki bundan birkaç yıl önce kaybetmiş gibi ellerini böğrüne koyup hüngür hüngür ağlamıştı.

Aycamal zehir içmiş gibi telaşlandı:

— Siz üzölmeyin diye bu zamana kadar anlatmak istememiştim. Ancak, artık ben bu duruma dayanamıyor ve kahroluyorum. Senin baban Sagınaalı'nın da, senin annen Zaura'nın da hayatına son veren canı, restoranda gördüğümüz o çirkin yüzlü adamdır. O, askerden firar eden, silahlı, insanların malına, canına ve namusuna göz diken aşağılık bir serseriymiş... Ben onu tanımadığım için Sagınaalı ile Zaura arasında bir ilişki olabileceğinden şüphelenip tam da Düşöğöl'un yakalanacağı gün şeytana uydum ve Sagınaalı'yı takip ettim. Sonra silah sesleri duyuldu ve ikisi de öldü. Yürümeye yeni başlayan Murat, babasını kaybetti. Onu emzirip, kendi çocuğum gibi büyütürüm diye yalvarıp yakarsam da, özel olarak gönderilen kadınlar seni yetimhaneye götördüler. Sansızbay o zamanlar askerdeydi... O, senin babandır, yavrum.

Aycamal, gözleri fal taşı gibi açılıp şaşkınlıktan ne diyeceğini bilemeyen ve korkarak etrafına bakınan [156] Anar'ın ayaklarına kapanacakmış gibi ona doğru yaklaştı:

— Halkın güvenliğı ve mutluluğı uğruna cesurca öldükleri için, her ikisi de hükümet tarafından büyük bir saygıyla gömüldü... Senin annen olmasaydı kurşun bana isabet edecek ve ben ölecektim. Beni korumaya çalışırken kendisi öldü... Bak, onun sayesinde kaç yıl yaşadım. Rahmetlinin mezarı tam burasıdır.

Yeterli hava yokmuş gibi nefesi daralan Aycamal, zar zor konuşuyordu:

— Ah-h, hangi birini anlatayım ki; gençlik, sarhoşluk, fevrilik, akılsızlık... Kurban olduğum Anar, sen kocana benim kendi kocama davrandığım gibi davranma! Onlara karşı yaptığım bu hatayı nasıl telafi edeceğim... Ben o gün orada olmasaydım belki ikisi de şu an yaşıyor olacaktı... ...Yoksa yaradan beni canlı olarak cezalandırmak istediği için mi canımı almıyor... Yüreğim kor gibi yanıp kahroluyorum...

Aycamal, sanki vurulmuş gibi kalbini tutarak yere oturdu ve öne doğru eğilip gözlerini kocaman açıp kapattı:

— Beni affedin... Bu dünyada benim yerim yok...

Murat ile Anar hüngür hüngür ağlayarak Aycamal'ın başını tutup kaldırdılar, fakat o hâlsiz düşüp kendini kaybetmişti.

* * *

Zar zor geçinen yaşlı kadının tek ineğini çalıp, ineğin etini içkisinin yanına meze yapan Düşöğül, korkup ininde gizlenen bir sıçan gibi mağarada yaşadı... İsteddiği kadar içki içip karanlık mağarada gözlerini açamadığı günleri de oldu. Yiyecek yemeği, içecek suyu tükenip çaresiz kaldığında, sıcakta yanıp soğukta donan, çocukları için her şeye katlanan ve kendisinin her türlü cehaletini affeden Şaripa'yı düşündü. Muhtar'ın varlığında da yokluğunda da hiç kimseden medet ummadan, elinden geldiğince kendi geçimini sağlamaya alışkın olan Şaripa, akşamın alaca karanlığında ansızın çıkagelen kocasını karşısında gördüğünde, korkudan tüyleri diken diken oldu ve bir yandan ona acıyıp öbür yandan ondan nefret etti:

— Ekmeğini yiyip suyunu içtiğin, bir anne gibi iyi niyetli ve merhametli olan yoksul kadının tek geçim kaynağı olan ineğine göz koyacağına, kendini asıp ölseydin daha iyi olmaz mıydı... Ben de merak edip, bu ne yiyip içiyor diyorum...

Düşöğül sinirlenip eşini yiyecekmiş gibi gözlerini belertti:

— Saçmalık... Kapa çeneni! Eğer böyle bağırıp çağırmaya devam edersen seni kendi ellerimle öldürürüm. Ben zaten adı çıkmış biriyim. Benim acıyacak hiç kimsem yok. [157]

— Peki ya çocukların? Onların hâli ne olacak?

— Çocuklar kendi başlarının çaresine bakarlar. Bırak onları, ben kendim bile ne yapacağımı bilmiyorum.

Bağırtı çağırtıdan korkup uyanan on üç on dört yaşlarındaki oğlu, saçı sakalı birbirine karışıp üstü başı perişan bir hâlde olan kişiyi gördüğünde, “bu da kim” dercesine gözlerini belerterek ona baktı.

Ne de olsa kendi kanından, canından olan çocuğu değil miydi. Düşöğul’un sinirleri yatışıp içi sızladı:

— Korkma yavrum, ben babanım... Ben sizinle vedalaşmaya geldim. Ölür müyüm, kalır mıyım orasını Allah bilir...

Evde göze görünen tüm erzakları ve işine yarayabilecek eşyaları alıp torbasına koyan babasının açgözlülüğü, küçük yaşına rağmen hayatın zorluklarını çok iyi bilen oğlunun zoruna gitmedi değil.

Ağlamaklı olan oğlu:

— Annemin kadife elbisesinden başlayıp göze görünen ne varsa hepsini alıyorsun, peki biz nasıl geçineceğiz. Annem daha kimlerden borç isteyecek, dedi.

— Şu kurnaz kaplanın uyanıklığına bak! Babadan bir şey esirgenir mi hiç.

Merhamet duygusu kalmayıp yüreği taş gibi katılaştı Düşöğul, oğlunun ensesinden sert bir şekilde tuttu:

— Yere yapıştırıyım mı, ha! Ne dedin sen...

Oğluna gerçekten zarar verip onu sakat bırakmasından korkan annesi, çocuğunun acı çekmesine dayanamadı ve oğlunu eşinin elinden almak için çılglık atarak aralarına girdi:

— Dokunma ona... Bırak çocuğu... İstedğin her şeyi al ve cehennemin dibine git! Bir daha kapının önünden bile geçme! Yeter artık, senin gibi bir kocadan bıktım...

Babasının pençesinden kurtulan oğlu da susup bir köşeye çekilmek yerine, hiç korkmadan hâlâ ona karşılık veriyordu:

— Dediğime niye kızılıyorsun. Yoksa açgözlü olduğun yalan mı... Senin bu şekilde olmandan dolayı, ben utancımın arkadaşlarımın yüzüne bakamıyorum. Elinden geleni ardına koyma, öldürecekse öldür!

Düşşögul kendi kafasını yumrukladıktan sonra, cin çarpıp aklını kaçırmış gibi çırpınarak bıçağını çıkardı ve yırtınmaya başladı:

— Bunlar bana hakaret de ederlermiş... Şimdi sizin sesinizi kesip, kimsenin görmediğı ve duymadığı bir yere kaçıp gideceğim...

Silahlı iki üç kişi kaşla göz arasında dışarıdan içeriye girip onun ellerini kelepçeleverdiler:

— Yok, öyle yapamazsınız! Sizi uzun zamandır aramaktayız... Görünüşe göre, “Şovunuz” artık bitti. [158]

HİKÂYELER

(Angemeler)

BEKLENMEDİK ARMAĞAN

Şarşe'den mektup aldığında, Gülsaara'nın kalbi yerinden fırlayacak gibi olup beyaz olan yüzü kıpkırmızı oluverdi. Mutluluktan gözlerinin içi gülen Gülsaara, bir yandan çiçekli yazmasının kenarından dökülen simsiyah dalgalı saçlarını parmağına sarıyor, diğer yandan da elindeki mektubu sakince okuyarak geliyordu: “Gükön, Taşkent'ten selamlar! Nasılsın, sağlığın sıhhatin yerinde mi? Ben yakında geleceğim... Ömrünün sonuna kadar yaşayacağın eve arada sırada uğrayıp göz kulak ol. Bu arada diğer iş ne oldu? O konuda kendin karar ver, Gükön. İki evi ne yapacağız ki. Belki, ‘fazla mal göz çıkartmaz’ diyenler de olacaktır... Öyle diyenlerin aklına uyma... Mektubunda Aleksey Vasileviç hakkında yazmışsın. Evet, o çok değerli biri. Babanı iyi tanıyor değil mi? Ancak, bizim ilişkimiz ile ilgili hiçbir şey bilmiyor... Niye çekiniyorsun ki? Biz evlenmeyi düşünüyoruz diye neden açıkça söylemiyorsun?”

— Kızım, kurban olduğum kızım, dur biraz, yavrum!

Kız, ansızın gelen bu sesle irkilip etrafına bakındığında, dizlerine kadar her iki bacağı da olmayan, siyah bıyıklı bir adam gözüne çarptı. O, trolleybüs durağındaki bir banka yaslanmıştı. Üç yaşlarında esmer tenli tombul bir erkek çocuğu ile boyu ondan biraz daha uzun olan bir kız, adamın yanında şekerli kurabiye yiyip duruyorlardı. Engelli adam koltuk değneklerini banka dayayıp bir mendil ile çocuğun ağzında ve burnunda kalan kurabiye kırıntılarını silerken, kısık bir sesle kıza konuştu:

— Kızım, bu tarafa gel kurban olduğum, sana ben seslendim.

Gülşara onun yanına geldiğinde, esmer tenli çocuk gülümseyerek elindeki şekerli kurabiyeyi uzattı. Çocuğun bu saf ve samimi davranışına [160] seven kız, “Kendin ye, kurban olduğum. Cömert bir delikanlıymışsın” diyerek onu yanağından öptü.

— Belediye Meclisinin nerede olduğunu biliyor musun, kurban olduğum?

— Biliyorum, amca, biliyorum!.. Tam buradan trolleybüse binerseniz, doğruca oraya gidersiniz.

— Teşekkür ederim, yavrum. Kısa bir süre önce köyden geldim, köy yerine alışkın olduğum için şehri çok iyi bilmiyorum.

— Önemli değil, amca.

Gülşara çocuğu sevdikten sonra, el sallayarak onunla vedalaştı. Çocuk da uzun bir süre ona baktı ve küçücük parmaklarını yukarı doğru kaldırarak el salladı.

Gülşara da ikide bir başını çevirerek arkasına bakıp, çocuğun bu samimiliğine hayran kalarak yoluna devam ediyordu ve “Ben de bunun gibi bir çocuk olmuşumdur, ya” diyerek kendi kendine düşünüyordu.

...Evet, Gülşara da bir zamanlar bu çocuk gibi küçücük bir kızdı. Babasının geniş bahçeli büyük bir evi vardı. Köyden pazara alışveriş yapmak için gelen herkesin arabasını bırakıp atını bağladığı yer onların geniş bahçeli büyük eviydi. Kızın anne ve babası misafirperver, eli açık insanlar oldukları için, evlerine bir misafir geldiğinde sevinip mutlu olurlardı. Gelen misafirlere hiçbir zaman surat asmayıp bir çaydanlık çay bile olsa güler yüzle ve neşeli bir şekilde ikram ederlerdi. Gülşara ata binmeyi çok severdi. Atlı birini gördüğünde onu karşılamak için hızlıca koşardı... Gelen atlı kim olursa olsun eğilerek hemen onu alıp atına bindirir ve at

üzerinde gezdirirdi. O, kelebek gibi hafif ve cana yakın bir kız olduğundan, diğer çocuklar onu çok sever ve boyunlarından hiç düşürmezdi.

Yaz aylarında onların bahçesi, olgunlaşmış elma ve kayısıların buram buram koktuğu ve giren birinin bir daha çıkmak istemeyeceği ayrı bir dünyaydı. Babası işten döndükten sonra avluya su serpip etrafı temizler ve gölgedeki sedire uzanırdı:

— Gel kızım, mis kokunu bir koklayayım. Akşama kadar göremeyip seni çok özledim ya!

Ağacın dibinde yavaşça akan küçük suda “değirmen yapıp”, “gemi yüzdürüp” üstü başı toz toprak olmuş bir hâlde oyun oynayan Gülsaara, babasının kendisine seslendiğini duyunca tıpış tıpış gelerek babasının boynuna sarılırdı... Babası kızının açılan küçücük karnını balon şişirir gibi fis fis üfleyerek onu sever ve doyasıya öpüp koklardı.

Babasının diken gibi batan sakalından bıkan Gülsaara:

— Baba çenen çok kötü, tenime batıyor. Senin çenen neden anneminki gibi değil? derdi. [161]

Kızının konuşmalarına babası ile birlikte annesi de gülerdi:

— O-o, Yaradan!

Babası ağacın gölgesinin tadını çıkararak kızına resimli kitaplar okurdu. Pazar günleri Gülsaara'yı da yanlarına alarak sinemaya, sirke ve şehrin dışına gezmeye giderlerdi.

Böyle mutlu ve huzurlu bir hayatı, kahrolası Hitler altüst etti...

Babasından “kara haber” geldiğinde, annesinin saçını başını yolup yüzüstü düştüğü... O günden sonra annesinin yataktan hiç kalkmadığı... “Oram ağrıyor, şuram sızlıyor” diyerek acı çekip aşırı derecede zayıfladığı... Bir gün derin bir uykuya dalan annesinin, bir daha uyanmadığı... Akın akın gelen insanların ağlayıp sızladıkları... Gülsaara'nın daha dün gibi aklında.

Kızın içi yandı:

— “Zavallı annem, sırf babamın acısına dayanamadığından öldü ya”.

Gülsaara kocaman bir evde tek başına yaşamak zorunda kaldığında, köydeki anneanesi geldi. O çok güzel bir kadındı. İnsanlar, gençliğinde onun halkın içinden çıkan güzel ve bilge biri olduğunu anlatırlardı.

...O sene pencereler defalarca buz tutup sert bir kış oldu. İnsanlar bitkin ve tahıl yetersizdi. Ekmek fişle verilirdi. Ayım ananın uykusu gelmezdi. Gece yarısı birkaç kez kalkıp Gülsaara'nın yorganını düzeltir ve üzerini örterdi. "Akşama kadar ders çalışıp yorulan zavallı uyusun" deyip onun uykusunu bozmadan sessizce kalkar ve sobayı yakardı. Ardından elindeki sopasına dayanıp iki büklüm bir hâlde ekmek sırasına giderdi. O, sıraya girip, ekmeği alıp gelinceye kadar, Gülsaara yatak ve yorganları toplayıp bulaşıkları yıkar ve çayı demlerdi. Bir somun ekmeği onlar için iki günlük yemektir. Anneanesi onu da kendisi yemeyip küçük bir beze sararak Gülsaara için saklardı.

Gülsaara özellikle de şarkı söylemeye yatkındı. Sesi de kendisi gibi güzeldi. Hele oynayışı! Oynarken, rüzgârda sallanan bir gelincik gibiydi... Şehir halkına birçok kez konser verdiler. Bir gün konserden eve geç geldiğinde, anneanesi evde yoktu. Endişeli ve çok hızlı bir şekilde sokağa çıktı. Meğerse anneanesi meraklanıp oraya buraya bakınarak Gülsaara'yı arıyormuş. Gülsaara anneanesini görür görmez onun yanağından öptü ve kolundan tutarak eve getirdi.

Anneanesi titreyerek:

— Ben kötü gibiyim. Yatağımı hazırlayıver, kurban olduğum. Biraz yatayım, dedi. [162]

— Ne oldu, size... Ya mübarek, neden beni aramaya çıktınız ki. Kendim gelirdim. Beni arayayım derken üşütmüş olmalısınız ya!

— Yo-ok.

— Öyleyse ne oldu?

— Bir şeyim yok, sadece eski hastalığım depreşip...

Anneanesi yatağa uzandıktan sonra bir daha hiç kalkmadı.

Gülsaara, anneanesinin kendisini bulmaya çalışırken buzlu yolda ayağının kayıp düştüğünü, düşme sonucunda beyninin hasar gördüğünü ve eski hastalığının

üstüne bu olayın eklenmesiyle birlikte durumunun daha da kötüye gittiğini, ancak daha sonra doktorlardan öğrendi.

Tüm yakınlarını kaybedip acımasız ölümden nefret eden Gülsaara, sırf bu duruma olan kızgınlığından dolayı var gücüyle çalışıp tıp enstitüsünü kazandı.

İşte, o Gülsaara'nın okulunu bitirip çalışmaya başladığına bir yıl olacak.

Küçüklüğünde kocaman bir evde tek başına yaşayıp hayatı boyunca bütün zorluklara tek başına göğüs geren bu kız, hem ağırbaşlı hem titiz hem de becerikliydi. Ev işlerini iyi bilen ve tutumlu biriydi. Kıyafetlerini kendisi biçip kendisi dikerdi. Evi bir erkekten daha iyi çekip çevirirdi.

Komşuları da onun hakkında: “Bunun karşısına hangi şanslı erkek çıkacak acaba. Hazır yemek, hazır yer.” diyerek kendi aralarında konuşturlardı.

Bir süre sonra, “Bir inşaat işçisi gençle evlenecekmiş” diye duydular.

Zamanla bu söylenti gerçeğe dönüşüp, Gülsaara'nın konuşup görüştüğü genci de gördüler. O, sıcakkanlı, alçak gönüllü ve az konuşan esmer bir gençti. Gördüğü kişiye selam vermeden geçmezdi. Komşu kadınlar onun geçmişini, kim ve nasıl biri olduğunu da merak edip araştırmadılar değil:

— Anne ve babası var mıymış?

— Yok, yetimhanede büyümüş.

— Görünüşe göre iç güveyisi olup hazırda konacak bu delikanlı.

— Yok, hükümet tarafından verilen bir evi varmış.

— Peki, bu ev bark ne olacak?

— Bu evi barkı satarlar herhâlde.

Bu konuşmadan sonra mı duyuldu, yoksa komşularından biri gizlice bir şeyler mi fısıldadı bilinmez, kısacası son günlerde Gülsaara'nın evini satın almak isteyen müşteriler çoğaldı.

Şimdi bile bahçe kapısının yanında biri bekliyordu.

Derin düşüncelere dalan Gülsaara'nın canının sıkkın [163] ve üzgün olduğunu, gelen kişi nereden bilebilirdi ki! Gülsaara'yı görür görmez ev ile ilgili konuşmaya başladı:

— Bu kadar büyük bir evde tek başınıza kalıyormuşsunuz. Kızım, evin yarısını bana kiraya veriniz. Parasını peşin vereceğim... Evet, öyle yapalım kızım. Madem yalnızsınız, evde yapılması gereken işlere de her zaman yardımcı olurum. Odun yarmak, bahçenizi sulayıp gözetmek yalnız benim görevim olsun...

— Bu konuyu biraz düşünmeme müsaade edin, lütfen.

— A-a, tamam tamam, kızım.

Göğsündeki kılları gözüken, esmer tenli yaman adam, “Allah’ın izniyle bu iş tamamdır” dercesine, yakasız beyaz gömleğinin üzerinden üç kat sarılı olan kuşağını düzeltti.

Peki, Gülsaara bu konuyu düşündüğünde ne yapacak? Hiçbir şey. Bu sadece karşı tarafın beklemesini sağlamak için söylenen bir sözdü. Çünkü Gülsaara ile Şarşe kendi aralarında konuşup karar verdiler ve ev meselesi çoktan çözüldü. Taşkent’te deprem olup evler yerle bir olmadığı ve çok zor bir durumda kalmadığı sürece Şarşe orada kalmayacaktı. İki genç evlenecek ve Şarşe, Gülsaara’yı yakın zamanda sahip olduğu yeni dairesine göçürecek. Babasından miras kalan ev ile ilgili akıl danıştığında, Şarşe, Gülsaara’nın saçını okşadı ve ona şöyle dedi: “Bahçesini bir yana koyduğumuzda, o evde ne gaz ne su ne de kalorifer var. Kömür taşıyıp kül mü çıkaralım, Gökün... İstersen bu konuyu artık kapatalım”.

Gülsaara, üzerinde seksek oynayan bir çocuk resminin olduğu beyaz çantasını alıp tekrar dışarıya çıktığında, evi kiralamaya gelen adam bahçe kapısının yanında dört gözle kendisini bekliyordu:

— Düşündünüz mü, kızım?

— Düşündüm. Ancak bu evin bir sahibi var.

...Para vermenize gerek yok. Ancak resmî işlemleri yapmazsak olmaz... Haydi, gidelim o zaman...

Belediye Meclisi Başkanının kabul odasında sıra bekleyen kalabalıktan adım atmak bile imkânsızdı. Orada bekleyen herkesin farklı bir işi veya sorunu vardı: Daire değiştirme, ev yapma, ev satma, başka bir yerleşim yerine taşınma... İki çocuğunu dizlerinin üstüne oturtup en arka sıradaki koltukta oturan ve çok kısa bir

süre önce sokakta kendisinden adres soran o koltuk değnekli adam, Gülsaara'yı görünce güldü:

— O-y, sen de mi geldin. Bugün bize sıra gelmeyecek galiba. Baksana, ne kadar kalabalık...

— Burada her zaman böyledir, amca. Erkenden gelip sıraya girmezseniz, uzun süre beklemek zorunda kalırsınız. [164]

— Yapacak bir şey yok artık, sırf bu iş için onca yol gelip de işimizi halletmeden mi döneceğiz ya. Biraz daha bekleyelim.

Adamın dizinin üstünde oturan esmer tenli tombul çocuk mızızlanarak ağlayıverdi:

— Beklemeyelim, kimseyi kabul etmiyor, boşuna bekliyoruz.

Babası onu ikna edebilmek için kalabalığın arasında dört dönüyordu:

— Tamam, birazdan gideceğiz. Birazcık daha dayan oğlum. Buradan çıkınca sana dondurma alacağım.

Çocuk huysuzlanıp babasının elinden çekiştirerek:

— Donmuş balını falan istemiyorum. Hadi gidelim! diyordu.

Gülsaara, kalın giysiler giymiş olan babanın alnından boncuk boncuk ter dökülmesine ve hiçbir şekilde sözden anlamayan küçük çocuğun ısrar edip onu çaresiz bırakmasına dayanamadı:

— Ay, sana ne oldu? Delikanlı adam da ağlar mıymış hiç.

Uzun süre beklemekten sıkılan dik başlı çocuk, onu dinlemek şöyle dursun, daha da inat etti ve tüm salonu inletircesine “gidelim” diye bağırdı.

Huysuzlanan çocuğunu sakinleştirip, oyalamak için kan ter içinde kalarak onun etrafında dört dönen koltuk değnekli adamın bu hâline kayıtsız kalamayıp ona yardımcı olmaya çalışan Gülsaara'ya, evi kiralayacak olan diğer adam yüksek sesle bağırdı:

— Hey, güzel kız, sizi daha ne kadar bekleyeceğim. Dalga geçmeyi bırakıp da net bir cevap vermeyecek misin? Ev sahibi nerede?

Gülşaara, kalabalığın gözü önünde adamın kendisine bağırarak konuşmasından çok mahcup oldu:

— Üzgünüm. Ev sahibi, bu Belediye Meclisidir. Ben onların izni olmadan hiçbir şey yapamam. Kalabalığı görmüyor musunuz. Benim sıram gelmeden içeriye nasıl girebilirim ki. Acele etmeyin, lütfen.

— A-a. Öyle mi... Peki, o zaman... Sıçan gözetliyormuş gibi oturup bekleyemem burada.

Esmer tenli yaman adam elini tersine salladı ve bu durumdan hoşlanmamışçasına oradan gidiverdi.

Gücenmiş olan Gülşaara, koltuk değnekli adamın sormamasına rağmen olan biteni gizleyemeyip kendi kendine söylenmeye başladı:

— Sanki kendisini zorla peşime takıp getirmişim gibi, böyle insanlar da varmış demek ki.

— Bu adamı nereden tanıyorsun, kızım?

— Tanıdığım biri değil, bu zamana kadar hiç görmedim, kurban olayım, amca. Evini bana kiraya ver diyerek kene gibi yapışıp, yalvarıp yakardıktan sonra onu kıramadım ve resmî işlemler için birlikte buraya geldik. [165]

Öfkelenen koltuk değnekli adam:

— Evi mezara mı götürecekmiş bu murdar. Bir değil, iki evi var. Her ay otuz som kira verip birinde biz kalıyoruz. Onun gözünü toprak doyursun! Çok açgözlü bir adam. Bir yere gideceğinde, tuvaletini bile kilitleyip gider. Çoluk çocuğun avluda oynamasına müsaade etmiyor ve sürekli onlara kızıp, bağırıp çağırıyor... Belediye Meclisine onun yüzünden geldim, kızım, dedi.

— Uzun zamandır mı şehirdesiniz?

— Yok, kızım... Kısa bir süre önce köyden gelip bir fabrikada işe başladım. Bunlardan başka üç çocuğum daha var. Çoluklu çocuklu birinin tek başına çalışıp ev geçindirmesi çok zormuş. Göz açıp kapayınca kadar ay bitiyor ve o yaman adam, “paramı ver” diyerek kapıya dayanıyor.

Gülşara koltuk değnekli adama bir yandan acıyor, bir yandan da onun kaderini kendi kaderine benzettiğinden onu kendine yakın hissedip onun için endişeleniyordu:

— Ay, zavallı adamın çok çocuğu varmış ya. Üstelik kendisi de engelli... Kahrolası savaş, birçok insanı perişan ettin... Engelli olmasına rağmen, o kadar çocuğa bakmak için fabrikada çalışan takdir edilesi biriymiş... Bunun gibi engelli olan insanlardan bazılarının neler yaptığını görüyoruz!

Çocuk gitmek için sabırsızlanıp babasının elinden çekiştirmeye devam edince, koltuk değnekli adam dayanamayıp razı oldu:

— Hadi o zaman, başka bir gün geliriz. Kabul odasına girip çıkanların sayısına bakarsak bize bu sene ev sırası gelecek gibi görünmüyor.

Gülşara da onların arkası sıra oradan çıktı.

Koltuk değnekli adam oğlunun pantolonunu çıkartıp kendi kendine söyleniyordu: “Allah beni kahretsin, nasıl fark etmedim ya... Niye bu kadar huysuzlanıp inat ediyor diyorum... İshal olmuşsun, yavrum. Yoksa yediğin o peraşke⁷⁰mi dokundu sana? Bu hâlde gidemezsin. Sana şimdi ne giydireyim. Başımıza iş açtın be yavrum. Neyse, şimdi bir musluk bulup yıkayalım. Ama ne zaman kuruyacak, o da var”. Gülşara, esmer tenli tombul çocuğun altını pislettiğini hemen fark etti ve “Endişelenmeyin, amca... Çocuk işte. Sokakta oturarak pantolonun kuruması beklenmez” deyip onları evine getirdi. Gülşara, çocuğun pantolonunu çabucak yıkayıp serdikten sonra, Canaalı’ya sofrayı hazırladı.

— Yiyeceklerden alıp yiyin, amca. Sabahtan beri karnınız acıkmıştır.

— Teşekkür ederim, kurban olduğum. Sağ ol, kızım!

Kendi kendine çekinip tedirgin olan Canaalı, [166] büzüşerek sofraya oturdu ve bitene kadar çayını içti. Oğlu ile kızını da şekerli çayın içine doğradığı ekmeği yedirerek doyurdu.

Koltuk değnekli adam, Gülşara’nın misafirperverliğinden çok memnun kalmışçasına, oğlunun burnunu silerek:

⁷⁰ Mayalı veya mayasız hamurun içerisine et, patates, peynir vb. konulup yağda kızartılarak pişirilen, Rusçası pirojki olan ve Rus mutfağına özgü bir poğaçadır.

— Nerede çalışıyorsun, kızım? Oğlum, ablanı gördün mü? Bundan sonra onu unutmayacaksın değil mi? dedi.

— Hastanede, amca... Şimdi izindeyim. Ufak tefek işleri bitireyim diye...

— Güler yüzlü birisin, iyi bir ailenin kızına benziyorsun... Çok güzel bir mesleğin varmış, kızım. Aferin! Bu evi hükümet mi verdi?

— Yok, annem ve babamdan kaldı. Onlar vefat ettiler.

Canaalı kederlenip derin bir of çekti:

— Ne yazık ki senin gününü göremeyip başarılarına şahit olamamışlar... E-e, yavrum, ölüm böyle bir şey işte. Bu çocukların anneleri de ebediyete intikal etti. Annesi vefat ettiğinde, en küçük çocuğum yeni yürümeye başlamıştı. Şimdiyse kocaman adam oldu. E-e, hangi birini anlatacaksın... Yaradan onların ömrünü sizlere versin! Her zaman mutlu olun.

Koltuk değnekli adamın kabuk bağlayan yarasını farkında olmadan açıp ona acı çektirdiğini düşünen Gülsaara, çok pişman olup kendini suçlu hissetti.

— Peki, bu çocukların daha sonra anneleri oldu mu, amca?

Canaalı, koltuk değneğine yaslanarak oturduğu yerden kalktı:

— Yok, yavrum. Anneleri de benim, babaları da benim. Birbirimize bakıp, kol kanat gererek yaşıyıp gidiyoruz. Artık biz gidelim, kızım. Misafirperverliğin için çok teşekkür ederim. Bahtın açık olsun.

— Bekleyiniz, amca. Ben hemen...

Gülsaara çocuğun pantolonunu hızlıca ütüleyiverdi.

Esmer tenli tombul çocuk, yeni pantolon giymişçesine şaşırıp üstüne başına tekrar tekrar bakındıktan sonra, koltuk değneğini taş yolda tak tak ettirerek giden babasını ördek yavrusu gibi takip etti.

* * *

O gece gözüne uyku girmeyen Gülsaara, sabaha kadar Canaalı'yı ve onun çocuklarını düşündü: “Anneleri olmadan nasıl yemek yapıp karınlarını doyurdular acaba? Çocukları karşısına çıkıp ev aldın mı baba diye sorduğunda, Canaalı onlara ne

diyebildi acaba? Açgözlü Aşırahun, çocukları azarlayıp onların avluda oynamalarına izin vermiyorsa, çocuklar hapsedilmişler gibi bütün gün evde mi oturacaklar?” [167]

Sabah kalktığında da Gülsaara'nın kalbi yerinden fırlayacakmış gibiydi ve akıllı fikri hâlâ Canaalı ve onun çocuklarındaydı: “Eğer o adamın yerinde ben olsaydım ne yapardım? Ağlar mıydım?.. Sızlanır mıydım?.. Çocuklarımı bırakıp, kaçıp gider miydim? Ne kadar sabırlı ve alçak gönüllü bir adam... ‘Peki, ben Vatanseverlik Savaşı gazisiyim. Sizler için ölümü bile göze alıp kanımı akıttım. Yerin dibinde de olsa bir ev bulup bana vermek zorundasınız’ diyerek elindeki sopasıyla yerlere vurup, bağırıp çağırarak ortalığı birbirine katan Belediye Meclisindeki adama ne demeli! Belediye Meclisi Başkanı pırlanta gibi biri... ‘Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır’ misali, gönül alıcı ve okşayıcı sözlerle onu sakinleştirdi. Savaşa babam ile birlikte gitmiş meğerse... Onu her gördüğümde babamı hatırlıyorum. Aleksey Vasileviç, Şarşe ile ikimizin evleneceğini bilmiyor... Peki ya öğrenirse? Babam gibi olan birinden bunu nasıl saklayabilirim ki?

‘Fare ne kadar zenginleşirse o kadar cimri olur’ derler... Ben öyle değil miyim? Şarşe'nin dairesi ikimize de yetmez mi? Ev satıp almaktan, daire kiralamaktan zengin ve mutlu olunsaydı, Aşırahun şimdiye kadar dünyanın en zengin ve mutlu insanı olurdu!

Yalnız kendini düşünüp başkalarını görmezden gelmek olmaz. Ben insanım. Üstelik bir savaş kahramanının kızıyım. Benim babam bir ev için şehit olmadı”.

Bu düşünce, bu duygu gücü Gülsaara'yı Belediye Meclisine götürdü.

Gülsaara kendini tutamayıp sırada bekleyen kalabalıktan rica edercesine:

— Benim Belediye Meclisi Başkanı ile acil görüşmem gerek. Benim sıra beklemeden geçmeme müsaade edin lütfen, dedi.

— Geçsin... Geçsin...

Saçı başı dağınık olan sekreter kız, boyalı kaşlarını çatarak:

— Yok, olmaz. Sıraya girin, lütfen. Bakın, sizden daha yaşlı ve engelli insanlar da bekliyorlar, dedi.

— Benim çok acil ve önemli bir işim vardı.

— Bu kadar acil ve önemli ne işiniz var ki?..

— Ev meselesi...

— Diğerleri de aynı sebepten burada bekliyorlar. Yoksa sizinki onlarınkinden daha mı önemli?

— Önemli...

Sekreter kız suratını asarak:

— Burada huzursuzluk çıkarıp insanları rahatsız etmeyin, lütfen. Dışarı çıkıp, biraz temiz hava alıp gelin. Şuna bak ya... dedi.

Gülsaara, sekreter kızın kurumlanıp kendisine izin vermemesine rağmen, bir anda yerinden fırlayıp başkanın odasına giriverdi.

Sekreter kız, Gülsaara'yı Belediye Meclisi Başkanına şikâyet edip:

— Utanmaz. Uyarılarıma kulak asmadan içeriye giriverdi... dedi. [168]

Belediye Meclisi Başkanı oturduğu yerden kalkıp:

— Affedersiniz. Bu kız, sizin düşündüğünüz gibi biri değil. Ben onu iyi tanıyorum. Hoş geldin kızım, şöyle buyur! Siz ise yaygara koparmadan gidebilirsiniz, dedi.

...Bir süre sonra kapı açıldı ve Aleksey Vasileviç'in beyaz bir kuğunun tüyleri gibi yumuşacık olan saçları görüldü. Onun ardından, biraz önce sıra beklemeden içeriye girmek için herkesten ricada bulunan kız, Gülsaara çıktı. Onlar birbirlerine gülümseyerek bakışıyorlardı ve her nedense çok heyecanlı gibiydiler. Başkan elindeki küçük kâğıdı tekrar tekrar yukarıya doğru kaldırıp mutluluktan havalara uçuyordu... O, gözlüğünü ince ve zarif olan burnunun üzerine koyduktan sonra, kapıda bekleyen kalabalığın ortasına gelip konuşmaya başladı:

— Kardeşlerim, sizler de çok iyi biliyorsunuz ki, ev meselesi en önemli problemlerden biridir. Bizde her yıl milyonlarca para tahsis edilerek çok sayıda ev inşa edilmektedir. Buna rağmen, halkımızın sürekli artan talebinden dolayı, inşa edilen bu evler yetersiz kalmaktadır... Eğer benim elimde olsaydı hepinizi şimdi ev sahibi yapardım... Bu kız, bizim şu anki durumumuzu çok iyi anlayan ve düşünen biridir.

Başkan, Gülsaara'yı gösterip onun alnından öptü.

— Tanıyın kardeşlerim! Asil bir gelenek başlıyor. Buna ben de çok seviniyorum... İşte bu da belgesi...

Oradaki insanlar, başkanın bu kısa ve üstü kapalı konuşmasından ilk başta hiçbir şey anlamadılar. Başkan heyecanlı bir şekilde konuştuğundan sonra, babasının dizinin üstünde ağzı açık bir hâlde oturan, o esmer tenli tombul çocuğu gösterdi:

— Bu kızın babası vatan için, işte böyle küçük çocuklarımızın geleceği ve mutluluğu için şehit oldu. Annesi de öldü. Hükümet Gülsaara'yı şefkatle büyütüp güzel bir şekilde eğiterek onun dileğinin gerçekleşmesine destek oldu... Şimdi ise Gülsaara, kendi hayat şartlarına bağlı olarak, işte o rahmetli anne ve babasından kendisine kalan evini hükümetin idaresine devrediyor... Taleplerin arttığı ve evlerin yetersiz kaldığı şu dönemde, bu çok önemli ve muazzam bir şey değil mi, kardeşlerim!.. Evin tapusunu hemen hazırladık... Bu tapu, vatanını ve milletini korumak için savaş meydanında iki bacağına da kaybeden Toktoev Canaalı'ya verilecektir...

Başkan son sözünü söylerken sesini yükseltti ve heyecandan kendi kendini alkışlayıverdi... Kendisini dinleyen kalabalık da ona destek olup, bağırıp çağırarak ve alkışlayarak tezahürat yaptılar:

— Vay be! Ne kadar iyi bir kız!

— Mutluluk seni asla bırakmasın. [169]

— Mertebesi yükselip daha iyi yerlere gelsin!

— Teşekkürler, kurban olduğum! Eksik olma!

Kulaklarına inanamayıp koltuk değneğine yaslanan Canaalı, mutluluktan gözyaşlarına hâkim olamadı...

DÜRÜST ADAM

Dün geç saatlerde gelip “Ak-Taş” kolhozunun müdürünün evinde geceleyen Kasım, şafak sökerken kalktı ve dışarı çıktı.

Dağların arasındaki bu küçük köyün sakinleri, sert soğuktan dolayı dışarıya çıkmaya üşenip hâlâ sıcak yataklarında yatmaktaydılar. Sadece gayretli ve becerikli olanları, sabahın erken saatlerinde avludaki karları küreyip sundurmalarından mısır

sapı ve ot indirerek hayvanlarına veriyorlardı. Bu insanların hanımları da güçlü ve maharetliydi. Ateş yakıp kül dökerek canla başla ev işleriyle ilgileniyorlardı.

Tavukları ile birlikte dallı budaklı bir yaşlı kayısı ağacına tünleyen benekli horoz, kanatlarını çırpıp yüksek sesle ötüverince, aşağı taraftan gelmekte olan kambur ihtiyarın, kuyruğu ve yelesi beyazımsı olan ürkek doru atı, korkusundan yeri göğü inletecek şekilde kişneyiverdi.

Yetmişli yaşların ortalarında olmasına rağmen hâlâ dinç olan ihtiyar, atın dizginini sıkıca kendine doğru çekti ve enişke⁷¹ çıkmışçasına ayaklarıyla onun böğrüne vurdu:

— Allah kahretsin! Sen nasıl bir hayvansın. Tavuktan ne korkmalı.

Birisi at arabasını ağır ağır sürüyor ve bir seyyar satıcıdan daha yüksek sesle bağırıyordu:

— Ot satacak kimse var mı? Kim ot satıyor? Demetini bir somdan da olsa alacağım.

Kasım paltosunu sırtına alıp bir süre ileri geri adımladıktan sonra, geceyi geçirdiği eve geri girdi. Yataklar derli topluydu ve el yüz yıkayacak sıcak su hazırды.

Geceleyin pek dikkat etmeyen Alım, Kasım'ın kısa bir botla geldiğini ancak çaylar içilip yola koyulmadan hemen önce fark etti ve kendisinin fazla olan keçe çizmesini ona verdi.

Alım gülerek:

— Hiç çekinmeden bunları giyin. Kısa botla bu soğukta ayaklarınızı kaybedersiniz. Anlaşılan sizin buraya ilk gelişiniz, dedi.

Kasım, Alım'ın kendisine verdiği çizmeleri giyerek konuştu:

— Teşekkür ederim. “Bilmediğin yerin çukuru çok olur” diye boşuna dememişler. [170]

— Önemli değil. Zamanla her şeye alışsınız.

⁷¹ Kırgız Türklerinin at üzerinde oynadıkları geleneksel millî oyunudur. Oyuncular at üzerinde birbirlerini çekerler ve eyer üzerinden düşürmeye çalışırlar. Bir nevi yığitlik oyunudur.

Müdür, “arazi aracının” direksiyonuna kendisi geçti ve deneyimli şoförlerden daha süratli bir şekilde kullandı. Tekerlekler döndükçe yerdeki kar toz gibi savruluyordu ve yol üzerindeki kiremit çatılı, muhteşem beyaz evler ile sanki araba ile yarışan elektrik direkleri birer birer geride kalıyordu.

Alım kısa boylu, gözlerinin içi gülen, etine dolgun ve sarışın bir delikanlıydı. Her ne kadar onun eli direksiyonda olsa da, ağzı laftaydı:

— Hangi okulu bitirdiniz?

— Üniversiteyi, gazetecilik bölümünü bitirdim.

Alım, buharlaşmaya başlayan önündeki camı sildikten sonra, bir “belomor”⁷² yaktı ve konuşmasına devam etti:

— İyi iyi kardeşim. Biz de gördüğün gibi kolhozun işleri ile uğraşıyoruz. Ekiplerimiz çok dağınık... Ayrıca bu yıl kış çok sert geçti ve yetişmeyip kapış kapış edilen ot, kıymete bindi.

Güneş ufukta yükseliyordu. Güneşin parlattığı beyaz kar ve mavi buz, gözleri kamaştırmaya başladı. Uylukları sararıp yünleri toz ve çamur içinde olan hayvanlar, kana çöküşen sinekler gibi, sap ve saman kalıntılarının yığıldığı harman yerine toplandılar.

Ardı ardına vadiler, dar geçitler, sarp yamaçlar, kaygan yokuşlar... “Arazi aracı” tepeyi döndüğünde, uçsuz bucaksız bozkır, daha ileride uzun bir köy ve onun yakasından yükselen engebeli dağlar görüldü.

Alım, siyah güneş gözlüğünü düzelterek:

— Oradaki, yamacın eteğindeki yığınları görüyorsunuz değil mi. Onların hepsi bize ait. Tarlada da otlarımız çok. Aynı şekilde, talep edenler de oldukça fazla... Birkaç hayvanı olan birinin yaz boyunca dolaşıp arabaların geçmediği su yataklarının kenarlarından, elma bahçelerinden, çalılıkların arasından biçtiği otlar, hayvanlarının kaç günlük yem ihtiyacını karşılayacak ki. Kışın tam ortasında bitecek ve kolhozun eline bakacak, dedi.

⁷² Esas adı “Belomorkanal” olan ve Sovyetler Birliği döneminde Leningrad’daki Uritskiy tütün fabrikası tarafından üretilen bir Rus sigara markasıdır. Belomorkanal, hâlâ Rusya’da ve Sovyetler Birliğinden ayrılan bazı ülkelerde üretilmektedir.

Alım, tarlaya giden eğimli yolda sıra sıra dizilip eski zamanlarda savaşa giren tankları andıran traktörlere ve anadutlarını⁷³ dizlerinin altına sıkıştıran atlı adamlara el salladı:

— Erkenden gelip hazırlanmışlar, aferin size! Bunlar biraz önce benim sana gösterdiğim ot yığınlarını taşıyacaklar. Bazıları da kışlaktaki çobanlara ot götürecekler. [171]

Kasım'ın şafak sökerken gördüğü doru atlı ihtiyar, telaşlı ve hızlı bir şekilde onların peşinden gidiyordu. Alım ona yetişemeyince, arabasının kornasını “dü-üt” ettirdi. Yaz kış düzgün bir şekilde beslenip hiç zayıflamayan, yelesi ve kuyruğu beyazımsı olan doru at, dört ayağı da titrer bir hâlde hiç durmadan tepinerek göğsündeki karı düşürdü ve durdu.

— Allah kahretmesin seni... Nasıl da ürküyorsun.

Bu Sarıbay'dı. Altın gibi değerli olan gençliğini işte bu kolhozun atlarına bakmaya, koyunlarını gütmeye, otlarını biçmeye, arabalarını sürmeye ve tarlasını sulamaya adanmış Sarıbay, gönüllü olarak emekli olsa da evde boş boş oturmaktan canı sıkılıp geçen yıl bekçilik yapmak için kolhozdan talepte bulunmuştu. Kolhoz ona şu anda bindiği doru atı verip birçok görev yüklemişti. Sarıbay yazları ekin tarlalarına, otu biçilecek alanlara hayvanların girmesini önleyerek ve buraları her türlü felaketten koruyordu. Kışları ise dağ ve tarlalardaki ot yığınlarını korumaktaydı.

Her ne kadar onun ayağında düzgün bir siyah keçe çizme ve tilki derisinden yapılmış kulaklı şapkasının bağcıkları çenesinin etrafında sıkıca bağlı olsa da, ağarmış olan gür sakalı donmak üzereydi ve atının burun delikleri kırağıyla kaplıydı.

Alım hemen frene basıp arabayı durdurduktan sonra şoför kabininden hızlıca indi ve biraz ileride duran yaşlı adamın yanına karları yarararak varıp, onunla tokalaştı:

— Nasılsın ihtiyar, gücünüz kuvvetiniz yerinde mi? Keşke diğerleriyle birlikte sabahın köründe bu şekilde telaşa kapılmayıp güneş doğduğunda yola koyulsaydınız. Bakın, elleriniz buz kesmiş.

Atın üstünde dimdik oturan Sarıbay, eşinin diktiği deri eldivenleri tekrar giydi ve bu konuşmasından ötürü Alım'a çok kızmışçasına cevap verdi:

⁷³ Ekin ve ot demetlerini arabaya yüklemeye veya harmanı aktarmaya yarayan uzun saplı, üç dişli, ahşap bir araç.

— Sen beni boş ver... Ben tazeliğini kaybetmiş, yaşlı bir adamım. Peki, senin gibi genç birinin elleri neden buz gibi?

Alım dizlerine vurup kahkahayla güldü:

— Taşı doğru yere yerleştirip “mat” ettiniz, aksakal. İyisi mi bir daha sizinle bu şekilde uğraşmayayım.

Sarıbay da müdür ile yaptıkları karşılıklı şakalaşmadan hoşlanmışçasına, ona göz kırptı ve kıs kıs güldü:

— İşte böyle, konuşurken ne dediğine dikkat et! Ben üşüyecek biri değilim... Üşüseydim şimdi evde yatıyor olurum...

— Gayretinizden dolayı size çok teşekkür ederim, aksakal. Otlar taşınıncaya kadar sabredin, lütfen.

— “Kurt yaşlansa da bir koyuna yetecek güce sahiptir”. şeklindeki atasözü misali, dayanmasına ben dayanırım, ama bu soğuk hava [172] çok kötü geçiyor... Elinizden geliyorsa şu soğuk havayı da bir durdurun, lütfen. Ha-ha-ha.

Sarıbay’ın bu şakacı yapısı, Kasım’ın da hoşuna gitti ve içinden “çok neşeli bir ihtiyarmış” dedi.

— Otlarla ilgilenen adamlarınıza bakmaya gidiyoruz, aksakal.

— A-a, tabii, bakın. Ben de peşiniz sıra gelirim.

Ot yığınının üstü demir gibi katılaşmış dondu ve yığının yanı başında kollarını sıvamış, hararetili delikanlılar çalışıyorlardı. Etrafta ise üzerlerine kızak yüklenmiş çok sayıda traktör vardı. Yığının buzunu kıranlar, sadece otun kızaklara yüklenmesinden sorumluydular. Kızağa ne kadar ot yükleneceği ve yüklenen otun nereye gönderileceği onları pek fazla ilgilendirmiyor gibiydi. Oradaki tek telaşlı kişi Sarıbay’dı. O sürekli birilerini durduruyor ve kontrol amaçlı onlara soruyordu:

— Hey, sen nereye götürüyorsun?

— Ahıra.

— Peki ya sen?

— Kışlağa.

Bazıları onun bu sorgu sualinden pek hoşlanmamışçasına ona net bir cevap vermeyip onu umursamadan gidiyordu:

— Ya mübarek, ustabaşı bizi nereye gönderirse biz oraya götürüyoruz.

Bozayı fazla kaçırıp yüksek sesle geçiren ve sönük gözlerle bakanlar da yok değildi:

— Korkmayın, yemeyeceğiz.

Bazıları da burunlarından soluyordu:

— Başımıza bekçi kesildi! Bunun yaptıkları canımıza tak etti artık...

Kasım meraklı bir şekilde:

— Giden her bir arabayı ve kızağı kontrol edip kayıt altına alan bir görevli var mı? Yoksa hesapsız kitapsız mı gönderiliyor, dedi.

Ustabaşı Naamıt ellerini açıp çaresiz bir şekilde cevap verdi:

— Ya kurban olduğum, kendin bir düşünsene. Ahırlarımızın biri dağda biri bayırda. Üstelik çok fazla ahırımız var. Otları götürecek insan bulamazken, onları kontrol edip kayıt altına alacak kişiyi nereden bulalım. Bunun için, hayvanların kışlatıldığı her ahıra bir muhasebeci veya tartıcı koymak gerek.

— Ya otları götürürken yolda yarısını satarsa? Onu nasıl biliyorsunuz?

— Sarıbay ağabeyim boş yere mi burada. İşte bunları kontrol etsin diye görevlendirildi. [173]

— Bu kişi tüm bunlara yetişebilecek mi?

Naamıt kekelemeye başlayınca, Alım konuşmaya dâhil oldu:

— Siz çok doğru sorular sordunuz. Bu konuda bizim çok eksiklerimiz var. Örneğin, ilçemizin önde gelen kolhozlarında olduğu gibi, bu otlar terazide tartılıp gönderilse çok güzel olmaz mıydı. Öyle yapmak için, otların istifleneceği her bölgeye bir terazi koymak gerek. Merkezdeki terazimiz çok uzakta ve oraya gidip tekrar buraya dönmek çok zahmetli bir iş. Aynı zamanda bunun masrafı da çok fazla.

— Peki, havalar sıcakken ve yerler kuruyken otların hepsi ahırlara ulaştırılamaz mı?

— Oy-y, onun için ne kadar çaba ve emek gerektiğini biliyor musunuz? Biz başka işlerden kafamızı kaldıramadığımızdan, biçilmiş otları istiflemeye bile zar zor yetişiyoruz.

Söylenildiği gibi, dağ ve tarlalardaki ot biçilecek alanların tamamını yüksüz atla dolaşmak için en az iki üç gün gerekti. Buna rağmen hayvan yemi konusunda kıtlık yaşanıyordu. İki büküm olan, esmer tenli yaşlı kadın, sokağın başında karşılaştığı müdürün bir adım bile atmasına müsaade etmeden, ona: “Tek ineğim dünden beri hiçbir şey yemeyip bitkin bir hâlde” diyordu. Kısa boylu, sarışın ihtiyar, eskidiğinden tepe kısmı yıpranmış olan tebeteyini⁷⁴ koltuğunun altına sıkıştırıp, müdüre yalvarıp yakarıyordu: “Evladının gününü gör, bir yolunu yordamını bulup bize bir araba ot ver”. Müdür ise, yardımcı olmak adına her birinin ihtiyacını bir kâğıda not alıyordu:

— Hayvanlarınızın karınlarını tıka basa doyurmayıp otu idareli kullanın. Bundan sonra böyle bir ricada bulunmayın. Rica etseniz bile verilmeyecek.

— İstemem, kurban olduğum, istemem. Artık yazı kadar bir şekilde idare ederiz. Her iki dünyada da minnettarım sana, oğlum. İşin gücün rast gelsin!

Onlar iki dağın arasındaki beyaz badanalı ahıra geldiklerinde, ineklerin gübresini tepe şeklinde yığmakta olan çökük gözlü kişi, elindeki küreğini yere fırlattı ve onlara doğru yürüdü:

— Küçük çocuğu şeker ile kandırır gibi, nedir bu yaptığınız. Hepsi gebe inekler... Her gün sizin yanınıza ot istemeye mi geleyim? Madem gönderiyorsunuz, en azından on, on beş gün yetecek kadar göndersenize.

— Neden kızılıyorsunuz ki?

Alım neşeli bir şekilde gülerek çobanı selamladı. Çoban, kürenmiş kar yığınının üzerine rahatça oturdu ve kalın bir sigara sardı. Sigaradan yanakları [174] şişene kadar çekip dumanını “püf” diye üfledikten sonra konuşmaya başladı:

— İşte, üç günden beri getirilen ot. Çok görünse de bereketi az.

— Kim getirdi ki?

— Şey... Neydi onun adı ya...

⁷⁴ Değerli kürklerden dikilen geleneksel erkek başlığı.

Çoban, otu getiren gencin adını ancak eşine bağırarak sorduktan sonra hatırladı:

— Ha-a, evet, Sakibay... Sakibay değil miydi.

Alımlar bütün gün çok yer gezip akşam yorgun argın dönseler de hiç dinlenmeden, doğruca ofise geldiler. Alım, kolhozda çalışan tüm etkin kişileri toplayıp kışlaktaki çobanların durumları hakkında konuşmasını henüz bitirdiğinde, Soltonoy, alelacele ve hiddetli bir şekilde içeriye girdi:

— Siz bizi rahat bırakacak mısınız, yoksa bırakmayacak mısınız! Ancak başka bir yere taşınırsak rahat edeceğiz galiba...

— Hayırdır, ne oldu? Oturun, lütfen. İlk önce bir soluklanın. Sakince anlatsanız da duyabiliriz sizi.

Soltonoy hiç kimseyi umursamadan ve ne için geldiğini de söylemeden öfkelenip yaygarayı basmaya devam etti:

— Bana günümü gösterecekmiş. Kimin kime göstereceğini göreceğiz...

Alım, kaşlarını çatarak:

— Aksakal, kendinize saygı duymuyorsanız bile, bize saygı duyabilirsiniz. Neden bu kadar kırgınsınız? Oturup sakince anlatın, lütfen, dedi.

İçlerinden birisi, ihtiyarın bu davranışından hiç hazzetmemişçesine onu azarladı:

— Ya mübarek, en azından oturun. Bu yaşınızda çocuk gibi davranıyorsunuz...

...Bu arada, kolhozun şu anki ustabaşısı olan Naamıt, geçen sene tüm ihtiyarları evine davet edip ağırlamıştı. Haber vermesi için gönderdiği oğlu, Soltonoy'a söylemeyi unutmuş. Bu duruma çok içerleyen Soltonoy, bir defasında kendisini ziyarete gelen oğluna söylendi:

— İlçede çalışıyorum, editörüm meditörüm diyorsun, hani, nerede senin itibarın?

Babasının dediklerinden hiçbir şey anlamayan Aktanbek, şaşkın bir şekilde ona baktı:

— Ne oldu, baba?

— Ne olduysa oldu, sana söylesem çözüverecek misin sanki. Senden daha küçük olanlar bile köyle ilgili olan her şeyi biliyorlar ve babalarını el üstünde tutup onlarla ilgileniyorlar. Senin gibi ahmak bunu anlayana kadar!..

Soltonoy ağzındaki nasıbayı⁷⁵ “burt” diye ses çıkartarak tükürdükten sonra, kendi kendine ustabaşı Naamıt’a sinirlenmeye başladı:

— Hayvan! Herkesi evine davet edip beni etmiyor. En fazla bir kâse çayını içerdim. Dışlandığına üzülyyorsun, yoksa onun daveti umurumda bile değil. Şu [175] kötü Sarıbay kadar bile değerim yok mu ya. “Sahibine saygı duyuyorsan köpeğine kemik at”. şeklindeki atasözü misali, eğer sen itibar sahibi biri olsaydın Naamıt’ın kendisi koşarak gelirdi. Bu şekilde aciz ve sıradan biri olarak yaşamaya devam et sen.

Babasının bu sözlerinden çok etkilenen Aktanbek, babasını evine davet etmeyen Naamıt’a için için öfkeleni: “Alçak adam, bana gerçekten saygı duysaydı babamı evine davet etmez miydi. Acele etme, sana da sıra gelecek”.

Bahar telaşı başladı. Ekin ekme, toprak sulama, ot biçme ve daha bir sürü işin ne orasına ne de burasına yetişebilen Naamıt, yoğun bir telaşın içindeydi. Babasının sözlerini aklının bir köşesine yazmış olan Aktanbek, Naamıt’ın bu durumundan yararlandı ve gazetede ki yazısıyla onu rezil etti. Daha sonra Naamıt’ın “horlayarak uyuyan” karikatürü de yayınlandı ve onun idare ettiği ekip de gazetenin ilk sayfasında topa tutuldu.

Bir yandan gazetede ki olayları sıkıntı edip öbür yandan onca işin eziyetini çeken Naamıt, bu duruma artık dayanamaz bir hâle geldi.

Babasını ziyarete gelen Aktanbek ile karşılaşan Naamıt:

— Oy, kurban olduğum ağabeyciğim, bana merhamet et. Boynuma bindin ve bir daha inmek bilmedin. Evet, eleştirmek gerek. Ancak tüm bunların suçlusu yalnız ben değilim ki. Hazıra konan kurnazları, iş yapmaya erinenleri, zor işten kaçan tembelleri de topa tutsaydın bana çok yardım etmiş olurdun. Nedendir bilmiyorum ama sanki sana karşı bir hata yapmışım gibi, toparlanmama müsaade etmeden arka

⁷⁵ Dilaltına yerleştirilerek kullanılan bir çeşit tütün ürünüdür. “Maraş otu” diye tabir edilen tütün ürününe benzer.

arkaya vuruyorsun. Eğer sana karşı bir hatam varsa açıkça söyle bana, hiç olmazsa özür dileyip kendimi affettireyim, dedi.

Biriyle şakalaşırken, karşısındaki kişi Aktanbek'i pohpohlayıp konuşmasını taklit ederek onu desteklediğinde, o, bundan zevk alır ve kahkahayı basardı. Böyle durumlarda ağzındaki metal dişleri güneş gibi parıldar ve benekli esmer yüzü neşelenirdi. O zaman bile birinin kusurunu asla unutmama ve söz ustalığı yapıp, şakaya vurarak hemen iğneleme alışkanlığı vardı.

Şimdi de aynısını yaptı:

— Belki de kazara bir hata yaptın. Peki, nasıl bir hata yapmış olabilirsin, kendin bir düşün bakalım.

İçinde hiçbir zaman kötülük beslemeyen, temiz kalpli Naamıt, Aktanbek'in şaka yaptığını fark etmedi ve suç işlemiş küçük bir çocuk gibi cevap verdi: [176]

— Düşündüm, ağabey, düşündüm. Ben hatalıyım. Özür dilerim. Bundan sonra size karşı saygıda asla kusur etmeyeceğim.

Aktanbek gözlüğünü çıkartıp mendili ile sildikten sonra, gülümseyerek başını salladı:

— Yo-ok, kuru bir özür ile geçiştiremezsin. Boş çanağa dua edilmez.

Naamıt avuçlarını açıp mırıldandı:

— Peki, benden ne yapmamı istiyorsun, ağabeyciğim. Hiç çekinmeden söyle, lütfen. Hatamı telafi etmek için ne yapabilirim?

Aktanbek gülümseyerek, deminden beri söylediği her şeyin bir şakadan ibaret olduğunu söyleyip Naamıt'ın sağlık sıhhatini ve çocuklarının durumunu sorduktan sonra, kendisine toz kondurmadan konuştu:

— Sen gazetede yazılıp çizilenlerin hepsini benim yaptığımı düşünme. Kendi köylülerimi, memleketlilerimi “karalayıcı ve kötüleyici” yazılar yazmaya gönlüm nasıl el versin. Bizim gazetede beni çekemeyen, art niyetli bazı arkadaşlar var. Onlar da benimle rekabet içindeler... Benim yokluğumdan faydalanarak bu şekilde yazıp çizivermişler. Gittiğimde bu konuyla ilgilenip onlara hadlerini bildireceğim.

— Aman unutma, ağabeyciğim. Yoksa onlar bana gün göstermez oldular. Gördüğün gibi, iki ay içinde üç kez gazetene çıktım, bu utanç verici bir şey. Boş yere gürültü, patırtı koparıp ortalığı velveleye vermekten kendiniz de usanmışsınızdır. Bunun kime, ne faydası var ki. Bu tarz haberler yüzünden gazetenizin saygınlığı da kalmayacak.

Aktanbek, Naamıt ile vedalaşıp oradan ayrılırken, her zamanki gibi arkasına dönüp baktı:

— Tamam. Biraz önce sana bu işi halledeceğimi söyledim ya. Ha, ben sana bir şey soracaktım... Dağdaki otları ne zaman biçeceksiniz?

Başına yeni bir felaketin gelmesinden korkan Naamıt, telaşlandı:

— Başladık... Şu an biçiyoruz. Ne oldu ki?

— Ne olsun... Bizim ihtiyar, doru kısırağını ve küçükbaş hayvanlarını kışın neyle besleyeceğini, yaza kadar nasıl idare edeceğini düşünüp kendi kendine tasalanıyor. Her şey senin kontrolünde değil mi, ot mot konusunda babama yardımcı olsan olmaz mı... Senin bu iyiliğini ben de hiçbir zaman unutmam.

Naamıt bu felaketten bir an önce kurtulmak istercesine yapmacık bir şekilde söz verdi:

— Tamam tamam. Bunun da lafı mı olur. İhtiyarın kışlık otundan ben sorumluyum. İhtiyara iletirsin.

Ot biçme işlerinin yoğun olduğu dönemde, “Bugün yarın, bir iki gün sonra” diyerek oyalayan Naamıt, Aktanbek’e verdiği sözü bilerek yerine getirmedi. [177]

Alacaklı gibi güzden beri sürekli gelip, “Oğluma bir şey demişsin” diyerek hatırlatan Soltonoy, Naamıt’ı bıktırıp usandırdı. Naamıt sonunda dayanamaz oldu ve “vermeyenin aşı pişmez” misali, ona yardımcı olmaya çalıştı.

— Sakıbaylar biçilen otları ayıklayıp istifliyorlar. Ya mübarek, onlarla konuşup bir şekilde onların gönlünü ederek kışlık otunuzu tedarik etmeyi de mi bilmiyorsunuz... Oturduğunuz yerde kimse size bir şey verir mi hiç.

Bunun üzerine, Soltonoy dişlerinin arasından “cıyt” diye tükürüp karnı davul gibi büyük olan doru kısırağına bindi ve ayıklanan otları istiflemekte olan Sakıbayların yanına geldi:

— Kolay gelsin, gençler.

Ot zamanında isteklerini gerçekleştirmek için eline fırsat geçip kötü alışkanlıklar edinen ve önüne çıkan her fırsatı değerlendirmeye alışkın olan Sakibay, sırtarak konuştu:

— Teşekkürler. Buyurun, gelin, aksakal. Bohçaları, çıkınları yükleyip düğünden geliyor gibi bir hâliniz var. Hircunuzdakilerden bize de tattırmayacak mısınız.

Asıl meseleyi nasıl açacağını düşünen Soltonoy, fırsat bu fırsat deyip tek kelime bile etmeden kısrığından iniverdi:

— İstedğin bu olsun, seni mi kıracağım. Senden esirgediğim aş boğazıma dursun.

Soltonoy eyerin arka tarafına yerleştirilen iki gözlü kırmızı hircundan altı tombul, boynu ince bir şişe çıkarıp Sakibay’a uzattı:

— Al, kurban olduğum, o kadar istedin, gönlün kalmasın. İthal mı diyorlar, ne diyorlar... Velhasılıkelam, Aktanbek’im bunu Moskova’dan getirmişti. Biz içki içmediğimiz için de evde öylece duruyordu. O zamandan beri ancak bugün aklıma düştü ve gençlerle karşılaşırsam onlara vereyim diye hurca koymuştum. Senin kısmetinmiş.

Sakibay yalandan isteksiz davranıp almadı:

— Ya mübarek, ben şaka yaptım... Böyle yapmayın, lütfen.

Sakibay hayatında hiç böyle bir içki görmemiş gibi, Soltonoy onu pazarda deve satıyormuşçasına övdü:

— Kerata, öyle şey olur mu hiç. Sana saygı duyduğumdan veriyorum bunu. Bunu hak eden de var, hak etmeyen de. Çok uzaklardan, kaç yer dolaşarak geldi bu içki. Bunu herkes içemez. Bizim Aktanbek gibi saygın, makam ve mevki sahibi insanlar içer.

Sakibay da kibirlenip önemli ve saygın biri gibi davrandı:

— Konyak mı bu?.. Gerçekten de ben daha önce bunu hiç tatmadım.

İkisinin ahmaklıkları işte böyle başladı. Soltonoy, sundurmasının içine bir insan boyu çukur kazdı ve [178] geceleri kolhozun şeker pancarından doru kısırağına yükleyip getirerek kazdığı çukuru yaz boyunca şeker pancarı ile doldurdu. Onları dış kabuklarından arındırıp patates gibi doğradıktan sonra, eşine iyice kaynattırıyordu. Kabuklarını da hayvanlarına veriyordu. Şırasını kapalı bir kovanın içinde bekleterek mayalandırıyordu. Kovanın içinde köpürüp ekşiyen şıranın tadı ve etkisi bira gibiydi. Soltonoy etkili olması için bir çanağa koyduğu şeker pancarı şırasına kırma katıyordu ve gün boyu ondan içip geçiriyordu. Sakibay dışında hiç kimseye ne onu hazırladığını söylüyor ne de ondan ikram ediyordu. Sakibay ondan her gün içebildiğine çok seviniyordu. Ondan içtiğinde tüm bedeni yumuşuyor ve neşeli, cömert bir insan oluyordu. O, Soltonoy'a ilk başta bir araba ot verdiyse de, onun hazırladığı içeceği bedavaya içip ona dadandıktan sonra, verdiği ot miktarını yavaş yavaş fazlalaştırdı. Bir araba ikiye, sonra üçe, daha sonra dörde çıktı.

Sakibay'ın Soltonoy'un evinden çıkmayıp onunla sıkı fıkı olmasından şüphelenen Sarıbay, gizlice takip etti ve Soltonoy en son getirilen otu yerleştirirken üstüne geldi:

— İkimiz de altmışını devirmiş insanlarız Soltonoy. Birbirimizi kırmadan ve kandırmadan açık açık konuşalım. Söylesene, bu kadar otu nereden aldın?

Soltonoy sert bir şekilde cevap verdi:

— Sen polis misin?..

— Beni böyle azarlamayı bırak, Soltonoy. Sakince konuşalım. Polis olmasam da polis gibi biriyim. Çünkü insanlar bana güvenip malını mülkünü emanet ettiler. O yüzden ben bu görevimi yapmak zorundayım.

Soltonoy öfkeli bir şekilde:

— Benim evimdeki eşyalar seni ilgilendirmez. Nereden aldığımı ve nereye koyduğumu kendim biliyorum. Sana hesap mı vereceğim... Sen kendini ne sanıyorsun. Git kendi işine bak, dedi.

Sarıbay da Soltonoy'un bu tavrına gücendi:

— Yaşlı başlı bir insanı, taşla kovalanan bir köpek yerine koyma, Soltonoy. Aynı köyde yaşayıp da, birbirimize bu kadar ağır konuşmayalım.

Soltonoy sinirlendi ve kendine hâkim olamadı:

— Hayda, şuna bak sen. Bekçi olduğu için kendini bir şey sanıp havalara girmiş. Kibirlenip insanları kendinden aşağı görüyorsun... Sen benim gözümde hâlâ o zavallı Sarıbay'sın! Benim gözümde senin sözünün beş kuruşluk bile değeri yok.

Soltonoy'un bu konuşmasına çok sinirlenen Sarıbay, kendini tutamadı: [179]

— İnsanların malına ve mülküne el uzattığın için sana gününü göstereceğim!

— Göstermezsen adam değilsin! Senin gibi bir soysuzdan korkarsam bana da Soltonoy demesinler...

Kendi hazırladığı içecekten fazla kaçırıp biraz sarhoş olan Soltonoy, atın üzerindeki Sarıbay'a saldırdı ve yarım yamalak iki üç yumruk atıverdi. Ancak Sarıbay ağzını açıp da ona tek kelime bile etmedi. İçin için üzülüp kahrolan Sarıbay, biraz önce Soltonoy'un evinden çıkan Sakıbay'ın peşine düştü ve kendi kendine söylendi: “Allah'ın cezası, aptal, başka şeyler söylese de, benim soyumu devam ettirecek bir evladımın olmadığı konusunu açıp yaramı asla deşmemeliydi”.

Sarıbay koşturarak gidip yolun yarısında ona yetiştiğinde, Sakıbay çok korktu ve inkâr etmeye başladı:

— Ben onun evine hiç ot götürmedim.

— Hey, yalan söyleme, ben kendi gözlerimle gördüm. Eğer bu şekilde yalan söylemeye devam edecek olursan ikinizin hakkında zabıt tutturup başınıza büyük işler açacağım. Onun evine ot götürdüğün apaçık ortada. Şahitlerim de var. Müdürün önünde doğruyu söylersen suçun biraz hafifler. Aksi takdirde yargılanıp hapse atılırsın.

Sarıbay'ın Sakıbay'ı sürükleyerek, alelacele getirmesinin nedeni de buydu:

Sarıbay, kolhoz müdürü Alım'a büyük bir üzüntü ve acıyla anlattı:

— Kurban olduğum, müdür oğlum. Ben bu yaşıma kadar Soltonoy gibi yalancı ve kendini bilmez birini görmedim. “Hırsız güçlüyse mal sahibine iftira atar”. dedikleri gibi, hırsızlığını ortaya çıkardığımda bana demediğini bırakmadı ve çok özel konulara kadar girip benim acımı tazeledi. Sende hiç vicdan, hayâ var mı, Soltonoy. Bu yaşta nasıl yalan söyleyip inkâr ediyorsun. İşte, bu da onun suç ortağı. Hadi, erkeksen şimdi inkâr et bakalım.

Sakibay, müdürden korktu ve o daha bir şey sormadan ağlayarak itiraf ediverdi:

— Allah beni kahretsin... Böyle olacağını tahmin edemedim... Soltonoy'un aklına uyup... Beni bir defalık affedin, ağabeylerim. Bundan sonra ölsem bile böyle şeyler yapmayacağım.

Öfkesi had safhaya ulaşan Sarıbay, yaptığı işten haklı çıkmanın heyecanından mı, yoksa toplanan kalabalığı görüp gururlandığından mı bilinmez, dudakları titreyip, içi kan ağlayarak şöyle dedi:

— Ben suçsuz, günahsız birine neden iftira atıp da onun adını çıkarayım, kurban olduklarım... Hadi Soltonoy, bana söylediğin o sözleri tekrar et de buradaki insanlar da duysun. Bana soysuz dedin... Senin bu ağır sözlerini yutacağımı mı düşündün. Benim oğlum senin gibi kolhozun otunu çalarak ölmedi. Senin, benim, hepimizin [180] geleceği ve mutluluğu için şehit oldu... Ben kendim de, senin gibi askerden kaçmak için dalavere çevirip “dilsiz” taklidi yapmadan, vatan ve milletim için canımı hiçe sayarak savaşın vatan borcunu ödedim... Senin dilinin çözüldüğüne daha birkaç yıl olmadı mı. Yoksa bu bir yalan mıydı?.. Kendime hâkim olamayıp kabalık ettiysem beni bağışlayın, kurban olduklarım.

Deminden beri hiç kimseyi umursamayıp yaygarayı basan Soltonoy, şimdi tek kelime bile etmiyordu. Sinirden tüm bedeni titriyor ve herkesi öldürecekmiş gibi bakıyordu.

Orada bulunanlardan biri, ofisteki ağır sessizliği bozdu ve derin bir iç çekti... Bir başkası ise alaycı bir şekilde güldü... Belki de o, Soltonoy'un savaş zamanında askere gitmemek için “dilsiz” taklidi yaptığına gülmüştür...

MIZRAK UCU

Kenes-Anarhay'a şiddetli kar yağıyordu ve kışın dondurucu soğuğu hayatı aşırı derecede zorlaştırıyordu. Arabalar hareket edemiyor ve hayvanların otları götürülecekleri yerlere helikopter ile taşınyordu. Değil dışarıdan birilerinin gelmesi, yerli çobanlar bile birbirleriyle zar zor görüşüyorlardı. Karargâhta kalan sorumlu kişi dışında tüm uzmanlar çobanlara yardım etmeye gitmişlerdi. O, Kerim'i otele

yerleştirip iyi bir şekilde karşılasa da, Kerim'in giydiği kıyafetleri görünce gülmekten kendini alamadı:

— Siz çobanların yanına bu palto ve çizmeyle mi gitmeyi düşünüyorsunuz? Kürklü gocuk, kulaklı şapka ve keçe çizme giymek gerek. Yoksa üşütüp hasta olursunuz.

Kerim utanarak, oranın hava koşullarını bilmediğini ve apar topar geldiğini söyledi.

Karargâhtaki sorumlu kişi, Kerim'e kalın giysi ve bir at ayarlayıp:

— O zaman haklısınız. Size yolu gösterip yardımcı olması için biri sizinle birlikte gitsin desek, sizin de gördüğünüz gibi şu an burada benden başka yolu iyi bilen kimse yok. Ben ise görev yerinden ayrılamam. Kızları da gönderemeyiz. Yalnız gitmek çok tehlikeli ve kayboluşunuz da mümkün. Çünkü hiç kimsenin olmadığı, ıssız bir yer. Çobanlarımızın biri bu vadide ise öbürü başka bir vadide. O yüzden biraz daha beklememiz gerekiyor. İşi çıkan çobanlardan gelen olabilir, dedi.

İki günü bu şekilde beklemekle geçen Kerim, yazı işleri bürosunu aradı ve çobanlara henüz ulaşmadığını söyledi. Kenes-Anarhay'ın hava koşullarını anlatıp iş gezisinin süresini uzattırdı. [181]

Kerim'i, yanındaki yedek atıyla birlikte akşama doğru karargâha gelen ve karanlık çöktüğü için geri dönemeyip orada geceleyen bir çobanla sabahleyin görüştüler. O, Kaldarbek adında, başında tilki derisinden yapılmış bir şapka olan ve tükürüğünü sıçratarak konuşan sarışın bir delikanlıydı. O, evlendiğinden beri hiç çocuğu olmayıp en sonunda hamile kalan ve doğum yapma zamanı yaklaşan eşini doğumevine getirmiş.

O, tükürüğünü sıçratarak:

— Eşimin durumu beni çok korkuttu, yoksa at ile ne uğraşacaktık, ambulansla rahatça gelirdik. Yoğun kar yağışı nedeniyle arabalar hareket edemez oldular. Neyse ki buldozer ile karları küreyip yolları açmaya çalışıyorlar, dedi.

Karargâhtaki sorumlu kişi, gülümseyerek onun ağzını aradı: “Bu genç adam çocuğu olacağı için sevinliyormuş. O hâlde hem bunun ‘kutlamasını’ yapar hem de sizi istediğiniz yere kadar götürür”.

Kaldarbak ısrar ederek dört beş kişiyi lokantaya götürdü:

— Otuzlu yaşların ortalarında baba olup da, parayı pulu mu esirgeyeceğim. Hadi bakalım, ne isterseniz? Siz bir çoban ile hiç iddialaştınız mı?.. Biz sizin gibi üç beş kuruşun hesabını yapan, cimri insanlar değiliz...

Onlar lokantadan çıktıktan sonra atlarının yanına geldiler. Heybesini aldığı hediyelerle tıka basa dolduran Kaldarbak, atının kuyruğunu bağladıktan sonra yola koyuldu ve yerdeki karları savurarak, süratli bir şekilde önden ilerledi. Kerim ise ona yetişemeyip atını dörtnal koşturarak onu takip ediyordu. Kaldarbak atının dizginlerini ancak her iki tarafı da yaşlı bir insan boyu yüksekliğinde olan yol bitip, kendilerinden önce birilerinin kar yığınıyla mücadele ederek geçip gittiği patika bir yola geldiğinde çekti. Her yer sanki bir cetvelle düzlenmiş gibi görünen kardı. Gözle görülebilen bir tepe veya tümseğin olmadığı bu geniş ve düz yerde, ne bacasından duman yükselen bir ev ne sığınacak bir barınak ne de yardım isteyecek birileri vardı. Kerim kendini uçsuz bucaksız bir okyanusta kaybolup karaya nasıl çıkacağını bilmeyen yalnız bir kayıkçı gibi hissediyordu.

Uçsuz bucaksız gözüken bu yolun biteceği yok gibiydi. Atlar kimi yerde bir kepçe gibi suyun içinden çıkıverip kar yığınının içine giriyor ve sıçrayarak tekrar çıkıyordu. Kerim'in dizleri acıdı ve dizgin çeken eli soğuktan donduğu için dizgini tutamaz hâle geldi.

Akşamüzeri her yeri sis kapladı ve karı toz gibi savuran kuvvetli bir rüzgâr esti. Onların gittikleri patika yolda ilerlemek son derece zorlaşıp atlar yorgunluktan adım atamaz hâle geldiğinde, Kaldarbak ile Kerim atlarından indiler ve atlarının yularlarından çekerek yollarına devam ettiler:

— Deh... deh... Hadi, zavallı hayvanım benim! [182]

Şiddetli kar fırtınası, atlarını güçlükle hareket ettiren Kaldarbak ile Kerim'in el ve yüzlerini kesiyor ve yollarına devam etmelerini daha da zorlaştırıyordu. Her ikisi de dizlerine kadar çıkan kar birikintisini yararak ilerlemeye çalışırken bazen yüzükoyun düşüp adımlarını zar zor atıyorlardı. Kerim çok üşüyüp soğuktan zangır zangır titremeye başladı. Daha fazla dayanamadı ve bir süre sonra yere düştü.

Kaldarbak ne yapacağını bilemeyerek telaşlanıp soğuktan donmuş olan Kerim'i koltuk altından tutarak ayağa kaldırdı:

— Oy, sana ne oldu? Kurban olduğum, biraz daha dayan... Geldik sayılır.

Kaldarbek'in yardımı ile yaklaşık bir kilometre yürüdükten sonra, kar fırtınası dindi ve tekrar atlarına bindiler.

Güneş batıp hava kararmaya başladığında, hiç fark edilmeyen bir kaya kovuğundan üç köpek havlayarak çıktı. Biraz daha ilerlediklerinde çatısı arduvaz ile kaplı olan uzun bir ahır gözüktü.

Kaldarbek hâlsiz düşen atının böğrüne ayaklarıyla vurarak uzaktan bağırdı:

— İşte, gerçekten de geldik! Dışarı çık, Allah kahretsin... Hey, evde kimse yok mu!

Kerim kendilerini çok sayıda insanın karşılayacağını düşünmüştü. Ancak hiç de onun düşündüğü gibi olmadı. Üzerinde pamuklu bir mont, şalvar ve kulaklı şapka olan biri, ahırdan koşarak çıkıp elindeki demir anadutunu hemen yanı başındaki kar yığına sapladı ve Kerim'in atını aldı.

Kerim ona:

— Selamünaleyküm, dedi.

O, Kerim'in selamını almak yerine, homurdanarak ona burun kıvırdı ve atın yularından çekerek ahıra doğru gitti.

Kaldarbek, atını eyerin kaşına asarak bağlarken alçak sesle konuştu:

— Bu benim kız kardeşim, en küçüğümüzdür. Bizim evin bütün işlerini yapan da, neşe kaynağı da budur. Kurban olduğum, esmerim... Tek başına korkmadın değil mi? Acaba sana bir şey oldu mu diye endişelenip durdum.

— Yok, ağabey. Neden korkayım ki. Sanki ilk defa mı tek başıma kalıyorum.

Kız hiç aldırış bile etmeden, onlara yolculuklarının nasıl geçtiğini ve yengesinin durumunu sorduktan sonra onları eve buyur etti:

— Yoldan geldiniz, yorulmuşsunuzdur. Rüzgâr da çok kuvvetli esti bugün. Misafirinizle rahatça dinlenin ağabey. Ben zaten ahırı temizleyip hayvanların yemini verdim ve üşümemeleri için de ahırın etrafını bir şeyler bulup örttüm.

Evin içi hamam gibi sıcak ve tertemizdi. Duvarda nakışlı kırmızı tuş kiyiz⁷⁶ asılıydı ve mavi renkli kadife kumaşla örtülen yatağın üzerinde oksijen torbası gibi [183] şişkin olan, bembeyaz kuş tüylü yastıklar vardı. Duvardaki rafta çeşit çeşit kitaplar vardı. Bir yandan masanın üzerindeki radyodan müzik sesleri geliyor, bir yandan da ocakta asılı olan kazandan çorba kokusu geliyordu.

Onlar kalın giysilerini çıkartıp ocağın yanına serilmiş olan hayvan postunun üstüne oturdular. Kaldarbak, heybesinin ağzını açtı ve neşeli bir şekilde, “Sana bunu getirdim, bebek için de bunları aldık, bunlardan komşulara da verelim, onlar da umuyorlardır”. dedi.

Kız üzerindeki montunu çıkarıp rahatladıktan sonra, bir çırpıda kazanı, tencereyi getirip sofrayı hazırlayıverdi. Kerim onun yüzünü ancak o zaman görebildi. İnce burunlu, esmer ve etine dolgun bir kızdı. Bir belik siyah saçı, arkadan bağlıydı. Güldüğünde pürüzsüz, bembeyaz dişleri parlayıp güzelliğine güzellik katıyordu.

Kaldarbak misafirini sofraya buyur edip hem yemeğini yedi hem de onunla sohbet etti.

Kaldarbak, misafirine kız kardeşini gösterip onunla gurur duyarcasına:

— İstersen yazabilirsin. Bölge konseyinin üyesi, geçen sene “takdir belgesi” madalyası aldı ve partiye katıldı. Raftaki kitapları görüyor musun, Ziraat Enstitüsünün son sınıfında dışarıdan okuyor... dedi.

— Ben bu ağabeyi zaten tanıyorum. Biz onuncu sınıfı bitirdiğimizde siz gelmiştiniz hani, hatırlıyor musunuz? Bekleyin, lütfen.

Kız, valizinin içinden fotoğraf albümünü çıkardı:

— O zamanki onuncu sınıfı bitirip üretim sektöründe çalışacağız diyen kızların çoğu, toplantılarda konuşup, gazetelerde yazılar yazarak bu konuyu ülke genelinde gündeme getirseler de, sözlerinin ötesine geçemediler. Öyle görünüyor ki, bunu gerçekleştirenlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az.

Asıl, o zamanki şatafatlı toplantıyı, ilçedeki tanınmış ve seçkin insanlarla buluşmasını, çekindiği için kendisinin konuşamadığını, önemli insanlarla birlikte fotoğraf çekildiğini hatırlayıp hem gülüyor hem de konuşuyordu.

⁷⁶ Orta Asya’da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

Kerim ise o fotoğrafı daha yeni görüyordu.

Kaldarбек neşeli bir şekilde:

— O-o, meğerse siz daha önceden birbirinizi tanıyormuşsunuz. Yemek de pişti galiba. Belki bir misafir gelir diye, uzun zamandır muhafaza ettiğimiz kurutulmuş bir etti. Haydi, kurban olduğum esmerim, yemeği getir artık. Misafirimiz erkenden yatıp dinlensin. Zaten yolda da çok zorlandı... dedi.

Deliksiz bir uyku çeken Kerim'in [184] kaburgaları sızlıyor ve tüm bedeni terliyordu. O, yatağından zar zor kalktı ve dışarıya çıktı. Asıl, bir erkek gibi giyinmiş ve bazılarının ayakları keçe ile sarılmış olan koyun sürüsünü ahırdan çıkarıyordu.

— Bugün hava güneşli, ağabey. Otlığa götürüp biraz yayayım. Hem evdeki yemden de tasarruf etmiş oluruz. Yemeğinizi hazırlayıp çayınızı demledim.

— Tamam tamam, esmerim. Ben de bu misafir ağabeyinle birlikte gidip ona çobanları göstereyim.

Kerim, şaşırmış bir hâlde:

— Bunların ayaklarını neden sardınız? Ayaklarının üşümemesi için mi? Yoksa yaraları mı var? diye sordu.

Asıl, Kerim'in anlayabileceği şekilde anlatmaya başladı:

— Yok, hiç öyle değil. Güneş doğup hava ısındığında karlar eriyor ve geceleyin tekrar boynuz gibi sertleşip katılaşıyor ya hani. İşte bu çok zararlıdır. Çünkü koyunlar yayılırken ayakları kar yığınının içine giriyor ve sertleşip keskinleşen kardan koyunların ayak derileri sıyrılıp zarar görüyor. Sanki kırmızı boya ile boyanmış gibi kıpkırmızı oluyor. Durum böyle olunca da koyunların bir kısmı aksak at gibi adım atmaya korkup otlayamıyor ve zayıflamaya başlıyorlar. Biz de bu yüzden bazı koyunlara eski ve yırtık keçelerden bu şekilde mızrak ucu yaptık.

Kaldarбек de konuşmaya dâhil olup:

— Bu bizim esmer, dediğinden asla vazgeçmez. Sadece şu mızrak uçlarını sarmak için ne kadar uğraştık bir bilsen. Koyunların her birini tutup, yere yıkıp, tekmelenip... Kısacası tam bir işkenceydi, dedi.

— Ne yani, eziyet çekmeyelim diye elimizdeki avucumuzdaki koyunların hepsinin ölmesini mi bekleyecektik. Siz mızrak ucunun ne olduğunu biliyor musunuz! Yüzü tıpkı çelik gibidir. Çizmeyi bile keser... Hayvanlara yazık değil mi. Eğer konuşabilselerdi nasıl acı çektiklerini söylerlerdi.

Asıl, koyunların peşinden koşturdu. Çaylarını içip karınlarını doyuran Kerim ile Kaldarbek de atlarına binip yola koyuldular. Onlar o gün atlarının göğsüne kadar gelen kar yığınlarını yarıp geçip, kar ve buzu hiç umursamadan yollarına devam ederek, otlakta koyun güden birkaç çoban ile görüştüler. Onların eksik gediklerini öğrenip hayatlarıyla tanıştılar. Her birinin evinde bir radyo, gaz ocağı vardı ve suyu ise kuyudan alıp içiyorlardı. Un ve kırma gibi tahıl ürünlerini bolca alıp kış hazırlığını yapmışlardı. Gezici sinemalar ve dükkânlar da oralara sık sık geliyormuş.

Tüm bu zorluklara rağmen, sanki güllük gülistanlık içinde yaşıyorlarmış gibi hepsinin yüzü gülüyordu ve gönlü zengindi. Birbirleriyle şakalaşıp [185] gülmekten kırılıyorlardı. Bir çaydanlık çay içseler bile, gelen misafiri içten ve ısrarcı bir şekilde sofraya buyur ediyorlardı.

Kerim onların bu hâline çok şaşırıp derin bir düşünceyle şehre geri döndü ve kendi kendine şöyle dedi: “Ne kadar sabırlı, neşeli ve çalışkan insanlar! Hele o misafirperverlik ve cömertlikleri! Küçük çocuklar üzerlerine hafif bir şeyler giyip sert soğuğa hiç aldırış etmeden anne ve babaları gibi dışarıda geziyorlar. Yoksa bunlar hiç üşütmüyorlar mı?.. Şehirdekiler olsa hemen doktor çağırır ve ortalığı velveleye vererek doktorun aklını karıştırırdı”.

BABANIN MERHAMETİ

Aydaraalı'nın evi düğün varmış gibi kalabalık ve gürültülüydü. Kapının önündeki büyük ağacın gölgesinde bir yandan semaver kaynıyor, bir yandan da yemek pişirilen kazan fokurduyordu. Yere serilen kırmızı şırdakın⁷⁷ üstündeki kuzu postlarına oturan komşuları, hem Urmatbek'in şehirden getirdiği yiyeceklerden yiyor hem de hiç durmadan onun hakkında konuşuyorlardı.

Komşu kadınlardan biri:

⁷⁷ Orta Asya'da, özellikle de Kazak ve Kırgızlarda çok yaygın olan, genellikle renkli keçelerden yapılan ve geleneksel motiflerin işlendiği bir çeşit el yapımı kilimdir.

— Teşekkür ederiz, kurban olduğum. Her hafta sonu böyle ziyarete gel. Hiçbir şey getirmesen bile yaşlı anne ve babanı sık sık ziyaret etmen onları çok mutlu edecek ve güçlendirecektir, dedi.

Ön dişlerini daha yeni taktıran esmer tenli yaşlı kadın, sofradaki şekerden gözünü hiç ayırmayan torununa bir avuç şeker alıp verdikten sonra, biraz önce fistanını tutarak yanlarından gidiveren yumru yüzlü kadının sözünü devam ettirdi:

— Aydiken ile Alımbübü ne eziyetler çektiler, bir bilsen. Zavallılar, senin büyüüp adam olman için yediklerinden içtiklerinden kısıp her türlü zorluğa katlandılar. Artık senin hayrını görüp mutlu olsunlar.

Oturanların biri susmadan diğeri söze başlayıp savaşın ağır sonuçlarını, o zamanlarda Urmatbek gibi küçük olan çocuklarını karanlık evde tek başlarına uyutup geceleri de çalıştıklarını, o sıralardaki yiyecek ve giyecek kıtlığını... ve daha birçok zor günleri hatırlattıktan sonra, şu anki hayat koşullarını eleştirmeye başladılar:

— Şimdiki gelinler çok eziyet çektiklerini ve zorlandıklarını söylüyorlar. Çalıştıkları yerlere arabayla gidip arabayla geliyorlar. İşlerin büyük kısmı [186] makinelerin yardımı ile yapılıyor. Eve geldiklerinde gaz hazır. Yiyecekleri, giyecekleri her şey var. Peki bizim zamanımızda nasıldı? Bizler nasıl ve ne şartlar altında çalışırdık? Ekin biçip ark kazardık. Çok uzak yerlere bile yürüyerek giderdik. Yemek varsa yedik, yoksa da bir dilim ekmek bile yemeden, sadece bir bardak ayran içer ve bütün gün aç karnına çalışırdık. Biz o zamanlar bile hâlimizden memnun ve neşeliydik. Akşamları dağdan odunumuzu taşıyıp carma⁷⁸ pişirir, çocuklarla ilgilenir ve çamaşır yıkardık. Biz, Hitler'i bu şekilde mağlup etmedik mi. Şimdi o zor günlerin ve verilen onca emeğin meyvesini sizler toplayın, kurban olduklarım...

Yeni emeklemeye başlayan küçük torununu dizinin üstüne oturtup, öpüp koklayan Aydaraalı, çay koymakta olan gelinini acele ettirdi:

— O ihtiyara sun yavrum, çayını...

Kurabiye ve şekeri fazla kaçırıp midesi rahatsızlanan dişsiz ihtiyar, kendisine sunulan çay kâsesini içemem diyerek almamakta ısrar etse de, Aydaraalı kabul etmedi:

⁷⁸ Kurutulmuş ve havanda dövülmüş arpa ve buğdaydan yapılan bir tür çorba, içecek.

— İçin aksakal, acele etmeden, rahatça için. Kuru zmleri ayınızla yumuşatıp yiyin. Bu, cennetin meyvesiydi, öyle değil mi... Eskiden böyle tatlı kurabiyeler şöyle dursun, bir dilim kara ekmeğe bile muhtaç değil miydik...

— Evet, doğru söylüyorsun...

İhtiyar ağır bir i çekti. Belki de onun aklına bu ekmek için, orada oturan insanların mutluluğu ve talihi için, işte bu küçücük çocuğun saf tebessümü için savaş meydanında vurularak öldürülen tek çocuğu gelmiştir...

Ellerini yıkayan insanlar, üçer dörder kişilik gruplar hâlinde sofraya oturdular. İhtiyara kuzunun başı ikram edildi. Beřbarmakın⁷⁹ ardından içecek olarak Urmatbek'in şehirden getirdiği şişelerdeki soğuk biralar içildi.

Komşular minnettarlıklarını bildirip evlerine dağıldılar. Güneşin her yeri yakıp kavuran şiddetli sıcağı kayboldu ve serin bir rüzgâr esmeye başladı. Deminden beri sanki bir şeyi unutmuş gibi düşünceli bir şekilde oturan Urmatbek, meyve bahçesinin tam ortasındaki büyük bir elma ağacının dibine geldi. Bu ağacı ağabeyinin askere gideceği yıl dikmişti. Ancak ağabeyi bir daha geri dönmedi. Bu elma ağacı ise, daha sonra yanına diktiği elma ağaçlarının en kutsalı ve kıymetlisi oldu. Urmatbek, bu ağacı her gördüğünde, ağabeyi sanki ertesı gün geri dönecekmiş gibi ya da [187] onun dallarının arasından kendisine bakacakmiş gibi çok güzel bir hisse kapılırdı.

Elma bahçesinin içinde yetişen yoncaların tomurcuklanıp olgunlaşma zamanıydı. Yoncaların bir kısmı, insanlar tarafından üzerlerine basılarak ezilmiş, bir kısmı ise kuvvetli esen rüzgârdan darmadağın olmuştu. Urmatbek kendi kendine, “Zavallı ağabeyim olsaydı bunları çoktan biçip toplamaz mıydı. Bunu yapmaya babamın gücü, kuvveti yetmez”. diye düşündü. O hemen gömleğini çıkarıp bir tarafa attı ve tırpanını biledikten sonra, atletli bir şekilde bahçedeki yoncaları var gücüyle biçmeye başladı.

Uzun zamandır böyle ağır bir işle ğraşmayan ve bütün gün ofiste oturarak çalıştığı için vücudu hamlaşmış olan Urmatbek'in tüm bedeni alevlendi. Bir süre sonra üzerindeki atletten de rahatsız olan Urmatbek, onu da çıkarıp attı. Yanaklarından aşağı yavaş yavaş ter damlayıp kirpikleri ıslandı ve dili damağı kurumaya başladı. O kadar çok yorulmasa da, susuzluğunu gidermek için ikide bir

⁷⁹ Haşlanmış et ve hamurdan yapılan Kırgız millî yemeğidir.

ayran içiyordu. Yaşlı babasının bunları biçmek için günlerce eziyet çekecek olmasına gönlünün razı gelmemesi ve ona karşı hissettiği acıma duygusu, onu daha da güçlendiriyor ve çabucak biçip bitirmesi için gayretlendiriyordu. Fakat biçilecek yonca oldukça fazlaydı.

Tırpanın çıkardığı sesi duyup gölgede yattığı yerden kalkan Aydaraalı, oğlunu uzaktan gördü ve ellerini arkasına koyarak onun yanına doğru yürüdü. Babası yanına geldiğinde Urmatbek bahçedeki yoncaların büyük bir kısmını biçmişti. Ancak yüzü sıcaktan kıpkırmızı olmuştu ve sanki kafasından aşağı su dökülmüş gibi tüm bedeni ter içindeydi.

— Ya oğlum, kendini zorlama, bırak. Ben kendim de biçebilirim.

Aydaraalı, oğlunun biçmeyi bırakması için yalancıkdan öyle dedikten sonra, içinden oğluna acıdı ve onun bu perişan hâlini daha fazla görmek istemiyormuşçasına oradan hemen uzaklaştı.

Urmatbek başını kaldırıp cevap bile vermeden, tırpanını daha hızlı sallayıp, nefes nefese kalarak çalışmaya devam etti. Aydaraalı rahat edemeyip bir o yana bir bu yana dolandıktan sonra tekrar oğlunun yanına geldi.

— Ah be yavrum, neden beni dinlemeyip de kendini bu kadar zorluyorsun. Hem de böyle sıcak bir havada... Boş ver, bırak hadi. Yoksa bizim hayatımızın bahçedeki bu yoncalara mı bağlı olduğunu düşünüyorsun. Biz bundan daha kötü zamanları da görüp geçirdik. Allah’a şükür artık yetecek kadar yiyecek ve içeceğimiz var. Emekli maaşı da alıyorum. Başımızı sokacak bir evimiz, önümüze katıp otlatmak hayvanlarımız var.

Urmatbek işaret parmağıyla alnındaki teri silip tırpanına yaslandı ve nefes nefese kalmış bir hâlde babasına cevap verdi:

— Önemli değil, baba. Siz benim zorlandığımı mı düşünüyorsunuz. Aksine, bir yandan kafa dinliyorum, bir yandan da benim için güzel bir uğraş oluyor.

Aydaraalı, içine çer çöp giren lastik ayakkabısını temizleyerek tekrar giyip [188] pamuk astarlı paltosuna bağlanmış olan kuşağını biraz gevşettikten sonra, ne bir ağacın gölgesinde oturdu ne de evine girdi. Sanki birini bekliyormuş gibi, geniş sokakta etrafına bakınıp durdu.

Gökyüzündeki parçalı kara bulutlar dağıldı ve pırıl pırıl ışıldayan güneş, daha yakıcı bir şekilde değmeye başladı. Bir araba yerdeki tozu buram buram yükseltip, yol kenarında otlayan tavukları ürküterek geçip gitti. Aydaraalı, her ne kadar uzun köyün tam ortasından geçen bu sokağın her iki tarafındaki elektrik direklerine ve bahçesinde yemyeşil ağaçları olan bembeyaz evlere bakıyor gibi görünse de, onun akli fikri sadece oğlundaydı. O, arkasını dönüp Urmatbek'in olduğu tarafa baktığında, oğlu, güneşin altında yanarak hâlâ yoncaları biçiyordu.

Aydaraalı hemen eve girdi ve yeni uyanan torununun takkesini bile takmadan onu kucaklayıp dışarıya yöneldi. O, Urmatbek'in görmesi için mahsustan tekrar tekrar öksürür gibi yaptı ve başında takkesi olmayan torununu yüksek sesle severek kavurucu güneşe çıkıttı.

Yonca biçmekte olan Urmatbek, onu görür görmez elindeki tırpanını bir kenara fırlattı ve torununu başı açık bir şekilde kavurucu güneşe çıkaran babasının yanına koştı:

— Ya mübarek insan, bu çocuğun başına güneş geçmez mi...

Aydaraalı torununun boğazından kokladıktan sonra, “E-e, evlat nasıl kıymetliymiş, değil mi. Senin çocuğunun başına güneş geçer de, benim çocuğumun başına geçmez mi”. dedi ve gülümseyerek evine girdi.

Urmatbek, babanın merhamet duygusunu ancak o zaman hissetti.

UMUT

1942 yılı. Bahar gelip her yer yemyeşil oldu. Eskiden çocuklar büyük bir zevk ve neşeyle çelik çomak oynar, yaşlı insanlar yapacak bir işleri olmadığı için tepede toplanıp sohbet ederlerdi. Hayvan sürüleri yerdeki tozu kaldırarak ahırlarına gider ve köyün içinde bir mutluluk hüküm sürerdi... Peki ya şimdi? Dağ, bir yanı çöküp öylece kalakalmış gibi suskun ve asık suratlı. Köye sahip çıkıp destek olmaya çalışan birkaç ihtiyar ve küçük yaştaki çocuk, yaşama umutlarını ve çabalarını kaybetmişler gibi bitkin ve mutsuz.

Altı yedi yaşlarındaki, zayıflıktan boynu çöp gibi ince olan [189] kız çocuğu, uykulu gözlerini ovuşturdu ve evin güneş alan bir tarafına geçip oturdu. Onun sarımtırak yüzü şişiyor ve patlak gözleri çukuruna kaçıyordu. Obur bir inek çiğnemiş

gibi parçalanmış olan elbisesinin açık yerlerinden zayıf bedeni görünüyor ve insan yüreğini parçalayacak bir şekilde iç çekerek ağlıyordu:

— Anne... Anneciğim, karnım acıktı! Ekmek...

Sayra ana, verecek bir ekmeği olsaydı ay gibi parlayan küçücük kızından esirger miydi hiç! “Al, yavrum, yiyiver” deyip kocaman bir ekmeği onun eline tutuşturamaz mıydı... Daha dün, kahrolası Naziler kargaşa çıkarıp milletin huzurunu bozmadan önce ve halk arasında dağ gibi gürleyen, demir bilekli çok sayıda yiğit varken, bu çocuklar, “Bunu yemeyeceğim... Bana kurabiye ver” diyerek ekmeği yemeyip burun kıvrırlardı... Bugün ise bir parça ekmek bulmakta bile zorlanılmaktadır.

— Ne yapayım, ne edeyim, canımdan çok sevdiğim...

İçi parçalanmış anne, Camiyla’sını kucağına alıp evin içerisine girdi. Yatağın başucunda oturan ve karnı acıkıp yalvarır gözlerle bakan Nuriyla’sı açlıktan inliyordu. Onlar dört kardeşti. Kardeşlerden ikisi, babaları askere gitmeden önce ölmüştü. Camiyla ile Nuriyla vatanseverlik savaşına giden babaları Akmatbek’in hık demiş burnundan düşmüş olduklarından, Sayra ana onlara her baktığında eşini hatırlar ve umudu yeşerirdi. Evin içi ıpsız olmasına rağmen kendini hiç yalnız hissetmezdi. Hâline şükreder ve kızlarıyla birlikte yaşayıp giderdi.

— Nuriyla, kurban olduğum, sen Camiyla’dan daha büyük değil misin. Ağlama, lütfen. Ben düşünüp bir çare bulayım.

Anne bir çırpıda yerinden kalktı ve yatak yorgan konulan yüklüğün arasına saklanmış olan büyük bir sandığı açıp karıştırmaya başladı... O sırada onun aklından neler geçmedi ki...

Sakin ve huzurlu günler... Camiyla yeni yürümeye başlamıştı. Daha önce iki çocuğunu kaybedip çok korkmuş olan Akmatbek, Camiyla’sının üstüne titrer ve mutlu olması için ona henüz hiçbir çocuğun giymediği giysileri alırdı. Cebinde parası olduğunda ona mutlaka bir hediye alır ve “Ben Camiyla’şıma bunları aldım” diyerek onu sevindirirdi... Bu sandığı da askere gitmeden önce babası almıştı. Onun içine sadece Camiyla ile Nuriyla’nın yeni kıyafetleri koyulurdu. Kıtık zamanında onun içindeki kıyafetlerin tamamı satılıverdi... Bir zamanlar tıka basa kıyafetle dolu olan

o sandıkta şimdi sadece, içinde küçük bir çanakdan daha az kırma olan bez bir torba duruyordu.

— Ah-h... Adı batası savaş! Hasat zamanı [190] da değil. Herkesin perişan bir hâlde olduğu bu kıtlıkta kimden bir şey istenir, kim yardım eder ki...

Sayra ana bir çanak süte büyük bir kâse su katıp onu ateşte güzelce kaynattıktan sonra üzerine biraz kırma serpti ve iki üç gün boyunca çocuklarını bununla avuttu.

Bez torba da boşaldı... Çocuklarının açlıktan ağlayıp sızlamalarına dayanamayan Sayra ana, Akmatbek'ten kalan sandığı da bir miktar tahılla değiş tokuş etti... Bir süre sonra da Akmatbek'in kara haberini duyurdular.

Ne yapmak gerek? Kolhoz ne yapsın ki. Sayra gibi karalar bağlamış, kocaları kanın su gibi aktığı savaş meydanında şehit düşmüş ailelere, muhtaç durumda olup başkalarının eline bakan dul ve öksüzlere, elden ayaktan düşmüş yaşlılara ve geçimini sağlamakta güçlük çeken fakir fukaralara imkânları ölçüsünde yardımcı olmaya çalıştı. Birer çanak buğday, ikişer avuç un dağıttı... Ambardaki tahıl tükenince de, “Sütünü içip, yoğurt yaparak idare edin” diyerek koyun ve keçileri de herkese eşit şekilde bölüştürüp verdi.

Çocuklar, durumların savaş yüzünden bu kadar kötüye gittiğini, kıtlık yaşandığını ve bir parça ekmek bulmakta bile güçlük çekildiğini bilebilirler mi hiç! “Anne, ekmek yemek istiyorum, ekmek...” diyerek ağlayıp sızlıyorlardı. Çalışmaya gidenler, öğle vakti sıcak yemek yerine kendilerine verilen avuç içi kadar ekmeği yemeyip yavrularına yem taşıyan bir kuş gibi koyunlarına saklayarak çocuklarına getirirlerdi.

Zamanında Sayra ana da eline ne geçtiyse çocuklarına getirip kendini hiç düşünmedi ve sonunda bitkin düştü... Bir gün yataktan kalkamadı. Tedavi gördü ve bir ay boyunca zar zor hareket etti... Sonunda aklına bir fikir geldi ve kolhoz yöneticilerine başvurdu. Onlar da Sayra ananın bu düşüncesini anlayışla karşıladılar:

— Bizde çok emeğin var... Seni asla unutmayacağız, Sayra. Büyük ülkemizin hangi köşesinde çalışırsan çalış, cepheye yardım etmekle eş değerdir... Cumgal'dan başka yerde çalışanların verdiği emekler dikkate alınmıyor muymuş yoksa... Böyle şeyler düşünmektense, başının çaresine bakmak daha iyidir... “Çekirgenin hâlini gör

de kanını em” şeklindeki atasözü misali, kolhozun durumunu görüyorsun. İmkânımız olsa senden hiçbir yardımı esirgemeyiz... Bize zahmet ve sıkıntı vermediğinin de farkındayız. Ne yapacağını biliyor musun, ne yapayım diyorsun?

— Çüy tarafına gideyim diyorum, oranın iyi olduğunu söylüyorlar.

— Çüy gibi güzel bir yer var mı... İnsan, oranın elma ve eriğini yiyerek bile hayatta kalabilir.

Kolhoz yöneticisinin son sözü, Sayra anayı çok heyecanlandırdı. [191]

* * *

Sayra ana bu konuyu hem kendi kendine düşündü hem de eş dostları ile istişare etti. Görüştüğü kişilerin hepsi de onun fikrini doğru ve mantıklı buldu. Özellikle de Takeş adındaki eltisi define bulmuş gibi sevindi:

— Hay aklınla bin yaşa. Bir kolhozda işe girip yaz boyunca çalışsan, sonbaharda eline çuval çuval buğday, kova kova toz şeker geçer... Ekmeği de ağzımızın tadıyla ve doya doya yeriz, anasını satayım.

Sayra ana kendinden emin bir şekilde:

— “Her gecenin bir sabahı vardır”. demezler mi... Ekmeği ağzımızın tadıyla ve doyasıya yiyeceğimiz günler de gelecek. Önemli olan sağlığınıza bir şey olmasın! Düşman hayal kırıklığına uğrasın ve cephedeki yiğitler sağ salim dönsünler... Ölmez de hayatta kalırsam sonbaharda size bolca un ve kırma getireceğim... O zamana kadar hoşça kalın, dedi.

O dönemlerde araba çok azdı... Eğer yoldan geçen bir araba olmazsa insanlar uzun süre yol kenarında beklemek zorunda kalırdı. Üstelik Sayra ana, yol ücreti ödemektense o parayla çocuklarını için bir şeyler alırım diyerek para harcamaktan kaçınıp kolhozdan da kendisini götürmeleri konusunda herhangi bir yardım istemeden öylece yola düştü. Camiyla’sı boynunda, Nuriyla’sı ise elindeydi. Onun düşüncesi, bir şekilde Şamşı’nın belini yürüyerek aşır Çüy’e ulaşmaktı.

Ancak, bu yolculuk onun düşündüğü gibi kolay olmadı. Küçücük ve çelimsiz olan Camiyla, daha köyden uzaklaşmadan yoruldu ve adım atacak hâli kalmadı. Sayra ana tüm zorluklara inat, onu kucağına alıp yoluna devam etti. Annenin

zorlanıp acı çektiğini, düşünce yetisi henüz oluşmamış küçücük bir çocuk nereden bilsin. Her ne kadar annesinin kucagında gitse de, huysuzlanıp ağlıyordu.

Sırılsıklam terleyip elbisesi vücuduna yapışan anne:

— Geldik sayılır, kızım. Oradaki köyü görüyor musun, Çüy orası işte. Oraya vardığımızda sana bir sürü elma ve erik toplayacağım, dedi.

Camiyla, annesinin bu konuşmasından sonra ağlamayı bıraktı ve neşelenip gülümsemeye başladı. “Çocuk kandırmak” dedikleri bu olsa gerek. Yoksa daha Çüy nerede, müy nerede! Nuriyla ise kardeşine göre daha dinçti. Tıpış tıpış yürüyerek annesinin önüne geçip, annesi kendisine tam yettiğinde kardeşi Camiyla’yı eliyle yakalayarak güldürüyor ve tekrar annesinin önüne geçiyordu.

Ne annenin kandırması ne de Nuriyla’nın oyalaması huysuz Camiyla’yı sakinleştirmeye yetti. O, kâh ayağının ağrıdığını, kâh susadığını [192] bahane ederek onlara bir adım bile yol aldırmıyordu. Camiyla’yı taşımaktan boynu uyuşup kemikleri kırılmış gibi ağrıyan anne, yavrusunu ıssız bozkırda bırakıp gidemeyip, zamanın boş yere harcanmasına razı oluyor ve oturup sabırla kızını bekliyordu.

Onlar bu şekilde epey bir yol gittiklerini düşünseler de, bulundukları yerden kendi köylerinin net bir şekilde görünür olduğuna bakıldığında, henüz çok fazla ilerlememişlerdi.

Ne yapacağını şaşırان anne, kızına sıkıca sarılarak ıssız bozkırda kendi kendine konuşuyordu: “Böyle oturarak Çüy’e ne zaman varacağız... Elimizi kolumuzu bağlıyorsun ya, kızım. Keşke annenin ne kadar acı çektiğini bir bilsen... Seni ne yapsam? Köyde bırakayım desem sana kıyamıyorum... Seni özleyeceğim”.

Sayra ana kendince düşünüp taşındı ve şöyle bir karara vardı: “Özlesem de, zorlansam da bunu yapmaya mecburum. Sabırla her şeyin üstesinden gelinebilir... O yüzden sabredip dayanmaya çalışayım. Zorluklara yenik düşüp teslim olmayayım”.

Sayra ana köye geri döndü ve Takeş adındaki eltisinin yanına geldi.

— Keşke seni daha önce dinleyip, onu sana bırakıp gitseydim. Dayanamayıp perişan oldu ya... Ne yapayım, yanımda götürmeyi çok istedim ama olmadı. Camiyla’mı sana emanet ediyorum. Onun elini sıcak sudan soğuk suya sokturma ve gözün gibi esirge onu. Kendimi toparlar toparlamaz geri geleceğim.

Takeş ana, Camiyla'nın alnından okşayarak:

— Tamam, merak etme sen. Kendi kızım, benimle kalacak... Siz gidin. Biz kızım ile birlikte sizin peşinizden geleceğiz. Ne dersin, öyle yapalım mı, Cakin? dedi.

Çüy'ün oraya yakın bir yerde olduğunu düşünen Camiyla, Takeş'e iyice yanaştı ve tamam dercesine başını salladı.

Ne de olsa kendi kanından ve canından bir parça değil miydi. Zavallı anne arkasına dönüp ağlayıp, önüne dönüp gülerek kızını öpüp kokladı:

— Cakin'im çok akıllı bir kız. Ben yakında geri geleceğim... Sen o zamana kadar Takeş anneni rahatsız edip sıkıntıya sokma, tamam mı.

— Tamam.

Camiyla işaret parmağını ağzına soktu ve hüznü bir şekilde kalıverdi.

* * *

Camiyla, “Belki annem bir sürü elma ve ekmek getirir” diyerek sabırsızlanıp sabah erkenden sokağa çıktı. Ancak, annesi görünmüyordu. Ertesi gün de aynı şekilde bekledi. Gelen olmadı. Bu şekilde bir ay kadar annesinin yolunu gözledi. Onu [193] tanıyan köylülerin yüreği parçalanır ve bazıları başını okşardı: “Annen yakında gelecek, kurban olduğum. Ağlama, tamam mı”. Bazıları ise onu evine götürüp elinde avucunda ne varsa ona ikram ederdi ve “Biraz daha sabret, akıllı kızım. Annen sana güzel bir elbise almış. Hircunu ekmek, erik ve elma ile doldurmuş. Buraya gelen araba olmadığı için kendisini götürecek bir araba bulmaya çalışıyormuş”. diyerek küçük kızı teselli etmeye çalışırdı. Camiyla böyle bir söz duyduğunda sevinçten havalara uçardı.

İlerleyen günlerde annesini daha çok özleyen çocuk, annesine kavuşamamanın üzüntüsünden zayıflayıp bitkin düştü... Şafak sökerken tatlı uykusundan sıçrayarak uyanıp üzerini giyindikten sonra, köyün başındaki yüksek tepeye çıkar ve annesinin yolunu gözlerdi. Uzaktan belli belirsiz bir karaltı görse, ne olur bu annem olsun der gibi heyecanlanıp sabırsızlanırdı... Gelen kişinin yine başka biri olduğunu, annesi olmadığını gördüğünde başından aşağı kaynar sular dökülür ve hüngür hüngür ağlardı.

Hem hasta olan hem de mecalsizlikten zar zor yürüeyebilen Takeş, ne yapsın! Çocuğunu annesinden, karısını kocasından ayıran acımasız savaşa lanet okuyup Camiyla'ya göstermeden ağladıktan sonra onun yanına giderdi.

— Cakintay, kurban olduğum... Eve hiç uğramaz oldun... Al, şunu ye, yavrum.

Onsuz boğazından geçmeyip birilerinin verdiği undan yapılmış ekmekten bir parça da Camiyla'ya uzattı.

Annesini özleyip kendini öksüz gibi hisseden küçük kız çok üzgündü. Her ne kadar ona kol kanat gerip onun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmasan da fark eden bir şey yoktu. Sanki kendisiyle ilgilenilmemiş veya vurdumduymaz davranılmış gibi yüzü asık, suskun ve keyifsizdi... Ona sadece annesi gerekti. Annesi gelseydi ne kadar sevinip mutlu olurdu. Her şeyin bir yana annesinin bir yana olduğuna bir bakar mısın!

Takeş ana, çocuğun bu durumunu hem hisseder hem de görürdü. Ancak elinden ne gelirdi ki! Arayacak mıydı? Nereyi? Telgraf mı çekecekti? Nereye?

Bu acıya dayanamayan Takeş, küçük kızını annesine götürmeye de hazırды. Ancak, hastalık onu mahvetti ve yürüyemez oldu. Eğer eskisi gibi sağlıklı olsaydı yerin dibine düşmüş olsa da sorar soruşturur ve Sayra anayı bulurdu.

Bir yandan Camiyla'nın hâline ve savaşın doğurduğu tüm kötü sonuçlara üzülüp kahrolan, öbür yandan kendi hastalığı ile boğuşmaya çalışan Takeş ana daha fazla dayanamadı ve kısa bir süre sonra öldü...

Annesi tarafından en güvenilir kişiye emanet edilen Camiyla, Takeş ananın ölümünden sonra tek başına ve çaresiz bir hâlde kaldı. [194]

— Annem gelecekti. Siz onu yolda görmediniz mi? Ben anneme gideceğim. Anne-e-e!

Camiyla, ne kendisini teselli etmeye çalışanları dinledi ne de ağzına bir lokma bir şey koydu. Gözyaşlarına boğulup “anne, anneciğim” diyerek kendini harap edince de, köylüler onu Çayek'teki⁸⁰ yetimhaneye teslim ettiler.

⁸⁰ Kırgızistan'ın Narın ilinin “Cumgal” ilçesindeki bir köyün adıdır.

Değerli okuyucum! Ben bu hikâyeyi yakın bir zamanda o kişinin kendi ağzından dinledim ve kaleme almak zorunda kaldım. Çünkü Camiyla'nın kaderi benim de yüreğimi parçaladı.

Sayra ananın kendisi henüz anlatmaya başlamadan aceleyle ona:

— Peki sonra ne oldu? Camiyla'nın yanına gittiniz mi? diye sordum.

Sayra ananın gözleri doluverdi:

— Gitmez olur muyum, nasıl dayanayım, kurban olduğum. Un ve kırmayı bolca hazırlayıp Camış'ıma bir kat kıyafet aldım ve o senenin sonbaharında da (1942 senesiymiş) köye geri döndüm. Döndüğümde eltim Takeş ölmüştü. Onların yaşadıkları yerin adı o zamanlar Cungal bölgesi, “Baş kuugandı” kolhozuydu. Camiyla'mı yetimhaneye verildiklerini duyar duymaz Çayek'e gittim... Sordum, soruşturdum ama hiçbiri de onu bilmiyordu. Böyle bir kızı tanımıyoruz, hiç görmedik diyorlardı. Kızımı buraya getirip teslim eden kişinin kendisini görmesem de, ona yetimhanede bakan kişiyle görüştüm. O kişi, Camiyla'nın beyaz çarşaf serili bir yatakta yattığını, çok bitkin bir hâlde olduğunu ve ağlamak istese de ağlayamadığını kendi gözleri ile görmüş. Yapabileceğiniz bir şey varsa bana bir şekilde yardım edin, lütfen, kurban olayım... Yüreğim kor gibi yanıyor.

Zavallı anne yalvarıp yakarıp, hüngür hüngür ağlar. Ancak Çayek'teki yetimhanede çalışanlar dosyalardaki evraklarına bakıp bilmiyoruz dercesine omuzlarını yukarı doğru çekerler:

— Frunze'ye ve Tokmok'a birkaç çocuk gönderilmişti. Ancak gönderilen o çocukların listesi kaybolmuş. Belki de onların arasındadır. Kesin bir şey söyleyemeyiz.

Anne acı içinde Tokmok'a ve ardından Frunze'ye gelir. Aramadığı yer, sormadığı insan kalmasa da, küçük kızını bulamaz. Üzerinden yıllar geçer... Hâlâ bulunamaz.

Canım sıkkın bir hâlde ona:

— O zamanlar Camiyla'nız kaç yaşındaydı, diye sordum.

— Süt dişleri dökülüp Nuriyla’yı da, (Büyük kızını diyor, o şimdi evli barklı bir kadın) beni de bilip, tanıyacak yaşıydı... O yaştaki çocuklar gördüklerini ve bildiklerini asla unutmazlar. [195]

— O hâlde neden sizi hiç araştırıp soruşturmuyor peki?

Bu soruyu sorarken tüm bedenim titredi.

— Araştırır, soruştururdu. Ancak, ona benim öldüğümü söylemişler. Belki de çocukcağız o söylentiye inanıp benden umudunu tamamen kesmiştir.

— Peki onca yıldan beri kızınızdan bir haber almadınız mı?

Sanki kalbindeki yaranın kabuğu koparılmış gibi, annenin dudakları tir tir titredi:

— Yok, kurban olduğum, hiçbir haber yok... Ateşte de yandım, suya da düştüm! Ancak, umut kesilmiyormuş... Ey lanetli savaş!

Anne, derin bir iç çekti ve öfkeyle başını salladı:

— Birçok kişiye kan ağlatıp yas tutturdun!.. O savaş yüzünden birbirlerini kaybedenler daha şimdi birbirlerine kavuşuyorlar, kurban olduğum yavrum. Belki Camış’ım da sağlıklı sıhhatli, evli barklıdır ve bulunur... Camıyla’mı düşündüğümde aklımı yitirip delirir gibi oluyorum, kurban olduğum.

Anne daha sonra gözyaşlarına boğularak okuma yazma bilmeyip kara cahil olduğunu, kızını aramak için nereye gideceğini ve kime başvuracağını bilmediğini söyledi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, kadıncağız kızını bulmak için şimdiye kadar elinden gelen tüm gayreti göstermiş ve umudunu hiç kesmemiş... Geçenlerde üç genç kadın Tokmok’taki hastanede bir araya gelip birbirleriyle ağlaşıp konuşuyorlarmış. Onların bu hâlini gören bir kişi, “Evladım, dünya başınıza yıkılmış gibi niye ağlıyorsunuz”. diye sormuş. Bunun üzerine, genç kadınlardan biri ona şu şekilde cevap vermiş:

— A-ah, kurban olduğum anacığım, siz bizim neler yaşadığımızı, ne çileler çektiğimizi bilmiyorsunuz ki... Üçümüz de öksüzduk. Çayek’ten gelmiştik. Bir baba gibi bize kol kanat gerip, bir anne gibi bizi okşayarak büyütüp bu hâle getiren, hükümetimiz ve partimizdir. Uzun yıllar birlikte büyüüp abla kardeş gibi

olmuştuk... Yıllardır birbirimizi görmedik. Birbirimizden yıllarca hiç haber alamayıp tesadüfen burada karşılaşmışsak nasıl ağlamayalım, anacığım.

Bunu köydeki bir kadından duyan zavallı anne, hemen Tokmok'a gider. O, hastaneye geldiğinde, genç kadınların üçünün de çoktan taburcu olduğunu öğrenir. Onların ne isimlerini ne de adreslerini öğrenebilen zavallı anne, iç çekerek geri döner. [196]

Aklı karışmış bir hâlde olan anne:

— İçlerinden birinin benim Camiyla'm olabileceğini düşünüyorum. Onları gören kişiler, üç genç kadından birinin hafifçe topalladığını söylediler, dedi.

Onun Camiyla olabileceği düşüncesine nasıl varıyorsunuz peki?

— Camiyla'm küçükken düşüp ayak bileğini sakatlamıştı.

— Camiyla'nızın başka ne tür belgisi vardı?

— Alnının tam ortasında bir lekesi vardı. İri gözlü, sarışın ve ince burunlu bir kızdı.

...Anne derin bir of çekti. Onun bu of çekişinden: "Kızım, neredesin! Annenin yüreğini daha fazla yakmadan bir haber versen olmaz mı! Yoksa benden umudunu kestin mi... Benim ne günahım var... Vebalimiz savaşın boynuna! Kurban olduğum halkım, Camiyla'm hakkında bir bilginiz varsa bana söyleyin, lütfen". şeklinde güçlü bir feryat duyuluyor gibiydi.

CAN DOSTU

Sadık aksakal yetmişini çoktan devirmiş olsa da, elli altmış yaşlarındaki biri gibi hâlâ güçlü kuvvetliydi.

Evet, o, bu yaşa gelene kadar, ayaklarını uzatıp boş boş oturmaya alışkın olan biri değildi. Her ne kadar emekli birine iş buyurmaya hiç kimse cesaret edemese de, o ne yapılması gerektiğini bilirdi ve yaz aylarında kolhozun bahçesini veya şeker pancarı ekili olan arazisini gereksiz otlardan arındırıp geceleri sulamaya yardım ederdi. Özellikle bu yılki kuraklıkta yaşlı adamın büyük bir desteği oldu.

Aklına bir şey mi geldi, yoksa birkaç gündür evde boş oturmaktan canı mı sıkıldı bilinmez, hanımı seher vakti kalkıp ineğini sağmak için dışarıya çıktığında, ustabaşının alnında beyaz lekesi olan doru atı, sırtına eyer takımı takılı bir hâlde at bağlama direğine bağlanmıştı. Sadık aksakal ise kadife kaftanının üzerinden kemerini düzgünce bağlayıp beyaz kalpağını başına özenle takarak bir yere gidecekmiş gibi duruyordu. O, ineğini sağmak için kova taşıyan hanımının yanına elindeki bağcıklı kamçısı ile yavaş yavaş yaklaştı ve ona şöyle dedi:

— Mişka'nın yanına gidip geleyim. Uzun zamandır ondan haber almadığım için canım sıkıldı.

Mişka'nın adını duyan hanımı Ayım da, her zamanki gibi kayıtsız kalmadı ve kalbe dokunan sıcak bir hisle heyecanlanıp telaşlandı:

— Gerçekten mi! Böyle bir düşüncen varsa neden daha önce söylemiyorsun? [197] Seninle hediyelik bir şeyler gönderirdim. Şimdi eli boş nasıl gideceksin...

— Kendim bir şeyler alırım.

Sadık, eyerin arka bölümündeki kayışa bağlanmış olan iki gözlü heybesini gösterdi:

— Bir gözüne atıştırmalık bir şeyler koydum...

Omuzlarına iki çocuk rahatça sığıp oturacak kadar iri yapılı ve heybetli görünen Sadık, yol üzerindeki dükkândan alışveriş yapıp heybesini ağzına kadar doldurduktan sonra, atını koşturarak yoluna devam etti. Alnında beyaz lekesi olan doru at, iki dağ arasındaki büyük nehir boyunca uzanan taşlı ve patika bir yolda hızlıca ilerliyordu. Solucan gibi kıvrılan bu taşlı ve patika yol, kırmızı topraklı yüksek dağı boyuna tırmanıp göğe doğru yükselerek dağın zirvesine çıkıyordu. Orada tüm çevrenin pürüzsüz bir şekilde görülebildiği yeşil bir düzlük vardı. Sadık oraya geldiğinde atını otlamaya bıraktı.

Kendini iyi hissedip atı da dinlendikten sonra tekrar yola koyuldu. İnsanların buradan çok geçmeyip genellikle dağın etrafını dolanan araba yolundan gidip gelmelerinden dolayı, bu patikanın izleri silinip fark edilmez olmuştur. Geniş bir alana yayılmış bir şekilde yetişen köknarlar ve yabani frenk üzümeleri, yerin sert tabakasını yararak çıkan pınarlar... Sadık'ın gençliğini hatırlatıyordu. Evet, o, buralarda birçok kez hayvan otlatmış ve frenk üzümü toplayıp yemişti.

Yeşil düzlükten itibaren yükselmeye devam eden sarp dağ yamacının sırtında bulunan ve otlayan bir koyun gibi kocaman görünen taşlara, “Sıçrama-Taş” denirdi. Çünkü atını sıçratmadan bu taşların üstünden asla geçemezdin. Dağ şartlarına alışkın olan doru at da, bir ceylan gibi sıçrayarak cesaretini gösterdi. Sadık, kökü kuru kemik gibi ağarıp dalları kurumuş ve bakımsız bir hâlde olan büyük ardıç ağacının yanına geldiğinde şaşkına döndü ve hemen atının dizginini çekti. Bu sessiz ve kurumaya yüz tutmuş olan ardıç ağacı başkaları için pek bir anlam ifade etmese de, Sadık için, içinde bazı sırlar saklayan yaşayan bir tanık gibiydi.

...Çeşitli zenginlerin koyunlarına çobanlık yapıp çığ düşmesi sonucu hayattan bir iyilik görmeden genç yaşta ölen kocasının yasını tutan Sadık’ın annesi de hayata gözlerini yummuştu. Bakacak ve yardım edecek kimsesi olmayan çocuk, henüz çok küçük yaşta Tokmoklu Mahno adlı zengin bir Rus’un hizmetçisi olarak çalışmaya başlamıştı.

Sadık, Mahno’nun ineklerini güderdi. O zamanlar [198] Tokmok’un çevresi hep bataklık ve arasından zar zor geçilebilen sık sazlıktı. Yaz aylarında her yanı istila eden börtü böcekler elini yüzünü ısırır ve balon gibi şişirirdi. Sığır sineğine dayanamayan inekler sazlıkların arasından koşarak kaçır ya da acı içinde kıvrılarak gölge yer ararlardı.

Öyle günlerden biriydi. Sadık, etrafı sazlarla çevrili bir ev gibi olan merada ineklerini otlatıp vızıldayan sivrisineklerden kendini korumaya çalışıyordu. O sırada kırık boynuzlu kahverengi inek kuyruğunu havaya kaldırdı ve can havliyle bataklığa doğru kaçtı. Ancak girdiği bataklıktan geri çıkamayıp gittikçe daha fazla batıyordu.

“Şimdi efendime ne diyeceğim” diye mi düşündü, yoksa onun: “Bu ineklerin birini bile kaybedersen ya da sakatlırsan seni cezalandırırım”. dediğini mi hatırladı bilinmez, telaşlanıp eli ayağı titredi ve canını hiçe sayarak bataklıktan çıkamayan ineğin yanına koştu.

Dizlerine kadar bataklığa saplanan Sadık, tüm gücüyle ineğin kuyruğundan çekmeye çalışıyordu ama nafile, hayvan yerinden hiç kımıldamıyordu... Bir süre inekle mücadele eden genç adamın elleri yorulup takati kesildi. Bir süre sonra beline kadar bataklığa gömüldü ve değil ineği, kendini bile hareket ettirecek hâli kalmadı. O, çırpınıp kurtulmaya çalışıyordu, ancak ayaklarını çekip çıkarmaya çabaladıkça

bataklığın dibine doğru çekiliyordu. Artık su onun omuzlarını aşır boynuna ulaştı ve sadece ineğin kocaman kafası görünüyordu.

Sadık işte o zaman avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

— O-oy, öldü-üm!.. Boğuluyorum. Kurtarın beni!

Onun bu acıklı sesini, o civarda tüfeği ile ördek avlayan Mişa duydu ve şaşkın bir şekilde koşarak Sadık'ın olduğu yere geldi. Böyle bataklı bir göle kaç kez düşüp hem yüzmeyi hem de toprağın sırlarını çok iyi bilen Mişa, ağzına su girip, bilincini kaybetmeye başlayan Sadık'ı sürükleyerek oradan çıkardı.

Sadık bir müddet sonra kendine gelip gözlerini açtığında, koca burunlu, uzun boylu ve sarışın bir genç kendisine bakıyordu. Yamalı deri pantolonu ve yırtık pırtık olan kürkü yanında serili bir hâlde duruyordu. Kendisi ise çıplak ve yüzükoyun bir hâlde bataklığın kenarında uzanıyordu. Sarışın genç, dalgalanan saçını arkaya doğru tarayıp akıcı bir şekilde Kırızca konuştu: [199]

— Benden korkma. Ben sana zarar vermem. Bize fakir derler. Ah zavallım, ben olmasaydım bataklığa batıp kaybolacaktın.

Ölüp de tekrar dirilmiş gibi kendi gözlerine inanamayıp kafası karışmış bir hâlde olan Sadık, karşısındaki kişiye ne diyeceğini ve güvenip güvenmeyeceğini de bilemeyip, yolunmuş tavuk gibi ürperiyordu.

— Ecelin henüz gelmemiş... Neden üzerini giyinmiyorsun? Bu zamanda kendi kendini idare edip, koruyup kollamazsan kimse sana acıyı da el uzatmaz.

Mişa onun kurumuş giysilerini verdi ve onun bu hâline üzüldüğüne başını salladı.

Sadık'ın köylüleri, ağlayan çocuğu “Rus geliyor”, “Rus seni alıp götürecektir” diyerek avuturlardı. Küçüklüğünden itibaren böyle bir “korku” ile büyüüp, daha sonra hizmetçisi olarak çalıştığı Rus zengininin zulmüyle karşı karşıya kalan ve Rusların hiçbirinde merhamet ve acıma duygusunun olmadığını düşünen Sadık, Mişa'nın bu tavrı karşısında şaşkına dönüp bön bön ona bakıyordu. Mişa ise Sadık'ın Mahno'nun yanında hizmetçi olarak çalıştığını çok iyi biliyordu. O, Sadık'a bir yandan acıyor, bir yandan da onun bu bitkin ve perişan hâline bakıp içten içe endişeleniyordu.

Mişa tüfeğini sırtına asıp avladığı ördekleri yerden alarak:

— İneği bataklık yutup onu tamamen kaybettin. şimdi efendinin yanına gitsen seni sağ bırakmaz. Geri kalan inekleri salıver, onlar alışkın oldukları için ahıra kendileri giderler. Sen ise benimle birlikte gel. Bir çare bulacağız, dedi.

Onlar sık sazlıkların arasından g   bela geçip bataklıklardan d  e kalka ilerleyerek, akşama doğru ıssız bir alaçığa geldiler. Burası Mişa'nın kaldığı yerd . İçerisi kalın otlarla d  enmişti. Yamalı eski bir kaftan, küçük bir siyah kazan, bir k  se, tahta kaşık ve kabarık bir kumaş torbadan başka alaçığın içinde değerli hiçbir şey g  r nm yordu.

Sadık bir yandan Mişa'ya şaşırıyor, bir yandan da ondan  ekinmeye devam edip kendini rahat hissedemediğinden endişeyle oturuyordu. Mişa onu g  rmezden gelerek avladığı ördeklerin tüylerini yolup kalan tüyleri de ateşte  t ledikten sonra, alaçığın alt tarafındaki pınardan su getirdi ve taş ocağa kazan asıp ateş yaktı.

Bir süre sonra çorba da hazır olup buhar çıkararak sofraya geldi. Her şey bu akşam yemeğini yedikten sonra başladı. İşte o zaman Mişa, Sadık'a neler anlatıp neleri açıklamadı ki... Onun onca konuşmasından, [200] Sadık'ın aklında kalan en önemli şeyler şunlardı: Ruslar da “fakir” ve “zengin” olmak üzere ikiye ayrılır. Mişa bir işçinin, yani fakir bir adamın oğludur. Babası, halkı “Rus  arı'na” karşı propagandaya teşvik edip onlara gizli bir kâğıt dağıttığı için hapse atılmış. Ondan h    hiçbir haber yokmuş. Annesi tifo hastalığından ölmüş. Onlardan kendisine miras kalan tek şey, bu çift namlulu t fekmiş.

Mişa kazanı yıkayıp  alkalarken:

— Benim babam olağanüstü niteliklere sahip biriydi. O-o, biz onun bildiklerinin birini de bilmiyoruz, dedi.

Kendinin de gururla söylediği gibi, Mişa babasından çok etkilenip onun anlattıklarını aklında tutmaya çalışırdı. şimdi onları Sadık'a anlatıyordu... Sadık'ın anladığı sadece şunlar oldu: İkisi de fakir çocuğu oldukları için düşünce, amaç ve arzuları da aynı olmalı. Onların baş düşmanı, hem Rusların hem de Kırgızların zenginleri. Onlar fakir fukaraları insan yerine koymayıp onların kanını emerek zengin oluyorlar. Mümkün olduğunca onlara acımamak gerek.

Mişa  fkeli bir şekilde:

— İşte, iki yıllık emeğine karşılık Mahno'dan ne aldın sen? Hiçbir şey... Doyasıya yemek yiyip yeni bir elbise de giymiş değilsin... Bak, eşitsizlik nerede! Zaman değişecek ve bize de sıra gelecek... O zaman biz de onlardan öç alacağız, dedi.

Bu konuşmadan çok etkilenen Sadık, her nedense içinden Mişa'ya acıyıp onu kendine yakın hissetti.

Mişa azimkâr bir şekilde konuştu:

— Anasını satayım, şimdi hava ılık ve yerde kar yok. Dağa çıkıp keklik avlayarak da karnımızı doyururuz. Risk alıp her şeye hazırlıklı olmalıyız. Gece yola çıkıp buradan gitmezsek olmaz. Mahno seni arayıp buraya gelebilir. Onun eline düşersek ikimizi de öldürür. Haydi, yaşarken bir tepede, ölüyken bir çukurda olalım!

Mişa'nın deminden beri söylediği yerinde ve makul sözlerden ve kendisine karşı sergilediği iyi muameleden çok etkilenen Sadık, "Ruslardan da böyle iyi insanlar çıkarmış". deyip tüm samimiyeti ile ona güvendi ve gülümseyerek başını salladı.

Birinin acısı diğerinin üzerine binip sorumlulukları artmış olsa da, tüm samimiyet ve temiz yürekleriyle bir araya gelen kaderleri acıklı iki öksüz, konuştukları gibi gecenin karanlığında [201] yola çıktılar. Gökyüzü sanki bir mezarın içindeymiş gibi üzgündü ve etrafı nefes almayı zorlaştıran, boğucu bir sıcaklık sarıp ağır bir şey bedeni sıkıştırıyor gibiydi. Mişa'nın ayağına büyük olan yırtık çizmeleri, üzerlerine her basışta şap şap diye ses çıkarıyordu. Tüfeğini omzuna asıp ufak tefek eşyalarını koyduğu torbasını ise sırtında taşıyordu. Sadık yalın ayaktı, ancak nasır bağlamış ayakları dikenleri bile hissetmiyordu.

Onlar çalı çırpının arasından geçip patika bir yoldan dağa doğru yürüdüler. Su akan arklar, çukurlar ve tümsekler onlar için bir engel değildi. Bir müddet ilerleyip dinlenmek için bir yerde durduklarında, önce atların kişneme sesleri, hemen ardından iki kişinin konuşma sesleri duyuldu.

İçlerinden biri, telaşlı bir şekilde:

— Biz kendi başımızın çaresine bakamazken, sen yılıkların için üzülüyorsun. Bırak şunu kurban olduğum. Canın sağ olursa, mal bir şekilde bulunur... Başımıza başka bir felaket gelmeden buradan hemen gidelim, dedi.

Onların boş yere telaşlanmadıklarını, Sadık ile Mişa ancak ertesi gün öğrendiler. Yorgunluktan ayakta duracak hâlleri bile kalmayıp derin bir uykuya dalan ikili, yattıkları yerden sıçrayarak uyandıklarında vakit öğleüzeri olmuştu. Yolculuklarına devam edip dağın zirvesine tırmandılar. Her bir vadi, dere boyu ve koyakta boz üy⁸¹, alaçık⁸² dikip diğerlerinden bağımsız olarak hayatlarını sürdüren Kırgızlardan geriye sadece terk ettikleri yerler kalmıştı.

İkili, kan ter içinde kalarak birçok tepe ve tümsekten aşip dağın sivri görünümlü zirvesine ulaştığında, dik yamaçtan aşağıya doğru inip diğer tarafa geçtiler. Gerçek kıyameti işte o zaman gördüler. Karınca gibi kaynayıp, bağırıp çağıran atlı ve yaya kaçkınlar, korkmuş bir hamam böceği gibi telaşlı bir şekilde bir yerlere kaçmaya çalışıyorlardı. Meğerse Ürkün başlayıp insanlar paniğe kapılmış.

Paniğe kapılıp kaçan halkın önden gidenleri, akşama doğru yukarıda bahsetmiş olduğumuz Sıçrama-Taş'ın yeşil düzlüğüne gelip durdular. Mişa ile Sadık da yoldan bir at bulup halkın gerisinde kalmadılar. İkili, yeşil düzlüğe akın edip ayak basacak bir yer bırakmayan kalabalığın biraz ilerisindeki büyük ardıç ağacının dibine geldi. O sırada büyük bir kargaşa oldu ve acı haykırımlar yükseldi:

— Eyvah, öldük!..

— Kırıp geçirerek geliyorlar...

— Hey, millet, kaçın!

Ön taraf, uçuruma doğru uzanan dik kayalar ile çevriliyse ve arka taraftan “Rus Çarı'nın” cellâtları kovalıyorsa [202] çıkmaza girip sıkışan silahsız insanlar nereye kaçacak ki? Rüzgârın devirdiği bir arpa gibi bir o yana bir bu yana savrulup çaresiz bir şekilde kalakaldılar.

Tüfeğine mermi doldurup ardıcın arkasına gizlenen Mişa, beyaz atlı iki cellâdı gördü. İkisi de kılıcını çekmiş ve sıkışıp hiçbir yere kaçamayan kalabalığı kaçmaya zorluyordu. Beyaz atlı cellâtlardan önde gideni çaresiz halkın yanına varır varmaz kılıcını sallamaya başladı ve Sadık aksakalın şimdiki yaşlarında olan ihtiyar kişinin ak kalpak takılı olan başı gövdesinden ayrılıverdi. Onun yanındaki, “anne, anne”

⁸¹ Kırgızların ve göçebe halkların üzeri keçe ile kaplı çadırıdır.

⁸² Üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, çardaktır.

diye acı acı ağlayan ve başında baykuş tüyü takılı tebetey⁸³ olan kız çocuğu, korkudan tir tir titreyerek iki eli ile başını kapatıp girecek bir delik ararken, Mişa çift namlulu tüfeğiyle nişan aldı ve tetiğe bastı. Kılıcını tam kıza sallamak üzereyken, cellâdın kılıcı elinden fırladı ve kendisi de at üzerinden yere düştü.

Diğer beyaz atlı cellât da onu görür görmez hemen arkasını döndü ve akbaba gibi kaçtı. Mişa'nın hedefinden şaşmayan mermisi, onun da kaçmasına müsaade etmedi. Eyerin arkasına doğru sırtüstü uzanıp bir süre sonra atın binilen tarafına doğru devrilen cellât, ayağı üzengiye takılı kaldığı için başının üzerine düşerek son nefesini verdi. Mişa bir atmaca gibi uçtu ve onların silahlarını alıp atlarına el koydu... Fakat başka bir düşman gelmedi. Ecelin elinden kıl payı kurtulan halk, Mişa'nın boynuna sarılıp onu öptü ve hüngür hüngür ağladı. Sadık aksakal şimdi, onca ızdırabı ve zorluğu birlikte çekip atlattığı işte o can dostunun ziyaretine gidiyordu.

Mihail, Sıçrama-Taş'ta kendisinin ölümden kurtardığı o Kırgız kız ile evlenmişti. Aycan, işte o zaman çok mu korktu, yoksa zihinsel olarak bir problem mi yaşadı bilinmez, kısacası onulmaz bir derde yakalandı ve sonunda o hastalıktan öldü... Uzun yıllar kolhozda demir ustası olarak çalışan Mihail, Aycan'ın mezarını görüp üzölmek istemediğinden işte bu olaydan sonra uzak bir meradaki yem depolanan ahıra bekçi olarak gitmişti. Yaz kış oradaydı. Köye nadiren gelirdi. Sadık'ın endişelenip bir haberini alayım diyerek yollara düşmesinin sebebi de buydu.

* * *

Dibinden büyük bir nehir akan ve uçuruma yakın bir yere kurulmuş olan büyük ahır, Mihail'in bekçilik yaptığı yerdı. Onun etrafı dikenli teller ile çevriliydi ve içinde geçen yıldan [203] kalan saman yığınları da vardı. Kışlık yem uzaktaki çobanlara buradan araçlarla taşınarak ulaştırılıyordu.

Şimdi ahırda hiçbir hayvanın olmadığı, bütün çobanların yaylada ve ortalığın ıssız olduğı bir dönemdi. Her seferinde kendisini karşılamaya çıkan Mihail ortalıkta görünmüyordu. Evin kapısı kilitliydi ve penceresine beyaz perdesi çekilmişti. Radyosunu kapatmayı unutmuş olmalı ki, "Musa" neşeli sesiyle şarkı söylüyordu.

⁸³ Değerli deri veya kürklerden dikilen geleneksel bir başlık.

Mihail, televizyon anteninin asılı olduğu uzun ağacı boyamış ve ona türlü şekiller vermişti.

İlk başta avluya yaklaştırmayıp saldıran boz renkli erkek köpek, Sadık'ı tanıdıktan sonra kuyruğunu salladı ve canı yanıp ağlarcasına acı acı sesler çıkarıverdi. Sadık, atını direğe sıkıca bağlayıp heybesini aldıktan sonra, dalları her yana yayılmış olan söğüt ağacının dibindeki bir sandalyeye oturdu.

Uzun bir süre Mihail'in yolunu gözledi, fakat o gelmedi. Beklemekten sıkılıp bir süre ileri geri yürüdükten sonra avlunun içine girdi. Hindiler yüksek bir ağaç merdivenden yukarıya çıkmışlar ve iki kalın direğe enlemesine sabitlenmiş olan bir sütunun üstünde uyukluyorlardı. Ancak, tavuk kümesinin kapısı kapalıydı. Sadık kapıyı açtığında, kümesin içindeki tavuklar kanatlarını çırparak kaçıp kapının önündeki yem saçılı yere çöktüler. Bunun üzerine Sadık'ın aklına şunlar geldi: “Neden böyle? Tavukları gündüz vakti kümese neden kapatsın? Bak, nasıl da acıkmışlar. Mihail bunları asla aç bırakmazdı...”

Onun içine kuşku çöktü ve endişeli bir şekilde her yere baktı. Eski ot yığınının yanına kısa bir süre önce yığılmış olan iki üç araba yeni ot yığınını gören Sadık, hemen atına bindi ve bir yerlere doğru yola koyuldu. Boz renkli erkek köpek onun peşi sıra çok hızlı bir şekilde koşarak öne geçti ve durup yüksek sesle havladıktan sonra kestirme yola doğru yöneldi.

Sadık'ın düşüncesi, şüphelendiği belli başlı yerleri ne olursa olsun bir dolaşmaktı. Çünkü Mihail sadece bekçilik görevini yerine getirmeyip, gücünün yettiğinde ot biçip kolhozun verdiği at arabasıyla taşır ve bütün gün onları yığmakla uğraşırdı. O, yaptığı bu işten büyük bir zevk alır ve kendini daha dinç hissedirdi. İnsanlar hâlâ, karın yoğun bir şekilde yağdığı ve çok sert bir kışın olduğu geçen sene, onun bu şekilde biçip yığıldığı otların bir koyun sürüsünü on beş gün boyunca beslemeye yettiğinden bahsederler. [204]

Boz renkli erkek köpeğin ağlar gibi sesler çıkarıp panik hâlinde çırpınmasından dolayı, “Her ne kadar konuşamayan bir mahlûk olsa da, bu, bir şeyleri sezmiş olmasın” şeklindeki düşünce, Sadık'ın aklından geçmedi değil. Bu yüzden atın dizginini köpeğin ayak izlerine doğru çevirdi ve onu takip etmeye başladı.

Çok hızlı bir şekilde koşan boz renkli erkek köpek, bir tepeye çıktığı sırada aniden durup arkasına döndü ve kuyruğunu sallayarak yüksek sesle havlayıp yine ağlar gibi acı acı sesler çıkarıverdi.

Sadık yanılmamıştı. Şiddetli bir rüzgâr savurmuş gibi, büyük dağ deresinin yüzeyi dağınık otlarla kaplıydı. Yuvarlanan at arabası derenin en dibine düşmüş ve bir kibrit gibi kırılıp parçalanmıştı. Arabanın tekerlekleri ise daha تنها bir yerde duruyordu. Atın derisinde hasar almayan, sağlam bir yer kalmasa da, boynundaki hamutu ve dizginiyle çifte atarak otliyordu.

Sadık bunları pek umursamadan Mihail'e bakıp kazanın olduğu yeri didik didik arasa da onu bulamadı. “İlginç, nereye gitmiş olabilir ki? Araba ile birlikte yuvarlandıysa buralarda bir yerlerde olması gerekmez mi? Yoksa can havliyle buradan kaçıp gitti mi? Birileri onu öldürdü mü yoksa?” diye düşünüp aklı karışan Sadık, çevredeki her bir çalının arasını tek tek açıp baktı. Avazı çıktığıınca bağırıp çağırarak aradı. Ancak hiçbir şekilde onun bir izine rastlamadı.

Bitkin düşüp içi kor gibi yanan Sadık, vakit kaybetmeden tekrar atına bindi ve otların yüklendiği yere bakmaya gitti. Boz renkli erkek köpek her zamanki gibi öne geçip hızlıca koşturuyordu, büyük dağ deresinden çok da uzak olmayan bir tepenin düzlüğüne geldiğinde, oturup geride kalan Sadık'ı beklemeye başladı. Onun kendisini takip edip geleceğine kanaat getiren köpek, koklayarak tekrar gür otların arasına girdi ve kısa bir süre sonra başını kaldırıp uluyuverdi.

Boz renkli erkek köpek, Mihail'i bulduğu için havlamıştı. Can dostunun ayaklarını uzatıp gözlerini açmadan hareketsiz bir şekilde yattığını gören Sadık, telaşlandı mı yoksa aklına kötü şeyler getirip fenalaştı mı bilinmez, kısacası eyerin bir tarafına doğru eğildi ve attan düştü.

Küçük bir çocuk gibi [205] hıçkırarak ağlayan Sadık, can dostunun yüzünden öpüp kokluyor ve omuzlarından tutarak onu silkeliyordu:

— Oy, kurban olduğum Mişa, ben seni bu hâlde mi görecektim! Ne oldu sana... Beni gerçekten yalnız mı bırakacaksın?

Yerinden kımıldamadan çok acı çeken ve bitkin düşüp kendinden geçen Mihail, ancak can dostu kendini silkeleyince gözlerini açtı, ama konuşmaya hiç takati yoktu.

Sadık, onun zayıf ve güçsüz düşen gözlerine dikkatlice bakarak:

— Mişa, beni tanıyor musun. Sana ne oldu böyle? Söyle, hadi... dedi.

Başı dönüp bilinci az buçuk yerine gelen Mihail, konuşup herhangi bir şey demeden boş gözlerle bir süre baktıktan sonra tekrar kendinden geçti ve gözlerini yumdu. Çünkü o, kaza anında yere çok sert düşmüş ve bilincini kaybetmişti... Kaza, kaşla göz arasında olur. Mihail, kasası olmayan at arabasına haddinden fazla yüklenen otun devenin hörgücü gibi inişli çıkışlı olan yolda devrilmemesi için üstüne bir sırk koyup bağlamak için kendiri sert bir şekilde çektiğinde kendir kopar... Ot yüklü arabayı çekip kendi başına giden atı durdurmaya da onun gücü yetmez ve nefesi kesilip düşer...

O, bir anda hâlsiz bir şekilde inleyerek:

— Su-u-u... Oy, canı-ım... dedi.

Telaşa kapılan Sadık, nehirden kalpağının içine su doldurarak getirip ona içirdikten sonra, yere kalın otlardan serdi ve can dostunu düzgün bir şekilde oraya yatırdı.

Dudağını ısırp tüm gücüyle konuşmaya çalışan Mihail'in sesi, bir fısıltı gibi çıkıyordu:

— Ah, belim. Hareket ettirme.

Sadık onun kaftanının ve gömleğinin düğmelerini açıp rahatlaması için onu yelliyordu:

— Dayan, dostum, dayan... Seni bu ıssız yerde asla bırakmayacağım. Keşke ata binebilseydin... Sırtımda taşımaya da razıyım. Ancak canını acıtırım, sana işkence olur diye korkuyorum. Ben hemen döneceğim... Ben gelene kadar dayan, tamam mı?

Mihail sessizce başını salladı.

Sadık, boz renkli erkek köpeği arkadaşını gözetmesi için orada bıraktıktan sonra, kendisi atına binip çok hızlı bir şekilde karargâha geldi ve telsizle "ambulans" çağırttı.

Aradan çok fazla zaman geçmeden, üzerinde tıbbi yardımın simgesi olan bir helikopter yeşil düzlüğe gelip indi ve içinden beyaz önlüklü adamlar çıktılar. Onlar Mihail'e ilk yardımda bulunduktan sonra, onu dikkatlice bir sedyeye yatırıp helikoptere bindirdiler. Helikopter gökyüzüne tekrar yükselip ağır ağır uçuyordu. [206]

İssız yerde yaralı bir hâlde yatan can dostunu güvenilir insanlara emanet etmenin mutluluğunu yaşayan Sadık'ın gözleri doluverdi.

Sadık duygulandı ve tüm samimiyetiyle:

— Bugünüme şükürler olsun. Biz daha önce kimdik... Şanslıymışız doğrusu. Eskiden olsaydı zavallı Mişa bu ıssız yerde kalıp ecelinden önce ölmez miydi!.. dedi.

SIR DÜĞÜMÜ

Yolcuları taşıyan Prjevalsk-Frunze otobüsü yola çıktı. Otobüsün içindeki yolculardan kimisi ikişerli gruplar hâlinde kendi aralarında sohbet ediyor, kimisi ise pazardaymış gibi hararetli bir şekilde konuşup kahkaha atıyordu. Orta sırada oturan siyah takım elbiseli, beyaz tenli ve çok zayıf olmayan genç, onların yaptığı şakalara arada sırada gülümsemesi dışında otobüs hareket ettiğinden beri ağzını açıp da tek bir kelime bile etmedi.

Onun yanında oturan ince burunlu ve yüzü çilli genç, samimi bir şekilde:

— Arkadaşım, tanışıp sohbet ederek uzun yolu kısaltalım, dedi.

— Tanışmak güzel bir şeydir... Benim adım Abıl, soyadım Akimbaev. Frunze'de yaşıyorum. Isık-Köl'e bir iş gezisi için geldim ve şimdi geri dönüyorum, peki ya siz?

Neşeli ve samimi bir dille konuşan diğer genç:

— Sizin adınız Abıl ise, benim adım da Sabır. Ben de Frunze'ye pazara gidiyordum, tanışmamız çok iyi oldu değil mi! Artık yol boyunca sohbet eder, Frunze'ye varana kadar hiç sıkılmayız. Üstelik ikizmişiz gibi isimlerimizin de benzer oluşuna baksana... dedi.

İkisi göz göze gelip kahkahayı bastılar. Abıl gülmeyi bıraktı ve önerisini söyledi:

— Sabır kardeşim, başınızdaki geçen ilginç olaylardan bahsedin öyleyse.

— Başından birçok olay geçti benim. Hangisini anlatayım ki.

— İçlerinden bir ömür boyu unutmayacağınız, zihninize kazınmış olanı anlatın. Ateşli gençlikte pek çok harika şey olur ya hani.

Sabır konuşmak için gırtlığını temizleyip mendiliyle ağzını silerek kendine çekidüzen verdi: [207]

— Bu kadar ricanızdan sonra, uzun yolu kısaltacak, başından geçen bir olayı anlatayım size. Aksi takdirde yol bitmeyecek gibi.

Diğer genç de onu dinlemek için sabırsızlanıp samimi bir şekilde:

— İşte bu, keşke bunu baştan yapsaydınız! dedi.

...Enstitüde okuduğum zamandı... Dersleri bitirip yemek yedikten sonra, biraz temiz hava alıp rahatlamak için dışarıya çıktım. Haziran ayı ne güzel bir ay! Yılın bu mevsiminde Frunze şehri güzelliğine güzellik katar ve yol boyunca uzanan yemyeşil ağaçların gölgesinde yürüdüğünde, Ala-Too'nun bembeyaz karla kaplı zirvesine tırmanmış gibi tüm sıkıntı ve tasan dağılıp için ferahlamaz mı...

Büyük bir zevkle etrafa bakınıp kendi hâlimde yürüdüğüm sırada tanıdık bir ses duyuldu:

— Hey, Sabır, bu aceleniz nedir?

Arkamı dönüp baktığımda seslenen kişinin Nazgül olduğunu gördüm. O benim önümde olmasına rağmen, etrafın güzelliğine daldığımdan onu hiç fark etmeden yanından geçip gitmişim. Nasıl olur da böyle bir hata yaparım diyerek kendi kendime kızıp ondan özür diledim. Nazgül, uzattığım elimi nazikçe sıkarak “önemli değil” dedi ve çok güzel bir şekilde güldü.

Benim daha önce de gördüğüm mavi renkli ipek elbisesi, simsiyah gözleri, kapkara kaşları ve dolgun yüzünde nohut gibi beni olan Nazgül'e çok yakışıyordu. Ayağında beyaz çorapla giydiği kısa topuklu, gri renk bir ayakkabı vardı. Öncekinden tek farkı, saçını ortadan ikiye bölerek örüp arkasına toplamasıydı. İkimiz, gür ağaçların arasına koyulmuş olan bir bankta oturup uzun süre sohbet ettik. Hava ılıktı ve hafif bir rüzgâr esiyordu. Bizim tam karşımızdaki meydan çeşit çeşit çiçeklerle dolup taşıyordu. Çiçeklerin hemen yanı başındaki büyük ardıç ağacının

dalına konan bülbül, bin türlü ahenge girerek ötüyordu. Koltuğunun altında kitap olan beyaz gömlekli genç ile mutluluktan havalara uçan kıvrıcık saçlı bir kız, çiçek yetiştirilen yerdeki fiskiyede birbirlerinin üzerine su serpip eğleniyorlardı.

Bir süre daha sohbet ettikten sonra, Nazgül’e etrafı ağaçlarla çevrili yüksek bir duvarın içindeki iki katlı yatakhanesine kadar eşlik ettim:

— Bu arada, bugün günlerden cumartesi değil mi. Vaktiniz varsa akşam sinemaya gidelim mi?

Nazgül, gözlerinin içi gülerek elimi sıkıca tuttu:

— Siz istersiniz de ben gelmez miyim. Tamam, saat dokuzda biraz önceki oturup sohbet ettiğimiz yerde buluşalım. [208]

Akşama kadar “Çernişevski”⁸⁴ kütüphanesinde oturup saat dokuzda anlaştığımız yere geldiğimde Nazgül orada değildi. “Aha geldi, aha gelecek” deyip sokakta bir o yana bir bu yana dolaşarak epey bir zaman geçirdim. Ancak, Nazgül hâlâ görünmüyordu.

İkimiz konuşup görüşmeye başladığımızdan beri birçok kez bu tür buluşmamız oldu. Ancak birbirimizi bu kadar uzun süre beklettiğimiz hiç olmamıştı. Her ne kadar bedenim orada olsa da aklım bir hayli yeri dolaştı: İlk önce, hastalandı mı acaba diye merak ettim. Daha sonra, yoksa derslerinden mi zaman bulamadı diye düşündüm. “Eğer çok önemli bir işi olsaydı gündüz görüştüğümüzde söylemez miydi?..”

İçim rahat etmedi ve ne olursa olsun bir haber alayım diyerek gür ağaçların içinden geçen yoldan Nazgül’ün yatakhanesine doğru yürüdüm. Akşamın alacakaranlığı çökmüş ve sokak lambaları yanmaya başlamıştı. Yoldaki aşırı kalabalık nedeniyle yürümek zorlaşıyordu. Önümdeki insanları hızlı adımlarla geçip telaşlı bir şekilde ilerlerken, kalabalığın arasından biri ansızın bileğimden tutunca irkiliverdim.

Sapar her zamanki gibi samimi ve neşeli bir şekilde konuştu:

— O-o, dostum, nasılsın? Sağlığın sıhhatin yerinde mi?

— Teşekkür ederim... Fena değil... Peki... Sen nasılsın?

⁸⁴ Sovyetler Birliği döneminde (1962), Kırgızistan’ın Başkenti Bişkek’te ünlü Rus felsefecisi Nikolay Çernişevskiy’in adıyla açılan, Kırgızistan’ın ikinci en büyük kütüphanesidir.

— Değişen bir şey yok, bildiğin gibi köydeyim... Henüz hiçbir yerde işe başlamadım.

— Anne ve babanın durumu nasıl?

Sapar, beni bir kenara çekip konuştu:

— Babam hâlâ aynı kolhozda. Annem bu yıl hastalandı. Kolhozun çalışmalarına katılmıyor. Onu evdeki kapacak işlerinden kurtarıp eve bir gelin getireyim diyorum, ama köydeki kızlar hoşuma gitmiyor. Şehirdeki bir kızla evleneyim desem, annem: “Bize şehirde okuyan kırmızı dudaklı kızların gereği yok, biz onlarla çene yarıştıramayız. Çayımızı demleyip dizimizin dibinde sakince oturacak biri olursa yeter”. deyip karşı çıkıyor. İşte böyle karmakarışık bir hâldeyim. Bu arada, bizim oralara hiç gelip gitmez oldun. Şimdi gelmiş olsaydın seni iyi bir gezdirirdim.

Sapar ile biz sır paylaşacak kadar samimi olmasak da, şu şekilde tanışmıştık.

Yaz tatiliydi... Enstitü Müdürlüğünün talimatı üzerine, Sapar'ın yaşadığı ilçede onuncu sınıfı [209] bitirip enstitüde okumak isteyen kız ve erkek öğrencileri toplamak için bir iş gezisine çıktım. İlçe İdaresi Başkanı, onuncu sınıfı bitirenlerin sayısının çok fazla olduğunu söyleyip ilçe merkezinde bulunan kolhozun müdürünü bana yardımcı olması konusunda uyardı ve beni onun arabasına bindiriverdi. Bizim bindiğimiz araba, dağın eteğindeki ağaçlı bir kasabanın tam ortasına inşa edilmiş kırmızı kiremitli, büyük bir binanın yanında durdu. Burası bir okulmuş. Benimle birlikte gelen kolhoz müdürü, işlerimi bitirdikten sonra beni evine davet etti. Onun altı odalı evinin kapısından başköşesine kadar her yere kilim döşenmişti. Duvarlara tuş kiyizler⁸⁵ asılıp yatakların üzerine kırmızı kadife örtülmüştü. Bir odasında da sansar ve tilki derisi gibi değerli eşyalar asılıydı. Akşamleyin koyunlar kesilip içkiler masalara konuldu ve çok sayıda misafir geldi. Gelen misafirler, kopuzunu akort ettikten sonra hem çalıp hem de dokunaklı bir şekilde söyleyen gencin sesinden etkilenip, acı bir şekilde bağırıp çağırarak ve alkışlayarak onu destekledirler.

Kolhoz müdürü:

⁸⁵ Orta Asya'da bir erkeğin veya kızın evliliğini anmak için kadınlar tarafından özenle işlenen geleneksel büyük duvar süslerine verilen addır.

— Bu benim tek oğlum, kardeşim. Adı Sapar. Eğitim bakımından senin seviyen ondan daha yüksek olsa da, yaş olarak eşit görünüyorsunuz. Sapar, çok şımarık büyüüp aklına ne geldiyse onu yaptığından eğitimini devam ettiremedi. “Baban varken insanları tanı, atın varken dünyayı tanı”. şeklindeki atasözü misali, tanışın, arkadaş olun deyip ikimizi tanıştırdı.

Sapar kısa boylu, kalın dudaklı ve esmer bir delikanlıydı. Kahkahası ile yeri göğü inletir ve her zaman neşeli bir şekilde gezerdi. Takım elbisemin toz olan yerini temizleyip yüzümü yıkadığımda ellerime su dökerek kısa sürede beni benimsedi ve biz onunla arkadaş olduk.

Geceyi onların evinde geçirip sabah erkenden kalktım ve oradan birkaç kilometre uzakta olan, dağ arasındaki bir okula gitmek için hazırlandım. Sapar benimle birlikte gelip bana yolu göstermek istedi. Ben bir şey demeden babasının sarı atını getirip bana verdi. Kendisi ise binicisini hiç sarsmayan doru atına Ancijan eyer ve kadife minder koyduktan sonra hızlıca biniverdi ve iyi bir fotoğraf makinesini de yanına alarak yola koyuldu. Doru at bacaklarını gerip ileri geri hareket ettiğinde, başındaki gümüş dizgini ve göğüslüğü tangırdayıp, yelesi ve kuyruğu saman gibi savruluyordu. Benim altımdaki sarı at da, hızlı ve sağlam adımlarla ilerleyip dizginlerini zar zor çektiriyordu. Sapar yol boyunca köyde itibarlı biri olduğunu, [210] sürekli bir yerlere davet edildiğini ve sabahın erken saatlerine kadar içki içtiğini anlatıyordu.

Diz boyu otların olduğu ve aşılması bir hayli güç olan pek çok dağ sırtını aşip birçok nehri geçmemize rağmen, gideceğimiz yere henüz ulaşmamıştık. Güneşin kavurucu sıcakından atlarımız da sıırıslam terleyip bitkin düştü. Büyük ardıç ağaçlarının arasındaki yeşil otlara ulaştığımızda atlarımızın ayaklarına köstek vurup onları otlamaya bıraktık ve kendimiz de minderlerimizi altımıza serip üzerine uzandık. Yaban geyiğinin “baub-baub” şeklindeki sesi, yakın bir yerden geliyor gibiydi. Ben onu çok merak ettiğimden:

— Sapar, sesi duyuyor musun. Sapar, dinlesene... diyerek kendi kendime konuşmuşum.

Hiçbir cevap gelmeyip arkamı dönüp baktığımda, Sapar benden biraz ötede bir yer bilimci gibi kâh aşağıya eğilip kâh doğrularak, elindeki fotoğraf makinesiyle bir şeyin fotoğrafını çekiyormuş. Onun ne zaman kalkıp gittiğini de bilmiyorum.

— Hey, Sapar, sen ne yapıyorsun?

Sapar korkudan irkiliverdi:

— Ben mi... Be-en... Öylesine... İşte bu... Ardıcın fotoğrafını çekip... Baksana ne kadar güzel! Ah, anasını satayım, tabiatın güzelliği kimin ilgisini çekmez ki!

— Bu da ilginç... Çabuk gel!..

Sapar fotoğraf makinesini boynuna astı ve nefes nefese koşarak geldi:

— O neymiş... Nedir, o?

— Ceylan... Ceylan... Dinlesene, dinle...

— Hepsi bu mu... Ben de şaşırtıcı bir şeydir diye düşündüm...

— Bundan daha şaşırtıcı bir şey olur mu... Ah, sen... Bir de bana tabiatın güzelliğini sevdiğini söylüyorsun... Sen hiç ceylan gördün mü?

— Bu zamana kadar görmemiş olur muyum hiç...

Keyifli bir şekilde:

— Ben ise bir kere görmeyi çok istiyorum. İnanılmaz bir hızla kaçıkları söylenir, değil mi... Peki insanlar bunların yavrularını nasıl yakalıyorlar acaba? dedim.

Sapar beni duymazlıktan geldi ve fotoğraf makinesi ile bir şeylere odaklanıp çekime başladı:

— Boş ver ceylanı. Gel, en iyisi senin fotoğrafını çekeyim de bir anı olsun.

Ben, onun bu teklifini büyük bir memnuniyetle kabul ettim. Sapar beni yere yatırtıp ayakta durdurarak, uzandırıp güldürterek ve üzgün bir hâle sokturup somurtturarak bin çeşit fotoğrafımı çekti. [211]

Saçlarımı tarayıp yeleğimi üzerime giydiğim sırada, Sapar telaşlı bir şekilde bağırdı:

— Hey, bu cüzdan senin mi?

— Evet... Evet, benim...

— Onu nereden buldun?

— Şu otların arasında duruyordu.

— Bulduğun çok iyi oldu. Sen olmasaydın kaybolurdu. Biraz önce yatıp yuvarlanarak fotoğraf çekinirken döş cebimden düşmüş olmalı...

Cüzdanımın yola çıkmadan önce ve aramaya hiç gerek kalmadan bulunmasına çok sevindim. Böyle bir şeye sevinmemek mümkün müydü! Benim için çok değerli olan komsomol⁸⁶ üyelik kartım cüzdanımdaydı. Onun dışında pasaportum, görev belgem, yolluk param ve hatta Nazgül'ün kendi el yazısı ile yazıp bana hatıra olarak verdiği bir fotoğrafımız da cüzdanımın içindeydi.

Cüzdanı Sapar'ın elinden alır almaz hemen kontrol ettim. Sapar, kendini suçüstü yakalanmış bir hırsız gibi hissediyordu:

— Her şeyin tam, bir eksik yok değil mi?

Ben, neşeli bir şekilde:

— Tam... Tam... Hiçbir eksik yok, her şey yolunda. Bulduğun ve getirip verdiğin için çok teşekkür ederim. Kaybolsaydı ben ne yapardım... Ay, ay, ay! dedim.

Sapar da kısık bir sesle konuştu:

— Peki, öyle olsun... Onu bulduktan sonra ben de korktum ya!

Atlarımıza binip yolumuza devam ettik. Dağın yemyeşil ve lezzetli otlarına doymuş olan atlar, kendilerine dizginle hiç vurdurmadan dörtnala gidiyorlardı... Keklikler, insan boyunu aşan otların arasından “pır-r” diye uçup kaçıyorlardı. Her yer dalları eğilmiş yabani ardıçlar ve dikenlerini sivrilten kuş üzümleriyle doluydu!

Tepenin zirvesine çıktığımız sırada siyah bıyıklı ve orta yaşlardaki bir adamla karşılaşp karşılıklı selamlaştık:

— E-e, yavrularım, okuldan mı geliyorsunuz?

— Evet, amca, öğrenciyiz... Okuyacak çocukları topluyoruz. Sizin okutacak çocuklarınız yok mu?

⁸⁶ Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik yapılanması. Sovyetler Birliği'ndeki en etkili politik gençlik örgütü.

— Bir kızım var, o da Boronzo⁸⁷’da okuyor, kurban olduğum. Başka da çocuğumuz yok. Keşke çoluk çocuğumuz çok olsaydı da hepsini okula gönderseydik. Okuryazar olmayan kişiler, artık yarım canlı bir hâle geldiler. Size iyi yolculuklar yavrularım, benim biraz acelem var da.

O adam [212] bizimle vedalaştıktan sonra atını kamçılıyıp hızlıca gitti.

— Kim bu adam, sen onu tanıyor musun, Sapar?

Sabırla aynı hızda gitmekte olan Sapar, ayaklarıyla atının böğrüne vurdu ve o adamdan hoşlanmıyormuşçasına yüzünü buruşturdu:

— Kendi köyümden birini tanımaz olur muyum hiç. Adı Abdıgul ve yıllardan beri yılıkıcılık yapar. Sürekli kızım... kızım deyip ağzından düşürmez. Hayır, kızı da ağzından hiç düşürmediği kadar güzel olsa bari...

— Kızı hangi okulda okuyor?

Sapar, başını sallayıp dalga geçercesine cevap verdi:

— Kızının hangi okulda okuduğunu öğrendiğinde, onu sana başlık parası almadan mı verecek.

— Öylesine soruyorum ya...

— Madem öylesine soruyorsun, kızının adı Nazgül. Frunze’deki Kız Pedagoji Enstitüsünde okuyor.

Nazgül ile yeni tanıştığım ve ondan çok hoşlandığım bir dönemde, birdenbire onun adını duyunca çok duygulanıp ağlamaklı bir şekilde bağırıvermişim:

— Oy, onunla ben... Evet evet, bu kolhozdan olduğunu söylemişti. Vay be, bu adam onun babasıymış demek...

Sapar, kamçısıyla atının sağına soluna vurup kahkaha atarak Sabır’ın ağzından laf almaya çalıştı:

— E-e... Sen onunla? Görünüşe göre Nazgül’e abayı yakmışsın sen, Sabır. Hadi, doğruyu söyle, saklamaya veya yalan söylemeye çalışsan da artık belli oldu.

⁸⁷ Sovyetler Birliği döneminde Kırgızistan’ın Başkenti için kullanılan “Frunze” adının bir telaffuz şeklidir.

Yalan söylemeye alışkın olmadığımından hiç saklayıp gizlemedim ve ona her şeyi açık açık anlattım.

Sapar çok saygılı ve kibar biri gibi: “Teşekkür ederim, Sabır. Ben de senin gibi açık sözlü, içinde hiçbir art niyet beslemeyen ve samimi insanları severim. Sen de benim gibi temiz kalpli bir delikanlıymışsın. Bundan sonra birbirimizi hiç unutmayalım ve iki yakın arkadaş olalım. Bu da arkadaşlığımızın başlangıcı olsun”. deyip kolundaki saatini çıkarıp bana uzattı. Ben ise itiraz edip onun verdiği saati kabul etmedim.

— Sana bir şey söylesem beni dinler misin?

— Dinlerim.

— Biliyorsun ki, bu, sana kendi ellerimle ilk kez bir hediye verişim. İki üç günden beri aynı sofraya oturuyor, aynı yemeği paylaşıyoruz... Eğer tüm bunların senin için bir önemi yoksa kendin bilirsin!

Sapar başını aşağıya eğip hüzünlü bir şekilde yere baktı. [213]

Hayatımda hiç kimseyi kırıp incitmediğimden, onun bu hâlini görünce çok üzüldüm:

— Sapar, nezaketinden dolayı çok teşekkür ederim. Ancak, içimden gelerek, tüm samimiyetimle verdiğim saatimi kabul etmedi deyip de bana gücenme, lütfen. Arkadaşlığın anlamı, sadece bir şeyler alıp vermekten ibaret değildir. Ölmez de hayatta kalırsak sonra yine görüşürüz. Arkadaşlığın anlamı, buluşup bir araya gelmeden de aradaki bağı korumak ve birbirine her daim yanında olduğunu hissettirmek değil midir.

— Beni küçük bir çocuk gibi avutmayı bırak. Boş çanağa dua edilmez.

— Edilmese de, biz ederiz.

— Oy, sen, dediğinden asla vazgeçmeyen gerçek bir inatçı keçiymişsin ya...

Sapar, şakaya buldurarak beni attan düşürüverdi... Ben biraz önce işte o Sapar ile karşılaştım.

Deminden beri Sabır'ın hikâyesini pürdikkat dinlemekte olan Abıl, biraz daha yaklaşıp onunla diz dize gelecek şekilde oturduktan sonra sabırsızlıkla soruverdi:

— E, Nazgöl'ün yanına gittiniz mi, peki? Buluşmaya neden gelmemiş?

— İşte, tam da ondan bir haber almak için gittiğim sırada Sapar ile karşılaştım ya.

— Ha, evet, doğru ya... Peki... Sonra?

Sapar'ı karşıma aldım ve ona tüm samimiyetimle konuştum:

— Seninle karşılaşp, anne ve babanın hâlini hatırını sorup öğrenmem de, ziyarete gelmekle aynı şey değil mi? Üstelik öğrencilik hayatı... Boş vakit hiç yok. Zaman az. Gönüller bir olduktan sonra, aradaki bağ hiç kopmaz.

Sapar:

— Hadi o zaman, bu karşılaşmamızın şerefine şuradaki birahane de birkaç kupa bira içip bir şeyler atıştıralım deyip kolumdan çekti.

— Davetin için teşekkür ederim, ama benim acelem vardı.

— Kırk yılın başında bir kere karşılaştığımızda sen böyle yaparsan senin arkadaşlığın nerede kalır? Eğer şimdi beni böylece bırakıp gidersen sana çok kırılırim. Bu hayatta iş biter mi hiç? İşini sonra da halledersin.

Ben her ne kadar istemeyip karşı da çıksam, Sapar bu ısrarından vazgeçmedi. O kadar ısrardan sonra, ben de onu kırmak istemedim ve birlikte bir birahane ye girdik. [214] “Yüz som paran olacağına yüz dostun olsun” diyerek sırtan Sapar, iki şiş şaşlık, iki kupa bira, bir şişe şarap ve bir miktar sucuk sipariş etti. Sapar bazen çatalına sapladığı sucuğu benim ağzıma koyuyor, bazen de “oradaki şarabını içsene” diyerek benimle yakından ilgileniyordu. İkimiz uzun bir süre geçmişten konuşup sohbet ettik.

Sapar, en son gelen kupadaki birayı bir çırpıda içiverip:

— Bu arada, biraz önce şu bizim köylü Nazgöl'ü karanlık bir köşede genç bir erkekle kucaklaşırken gördüm... Utanmazın tekiymiş, sağından solundan geçen insanları bile umursamıyor. Onun neyine ilgi duyuyorsun, anlamıyorum... Ben olsaydım onu yakın yerime bile yaklaştırmazdım... dedi.

Sapar'ın bu sözü, başıma bir çekiçle vurulmuş gibi dokundu.

Kendimi çok kötü hissedip:

— Yalan yanlış şeyler konuşmayı bırak, Sapar. Bu dediklerine asla inanmam. Nazgül, öyle kızlardan değil, dedim.

Sapar ilk başta, “Eğer sana yalan söylüyorsam şuracıkta öleyim” diyerek yemin etti ve bana acıyormuşçasına konuştu:

— Ben sana kaç kere yalan söyledim ki bana itimat etmiyorsun. Tüm bunları, seni kendim gibi görüp yakın hissettiğim için söylüyorum... “Kızın sırrı akrabalarına malumdur”. misali, Nazgül’ün sırrını ben avucumun içi gibi biliyorum. Senden önce onunla ben de görüşüp buluştum. Annem ve babam ondan hoşlanmayınca ayrıldım. Benden sonra İlçe Komitesinde çalışan bir gençle tanıştı. Köye her geldiklerinde, karı koca gibi birlikte gezerler. Önceki geldiğinde hayal kırıklığına uğrayıp üzülürsün diye sana bir şey söylemedim.

Ne diyeceğimi bilemeyip içim içimi yedi ve öfkeyle karışık acı bir iç çektim:

— Sapar, bana kanıtı olmayan bu saçmalıkları anlatmayı bırak! Aynı şeyleri bir daha söyleyecek olursan ikimiz çok kötü kavga ederiz.

Öfkelenip kupayı elimin tersi ile sert bir şekilde ittiriverince, kupanın içindeki bira çalkalandı ve Sapar’ın üzerine döküldü.

Sapar benden daha fazla öfkelenip:

— Biraz sabırlı olup konuşmama müsaade etsene. İkimiz erkek erkeğe konuşalım, dedi. [215]

Ben sert bir şekilde cevap verdim:

— Hiç zahmet etme. Değişen bir şey olmayacak! Ben sana inanmıyorum.

Sapar’ın gözleri öfkeden kan çanağına dönüp elleri hafifçe titredi ve sert bir tonla konuştu:

— Tam da inanılmayacak birini buldun. Sana göre ben sadece saçmalıyorum, değil mi?

— Boş versene, Sapar! Bu konuda konuşmak bile istemiyorum.

Ben sinirden çıldırmak üzereydim.

Sapar, sitem edercesine:

— A-ah, dostum dostum. Ben senin için delikanlı adamdır, benim sözümü dinler diye düşünmeme rağmen, sen beni bir insan yerine bile koymuyorsun, dedi.

Sapar böyle sitemkâr bir dille konuştuktan sonra, döş cebinden çıkardığı bir fotoğrafı masanın üzerine şak diye koydu:

— İşte Nazgül'ün! Yanındaki ise, biraz önce benim sana bahsettiğim genç, ister inan ister inanma, bu sana kalmış! Sapla samanı karıştırma, dostum!

Fotoğrafı elime alıp baktığımda, genç bir adamın Nazgül'e sımsıkı sarıldığını gördüm. İkisinin kafaları birbirine değmek üzereydi. Nazgül ise daha önce benimle çekildiği fotoğraftaki gibi mutluluktan otuz iki dişini göstererek gülüyordu.

Fotoğrafa baktıktan sonra, ağır hastalık geçirip gücüne ve kuvvetine henüz kavuşamamış biri gibi yerimden zar zor kalktım... Bilinmeyen bir güç kalbimi sıkıştırıp içimi yakıp kavuruyordu. Sapar, benim içinde bulunduğum bu kötü duruma aracılık ediyor gibiydi. Onunla gönülsüz bir şekilde vedalaştıktan sonra tek kelime bile etmeden, sendeleyerek gittim.

Sabır, hikâyesinin tam bu kısmına geldiğinde, kulakları sağır edecek kadar şiddetli bir ses duyuldu ve otobüs kayarak durdu.

İkişerli gruplar hâlinde konuşup sohbet eden yolculardan bazıları telaşlı gözlerle etrafa bakınırken, bazıları ise paniğe kapılıp bağırp çağırıverdiler:

— Ne oldu, şoför kardeş?

— Lastik patladı.

— Şimdi ne yapacağız?

— Yenisini takana kadar beklemeniz gerekiyor.

Abıl, başını sallayıp çok üzüldü:

— Anasını satayım, bizim sohbetimize engel oldu ya. Neyse, hikâyenizin geri kalanını otobüs hareket edince anlatırsınız artık... Hadi, en iyisi biraz serinleyelim...
[216]

Onlar, diğer yolcular gibi atlet ve donları ile masmavi göle girip, gölün kenarındaki kuma uzanıp tekrar üzerilerini giyinene kadar otobüs de yola koyulmaya hazır hâle geldi ve yolculuk devam etti.

— E-e, şimdi hikâyenize kaldığınız yerden devam ediniz.

— Elbette, peki ben nerede kalmıştım?

— Sapar ile gönülsüz bir şekilde vedalaştıktan sonra tek kelime bile etmeden çıkıp gittim demiştiniz...

Sabır, başını bir omzuna doğru eğip parmaklarının arasıyla saçlarını geriye doğru taradıktan sonra, hikâyesine kaldığı yerden devam etti.

“O gençle birlikte çektiirdiği fotoğraf nasıl yalan olsun ki” deyip öfkeden deliye dönerek Nazgül’ün kaldığı yatakhaneye gittim. Her zaman yatakhaneye biri girip biri çıkan ve arı gibi kaynaşan kızların biri de yoktu. İnat edip yatakhanenin önünde onu uzun süre beklesem de, o, dışarı çıkacak gibi görünmüyordu. “Demek ki Sapar’ın anlattıkları doğruymuş... O gençle birlikte fotoğraf çektiirdiği ve bana hiç fark ettirmeden onunla yasak aşk yaşadığı yalan olsaydı, beni bu kadar bekletip üzer miydi hiç... Kargaşa olup herkes kaçıp gitmiş gibi, yatakhanede kalan kızların hiçbirinin de gözükmediğine bak... Şimdi Nazgül’ü kime çağırtacağım”. diye kendi kendime düşünürken, ta aşağı taraftan bir kızın karaltısı göründü. O, sokak lambalarının aydınlattığı yolda hızlı adımlarla yürüyordu. Yol boyunca büyümüş olan koca koca ağaçlar, onu kâh gizleyip kâh gösteriyordu.

Kız bana doğru yaklaştığında, üzerindeki beyaz yakalı kahverengi gömleğinden onun Nazgül ile birlikte okuyan biri olduğunu anladım.

— Affedersiniz, kardeşim. Siz Nazgül’ü tanıyor musunuz?

— Tanıyorum, ama...

Kız özür diledi ve başına bir iş gelmesinden korkup hemen gitmeye çalıştı.

— Nasıl bir serseriye rastladım diye düşünüp de korkmayınız... Ben, Nazgül’ün çok yakın ve samimi bir arkadaşıyım. Sizin onunla birlikte okuduğunuzu da biliyorum... Eğer Nazgül’ün benden başka görüştüğü biri varsa hiç gizlemeden, her şeyi açık açık söyleyebilirsiniz.

— Yo-ok, öyle bir şeyi yok. Ben sizi tanıyorum... Ona sizin burada olduğunuzu ve onu çağırıldığınızı söyleyeyim. Gelirse gelir, gelmezse...

O kız yatakhaneye girdikten kısa bir süre sonra, Nazgül’ün en yakın arkadaşı benim yanıma geldi. Daha önce Nazgül’ü ziyarete geldiğimde bu kız benim [217]

hâlimi hatırıma sorardı ve konuşmaya bir söz bulamayıp sessiz ve sakin bir şekilde bizimle birlikte otururdu. Fakat şimdi öyle bir kızdan eser yoktu. Kaşları çatıktı ve her nedense çok sinirliydi. O, benim oraya gelip Nazgül'ü çağdırtmama kızmışçasına ters ters konuştu:

— Nazgül'ü neden çağdırttınız?

— Öylesine, kendisi neden gelmiyor peki?

Kız, soruma cevap vermeden çekip gitmek istedi.

— Sizinle biraz konuşabilir miyiz?

— Olmaz. Nazgül de gelmeyecek... Nedenini ise işte bunda görürsünüz.

Kız, elime beyaz bir zarf tutuşturduktan sonra tek kelime bile etmeden yatakhaneye gitti.

Gözlerimin önü kararıyordu ve kara toprak bedenimi zar zor taşıyor gibiydi. Kendi kendime: “Ah zavallı yüreğim, gerçekten de Sapar'ın dediği gibi oynak bir arsız mı aldandım? Beni insan yerine koyup da en azından teselli etmeye bile çıkmadı”. dedim. Nazgül'ün arkadaşının verdiği zarfı hemen açıp okumaya cesaret edemedim. İki sokağın kesişme noktasındaki sokak lambasının aydınlattığı yere gidip zarfın dışına baktığımda, “Nazgül'den” diye yazılı bir not gördüm. Onu daha açmadan kanım çekilecekmiş gibi oldu ve uzun bir süre kendime geledim. Sonunda tüm cesaretimi toplayıp zarfı açtığımda, içinden daha önce hiç görmediğim bir kızla çekilmiş bir fotoğrafım çıktı. Sanki dünyada tek kadın oymuş gibi ona sımsıkı sarılıp sırtıtmışım. Zarfın içinden o fotoğraftan başka ne yarım sayfa bir kâğıt ne de bir not çıktı. Gözlerime inanamadım ve hiç tanımadığım bir kızla olan fotoğrafıma tekrar tekrar baktım.

O fotoğraf hâlâ duruyor. “İlginç... Ben bu kızla ne zaman fotoğraf çektim ki? Fotoğraf çekirmek şöyle dursun, adını biliyor musun diye bir sorsana... En önemlisi de, Nazgül'ün bunu nereden aldığı ve bana niçin gönderdiğiydi”.

Böyle gizemli bir mektubun sırrını çözemedim ve hayretler içinde kalarak geri döndüm. Derslerin yoğunluğundan bir sonraki pazar gününe kadar ne Nazgül'ün yanına gidebildim ne de ondan bir haber alabildim. Nazgül'ün bu yaptığına ne kadar

kırılıp üzülssem de, ay gibi parlayan yüzü gözümün önünden hiç gitmedi. Pazar günü işin aslını astarını öğrenmeye geldiğimde, Nazgül yatakhane de yoktu. [218]

Geri döndüm. Ana cadde üzerindeki fotoğrafçının vitrininde asılı olan fotoğraflar gözlerime çok güzel görünüp beni çok etkiledi. Çünkü bir zamanlar Nazgül ile birlikte buraya gelip fotoğraf çektirmiştik. Fotoğraf çeken kadın da bizi iyi tanırdı. Beni her gördüğünde çok memnun olurdu ve gülümseyerek hâlimi hatırlımı sorardı. Nazgül ile birlikte çektiğimiz fotoğraf güzel çıktığından, o fotoğrafı vitrinine asmıştı. Henüz oradan çok fazla uzaklaşmamıştım ki, fotoğrafçı kadın beni görüverip yanına çağırdı. Her zamanki gibi başımı eğerek selamlaştım. O, beni eskisi gibi gülümseyerek karşılamak yerine, kaşlarını çatıp çok sert bir şekilde konuştu:

— Ben senin iyi biri olduğunu düşünüyordum, ama sen çok kötü ve aşağılık biriymişsin!

Selamlaşıp hâl hatır sormanın dışında pek bir samimiyetim olmayan birinin ağzından böyle bir söz duyduğumda, başımdan aşağı kaynar sular döküldü:

— Ne oldu? Niçin böyle diyorsunuz? Anlatın, ablacığım.

— Geçenlerde seninle birlikte fotoğraf çektiren kız, dün ağlayarak buraya geldi ve benden vitrinde asılı olan fotoğrafı indirmemi istedi. Madem onu utandıracak işler yapacaktın, neden birlikte fotoğraf çektiyorsun.

Sıkıntımın üstüne tuz biber ekilmiş gibi, kendimi çok kötü ve sokağa zar zor sığıyor gibi hissediyordum... Nazgül ile karşılaşmayı çok istiyordum. Ancak onu ne yatakhanesinde ne de kütüphanelerde bulabiliyordum... Ne yapacağımı bilemeyip kendi kendime kahroluyordum.

Bir gün Panfilov parkında⁸⁸ oturup kitap okuduktan sonra eve dönmek için şaşkın şaşkın yürüdüğüm sırada, gür ağaçların ortasındaki uzun otların arasında Nazgül'ümün tek başına oturduğunu gördüm. Yanında kimsecikler yoktu. Ağaçların arkasına gizlenerek ona yaklaştım ve uzun bir süre, pürdikkat onu izledim. Nazgül üzgün bir şekilde oturup arada sırada mırıldanarak şarkı söylüyor ve kendi kendine düşüncelere dalıyordu. Yanında açık bir kitap ve iki sayfa yazılı kâğıt duruyordu.

⁸⁸ Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'teki Eski Meydan ve Manas Meydanı yakınında bulunan bir parktır. Park, Sovyetler Birliği Kahramanı ve Kırgız Askerî Komitesi Başkanı İvan Panfilov'un adını taşımaktadır.

Ansızın karşısına çıkıp ona selam verdim. Nazgül, korkudan irkiliverdi ve nereye kaçacağını bilemeyen bir tavşan yavrusu gibi titredi.

Tüm kalbim ve samimiyetimle konuşup:

— Nazgül! Tanıştığımız ve geleceğimiz için hedefler koyup hayaller kurduğumuz o ilk günü gözünüzün önüne getirin. O zaman siz: “Okulumuzu bitirip sevdiğimiz mesleğe sahip olsak. Daha sonra [219] düğünümüzü yapıp tüm yakın arkadaşlarımız gelseler... Siz bilimsel çalışmalar yapsanız. Ben, küçük çocuklara eğitim versem. Sonra mı... sonra sizi işinize uğurlayıp işten eve döndüğünüzde karşılarım” demediniz mi... Hayalini kurduğumuz o güzel günlere çok az kalmışken, birbirimizden bu şekilde soğuyup uzaklaşacak mıyız? Yoksa benden usandınız mı? Yoksa aradaki birilerinin kışkırtmasına gelip yalanlarına mı kandınız? Her şeyi açık açık anlatın, Nazgül! dedim.

Nazgül hemen cevap vermek yerine, benim yüzüme bakamadan gözyaşlarına boğuldu ve iki sayfalık yıpranmış bir mektubu bana uzattı... “Ne kadar bağırp çağırırsan da giden bir ömür, kaçan bir kuş asla geri dönmez, sözü boş yere söylenmiş değildir...” diye yazılıydı o mektupta. “Bazı insanlar böyle değerli bir hayatı boşa harcıyorlar. Ölüm haber vererek gelmez. Bir gün pat diye öldüğümüzde, zavallı bedenimiz kazılan mezarın dibinde kalacak. Bu dünyadan ‘gözü açık’ bir şekilde gidenlerin sayısı az mı. Bu nedenle şu kısa ömrü gülüp oynayarak, yiyip içerek geçirmek gerek”. Nazgül bu paragrafın altını kırmızı kalem ile çizip onun yanındaki boş yere: “Yok, yanıyorsunuz ağabey. Aksine, bu kısa ömrü faydalı şeylere harcayıp ölmeden önce örnek bir insan olmak gerek”. diye not düşmüştü.

Mektup daha sonra: “Ben Sabır’ın iyi biri olduğunu düşünürdüm, ama o haysiyetsizin tekiymiş”. diye devam ediyordu. Belki Sabır ile nasıl tanıştığımı merak edebilirsiniz. Ben mi... benim... tanımadığım insan mı var. Sabır geçenlerde bir iş için bizim köye geldiğinde, ikimiz tanışıp arkadaş olmuştuk. İşte o zaman hiç utanıp sıkılmadan, “At buluncaya kadar eşek ile idare etmek” misali, sizin köyünüzden olan Nazgül adındaki bir kızla oyalanıp vakit geçiriyorum. O, benim kendisiyle evleneceğimi düşünüyor. Ama benim evlenmeyi planladığım başka bir kız var. İşte fotoğrafı, diyerek bana o kızın fotoğrafını gösterip tüm sırlarını anlatmıştı. Sizin için üzülüp içim acıdığından, bir şekilde onu kandırıp geçenlerde size verdiğim fotoğrafı ondan almıştım. Yoksa sizin onunla görüştüğünüzü nereden bilebilirdim... Daha dün

Sabır'ın o fotoğraftaki kızla el ele tutuşarak sinemaya gittiğini gördüm. Bunları size hem [220] acıdığım için hem de köylüm olduğunuz için anlatıyorum...

Henüz yolun başındayken Sabır gibi bir çapkından uzak dur... Eğer siz benim eşim olsaydınız sizi el üstünde tutar ve ömrüm boyunca başımın tacı yapardım..."

Sapar.

Kaç zamandır bana hayatı cehennem eden bu olayın sırrını çözdükten sonra, Nazgül'ün elinden tutup o fotoğrafı cebimden çıkardım ve ona Sapar ile aramızda geçen her şeyi tek tek anlattım:

— Nazgül! Bu kızla fotoğraf çektirmem şöyle dursun, ben bu kızı hiç tanımıyorum bile. Meğerse fitne fesat çıkararak bizim aramızı açmaya çalışan kişi Sapar'mış. Vay be! Sapar'ın ikiyüzlülüğünü hiç fark edemeyecek kadar safmışım! Beni affet, Nazgül! Bu yaşananların hepsi benim saflığım yüzünden oldu. Lütfen bana bir fırsat verip beni affedin.

Sapar'ın sinsiliğini anlamış olan Nazgül, ne ağlayacağını ne de güleceğini bilip üzgün bir şekilde yerinden kalktı ve "siz de beni affedin" diyerek kendini benim kollarıma bıraktı.

Abıl, çok öfkelenip:

— Ah, boyu bosu devrilesi Sapar, onun bu hainliği yüzüne çok eziyetler çekip neredeyse sevdiğiniz kızı kaybediyormuşsunuz ya. Sapar gibi sinsi ve hainlerin sayısı çok fazla. Böyle insanların tatlı diline aldanmayıp daha uyanık olmak gerek desenize... Peki, o kız şimdi nerede? Onunla hâlâ konuşuyor musunuz? dedi.

Sabır, inci gibi dişleriyle ılık saçarak ve kara gözlerini belerterek güldü:

— Evet, o okulunu bitirip şehirde çalışmaya başladı. Geçenlerde bizim düğünümüz oldu ve Nazgül ile ikimiz evlendik...

— Peki, ondan sonra Sapar ile hiç karşılaştınız mı?

Sabır:

— Bir gün Nazgül ile birlikte tiyatrodan dönüyorduk... Gece saat on iki gibiydi. Her nedense insanlar meraklı gözlerle Ala-Too sinemasının önünde toplanıyordu. Toplananlardan bazıları, "Gencecik adammış, yazıklar olsun, tü-ü"

diyerek yere tükürüyor, bazıları da tiksintiyle yüzünü çeviriyordu. “O genç [221] ne suç işlemiş ki acaba” deyip biz de merak ettik... Seyredenler, “Söylemeye dil dönmez, işte şuradaki genç” diyerek parmakları ile gösterdiler. Bir de baktık ki, o genç, bizim Sapar’mış. Polisler onu yakalayarak yaka paça götürüyorlardı, deyip konuşmasını tamamlayana kadar otobüs otogara geliverdi. [222]

5. SONUÇ

Bu çalışmada, modern Kırgız edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Capar Saatov'un "Ak Dil" isimli eserinde yer alan 10 hikâye üzerine dil ve üslup incelemesi yapılarak Saatov'un bu hikâyelerindeki dil ve üslup özellikleri ayrıntısıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Hikâyeler dil bakımından incelenirken kelime kadrosu ve söz dizimi ana başlıkları altında; üslup açısından incelenirken olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, anlatıcı bakış açısı ve anlatım teknikleri alt başlıklarında ele alınmıştır.

Saatov'un söz konusu hikâyeleri üzerine yapılan dil ve üslup incelemesiyle şu sonuçlara varılmıştır:

Yazarın incelediğimiz hikâyelerinde geçen bütün kelimeler ayrı ayrı taranmış ve yazarın bu hikâyelerde 2393 farklı kelimeyi toplamda 40766 kez kullandığı tespit edilmiştir. Hikâyelerde geçen kelimelerin büyük bir kısmının somut kelimeler olduğu görülmüştür. Yazarın hikâyelerinde kelime türlerinden en fazla adlar kullanılmıştır. Adları sırasıyla fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar ve bağlaçlar takip etmektedir. Adların yaygın olarak kullanılması, yazarın dış dünyayı insan, hayvan, bitki olarak eserlerine yansıttığının göstergesidir.

Saatov, hikâyelerde şahıs adlarına oldukça sık yer vermiştir. Hikâyelerde geçen şahıs adları genellikle kahraman adlarıdır. Bu da hikâyelerin zengin bir şahıs kadrosuna sahip olduğunun göstergesidir. Hikâyelerde geçen erkek adları kadın adlarına, Kırgız adları Rus adlarına göre daha fazladır.

Şahıs adlarıyla ilgili bir diğer husus ise, yazarın bazı şahıs adlarını kısalttığıdır. Yazarın kısaltmış olduğu şahıs adları genel olarak küçültme, sevgi, yakınlık ve şefkat ifade etmektedir.

Yazar, hikâyelerinde yer adlarına oldukça fazla yer vermiştir. Bunlar daha çok hikâyelerde anlatılan olayların yaşandığı veya bahsi geçen ülke, şehir, ilçe ve köy adlarıdır. Hikâyelerdeki olayların geçtiği yerler genellikle Kırgızistan'ın kuzey bölgesindeki yerleşim yerleridir. Yazarın da Kırgızistan'ın kuzey bölgesinde yer alan Çüy'de doğup büyüdüğü göz önüne alınırsa, yazarın doğup büyüdüğü çevreyi hikâyelerinde mekân olarak kullandığı söylenebilir.

Yazar, millet ve dil adlarını çok fazla kullanmamıştır; kullanılan adlar da Kırgızların komşusu olan millet ve halklara aittir. Kırgız geleneksel hayatı göçebeliğe dayandığı için hikâyelerde geçen hayvan adlarının bitki adlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Türk kültüründe ve Türk kültürünün parçası olan Kırgız kültüründe atın önemli bir yere sahip olmasının göstergesi olarak hikâyelerde en sık yer alan hayvan attır. Yazar hikâyelerinin konusunu doğrudan yaşamdan alması ve realist hikâyeler yazması sebebiyle hikâyelerinde olağanüstü hayvanlara yer vermemiştir.

Hikâyelerinde şahıs, işaret, belirsizlik, soru ve dönüşlülük zamirlerinin tamamına yer veren yazar, bu zamirler içerisinde en çok şahıs zamirlerini kullanmıştır. Yazarın şahıs zamirlerinden en çok I. teklik şahıs olan “men” zamirini kullanmış olması, onun hikâyeler genelinde birinci kişili anlatımı tercih ettiğini göstermektedir.

Yazar, hikâyelerinde niteleme sıfatlarını belirtme sıfatlarından daha çok kullanmıştır. Hikâyelerde en sık kullanılan niteleme sıfatı *çoñ* (büyük) niteleme sıfatıdır. *Çoñ* (büyük) sıfatını *caş* (genç) sıfatı ve *kiçinekey* (küçük) sıfatı takip etmektedir. Yazar kullandığı sıfatlarla anlatımı sıradanlıktan çıkarıp zenginleştirmiştir. Yazarın hikâyelerinde üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatlarına hiç yer vermediği tespit edilmiştir. Soru sıfatının çok fazla kullanılmaması ise asıl sorunun zamir ve zarflarla sorulduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Hikâyelerde en çok zaman zarfları kullanılmıştır. Bu durum yazarın içinde bulunulan ve gelecek anı önemseyişine işaret eder. Hikâyelerde en çok kullanılan zaman zarfı, içinde bulunulan zamanı anlatan *azır* (şimdi)’dir. Saatov’un soru zarflarını yoğun bir şekilde kullanmış olması da onun sorgulayıcı bir üsluba sahip olduğunun göstergesidir.

İncelediğimiz hikâyelerde 653 farklı fiilin toplamda 13317 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Yazarın hareket ağırlıklı fiilleri durağanlık bildiren fiillerden daha çok kullandığı görülmüştür. *al-* (al-), *de-* (de-, söyle-), *kör-* (gör-; bak-), *kara-* (bak-), *ayt-* (söyle-, de-), *cür-* (yürü-; hareket et-), *iç-* (iç-; ye-) fiilleri, yazarın en sık kullandığı hareket ifade eden fiillerden bazılarıdır. Bu kullanım, yazarın hikâyelerinde durumdan ziyade hareketin daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Yazar, bildirme kiplerinde ise en sık görülen geçmiş zamanı kullanmıştır. Bu da onun bizzat tanık olduğu ya da yaşadığı zamana verdiği önemi göstermektedir.

Hikâyelerde, görülen geçmiş zamanın II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -*ñIzdAr/-ñUzdAr* çekimine; görülen uzak geçmiş zamanın II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -*sIzdAr/-sUzdAr* çekimine; duyulan geçmiş zamanın II. teklik şahsın nezaket şekli olan -*sIz/-sUz*, I. çokluk şahs -*BIz/-BUz*, II. çokluk şahs -*sIñAr/-sUñAr* ve II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -*sIzdAr/-sUzdAr* çekimine, âdet edilen geçmiş zamanın II. teklik şahs -*sUn*, II. teklik şahsın nezaket şekli olan -*sUz*, II. çokluk şahs -*sUñAr* ve II. çokluk şahsın nezaket şekli olan -*sUzdAr* çekimine rastlanmamıştır. Bu sebeple, yazarın resmî nezaket dili yerine halk dilini tercih ettiği söylenebilir.

Yazarın -*A* zarf-fiil ekli ve -(*I*)*p*/(*U*)*p* zarf-fiil ekli birleşik şimdiki zaman çekimlerini basit şimdiki zaman çekiminden daha sık kullandığı tespit edilmiştir. Birleşik cümlelerin başarılı şekilde kullanılması da dile hâkimiyeti göstermektedir.

Hikâyelerinde genel olarak tasarlama, gereklilik ve istek kiplerini çok sık kullanan yazarın I. tip istek kipine hiç yer vermediği görülmüştür.

Yazar kelime çeşitlerinden bağlaç ve edatları da çokça kullanmıştır. Yazarın hikâyelerinde en sık kullandığı sıralama bağlacının *da* (ve), karşılaştırma bağlacının *...da ...da* (...da ...da/...de ...de), cümle başı bağlacının *birok* (fakat); en çok kullandığı çekim edatının *menen* (ile), pekiştirme edatının *da* (da, de) olduğu tespit edilmiştir.

Hikâyelerini halk diline yakın ve sade bir dille yazan Saatov, hikâyelerinde atasözlerine sıkça yer vermiş ve bu atasözlerini uygun yerlerde kullanarak anlatımını güçlendirmiştir. Saatov hikâyelerinde anlatımına akıcılık ve çekicilik kazandırmak için atasözleri gibi deyimlere de sıkça yer vermiştir.

Yazarın hikâyelerinde kelime gruplarına sıkça yer verdiği görülür. Sıfat ve isim tamlamaları, yazarın üslubunu ortaya koymak için en sık kullandığı kelime gruplarıdır. Yazar tasvirlerini daha etkileyici kılmak ve anlatımını zenginleştirmek için sıfat tamlamalarını yoğun bir şekilde kullanmıştır. Bu da yazarın tasvir konusunda yetenekli olduğunu gösterir.

Saatov hikâyelerinde, zarf-fiil ve sıfat-fiil gruplarını da sıkça kullanarak hareketli dünyasını okuyucuya yansıtmayı başarmıştır.

Yazar, yüklem türüne göre fiil ve isim cümlelerini; yüklem yerine göre kurallı (düz) ve devrik cümleleri; anlamına göre ise olumlu, olumsuz ve soru cümlelerini üslubunu etkileyecek bir şekilde kullanmıştır.

Hikâyelerde geçen cümleler yüklem türüne göre değerlendirildiğinde fiil cümlelerinin; yüklem yerine göre değerlendirildiğinde kurallı (düz) cümlelerin; anlamına göre değerlendirildiğinde ise olumlu cümlelerin çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür.

Saatov'un incelediğimiz hikâyelerinin konusunu genellikle XX. yüzyıldaki Sovyet dönemi öncesi ve sırasındaki Kırgız halkının sosyal ve siyasi durumları oluşturmaktadır.

Yazar, *Tekrar Doğan Güneş Işığı* hikâyesinde; Sovyet yönetiminin kurulmasıyla Çarlık Rusya'sında ağır baskılar altında ezilen halkın Sovyet yönetimini gerçekten bir kurtuluş olarak gördüğünü, yeni yönetimin zor durumda olan halka yardım edip arazi verdiğini, eski rejim taraftarlarının yeni yönetim mensuplarına karşı hunharca bir tavır sergilediğini ve sonunda eski zihniyetin gücünü kaybedip yeni rejimin egemen olduğunu işlemiştir. *Baba Ocağı* hikâyesinde; iki Sovyet yöneticisinden birini iyi yürekli ve çalışkan; diğerini ise kötü ve ahlaksız göstererek idarecilerden de her iki gruba da rastlanıldığını konu edinmiş ve okuyucuya iyilerin her zaman kazanacağı, kötülerin ise her zaman kaybedeceği mesajını vermiştir. *Mahrem Sır* hikâyesinde; genel itibariyle II. Dünya Savaşı yıllarında halkın, özellikle de kocaları savaşa giden kadınların yaşadığı zorlukların, sıkıntıların ve yoksulluğun resmini çizmiştir. *Beklenmedik Armağan* hikâyesinde; II. Dünya Savaşının insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine, o yıllarda hayat şartlarının ne kadar zor olduğuna, insanların zorluklar içerisinde yaşamaya çalıştığına, o dönemde ülkedeki konut sıkıntısına değinmiş ve metin boyunca iyi insan olmanın ve merhametin önemi vurgulamıştır. *Dürüst Adam* hikâyesinde; kolhoza ait otların sevk, idare ve dağıtımında sorunlar yaşandığını, bölgede ot sıkıntısı olmamasına rağmen o dönemde insanların ot temin etmekte zorlandıklarını, ot konusunda haksızlık ve hırsızlıklar olduğunu anlatarak kolhoz yönetiminin aksaklık ve eksikliklerini göstermeye çalışmıştır. *Mızrak Ucu* hikâyesinde; yardımlaşmanın, misafirperverliğin

ve paylaşmanın önemini geleneksel değerlere de vurgu yaparak anlatmıştır. Diğer yandan sevgi ve merhametin sadece insanlara değil, diğer canlılara da gösterilmesi gerektiğinin önemine dikkat çekmiştir. *Babanın Merhameti* hikâyesinde; bir evladın baba için ne kadar kıymetli olduğunu ve baba merhametinin önemini göstermeye çalışmıştır. *Umut* hikâyesinde; II. Dünya Savaşının yıkıcılığını ve insanların hayatlarını ne denli olumsuz etkilediğini yaşanmış bir olay ve aile parçalanması üzerinden göstermek istemiştir. Ancak, tüm olumsuzluklara rağmen daima bir umudun da olduğu mesajını bir annenin evladını arayışı üzerinden vermiştir. *Can Dostu* hikâyesinde; gerçek dostluğun ve vefanın önemine dikkat çekmek istemiştir. *Sır Düğümü* hikâyesinde; iyi niyet ve güven konusunu işlemiş ve okuyucuya, insanlara güven konusunda çok dikkatli olunması gerektiği mesajını vermiştir. Bu değerlendirme, yazarın hikâyelerinin muhtevasının genişliğini ve onun gazeteci kimliğinden kaynaklanan, küçük olaylara bile dikkat yöneltme özelliğini ortaya koymaktadır.

Saatov'un hikâyelerindeki şahıs kadrosu oldukça zengindir. Hikâyelerdeki şahıs kadrosunun tamamı insanlardan oluşmaktadır. Hikâyelerde yer alan şahıs kadroları cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkek kahramanların sayısının kadın kahramanlara göre daha fazla olduğu görülür. Hikâyelerde hemen her yaş grubundan kadın ve erkek kahramanları görmek mümkündür. Yazarın incelediğimiz bazı hikâyelerinde II. Dünya Savaşı dönemine dair izler vardır ve kadın-erkek ayrımı olmadan savaşın cefası ve zorluklarını çeken Kırgız halkının bir yansıması bu hikâyelerde görülür. Saatov'un hikâyelerinde savaşın olumsuz etkilerini taşıyan karakterler vardır. Özellikle kadın karakterlerin savaş dönemi ve savaştan sonraki yıllarda çektiği yaşam ve geçim sıkıntıları hikâyelerde gerçekçi bir biçimde işlenmiştir.

Yazar hikâye ana zamanı olarak genellikle 1970-1980'li yılları işlemiştir. Hikâyelerde genel olarak kronolojik zaman takip edilse de geriye dönüşler de vardır. Hikâyelerde geriye dönüşler genellikle II. Dünya Savaşı dönemine yapılmıştır. Yazar, Baba Ocağı, Mahrem Sır, Beklenmedik Armağan, Dürüst Adam, Babanın Merhameti ve Umut hikâyesinde II. Dünya Savaşı dönemine geriye dönüşler yapmıştır. Bu geriye dönüşler, hikâyelerde anlatılan olayların ve kahramanların

okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve hikâyelere anlamsal olarak derinlik kazandırmıştır.

Yazar hikâyelerinde yaz, ilkbahar, kış ve sonbahar mevsimlerine de sıkça yer vermiştir. Yaz ve sonbahar mevsimleri hikâyelerde genellikle ümidin, bereketin, bolluğun, verimin ve hasadın; kış ve ilkbahar mevsimleri ise zorluğun, sıkıntının, kıtlığın, acı ve üzüntünün simgesi olmuştur.

Hikâyelerdeki olaylar açık ve kapalı mekânlarda gerçekleşmektedir. Yazar, hikâyelerinde daha çok kapalı mekânları kullanmıştır. Hikâyelerde geçen mekânların tamamı somut mekânlardır. Hikâyeler geleneksel Kırgız yaşamını yansıttığından dolayı kapalı mekânların birçoğu da köy yaşamına ait mekânlardır. Örneğin, bazı hikâyelerde ahır ve ambar kapalı mekân olarak görülür.

Yazar mekânlar konusunda detaycı davranmamış, ancak olayla ilişkili olabilecek ayrıntılara değinmiştir. Uzun hikâyelerde mekân tasvirlerine bolca yer verirken, kısa hikâyelerde mekân tasvirlerini daha az ve kısa tutmuştur.

Hikâyelerin tamamında hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Yazar, kişi ve olayların öncesini, içinde bulunduğu hâli ve sonrasını; yarattığı itibari karakterlerin gördüklerini, duyduklarını, duygu ve düşüncelerini, kafasından ve gönlünden geçenlere kadar her şeyi bilen durumundadır. Yazar genellikle tanık olduğu veya yaşadığı olayları yazdığından dolayı hikâyeleri de hâkim bakış açısıyla yazmıştır.

Yazar, hikâyelerinde karakterleri tanıtırken onların tavır, davranış ve eylemleriyle portrelerini çizmiştir. II. Dünya Savaşı'na katılarak bu savaşta çarpışanlara karşı saygı ve sevgi dolu olmuştur. Hemen her hikâyede gazi olsun veya olmasın onları olumlu karakter olarak yansıtmış; askerlikten kaçan veya bir kolayını bulup savaştan kaçanları ise olumsuz karakter olarak görmüştür.

Yazar, sistemin aksayan yönlerini kişiler üzerinden usta bir şekilde gözler önüne sermektedir. Aksayan yönlerin devlet görevlileri tarafından düzeltilmesi veya suçluların cezalarının verilmesi, yazarın gerçekten hâlâ rejimin düzeleceğinden ümitli olduğunu veya hayati endişe taşıdığını gösterir mahiyettedir.

Aksaklıkların anlatıldığı hikâyelerde belli bir mekânın verilmemesi, yazarın bu tür aksaklıkların her yerde olduğunu vurgulamak istediğini düşündürtebilir.

Yazar hikâyelerinde tahkiye/anlatma, geriye dönüş, tasvir, iç konuşma, iç çözümleme, diyalog, mektup, özetleme gibi anlatım tekniklerini kullanmış ve bu tekniklerden en fazla tahkiye/anlatma tekniğine yer vermiştir. Hikâyelerde kullanılan tasvirler, genellikle kısa olmakla birlikte okuyucunun zihninde resim çizdirebilecek mahiyettedir. Diyaloglar, kahramanlar arasındaki iletişimi ve okuyucunun kahramanlar ve olaylar ile ilgili fikir sahibi olmasını sağlamıştır. İç konuşma ve çözümlemeler, kahramanların duygu, düşünce ve ruh hâllerini okuyucuya yansıtmıştır. Geriye dönüşler, okuyucunun olaylar ve kahramanların geçmişleri ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Mektuplar, olayların ve kahramanların duygu ve düşüncelerini açığa çıkarmıştır. Yazar, hikâyelerinde farklı anlatım teknikleri kullanarak akıcı ve açık bir anlatım oluşturmuş ve okuyucunun merakını canlı tutmuştur.

Bütün bu dil ve üslup özelliklerinden hareketle Saatov'un, hikâyelerinde genel olarak gramer bilgisine hâkim olduğu ve dönemin dil özelliklerini başarılı bir şekilde kullandığı; halkın dilinden uzaklaşmayıp açık, sade ve samimi bir üsluba sahip olduğu; ele aldığı konularla dönemin olay ve sorunlarına ışık tuttuğu; hikâyelerini âdeta resmeder gibi kaleme aldığı sonucuna varılabilir. Edebiyat tarihlerinde kendisiyle ilgili fazla bilgi yer almasa da Saatov, dönemin Kırgız edebiyatına hikâye türünde katkılar sağlamış bir yazardır.

Bu çalışma, Capar Saatov'un eserleri üzerine Türkiye'de yapılmış olan ilk çalışmadır. Türk dünyası edebiyatı içerisinde çeşitli yazarların ve şairlerin dil ve üslubuna ait çalışmalar yapılsa da Kırgız edebiyatının yazarlarının ve şairlerinin dil ve üslubuna dair fazla çalışma bulunmamaktadır. Yaşadığı dönemin olaylarına ışık tutması ve Kırgız dilinin işlenmesi, edebî dil olarak kullanılmasına katkı sağlamasından dolayı Saatov'un hikâyeleri Kırgız kültürü ve dilini tanımak, öğrenmek isteyenlere yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda, hazırlanan bu çalışmada, hikâyelerin Türkiye Türkçesine aktarılıp incelenmesiyle Saatov'un Türkiye'de tanınması, hikâyeleri aracılığıyla Kırgız kültürüne ve diline ilgiyi artırmak amaçlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki dil ve üslup çalışmalarına da örnek teşkil etmesi hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

- Abduvaliev, İ. (2008). *Kırgız Tilinin Morfologiyası*, Bişkek: Aybek Yayınları.
- Akkan, E. (2022). “Kırgızistan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, c. 25, s. 440-442.
- Akmataliev, A. A., Baygaziev, S. O., Caynakova, A. C., Sadıkov, T., Marazıkov, T., Musaev, S. C., Toktonaliev, K. T., Erkebaev, A. E. (2015). *Kırgız Tilinin Cazma Gramatikası, Azırkı Kırgız Adabiy Tili*, Bişkek: Avrasiya Press.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arat, R. R. (1953). “Türk Şivelerinin Tasnifi”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 10, s. 59-130.
- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B. (2017). *Kırgızca-Türkçe Sözlük I (A-J)*, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B. (2017). *Kırgızca-Türkçe Sözlük II (K-Z)*, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Artıkbaev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı*, Çev. Mayramgül Dıykanbayeva, Ankara: Bengü Yayınları.
- Aşlar, H. (2020). “Modern Kırgız Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış ve Bir Tasnif Denemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 13, S. 71, s. 12-33.
- Atabey, İ. (1998). *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Azap, S. (2018). “Kırgızistan’daki Ürkün Katliamı ve Tölögön Kasımbekov’un Kırgın Romanına Yansımaları”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, c. 10, S. 39, s. 127-134.
- Başkan, Ö. (1988). *Bildirişim: İnsan-Dili ve Ötesi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Borsokeeva, N. (2010). *Türk ve Kırgız Edebiyatında Destanî Unsurların Mukayesesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ceritoğlu, M. (1998). *Kırgız Türkçesinin Şekil Bilgisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ceritoğlu, M. (2012). *Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cigitov, S. (2006a). “Kırgız Yazı Dilinin Ortaya Çıkması ve İlk Edebî Örnekler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. 6, S. 2, s. 521-524.
- Cigitov, S. (2006b). “Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S. 1, s. 7-20.
- Cumakunova, G. (2005). *Türkçö-Kırgızça Sözdük*, Bişkek: Kırgız-Türk Manas Üniversitesinin Basılmaları.

- Çakın, Ö., Akman, E. (2017). “Kırgızistan’da Kiril Alfabesine Geçiş Süreci ve Gazetelere Yansıması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 38, s. 287-297.
- Çengel, H. K. (2007). “Kırgız Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ahmet B. Ercilasun (Ed.), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 483-542.
- Çengel, H. (2017). *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çetin, N. (2021). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2021). *Metin Tahlillerine Giriş 2*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devlet, N. (2020). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Dıykanbayeva, M. (2010). “Kırgız Adı Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 17, S. 43, s. 205-2010.
- Duman, G. B. (2016). “Kırgız Halk Edebiyatının Çağdaş Kırgız Edebiyatına Tesirleri”, V. *Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri 13-16 Nisan 2016*, Osman Kunduracı ve Ahmet Aytaç (Ed.), Komrat: Moldova, s. 425-430.
- Duman, G. B. (2017). “Ürkün Olayının Kırgız Nesrine Yansımaları”, *1. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Antalya 11-14 Mayıs 2017*, Osman Kubilay Gül ve Celal Can Çakmakkı (Ed.), s. 163-174.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti’t Türk Giriş-Metin Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Forster, E. M. (2001). *Roman Sanatı*, Çev. Ünal Aytür, İstanbul: Adam Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (2014). *Kırgız Türkleri Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Göz, K. (2015). “Kırgız Edebiyatında Sosyalist Realizmin Yeniden Yorumlanması Üzerine”, *Gazi Türkiyat*, S. 17, s. 99-112.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güngör, A. (2018). *Kırgızca Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Kallımcı, İ. T. (2002). *Çağdaş Kırgız Şairi ve Alıkul Osmonov’un Kırgız Şiirindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kallımcı, İ. T. (2015). “Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde Dil Teması”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 35, s. 150-172.
- Karakale, F. (2020). “Rusça Kişi Adlarında Küçültme Ekleri”, *Dil Dergisi*, c.1, S. 171, s. 37-50.
- Kefeli, E. (2002). *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Koç, S. (2002). “Kırgız Edebiyatında Nesrin Gelişimi ve Tölögön Kasımbek”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 13, s. 61-80.
- Köylü, M. (2016). “Ürkün: Bir Katliam Öyküsü”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, c. 11, S. 2, s. 117-141.

- Kundakcı, M. (2019). *Kırgız Zamane Edebiyatı*, Ankara: Bengü Yayınları.
- Mokeyev, A., Altımişova, Z. (2019). “Sovyet Döneminin İlk Yıllarında Kırgızistan’da Millî Özerk Cumhuriyet Kurma Konusundaki Fikrî Münakaşalar”, *Belleten*, c. 83, S. 298, s. 1081-1096.
- Naskali, E. G. (1994). “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı (2. bölüm)”, *Türk Dili*, c. 1, S. 506, s. 125-136.
- Orkun, H. N. (1936). *Eski Türk Yazıtları I*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Ölker, G. (2011). “Sözlük Türleri ve Kelime Sıklığı Sözlüğü Üzerine”, *Dil Araştırmaları*, S. 9, s. 45-60.
- Özgen, N. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*, İstanbul: Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Saydam, A. (1988). “Milliyetler Problemi ve Sovyet İdeolojisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 3, s. 177-184.
- Short, M., Geoffrey, L. (2007). *Style in Fiction*, İngiltere: Routledge.
- Şavk, Ü. Ç. (2002). *Kırgız Atasözleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşagıl, A. (2015). *Kök Tengri’nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tekin, T. (1989). “Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi”, *Erdem*, c. 5, S. 13, s. 141-168.
- Tekin, M. (2016). *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tekin, T., Ölmez, M. (2018). *Türk Dilleri Giriş*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Türkoğlu, İ. (2019). “Kırgızlar”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. Ek-2, s. 62-64, Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Vambery, A. (1885). *Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*, Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Yıldız, N. (2002). “Manas Destanı ve Kırgız Halk Edebiyatı”, *Türkler*, c. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 986-996.
- Yıldız, N. (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*, Çev. Abdullah Taymas, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zakirov, S. (1990). “Baş Söz Orduna”, *Ak Dil*, Kırgızistan: Adabiyat Basımevi, s. 5-8.

Kaynak Kişiler

K1: Canıbek Saatov, Doğum Tarihi: 29.07.1987, Doğum Yeri: Bişkek, Meslek: Uzman, Eğitim: Üniversite (03.01.2023 Tarihli Görüşme).

İnternet Kaynakları

<http://www.stat.kg/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022).

<https://www.edebi.net/index.php/k-rg-z-edebiyat/4768-kirgiz-roman-hikaye> (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

<https://www.open.kg/about-kyrgyzstan/famous-personalities/writers-kyrgyzstan/31513-prozaik-zhurnalist-dzhapar-saatov.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Bolat, Cuma
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Oş Devlet Üniversitesi	2007
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2018

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-Hâlen	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016-2018	Hacettepe Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016-2016	Fırat Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

Rusça

